

CORNELL UNIVERSITY
FOUNDED BY EZRA CORNELL

HISTORISK TIDSSKRIFT,

Femte Række,

udgivet

af

den danske historiske Forening,

ved dens Bestyrelse.

Redigeret

af

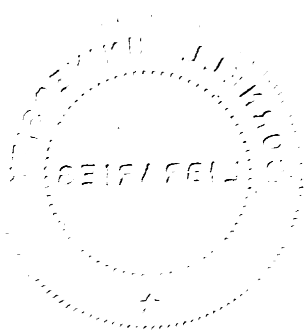
C. F. Bricka,
Foreningens Sekretær.

Første Bind.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri.

1879.

Indhold.

Litteratur og Kritik.

Den kgl. Historieskriver Vitus Bering,

en biografisk og litterærhistorisk Skildring.

Af

Holger Fr. Rørdam.

Vitus Bering kan nævnes som Exempel paa, hvor forgjængelig selv litterær Ære og Berømmelse er; thi medens denne Mand i det mindste af mange ansaas som sin Tids største Digter og ypperste Stilist, vide kun faa nu at nævne ham, hans Digte ere skrevne i Glemmebogen, og hans historiske Skrifter vurderes nu næsten i omvendt Forhold til den Flid, der er anvendt paa Stilens Sirlighed. Da det imidlertid ikke vil kunne nægtes, at han har besiddet fremragende Evner, og at han i sin Tid har været en mærkelig Personlighed, ogsaa derved at hans Levned og litterære Virksomhed afgiver et Spejlbillede af Tidens Stræben og aandelige Fysiognomi, fortjener Mindet om ham dog maaske nok at opfriskes, og til at forsøge derpaa føler jeg mig kaldet, idet jeg er knyttet til ham ved Blodets Baand og derfor — uden at være hildet i Beundring af ham — dog ikke savner den Kjærlighed til hans Minde, som tildels betinger Muligheden af at tegne et nogenlunde tro Billede af den forlængst henfarne Skikkelse.

Slægten Bering (eller Bjering) kan forfølges tilbage næsten til Reformationenens Dage. Den har sit Navn efter Landsbyen Bjering i Middelsom Herred, to Mil sydost for Viborg. Som Stamfader nævnes i nogle af Oluf Hermansen Nysted i Hobro (1723) forfattede Optegnelser om Slægten: «Jens Bering, en fornemme Borger udi Viborg»[1]). Hermed synes det ikke rigtig at stemme, naar Provst Vitus Bering i Ollerup i det af ham (1749) udgivne beringske Slægtregister siger om sin Families Stamfader: «En god, ærlig, gammel Værtshusmand, ved Navn Jens Andersøn, haver Anno 1496[2]) beboet en stor Gaard i Bering By, hvor der endnu findes god Logement for rejsende». En tredie Kilde, der ogsaa er fra første Halvdel af forrige Aarhundrede[3]), har følgende Efterretning om Slægtens første Mand: «Der boede en Mand i Bering, to Mile østen Viborg, udi sin egen Bondegaard, ved Navn Jens Madsen, for en halvanden hundrede Aar siden[4]); han avlede med sin Hustru

---

[1]) O. H. Nysted, «Nemus Genealogicum Aspachio-Mønichianum, eller en liden Lyst-Skouf ofver dend Høy-Fornemme de Aspachers og Mønicheners Familier og deres Høy-Fornemme Svogerskab». Originalen er i privat Eje; Afskrift af en Del deraf i Klevenfelds Samling i Geh.-Arkivet. Paa disse Optegnelser, der synes ret gode, ere de følgende Oplysninger om Slægten især byggede.

[2]) Skal man slutte efter Sønnens Dødsaar (se ndf.), kan denne Tidsangivelse ikke være paalidelig.

[3]) Optegnelser, som det synes af Stiftsprovst Sixtus Aspach i Aalborg († 1739), indførte i et genealogisk Haandskrift med Titel: «Slægtebog over den Velædle, meget Hæderlige og Høy-Fornemme de Aspachers og Møinichers Familie ... af Oluf Hermansøn Nysted udi Hobroe Anno 1723», hvilket Hdskr., ligesom det tidligere omtalte af samme Forfatter, er i privat Eje og ved Hr. Assistent S. Elvius's velvillige Bistand har været mig overladt til Benyttelse.

[4]) Da der siges om Mandens ældste Søn, Christen Jensen Bering, at han fik Faderens Bondegaard og døde 1585, er ovenanførte Tidsangivelse dog neppe ganske nøjagtig, skjønt Fejlen her gaar

Inger Christensdatter udi det hellige Ægtestands Stat 6 Sønner og 1 Datter». Maaske kunne disse Efterretninger dog forenes saaledes, at Jens Madsen (eller Andersen), efter at have afstaaet sin Gaard i Bjering til sin ældste Søn, selv har taget Bolig som Borger i Viborg, hvor ialfald hans Efterslægt i flere Generationer fortrinsvis havde sit Hjem[1]).

. Blandt den nævnte Jens Berings Sønner vedkommer os her kun den næstældste, Peder Jensen Bering, der blev Raadmand i Viborg († 4de Maj 1591). Han var gift med Kirsten Christensdatter Høg og havde to Sønner, nemlig: 1) Jens Pedersen Bering, almindelig kaldet store Jens Bering, Raadmand i Viborg, der i sit Ægteskab med Kirsten Pedersdatter (D. af Mag. Peder Rimboldtsen, Sognepræst ved Sortebrødre Kirke i Viborg) skal have haft tolv Sønner, alle af Navnet Peder[2]); 2) Peder Pedersen Bering, Borgmester i Viborg (1631—58), der var gift fire Gange. Med sin første Hustru, Maren Vitusdatter († 12te Juli 1626, 35 Aar gl., D. af Vitus Brun i Møllerup i Sønderlyng Herred) havde han to Sønner og en Datter, nemlig: 1) Peder Pedersen Bering, Magister, Præst i Østersnede, Morfader til Vitus Jonassen Bering, den berømte Opdager af Strædet

i en anden Retning, end den Provst Vitus Bering gjør sig skyldig i ved at sætte Stamfaderens Levetid alt for tidlig.

[1]) I Aaret 1639 var der otte Borgere i Viborg af Navnet Biering, alle i nær Slægt med hinanden (Hofman, Fundationer. III, 263—4).

[2]) Om Anledningen til, at store Jens Bering gav alle sine Sønner samme Navn, fortælles et Sagn i Provst Vitus Berings Delineatio stirpis Beringianæ (Kbh. 1749). Af disse 12 Sønner anfører Oluf Hermansen Nysted kun følgende tre: 1) Hr. Peder Bering, Sognepræst i Kobberup og Fellingberg; 2) Peder B., Bedemand i Viborg; 3) Peder B., almindelig kaldet Peder Rimboldtsen, Borgmester i Hobro. Ventelig ere da de andre døde som smaa, og ikke, som Provst Vitus Bering beretter, alle tolv naaede til at blive Studenter.

mellem Amerika og Asien og de omliggende forhen ubekjendte Egne; 2) Vitus Pedersen Bering, hvis Levned skal fremstilles i det følgende; 3) Bodel Bering, gift med Raadmand Anders Broch i Viborg. Med sin fjerde Hustru[1]), Margrete Frantsdatter, til hvem Borgmester Peder Pedersen Bering blev viet den 9de Februar 1634, havde han to Sønner og to Døtre, nemlig: 4) Frants Bering, Borgmester i Viborg 1677—80, død 1695; 5) Jakob Bering, Borgmester sammesteds fra 1685 til sin Død 1689[2]); 6) Maren B., gift med Mag. Jakob Povlsen, Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Aalborg; 7) Dorthe B., gift med Mogens Villumsen, Assessor i Kommerce-Kollegiet og Amtsforvalter i Aalborghus Amt[3]).

I.

Udaf denne kjendeligt nok velansete viborgske Borgerslægt blev vor Vitus Bering altsaa født den 6te Oktober 1617. Om hans tidligste Ungdom er kun at berette, at han besøgte sin Fødebys Skole, og at han 17½ Aar gam-

¹) Peder Ped. Berings anden Hustru Maren Justsdatter (D. af Hr. Just Pedersen Saxe, Sognepræst i Mørke), der var Enke efter Borgmester Hans Grønbech i Aarhus (Hübertz, Aktst. om Aarhus. II, 320), levede kun 10 Uger i sit Ægteskab med Ped. Bering, og døde 26de Novbr. 1627. Hans tredie Hustru var Margrete Pedersdatter († 1631), D. af Dr. med. Peder Iversen, Kantor i Viborg Kapitel, og Hustru Karen Pedersdatter.

²) Ursin, Stiftsstaden Viborg, S. 70. Om Jakob Bering siger O. H. Nysted, at han først var Studiosus, dernæst Lieutenant. Frands Bering har maaske ogsaa været Student; han omtales i Konsistoriets Retsprotokol under 5 Juli 1662. Jvfr. Hofman Fundationer. III, 268.

³) Jvfr. Hofman, Fundationer. III, 558—62, I de ovenfor omtalte genealogiske Arbejder af O. H. Nysted findes udførlige Efterretninger om Mogens Villumsens Slægt.

mel afgik fra denne til Universitetet, hvor han blev immatrikuleret den 4de Maj 1635 og fik Professor Jesper Brochmand til Privatpræceptor[1]). Det var ventelig efter dennes Anbefaling, at han senere blev antagen som Lærer for Tyge Brahes Søn, der var i Huset hos Brochmand[2]). Selv studerede Vitus Bering Theologi og Humaniora, idet de fri Videnskaber kjendelig mere og mere drog ham til sig, og han erhvervede en Færdighed i Latinen, der selv i hin latinske Tidsalder ikke var almindelig. Herpaa aflagde han allerede en mærkelig Prøve ved et langt latinsk Digt, han forfattede i Anledning af Brochmands Indvielse til Sjælands Biskop i Marts 1639[3]). Dette Digt synes i fortrinlig Grad at have henledet Opmærksomheden paa ham; thi kort efter lykkedes det ham at faa et af de fire saakaldte kongelige Rejsestipendier, der kun gaves til særlig begavede Studenter[4]).

Rejsen gik til Leiden, hvor de klassiske Studier især blomstrede. Her blev han immatrikuleret den 18de September 1639 og begyndte for Alvor at sysle med den latinske Digtekunst. Han har selv etsteds skildret den overordenlige Iver, hvormed han kastede sig over at forfatte latinske Epigrammer. Nogle af disse hans ældste Digte ere endnu bevarede, deriblandt en lille Cyklus af latinske Poesier til den siden saa berømte Thomas Bartholin, der op-

---

[1]) Universitetets Matrikel. Den 19de Decbr. 1635 fik Vitus Ped. Bering Kommunitetet.

[2]) V. Berings Selvbiografi i Vindings Acad. Haun. p. 392. Den nævnte T. Brahe maa være Tyge Brahe Axelsen til Mattrup, Tostrup, Vemmetofte og flere Gaarde. Sønnen hed Axel Brahe. (Se Brasch, Vemmetofte. II, 144—59.)

[3]) Optrykt hos Rostgaard, Deliciæ poetarum Dan. II, 197—208.

[4]) Acta Consist. 29 April 1639: »Vito Petri Beringio blev bevilget at maatte være Stipendii regii competitor«.

holdt sig i Leiden samtidig med ham[1]). Da Bering imidlertid, som han selv siger, besindede sig paa, at Fædrelandet krævede en Borger og ikke en Digter af ham, begyndte han under den berømte Vossius's og Boxhorns Vejledning at dyrke den gamle Historie og ved Siden deraf ogsaa Veltalenhedslæren. Efter et længere Ophold i Leiden begav han sig med Brødrene Thomas og Bertel Bartholin til Frankrig, et Land, hvis Natur og Kulturliv særlig tiltalte ham. I Paris gjorde han Bekjendtskab med Hugo Grotius, der var svensk Sendebud ved det franske Hof; han fortæller selv, at han vandt denne berømte Mands udmærkede Yndest ved et i Hast forfattet vellykket Digt. Imidlertid blev hans Rejse afbrudt derved, at han, efter Biskop Brochmands Forslag, blev tilbagekaldt for at overtage en Post som Hovmester for Rigsraad Hr. Tage Thotts Søn Ove Thott, foreløbig under dennes Ophold ved Sorø Akademi og senere i Udlandet[2]).

Det nærmere herom erfares især af nogle Breve vexlede mellem Professor D. Oluf Worm i Kjøbenhavn og Berings Rejsefæller, Brødrene Bartholin. Saaledes ytrer Worm i et Brev af 1ste Februar 1641 til Thomas Bartholin: «Bring Bering en Gjenhilsen fra mig. Jeg har talt om ham med Biskoppen (D. Jesper Brochmand), som sætter overordentlig stor Pris paa ham og bad mig at paalægge ham snarest mulig at komme hid. Der er nemlig noget her, som Biskoppen ikke ønsker, at nogen anden skal snappe bort fra ham; det er derfor nødvendigt, at han skynder sig»[3]). Et Brev fra Vitus Bering til Worm, dat. Paris den 5te April

---

[1]) Deliciæ poet. Dan. II, 76—8, 129—31. Th. Bartholin, Carmina varii argumenti, 1669, p. 117—20.
[2]) Vinding, Acad. Haun., p. 393.
[3]) O. Wormii Epistolæ, p. 684.

1641, indeholder Svaret paa denne Opfordring. Han er vel villig til at komme; men Mangelen paa de fornødne Rejsepenge holder ham tilbage, «thi Franskmændene røre ikke ved andet end Guld, saa Fabelen om Midas er anvendelig paa dem». For Resten takker han paa en smuk Maade Worm for den Interesse, han havde for ham [1]). Inden dette Brev var naaet til Kjøbenhavn, skrev Worm den 16de April s. A. til Thomas Bartholin i Paris bl. a.: «Indlagt findes et Brev, Biskoppen har skrevet til Vitus Bering. Indholdet deraf er, saavidt jeg veed, at han snarest mulig skal begive sig hjem, da der er noget, hvortil han vil bruge ham. Sørg altsaa for, at han faar dette Brev, og driv paa, at han fremskynder Afrejsen og ikke tøver nogensteds paa Vejen» [2]). Den 14de Maj 1641 skrev Bertel Bartholin fra Orleans til Worm: «Du maa endelig tage Dig af Vitus Bering, han er en lærd ung Mand og en udmærket Digter». I sit Svar, dat. Kjøbenhavn den 4de Juni s. A., ytrer Worm [3]); «Jeg sendte for kort Tid siden din Broder Thomas et Brev fra Biskoppen til Vitus Bering; skulde det i hans Fraværelse være kommet Dig i Hænde, saa sørg for, at han faar det, og skynd paa, at han rejser hjem snarest mulig, at han ikke skal gaa glip af en udmærket Plads» («ni sibi e faucibus opimum præreptum velit bolum»). I et Brev, dat. Orleans den 12te August 1641, skrev Bertel Bartholin til Worm: «Det glæder mig ret for Bering, at Du tager Dig af ham; han er en Mand, der i Dannelse rager betydelig op over Mængden. Det Fortrin have dog højtstræbende Aander, at de altid kunne vente sig Bistand af dem, der vide at sætte Pris paa den

[1]) O. Wormii Epistolæ, p. 779–80.
[2]) O. Wormii Epistolæ, p. 685.
[3]) O. Wormii Epistolæ, p. 786—7.

udmærkede Begavelse. Da Du interesserer Dig for hans Vel, saa udeluk ham ikke paa Grund af Rejsens Forsinkelse fra Opfyldelsen af det Ønske, han iler imøde. Det er nu 14 Dage siden han begav sig paa Rejsen; men i Dieppe blev der gjort ham Vanskeligheder, fordi han manglede Pas. Ikke desto mindre vil han snart indstille sig for sine ærværdige Fædre» [1]).

I November 1641 finde vi da Vitus Bering i Sorø, hvorhen han kom anbefalet af D. Oluf Worm, som i et Brev af 28de Oktober s. A. til Professor Stephan Stephanius i Sorø ytrer om ham: «Jeg anbefaler Dig herved en udmærket Yngling, som ønsker at komme i Forbindelse med Dig. Han er din Yndest værd, thi han er en fortrinlig Digter og ualmindelig hjemme i Humaniora. Da Tilsynet med den unge Thott, som er hos eder, er ham overdraget, saa attraar han din Velvilje, for at han kan have en Beskytter, til hvem han kan ty hen i tvivlsomme Forhold, noget jeg er vis paa, at Du, om ikke af anden Grund saa for min Skyld, ikke vil afslaa ham. Du vil i ham finde en ung Mand, der er værdig til din Yndest og Beskyttelse» [2]). I et Brev af 14de November s. A. svarer Stephanius: «Vitus Bering har i høj Grad tiltalt mig ved sit første Besøg. Han skal med Tiden erfare, at din Anbefaling ikke har ringe Vægt hos mig. Han er sikkert en ung Mand, der fortjener at gjøre Lykke. Jeg skal ikke svigte i noget, hvori jeg kan være ham til Gavn. Gid vort Sorø havde mange af den Slags» [3])! Den Gang Stephanius skrev disse Ord, anede han ikke, at Bering i Tiden skulde

---

[1]) O. Wormii Epistolæ, p. 787—8.
[2]) O. Wormii Epistolæ, p. 216.
[3]) O. Wormii Epistolæ, p. 219.

blive hans egen Efterfølger baade som Professor og som kongelig Historieskriver. Foreløbig synes Berings Venner at have haft andre Planer med hans Fremtid. Ialfald skriver Stephanius den 2den Februar 1642 til Worm: «Vor Bering beder Dig indstændig, at alt hvad der er forhandlet mellem eder om hans fremtidige Befordring til Professoratet i Poesi, maa holdes hemmeligt for Biskoppen. Han frygter nemlig for, at dersom Biskoppen faar eders Plan at vide, førend der har vist sig en bekvem Lejlighed til at sætte den i Værk, vil han maaske forpurre hele Sagen, fordi han ikke vil synes om, at Bering saa snart forlader den Stilling, han nu indtager. Denne veed nemlig, i hvor høj Grad Biskoppen er Adelens Interesser hengiven. Dog dette mellem os»! Hertil svarede Worm nogle Dage efter: «Sig til Bering, at han kan være ganske rolig, intet skal ligge mig mere paa Sinde, end at vi kunne fremme denne fortræffelige unge Mands Bedste paa den Maade, som vi have forhandlet om» [1]). Samtidig vexledes der ogsaa Breve mellem Bering og Worm [2]), og den sidstnævnte meldte ved Nytaarstid 1642 til Thomas Bartholin: «Vor Bering leder nu i Sorø den unge Thotts Studeringer, og om et Aarstid skal han rejse med ham til Frankrig og Italien» [3]).

Hovmesterstillingen og den dertil knyttede Rejseudflugt har dog maaske været mindre tiltalende for Bering, da vi se, at han i et Brev af 1ste Februar 1642 beklager sig for Worm over Ove Thotts Vildskab og Ustyrlighed, og ytrer,

---

¹) O. Wormii, Epistolæ, p. 226.

²) To Breve fra V. Bering til O. Worm, dat. Sorø 30. Novbr. 1641 og 1. Febr. 1642, findes i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling. De ere ikke optagne i Udgaven af O. Wormii et ad eum doctorum virorum epistolæ.

³) O. Wormii Epistolæ, p. 687.

at kunde denne unge Adelsmand kun vanskelig holdes i Tømme her hjemme, hvorledes vilde det saa gaa, naar han kom ud i Verden. Forøvrigt lod Bering ikke Opholdet i Sorø gaa ubenyttet hen; thi ikke blot stiftede han Bekjendtskaber og Forbindelser, der bleve af Betydning for ham, men han forøgede ogsaa sin Anseelse som heldig Poet ved Affattelsen af forskjellige Lejlighedsdigte, der vakte Opmærksomhed og Bifald hos Ynderne af latinsk Poesi. Saaledes har man fra Aaret 1642 Digte af ham i Anledning af den lærde Holger Rosenkrands's Død[1]), Hannibal Sehesteds Bryllup[2]), Professor Joachim Krakewitz's Død[3]) og Præsten M. Christen Nielsens Bryllup[4]), samt Stephanius's Udgave af Svend Aagesens «Opuscula». Fra 1643 haves Digte af ham i Anledning af O. Worms Udgave af Monumenta Danica, Fru Sofie Brahes Død[5]), Otte Thotts Bryllup[6]) og den unge Mogens Friis's offentlige Optræden

---

[1]) Deliciæ poet. Dan. II, 15—6.

[2]) «Nuptiis Perillustris et Generosi Herois Hannibalis Sehested, Regni Daniæ Senatoris, Norvegiæ Proregis etc., et Illustrissimæ Heroinæ Christianæ, Comitis Schleswici & Holsatiæ». Soræ 1642. Fol. Optrykt i Del. poet. Dan. II, 139—41.

[3]) Del. poet. Dan. II, 145—6. Krakewitz var Prof. theol. og Præst ved Sorø Akademi.

[4]) Ibid., p. 104—5. «Nuptiis M. Christiani Nicolai, Aarhusiensis Canonici et Pastoris, Amici suavissimi, et Helenæ Martini, magni Patris filiæ, sponsæ, 1542». Det Ægteskab, over hvilket Bering her ønskede Lykke, blev siden sørgelig forstyrret ved nederdrægtig Bagtale (jvfr. Gjessing, Jubellærere II, 2, 333—4).

[5]) Del. poet. Dan. II, 146—7. Sofie Brahe var Astronomen Tyge Brahes berømte Søster, der naaede en meget høj Alder. Hun var Moder til Tage Thott Ottesen og Farmoder til Berings Discipel Ove Thott.

[6]) Ibid. II, 147—54. Otte Thott til Næs, Lensmand paa Sølvitsborg, var en ældre Halvbroder til Berings ovennævnte Discipel. Han ægtede Dorothea Rosenkrands, Datter af den lærde Holger Rosenkrands.

som Taler paa Sorø Akademi [1]). Før sin Afrejse fra Sorø har Bering vistnok ogsaa forfattet de Digte om Saxo og dennes lærde Udgiver, der 1644 ledsagede Stephanius's Udgave af Saxos Historie, tilligemed den latinske Omskrivning af det aprokryfe Kvad om Longobardernes Udvandring, der er trykt i Stephanius's Noter til Saxo [2]).

Endelig var Opholdet i Sorø sluttet for denne Gang. Den 16de Oktober 1643 udfærdigede Hr. Tage Thott paa Malmøhus en ret mærkelig «Instruction for sin Søn Ove Thott saa vel som for Vitus Bjering, som hannem følger for en Hofmester». Hovedpunkterne heri ere følgende: Ove Thott skulde 1) beflitte sig paa Gudsfrygt; 2) være sin Hofmester Vitus Bjering lydig, og intet anfange uden hans Vidskab; 3) fly slet Selskab og undgaa unyttige Udgifter; 4) flittig lægge sig efter det latinske Sprog saa vel som Fransk og Tydsk samt adelige Exercitier. 5) Hvis Ove Thott mod Forventning slog sig til slet Selskab, Klammeri og unyttig «Despence», skulde V. Bjering strax give Faderen det tilkjende. 6) De skulde først rejse til Holland og blive der den første Vinter; næste Foraar skulde de derfra drage til Frankrig. Gjennem hele «Instructionen» gaar forøvrigt en smuk og alvorlig, baade kjærlig og faderlig Tone [3]).

Af hvad der ovenfor er bemærket om Ove Thotts Tilbøjelighed til ustyrlig Adfærd, maa Bering med sin overlegne Dannelse og betydelige Modenhed antages for at have været en heldig Vejleder for ham, der maatte være i Stand til at holde den unge Adelsmand i det mindste nogenlunde

---

[1]) J. M. Sommer, Miscellanea. Hafn. 1758, p. 165.
[2]) Disse Digte ere optrykte i Deliciæ poet. Dan. II, 81—3, 156—8.
[3]) En Afskrift efter Originalen findes i Klevenfelds Samling i Geh.-Ark.

i Tømme, om han end ikke formaaede at tilbagetrænge de slette Naturanlæg, der senere bleve saa uheldbringende for deres Besidder. Før Berings Afrejse fra Sorø hilsedes han med et latinsk Afskedsdigt af den udmærkede Poet Christen Aagaard[1]), med hvem han uden Tvivl fra Ungdommen af stod i nær Venskabsforbindelse. — Afrejsen fra Fædrelandet foregik, ikke længe før Torstensons uformodede Indfald her i Landet tændte den fordærvelige Krigslue, som brændte i henved to Aar og tilføjede Danmark saa stor Skade. I al denne Tid og endnu tre Aar efter færdedes de unge Mænd i fremmede Lande.

Først gik Rejsen til Nederlandene, hvor Bering med Glæde gjenhilsede de fra forrige Besøg kjendte Steder og Personer. Efter nogen Tids Ophold her drog de videre til Frankrig, hvor de dvælede i hele to Aar og derover. Her maa Bering have fundet Lejlighed til paa en mere fremtrædende Maade — ventelig ved et længere Digt — at udtale sin Hyldest for den franske Konge, den unge Ludvig XIV, siden denne Omstændighed særlig fremhæves i den Indskrift, der mange Aar efter sattes paa Berings Gravmæle[2]). Vi have et Brev fra Worm til ham under hans fornyede Ophold i Paris, dat. Kjøbenhavn den 3die December 1646. Heri skriver Worm: «Jeg kan ikke sige Dig, hvor meget dit Brev har opmuntret mig; thi jeg gjenkjendte den Haand, som jeg stedse har elsket, og som jeg har indviet til Udødelighed, men om hvilken et ondt Rygte, som jeg med Sorg havde modtaget, meldte, at den var mig berøvet. Jeg glæder mig altsaa over, at Du lever,

---

[1]) Trykt blandt Aagaards Digte i Del. poet. Dan. I, 521—2.

[2]) Marmora Danica. I, 84. Herved kan vel neppe være ment det Epigram af Bering, som findes paa et Billede af Ludvig XIV (optrykt i Deliciæ poet. Dan. II, 98).

befinder Dig vel, at Tingene gaa godt, og at Du tænker paa dine og trolig holder fast ved Venskabet. Angaaende mig kan Du være forsikret om det sidste; jeg vil ønske, at jeg aldrig maa forsømme noget, som jeg veed kan være til Ære og Gavn for Dig. Rejs kun under gode Varsler, og vend lykkelig tilbage til Fædrelandet. Men dersom Du, naar I have faaet fast Ophold etsteds, vilde melde mig ved jævnlige Breve om eders Rejse, og om hvad Videnskabens Stormænd tage sig til, da vil det være mig saare kjært. Naar Du kommer til Rom, saa stræb at faa Mexicos Naturhistorie, forfattet af Lyncæerne. Den befinder sig endnu i Kardinal Cesis Gjemmer, og Du vil vanskelig faa fat paa den uden ved Bistand af Ridder Cassianus de Puteo; men naar Du hilser ham fra mig og beder om hans Hjælp i denne Sag, vil han maaske opfylde din Begjæring. Jeg ser, at Kircher og andre citere dette Værk; men hverken vore Bartholiner eller Fiurener kunde opnaa saa meget, at de kunde bringe mig et eneste Exemplar. Se nu, om Du kan udrette noget, naar Du kommer derhen, og underret mig, om Kirchers Mundus subterraneus er udkommen» [1]).

Vi se altsaa, at Bering stod i Begreb med at rejse til Italien med Ove Thott. Ventelig er han allerede naaet dertil, en Tid lang før ovennævnte Brev blev skrevet. Af hans korte Selvbiografi vide vi, at de vare $1^1/_2$ Aar i Rom. Her søgte han navnlig Oplysning hos den ovennævnte bekjendte Jesuit Athanasius Kircher om Naturfagene og hos Jesuiten Famianus Strada om historiske Emner. Særlig sluttede han sig til den i Worms Brev omtalte Ridder de Puteo, der var en varm Ven af alle Danske, hvilke han søgte at vise enhver mulig Tjeneste. Foruden Rom be-

[1]) O. Wormii Epistolæ, p. 780—1.

søgtes en Mængde andre bekjendte Steder i Italien, navnlig Padua, ved hvis Universitet de opholdt sig et Aar. Her søgte Bering især Vejledning hos Octavius Ferrarius, der var Professor i den oratoriske Kunst, ligesom han plejede Omgang med den lærde Dr. med. Johannes Rhodius, en dansk Mand, der levede i mange Aar i Padua i et hæderligt litterært Otium, uden at ville modtage nogen offentlig Ansættelse, som oftere var ham tilbudt. Bering udgav et latinsk Digt til denne sin berømte Landsmands Ære, ligesom han paa lignende Maade ved et Digt, trykt i Paris 1646, havde hilset sine Landsmænd Thomas Bartholin og Henrik Fiuren, i Anledning af at de (i Basel) havde erhvervet den medicinske Doctorgrad [1]).

Fra Padua gik Rejsen gjennem Svejts til Strasburg, hvor Bering navnlig sluttede sig til Professor Joh. Henr. Boecler, der var Historiker, Latinist og Rhetoriker, altsaa i det hele en Mand af samme Studieretning som han selv [2]). Efter sin Afrejse fra Strasburg 1648 gjorde Bering med sin Rejsefælle en Tur ind i Tydskland, der bar saa mange Spor af en ødelæggende Krigs Forstyrrelser. Her besang han

---

[1]) Det første Digt omtaler Bering i sin Selvbiografi, Vinding, Acad. Haun., p. 394. Det andet er optrykt i Bartholins Carmina p. 123—9, og i Del. poet. Dan. II, 18—23. Et Par andre Digte af Bering til Th. Bartholin som »paternæ gloriæ vindici«, trykte i Leiden 1646, ere optrykte i de nævnte Skrifter.

[2]) Boecler havde været kgl. svensk Historiograf og Prof. eloqv. i Upsala. Et Par Digte af Bering til hans Ære findes optrykte i Delic. poet. Dan. II, 27—28 og 154—5. Til Berings Venner i Strasburg hørte ogsaa den theologiske Professor Joh. Geo. Dorscheus, hvis Anticrisis Theologica (Argent. 1647) han har forsynet med et Æredigt. I Sommers Miscellanea, Hafn. 1758, p. 160—63, findes et Par andre Digte af Bering, forfattede af ham under Opholdet i Strasburg, deriblandt et til Christian Urne, der samtidig studerede der.

det østerrigske Kejserhus i et Pragtdigt, der vakte saa megen Opmærksomhed, at der fra det kejserlige Hof blev tilbudt ham en særlig Æresbevisning — uden Tvivl et Diplom som Comes palatinus —, som han dog ikke modtog, da det var hans Agt at vende tilbage til Hjemmet[1]). Det gjør et eget Indtryk at se Bering mod Slutningen af den lange Religionskrig at forherlige det katholske Kejserhus; men ikke at tale om, at det religiøse Formaal i denne Krig næsten ganske var opslugt af det politiske, maa man erindre, at Danmark ved en ulykkelig Politik efterhaanden var kommen de kejserlige langt nærmere end deres Modstandere og nys havde modtaget dybe Ulivssaar af Sverig.

Efter Besøget i Tydskland gik Hjemrejsen for sig gjennem Lothringen, Artois og Flandern, hvor Rejsefællerne uden Tvivl ere gaaede ombord paa et Skib, der har ført dem tilbage til Fædrelandet. Her var foregaaet den store Forandring, at Christian IV var død, og Frederik III havde besteget Tronen. Bering havde imidlertid allerede vist sin Deltagelse i disse Begivenheder ved i latinske Vers baade at græde over den bortgangne Konge og at tilraabe hans Efterfølger et jublende «Leve» [2]). — Der foreligger, saa vidt

[1]) Bering siger om sig selv: «Suspexit in itinere (per Germaniam) Imperii caput, & Austriacæ domus ad summum rerum apicem provectam fortunam publica proseqvutus est scriptione, qvæ passim per orbem benignos repperit Interpretes, & ex aula Cæsarea novæ dignitatis prolicuit splendorem, haud inglorium Scriptori, ni domesticæ fortunæ memor, Augustæ Clementiæ agnoscere maluisset pignus, qvam circumdare sibi, & ex aliena benignitate nil propriæ indulgere ambitioni». (Vinding, Acad. Haun. p. 394.) At det var et Adelsbrev, der tilbødes Bering, siges i Ville Høibergs Holbergiana. Fortalen. Bl. i 2. Digtet, med Titel «Fortuna Austriacæ domus ad supremum mundi culmen evectæ», er trykt i Fol. i Strasburg 1648 og samme Aar optrykt i Padua.

[2]) Det første Digt er trykt i Bertel Bartholins Oratio in obitum Christiani IV, 1648 (optrykt i Delic. poet. Dan. II, 134–6);

vides, intet om, hvorledes Bering har skilt sig ved sit Hverv som Hovmester for Ove Thott; men det overordentlig intime Forhold, hvori han siden stod til den thottske Familie, tyder paa, at man har været særdeles tilfreds med hans Tjeneste. Bering omtaler kun selv, at den unge Thott i Italien var bleven uddannet i Vaabenbrug og ridderlige Kunster.

At Berings Venner have modtaget ham med Forventning og Glæde fremgaar af flere Omstændigheder. Han blev strax designeret til Professor[1], og der blev saaledes truffet Forberedelser til Gjennemførelse af den Plan, som Worm og flere af Berings Venner allerede havde haft for syv Aar siden. Den 8de Maj 1649 erhvervede han Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet og betegnes ved denne Lejlighed officielt som «Regiæ Academiæ Hafniensis Philologiæ Professor designatus». En Del af hans Venner, som Thomas Bartholin, Christen Aagaard og Jens Foss, hædrede ham i denne Anledning ved Digte, hvori de udtalte deres Beundring og Hengivenhed for ham[2]). Omtrent ved samme Tid udgav Bering et Pragtdigt i Anledning af Prindsesse Frederikke Amalies Daabshøjtid. Det er en Slags dramatisk Fremstilling af Sagnet om Sabinerindernes Rov og andre

det andet, «Inauguratio Friderici III, Daniæ, Norvegiæ etc. Regis», er trykt i Kbhvn. i Folio (optrykt i Del. p. D. II, 54—9).

1) Det havde ikke tidligere været sædvanligt at «designere» Professorer; men det Exempel, der var givet ved Vitus Bering, efterfulgtes siden af mange andre. Jvfr. Acta Consist. 8de Marts 1654: Da Jørgen Ejlersen, Rektor ved Kjøbenhavns Skole, ansøgte om at faa Session og Adscension iblandt de andre Professorer, blev der svaret ham, at han vel kunde optages i Professorernes Tal, «saasom M. Vitus og M. Langius bleve in spe accepteret».

2) Th. Bartholin, Carmina, p. 84. Chr. Aagaard i Del. poet. Dan. II, 526—7. J. Foss, Parodia in honorem Viti Beringii. Hafn. 1649. 4.

Optrin af Roms ældste Historie, sigtende til at forherlige Kvindekjønnet[1]. At det just var et meget passende Emne ved en Daabshøjtid, kunne vi ikke skjønne; men at det har vakt Opmærksomhed og Bifald paa højeste Steder, kan neppe betvivles[2]. Et lignende Bifald har den øvede og smagfulde Digter sikkert høstet ved de mange andre latinske Poesier, som han med gavmild Haand udstrøede, naar glædelige eller sørgelige Anledninger i hans Venners eller Velynderes Huse opfordrede dertil[3], eller naar hans Venner

---

[1]) Natalitiæ Choreæ solennis actus, quum sacro tingeretur fonte Friderica Amalia, serenissimi .... Regis Friderici III augusta soboles. Hafn. 1649. Fol. (optrykt i Del. poet. Dan. II, 157—89).

[2]) En Forfatter, der undertegner sig M. R., har i »The monthly Magazine» for Maj 1796 gjort opmærksom paa, at et større Stykke af Berings »Natalitiæ choreæ» gjenfindes i en Tragedie af Dionysius Petavius med Titel »Carthaginienses». Tillige har han gjort det sandsynligt, om end ikke afgjort vist, at det er Bering, der her har gjort sig skyldig i Plagiat. (Jvfr. N. C. Øst, Litteratur-, Kunst- og Theaterblade, 1798—9, I, 294—5.)

[3]) Saaledes ved Sofie Brahes Død 1649 (hun var Enke efter den lærde Holger Rosenkrands, og Svigermoder til Otte Thott til Næs), trykt i Del. poet. Dan. II, 111—3 efter Torms Ligtale, hvor Digtet først er indført. Ved D. Thomas Bartholins Bryllup 1649 (Bartholin, Carmina 1669, p. 138—9. Delic. poet. Dan. II, 30—1). Ved Rigsraad Niels Krags Død 1650, paa Latin i Del. poet. Dan. II, 31—32; paa Dansk i Bordings Poet. Skrifter, II, 453—4. Ved Fru Jytte Gyldenstjernes, Tage Thotts Hustrus, Død 1650, paa Latin i Del. p. D. II, 88—93; paa Dansk i Bordings Poet. Skrifter, II, 455—6. Ved Fru Margrete Juels, Peder Juels Hustrus, Død 1651 (Del. p. D. II), 113—4). Til Erik Sehested, »publice disputanti» i Sorø 1651 (Sommer, Miscellanea, p. 164). Ved Henrik Ramels Død 1653 (Del. p. Dan. II, 33; jvfr. Rothe, Brave Danske Mænd, II, 196). Nuptiis Petri Ridz de Tygestrup et Sophiæ Sehested (Datter af Kansler Chr. Thomesen), Hafn. 1653 Fol. (Hjelmst. Saml. 3821. 4). Ved Fru Øllegaard Hvitfeldts, Joachim Gerstorfs Hustrus, Død 1655 (Bartskjærs Ligprædiken, jvfr. Rothe a. Skr. I, 697. Delic. poet. Dan. II, 110—11. Bordings Poet. Skr. II, 456—8). Ved Otte Thotts Død 1656 (Del. p. D. II, 106—9). Dansk Digt over Fru Else

udgav Skrifter og ønskede disse ledsagede ud i Verden af Digte fra hans Haand[1]). Navnlig blev det senere almindeligt, at saa at sige intet Billede af nogen berømt Mand kunde udkomme her i Landet, uden af Bering skulde ledsage det med et latinsk Epigram, der blev trykt paa Foden af samme[2]). Selv fra Udlandet synes man at have søgt den berømte Digters Bistand i saa Henseende[3]). Men vi finde ogsaa, at allerede i Aaret 1650 betegnes Bering af Joh. Olavius, der selv flittig syslede med den latinske Poesi, som Danmarks ypperste Digter, og den Gang havde dog endnu kun en mindre Del af hans Vers set Lyset[4]).

Kort efter sin Hjemkomst fra Udlandet var Vitus Bering bleven forlovet med Anne, en Datter af afd. theologisk

---

Ramel, Christian Barnekovs Hustru, (1658) i Bordings Poet. Skr. II, 458—59.

[1]) I en Del af Thomas Bartholins Skrifter findes Vers af Bering (Bartholin, Carmina, p. 135—6. Delic. poet. Dan. II, 34—7), ligeledes i H. Svanings Chronol. Dan. 1650 (ib. II, 28), i nogle af Jørgen Rosenkrands's gudelige Skrifter (ib. II, 124—5, 189—90; J. M. Sommer, Miscellanea, Hafn. 1758, p. 166—8), i Svanes Kommentar til Daniel (Del. poet. Dan. II, 132—3). Af et Brev, Steph. Joh. Stephanius skrev til Dr. O. Worm 1650, ikke længe før sin Død, ser man, at han gjerne ønskede et Digt af Bering til Ledsagelse af sin Christian III's Historie (Danske Saml. III, 259. Jvfr. O. Wormii Epistolæ, p. 293).

[2]) Epigram til Hannibal Sehesteds Billede, 1650 (Del. poet. Dan. II, 128); til Frederik III's Billede, 1653 (ib. II, 34); til et andet Billede af samme, 1657 (ib. II, 117). Berings Indskrift paa »en særdeles Invention, at sætte store Bøger udi«, som Otte Thott forærede til Universitetets Bogsal, findes trykt hos Hofman, Danske Adelsmænd, I, 140. Epigram til Birgitte Thotts Billede i hendes danske Oversættelse af Seneca (optrykt i Del. poet. Dan. II, 39—40). En Del af Berings Epigrammer til bekjendte Mænds og Kvinders Billeder findes optrykte hos A. Strunk, Saml. til en beskriv. Catalog over Portraiter af Danske etc.

[3]) Deliciæ poet. Dan. II, 96—9.

[4]) Jo. Olavius, Epigrammata ad Poetas Danicos. 1650.

Professor D. Niels Pedersen (Aurilesius) og efterlevende Hustru Mette Vinstrup[1]). Brylluppet stod dog først i Aaret 1652. Brudgommens lærde Venner lod ikke Højtidsdagen gaa forbi uden at forherlige den efter Tidens Skik med Bryllupsdigte i det latinske og danske Sprog[2]). Ved dette Ægteskab blev Bering nærmere knyttet til hvad vi kunne kalde Professoraristokratiet. Hans Hustrus Morbroder var D. Peder Pedersen Vinstrup, tidligere theologisk Professor og Hofpræst, nu Biskop i Skaane, en stormægtig Personlighed, der i Litteraturen især har gjort sig bemærket som overordentlig frugtbar latinsk Epigrammatist. En Søster til Berings Hustru var gift med M. Peder Villadsen, Sognepræst i Slagelse, senere bekjendt som Deltager i Enevældens Indførelse og endelig som Biskop i Viborg, en Mand, der ogsaa fortjener at erindres paa Grund af sin Interesse for Fædrelandets Historie.

Efter at Bering havde staaet en Tid som «designatus Professor Philologiæ», blev han i Foraaret 1650 fast ansat som Professor Poeseos ved Kjøbenhavns Universitet. Den 25de Maj d. A. disputerede han offentlig «pro Professione» over en af ham udgiven Afhandling «De artis poeticæ natura et constitutione». Akten foregik med megen Højtidelighed, da Frederik III ved denne Lejlighed for første Gang

---

[1]) Det første Spor af denne Forbindelse finde vi deri, at Vitus Bering og Peder Villadsen den 9de Marts 1649 paa Mette Vinstrups, sl. D. Niels Pedersens, Vegne underskrev et Gjenbrev, hvorved hun tilstod at have lejet en Gaard i Klosterstræde i Kbhvn. af Universitetet. (Afskrift i Kgl. Bibl., Gl. k. Saml. 727 Fol.)

[2]) Votis viri clarissimi D. M. Viti Beringii Historiographi Regii sponsi & virginis lectissimæ Annæ Nicolai sponsæ fausta qvæqve respondeant. Hafn. 1652 Fol. (Paa Latin og Dansk, af Chr. Aagaard.) Hjelmstjernes Saml. 3667, 4to. Deliciæ poet. Dan. I, 500—1.

som Konge var tilstede paa Universitetet, ledsaget af Kansler Christen Thomesen Sehested og mange andre velbyrdige Mænd, medens Universitetets Rektor, M. Peder Spormand, og Sjælands Biskop, D. Jesper Brochmand, gjorde Bering den Ære at optræde som Opponenter. Hans Respondens var den da endnu unge, siden noksom bekjendte Oluf Borck[1]).

Det Professorat, Bering havde faaet, var et nyt, der, som det synes, nærmest var oprettet for hans Skyld, og intet kunde tilsyneladende ligge bedre for hans Evner[2]). Men den Yndest, Kongen havde fattet for ham, maaske ogsaa Kanslerens gode Mening og andre mægtige Venners Anbefalinger, bevirkede dog, at han efter faa Maaneders Forløb gik over i en anden, bedre aflagt Stilling. Den tidligere omtalte M. Stephan Hansen Stephanius, Professor i Historien ved Sorø Akademi og kgl. Historiograf, var nemlig død den 22de April 1650. Vi vide ikke, om der er ført Underhandlinger med nogen anden om at overtage den ledige Bestilling, eller hvad der særlig gav Formodning om, at Vitus Bering egnede sig til at udfylde Stephanius's Plads, uden for saa vidt som han skrev Latin med en Sikkerhed

---

1) Wolf, Encomion Regni Daniæ, S. 348, sammenholdt med Vinding Acad. Haun. p. 395, Acta Consist. 27 Maj 1650, samt den ovenanførte Disputats.

2) I Biografien hos Vinding siger Bering om sig selv: »Jussus superiorum auctoritate docere publice Poësin, novo munere, nec jam tum usitato Academiæ«. I den omhandlede Disputats (1650) findes der en Fortale til Kansler Chr. Thomesen Sehested, hvori Bering ytrer: »Vides, Illustris Heros, Disputationis meæ consilium, qvo qvum totum mihi Philologiæ campum superiori, qvi se proxime evolvit atqve elapsus est, anno aperueris, in has angustias me demiserim, et Poëseos intra Provinciam ultro coëgerim, ut nobilissimam scilicet facultatem ab vitiis, qvibus vulgo laborat, pro virili vindicarem.« Her stadfæster Bering altsaa selv, at først hele Filologien var bleven ham anvist, men at hans Hverv senere blev begrændset til Poetikken.

som fast ingen anden, og vel ogsaa i Udlandet havde omgaaedes med Historikere og hørt deres Forelæsninger. Men han var nu en Mand, der var lige vel anset hos de lærde og hos Rigets Stormænd, i visse Maader en Personifikation af hin Tid, da det formelle spillede en ulige større Rolle end baade det ideelle og det reelle. Nok er det, at M. Vitus Bering den 3die August 1650 fik kgl. Bestalling som «vor og Kronens Historicus» med en aarlig Løn af 600 Rdl., ligesom hans Formand, M. Stephan Hansen, havde haft[1]). Der findes ikke nogen Instruktion for ham i hans Embede som kgl. Historieskriver, hvad enten en saadan ikke er udstedt, og man har nøjedes med en mundtlig Anvisning, eller Instruxen nu er tabt. Af forskjellige Antydninger, der senere skulle omtales, kunne vi dog slutte os til de Opgaver, der fra Tid til anden stilledes Bering i hans nævnte Egenskab.

Forøvrigt varede det længe, inden han tiltraadte sin Bestilling i Sorø. Forholdene ved Universitetet synes ikke at have kunnet holde ham tilbage, da hans Efterfølger, Villum Lange, udnævntes, allerede faa Dage efter at Bering havde faaet sin Bestalling[2]). Men ventelig har denne maattet se at skaffe sig noget historisk Stof, da et godt Hoved og en flydende Pen dog ikke ere tilstrækkelige for en Historieskriver. Først den 13de Marts 1651 fik Hofmesteren paa Sorø Akademi, Falk Gjøe, en kongelig Befaling, saaledes lydende: «Eftersom vi naadigst have for godt anset, at os elskelige M. Vitus Bering, hertildags Professor Philosophiæ paa Universitetet udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn,

---

[1]) Sjælandske Registre Nr. 22, Fol. 452.

[2]) Acta Consist. 7de August 1650: Rektor berettede, at det var Kongens Vilje, «at Vilh. Langius maatte riceperes in numerum Professorum og M. Vito Beringio succedere».

skal forordnes udi afg. M. Stephen Hansens Sted til at være Historiographus Regius og Professor Historiarum paa det kongelige og adelige Akademi Sorø, da bede vi dig og naadigst ville, at du hannem dertil forordner»[1]). Rimeligvis er Bering da tiltraadt ikke længe efter, ved hvilken Lejlighed han holdt den latinske Tale om Historien, som han samme Aar udgav med Tilegnelse til Frederik III[2]). Hofmesteren paa Sorø havde forøvrigt allerede længe før søgt at varetage hans Tarv ved at sørge for, at der var noget historisk Materiale tilstede, naar han kom. Det nærmere herom erfares af Acta Consist. for 31te Oktober 1650: «Gav M. Thomas Bang tilkjende, at han havde været paa Soer og der gjort Anfordring om hvis Documenta historica sl. M. Stephanius her af Akademiet (ɔ: Kjøbenhavns Universitet) bekommet havde, og da Hofmester sammesteds at have begjæret, samme Documenta maatte endnu der forblive, indtil M. Vitus Beringius, designatus Historicus Regius[3]), til Steden kom og kunde deraf udvælge, hvis hannem kunde være fornødent til Historien at følge. Saa skulde Akademiet saa meget deraf igjen bekomme, som han ikke behøvede, samt hans egen Forvaring, for hvis M. Beringius til sig annammede. Hvormed Professores lode sig samtlig benøje.» Hermed stod Sagen hen, indtil Bering havde tiltraadt sit Embede i Sorø. Men den 18de Juni 1651 vedtoges i Konsistorium «efter Kanslers (Chr.

[1]) Sjælandske Tegnelser XXXII, 60.

[2]) Viti Beringii, Historiographi Regii, De Historia Oratio habita in Regia & Eqvestri Academia Sorana, qvum Historiarum Professionem ex auctoritate publica aggrederetur. Hafn. 1651. Fol. Talen indeholder kun almindelige Bemærkninger.

[3]) Den tidligere omtalte Bestalling af 3die August 1650 lyder dog ikke paa, at Bering kun skulde være «designatus»; men der tillægges ham Løn fra Bestallingens Dato.

Thomesens) Befaling, at Mag. Bangius og Mag. Zoega skulde rejse til Soer at annamme de Bøger, som Universitetet Mag. Stephanio b. m. efter hans derpaa givne Revers laant haver; hvilket de ogsaa paa Universitetets Bekostning at gjøre ville lovede. Begjærede og Hs. Exc. Hr. Kansler, at hvis skreven Tøj udi samme Bibliothek findes, og Danmark og Sverig angaar, det samme maatte for Penge til vores Universitets Bedste kjøbes.» — I Henhold til denne Befaling udfærdigede Universitetet den 8de Juli s. A. en Instrux for de to Professorer, der paa dets Vegne afsendtes til Sorø. Heri hedder det bl. a.: «Hvis saa er, at celeberrimus Vir M. Vitus Beringius nogle af samme Bøger paa ny begjærer, og han selv personlig er tilstede og Universitetet nøjagtigen kaverer, skal hannem i lige Maade til højlovlig Ihukommelse Christiani 4 Histories Beskrivelse bevilges, om noget findes, som dertil kan tjene, og han selv i egen Person det annammer» [1]).

I Acta Consistorii for 26de Juli 1651 bemærkes: «M. Bangius og M. Zoega, som havde været paa Sorø og gjort Anfordring om de Bøger, sl. M. Stephanius havde til sin Historie af Akademiet til Laans bekommet, vilde gjøre Beretning om deres Forretning. Rector og Professores begjærede, at de det skriftlig vilde forfatte og for dennem til vissere Underretning indlægge.» Er en saaden skriftlig Beretning fremkommen, saa er den desværre dog neppe mere i Behold. Vi maa derfor nøjes med den Bemærkning, den ovenanførte Instrux indeholder, om at den Opgave, der var stillet Vitus Bering, var først og fremmest at skrive Christian IV's Historie, noget der ogsaa stadfæstes derved, at der i det kgl. Bibliotheks Haandskriftsamling findes en

[1]) Konsistoriets Kopibog. IV, Fol. 174—5.

Udarbejdelse med Titel: «Kurze und zuuerlässige Relation dessen, so sich 1588 u. 89 unter Christian IV mehrentheils in auswärtigen Sachen zugetragen, aus den in der Cantzeley liegenden Actis zusammengetragen, auf des Hernn Canzlers Befehl um dem Historiographo Mag. V. Biering zum Nachricht zu dienen» [1]). Ventelig er denne «Relation» udarbejdet af en af Sekretærerne i det tydske Kancelli og kan altsaa vidne om, at det laa Kongen og Kansler Christen Thomesen (Sehested) paa Hjærte, at Berings Arbejde skulde fremmes paa bedste Maade. Skade, at de samme Myndigheder ikke havde tilstrækkelig Sands for Bevarelsen af Stephan Hansen Stephanius's udmærkede Samling af Bøger og Haandskrifter til Fædrelandets Historie, der ved Salg gik til Sverig. Vitus Bering havde som Historiograf været den nærmeste til indtrængende at forestille Regjeringen, hvor vigtigt det var at beholde denne herlige Samling af historiske Kilder her i Landet. Om han har gjort det, er os ubekjendt. Det maa dog anses for rimeligt, at han har været en af de soranske «højlærde», som lagde den svenske Resident Magnus Dureel en Del Hindringer i Vejen for Bortførelsen af Stephanius's Bogsamling, uden at disse «Jutefinter», som Dureel kalder deres mislykkede Bestræbelser, dog kunde hindre den kloge og energiske svenske Diplomat i at lade Bibliotheket og Haandskriftsamlingen afhente, da Stephanius's Enke, opbragt over formentlige Krænkelser, hun eller hendes afdøde Mand havde lidt, personlig interesserede sig for, at ingen i Sorø eller overhovedet her i Landet skulde nyde godt af, hvad Stephanius med saa stor Flid og Dygtighed havde samlet til Oplysning

---

[1]) Gl. kgl. Saml. 2598, 4to.

af Fædrelandets Historie[1]). At dømme efter den Maade, hvorpaa Enken stillede sig til dem, der vilde lægge Hindringer i Vejen for Bibliothekets Bortførelse, er det ikke sandsynligt, at Bering ret har haft Lejlighed til at gjøre sig bekjendt med, hvad hans Forgjænger havde samlet og efterladt. Men selv om han havde kjendt det, bliver det et Spørgsmaal, om han ret har vidst at vurdere disse Samlingers Betydning. «Til Lykke» — siger Nyerup med bitter Ironi — «fik Danmark efter Stephanii Død en Historiograf, som hverken behøvede Bibliotheker eller Arkiver, hverken Bøger eller Haandskrifter. Denne Mand var Vitus Bering, som forvandlede Fædrenelandets Historie til et Poem»[2]). Lad der nu end være noget overdrevent i denne Dom — som der ganske vist er —, helt ubeføjet er Satiren dog ikke; thi saa godt Bering egnede sig til Professor poeseos, saa lidet havde han hidtil lagt for Dagen, at Historien var hans Fag, og i lang Tid vedblev Poesier at være de eneste Frugter af hans litterære Virksomhed, der kom Offentligheden for Øje. Blandt saadanne Digte af ham kunde særlig fremhæves et længere fra Aaret 1651, handlende om den engelske Konge Karl I's sørgelige Endeligt[3]).

---

[1]) Herom indeholdes mærkelige, men for en dansk Mand lidet lystelige Oplysninger i en Samling Aktstykker om Salget af det stephaniske Bibliothek, udgivne (1850) af G. E. Klemming i Stokholm, og tilegnede afd. E. C. Werlauff.

[2]) A. S. Vedel, Om den danske Krønike at beskrive, med Tillæg af R. Nyerup, S. 85—6.

[3]) Fatum luctuosum Caroli I. Magnæ Britanniæ Regis. Lugd. Bat. 1651. Saaledes angiver Bering selv Titelen i Vindings Acad. Haun. p. 396. Det er vel samme Digt, der er optrykt i Delic. poet. Dan. II, 119—24, skjønt Titelen der er en anden. Originaltrykket findes neppe mere her i Landet. I Resens Bibliothek fandtes Digtet, men maaske kun i Afskrift (Resenii Bibl. Acad. Hafn. donata p. 258).

Berings Virksomhed som Lærer ved Sorø Akademi kom ikke engang til at vare saa længe, som da han første Gang havde opholdt sig her som Hovmester for Ove Thott. Allerede den 18de December 1651 udgik der Kongebrev til Falk Gjøe, om at Vitus Bering maatte være fri for at holde historiske Forelæsninger paa Sorø, for med desto større Flid at varetage sin Bestilling som Historiograf. I Brevet antydes, at Historiografembedet ifølge Fundatsen for Sorø Akademi var forbundet med den historiske Profession i Sorø, og at den Undtagelse, som nu gjordes fra denne Regel, skulde være uden Følger for Fremtiden[1]). Det Andragende fra Bering, der udvirkede den omtalte Fritagelse for ham, og hvori han hentyder til det ham overdragne Hverv med Hensyn til Affattelsen af Christian IV's Historie, fortjener formentlig her at meddeles:

Stormegtigste, Høybaarne Første, allernaadigste Herre oc Konge!

Der kommer aff Landens indvaanere til hans Majestet daglige supplicanter, dog faa, heller kand schee ingen, som sig jo til privat nytte nogit haffuer att begære oc bede: ieg allernaadigste Herre kommer med et gandsche wlige exempel nogit att affstaae, oc som min gandsche formue udi verden sig ei 400 dlr. kand beløbe, dog alligevel 400 dallers aarlig indkomst med god villie att qvittere oc afftræde. Hvilket hans Majestet udi naade vilde ansee til den ene ende att begæris, att ieg aff hans kongelige Majestet mig tilbetroede bestilning disz beleiligere oc med større flid kand betiene oc opvarte. Thi efftersom ieg billigen haffuer offuervejet Munus Historiographum, om den rætteligen schaal forestaais, att være aff den

[1]) Sjælandske Tegnelser XXXII, 225. I Christian IV's Fundats af 30te November 1623 findes dog ikke noget om denne Forbindelse mellem Historiografbestillingen og det historiske Professorat i Sorø.

viitløfftighed oc saa besværlig, att den et gandsche mennesche kand occupere, hvor færdig hand oc endelig er, besynderlig nu effter hans majestetz nadigste ordre hans salige her Faders Christiani 4 høylofflig oc priselig ihukommelsis Historie schaal tagis for henderne, som udi saa viitløfftig regæring med lige expeditioner oc kongelig bedriffter icke fordrer mindre omhu, om hand ellers med den ære schaal seeis aff efterkommere, som hand iblant os er seet at regære: oc ieg mod alt dette befant Professen paa Soer, som med dette bestilning er sammenføyet, ocsaa att fodre sine tancker oc besverligheder, om ellers den adelige ungdom paa stæden derved schaal opbyggis: haffuer ieg hvos mig selff offte ynschet att sette all privat nytte tilside, oc att fædernelandens ære oc ihukommelse disz flittigere kand forfremmis, endoc med min egen schade att affstaae professen, oc endelig for raadsom funden hans Majestet det underdanigst att andrage oc ydmygeligen bede, hand for den Faderlig omhu oc iffuer, hand daglig søger Landens ære, de middeler ocsaa, ved hvilke den til effterkommere fortsettis, udi naade vilde ansee oc betencke. Oc efftersom samme middeler paa den anden side, om de rætteligen schaal fattis i pennen, fodrer for sig et freidig hierte, der fri fra bekymring oc nogenlunde forsickrit om sin nødtørfftighed oc daglig liffs ophold kand fatte de tancker, som kan tiene til at immortalisere en konge; oc hans Majestet derhvos udi denne min ydmyg begæring noch seer oc kiender et ærlig forseet, kommer ieg med disz støre fortrøstning for hans Majestetz øyne, ydmygeligen begærendis att hand med det anditt, som ieg saa villigen afstaar, min fattige condition igien udi naade vilde ansee oc betencke. Gud schaal igien lycksalig giøre hans Majestetz aar oc dage, oc unde osz lenge med stedzvarende Lycksalighed att see hans Majestetz milde oc faderlig ansict.

Jeg med hiertis devotion oc ydmyghed befaler mig udi hans Majestetz høye naade, forbliffuendis

Hans Majestetz underdanig oc tro tiener

Vitus Bering.[1]

[1]) Den egenhændige, men udaterede Original bevares i det kgl. Geh.-Arkiv blandt »Sjælandske Indlæg« for Aaret 1651. Ven-

Efter at have naaet sit Ønske Opfyldelse skulde man have troet, at Bering vilde tage Bolig i Kjøbenhavn for at være nær ved Arkiverne og Universitetets Bogsamling, der indeholdt en ikke ubetydelig Mængde Haandskrifter til Fædrelandets Historie, Resultaterne af tidligere Historikeres, som Svanings, Vedels, Krags, Venusins, Hvitfeldts og Lyskanders, Granskninger, og Samlinger af Kilder til dette Emnes Oplysning. Det blev dog ikke saaledes; men Bering modtog derimod den Indbydelse, som «Skaanes Konge» Hr. Tage Thott lod udgaa til ham om at tage Bolig paa eller ved dennes Herresæde Skabersø i Skaane. Det fremgaar nemlig af alt, at Tage Thott havde fattet en stor Velvilje for Vitus Bering. Denne havde været hans yngste og tilsidst eneste Søns tro Ledsager paa en mangeaarig Udenlandsrejse, og han havde sat sin Muse i Arbejde ved enhver glædelig og sørgelig Anledning i den thottske Familie; navnlig havde han vistnok rørt den gamle Adelsmands Hjærte, da han ved dennes fjerde Hustrus, Jytte Gyldenstjernes, Død 1650 i hin Tids Hyrdetone havde udtalt den sørgende Ægtefælles Følelser, bl. a. i følgende Strofer:

Ah Doride, du ædle Skat
  Nu hviles under Lide,
Din Celadon det Dag og Nat
  Saa smert'lig monne qvide.

Din ædle Celadon hand gaar
  Saa sorgefuld i Hierte,
Til Graven hans Begiæring staar
  At leve er hans Smerte.

---

telig er det den ene af de to Memorialer, som omtales i «Danske Selskabs Tilvæxt», S. 290—1, men nu ikke findes blandt dette Selskabs Papirsdokumenter.

Hans halve Hierte er nu død,
Dertil hans heele Glæde,
Din Afgang volder denne Nød,
Din Hvile denne Leede[1]).

Der siges hos J. Worm[2]), at Vitus Bering »1652 forlod Sorø og drog til Skabersø, en Gaard i Skaane, som Kongen og Hr. Tage Thott forærede ham, for der i Rolighed at arbejde paa den danske Historie«. At Bering har faaet den anseelige Herregaard Skabersø til Foræring, kan dog ikke være rigtigt; da det var et adeligt Gods, kunde det efter den Tids Statsret jo ikke komme i en uadeligs Besiddelse. I sin Selvbiografi siger Bering heller ikke dette, men vel at Tage Thott kaldte ham bort fra hans Lærerembede i Sorø og anviste ham i Skaane et venligt og for Musernes Dyrkelse vel skikket Hjem, og det — for at hans Opfordring ikke skulde mangle Vægt — i et prægtigt Hus, ikke meget ringere end et Slot, hvor han i Ro kunde varetage det ham af Kongen nylig paalagte Hverv, at skrive sit Folks Aarbøger og at udfylde, hvad Forgjængerne i Historien havde efterladt uopklaret som Emne for Efterkommernes Granskning[3]).

Naar Worm, som vi saa', siger, at Kongen var med til at skjænke Vitus Bering den omtalte Gaard, saa ligger deri formodentlig en Forvexling med et andet Faktum.

---

[1]) Hdskr. i Gl. kgl Saml. 798 Fol. A. Bordings Poet. Skrifter, II, 455—6.

[2]) Lexicon over lærde Mænd, I, 101. Worms Kilde er aabenbart Joh. Mollers Hypomnemata ad librum A. Bartholini de scriptis Danorum, p. 461, hvor det hedder: »Ut muneri Historiographi Regii eo diligentius vacaret, aliquot post annos, Sora relicta, in Prædium Scaniæ, a Rege & Tagone Tottio sibi donatum, secessit, in Otio istic Annales Rerum Patriæ conditurus Literario.«

[3]) Vinding, Acad. Haun., p. 395.

Den 18de Maj 1655 fik «M. Vitus Biering, vores Historicus», nemlig Kongebrev paa frit for sig og Arvinger at nyde og beholde Lundegaard med al dens Tilliggelse. Hvis Kongen eller hans Efterfølgere skulde ønske at faa Gaarden igjen, eller Vitus Bering eller hans Arvinger vilde sælge den, skulde den først tilbydes Kronen til Indløsning for 500 Rdl., for hvilken Sum den nu var taxeret. Befandtes der da at være gjort Forbedringer ved den, saa den var mere værd, skulde det godtgjøres Vitus Bering eller hans Arvinger[1]). Dette Brev ombyttedes senere med et andet af 20de Januar 1657, hvorved M. Vitus Bering efter Ansøgning fik Skjøde paa Lundegaard, idet Kongen gav Afkald paa Retten til Indløsning[2]). Det var i Sandhed en kongelig Gave, de gamle danske Ærkebispers Residens, der 1536 var kommen under Kronen og som halvtredsindstyve Aar efter havde modtaget betydelige Udbedringer og Tilbygninger i Anledning af Prinds Christians (IV's) Hylding[3]). Men der hørte Midler til at bebo et saadant Slot og holde dets betydelige Bygninger, Haver osv. vedlige. Vi skulle derfor et Øjeblik dvæle ved de Oplysninger, vi have fundet om Berings Indtægtskilder.

Som tidligere er bemærket, var Historiograflønnen 600 Rdl. aarlig. Berings Formand, Stephanius, havde haft de største Vanskeligheder med at faa denne Løn udbetalt, og ved sin Død havde han vistnok endnu Løn tilgode for ikke faa Aar. Bering var for saa vidt heldigere stillet; thi

---

1) Skaanske Registre Nr. 6, Fol. 370.
2) Skaanske Registre Nr. 6, Fol. 442.
3) Brunius, Beskrifning om Lunds Domkyrka, 2. Udg., S. 290. Joh. Monrad taler i sin Autobiografi (udg. af Burman-Becker, S. 56) med Beundring om «den dejlige Lundegaards Have». Men Stedet havde ogsaa for ham en egen Tiltrækning, da han var bleven forlovet i «det grønne Lysthus» i denne Have.

hvorvel Regjeringens Punktlighed i Betalingen ikke synes at være tiltaget, havde han dog saa gode Forbindelser og var saa vel set af Kongen, at der maatte gjøres Udveje til at skaffe ham hans tilgodehavende. Den 15de September 1653 fik saaledes Hr. Niels Trolle kongelig Befaling om «aarligen herefter indtil paa videre naadigst Anordning at lade os elsk. hæderlige og højlærde M. Vitus Bering, vores Historicus, paa hans Ansøgning af eders Lens Indkomst bekomme hans aarlige Besoldning efter hans Bestallingsbrevs Indhold, beregnet fra den 3die August sidst forleden»[1]). Den 26de September 1654 forlenedes Bering endvidere med et Kannikedømme i Roskilde, der var ledigt efter afg. D. Thomas Lindemann, forrige tydsk Præst ved S. Peders Kirke i Kjøbenhavn[2]). Den 8de September 1655 tillagdes der de kongelige Rentemestere Befaling om at give M. Vitus Bering, «vores Historicus», Indvisning i Bøvling Lens Afgift for 900 Rdl., som han havde tilgode i Løn, saa at han fik Halvdelen i det indeværende, og Halvdelen i næste Aar[3]). Den 22de April 1656 fik de samme Embedsmænd Kongebrev, om at Bering fremtidig maatte hæve sin Løn «af det Gods i Romsdalen, som til andre Kreditorer med Hr. Hannibal Sehested haver været udlagt, saa vidt det tilstrække kan, med det øvrige af Lenets (Throndhjems)

---

[1]) Sjælandske Tegnelser XXXII, 615—6. Udkast i Gl. kgl. Saml. 1076 Fol.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 23, Fol. 566. Jvfr. Suhms Saml. I, 3, 110. I «Danske Selskabs Tilvæxt», S. 290, omtales en Memorial fra Vitus Bering, hvori han ansøger Kongen om noget gejstligt Gods at leve af, medens han efter kgl. Befaling skulde skrive Christian IV's Historie. Den findes nu ikke blandt danske Selskabs Papirer; men mulig er denne Begjæring bleven opfyldt, da Bering forlenedes med det omtalte Kannikedømme.

[3]) Sjælandske Tegnelser XXXIII, 386.

uvisse Indkomst, indtil hans fulde aarlige Besoldning ganske vorder fyldestgjort» [1]).

Om Bering har været aflagt paa andre Maader, kan være tvivlsomt; men da det kan antages, at han har faaet nogen Formue med sin Kone, og det ligeledes kan formodes, at Hr. Tage Thott paa flere Maader har set ham tilgode, saa maa hans Stilling allerede paa denne Tid anses for at have været god. Da hans Arbejde i Christian IV's Historie ikke havde baaret nogen synlig Frugt, grundede hans litterære Anseelse sig endnu paa hans Digtergaver, som han jevnlig gjorde Brug af, f. Ex. ved Prinds Christians Hylding 1655 og ved Kansler Christen Thomesen Sehesteds Død 1657 [2]). Kansleren, til hvis Ære han her sang, havde paa flere Maader vist ham Velvilje, sidst ved at tilsikre ham en fortsat Nydelse af den akademiske Rang, han havde erhvervet ved en kort Tid at være Professor i Kjøbenhavn og i Sorø. Herom indeholder Acta Consistorii for 18de April 1656 følgende: «Rector gav tilkjende, at det var Hs. Excell. Hr. Kanslers gunstige og gode Vilje og Behag, at man in Acta Consist. maatte indføre, at de, som haver været Professores in Academiis (saasom M. Erik Olsen, M. Vitus Bering, M. Laurits Bording), skulde tilligemed andre Professoribus nyde det kongelige Privilegio, som nyligen forhvervet er om Superioritet inter Professores et Doctores, og beholde deres Gang fremdeles næst efter den, som de der havde, der de vare actu Professores, eftersom deres Privilegia og Senium ere dem ikke betagne, idet de lovligen til andre gode Bestillinger ere henkomne.»

Som tidligere er bemærket, havde Vitus Bering i Aaret

---

[1]) Sjælandske Tegnelser XXXIII, 530.
[2]) Deliciæ poet. Dan. II, 37—9. 190—6.

1652 ægtet Anne Nielsdatter. I fem Aar fødte hun ham fem Børn, men det sidste Barns Fødsel kostede hende Livet, i August 1657. Tabet har uden Tvivl gaaet hendes Ægtefælle nær til Hjerte. Ialfald udtalte han sin Sorg i saa stærke Udtryk, at kun den poetiske Frihed eller maaske snarere Versemaalets Tvang kan undskylde disse Udtryk for vor Smag. I et Digt over Christian Barnekovs Hustru Else Ramel (forfattet 1658) siger han nemlig til den sørgende Ægtemand:

Jeg nylig selv, saavelsom I,
  Den beske Skaal har drukket,
Jeg var saa nær slet qvaldt der i,
  Saa nær hiel grædt og sukket.
GUd kiender selv, hvor gladelig
  Jeg for min Egte-Mage
I Døden vilde givet mig
  Og aldrig seet tilbage.
Men ach, min Hiertens beste Skat
  Blev dog fra mig hentagen,
Jeg var forlat og blev forlat,
  Hvad hialp mig al min Klagen?

Det var en urolig og vanskelig Tid, da Vitus Bering mistede sin Hustru. I de samme Dage havde Krigen nemlig begyndt at vælte sine ulykkebringende Bølger ind over vort Fædreland, hvad Oluf Borck ogsaa antyder i et Digt, han skrev til Bering i Anledning af det smertelige Tab, han nys havde lidt[1]) Som det synes, har Bering paa den Tid opholdt sig i Hovedstaden. Ialfald blev baade hans Hustru og hendes sidst fødte Barn, Sønnen Niels, der døde

[1]) Ad. Dn. M. Vitum Bering, Historicum Regium, optatissima conjuge, medios inter armorum infelicium strepitus, per mortem immaturam spoliatum. (Deliciæ poet. Dan. II, 440—1.)

et Par Maaneder efter Moderen, begravede i Frue Kirke i Kjøbenhavn[1]). Men saa snart Bering havde faaet disse sørgelige Forretninger endte og sine smaa Børn overgivne til deres Mormoders Omhu, maatte han tilbage til Skaane, hvor Krigen var i fuld Gang, og hvor han maatte tage Vare paa sin Ejendom. Svenskerne, der en Tid lang havde mødt en kraftig Modstand af de danske Tropper i Skaane under Ulrik Christian Gyldenløves Anførsel, trængte tilsidst sejrig frem i dette Landskab, der ved den sørgelige Roskildefred i Februar 1658 for bestandig afstodes til Sverig.

Faa Dage før denne Fredslutning, der i sine Følger blev af saa indgribende Betydning for Berings senere Livsforhold, havde han lidt et andet stort Tab ved sin Velynder Tage Thotts Død. «Den skaanske Konge», som man kaldte denne rige og mægtige Adelsmand, der hæderlig havde repræsenteret den gamle danske Adels Sands for Videnskab og Litteratur, skulde ikke opleve den Sorg enten for Spotpris at maatte afhænde sine Ejendomme eller hylde en fremmed og fjendtlig Hersker. Den 14de Februar 1658 lukkede han sine Øjne paa sin Forlening Børringe Kloster. Vitus Bering og Anders Bording, der begge skyldte ham meget, stode sørgende ved hans Dødsleje, og søgte da ogsaa siden at give deres og Fædrelandets Sorg Ord i Digte til hans Minde[2]). Af Bering har man foruden et latinsk

---

[1]) Ifølge Klokker Erik Rosenkildes Tumulographia templi Mariani (Hdskr. i Geh.-Ark.) blev M. Viti Hustrus Lig nedsat i S. Rochi Kapel den 29. August 1657, og M. Viti Beringii liden Søn den 15. Oktober s. A. — Det er forøvrigt ikke usandsynligt, at Bering ikke har været i Kbhvn., da Barnet døde.

[2]) Se Biskop Peder P. Vinstrups Ligprædiken over Tage Thott Ottesen, holdt i S. Peders Kirke i Malmø 4de April 1658, men paa Grund af Forholdene først trykt 1666. Udtog af den findes i Rothes Brave danske Mænds og Kvinders berømmelige Efter-

Digt ogsaa et længere dansk, «den ædle og nu salige Herre, ærlig og velbyrdige Mand Hr. Tage Thott Ottesøn til Eriksholm, Ridder, Danmarks Riges Raad, Kongelig Befalingsmand paa Børringe, til priselig Amindelse». I dette forekommer blandt andet følgende vellykkede Strofer:

O fromme Thott, o Adels Kiern,
O Clerke-Fienders Hader,
O Borger-Ven, o Bonde-Vern,
O Faderløses Fader.
O Enkers altid-faste Skiold,
O Trøsteløses Glæde,
O deres Hielp, som lide Vold,
O Armes Brød og Klæde;
O store Kongers Raad og Mand,
O trygge Rigens Støtte.
O alt det, som behøves kand
Til Landsens Fred og Nøtte,
O min, næst Gud, særdeles Liid,
Min Velstands Hielp og Herre,
Hvis Lige jeg ej nogen Tid
I Verden nu faaer meere.
Hvorledes skal det nu tilgaa
Med os, som efter ere?
Hvo skal vor Sag sig tage paa
Og Landsens Fader være?
Hvo vil med Ord og Giensvar blid
Os i vor Nød husvale,
Hvo skal i denne farlig Tid
Fremgaae for os og tale?

I en Afskrift af Vitus Berings danske Vers, der gjemmes i det kgl. Bibliothek[1]), har Fr. Rostgaard ved dette

mæle I, 16—44. Bordings Poetiske Skrifter II, 459—61. Deliciæ poet. Dan. II, 124—6. Hofman, Danske Adelsmænd I, 139.

[1]) Gl. kgl. Saml. 798, Fol.

Digt tilføjet følgende Bemærkning: «Hr. Estats-Raad Tage Thott sagde mig d. 23de Marts 1700, at Bording sendte dette af sig gjorte Vers til Bering, som fandt det saa godt, at han lod det trykke under sit Navn, ikke frygtendes, at det skulde ilde optages af Auctore, som var hans inderlig gode Ven.» Vi kunne ikke stadfæste eller gjendrive denne Tradition; psychologisk umuligt finde vi det ingenlunde. Dog er det vistnok at gaa alt for vidt, naar Rostgaard formoder, at alle de danske Vers, man har, mærkede med Vitus Berings Navn eller Forbogstaver, ere forfattede af Bording[1]). Thi ganske vist er der ikke liden Lighed; men denne beror dog tildels paa Tidens Fællespræg; desuden var Bering saa fortrolig med den poetiske Stil, at der intet usandsynligt er i, at han paa egen Haand har kunnet forfatte nogle faa danske Digte, om det end er rimeligt nok, at den poetiske Forfattervirksomhed er faldet ham ikke saa lidt lettere, naar han har holdt sig til Latinen.

Berings forhenværende Discipel, Ove Thott, blev ved Faderens Død Besidder af store Ejendomme. Men her gik det efter Ordet, at efter en god Samler kommer gjerne en god Spreder. Thi i forholdsvis kort Tid fik Ove Thott næsten alle sine Arvegodser fortærede ved et uordentligt Levned, idet naturligvis de for Adelen ødelæggende Tidsforhold have gjort deres til at fremskynde dette Resultat. Man fortæller, at da han en Dag stod med sin Sølvtumling og gjorde sig Umage for at fiske en Flue op, der havde forvildet sig ned i Vinen, sagde en tilstedeværende Bonde: Har han ladet fjorten Herregaarde gaa den Vej, kunde vel sagtens den Smule Flue faa Lov at gaa ned med[2]).

---

1) A. Bordings Pretiske Skrifter. II, 453.

2) Ljunggren, Skånska Herregårdar. 2 Bd. Skabersjø. Et Skjøde, hvorved Ove Thott Tagesøn til Skabersø afhænder Irupgaard i

Det var for mange danske Mænd en bitter Stund, da de erfarede, at de vare blevne svenske Undersaatter, og en Del forvandt aldrig denne smertelige Følelse. Nogle søgte dog snarest mulig at finde sig til Rette i det uundgaaelige. Til disse hørte navnlig Skaanes Biskop, D. Peder Vinstrup, der — som tidligere er bemærket — var en Morbroder til Berings nys afdøde Hustru og vistnok stod ham nær. Den Hast, Biskop Vinstrup havde med at bevidne Kong Karl Gustav sin undersaatlige Hyldest, har noget stødende for vor Følelse, men var maaske mindre paafaldende i hin unationale Tidsalder. Hvorledes Bering har stillet sig, kan være tvivlsomt; men det er ikke usandsynligt, at han har fulgt Biskoppens Exempel, og i det mindste indtil videre gjort gode Miner til slet Spil.

I Marts 1658 var Kong Karl Gustav i Lund, hvor han, som det synes, havde sin Bolig paa Lundegaard hos Vitus Bering. Her havde denne god Lejlighed til at gjøre Skaanes nye Herre sin Opvartning, og det lykkedes ham da ogsaa at gjøre et saa fordelagtigt Indtryk paa denne, at han tilbød ham at blive kgl. svensk Historiograf — den samme Post, som Berings Ven, Joh. Henr. Boecler i Strasborg, havde indtaget under Dronning Christine[1]). Vi vide ikke, om den svenske Konge mundtlig eller skriftlig har gjort Bering det omtalte Tilbud; men i hvert Fald have vi endnu dennes skriftlige Svar, der fortjener at kjendes som særdeles karakteristisk for dets Forfatter.

Thy til Albert Itzen, Handelsmand i Kbhvn., findes i Geh.-Arkivet, Jydske Indlæg for 1661.

[1]) Bering siger i sin Autobiografi om sig selv: »Favit apud se habitanti Carolus, et liberale obtulit stipendium, in fide novi dominatus et clientelâ mansuro.«

Stormegtiste oc Høybaarne Første,
Allernaadigste Herre oc Konge!

Gemene Follckis Naffne fallder met deris legemer udi graffuen. Konger leffue tuende gange: først i Liffue, siden wed lærd Mands penn udi en ewig amindelse oc efftersagen. Alexander Magnus udi all sin storhed war icke større, end som det befaldt Q. Curtio. Oc J. Cæsar haffuer mere sin penn end sit Sverd at tacke, at hans Naffn iblant oss endnu er saa berømmeligt. Saa lidet som Eders Kongl. Mayestet for egen Person oc vore tiders skyld haffuer nogen Scribente fornøden (thi all Verden er Eders Mayestetis Historicus), saa høyt haffuer hand den fornøden for Efterkommere deris skylld, at di saa nøyactig kunde høre, som vi nøyactig haffue seet icke allene Mennisker, mens Naturen self at haffue bøyet sig vnder Eders Mayestetis Regiering, oc alle Elementer at haffue brutt deris ellers ubewegelig løb til at føye sig effter Eders May^{tz} Seyervindinger. Sadant victig Charge haffuer det befaldet Eders Kongl. May^{t} mig sin vnderdanigste Tienere nadigst at lade tilbiude: Huorfore ieg Eders Kongl. Mayestet aff it ydmyg Hierte haffuer met al vnderdanighed at betacke, nock eractendis, hvad glede det er at skrifue Eders Mayestetis bedrifter, oc vdi sadant it rigt oc lyksalig Materie ved Eders Mayestetis Lius komme berømmelig till all evigheden. Mens Eders Kongelig May^{t} villde milldeligen oc vdi Naade optage, at jeg vdi sadant høy tilbud tager maade oc mensur paa mig sellf oc den effect, som jeg haaber at kand till veye bringe; oc till første tacknemmeligheds tegn lader Eders Mayestet see, at jeg mig ey videre begierer att paatage, end som jeg till Eders Mayestetis Kongelig Naffns tilbørlig ære kand haabe at vdføre. Thi som Eders Mayestetis expeditioner blandt andre høye Seyervindinger fører fornemlig met sig Danmarcks Rigis mærkelig affgang oc vndertuingelse, holder jeg saa for, dennem af ingen danske Mand saa fornøyelig well at kand skrifuis, som fornøden er, om di ellers met lige saa stor Vigeur oc Vivacite skal komme till posteriteten, som di aff Eders Kongelig Mayestet vdi voris tider ere førde. Kand oc ey skee, at nogen skulle skrifue Eders Mayestetis andre høylofflige acter, oc gaa denne forbi. Thi hans

May^tis Historie bør at ligne hannem self oc være fuldkommen vdi alle sine Parter, som hand er vdi sine dyder. Mens som jeg mod alt dette met en vsigelig begiering skulle ønske aff Gud at blifue vnder Eders Mayestetis høylofflig Regiering oc hafue den glede at lefue vnder den Herre, som naturen missunde mig at fødis vnder, besynderlig efterdi jeg paa mit huus i Lund haffuer anvend min største formue, da haffuer jeg vnderdanigst tenckt paa middel dette at efterkomme met Eders Kongl. Mayestetis nadigst fornøyelse, i det jeg mine forehaffuende skrifter, i særdeleshed Gothorum, Vandalorum, Normannorum oc andre gamle Eders Mayestetis Rigers Indvaaneris Res gestas saaledes wille føre til liuset, at den største reflexion oc henseende skall falde paa Eders Kongelig Mayestetis Person, som samme Provincier oc i særdeleshed Pomeraniam, de gamle Vandalers sæde, met høylofflig Regiering nu besidder. Jeg ville oc loffue mig till at berømme Eders Mayestetis Polske oc andre Triumpher met it vell udarbeidet vers, huorudi, vden all min gidzing feiler, jeg vilde vdrette noget, som aff lærde Mænd ey skulde mishagis. Vdi ønske oc vnderdanigst begiering, at Eders Kongelig Mayestet aff medfødde Kongelig mildhed ville derimod nadigst lade sig befallde mig met it Canonicat vdi Lund til nogen vnderholdning der paa Steden nadigst at aflegge oc benaade, som paa min person skall være saa vell anvendt, som nogen geistlig godz, der af Eders Kongelig Mayestet vdgifuis. Jeg er vdi det visse haab, at Eders Kongelig Mayestet med godhed, med naade oc mildhed, saasom med Seyer oc Triumph vill opfyllde voris dage, oc igjen føre oss til liuset de gylldene tider met all deris fuldkommenhed. Vdi huilcken haab jeg forblifuer

Eders Kongelig Mayestetis

vnderdanigste oc tro Tiener

Vitus Bering[1]).

Af dette Brev synes at fremgaa, at Bering endnu var noget uvis, til hvilken Side han skulde vende sig. Dog

[1]) Efter et Aftryk i Brings Handlingar och Påminnelser. III, 304—8.

maa det være os tilladt at tvivle om Oprigtigheden af hans «usigelige Begjæring» efter at blive under Kong Karls Regjering, selv om det maatte antages, at han vilde være forbleven i Skaane, dersom den svenske Konge paa passende Maade havde aflagt ham med Underholdning, i Steden for hvad han vilde miste ved at opgive sin Stilling som dansk Historiograf. Det gik nemlig Bering som ikke faa andre danske Mænd i Skaane, der dengang endnu vare i den Illusion, at Svenskerne vilde respektere den danske Nationalitet i de erobrede Provindser. Siden fik de Øjnene op. Hvad Bering i Særdeleshed angaar, da lettedes hans Valg uden Tvivl derved, at Kong Karl ved Fornyelsen af Krigen med Danmark fik saa meget andet at tænke paa, at Berings Skrivelse blev lagt til Side og dermed Tanken om hans Anvendelse i svensk Statstjeneste.

Under Kong Karls Ophold i Lund var en anden Plan kommen paa Bane, der, om den strax var bleven gjennemført, mulig vilde have fastholdt Bering i Skaane. Det var Planen om Oprettelse af et Universitet i Lund. Biskop Peder Vinstrup synes først at have undfanget Tanken, og han fik i Øjeblikket ogsaa den svenske Konge til at gaa ind paa den[1]). Fra et svensk Standpunkt kunde der til Anbefaling for Planen tjene, at den skaanske Ungdom ikke vilde være udsat for en saa stor Fristelse til at gaa til Kjøbenhavns Universitet, naar der var en egen højere Læreanstalt i selve Provindsen. Men paa den anden Side vilde et Akademi i Lund oprettet efter Vinstrups Forslag hjælpe til at bevare en provindsiel Selvstændighed for de afstaaede Landskaber og kunde saaledes i Virkelighed bidrage til at

[1]) Martin Weibull, Lunds Universitets Historia 1668—1868. 1, 10 flg. Saml. till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning. V. (1871) S. 135.

modarbejde Forsvenskningen. Nok er det, Kong Karl fandt strax Behag i Forslaget og synes at have gjort det til sit, men tabte dog snart Interessen derfor, uden Tvivl fordi større og mere vidt udseende Planer kom til at fylde hans Sjæl, idet han tænkte paa intet mindre end en Erobring af hele Danmarks Rige. Naar Kjøbenhavn først var en svensk Stad, behøvedes der ingen særlig Dannelsesanstalt i Lund.

Biskop Vinstrup har vistnok ikke kjendt dette Omslag i den svenske Konges Tanker, da han endnu den 5te Juli 1658 skrev en udførlig Forestilling til Kongen, hvori han paa flere Maader søgte at stemme ham for Oprettelsen af et Universitet i Lund, idet han overdrog Vitus Bering personlig at overbringe Skrivelsen[1]. Blandt andet foreslog Vinstrup, at Regjeringen skulde kjøbe «Beringii store Hus, som til Auditorier er meget bekvemt» og kunde faas for 5—6000 Rdlr. I dette Forslag finde vi maaske Forklaringen, hvorfor Bering paatog sig at overbringe Vinstrups Brev. Ventelig har han selv ønsket at fremme denne for ham fordelagtige Handel. Kunde han faa Lundegaard godt solgt, vilde han staa frit og kunde forlade Skaane, naar han vilde, og gaa tilbage til Danmark, hvortil hans Hu vistnok stod, maaske ikke saa meget af nationale Hensyn, som fordi han i Frederik III havde en Velynder, om hvem han turde være forsikret, at han heller ikke i Fremtiden vilde svigte ham. Men saa længe hans Ejendom befandt sig i Skaane, var det meget farligt at forlade den afstaaede Provinds, hvis han ikke vilde se alt konfiskeret og overladt til en eller anden af den svenske Konges Yndlinger.

---

[1]) Forestillingen er trykt i de anførte Samlingar till Skånes historia etc. V. (1871) S. 135—7. Det er en Fejltagelse, naar Udgiveren, M. Weibull, antager, at Kong Karl paa den Tid opholdt sig i Gøteborg.

Da Kong Karl allerede havde forladt Sverig, den Gang Brevet fra Biskop Vinstrup affærdigedes, — hvad denne formodentlig ikke har vidst — og var gaaet til Holsten for at forberede sit Overfald paa Danmark, er det vel neppe sandsynligt, at Bering har opsøgt ham der. Ialfald blev der — som bekjendt — denne Gang intet af Planen om Oprettelsen af et Universitet i Lund. Dens Gjennemførelse var forbeholdt roligere Tider.

Som tidligere er berørt, vare Vitus Berings Børn forblevne i Kjøbenhavn hos hans Svigermoder Mette Vinstrup, Dr. Niels Pedersens Enke, efter at hans Hustru var død i Høsten 1657. Her vare de ogsaa, da Kjøbenhavns Porte i August 1658 lukkede sig for den paa ny fremtrængende Fjende, der nu i næsten to Aar holdt Hovedstaden indesluttet, medens Bering fremdeles opholdt sig i Skaane. Men i Juni 1659 døde Mette sl. Dr. Niels Pedersens. Den fraværende Fader kunde intet gjøre for Børnene; men da han havde gode Venner blandt Professorerne, toge disse sig foreløbig af dem. I Konsistoriets Forhandlinger bemærkes under 16de Juli 1659: «Eftersom man endnu ikke kan faa Bud til M. Peder (Villadsen) i Slagelse, ikke heller end kan sættes Formyndere for M. Viti Børn, da ombede Rector og Professores Doct. Vandalinum, D. Resenium og M. Langium, at de ville have Indseende med Mette sl. Dr. Nielses efterladte Bo efter Recessen[1]); hvilket disse lovede.» Den 16de Oktober samme Aar «proponerede Dr. Vandal, at adskillige Gangklæder, sl. Mette Dr. Nielses Børnebørn tilhørige,

[1]) Paa Grund af Arvingernes Fraværelse var Boet taget under Universitetets Forsegling, som man ser af Rektors Befaling til Bogførerne Joachim Moltken og Jørgen Holst, der fungerede som Universitetets Stevningsmænd og Retstjenere, om at foretage denne Forsegling (Konsistoriets Kopibog 1656—63, Fol. 222).

maatte udtages af Stervboet og leveres til dem, som havde taget Børnene til sig». Hvilket blev bevilget af Professorerne. Dermed stod Sagen hen, indtil Freden var sluttet. Den 16de Juni 1660 berettes i Acta Consistorii: «Eftersom Mester Peder Villadsen og hans Hustru Dorthe Nielsdatter ere hidkomne, hvilke den halve Bo efter sl. Mette Dr. Nielses arvelig tilhører, da begjæres, at nogle Segl maatte aabnes, for nogle Sengklæder og Linklæder at udtage, som kunde imidlertid, indtil Mester Vitus Bering hidkommer, soles og flyes, efter at de i saa lang Tid have ligget indelukkede. Blev for godt anset, at dermed kunde bero en Dags Tid eller to, indtil Mester Vitus Bering hidkommer, som nu hver Dag forventes.»

Forventningen om Berings snarlige Komme til Kjøbenhavn, som han saa længe havde været afskaaret fra, opfyldtes, thi faa Dage efter (22de Juni) var han tilstede i Konsistorium, hvor følgende Forhandlinger forefaldt: «Blev talet om M. Vitus Berings Børns Formynderskab udi den Arv og Skifte efter deres sl. Mormoder, Mette sl. Dr. Niels Pedersens, og efter at alle Professores præsentes derom deres Betænkning havde sagt, blev M. Vitus Bering opkaldet paa Consistorium og af Magnifico Rectore adspurgt: 1) om han endnu som tilforn agnoscerer Jurisdictionem Academiæ, og vilde den fremdeles agnoscere, om end skjønt han nu var udi Hs. Kgl. Majestæts virkelige Tjeneste saasom Historiographus regius? Hvortil han svarede, sig aldrig at have afsondret fra Universitetets Ret, hvilken han baade som civis Academicus og som tilforn Professor in hac Academia var undergiven, og ej nu anderledes er sindet, end den fremdeles tilbørligen at agnoscere. 2) Om han herefter vil bo og blive hos os i denne Stad eller udi dette Land, eftersom han tilforn sin Bopæl udi Skaane havde haft?

Hvortil han svarede, ja, sig her fremdeles at ville bo. Hvorpaa af Rectore og samtlige Professoribus blev samtykt, at han som sine Børns Fader og efter Guds og menneskelig Lov deres næste Værge skulde annamme til sig alle tre sine Døtres Formynderskab og Arvegods efter deres sl. Mormoder, og det saaledes efter Loven at forstaa, saa vidt hannem muligt, som han vil forsvare og være bekjendt. Hvilket han accepterede og anlovede, givende derpaa Rectori og Professoribus sin Haand.»

Nu havde Bering altsaa truffet sit Valg, hvilken Regjering han vilde tjene. At han længe har været tvivlraadig, vide vi af hans egne Ytringer[1]). Hvem, der har prøvet noget lignende, som det Bering et Sted træffende kalder, at Jorden ligesom blev dragen bort under Fødderne paa ham, har ogsaa kjendt den Tvivl, han berører, om Landet eller Folket skulde foretrækkes, og kan derfor godt sætte sig ind i hans Stemning. Nu havde han imidlertid truffet sit Valg, og det lettedes for ham derved, at Biskop Vinstrup, der forblev i Lund, bestemte sig til at afkjøbe ham hans store Gaard, vistnok i den Forventning, at han siden med Fordel kunde afhænde den til Universitetsbygning, — en Forventning, hvori han dog blev slemt skuffet; thi vel kom den til Universitetet i Lund, men derved at Kong Karl XI senere uden videre inddrog den under Kronen i den store Reduktion, idet det gjordes gjældende, at det var bortskjænket forhenværende dansk Krongods. Den 10de November 1660 udstedte Vitus Bering,

[1]) Han siger om sig selv: »Ergo in patria jam sua, sed id parum, domi etiam suæ peregrinus, discerpebatur in partes, et novus propemodum Geryon, obseqvio ad alios, ad alios incolatu pertinebat. — — Cæterum qvum cedendum alterutro esset, carere domicilio qvam patria maluit.» (Vinding, Acad. Haun., p. 395.)

«Kgl. Majestæts til Danmark og Norge forordnet Assessor udi Skatkammer-Collegio, Historicus Regius og Canonicus Roschildensis», i Kjøbenhavn Skjøde til D. Peder Vinstrup, Biskop over Skaane og Herre til Verpinge, paa «Lundegaard, liggende udi Lund lige over for Kirken, med Huse, Bygninger, Gaards- og Haverum og øvrige Tilbehør», «efter kgl. Patenters Lydelse og Indhold og den Adkomst, som jeg af den stormægtigste og højbaarne Fyrste Kong Frederik III nu længst forleden bekommet haver» [1]).

Som Berings Titel antyder, var der, allerede da han udstedte dette Skjøde, foregaaet en vigtig Forandring i hans ydre Stilling, og han havde faaet en Plads i det ny Bureaukrati, der samtidig med den souveraine Kongemagt opvoxede paa det gamle Adelsaristokratis Ruiner. Inden vi da gaa over til hvad vi kunne kalde andet Hovedafsnit af Berings Levned, skulle vi omtale et Par mindre, ham vedrørende Sager fra Overgangstiden.

Først da dette, at han allerede havde sat sig fast i Kjøbenhavn ved at erhverve en Ejendom der. Herom læses i Konsistoriets Retsprotokol under 3die Oktober 1660: «Magnificus Rector (ɔ: Dr. Johan Vandal) fremstod og skjødede fra sig og sine Arvinger til Mester Vitus Bering og hans Arvinger en hans Gaard med hosliggende Boder, Kjelder og alle tilhørende Rettigheder, som ligger paa Nørregade paa Hjørnet af Studiistræde. Hvorefter M. Vitus var et uvlldigt Consistorii Vidne begjærendes, hvilket blev bevilget» [2]). I denne Gaard, der laa lige over for Bispe-

[1]) Skjødet er af Brunius meddelt i Handl. rör. Skandinaviens Historia. XXXVI, 403—5, ledsaget af nogle oplysende Bemærkninger.

[2]) Dette Vidne findes indført i Konsistoriets Kopibog 1656—63, Fol. 274 b.

gaarden, og i sin Tid var opført af Sjælands Biskop, Dr. Peder Jensen Vinstrup, af Grundmur med hvælvede Kjelderrum og Jerndøre for[1]), indrettede Bering sig nu saaledes, som det passede for hans Stand og Vilkaar. Herpaa tyder ialfald en Notits, som Peder Resen har opbevaret om en Dekoration i den Tids Smag med tilhørende Indskrift, der fandtes over Kaminen i hans Stue, nemlig en Verdenskugle, hvis ene Pol hvilede paa en Stabel Brænde, hvoraf udgik en stor Ild, den anden paa en hældende Vase, hvoraf en Mængde Vand udstrømmede, og derunder Indskriften: His polis[2]).

For Hus havde Bering altsaa sørget, saa var Raden efter den Tids Skik til Gravstedet; ogsaa dette blev da snart efter Gjenstand for hans Omhu. I Konsistoriets Forhandlinger findes nemlig under 14de Juni 1661 følgende: «Mag. Vito Beringio, som haver været vocatus Professor og Collega her paa Akademiet, blev bevilget et Begravelsessted til sin sl. Hustru og til sin egen Person, som han jure Professorio maa nyde enten i Hellig Trefoldigheds eller i Vor Frue Kirke, hvor han det begjærendes vorder: fornemmelig efterdi hans afgangne Hustrus sl. Moder, Mette sl. Dr. Niels Pedersens, haver godvilligen givet et Legatum til bemeldte Hellig Trefoldigheds Kirke. Hvorfor han for samme Begravelsested ikke skal give mere, end en Professor derfor plejer at give.»

Det nævnte Legat til Trinitatis Kirke (paa 200 Rdlr.), hvis Fundats først udstedtes den 28de Juni 1663, undertegnet af Vitus Bering og Dorthe M. Peders (hans afdøde Kones Søster), var ikke det eneste, Berings Svigermoder

---

[1]) Se Danske Saml. VI, 105—6.
[2]) Resen, Inscript. Hafn. p. 268.

havde tænkt paa at oprette[1]). Af sin efterladte Formue havde hun ogsaa bestemt en Sum til Understøttelse af fattige Studenter. Men da hun ikke før sin Død havde faaet udfærdiget nogen skriftlig Fundats, blev det nærmest Berings Opgave at fuldkomme hendes Vilje. Den 11te Juni 1663 udfærdigede han da «paa sine Børns Vegne» Fundatsen for det saakaldte Legatum Medeanum, hvis Hovedstol var 400 Rdl., hvoraf Renten skulde tilfalde to gudfrygtige og flittige Studenter ved Kjøbenhavns Universitet, dog saaledes at Giverindens paarørende skulde være nærmest berettigede dertil, om nogen iblandt dem studerede ved Universitetet og fandtes trængende og værdige til denne Almisse[2]).

Naar der hengik saa lang Tid efter Mette Vinstrups Død, inden Fundatserne for de af hende bestemte Legater oprettedes, maa Grunden vistnok søges i Vanskeligheder med Hensyn til Opgjørelsen af Boet efter hende. Navnlig kunde tænkes paa en Proces, som hendes Arvinger maatte føre i Anledning af en Fordring, der gjordes paa hendes Bo af Hr. Christen Mortensen, Sognepræst i Hjembæk i Sjæland, som Værge for Børnene efter hans afdøde Broder Hr. Thue Mortensen, forhen Præst i Tostrup og Uggerløse. Sagen begyndte i Oktober 1660, men dens Afslutning trak længe ud. Den nævnte Hr. Christen Mortensen indstævnede for Konsistorium M. Vitus Bering og M. Peder Villadsen, Provst i Slagelse, som Arvinger efter Mette sl. Dr. Niels Pedersens. Sagen angik «en Haandskrift» paa 500

---

[1]) Fundatsen for Mette Vinstrups Legat til Trinitatis Kirke er trykt hos Hofman, Fundationer IX, 135—6.

[2]) Fundatsen for dette Legat er trykt hos Engelstoft, Univ.- og Skole-Annal. 1806. I, 252—4. Jvfr. Scheel, Om Kbhvns Universitets Collegier og Stipendier, S. 103—4.

Rdl., udstedt af velb. Sten Beck, hvilken Mette Dr. Nielses den 7de Maj 1655 havde faaet af Karen sl. Mag. Elias Plums i Skjelby Præstegaard. Denne Haandskrift paastod hendes Arvinger, at hun havde leveret til Hr. Thue Mortensen (gift med Thale Plum), uden at hun havde erholdt hans Revers for Modtagelsen. Han var siden død, men nu gjorde hans Broder, Hr. Christen Mortensen, som Værge for den afdøde Præsts Børn, Fordring paa, at Mette Dr. Nielses Bo skulde tilsvare Beløbet, da han paastod, at hun ikke havde leveret sl. Hr. Thue Haandskriften; og naar hun i sin Dødsstund havde sagt, at hun havde givet ham den, saa erklærede han det for en Hukommelsesfejl, medens Johan Plum og Dr. Johan Vandal optraadte som Vidner paa, at hun alt flere Aar tilforn havde affordret Hr. Thue Reversen uden at kunne faa den af ham. I Konsistoriets Møde den 8de December 1660 faldt den Dom, at saasom Mette Dr. Nielses ifølge sin skriftlige Tilstaaelse havde modtaget den omtalte Haandskrift med Løfte om, at den skulde være hos hende til god Rede, naar Hr. Thue Mortensen den affordrer, men der ikke kunde produceres dennes Bevis for Modtagelsen, saa skulde sl. Mettes Arvinger være pligtige til at skaffe Haandskriften eller tilsvare Kapitalen med paaløbne Renter[1]).

At Boet efter Mette Dr. Niels Pedersens dog ikke var afsluttet i Sommeren 1662, ses deraf, at Vitus Bering som Repræsentant for Arvingerne endnu paa denne Tid maatte føre Proces angaaende Krav, der stilledes til hans Svigermoders Bo[2]).

---

[1]) Konsistoriets Retsprotokol 20/10, 3/11, 17/11, 24/11 og 5/12 1660, samt Konsistoriets Kopibog 1656—63, Fol. 275 ff.

[2]) Herom har jeg hidtil kun fundet følgende Antegnelse i Konsistoriets Retsprotokol under 5. Juli 1662:

II.

Vitus Bering var ikke blandt de Mænd, som havde Sæde paa den Rigsdag, der i Efteraaret 1660 var samlet i Kjøbenhavn, i hvis Forhandlinger hans Svoger Provst Peder Villadsen derimod spillede en saa fremragende Rolle. Alligevel kunne vi være visse paa, at Bering ad Veje, som vi nu ikke kjende, har lagt sin Deltagelse for Dagen for den Sag, som i hine Maaneder i saa høj Grad optog Kong Frederik III's Opmærksomhed og Interesser. Derfor foreligger formentlig Beviset deri, at han var en af de Mænd, som Kongen strax kaldte til at indtræde i den ny Forvaltning, der skulde afløse den ældre Regjeringsform. Den 11te November 1660 aflagde Bering nemlig Eden som Medlem af Skatkammerkollegiet[1]), men maa vistnok alt lidt tidligere

---

»Fremkom paa Her Jørgen Mortensøns Vegne Hans Brun, som hafde stefned M. Vitus Bering. Læst Mette Doct. Niels Pedersens handscrift til Her Holger Giertssøn [Præst i Store og Lille Fuglede, † 1655] paa fem hundrede rixdlr. in Specie, med rente, dat. 11 December 1649. Dernest læst sal. Mette Doct. Nielsis obligation til H. Niels Nielsøn i Fulede paa fem hundrede rixdlr. in Specie med rente, dat. den 11 Junii 1658. Derefter blef læst Kirsten sal. Her Hans Hansøns opsigelse paa tusind rixdlr. med M. Vitus Berings suar. Derefter blef læst M. Vitus Berings bref til Her Jørgen Mortensøn. Blef oc læst et M. Vitus Berings suar paa obligationen. Der imod [6] læst M. Vitus Berings indlæg, som hans broder, Frants Bering, paa hans Vegne fremlagde. [7] Der efter læst noget af et skiftebrefs copie, datered i Fulede præstegaard den 12 October 1655, saa viit denne sag angaar. 8. Læst Her Jørgens kalds seddel til gieste rets dom over M. Vitus. Sagen blef opsat til om 14 Dage, efterdi M. Bering berøber (!) sig paa at ville forhuerfve videre denne sags beskaffenhed hos Her Niels i Fulede oc noget af denne fordring at afbevise.«

[1]) Bruun, Danske Saml. 2. R. II, 125. Jvfr. Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv. II, 165. I sin Selvbiografi (Vinding, Acad. Haun. p. 395) siger Bering: »Anno 1661 in coetu et consessu

være beskikket som saadan, da han, som forhen er omtalt, allerede kalder sig «Assessor udi Skatkammer-Collegio» i det Skjøde, han Dagen forud havde udstedt til Biskop Peder Vinstrup paa Lundegaard. I den Henseende kan det bemærkes, at den almindelige Instrux (Provisionalordinansen) for de fem ny Statskollegier, hvorunder Regjeringsforretningerne fordeltes, er udstedt den 4de November 1660[1]); den specielle Instrux for Skatkammerkollegiet er dateret den 8de November s. A.[2]). Men forøvrigt haves allerede under 28de Oktober 1660 en kongelig Udfærdigelse vedrørende Skatkammeret[3]). Den Formodning ligger nær, at det navnlig har været Hannibal Sehested, der blev Kollegiets Præsident med Titel Rigsskatmester, som har interesseret sig for Berings Ansættelse, da denne tidligere ved flere Lejligheder havde vist ham sin Opmærksomhed og Hyldest[4]).

Senere beskikkedes Bering tillige til Assessor i Højesteret. Tiden for hans Ansættelse som saadan have vi ikke fundet, men da den første «Forordning om den højeste Rets Administration» er udstedt den 14de Februar 1661[5]), og da Bering synes at have været en af de første borgerlige Assessorer i denne Ret, er det rimeligt, at han allerede er udnævnt i Aaret 1661[6]).

Af et «Project» fra Kammerkollegiet i dets første Tid,

---

publico jussus est assidere inter Consiliarios ærarii». Men af «Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1873—6», S. 10, ses dog, at Bering allerede den 13de November 1660 har underskrevet et af Skatkammeret udstedt Dokument.

[1]) Holberg, Danmarks Riges Hist. 3. Opl. III, 484—507.

[2]) Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv. II, 151—7.

[3]) Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1873—6, S. 5—6.

[4]) Rostgaard, Deliciæ poetarum Danorum. II, 128. 139—44. (T. Hofman) Leben einiger wohlverdienten Dänen. 1741.

[5]) Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv. II, 163.

[6]) Jvfr. Berings Gravskrift, Marmora Danica, I, 84, hvori der siges,

senere approberet af Kongen, erfares, at ved Forretningernes Fordeling er «det trykte Papirs Forvaltning» særlig tilfaldet Bering[1]). Han har altsaa været, hvad vi nu vilde kalde Stempelforvalter; men forøvrigt ligger det i Sagens Natur, at en Kollegieembedsmands Virksomhed ikke let kan forfølges. Det er ikke godt at sige, hvor stor eller lille en Part den enkelte har i de fælles »Forestillinger«. Ligesaa vanskeligt vil det være at ytre noget bestemt om den enkelte Dommer, naar han er Medlem af et større Retskollegium, og hans specielle Voteringer ikke kjendes, og naar desuden — som Tilfældet er — vort Kjendskab til de fældede Domme og til Rettens Virksomhed i det hele er meget indskrænket. Men heldigvis ere disse Embedsforretninger neppe heller det Hovedsynspunkt, under hvilket Berings Livsgjerning bør betragtes. Han antyder selv tilstrækkelig, at Sysselsættelsen med Musernes Dyrkelse var hans egentlige Interesse[2]), og at som Følge deraf hans høje Embedsstillinger nærmest kun vare Midler dels til at hævde ham en fremragende Plads i Samfundet, dels til at forsyne ham med det fornødne til at føre et Liv, der passede sig for hans Smag og Tilbøjelighed. I den sidstnævnte Henseende var Pladsen i Skatkammerkollegiet neppe den uheldigste; thi saa trangt det end var for Embedsmænd i hin Tid at faa deres Løn hos Regjeringen, maatte hint Kollegiums Assessorer dog nok kunne finde paa Midler til at faa, hvad der tilkom dem selv, om end undertiden ad indirekte Veje.

---

at han blev Medlem af Højesteret, kort efter at han var bleven Assessor i Kammerkollegiet.

1) Holberg, Danmarks Riges Historie. 3die Opl. III, 512. For denne samt for adskillige andre Henvisninger skylder jeg den historiske Forenings Sekretær, Hr. C. F. Bricka, min Tak.

2) Vinding. Acad. Haun. p. 395—6.

4*

At dette ogsaa har været Tilfældet for Berings vedkommende, synes at fremgaa af de ikke faa Indstillinger fra Skatkammerkollegiet med tilhørende kongelige Resolutioner, man har angaaende hans Løn.

Saaledes fik Skatkammeret den 1ste Oktober 1661 kgl. Ordre, om at M. Vitus Bering skulde «contenteres og afbetales» for 450 Rdr., der tilforn vare anviste ham hos afg. Mogens Sehested, men som han ikke havde faaet[1]). Den 3die December samme Aar fik Skatkammeret kgl. Ordre om at assignere Vitus Bering, «vor bestalter Assessor i vort forordnede Kammer-Collegio, til hans aarlig bevilgede Assessoris og Historici Traktement og Besoldning at oppebære, nyde og bekomme vor Anpart Tiender i Hedemarks Fogderi i Aggershus Len i Norge fra forleden Philippi Jacobi (1ste Maj) i nærværende Aar, og saa længe han i samme vor Tjeneste forbliver, eller vi anderledes derom tilsigendes vorder; dog at han derudimod de anbefalede Skrifter og Historier tilbørligen forfærdiger og os deraf en

---

[1]) Rentekammerets Exped. Prot. IV, 179. I Rentekammerets Forestilling til Kongen af 1. Okt. 1661 (hvorpaa Kongens Ordre grunder sig) hedder det: «M. Vitus Bering andrager underdanigst, ham Anno 1656 af Ed. kgl. Maj. naadigst meddelte Befaling til afg. Hr. Mogens Sehested at betales 450 Rdr., hvoraf han intet har bekommet, alligevel Niels Sehested her paa Ed. kgl. Maj.s Rentekammer andre Assignationer sig til Udgift har ført, som efter sin (ɔ: Berings) er udgiven; beder først udi de 300 Rdr., ham paa Regnskab skyldig bliver, at maatte contenteres, og Resten udi andre Maader. Eftersom befindes, at Niels Sehested har allerede klareret denne hans mentionerede Regnskab, saa deraf intet resterer, indstilles derfor til Ed. kgl. Maj.s naadigste Behag, om denne Fordring paa andre Maader og Steder maatte contenteres og afbetales.» Kongen har paategnet: «Fiat efter Betænkende.» (Rentekammerets Resolutions-Protokol.) For denne og andre Meddelelser fra Rentekammerets Arkiv takker jeg Hr. Arkivchef Joh. Grundtvig.

Del hver Gang efter Befaling kunde fremvise, saa fremt han denne vor Benaadning fremdeles agter at nyde»[1]). I en «kongelig Benaadning» for Vitus Bering, der udstedtes samme Dag og stemmer overens med ovenstaaende Ordre, tilføjes endnu: «Dog skal han dermed tiltænkt være, at hvis Historier og Skrifter, som ham anbefalet er udi Pennen at forfatte, særdeles denne forleden Kjøbenhavns Belejring, saa og siden à part, efter hans Historici Bestallingsbrevs Indhold, vore Forfædres og Rigers forrige Adfærd og Bedrifter, saa vel som af vores egen kongelige og denne vores Arveregjerings Tilstand, med saadan Dexteritet, Troskab og Flittighed, desligeste med saadan Art og Maner, saa og Stil og Maade, udi tilbørligt fuldkommen Arbejde saaledes at forfærdige, at det ikke alene for fremmede Nationer kunde være berømmeligt, medens ogsaa fornemmelig os selv behageligt og forsvarligt være kan, og vi hver Gang paa videre naadigst Befaling deraf en Del kunde bekomme at se, hvorledes derudi bliver avanceret, saa fremt han ellers denne vor Benaadning agter at nyde»[2]).

Af disse Breve erfare vi, at de historiske Hverv, der vare paalagte Bering, havde modtaget en Ændring og en Udvidelse. Christian IV's Historie, som længe havde været Hovedsagen, tales der ikke om; derimod ere to ny Opgaver komne til foruden den almindelige, at skildre Folkets og Rigets ældre Historie, nemlig en Beskrivelse af Kjøbenhavns Belejring og en Fremstilling af Arveregjeringens (og Souverainitetens) Indførelse, altsaa det nyeste nyt, om hvilket der vel kunde spørges, om det allerede kunde være hjemfaldent til Historien. Hvad den sidste Opgave angaar,

[1]) Rentekammerets Expeditions Protokol. IV, 150.
[2]) Rentekammerets Expeditions Protokol. IV, 151.

da findes der i Gehejmearkivet[1]) en Designation over en Del Dokumenter med Overskrift: «Anno 1662 d. 16. Aprilis haver jeg laant Hr. Vitus Biering efterskrevne Tøj, som (ɔ: hvorledes) det store Kjøbenhavns Mode og Regjeringsforandring mellem Regjeringen og Stænderne er forløben» — undertegnet: «M. Schow», hvorved vistnok betegnes den ellers mest ved militaire Bedrifter bekjendte Blekingbo, Oberst Mikkel Skov[2]), der paa den Tid altsaa synes at have beklædt en Art Arkivarstilling. Denne lille Notits er imidlertid alt, hvad vi have fundet om Berings Sysselsættelse med dette Emne, hvad imidlertid ikke udelukker, at nogen anden, naar Opmærksomheden først er henledt derpaa, mulig vil kunne finde mere. Men noget trykt fra Berings Haand til Oplysning om Regjeringsforandringen 1660 vil dog neppe findes.

Anderledes er det derimod med Historien om Kjøbenhavns Belejring 1658—60. Den 8de Februar 1662 skrev den svenske Resident Gustav Duvall fra Helsingør til sin Regjering: «Det blev mig igaar berettet fra god Haand, at Vitus Bering skal have faaet Ordre til at beskrive den sidste Krig, og hvorvel han nødig har villet paatage sig dette Hverv, skal han dog have sagt til den Person, som havde talt med ham, at han vilde se at styre sin Pen saaledes, at intet Parti skulde kunne stødes» [3]). At Bering just ikke med Lyst er gaaet til dette Arbejde, turde ogsaa fremgaa af de forøvrigt dunkle Ytringer, som en tydsk Lærd (Joh. Gottlob Böhme) midt i forrige Aarhundrede fremdrog af et Brev fra den tidligere omtalte Professor Joh. Henr.

[1]) Rigens Raads Breve, Nr. 63. XLIV.
[2]) Se Danske Mag. 3. R. I, 263 ff.
[3]) P. W. Becker, Saml. til Danmarks Historie under Kong Frederik III's Regjering. I, 276.

Boecler i Strasburg og gjorde til Gjenstand for en egen, velskreven Afhandling med Titel: «De Viti Beringii historia obsidionis Hafniensis ἀνεκδοτον litterarium» (Lips. 1758. 4.)[1]). Böhme traf nemlig i et utrykt Brev fra Boecler til en lærd Ven, Friherre Joh. Chr. v. Boineburg, den Bemærkning, at den danske Historiograf Vitus Bering, Boeclers gamle Ven, havde tilbudt ham 300 Daler, dersom han vilde skrive Kjøbenhavns Belejrings Historie for ham. Da Boecler var i en slet økonomisk Forfatning, havde han med Fornøjelse taget imod Pengene; men nu kneb det for ham med at opfylde Forpligtelsen, som han havde paadraget sig[2]). Brevet, hvori denne Meddelelse fandtes, var udateret; men Böhme mener af flere Grunde at kunne henføre det til Aaret 1664.

Ved første Blik kunde man fristes til at anse det hele for en Fabel — hvad skulde bevæge Bering til saadant Tilbud, og hvorledes kunde Boecler driste sig til at give et saadant Løfte, om han end var i nok saa stor Pengeforlegenhed? Ved nærmere Overvejelse bliver det dog vove-

---

[1]) Afhandlingen er siden optrykt i Acta Eruditorum 1758, p. 171—8, og recenseret i Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen 1758, S. 742—4, og i Lorcks Fortgesetzte Nachrichten von dem Zustande der Künste u. Wissenschaften in den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. III, 214—7. Lorck giver navnlig et godt Referat af Indholdet af Böhmes Skrift.

[2]) Boecler skriver, idet han beder sin Meddelelse bevaret som en Hemmelighed: «Factum est, ut praeter omnem opinionem vetus quidam amicus, Vitus Beringius, Historiographus Danicus, sibi commissam provinciam mea opera supplere cuperet, trecentosque Imperiales, si subvenirem, et obsidionis Hafniensis historiam scriberem, statim repraesentaret. Incidit haec res in illum articulum rei oeconomicae, qua divinitus submissum agnoscere subsidium ratio erat. Accepi pecuniam: nunc poscor promissa, quae non continuo, sed interpellato labore, urgenti et instanti sigillatim transmitto.»

ligt at forkaste en Efterretning, der grunder sig paa samtidige, skriftlige Ytringer af en af de paagjældende selv. Først maa vi da kalde det Brev i Erindring, som Bering i sin Tid skrev til den svenske Konge Karl X Gustav, da denne havde tilbudt ham en Post som svensk Historiograf. Thi skjønt han ikke følte sig kaldet til fra et svensk Standpunkt at fremstille sit Fædrelands Ydmygelse, betragtede han dog Kong Karls sejrrige Bedrifter med et saa beundrende Blik, at det heller ikke kunde være tiltalende for ham at nedsætte denne Konge, der personlig havde vist ham ikke ringe Tillid; men hvorledes skulde det troløse Fredsbrud i Sommeren 1658 kunne omtales uden Dadel, naar Forfatteren vilde skrive fra et dansk Standpunkt! Hvad Boecler angik, havde han rigtignok staaet langt fra Begivenhederne; men kjender man de udførlige, næsten daglige Relationer om Belejringen, der udkom i særlige, mest tydske Pjeser, saa er det i og for sig ikke saa usandsynligt, at en Historiker og Stilist, som Boecler var, kunde tænke paa af disse Materialer at komponere en Beretning, i hvilken Fremstillingen var Hovedsagen, helst om Bering tillige havde tilsagt ham Meddelelse af historiske Bidrag. Desuden har Boecler — men rigtignok for svensk Regning og i svensk Aand — senere skrevet en Historie om Krigen mellem Sverig og Danmark 1643—5, saa at sligt altsaa ikke laa ham saa fjernt[1]). Hovedsagen har dog maaske været den, at Bering, der, naar alt kom til alt, mere var Skjønaand end Historiker, har følt sig trykket af det tørre Arbejde, der ikke gav megen Lejlighed til poetiske og stilistiske Digressioner, og derhos paa en nem Maade har

[1]) J. H. Boecler, Historia belli Danici 1643—5 gesti. Opus posthumum ex autoris autographo editum. Stockholmiæ 1676. 4to. Argentor. 1679. 8vo.

villet klare en Forpligtelse fra sig, som han — hvad den svenske Residents Brev allerede viser — ingenlunde med Lyst havde paataget sig. Maaske stolede han ogsaa paa, at Boecler, der i sin Tid havde været svensk Historiograf, men havde trukket sig tilbage efter at være kommen paa Kant med Studenterne i Upsala, ikke vilde vise sig som partisk for Svenskerne. Hvorledes nu end alt dette forholder sig — og her naa vi neppe videre end til Formodninger[1]) — saa meget staar dog fast, at Böhme utvivlsomt har Ret, naar han med gode Grunde søger at hævde, at det Værk, der nu foreligger under Berings Navn som en Fremstilling af Kjøbenhavns Belejrings Historie, ikke er et Værk af Boecler, men af Bering selv. «Hvem der vil sammenligne de Blomster, hvormed Foredraget er smykket i dette Værk, med dem, der findes i Florus Danicus, maa sikkert tilstaa, at de ere voxede i den samme Have.»

Medens Bering altsaa maatte fordybe sig i historiske Studier for at gjøre det Hverv Fyldest, han havde som kongelig Historicus, skjønt Lysten hos ham ikke synes at have været overvættes stor, syslede han derimod ret con amore med den latinske Digtekunst. De Vers, han med gavmild Haand udstrøede, naar han paakaldtes, ere ikke lette at optælle. Snart var det notable Dødsfald, snart Udgivelsen af hans lærde Venners Skrifter eller bekjendte

---

[1]) Saaledes ytrer Böhme, at det kunde jo være, at Bering som en Discipel og Beundrer af Boecler havde tilbudt denne det omtalte Arbejde mod en god Betaling, enten fordi han ansaa ham for dygtigere dertil end sig selv, eller fordi han i sin ny Embedsstilling ikke havde Tid dertil, dog uden den Hensigt at ville tilegne sig et fremmed Arbejde — hvad Boecler havde paataget sig, kunde være noget helt andet, end det der siden kom for Lyset —; men senere har Bering faaet mere Lyst og Tid dertil, eller Boeclers Udkast har ikke tilfredsstillet ham.

Mænds Billeder eller andre Anledninger, der gav ham Pennen i Haanden[1]). Her var han, som det synes, altid hjemme og behøvede ikke at nødes. Ogsaa Regjeringen tog hans Talent i Brug. Den 27de Juni 1664 fik Befalingsmanden paa Kronborg, Ejler Holck, kgl. Ordre om tilkommende Torsdag at begive sig til Kjøbenhavn «og der med vor Assessor i Kammer-Collegio M. Vitus Bering conferere

[1]) I det foregaaende (især S. 17—8) er givet en Udsigt over de fleste af de os bekjendte Digte af Bering fra Tiden før 1660. Af hans Digte fra en senere Tid kan nævnes: 1. ved Dødsfald: over Fru Anne Sehested, Mogens Friises sl. Frue (1661), paa Dansk, optrykt i Bordings Poet. Skrifter II, 464—6; over Prof. theol. Dan. Pfeif (1661), optr. i Delic. poet. Dan. II, 42; over D. Jørgen Fiurens Hustru, Margrete Fincke (1665), ib. II, 43—4; over M. Erik Olufsen Torm (1667), ib. 50—1; til Arnstorff i Anledning af hans Hustrus Død (1667), ib. II, 51; til Griffenfeld i lignende Anledning (1674), ib. II, 71; over Elisabeth Høgh, Baron Holcks Frue (1674), ib. II, 71—5. — 2. ved bekjendte Mænds Billeder: Grev Christian Rantzov, ib. II, 95—96 (Danske Mag. V, 150—1); Jørgen Brahe, Del. poet. Dan. II, 83—84; Rentemester Heinrich Müller, ib. II, 52; Caspar Bartholin til Kornerup, ib. II, 53; Eggert Ehlers og Erik Krag, ib. II, 88; Vicekansler Ove Juel, ib. II, 93—4; Peder Reetz, ib. II, 99; Christopher v. Körbitz, ib. II, 100; Ejler Holck, ib. II, 100—1; Baron Oluf Rosenkrands, ib. II, 101; Kurt Adelaer, ib. II, 101—2; Henrik Rüse, ib. II, 103; Grev Hans v. Schack, ib. II, 138, samt en Del kongelige og fyrstelige Personer, ib. II, 86—7, 96—7. — 3. til forskjellige Personer, saasom til Hofpoeten Adam Fridr. Werner, trykt i Sommers Miscellanea, p. 163; til Oluf Borck i Anledning af hans Hjemkomst 1666, Del. poet. Dan. II, 118—19; til Griffenfeld, Sommers Miscell., p. 157. — 4. Æredigte, der ledsagede Skrifter af Thomas Bartholin (Del. poet. Dan. II, 40—3. 49. 136), Karl v. Mandern (ib. II. 43), Peder Scavenius (ib. II, 44—5; Werlauff, Det. st. kgl. Bibliothek, 2. Udg., S. 26), Rasmus Vinding (Del. II, 45—9), Peder Vinstrup (ib. II, 155—6), Ærkebiskop Hans Svane (ib. II, 133—4), Erik Pontoppidan (ib. II, 51—2), Matthias Foss (ib. II, 144—5), Jørgen Rosenkrands (ib. II, 52), Bertel Bartholin (ib. II, 136—7), Simon Pauli (ib. II, 116—7), Peder Resen (ib. II, 59. 84), Thomas Kingo (ib. II, 85).

om, hvorledes den anbefalede Inscription paa Porten af vort Slot Kronborg bedst forfattes og sættes kan»[1]). — Flere af Berings Venner, som Thomas Bartholin, Rasmus Vinding og Peder Resen, fik ham, medens de endnu levede, til at forfatte Gravskrifter over dem, der siden bleve udmejslede i deres prægtige Gravmæler i Vor Frue Kirke[2]). Paa samme Maade sørgede ogsaa Bering for sit eget Eftermæle ved at faa en af de nævnte Venner, uden Tvivl Rasmus Vinding, til at forfatte ham en prægtig Gravskrift, der efter hans Død blev opsat paa hans Epitaphium i S. Rochi Kapel ved samme Kirke, hvor han i Tide havde sikret sig Begravelsesplads[3]).

Imidlertid foregik der en vigtig Forandring i Berings huslige Liv, idet han paany indlod sig i Ægteskab. Hans Valg faldt paa den efter alles Mening skjønneste og elskværdigste unge Pige, som Kjøbenhavn den Gang ejede, den femtenaarige Gjertrud Jørgensdatter. Det er sjeldent, at Fortidens muldne Efterladenskaber eller alenlange latinske Programmer formaa at fremtrylle Ungdommens og Skjønhedens Ynde for vort Blik i den Grad, som Tilfældet er med denne unge Brud, som den sexogfyrretyveaarige Bering fandt sig. Jeg vil ikke her lægge saa megen Vægt paa, at

---

[1]) Rentekammerets Exped. Prot. VII, 278.

[2]) Deliciæ poet. Dan. II, 94—5. Marmora Danica. I, 80—4. Jonge, Kjøbenhavns Beskrivelse, S. 208. 210—11.

[3]) Se foran S. 46. Acta Consist. 1 April 1665: «Vindingius proponerede anlangende et Begravelsessted, M. Vito Beringio var bevilget i Vor Frue Kirke, hvad velbemeldte M. Beringius for samme Lejersted skulde give. Blev svaret, han skulde give 100 Courantdaler.» Ibid. 31 Marts 1669: «M. Beringius var begjærendes at bytte det Lejersted, som hannem er bevilget i den søndre Omgang ved Choret, imod et andet udi Rochi Kapel, norden op til det, som Philip Bastorp (ɔ: Barstorf) er bevilget. Blev samtykt.»

den noget sentimentale Johan Monrad i sine Levnedsoptegnelser omtaler hendes Dejlighed i stærke Udtryk, da det hørte blandt hans Ungdomsminder, at han havde truffet denne lysende Skjønhed i de muntre Julestuer, som den Gang holdtes i de velhavende kjøbenhavnske Huse[1]). Men da Universitetets Rektor, D. Villum Worm, femten Aar efter udstedte Programmet i Anledning af hendes Død, omtalte han hendes Ungdomsskjønhed og Ynde i Udtryk, der vise, at Mindet derom endnu var levende, saa at vi kun maa beklage, at det ikke godt er muligt at gjengive hans Ord paa Dansk[2]).

Gjertrud Jørgensdatter var født den 25de April 1648 og var en Datter af Renteskriver Jørgen Hansen (Aalborg) og Hustru Kirsten Knudsdatter. Hendes Fader var en af disse energiske Jyder, der fra en ringe Begyndelse havde arbejdet sig frem til en forholdsvis anseelig Stilling i Samfundet, om hvem derfor nogle biografiske Notitser formentlig

---

[1]) Joh. Monrads og Rasmus Æreboes Autobiografier udg. af Burman-Becker, S. 20.

[2]) I Sørgeprogrammet, dat. 9. Maj 1678, siges bl. a. om hende: »Cum cæteris naturæ bonis præcipuam habuit laudem pulcherrimæ amplissimæque corporis formæ, quam svaviorem reddebant mira morum gestuumque svavitas, elegantia, venustas, amoenitas, ingenuaque indoles omni urbanitatis colore conspersa, quibus rebus assequebatur, ut omnes ejus amicitiam expeterent, nunquamque expleri liberalissima ac jucundissima ejus consvetudine possent. Quid enim tam pulchrum ad aspectum, quid quod oculos omnium magis moveat, quam elegantissima virginis species et figura, suis animata sensibus, et coloribus quasi luminibus illustrata, cum qua si virtutis purpura certat, tum fit illud summum atque perfectum. Tali forma, iis animi dotibus speciosa incedebat, ut flos ipse videretur, cujus odor late sparsus id efficit, ut nemo esset moribus tam agrestibus, tam immanibus, tam feris, qui ejus non solum ad se oculos, verum etiam amorem et studium alliceret.«

ikke ville være uden Interesse[1]). Han var født den 14de Februar 1613, og hans Forældre vare Hans Jørgensen og Maren Christensdatter, der uden Tvivl vare Borgerfolk i Aalborg. Som Dreng kom han paa Skriverstuen hos Lensmanden paa Aalborghus, Rigsraad Mandrup Parsberg, og da han her havde faaet Øvelse i Skrivning og Regning, blev han antaget i Handelslære hos Borgmester Hans Sørensen i Aalborg. Efter at have været hos denne i otte Aar og erhvervet Anseelse for Redelighed og Dygtighed, antog Rigsraad Jørgen Vind til Gundestrup, der da var kongelig Rentemester, ham i sin Tjeneste 1635. Den Hengivenhed og Troskab, han viste sin Herre, i Forbindelse med hans udmærkede Talent for Regnskabsvæsen, bevirkede, at Jørgen Vind 1641 fik ham ansat som kgl. Renteskriver[2]). I den første Tid vedblev han dog at staa i sit gamle Forhold til Vind, hvem han endog ledsagede i flere offentlige Sendelser til Udlandet, saasom til Sverig, til Hertugen af Holsten-Gottorp, til et Møde i Stade med Udsendinge fra de forenede Nederlande, og til Hertug Frederik, den daværende Ærkebiskop af Bremen. Men da Vind 1643 maatte overtage Posten som Admiral, vendte Jørgen Hansen tilbage til sine Regnskaber. Hans Forhold til den vindske Familie fortsattes dog senere, da Sønnen Holger Vind i Frederik III's Tid blev Rigsskatmester. Da der efter Krigen med Sverig (1643—5) var en stor Forvirring i Rigets Finansvæsen, og Kreditorernes Antal var stort, og de fra alle Sider trængte paa for at faa Betaling, blev det 1646

[1]) Hovedkilden er det af Universitetets Rektor M. Jens Bircherod ved hans Død udstedte akademiske Program af 19de Decbr. 1673.

[2]) J. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarkivet, 1872, S. 173. Jvfr. Danske Mag. V, 205, hvor Jørgen Hansen 1642 kaldes Møntskriver med Renteskrivers Løn.

overdraget Jørgen Hansen at gjøre Regnskabet op med hver enkelt og saaledes skaffe en Oversigt til Veje over de Forpligtelser, Staten havde paadraget sig. Dette Hverv udførte han med saa stor Omhu, at Kongen tillige overdrog ham Møntregnskaberne, som han siden forestod i ti Aar. Da hans Redelighed og Duelighed havde vundet fortjent Anerkjendelse, blev han 1655 beskikket til øverste Renteskriver, og da Finansstyrelsen efter Regjeringsforandringen skulde omordnes, blev det ved kongelig Ordre af 12te November 1660 overdraget ham og Renteskriver Thomas Thomesen «at forfatte en Fortegnelse paa Rentekammerets Constitution, som det til Dato har været; saa og, om de nogle Poster have observeret, hvorved Kongens Gavn og Bedste mere herefter end tilforn kunde befordres, dem da at opsætte og sig (ɔ: Kongen) at tilstille; i lige Maade at opsætte, hvorledes de formene, at de Forretninger, som Instructionen (af 8de Novbr. s. A.) melder om, kan mellem de Personer, som nu findes ved Rentekammeret, distribueres» [1]). Det blev altsaa for en ikke ringe Del Jørgen Hansens Sag at vise Vejen, som det ny Regjeringskollegium skulde indslaa og følge. Han har sikkert været en velhavende Mand. I Juni Termin 1668 maatte Landsdommer Jens Lassen til Dalum give ham Panteret i Hovedgaarden Krumstrup i Fyn for 1000 Rdlr. in specie, Jørgen Hansen havde tilgode hos ham [2]). Forøvrigt er kun det at bemærke, at han forblev i sin Embedsstilling som øverste Renteskriver til sin Død den 9de December 1673, og at han med sin overlevende Hustru, Kirstine Knudsdatter, som

[1]) Holberg, Danmarks og Norges geistlige og verdslige Stat. 2den Ed. S. 488.

[2]) S. Jørgensen, Bidrag til en fynsk Herremands Historie (i Fyns Stiftstidende 1878, Nr. 186).

han havde ægtet 1646, havde fire Sønner, hvoraf de to døde smaa, samt Datteren Gjertrud.

Da Bering jo paa Embeds Vegne stod i nært Forhold til Jørgen Hansen, er det let at forstaa, hvorledes han kan have faaet Øje paa hans smukke Datter. At Forældrene have anset det for en stor Ære, da denne ansete og højt stillede Mand anholdt om hendes Haand, kan efter den Tids Betragtning af slige Forhold heller ikke forundre os. Hvorledes den smukke Gjertrud i Begyndelsen har optaget det, kunne vi ikke saa lige sige; men i hvert Tilfælde føjede hun sig ganske efter Forældrenes Ønske, og Trolovelsen holdtes med de for den Tid sædvanlige Højtideligheder[1]). Et Bryllup, især en Enkemands, kræver imidlertid adskillige Forberedelser. Bering havde af sit første Ægteskab tre Smaapiger; med dem maatte han først skifte, og der maatte beskikkes Formyndere for dem. I Konsistoriets Retsprotokol læses under 4de Juli 1663: «D. Peder Resen kom frem for Retten og bekræftede sit Løfte, han havde lovet M. Vito Bering, anlangende at paatage sig Formynderskab for hans Datter Jytta Bering. I lige Maade kom ogsaa frem for Retten Mnsr. Johan Plum, Generalkirkekommissær, som ogsaa tog sig efter M. Viti Berings Begjæring hans Datter Maren Berings Formynderskab paa, hvorpaa de begge rakte Magnifico Rectori Haand. Mag.

---

[1]) I Programmet over Jørgen Hansen siges: «Filia unica (superest), magnum quondam Parentis delicium, utpote quæ formæ virtutumque præstantia per omnes ætatis gradus conspicua obsequio erga genitorem (quæ liberorum maxima est gloria) nemini cessit unquam, præcipue vero dictis se audientem præbuit, quando in proprium familiæque magnum decus, ex voluntate Paterna, in Viri Nobilissimi atque Excellentissimi Viti Bering ..... casta desideria modeste condescendit, felicique matrimonio domum suam, pulcherrimam alias, illato novo decore illustriorem reddidit.»

Vitus Bering kom ogsaa frem og i lige Maade rakte Magnifico Rectori Haand for sin Datter Vitæ Berings Formynderskab.» Ogsaa andre Sager vedrørende Skiftet og Berings Børns Mødrenearv vare at afgjøre, deriblandt Funderingen af Mette Vinstrups tidligere omtalte Legater[1]). Den 17de August 1663 udgik der kongeligt Reskript til Ærkebiskop D. Hans Svane, saa lydende: «Vider, at vi naadigst tilfreds er, at os elskelige M. Vitus Bering og Gjertrud Jørgensdatter maa paa en Søgnedag udi Kirken sammenvies»[2]). Men Brylluppet stod dog først fire Uger efter, den 15de September 1663, ved hvilken Lejlighed Brudgommens gamle Ven M. Anders Bording paa sin Vis ønskede Brudeparret til Lykke i et Digt, der begynder:

Vel an, Herr Bering, lægger hen
En liden Stund til Hvile
Den eders vit-berømte Pen,
I plejer med at stile.
I Aften andet giøres maa,
End om Belejring skrives:
I faar at lade det bestaa,
Til bedre Tid kand gives[3]).

---

[1]) Se foran S. 46—7. Den 13de Juli 1663 udgik der Brev, om at Dr. Hans Svane, item Dr. Peder Schavenius paa Universitetets Vegne, item Margrete Dr. J. Fiurens, Anna Dr. Jacob Matthisens paa deres egne og M. Vitus Bering paa sine umyndige Børns Vegne fik kgl. Konfirmation paa det Gods, Jochum Frederik Pentz dennem i Pant sætter (Sjæl. Registre Nr. 25, Fol. 429).

[2]) Sjælandske Tegnelser XXXVI, 567.

[3]) Bordings Poetiske Skrifter I, 72—3. Sammesteds S. 73—4 findes et Digt med Overskrift: «Brudgommen M. Bering svarer Poëten M. Bording til hans Bryllups-Vers», og underskrevet: «Alconius Patismus». Men der gives ingen Oplysning om, hvorvidt Bering eller Bording selv er Forfatter af Svaret, der for Resten ikke er meget værdt.

Strax efter Brylluppet var Bering betænkt paa at sikre sin unge Hustru Fruernes Ret. I Acta Consist. for 19de September 1663 læses nemlig: «M. V. Berings Hustru Gjertrud Jørgensdatter blev tilstaaet et Stolestade i Frue Kirke.» Nu rykkede hun altsaa ind i en af de Pladser paa Kvindesiden, der vare forbeholdte Professorernes og andre velfornemme Mænds Hustruer.

Til Berings Bryllup hører paa en Maade ogsaa en Erklæring fra en lidt senere Tid, udstedt af hans Svigerfader, om at Brudgommen havde godtgjort ham alle Udlæg ved Trolovelses- og Bryllupshøjtidelighederne tilligemed det Udstyr, Datteren havde faaet fra det fædrene Hus, hvorfor Gjertrud Jørgensdatter og hendes Børn skulde gaa i fuld Arv efter hendes Fader og Moder. Denne Erklæring, der er betegnende saa vel for Tiden som for den nøjeregnende Renteskriver, fortjener maaske her at meddeles, dog uden den gammeldags Retskrivning:

Kjendes jeg Jørgen Hansen, Kgl. Maj.s øverste Renteskriver, Indvaaner her udi Kjøbenhavn, og for alle gjør vitterligt, at eftersom hæderlig og højlærd Mand Mr. Vitus Bering, højstbemeldte Kgl. Maj.s Historicus, Assessor udi Kammer-Collegio og Kannik i Roskilde, efter Guds Forsyn haver begjært min hjærtekjære Datter, Gjertrud Jørgensdatter, til sin hjærtekjære Hustru, og med fælles Venners Raad og Samtykke er hannem udi Herrens Navn bleven bevilget og tilsagt, hvorfor jeg derefter haver gjort deres Trolovelse og Bryllup; saa efterdi bemeldte Mr. Vitus Bering nu haver fornøjet og betalt mig bemeldte Trolovelse og Bryllups Bekostning samt hendes Udflyning og Medgift, saa jeg takker hannem for god redelig Betaling og Fornøjelse i alle Maader, hvorfor jeg herved vil have hannem tilbørligen kvitteret og kravesløs, og derfor ikke at komme Gjertrud Jørgensdatter eller hendes Børn til nogen Afkortning, udi hvis hun eller de arveligen kan tilkomme eller være berettiget enten efter min eller min kjære Hustrus døde-

lige Afgang, men hun eller hendes Børn fuldkommeligen at tiltræde og annamme deres Arv og Anpart uden nogen Forhindring baade efter min og min kjære Hustrus dødelige Afgang, eftersom i Boet i levende Live er sket Fyldest, fuld Værd og Betaling. Og for videre Vidtløftighed at forekomme er jeg allerunderdanigst begjærende mer højstbemeldte Hs. kgl. Maj. allernaadigst dette foreskrevne vilde konfirmere og stadfæste uryggeligen at maatte holdes og efterkommes efter min eller min kjære Hustrus Død og Afgang. Til yderligere Vidnesbyrd og tryggere Forvaring haver jeg dette til Bekræftelse med egen Haand underskrevet og mit Signet hostrykt. Actum Kjøbenhavn den 13 September Anno 1665.

Jørgen Hansen[1]).

Paa denne Erklæring opnaaede Vitus Bering først under 10de Marts 1670 kongelig Stadfæstelse, uden at vi vide, hvorfor det trak saa længe ud med Meddelelsen af samme[2]). Naar der i Erklæringen tales om Gjertrud Jørgensdatters Børn, saa var det ikke blot en Formodning om, hvad Fremtiden vilde bringe. Allerede den 21de Januar 1664 havde hun nemlig født sin første Søn, som vi erfare af følgende ejendommelige Indbydelse, som Faderen i Anledning af hans Daabshøjtid tilstillede Kansler og Skatmester Peder Reetz til Tygestrup:

Velædle Peder Reetz, Høy-gunstige Rente-Mester!

Jeg havde hidindtil levet i den gode Forhaabning, at ieg effter Vores Stands af Hans Kong. May[t] allernaadigst meddeelte Privilegier skulde for ald virkelig Indqvartering blive forskaanet, icke desmindre haver der nylig den 21de hujus sidstafvigte en Person indvicklet sig paa mig og vil med Magt have Qvarteer. Ieg haver aldrig seet eller kiendt ham, og overalt ey forstaaer hans Tungemaal; han taler hverken Dansk,

[1]) Originalen i Sjælandske Indlæg for 1665.
[2]) Sjælandske Registre Nr. 28, Fol. 15—6.

Tydsk eller Fransk, men haver et synderligt Sprog for sig selv, og hvad hand vil have, det fordrer han med Hujen og Skrigen. Fast alle i min Gaard staaer ham til Tieneste, og staaer endda hart, at man kand stille ham tilfreds. Paa mig prætenderer han og ald min Eiendom, ey alleene det, som ieg haver, men endog det ieg ved min Sved og Arbeyde i Fremtiden kand erhverve; men det som meest er, hand lader sig bære til min Kone paa Sengen, og for begge mine Øyne ligger hos hende. Til saadant at undgaae har ieg maattet forskaffe ham et stærk Qvindfolk, med hvilken ieg har nu troffet en Accord, at han skal blive hos hende fremdeeles, og for sig selv med hende have en Stue, hvor de begge Vinteren over skal skaffes frie Seng, Ildebrand, Lys og andet tilbehørig Tractemente. Han haver, siden han kom her, icke vildet umage sig over Dør-Træet; men nu tilkommende Onsdag haver han besluttet udi en stor Qvinde-Skare at begive sig til Vor Frue Kirke, hvor han vil lade sin Persohn for Got-Folck blive bekiendt og antage Hans Kongl. May^{ts} eget Navn til at bemande og forsvare alle hans Gierninger med; hand lader til samme Tiid sig herligen klæde med Gyldenstycke paa Legemet og Smycke paa Hovedet. Selv vil han være for i Spidsen paa Qvinderne og anføre den gandske Trop. Beviiser mig der for den Tieneste for Eders sædvanlige Hiertens Godhed at komme i Kirken og være Vidne til ald dette, paa det aldting for mig effter Hiertens Ønske kand afgaae; ieg vil igien ald min Tiid findes villig til ald Tieneste i Flittighed, Villighed og Redebonhed, som Eder kand være behagelig, og næst ald Lycksaligheds Ønske forbliver ieg

Eders tacknemmelige tiener

Kiøbenhavn den 27de Jan. Vitus Biering[1]).

A° 1664.

Efter Kong Frederik III opkaldte Bering altsaa sin Søn. Det var af den Slags Opmærksomhed, som i hin Tid blev vel optagen. I Kongen havde Bering da ogsaa en god

---

[1]) Afskrift i Bøllings Brevsamling i Kgl. Bibl.

Beskytter; thi skjønt det trak i Langdrag med hans historiske Arbejder, vedblev han ikke alene at oppebære den ham tilstaaede Løn, men han modtog ogsaa fra Tid til anden ny Naadesbevisninger, ligesom hans Tjeneste anvendtes paa forskjellig Maade. I Sommeren 1664 finde vi ham saaledes som Medlem af Hofretten, der nærmest havde Jurisdiktionen over de kongelige Betjente, da den ulykkelige Dr. Otto Sperling forhørtes og dømtes af denne Ret[1]). Ved samme Tid var han en af Kommissærerne i Korfits Ulfelds konfiskerede Bo[2]), og ved kongelig Ordre af 15de November 1664 udnævntes han til Medlem af en Kommission, der skulde gjennemgaa de resterende Regnskaber for Sorø Akademi og bringe hele Opgjørelsen af den til Opløsning dømte Stiftelses Regnskabsvæsen i Rigtighed[3]).

Den 8de September 1664 udgik der en kongelig Ordre til Skatkammeret af følgende Indhold: «Eftersom M. Vitus Bering sig har tilforhandlet Raavad Mølle her i Kjøbenhavns Amt, og vi den nu til anden Brug naadigst har forordnet, hvorpaa han underdanigst foregiver at have anvendt og bekostet 626½ Rdr. 16 ß, og ham derforuden tilkommer, som resterer ubetalt paa en Assignation dat. 31te December 1661, 1800 Rdr. 14 ß, som beløber sig tilsammen 2426½ Rdr. 30 ß, hvorfor vi hannem naadigst have bevilget Betaling af det vacerende gejstlige Gods i Roskilde Kapitel efter afgangne Hr. Christoffer Urne: thi er det vor naadigste Vilje og Befaling, at I til bemeldte M. Vitus Be-

---

¹) Suhms Nye Saml. III, 257. P. W. Becker, Saml. til Danmarks Hist. i Frederik III's Tid. II, 38.

²) Nye Danske Mag. IV, 73.

³) Bruun, Det st. kgl. Bibliotheks Stiftelse, S. 80. Naar der her som Medlem af Kommissionen ogsaa nævnes Jørgen Reetz, er det vistnok en Fejllæsning for Jørgen Reitzer.

ring strax udlægger efterskrevne Jordegods [tre Gaarde i Herringløse, en i Lille Valby og en i Rerslev] og ham, paa den Maade og Kondition, med andre er anbefalet at ske, derpaa vort naadigste Skjøde strax expederer og tilstille lader»[1]. Af en to Dage senere udstedt kgl. Ordre ses, at Kongen først havde udlagt Hellegaard og Hellegaards Mølle til Bering; men da det var oplyst, at der allerede paa anden Maade var disponeret derover, var det ovennævnte Gods blevet ham anvist kvit og frit paa Livstid, at han deraf kunde nyde Landgilde, Tjeneste, Arbejde osv.[2].

Da det — vistnok paa Grund af Krigen med England — 1666 var paabudt, at Korntienderne i Norge skulde «indeholdes og employeres til Magasinernes Fornødenhed sammesteds», blev dog, ved kgl. Ordre af 24de Januar 1667 til Ulrik Frederik Gyldenløve, Tienderne i Hedemarkens Fogderi undtagne, «som vi vor bestalter Assessor og Historicus M. Vitus Bering med benaadet have»[3]. Led end Bering altsaa ikke noget Tab ved Krigen, berørtes han dog paa anden Maade deraf, idet Regjeringen overdrog ham at besvare et fra engelsk Side udkommet Skrift, hvori Danmarks Adfærd ved Indblanding i Striden mellem Nederlandene og England var gjort til Gjenstand for et meget bittert Angreb. Det eneste officielle, vi have fundet om Sagen, er en kongelig Befaling af 20de April 1667 til Rentemester Heinrich Müller om «at lade M. Vitus Bering følge 25 Ris Papir, til hvis han paa vore Vegne under Hænder haver at lade trykke»[4]. Thi der kan ikke være

---

[1]) Rentekammerets Exped. Prot. VII, 543.
[2]) Rentekammerets Exped. Prot. VII, 544. 555.
[3]) Rentekammerets Exped. Prot. IX, 693.
[4]) Sjælandske Tegnelser XXXVIII, 97.

Tvivl om, at derved sigtes til et Skrift, der findes trykt under følgende Titel:

> Orosij Annilonis dissertatio de bello Dano-Anglico. Deqve dissensionum inter geminos populos, contentionumqve causis. Imprimis autem de iniqvitate Anglici Scripti, qvo, in denuntiandâ hostilitate, et gentium perpetuas consvetudines, et supremam per orbem Majestatem, violarunt. Ad exemplum Parisiis impressum. (15½ upaginerede Ark i Kvart, uden Trykkested og Aar.)

Skriftet er kjendelig nok trykt i Kjøbenhavn; at det skulde være aftrykt efter et parisisk Exemplar, er vel kun sat for at tilsløre dets rette Udspring. Forfatternavnet Orosius Annilo skal aabenbart være en Slags Oversættelse af Bering (Bjerg-ring)[1]. Vi kunne selvfølgelig ikke her indlade os paa Striden, der fremkaldte Skriftet, men om dette skulle vi kun bemærke, at det er affattet i sirligt Latin, og at det væsentlig har Karakter af et Forsvarsskrift, der søger at vise, at Englænderne selv ved deres hovmodige Adfærd havde kastet Danmark i Armene paa Hollænderne. Ved Siden af skarpe Sidehug til Cromwell indeholder det ikke faa personlige Behageligheder til Kong Karl II og Udtalelser af Glæde over, at han var kommen i Besiddelse af den Krone, som han var født og baaren til. Ogsaa rosende Udtalelser om det engelske Folk vil man finde. Udførlig mindes der om de mange Baand, der fra gammel Tid knyttede England og Danmark til hinanden, men ogsaa om Tabet af Shetland og Orknøerne, hvilke Besiddelser England havde taget i Arv fra Skotland og stadig tilbageholdt. Man mærker, at Skriftet er forfattet af en Histo-

---

[1]) At Vitus Bering er Forfatteren siges udtrykkelig af Thom. Bartholin i »De libris legendis dissertationes VII«. Hafn. 1676, p. 40.

riker, der er vel kjendt med Fortidens Begivenheder, ligeledes at Forfatteren er en aandrig Mand, der forstaar at give sin Tanke et smukt og træffende Udtryk. I det hele maa Skriftet siges at have en beroligende Tendens, selv om Forfatteren undertiden maa bruge stærkere Udtryk for at imødegaa de haarde Beskyldninger, som den engelske Skribent havde udslynget mod Kong Frederik III.

Med Undtagelse af de smaa akademiske Skrifter, Bering havde udgivet i den korte Tid, han var ansat ved Kjøbenhavns Universitet og Sorø Akademi, var det her omtalte historisk-politiske Skrift det første prosaiske Arbejde af ham, der saa Lyset, og nu havde han dog i 15—16 Aar oppebaaret Løn for at udarbejde forskjellige til Danmarks Historie henhørende Skrifter. Hvor blev alt dette af? Sandheden er, at Bering selv slet intet fik udgivet. Dog maa det ikke forstaas saaledes, at han intet bestilte[1]. Ganske vist er det rimeligt, at han som Skjønaand just ikke har ejet meget af den udholdende Flid, som en Historiker gjerne maa besidde, og det Sind, der bringer ham til villig at give Afkald paa mange af de Glæder, Mængden søger, for stille at sysle med de efter de flestes Mening saa tørre Efterladenskaber fra Fortiden, hvad enten de nu ere nedlagte i den trykte Litteratur eller i Brevkamrenes afsides Gjemmer. Dertil kom, at Bering stillede saa store Krav til Formen, at det faldt ham vanskeligt at blive færdig. Om sin Opfattelse af den Opgave, der var stillet ham, har han selv udtalt sig til en unævnt Ven i følgende Brev, hvormed han ledsagede en lille Prøve af den store Danmarkshistorie, han havde under Hænder.

---

[1]) At han 1665 maa antages for at have været færdig med sin Belejringshistorie, skal paavises i det følgende.

Paa denne maneer, hierte gode Ven oc Broder, haffuer ieg den første bog udi Saxone ferdig. Ieg (som i seer, naar i vil dette med andre voris historicis conferere) udelucker alt wtroligt oc det, som siønis fabuleux, mens i steden søger acumina offuer alt, hvor mueligt er, att de kand indføris, att mand med dennem som med en kæde kand binde historien sammen, oc saaledis giøre den lystigere, hvor udi hujus scriptionis genius allermest bestaaer. For det andet acter ieg ocsaa fornemmelig, att ieg intet beholder aff Grammatici, Crantzii eller Pontani Latin, icke en eneste periodum, mens alt søger anderledis att udføre alting, att ieg ikke skal anklagis att haffve stiaalet aff dennem, oc selff med dette ny verck intet att haffve giort heller bedre paafundet, hvilket til et gott oc berømmelig naffn att vinde endelig vil søgis.

Min hiærte Svoger og trofast gode Ven lader sig nu alting være inderlig befalet, oc att det for Guds skyld bliffuer wformerct aff alle mennesker. Her er min haand, tro oc ære, som Gud skall dømme offuer imellem os, att i for os begge skall giøre en nyttig oc lycksalig gierning, oc som frem for noget i verden skall igien glæde eder, dersom i med alvor aff al hierte oc flid dette verck for min inderlig begiæring skyld vil antage. Jeg leffuer udi det haab, venter svar fra eder med første, oc bliffuer aff al gemytt eders til døden

V. B.[1])

Det er dette Brev, Nyerup har set, og som har givet ham Anledning til at gjøre sig lystig over, at Bering vilde gjøre Historien «lystig», hvorved han dog ikke synes at have taget Hensyn til, hvad for øvrigt ikke kunde være ham ubekjendt, at Bering naturligvis brugte «lystig» i den da gjængse Betydning, altsaa omtrent enstydigt med hvad vi nu kalde underholdende eller interessant. For Resten kunne vi ikke med Vished afgjøre, hvad det er, Bering vil have fordulgt for alle Mennesker; thi det at han havde sendt den omtalte

[1]) Original i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1071 Fol.

Prøve, eller at han var færdig med sin Behandling af første Bog hos Saxo, synes ikke at kunne give Anledning til Valget af saa stærke Ord. Men hvorom alting er, saa var Begyndelsen gjort til en «lystig» latinsk Danmarkshistorie; kun Skade at Bering her som saa ofte undlader at datere sit Brev, saa det er saa temmelig paa Slump at vi henføre det omtrent til 1668—9, idet vi formode, at den Omstændighed, at Jacob Henrik Pauli den 23de December 1668 udnævntes til kongelig Historiograf[1]), uden at Bering just derfor mistede sin Stilling, for denne dog har været en Spore til at tage lidt bedre fat, end han hidtil havde gjort.

Bering har for øvrigt selv andensteds og paa anden Maade udtalt sig om de ham paalagte historiske Arbejder, nemlig i den ret karakteristiske Autobiografi, hvormed han berigede sin Ven Professor Rasmus Vindings bekjendte Værk, Regia Academia Hauniensis, 1665. Her siger han nemlig, idet han omtaler sig selv i tredie Person: «Nylig har han i et vidtløftigt Værk beskrevet Fædrelandets Skjæbne og og hvad mærkeligt og mindeværdigt der foregik næsten over hele Norden under Kjøbenhavns Belejring. Nu gjennemgaar han de gamle Aarbøger og Forfædrenes Arbejder, for at han kan fremstille sit Folks første Oprindelse og forny Mindet om de henrundne Aarhundreder lige fra den fjerneste Oldtid af. Ikke saa lidt deraf har han allerede ført til Bogs, men der er endnu ikke lagt sidste Haand derpaa, noget der ikke lader sig gjøre i en Hast, men alene kan fuldbringes ved et udholdende Arbejde. Men intet ligger

---

[1]) Sjælandske Registre, Nr. 27, Fol. 317—8. Om denne ellers kun lidet bekjendte «Historiographus Regius», der for Historien udrettede endnu mindre end Bering, findes nogle Efterretninger hos Nyerup, «Anders Sørensen Vedel, om den Danske Krønike at beskrive, udgivet 1787 med et Tillæg», S. 86—7.

ham mere paa Sinde end at bringe dette Hverv i Stand og komme til Ende med Værket. Han vil anvende al sin Tid og Flid derpaa, med mindre Øvrighedens Befalinger anvise ham en anden Virksomhed; og inden meget lang Tid vil han enten afslutte sit Liv eller sætte Kronen paa Værket.»

Maaske for at faa bedre Ro til sine historiske Arbejder, end den der kunde findes under et kjøbenhavnsk Selskabslivs Adspredelser, søgte Bering at faa et Landsted, hvor han kunde tilbringe ialfald en Del af Aaret under roligere Forhold. Ved Kongens og andres Imødekommen lykkedes det ham ogsaa at naa dette sit Ønskes Opfyldelse. Det første, vi høre om Sagen, er følgende Fæstebrev:

Jeg Johan Christoph von Körbitz til Hellerup, Ridder, Kongl. Majestæts Rigsraad, Rigsmarechal, Assessor i Krigs-Collegio og Amtmand over Kjøbenhavns og Roskilde Amter samt den sjælandske Stift, gjør hermed vitterligt, at jeg paa Kgl. Maj.s, min allernaadigste Arveherres og Konges Vegne haver stedt og fæst, saa og hermed steder og fæster hæderlig og højlærd Mand, Mag. Vitus Bering, højstbemeldte Hs. kgl. Maj.s Assessor i Kammer-Collegio, et Stykke Jord og Jordsmon nedenfor Skovshoved, som er en Del af Hvidørs Kros Grund, og dets Tillæg, som Præsten i Lyngby („Lundby“) og Tiendemænd i Stokkerup haver haft hidindtil i Fæste og Brug, og nu til velbemeldte Magister Bering haver opladt og afstaaet, efter den mellem dennem sluttede Kontrakt og Tingsvidne. Hvilken for^ne^ Plads og Jordsmon saa vel som derhos liggende Hvidørs Vand og Damsted med hosliggende Mose, og hvis til samme Vand og Dæmning tilhører og fordum tilhørt haver, at gjøre sig saa nyttig, som han bedst veed og kan, med Bygning paa behørige Steder at opsætte, samt Vandets Opdæmning, saa vidt taales kan og i fordum brugeligt haver været, at det ej geraader nogen til Hinder, Forfang eller Skade enten paa Ager eller Eng; og saa fornævnte Jordsmon med derpaa

anvendende Bygning og Dæmninger at nyde og beholde for sig og sine Arvinger uden Afgift, fri og ubehindret, med Bevilning, at naar Hvidør hosliggende Eng ved deres Død, som det nu i Fæste haver, ledig og løs bliver, han og hans Arvinger det mod sædvanlig Stedsmaal og aarlig Afgift frem for nogen anden maa nyde og bekomme.

Kjøbenhavn den 6 Octobr. Anno 1666.

J. Chr. v. Körbitz. Ma. propria[1]).

Dette Fæstebrev modtog under 2den November s. A. kongelig Stadfæstelse[2]), og ved Brev af 3die December 1668 skjænkede Kongen M. Vitus Bering og hans Arvinger «til evindelig Ejendom» en Eng ved Hvidør, kaldet Kraghaven, efter at de fire Mænd, der havde haft den i Fæste, havde afstaaet deres Rettighed til den[3]), — sikkert altsaa netop den Eng, angaaende hvilken der havde været Tale i det ovenfor meddelte Fæstebrev.

Paa den saaledes erhvervede Grund opførte Bering et Landsted, som han kaldte Christiansholm, vistnok til Ære for den tilkommende Konge, idet det gamle Navn Hvidør, til hvilket der dog knyttede sig ret mærkelige historiske Minder[4]), blev skudt tilside. Tillige stræbte han at udvide sin Besiddelse ved at erhverve et Stykke af Ordrup Jorder. For at faa Kongens Samtykke hertil skrev han følgende Andragende:

Stormechtigste Fyrste, allernaadigste Herre oc Konge.

Abraham Patriarche begærede udi fordum tider aff Chets børn et lidet sted att begraffvis paa: Jeg begærer aff Ower-

---

[1]) Originalen i Sjælandske Indlæg for 1666, velvillig meddelt af Hr. Gehejmearkivar Wegener.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 26, Fol. 260.

[3]) Sjælandske Registre Nr. 26, Fol. 413.

[4]) Se mine Efterretninger om Kongsgaarden Hvidør i det 16de Aarhundrede, i Danske Mag. 4. R. IV, 247—56.

drup mend et lidet sted at leffue paa oc undgaae, det lengste mig mueligt er, begraffvelse. Steden ligger under fæ-foed oc er alle omkringboendisz uden dyrckelse oc nytte: hvorfor oc Bønderne med Ridefogdens minde oc offverværelse mig dis godvilligere den oplader til att indhegne mod den Syndre side min Vaaning paa Hvidøre, som ieg ved eders kongl. May^{tts} mildhed oc naade besidder. Mens som landit er eders May^{tts} eyendom, staaer det hvercken dennem frit for noget att affstaae, heller mig att begære, uden det ved Kongelig ratification oc eders May^{tts} naade oc bevilning bliffuer bekrefftet. Daa beder ieg udi all underdanighed, att saadan Nade mig mildelig maa vederfarisz: tillige med et lille stycke jord paa hoos liggendisz backe, som Oluff Sivarsøn paa enden haffver bygt et gadehus paa, oc er mig udi all min indlyckelse oc frihed udi høyeste maader fornøden. Jeg vil paa samme sted, som ieg ene til mine studeringers rolighed oc stilhed haffver udsøgt, udføre eders May^{tts} kongelig oc priselig naffn til alle effterkommere; oc det med den flid, iffuer, omhu oc maade, som ieg fremdelis acter att nyde eders May^{tts} hyldest oc mildhed, hvilken mig, nest Gud, til min velfærdz bestandighed allerhøyest er angelegen. Jeg forbliffver, som min plict er, eders May^{tts} allerunderdanigst oc allerydmygste tiener

Vitus Bering[1]).

Den i dette Andragende begjærede Stadfæstelse meddeltes Bering ved et Kongebrev af 23de Juli 1668[2]). — Om hans private Forhold paa denne Tid er for øvrigt kun at mærke, at det ved Kongebrev af 13de Maj 1669 paalagdes Hr. Peder Reetz at meddele M. Vitus Bering Stevning til Højesteret contra Fru Edele Rosenkrands afg. Hr. Knud Ulfelds[3]). Men vi vide intet nærmere om, hvad Sagen har angaaet, eller hvorledes dens Udfald er blevet.

---

[1]) Egenhændig, udateret Original i Geh.-Ark., Sjælandske Indlæg, for 1668.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 27, Fol. 237.

[3]) Sjælandske Tegnelser XXXVIII, 683.

Da Kong Frederik III i Februar 1670 døde, blev det Berings Opgave ved et latinsk Mindeskrift at forherlige den afdøde Konge[1]). Sligt laa godt for ham, og det kan derfor ikke betvivles, at hans Panegyrik har vundet Samtidens Bifald som et Mesterstykke i sin Art, skjønt Forfatteren allerede paa Titelbladet vover sig videre ud i sin Lovtale, end vi nu finde det rigtigt og sømmeligt, idet han betegner den afdøde Konge som den «nys paa Jorden og nu i Himlen glorværdige», hvilket for øvrigt vel kun er et Udtryk for de samme loyale Følelser, som indtil den nyeste Tid have bragt Talere til at betegne nys afdøde Konger som «højsalige».

Som Bering havde været Mindets Tolk, saaledes blev han ogsaa Haabets. Thi Christian V's Thronbestigelse hilsedes af ham i Digt og i højtstemt Prosa, idet han udtalte Rigernes Forventning og Glæde ved den unge Konges Tiltrædelse af Regjeringen[2]). For sit eget Vedkommende fik Bering heller ikke Grund til at savne den bortgangne Konge, da han i dennes Efterfølger fandt en ikke mindre varm Velynder. Dertil kom, at han hos den Mand, der snart blev Christian V's højre Haand — Peder Griffenfeld

[1]) Memoriæ et æternitati augustissimi et potentissimi Daniæ, Norvegiæ, Gothorum, Vandalorumque Regis Friderici Tertii (etc.), Domini sui benignissimi, Nuper in terris, nunc in cœlo gloriosi, s. V. Bering. Hafn. 1670. Fol.

[2]) Tvende af Berings Arbejder i Anledning af Christian V's Thronbestigelse og Kroning findes aftrykte hos Rostgaard, Deliciæ poet. Dan. II, 60—70. 125—8. Desuden haves et Skrift — i Formen svarende til Mindeskriftet over Frederik III — med Titel: Augustissimo et potentissimo Daniæ, Norvegiæ, Gothorum, Vandalorumque Regi Christiano Quinto (etc.), Domino Clementissimo, Regna et ditiones suas primâ per Daniam supremi juris hæreditate capessenti, decus, adoreas, felicitatem p. Vitus Bering. Hafn. 1670. Fol.

— fandt Anerkjendelse og Venskab[1]). Intet syntes at mangle af det, om hvilket Berings Ven Thomas Kingo, med skarpt Syn for dets Forgjængelighed, sang:

Hvad er det dog alt,
Som Verden forfængelig Lykke har kaldt!

Da man vilde skabe en ny, Kongehuset og den ny Tingenes Orden hengiven Adelsstand, var Vitus Bering en af de Mænd, som Valget faldt paa. Hans Adelsdiplom, der er udstedt paa Kongens Kronings- og Salvingsdag den 7de Juni 1671, meddeles her efter en officiel Kopi, der udfærdigedes nitten Aar senere, efter Begjæring af en af hans Sønner:

Nos Christianus Quintus (etc.) Hisce literis patentibus Nostro Nostrorumqve Hæredum ac successorum nomine palam testamur et uniuersis ac singulis notum facimus: Nos, ut ad posteros serosqve Nepotes Singularis Gratiæ benevolentiæqve, qva grate fideliterqve Nobis Dilectum Vitum Bering summi nostri Iustitiæ Tribunalis & Collegii Cameræ Assessorem et Historiographum complectimur, memoriæ transmittatur, ipsi liberisqve ipsius legitimis eorumqve descendentibus utriusqve sexus gentilem Clypeum et gentilitia insignia novo augmento ornasse et illustrasse, prout hic depicta verisqve coloribus representata extant. In clypeo ex monte viridi in solo

fulvo sive aureo medius se extollit Montanus Lauream manibus tenens. Totumqve Clypeum parmamve nobilis per cancellos aperta galea auro coronata exornat, ex qva duo cataphracta brachia Lauream ostentant.

---

[1]) I Rostgaardske Saml. 129 Fol. findes et større Digt (fire trykte Blade i Folio) med Titel: »P. Schumakkero suo felices amores gratulatur Montanneau« (ɔ: Bering). Et Digt af Bering til Griffenfeld er trykt i Sommers Miscellanea, p. 157. Da Griffenfelds Hustru døde 1674 skrev Bering følgende Distichon (Del. poet. Dan. II, 71):

Flete, licet, musæ, sed nullum dicite carmen,
Dum stupet, et mœrens vester Apollo tacet.

Quæ insignia sic aucta, ornata illustrataqve prænominato Vito Bering liberisqve ipsius legitimis eorumqve Descendentibus utriusqve sexus ubivis locorum in qvibusvis ludis Eqvestribus cunctisqve honestis occasionibus, adeoqve ubiqve voluerint, ferre, ostentare concessimus, permisimus, omnibusqve privilegiis, dignitatibus, immunitatibus ac prærogativis, qvibus alii horum Nostrorum Regnorum ac ditionum vere nati Nobiles nunc gaudent, fruuntur aut in posterum gaudebunt fruenturve, gaudere fruiqve Ipsum Ipsosqve perpetuo et in omne ævum volumus, jubemus, fieriqve a qvopiam contra hæc aut in fraudem hujus nostri Diplomatis quicqvam prohibemus, vetamus. In qvorum omnium fidem hasce patentes Nostras Literas, manu Nostra subscriptas, magno nostro Sigillo corroborari jussimus. Dabantur in Arce Nostra Regia Friderichsburgi die Unctionis Nostræ Regiæ 7 Junij Anno 1671, Regni Nostri Secundo.

Hanc copiam cum suo Originali per omnia convenire jussu Regiæ Majestatis sub ejusdem sigillo Regio hisce attestor. Hafniæ d. 2 Octobris 1690.

Jessen[1]).

Den 16de Oktober 1671 fik de tilforordnede i Rentekammeret Kongebrev, om at Vitus Bering, Assessor i Højesteret og Kammerkollegiet, skulde have fuld Betaling for Christiansholm, tilforn kaldet Hvidør, som han «for nogle Aar siden»[2]) havde afstaaet til Kongen, og det efter den Taxt, som Grev Mogens Friis og Oberst Arenstorf havde sat derpaa; desuden skulde de til samme Tid afbetale ham hans resterende Gage. Da han havde tilbudt paa

---

[1]) Afskrift i Klevenfelds Samling af «Nobilitationsbreve» i Gehejme-Arkivet. Den historiske Forenings Sekretær har gjort mig opmærksom paa, at i Fortegnelsen over Cand. med. J. H. Begtrups efterladte Bogsamling, Kbhvn. 1871, nævnes S. 26 som Nr. 54 af Manuskripterne: «Adelsdiplom for Vitus Bering. 1671. Pergament med vedhængende Kapsel og Segl.» Altsaa vistnok Originalen.

[2]) Saaledes staar der i Brevet; men Udtrykket er dog vistnok mindre nøjagtigt.

egen Bekostning at lade trykke de danske Kongers Krøniker, om han derimod til Arv og Eje maatte erholde det Bøndergods, der endnu var i Behold af det gejstlige Gods, hvormed han tilforn havde været benaadet, skulde de overregne, hvormeget dette kunde være værdt og derom afgive deres Betænkning[1]. I Henhold til denne Befaling afgav Rentekammeret følgende Forestilling, som vi meddele fuldstændig med Underskrifterne, da vi derved lære at kjende Navnene paa de Mænd, med hvilke Bering arbejdede sammen i Kollegiet i de senere Aar af sit Liv:

Stormægtigste Konge, allernaadigste Herre!

Eftersom Eders kgl. Maj. allernaadigst have anbefalet os, at vi skulle indlevere vores allerunderdanigste Betænkende, hvor meget det af Vito Bering begjærte Gods, imod de Danske Krøniker at lade trykke, sig kan beløbe og billigen være værdt, da befinder vi, at det beløber sig i Hartkorn — 95 Tdr.; og som en Del deraf skal være øde og højtskyldende, synes os ikke, at det vel efter disse Tiders Tilstand højere kunde anslages i Penge end Tønde Korn for 30 Rdl., er 2600 Rdl.[2], helst efterdi dette Gods skulde ham forundes i Steden for rede Penge, som han til Krønikerne at forfærdige til Trykken skal udgive. Hvorfor det beror paa Ed. kgl. Maj.s egen allernaadigste Vilje, om han samme Gods for bemeldte Pris maa bekomme.

Ed. kgl. Maj.s allerunderd. og troskyldigste Tjenere

Skatkammeret d. 24 Octobr. 1671.

H. Wind. Mogens Friis. Sten Hondorf.
Heinrich Müller. P. Scavenius. J. Reitzer.
H. von Stöcken[3].

---

[1]) Orig. i Geh.-Ark., topograf. Saml., Herringløse Nr. 10. F. R. Friis, Optegnelser om Gjentofte Sogn, S. 56—7. Sjæl. Tegn. XXXIX, 651—2.

[2]) I en Beregning af Renteskriver Samuel Biener (i topogr. Saml., Herringløse, i Geh.-Ark.) anslaas Godsets Værdi til 2857½ Rdl.; dette Beløb synes altsaa at være bleven lidt nedsat af Kollegiet.

[3]) Rentekammerets Resolutionsprotokol. II, Nr. 172. (Velvillig

Herpaa har Kongen egenhændig paategnet: «Hermed er jeg nok tilfreds»; og i Henhold til denne Bestemmelse udfærdigedes der den 25de November s. A. Skjøde derpaa til Vitus Bering [1]).

At Bering med Fornøjelse har afstaaet Christiansholm, hvor han nys med ikke ringe Ulejlighed havde indrettet sig, kunde maaske betvivles. Men den enevældige Konges Ønske maatte efterkommes. Muligvis har han dog tænkt paa at erhverve sig et større Jordegods andensteds og at oprette en Herregaard i Herringløse i Hvedstrup Sogn i Nærheden af Roskilde, hvor det meste af det gejstlige Gods laa, som han fik Ejendomsret paa ved at lade den forventede eller lovede Understøttelse til Trykning af hans Danmarkskrønike kapitalisere. Hvad Christiansholm angaar, da forærede Kongen denne Ejendom til sin Dronning Charlotte Amalie, der dog snart efter solgte den for 5000 Rdl. til Statholderen i Norge, Ulrik Frederik Gyldenløve [2]).

Den 29de November 1671 havde Berings næstældste, syttenaarige Datter Jytte Bryllup med Bolle Luxdorph, en ung fremadstræbende Mand, der, skjønt uadelig, var bleven Sekretær i Kancelliet, men senere adledes og steg til høje Poster [3]). At denne Forbindelse har været Bering kjær, tør

---

meddelt af Hr. Dr. O. Nielsen og senere af Hr. Arkivchef J. Grundtvig.) I andre Forestillinger fra Skatkammeret findes V. Berings Underskrift mellem Scavenius's og J. Reitzers.

[1]) Geh.-Ark., topograf. Saml., Herringløse Nr. 13. (Velvillig meddelt af Hr. Konferensraad Wegener.)

[2]) F. R. Friis, Optegnelser om Gjentofte Sogn, S. 57—8.

[3]) Nogle nærmere Oplysninger om Bolle Luxdorph skulle meddeles nedenfor ved Omtalen af Berings Børn. I Acta Consistorii for 13 Januar 1672 forekommer følgende Notits: «Fremkom Secretær Løxdorp og gav D. Petro Resenio fuldkommen Afkald for alt, hvis bemeldte D. Resenius havde haft udi Formynderskab for hans Hustru Jyta Biering».

vel anses for givet. — Som vi ovenfor saa', havde han kort før faaet Trykningsomkostningerne til sin Danmarkshistorie forudbetalte, om end kun i Jordegods. Dette tyder paa, at Værket skred saaledes frem ad, at der kunde tænkes paa dets Udgivelse i en ikke meget fjern Fremtid. Berings Ven og Kollega i Højesteret, Præsident Peder Hansen Resen, har i Anmærkningerne til sin Udgave af Vitherlagsretten (1673) meddelt nogle historiske Notitser om Dronning Berengaria og Eleonora af Portugal, som han havde faaet af Bering. Idet han med Tak navngav sin Hjemmelsmand, benyttede han Lejligheden til med den højeste Ros at omtale de historiske Værker, Bering havde under Hænder, og at udtale sit Ønske om, at de snart maatte se Lyset[1]).

Resen giver saaledes Udsigt til, at man med det første kunde vente noget af det offentliggjort, som Bering havde arbejdet paa i de mange Aar, han alt havde været Historiograf. Alligevel naaede intet at komme for Lyset, medens Forfatteren levede. Hertil var maaske den Sygdom nærmeste Aarsag, hvoraf han i de sidste Aar led. Om denne giver han selv Underretning i et ogsaa i andre Hen-

---

[1]) Pet. Joh. Resenius, Leges antiqvæ aulicæ Norvagorum et Danorum. Hafn. 1673. p. 716 sq.: »Canutus VI successorem habuit fratrem Valdemarum ejus nominis II, de cujus conjuge Berengaria singulares mihi observationes communicavit Affinis meus plurimum honorandus Dominus Vitus Bieringius, Assessor supremi tribunalis et colleg. Ærar. Regius, qvi historiam nostram Danicam et ultimam obsidionem Haffniensem tam singulari felicitate et auspicata dexteritate conscripsit, ut Saxonem Grammaticum, longe alias admirabilem annalium apud Danos conditorem, divinissimo scribendi genere, varijqve ingenii et judicii acuminibus hodie superavit; cuius operis divulgandi hactenus defuit sola auctoritas, qvam liberalissime felicibus auspiciis impertivit noster augustissimus Rex Christianus ejus nominis qvintus. Utinam segnities typographorum id nobis diutius non invideret.«

seender ret mærkeligt Brev, han den 9de Januar 1675 skrev til Griffenfeld, og som her kan meddeles:

Illusstrisime Heros, Domine benignissime.

Non omnia mentiti sunt, qvi me rumoribus nuper extinxerunt: effari propemodum possum, qvantulum sit delicatum illud intervallum, qvo distinemur ab immortalitate, et qvam brevis sit limes, qvi mortem a vitâ distingvit. Exij tamen (qvi propitij Numinis est favor) tremundum illud temporis momentum, extra qvod nullum est; ita tamen ut sectionibus cauteriisqve concisus assam etiamnum carnem circumferam, ne hodie qvidem liber a novaculis chirurgorum. Nec enim qvicqvam intractabilius hoc morbo, cum qvo mihi conflictatio est: serpunt radices, etiam post dejectam arborem, et infelici superfœtatione proijciunt germina, qvæ ex Caligulæ ingenio, qvo lentius feriunt eo sævius enecant, ut mori ferro haud parum optabilius sit, qvam a culicibus arrodi. Qvod unum solatio est, floret in defecto hoc cadavere nondum dejectus animus, qvo ingenij viriculas attritas prorsus qvassasqve paulatim ad vigorem instauro. Eum non semel gestij cominus offerre tibi, et non semel libravi alas, ut ad fores tuas prorepèrem vel semivivus, cum sint plurima, quæ te scire non parum refert mea, et è qvorum labyrintho non possum sine tuo filo educere domum et fortunam. Sed qvid facies huic limaci? novo me committere mundo citra valetudinis dispendium et prope homicidium non licet; usqve adeò vel attactus aer et poëtis semper infesta Iuno novum erronem vel per fenestras leviter promicantem ad hypocausta sua et præsepia repellit. Hæc altera morbi injuria est, cui non suffecit calamitosum me facere, nisi fecisset et impium et in tædiosissimâ hâc morâ ingratitudinem miscuisset infelicitati. Sed non omnia, spero, licebunt huic ferociæ: conabor explodere manus, si pedes neqveam, et in his ingenij viriumqve relliqviis, qvamvis arcear studijs, et rebellionem vocet medicus vel inspicere in librum, moliar tamen paulatim aliqvid in tuas laudes tremulo adhuc calamo, et primitias novæ vitæ offeram futuro conservatori. Decurram per vitam, per gesta tua et universam honorum seriem, et voluptatem hanc, si possim tibi, mihi certe et

patriæ, ac forsan orbi renovabo. Geram autem morem officiolum hoc flagitanti animo et perpetuo commonefacienti, qvid debeam tibi: nec qvicqvam a tam confesso ære liberabit hanc manum nisi mors debitoris. Interea cum verni cœli commoditate, si zephyros et novam hirundinem expectare morbus voluerit, hinc mihi erit aliqvò erumpendum in campos, ut deambulatione et motu, qvem unum mihi fore efficacissimum medicum credo, qvicqvid reliqvum est lassitudinis expugnem; cœpiqve circumspicere nidum, qvo provolem, benignitate munificentissimi regis provocatus, qvi ante integrum, et qvod excurrit, annum sponte mihi sua prædium suburbanum designavit; interstrepentibus mox causis, qvas non omnes nomino, qvæ novi muneris spem dejecerunt. Haud herclè regem, qvem pronum fore ad novam benignitatem spero, si per te, qvem unum autorem beneficij cupio, annexis, qvas vides, supplicibus chartis admoneatur. Qvæso, illustrissime domine, sicubi opportunitas se dederit, huic petitiunculæ faveas, et aliqvid supra Heliconem et sterilia vireta mihi procures. De salario nil loqvar, ne qvid turbem: Dabitur, spero, aliqvando me ornandi occasio, ad qvam apprehendendam scio erectum benignissimum tuum animum esse, nec expectare flagitatorem. Hanc ego aram non desero, tibiqve permitto, qvantum Homerus Iovi, ut nutu tuo ac renutu statuas, qvid fieri me voles, certus curæ tibi fore dignitatem meam, et qvi semel jecisti fundamenta salutis meæ, non gignere solitum liberos, ut susceptos exponas.

Illustrissimo tuo nomini æternum devotus

V. Bering[1]).

Hafniæ anno 1675, die 9 Ianv.

Man ser af dette Brev, at Bering nys havde maattet underkaste sig en farlig og smertelig Operation, men at hans Aandskraft og Livlighed dog ikke var brudt, og at han haabede ved Ophold paa Landet atter at komme til Kræfter, og derfor ønskede, at Griffenfeld skulde tage sig

---

[1]) Efter Originalen i Gehejmearkivet blandt griffenfeldske Sager, velvillig meddelt af Hr. Konferensraad Wegener.

af et Andragende, han havde indgivet til Kongen. Det nærmere herom erfares af følgende Forestilling fra Rentekammeret:

Eftersom Ed. kgl. Maj. allernaadigst har ladet remittere til vor allerunderd. Erklæring Hr. Assessor Vitus Berings indgivne Supplikation, hvori han allerunderd. andrager, hvorledes han af højstskyldigst Attraa til at udføre det til Ed. kgl. Maj.s højstberømmelige Tjeneste under Hænder havende Værk har konsidereret hans Legems store Indisposition, helst efter sidste overstandne farlige Sygdom, til forhaabentlig Bedring og Restitution ved nogen Motion og Bevægelse paa Landet, og derfor vilde tilforhandle af velb. Friderich von Vittinghof en benaadet Gaard i Farum, som han nogenledes vilde lade indrette, hvortil stor Bekostning vil udkræves. Hvorfor han allerunderdanigst beder, at Ed. kgl. Maj. ham i forberørte Henseende, saa vel som og Emdrup Sø og Bygnings godvillige Aftrædelse til Fiskeriet, som ham ellers af Ed. kgl. Maj.s egen allernaadigste Bevægelse tilforn var bevilget, igjen allern. vilde forunde til Ejendom samme Gaard udi Farum med hosliggende Stykke Jord af en halv Gaard, enten af sær kongelig Naade uden nogen Erstatning, eller og, dersom ej anderledes, da til Mageskifte og Vederlag udi andet godt besat Gods i Jylland. Og beløber sig da den Gaard og Stykke Jord i Farum her i Kjøbenhavns Amt til 21 Tdr. 2 Sk. Hartkorn, og den tilbudne Vederlag 20½ Td. 2 Sk. 2 Alb. Hartkorn. Som alene beror paa Ed. kgl. Maj.s allern. Vilje og Naade, hvad Ed. kgl. Maj. allern. behager ham i samme allerunderd. Ansøgning enten af allernaadigst Mildhed eller imod Erstatning at bevilge. Hvorpaa forventes Ed. kgl. Maj. allernaadigste Resolution.

Ed. kgl. Maj.s allerunderd. og
troskyldigste Tjenere

Skatkammeret 19 Jan. 1675.

H. Wind. Sten Hondorf. C. Gerstorf. P. Scavenius.
Friderich Giese.

Herpaa har Kongen skrevet følgende Resolution: «Jeg vil foræere vores danske Virgilius dette»[1]).

Af foranstaaende Erklæring ses, at Bering har haft Ejendomme i Emdrup ved Kjøbenhavn og i Jylland, angaaende hvilke de Kilder, der have staaet til vor Raadighed, ellers ikke give os nogen Efterretning. Besiddelsen af Farumgaard — thi det er vistnok om denne, der er Tale i Andragendet —, hvilken Kongen paa en saa smuk Maade tilstod den fejrede Digter, kom derimod ikke til at øve den gunstige Indflydelse paa Berings nedbrudte Helbred, som han havde haabet. Efter at han nemlig i Begyndelsen af April 1675 havde mistet den ældste Datter[2]), et Dødsfald der vistnok er gaaet ham nær til Hjærte, døde han selv den paafølgende 20de Maj, 57½ Aar gammel. Jens Bircherod har i sin Dagbog[3]) under den nævnte Dag anmærket: «Den berømte Orator og driftige Poet M. Vitus Bering, Assessor i Højesteret og Kammer-Collegio, saa og Kongelig Majestæts Historiographus, døde i Kjøbenhavn af calculo» (Sten). Om hans Dødsstund har Professor Villum Worm, der senere blev hans Efterfølger i Historiografstillingen, givet os Underretning i det akademiske Program, hvorved der efter Tidens Skik indbødes til hans Jordefærd. Heri dvæles navnlig ved den Sindsro, hvormed Bering gik Døden i Møde. «Ved denne store Overgang, hvis blotte Forventning undertiden ryster ogsaa høje Sjæle, viste han sig ikke mindre beundringsværdig end i hele sit Liv. Naar Lægerne forsætlig udtalte sig tvivlsomt, som om Sagen svævede mellem Haab og Frygt, saa var det saa langt fra,

---

[1]) Rentekammerets Resol. Prot. IV, Nr. 96 (velvillig meddelt af Hr. Arkivchef J. Grundtvig).
[2]) Skal nedenfor (S. 107) nærmere omtales.
[3]) J. Bircherods Dagbøger, udg. af Molbech, S. 159.

at de derved nedslog Modet hos ham, der ilede mod det sidste, at han snarere oplivedes derved og lykønskede sin Sjæl til den længe søgte Frihed, Sjælen, som i hele denne Tid, da den var lagt i Baand af det syge Legeme, saa smertelig havde følt den Trældom, hvorunder den befandt sig. Lad os, hvem det blev givet at staa om den døende og opfange hans sidste Ord saa fulde af Gudsfrygt, af Ærbødighed og Glæde ved Synet af Herrens Tjener, af Kjærlighed til Hustruen, Broderen[1]), Børnene og Vennerne, idet han ihukom enhver Tjeneste og Velgjerning, de havde ydet ham, lad os, siger jeg, fremkalde alle hine Stoikere og dem, der tale de store Ord, og spørge dem, om de vove at gaa Døden saaledes i Møde. Thi da Hænder og Fødder allerede ophørte at adlyde Sjælens Herredømme, da Dødens blege Farve havde lagt sig over hans Aasyn, da den kolde Sved bedækkede Kinderne, og Øjets Glands var ved at udslukkes, da klagede han sig dog ikke ved dette sidste Anfald, men fremsagde et herligt Digt (nobile cecinit carmen) — i Livet som i Døden en ædel Svane —; selv var han Digtets Gjenstand, og han udtalte deri, at det ikke var ham noget fremmed, at han skulde dø, men at han gik bort med det Mod, i det Haab, med den Fortrøstning, i hvilken han altid havde levet, og som sømmer sig for en Mand; ingen Bekymringer, ingen Rædsel eller Frygt ængstede Sindet» osv. — Saa vidt Programmet. Hvad den Levnedsbeskrivelse angaar, som disse Mindeskrifter plejede at indeholde, havde

[1]) Hvad det var for en Broder, siges ikke; maaske snarest Frants Bering (se foran S. 4). Skjønt der ikke er mange Spor af Vitus Berings Forbindelse med sin Slægt, saa er der dog enkelte. I Kommunitetets Matrikel anføres saaledes under Aaret 1668 som indskreven: «Petrus Petri Bering ab excellentissimo et celeberrimo Vito Beringio commendatus». Vistnok er her Tale om en Søn V. B.s Broder, Præsten i Nørresnede.

Worm væsentlig indskrænket sig til at afskrive den Autobiografi, som Bering selv nogle Aar tidligere havde meddelt Rasmus Vinding til Optagelse i dennes «Regia Academia Hauniensis». Berings Stil ansaas nemlig af Worm som af alle samtidige som noget saa udmærket, at der ikke kunde sættes noget bedre i Steden[1]).

Den 26de Maj 1675 blev der givet kongelig Bevilling til, at M. Vitus Berings Lig maatte begraves om Aftenen[2]) — en Begravelsesmaade, der den Gang var almindelig blandt fornemme eller velstaaende Folk, der havde Raad til at erstatte Dagens Lys med Fakler og anden kunstig Belysning. Bering jordedes i det forud beredte «dobbelt murede» Gravsted i Rochi Kapel ved Vor Frue Kirke, hvor den tidligere omtalte Gravskrift, der af Eftertiden betragtedes som «et Model af Sirlighed og smukke Tanker»[3]), opsattes over ham. Senere udkom et kobberstukket Billede af ham i Medaillonform med et Epigram af den unge Povl Vinding. Han er her fremstillet med en stor Paryk og i en med Pelsværk bræmmet Klædning. Ansigtet er temmelig svært, navnlig er Hagen fremtrædende; Udtrykket er bydende. Det samme Billede kom siden til at ledsage Berings Florus Danicus, da dette Værk endelig 1698 saa' Lyset[4]).

---

[1]) Det af V. Worm forfattede og af Universitetets Rektor D. Oluf Borck udstedte Program over Vitus Bering findes aftrykt hos Rostgaard, Deliciæ poet. Dan. II, 3 sq.

[2]) Sjælandske Registre, Nr. 29, Fol. 591.

[3]) Bang, Saml. af adsk. nyttige og opbyggelige Materier. I, 272—3. Gravskriften er ogsaa trykt hos Rostgaard, Del. poet. Dan. II, 12—4, hos Pontoppidan, Marmora Danica. I, 84—5, og hos Jonge, Kbhvns Beskrivelse, S. 211—2.

[4]) Billedet omtales allerede i det 1693 udkomne 2det Bind af Del. poet. Dan. p. 11—2, hvor Epigrammet er meddelt. Ifølge Brock, Den oldenborgske Kongeslægt, S. 77, findes et Portræt af V. Bering paa Rosenborg.

Berings anden Hustru, Gjertrud Jørgensdatter, der havde født ham fire Børn, overlevede ham neppe i tre Aar og døde, kun 30 Aar gammel, den 17de April 1678. I det særdeles glimrende akademiske Program, der udstedtes over hende, omtales hendes Samliv med den over tredive Aar ældre Ægtemand som i høj Grad mønsterværdigt. Navnlig var hun ham en trofast Plejerinde under hans langvarige Svagelighed. Da hun i sin Enkestand havde rigelige Midler, viste hun sig meget godgjørende mod trængende[1]).

Hvad Berings litterære Efterladenskaber angaar, da var hans Svigersøn Bolle Luxdorph den nærmeste til at tage sig af samme. Til denne udgik da under 20de Maj 1676 et Kongebrev af følgende Indhold: «Vores allernaadigste Vilje og Befaling er, at du af afgangne Vitus Berings Stervbo strax affordrer og til dig annammer de danske Kongers Krøniker, som han udi levende Live for-

---

[1]) Af Programmets Lovtale over Gjertrud Jørgensdatter kan fremhæves følgende: »Omnes bonæ uxoris numeros implevit. Fide et amore efficacissimo fomento nunqvam elangvescere conjugii flamma sivit. Ejus (Beringii) lateri assidue adhærens, non minimum in tædiosis et longis, qvibus conflictatus est, infirmitatibus solatium et commodum attulit. Hinc factum, ut alter alterius consvetudine in mutuas admirandæ concordiæ leges coalesceret. — — — Toto vitæ tempore ita sese comparaverat, ne qvid indignum sexu vel parum decorum admitteret. Puritatis et elegantiæ ita erat studiosa, ut remota interim esset a luxu, contra inanem seculi fastum, contraqve mundi delicias excelso animo armata. Vestigia antiqvi ævi seqvuta, seculiqve obliqvas artes exosa, simplex et aperta, nulla ad alterum dicipiendum instructa habuit in corde consilia, nulliusqve famam verbulo inclementiore unqvam læsit. Non oblatratrix, non vaga, nunqvam visebatur in publico, nisi cum præstandum officium esset, aut sacra obeunda. Nihil ignorans eorum qvæ ad augendam et custodiendam rem familiarem faciunt, prudentia, frugalitate et conservatrice sedulitate domum administravit, comitate familiam rexit, humanitate omnes amplexa est« (etc.).

færdiget haver, og dennem (naar de tilforn af nogle visse Kommissarier, som vi dertil allernaadigst anordne vil, tilbørligen ere blevne igjennemsete) det allersnareste muligt være kan saaledes lader udi Trykken udgaa, som du det for os selv agter at forsvare; hvorimod du strax igjen, fra nu forleden 1. Maj at beregne, maa tiltræde, antage og nyde, efter vores derpaa allerede udgivne Skjøde, hvis Jordegods, som vi til forskrevne Brug og Bekostning allernaadigst deputeret have. Og om noget deraf allerede af afgangne Vitus Bering til andre kan være bortsolgt eller afhændet, haver Stervboet dig dette igjen at erstatte. Herforuden ere vi og allernaadigst tilfreds, at du videre paa din egen Bekostning lader udi Trykken udgaa den Traktat, som han haver skrevet om Kjøbenhavns sidste Belejring, og at den det allersnareste muligt være kan, og inden disse nuværende Krigs- og Fejdetiders Udgang, vorder trykket» [1]).

I Henhold til den sidste Befaling udkom da allerede samme Aar Skildringen af Kjøbenhavns Belejring, under Titel:

> Viti Beringii Obsidio Hafniensis, et eorum, qvæ, eâ durante, per septentrionem fere omnem, ad memoriam illustria contigere, stricta enarratio. Anno M.DC.LXXVI. (238 Sider i 4to.)

Dette Værk omtales af en senere Tid som «et Skrift, alle Kjendere meget æstimere [2])», og med Henblik derpaa har Svenskeren Warmholtz sagt: «Autoren var en lärd man, god Orator, Poët och Historicus: han giorde sit Fädernesland heder» [3]). Skriftet giver en i det hele god, om

---

[1]) Rentekammerets Exped. Prot. XIV, 529—31. (Meddelt af Dr. O. Nielsen og Hr. Archivchef J. Grundtvig.)

[2]) Pontoppidan, Origines Hafnienses, S. 403.

[3]) Warmholtz, Bibliotheca Historica Svio-Gothica. IX, 132—3.

end ofte noget bred og ordrig Fremstilling af dette vigtige og interessante Afsnit af Danmarks Historie, affattet i et sirligt latinsk Sprog. Det lader sig dog paavise, at Udgiveren ikke har faaet alt med, hvad Forfatteren havde efterladt til Emnets Oplysning. I Kataloget over det norske Videnskabersselskabs Samlinger (I, 522) anføres saaledes blandt Haandskrifterne:

> V. Beringii Judicium de Cromvello, ex Msto quodam Obsidionis ejus Hafniensis excerptum, quod cum nonnullis aliis in eodem codice typis non mandatum est.

Holberg citerer i tredie Del af sin Danmarks Historie paa flere Steder «Viti Beringii paralipomena obsidionis Hafn. mnscr.» og «Beringii anecdot. obsid. Hafn. mnscr.», hvorved formodentlig dog kun menes et og samme Haandskrift. Jeg antager, at alt det, som paa disse forskjellige Maader betegnes, endnu er bevaret i vort Universitetsbibliothek, hvor der (i Additamenta Nr. 138, 4to) gjemmes et større haandskrevet Brudstykke, bestaaende af 131 vidt skrevne Kvartsider, af en latinsk Skildring af Kjøbenhavns Belejring, der kjendelig nok er et Stykke af Berings Værk. Haandskriftet er ledsaget af et latinsk Forord, dat. Hafniæ 10 Cal. Jun. 1724, og undertegnet: «N. Slange, Autoris sobrinus». Heri gives en temmelig forvirret Beretning om Haandskriftets Skjæbne, idet Slange synes at forvexle Berings Obsidio Hafniensis med hans Florus Danicus[1]); men

[1]) Han siger: «Opere vix absoluto, obiit Author. Post mortem ejus manuscripta hæc historia in Bibliotheca Boati [er vel Skrivfejl for Beati] diu delitescens blattis et tineis obtrectabatur. Tandem Episcopo Fionensi b. Doctori Thomæ Kingo à Genero Autoris traditur manuscriptum, ut illud typis, quos domi Othiniæ servabat, publicari curet. Typographus ejus et socors et aliis lucrosis negotiis districtus ita negligentor curabat officium suum, ut msc. toto ferme lustro in officina ejus huc et illuc variis et doctis

for øvrigt paaviser han meget rigtig det Sted i førstnævnte Værk — nemlig p. 67, foran Afsnittet, der begynder: Ab idibus etc. —, hvor et stort Stykke mangler i den trykte Udgave, hvilket Stykke han med fuld Føje mener at kunne paavise i det omtalte Haandskrift, der omfatter Belejringens Historie i den første Halvdel af Oktober Maaned 1658[1]). — Endelig haves blandt Universitetsbibliothekets Manuskripter (Donatio variorum Nr. 27, Fol.) en fuldstændig Afskrift af Berings eget Haandskrift, ledsaget af en Indledning, der baade oplyser os om Afskriftens Forhold til den trykte Udgave og beretter, hvad vi ellers vilde være uvidende om, at Villum Worm har besørget denne. Men efter hvad ovenfor er bemærket om Udgaven, synes han rigtignok ikke at fortjene stor Ros for sit Arbejde, hvad enten nu den Hast, hvormed Trykningen skulde fremmes, eller nogen anden Grund har foranlediget, at Værket nu foreligger i en noget anden Skikkelse end den, hvori Forfatteren havde efterladt det[2]).

et indoctis manibus versatum ac tritum multa folia perdiderit. Vitium hoc longo tempore obtegentem Typographum tandem negligentiæ atque socordiæ incusavit, imo ita vehementia increpuit Episcopus Kingo, hujus adhuc defectus plane inscius, ut ille desperabundus pravo animo atque usu temerario fragmentum prælo continuo subjectum sic mutilum, ut erat, brevi absolveret.» Ved alt dette er at bemærke, at Berings Obsidio Hafniensis er trykt allerede Aaret efter Forfatterens Død, og inden Kingo blev Biskop i Odense. At Florus Danicus, der er trykt i Kingos Trykkeri, har ligget længe og flydt der, er meget rimeligt; men i dette Værk mangler ikke noget.

1) Blandt de almenbekjendte Træk, der — med Holbergs Danmarks Historie og Mallings Store og gode Handlinger som Mellemled — stamme fra Berings utrykte Fragment, kan nævnes Beretningen om Jacob Dannefers raske Daad. At denne imidlertid i adskillige Enkeltheder maa berigtiges efter andre Kilder, har jeg søgt at vise i Danske Mag. 3. R. VI, 173—8.

2) Paa Haandskriftets første Blad læses følgende: «Historia h. Ob-

Skulle vi for øvrigt opstille nogen bestemt Formodning om Aarsagerne til Afvigelserne, da ligger det nærmest at søge dem i de samme Hensyn, der bevirkede, at man paa een Gang blev saa ivrig for at se Værket udgivet, medens man tidligere havde ladet det henligge ubenyttet. Den kongelige Befaling til Luxdorph giver formentlig Nøglen, idet der i denne fremhæves, at Værket skulde være trykt «inden disse nuværende Krigs- og Fejdetiders Udgang». Det skulde altsaa være en Slags politisk Indlæg i Striden med Sverig. Allerede den Gang spillede Pressen nemlig en større Rolle i Kongernes og Staternes Kampe, end man nu som oftest antager. Vi tænke her ikke blot paa de bestemt udprægede politiske Stridsskrifter, der ofte udkom i stort Antal, men ogsaa paa Skrifter, der mere indirekte skulde tjene det ene eller det andet Parti ved at berøve Modstanderne den offentlige Menings Sympathi. Som Exempel skal her gjøres opmærksom paa, at da Karl X Gustav i Aaret 1658 beredte sit Overfald paa Danmark, udkom samtidig tvende Skrifter, der hver paa sin Maade egnede sig til at fjerne Evropas Deltagelse for Danmarks Sag. Det ene var Svanings Christiernus II, der efter at have henligget uændset i mange Aar nu udkom i Frankfurt og ved sin legendeagtige Fremstilling af Christian II's Troløshed og Grusomhed var vel skikket til at stille Danmark i et

---

sidii Hafniensis ex autographo ipso Beringii (biennio ante publicationem ejusdem) exarata manu discipuli Wiburgensis T. Reenberg, facile ex impresso opere hic et inde corrigi potest. Interim, ut ipsum opus posthumum prodiit cura W. Wormii, ex h. Codice Manuscripto passim peti possunt voces Authoris ipsius in impresso Codice vel mutatæ, vel transscriptæ, ut et hinc suppleri possunt non exiguæ lacunæ actorum, qvæ passim in impressis Codd. consulto exclusa sunt. Confer inprimis a pag. 95 ad pag. 158, qvæ integræ hic habentur, ibi exclusæ.» Haandskriftet hører til den reenbergske Donation til Univ.-Bibl. 1732.

ugunstigt Lys. Det samme var endnu mere Tilfældet med den engelske Oversættelse, der 1658 udkom af Joh. Magnus's saakaldte gothiske Historie, et Skrift, der nu i hundrede Aar mægtig havde bidraget til at holde Hadets bitre Følelser levende mellem Sverig og Danmark. Hvad nu Berings Skildring af Kjøbenhavns Belejring angaar, da bemærkes det i hans Biografi fra 1665, at «Værket var overrakt Kongen, men endnu ikke trykt». Den Gang var det den danske Regjerings Interesse ikke at støde Sverig, hvad mulig kunde ske ved Skriftets Offentliggjørelse, skjønt det ikke var affattet i nogen bitter Tone. Anderledes stillede Sagen sig derimod i 1676, da Krigen paany rasede mellem de tvende Broderfolk, og da en Fremstilling af Sverigs forrige umotiverede, for ikke at sige troløse Angreb paa Danmark, og af Kjøbenhavns heltemodige Forsvar mulig kunde være af politisk Virkning. I den forrige Krig havde England nærmest staaet paa Sverigs Side, og Cromwells Ledelse af den engelske Politik havde derfor været Gjenstand for Berings dadlende Bemærkninger; men nu var Forholdet saaledes, at Danmark ialfald meget nødig vilde støde Englænderne, derfor maatte disse Bemærkninger udslettes. Paa denne Maade ville vistnok adskillige af Forandringerne ved nærmere Eftersyn finde deres Forklaring, om vi end ikke kunne angive nogen fyldestgjørende Grund for Udeladelsen af en saa vigtig Episode som Belejringens Historie i den første Del af Oktober 1658, og derfor fremdeles maa være af den Formening, at Villum Worm just ikke fortjener særlig Ros for den Maade, hvorpaa han har besørget Udgivelsen.

Hvad Berings danske Kongekrønike angaar, hvis Offentliggjørelse Luxdorph ogsaa havde faaet i Hverv at tage sig af, da blev der ved Kongebrev af 23de Juni 1676 udnævnt

en meget anseelig Kommission, der skulde underkaste Manuskriptet et Gjennemsyn. Den bestod af Hr. Ove Juel til Villestrup, Ridder, Gehejmeraad, Vicekansler, Stiftsbefalingsmand over Christianssand Stift, Assessor i Statskollegiet og Højesteret; Hr. Holger Vind til Gundestrup, Ridder, Gehejme- og Kancelliraad, Viceskatmester, Assessor i Statskollegiet og Højesteret; Hr. Oluf Rosenkrands til Egholm, Ridder, Etats- og Justitsraad, Assessor i Højesteret; Jens Rosenkrands til Farskov, Kancelliraad og Amtmand over Nyborg Amt; Henrik Mathesius, «vores Raad» og Assessor i Højesteret; D. Thomas Bartholin, Assessor i Højesteret, «vores Livmedicus honorarius» og Professor ved Universitetet; Niels Bentzen, Assessor i Kammerkollegiet og Generalprokurør; og endelig D. Villum Worm, kgl. Bibliothekar og Professor ved Universitetet. I Instruxen for denne Kommission hedder det, «at eftersom Bolle Luxdorph til Sørup Gaard, vores Ceremonimester og Assessor i Kancellikollegiet, hos os haver været begjærendes, at nogle visse Kommitterede allernaadigst maatte forordnes, som de af afgangne Vitus Bering skrevne danske Kongers Krøniker, saa vidt han deraf forfærdiget haver, med Flid kunde gjennemse og derom med hverandre konferere: derfor bede vi eder og naadigst ville, at I for eder tager og samtlige dennem (Krønikerne) efterse og overveje med saadan Flid og sindig Eftertanke, at intet derudi vorder funden, som billigen burde forbigaas, eller kan eragtes at være fremmede eller andre for nær antegnet eller præjudicerligt, hvorudover dennem kunde gives Anledning i Fremtiden med vidtløftige Replikker eller i andre Maader sig at besvære» [1]).

Det var et besønderligt Hverv at give saa stor en

---

[1]) Sjælandske Tegnelser XLI, 309—10.

Kommission, bestaaende af Mænd i høje Embedsstillinger, der paa anden Mabde vare tilstrækkelig sysselsatte. Følgen maatte da let blive, at Revisionsværket gik istaa. Og at det er gaaet saaledes til, maa vi slutte deraf, at der hengik over tyve Aar, inden Værket kom for Lyset. Først efter at der havde været Tale om dette Arbejde i næsten et halvt Aarhundrede, udkom det under Titel:

> Viti Beringii Florus Danicus, Otthiniæ impressus a Christiano Schrødero Anno 1698. (688 Sider i Folio.)

Værket, der udkom i Luxdorphs Dødsaar, angives af Joh. Moller at være udgivet af Biskop Thomas Kingo, fra hvis Bogtrykkeri i Odense det i ethvert Tilfælde er udgaaet[1]). Udstyrelsen er særdeles smuk, og hver Konges Historie begynder med et lidet kobberstukket Billede, der omfatter Initialen. Værket er kaldet Florus Danicus, uden Tvivl fordi Bering nærmest har taget sig den romerske Historieskriver Lucius Annæus Florus til Forbillede, ligesom i sin Tid Joachim Pastorius de Hirtenberg havde kaldt sit Udtog af Polens Historie «Florus Polonicus»[2]). Berings Arbejde indledes med en meget udførlig «Præfatio», handlende om Kongeværdigheden og Kongegjerningen, og stilet til Kong Frederik III, i hvis Tid den altsaa maa være udarbejdet. Bering søger i denne Fortale at vise, at den monarkiske Forfatning er langt at foretrække baade for den demokratiske og for den aristokratiske, og at en arvelig Regjering staar højt over et Valgrige. I det hele kan man sige, at

---

[1]) Joh. Moller, Bibliotheca Septentrionis eruditi. Tom. I. Lips. 1698. Spicileg. hypomnemat. de scriptis Danorum, p. 50. I Anmeldelsen af Florus Danicus i Acta erud. Lips. 1703, p. 149, omtales det som tvivlsomt, hvem der havde besørget Udgivelsen.

[2]) Første Udgave af dette Værk udkom 1641, og allerede 1679 udkom det i 5te Oplag.

han optræder som Apologet for Regjeringsforandringen 1660, skjønt han egentlig søger at vise, at Danmark altid har været et arveligt Monarki, saa at det kun var tilsyneladende, at en Regjeringsforandring havde fundet Sted, altsaa samme tendentiøse Betragtning, som Tydskeren Johan Buno — i Tiden efter Bering, men før dennes Bog udkom — havde søgt at hævde, og som havde givet Oluf Rosenkrands Anledning til den for ham selv skjæbnesvangre Gjendrivelse. Men denne Oluf Rosenkrands havde jo netop været en af de Mænd, hvem det af Regjeringen var paalagt at gjennemgaa Berings Skrift inden Trykningen og paase, at der intet fandtes deri, som kunde give Anledning til «vidtløftige Replikker i Fremtiden». Hvem veed da, om ikke Aarsagen, til at Revisionen af Florus Danicus gik istaa, mulig kunde ligge skjult her! Der er i ethvert Tilfælde ingen Grund til at antage, at Rosenkrands skulde have set med gunstigere Øjne paa en saadan Forvridning af Historien i 1676 end et Par Aar senere.

Selve Historien gaar fra Kong Dan til Christoffer af Bajerns Død. I den første Del er det mest kun en forkortet Omskrivning af Saxo, hvis Sagn efter Tidens Skik uden videre tages for god Historie, idet Forfatteren med Benyttelse af den af Niels Pedersen (den gullandske Hypotheses Opfinder), Klavs Lyskander og den yngre Hans Svaning opstillede vilkaarlige Kronologi fører Danmarks Kongehistorie tilbage til Aaret 1038 f. Chr., og saa mener han endda, at der forud for denne — ligesom i Israel — ligger en lang Dommerperiode, en Antagelse, der for øvrigt jo ikke er Berings oprindelige Paafund, men gaar meget længere tilbage i Tiden[1]. — Fra den Tid Saxo slipper, benytter Forfatteren

[1]) Allerede Petrus Olai omtaler «Dommere» som de ældste Regenter i Landet (Scr. Rer. Dan. I, 64. 77), og sagtens har han haft

selvfølgelig andre Kilder; men skjønt han vistnok mest har holdt sig til «rivi aperti», som Krantz, Hvitfeldt, Pontanus o. a., saa er der dog ogsaa Spor af selvstændigere Studier. Gram har saaledes etsteds i sine «Forbedringer til Kong Woldemar Christoffersøns Historie» lige saa meget rost «vores berømte Vitus Bering», fordi han ved Brugen af franske Kilder har udfundet det rette Aarstal for et Punkt i denne Konges Historie, som han andensteds dadler ham, fordi han følger Folkevisen om Kong Valdemar og Tovelille, og derved forplumrer Historien[1]).

I Almindelighed kan det bemærkes, at Berings Hovedopgave med det omtalte Værk var at fortælle de danske Kongers Historie livlig og smukt. Kritiske Bemærkninger kommer han kun sjeldnere frem med. De synes ikke at have hørt til Værkets Plan. Hans Kritik var for øvrigt omtrent af samme Art som Holbergs i dennes historiske Skrifter: den holdt sig mere til Overfladen, end den gik til Bunds i Tingene. Bering skriver Latin med en Lethed og Sikkerhed, der bringer ham til ofte at vælge sjeldnere Ordformer og vanskeligere Konstruktioner, der hos Samtiden, der forstod at skjønne paa sligt, vel maatte hævde hans Ry som latinsk Stilist, men paa os, som ikke læse Historie for Latinens, men Latin for Historiens Skyld, virker trættende, saa at vi let fristes til at kaste et Skrift til Side, der trods dets kvikke Sprog dog lægger os — der ikke ere fødte i Latium — saa mange Hindringer i Vejen

ældre Kilder at støtte sig til. Af Niels Pedersen og Lyskander er dette nu udført videre. Mod den sidstes Slægtregistre og Tidsregning har Bering for øvrigt betydelige Indvendinger; men om man med Lyskander sætter Kong Dan til Aar 2910 f. Chr., eller med Bering til 1038, kan forsaavidt være lige godt, som begges Beregninger ere grebne ud af Luften.

[1]) Kbhvnske Vidensk. Selsk. Skr. (ældste Række). IV, 35. 187. 193.

ved Forstaaelsen, og af hvilket vi dog kun kunne hente saa faa os ikke andensteds fra noksom vitterlige historiske Kjendsgjerninger.

De Bedømmelser af Berings Historieværk, som vi have truffet paa i den nærmeste Tid, efter at det havde set Lyset, holde sig især til Formen, og denne vandt strax en ubetinget Ros. Samme Aar Florus Danicus nemlig udkom, anmeldtes den i et af den Tids litterære Tidsskrifter som «Opus egregium, stylo non tantum verè Romano et Historico, sed etiam sublimi atqve Regio exaratum» [1]). Joh. Moller omtaler Skriftet som affattet «stylo tersissimo pariter atqve sublimi» [2]). I Acta eruditorum, Lips. 1703, p. 148—54, er der leveret en længere Anmeldelse deraf, hvori der blandt andet siges om Forfatteren: «Sermonis genere usus ubique est sublimi & arguto, ut attentum Lectorem omnino requirat, inter Historicum & Panegyristam quasi medius». En gammel Forfatter, hvis Navn vi ikke have fundet, siger om Florus Danicus: «Den latinske Stil, som denne Bog er skreven paa, haver fast ikke Lige; thi den er saa herlig og høytrabende, at den fast kan byde alle gamle Scribenter Trods» [3]). Uheldigvis gik det højtravende mere og mere af Mode, saa allerede Suhm vovede (1765) at sige om Bering med Hensyn til det her omhandlede Skrift: «Hans Stil er ey (ɔ: intet) mindre end historisk, men panegyrisk og poetisk. Med faa Ord: Dette Skrift kunde den lærde Verden uden Tab have undværet» [4]). Naar man nu hertil føjer Nyerups tidligere berørte Dom, at V. Bering «forvandlede

---

[1]) Nova literaria Maris Balthici, 1698, p. 63.
[2]) Bibl. septentr. erud. Tom. I. 1699. Spicileg. hypomnem. de scriptis Dan. p. 50.
[3]) Optegnelse i Gehejmearkivet.
[4]) Kbhvnske Vidensk. Selskabs Skr. (ældste Række). IX, 43.

Fædrelandets Historie til et Poem, som han kaldte Florus Danicus», saa ere vi egentlig færdige med Historieskriveren Bering og have kun Digteren tilbage. Dog skulle vi tilføje nogle Bemærkninger om en foregiven og en virkelig ny Udgave af Florus Danicus.

Det pragtfuldt udstyrede og ventelig ogsaa kostbare Værk synes ikke at have faaet nogen stærk Afsætning[1]), hvortil den «sublime Stil» vel har bidraget sit. Da Restoplaget imidlertid fik en anden Ejer, anvendte denne et vel før og ialfald ofte siden benyttet Boghandlerfif, idet han lod trykke et nyt Titelblad, for at det kunde se ud som et nyt Oplag og altsaa paa en Maade atter faa Nyhedens Tillokkelse for Kjøbere og Læsere. Den ny Titel lyder saaledes:

> Viti Beringii qvondam Assessoris in summo tribunali & Ærario Regio & Historiographi Regii, Florus Danicus, sive Danicarum rerum a Primordio Regni ad Tempora usqve Christiani I. Oldenburgici Breviarium. Havniæ. Hieron. Chr. Paulli. 1709. Fol.[2])

Interessantere er den ny Udgave, Jesuiterne besørgede nogle Aar senere og med følgende Titel:

> Viti Beringii Florus Danicus. Otthiniæ impressus à Christiano Schrødero, Anno 1698. Nunc sumptibus Academicæ Soc. Jesu Typographiæ Tyrnauiensis repressus, Anno 1716. 8vo.

---

[1]) Hertil synes allerede at hentydes i Anmeldelsen i Acta erudit., Lips. 1703.

[2]) Se B. W. Luxdorphs Brev til Suhm i 15de Bind af dennes Saml. Skrifter, S. 417, efter D. Clement, Bibliothèque curieuse III, 188. Samt P. T. Wandalls Brev til Nyerup i Minerva, 3die Kvart. 1789. S. 64—5. Nyerup omtaler i sit Litteraturlexicon S. 57 ogsaa en imaginær Udgave med Aarstallet 1700.

Bogen begynder strax med V. Berings egen Præfatio; derpaa følger Texten p. 1—592, og endelig Berings Epilog, p. 592—3. Men paa den sidste upaginerede Side findes en «Admonitio», hvori Udgiverne aflægge Regnskab og tilstaa, at ligesom Udgiverne af de gamle Klassikere undertiden have udeladt de umoralske Steder, for at Ungdommen ikke skulde besmittes derved, saaledes havde de udstrøget enkelte Linier af Berings Værk, der indeholdt Angreb paa Katholicismen[1]), men iøvrigt intet forandret, end ikke Forfatterens Vittigheder, naar de da ikke vare altfor grovkornede[2]).

Inden vi forlade Berings historiske Forfattervirksomhed, staar endnu et Spørgsmaal tilbage. Hvor er det Manuskript blevet af, som Bering synes at have maattet efterlade sig til Christian IV's Historie, da han dog aabenbart har arbejdet derpaa i adskillige Aar? Her maa det være mig tilladt at udtale en Formodning, som forekommer mig at have ikke ringe Sandsynlighed. Vi have ovenfor set, at et ubenyttet Fragment af Berings Obsidio Hafniensis senere ejedes af Niels Slange, der var en Søstersøn af Berings første Hustru. Mon da denne ikke ogsaa skulde være kommen i Besiddelse af Berings Samlinger eller Udkast til Christian IV's Historie, og at disse have udgjort Grundlaget for hans eget Værk over samme Emne? Jeg maa tilstaa, at da denne Tanke faldt mig ind, kastede den Lys over et andet Spørgs-

---

[1]) Udgiverne sige bl. a.: «Quod si quæ sparsim omissa animadvertes, quæ nescio quo partium studio, nullo, ut arbitramur vitiô authoris, magis communi errore hominum a fide nostra alienorum, suis inseruit scriptis, dabis id veritati; quanqvam nec ea tanta sint, ut mereantur omissa dici: vix unam alteramve faciunt lineam» (etc.).

[2]) Væsentlig efter Meddelelse af Hr. Gehejmearkivar Wegener, i hvis store og udsøgte Bogsamling denne Udgave findes, hvis af B. W. Luxdorph (Suhms Saml. Skr. XV, 417) omtalte Existens Nyerup endog synes at drage i Tvivl i sit Litteraturlexicon, S. 57.

maal, som undertiden har paatrængt sig mig, nemlig hvorledes en aandelig Undermaaler, som Slange dog med alle sine store Indbildninger var, kunde skrive et Værk som hans Christian IV's Historie, selv om man har alle Grams Tillæg og Forbedringer til samme i Erindring. Men forudsætte vi, at Bering har leveret Grundlaget til i det mindste en Del deraf, da bliver Sagen mere forklarlig.

Hvad nu denne Forfatter selv angaar, da blev han ganske vist ingen fremragende Historiker[1]); men det var ikke af Mangel paa Evner; thi i denne Henseende er der maaske faa, der have overgaaet ham — han havde i høj Grad Fantasi, Fremstillingsevne og Vid til sin Raadighed; men paa den ene Side var han i fuldt Maal en Søn af den servile og formalistiske Tid, i hvilken han levede; paa den anden Side var hans Begavelse nærmest af digterisk Art. De store Lovtaler, som Samtiden og den nærmeste Eftertid har holdt over Vitus Bering, gjælde da ogsaa fornemmelig hans Digtergave. Thomas Bartholin (Caspersen) kalder ham Aarhundredets ypperste Digter (poetarum seculi principem)[2]), og paa samme Maade har Peder H. Resen udtalt sig om ham[3]). «Vores danske Virgilius» kaldte Christian V jo

---

[1]) Vel kalder den som kgl. Antikvar siden bekjendte Thomas Thomassen Bartholin ham (i sin Diss. de Holgero Dano, 1677, p. 188) «Historicum eminentissimum, et longiore vita dignissimum, cujus Historiam, ob reconditam eruditionem, dictionis elegantiam, cum antiquiorum plurimis certantem, et sublime scribendi genus, exosculetur». Men det er dog især den smukke Form, der her roses.

[2]) Th. Bartholin, Carmina varii argumenti, 1667, p. 217. Andensteds omtaler han Bering som en Digter, «cujus Carminis Majestatem ætas nostra admiratur» (De medicina Danorum domestica, 1666, p. 522).

[3]) «Summum ætatis nostræ poetam Latinum», kalder Resen Bering i Fortalen til sin Udgave af Edda.

Bering, og det samme Kjendingsnavn gjenlyder fra forskjellige Sider[1]). Oluf Borck har i sin Afhandling om danske Digtere gjort Berings poetiske Forfattervirksomhed til Gjenstand for en udførligere Omtale. «Han har», siger han, «hævet Epigrammets Glands til en saadan Højde, at det neppe vil være muligt for nogen dødeligs Flid at naa videre i den Henseende. Læs hans runde, livfulde, glimrende elegiske Vers! Saa ofte det behager ham, hæve de sig paa Kothurnen, og hvilketsomhelst Indholds Vægt formaar han at beherske med sit Plekter.» Paa denne Maade fortsætter Borck i Udtryk, der ikke saa let gjengives paa Dansk, idet han tillige bemærker: «Og dette skyldte Bering ikke saa meget en udstrakt Læsning, som sit udmærkede Geni, af hvilket de aandfulde og skarpsindige Indfald af sig selv blomstrede frem, hvormed hans Breve og Inskriptioner og især hans daglige, oplivende Samtaler strømmede over. Ogsaa i den prosaiske Stil forraader han allevegne Digteren. Hertil kom en udmærket skjøn Legemsskikkelse, en Sjæl, der var lig dette Legeme, som var en værdig Bolig, fra hvilken Apollo ofte lod sin Røst lyde»[2]).

Vi skulle ikke trætte Læserne med flere af disse Lovtaler over Berings Digtergeni, skjønt det ikke vilde være vanskeligt at forøge dem[3]), men kun bemærke, at de ved-

---

[1]) Se foran, Side 86. I Programmet over Gjertrud Jørgensdatter siges: «V. Beringius in inveniendis rebus et apparatu poetico instruendo ita excelluit, ut Virgiliana tuba ad eum quasi jure hæreditario pervenisse visa sit.» I P. Vinsløvs Spicilegium arctoum, Hafn. 1695, p. 4, omtales Bering som «præsentis seculi Maro Daniæ».

[2]) O. Borrichii Dissert. de poetis Danis, der først udkom i Form af akademiske Lejlighedsskrifter 1676—81, siden samlet i Frankfurt 1683, 4to, og endelig optryktes som Indledning til Rostgaards Deliciæ poet. Dan. 1693. Tom. I.

[3]) Joh. Moller har samlet flere saadanne i Bibl. septentrionis

blev at lyde langt ned i det næste Aarhundrede; «den berømteste Poet i Mandsminde» kalder en Forfatter fra Slutning af Frederik IV's Tid endnu Bering[1]), og fra Udlandet gjenlyder denne Berømmelse[2]). Intet Under derfor, at den lærde Verden længtes efter en samlet Udgave af Berings Digte, der hidtil vare spredte for alle Vinde. Oluf Borck gjorde sig til en varm Talsmand for dette Ønske, som dog først — og selv da kun tildels — opfyldtes, da Fr. Rostgaard samlede, hvad han kunde overkomme af Berings latinske Digte og indlemmede dem i sit fortjenstlige Værk «Deliciæ poetarum Danorum», Hafn. 1693, Tom. II, hvori han tillige indførte Oplysninger om Berings Levned og øvrige Skrifter.

I den Anmeldelse af Rostgaards Skrift, som findes i Acta eruditorum, Lips. 1694, p. 27—34, fremhæves Berings Digte som de smukkeste i hele Samlingen[3]). Af et Bind i den rostgaardske Manuskriptsamling i Universitetsbibliotheket (129 Fol.) ses, at Rostgaard efter Udgivelsen af «Deliciæ poetarum Danorum» lejlighedsvis har fortsat Indsamlingen af Berings efterladte Digte, og at han dels i Bøger dels i Særtryk har fundet en Del, som han ikke

---

eruditi. Tom I. 1699. Hypomnemata ad libr. Alb. Bartholini de scriptis Danorum, p. 460—4. Bering kaldes af Moller selv: «Poeta Daniæ Latinus, nulli recentiorum, quibus Gentes glorientur aliæ, vel inventionis felicitate, vel elocutionis metrique dignitate et elegantia, secundus, eloquentiæ insuper solutæ, tam Oratoriæ, quam Historicæ, laude non minori illustris.»

[1]) Bernhard Malta, Fortegnelse over kgl. Embedsmænd, 1670—1730, Mnscr. i Gl. kgl. Saml. 2986. 4to.

[2]) Se t. Ex. Begyndelsen af Böhmes tidligere omtalte Skrift angaaende Berings Obsid. Hafn. (Lips. 1758).

[3]) «Poemata Beringii, si verum fateri volumus, reliquis cæterorum, quæ in hoc volumine continentur, vatum Danorum carminibus palmam præripiunt, venustate et gratia dictionisque elegantia istis superiora.»

kjendte, da han udgav det nævnte Skrift. Et og andet deraf kunde maaske endnu fortjene Opmærksomhed[1]). Særlig kunde fremhæves et dansk Digt med Titel: «Offver det Ostindiske Skibs lyckelig Hiemkomst. Kbh. 1670» (i Fol.), der formentlig staar i Linie med det bedste af dansk Poesi fra hin Tid, og da det ellers ikke er bekjendt, maaske kunde fortjene her at meddeles:

Velkommen hiem vort Skib; Velkommen hiem til Lande
Fra Coromandels Kust, oc Trangenbarer Strande,
  Huor Morgenrøde toer med daglig Guld sit Haar,
  Oc Himlens høye Pract sin første Skabning faaer:

Huorfra den klare Soel huer Morgen ny udrender,
Oc for ald Verdens Kreds det store Lius optender,
  Huor Stierners ævig Tal hår deris Fødsels Sted,
  Oc løber altid ud, oc bliffver altid ved.

Du haffver Haffvet maalt i længde og i brede
Oc tvende Gange brut det vitberømte Stræde,
  Du paa din Flagis Top hår Solen seet at staa
  Oc under Linien ald Verden deelt i to.

Med dig hår Lycken selff i Flock oc følge været,
Oc dig beleylig Bøer paa ald din Tog beskæret:
  Traads stolte Røffvers Mact, Traads Veyr, oc Vind oc Vand,
  Du komst igien til os med holden Skib til Land.

---

[1]) Saaledes Berings ældste os bekjendte Digt, med Titel: »Epodium Schedium, quod ceu strenam generoso viro Dn. Tychoni Brahæo Accilij Filio, Domino de Thaastrup, Vemeltofft, Vætoffte, Matrup, Allerup, Gundestrup & Krengerup meritissimo, præfecturæ Trygonianæ Præsidi amplissimo, Mecænati et fautori suo multis nominibus suspiciendo & æstimando: in grati animi demonstrationem oblatum & probatum cupit Vitus Petri Beringius, Art. et lingv. Studios. — Aarhus. 1638.« (Fol.) Dette Digt kjendte jeg endnu ikke, da jeg ovenfor S. 5 omtalte Berings Forhold til Tyge Brahe. — Endvidere et længere Sørgedigt (Hafn. 1639, Fol.) over Biskop Jesper Brochmands eneste Søn, Christian Brochmand, der under sin Studierejse døde i England.

Haff tack Kong Christian, du store Først af Norden,
Med huis Begyndelse slig Fart er lycklig vorden,
Med din Regerings Tjd anfanger Haff oc Floed,
Oc huis paa Landet er at fatte Haab oc Moed.

Fra Kuld, oc Frost, oc Iis, oc Grønlands mørcke Natter
Din Vaagenhed oc Flijd ald Himlens Løb befatter,
Fra Norde-Capen aff til store Mogols Land
Din Flode seyler op, huad som beseylis kand.

Dig Bantam oc Atkim, oc langt afflegne Steder,
Tilsender deris skenck oc ligesom tilbeder;
De haaber udi dig, som de ey der kand naae,
Fra Baltisk yderst Haff en anden Soel att faae.

Hvad kunde vi for Løn, hvad tack til dig paafinde,
Som værdigis ved dig Naturens gunst at vinde
Som i det samme Skib med dig hâr Lod og Deel
Og ved din milde Gunst tiltager alle vel.

Lad, Gud, lad voxe frem vor Skibfart her paa Strømme,
Lad alt hvis Fientlig er for voris Flage rømme,
Lad Haff oc Vand oc Jord, oc hvis som der i er
Ved din velsignet Haand tiltage meer oc meer.

For alting lad ô Gud, Kong Christian i Glæde
Beklæde mange Aar sit Kongelige Sæde,
Lad hans Sæd rinde op, oc Fædris tal opnaae,
Men i Lycksalighed dem alle ofvergaae.

V. Bering.

Siden den Tid Rostgaard udgav Vitus Berings Digte og Biografi, ere næsten to Aarhundreder henrundne, og ingen har i disse mange Aar ofret Berings Livsforhold mere end ganske faa Linier. Skulde Mindet om «vores danske Virgilius» fornyes, var det vel paa Tiden, at det skete. Skjønt jeg nu med Horats siger: «Brachia et voltum teretesque suras (i dette Tilfælde: elegos) integer laudo», for saa vidt som jeg ikke er nogen særlig Elsker af hint

latinske Aarhundrede og dets Frembringelser, saa har jeg dog vovet Forsøget paa at stille hin gamle Latindigters og kongelige Historiografs Levned i et klarere Lys, og maa nu bede Læseren tage tiltakke dermed, som det er blevet.

Inden vi forlade Vitus Bering, skal her dog hidsættes nogle kortfattede Oplysninger om hans Børn og Efterslægt.

I sit første Ægteskab, med Anne Nielsdatter, havde Vitus Bering fem Børn, nemlig:

1. Maren Bering, født den 7de Maj 1653, døde «efter en meget kristelig Forberedelse» den 3die April 1675, ugift. Man har Sørgedigte over denne «af Byrd og Fødsel ærlige, af Gudsfrygt og alle jomfruelige Dyder berømmelige Mø», forfattede af Anders Bording og Thomas Kingo[1]). Den sidstes Digt begynder saaledes:

Er det da bedst at døe, naar feyerst er at leve?
Hvo vilde frygte da for dødens sende-breve,
Som himlen skikker ud, i naar de komme frem,
At fordre os herfra op til vort rette hiem.

2. Jytte Bering, født paa Skabersø den 13de Juni 1654. Havde den 29de November 1671 Bryllup med Bolle Luxdorph (født 19de Juli 1643 i Kjøbenhavn, Søn af Christen Bollesen L., Forstander eller Økonom paa Herlufsholm, og Hustru Maria Straphrophski), daværende Sekretær i Kancelliet, senere efterhaanden Ceremonimester, Assessor i Kancellikollegiet, Kancelliraad, ophøjet i Adelsstanden, Etatsraad, Oversekretær i Kancelliet, og tilsidst Danebrogsridder og dansk Minister ved det svenske Hof, i hvilken

---

[1]) Bordings Poetiske Skrifter I, 185—6. Wielandt, Saml. af smukke danske Vers. XIII, S. 47—9.

Stilling han døde i Stokholm den 5te September 1698; Ejer af Sørup, Sandbygaard og Kværkebygaard (Rosengaard), alle ved Ringsted[1]). Jytte Bering døde den 17de Februar 1684[2]). Efter hendes Død ægtede Luxdorph Friderica Adeler (Datter af General-Admiral Kurt Sivertsen Adeler, Herre til Bratsberg og Gimsøkloster, og Hustru Anna Pelt), født den 8de August 1667, døde 23de Maj 1712. — I sit andet Ægteskab havde Bolle Luxdorph Datteren Hedvig Ulrike L., der blev gift med Grev Adam Christoffer Knuth, til Knuthenborg, Meltz, Lundegaard, Sørup, Sandbygaard og Rosengaard. Men af første Ægteskab med Jytte Bering havde han kun een overlevende Søn, nemlig:

Christian Luxdorph (født 1684), der døde den 26de Juni 1726 som Oberst og Ejer af Mørup ved Ringsted[3]). I sit Ægteskab med Susanne Magdalene Worm (Datter af Historiografen, Konferensraad Villum Worm) havde denne kun en eneste Søn, den berømte og lærde

Bolle Villum Luxdorph, født 1716, død 1788 som Gehejmeraad, første Deputeret i Kancelliet og

[1]) Nyt hist. Tidsskrift I, 510. Leth og Wad, Meddelelser om Dimittender fra Herlufsholm, S. 56—7. (Hovedkilden for begge er det akademiske Program over B. Luxdorph.)

[2]) O. H. Nysteds Stamtavle over den beringske Slægt. Andensteds angives 1683 som hendes Dødsaar. Paa Rosenborg findes Billeder af Bolle Luxdorph og Jytte Bering (Brock, Den oldenborgske Kongeslægt, S. 77).

[3]) Den 24. Febr. 1703 fik Povl Vinding og Christian Scavenius kgl. Befaling til som Kommissærer at afhandle nogen Tvistighed mellem Peder Bering, »forrige Kaptajn ved vores Livgarde tilfods«, og Fru Margrethe Helverschou, Enke efter Justitsraad Peder Luxdorph, Landsdommer i Fyn og Langeland († 1702), angaaende Peder Berings Søstersøns (Christian Luxdorphs) Værgemaal, som Fru M. Helverschous afd. Mand hidtil havde haft under Hænder, medens P. Bering nu var bleven hans Værge (Sjæl. Tegn. LIV, 26). Jvfr. Chr. Bruun, Frederik Rostgaards Liv og Levnet. I, 26—7.

Præses i Videnskabernes Selskab, i hvem Oldefaderens, Vitus Berings, Interesse for Poesi og Historie atter levede op og blomstrede i en skjøn Forening. C. F. Wegener har i faa Ord herlig karakteriseret ham som «en af de berømmelige, der i Slutningen af forrige Aarhundrede gave vort Fædreland det skjønneste Exempel paa højtstaaende Regjeringsmænd, der vidste at forene ædel Humanitet, Kjærlighed til Videnskaberne og egne grundige Studier med deres praktiske Embedspligters Opfyldelse» [1]).

3. Mette Bering, døde spæd.

4. Vita Bering, blev den 28de Januar 1678 optagen i Adelsstanden, «men intet Vaaben indført i Patentet» [2]). Ved et Andragende til Kongen, dat. Boltinggaard 10. Juni 1699, opnaaede hun Ret til at oprette Testament, og ved et Brev, dat. Svenborg 24. August 1724, tilskrev hun sin Søstersøn Oberst Christian Luxdorph til Mørup en Del Indbo og Husgeraad, som han (og, efter hans Død, hans Enke) skulde have efter hende. Paa Gaarden Mørup tilbragte hun sine sidste Aar. Her oprettede hun d. 29. Juli 1726 sit Testament, hvorved hun bestemte, at hendes Formue skulde deles i to Dele, af hvilken den ene skulde tilfalde hendes Søster-Sønnesøn Bolle Villum Luxdorph, og den anden hendes afd. Broders, Oberst Peder Berings, tre Børn, Vitus, Vita og Louise Bering, til lige Deling. Ved Testamentet laa efter hendes Død et senere Brev (af 5te April 1730) paa slet Papir og uden Underskrift af Vitterlighedsvidner, hvori hun gjør sin Brodersøn, Vitus Bering,

---

[1]) Wegener, Hist. Efterretn. om Abrahamstrup. I, 162.

[2]) Hdsk. Optegnelse i Geh.-Ark. Jvfr. Danske Atlas V, 1027. Man skulde tro, at hun allerede var adelig i Henhold til det hendes Fader meddelte Patent.

heftige Bebrejdelser, fordi han saa lidt havde skjønnet paa hendes Godhed, og navnlig havde giftet sig med »et fattigt Bondebarn«, hvorfor hun nu bestemmer, at han intet skulde have efter hende. — Hun døde ugift paa Mørup den 13de Juni 1730[1]).

5. Niels Bering, døde spæd, begravet den 15de Oktober 1657[2]).

I det andet Ægteskab med Gjertrud Jørgensdatter havde Vitus Bering følgende fire Børn:

6. Frederik Bering, født 21de Januar 1664, blev Student og Baccalaureus Philosophiæ. Gik derpaa udenlands, hvor han »fik et højadeligt rigt Giftermaal af fyrstelig Extraktion«. Erholdt 1690 ny Udfærdigelse paa det Faderen tildelte Adelsdiplom, da han i tvende Andragender til den danske Regjering oplyste, at han i længere Tid havde opholdt sig i Strasburg og kunde faa fransk Staldmesters Charge, dersom han kunde godtgjøre, at han var af Adel[3]). Som hans Sønner nævnes:

a. Johannes Bering, Professor i Helmstädt.

b. Joachim Bering, Doktor i Rostok[4]).

7. Peder Bering, var først Student og Baccalaureus Philosophiæ ligesom Broderen, men gik siden den militære Vej og blev ansat i den kgl. Livgarde tilfods. Siges 1689 at være bleven nobiliteret[5]), hvad vel kun vil sige, at han fik Stadfæstelse paa sin Faders Adelskab. Omtales 1703 som »forrige Kaptajn i Livgarden«; udnævntes den 12te

---

[1]) Alle disse Oplysninger ere uddragne af Skiftet efter hende, som gjemmes i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1300 d. Fol.

[2]) Se foran, S. 33—4.

[3]) Klevenfelds Collect. Geneal. Dan. i Geh.-Ark.

[4]) Provst Vitus Berings Delineatio stirpis Beringianæ. 1749.

[5]) O. H. Nysteds ovf. S. 2 omtalte Beringske Slægtregister.

Februar 1705 til Oberstlieutenant[1]). Ægtede Else Hansdatter Lindberg, Datter af en velhavende Hørkræmmer i Kjøbenhavn. Den 8de Marts 1706 oprettede de gjensidigt Testament (kgl. konfirmeret 27/3 s. A.), hvorved de, da de hidtil ingen Børn havde, indsatte hinanden til Universalarvinger. Denne Bestemmelse blev dog uden Betydning, da de siden fik flere Børn[2]). — Da Peder Bering kom efter, at temmelig betydelige Summer, som hans Fader, Vitus Bering, og hans Morfader, Overrenteskriver Jørgen Hansen, havde haft tilgode hos Regjeringen for resterende Løn, endnu ikke vare betalte, henvendte han sig til Kongen om Berigtigelse af disse Fordringer. Det oplystes da af Rentekammeret, at V. Bering ved sin Død havde haft 2654 Rdl. tilgode, og Jørgen Hansen 3000 Rdl., paa hvilke der dog afskreves 2062 Rdl., som den sidstnævntes Søn, Hans Jørgensen, forrige Tiendeskriver i Christianssand og Arendal, var bleven skyldig i sit Regnskab. Tilsammen fik Peder Bering altsaa henved 3400 Rdl. tilgode hos Regjeringen[3]). Da der efter den Tids Forhold i Regelen ikke kunde ventes direkte Betaling af slige gamle Fordringer, tilbød han at qvittere for Summen, mod at blive Vicekommandant i Nyborg uden Løn, med Haab om at rykke op til Kommandantskabet og at faa Løn, naar den daværende Kommandant, Oberst Hans Diederich Schor (udnævnt 1700), afgik. Da denne Transaktion er saa karakteristisk for hin Tid, skal jeg hidsætte Berings Andragende samt den tilhørende kongelige Resolution:

---

[1]) Militæretaterne i Geh.-Ark.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 44. Fol. 60.

[3]) I Geh.-Ark., Saml. »Afregninger«, findes udførlige Oplysninger om disse Forhold, hvoraf Hr. Konferensraad Wegener godhedsfuldt har meddelt mig et Uddrag.

Stormægtigste Konge, allernaadigste Herre!

Saasom jeg allerunderdanigst for nogen Tid siden anholdt hos Ed. kgl. Maj. med allerunderdanigst Bøn og Begjæring, at Ed. kgl. Maj. i Naade vilde anse min lange og tro Tjeneste, og naadigst aflægge mig med Vice-Commandantskabet i Nyborg, uden nogen Gages Nydelse, indtil den itzige Commandant sammesteds ved Døden maatte afgaa: hvorimod jeg ikke aleneste efter min allerunderdanigste Skyldighed offererede alt, hvis jeg ejer, med Liv og Blod til Ed. kgl. Maj.s Tjeneste, mens endog en Prætention, som strækker sig paa det fjerde Tusinde Rdl. efter Rentekammerets Attest, saa haver det naadigst maattet behage Ed. kgl. Maj. at lade anbefale de deputerede ved Rentekammeret at efterse, om samme allerunderdanigste Fordring befandtes saaledes rigtig, som de i Hænde havende ubetalte Afregninger formelder; hvilket og er sket, og Fordringen rigtig befunden, som kan ses af hosfølgende deres allerunderdanigste Erklæring. Indfalder derfor med allerunderdanigst Bøn og Begjæring til Ed. kgl. Maj., at Ed. kgl. Maj. allernaadigst vilde bønhøre min Begjæring efter min forrige allerunderdanigste Suppliques videre Formelding. Jeg forbliver til min Død, med Liv og Blod

Ed. kgl. Maj. min allernaadigste Arvekonges og Herres
Allerunderdanigste og tro pligtskyldige Tjener
P. Bering.

Kjøbenhavn d. 29
Novbr. Ao. 1706.

Herpaa fulgte følgende Resolution:

Vi bevilge allernaadigst, at naar Oberstlieutenant Bering sin Pretention, som sig paa 3393 Rdl. 43½ ß beløber, har afstaaet, og al hans Ret om saadan Fordring skriftlig og fornøjelig renonceret, at han da som Vice-Commandant i Nyborg bliver bestillet, dog uden nogen Gage at nyde, indtil itzige Commandant med Døden afgaar.

Copenhagen d. 18. Dcbr. 1706[1]).

[1]) Statsraadsprotokollen i Geh.-Ark., Danske Kongers Hist. Nr. 235, Fol. 1096.

I Henhold hertil udnævntes Oberstlieutenant Peder Bering den 31te December 1706 til Vicekommandant i Nyborg. Virkelig Kommandant blev han den 4de Juli 1709. Hans Eftermand udnævntes den 9de November 1715[1]). Om P. Bering da var død eller først døde ind i det følgende Aar, skal jeg ikke sige for vist; men i den kjøbenhavnske Klokker Erik Rosenkildes Optegnelser om Begravelser i Frue Kirke[2]) findes antegnet: «1716, 20 Novbr. er Hr. Oberst og Kommandant Berings Lig med 2de hans sl. Børn her (i Rochi Kapel) nedsat, fra Fyn hidført». — Berings Hustru, Else Lindberg, overlevede ham i en halv Snes Aar. Foruden de ovennævnte, tidlig afdøde Børn (begge Døtre) havde de følgende tre:

a. Vitus Bering, født 1707, gik paa Landkadetakademiet; men da han ikke bestilte noget, maatte han i sit 17de Aar forlade det; blev derpaa Sergent ved Oberst Grabows Regiment, hvad han var paa femte Aar; 1731 blev han Korporal ved Oberst Barners Regiment, der laa i Glykstadt. Ægtede i en meget ung Alder en Pige af ringe Stand, hvad hans ovennævnte Faster, Vita Bering, tog ham saa ilde op, at hun vilde have ham gjort arveløs efter hende. Men hans tvende nedenanførte Søstre indrømmede ham alligevel efter Fasterens Død lige Del i Arven med dem[3]). Senere avancerede han til Kaptajn, laa en Tid i Christianssand, og døde maaske der, ialfald i Norge. Efterlod sig flere Børn, hvis Skjæbne ikke er bekjendt.

---

1) Militæretaterne i Geh.-Ark.

2) Tumulographia templi Mariani, i Geh.-Ark.

3) En vel skreven Forestilling (dat. Glyckstadt 30/7 1731) af Vitus Bering, mod Fasterens Forsøg paa at udelukke ham fra Arv, findes blandt Skiftepapirerne i Ny kgl. Saml. 1300 d. Fol.

b. Vita Bering, født 1708, opholdt sig, som det synes, efter sin Moders Død hos den luxdorphske Familie paa Mørup. Ægtede (1731) Hr. Holger Rørdam, Sognepræst i Vigerslev og Kværkeby, ved hvem hun blev Stammemoder til en talrig Efterslægt. Hun døde den 2den Juni 1771[1]).

c. Louise Bering overlevede fornævnte Søster og var ugift.

8. Jørgen Bering døde i en tidlig Alder. Den 9de November 1670 fik Faderen, M. Vitus Bering, kgl. Bevilling paa at lade dette sit Barns Lig begrave om Aftenen[2]).

9. Anne Bering. I Programmet over hendes Moder, Gjertrud Jørgensdatter, omtales hun 1678 som «scita virguncula (en flink lille Pige), elegantissima matris imago». Hun døde imidlertid i en ung Alder; begravet den 28de April 1682 i Forældrenes Gravsted[3]).

Ovenfor S. 15 er efter Berings Autobiografi omtalt det Digt, som han skrev til det østerrigske Kejserhuses Forherligelse. Selve Digtet har jeg forgjæves efterspurgt i det kgl. Bibliothek. Efter at det foregaaende var trykt, er jeg imidlertid i Univ. Bibl., Rostgaardske Saml. 129 Fol., bleven opmærksom paa et større Digt af Bering (6 Blade i Fol.), der mulig kunde være det omtalte, skjønt Titelen er en Del forskjellig fra den i Vindings Academia Hauniensis angivne, der dog rimeligvis hidrører fra Bering selv. Den lyder nemlig:

---

1) Se Kirkehist. Saml. 3. R. II, 37 flg.

2) Sjælandske Registre Nr. 28, Fol. 320.

3) Erik Rosenkildes ovennævnte Optegnelser.

Domus Austriacæ æterno fœderi et geminatis ex eadem familia Augustissimorum & Potentissimorum Regum Nuptiis, hinc Philippi Quarti, Hispaniæ, Castelli, Lusitaniæ, Legionis, Granatæ, Arragonæ, Siciliæ, Apuliæ, Neapolis, utriusque Indiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Regis etc. Inde Ferdinandi Quarti Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Regis: Archiducis Austriæ, Ducis Burgundiæ etc. Reginas invicem dantium & accipientium, Patre utrinque et auspice sacratissimo et inuictissimo Romanorum Imperatore Ferdinando III. pio, augusto, felici, m. p. Vitus Beringius Danus. Patavii, Arbitrio Philaretæ, Typis Pauli Frambotti. Anno M.DC.XLVIII.

Digtet er virkelig et Pragtstykke af latinsk Poesi, og den, der læste Begyndelsen uden at kjende Forfatteren, vilde let komme paa de Tanker, at det var et Digt af Ovidius, han havde for sig. Intet Under derfor, at det vakte Opsigt og gjorde Lykke.

Af den foran, S. 100—1, omtalte Tyrnaverudgave fra 1716 af V. Berings Florus Danicus findes i det kgl. Bibliothek en imaginær Udgave med Aarstallet 1724 paa et nyt Titelblad, der synes at vise, at Skriftet har været benyttet som en Art Festgave ved akademiske Højtideligheder i Tyrnav. Filosofiske Theses bestemte til akademisk Forhandling findes trykte foran i Skriftet, hvad ogsaa er Tilfældet med det Exemplar af Udgaven fra 1716, der gjemmes i det kgl. Bibliothek.

Magnus Beringskjold.

Efter utrykte Kilder.

Af

Joh. Grundtvig.

Beringskjold vil kun være de fleste flygtig bekjendt som en af Deltagerne i Hofrevolutionen den 17 Januar 1772, der styrtede Struensee og i hans Sted bragte Guldberg til Roret. Mere tør neppe forudsættes i Almindelighed at vides om ham. Kun hvem der har søgt at sætte sig nærmere ind i den Tids Historie, vil kjende noget mere til ham fra de af Jens Kragh Høst i Tidsskrift for Politik og Historie 1ste Bind (1820) og i Struensees Ministeriums Historie 2det Bind (1824) meddelte Oplysninger om hans Liv og Levnet før 1772, ligesom Specialister ogsaa ville vide noget om hans senere Skjæbne fra Lieutenant Sebbelows i 1796 i Bergen udkomne Skrift om Beringskjolds Transportrejse samme Aar fra Bergenhus Fæstning til Stavanger. Den første, der iøvrigt har givet nærmere Oplysning om Beringskjolds senere Historie, er Tyge Becker i Danske Herregaarde: Sparresholm i 1ste Bind, som udkom 1844, og Rønnebæksholm i 3die Bind, som udkom 1847, hvor der berettes om hans Skjæbne indtil 1781; og hertil har C. E. Secher i samme Værk: Marienborg i 12te Bind, som udkom i 1860, føjet adskillige hidtil ukjendte Oplysninger,

navnlig til hans Historie før 1772, men uheldigvis — som vi siden skulle se — kun lidet rigtige. Francisca Carlsen i sin Rønnebæksholm (1861) offrer vel hans Historie en mere udførlig Omtale, men har aldeles intet Nyt at meddele om ham. Med Hensyn til den Begivenhed, der har bragt hans Navn til Efterverdenen, hans Deltagelse i Revolutionen den 17 Januar 1772, fremkom der for en halv Snes Aar siden i den vigtige, om end ganske vist noget plumrede Kilde, som Overlærer Jac. Henr. Bang i Sorø har Fortjenesten af at have fremdraget og offenliggjort i Historisk Tidsskrifts 3die Række IV (1866), nemlig Dorothea Biehls Breve til Bülow, en Del nærmere og vistnok hel paalidelige Oplysninger om Katastrofen, og deriblandt ogsaa om Beringskjolds Deltagelse i den, hvilke tydede paa, at denne havde været af større Betydning end hidtil antaget. Offenliggjørelsen af disse Breve fremkaldte atter i 1867 Rigsarkivar M. Birkelands Meddelelse af Lieutenant C. F. Becks Beretning om det Samme (Histor. Tidsskrifts 3die Række, VI) og i 1869 en unævnt, men ikke ubekjendt Forfatters Meddelelse om Beringskjolds Fortid, efter Kilder i Udenrigsministeriets Archiv (Bruuns Danske Samlinger IV); og Sagen har siden været underkastet en nærmere Undersøgelse af vor skarpsindige Kritiker Professor Schiern, i Hist. Tidsskrift 4de Række III, som udkom i 1872, og denne har Fortjenesten af at have fremdraget endnu en hel Række vigtige Kilder, som sætte os istand til at see langt klarere bag Coulisserne end tidligere, navnlig komme vi derved til at betragte Beringskjolds Stilling til Sagen noget anderledes end før. Schiern sammenstiller en Række Ytringer fra Samtidige om hans Deltagelse i Hofrevolutionen den 17 Januar 1772, og af disse fremgaaer ganske utvivlsomt det Resultat, at Beringskjold var den egenlige Hovedmand for Sammensværgelsen

imod Struensee. Allerede i Høsten 1770 havde han, om end forgjæves, henvendt sig til Grev Joh. Hartv. Ernst Bernstorff og Grev Adam Gotlob Moltke, det var ham, der først fik Jessen inddraget i Forbindelsen, det var ham, der drog General Eickstedt med, og siden ligeledes Arveprindsens Secretair, Etatsraad Ove Høegh Guldberg, Arveprinds Frederik og Enkedronning Juliane Marie, det var ham, der knyttede Forbindelsen med Oberst Køller, og det var endelig ogsaa ham, som i det sidste Øjeblik overvandt General, Grev Rantzau-Aschebergs Ubestemthed[1]). Det var saaledes fortrinsvis gjennem Beringskjold, at den hele Forbindelse mod Struensee blev knyttet. Hans Betydning for vor Historie voxer herved saa meget, at der alene heri kunde ligge en naturlig Opfordring til at underkaste hans egen Historie en nærmere Undersøgelse. Men hertil kommer endnu den Omstændighed, at hans Liv i sig selv var saa omvexlende og charakteristisk, og indeholder saa mange interessante Træk, at man formentlig ogsaa derved opfordres til at søge det grundigere undersøgt end hidtil, og fremstillet i sit rette Lys, efter de rige og temmelig fuldstændige Kilder, der nu foreligge i saa Henseende, men som alle ere utrykte og — som det følgende vil vise — tillige spredte paa mange forskjellige Steder, uden hidtil nogensinde at have været sammenstillede eller benyttede.

I.

Magnus Beringskjolds Forfædre og nærmeste Familie.

Da hidtil alt herom har været ganske ubekjendt, og da de faa Angivelser om hans Familieskab, Fødested osv.

---

[1]) Historisk Tidsskrift, 4de Række III, 698—705. Jfr. 3die Række IV, 426—32.

— som det følgende vil vise — have vist sig at være ganske urigtige, saa har jeg ikke fundet det rigtigt at lade denne Lejlighed gaae forbi til at oprede disse Forhold, som muligvis dog ogsaa i andre Henseender og med Hensyn til andre literære Arbejder ville kunne have deres Interesse, selv om de ganske vist ikke kunne siges at være nødvendige for vort nærmeste Øjemed[1]).

En Mils Vej sønden for Randers Fjord, og 3 Mil nordost for Randers, ligger der i Rougsø Herred, i Estruplund Sogn, lige ved Kattegattet en Mølle, der hedder Hevring Mølle. I denne levede fra Aaret 1683 af en Møller ved Navn Otte Lauritsen og hans Hustru Ingeborg Andersdatter. I Aaret 1690 døde Manden og efterlod hende som Enke med 4 Sønner og to Døttre, nemlig Laurits, Anders, Ditlev og Otte Ottesønner, og Karen og Elisabeth Ottesdøttre. Der var ikke meget efter ham, kun 407 Rdlr til Deling imellem dem alle. Et Aars Tid efter, vistnok i Aaret 1691, blev Enken dog atter gift, nemlig med en Mand ved Navn Thomas Mikkelsen Bering (eller Biering, thi disse to Former bruges, ialfald lige til Aarhundredets Udgang, ganske iflæng). At denne Thomas Bering tilhørte den store jydske Borgerfamilie Bering, maatte man allerede formode, men det angives ogsaa ligefrem i det lille Skrift af Præsten Vitus Bering (Kbhn. 1749. 4to) «Provsterne i Sunds Herred, Præsterne i Ollerup, og Beringernes Slægtregister», hvor det hedder, at «den rige Thomas Bering i Randers» var fød i Bering By og et Søskendebarn af den bekjendte Professor og Assessor i Skatkammercollegiet m. m. Vitus Bering. Derimod oplyses det ikke nærmere, hvorledes. Faderen, der sees at have hedt Mikkel, kunde, efter hvad

---

[1]) Se næste Side.

her foreligger, nærmest formodes at have havt den Gaard i Bering By, af hvilken Slægtens Stamfader, hans Bedstefader Jens Andersen Bering, i Stamtavlen angives at have været i Besiddelse. Efter i et Par Aar, 6 Juli 1689 til 29 September 1691, at have været Herredsfoged i Lysgaard og Hids Herreder, en 5—6 Mil sydvest for Randers, og omtrent samtidig med sit Giftermaal, nedsatte Thomas Bering sig som Kjøbmand i Randers. Om han har havt

---

1) Stamtavlen er denne:
Ingeborg Andersdatter † [1722]. Gift 1) Møller Otte Lauritsen † 1690.

1. Laurits.	1. Anders, [Tolder i Aalborg].	1. Ditlev, Kjøbmand i Randers, † 1732, gift 1718 m. Ingeborg Mogensdatter Blach.	1. Otte, [i Randers], † før 1736.	1. Karen.

Børn af Ditlev:

Ingeborg Marie, gift m. Regim.-Skriv., Kammerraad N. Schelde, † 1762.	Mogens Blach, f. 1721, Stud. 1740, † 1804, gift 1749 m. Maren Kirstine v. Cappelen, f. 1724, † 1783.	Else, f. 1723. † ung.	Mikkel Borre, f. 1728. Boede i Randers.	Else Kirstine f. 1729, gift m. Forvalter Fred. Westerholt p. Baadesgaard, † 178*.

Børn af Mogens Blach:

Ditlev Beringskjold, siden Wedelsparre, Kammerherre, f. 1749, † 1812, gift 1776 m. Christine Elisab. Paulsen, f. 1749, † 1808.	Thomas Beringskjold, siden Wedelsparre, Khr., Oberst, f. 1753, † 1806, gift 1781 m. Comtesse Louise Sofie Wedel-Jarlsberg, f. 1746, † 1808.

Børn af Mikkel Borre:

Ditlev, f. 1755.	Jens Bertram, f. 1756.	Ole, f. 1757.

Børn af Ditlev Beringskjold:

Magnus Frederik Wedelsparre, f. 1782, † efter 1822, Capt. ved Landeværnet.	Margrethe Christine Elisabeth, f. 1784, † 1823, gift m. Hofjægermest. Andreas Charles de Teilmann til Kjærgaard, f. 1786, † 185*.

Barn af Thomas Beringskjold:

Juliane Marie, f. 1788, Conventualinde i Vemmetofte Kloster.

noget at begynde med, eller er kommet ind i en ældre, større Forretning, eller om han selv har slaaet sig op, vides ikke, men er det correkt, hvad der staaer i det gjensidige Testamente, som han og hans Hustru oprettede i 1713 — hvorom nedenfor — saa vare hans Midler erhvervede i hans daværende Ægteskab, og altsaa af ham selv. Ialfald er han forholdsvis hurtig kommet frem, thi allerede i 1704 boede han i sin egen Gaard i Storegaden i Slotssognet,

169[1] Kjøbmand Thomas Mikkelsen Bering i Randers † [1737].

Elisabeth, rlovet med . Nielsen Baadsted i 1713.	2. Mikkel, f. 1692, Præst i Vrou og Resen 1722, † 1741, gift m. Mette Pandrup.	2. Jens, Hospitals-forstander i Randers, † 1728.	2. Peder, Kjøbmand i Randers, † 1739.	2. Hans, f. c. 1696, Præst i Agri og Egens 1722, † 1765.
Anna, f. 1729, Tvilling), † ung.	Peder til Haubrogaard. Ingeborg, gift med Commerce-assessor Jens de Hofman til Kaas.		3 Døttre.	Thomas, † 1766 som myndig.

Hvad denne Stamtavle indeholder angaaende Magnus Beringskjolds Børn og Børnebørn, skyldes for største Delen Bentzons Stamtavle i Geheimearchivet, hvoraf kun er udeladt nogle Børn, der døde smaa. Alt det øvrige skyldes derimod den hele Samling af Regnskaber, Breve og andre Documenter, som iøvrigt ere benyttede og citerede i nærværende Afhandling, men som det vilde blive for vidtløftigt her at opregne. For ikke at gjøre denne Tavle unødig stor, er fremdeles Efternavnet Bering udeladt baade ved Mogens Blach Berings Sødskende og Sødskendebørn, og ved hans Fader Ditlev Ottesen Berings Hel- og Halvsødskende.

ejede en anden Gaard i Hofmeden i St. Mortens Sogn, fem Boder paa Østergrave, en Staldgaard udenfor Østerport og en Have udenfor Nørreport[1]). Fra 1 Juni 1711 havde han Consumtionen, samt Familie- og [Tjeneste-] Folke-Skatten i Randers i Forpagtning, først for 4,500 Rdlr aarlig Afgift og tilsidst for 6,900 Rdlr[2]). I Aaret 1713 var han den næsthøjest beskattede Borger i Byen, men holdt kun to Tjenestefolk og to Heste, dog desforuden fem Consumtionsbetjente. I 1720 betalte han alene i Krigsstyr 250 Rdlr. Han synes at have været sine sex Stedbørn en anden Fader, thi af det gjensidige Testamente, som han og hans Hustru oprettede d. 4 August 1713, erfare vi, at skjøndt han med sin Hustru selv avlede fire Sønner, Mikkel, Jens, Peder og Hans Thomassønner Bering, saa lod han de sex Stedbørn, der, som vi saae, efter deres Fader kun havde arvet 407 Rdlr, faae som mødrene Arv af sine senere erhvervede Midler 2,500 Rdlr, ligesaa meget, som hans eget Børnekuld skulde have i Arv ved den første af deres Forældres Død. Derimod skulde hans fire egne Børn naturligvis alene arve deres Fader. Han gav sig af med alle Slags Forretninger. I Aaret 1718 finde vi, at han i Forening med en anden Kjøbmand, der — som vi nedenfor skulle see — siden

---

[1]) Kalø Amts Regnskab i Rentekammer-Archivet. Danske Cancellis Jydske Registre i Geheimearchivet, under 9 September 1713, kgl. Confirmation paa en Forskrivning mellem Thomas Bering og Ingeborg Andersdatter. Jydske aabne Breve 1689 og Jyd. Reg. 1691. Randers Bys Skatteregnskab for 1704 i Rentek.-Archivet. Desværre mangle de foregaaende Aars Regnskaber, saa Th. Bering ikke har kunnet forfølges længere tilbage. Jfr. Wibergs Præstehistorie under Vrou og Resen Præstekald.

[2]) Rentek. Resol. Prot. og Kgl. Resolutt., samt 2det Jydske Renteskr. Contoirs kgl. Resoll. samt Div. Docum. Design. III, D. Nr. 38 a og 40: Om Consumtionsforpagtuing i Aarhus og Ribe Stifters Kjøbstæder.

blev hans Svoger, paa Auctionen efter Fru Margrethe Krabbe kjøbte et Par Kirketiender, som de derefter atter solgte til Joachim Gersdorf til Isgaard (i Tved Sogn, Mols Herred). To Aar efter træffe vi atter hans Navn, og denne Gang i Forbindelse med Sønnen (ɔ: Stedsønnen) Ditlev, idet Jens Jacobsen til Nøragergaard 15 August 1720 gjorde Testamente til Fordel for dem, og udnævnte dem til Executores testamenti. Dette Testamente blev kongelig confirmeret 6 September næstefter, men kort efter at han havde gjort dette Testamente, blev han meget svag og affældig, og, som det synes, noget forstyrret i Hovedet, thi han gjorde en hel Del Gjæld og gjorde 5 September, Dagen før hans første Testamente fik kongelig Confirmation, et nyt Testamente, ved hvilket han udnævnte Justitsraad, Landsdommer Braëm til Executor testamenti og samtidig udstedte en Vexel til ham paa 500 Rdlr. Om Thomas og Ditlev Bering virkelig her gik Glip af deres Arv, kan ikke sees, da Sagen kun kjendes af det kongelige Commissorium, som 17 Marts 1721 blev udfærdiget til at dømme de to Parter imellem. Thomas Bering mistede vistnok sin Hustru i Aaret 1722, ialfald var hun 28 December d. A. død for nogen Tid siden, og det bemærkes, at alle Børnene dengang vare myndige. Det passer ogsaa nok saa godt, da den yngste af dem, Hans, angives at være født i Aaret 1696, og altsaa da netop 26 Aar gammel. I Aaret 1725 havde Thomas Bering en betydelig Pengesum tilgode i Major Dues Fallitbo, og under 16 August 1728 fik han Bevilling paa at gjøre Testamente til Deling af Boet mellem sine fire da alle myndige Sønner. Han fik Bevillingen paa det Vilkaar, at han skulde «forære Sortebrødre Kirke i Viborg en smuk og velconditioneret Messing-Lysekrone, og betale 100 Rdlr til Hjelp til et Orgelværks Forfærdigelse

i Domkirken i Viborg». I Anledning af Thronskiftet fik han 23 Februar 1731 kongelig Confirmation paa denne Bevilling[1]). Thomas Bering døde som en gammel Mand omtrent ved Nytaar 1737[2]), og havde havt Randers Consumtion i Forpagtning lige siden 1711, altsaa hele 26 Aar.

Thomas Bering havde, som omtalt, mange Børn, nemlig 4 egne Børn og 6 Stedbørn.

Den ældste af hans egne Børn, Mikkel Thomassen Bering, angives at være født 1692, blev Student 1713, theologisk Candidat 1715, og Præst i Vrou og Resen i Fjends Herred 1722. Vi træffe ham siden i 1739 som Medformynder for Halvbroderen Ditlev Ottesen Berings Børn. I 1741 døde han. Han var gift med Mette Pandrup og efterlod to Børn, Peder Bering, som ejede Haubrogaard (Haubro Sogn, Aars Herred), og Ingeborg Bering, som blev gift med Commerceassessor Jens de Hofman til Kaas (Lime Sogn, Rødding Herred).

Den anden Søn, Jens Thomassen Bering, havde først drevet Kjøbmandsskab og Skibsbyggeri, men derved kun

---

[1]) Randers Bys Skatteregnskaber. Danske Cancellis Jydske Reg. 9 Sept 1713. Jyd. Tegn. 6 Maj 1718, 25 Nov. 1720 og 28 Dec. 1722. Uagtet det i dette Brev ligefrem udtales, at Thomas Berings Hustru Ingeborg Andersdatter er afgaaet ved Døden, saa findes dog i Jyd. Reg. u. 16 Aug. 1728 efter Overskriften en Bevilling for Th. Bering «og hans Hustru» til at gjøre Testamente. Undersøger man imidlertid selve Brevet, saa findes Hustruen ikke nævnet deri med et Ord, som rimeligt er, da hun er død for 6 Aar siden. Dette anføres kun som et advarende Exempel paa det farlige i uden Kritik at fæste Lid selv til saa officielle Kilder som Cancelliets Tegnelser og Registre. See videre Wibergs Præstehistorie, Agri og Egens, Jyd. Tegn. 18 Juni 1725, Jyd. Reg. 16 Aug. 1728 og 23 Februar 1731.

[2]) Han døde mellem 20 Oct. 1736, da han ved kgl. Resol. fik bevilget Consumtionsforpagtningen for Aarene 1737—39, og 1 Apr. 1737, da hans Søn Peder Thomassen Bering modtager Kvittering for paa egne Vegne indbetalt Afgift.

paadraget sig en Gjæld af 4,000 Rdlr, og blev saa af Hospitalsdirektionen i Randers 11 September 1727 ansat som Forstander for Byens Hospital, istedetfor en gammel affældig Mand, Johan Peter Piper, der tilmed havde en Underbalance af 2,100 Rdlr, som han ikke kunde udrede. Denne Lejlighed benyttede Thomas Bering snildelig til at faae sin fallerede Søn anbragt, betalte Kassemangelen og gik i Caution for Sønnen. Denne sad dog kun i Embedet i et Aars Tid, da han døde, efter dels tidligere og dels paa sit Yderste at have enten bortgivet eller forskrevet sig for endnu en hel Del flere Penge, som Faderen efter hans Død dog paatog sig at betale, imod at overtage hans Bo og udestaaende Fordringer. Under sin korte Embedstid havde han en Ubehagelighed, som vi kun skulle nævne, da vi iøvrigt ikke vide, hvorledes denne Sag egenlig forholdt sig. Vi finde nemlig, at 26 Februar 1728 tilsendte en Rytter-Lieutenant, Christoffer Ernst Carstens, ved Ritmester Uttervigs Compagni, i Helmuth v. Lüttichaus Regiment, ham et Skrift, som indeholdt paa den ene Side en Fordring paa at erholde hans Sødskendebarn, den umyndige Kirsten Andersdatter Bering, hvem hans Fader Thomas Bering var Formynder for, til Ægte, og paa den anden Side den Beskyldning mod Jens Thomassen Bering, at han havde drevet Løsagtighed med samme Kirsten, tilligemed flere Sigtelser saavel mod Jens Bering som mod Pigen selv og den gamle Thomas Bering. Den 19 Marts 1728 blev der udnævnt kongelige Commissarier til at dømme Parterne imellem, men Udfaldet har jeg ikke været saa heldig at finde.

Den tredie Søn, Peder Thomassen Bering, synes med mere Held at være traadt i sin Faders Fodspor. Han nævnes første Gang i 1732 som Formynder for Halvbroderen Ditlevs Børn, hvilket han vedblev at være lige til sin Død.

Han maa dengang have været omtrent 38 Aar gammel. Den 14 Januar 1735 fik han Bevilling paa at overlades det ved Dronningborg Slots Grund og Have beliggende Tinghus for Dronningborg Rytterdistrikt, imod at han paa sin egen Grund opbygte et andet lige saa stort Tinghus af Egetømmer. Denne Ejendom havde — som vi siden skulle see — tidligere tilhørt Halvbroderen Ditlev Bering. Iøvrigt synes Peder Thomassen Bering fortrinsvis at have drevet Møllernæring. Han var allerede tidligere i Besiddelse af de to af Randers Møller, nemlig Hestemøllen og Vejrmøllen, og ved kongelig Bevilling 18 Juli 1739 fik han endvidere den Kongen reserverede Forkjøbsret, med 2 Rdlr pr. Tde Hartkorn, til Hvide Mølle (lige ved Møllegraven tæt udenfor Randers Vesterport), som han afkjøbte Enken Antonette Rohde for 1,333 Rdlr 2 ℔. I Amtmandens Erklæring om denne Sag af 9 Maj 1739 anføres det til Anbefaling af hans Andragende, at naar han fik den Mølle, vilde han kunde besørge hele Byens Maling og, da han tillige var Consumtionsforpagter, paa den Maade hindre al Consumtionssvig ved Maleværkerne. Endvidere fik han 28 August 1739 bevilget, at maatte for en Betaling af 130 Rdlr faae tilskjødet et Stykke Jord, der tilhørte Randers Hospital. Allerede i Aaret 1736 sees Peder Bering, naturligvis i Egenskab af Møller, at have været ivrig for at udrydde Brugen af Haandkværne mellem Borgerne, men Rentekammeret vilde ikke have med den Sag at bestille. Samme Aar træffe vi ham som Repræsentant for Halvbroderen Otte Ottesen Berings Arvinger, ɔ: dennes Sødskende, at ansøge om af Boet efter afgangne Sognekapellan i Randers Johan Mavors († 1732) at faae godtgjort 50 Rdlr efter en Obligation, der som ustempelet var bleven confiskeret af Staten, hvilket dog ikke blev bevilget. Den 21de Marts 1737 fik han kongelig Bevilling

paa at maatte lade holde et Kro- eller Værtshus ved Vejrum Bro i Vejrum Sogn, Sønderlyng Herred, Halds Amt, mellem Randers og Viborg. Aaret efter, 25 April 1738, fik han denne Bevilling end videre forbedret ved en ny Bevilling paa at maatte oppebære Bropenge (1—4 ß) af Vogne, Heste og Stude, som passere Broen, til dermed at bekoste det nødvendige Opsyn ved den. Da hans Fader døde ved Begyndelsen af Aaret 1737, efter i 1736 at have faaet overdraget Forpagtningen af Randers Consumtion for de tre Aar 1737—39, saa overtog han umiddelbart denne Forpagtning, uden Tvivl for Boets Regning indtil Forpagtningens Udløb i Aaret 1739, hvorefter han ved kongelig Resolution 5 September 1739 fik den for sin egen Regning for de tre følgende Aar, 1740—43, for 6,000 Rdlr om Aaret. Han synes at have været en Mand, der ivrig værnede om sine Rettigheder, thi under 16 November 1737 finde vi, at Rentekammeret henviser ham med sin Besværing over Byens slette Indhegning til Magistraten og Stiftsbefalingsmanden, dog med det Tilføjende, at «nogen usædvanlig ny Indhegning, Byen til Besvær, kan ikke prætenderes». I samme Retning viser et andet Andragende, som Peder Bering indgav 28 Juli 1738, om at Magistraten maatte blive beordret til at udnævne 4 kyndige Mænd til i Forening med den selv at taxere enhver Ager og alle Kjøbstadens Jorder, hvormeget samme i Consumtion af den derpaa faldne Sæd bør svare. Rentekammeret svarede* ham dog, under 2 August 1738, ligeledes med Henvisning til Stiftsbefalingsmanden, som vistnok vilde hjælpe ham til Rette, saavidt det stemmede med Consumtionsforordningen og hans Forpagtningscontrakt. I Aaret 1739 see vi, at han ejede Gaarden Slyngborg i Randers og desuden flere andre Ejendomme dels i Randers og dels i Horsens. Dette er Grunden

til, at han i Kongebreve nævnes som bosiddende snart det ene og snart det andet Sted. Tillige ejede han forskjelligt Strøgods i adskillige Egne og Amter. Peder Bering døde omtrent 1 December 1739, og under 4 December d. A., altsaa efter sin Død, fik, som det hedder i Cancelliprotocollen, Peder Bering af Horsens kongelig Bevilling angaaende Afvigelse fra Begravelses-Forordningen af 1682 (med Hensyn til Tiden for Begravelsen, Følget og Beværtningen). Uagtet Peder Bering jo endnu var en yngre Mand, knap 45 Aar gammel, havde han dog i Tide tænkt paa sin Afgang. Allerede 18 April 1738 havde han erholdt Bevilling til selv at udvælge Formyndere for sine tre umyndige og moderløse Døttre, og fem Maneder efter, 7 November s. A., erhvervede han kongelig Bevilling til — forsaavidt han ikke atter giftede sig — at maatte ved Testamente selv bestemme Disposition og Deling mellem Døttrene af sine forskjellige Ejendomme. Den første Bevilling til selv at udnævne Formyndere maa vel herved være bortfalden, thi efter hans Død see vi, at den ene af Brødrene, Præsten Mikkel Bering i Vrou, frabeder sig Værgemaalet for hans Børn, og den anden Broder, Præsten Hans Bering i Agri, ansees af Magistraten for ikke at være skikket til at overtage det, hvorfor den udnævner to Svogre af den Afdøde, nemlig Justits- og Cancelliraad Gert Hansen de Lichtenberg og Borgermester i Horsens Claus Cordsen, som begge have været gifte med Søstre til den Afdødes Hustru, til at overtage Værgemaalet. De bleve, i Anledning af Præsten Hans Berings Indsigelse, bekræftede deri ved kongeligt Reskript 4 Marts 1740, men siden gjorde imidlertid Præsten ny Indsigelse og krævede sin Ret som født Værge; og 2den November 1742 fik han kongelig Bevilling til at paatale sin Ret som saadan, uhindret af Reskriptet af 1740.

Sagens Udfald kjendes ikke. Efter at Claus Cordsen var død, i 1740, traadte Joachim Rodenburg i hans Sted. Skiftecommissionen i Peder Berings Bo fik endnu 8 December 1741 en Henstand med Skiftets Slutning til 24 Maj 1742, saa før den Tid er det vel neppe sluttet.

Den fjerde og yngste Søn, Hans Thomassen Bering, som angives at være fød 1696, blev Præst i Agri og Egens 1722, og døde i Aaret 1765. Han var «en bemidlet Mand» efter den Tids Forhold, og havde med sin Hustru, der havde været gift en Gang før, en Søn ved Navn Thomas Bering, som dog kun overlevede ham et Aar, døde ugift i 1766, og efterlod sine Sødskendebørn en Arv paa 34—3500 Rdlr, som dengang kaldtes «anselige Midler» [1]).

Efter saaledes at have givet en Udsigt over Thomas Berings egne fire Sønners Skjæbne, skulle vi gaae over til

[1]) Wibergs Præstehist. under Vrou og Resen, hvor Thomas Bering dog urigtig kaldes Peder. Jyd. Reg. 20 Oct. 1727, 30 Juni og 22 Dec. 1730. Jyd. Tegn. 19 Marts 1728 og 8 Aug. 1732. Jyd. Reg. 14 Jan. 1735. Rentek. Resol. Prot. 18 Juli 1739, samt tilhørende kgl. Resoll. ved Aarhus og Ribe Stifters Contoir. Rentek. Skriv. 17 Marts 1736 i samme Contoirs Missiveprotokol Litr. T. T. fol. 26 og 12 Jan. 1737 sammesteds fol. 131. Rentek. Exped. Prot. 44, 81. Jyd. Reg. 25 Apr. 1738. Rentek. Resol. Prot. og kgl. Resoll. samt Div. Docum. eft. Design. III, D. No. 38 b. og 40 ved Aarh. og Ribe Stifters Renteskr. Cont. (Kjøbstædernes Consumtionsforpagtning). Samme Contoirs Missiveprotokol T. T., fol. 221 og 289. Naar der i Jyd. Tegn. for 1737 forekommer en Peder Bering eller Biering som Medforpagter af Consumtionen i Hjørring for Aarene 1737—39, tør jeg ikke afgjøre, om dette er den samme; i netop de samme Aar forvaltede han jo Forpagtningen i Randers paa sin Faders Vegne. Jyd. Tegn. 28 Aug. og 30 Oct. 1739. Jyd. Reg. 18 Apr. og 7 Nov. 1738 og 4 Dec. 1739. Jyd. Tegn. 4 Marts 1740. Jyd. Reg. 12 Aug. 1740. Jyd. Tegn. 8 Dec. 1741. Wibergs Præstehist. u. Agri og Egens. Jyd. Reg. 2 Nov. 1742. Dske. Canc. Oversecret. Brevb. (Dep. Cont.) 1775 No. 1599 med Indlæg.

Stedbørnene, der — som det skal sees — egenlig er dem, der vedkomme os her. Om de fleste af de sex Stedbørn har jeg ikke fundet noget videre. De to ældste Sønner Laurits og Anders synes at være døde før 1732, da to af Halvbrødrene vel ellers neppe vare blevne Værger for Ditlevs Børn, som vi ovenfor saae. Er det imidlertid rigtigt, hvad der angives i det ovenfor nævnte lille Skrift af Præsten Vitus Bering (fra 1749), at Andreas Bering, en Søn af den rige Thomas Bering i Randers, var Tolder i Aalborg, saa kunde vel alene Opholdsstedets Fjernhed have bevirket hans Forbigaaelse. Den yngste af Sønnerne, Otte Ottesen Bering, var aldeles sikkert død før Stedfaderen, inden 1736, thi i dette Aar omtales — som ovenfor berørt — en Fordring, som hans Bos Arvinger gjorde gjældende til den afdøde Sognecapellan Johan Mavors' Bo. Otte Bering døde vistnok ugift. Om Datteren Elisabeth vides kun, at hun i 1713 var forlovet med en Mand ved Navn Peder Nielsen Baadsted, som det synes i Randers, og at hun endnu levede i Aaret 1722.

Den eneste af Thomas Mikkelsen Berings Stedsønner, som vi vide noget om, er Ditlev Ottesen Bering. Da han var den tredie af Otte Lauritsens sex Børn, og denne ikke vides at have været gift længere end 1683—90, tør man ikke ansætte hans Fødsel anderledes end til omtrent 1686, hvilket ogsaa ret godt stemmer med det første Datum i hans Historie, som vi kjende, nemlig da han blev gift og nedsatte sig i Randers. Det var nemlig i 1718, altsaa da han var 32 Aar gammel, at han der etablerede en «liden grov Handel og Kornkjøb». Han maa være begyndt ganske smaat, thi han var i 1718 kun ansat til en Skat af 25 Rdlr, medens hans Stedfader Thomas Bering — som vi ovenfor saae — betalte ti Gange saa meget, men desuagtet «faldt denne Sum ham

efter hans Handel, Næring og Tilstand altfor besværlig», saa den af Skattecommissionen blev nedsat til 14 Rdlr. Han boede i Hofmeden i St. Mortens Sogn, uden Tvivl i den Gaard, som vi ovenfor saae, at hans Stedfader ejede der, og i Forening med denne havde han — som det synes — i 1720 en Skuffelse med Hensyn til en Arv. Fra en liden Begyndelse synes Ditlev Bering dog snart at have slaaet sig op, thi allerede faa Aar efter erfare vi, at han, da Dronningborg Slot ved Randers i 1721 var blevet nedbrudt, 24 November 1724 erholdt Skjøde paa Slottets Grund med Have, samt en Del Bygninger østenfor den. Tre Aar efter, 20 October 1727, fik han kongelig Bevilling til at anlægge et Tobaksspinderi i Randers. Den 28 Marts 1728 bevilgede en kongelig Resolution ham at faae overdraget Kongens Fordring, stor 5,000 Rdlr, til Kammerraad, forhenværende Amtsforvalter i Dronningborg med flere Amter Jens Voigt, mod Pant i dennes Herregaard Kvistrup i Gjemsing Sogn, Hjerm Herred, tæt syd for Limfjorden. Denne saa vel begyndte selvstændige Virksomhed blev det dog ikke forundt Ditlev Bering at fortsætte længe. Allerede 14 Aar efter sin Nedsættelse døde han i en Alder af omtrent 46 Aar i Begyndelsen af 1732. Han blev begravet 4 Maj. Han efterlod Hustru og fire Børn, to Sønner og to Døttre, og den ældste af de to Sønner var vor Mogens Ditlevsen Bering. De andre vare Mikkel Borre Bering, Ingeborg Marie Bering og Else Kirstine Bering.

Vi see saaledes strax her, at Mogens Bering slet ikke var nogen Bering (eller Biering, som han endnu 1754—55 skrev sig paa Vexler), og at han altsaa ikke havde det mindste at gjøre med den bekjendte Vitus Bering, der under Kong Frederik III var Professor ved Kjøbenhavns Universitet og Assessor i Skatkammerkollegiet, fra hvem

Jens Kragh Høst i sin Politik og Historie (jvfr. ogsaa Struensee og hans Ministerium Bd. II, S. 494—95) endog lader ham nedstamme, hvilket saa efter Høst er bleven gjentaget af alle senere, men en Sønnesøn af Mølleren Otte Lauritsen i Hevring Mølle. Han havde ingen anden Berettigelse til at føre Navnet Bering, end at hans Bedstemoder som Enke havde giftet sig anden Gang med Thomas Bering, og at denne saaledes var bleven Stedfader til hans Fader Ditlev Ottesen. Det seer derfor unægtelig højst besynderligt ud, naar vi læse i hans endnu existerende Adelsbrev fra den tydske Kejser Frands I, af 20 Maj 1758, at hans Forfædre i mere end 100 Aar i Danmark havde beklædt forskjellige anselige og adelige Æresposter, og ved deres hæderlige Levnet, urokkelige Troskab og Fædrelandet ydede vigtige Tjenester have gjort sig ualmindelig fortjente. Hvortil herved skulde sigtes, er ganske uklart. Rimeligvis er det ikke andet end ligefrem forsætlig Usandhed, en Antagelse, der ganske vist er fornærmelig, men som finder sin Berettigelse i hvad vi kjende til Manden paa senere Stadier[1]).

---

[1]) Aarhus og Ribe Stifters Renteskriv.-Cont.s Missive-Protokol Litra T. T. fol. 131, under 12 Januar 1737 i Rentek. Archivet.

[2]) Stamtavlen er følgende:

Else Olufsdatter, † før 1728, gift 1) [1691] Kjøbmand Mogens Jensen Blac

1. Oluf Blach, Kjøbmand i Kbhn. Etatsraad, † før 1774.	1. Ingeborg Blach, gift 1718 m. Ditlev Bering, † 1732.	
Mogens Blach, Kjøbm. i Aarhus, † 1773, gift 1) 1751 Gertrud Christensdatter, † 1754. 2) 1758 Johanne Marie Haarby, † 1760.	Ingeborg Marie Bering, gift Kammerraad Schelde.	Mogens Blach Bering, siden Beringskjold.

Nærmere om disse Stamtavlen

Da Mogens Berings Moders Slægt kommer til at spille en ikke uvigtig Rolle i hans senere Historie, vil det her være paa sin Plads at oprede den lidt nærmere[2]). Hans Moder, der var bleven gift i Aarhus Domkirke 5 Maj 1718, hed Ingeborg Mogensdatter Blach og var en Datter af Mogens Jensen Blach, der i Aarene 1691—94 og maaske endnu 4—5 Aar længere var Borger og Kjøbmand i Aarhus, og hans Hustru Else Olufsdatter. Disse beboede deres egen Gaard med Have og fem hosliggende Boder paa Medelgade i 1ste Rode i Aarhus. Han efterlod ved sin Død sin Hustru med tre Børn, en Søn og to Døttre, nemlig foruden Ingeborg, som blev gift med Ditlev Bering, endnu Datteren Martha Marie Blach, som 11 Juni 1721 blev gift med Præsten Laurits Vognsen Glerup i Knebel og

---

Danske Cancellis Jydske Registre 9 Sept. 1713. Randers Bys Skattemandtal for 1718 følg. ved Byens Regnskaber i Rentek. Arch. Lengnicks Kirkebogsuddrag i Geh. Arch. Jyd. Reg. 20 Oct. 1727 og 14 Jan. 1735. Rentek.s Resol. Prot. 14 Sept. 1729. Magnus Beringskjolds Adelsbrev i Geh. Arch., i genealogisk-heraldiske Selskabs Samling, skrevet paa Pergament i stor 4to med Fractur, et meget pragtfuldt Stykke med illumineret Vaaben, Kejserens egenhændige Underskrift og det kejserlige Søgl i en Kapsel med Guldkvaster, og indbundet i rødt Fløjel.

i Aarhus, † [1696]. 2) Kjøbmand Jens Andersen Møller smst., † 1741.

1. Martha Marie Blach, gift 1721 m. Præst Laurits Vognsen Glerup i Knebel og Roelse, † 1743.	2. Maren Møller, † 22 Dec. 1766, gift 1723 m. Byfoged i Aarhus Oluf Andersen, † 1732.

Else Bering.	Mikkel Borre Bering.	Else Kirstine Bering.	Anna Bering.

Side 120—21 ovenfor.

Roelse, fød i Bergen c. 1686, Student 1704 og Præst 1720, † 1743, og en Søn, Oluf Mogensen Blach, der blev Handelsmand i Kjøbenhavn før 1739, blev Cancelliraad 3 Juni 1746, Justitsraad 28 October 1749, Etatsraad 31 Marts 1755 og døde inden 1774, medens en Søn af ham, der var Kjøbmand i Aarhus, ialfald siden 1752, og tillige Toldforpagter sammesteds, ialfald fra 1758 af, var død som det synes allerede tidligere. Endnu i 1699 træffe vi Else Olufsdatter som Enke, men kort efter blev hun anden Gang gift med Jens Andersen Møller. Denne Mand havde i Aaret 1696 nedsat sig som Borger og Handelsmand i Aarhus, omtrent ved den Tid, da Else Olufsdatter blev Enke, og faa Aar efter, formodenlig omtrent ved 1700, blev han gift med hende, og flyttede ind i Mogens Blachs Kjøbmandsgaard paa Medelgade. Ialfald finde vi ham boende der fra Aaret 1704 af, med 2—4 Tyende og 4 Heste. I Marts 1712 finde vi ham indviklet i en Proces i Egenskab af Medinteressent i et «Ligfærds-compagni». Nogle Aar efter finde vi i Skattemandtallet hans Husstand forøget med — en Kobbersmedesvend, hvilket har sin naturlige Forklaring i den Omstændighed, at Møller 13 November 1713 erholdt kongelig Bevilling paa at maatte i sit Hus i Aarhus af det Kobber, som gjøres paa hans Kobbermanufaktur ved Graa Mølle, forarbejde Kjedler og adskilligt Andet, saa længe Møllen bruges til Manufakturværk. I Aaret 1718, samme Aar som hans Steddatter Ingeborg blev gift med Ditlev Bering, træffe vi ham — som oven omtalt — i Compagni med dennes Stedfader Thomas Bering at kjøbe Kirketiender paa Auction efter Fru Margrethe Krabbe og atter sælge dem til Joachim Gersdorf til Isgaard. Med sin Hustru fik han selv en Datter ved Navn Maren Jensdatter Møller, som 13 April 1723 — fem Aar efter at han giftede sin Steddatter Ingeborg med Ditlev

Bering, og to Aar efter at han giftede den anden Steddatter Martha med Præsten Glerup — blev gift med Byfogeden i Aarhus Oluf eller Ole Andersen. Faa Aar efter, 1 November 1728, fik Jens Andersen Møller kongelig Bevilling paa at være fri for borgerlig og Byens Tynge, efter i 32 Aar at have været bosidende Skatteborger i Byen, og «imidlertid udstanden alle Byens Bestillinger». Som rimeligt kan være, var han nu en Mand tilaars, og fandt det passende at beskikke sit Hus. Vi finde saaledes, at han kun et Par Dage efter, 5 November 1728, fik kongelig Confirmation paa et Gavebrev, som han havde udstedt 4 April s. A., og hvorved han bortgav 2,000 Rdlr til Marie Høvinghof, en Datter af Johan Høvinghof og Mette Rasmusdatter i Harlev Mølle (Harlev Sogn, Framlev Herred), hvilke begge en Tid lang havde tjent ham og hans nu afdøde Hustru. Til Executores testamenti indsatte han sine to Svigersønner, Kjøbmand Ditlev Bering og Præsten Laurits Vognsen Glerup. Han bestemte tillige, at dersom Marie Høvinghof skulde døe ung (det vil vel sige ugift), saa skulde de 2,000 Rdlr tilfalde hans to kjære [Sted-]Døttre Ingeborg og Martha Marie Mogensdatter Blach og deres Arvinger. Jens Møller havde Ejendomme i flere jydske Byer, og vi finde saaledes i 1729, at der blev udnævnt Commissarier til at dømme i en Tvist mellem ham og Byfogeden i Grenaa Knud Henrik Blichfeldt angaaende en øde Plads der i Byen, som Møller ejede. Ni Aar efter finde vi atter en Commission nedsat til at dømme ham og en Mand ved Navn Frederik Borch imellem, vedrørende Handelen om et Fartøj. Han synes overhovedet at have drevet en udbredt Forretning, og Aaret efter, 1739, finde vi igjen en Commission nedsat, angaaende et Tilgodehavende paa over 2,500 Rdlr, som Jens Møller og hans Stedsøn, Oluf Mogensen Blach i Kjøbenhavn, havde i

en Skippers Dødsbo. I samme Aar træffe vi Jens Møller tilligemed flere Borgere i Aarhus (deriblandt ogsaa en Mogens Blach, mulig en Fader eller Broder til Oluf Blach) i Proces med Magistraten i Byen. Kort efter, i de første Dage af Juli Maaned 1741, afgik Jens Møller ved Døden, vistnok i en temmelig høj Alder. Det var 45 Aar siden han blev Borger i Byen, og da han vel kan antages dengang at have været mindst 25 Aar, saa kan han nu neppe have været under 70 Aar. Hans Datter Maren, der allerede i ni Aar havde været Enke efter Byfoged Oluf Andersen, som døde 1732, søgte og erholdt 7 Juli s. A. kongelig Bevilling paa at være dispenseret fra Begravelses-Forordningen af 1682, saa at hendes Faders Lig maatte staae ubegravet i 10—12 Dage, at hun maatte give Vennerne, som følge, et Maaltid Mad, samt at nogle flere Par, end Forordningen tillader, maa følge Liget[1]).

Efter denne — som det siden vil vise sig, nødvendige — Digression skulle vi nu vende tilbage til Mogens Bering og hans tre Sødskende, som vi forlode ved deres Faders Død i 1732. De vare den Gang mellem 3 og 13 Aar gamle, og efter Andragende af deres Formyndere og fødte Værger: de to Farbrødre Præsten Mikkel Bering i Vrou og Kjøbmand Peder Bering i Randers, og en ikke nærmere bekjendt Mand, Anders Anchersen i Randers, blev der ved Bevilling af 8 August 1732 nedsat en Commission til at besørge Skiftet efter Ditlev Bering. Under 11 December 1733 blev

[1]) Aarhus Bys Skattemandtal ved Byens Regnskaber i Rentek. Archivet. Jyd. Reg. 5 Nov. 1728. Wibergs Præstehistorie, Knebel-Roelse. Kbhn.s Vejviser 1774. Jyd. Tegn. 22, 478, Marts 1712. Jyd. Reg. 13 Nov. 1713. Jyd. Tegn. 6 Maj 1718. Lengnicks Kirkebogsextrakter i Geh. Arch. Jyd. Reg. 1 Nov. 1728. Jyd. Tegn. 8 Aug. 1729 og 13 Juni 1738, 9 Jan. og 15 Maj 1739. Jyd. Reg. 7 Juli 1741. Embedsbogen i Canc. Arch.

det dernæst tilladt disse Skiftecommissairer at sælge ved offenlig Auction omtrent 110 Tdr. Hartkorn Strøgods, som han efterlod. Boet synes at have været temmelig indviklet, thi vi finde, at der under 13 August 1734 blev nedsat en særlig Commission til at dømme i Tvist mellem Boet og dets Creditorer, som forlangte Udlæg. Endnu 5 Aar efter — i 1739 — sees det af et Commissorium til Skifte efter Karen Gesman, Enke efter Laurits Kjærulf paa Viffertsholm, at Ditlev Berings Bo havde Penge tilgode i dette Bo. Fremdeles blev der 3 Juli 1739 udstedt kongeligt Commissorium til at dømme i Tvist mellem de tre ovenfor nævnte Formyndere for Ditlev Berings Børn og hans Debitorer, som endnu resterede med en Del af hans udestaaende Fordringer. Endnu Aaret efter havde Skiftet ikke kunnet sluttes. Den 2 December 1740 fik Commissairerne mellem Arvingerne og Creditorerne endnu 6 Maaneders Henstand. Først i Midten af Aaret 1741 har Boet altsaa i det Tidligste kunnet blive sluttet. Børnene have da været i en Alder af 12—22 Aar. Den ældste synes at have været Datteren Ingeborg Marie. Hun er under denne Forudsætning født omtrent 1719. Hun blev siden gift med Niels Schelde, der 18 December 1737 blev Regimentsskriver ved Dronningborg Rytterdistrikt, 31 Marts 1752 Kammerraad og døde 23 October 1762. Hans Enke boede dog endnu i December 1764 paa Dronningborg Gaard og synes at have boet der lige til sin Død [178*]. Den anden Datter, Tvillingen Else Kirstine, født 1729, blev senere gift med Forvalter Fred. Westerholt paa Baadesgaard paa Laaland, og havde med ham mange Børn, deriblandt en Søn Christian Westerholt, som siden kom til at spille en Rolle i Mogens Berings senere Historie. Han var da, i 1781, Interessent i Kalkværket paa Amager (Kastrupgaard). Broderen Mikkel

Borre Ditlevsen Bering, født 1728, døbt 21 April, opkaldt efter Ditlev Berings Forlover ved hans Bryllup i Aarhus ti Aar tidligere, boede i Randers i Aarene 1755—57 og lod i de Aar tre Sønner døbe der: Ditlev, Jens Bertram og Ole, men iøvrigt har jeg ingen Kundskab om ham[1]).

II.

Mogens Berings Barndom og Ungdom 1721—1749.

Den ældste af Ditlev Ottesen Berings Sønner var — som oven nævnt — Mogens Blach Ditlevsen Bering. Han blev døbt i Randers 31 August 1721, og var saaledes endnu ikke 11 Aar gammel, da hans Fader døde i 1732. Vi saae ovenfor, at dennes Bo var af en meget indviklet Natur, og ikke blev sluttet før omtrent ni Aar efter, i 1741. Hvorvidt Moderen Ingeborg Mogensdatter Blach overlevede sin Mand, vides ikke, vi kjende — som ovenfor omtalt — kun Børnenes Formyndere, navnlig Faderens to Halvbrødre Præsten Mikkel Bering i Vrou og Kjøbmand Peder Bering i Randers, begge særdeles velstaaende Mænd, og disse have derfor formodenlig paa bedste Maade taget sig af de fire faderløse Børn, men noget nærmere vides ikke. Vi vide kun, at Magnus Detlevii Bering — som han kaldes i den paa Latin førte Universitets-Matrikul i Universitetets Archiv — i en Alder af 19 Aar, 30 Juli 1740, selvtredie fra Horsens Skole, og iøvrigt tilligemed 160 Andre, blev Student ved Kjøbenhavns Universitet og

[1]) Jyd. Tegn. 8 Aug. 1732. Jyd. Reg. 11 Dec. 1733, 13 Aug. 1734. Jyd. Teg. 30 Jan. og 3 Juli 1739. Lengnicks Kirkebogsuddrag. Endvidere en i min Besiddelse værende ved Hr. Byfoged Thorups Velvillie erhvervet Udskrift af Aarhus Kjøbstads Skifteprotokol for 1767. Dronningborg Rytterdistr.s Regnskab i Rentek. Arch. 1737—64, samt Rentek.s Bestall. Protokol.

valgte H. P. Anchersen til Privatpræceptor. Herfra stammer formodenlig den Angivelse af Jens Kragh Høst i hans Bidrag til Beringskjolds Levnet i Hefteskriftet Politik og Historie I, 73 f., at han var født i Horsens, en Angivelse, der siden er bleven gjentaget af Alle, der have skrevet om ham, og har virket meget vildledende og misvisende paa den her foretagne nærmere Undersøgelse angaaende hans Familieforhold. Muligvis kan dog denne Angivelse ogsaa have andre Aarsager, for Exempel, dersom hans Moder under hans Skolegang har boet i Horsens, hvor — som vi saae — hans Faders Halvbroder og hans Formynder Peder Thomassen Bering ogsaa besad Ejendomme, saa at han endog ofte nævnes som bosiddende der, om end vistnok kun ved Misforstaaelse, thi vi finde ham hele Tiden ogsaa nævnet som bosiddende i Randers. At Mogens Bering er Student fra Horsens Skole, er saaledes det eneste sikkre, og at han, som Gustav Ludvig Baden[1]) vil vide, sammen med senere Justitsraad og Notarius publicus Chr. Schmidt[2]), ogsaa havde gaaet i Kalundborg Skole under Rector Abildgaard, er neppe paalideligt. Derimod lyder den Anekdote om Bering som Student, som Baden sammesteds efter samme Schmidt fortæller, ikke urimelig. Han beretter nemlig, at da saavel Byens som Hoffets Damer paa Grund af de strenge Forbud under Frederik V, havde Vanskelighed ved at faae udenlandske Silketøjer og andre Manufakturvarer, saa paatog Bering sig at skaffe dem det. I Hamborg og andre Steder opkjøbte han da saa meget, som flere Vognlæs, og fik det lykkelig og vel til Nyborg, over Beltet og til Roskilde. Nu var kun Kjøbenhavns Vesterport tilbage at slippe

[1]) Christian VIIdes Regerings Aarbog. Kbhn. 1833. Side 108—9. Anm.

[2]) Notarius publicus i Kbhn. 7 Apr. 1756, † 1798.

igjennem, og der udgav han sig for Hamborg agende Post, som just da hvert Øjeblik ventedes, blev derfor lukket ind ad Porten uden Visitation, og Toldbetjenten spadserede efter Sædvane bagefter hen til Postgaarden. Imidlertid kjørte saa Bering naturligvis væk med Varerne, saa Toldbetjenten paa Postgaarden intet forefandt. Ved denne Historie er kun det at bemærke, at den aabenbar urigtig af Baden er henført til Frederik V^tes Regeringstid (1746—66), hvor den ikke passer. De Forbud, der sigtes til, maa være dem mod Indførsel af Silketøjer og andre Manufakturvarer, som Christian VI udstedte for at ophjælpe Landets Industri, navnlig Forordningen 17 November 1739, og 6 Maj 1741, og paany skærpet 16 Juli 1745. Hvorledes det iøvrigt er gaaet Bering som Student i de ni Aar fra 1740 til 1749, derom foreligger aldeles Intet. Det eneste desangaaende er J. K. Høsts Efterretning i 1ste Bind af Politik og Historie (1820), hvor det hedder, at han som Student «efter Sigende» anlagde en Urtekramhandel i Kjøbenhavn, men maatte gjøre Opbud, fik derpaa en gammel Student ved Navn Sejersbøl til at laane sig alt, hvad han ejede, nogle hundrede Rigsdaler, bedrog ham for dem og flygtede til Tydskland, uden Held eftersat af Politiet[1]). At han i disse Aar drev Handel i Kjøbenhavn, spillede Fallit og rømte til Bremen, have vi Berings egen Tilstaaelse af, i et Andragende fra ham til Cancelliet i Aaret 1752, som vil blive nærmere omtalt strax her nedenfor; nogen Urtekram- eller anden Boutikshandel kan han dog formentlig ikke have drevet, thi han havde ikke Borgerskab, hvilket udtrykkelig erklæres til Cancelliet af Byens Magistrat i Anledning af det samme

---

[1]) Jfr. Høst, Struensees Ministerium, Bind 2 (1824).

nævnte Andragende[1]). Jeg har ogsaa søgt at faae oplyst, hvorledes Historien med Student Sejersbøl egenlig hænger sammen, men uden Resultat. Alt hvad i saa Henseende kan oplyses, er følgende. Jens Peter Sejersbøl var ikke egenlig nogen «gammel» Student, thi han var ikke 25 Aar endnu i Slutningen af 1748, og havde derfor Oberstlieutenant Moldrup[2]) til sin Curator, men var misfornøjet med denne og klagede over, at han ikke aflagde Regnskab; og paa Anbefaling af sin Privatpræceptor Professor P. Kofod Ancher og Consistorium fik han da 18 October 1748 kongelig Bevilling paa «at være sin egen Værge og selv sine Arvemidler annamme og raadig være, uanset han ej sine 25 Aar efter Loven har opnaaet». Derefter træffe vi samme Mand henved to Aar senere i en Sag for Consistorium, hvori Provst Dorscheus sagsøger Hr. Lars Jæger, Sognepræst i Vallensbæk, for Indholdet af en Prædiken, denne har ladet Studiosus Sejersbøl holde for sig ved Smørum Herreds geistlige Convent i Herstedvester Kirke 17 Juni 1750, men som iøvrigt ikke var forfattet af denne, men af endnu en Trediemand, Magister Sigvard Brorson. Sejersbøl blev indkaldt som Vidne, men mødte ikke ved Sagens Foretagelse 2 September, og blev derfor 23de næstefter idømt Faldsmaalsbøde. Han var dengang bortrejst, og der skete Execution i hans Logement, men der fandtes intet at gjøre Execution i[3]). De her meddelte

[1]) Kjøbenhavns Raadstue-Archiv. Magistratens Copibog 1752. Jeg skylder Archivar Dr. O. Nielsen min Tak for denne Meddelelse.

[2]) Jens Laasby de Moldrup, til Vestervig Kloster, blev Oberstlieutenant i Cavalleriet 1 Marts 1747 og døde 31 Dec. 1771. Jfr. (N. Møllers) haandskrevne alfabetiske Fortegnelse over Rangspersoner 1730 ff. i Geheime Archivet og Lengnicks Stamtavler.

[3]) Consistoriums Archiv paa Universitetsbibliotheket, Pakke 186: «Docum. henhør. til Arve-, Skifte-, samt Gjælds-Sager» No. 612.

Oplysninger stride, som man seer, ikke mod Høsts Beretning, men bekræfte den ikke heller, da der ikke er fundet Spor af nogen Forbindelse mellem Sejersbøl og Bering. Sagen maa vi saaledes lade staae ved sit Værd, da hverken Politiets eller Hof- og Stadsrettens Archiv har kunnet oplyse noget enten angaaende selve Berings Fallit eller hans foregivne Bedrageri mod Sejersbøl. Utrolig kan det egenlig ikke siges at være, thi det kom op under Retssagen i 1782 — hvorom senere —, at en af hans fortroligste Venner var en Mand ved Navn Andreas Hald i Hamborg, en Præstesøn fra Jylland og et kjødeligt Sødskendebarn af hans Hustru (see nedenfor Side 164), som omtrent 1756 — altsaa ikke mange Aar efter Bering — havde maattet rømme fra Kjøbenhavn, fordi han ved at udgive sig for Baron havde faaet en Amagerbonde til at udsætte nogle Tusinde Rigsdaler hos sig, og siden vedblev at leve i Hamborg, som det hed sig af Spil. Og denne Mand havde Beringskjold den Uforskammethed i Aaret 1772 at bede General Eickstedt om at skaffe Bestalling som Krigs-Secretair, Assessor eller Raad, for at han kunde være fri for Skat og anden borgerlig Tynge i Hamborg. Han — siger Beringskjold i dette Brev — har i sin Ungdom «været noget vild og munter». Men nu er han lige det modsatte, han har studeret og rejst, og «lever af en lille Kapital, som en afdød Ven der paa Stedet har givet ham». Titelen synes dog ikke at være opnaaet, uagtet Beringskjold maa have regnet sikkert derpaa, da han beder, at det maa holdes hemmeligt, og navnlig forbydes vedkommende Contoir «at melde det til Avistrykkerne» [1]).

Consist. Copibog 1740—49, pag. 611. Retsprotokol 1716—50 og Domprotokol under 2 og 23 Sept. 1750. Sjæll. Reg. 1748.

[1]) Chr. Westerholts Vidnesbyrd for Retten i 1781, Forhøret over

III.

Mogens Bering i Udlandet 1749—1762.

Ifølge de Notitser, vi ovenfor have meddelt angaaende Sejersbøl, fik denne først Raadighed over sin Formue i October Maaned 1748, og hertil kommer endnu den Beretning hos Høst[1]), at Bering i Aaret 1749 blev gift i Meklenborg med en adelig Dame ved Navn von Cappelen, et Datum, der finder sin Bekræftelse ved, at hans ældste Søn Ditlev blev født 27 November i dette samme Aar. Hans Rømning fra Kjøbenhavn maa saaledes antages at have fundet Sted ganske kort før eller efter Nytaar 1749. Han angiver selv, at han først gik til Bremen, men hvorlænge han blev der, vide vi ikke, saa der er forsaavidt intet til Hinder for, at han kan være bleven gift i Meklenborg i de første Maaneder af dette Aar. Derimod vilde man fejle meget, om man heraf vilde slutte, at det var en tydsk adelig Dame, Bering her ægtede. Hendes Fader, Thomas v. Cappelen, var en Normand, født i Drammen, der som dansk Officer var gaaet i russisk Tjeneste og var falden «mod Torkerne» som Oberstlieutenant i Aaret 1738[2]). Hendes Moder Karen Hald var dansk, en Datter af Præsten Andreas Pedersen Hald i Særløse i Sjælland og hans første Hustru Kirstine Hulegaard. Hun selv hed Maren Kirstine v. Cappelen, men skrev sig i senere Tider Marie Christine, og var 25 Aar

---

Beringskjold i Kastellet 2 Marts 1782 og hans Brev til General Eickstedt af 2 Dec. 1772, alt ved Retssagen i Canc. Arch.

[1]) Polit. og Hist. I, 74.

[2]) Tjente ved Grenadercorpset i 1½ Aar som Fændrik, blev 21 Juni 1720 Lieutenant, fik ved Kjøb af Capitain Kleve 5 Apr. 1723 Bestalling som Capitain i nordsjællandske Nationalregiment, og tog 14 Aug. 1724 sin Afsked og gik i russisk Tjeneste. Militæretaterne 1723, Krigscancelliets Copibog 1723, Nr. 302 og 1724, No. 499, og referende Sager 29 Marts 1723 i Geh. Arch.

gammel, da hun blev gift[1]). Hvorvidt Beringskjold kom til nogen Formue ved dette Ægteskab, vides ikke, kun see vi, at hans Svigermoder et Par Aar efter, i 1751, da hun havde været Enke i 13 Aar, fik en lille Pension paa 50 Rdlr, hvilken hun, som en Gunst imod Beringskjold, senere i 1759 fik forhøjet til 200[2]), Omstændigheder, der ikke synes at tyde paa Formuenhed. Imidlertid er det jo muligt, at hun har havt Formue i 1749, men siden paa en eller anden Maade er kommet af med den. Uden at antage, at Bering fik Penge med sin Hustru, bliver det ganske uforklarligt, hvorledes han, den bortrømte Fallent, i Løbet af de følgende tre Aar kunde slaae sig saaledes op, at han indlod sig paa at tilfredsstille sine Creditorer, som vi strax skulle see, han gjorde i Aaret 1752. Hvor han iøvrigt i disse tre Aar har opholdt sig, derom vide vi aldeles intet.

Det første, vi herefter høre til Mogens Bering, er i Aaret 1752, da han pludselig atter dukker op i Kjøbenhavn.

---

[1]) Stamtavlen, for hvilken jeg i det Væsenlige skylder det norske Rigsarchiv og særlig Hr. Fuldmægtig Huitfeldt min Tak, er denne:

Otto von Cappelen i Drammen.

Margrete, † ugift før 1768.	Anna, † ugift paa Bragenæs 23 Nov. 1768.	Thomas, Oberstlieut., † 1738, gift m. Karen Hald, f. [1700].	Johan.	Bodil, Marie, gift m. Apotheker Sommer.	Susanne, gift m. Claus Wiel.	Maren, gift m. Oberst v. Stack.

Børn af Thomas:

Anne Margrete, gift m. Peder Balle, Enke 1768.	Maren Kirstine, f. 27 Aug. 1724, † 1783, gift m. Magnus Beringskjold.

Børn af Johan:

Otto.	Jens.

[2]) Se Side 153 nedenfor.

I Begyndelsen af dette Aar indkom der til det danske Cancelli et Andragende fra ham, som ikke mere er til, men hvori han, efter det udførlige Referat i det som en Følge deraf udfærdigede Kongebrev, beretter, at han engang i tidligere Tid — naar angives ikke —, da han var bosiddende i Kjøbenhavn, men var udenlands paa en Forretningsrejse, af dem, der bestyrede hans Forretning i hans Fraværelse, var bleven saaledes mishandlet, at hans Credit blev ruineret. Dette skal i hans kunstige Sprog vel betyde, at de have bedraget ham; og han beretter da videre, at han som Følge deraf blev saaledes overilet af sine Creditorer, at han ikke kunde faae Tid til at fornøje dem, men maatte opgive sit Bo. Dette var vel tilstrækkeligt til at betale Gjælden paa en 7—800 Rdlr nær, men af Frygt for at blive arresteret for denne Rest, absenterede han sig af «vore Riger og Lande til Bremen» og maatte som en Følge deraf standse Forfølgelsen af de Krav, han havde til Andre. Han søger derfor nu om sex Maaneders Lejde til at opholde sig i Danmark uden Arrest paa Person eller Gods af sine Creditorer. Det ansøgte blev ham under 25 Februar 1752 bevilget, for at han i den Tid kunde rette for sig i alle Maader[1]). Da — som nævnt — Berings Ansøgning ikke existerer, faaer man desværre ikke engang at vide, hvor han dengang var bosat. Efter modtagen Bevilling kom nu Bering ganske rigtig til Kjøbenhavn, men da det i Løbet af det bevilgede halve Aar ikke lykkedes ham at faae hele sit Tilgodehavende inddrevet ved Proces, og sine Creditorer dermed tilfredsstillede, saa anholdt han atter fra Kjøbenhavn af omtrent ved Nytaar 1753 om at maatte opholde sig i Landet saalænge, indtil dette var lykkedes ham. Dette

[1]) Danske Cancellis Sjæll. Tegn. 1752, Nr. 64, fol. 537.

gik Cancelliet dog ikke ind paa, men under 12 Januar 1754 blev der bevilget ham engang for alle frit Lejde i sex Maaneder endnu, altsaa til midt i Aaret[1]). Formodenlig maa det være lykkedes ham at klare sig i denne Tid, thi nu høre vi ikke mere derom, men finde ham allerede fra 1754 af i Vexelhandel med berlinske og kjøbenhavnske Handlende. Han boede dengang i Lybek som Kjøbmand, men handlede kun paa udenlandske Steder; betalte derfor vel Skatter og Afgifter, men havde ikke aflagt Borgereden. Enten alene af denne, eller muligvis tillige af andre Grunde, havde han paadraget sig flere derværende mægtige Kjøbmænds Fjendskab, saa at de bestandig forfulgte og søgte at ruinere ham. Hvorledes dette egenlig forholdt sig, er ikke godt at sige, men den storfyrstelige Resident, Etatsraad, Baron Olof v. Ranchstedt, hvem disse Oplysninger skyldes, bemærker udtrykkelig, at mange brave Folk i Lybek havde «forsikkret ham, at Bering var en ærlig Mand», der kun forfulgtes af Had. Efter at have boet nogle Aar i Lybek, bestemte han sig derfor til at forlade Byen igjen. Den 25de Juni 1756 rejste han med sin Familie til Kjøbenhavn for at besøge sin Slægt, og 6 August kom han alene tilbage til Lybek, for at expedere sine Sager til Kjøbenhavn og dernæst selv følge efter. Han havde ladet et Skib i Havnen med sine Varer og rejste derefter 11 August med en god Ven, Kammerassessor Wilgaard, til Eutin, men samme Aften kom til Lybek en hamborgsk Kjøbmandssvend, Bogislaus Weissenborn, som paa sin Principal Johan Welmanns Vegne, for hvem Bering nylig havde protesteret en Vexel, denne havde trasseret paa ham for en tre Aar gammel Fordring paa 2,000 Mark for leverede

---

[1]) Sjæll. Tegn. 1753, No. 8, fol. 7.

Varer, fik Magistraten, navnlig Stadsdommeren Dr. Daniel Haecks, til at gjøre Arrest i Skibet med Varerne i Havnen for de 2,000 Mark. Derpaa satte Svenden, ledsaget af en Cancellist Flegge, efter Bering til Eutin, traf ham der og forlangte ham belagt med personlig Arrest for Gjælden, som en Mand, «der auf flüchtigen Fusz ginge». For at undgaae Skandale, fandt Bering det da rettest at tilfredsstille ham med Vexler, men da han saa Dagen efter den 13 August kom tilbage til Lybek og havde faaet sit Skib igjen frigivet, saa forlangte og fik han Kjøbmandssvenden arresteret for den ham i Eutin tilføjede Krænkelse. Den næste Dag, den 14 August, vilde Bering da for Alvor iværksætte sin Rejse til Danmark, men nu blev han standset af den arresterede Kjøbmandssvend, der fordrede, at Bering skulde stille Caution for hans Arrest. Bering kunde dog ikke faae nogen af Borgerne til at gaae i Caution for sig, og har derfor formodenlig maattet lade Kjøbmandssvenden igjen slippe ud ad Arresten[1]. Paa Grund af disse Viderværdigheder henvendte han sig nu til den storfyrstelige Regering om en Titel, og blev kort efter, under 1 October 1756, den unge Storfyrste Pouls anden Aarsdag, meddelt Bestalling som Hofraad. Har han havt Fjender, saa har han aabenbart ogsaa havt gode Venner, siden han kunde opnaae dette, her formodenlig navnlig Residenten, Baron Ranchstedt i Hamborg, og Storfyrstens Kammerherre, Baron Christian August Brockdorf i Petersborg, gjennem hvem alle Indstil-

[1]) Der kan neppe være nogen Tvivl om, at vi her have den sande Historie, der har givet Anledning til den Beretning af C. E. Secher i Danske Herregaarde, Bind 12, Marienborg, at Beringskjold i sin Ungdom drog til Lybek og der oprettede en Handel, men spillede Bankerot, ene til Skade for sine Creditorer — en Beretning, der, som vi nu see, sikkert synes at maatte grunde sig paa en Misforstaaelse.

linger fra det geheime Regerings-Conseil i Kiel bleve forelagte Storfyrsten, og hos hvem vi siden finde Bering i megen Yndest. Han synes dog ikke efter Bestemmelsen at have forladt Lybek endnu, thi saasnart han fik sin Hofraads Bestalling, hvilket maa være sket i Begyndelsen af November Maaned, fik han Baron Ranchstedt til officielt at communicere Lybeks Magistrat det. Kort efter vendte saa Bering tilbage fra Kjøbenhavn til Lybek for at fuldende sin Flytning, opholdt sig der omtrent en Maaned, beskjæftiget dermed, og indgav endelig, ligesom han stod ifærd med at rejse, i Følelsen af sin ny Værdighed, til Magistraten en Klage over den Tort, der i afvigte August Maaned var overgaaet ham af Stadsdommeren Dr. Haecks, forlangte, at denne skulde til Straf gjøre ham offenlig Afbigt for Retten, afsættes fra sit Dommerembede, bøde 4,000 Rdlr «ad pias causas», samt erstatte ham hans Tab, Tort og Creditspilde med 16,000 Rdlr, da Skibet, efter hans Angivelse til en Værdi af 10,000 Rdlr, var forlist paa Rejsen. At optræde paa denne Maade mod et Medlem af Raadet kunde naturligvis ikke andet end i højeste Grad forfærde Magistraten, og den gik derfor villig ind paa Dr. Haecks' Forlangende om hans Arrestation i Stadsporten, saasnart han prøvede paa at forlade Byen. Residenten, Baron Ranchstedt, fik imidlertid denne Arrestordre at vide, og for ikke at prostituere en af sin Herres Tjenere, lod han ham i sin Vogn kjøre ud af Staden, hvorefter Bering saa, i Selskab med en Berliner Kjøbmand, lykkelig fortsatte sin Rejse. Da Bering havde faaet Baronens Vogn at kjøre i, havde han igjen overladt denne den Lejevogn, som han allerede forud havde bestilt til Rejsen, og i denne vilde da en af Baronens Venner, sachsisk Capitain, Baron v. Raschau, kjøre til Oevelgönne, men i Stadsporten blev han saa ganske rigtig stoppet

af den vagthavende Officer, erklæret for at være Hofraad Bering, og afleveret til Hovedvagten som Arrestant, hvor Fejltagelsen dog blev opdaget, og Baronen atter givet fri. Da Bering saaledes var undsluppen, lod Dr. Haecks paa Magistratens Vegne lægge Beslag paa en Del Møbler, som endnu befandt sig i hans Bolig, men som han havde solgt til Baron Ranchstedts Secretair Lagertvist. Magistraten indgav derefter 24 December 1756 Klage til den storfyrstelige Regering over Bering, og erklærede at ville paagribe ham, hvor den traf ham. Faa Dage efter indgav Ranchstedt den 29 December sin Klage, og 9 Februar 1757 indgav ligeledes Oversagfører, Justitsraad Wegener i Kiel, sin af Ranchstedt forlangte Betænkning over Sagen[1]). Paa dette Stadium synes dog Sagen at være gaaet i Staa i nogen Tid, og vi træffe i Slutningen af December Maaned d. A. Bering i Kjøbenhavn, hvor han nu for første Gang offenlig optræder i Egenskab af storfyrstelig Hofraad og faaer en kongelig Commission nedsat til at paadømme en Vexelsag mellem ham og nogle Kjøbmænd i Kjøbenhavn, der stammede fra 1755, men trak sig ud lige til 1762, og der nærmere vil blive omtalt.

Kort efter, den 20 Maj 1758, erhvervede han sig, hvorledes vides ikke, et Adelsbrev af den tydske Kejser i Wien som Magnus Bering von Beringschiold[2]). Hans Op-

---

[1]) Hele denne ikke uinteressante lybske Episode i Mogens Berings Liv skyldes en særdeles Velvillie af den kongelige Statsarchivar Dr. Hille i Slesvig, hvem jeg skylder min ærbødige Tak for den overordenlige Imødekommen, med hvilken han har fremsøgt og completteret denne Sag i det af ham bestyrede Archiv, og udlaant mig den hele, dels i Originaler og dels i Afskrifter, til Benyttelse her i Staden.

[2]) Da dette er efter selve det originale Adelsbrev i Geheimearchivet, — see ovenfor Side 133 — kan Aaret for hans Adling i Adels-

tagelse i det romerske Riges Adelsstand begrundes i dette Brev dels ved hans Forfædres patriotiske Fortjenester og indehavte anselige og adelige Æresposter, — om hvilket Udsagn ovenfor er talt — og dels ved, at han selv fra sin Ungdom af er traadt i sine Forfædres Fodspor og har erhvervet sig en saadan Dygtighed, at han allerede er bleven beæret med Charakter af storfyrstelig Hofraad i Holsten, og nu for nylig er der tilfaldet ham nær Arveret («Anwartschaft») til et adeligt Gods. At han var traadt i sine Forfædres Fodspor, af hvilke Faderen var Kjøbmand, Moderen en Kjøbmandsdatter, og Farfaderen Møller, kan jo for saa vidt være ganske sandt, som han jo ogsaa var Kjøbmand, men i den Sammenhæng, hvori det her forekommer, i Forbindelse med Forfædres Fortjenester og anselige Æresposter, er det ikke andet end tomt Praleri, der er grebet rent ud af Luften. Ligeledes tør det med det Kjendskab, vi nu have til hans Familieforhold til alle Sider, ansees for temmeligt sikkert, at den sidste Grund, Exspectancen paa et adeligt Gods, er et fuldstændigt falskt Foregivende. Der findes ikke Spor af Tilknytning for denne Paastand.

Efter nu at være bleven Adelsmand, begav Beringskjold sig til St. Petersborg, og indgav der gjennem den ovenfor nævnte Overkammerherre, Baron Christian August Brockdorf[1]), der fungerede som en Slags Statsminister eller Cabinetssecretair, sin Klage over Magistraten i Lybek, bilagt med alle Sagens Akter. Paa Indstilling af Brockdorf

lexiconnet: 1753 kun være en Trykfejl, der hos Høst endvidere er blevet til 1751. Det sees ligeledes at være urigtigt, naar C. E. Secher, Danske Herregaarde, Bd. 12, Marienborg, lader ham blive adlet af den russiske Storfyrste.

[1]) En fjernere Slægtning af Conseilministeren i Kiel, Detlev Brockdorf til Rohlsdorf og Putlos, der var en Søn af hans Næstsødskendebarn.

udgik der derefter under 24 November 1758 en storfyrstelig Befaling til det gehejme Regeringsconseil i Kiel om at undersøge Sagen paa det nøjeste, og da erklære sig over, hvorvidt «vor Gloire og Rettigheder ere blevne krænkede, og hvorledes vi da skulde tage Satisfaction derfor». Paa dette Stadium hvilede Sagen nu atter et Aars Tid, medens Conseillet drøftede den [1]).

Imidlertid gik der ikke lang Tid hen, inden den nybagte Adelsmand fik Lejlighed til at optræde i sin ny Værdighed i sit Fædreland. Allerede samme Aar maa han have været her, thi i et Andragende til Kongen af 24 Maj 1759, om Udsættelse med den nys omtalte Vexelsags Foretagelse, anfører han, at han i Aaret 1758 «i sit Hofs Forretninger maatte rejse herfra Staden», og tillige viser, hvilket Hof han mener ved at tilføje, at det er en bekjendt Sag, at han staaer i Storfyrsten af Holstens Tjeneste. Det følgende Aar kom han — som ovenfor antydet — igjen, og den 16 Maj 1759 udgik der gjennem danske Cancelli et Kongebrev til Gehejmeraad Levetzow, Justitiarius i Højesteret, at det efter Ansøgning af M. Crone (ɔ: Marie Christine) v. Beringskjold, storfyrstelig Hofraad Mogens Beringskjolds Hustru, bevilges, at en mellem hendes Mand og Prokurator Fred. Vilh. Wivet paa Toldinspecteurernes Vegne indstævnet Sag, No. 38 paa Højesterets trykte Orden for iaar, maa paa Grund af Mandens Fraværelse udsættes i tre Maaneder. Da Indlægene til dette Brev mangle, — som saa mange andre lignende paa uforsvarlig Vis forlængst kasserede af vedkommende Archivbestyrelse, — saa vide vi ikke, hvad dette er for en Sag. Den naaede nemlig aldrig til at blive

[1]) Det kgl. preus. Statsarchiv i Slesvig. Grossfürstl. Arch., Fach 685, No. 19 og 702, No. 15.

paadømt af Højesteret. Men formodenlig er det den samme, der, paa Rentekammerets Forestilling efter kongelig Ordre, blev afgjort ved en kongelig Resolution 23 August næstefter, og ved hvilken nogle til 533½ Rdlr taxerede Varer, der i Aaret 1757 som Contreband og uangivne vare blevne arresterede for storfyrstelig Hofraad Beringskjold i hans Logement her i Staden, bleve frigivne uden nogen Told eller anden Rettighed [1]).

Denne ualmindelige Begunstigelse henviser os strax til at søge en Grund udenfor den paagjældende Sag, og en saadan er ved fornødent Eftersyn da ogsaa ganske rigtig funden, idet vi fra dette samme Aar af — ganske nøjagtig 10 Marts — kunne paavise et Forhold, i hvilket Beringskjold var traadt til den danske Regering, og som han paa forskjellig Maade benyttede sig af for at tilvende sig Fordele. Ved den unævnte, kyndige Forfatters Meddelelser om Beringskjolds Fortid, efter Kilder i Udenrigsministeriets Archiv, i Bruuns m. fl.s Danske Samlinger IV, 290—93 oplystes det alt for flere Aar siden, i 1869, at han under de langvarige holstenske Forhandlinger i Petersborg ligesom mange flere var bleven kjøbt af den danske Regering, i Haab om, ved deres Hjælp at fremme Mageskifte-Sagen. Det hed sig nemlig om ham, at han besad stor Indflydelse hos Storfyrstens Yndling Overkammerherre Brockdorf, der var den virksomste Modstander af Mageskiftet. Nærmere Underretning herom er velvillig meddelt nærværende Forfatter fra Udenrigsministeriet [2]). I Begyndelsen af Aaret 1759 fandt den danske Gesandt i Petersborg von Osten sig foranlediget til at forære Beringskjold

[1]) Sjæll. Tegn. 1759, No. 199. Rentek. Resol. Prot. 1759, No. 186.
[2]) Jeg skylder Geheimelegationsraad Vedel min ærbødige Tak for disse vigtige Underretninger.

én Gulddaase, ved Depeche fra Udenrigsministeren Grev Bernstorf fik han Pengene refunderede d. 10 Marts s. A.[1]). Ved samme Lejlighed meddeltes det, at der var bleven bevilget hans Hustru Udsættelse med den ovennævnte Proces (se Side 151 ovenfor). Et Par Maaneder efter træffe vi Beringskjold i Kjøbenhavn, hvor han gjør Grev Bernstorf sin Opvartning og forhandler med ham angaaende Mageskiftesagens nuværende Stilling og videre Fremme[2]). Kort efter rejste han atter til Peterborg (Dep. t. Osten 13 Juni 1759). Bernstorf havde Mistanke til ham, navnlig til hans Uegennyttighed (Dep. 28 Juli 1759), men ikke desto mindre vedblev man dog at begunstige ham, og under 25 August næstefter blev der saaledes bevilget hans Svigermoder, der — som nævnt — var Enke efter en dansk Officer, Capitain Thomas von Cappelen, som i 1724 var gaaet i russisk Tjeneste og der i 1738 falden som Oberstlieutenant, en Forøgelse af den lille Pension paa 50 Rdlr, som hun havde siden 1751, til 200 Rdlr[3]), hvilket Bernstorf samme Dag direkte meddelte storfyrstelig Hofraad von Beringskjold. Denne kom derefter atter til Kjøbenhavn, og rejste derfra igjen til Petersborg inden 8 September s. A. Bernstorf troede nu at kunne fæste Lid til hans Virksomhed for Mageskiftesagen, saalænge hans egen Interesse var knyttet dertil. Det berettes tillige, at Kongen havde meddelt ham forskjellige Naadesbevisninger — hvilke, angives dog ikke.

[1]) Det sees saaledes at være urigtigt, naar C. E. Secher i Danske Herregaarde, Bd. 12, Marienborg, som udkom 1860, først lader ham komme til Rusland, da Peder III blev Kejser, altsaa i Begyndelsen af Aaret 1762.

[2]) Depeche til Osten 26 Maj 1759. Herefter bør vistnok det Udsagn i den nysnævnte Artikel i Danske Samlinger IV, 290 corrigeres, at det ialfald ikke var Bernstorf, der benyttede Beringskjold, fordi han kjendte ham altfor vel som en Bedrager.

[3]) Kgl. Res. 1759 v. dansk Assign. Cont. i Rentek. Arch.

(Dep. t. Osten 8 September 1759.) Til hans Evner eller Indflydelse havde dog Bernstorf ingen ret Tillid, han vil kun, skriver han til Osten, «gjerne gjøre os store Tjenester, og derfor modtage store Belønninger». Bernstorf vil derfor ikke indlade sig paa Detailler med ham, men henvise ham til Osten (Dep. 17 November 1759). I de følgende Aar vedbliver Forholdet. Osten har gjennem Beringskjold foræret Brockdorfs Secretair et Uhr til 90 Rubler og faaer Summen godtgjort af Bernstorf (Dep. 12 Januar 1760). Denne bemyndigede endvidere Beringskjold til at love Kammerherre Brockdorf 50,000 [Rubler], hvis Mageskiftet kom istand (Dep. t. Legationssecretair Schumacher 23 Februar 1760), ligesom der ogsaa loves Beringskjold selv Belønning i dette Tilfælde (Dep. t. Schumacher 26 Marts 1760). Osten blev bemyndiget til at give ham et Laan paa 500 Rubler, som han havde bedet om. «Manden kunde gjøre Skade, dersom man gjorde ham misfornøjet» (Dep. 13 Maj 1760).

Denne Yttring af Bernstorf faaer en passende Illustration ved den Maade, paa hvilken Beringskjold, ved Brockdorfs overordenlige Gunst, netop ved dette Tidspunkt opnaaede at faae sin Controvers med Lybek afgjort. Den 27 Marts 1760, efter 15 Maaneders Overvejelse, havde Conseillet i Kiel endelig faaet expederet sin meget udførlige Forestilling i Sagen til Petersborg, netop tidsnok, inden det modtog en meget alvorlig Paamindelse fra Overkammerherre Brockdorf om at gjøre Ende paa Sagen, dateret Petersborg 16 April[1]). Da Forestillingen indkom til Petersborg, tog Brockdorf, i sin Note til Storfyrsten af 26 April, strax

[1]) Sendelser mellem Kiel og St. Petersburg medtog nemlig dengang det meste af en Maaned. Alle Datoer ere her ny Stil.

sit Parti med de Medlemmer af Conseillet, der stemte for at tage Sagen meget alvorlig, og udvirkede et storfyrsteligt Rescript af 27 Maj næstefter, hvorefter Residenten, Baron Ranchstedt, havde «paa det alvorligste og eftertrykkeligste at tilkjendegive Magistraten i Lybek vor allerhøjeste Unaade», og derhos foranstalte, at al Communication og «Negoce» mellem Storfyrstens Undersaatter og Lybek ganske ophørte, samt paa enhver optænkelig Maade vise Staden Storfyrstens Uvillie og højeste Unaade, saalænge indtil den ydede fuldstændig Fyldestgjørelse. Dette Middel hjalp øjeblikkelig. Rescriptet kom først til Kiel den 21 Juni, og Lybek maa da lige strax have gjort Afbigt in optima forma, thi allerede en Maaneds Tid efter, den 5 August 1760, udgik der til Geheimeconseillet et nyt storfyrsteligt Rescript, hvori det hedder, at Magistraten nu «nicht nur die äusserste Bereuung über das Vorgefallenen bezeuget, sondern eine unterthänigste Begierde am Tage gelegt hat, durch eine schuldigste zu beschaffende Genugthuung unserer gnädigsten Propension wiederum theilhaftig zu werden». Saaledes endte denne ret mærkelige lille Krig mellem Hofraad Beringskjold og Staden Lybek[1]). Paa samme Tid, som han saaledes begunstiges og støttes af den storfyrstelige Regering, er det et ejendommeligt Syn at see ham for Betaling at lade sig bruge af dens Fjende, den danske Regering. Senere samme Aar fik Beringskjold 1,200 Rdlr for at virke i Sagen (Dep. til Osten 25 October 1760). I Begyndelsen af det følgende Aar er Bernstorf ikke længer ret tilfreds med ham; han siger, at han allerede har faaet saa meget, at han ikke finder Anledning til at give ham mere, thi

---

[1]) Kgl. preuss. Statsarchiv i Slesvig. Grossfürstl. Arch., Fach 685, No. 19 og 703, No. 17.

skjøndt han synes at være vel sindet, saa seer man dog ingen Frugter af hans Bestræbelser. Han tilføjer dog de betydelig formildende Ord: Imidlertid maa De ikke lade ham omkomme af Mangel paa Hjelp [1]). Et Par Maaneder efter er Bernstorf atter tilfreds med ham, godtgjør Schumacher hvad Beringskjold har kostet ham, og tilføjer desuden: Jeg finder, at han fortjener at blive beskyttet, opretholdt og belønnet [2]). Under 31 October samme Aar skriver han selv til Beringskjold, fra hvem han netop har modtaget nogle Breve, som have været næsten fire Uger undervejs, og beklager den Ulykke, han er geraadet i, idet han trøster ham med, at han ikke deri skal blive forladt, og strax sender ham en Vexel paa 300 Daler Banco, som han haaber, vil redde ham. Hvad for en Ulykke det er, der her tales om, vides ikke, men man kan dog ikke undlade at sammenføre denne Yttring af Bernstorf med noget, som Beringskjold skriver til Kongen otte Aar senere, i en Ansøgning om Henstand med Betalingen af noget Gods, han havde kjøbt i Jylland. Han anfører heri, at han paa en Tid, da han stod i en fremmed Potentats Tjeneste, villig opoffrede Liv og Blod samt ganske Formue, da det i Kong Frederik V^tes Navn med højeste Naades Forsikkring, ved dennes Ministre af ham blev forlangt; og derpaa tilføjer han følgende: «Og foruden andre bekjendte Beviser, som jeg derpaa aflagde, maa ufejlbarlig være endnu de da værende høje Ministre i det høje Conseil i frisk Minde, da jeg i Aaret 1761 fra Petersborg var rejst til Königsberg for efter Anvisning fra den daværende høje Conference at hæve

---

[1]) «Vous ne le laisserez pas périr faute de secours.» (Dep. t. Schumacher 17 Januar 1761.)

[2]) «Je sens, qu'il mérite d'être conservé, soutenu et recompensé.» (Dep. 9 April 1761.)

den Kapital 14,125 Rubler i rede Penge, foruden en dobbelt saa stor Kapital, jeg ellers sammesteds skulde godtgjøres; da min Konges og Fædrelands Nytte efter Omstændighederne udfordrede til samme Tid at rejse her hid [ɔ: til Kjøbenhavn], skete det sidste, og foraarsagede, at jeg mistede Alt»[1]). At det er den her omtalte Begivenhed, Bernstorf under 31 October samme Aar omtaler som en Ulykke, synes i og for sig rimeligt, men det uhyre Misforhold mellem det af Beringskjold til over 42,000 Rubler anslaaede Tab og Bernstorfs Trøst med 300 Rubler er dog yderst paafaldende, og uagtet, som vi ovenfor have seet, Beringskjold ikke tog det saa nøje med Sandheden, naar hans Fordel var med i Spillet, saa kan man dog vanskelig tænke sig Muligheden af, at han skulde vove en enorm Overdrivelse af sit Tab i et Andragende til Kongen, hvori han udtrykkelig appellerer til de endnu levende Statsministres Erindring. Med det følgende Aar, 1762, indtraadte, som bekjendt, en ny og for Danmark særdeles farlig Situation i St. Petersborg, idet den holstenske Hertug som Peter III besteg Thronen 5 Januar, ved Kejserinde Elisabets Død, og beredte sig til at paaføre Danmark Krig. Hvorvidt Beringskjold efter dette Tidspunkt var i Rusland, vides ikke, men saa meget maa ansees for vist, at han i alle Tilfælde ikke kan have været der senere end i Begyndelsen af Marts Maaned dette Aar. Vi finde nemlig i den fra saa fortrinlig Kilde stammende oftere citerede Artikel i Danske Samlinger fra 1869 (IV, 290—94), at Beringskjold sidst i Marts Maaned fra Danmark af kom til Grev Rantzau-Ascheberg i Danzig med Ordrer til denne hjemmefra, men

---

[1]) Beringskjolds Andragende af 26 Juni 1769 ved kgl. Resol. 4 Juli 1769 i Rentek. Resol. Prot. for dette Aar, No. 82. Jfr. Brev t. Eickstedt 9 Juni 1773 ved Retssagen fra 1781 følg.

da han derefter tilligemed Rantzau begav sig paa Rejsen til Petersborg, blev han i Königsberg forraadt af sin Tjener, og undgik kun ved Flugten at blive arresteret af russiske Soldater, der havde Ordre til at gribe ham, saasnart han viste sig paa den russiske Grændse. Vel skriver nu Bernstorf til Legationssecretair Schumacher i en Depeche af 30 Marts 1762, at denne endelig ikke maa lade Beringskjold erfare noget om en ny Liaison, som Haxthausen, Ostens Eftermand som Gesandt, har knyttet i Petersborg. Men dette maa nødvendigvis være skrevet paa en Tid, da Beringskjold var afrejst fra Kjøbenhavn, men endnu ikke ankommet til Petersborg, thi ifølge den ofte citerede Beretning i Danske Samlinger ankom Rantzau, efter paa den anførte Maade at have mistet sin Ledsager Beringskjold i Königsberg, først til St. Petersborg midt i April, og fulgte der «i Alt de Ordrer, som han havde faaet ved Beringskjold». Hvor denne efter sit Uheld begav sig hen, vides ikke direkte, men den 22 Maj 1762 skriver Bernstorf til Gesandtskabet i Petersborg: Beringskjold er her. Vær De blot ikke urolig med Hensyn til ham; Kongen har befalet mig at drage Omsorg for, at han ingen nye Udflugter gjør[1]). Peter den III blev, som bekjendt, afsat den 10 Juli, altsaa netop syv Uger efter, og man kan derfor ikke antage det for muligt, at Beringskjold, som den danske Regering passede paa i Kjøbenhavn, og som den russiske Regering vilde arrestere, naar han overskred Rigets Grændser, desuagtet dengang var i Petersborg, og det er derfor umuligt at fæste Lid til, hvad Jens Kragh Høst fortæller, at han i Aaret 1762, som det hedder i en Kjøbmands Skikkelse, befandt

[1]) «B. est ici. N'ayez aucune inquiétude à son sujet, le roi m'a ordonné d'avoir soin qu'il ne fasse de nouvelles courses».

sig i Petersborg og skal have taget en meget virksom Del i den Sammensværgelse, der førte til Peter III^dies^ Afsættelse[1]); og lige saa lidt tør man antage det for overensstemmende med Sandheden, naar C. E. Secher beretter, at han drog til Petersborg i 1762, da Krigen skulde udbryde, altsaa i Juli Maaned, samtidig med Peters Afsættelse, og paa Hjemvejen derfra nær var bleven hængt som Spion i Königsberg[2]). Denne Historie synes nærmest at være fremkommet ved en Misforstaaelse af den Begivenhed, der ovenfor er berettet efter Danske Samlinger. Naar det fremdeles berettes af Høst paa de anførte Steder, at han som Snarbud først bragte til Danmark den for dette Rige saa højst glædelige Tidende om Kejserens Afsættelse, saa maa dette efter det oven anførte ansees for lidet rimeligt, ialfald kom han ikke med Efterretningen derom fra Petersborg. Det berettes dernæst, at han til Belønning herfor af Regeringen erholdt en Pension af 900 Rdlr, og da eller nogen Tid efter fik Titel af Generalkrigscommissair. At han 15 Juni 1763 fik Bestalling som Generalkrigscommissair, er sandt, men han blev det vel at mærke kun efter Ansøgning, som jeg er saa heldig at kunne meddele efter Originalen. Den er dateret Kjøbenhavn 28 Maj 1763 og lyder saaledes: «Fra min Ungdom har min Lyst stedse været til Militair-Etaten, skjøndt jeg ikke hidtil har kunnet naaet mit Ønske. Men da jeg nu allerunderdanigst haaber, at jeg til Deres kongelige Majestæts Naade ikke har gjort mig uværdig, saa beder jeg i allerdybeste Underdanighed, Deres kgl. Maj. allern. maatte behage af særdeles høj kongelig Naade at forunde mig

---

[1]) Politik og Historie, Bd. 1 (1820), Side 73—104. Joh. Fred. Struensee og hans Ministerium, Bd. 2 (1824), Side 494 f. og 550.

[2]) Danske Herregaarde, Marienborg, Bd. 12, som udkom i 1860.

Generalkrigscommissairs Charakter» [1]). Angaaende Pensionen har jeg hidtil intet Spor kunnet finde, men helt benægte Muligheden deraf tør man ikke, da en saadan Pension kan være bevilget gjennem en Autoritet og anvist paa en Kasse, hvor man ikke finder paa at søge den. Det sees saaledes, at denne fra Høst stammende Historie om hans Deltagelse i Peter III^{dies} Afsættelse og Overbringelse af den første Efterretning derom til Kjøbenhavn — en Beretning, der siden er bleven gjentaget af alle historiske Skrifter om denne Materie — er alt andet end paalidelig.

Til denne hans Hjemkomst fra Rusland og foregivne Belønning af Regeringen knytter der sig følgende Udsagn af Beringskjold selv, en Del Aar senere. I den samme nys omtalte Ansøgning fra 1769, siger han, at han kom til Danmark og fandt Naade med naadigste Løfter om Godtgjørelse; samt at han i Aaret 1766 indgav en Memorial med Bilag, hvori han fuldstændig oplyste det oven omtalte Tab i Aaret 1761, og at der faldt kongelig Resolution «i min allerunderdanigste Ansøgnings Faveur, men formedelst den højsalige Konges paafulgte Død kom ej til Fuldkommenhed. Om dette og mere, som jeg her vil forbigaae, appellerer jeg til de høje Conseilministre, som i de Tider have været i Conseillet, ligesom og at jeg er kommet igjen til mit Fædreland efter Ordre, for at nyde Frugten af min viste Troskab, hvilket mig og tildels med mere formedelst den højsalige Konges Død er betaget» [2]). Om denne Sag vides ikke andet end her staaer, og man maa derfor antage, at den er forgaaet med Conseillets øvrige Sager, ved Slottets

---

[1]) Krigscancelliets Concepter til Expeditioner og refererede Sager 1 Juni 1763, i Geheimearchivet.

[2]) Rentek. Res. Prot. 1769, Nr. 82.

Brand 1794, thi at dette tre Aar efter, uden at være sandt, skulde kunne siges af Beringskjold i en Ansøgning til Kongen, og med Appel til endnu levende Mænd (Bernstorf, Thott, Moltke, Reventlow), som endnu indtoge de samme Embeder, som dengang, maa ansees for en Umulighed.

Foruden denne noget mystiske Historie findes der i Beringskjolds Liv i de Aar, han opholdt sig i Udlandet, endnu en, der ikke er mindre dunkel. Baade i den til Kronprindsen rettede «Høegens Praktiker» og i Brevet til Prinds Carl af Hessen[1]) omtaler han den Krigserfarenhed, han har erhvervet sig som «Volontair» i «trende Campagner i den syvaarige Krig ved den russiske Armee». Hvorledes det hermed hænger sammen, er vanskeligt at sige. Da Syvaarskrigen førtes i Aarene 1756—63, og vi jo gjennem hele denne Periode Aar for Aar have kunnet følge hans Spor, i Lybek, i Petersborg og i Kjøbenhavn, kan der ved «Volontair» neppe tænkes paa nogen egenlig Krigstjeneste, men vel snarere paa en Stilling ved Armeen som Leverandeur eller lignende, men saa indsees det rigtignok ikke, hvorledes han derfra skulde kunne hente «Krigserfarenhed».

IV.

Beringskjold i Danmark 1762—1772.

Saameget synes imidlertid at være sikkert, at Beringskjold fra 1762 af atter tog fast Ophold i sit Fædreland. Ikke ret længe efter blev han dog paa en mindre behagelig Maade mindet om sin Fortid, idet der i Slutningen af dette samme Aar faldt endelig Højesteretsdom i den Vexelsag fra 1755, som han siden 1757 — som ovenfor omtalt — havde havt med Kjøbmand Niels Borup i Kjøbenhavn og dennes

[1]) Se nedenfor Side 188.

Bo. Den angik et Skadesløsbrev, som Borup 2 Dec. 1755 havde udstedt til Mogens Bering, og i Kraft af hvilket Beringskjold nu søgte Borup til at betale sig 2,000 Rdlr Hamborger Banco, hvormed han paastod at have maattet indfrie en ældre Vexel af 24 Januar 1755. Han fik begyndt en Arrestforretning mod Borup, men denne blev senere nægtet videre Fremme, og under 9 December blev der nedsat en kongelig Commission til at dømme Parterne imellem. Det blev under Sagen bevist, at Beringskjold slet ikke havde betalt den nævnte Vexel, som ikke engang vedkom ham, og under 16 November 1757 dømte Commissionen ham lige efter Borups Paastand, frikjendte denne for hans ubeføjede Tiltale, erklærede Arresten for ulovlig, og dømte Beringskjold til at betale ham 300 Rdlr for Tort, Credits og Velfærds Spilde, og i Procesomkostninger 200 Rdlr. Niels Borup var imidlertid død, og Beringskjold forfulgte Sagen imod hans Enke og Bo, men uden Held. Ved talrige Udsættelser fik han vel Sagen trukket ud lige til Aaret 1762, men da Højesteretsdommen faldt 30 November d. A., saa var Beringskjold dog ikke heldigere her, da Commissionsdommen i alt væsentligt blev stadfæstet, og han endda ved Voteringen maatte finde sig i at blive kaldt en Prakker, og hans Søgsmaal Spilfægteri. Under denne Sag havde Prokurator Fred. Vilh. Wivet, der førte Borups Sag for Højesteret, under Proceduren angrebet Beringskjold med adskillige hans Person og Ære nær gaaende Tillæg og Beskyldninger, hvilke Hofraadens Prokurator, Bang, havde forsømt at paatale. Beringskjold indgav imidlertid Klage derover, og der udgik da 30 December 1762 en kongelig Befaling gjennem Cancelliet til Rettens Justitiarius, Geheimeraad Lewetzow, at «saasom saadan Procedure, hvor der anføres Personalia, ikke skikker sig for Højesteret», saa skulde

han kalde Prokurator Wivet for sig og i to Højesterets-assessorers Nærværelse sætte ham derfor til Rette. Man fejler vist neppe, naar man heri finder et Bevis paa Erkjendtlighed fra Regeringens Side for hans Virksomhed, uagtet vi ikke see os istand til nærmere at paavise denne[1]). I de nærmest paafølgende Aar vide vi Intet om hans Liv eller Foretagender. Kun maa han have opholdt sig i Danmark, thi vi finde, at han 29 December 1763, altsaa et halvt Aar efter, at han var bleven Generalkrigscommissair, til Rentekammeret indgav et Andragende om at maatte anvises en Plads ved Rudersdal, som han var Ejer af, til at opbygge en Stald paa, samt frit Egetømmer til sammes Opbyggelse, som idetmindste maatte være en 10—12 Fag i Længden og 5—6 Fag i Breden, og tillige om en aarlig Udvisning til fornøden Ildebrand, nemlig 4 Skovlæs Brændeved, 2 Skovlæs Tørv og 2 Skovlæs Gjerdsel. Dette Andragende førte ikke til noget; det er i Protokollen vedtegnet: «Afslaaes», og derpaa: «Henlagt», men det viser os dog saameget, at han allerede dengang havde slaaet sig ned og erhvervet Grundejendom i Danmark[2]). Nærmere Oplysninger om denne Sag savnes imidlertid hidtil ganske, og det Samme gjælder tildels om det følgende Aar 1764. Dog vide vi, at han i Begyndelsen af dette flyttede til Sorø, og kjøbte Ejendom der i Byen[3]), og fremdeles beretter Esaias Fleischer, Forfatteren til den bekjendte populære Naturhistorie, siden Amtmand i Korsør, i sit Levnet Side 32, at

---

[1]) Danske Cancellis Sjæll. Tegn. 1757, No. 585. 1758. No. 21, 22. 1761, No. 21. 1762, No. 103, 497, 580. Højesterets Voteringsprotokol i Rettens Archiv.

[2]) Rentek. Collegiets Extract-Memorialprotokol Litra UU, 1759—69, No. 737, og Memorialprotokol Litra B, 1763—66, p. 162.

[3]) Danske Canc. Oversecretairs Brevbog 1766, No. 563, og 1767, No. 440.

det var Beringskjold, der var gift med en Halvsøsterdatter af hans Kone, som i September Maaned 1764 ved at anbefale ham til Oberst Eickstedt, der da midlertidig commanderede det sjællandske Dragon-Regiment i Nestved, skaffede ham Regimentskvartermesterembedet ved Regimentet[1]). Dette tyder paa en ældre Forbindelse mellem Beringskjold og Eickstedt; og at de have kjendt hinanden, siden Eichstedt som Major ved de sjællandske Dragoner i Aaret 1763 kom tilbage med Regimentet til Næstved, erfare vi af Beringskjold selv, i det til Kronprindsen rettede Skrift: «Høegens forræderske Praktiker», som han affattede i 1784, hvorom nærmere nedenfor[2]).

I Aaret 1765 synes Beringskjold afgjort at have bestemt sig til at blive i Danmark. Vi finde nemlig, at under 28 Februar d. A. Generalkrigscommissair Magnus de Bering-

---

[1]) Familieskabet var efter Hundrups Stamtavle over Familien Hald, i Viborg Skoles Program 1875, samt utrykte Kilder — dette:

Andreas Pedersen Hald,
f. c. 1668. Præst i Særløse og Hvalsø i Volborg Herr. 1694, † 1725.
g. 1) 1694 Kirstine Hulegaard, 2) [1707] Apollonia Marie Stendorph.

1. Peder, f. 1698, Præst i Idom, † 1749.	1. Karen, f. [1700], † eft. 1759, g. m. Oberstlieut. Thomas v. Cappelen, † 1738.	2. Bodil Kirstine, f. 17... † 1762, g. m. Præst i Særløse og Hvalsø Vilh. Knudsen Gamborg, † 1774.	2. Anne Sofie, f. 17... gift m. Regim.-Kvarterm. Esaias Fleischer, † 1804.
Andreas i Hamborg, † 1803.	Maren Kirstine, f. 1724, † 1783, g. m. Mog. Bering, † 1804.	Abelone Marie, f. 1742, † 1813, g. 1763 m. den senere Capellan ved Holm. Kirke Peder Hersleb Abildgaard, dengang Præst v. Frue Kirke i Roskilde.	

[2]) Jfr. ogsaa hans Brev til Eickstedt af 5 Maj 1773, ved Retssagen fra 1781 f. i Canc. Archivet.

skjold fra Kjøbenhavn af søgte Kongen om at faae en liden enlig Bondegaard en halv Mil fra Sorø, i Antvorskov Rytterdistrikt, Vitsøgaard kaldet, paa 6 Tønder Hartkorn, tilkjøbs, idet han angav, at Fæsteren paa Grund af den store Bygning ikke kunde soutenere sig uden Restantser. Han ønskede med Familie at have Bopæl der, eftersom han nu havde etableret sig i Sorø. Da han intet Svar fik, indgav han 10 April næstefter ordret samme Ansøgning, men da Rentekammeret i sin Forestilling oplyste, at den vedkommende Fæster af Gaarden hverken resterede med Skatter eller med Landgilde, og tillige fraraadede at sælge en saadan enkelt Gaard paa anden Maade end ved Auction, saa kom den kongelige Resolution af 4 Maj 1765 til at lyde paa, at «hans Ansøgning efter Omstændighederne ikke er at accordere» [1]).

I Sorø blev Beringskjold ved at boe endnu i to Aar, og fra sit Ophold der har han heller ikke ladet sig uden Vidnesbyrd. Den 6 Septbr. 1766 indgav han et Andragende til Overhofmesteren ved Academiet, Geheimeraad Wolff Veit von Reitzenstein, om at faae sin da 17aarige ældste Søn Ditlev ind paa Academiet for 100 Rdlr om Aaret, da han ikke havde Raad til at betale de 200, som det ellers kostede. Reitzenstein vidste ikke andet, end at Beringskjold af Kong Frederik V var optaget i Adelsstanden, bemærkede, at han skulde tilforn have været Kjøbmand, men havde ingen Kundskab om, «med hvad Formue han derfra sig begav», og anbefalede Andragendet; men Cancelliet afslog det, da det viste sig, at der aldrig var udfærdiget noget dansk Adelspatent for ham. Beringskjold var dog

---

[1]) Rentek. Resol. Prol. 1765 Nr. 80 og kgl. Resoll. ved Rytterdistr. Cont., hvor Beringskjolds originale og egenhændige Ansøgninger findes.

ikke den Mand, der saaledes lod sig afvise. Aaret efter kjøbte han — som vi strax nærmere skulle omtale — Gods i Jylland og agtede nu at flytte derover, og indkom da under 20 August 1767 med et nyt Andragende, om at baade hans ældste Søn Ditlev og den yngre Thomas, dengang kun 14 Aar, men dog allerede i 6 Aar Lieutenant ved de holstenske Kyrasserer, maatte blive antagne ved Academiet for 100 Rdlr hver, da han ellers ikke havde Raad til at holde dem der. Han beraabte sig paa, at han — om end ikke adlet her — dog var af kejserlig Rigsadel, af Kongen benaadet med Charakter, ejede Gods her i Landet med adelige Friheder, og agtede at blive her bestandig og employere sine Sønner til Landets Tjeneste. Cancelliet blev dog ved Sit, og Beringskjold naaede ikke sit Ønske[1]). Paa samme Tid laa han ogsaa i Klammeri med Byfogeden Henrik Jessen[2]) om sin Skat. Den 4 Juli 1767 indgav denne til Rentekammeret en Promemoria desangaaende. Beringskjold boede der i Byen og ejede en Gaard, men var nu rejst derfra samme Foraar med Frue, Børn og Domestiker «til Jylland eller Aarhus», idet han i Sorø kun efterlod en Jomfru og en Pige. Hidtil havde han hver Maaned betalt Extraskatten for hele sin Husstand, men 23 Juni havde han givet Jomfruen Ordre til at betale den for sidste Gang, og for Fremtiden kun at betale for sig og Pigen, eftersom han betalte det Øvrige ved den af ham kjøbte Søbygaard i Jylland. I den Anledning erholdt Beringskjold nu fra Rentekammeret under 7 Juli Ordre til at tilstille Byfogden Bevis fra den vedkommende Oppebørselsbetjent i Jylland, at denne fra indeværende Maaned af oppebar hvad Skat han

[1]) Danske Canc., Oversecretairens Brevbog 1766, No. 553 og 610 med Indlæg. 1767, No. 440.

[2]) Byfoged der 4 November 1757 til 1789.

for sig og Husstand skulde svare. Det hjalp dog ikke. Den 5 August kom der atter en Skrivelse fra Byfogeden, at Beringskjold var kommen til Byen, og at han havde ladet ham erindre om at producere den krævede Attest eller betale Skatten ogsaa for Juli Maaned, hvortil han mundtlig svarede, at det skulde nok finde sig. Men nu havde Jessen atter havt Bud hos ham, men fik til Svar af hans Frue, at nu var han rejst til Kjøbenhavn, men de havde leveret Attesten i Aarhus, og Jessen skulde ikke bekymre sig derom. De vilde ikke engang længere nu betale for de to Fruentimmer. Byfogeden tilføjer derpaa følgende Charakteristik: «Han er en Mand, som Ingen gjerne vil have med at bestille, da Alle skye ham for ikke at komme i Broutalleri (sic) med ham, som kan skee for ingen Ting, formedelst hans store Overmod, og tit og ofte er bleven klaget over, saa jeg for min Del saa meget som muligt søger at undgaae ham, at jeg ikke skal geraade i Fortræd med ham, efterdi jeg kan høre, hvor det gaaer Andre.» Han spørger derfor, om han ikke for Fremtiden maa betale under Søbygaard, «efterdi det dog spargerer, at han med første vil flytte derover med Alle», og slutter saaledes: «Beder saa indstændig som underdanigst, at Deres Excellencer og høje Herrer ville bevise mig den Naade og Grace, at jeg, saa meget som muligt skee kan, være forskaanet for denne Mand, som jeg har kjendt for 25 Aar siden, da han ikke var mere end jeg, og vi vare gode Venner, men nu er bleven saa anseelig, dog mest i sin egen Indbildning, at jeg intet hellere ønsker, end at undgaae at have med ham at bestille, siden jeg seer, hvor det gaaer Andre.» Det var saaledes en Ungdomsven fra sine første Studenterdage, som Beringskjold her stødte sammen med, thi 25 Aar tilbage fra 1767 fører os til 1742, og Mogens Bering blev

som vi saae, Student i 1740. Hvorledes Enden paa denne Sag blev for den saa ulykkelige Byfoged, kan ikke sees, men under 15 August næstefter tilskrev Rentekammeret baade Jessen og Beringskjold, at da denne endnu ikke havde skaffet den forlangte Attest, saa bliver om Skattens Betaling for Juli og fremdeles, saalænge Attest ej produceres, at gjøre Erindring, og saafremt Betaling udebliver, vil samme ligesom andre Restantser af Extraskatten paa lovlig Maade indsøges, og holder Hr. Byfogeden sig i saa Fald til det Beringskjold i Sorø By tilhørende Gods[1]).

Som alt ovenfor nævnt havde Beringskjold nu istedenfor den Bondegaard, som han to Aar tidligere forgjæves aspirerede til, nu faaet sig en Herregaard, ja endogsaa to. Hermed forholder det sig saaledes. Det skanderborgske Rytterdistrikt blev solgt ved Auction 23 April og følgende Dage 1767, Budene bleve approberede ved kongelig Resolution 5 Juni næstefter, og ved denne Lejlighed kjøbte Beringskjold to Herregaarde samt noget Strøgods og Tiender, navnlig Søbygaard i Søby Sogn, Gjern Herred, paa 34 Tønder Hartkorn, Gaarden bygget af og beboet af Amtmanden, Conferentsraad Trappaud (nu under Grevskabet Frisenborg), og Kalbygaard i Laasby Sogn, ogsaa i Gjern Herred, paa 19 Tønder Hartkorn, begge med tilhørende betydeligt Bøndergods. Begge ligge et Par Mil Østen for Silkeborg[2]). I en Ansøgning til Kongen fra 1769 angiver han selv, at han kjøbte ialt for 105,631 Rdlr 2 complette Sædegaarde og 13 Konge- og Kirketiender; den halve Kjøbesum at betale til Viborg Omslag 1768[3]).

---

[1]) Rentekammerets Sjæll. Journal Litra D, No. 1038 og 1073. Sjæll. Stiftscontoirs Missiveprotokol, Litra LLLL, pag. 395 f. og 436 f.
[2]) Rentek. Resol. Prot. 1767, No. 67.
[3]) Rentek. Resol. Prot. 1769, No. 82. En Rdlr = 3 Kroner 20 Øre.

Denne mærkelige Forandring fra 1765, da han vilde nøjes med en Bondegaard, og til nu, da to Herregaarde ikke vare ham for meget, trænger til en Forklaring, og en saadan ere vi ogsaa istand til at give. Vi saae ovenfor, at hans Moders Halvsøster Maren Jensdatter Møller i 1732 var bleven Enke efter Byfoged Ole Andersen i Aarhus. De havde ingen Børn, og hun havde da med sin Mand 28 Marts 1724 oprettet et gjensidigt Testamente (kongelig confirmeret 17 December s. A.), efter hvilket den længst levende af dem skulde beholde det fælles Bo sin Livstid, men efter samme Længstlevendes Død skulde det saa deles mellem begge Ægtefællernes fælles Arvinger. I det Tilfælde, at den Længstlevende igjen indlod sig i Ægteskab, skulde han eller hun blot betale 50 slette Daler til den tidligst Afdødes Arvinger. Da nu Byfoged Ole Andersen døde 1732, kun efterlod sig ubetydeligt, og ikke havde andre Arvinger end en Brodersøn ved Navn Peder Christensen, som dengang var Rytter, saa ønskede Enken at opgjøre Boet strax, angav derfor i Aaret 1736 at ville gifte sig igjen, og udbetalte Peder Christensen de 50 Daler, og denne udstedte derpaa Afkald paa Arv. Noget nyt Giftermaal blev der dog intet af, og 5 Aar efter, i 1741, døde saa hendes Fader Jens Andersen Møller, hvis eneste Arving hun var. Hans Bo angives under den senere Retssag om Arven til 50—60,000 Rdlr. Maren Møller erhvervede nu 19 Februar 1751 Facultas testandi, men gjorde dog først sit Testamente 15 Aar efter, den 18 December 1766, fire Dage før sin Død. I dette indsatte hun sin Halvsøster Ingeborg Blachs ældste Søn, Hofraad[1]) Magnus Beringskjold til sin Universalarving,

[1]) Da han allerede i tre Aar havde været Generalkrigscommissair, maa dette beroe paa en Uagtsomhed, eller en Hukommelsesfejl af den gamle Kone.

dog imod at han skulde udbetale sine tre endnu levende Sødskende, der jo stode hende lige saa nær, ialt 10,000 Rdlr, nemlig sin oven omtalte syv Aar yngre Broder Mikkel Ditlevsen Bering i Randers 5,000 Rdlr, sin som det synes noget ældre Søster Ingeborg Marie, der levede paa Dronningborg ved Randers, som Enke efter Regimentsskriver, Kammerraad Niels Schelde, der var afgaaet ved Døden i 1762, 2,000 Rdlr, og sin otte Aar yngre Søster Else Kirstine, gift med Forvalter Fred. Westerholt paa Baadesgaard paa Laaland, 3,000. Nu døde Maren Møller 22 December 1766 i Aarhus, Arvingerne mødte, og Testamentet blev aabnet. Af Skifteacten kan ikke sees videre, eftersom samtlige Arvinger, der alle vare myndige, enedes om at begjære sig Boet udlagt, hvilket derefter skete 21 Januar 1767, lige en Maaned efter Dødsfaldet[1]).

Beringskjold har aabenbart slet ikke været i nogen Tvivl med Hensyn til Anvendelsen af denne efter de Tiders Forhold temmelig betydelige Formue, men har strax været bestemt paa, hvortil han vilde bruge den, thi kun tre Maaneder efter var det, som vi ovenfor saae, at han kjøbte det jydske Gods. Den 21 October 1768 fik han Bevilling paa den Kongen forbeholdte Jagtret paa Klintrup Bys Grund (Gjern Herred, Skanderborg Amt) samt Farre Bys Grund (Gjern

---

[1]) Skifteacten i Aarhus Skifteprotokol i Byfoged-Archivet, af hvilken jeg ved Hr. Byfoged Thorups Velvillie er i Besiddelse af en Afskrift. Danske Cancellis Jyd. og Smaalandske Tegn. 1771, No. 22, 23 og 124. Sjæll. Reg. 1775, No. 682 med Indlæg. Jevnfør Regimentskvartermester C. G. Schiøts Opgjørelse af Magn. Beringskjolds Bo 22 Dec. 1781 i det kgl. Danske Selskabs Archiv, Pakke 37: »Kammerherrinde og Kammerjunker Beringskjolds Documenter«. De 2,000 Rdlr til Søsteren, Madame Westerholt, udstedte han dog kun Obligation for, som var ubetalt endnu i 1781.

Herred, Silkeborg Amt) i 20 Aar[1]. Han begyndte strax at vise sig som en egenmægtig Herre, i en Sag, der drager sig igjennem hele tre Aar, og gav Anledning til en Række Bryderier og Skriverier, og som synes at have forholdt sig saaledes. Beringskjold fandt det, som han selv siger, nyttigt at anvende Røgen Sogn, som hørte under Kalbygaard, under Søbygaard, og gav da Kalbygaard Erstatning i Stier By, paa hvis Besiddelse han ved kongelig Resolution af 5 Juli 1767 fik Approbation. Byen var imidlertid paa Auctionen 23 April oprindelig kjøbt af en Vejer og Maaler i Aarhus ved Navn Peder Brendstrup, som Commissionær for Bymændene, men efter Auctionen afstod Brendstrup Budet til Beringskjold, der paa den Maade blev Ejer af Byen, og den maatte nu gjøre Hoveri og svare Landgilde til Kalbygaard. Efter Foregivende mishandlede Beringskjold ogsaa Bymændene haardt, ved at aftvinge dem Pengeafgifter, Ægter og andet Arbejde. Bymændene klagede da, — som Beringskjold i sit charakteristiske Sprog udtrykker sig, opsatte af en Prokurator Søren Høyer i Vejle, «til deres egen Ruin», — og allerede under 15 Januar 1768 nedsatte Kongen en Commission til at dømme Parterne, Brendstrup og Stier Bymænd paa den ene Side, og Beringskjold paa den anden, imellem. Imidlertid indkom Stier Bymænd med en ny Klage, og Amtmanden, Geheimeraad Woyda fik i den Anledning 23 December 1768 Ordre at tilholde Beringskjold, ikke at foretage sig nogen Forandring med Stier Bys Gods og Mandskab, saalænge den mellem dem værende Proces varer. Ikke destomindre vedblev Beringskjold at gjøre Skovudvisninger til Andre, ikke til eget Brug, lade Byen gjøre Tjeneste til Kalbygaard, istedenfor under Søby-

---

[1]) Rentekammerets Exped. Prot., No. 26, Side 396.

gaard, samt af Stier Bys Mandskab at udtage Landsoldater til at levere og præsentere for sit øvrige Gods, om hvis Kjøb ingen Disput var. Cancelliet afkrævede General-Landvæsens-Collegiet Erklæring i Sagen, og under 18 April udtalte dette, at det ansaae Beringskjolds «Opførsel som hel uanstændig», og henstillede til Cancelliet, om den ikke burde særlig straffes. Beringskjold fik da 12 Maj et nyt Tilhold, med Trudsel om at blive straffet[1]).

Imidlertid befandt Beringskjold sig i stor Forlegenhed med Udredelsen af Betalingen for Godset. Den 26 Juni indgav han et Andragende til Kongen, hvori han udførlig gjorde alle sine formentlige Tjenester gjældende, navnlig det Tab, som vi ovenfor omtalte, at han foregiver at have lidt i Aaret 1761. Efter Auctionsconditionerne skulde han allerede til Viborger Omslag 1768 have betalt Halvdelen af den 105,631 Rdlr store Kjøbesum, men havde strax faaet Henstand dermed til Omslaget 1769. Til samme Tid skulde han ogsaa betale Halvdelen af de 20,450 Rdlr, som han i 1768 havde kjøbt to Skovparter for, ialt saaledes over 63,000 Rdlr. Han angav, at baade han og hans Cautionist, Justitsraad Hans Henrik de Lichtenberg til Bidstrup, forgjæves havde anstrængt sig for at indkræve hans Tilgodehavende hos ellers solide Folk; men desuagtet havde han kun opdrevet henved Halvdelen, 30,000 Rdlr, og bad nu om Henstand med det Øvrige til Omslaget 1770, imod Lichtenbergs Caution. Han beder ydmygelig, at det ej maa af Kammeret stilles til ny Auction paa hans og Cautionists Regning, da det ved de nuværende vanskelige Pengeforhold vil være hans totale Ruin. Den kongelige Resolution af 4 Juli 1769 lyder paa, at hans Ansøgning

[1]) Jydske Tegn. 1768, No. 133. 1769, No. 11 og 45 med Indlæg.

»er efter Omstændighederne ikke at accordere», og det skal blive ved Kammerets Foranstaltning af ny Auction. Sagen om Ejendomsretten til Stier By trak længe ud, og blev først paadømt ved Højesteret 26 Marts 1771, idet Commissionens Dom blev stadfæstet: at det blev gjort afhængigt af Brendstrups Ed, hvorvidt han havde faaet Commission af Bønderne til at kjøbe Byen for 120 Rdlr pr. Tønde Hartkorn. Beringskjolds gamle Contrapart Wivet førte nu hans Sag, og ved Voteringen i Højesteret stempledes Brendstrup ligefrem som en Bedrager. Iøvrigt var allerede den Gang saavel Søbygaard som Stier By, og formodenlig ogsaa Kalbygaard, forlængst gaaet over i anden Besiddelse. Den blev nemlig 30 Juli 1770 tilskjødet Justitsraad Hans Henrik de Lichtenberg. Sagtens har Lichtenberg ladet sig det tilslaae som Cautionist[1]).

Til denne Beringskjolds kortvarige Stilling som jydsk Herremand knytter der sig et Par curieuse Notitser. Strax i Begyndelsen af 1768 yppede han Klammeri med Biskop Bildsøe i Aarhus, ved at nægte at betale Lysepengene til de sex Kirker i Gjern Herred, som han havde kjøbt, under Foregivende af, at han agtede efter eget Tykke at anvende Pengene til at oprette Skoler for, saa at Biskoppen i den Anledning maatte henvende sig til Cancelliet. Aaret efter lagde han Sag an mod Præsten i Skaarup og Tvilum, Hr. Christian Winding, fordi denne, ligesom sin Formand, havde hugget Træer i et indgrøftet Stykke Skov ved sin Præstegaard, hvortil Beringskjold formente ham uberettiget, da han som Kirkeejer paastod Herlighed til Præstegaarden og

[1]) Rentek. Res. Prot. 1769, No. 82. Jyd. Tegn. 1769, No. 82. Højesterets Voteringsprot. 26 Marts 1771. Jfr. 25 Juni 1771, No. 63 og 65.

dens Enemærker og dermed Ret til Udvisning[1]). Hertil kommer endnu en for ham meget charakteristisk Historie, som formentlig her bedst finder sin Plads. En Mand ved Navn Rasmus Simonsen tjente som Markmand i Søballe By (Venge Sogn, Hjelmslev Herred), der tilhørte Sofiendal i samme Sogn, som Geheimeraad og Amtmand Frederik Ludvig Woyda ejede og beboede. Paa denne Mand, der kaldes «en Reserva», gjorde Beringskjold Fordring som sin Ejendom, men Woyda paastod, at han tilhørte ham og vilde ikke udlevere ham. Da han som Amtmand — som vi ovenfor saae — havde maattet meddele Beringskjold Tilhold med Hensyn til hans Gods, saa betragtede denne ham selvfølgelig som sin specielle Fjende, og besluttede derfor at tage sig selv til Rette. Den 13 Maj 1769 sendte han da før Solopgang fire Mand til Søballe for at føre Rasmus Simonsen bort til sit tilgrændsende Gods, men da Mændene vilde udføre deres Hverv og allerede havde faaet Rasmus Simonsen ud af Huset, saa samlede Bymændene i Søballe sig og joge dem bort med Hug og Slag. Sagen kom for Retten, og ved Skanderborg Birketing faldt der længe efter, 21 Februar 1771, Dom, som gik ud paa, at Beringskjold aldeles ingen Ret havde til R. Simonsen, og burde for sin øvede Voldførsel bøde tre 40 Lod Sølv eller 60 Rdlr, til Deling mellem Kongen, Amtmanden og Sagsøgerne, og ifølge Lovens 6—9—9 og 6—14—1. 2. 3. ogsaa tre 40 Lod Sølv eller 60 Rdlr til Deling mellem Kongen og Søballe Gaardmænd; de fire Mænd maatte bøde hver især 4 Rdlr til Sognets Fattige og ligesaameget til Justitskassen. Processens Omkostninger maatte

---

[1]) Danske Canc., Oversecretairens Brevbog 1768, No. 90, og 1769, No. 233.

Beringskjold og de fire Mænd, en for alle og alle for en, betale til Woyda og de øvrige Citanter med 40 Rdlr, og til Justitskassen ligeledes 5 ℛ 4 ß. Woyda og Søballe Mænd frifandtes for Beringskjolds ubeføjede Tiltale. Ogsaa i denne Sag førte Wivet, der nu var Generalfiskal, Sagen for Beringskjold, medens Uldall førte Woydas Sag. Beringskjold var længe uvis, om han skulde appellere Dommen, og først 5 Marts 1773 lod han Wivet paa sine Vegne udtage Bevilling paa for Højesteret at indstævne Birketingets Dom af 21 Februar 1771, uanseet at Dommen er over den Tid, inden hvilken den efter Loven skulde have været stævnet og paatalt. Højesteretsdommen 11 November 1773 lød paa, at Beringskjold for sin Vold skal bøde 3 Gange 40 Lod Sølv, hvorimod Parterne forbeholdes deres formentlige Ret angaaende hvis Gods R. Simonsen tilhører, for Landmilicesessionen at udgjøre. Iøvrigt bør Birketingets Dom ved Magt at stande. Processens Omkostninger betaler Beringskjold til Woyda med 50 Rdlr, og til Justitskassen 5 Rdlr[1]).

Som det synes, slap Beringskjold godt fra det med Hensyn til sine jydske Godser, thi vi see ham umiddelbart derefter kjøbe nyt Gods, denne Gang paa Møen, ved Auctionen 20 September 1769, sammen med Regimentskvartermester Esaias Fleischer. Den 19 September var Nygaard med 71 Tder Ager og Engs Hartkorn fri Hovedgaardstaxt og 294 Tder Bøndergods bleven solgt til Bønderne for 47,050 Rdlr, men da de ikke kunde stille den lovede Caution, saa blev Godset Dagen efter igjen opraabt og tilslaaet Fleischer for 40,550 Rdlr. Desuden kjøbte han ved samme Lejlighed sex Kirker og en Del Strøgods, saa at hele Sum-

---

[1]) Dske Canc. Jyd. Reg. 1773, No. 6. Højesterets Voteringsprot. 1773, No. 87.

men blev 83,000 Rdlr, for hvilken Fleischers Regimentschef, Generalmajor Eickstedt, gik i Caution. Nygaard, det nuværende Marienborg, opkaldt efter Beringskjolds Hustru Maren Cappelen, der i de senere Aar altid skrev sig Marie, havde hidtil i en Del Aar været Embedsbolig for Amtmændene, sidst Fred. Christ. v. Møsting. Fleischer beretter i sit Levnet, at Beringskjold overtalte ham til dette Compagniskab, navnlig ved at gjøre gjældende, at han havde ham at takke for, at han i 1764 blev Regimentskvartermester, og siger iøvrigt, at de fik Nygaard «for meget billig Pris». Da Godset blev kjøbt, var Beringskjold endnu i Jylland. Fleischer rejste derfor over til Møen, bragte Sagen i Orden og opholdt sig der et halvt Aar, og et Fjerdingaar senere flyttede Beringskjold til Møen, og da trak Fleischer sig ud af Kjøbet, som han siger med Tab[1]).

Ifølge de Conditioner, som vare udstedte til den Auction, ved hvilken Fleischer kjøbte Nygaard, skulde Halvdelen af Kjøbesummen betales 11 Juni 1770 og 11 December s. A., hver Gang altsaa en Fjerdedel af den hele Kjøbesum, og dersom Nogen resterede med Betalingen, skulde (efter Post 12) Godset sættes til ny Auction. Allerede 1 Maj 1770 var der paa Amtsstuen i Aarhus betalt 16,000 Rdlr, og 11 Juni blev der endvidere betalt 5,000, ialt 21,000, samt forfaldne Renter, saaledes alt hvad der skulde betales til den Tid. Til 11 December 1770 skulde nu lige saa meget udredes, men Fleischer søgte om Udsættelse til 11

---

[1]) Trykt Jordebog med skrevne Vedtegninger, dateret Rentekammeret 11 Aug. 1769, samt Conditt. til Auctionen i Stege 19 Sept. s. A., dater. Rentek. 27 Juli 1769, i Rentek. Archivet. Fleischers Levnet, Side 40, 47—48. Om Slægtskabet mellem Beringskjold og Fleischer see ovenfor Side 164.

Juni 1771[1]. Da imidlertid December Termin nærmede sig, uden at hån fik noget Svar fra Rentekammeret, var han

---

[1]) Naar C. E. Secher, Danske Herregaarde XII, No. 2, Marienborg, beretter, at Grunden til, at Beringskjold ikke kunde opfylde Salgsvilkaarene ved Kjøbet af Nygaard, var den, at han maatte anvende 10,000 Rdlr til at rede sig ud af en Retssag i Hamborg, hvor en Handelsmand der forfulgte ham som Cautionist for en Bankier i Berlin, og hvor han ikke kunde forsvare sig, da han havde faaet at vide, at Modpartens Sagfører havde skaffet sig en Afskrift af en vanærende Dom, der var overgaaet ham for nogle Aar siden i Hamborg paa Grund af Assurancesvig, — saa tør jeg hverken bekræfte eller benægte dette, det lyder slet ikke usandsynligt, men — Kilden? Jeg har nogen Formodning om, at denne Historie ikke er ganske rigtig, men er en sagnmæssig Udvikling af den notorisk bevislige Historie, han havde med Firmaet Joh. Ernst Gotzkowsky & Streckfuss i Berlin, med hvilken det efter Acterne forholdt sig saaledes. Paa Leipziger Messe i Aarene 1754 og 1756 havde Beringskjold under Navnet Magnus Biering udgivet fire Vexler, de to til afgangne Christen Blumes Arvinger, og de to til Gotzkowsky & Streckfuss, ialt til et Beløb af 8,643½ Rdlr i Louisdorer, hvilken Sum han nu af Vedkommendes Befuldmægtigede i Kjøbenhavn, Generalauditeur Bruun, blev søgt til at betale. Ved Sjællands Landsting — mulig allerede ved Bytinget — fremkom Beringskjold vel med et Mortificationsbevis, undertegnet: Gotzkowsky, som annullerede Vexlerne, men Gotzkowsky havde hverken vedkjendt sig eller benægtet at have underskrevet det. Ved Dom 22 Juni 1768 frifandt derefter Landstinget — ligesom Bytinget — Beringskjold for at betale og idømte Bruun Processens Omkostninger. Men Sagen blev indstævnet for Højesteret — hvor nu Wivet førte Beringskjolds Sag —, og Retten paadømte den d. 29 Marts 1770. Det blev under Voteringen udtalt, at det var bevist ved Breve fra Beringskjold til Gotzkowsky, at han var dennes Skyldner, at han talte om fra Kjøbenhavn af at sende ham nogle Pretiosa, og at han havde lovet at betale ham ved at lade ham »faae Assurancen i Hænderne«. Det udtales desuden ogsaa, at et Brev af Beringskjold fra Aaret 1755 »viser, at han havde Streger i Hovedet angaaende Assurancesagen i Hamborg«, samt at »Beringskjold er bleven ved Retterne at versere in pessima fide«, og at han havde »sendt Gotzkowsky en Vexel, som blev protesteret«. Det yttredes ogsaa, at »Beringskjold fik at lære, at naar man udsteder et Bevis, bør man betale«, og Vexlerne vare i Gotzkow-

netop i Færd med ved Hjælp af Jøden Levin von Halle i Kjøbenhavn ved Vexler paa Udlandet at skaffe Pengene tilveje, da han fik Brev fra sin Cautionist, Generalmajor Eickstedt i Nestved, at denne fra Rentekammeret var bleven spurgt, hvorvidt han vilde vedblive Cautionen, naar Fleischer fik Henstand til 11 Juni 1771, og at han derpaa havde svaret ja. Hermed slog saa Fleischer sig til Ro og antog Henstanden for bevilget. Men da Terminstiden var næsten forbi, fik han Brev fra Geheimeraad Møsting, at hvis Pengene ikke bleve betalte i December Maaned, saa blev Godset stillet til ny Auction. Derpaa skrev Fleischer til Rentekammeret desangaaende. Herpaa synes han dog ikke heller at have faaet noget Svar. Under 28 Maj 1771 tilskrev han derpaa Rentekammeret, eller, som det kaldtes, Kammercollegiet, at han havde afstaaet Godset til Beringskjold, der havde fornøjet ham for det alt udbetalte og ved skriftlig Contrakt forpligtet sig til at betale Resten til Kongens Kasse, og holde Fleischer angerløs, og at denne derfor ikke havde noget imod, at der

---

skys Hænder og ikke lovlig mortificerede. Landstingets Dom blev derfor underkjendt, og Beringskjold dømt til at betale Bruun som Gotzkowskys Fuldmægtig de fire Vexler med 5 pCt. fra Bytingsstævningen 16 Februar 1767 af, og desuden i Procesomkostninger for alle Retter 224 Rdlr, og 5 Rdlr. til Justitskassen. (Højesterets Voteringsprotokol 1770 No. 28 i Højesterets Archiv.) Hvad Beringskjold her skulde betale, var saaledes 8,644½ Rdlr, 3 Aars Renter deraf eller 1,299 Rdlr, og Procesomkostninger 229 Rdlr. Dette gjør i det Hele den Sum c. 10,172 Rdlr og stemmer saaledes ganske med Sechers Fortælling; og denne Dom faldt jo netop kort forinden Juni Termin 1770, da den første Fjerdedel af Kjøbesummen for Nygaard blev betalt, og det er derfor slet ikke usandsynligt, at denne omtrent samtidige Udgift af 10,000 Rdlr i Anledning af denne Dom kan have været Grunden til, at Beringskjold ikke kunde betale til December Termin 1770, hvilket blev Anledningen til hele den lange og skjæbnesvangre Historie.

meddeltes Beringskjold Skjøde paa Ejendommen. Denne saakaldte Cession, eller Afstaaelse, der af Kammeret dog ikke ansaaes for lovformelig, og som Fleischer tillige ansaaes for uberettiget til at udstede, da han endnu intet Skjøde havde faaet paa Godset, indsendte Beringskjold under 3 Juni fra Nygaard af til Kammeret og udbad sig, i Henhold til den, til næstkommende 11 Juni at maatte betale den forfaldne Fjerdepart af Kjøbesummen, 20—21,000 Rdlr, som ifølge Auctionsplacaten af 4 April 1769, Art. 10 ogsaa kunde udredes i kongelige Obligationer, til Amtsforvalter Thygesen i Aarhus, som havde modtaget den tidligere erlagte Fjerdedel. Han tilføjede, at han i Henhold til Conditionerne af 27 Juli 1769 ønskede Hovedgaarden givet Navnet: Marienborg. Herpaa fik Beringskjold heller ikke noget Svar. Med sin vante Ihærdighed begjærede han saa af Notarius Publicus, at denne skulde skaffe ham Svar, men Notarius turde ikke, og Beringskjold lod saa Sagen falde[1]).

I disse samme Dage forandrede netop Struensee Rentekammerets hele Stilling, ved under 6 Juni at hæve baade det og General-Toldkammeret, og i deres Sted oprette tre Kamre: et dansk, et norsk og et tydsk, alle underordnede det under 29 Mai oprettede Finantscollegium[2]). Beringskjolds Befuldmægtigede i Aarhus, Juul, tilbød desuagtet i Juni Termin Amtsforvalter Thygesen Pengene, 22—23,000 Rdlr i kongelige Obligationer, men han nægtede at modtage dem, og erklærede paa Forlangende skriftligt under 25 Juni, at han ikke kunde det paa Grund af, at han fra Collegiet ingen Ordre havde modtaget i saa Henseende.

---

[1]) Andragende fra Beringskjold og Fleischer til Kongen 24 August 1771.

[2]) Bidrag t. Rentek.s Hist. i Meddell. fra Rentek. Arch. 1873—76, Side 83 og 85 (No. 53 og 57).

Under 21 Juni tilskrev Fleischer i den Anledning Finantscollegiet, fremstillede, hvorledes alt var tilgaaet, spurgte, om han da ikke virkelig havde havt Udsættelse til 11 Juni 1771, og bad sluttelig om, at Beringskjold maatte betale Kjøbesummen og faae Skjøde paa Ejendommen. I Henhold til en kongelig Resolution 14 Juni 1771, der atter støtter sig paa en kongelig Befaling af 2 Juni 1771, tilskrev det danske Kammer[1]) 22 Juni — altsaa inden Beringskjolds nysnævnte Brev kunde være ankommet — Fleischer, at «H. M. Kongen med Mishag har anseet», at han ikke i rette Tid har betalt Kjøbesummen for den 1ste møenske Hovedgaard til 11 December 1770, «og derefter besluttet igjen at tage bemeldte Gods til sig», og at ifølge dette er hos Amtmanden føjet udforderlig Anstalt», det vil sige, at denne fik Ordre til at tilholde Kjøberen, Regimentskvartermester Fleischer, at aflevere Godset til Amtsforvalteren[2]). Samme 22 Juni tilskreve da Etatsraad Morgenstjerne og Kammeraad Copmann fra Stege af Fleischer, og indkaldte ham til at overvære en Taxation af Godset den 31 Juni og følgende Dage ved fire af Herredsfogeden udmeldte uvillige Mænd. Samme 22 Juni skreve de samme saa til Herredsfoged Jydtmann, at de have faaet kongelig Befaling til atter at modtage de ikke betalte møenske Godser, og at det i dennes 6te Post hedder: «Da Ingen af de forrige Kjøbere af disse Godser har nogen Bopæl paa de af dem kjøbte, men ej betalte Godser, men Generalkrigscommissair Beringskjold for nærværende Tid boer paa Nygaard under Godset No. 1, saa bliver Commissarierne

[1]) Berner, Hofman, Classen, Schiønning.
[2]) Jfr. Rentek. Res. Prot. 1771, No. 27. Ifølge Rentek. Res. Prot. 1772, No. 16, af 7 Februar (Forestill.) var Resol. af 14 Juni 1771 udfærdiget uden Kammerets Forestilling.

befalet, vidnesfast at lade bekjendtgjøre Beringskjold, eller i hans Fraværelse de paa Nygaard tilstede værende, at han med tilhørende sig haver efter Kongens Befaling inden fire Uger fra Bekjendtgjørelsen at forføje fra Nygaard». Dette communiceres Herredsfogeden med Anmodning om at bekjendtgjøre det for Beringskjold m. v. Fleischer svarede Amtmanden, at han ikke vilde bivaane nogen Aflevering, og henholdt sig til den ovennævnte Post 12 i Conditionerne. Efter Kammerets Formening havde han dog ikke Ret hertil, og det indstillede derfor, at Kongen skulde udnævne to Commissærer til at modtage Godset af Fleischer, og 16 Juli approberede Kongen dette.

Paa dette Stadium af Sagen indgave nu Beringskjold og Fleischer i Forening fra Nestved af d. 24 August en Ansøgning til Kongen, helt skrevet med Fleischers Haand og kun medundertegnet af Beringskjold, hvori de fremstillede hele Sagen og endte med at indflye til Kongens Naade og beraabte sig paa Conditionerne, at Godset i Mangel af Betaling skulde til ny Auction; for sin Person gjorde Beringskjold desuden særligt gjældende, at det var umuligt for ham at flytte med Besætning og Meublement i fire Uger, og bad om en Commission til at dømme i Sagen, idet han i alt Fald stolede paa, at Kongen vilde holde ham skadesløs, ifald han vilde tage Godset fra ham imod Conditionerne, samt forlænge Fristen til Fraflytning, og lade Bønderne flytte for ham til Stege. Den 30 August skrev derpaa det danske Kammer til Cancelliet, at da Beringskjold ikke i Tide var udflyttet fra Nygaard, udbad det sig, at Generalfiskalen maatte tiltale ham derfor, samt foranstalte ham udsat, og Stedet afleveret til Amtmanden. Hertil svarede dog Cancelliet 31 August, at «hvor klart det end maatte være, at Beringskjold heri havde forgaaet sig,

saa seer man dog ikke, at denne Sag paa anden Maade end ved ordenlig Lands Lov og Ret bliver at udgjøre, da det vil være Kammeradvokatens Sag, H. Maj.s Ret imod Beringskjold derfor at paatale, ligesom og Forseelsen ikke er af den Natur, at den vedkommer Generalfiskalens Embede. Iøvrigt haves ingen Tvivl om, at jo Amtmanden efter hans Embedes Medfør assisterer i hvad det danske Kammer ved Kammeradvokaten eller i andre Maader maatte finde fornødent at forlange.» Herpaa svarede Kammeret 3 September saaledes: Beringskjold søges ikke for Gjæld til Kongen, altsaa ikke for noget, der angaaer Kongens Kameralinteresse, og følgelig har det danske Kammer ingen Tiltale umiddelbart til ham. Tilfældet med ham er det, at han har taget Bolig paa Nygaard, og da Kongen paa Grund af udebleven Betaling har taget den til Ingen bortskjødede Gaard til sig igjen, samt befalet Beringskjold inden fire Uger at flytte, saa er denne Kongens Kammeret tilkjendegivne Villie og Befaling bleven Beringskjold forkyndt, men desuagtet er han, efter Amtmandens Indberetning, bleven paa Gaarden og har saaledes ringeagtet den kongelige Befaling, tilkjendegivet ham ved et kongeligt Collegium. At paaanke slig Adfærd er udenfor det Kammeret tildelte Arbejde, og det bliver en blot judiciel Forretning. Det henskyder derfor Sagen aldeles til Cancelliet, men afslaaer Cancelliet det atter, maa Kammeret indhente Kongens Ordre. Herpaa svarede Cancelliet 7 September, at naar Kongen sælger Jordegods, saa kan han i det Forhold ikke ansees anderledes end en anden privat Sælger eller Kjøber. Kongen vil jo ikke være Dommer i sin egen Sag, og den kongelige Befaling bliver saaledes her efter H. M.s Intention ikke heller andet end den ene Parts Paastand i en privat Trætte imod den anden Part. Kammeret maa ved

sin egen Advokat repræsentere Kongen som Part i denne Sag. Generalfiskalens Embede er alene at paatale Forbrydelser, som Loven erklærer for at være publica, og som Lov og Forordning udtrykkelig befaler ham at paatale. Naar han af Cancelliet beordredes til at tiltale Beringskjold, saa havde Cancelliet forud decideret det, som netop er et Spørgsmaal, der først skal afgjøres ved Lov og Ret, nemlig om Beringskjold virkelig har begaaet en saadan Forbrydelse (delictum). Men denne Decision tillader kongelig Cabinetsordre af 4 December 1770 ikke. Man henholder sig derfor til sit forrige, idet ved den foreslagne Fremgangsmaade uden Anomali det Samme kan opnaaes[1]). Kammeret sees dog at være bleven ved sit, thi 12 September nedlagde det Forestilling i Sagen, hvori det blandt andet hedder: »Hier bietet ein Mann mit verwegener Stirn einem königl. ihm bekannten Befehle Trotz und befestiget sich eigenmächtig in einem Hause, welches ein Dritter gekauft hat, und welches nun für ein königl. Domaine erkläret worden.« Dette kræver hurtig Optræden for at bringe ham til Lydighed og straffe ham. Kammeret indstiller derfor, 1) at Beringskjold ufortøvet skal rømme Nygaards Gods, 2) at Kongen bestemmer nærmere, ved hvilket Collegiums Foranstaltning det skal iværksættes, 3) at han tiltales for sin Ulydighed, 4) at Generalfiskalen gjennem det danske Cancelli erholder Befaling at tiltale ham. Den kongelige Resolution, af samme Dato, lyder saaledes: »Die Verfügungen deswegen sollen geschehn, dass d. Amtmann anbefohlen wird, alsbald ihn durch alle Zvangsmittel herauszutreiben«[2]). I Anledning af denne kongelige Resolution

[1]) Rentek. Res. Prot. 1771, No. 27. Danske Cancelli, Oversecretairens Brevbog (Depechecontoiret) 1771, No. 137 og 145 og 190 med til begge hørende Indlæg.

[2]) Rentek. Res. Prot. 1771, No. 101.

gjorde Cancelliet under 27 September ogsaa Forestilling, refererede udførlig det i Sagen passerede, og indstillede, 1) om der ikke kunde bevilges Commissarier til at paakjende, om Kjøbet skulde staae ved Magt eller ikke; 2) at der om Beringskjold bør forestilles fra Finantscollegiet. Den kongelige Resolution af 5 October lyder saaledes: «Est ist hierüber schon in dem Finanz Collegio eine Resolution gefasst worden, welche subsistiren und [in] Execution gesetzt werden muss, doch kan ihnen erlaubt seyn, ihre Sache nachhero nach den Landes Gesetzen bey den dazu constituirten Gerichtshöfen ventiliren, und wenn ihnen Unrecht geschehen ist, Restitution erwarten. Bierenschiold muss nach den Gesetzen bestraft werden, wen es erwiesen ist, dass er meinen ihm gegebnen Befehlen ungehorsam gewesen ist. Hirschholm d. 5 October 1771. In fidem: Luxdorph. Schumacher. Dons. Høyer» [1]). Herefter udgik der 16 September en Cabinetsordre til Cancelliet om, at Beringskjold skulde tiltales af Generalfiskalen for ikke at have efterlevet Kongens Befaling om at rømme Nygaard, og der gaves saa gjennem Cancelliet 30 September en kongelig Ordre til Generalfiskal Fred. Vilh. Wivet, at paa lovlig Maade lade Magnus de Beringskjold tiltale for vist Ulydighed mod en kongelig Befaling, ved ikke at efterleve den ham fra det danske Kammer bekjendtgjorte kongelige Resolution: at forføje sig fra Nygaards Gods med alt tilhørende, «dog at under Actionen ikke meleres noget, som angaaer Godsets Tagen i Besiddelse» [2]). Ganske kort efter gjorde Cancelliet en ny Forestilling til Kongen, Beringskjold angaaende; det er i An-

---

[1]) Danske Canc. Oversecretairens Brevbog (Depechecontoiret) 1771, No. 190.

[2]) Dske Canc. Sjæll. og Fynske Missiver 1771, No. 329.

ledning af hans Ansøgning af 24 August — see ovenfor S. 181 — om ved Lov og Dom at faae afgjort, om det med Kongen sluttede Kjøb om det møenske Gods bør staae ved Magt eller ej, hvilket Cancelliet har fundet sig pligtigt til Bønhøring at forestille. Men under disse Omstændigheder synes saa ikke den fiskaliske Action at kunne finde Sted nu, inden Hovedsagen først er paakjendt. Foruden at Beringskjold har erklæret det for umuligt uden ubodelig Skade i saa kort Tid at flytte, har han kun betragtet Ordren som en privat Opsigelse, og erkjendes han ved Dom for retmæssig Ejer af Godset, bliver det ingen Forbrydelse, at han ej vilde rømme sin Ejendom. Det indstilles derfor, at den fiskaliske Action udsættes, indtil Hovedsagen er tilendebragt, og det af Kammeradvokatens Paastand under den og Dommen kan nærmere erfares, hvorvidt dertil efter Omstændighederne kan gives Anledning. Den kongelige Resolution desangaaende, af 7 October 1771, lyder som følger: «Die Cancellie soll mir sagen, ob es zum bessern Betrieb der Affairen und zum Ansehn meiner Würde und Befehle gereichet, dass diese letztern ohne Widerspruch von meinen Unterthanen befolgt werden, da diesen letztern der Regress durch die Justice frey steht, und dasjenige Departement, auf dessen Vorstellung ich einen widergesetzlichen Befehl gegeben habe, mir dafür responsable seyn muss, dass es mir zu einer Handlung, die mir so sehr zuwider ist, Anlass gegeben hab.» I denne Anledning indkom Cancelliet saa under 11 October med en ny Forestilling. Det gjør deri gjældende, at Kjøbet ikke kan gaae tilbage uden efter en lovlig Omgang, ved at stævne for Contraktens Misligholdelse, bevise det, og faae Dom derfor. Man bør heller i Tide erkjende, at der i sin Tid er begaaet en Fejl af vedkommende Departement. Da fremdeles Godset alt er taget

i Besiddelse, og Beringskjold flyttet fra Nygaard, saa indstilles, at Parterne tilstedes Lands Lov og Ret, og den fiskalske Action udsættes, indtil Hovedsagens Udfald viser, om den bør have Sted, thi at tiltales af Generalfiskalen er i sig selv allerede en Straf, om end den Tiltalte nyder Frifindelses Dom, da foruden Omkostningerne, hans Credit, Navn og Rygte altid derunder lider, da saadan fiskal Action er et Slags Præjudicat iforvejen [for], at den Sigtede er skyldig. Kongen resolverede 16 October: «Approbirt nach der Vorstellung in Absicht der Beringschioldschen Sache.» Cancelliet meddelte derefter ved Skrivelse af 26 October Beringskjold og Fleischer, at Kongen havde resolveret, at det tillodes dem ved Lands Lov og Ret at lade paakjende, om og hvorvidt Kjøbet af Nygaard og Gods efter Contrakten og Auctionsconditionerne bør staae ved Magt eller ikke, med hvis videre deraf maatte flyde, «dog at det imidlertid skal forblive ved den i Finants Collegiet fattede og i Execution satte Resolution». De kunne som Følge heraf indkomme med deres nærmere Ansøgning om, hvad de i saa Maade forlange paakjendt, tilligemed Forslag paa to Commissærer til sammes Paakjendelse[1]). I Henhold til denne kongelige Resolution af 16 October 1771 indgave nu Beringskjold og Fleischer 11 November et udførligt Andragende om at faae udnævnt en saadan Commission. Herpaa fik de det Svar, at efter Sagens Natur maatte de selv formaae Mænd til at indtræde i Commissionen. Under 21 November maatte de dog erklære, at de Ingen kunde formaae til at være deres Commissæret, og søgte derfor Kongen om at befale fire saadanne. «Man krymper sig ved at give os Ret, for ikke

---

[1]) Dske Canc., Oversecretairens Brevbog (Depechecontoiret) 1771, No. 190 m. tilhør. Indlæg.

at lægge sig ud med Vedkommende, som have givet Anledning til den os skete Uret,» sige de rentud. Kongen resolverede derefter (Datoen og selve Texten er ikke fundet), at Sagen skulde for det sædvanlige Forum, og at Cancelliet skulde gjøre Forestilling derom. Det skete 14 December, og Cancelliet gjør deri gjældende, at Sagen virkelig efter Lovens 1—5—23 egner sig at behandles af en Commission, idet den egenlig anlægges mod Kammeradvokaten paa Rentekammerets Vegne; men Beringskjold og Fleischer maa selv finde Folk, der ere villige til at indtræde i denne Commission; kunne de ikke det, maa Sagen tor Hof- og Stadsretten. Kongelig Resolution (uden Dato): «Die Sache wegen des aufgehobnen Contracts soll für den Hof- und Stadt-Gericht plaidirt werden, das aber Beringschiold sich dem Befehl der Cammer widergesetzt hat, soll von dem Amtman von Möen untersucht, und dessen Bericht von der Cancellei mir vorgetragen. Chr.» Dette blev under 28 December tilmeldt Beringskjold og Fleischer fra Cancelliet, og samme Dag udgik Ordre til Amtmand Møsting, om at lade anstille Undersøgelse af Beringskjolds Foretagende med at sætte sig imod det danske Kammers Befaling om at fravige Nygaard og Gods[1]).

Paa dette Punkt stode Beringskjolds Sager, da han gav sig til at conspirere mod Struensee og ved sin ivrige Virksomhed (see oven Side 117—18) bragte den Sammensværgelse istand, som førte til den 17 Januar 1772. Hvorvidt Struensee personlig har havt nogen Del i Fremfærden mod Beringskjold, kan ikke sees af hvad hidtil foreligger; ikke han, men vel hans Broder, var Medlem af det ny oprettede

---

[1]) Oversecretairens Brevbog 1771. 1ste Dept. No. 181 og Dep. Cont. No. 222 og 223.

Finantscollegium[1]), men det er jo meget muligt, at Struensee har paraferet, ja maaske endog, som Beringskjold udtrykkelig siger i det oven omtalte Uddrag til Kronprindsrn af Piecen om Høegens forræderske Praktiker, endog egenhændig skrevet den Cabinetsordre af 2 Juni 1771 — see oven Side 180 —, efter hvilken Finantscollegiet gjorde Forestilling til den kongelige Resolution af 14 Juni. Ialfald har Struensee paraferet Cabinetsordren af 6 Juni, som hævede Rentekammeret og Generaltoldkammeret, og satte Finantscollegiet i Spidsen for de tre nye Kamre, og Beringskjolds Had har derfor maaske kun rettet sig imod Struensee som Bærer af det hele System, for hvilket han ansaae sig som et Offer.

Angaaende selve hans Deltagelse i Begivenhederne den 17 Januar 1772 er der ikke meget nyt fremkommet af hans her benyttede Papirer, dog lader adskilligt sig nu noget nærmere præcisere. At hans Bevæggrund til at sætte sig i Spidsen for Sammensværgelsen imod Struensee var Hævnfølelse over den ham formentlig tilføjede Uret, derom kan ingen Tvivl være, thi han udtaler det med rene Ord i den Afhandling om «Høegens (ɔ: Høegh Guldbergs) mange forræderske Praktiker», som han skrev i 1784, og som det syv Aar efter i 1791 ved Landgreve Carl af Hessens Hjælp omsider lykkedes ham at bringe i Kronprinds Frederiks Hænder[2]). Det hedder nemlig her med hans egne Ord, umiddelbart efter at han har omtalt, hvorledes det møenske Gods blev frataget ham, saaledes: «Dette foranledigede mig til at gjøre allerunderdanigst Forslag til H. Maj. Dronning Juliane Marie til Struensees

[1]) Meddelelser fra Rentek. Arch. 1873—76, S. 83, No. 53.
[2]) Det med Beringskjolds egen Haand skrevne Exemplar findes i den Bülowske Manuskriptsamling ved Sorø Academi, Pakke 78, A, No. 8 og 9.

Magts Indskrænkelse (thi videre gik mit Forslag ej), som blev agreeret; og til at overlægge alt paa bedste Maade blev derefter i Januar 1772 sendt paa H. M.s Vegne daværende Etatsraad Guldberg, Arveprinds Frederiks Cabinetssecretair. Af mig var og foreslaaet til Sagens lykkelige Fuldførelse daværende Generalmajor Eickstedt og Oberst Køller, item Grev Rantzau-Ascheberg.» Hvad vi strax i Begyndelsen af nærværende Afhandling udtalte, at han utvivlsomt var den egenlige Hovedmand for Revolutionen d. 17 Januar, bestyrkes ogsaa yderligere ved hans Udtalelse i Breve til General Eickstedt ganske kort efter, idet han ligefrem udtaler, at «Ingen uden jeg tænkte derpaa, ... de Andre, De selv inclusive, bleve saa godt som tvungne dertil», og endvidere, at han imod Eickstedts Villie, ja Indsigt, ved en maanedlang Paavirkning havde nødt ham til at opfylde sine Pligter mod Konge og Fædreland[1]. Han beretter videre, hvorledes der den 13 Januar blev holdt et Møde af de Sammensvorne, og at Guldberg der optraadte og fremsatte tre Spørgsmaal. Det første var, hvor man skulde føre Dronning Caroline Mathilde hen, og derom vare de fleste af den Mening, at man blot skulde lade hende paa nogen Tid rejse til Hirschholm; men derimod udtalte Guldberg, at det var Dronning Julianes Befaling, at Dronning Caroline skulde føres til Kronborg Fæstning — og altsaa arresteres; og saa tav alle. Det andet Spørgsmaal var, hvad der skulde gjøres med de kongelige Børn, Kronprinds Frederik og Kronprindsesse Louise Augusta. Der blev en lang Tavshed, men endelig udbrød Grev Rantzau: «Eyer in die Pfanne, etc.», hvorpaa der atter indtraadte en lang Tavshed, indtil endelig Beringskjold optraadte, og «efter de mig af Skaberen betroede Naadegaver

[1]) Breve af 30 Dec. 1772 og 9 Juni 1773 ved Retssagen i 1781 f.

og min naturlige medfødte vivacité, da jeg er af et cholerisk-sangvinsk Temperament, talte, som Religion og undersaatlig Pligt i alle Dele paalagde mig», dadlede, at der taltes saaledes om de kongelige Børn, erklærede, intet mere at ville have at gjøre med hele Sagen, og derpaa vilde forlade Mødet. Guldberg hindrede ham dog deri, og søgte at berolige ham ved at sige, at det var ikke saaledes ment, som Rantzau tog det. Beringskjold skrev derefter en Billet til Guldberg, og bad ham komme til sig Dagen efter i sin Bolig. Guldberg kom, og Beringskjold oplæste da en skreven Opsats for ham, hvori han havde fremsat sine Tanker, og navnlig frasagt sig enhver Del i Forehavendet. Guldberg talte dog videre med ham, og overtalte ham, endog under Taarer, til at være med, og gjorde ham store Løfter. Beringskjold lovede saa endelig at deltage, men frabad sig — som det Følgende viser, dog kun aldeles paa Skrømt — enhver kongelig Naadesbevisning for hvad han gjorde af Pligtfølelse, idet han i Modsætning dertil for Eickstedt og Køller bad om de Belønninger, som siden virkelig bleve dem til Del. Til hele denne Scene var — efter Beringskjolds gjentagne Udsagn til Eickstedt — den forhenværende Kammertjener, senere Etatsraad og Toldkæmmerer Nic. Jac. Jessen Vidne[1]). Fra denne Tid af og lige til den sidste Aften før Katastrofen, Aftenen d. 16de, var Beringskjold, som han selv siger, udelukket fra de øvrige Sammensvornes geheime Conferentser, og erfarede kun paa anden Haand, gjennem Eichstedt, hvad der foregik, men selve Natten mellem den 16 og 17 Januar tog han sin virksomme Del i Udførelsen af Revolutionen, saa at de Kongelige følte sig ham meget taknemmelige. Han blev om Morgenen kaldt ind

[1]) Breve af 15 Maj 1773, 11 og 25 Sept. 1774, ved Retssagen i 1781 f.

til Kongen, og Enkedronningen udtalte til ham, at næst Gud havde de ham at takke for den saa vel fuldendte, lykkelige Dag, hvortil Beringskjold beskedent svarede, at han kun havde opfyldt sin undersaatlige Pligt, men haabede, at det maatte falde ud til Guds Ære, og Kongehuset til sand Lyksalighed i Tid og Evighed[1]).

V.

Beringskjold i Unaade 1772 til 1775.

Denne Beringskjolds beskedne Holdning og tilsyneladende Uegennyttighed var imidlertid ikke oprigtig, den var kun en Maske, under hvilken han haabede saa meget desto sikkrere at komme i Vejret. At Sagen i Virkeligheden forholdt sig saaledes, derom kunne vi ikke være i Tvivl lige overfor de mange Udtalelser, der forekomme i hans Breve til Eickstedt, dette Punkt angaaende. I et af disse, hvor han beder denne om at tage sig af en fattig Lieutenant Abildgaard af hans Kones Familie og skaffe ham et lidet Toldembede, med en Indtægt af 100 til 200 Rdlr, tilføjer han, at det vilde glæde ham mere, «end om de for mig selv kunde udvirke det allerunderligste, at jeg skulde være Groskantsler med 20,000 Rdlrs Gehalt». I et andet udtaler han, at «alle ret tænkende ere vel enige om, at Beringskjold i sit Fædreland havde fortjent en bedre Skjæbne». I et tredie klager han ligefrem over, at han ingen Belønning har faaet for sin Deltagelse i Revolutionen, og siger, at Guldberg har bedraget ham og er gaaet fra sit Ord, som han havde givet ham den 14 Januar 1772. I et fjerde udtaler han, at han vilde være fuldkommen fornøjet,

[1]) Høegens Praktiker i den Sorøske Manuskriptsaml., No. 78, A, 8.

naar de Kongelige kun havde holdt Halvdelen af deres Løfter til ham. I et femte taler han endelig om de «store og naadige Løfter af hele den kongelige Familie», som han havde faaet. Heri har han nu vistnok Ret; at man har lovet ham mere, end man har holdt, derom turde alene de Udtryk, der forekomme i den Ordre, ved hvilken han siden i October 1772 fik sin Afsked som Kammerherre, temmelig tydeligt vidne. Det hedder nemlig i den, at han faaer «Afsked i al kongelig Naade fra sit Embede som vor Kammerherre, som og fra de Tjenester, hvorpaa han kunde have vores Løfte» [1]). I Forventning om snart at skulle see Resultaterne af disse Løfter, blev den forfængelige og ærgjerrige Beringskjold ude af sig selv af Overmod, ansaae sin Lykke for gjort, og saae sig selv som en af Statens første Mænd og Styrere. Men Resultatet svarede slet ikke til hans Forventninger. Han erholdt under 19 Januar Bestalling som Kammerherre — han siger selv, at den blev ham saa godt som paanødt —, og ved kgl. Resolution 22 Januar blev det bestemt, at han skulde have Nygaard tilbage, og have en Løn som Kammerherre af 2,000 Rdlr, hans ældste toogtyveaarige Søn Ditlev blev Kammerjunker med 1,000 Rdlrs Gage, og den yngste nittenaarige Thomas, der var Premierlieutenant, fik Løfte om Compagni [2]). Ved et kongeligt Reskript af samme Dato blev dog paa samme Tid, under den kongelige Naades Fortabelse, Byen Vordingborg anvist ham til Ophold for sig og sin Familie [3]); det vil sige, han maatte ikke

¹) Breve til Eickstedt 9 Marts 1773, 25 Sept., 13 Oct. og 10 Nov. 1774 og 16 Juli 1775, ved Retssagen fra 1781 i Canc. Archivet.

²) Rentek. Bestall. Prot. No. 18, S. 82 f. Uldalls Saml. paa Kgl. Bibl. Manuskr. No. 173, folio. Jfr. Høegens forræderske Praktiker i den Sorøske Manuskriptsamling, No. 78, A, 8.

³) Saaledes ordret efter en Afskrift af en senere Cabinetsordre af 26 October s. A., som Beringskjold i et udateret Brev til Eick-

fjerne sig derfra og navnlig ikke komme til Kjøbenhavn, og var saaledes en Slags Fange under en mildere Form. Hvorledes den egenlige Sammenhæng er med denne hans Forvisning fra Kjøbenhavn, er ikke ganske klart. Beringskjold selv fremstiller Sagen saaledes, at han, som ovenfor nærmere omtalt, hele Tiden havde været imod, at man skulde inddrage Dronning Caroline Mathilde i Sagen og saaledes compromittere hende, og af den Grund allerede 13 Januar havde villet drage sig ud af Forbundet, men blev hindret deri af Guldberg, som ved en Samtale hjemme hos Beringskjold selv den 14de bevægede ham til at holde ud med de andre. Da han imidlertid den 19 Januar kun fik en Kammerherrenøgle, følte han sig dybt skuffet, og stod samme Dag, en Søndag, allerede rejsefærdig for at forlade Staden, da Eickstedt kom og overtalte ham til at blive. Han blev derfor, men modtog saa tre Dage derefter kun endvidere Pensionen og Gjenindsættelsen paa Nygaard, samt Befordringen for sine Sønner, og blev samtidig forvist til Vordingborg. Han var nemlig af de nye Magthavere mistænkt for at gaae svanger med den Plan, ved et nyt Coup at føre Caroline Mathilde tilbage til Kjøbenhavn, og blev beskyldt for, dertil allerede at have bestilt 200 Matroser til Hjælp. Han beraaber sig i saa Henseende paa et Brev af dette Indhold, som den «puddrede Ræv» (ɔ: von Osten) skal have tilstillet ham dengang, og deri beraabt sig paa en Angivelse af Commandeurcapitain Fred. Chr. Kaas, der i den Anledning blev Kammerherre[1]). Det

---

stedt (fra Aaret 1773, efter 3 Februar) meddeler denne. Jfr. Retssagen i Canc. Arch., Skab 11, No. 134.

[1]) Beringskjolds i August 1791 Kronprindsen tilstillede Extrakt af «Høegens forræderske Praktiker», som findes i Original ved Bülows Papirer i Sorø Academis Manuskr. Saml., Pakke No. 78, A.

kan naturligvis ikke andet end gjøre denne Forklaring noget mistænkelig, at den er rettet til Kronprindsen, den ulykkelige Dronnings Søn, efter at denne var kommet til Magten. Det ligger nær at tænke sig, at Beringskjold paa denne Maade vilde kaste et forskjønnende Slør over sin Deltagelse i den 17 Januars Begivenheder. Men Forklaringen bestyrkes unægtelig særdeles betydeligt ved den Omstændighed — som vi senere skulde see —, at Beringskjold lige til Caroline Mathildes Død i 1775 omgikkes med lignende Planer. Saameget er ialfald klart, at han, ikke fornøjet med sin Part af Byttet, fra den Tid af blev en dødelig Fjende af Guldberg og alle de andre paa den Tid Styrende, og ikke tænkte paa Andet, end at styrte dem og selv komme i Vejret. Den kongelige Resolution, der nærmere ordnede Beringskjolds Sager, er af 31 Januar, og lyder saaledes: «Da jeg af bevægende Aarsager har tillagt Kammerherre Magnus de Beringskjold 2,000 Rdlr udi aarlig Gage, og tilligemed udnævnt hans ældste Søn til at være Kammerjunker med 1,000 Rdlrs aarlig Gehalt, som fra den 17de Januar indeværende Aar af skal tage sin Begyndelse, saa har mit Finantscollegium dets angaaende ej alene at besørge det Fornødne, mens og at føje den Anstalt, at bemeldte Kammerherre uden Ophold igjen indsættes udi de Godser paa Møen, af hvilke han forhen har været Ejer» [1]. I Henhold til denne kongelige Befaling nedlagde saa efter Skik og Brug Rentekammeret 4 Februar Forestilling og oplyste deri, at det aldeles ingen Del havde havt i den kongelige

---

Jfr. Breve til Eickstedt 23 Oct. 1772 og 15 Maj og 20 Juli 1773, ved Retssagen i Canc. Arch. Kaas blev Kammerherre samme Dag som Beringskjold. Rentek. Resol. Prot.

[1]) Fidemeret Copi ved Kongelige Resolutioner til Assignations-Contoiret, contrasigneret: A. Schumacher. I Rentek. Archivet.

Resolution af 14 Juni 1771, som befalede Fleischer at aflevere Godset, men fremhævede dog, at Beringskjold aldrig havde været lovlig Ejer af det, da Fleischer intet Skjøde havde paa det, og hans Cession af 28 Maj derfor ikke var gyldig. Rentekammeret erholdt derefter en Promemoria af Geheimeraad Schack-Rathlou, dateret 5 Februar 1772, hvori han meddelte Kongens Villie, og derefter udfærdigedes saa den kongelige Resolution af 7 Februar 1772, ved hvilken først den nævnte Cession erkjendtes for gyldig, og Beringskjold indsattes i Godset; dernæst bestemtes, at det paa Kjøbesummen resterende Beløb skulde betales til 11 December s. A., og endelig, at Beringskjold skulde inden fire Uger stille suffisant Caution for Betalingen[1]). Et Par Maaneder efter, 4 April, maatte Rentekammeret dog indmelde, at Beringskjold endnu ikke havde stillet Caution, og udbad sig Resolution desangaaende. En kongelig Resolution af 22 April gav ham endnu tre Maaneders Udsættelse, altsaa til 22 Juli. Dagen før denne kongelige Resolution havde Beringskjold imidlertid indgivet et Andragende til Kongen af det Indhold, at eftersom de kongelige Resolutioner af 31 Januar og 7 Februar 1772 ikke vare blevne efterlevede med Hensyn til Overlevering af Godset Nygaard til ham, saa ansøgte han herved om, at dette nu maatte skee, samt at der ved Generalfiskalen maatte skee Tiltale mod dem i Rentekammeret, som ham ved Godsets Borttagelse og derved paaførte Tab havde forurettet m. m. Den kongelige Resolution af 3 Juni udtalte i den Anledning, at da Beringskjold forlængst paa egen Haand havde antaget sig Nygaards Gods og ikke villet modtage den ham tilbudte Rigtighed for

[1]) Rentek. Res. Prot. 1772, No. 16. Jfr. Fin. Coll. Journ. 1772. No 302, med tilhørende Sag, i Rentek. Archivet.

Godsets Administration (ved Amtsforvalteren) over Indtægter og Udgifter i den Tid, det ham eller Fleischer efter kongelig Ordre 14 Juni 1771 har været frataget, han da maa afvises med sin Ansøgning i et og alt, og uden Anlæg af nogen Fiskalaction mod Kammeret. Derimod skal det vidnesfast tilbydes ham at modtage Regnskabet, samt derved at indgive sin Prætensioner over hvad Tab han mener at have lidt ved Godsets Fratagelse[1]).

Den 12 August 1772 maatte Rentekammeret igjen gjøre Forestilling om Beringskjold. Han havde endnu ikke villet modtage den ham tilbudne Rigtighed, og ikke heller villet stille Caution for Betalingen til Terminen, og tilmed havde han tillagt flere af de Committerede i det danske Kammer adskillige nærgaaende og ærerørige Beskyldninger. Kammeret indstiller derfor, at der udnævnes Commissarier til at paakjende hans Fordringer, og at deres Kjendelse siden kunde indstævnes for Højesteret, samt at der blev truffet Bestemmelse med Hensyn til Cautionen, og nedlægger sluttelig Protest imod hans Bagvaskelser. Den kongelige Resolution af 20 August næstefter bestemmer, at en saadan Commission skal udnævnes, at han fritages for Cautionen, men tilkjendegives Kongens Mishag med sine Beskyldninger mod Kammeret, som kun har gjort sin Skyldighed[2]). Det synes, som om man paa højere Steder har ønsket at begunstige Beringskjold saa meget som muligt, thi allerede en otte Dages Tid efter denne Resolution fik det danske Cancelli en Paamindelse i et egenhændigt Brev fra Arveprindsen, dateret Frederiksberg 1 September 1772, saa lydende: »Endnu maa jeg sige, at det er Kongens Villie,

[1]) Rentek. Res. Prot. 1772, No. 86.
[2]) Rentek. Res. Prot. 1772, No. 156.

at Cancelliet maa til Torsdag expedere den Sag om Commissarier for Beringskjold»[1]), og Torsdagen 3 September næstefter blev der ogsaa ganske rigtig udfærdiget Commissorium for Etatsraad og Landsdommer von Munthe af Morgenstjerne og Cancelliraad, Byfoged Andreas Badstüber til at paakjende Beringskjolds Prætentioner for formentligt Pengetab i den Tid, Nygaard var ham frataget, fra Juni 1771 til Februar 1772[2]).

Under 17 December 1772 bleve Conferentsraad Abraham Lehn og Etatsraad Chr. Fred. Tønne Luttichau beordrede til som Contracommissairer paa Beringskjolds Vegne at indtræde i den nysnævnte Commission, og paa samme Tid fik Generalfiskalen, Fred. Vilh. Wivet, Ordre til uden nogen Betaling for Beringskjold at udføre Sagen angaaende Erstatning for Tabet paa Nygaard[3]). De to af Beringskjold valgte Commissairer frasagde sig dog snart deres Hverv, og under 11 Marts 1773 blev der til Commissairer for Beringskjold i Sagen om Nygaard udnævnt Geheimeconferentsraad Reitzenstein og Forvalter Christen Hviid[4]), og 10 Juni fik, da Amtmand Møsting var død 17 Februar, hans Eftermand Kammerherre Walmoden Ordre til at befale en Prokurator til at udføre Sagen imod Beringskjold[5]). Sagen gik ikke hurtig. Beringskjold begjærede idelig Udsættelser, og den 25 Marts i det følgende Aar fik Commissionen derfor en Forlængelse paa fire Maaneder, dernæst 22 Juli s. A.

---

[1]) Original ved Arveprinds Frederiks Breve til Cancelliet 1772—84. Canc. Arch. Skab 11, No. 179.

[2]) Danske Cancellis Sjæll. og Fyn. Missiver 1772, No. 515.

[3]) Dske Canc. Sjæll. og Fyn. Tegn. 1771, No. 786 og 787.

[4]) Dske Canc. Sjæll. Tegn. 1773, No. 12. Oversecr. Brevb. (1 Dept.) No. 18 og 31.

[5]) Sjæll. Tegn. 1773, No. 277. Paludans Møens Beskr. I, 73.

atter fire Maaneder, 18 November s. A. ligeledes[1]), hvorved den saaledes drog sig hen til Aarets Udgang.

Inden endnu denne langvarige Sag var bleven endelig afgjort, indviklede Beringskjold sig i endnu en vidtløftig Proces. Den Amtmand, som i 1771 havde ladet ham sætte ud af Nygaard, stod han naturligvis siden paa en spændt Fod med, og nu hændte det sig, at Bønderne paa Beringskjolds Gods klagede til Amtmanden over at blive forurettede af deres Husbond, blandt Andet med Hensyn til Hoveriet, og de synes at have faaet Medhold af Øvrigheden, baade af Amtmanden og af hans som Herredsfoged constituerede Fuldmægtig Johannes Jydtmann. Ialfald indgav Beringskjold under 29 Juli og 3 August 1772 nærgaaende Klager over dem og ansøgte om en Commissions Nedsættelse, og indstævnede tillige Amtmanden for Vordingborg Byting til 20 Juli 1772 for at høre Vidner angaaende Behandlingen af hans Gods, medens det var ham frataget, en Stævning, som dog efter Møstings Anmodning paa Kammeradvokatens Protest blev afvist af Byfogeden i Vordingborg, Kellermann. I den Anledning udgik da kongelig Ordre til Geheimeconferentsraad, Overhofmester Wolf Veit v. Reitzenstein (der jo ogsaa var Medlem af Commissionen angaaende Nygaard) og Etatsraad Fred. Brabrand til som Commissarier at undersøge Beringskjolds Forhold mod Møsting, og under samme Dato fik Møsting Ordre til at beskikke en Prokurator til at udføre Sagen. Den 3 December næstefter fik de to Commissarier dernæst kongelig Ordre til ogsaa at paakjende Beringskjolds Contraprætentioner til Møsting[2]). Commissionen dømte Beringskjold til at bøde

[1]) Dske Canc. Sjæll. Tegn. 1774, No. 218, 573, 826.
[2]) Dske Canc. Sjæll. og Fyn. Missiver 1772, No. 607 og 608, med tilhør. Indlæg, af hvilke dog de vigtigste mangle, med Vedteg-

300 Rdlr til Vor Frelsers Kirke og lige saa meget til Justitskassen, samt i Omkostninger til Commisisonen 200 Rdlr og til Actor 50 Rdlr. Imidlertid afgik — som nævnt — Møsting ved Døden 17 Februar 1773, og Prokurator Niels Vinding Dorph indgav da paa Beringskjolds Vegne en Ansøgning om, at Sagen maatte ophæves, saa at hvad der var talt og skrevet af begge Parter om hinanden mortificeredes, samt at Mulkter og Omkostninger eftergaves Beringskjold. Dette blev under 1 December «efter Omstændighederne bevilget», dog saaledes, at Beringskjold maatte til Commissionen betale 150 Rdlr og til Actor 50[1]).

Kort efter, i Slutningen af det samme Aar 1774, fandt endelig ogsaa Sagen om Erstatning for Afsavnet af Nygaard sin Afgjørelse. Den nedsatte Commission kom aldrig til at fælde nogen Dom[2]), thi Sagen blev ved en kongelig Resolution 19 December 1774 «medieret». Først befalede Kongen 20 Juli d. A. Etatsraad Sevel at afgive sin Betænkning om Sagen. Der førtes nu en længere Forhandling mellem Beringskjolds Prokurator Dorph og Sevel, og fra den førstnævnte fremkom i den Anledning en lang Skrivelse, dateret 11 October, som vi have i Original, og deraf sees det, at Beringskjold under 10 Juni 1772 havde formeret en Regning paa 37,277 Rdlr[3]), som Dorph dog nu erkjendte for ubevislig og indrømmede om, at den

ning om, at være tilstillede Møsting til Benyttelse under Sagen. Sjæll. Tegn. 1772, No. 747.

[1]) Dske Canc. Sjæll. Tegn. 1774, No. 846. Jfr. udateret Brev fra Beringskjold til Eickstedt (efter 10 Juni 1773) og Paludan, Møens Beskriv. I, 473 f.

[2]) Jfr. Rentek. Res. Prot. 27 Nov. 1775, No. 132.

[3]) I den oftere citerede »Høegens forræderske Praktiker« siger Beringskjold, at han havde besat Gaarden med 300 udmærkede Kjør og Stude, et kostbart Stutteri og 200 Faar af engelsk Race, alt ført over fra Jylland.

»syntes at være overdreven. Han slog nu 33 pCt. af, til 24,851 Rdlr. Men Sevel fandt dette endnu for meget og vilde kun indrømme 11,306. For nærmere at begrunde sit Forslag opgjorde da Dorph detailleret, hvad Godset maatte antages at have indbragt under de otte Maaneders Sekvestration og kom da til 38,313 Rdlr. Sevel afgav endelig sin Betænkning 31 October 1774. Han gjorde deri gjældende, at hverken Ridefogden Hans Møller, som havde forfattet Regningen fra 1772, eller Dorph nu, havde kunnet bevise det mindste. Men »det kan ikke nægtes, at det forhenværende danske Kammer[1]) har gjort Beringskjold Uret» ved at fratage ham Nygaard og Gods, sælge hans Sæd og Foder og ved Rettens Middel tvinge hans Frue og Familie til at udflytte med Boskab og Kreatur fra hans lovlige og tildels betalte Ejendom, fordi han var in mora med den sidste Termins Betaling — hvad han ikkeheller var, da han 3 Juni 1770 havde bedet Kammeret om, at Aarhus Amtsstue maatte modtage Obligationer, og 25 Juni tilbød Amtsstuen 23,000 Rdlr i saadanne. Kammeret havde ingen Ret til at fratage ham Ejendommen, thi i Conditionerne af 4 April 1769 Artikel 12 staaer, at Godset i saa Fald skal til ny Auction paa Kjøberens Regning og Risico. Ligeledes har Geheimeraad Møsting uden lovlig Grund og tvertimod Lovens Bog 1, Cap. 5, Art. 6 nægtet Beringskjold en Sættedommer i den constituerede Byfoged Jydtmanns Sted, baade da han begjærede det 14 December 1771 for at faae oplyst Omgangen med hans Ejendom, Sæd og Besætning m. v., samt Udkastelsen af Gaarden, og siden ligeledes for at faae sig Gaard og Gods ved lovligt Syn

[1]) Dette var blevet hævet, og Rentekammeret gjenoprettet ved Reskr. 14 Jan. 1773. See Meddell. fra Rentek. Arch. 1873—76, Side 125, No. 96.

extraderet, efterat Kongen havde befalet, at han igjen skulde sættes i Possession af det, — thi da bemeldte Jydtmann havde været med i begge de Forretninger, som Beringskjold paaankede og vilde føre Vidner om, saa var her netop casus in terminis, som Loven i Artikelen omtaler. Ligeledes befalede efter Møstings Anmodning Kammeret Kammeradvokaten at paastaae Stævningen afvist, ved hvilken Beringskjold havde indstævnet Møsting m. fl. for Vordingborg Byting 20 Juli 1772 for at høre Vidner angaaende hans Godses Behandling, medens det var ham frataget, ligesom det ogsaa sees af Byfoged Kellermanns Svar, at Kammeradvokatens Protest har været en af Aarsagerne, hvorfor han ikke vilde Stævningens Fremme. Men Kongen har, gjennem Danske Cancelli 26 October 1771[1]), da Sagen derfra blev refereret med alle sine Omstændigheder, tilladt, at Beringskjold ved en Commission maatte paaanke, om Kjøbet af Nygaards Gods efter Contrakt og Conditioner bør staae ved Magt eller ikke, og at han kunde indkomme med Ansøgning om, hvad han i saa Henseende forlangte paakjendt, samt Forslag til to Commissairer; og den kongelige Resolution af 3 Juni 1772, paa hvilken Kammeret grundede sin Ordre til Kammeradvokaten om at forlange Stævningen afvist ved Vordingborg Byting, forbyder kun den af Beringskjold ansøgte fiskale Action mod det forhenværende danske Kammer, og den lige saa lidt som nogen anden kongelig Resolution forbyder ham paa lovlig Vis at oplyse og bevise sin lidte Skade. Det har altsaa alene afhængt af Beringskjold selv at betjene sig af den Vej, som den kongelige Resolution, der

[1]) Canc. Skr. var af denne Dato. Den kgl. Resol., som den grunder sig paa, var af 16 October.

blev ham communiceret 26 October 1771 fra Danske Cancelli, viste ham. Det har han imidlertid ikke gjort. Derimod har han ganske vist incommoderet Kongen ved Klager, fulde af nærgaaende Beskyldninger, og er selv Aarsag i, at han ikke har faaet Ret, og det benytter han nu til at skaffe sig en overdreven Skadeserstatning. Men han kan ikke saaledes uden Bevis forlange Alt, hvad han vil; i Mangel af Bevis maa man slutte fra lignende Forhold, og i Henhold hertil kommer Sevel ved at gjennemgaae Regningen af 10 Juni 1772 i Detail og kritisere den, til det Resultat, at Beringskjold er skadesløs med 13,500 Rdlr, som blive at likvidere i de 20,532 Rdlr 90½ Sk., som han endnu er skyldig at betale af Kjøbesummen, samt i Renter og Skatterestantser til næstkommende 11 December, som omtrent ville andrage 7,000 Rdlr.

Den 18 November næstefter modtog Cancelliet Sevels Betænkning, ledsaget af en af Arveprinds Frederik undertegnet, med Guldbergs Haand skrevet, kongelig Ordre, saalydende: «Hs. Maj. Kongen vil, at vedlagte efter H. M.' Ordre forfattede Betænkning med tilføjede modsatte Formening skal med det aller første af Cancelliet foredrages uden nogen Betænkning eller Indstilling fra Cancelliets Side, da H. M. selv forbeholder sig, hvad Allerhøjstsamme i denne beringskjoldske Sag vil afgjøre.» Under 1 December indsendte Cancelliet derefter blot en Extrakt af Sevels Betænkning, uden at tilføje noget. Kongens egenhændig undertegnede, med Thotts Haand skrevne Resolution, dateret Christiansborg i Geheime Statsraad 19 December 1774, lyder saaledes: «Endskjøndt de af vor Etatsraad Sevel foreslagne 13,500 Rdlr til Skadesløsholdelse i denne Sag eragtes tilstrækkeligt, saa ville vi dog i Henseende til derudi forekommende Omstændigheder allernaadigst tillægge

Kammerherre Beringskjold ialt 20,000 Rdlr, som vort Rentekammer har at likvidere og godtgjøre i hvis han næstafvigte 11 December bliver skyldig af Kjøbesummen samt efterstaaende Renter, gamle Skatter og andre Restantser, hvorved al denne Sag skal være afgjort, saafremt Kammerherre Beringskjold imod Formodning ikke hellere paa Dom vil lade det ankomme» [1]).

Saa ufornuftig var Beringskjold vel ikke, men mærkværdig nok var han dog ingenlunde tilfreds med denne over al Forventning gunstige Afgjørelse, eller ialfald mente han at kunne gjøre endnu mere ud af Situationen, thi han lod sin Frue ansøge om, at ham desuden maatte eftergives Renterne af den ubetalte Kjøbesum fra 17 Januar til Dato, beløbende 4,000 Rdlr. Kongen paategnede egenhændig Ansøgningen, at den skulde forestilles, og sendte den til Rentekammeret. Dette nedlagde Forestilling 11 Marts 1775, idet det henstillede Sagen aldeles til Kongen. Den kongelige Resolution 13 Marts kom dog til at lyde saaledes: «Det forbliver ved de Magnus de Beringskjold til Erstatning for tagen Skade ved det kjøbte møenske Gods allerede bevilgede 20,000 Rdlr, og altsaa er hans Frues Ansøgning om videre Eftergivelse ikke at accordere» [2]).

Efter den kongelige Resolution af 19 December 1774 havde nemlig Rentekammeret 7 Januar 1775 udfærdiget en Beregning indtil Udgangen af Aaret 1774, og efter denne skulde Beringskjold foruden de 20,000 Rdlr, som han fik eftergivet, endda betale 9,233 Rdlr 43½ Sk., og hertil kom endnu de for Januar og April Kvartaler forfaldende Skatter af Godset. For at kunne afdrage denne Gjæld, indgav

---

[1]) Dske Canc. Sjæll. Tegn. 1774, No. 923, med tilh. Indlæg. Jfr. Rentek. Res. Prot. 1775, No. 132, og 1776, No. 22.

[2]) Rentek. Res. Prot. 1775, No. 30.

Beringskjold en ny Ansøgning, anførte, at han forgjæves havde søgt at opdrive de krævede c. 10,000 Rdlr, og ansøgte derfor om, at denne Kapital indtil videre maatte lægges til den i Godset indestaaende halve Kjøbesum 41,532 Rdlr 90½ Sk., saaledes at den af Ejeren af Godset skulde afbetales i et eller to Aar og imidlertid forrentes med fire Procent. Han meddelte derhos, at han havde afstaaet Godset til den svenske Baron Nils Gyllenstjerna, som tillige skriftlig erklærede sig tilfreds med disse Vilkaar. Rentekammeret gjorde Forestilling om Sagen 6 Maj, udtalte, at da man efter Omstændighederne ikke kunde vente paa anden Maade at komme til Endskab og Rigtighed, og den kongelige Kasse intet tabte eller vovede, da de 833 Tønder Hartkorn altid vare langt mere værd end de 51—52,000 Rdlr, saa indstillede det, at det bevilgedes. Ved kongelig Resolution 15 Maj 1775 accorderes det, samt at Godset kan tilskjødes Baron Gyllenstjerna[1]). Godset blev derefter tilskjødet Gyllenstjerna, men dette synes dog kun at have været pro forma, for derved muligvis at opnaae en heldigere Afgjørelse, end Beringskjold troede at kunne opnaae for sig selv, thi allerede et halvt Aar efter, 24 December s. A., see vi, at Gyllenstjerna atter skjøder det tilbage til Beringskjold[2]).

Efter saaledes at have seet Enden paa den møenske Sag, som det var nødvendigt at behandle i Sammenhæng, vende vi tilbage til Beringskjolds mere private Historie i disse Aar. Medens alt dette foregik, havde Beringskjold for en Del levet udenfor Landet og i det Hele ført et meget

---

[1]) I Henhold til Contrakt af 5 Nov. 1773. Brev t. Eickstedt 28 Juli 1775, ved Retssagen i Canc. Arch. Rentek. Res. Prot. 1775, No. 54.

[2]) Rentek. Exp. Prot. No. 31, S. 106.

uroligt Liv. Hans Forvisning til Vordingborg 22 Januar 1772 varede ikke længe. Nogen udtrykkelig Ophævelse af Befalingen om, at han skulde opholde sig der, vides ikke at være skeet, men det er formodenlig blevet anseet for en Selvfølge, at den bortfaldt med hans Gjenindsættelse i Besiddelsen af Nygaard. Vordingborg Extra- og Rangskats-Regnskaber[1]) vise, at han og Frue fra Januar til Juni Maaned boede i Vordingborg, og først udgik af Skattelisterne for Juli Maaned. Hermed stemmer det ogsaa ret godt, naar det hedder i den ovenfor nærmere omtalte kongelige Resolution af 2 Juni, at han da forlængst havde sat sig i Besiddelse af Gaard og Gods, og 12 Juni daterer han Brev til Eickstedt derfra. Denne Brevvexling, som kommer til at spille en saa stor Rolle i det følgende, og som sluttelig — som siden skal sees — blev saa skjæbnesvanger for Beringskjold, begyndte strax efter hans Afrejse fra Kjøbenhavn i Januar 1772 og fortsattes gjennem over tre Aar, lige til hans Tilbagekomst i Høsten 1775. Hvorledes denne Brevvexling, mellem Beringskjold og en af de af ham saa forhadte Statsministre, egenlig kom i Gang, og hvorledes den holdt sig gjennem flere Aar, derom vilde vi sandsynligvis endnu befinde os i Uvidenhed, dersom ikke Guldberg selv havde ligefrem meddelt os det i den saa mærkelig affattede Cabinetsordre af 13 November 1781, som vi siden skulle see, at han fik Kongen til at sætte sit Navn under, og hvorved der blev nedsat en Commission over Beringskjold. Det hedder nemlig i denne ordret saaledes: «Vi vidste, at Vores Statsminister General Eickstedt havde en Del Breve fra Kammerherre Beringskjold, siden han efter Vores Villie havde vedligeholdt i lang Tid en

[1]) I Rentekammerarchivet.

Brevvexling med denne Mand, for at dæmpe, om muligt, hans Urolighed, og hindre Ulykker, baade for ham og Andre.» Her efterlades ingen Tvivl om, hvorledes denne Sag forholdt sig. Guldberg levede siden den 17 Januar 1772 i en uafbrudt nerveus Spænding af Frygt for, at hans Herredømme, hvis Udøvelse aabenbart var ham en saa stor Nydelse, skulde ligesom Struensees faae en brat Ende, og i denne Henseende frygtede han især Beringskjold, hvis Dygtighed som Conspirator ingen kjendte bedre end han, og ligeoverfor hvem han neppe heller kunde have nogen rigtig god Samvittighed. Han fik derfor Eickstedt, der kjendte Beringskjold saa godt fra gammel Tid, til at fungere som sin Spion, som en Slags Sikkerhedsventil. Med denne af Guldberg selv, ganske vist ikke forsætlig, ydede Oplysning, ligger Alt klart for Dagen, og vi see, hvorledes det Hele udviklede sig. Beringskjold havde med al sin Mistænksomhed Tillid til Eickstedt, og udgød alle sine Sorger og Tanker til ham med en Uforbeholdenhed og Uforsigtighed, som vilde være ganske uforklarlig, naar Beringskjold havde været en mindre heftig og mindre ubændig Natur, end han viser sig hele sit Liv igjennem. Beringskjold siger selv i sin Høegens Praktiker, at Eickstedt antog sig hans Sag og agerede Mægler mellem ham paa den ene og Hoffet og Regeringen paa den anden Side.

Den første Gjenstand for Correspondancen var nu Forholdene med hans Gods paa Møen. Medens Sagen angaaende Erstatningen for det lidte Tab gik sin langsomme, lovlige Gang gjennem de forskjellige Autoriteter, befandt Beringskjold sig overordentlig ilde paa Møen og overdængede formelig Eickstedt med de forfærdeligste Skildringer af Tilstanden. Allerede 2 Juli 1772 blev der paa hans Begjæring efter kongelig Befaling af Rentekammeret

udfærdiget et Rejsepas for ham, «da han vil rejse til et tydsk Bad»[1]). Det har dog neppe været hans Alvor med denne Rejse, men snarere kun en Demonstration, for at gjøre Opsigt og mulig gjøre Guldberg bange for, hvad han i Udlandet kunde foretage sig. Saameget er ialfald vist, at han ikke rejste, men blev ganske rolig paa Nygaard. Kort efter, 23 Juli, giver han følgende gruopvækkende Skildring: Alt er ruineret som af Fjendehaand, Gaard, Marker, Enge, Skove, Kirker, ja endog Jagt[2]) og Fiskeri, og Bønderne ophidses imod ham af selve Amtmanden og dennes Folk. Den 30 Juli skriver han endvidere, at han maa lade holde Vagt om Natten med ladte Geværer, hvormed der bliver skudt hvert Kvarter, for at skræmme ildesindede. En af Anførerne har paa en hel Bys Vegne nægtet at gjøre Hoveri og endog lagt Haand paa ham, saa at han maatte lade ham arrestere. Den 5 August erklærer han, at naar han ikke kan faae en ærlig Mand til Herredsfoged istedenfor Amtmandens Fuldmægtig Jydtmann, saa maa han løbe fra alting, thi denne og Amtmanden agitere imod ham ved Hjælp af «den bekjendte Canariis», som for et Aar siden løb af hans Tjeneste uden Regnskab, og som burde forbydes Landet (ɔ: Møen). To Dage efter skriver han igjen, at han med Familie er udsat for Vold, Mordbrand og alt optænkeligt ugudeligt Overfald, og rekvirerer af General Eickstedt «som Chef for det sjællandske Cavalleriregiment», til Sikkerhed for Person og Ejendom, paa en 14 Dages Tid et Commando af en Officer

---

[1]) Rentek. Exped. Prot. No. 29, S. 127.

[2]) Ganske ødelagt kan denne dog ikke bave været, thi 23 Juli 1772 sender han Eickstedt 6 Fugle, 18 Nov. s. A. 2 Harer og 2 Dec. s. A. noget Vildt.

og 12 Mand af Regimentet. Atter gik tre Dage, saa skrev han igjen, at nu var hans Folk syge af Nattevaagen, han frygtede ligefrem Oprør til Høsten i næste Uge. Fanefjord Kirke var ved at falde ned, men han blev truet, naar han vilde lade den sætte istand. Hovedmændene vare Præsten i Fanefjord, «den bekjendte Fibiger», og en Person, som kaldes «den møenske Engel», der for halvtredie Aar siden for flere onde Gjerninger blev forvist Landet, og efter en Kammerordre skulde arresteres, naar han kom tilbage, samt tiltales af Generalfiskalen, og denne Mand gjorde uden videre «den uforlignelige General-Landvæsens-Commission» til Forvalter over de fire store Godser der paa Landet. Disse to have Amtmanden og Herredsfogeden faaet til at bevæge Bønderne til at nægte Arbejde[1]).

Sidst i September Maaned gjorde Beringskjold omsider Alvor af det tidligere Projekt at rejse bort, men det blev nu rigtignok ikke til noget Bad, men til Hamborg, Eutin og Glykstadt. Et Brev fra Eutin 5 October angiver ligefrem Frygt for Livet som Aarsagen til Rejsen. «Den Pligt, jeg efter Naturens Lys alene er mine og mig pligtig, befáler: ikke at lade mit Liv før Tiden paa en noksom bekjendt Maade afstjæle.» Derfra rejste han til Glykstadt, efter hvad han selv siger i et Brev derfra af 9 October, for at lære sin yngste Søns ny Regimentschef, Oberst Grev

---

[1]) De to her omtalte Personer, Anders Samsing Fibiger, Præst i Fanfjord 1769—88, og Forvalter H. H. Barfod, omtales i Paludans Møens Beskrivelse, Bind 2, Side 14—15, kun med Ros. Præsten er Beringskjold især rasende paa, og kalder ham i et senere Brev, af 2 Dec. 1772, «en bekjendt liderlig, fordrukken Præst, og tillige en aabenbar Horkarl i højeste Grad», og klager ved samme Lejlighed over, at han har faaet et Materialhus, som tilhørte Beringskjolds Kirke, til Hestestald.

Detlev Rantzau, at kjende, og skaffe Sønnen det Grenadercompagni, som Kongen havde lovet ham, istedenfor et slettere Compagni, som først var tiltænkt ham. Hans egenlige Grund til Rejsen var dog Krænkelse over sin Behandling. I Breve til Eickstedt anfører han senere, at de kongelige Herskaber selv havde befalet ham at klage over Amtmand Møsting, men da han saa gjorde det, blev der anlagt offenlig Sag imod ham selv. Han maatte, siger han, frie sig fra det Værste, som Struensees Efterfølgere tiltænkte ham, og dette var ogsaa Grunden til det følgende Skridt, som vi strax skulle see, han paa denne Rejse foretog[1]). Fra Hamborg af den 2 October indgav nemlig Beringskjold følgende Ansøgning til Kongen: «Havte, og til Datum ved Guds naadefulde Forsorg fornemmelig fra den 17 Januar sidstleden i mit Fædreland mod Formodning udstandne, Fata paalægge mig som en ærekjær Mand, efter den Fornuft, Gud har forundt mig, allerunderdanigst hos Deres kongelige Majestæt om en allernaadigst Demission at bønfalde, hvilket jeg hermed ærefrygtsfuld i dybeste Underdanighed bønfalder om, og med dybeste Soumission henlever Deres kongelige Majestæts allerunderdanigste Tjener Magnus de Beringskjold.» Under 17 October tilskrev Arveprindsen i den Anledning, fra Fredensborg af, egenhændig Cancelliet saaledes: «Kammerherre Beringskjold, skjøndt uden Tjeneste, har begjært sin Afsked. Kongen vil, at den ham skal tilstaaes, ogsaa fra de Tjenester, han kunde have Løfte paa. Men da hans Tjeneste af 17de Januar ikke bør glemmes, saa vil H. M. Kongen, 1) at hans Afsked ham i naadigste Udtryk skal gives, 2) at de 2,000 Rdlr

---

[1]) Breve til Eickstedt af 9 og 20 Juli 1773 samt et udateret før 10 Juni s. A. ved Retssagen.

aarlig skal, saalænge han lever, forblive hos hans Frue, saafremt hun sig her i Landet opholder, hvorom Kammeret, naar Afskeden er expederet, bør gives Efterretning. 3) Skal Afskeden ham her fra Hoffet tilsendes, hvorfor Cancelliet hertil maa sende den til videre Befordring»[1]). Den Ansøgningen af Kongen egenhændig paategnede kongelige Resolution, vistnok af 23 October 1772, lyder saaledes: «Dette accorderes ham, men de toe Tusinde Rthlr, som ham efter d. 17 Januar er skenket, skal Konen beholde, saa længe hand lever. Chr.» Ifølge heraf fik saa Beringskjold under samme Dato efter Ansøgning sin «Afsked i al kongelig Naade fra sit Embede som Vor Kammerherre, som og fra de Tjenester, hvorpaa han kunde have Vores Løfte, hvorhos vi, til et besynderligt Naades Tegn for bemeldte Kammerherre Beringskjolds Os og Vores kongelige Hus beviste Troskab og Iver, allernaadigst have bevilget, at de 2,000 Rdlr, som ham aarlig er tillagt, forblive for hans Frue, saafremt hun sig her i Landet opholder»[2]). Ved samme Leilighed blev der udstedt en kongelig Cabinetsordre af 26 October, saalydende: «Da det danske Cancelli efter min Befaling har udfærdiget den af Kammerherre Beringskjold allerunderdanigst forlangte og hermed følgende Demission, saa gives ham ved sammes Oversendelse endvidere tilkjende, at det, saalænge han her i Landet agter at forblive, i Henseende til hans Opholdssted forbliver ved Reskriptet af 22 Januar a. c., i hvilket han under min Naades Fortabelse Byen Vordingborg er anvist til hans og

[1]) Original ved Arvepr. Frederiks Breve til Canc. i Canc. Arch. Skab 11, Nr. 179.

[2]) Dske Canc. Sjæll. og Fyn. Reg. 1772, Nr. 507 med Indlæg. Jfr. Rentek. Res. Prot. 1772, Nr. 247.

Families-Ophold, og at han sig derefter allerunderdanigst haver at rette»[1]). Det skal her endnu kun nævnes som et Curiosum, at der et Aar efter udviklede sig en Correspondance mellem Cancelliet og Rentekammeret angaaende det Spørgsmaal, hvorvidt Beringskjold efter sin Afskedigelse, ved hvilken han hverken tilbageleverede Nøgle eller Bestalling, kunde i kongelige Expeditioner kaldes Kammerherre, men ikke «Vores» Kammerherre, hvilket var Cancelliets Mening, eller om han slet ikke mere maatte kaldes Kammerherre, som Rentekammeret holdt paa. Det sidste Collegium lagde saa stor Vægt paa denne Sag, at det udvirkede en kongelig Resolution desangaaende under 18 December 1773, saalydende: «Han tillægges ej mere Navn af Kammerherre»[2]).

Omtrent 1 November kom han hjem igjen til Møen og tog Ophold der. Hvorledes dette lader sig forene med den til hans Afsked knyttede Befaling om at boe i Vordingborg, er en Gaade, som jeg forgjæves har søgt at løse. Men faktisk er det, at han ikke kom til at boe i Vordingborg, hvilket maa ansees bevist derved, at han ikke findes paa Skattelisterne, der meget omhyggelig revideredes hver Maaned[3]). Han vedblev at boe paa Nygaard lige til Juni Maaned 1773, og da gjøres det ham — som vi siden skulle see — endog til en Forbrydelse at forlade Møen. Man maa antage, at det er gaaet denne Gang, ligesom vi ovenfor saae (Side 205), at det gik med den samme Befaling

[1]) Udateret Brev fra Beringskjold til Eickstedt (fra Aaret 1773 efter 3 Febr.) ved Retssagen fra 1781 f. i Canc. Arch. Skab 11, Nr. 134.

[2]) Rentek. Res. Prot. 1773, Nr. 202. Cancelliets Brevbog 1773, Nr. 1239.

[3]) Vordingborg Kjøbstads Rang- og Extraskat-Regnskaber i Rentek.-Archivet.

fra Januar Maaned, at han underhaanden maa være bleven fritaget for dens Efterlevelse. Hans Rejse havde iøvrigt ikke gjort nogen Forandring i hans Stemning og havde ikke bragt hans syge Sind Ro. De senere Breve vidne om den samme sygelige Ophidselse som hidtil. Den 5 Maj 1773 klager han over, at han ikke engang kan faae optaget et Tingsvidne, fordi Retten er besat af selve Anførerne for hans Fjender, samt over, at nu ogsaa Amtsforvalter Smidt behandler hans Bønder ulovlig. I et udateret Brev, fra midt i Juni Maaned 1773, fortæller han, at en af Amtmanden forskreven Person skriver falske Klager for Bønderne, overfalder hans Folk, røver og plyndrer dem i Bander paa 16—20 Mand, og undsiger ham og alle hans paa Livet. Denne Person — hvis Navn han ikke nævner — gaaer altid med ladt Gevær, endogsaa i Retten, og da Beringskjold anholdt ham og lod ham arrestere, saa benyttede han kun Arresten til at gjøre et Complot imod ham med 12 til 16 andre Personer, efter al Sandsynlighed til at «omlive» ham. Det maa uden al Tvivl være den ovennævnte Canariis, som han her taler om, thi med denne havde Beringskjold netop i Maj Maaned en Historie, som dette kan sigte til.

I Begyndelsen af Juni Maaned indkom Jacob Canariis, Prokurator og Selvejer i Tjørnemark paa Møen, til Kongen med en Klage over, at Beringskjold med sin Skytte og flere af sine Folk havde anholdt ham paa Landevejen paa hans lovlige Tingrejse til Stege, og derpaa, under Foregivende af, at Canariis var løben af hans Tjeneste uden at have gjort Rede og Rigtighed for havte Oppebørsler ved Nygaard, samt desuden havde begaaet adskillige Excesser, faaet Byfogeden til at arrestere ham paa Stege Raadstue. Han erklærede dog at kunne bevise, at han

25 Marts 1771 havde aflagt Regnskab, uden nogensinde at have set nogen Udsættelse paa det, og benægtede at have begaaet Excesser, idet han kun havdeført forskjellige Sager for Retten mod Beringskjold for voldsom og ulovlig Fremfærd, og ansøgte derfor om at maatte gives fri mod «fire suffisante Mænds Caution». Baade Amtmanden og Stiftamtmanden anbefalede Ansøgningen, og under 10 Juni blev der givet Ordre til at frigive ham[1]). Dette foruroligede Beringskjold i overordenlig høj Grad, og han havde ved Brev til Eickstedt af 27 Maj søgt at forhindre det ved at udtale, at dersom Canariis igjen kom fri, vilde det ikke vare otte Dage, før «Theatrum (til hans Formues, Æres og Livs Efterstræbelse) er aabnet, og Tragedien inden kort Tid vil følge og blive fuldført»[2]). Om Beringskjold virkelig nærede en saadan Frygt, er ikke let at afgjøre, men jeg er tilbøjelig til at troe det. I et senere Brev af 9 Juli til Eickstedt udtaler han, at Afrejse nu var det eneste og sidste til hans Livs Conservation, der af ham kunde tænkes. Han forlangte derfor af Kjøbenhavns Magistrat Pas til St. Petersborg. Overpræsidenten spurgte sig for derom i Cancelliet, Sagen kom for i Geheimestatsraadet, og Kongen resolverede 3 Juni, at det skulde meddeles Beringskjold, at det var Kongens Befaling, at han skulde forblive paa Møen, indtil den mod ham anlagte publike Sag angaaende Amtmand Møsting var tilendebragt. Dette havde Beringskjold dog ingen Lyst til, og bestemte sig derfor til at rejse ganske hemmelig, uden Pas. Et svensk Skib, Skipper Sandstrøm af Vestervig, havde netop ved

---

[1]) Danske Cancellis Sjæll. Tegn. 1773, No. 279.
[2]) Jevnfør Forhøret over Beringskjold i Kastellet 2 Marts 1782, hvor han ogsaa omtaler denne Historie. Ved Retssagen.

Grønsund Færgebro faaet et Parti Korn hos ham, og denne Lejlighed benyttede han, lod Natten mellem 24 og 25 Juni en af Staldkarlene kjøre sig og sin gamle tro Tjener Mikkel Gram ned til Stranden, og gik derfra ombord i Skipperens Baad, der ventede ham. Efterat hans Afrejse var bleven bekjendt, blev der en Maaned efter, nemlig 27 og 28 Juli, ifølge Ordre fra Cancelliet optaget Forhør paa Møen for at oplyse, hvorledes Flugten var foregaaet, samt for at erfare, hvorvidt man vidste noget om, af hvilken Grund han var rejst, og hvorhen. Sagen blev saaledes meget omstændelig oplyst, og det fremgik deraf, at Beringskjold havde bibragt sine Folk den Mening, at han var rejst bort «for at anrette nok en 17 Januar» eller for at «gaae i en anden Potentats Tjeneste», og snart kom tilbage som russisk Minister, «Greve eller anden stor Herre». Der var dog ogsaa dem, der vare saa fornuftige at mene, at «i Rusland kjendte de ham, og Kongen af Preussen havde formegen Forstand til at bruge saadan en Mand»[1]). At Beringskjold virkelig skulde have havt Planer om at gjøre sin Lykke udenlands, er ikke rimeligt. Sandsynligheden er for, at han talte Sandhed, da han senere i 1782 forklarede i Forhøret, at han kun rejste bort, fordi han følte sig krænket ved de Forurettelser, der af Regeringen formentlig bleve ham tilføjede i Sagen om det møenske Gods og den dertil knyttede Proces med Amtmand Møsting, som han var bange for at skulle bevirke, at han blev sat fast. Derimod er det ikke umuligt, at der har været et vist Sammenhæng mellem denne Beringskjolds hemmelige Flugt og frivillige Udvandring og

---

[1]) Denne Sag i en Pakke betitlet «Kammerherre Beringskjold ang.» i Canc. Arch. Skab 11, No. 117.

den samtidige Afsendelse til Norge af Landgreve Carl af Hessen, gift med Kongens Søster, Prindsesse Louise, begge to Personer, som det guldbergske Regimente ogsaa, og maaskee ikke uden Grund, i høj Grad frygtede og mistænkte for at nære Planer til at styrte det. Den for sin egen Samtid saa vel underrettede Dorothea Biehl taler i sine Breve til Bülow ligefrem om et Complot imod Enkedronningen som Aarsagen til, at Landgreven maatte rejse til Norge i Aaret 1773, og taler strax efter om en Forbindelse mellem denne og Beringskjold; og den Omstændighed, at Bülow ved Overstregning har søgt at gjøre denne Sigtelse ulæselig i Brevet[1]), kan kun tjene til at styrke Troen paa dens Sandhed, som det imidlertid i 1784 maatte være Bülow om at gjøre at kaste et Slør over, da Landgrevens Datter jo allerede den Gang var Kronprindsens designerede Brud. Naar vi tage Hensyn til Alt, hvad der senere kom frem under Retssagen i 1781, angaaende Beringskjolds Bestræbelser paa senere Tidspunkter for at vinde sammes Medvirkning til et eller andet Coup imod det guldbergske Regimente, kan det ikke andet end bestyrke Troen paa, at der i Virkeligheden har været noget om denne Sag, selv om det er Sandhed, naar Beringskjold i sin Høegens Praktiker fra 1784 erklærer (vel at mærke rigtignok til Kronprindsen), at han aldrig i sit Liv har talt med eller skrevet til Landgreven. Dette stemmer nemlig ganske med, hvad Dorothea Biehl siger paa det nys citerede Sted, at Landgreven let vilde kunne gjøre sig ren for den Sag, og hertil kommer, at vi see Beringskjold i en Aarrække (1757—81) staae i levende, hemmelig Forbindelse

---

[1]) Denne vigtige Oplysning skyldes Overlærer Jac. Henr. Bangs Skarpsindighed, jfr. Histor. Tidsskr. 3 Række IV, 493, Anm.

og Correspondance med en af dennes Fortrolige, nemlig Regeringsraad Wegener i Hanau, sin gamle Ven og Hjælper imod Lybek i 1757[1]), og vi have Bülows egen Haand for, at det var Landgreven, der i Aaret 1791 bragte Beringskjolds ofte omtalte Paskvil i Kronprindsens Hænder, og han har tillige selv efterladt os i sin Manuskriptsamling en tildels med hans egen Haand tagen Afskrift af et langt anonymt Brev fra Beringskjold til denne, fra Aaret 1788. Det er derfor paafaldende, at Landgreven i sine «Mémoires de mon temps» (Kbhn. 1861. Side 59) skriver om Sammensværgelsen mod Struensee: «Il y avait outre cela encore un être abominable, qui y était joint, qui se nommait, si je ne me trompe, Bergenskjold». Men, som sagt, Sagen lader sig neppe nærmere oplyse. Dog kan der efter de Antydninger, vi finde saavel i Beringskjolds Correspondance med Wegener, Wilgaard og A. Hald, som i hans Udsagn ved Forhøret i Kastellet i 1782 og i hans senere der affattede Skandskrift, «Høegens Praktiker», ikke være nogen Tvivl om, at den Plan, Beringskjold i disse Aar havde i Tanker, var at styrte det guldbergske Regimente, og med det Enkedronningen og Arveprindsen, ved at lade Caroline Mathilde komme tilbage, en Plan, for hvilken hun heller ikke selv var fremmed, men som blev pludselig afskaaret ved hendes Død, 10 Maj 1775. Det staaer derfor sikkert i Forbindelse hermed, at Beringskjold, da han forlod Møen med det svenske Skib, synes først at være gaaet til Hamborg, thi vi have Brev fra ham derfra af 9 Juli 1773, altsaa kun 14 Dage efter hans Flugt. Hvorlænge han opholdt sig der, kan ikke sees, men fra den Tid af og lige til Dronningens Død

[1]) See ovenfor Side 149.

holdtes ved Correspondance Forbindelsen med Celle vedlige, og Budskabet om hendes Død traf ham i Neumünster paa Vejen til Celle efter Indbydelse af Dronningen. Dette sees ogsaa ganske tydeligt af Brevet til Eickstedt, som han skrev paa denne Rejse, og som han siden i Forhøret 1782 tilstod urigtig at have dateret fra Norkøping, den 18 Maj 1775, ved Efterretningen om hendes Død: han kunde nu ikke rejse længere, om han end derved kunde vinde ganske Danmark; hans forehavende Rejse maatte ganske opgives, «og den deraf ventede Fordel for Eftertiden til mine og mig følgelig ej erholdes ... Guds tugtende Haand, som jeg kysser og forærer, saalænge jeg er til». Derimod kan det neppe ansees for alvorlig ment, naar han i et udateret Brev kort efter udtaler, at han nu ønsker at døe i sit Fædreland, siden Caroline Mathilde er død, thi enhver fornuftig skjønner lettelig, hvad Fare han, og fornemmelig hans Børn, vare udsatte for, saalænge hun levede. Dog maa det bemærkes, at han endnu sex Aar efter, ved Forhøret i Kastellet, udtalte det samme[1]).

I Mellemtiden opholdt han sig i Sverige, paa Biersgaard i Skaane hos Baron Nils Gyllenstjerna. Naar han kom dertil, kan ikke sees, da der af de os levnede Breve til Eickstedt ikke er noget fra Biersgaard før 10 November 1774, men efter hans egen Forklaring fra 1782, som der ikke er nogen Grund til at betvivle, maa han være kommet dertil alt i Løbet af Sommeren 1773. Han siger selv, at det var ganske tilfældigt; han kjendte ikke iforvejen Baronen, men derimod hans Svoger, Capitain Ehrenborg, til hvem Beringskjold stod i Pengeforhold fra længere Tid til-

[1]) Brevene til Eickstedt og Forhøret ved Retssagen. Jfr. Histor. Tidsskr. 3die Række IV, 464.

bage, og denne foreslog ham at gjøre Baronen et Besøg, hvorefter saa Overtalelser bevirkede, at han blev der i to Aar. Han levede der under et opdigtet Navn, og selv Folkene paa Gaarden vidste ikke, hvem han var[1]). Fra Biersgaard af sendte han strax Expres til Fredensborg, skrev til Enkedronningen, Arveprindsen og Eickstedt, og meldte dem Aarsagen til sin Afrejse; og Forbindelsen holdtes vedvarende vedlige mellem dem, dels ved Correspondancen med Eickstedt, og dels gjennem Generalkrigscommissær Tuxen i Helsingør — en Ven af sig, kalder Beringskjold ham selv —, som han havde kjendt siden 1759, og som paa deres Vegne søgte at bevæge ham til at vende tilbage til Fædrelandet. Ogsaa Gyllenstjerna skrev til Dronningen angaaende Beringskjold, og modtog Svar fra hende gjennem Guldberg. Beringskjold skrev ogsaa selv direkte til Guldberg og stillede visse Betingelser for sin Tilbagekomst, og søgte paa sin almindelige Vis at give sine Fordringer større Vægt ved at anvende højtravende Trusler. Han truede saaledes blandt andet med «at appellere til Europa»[2]). Dette er dog kun et enkelt Exempel paa den besynderlige Comedie, Beringskjold under sin Fraværelse spillede for at komme frem og see sine ærgjærrige Forhaabninger dog endelig engang tilfredsstillede. Den vil ikke kunne forstaaes, uden at vi lidt nærmere omtale Indholdet af den omhandlede Correspondance med Eickstedt. Ved Siden af Forholdene paa Møen spiller haanlige og hadefulde Udtalelser mod hele Regeringen og alle dens enkelte Medlemmer en væsenlig Rolle i den

[1]) Hans Forklaring i Forhøret 1782, samt Brev til Eickstedt af 10 Nov 1774 ved Retssagen i Canc. Arch.

[2]) Høegens Praktiker p. a. St.

Brevvexling, som han i disse Aar førte med Eickstedt. Den 30 Juli 1772 udtaler han, at han angrer den forudgaaende 17 Januar, fordi al Ugudelighed og Voldsomhed siden har taget Overhaand. Den 5 August næstefter skriver han, at han skammer sig ved at være Dansk, og at der nu tales om Dronning Julianes Regering ligesom før om Caroline Mathildes, navnlig om Osten og Schack-Rathlou[1]). Den 10 August skriver han, at ingen Ugudelighed er saa stor, at den jo i disse Tider øves mod ham, baade paa Møen og i det danske Kammer. Den 11 November s. A. klager han over at være bleven bedraget af Osten, hvem han kalder «Ræven», som han mindst havde fortjent det af, og truer ham og sine andre Fjender med Guds Straf. Den 21 April 1773 siger han, at Eickstedt umulig kan have en god Samvittighed ligeoverfor ham, «thi saa maatte Guds Ord ganske foragtes, Naturens Lys og al Folkeret ganske ophøre». Den 15 Maj s. A. erkjender han dog, at han har 10,000 Gange mere at bebrejde Rantzau og Guldberg end Eickstedt. Den 11 September 1774 skriver han, at han desværre har altfor mange Beviser paa, at der ikke er mindste Samvittighed hos Dommerne. De Regerende have taget Magten fra de Kongelige og ere tildels Folk uden Ære og Samvittighed. Han lider de utroligste Forfølgelser, til Vanære for Kongen, den kongelige Familie og hele Nationen, fordi han har været «et uskyldigt Middel til, at Struensees Vælde fik Ende, og disse Regeresyge tiltoge sig næsten samme Magt, ligesaa uberettiget som han». Collegierne gjorde, hvad de

---

[1]) Hvor stor Uret han her og andensteds gjør Schack-Rathlou, sees tydelig nedenfor Side 251—53, hvor denne med stor Uafhængighed beskytter ham imod Guldberg.

vilde, tvertimod Loven. Den 25 September 1774 taler han om denne Skolemesterregering, som afløste Doctorregeringen. Guldberg er en Tartuffe[1]), som har bedraget ham for hans Belønning ved (den 14 Januar 1772) kun at give ham sit Ord istedenfor et kongeligt Brev. End ikke under Struensee har Nationen været saa misfornøjet med Regeringen, som den nu er. Statsraadet, Cancelliet og det danske Kammer kalder han for «Rovfugle med deres Skolemester» og gjør opmærksom paa, at den ovenomtalte Sevel var Hofmans[2]) Fætter, og siger, 3 October 1774, at dennes Nægtelse af nogle Documenter til hans Fuldmægtig er en Forbrydelse mod Lov og Kongens Befaling, «men hvad gjør det, naar det er til Collegiernes Fordel»[3]). Endelig skriver han 10 November 1774 — idet han beder om en Begunstigelse med Hensyn til Told —, at saavel Guldberg som mange flere daglig begaae det samme, som denne selv var med at dømme Struensee fra Ære, Liv og Gods for.

Til disse krænkende Udtalelser om Regeringen og dens Medlemmer kommer endnu en hel Række ligefremme Trusler, som han udstøder imod alt det bestaaende. Allerede 23 Juli 1772 erklærer han at maatte vende sit Fædreland Ryggen. Den 2 October s. A. — altsaa samme Dag, som han fra Hamborg indgav Ansøgning om sin Afsked — skriver han fra Eutin, og truer med, at hvis han ikke nu, istedenfor at faae sin Afsked, ved en i de naadigste Udtryk affattet kongelig Skrivelse, blev kaldet til Hoffet m. m. (hvilket baade Religion, Samvittighed og

---

1) Et andet Sted (15 Marts 1774) «en Skolemester med en hellig Maske».

2) Vistnok Committeret i Rentekammeret Etatsraad Niels de Hofman.

3) At han her er meget uretfærdig mod Sevel, sees bedst af dennes upartiske Betænkning Side 199—202 ovenfor.

Statsforsigtighed krævede snarest muligt), saa vilde en ved sit fortjenstlige Forhold d. 17 Januar ved alle fremmede Hoffer bekjendt tro Undersaat, belønnet med Utaknemmelighed, endelig blive foranlediget til at træde i fremmed Tjeneste. Men «Fædrelandets Omstændigheder kunde maaske endnu en Gang behøve en saadan Mands underdanigste Troskab, naar han ej mere var at faae. Paa billigere Conditioner gaaer han ikke tilbage til sit Fædreland.» Den 23 October s. A. erklærer han, at han i Anledning af sin Afsked har «taget sine Mesures og erholdt Vished om anden convenable Employ». Den 27 October næstefter skriver han fra Glückstadt, at hans timelige Velfærd kræver hans Nærværelse i Kjøbenhavn, og spørger, om de onde Aander, som have gjort alt ondt, have noget imod, at han kommer der incognito. Ville de hindre det, saa «kommer jeg ej heller, førend disse Næsse-Regentere stikke Fingrene i Jorden, og og Næsen, hvor den henhører». Den 3 November skriver han: «Lever De og jeg endnu et Aar, saa vil De med Respekt eftertænke, hvad Dem forud er sagt, og mulig da [af Dem] foragtet.» Den 28 Maj 1773 siger han, at han nu med det første tiltræder Rejsen til St. Petersborg, hvor han har havt den Naade i forrige Tider personlig at være nøje kjendt af hendes nuværende kejserlige Majestæt. Da der 3 Juni 1773 er nægtet ham Pas til Petersborg, skriver han til Eickstedt den 9 Juni, og frabeder sig det med tilføjende, at Cancelliet og Overpræsidenten i Kjøbenhavn tilmed sagtens ere uvidende om, «i hvad Kvalitet Passet bør expederes». Han rejser nu gjennem Sverrig til Petersborg, og vil ikke komme til Kjøbenhavn, da han ikke «vil være et Middel til, at den spillende Comedie skulde endes med en ubehagelig og bedrøvelig Tragedie», da han «vel kan forestille sig at blive en Torn i Manges Øjne, allerhelst i den

Kvalitet, han der vilde blive set». I et udateret Brev faa Dage efter siger han: «Den uforskyldte Efterstræbelse i mit Fædreland har foraarsaget langt større Lykke for mig andensteds, end jeg nogensinde kunde have ventet.» Den 18 Juni beder han Eickstedt hemmelig, medens Schack (-Rathlou) var af Byen, at skaffe ham en kongelig Tilladelse til at komme til Kjøbenhavn, og tilføjer da: «kan De det ikke, vil De for silde fortryde, at De ikke har fulgt mit Raad .... De kan ikke hindre mig i at komme til Kjøbenhavn, men saa er det for silde, naar det sker paa denne Maade.» Han er vis paa Guds Bistand til sit iøvrigt ikke nærmere angivne Forehavende. Den 9 Juli næstefter skriver han: «Lad de stolte ej spænde Buen haardere. Den er spændt haardt nok, ... og skal jeg nødes til at tage imod, hvad jeg forhen har meldt Dem, saa velan, det gaaer som Gud vil; hav mig undskyldt i Alt.» Den 15 Marts 1774 truer han Regeringen med noget lignende, som der hændtes Struensee. Der «fejler ikke meget, før baade Skolemesteren, Schack og Schimmelmann (begge med deres hvide Baand, som de have fortjent om Halsen, og hvor jeg er forvisset om, at de og flere faae dem, inden Legen endes), skal faae aabenbare Svar fra Magnus Beringskjold.» Eickstedt maa gjerne lade dem see dette. Han vil ikke bukke sig for det Satans Parti; de maa blive ham fra Livet. Ellers gaaer det, som han har sagt det, saa sandt som der er en Gud til. Vilde jeg endog betroe «Deres Excell. som min oprigtige Ven vigtige Ting til de Kongeliges Gavn og Frelse, saa troes det intet før bagefter, og da faae de det at vide, som de mindst ventede. Jeg har allerede sagt mere, end jeg burde. Schimmelmann og hans Hjælper, Brun, faae vist deres Løn.» Den 2 April skriver han: «Bruges der endnu ej Fornuft og øves Christendoms Pligter, ... saa

arriverer det, som aldrig staaer til at ændre.» Den 13 October s. A.: Han var vis paa at blive straffet, om han sagde høje Vedkommende, hvad dog ufejlbarlig vilde hænde. De vilde straffe ham, skjøndt han værnede dem mod noget tilkommende ubehageligt.

Medens Beringskjold saaledes truede og undsagde Regeringen og dens enkelte Personer, søgte han ikke desto mindre uafbrudt paa samme Tid at udvirke Indrømmelser, Bevillinger og Begunstigelser hos den, baade for sig selv og for andre, og — besynderligt nok — ingenlunde uden Held. I de første Maaneder efter Revolutionen laante han 1,200 Rdlr af Eickstedt til at betale en Søns Vexel i Amsterdam (Brev 6 April 1772); og denne Gjæld var endnu ikke betalt i 1775. Den 19 Maj 1772 skal Eickstedt skaffe ham et Laan af Kongen paa 10,000 Rdlr til at drive Nygaard op med. Den 2 October s. A. skal han gjennem Dronningen skaffe ham fuldstændig Satisfaction og Erstatning, samt at blive indkaldt til Hoffet ved en kongelig Skrivelse i de naadigste Udtryk. Den 9 October 1772 klager han over, at hans Søn Thomas har faaet Capitains Bestalling af 19 Februar og ikke af 17 Januar, over at der hviler 100 Rdlr Pension paa hans Compagni, og at han skal betale sin Bestalling, beder Eickstedt om Hjælp og opnaaer sit Ønske. Den 18 November s. A. og 14 Juni 1773 skal Eickstedt skaffe ham 1,000 Rdlr, som han har tilgode hos Rantzau-Ascheberg, efter Bevis af 27 November 1770, ved Afdrag i dennes Pension. Den 2 December 1772 skal han skaffe hans Ven og Fætter Andreas Hald i Hamborg, om hvem ovenfor er talt (see Side 142), en kongelig Bestalling paa en Charakter. Den 25 September 1774 skal han ham skaffe sig en sort Hingst og 3—4 sorte Hopper ved Stutteriauctionen. Den 10 November 1774 beder han ham

tage sig af en fattig Lieutenant Abildgaard, rimeligvis af hans Kones Familie og maaske en Broder til Capellanen ved Holmens Kirke[1]), og skaffe ham Survivance paa Sande og Drøbak Toldertjeneste, helst «et Cabinetslommebrev, som holdes tavst», at ved Vacance vil Kongen unde ham Embedet. Ligeledes gjennem Guldberg skal han skaffe ham Tilladelse til at afstaae Godset paa Møen til Baron Gyllenstjerna, og gjennem Dronningen og Prindsen skaffe ham «Kammerpas» paa en Eftergivelse paa nogle hundrede Daler i Indførselstold af 100 Stkr skaansk Kvæg. Han skal ogsaa skaffe ham Udsættelse med tre forskjellige Retssager. Den 28 Februar 1775 vil han endogsaa have «i al Stilhed» en Cabinetsordre af Guldberg til at sætte «to falske Vidner» i hans (Side 226—29 strax her nedenfor omtalte) Arvesag uden videre i Stokhuset. Den 28 Juli s. A. skal han skaffe hans Svoger Frederik Westerholt, der søgte Afsked fra sin Stilling som Prindsesse Charlotte Amalias († 1782) Forvalter paa Baadesgaard paa Laaland, en Pension af 400 Rdlr og Justitsraads Charakter, og ved samme Lejlighed ogsaa skaffe en «velskabt og velvoxen Søn» af samme ind i Hestgarden som Volontair, for paa den Maade at blive Officer i Cavalleriet. Endelig begjærede han af Eickstedt i et udateret Brev fra Sommeren 1775, at denne gjennem Guldberg skulde skaffe ham en yderligere Erstatning af 4,000 Rdlr for de møenske Godser, som var bleven ham afslaaet den 13 Marts s. A. (see oven Side 203).

Beringskjold udtalte selv siden i Forhøret i 1782 i Kastellet, at han havde skrevet som en gal Mand til Eickstedt, og man kan, efter hvad der foreligger, ikke egenlig

[1]) Som deltog i Forberedelserne til 17 Januar 1772. See Schiern i Histor. Tidsskr. 4 R., II, 700.

give ham Uret. Imidlertid var Guldberg og de øvrige dog endnu bestandig bange for ham, og navnlig Guldberg opgav derfor ikke sine Bestræbelser for at faae ham tilbage igjen, da han ønskede at have ham saa nær under Øjne som muligt og — som det følgende vil vise — have det i sin Magt at slaae ned og bemægtige sig hans Person og gjøre ham uskadelig, saasnart der gaves en bekvem Lejlighed dertil. I det samme udaterede Brev fra Sommeren 1775, som vi nylig omtalte, foreslog Beringskjold Eickstedt at udvirke, at Enkedronningen paa sin næste Fødselsdag skulde udvirke ham en kongelig Naade til Satisfaction for al hans uskyldige Lidelse, og det lykkedes ham virkelig ogsaa. Enkedronningens Fødselsdag var den 4 September, og den 20 næstefter fik Beringskjold Tilladelse til igjen at boe paa Møen og fik tillige sin Kammerherreværdighed tilbage, som han jo havde mistet 23 October 1772, da han faldt i Unaade. Under 14 September 1775 modtog nemlig det danske Cancelli følgende af Guldberg skrevne og af Kongen undertegnede Cabinetsordre: «Som Magnus Beringskjold er indkommen med en allerunderdanigst Begjæring, at vi ham allernaadigst vilde tilgive, det han uden vor Villie var af vort Land Møen bortrejst, og igjen tage ham til Naade — saa, i Betragtning af hans en Gang viste Nidkjærhed, ville vi endnu denne Gang ham bønhøre og derfor saavel hermed allernaadigst tillade ham at komme tilbage til hans Bopæl paa bemeldte vort Land Møen, som og give ham hans Kammerherre-Værdighed tilbage, dog at han for Eftertiden holder sig i dybeste Underdanighed den Befaling efterrettelig, som vi ham selv umiddelbar meddelt haver.» Den kongelige Bevilling blev under 20 September udfærdiget af Cancelliet med de samme Ord, og som et yderligere Udtryk for

den kongelige Naade fik han sin Kammerherre-Bestalling gratis[1]). Mærkelig nok lod den ellers saa mistænksomme Beringskjold sig bedaare, opgav Planen at etablere sig i Sverrig — om den ellers nogensinde har været alvorlig ment — og rykkede ind igjen paa Nygaard. Formodenlig har han tænkt sig, at naar han blot atter fik fast Fod i Danmark, vilde dog endnu hans ærgjærrige Forhaabninger kunne bringes til at gaae i Opfyldelse. Dette er vist den rette Forklaring, thi vi saae ovenfor, at han slet ikke var fremmed for den Mistanke til Guldberg, at denne kun vilde have ham tilbage for ganske at gjøre det af med ham.

I dette samme Aar, faa Maaneder efter hans Hjemkomst, fandt en Sag sin endelige Afgjørelse for Højesteret, hvori Beringskjold var betydelig interesseret. Vi saae ovenfor, at han kom i Besiddelse af en ikke ubetydelig Formue efter sin Moster Maren Møller, som døde i 1766. Denne alt forlængst modtagne Arv var nu paa en meget ubehagelig Maade bleven gjort ham stridig. Som man vil erindre, havde Maren Møller i Henhold til hendes og hendes afdøde Mands Testamente formentlig afgjort Sagen med hans Arvinger ved at betale en Brodersøn af ham, ved Navn Peder Christensen, 50 slette Daler, og havde som en Følge deraf selv taget hele Arven efter sin Fader, som døde ni Aar efter i Aaret 1741. Men nu kom der en Mand

---

[1]) Dette er den ganske naturlige Forklaring af det Mystiske, som J. K. Høst i Politik og Historie I, 73 f. finder i, at han i Statskalenderen for 1772 staar som Kammerherre fra 17 Januar s. A., derpaa i de følgende Kalendere forsvinder, og atter kommer tilbage i Kalenderen fra 1776 følg. som Kammerherre fra 14 September 1775. Sjæll. Reg. 1775, No. 536 med Indlæg. Rentek. Res. Prot. 1776, Nr. 17.

ved Navn Peder Christensen af Østbirk og paastod at være den Brodersøn af Byfoged Ole Andersen, som i 1736 modtog de 50 Daler og gav Afkald paa videre Arv, og gjorde nu, efter 34 Aars Forløb, Paastand paa Del i Arven. Han fik 12 October 1770 nedsat en kongelig Commission, bestaaende af Christian Philip Rudolph Baron af Gersdorff, Professor Jens Vorm, Justits- og Cancelliraad Stensen og Niels Saaby, de to sidste for Beringskjold, til at dømme Peder Christensen og Beringskjold imellem. Sagen var ikke ubetydelig, thi Peder Christensen gjorde Paastand paa Maren Møllers halve Bo, altsaa en 25—30,000 Rdlr. Commissionen trak ud, den 20 Marts 1772 fik den fire Maaneders Prolongation, d. 31 Juli næstefter endvidere fire Maaneder, og 24 Januar 1773 atter fire Maaneder[1]). Sagen synes altsaa inden 1 Maj 1773 at være bleven paadømt af Commissionen, thi under 31 December 1773 blev det paa Andragende af Fru Beringskjold bevilget af Kongen, at Sagen skulde være blandt de første paa Højesterets Orden for 1774, No. 107[2]). Den blev dog først paadømt det følgende Aar, og Beringskjold blev da frikjendt af Højesteret, ligesom tidligere af Commissionen, da Personen blev befunden ikke at være den rette Peder Christensen, men en Bedrager. Herefter indmeldte Justitiarius i Højesteret, Geheimeconferentsraad Baron Juel-Wind, til Cancelliet, at det i en af Højesteret paadømt Sag mellem Peder Christensen Rytter og Maren Møllers Arvinger, Kammerherre Beringskjold med flere, var bleven oplyst, at uagtet, efter Ole Andersens og Hustrus Testamente, Boet efter den Længst-

[1]) Jyd. og Smaal. Tegn. 1771, No. 22 og 23. Jyd. Tegn. 1770 No. 124. Jyd. og Smaal. Missiver 1772, No. 37 D, No. 99 D og 1773, No. 17.

[2]) Sjæll. Tegn. 1774, No. 409.

levendes Død skulde deles mellem begges Arvinger efter Loven, saa havde dog Konen, efter i 1751 at have erholdt Facultas testandi og paa Grund af et Afkald af P. C. Rytter, mod Betaling af 50 slette Daler (som dog kun skulde erlægges, naar Enken giftede sig), indsat Beringskjold til sin Universalarving. Da nu Citanten P. C. Rytter ej blev kjendt at være den rette Arving, da det ommeldte Afkald ellers ikke kunde have betaget ham Arveret til det halve Bo, saa følger deraf, at Byfoged Andersens Boslod, som hans Enke ikke havde Ret til at disponere over, endnu er ubetalt, og burde hensættes til Forvaring, indtil hans Arvinger meldte sig, eller den i modsat Fald efter de fastsatte 15 Aar tilfaldt Kongen. Denne Justitiarii Forestilling blev af Cancelliet tilsendt Rentekammeret til nærmere Overvejelse. Saasnart imidlertid Beringskjold erfarede, at Rentekammeret skulde have i Sinde, uagtet Afkaldet var i lovlig Form og læst til Tinge, paa Kongens Vegne at indfordre den Sum, som han ved Højesteretsdom var frifunden for at betale til den falske Peder Christensen, men som formentlig dog ikke med Rette tilhørte ham, men den rette Peder Christensen, saa ansøgte han om en kongelig Resolution til at afværge det mod ham intenderede Søgsmaal nu og i Fremtiden. Han søgte udtrykkelig om Kongens Eftergivelse af sin Ret til Arven. Beringskjolds Memorial blev sendt til Cancelliet med en af Guldberg skrevet og parafereret og af Kongen undertegnet Cabinetsordre af 30 November 1775, saalydende: «Paa vedlagte Memorial have vi allernaadigst resolveret, at bemeldte Kammerherre skal være fri hvad den i Memorialen ommeldte Arv angaaer, fra alt Søgsmaal fra os eller vort Rentekammer paa vore Vegne, baade for denne og tilkommende Tid, saa at han bemeldte Arv fra os upaaanket skal beholde og nyde som sin rette og lovlige Ejendom, den vi

ingen Tiltale nu eller nogensinde ville gjøre paa.» Cancelliet gjorde derefter Forestilling om Sagen 7 December 1775 og udtalte, at da det havde modtaget Kongens Resolution paa Ansøgningen, saa vedlagde det herved efter Befaling den derom udfærdigede kongelige Forsikkring. Den af Kongen underskrevne, med O. Thotts Haand paategnede Resolution 8 December 1775 lød saaledes: «Stadfæstet og undertegnet, dog uden Præjudice for 3die Mand»[1]). Saaledes var Beringskjold da saa heldig ved Kongens Naade endelig lykkelig at bjerge denne Arv[2]).

---

[1]) Sjæll. Reg. 1775, No. 682 med tilhørende Indlæg.

[2]) At han overhovedet havde en Passion for Arvesager, derom vidner ogsaa en anden saadan, som var bleven afgjort allerede nogle Aar tidligere. Det var paa sin Hustru, Maren Cappelens, Vegne, og i Forening med en Søster og tre Farsøstre af hende, at han siden 1770 forfulgte denne Sag imod to Sønner af hendes Farbroder, angaaende et Testamente. (See om disse Familieforhold nærmere ovenfor Side 144, Anmærkning.) Fru Beringskjold havde nemlig et Par ugifte Fastere, Margrete og Anna v. Cappelen, som boede i Bragernæs, 21 Maj 1743 havde kjøbt Gaarden Killingrud, den 6 August 1745 havde faaet kongelig Bevilling paa facultas testandi, og endelig 3 Februar 1767 gjort deres Testamente. Margrete døde først, Anna arvede hende og afgik ved Døden 23 November 1768. Skiftet efter hende blev sluttet 29 Januar 1770, efter at Skiftecommissionen havde dømt, at Gaarden Killingrud skulde med Odels- og Aasædesret tilfalde den ældste Søn af den Afdødes Broder Johan, nemlig Otto v. Cappelen, for 800 Rdlr istedenfor at stilles til Auction, samt at denne Otto og hans Broder Jens skulde efter Testamentet hver have 4,000 Rdlr forlods af Boet. Nogen betydelig Fordel synes dog ikke af denne Sag at kunne være tilfaldet Beringskjold, thi ved Dom af 27 Februar 1771 kjendte den norske Oberhofret vel, at Gaarden skulde til Auction, men at Otto og Jens skulde beholde Pengene; og denne Dom blev stadfæstet af Højesteret 7 Marts 1772. (Højesterets Voteringsprotokol 1772, No. 129, i Rettens Archiv. Jfr. Danske Cancellis Norske Tegnelser 1770, No. 343 og Sjællandske Tegnelser 1771, No. 53 i Canc. Arch.) Med Hensyn til senere Forhold kan det maaske fortjene her at noteres, at Colbjørnsen førte Sagen for Beringskjold, og Uldall for de to Brødre Cappelen.

VI.

Beringskjolds Arrest og Sagen imod ham 1775—1783.

Efter disse mange udstandne Viderværdigheder, der imidlertid jo nu havde faaet en temmelig heldig Udgang for Beringskjold, idet han omtrent havde faaet alle de Krav fyldestgjorte, som han havde stillet til Regeringen, baade med Hensyn til Gods, Rang og Arv, skulde man have troet, at han havde slaaet sig til Ro og fundet sig tilfreds i sin Stilling. Dette synes ogsaa tildels at have været Tilfældet i de første Aar. Han delte sig imellem de ham, som det synes, uundværlige Processer og Godshandeler. I Aaret 1776 fik han ved en Højesteretsdom af 6 Januar, mellem sig og Generalauditeur Bruun, en endelig Afgjørelse paa sin 22 Aar gamle Vexelsag med Kjøbmand Gotzkowsky i Berlin[1]). Den 18 April 1778 erhvervede han kongelig Tilladelse til at appellere en Sag med Prokurator Canariis, som var paadømt ved Møens Herredsting over et Aar tilbage[2]). Den 10 April 1778 udvirkede han en kongelig Commission til at afhandle en Tvist med Peder Dorph, hans tidligere Forvalter fra 1 Maj 1774 til 1 Maj 1776, nu Herredsfoged paa Møen, angaaende det af denne aflagte Regnskab samt øvrige Forhold i hans Tjeneste. Den trak sig ud i det mindste til Midten af Aaret 1780, men Resultatet kjendes ikke[3]). Den 31 December 1778 fik han endvidere Oprejsning paa en Herredstingsdom af 21 April s. A.[4]), og omtrent paa samme Tid fik han ogsaa nedsat en Commission til at dømme ham og tidligere Forpagter paa Antvor-

---

[1]) See ovenfor Side 177, Anm. Højesterets Voteringprotokol 1775, No. 49 og 296.

[2]) Danske Canc. Sjæll. Reg. 1777, No. 245.

[3]) Danske Canc. Sjæll. Tegn. 1778, No. 252, og 1770, No. 200.

[4]) Danske Canc. Underskrivelsesbøger 1778.

skov Gaard, Chr. Ottesen Brasch, imellem. Sagen trak sig ind i Aaret 1782, uden at vi kjende Udfaldet[1]. Imidlertid havde han i December 1776 fundet Lejlighed til at gjøre en fordelagtig Handel ved til daværende hollandsk Minister, Carl Frands Bosc de la Calmette, at afhænde Nygaard og sit øvrige møenske Gods, som han syv Aar tidligere havde kjøbt for 83,000 Rdlr, for noget over 100,000 Rdlr[2]. Det følgende Foraar 1777 fraflyttede han Ejendommen, og et Aar senere, 25 Maj 1778 (Skjøde 18 Juni), kjøbte han af Kammerraad Johan Collet Rønnebæksholm ved Næstved for 42,800 Rdlr[3]. Hvor Beringskjold i det mellemliggende Aar opholdt sig, har jeg ikke fundet; kun var det ikke, som Becker paa det anførte Sted angiver, i Vordingborg, hvilket Kjøbstadens Extra- og Rangskatsregnskaber[4] tydelig bevise. I Foraaret 1778 flyttede han imidlertid ind paa Rønnebæksholm og boede saa der i de følgende Aar, som han i «Høegens Praktiker» selv siger, rolig og lykkelig. Dette sidste er dog neppe rigtig paalideligt, dersom vi skulle dømme efter, hvad der senere kom frem under Retssagen imod ham. Det er sikkert sandt, hvad J. K. Høst beretter om ham, naar han[5] siger: «Han vilde glimre paa den politiske Skueplads, thi fandt han Forbudet at vise sig i Hoffets Residens utaaleligt. Han rejste derfor nogle Gange, under Hoffets Sommerophold paa Fredensborg, til Helsingør, og skrev herfra snart til den Ene og snart til den Anden af de ikke i den oprigtigste Forstaaelse levende Magthavere,

---

1) Danske Canc. Sjæll. Tegn. 1779, No. 769, og 1781, No. 756.
2) Hans egen Angivelse i «Høegens Praktiker».
3) Becker, Danske Herregaarde, Bind 3, Rønnebæksholm. «Høegens Praktiker» siger omtrent 50,000.
4) I Rentekammerarchivet.
5) I Politik og Historie I, 79.

i det Haab at kunne virke des kraftigere, jo nærmere han var, men forgjæves, og han fattede da en anden Plan.»

Efter Forløbet af fem ialfald udvortes rolige Aar, fra 1775—1781, komme vi paa en Gang lige ind i en Katastrofe, der bliver bestemmende for hele det følgende. Det er en meget besynderlig Historie, og da den hidtil saa godt som slet ikke har været bekjendt — kun til selve hans Arrestation har Høst i sin Politik og Historie kunnet benytte officielle Kilder —, saa maa det her være tilladt at beskrive det Hele lidt nærmere, efter alle de originale Acter, der findes i det danske Cancellis Archiv, nu en Del af Kongerigets Archiv [1]).

Som ovenfor nævnt, havde Beringskjold to Sønner, Ditlev og Thomas. Den ældste, Ditlev, der var født 1749, og altsaa i 1781 i en Alder af 32 Aar, vide vi ikke andet om, end at han, som vi ovenfor saae, ikke kom ind paa Sorø Academi, at han i 1772 blev Kammerjunker med 1,000 Rdlr i Gage, i 1776 blev gift med Christine Elisabeth Poulsen [2]), og ejede Nybøllegaard i Nørre Kirkeby Sogn paa Falster og boede der, ialfald fra 1778 af. Den anden Søn, Thomas, var født 1753 og blev under 26 August 1761, altsaa i en Alder af otte Aar, udnævnt til Lieutenant ved det holstenske Kyrasser- eller Dragon-Regiment, uden al Tvivl til Belønning for Faderens politiske Virksomhed i Rusland (see ovenfor Side 152 ff.). Endnu i 1770 stod han ved dette Regiment, og sandsyn-

[1]) Hvor noget er hentet andenstedsfra, vil det paa hvert Sted særlig blive angivet.

[2]) Benzons Stamtavler i Geh. Arch. Hvorledes desuagtet hans Svigerfader var Etatsraad Fred. Chr. Hallmann, Contoirchef under Generalitetet, seer jeg mig ikke istand til at oplyse. Jfr. Pakke No. 37 af det kgl. danske Selskabs Archiv: «Kmhrinde og Kammerj. Beringskjolds Documenter», og Statskalenderen.

ligvis lige til han under 19 Februar 1772, til Belønning for Faderens Deltagelse i Revolutionen den 17 Januar, i en Alder af nitten Aar blev Capitain ved Dronningens Livregiment (Oberst Grev Detlev v. Rantzau-Ahrensburg) i Glykstadt. I Aarene 1773—76 var han Capitain ved det bornholmske Infanteriregiment, 1 Juli 1777 blev han Generaladjutant og, vist paa samme Tid, Capitain ved det slesvigske Infanteriregiment i Kjøbenhavn, og i 1780 kom han til det norske Livregiment (General Bessel), som ogsaa laa i Kjøbenhavn[1]. Omtrent i Aaret 1775 var han uden Faderens Vidende og imod hans Ønske[2] blevet forlovet med Comtesse Louise Sofie af Wedel-Jarlsberg, en Datter af Geheimeconferentsraad og Generallieutenant, Storkors af Danebrog, Greve Frederik Christian Otto Wedel-Jarlsberg til Sønderskov og hans Hustru Sofie Amalie Hvitfeldt. Hun var født 1746, saaledes syv Aar ældre end han og, da de bleve forlovede, 29 Aar gammel, medens han var 22. Aaret efter at de vare blevne forlovede mistede hun med to Maaneders Mellemrum begge sine Forældre, og har siden vistnok, da hun var fattig, været i Huset hos sin Faders yngre Broder, Baron Fred. Vilh. Wedel-Jarlsberg, Geheimeraad, Kammerherre og Ridder af Elefanten, som ejede Ravnstrup[3]. Efter at Beringskjold i det samme Aar, de vare blevne forlovede, var kommen tilbage fra Sverrig til

---

[1]) Krigscancelliets Ancienniteter i Geh. Arch.

[2]) Dette siger idetmindste Beringskjold selv i Brev til Eickstedt 16 Juli 1775. Ved Retssagen i Canc. Arch.

[3]) Ferdin. Wedel-Jarlsberg, Stammtafel der Freiherren von Wedel. Christiania. 1870. fol. Naar Beringskjold selv i, »Høegens Praktiker«, siger, at hun havde været Hofdame hos Dronning Juliane Marie, hvilket ogsaa T. Becker synes at troe (Sparresholm i danske Herregaarde, Bind 1), da er dette uden Tvivl en Forvexling med Comtesse Frederikke Louise Wedel-Jarlsberg, som var i denne Stilling i Aarene 1769—73. Jfr. Statskalenderen.

Nygaard eller Marienborg, synes han at have interesseret sig meget for at faae dette Parti endelig istand, og kjøbte i Efteraaret 1780, efter at han i tre Aar havde besiddet Rønnebæksholm, Herregaarden Sparresholm til Sønnen, for at de skulde kunne gifte sig, som jo ogsaa var paa Tiden, da Bruden alt var 35 Aar gammel. Den 15 Juni 1780 var Sønnen bleven udnævnt til Kammerherre, for at Partiet ikke skulde være altfor ulige med Hensyn til Rang, 23 Februar 1781 fik de kongelig Bevilling paa, som det hed, at vies hjemme af «uvedkommende Præst»[1]), den 7 Marts stod Brylluppet paa Ravnstrup, og de unge Folk toge derpaa til deres ny Bolig paa Sparresholm.

Det er ovenfor omtalt, at der var Svogerskab mellem daværende Conferentsraad og Amtmand paa Antvorskov Esaias Fleischer og Beringskjold, idet dennes Hustru var en Datter af en Halvsøster til hans Hustru. Beringskjold havde i 1764 skaffet Fleischer Regimentskvartermesterposten ved Eickstedts Regiment, og Fleischer var til Gjengjæld gaaet i Compagni med ham om Kjøbet af det møenske Gods. Ogsaa til den wedelske Familie stod Fleischer efter sit eget Udsagn i gammelt Venskabsforhold. I Begyndelsen af Sommeren 1781, altsaa et Par Maaneder efter deres Bryllup, lode de to unge Folk Fleischer vide, at de ønskede at tale med ham, og bebudede at ville besøge ham i Slagelse. Fleischer laa imidlertid dengang i Byggeri og kunde derfor ikke modtage dem. Han tilbød da at komme ud til dem paa Sparresholm, og kom der saa kort før Begyndelsen af Campementet (Lejren) ved Kjøbenhavn. Da dette Møde blev af afgjørende Be-

---

[1]) Rentek. Resol. Prot. 1780, No. 183. Danske Canc. Sjæll. Tegn. 1781, 23 Febr.

tydning for alt det følgende, og tillige i sig selv er meget charakteristisk, saa skal jeg i nôget større Udførlighed gjengive, hvad der passerede, lige efter Fleischers beedigede, skriftlige Forklaring for Commissionen et Fjerdingaarstid efter, d. 21 October 1781. De skildrede begge for ham den Forlegenhed, hvori de vare bragte ved de Løfter, som den gamle Beringskjold tidligere havde gjort den unge Frue, for at hun skulde ægte hans Søn[1]), og som de nu troede, at han vilde gaae fra, og spurgte ham, hvad de derved skulde gjøre. Fleischer, der af Erfaring kjendte den gamle Beringskjolds Sind, raadte Fruen til, at hun skulde «søge at flattere ham», vise sig taknemmelig for hvad han allerede havde givet dem, og paa den Maade vinde hans Yndest, da han saa vist vilde søge at soutenere dem. Hun svarede, at han forlangte mere af dem, og spurgte, om de da ogsaa skulde gaae ind paa hans farlige Projekter mod Regeringen. Fleischer svarede forskrækket: Nej naturligvis! og spurgte derpaa: Hvad vil da den gamle Nar gjøre? Er han gal, ikke at være fornøjet med den store Lykke, han og hans have gjort? Vil han endelig forspilde den? De svarede: Ja vist vil han det! og forklarede sig derefter nærmere. Navnlig Thomas Beringskjold talte meget med Fleischer om Faderens urolige Hoved, der fra tidligere Tider var denne noksom bekjendt. Den gamle Beringskjold var navnlig misfornøjet med alt hvad Regeringen gjorde, saavelsom med selve Ministrene, fandt, at man ikke paaskjønnede hans Fortjenester og ikke havde belønnet ham, som man burde. Han spekulerede derfor bestandig paa at bemægtige sig Kongens Person, bringe ham bort fra Enkedronningen

[1]) Da det af et Brev fra Beringskjold til Eickstedt af 16 Juli 1775 sees, at Sønnen alt da uden Faderens Minde havde forlovet sig, kan her kun være Tale om at holde Bryllup.

og Arveprindsen og de nuværende Ministre, og faae andre omkring ham, som bedre vilde styre alt. Hertil forlangte han nu under de største Løfter, at Sønnen skulde være ham behjælpelig, og især skaffe ham en Regimentschef i Kjøbenhavn paa sin Side, ligesom at Svigerdatteren gjennem Dronningen skulde skaffe ham Tilladelse til atter at komme ind til Hovedstaden; og hun var paa sin Side bange for, at Manden skulde lade sig overtale. Den unge Beringskjold viste Fleischer et Brev fra Faderen, hvori denne udtalte, at om han havde sig og sines Velfærd kjær, saa skulde han komme ud til ham om Aftenen Kl. 8, og gaae ind gjennem Haven til et bestemt Værelse. Efter at have hørt disse Beretninger bad Fleischer om nærmere at maatte overveje Sagen, og talte derefter med dem begge hver for sig under fire Øjne. Fruen fortalte da, at hun tydelig havde mærket, at Beringskjold saa varmt havde interesseret sig for hendes Giftermaal med Sønnen, netop for at faae nogen af hendes Familie i Ledtog med sig, et Haab, som hun dog troede at have betaget ham. Sønnen mente, at Faderen havde mange i Ledtog med sig, thi han førte en meget levende og hemmelig Correspondance, og savnede navnlig kun en Regimentschef, og vilde derfor, at Sønnen, naar han rejste ind til Campementet, skulde skaffe ham Generalmajor Bessel derud. Den gamle Beringskjold havde bestemt at komme til Sparresholm just en af de to Dage, Fleischer var der, men da han til sin Forundring hørte, at denne var kommet, opgav han sit Besøg. Fleischer sagde da til Ægteparret, at som Sagen stod, maatte den anmeldes paa behørigt Sted, thi en Søns Pligter mod sin Fader bleve her overvejede af endnu helligere, og da han tilmed frygtede, at der var periculum in mora, saa skrev han paa Stedet til Geheimeraad Høegh-Guldberg, underrettede denne om, hvad der var paa Færde,

og hvorledes han mente, at man kunde tilvejebringe nærmere Oplysninger. Han lod dem begge to læse Brevet, og de erklærede sig tilfredse med det og lode det ved Expres besørge til Fredensborg. Derefter rejste Fleischer hjem, og Kammerherren til Kjøbenhavn, hvorhen hans Frue fulgte ham, som hun sagde, fordi hun under Campementet ikke vilde blive paa Sparresholm, for ikke at udsætte sig for flere Anfald af den gamle Beringskjold. Fleischer bad til Slutning Kammerherren saa snart som muligt at tage ud til Fredensborg og der omstændelig forklare hele Sagen for Guldberg eller hvem han blev henvist til.

Efter at Guldberg saaledes havde modtaget Fleischers Brev og formodenlig nærmere mundtlig confereret med Sønnen og hans Hustru paa Fredensborg, var siden ogsaa Regimentskvartermester Carl Gustav Schiøt, der ellers boede i Næstved, hos de Kongelige paa Fredensborg, som det synes med det Samme, han reiste ind til Lejren.

Sagen udviklede sig nu videre saaledes, at den 4 Juni, som var anden Pindsedag, om Aftenen modtog Schiøt paa Fredensborg sex af Kongen underskrevne og af Guldberg paraferede, og utvivlsomt ogsaa af ham conciperede Cabinetsordrer af samme Dato, angaaende Arrestation af Beringskjold og Beslaglæggelse af hans Papirer, og modtog tillige mundtlig Instrux saavel af Arveprindsen som af Guldberg. Derefter rejste han hjem, men tog Vejen over Løvenborg, da han antog, at Amtmand Bjelke tilbragte Helligdagene der. Han traf ham ogsaa ganske rigtig der Kl. 9 om Morgenen d. 5 Juni, fik ham i Tale, uden selv at komme op paa Gaarden, og sagde ham nærmere Besked om, at han endnu samme Aften maatte være i Næstved. Schiøt kom til Næstved om Aftenen Kl. 8½ og lod ved sin Tjener udsprede, at han var kommen tilbage, fordi han havde glemt nogle

af Regimentets Regnskabspapirer, som han skulde bruge i Lejren. For ikke at gjøre Opsigt kom Bjelke først til Byen Kl. 10—11 Aften og begav sig derefter uformærkt op til Schiøt paa hans Værelse omtrent Kl. 11. Her overleverede Schiøt ham da forseglet med Cabinettets Segl en kongelig Cabinetsordre til ham, Schiøt og Byfoged Wulff om at arrestere Beringskjold og beslaglægge hans Papirer. Denne Ordre, der benævnes No. 1, lød i det væsenlige som følger: «Det er allerede nogle Aar, at vi have været underrettede om, hvorledes Kammerherre Beringskjold paa Rønnebæksholm har ikke alene tilladt sig saavel i Tale som i Skrift ubesindige Udladelser om vor Regering, men endog prøvet paa allehaande Maader ved sine skammelige Anslag at ville forstyrre sit Fædrelands Rolighed og vor Regerings Sikkerhed. Men omendskjøndt vi med en utrættelig Langmodighed have taalt dette, men og blevet ved, for den ene Tjeneste, som han den 17 Januar 1772 gjorde os og Landet, at vise Skaansel, vedligeholde ham vore Velgjerninger, forøge dem med andre, og derved vente, at denne urolige Mand skulde af Naade lade sig bøje til Fortrydelse og Sindighed, — saa have vi dog nu igjen ved adskillige Efterretninger, endog udenlands fra, erfaret, at han fremturer i denne sin blinde Ondskab, og intet grunder paa andet end at stifte i det roligste Land og under vor naadige og af Gud velsignede Regering Uro og Ulykke. Vi have da endelig maattet høre Retfærdighed, og for at betrygge dog en Gang det almindelige mod denne Roligheds Forstyrrer, herved befale dig, vor Kammerherre Bjelke, at tage til dig vor Regimentskvartermester Schytte, som vi til den Ende have sendt til Nestved, og vor Byfoged Wulf i Nestved, at gribe bemeldte Kammerherre Beringskjold, hvor I ham kan finde, og Eder hans Person saaledes forsikkre, at I os dertil kan være ansvarlige.

Saa snart I have ham i Eders Magt, skal I ham visitere osv., dog først oplæse Ordren No. 3 for ham.» Naar det er sket, overleveres han til Wulf, som sætter ham paa Raadstuen Natten over under skarp Vagt, og i Dagbrækningen skal saa Wulf i en Karet til fire Personer føre ham afsted, fulgt af en Postvogn med to haandfaste Karle med ladte Pistoler osv., og endelig aflevere ham til Oberstlieutenant Holten i Kastellet efter fornøden Autorisation i Ordre No. 4. Efter Udførelsen heraf begiver Wulf sig alene til Hoffet og aflægger mundtlig Rapport. Imidlertid have efter Beringskjolds Paagribelse og Bemægtigelse af de Nøgler og Papirer, han har paa sig, Bjelke og Schiøt strax at begive sig til Rønnebæksholm, forevise Ordre No. 5, og bemægtige sig Arrestantens Papirer «i Henhold til den Schiøt givne mundtlige Anvisning», idet denne tillige er underrettet om, hvorledes de fundne Breve skulle sorteres. Schiøt skulde derefter føre det Hele til Cabinettet.

Efter at de to Herrer havde læst de kongelige Ordrer, aftalte de nærmere Sagen, «overvejede den bekjendte Aarvaagenhed, som Beringskjold altid om Natten brugte for sin Persons Sikkerhed». Uvisheden, om han var hjemme, de mange Udgange fra hans Sovekammer, som de ikke alle kunde besætte, navnlig da de ikke turde betroe sig til flere i denne vigtige Sag, bestemte dem endelig til den Beslutning, at bruge List. De traf da Aftale om at mødes igjen næste Morgen tidlig med Byfoged Wulf, som Bjelke beordrede dertil. Tidlig om Morgenen d. 6 Juni mødte da Schiøt og Wulf i Bjelkes Gaard i Næstved. Her overleverede Bjelke dem den kongelige Befaling No. 2, som de alle tre paategnede, og som derefter blev sendt tilbage til Guldberg. Selve denne Ordre kjendes ikke, men

maa have været en Slags Forpligtelse fra de tre Committeredes Side. Bjelke overleverede derefter Wulf den kongelige Befaling No. 4, der indeholdt en Cabinetsordre om, at han tilligemed andre Kongens Mænd og Tjenere skulde paagribe Kammerherre Beringskjold paa Rønnebæksholm, tage ham i sin Bevogtning paa Næstved Raadstue, og derpaa føre ham under fornøden Vagt til Kastellet i Kjøbenhavn. Indlagt var et Brev til Vicecommandanten i Kastellet, Oberstlieutenant Holten desangaaende. Det blev derefter paa Forslag af Bjelke besluttet, at for at forebygge tilstødende Ubehageligheder, som kunde møde, dersom de skulde bemægtige sig ham med Magt, skulde man først forsøge at lokke ham ud af Rønnebæksholm, navnlig i det Haab, at hans Papirer da «vilde blive uforrykkede». Bjelke skrev derfor et Brev til Beringskjold, at han fra Rentekammeret havde faaet en Skrivelse af 2den dennes om at undersøge de øde Gaardes Jorder og deriblandt Beringskjolds i Borup, og da han agtede denne Gang kun at opholde sig en Dags Tid i Næstved, men dog ønskede at tale med ham, saa bad han tjenstligst Kammerherren i Dag Formiddag at beære ham med sin Nærværelse, hvis Lejligheden det tillod, og udbad sig i den Henseende et Par Ord med Budet. Med dette Brev afsendtes Kl. 8 om Morgenen en af Bjelkes Folk tilhest til Rønnebæksholm, der kun ligger en Fjerdingvej udenfor Byen; og paa samme Tid lod Bjelke en anden af sine Tjenere gaae hen til et Sted, hvorfra han kunde see, om Beringskjold, efter at have modtaget Budet, skulde rejse andensteds hen, og med Ordre til, hvis han ikke tog Vejen til Næstved, da strax at bringe Bjelke Melding derom, for at man da i dennes Vogn, som holdt forspændt, kunde sætte efter ham. Det ridende Bud bragte det Svar, at Beringskjold ganske vist skulde komme. En Time efter kom

imidlertid den omtalte Tjener med det Bud, at Beringskjold var kjørt i en lille Chaise ud ad Vordingborgvejen. De tre Herrer kom derved, som det hedder i Rapporten, i en ubeskrivelig Frygt, men besindede sig dog strax paa, at Beringskjold umulig af Brevet kunde fatte nogen Mistanke, og heller ikke kunde rejse længere bort i en saa ubetydelig Equipage. De sloge sig derfor indtil videre til Ro, og Byfogeden benyttede Ventetiden til efter fælles Overlæg at tilkalde fire af Næstved Bys haandfaste, tro og paalidelige Borgere, med skarpladte Geværer, under Foregivende af, at han skulde ud paa Inkvisitionsforretning om Contraband og Toldsvig, og tillige bestilte han i al Stilhed en Postillon, som strax maatte holde sig færdig. Efter at dette var arrangeret, blev saa Byfogeden sendt ud paa en høj Sandbanke tæt udenfor Byen med en Kikkert, for at see efter Beringskjold. Endelig, omtrent Kl. 12, kom Wulf tilbage og meldte, at Beringskjold var kommen til Byen, var staaet af hos Madame Hegelund og havde sat sin Vogn der, og siden blev det oplyst, at han blot var kjørt over i et Ærinde til Forpagteren paa Grevens Vænge, inden han tog ind til Byen. Da nu Beringskjold saaledes omtrent Kl. 12½ traadte ind i Bjelkes Stue, saa stode Schiøt og Wulf samt Schiøts Tjener i næste Værelse, hvor Bjelke førte ham ind. Ved Døren til Stuen stillede Bjelke saa sin Tjener for at paasee, at Beringskjold ikke kom ud igjen, og med Ordre til ved mindste Bevægelse af ham at anholde ham. Schiøt havde i Beltet en skarpladt og opspændt Pistol, og strax da Beringskjold kom ind i Stuen, traadte han tilligemed Wulf og sin Tjener frem og overleverede den kongelige Befaling (No. 3) til Bjelke. Bjelke forkyndte derpaa i Kongens Navn Beringskjold Arrest og oplæste lydelig Befalingen, der i det væsenlige lød saaledes: »Da vi

af vigtige Aarsager, som Eder ere bekjendte, have seet os nødsagede til at lade Kammerherre Beringskjold paa Rønnebæksholm fængsligen anholde, saa har du Kammerherre, Amtmand Bjelke, du Regimentskvartermester Schiøt, og du vor Byfoged Wulf i Næstved, Eder bemeldte Kammerherre Beringskjolds Person at forsikkre, og ham at paagribe, hvor I finde ham, samt iøvrigt forholde Eder efter vor allerhøjeste Ordre, som I det efter Eders Troskab os, Eders Fædreland og den offenlige Rolighed ere skyldige»[1]). Schiøt indkaldte nu strax den udenfor Døren staaende Borgervagt, Værtshusholderne Chr. Stengler, Jac. Henningsen, Chr. Jochum Soelberg og Skomager Bastian Møller. I disses Paasyn blev derefter Beringskjold paa det skarpeste visiteret, og tømte selv ud af sine Lommer alt hvad han havde hos sig, endog Lommetørklædet. Deriblandt var to smaa Nøgler, den ene til et Skab, og den anden til et lidet rødt Skrin, som han berettede, stod i hans Skriverstue, og dem toge de derfor til sig, medens de forseglede Resten i hans Nærværelse. Beringskjold fandt sig ganske rolig, og uden at vise noget Tegn til Sindsbevægelse, i sin Arrestation, Oplæsningen af Kongens Befaling og Visitationen, idet han kun beraabte sig paa sin gode Samvittighed. Han blev derpaa overgivet til Wulfs Varetægt, og blev af Vagten ført fra Bjelkes Hus ind paa Raadstuen. Her blev han bevogtet af de fire nævnte haandfaste Borgere, bevæbnede med Bøsse og Kaarde; de afløste hinanden hver anden Time, og vare strængelig forbudne at tale med ham eller tillade nogen at komme til ham. De vare bestandig inde i Værelset hos ham paa Bytingsstuen, og havde Ordre til at

[1]) Ordrerne No. 3 og No. 6 findes trykte i Høsts Polit. og Hist. I. 82 og 86 tilligemed Commissærernes Rapport af 6 Jnni.

agttage den mindste Bevægelse, han gjorde. De udvendige Døre til Raadstuen vare laasede, Nøglerne i Byfogedens Forvaring, og denne fulgte selv med ved hver Afløsning, og var iøvrigt i Værelset hos Beringskjold, saavidt som Foranstaltningerne til Rejsen tillode ham det.

Efter at Beringskjold saaledes var bragt i Sikkerhed, havde Amtmand Bjelke de to Byfogeder og Postmestere i Næstved og Ringsted for sig og lod dem læse Ordren No. 6, der gik ud paa, at de i de følgende otte Postdage eller fire Uger, saasnart Posten kom, skulde eftersee Postlisterne eller Brevene til Næstved og Ringsted, deraf udtage ethvert Brev til Rønnebæksholm, og saa hver Postdag indsende dem under Couvert til Kongen selv. Da dette var udført, expederede Bjelke og Schiøt en allerunderdanigst Rapport til Hs. Excell. Statsminister, Geheimeraad Høegh-Guldberg om Beringskjolds Arrestation, samt Meddelelse om, at han Dagen efter vilde blive afleveret i Kastellet. Saasnart Beringskjold var bleven arresteret, blev der strax sat en Mand til at passe paa hans Kudsk, at denne ikke skulde rejse hjem og bringe Efterretning, og strax efter satte Bjelke og Schiøt sig med deres Tjenere op i Bjelkes Vogn, der stod forspændt, og kjørte ud til Rønnebæksholm. Der kom de Kl. 1¼, bemægtigede sig strax Beringskjolds Skriverstue og satte begge deres Tjenere ved Værelsets to Døre, med Paalæg om, Ingen at lade komme ind. Ved Indgangen til Værelserne stillede Bjelke sin Kudsk med samme Ordre. Derpaa begave de sig til Kammerherrinde Beringskjolds Værelser, hvor de fandt hende siddende i sin Rolighed med en Puddermantel paa, for at blive friseret. De forelæste hende da den kongelige Ordre No. 5, der lød paa, at da man havde fundet det nødvendigt at arrestere Beringskjold og bemægtige sig hans

Papirer og Brevskaber, saa have Alle og Enhver i saa Henseende at være Bjelke og Schiøt behjelpelige. Da de meddelte Kammerherrinden Kongens Befaling, blev hun meget vemodig, men da Schiøt efter modtagen mundtlig Befaling forsikkrede hende om Kongens Naade for hende og hendes Børn, og fremhævede, at denne allerede havde vist sig deri, at uagtet hendes Mands Forbrydelse var af det Slags, at hans Gods og Ejendom efter Loven vare forbrudte, saa havde Commissærerne dog ingen Befaling i saa Henseende. Denne Efterretning modtog hun med Taknemmelighed, og den syntes — efter Rapporten — «meget at forsøde hendes med Taarer blandede, ængstefulde og nedslagne Bekymring». Derefter lode de alle Gaardens Folk sammenkalde og forelæste dem den kongelige Befaling, samt forhørte enhver især, om der, inden de ankom, var kommet Bud eller Efterretning til Gaarden fra Næstved af om Beringskjolds Heftelse. Saavel Kammerherrinden som alle de andre bevidnede, at de ingen Kundskab havde havt, og deres Bestyrtelse talte for Sandheden af deres Udsagn. Commissærerne troede derfor ikke, at nogen af Beringskjolds Papirer kunde være blevne forvanskede. I Overværelse af Fruen og begge Fogederne bemægtigede de sig nu alle de Nøgler, som de kunde finde, for om der skulde være nogle hemmelige Rum, hvilket maatte formodes, naar der var nogen Nøgle, til hvilken man ikke kunde finde Laasen. De samlede derpaa alle mulige Papirer, der fandtes i Beringskjolds Skriverstue, i Pulte, Skabe og Skuffer. Foruden 190 Rdlr i rede Penge, som bleve leverede til Fruen, forefandtes der en Del originale Gjældsbreve. Andre Documenter fandtes i et Vindue i Beringskjolds Sovekammer, i et med Læder betrukket Skrin, i hans Seng under Dynerne, i hans Canapee under Over-

teppet, og ellers i Sovekammeret. Alt dette blev nedpakket i en Sælskinds Kuffert med Laas og Nøgle, den blev forsynet med en Hængelaas, og begge Nøglerne bleve derpaa forseglede af Bjelke og Schiøt, og indsvøbte i et Stykke hvidt Papir, og ligeledes Kufferten forseglet af dem begge. De lode derpaa alle Møbler oplukke og eftersaae, om der ingen Documenter fandtes der. En Dragkiste, hvortil Nøglen ikke kunde findes, men som efter Fruens Angivende kun indeholdt hendes Mands Klæder, satte de deres Segl for. I et Værelse ved Portstuen fandt de en Del gamle Documenter henlagte, der væsenlig syntes at angaae Gaarden og Godset, og de satte da indtil videre deres Segl for Vinduer og Døre. Fruen var fra først til sidst tilstede ved Papirernes Eftersyn, og maatte paa Samvittighed erklære, at hun ikke vidste af, at Beringskjold havde andre eller flere Papirer i eller udenfor Huset, og det samme maatte de to Fogeder erklære. Efter at have udført dette, vendte Bjelke og Schiøt saa Kl. 2 om Natten tilbage til Næstved. Byfogeden havde imidlertid havt et nemmere Arbejde med at passe paa Beringskjold, som forholdt sig rolig, kun sov lidet og intet nød, skjøndt Amtmanden havde ladet ham tilbyde, hvad han vilde have. Om Morgenen Kl. 2 den 7 Juni (altsaa paa samme Tid, som Bjelke og Schiøt forlode Rønnebæksholm), anmodede Byfogeden ham om at staae op og gjøre sig istand til Rejsen. Han adlød strax, nød en Kop The, og efter at Bjelke og Schiøt vare komne tilbage fra Rønnebæksholm, holdt Beringskjolds egen Karet, som var bleven hentet fra Gaarden, fordi Amtmandens ikke var istand, forspændt med sex lejede Formandsheste, for Døren, tilligemed en anden Formandsvogn. Kl. $3^1/_2$ tiltraadte de Rejsen i følgende Optog. I Kareten sad paa Bagsædet Bering-

skjold, og hos ham Byfogeden, væbnet med Kaarde og en skarpt ladt Pistol, og paa Forsædet de to Mænd af den næstvedske Borgervagt med trukne Kaarder. Paa Formandsvognen, der kjørte bag efter, sade de to andre Borgere, væbnede med Kaarder, ladte Pistoler og Kuglebøsser. Wulf havde med Forsæt bestilt Formændene til Kjøge, men da de vare komne udenfor Byen, lod han dem, med et Overmaal af Borgermester-Forsigtighed, kjøre til Ringsted, og derfra til Roskilde, hvortil Schiøt fulgte dem, idet han saa derfra tog Vejen til Fredensborg, medens de fortsatte Rejsen til Kastellet, uden at nogen Ulejlighed tilstødte. Undervejs talte Beringskjold kun om ligegyldige Ting, «alene han anbragte hans Uskyldighed og gode Samvittighed». Den 7 Juni om Eftermiddagen Kl. 5 ankom de til Kastellet, hvor Wulf til Vicekommandanten, Oberstlieutenant v. Holten, overleverede den ham medgivne lukkede kongelige Befaling tilligemed Arrestanten. Denne Befaling[1]) indeholder, at Holten, naar han modtager ham af Byfogeden, skal tage ham «i sin allernøjeste Forvaring og skarpeste Opsyn». Han skal sætte ham i et Værelse forsynet med Jernstænger, samt med Vagter føje saadan Anstalt, at han er afskaaret fra al mulig mundtlig og skriftlig Communication, «hvorover du med denne listige Mand maa bruge den allerstørste Aarvaagenhed». Iøvrigt vil Kongen unde ham til hans Livs Ophold 1 Rdlr om Dagen, ligesom det er hans Villie, «at han ikke i noget Hul skal sættes, men i et luftigt Kammer og nyde god

[1]) Denne Cabinetsordre findes i Original, med Guldbergs Haand og Parafering og Kongens Underskrift, i den Beringskjold angaaende vigtige Manuskriptpakke Nr. 78, A i den bülowske Manuskriptsamling paa Sorø Academi, hvorfra jeg ved Hr. Overlærer Bangs imødekommende Velvillie har havt den tillaans.

Behandling, saavidt det kan bestaae med den Sikkerhed, hvorfor du under din Ed og Pligt skal være os ansvarlig. Ved hver Uges Ende skal du indsende til os den skriftlige Rapport, ligesom ogsaa fra os selv allerunderdanigst begjære Forholdsordrer, naar du samme skulde behøve.»

Efter at Wulf saaledes havde afleveret Arrestanten, begav han sig den 8 Juni om Formiddagen ud til Fredensborg, aflagde mundtlig Rapport til Geheimeraad Guldberg, og havde Audiens hos Arveprindsen. Allerede den foregaaende Aften var Schiøt ankommet der og havde strax om Morgenen leveret Statssecretair Guldberg Kufferten og Nøglerne, tilligemed Fortegnelse over dens Indhold. Schiøt blev paa Fredensborg til den næste Dag, medens Guldberg gjennemgik Papirerne, og den 9 Juni blev Schiøt atter forsynet med en Cabinetsordre og afrejste med den fra Fredensborg om ad Lejren ved Kjøbenhavn til Næstved, hvor han ankom om Natten mellem 10de og 11te Juni, og leverede den 11te om Morgenen Amtmand Bjelke Cabinetsordren tilligemed Kufferten, indeholdende dem af Papirerne, som Guldberg ingen Brug havde for, og Nøglerne, alt forseglet med Cabinettets Segl. Op ad Dagen begave da Bjelke og Schiøt sig igjen til Rønnebæksholm, medhavende to af Næstveds forstandige Borgere, Glarmester Ager, en af Byens eligerede Mænd, og den allerede oven nævnte Værtshusholder Soelberg, Adjutant ved Borgerskabet. De traf Fruen og den ældste Søn, Kammerjunker Ditlev Beringskjold, som Schiøt paa Gjennemrejsen havde opsøgt i Kjøbenhavn og stævnet derud, og leverede dem den kongelige Ordre, paraferet af Guldberg. Det hed i den, at Bjelke og Schiøt skulde tilskrive Fruen og Sønnen, at Kongen ikke havde kastet mindste Unaade paa dem i denne Anledning, og derfor befalede at tilbagelevere dem de i Kufferten tilbage-

blevne Papirer, at de fremdeles skulde forlange Oplysning og Opgjørelse af dem angaaende Formuen, for at alle Beringskjolds Forpligtelser kunde blive opfyldte. Iøvrigt skulde Fruen være raadig over Gaarden, idet Kongen kun udtalte det Ønske, at hun dertil vilde betjene sig af sin ældste Søns Raad og Tjeneste. Da det imidlertid af de tilbageholdte — udtagne — Papirer kunde sees, at der maatte være flere af samme Natur, saa skulde Bjelke og Schiøt søge efter disse, og fik i saa Henseende uindskrænket Fuldmagt. Paa Vejen fra Fredensborg over Kjøbenhavn til Næstved havde Schiøt ogsaa opsøgt Capitain Th. Beringskjold i Lejren og udbedt sig hans Nærværelse paa Rønnebæksholm den 11 Juni, men hans Regimentschef, Generalmajor von Bessel, vilde ikke give ham Permission, og han meddelte derfor skriftlig fra Lejren af under 10 Juni Bjelke og Schiøt de Oplysninger angaaende Terminen og Faderens Pengeforhold, som han kunde. Ifølge hans Opgjørelse skulde der til Terminen udbetales ialt 15,960 Rdlr, og deraf den aldeles overvejende Del, ialt 12,060 Rdlr, til ham selv, nemlig 8,160 Rdlr Afbetaling og Rente af en Kapital, Slagelse Hospital havde staaende i Sparresholm, 2,000 Rdlr til hans Hustru, efter skriftligt Løfte, dernæst 1,500 Rdlr for Brudekammeret og Brudeklæder, og endelig endnu 400 Rdlr Rest paa en Karet, han havde foræret ham. Hvorfra Pengene skulde komme, vidste han derimod ikke. Der var saaledes ikke andet for, end at Bjelke og Schiøt selv maatte see at faae Rede paa Sagerne ved nærmere at undersøge Beringskjolds Papirer. De og deres to forstandige Borgere bleve derfor paa Rønnebæksholm i hele fem Dage fra 11 til 15 Juni, beskjæftigede hermed. De fandt ogsaa en hel Del Documenter, navnlig en Forpligtelse dateret 20 Februar 1781 af Forpagter Mouritsen paa Gre-

vens Vænge til at laane Capitain Beringskjold 6,000 Rdlr paa en Obligation imod Faderens Caution, hvilket kun her anføres, fordi det formentlig viser, at de 8,000 Rdlr, der skulde betales paa Sparresholm, dog egenlig ikke kunde regnes for den gamle Beringskjolds egen Gjæld, men for Sønnens, og fordi disse Data senere ville være af Vigtighed med Hensyn til at see hele Sagen i sit rette Lys. Bjelke og Schiøt toge Sagen grundig og slap ingen Traad, som mulig kunde lede paa noget Spor. De vidste saaledes, at Beringskjold altid, naar han kom til Næstved, tog ind til Madame Hegelund og satte sin Vogn der. Mellem Beringskjolds Papirer var der fundet, at hun af ham havde modtaget Penge til hans Svigerdatter, og endvidere en hende tilhørende Obligation paa 1,100 Rdlr af Conferentsraad Ryberg. De havde derfor Mistanke om, at Madamen kunde have nogle af Beringskjolds Papirer i sit Værge, eller vide Besked om saadanne. De begave sig derfor ind til hendes Gaard i Næstved og toge hende i skarpt Forhør med Hensyn til hendes Forhold til Beringskjold, spurgte, hvad han talte med hende om, og hvad det var for hemmelige Commissioner, hun havde for ham. De fik imidlertid ikke noget Udbytte af denne nærgaaende Inkvisition. Hun erklærede, at de kun talte om ligegyldige Ting, og at hun aldrig havde havt hemmelige Commissioner for ham, med mindre det skulde være hans Søns Giftermaal med Comtesse Wedel, thi det havde han ganske rigtig betroet hende, men Papirer vidste hun intet om. De undersøgte dog alle hendes Møbler, Chatoller, Skabe og Dragkister, men fandt intet.

Fruen og Kammerjunkeren bade om, at der maatte indhentes Underretning fra den gamle Beringskjold med Hensyn til Terminen, da de aldeles ingen Besked vidste,

og — som ovenmeldt — man kun havde Capitain Beringskjolds Opgivelse at gaae efter, men uden at han havde nogen Legitimation for, at han virkelig skulde have disse Penge, og ikke kjendte andre Indtægter end de 6,000 Rdlr, som Forpagter Mouritsen havde lovet. Kammerherre Bjelke bestemte sig derfor til at rejse til Kjøbenhavn for at faae Rede paa denne Sag, der var blevet endmere presserende derved, at der fra Capitain Beringskjold var indløbet en Skrivelse af 14 Juni, om at faae de oven omtalte Penge, paa hvilke han paastod at have Faderens Løfte, uden dog at kunne bevise det. Han erklærede ved denne Lejlighed, at han var i stor Forlegenhed. Af selve Retsacterne kan det ikke sees, om han fik Pengene eller ikke, men efter en bevaret Opgjørelse af Schiøt, dateret 22 December 1781, over Beringskjolds Bo[1]) maa dette antages ikke at være sket.

Bjelke og Schiøt indsendte deres Rapporter til Cabinettet, og Beringskjolds Sag var nu helt i Guldbergs Haand, og han forhastede sig ikke, men tog den meget alvorlig. I over tre Maaneder fordybede han sig i Studiet af dennes, endnu ved Sagen bevarede, vidtløftige Papirer, navnlig nogle Rester af Brevvexlinger med hans Hustrus Fætter, Andreas Hald i Hamborg, og gjennem Legationsraad Wilgaard i Eutin, ogsaa en Slægtning af hans Hustru og en gammel Ven fra 1756 (see Side 147), med Regeringsraad Wegener i Hanau, men dog fortrinsvis en Række af omtrent 50 tildels meget lange Breve fra Beringskjold til Eickstedt fra Aarene 1772 til 75, for hvis vigtigste Indhold vi allerede ovenfor (Side 218—24) udførlig have gjort Rede. Det er meget

[1]) I det kongelige danske Selskabs Archiv, Pakke No. 37, betitlet »Kammerherrinde og Kammerjunker v. Beringskjolds Documenter«.

muligt, ja næsten sandsynligt, efter hvad vi ovenfor saae om hans Forhold til hele denne Brevvexling, at Guldberg i det væsenlige kjendte den iforvejen — om Brevet efter Caroline Mathildes Død siges det endog udtrykkelig —, men han havde ikke tidligere havt Lejlighed til at benytte dem efter sin Hensigt, som man ikke kan opfatte anderledes — efter alt hvad der foreligger — end som den, nu en Gang for alle at befrie sig fra Frygten for Beringskjold, ved for enhver Pris at bringe ham i livsvarigt Fængsel. Paa hver Side i disse Breve fandt han sit Navn nævnet paa den mest nedsættende Maade, og ledsaget af de gruligste Trusler imod sig og Statsministrene: Thott, Schack-Rathlou og Eickstedt. Man kan derfor ikke undre sig over, at han fattede et mere og mere dødeligt Had til Forfatteren, denne efter hans Forestilling nederdrægtige og farlige Mand, men af en Mand med en levende Retfærdighedsfølelse kunde man have ventet, at han — netop fordi han var saa stærkt impliceret i Sagen — havde overladt dens Drift til Andre. Men dette gjorde han netop ikke, lige det Modsatte. Han overtog selv hele Ledelsen af Forundersøgelsen, forfattede en udførlig Extrakt af alle til Sagen hørende Documenter, opsatte egenhændig Spørgsmaalene til de indkaldte Vidner, og skrev egenhændig alle de særdeles talrige Cabinetsordrer, som betegne ethvert Trin af Sagens Gang. At Guldberg ved denne Lejlighed optraadte paa en partisk og hadefuld Maade, derpaa ere vi i Besiddelse af et slaaende Bevis. Foruden Guldberg havde nemlig ogsaa Grev Thott, Grev Moltke, Baron Rosencrone og Schack-Rathlou gjennemgaaet alle de beringskjoldske Papirer, og Guldberg opsatte derefter en Forestilling til Kongen, som uden videre skulde afgjøre Sagen, og som var bestemt til at skulle underkrives af dem alle. Da den Sidstnævnte modtog den, skrev han imidlertid under 10

October 1781 en Betænkning over den — som vi endnu have i Original, med hans egen Haand[1]) — med nogle uvæsenlige Udeladelser — af følgende Indhold: Jeg er aldeles overbevist om, at Hs. kgl. Maj. har havt de allervigtigste og paa de stærkeste Formodninger grundede Aarsager til at lade Kammerherre Beringskjold arrestere. Men da jeg nu, efter paa Befaling tilligemed de tre andre Statsministre[2]), Geheimeraad Guldberg og Geheimeraad Baron Rosencrone at have nøje gjennemgaaet alle hans Papirer, ikke finder noget i samme, som direkte kan gravere ham, ikke veed, hvem hans Angiver har været, eller hvori egenlig Angivelsen har bestaaet, [da] han selv ikke er forhørt, eller noget Vidne afhørt, saa at alle sædvanlige Beviser, som i criminelle Sager nødvendig bør haves, aldeles mangle i Sagen, saa kan jeg efter Ed og Pligt ikke tilraade H. M. at tage nogen endelig Resolution, men mener, at en Commission af tre eller fire lovkyndige Mænd maa nedsættes for at undersøge Sagen, og derpaa afgive Rapport. Beretningen fortsætter derpaa saaledes: «Var Beringskjold ikke den i Publici Øjne saa bekjendte onde Mand, hvis hele Liv skal have været en Kjæde af Voldsomheder og Uretfærdigheder, og som stedse har været en Afsky for hans Landsmænd og en Skræk for hans Naboer og for hans Underhavende, saa at han i det mindste kan anses for en urolig og farlig Mand, hvis Opførsel man ikke nok kan vaage over, saa maa jeg tilstaae, at efter de mig hidtil bekjendte Data jeg skulde være af de Tanker, at han nu kunde sættes paa fri Fod

---

[1]) I den bülowske Manuskriptsamling ved Sorø Academi, Pakke No. 78, A. No. 2.
[2]) Grev Thott, Grev Moltke og General Eickstedt.

igjen, og hans Angivere ham tilkjendegives, saa at han kunde paa lovlig Maade søge sin Regres.» Men da han efter det almindelige Rygte har alle de oven anførte slette Kvaliteter, og hans onde Anslag mulig kunde komme frem i en Commissions Behandling — Brevene fra Wilgaard og Hald antyde det —, saa tilraades en Commission nedsat. Denne Schack-Rathlous i flere Henseender særdeles mærkelige og meget charakteristiske Betænkning blev tiltraadt af begge de to andre Statsministre, Grev Thott og Grev Moltke, samt af Baron Rosencrone, og Guldberg kom saaledes til at staae næsten ene med sin Opfattelse, kun støttet af Eickstedt, og Følgen heraf blev, at hans Forestilling blev tilbagekaldt af Hoffet, og en nærmere Undersøgelse befalet gjennem Cabinettet, altsaa, mærkelig nok, dog stadig under Guldbergs Ledelse.

Denne afkrævede først i Kongens Navn Fleischer den nærmere Forklaring, dateret 21 October 1781, angaaende Sønnens og Svigerdatterens Udsagn, som ovenfor udførlig er gjengivet, og derpaa erhvervede han ligeledes skriftlige Erklæringer, daterede 23 October 1781, af selve Angiverne, Kammerherrinde Louise Sofie de Beringskjold, fød Comtesse af Wedel-Jarlsberg, og hendes Mand, Generaladjudant, Capitain og Kammerherre Thomas de Beringskjold. Da disse to Forklaringer, i Forening med Fleischers, danne Grundlaget for hele Sagen og bleve de bestemmende for Beringskjolds Skjæbne, maa de her, ligesom hin, refereres noget nærmere, kun med uvæsenlige Udeladelser, efter selve Originalerne, hvor først Guldberg i Kongens Navn egenhændig har stillet bestemte Spørgsmaal til dem, og de umiddelbart nedenunder have tegnet deres Svar.

Til Kammerherrinden var der stillet følgende Spørgs-

maal: 1. Hvad hun havde hørt om Beringskjolds Anlæg [Anslag], af hvem, hvori de bestode, hvorpaa de gik ud.

Svar: Hun havde alt af hans egen Mund. Det var især «en forskrækkelig Misfornøjelse over denne nu nærværende Regering. Han fortrød højlig, at han ikke 17 Januar 1772 havde selv sat sig ved Roret som den, der i et og alt havde begyndt og fuldført det store Værk». Han beklagede sig med megen Bitterhed over den Uerkjendtlighed, hvormed han blev begegnet, og det just af dem, som han havde ophøjet, hvoriblandt han i Særdeleshed nævnede General Eickstedt som den, hvis Lykke han paastod ganske at have befordret. Hans Forsæt var nu at ville revanchere sig, med Magt trænge sig ind og formaae Kongen til at afstaae Regeringen og Kronen til Kronprindsen, og — efter hans egne Ord — tage H. Ex. General Eickstedt saa fast, at han vist ikke skulde undgaae hans retmæssige Hævn. Enkedronningen vilde han have exileret, tilligemed Arveprindsen, Geheimeraad Guldberg fastsat [ↄ: sat fast], hele Ministeriet kuldkastet, og Hr. Schimmelmann som den, der udsugede Landet og bedrog Kongen og Kronen paa det infameste, skulde meget haardelig behandles. Han havde ogsaa i Sinde at gjøre en coup d'éclat for at bringe alle Undersaatter paa sin Side og blive elsket, nemlig ved at afskaffe Extraskatten og lette alle Landets Byrder saa meget som muligt. De første Gange, han betroede hende dette, forbød han hende strengelig at tale til sin Mand derom, da han frygtede for ikke saa let at kunne bringe ham paa sin Side, da han var vis paa, at denne endnu nærede altfor stor Erkjendtlighed og Taknemmelighed for al den Naade, som Kongen havde bevist ham, men Tiden vilde nok lære ogsaa ham bedre, og hans Anslag vilde i Fremtiden blive dem begge til Lykke og Gavn.

2. Hvorledes ansaae han dette for muligt, og paa hvem havde han gjort Regning?

Svar: Det har han aldrig udladt sig med, men han har meget ofte «spurgt mig, om jeg havde Mod i Brystet, om mit Hjerte sad paa det rette Sted, om jeg vilde være ham behjelpelig, naar det kom saa nær, og saa fremdeles». Da hun imidlertid ansaae ham for en farlig Mand, saa skyede hun ham i Regelen, og indlod sig sjelden i nogen Samtale med ham, hvorved hun i højeste Grad paadrog sig hans Fortørnelse, og især blev han meget vred over, at hun ikke vilde lade sig overtale til at blive en 4—6 Uger paa Rønnebæksholm, og ikke heller vilde tillade sin Mand at opholde sig der nogen Nat. Beringskjold sagde rent ud til hende, at hun handlede meget ufornuftig i at hindre sin Mand i at blive hos ham, da hun jo dog vidste, hvad for store og vigtige Ting han havde at afgjøre med ham, og uden Nattens Hjelp kunde hans Plan ikke udføres. Ofte spurgte han hende, om det ikke var hende om at gjøre at see sin Mand beklæde en af de største Poster i Riget, om hun ikke ønskede at see ham optaget i den grevelige Stand, faae Grevskab og Godser m. v., spurgte hende, hvad hun befalede, om han skulde have det hvide eller det blaa Baand osv. Da hun imidlertid ikke indlod sig videre med ham, men slog saadant hen i Spøg, saa blev han efterhaanden stolt og tilbageholdende, og begyndte at chikanere dem i højeste Grad og true dem paa det haardeste.

3. Hvorfor ønskede han i Campementstiden saa meget at komme ind til Kjøbenhavn, og hvem vilde han overtale til at gaae sig til Haande?

Svar: At han kort før Campementet ønskede sig kongelig Tilladelse til igjen at turde komme til Kjøbenhavn, er rigtigt, thi han har bedt mig overtale Dronningen

dertil, men han forsikkrede mig, at han slet ikke vilde benytte Tilladelsen og havde aldrig tænkt at sætte sin Fod indenfor Kjøbenhavns Porte. Han ønskede kun Ordren hævet, for igjen at være paa fri Fod. Hvem han vilde overtale, vidste hun ikke, men det lod kun til, at han havde stor Tiltro til General von Bessel, og han havde ogsaa inviteret ham og hans Familie ud til Rønnebæksholm. Hun beedigede Sandheden af sin Forklaring.

Forklaringen af hendes Mand, Capitain Beringskjold, er af mindre Interesse. Om Correspondancen med Celle, gjennem Andreas Hald i Hamborg, vidste han ingen Besked, og ikke heller med Historien om det Haab, der var strandet for ham ved Caroline Mathildes Død. Derimod forklarede han med Hensyn til Forbindelsen med Regeringsraad Wegener i Hanau, at saavidt han havde kunnet mærke, søgte Faderen nok dette Bekjendtskab fornyet i Betragtning af den Gunst, hvori Regeringsraaden og hans Broder, Generalmajoren, stode hos de hessiske Prindser[1]), da han skrev til Sønnen 30 Maj 1778, at han kunde skaffe ham til Generaladjutant hos Prinds Carl, hvis det maaskee ikke vilde være mere til Skade end til Gavn. Fremdeles paalagde han Sønnen selv at søge alt muligt Bekjendtskab med Frøken Berling, Hof-

[1]) See Landgreve Carls Mémoires de mon temps. Kbhvn. 1861, Side 58. Vilh. Theod. Wegener blev som Stud. jur. & math. 30 Oct. 1756 Lærer i Fortification ved Landkadetacademiet i Kbhvn. fra 20 Oct. n. A. med Capitainlieutenants Rang, afgik fra Academiet som Oberstlieutenant 21 Nov. 1767, blev Hofintendant 10 Dec. 1770, Generalmajor og Generaldirektør for Landmaalingen i Hertugdømmerne 21 Sept. og 7 Oct. 1773, Chef for Landkadetacademiet 18 Febr. 1785, og 23 Jan. 1789 tillige Deputeret i Admiralitetet, † 11 Maj 1792, 68 Aar gammel. (Krigsmin. og Marinemin. Arch. Rentek. Exp. Prot. og Hofholdn. Rgsk. i Rentek. Arch.)

mesterinde hos Prindsesse Louise, og at gjøre sig vel bekjendt med Landgrevens Privatsecretair Heine. Brevvexlingen vedblev ogsaa i Aarene 1779—81 og angik en Plan til en Forandring i Regeringen og Statens Indretning. Den handlede formodenlig om at bringe de med det kongelige Hus besvogrede hessiske Prindser paa deres Side, for saa under deres Beskyttelse at kunne fuldende deres Plan: at faae Kongen til at nedlægge Regeringen og overdrage den til Kronprindsen, hvis Formæling i sin Tid med Landgreve Carl af Hessens Datter til samme Tid skulde være afgjort. Extraskatten skulde ophæves for at vinde Befolkningen, og Tabet skulde rigelig dækkes ved en Fiskalproces imod Hs. Excellence Geheimeraad og Skatmester Grev Schimmelmann. Ikke alene det geheime Statsraad, men ogsaa Geheimestats- og Cabinetssecretair Hs. Excellence Geheimeraad Guldberg og Hofcheferne tilligemed en Del af de fornemste af Kongens Hofetat, samt de fleste af de kongelige Collegier vilde han vistnok dels have afskaffet dels forvist, og navnlig Enkedronningen og Arveprindsen eloignerede fra den kongelige Residens.

Paa Spørgsmaal om, hvorledes Faderen havde tænkt sig at udføre alt dette, udtalte han som sin Mening, at denne vistnok tænkte at udføre sit Plan næste Vinter ved Hjælp af Nattens Mørke. Gjenstandene for hans Forbittrelse syntes at være General Eickstedt og Geheimeraaderne Schimmelmann, Schack-Rathlou og Guldberg. For lettere at udføre sin Plan var det, at han søgte Landgreve Carl af Hessens Understøttelse, hvilket dog efter hans Yttringer syntes mislykket. Han søgte ogsaa at vinde Generalmajor Bessel, og bad ham alene derfor med Familie at komme til Rønnebæksholm, for at bringe ham og det norske Livregiment paa sin Side til Planens Udførelse.

Bevæggrunden var hans Attraa efter at beklæde en af de ypperste Charger i Riget, og Ønske om at hævne sig paa dem, som han syntes havde fornærmet ham, var det, som foraarsagede hans Lyst til at forandre alt i Kongens Regimente, faae Kongen til at nedlægge Regeringen til Fordel for Kronprindsen osv., og paa det haardeste og strengeste behandle de første Ministre, som han mente ikke havde handlet, som han vilde eller tænkte. For desto lettere at bane sig Vejen paa Slottet, vilde han stræbe at vinde en af de vagthavende Capitainer af Livvagten, og havde derfor spurgt Capitain v. Beck, blandt andet, om han havde Mod i Brystet. Siden Sønnens Bryllup udlod han sig ikke saa tydelig som før, fortørnet paa ham og hans Kone, da de skyede hans Selskab for at slippe for den Materie, som de begge afskyede. Heller ikke vilde Sønnen tilbringe nogen Nat paa hans Gaard for at overlægge med ham. Faderen syntes endog ved at lade ham lide Nød at ville tvinge ham til at indgaae Ting, som han afskyede.

Med Hensyn til, hvorfor Faderen endelig vilde ind til Kjøbenhavn i Campementstiden, saa erklærede han vel selv, at det kun var en Æressag, og at han ikke vilde benytte Tilladelsen; dog troede Sønnen nok, at det var for at vinde sig et Parti og træffe Aftaler, men med hvem vidste han ikke.

Ligeledes blev der afkrævet Beringskjolds Søstersøn, Christian Westerholt, Medejer af Kalkværket og dertil hørende Gaard i Kastrup paa Amager[1]), en edelig Forklaring om Beringskjolds Forhold til Andreas Hald i Hamborg, hans svenske Rejse i 1775 og hans videre Planer. Han afgav den

[1]) See Stamtavlen ovenfor Side 120—21, jfr. Side 132.

d. 26 October 1781. Paa Spørgsmaal, hvem Andreas Hald var, og hvad man vidste om denne Correspondance, svarede han, at Andreas Hald var et Sødskende- eller Næstsødskendebarn[1]) af Beringskjolds Hustru, og da han under Titel af Baron havde faaet en Amagerbonde til at udsætte nogle 1,000 Rdlr hos sig, forføjede han sig fra Kjøbenhavn til Hamborg, hvor han efter Rygtet siden har ernæret sig af Spil. Der har i mange Aar været god Forstaaelse mellem Beringskjold og ham, Westerholt antog angaaende Forskrivning af Varer fra Hamborg. Hos Beringskjold paa Biersgaard havde han nok seet en Del tydske Skrifter om 17 Januar 1772, som han antog vare sendte ham af Hald, men bekymrede sig ikke videre om dem, med Undtagelse af, hvad han hørte om dem af Beringskjold, og som, saavidt han erindrede, var helt formasteligt. Paa Spørgsmaal, hvad han vidste angaaende Beringskjolds Rejse ad Stokholm til i Maj 1775, svarede Westerholt, at denne i samme Foraar, da han besøgte ham paa Biersgaard, havde paa en hemmelighedsfuld Maade gjort ham store Løfter om Lykke og Befordring, men Westerholt var bange for ham paa Grund af hans skarpe Udtalelser mod Ministeriet, mellem hvilke Westerholt vidste, at han havde store Velgjørere.

Der blev ogsaa krævet Forklaring af tidligere Capitain og daværende Major C. F. v. Beck ved Livgarden tilfods[2]), hvilken han indgav 1 November. Han forklarede, at han 7 Marts s. A. paa Ravnstrup ved Comtesse Wedel-

---

[1]) Det første er det rigtige, see Side 164 ovenfor.

[2]) Deltog som Lieutenant ved det falsterske Regiment (Köller) i Revolutionen 17 Januar 1772, blev derfor Capitain i Livgarden 3 December s. A., og døde som Generallieutenant i 1813. Jfr. Hist. Tidsskr. 3die Række VI, 89 f.

Jarlsbergs Bryllup med Capitain Beringskjold havde været sammen med den gamle Kammerherre Beringskjold, og at denne om Aftenen efter Vielsen «tog ham uformodendes i Affection», og i det ene Hjørne af Stuen, hvor hele Selskabet var, spurgte ham som i Skjemt, om han ikke, inden han rejste, vilde besøge ham paa hans Gaard. Beck svarede dertil, at Tiden ikke tillod ham det, men saa spurgte Beringskjold ham, om hans Hjerte sad paa det rette Sted. Beck svarede: Jeg forstaaer Dem ikke, Hr. Kammerherre, hvortil Beringskjold bemærkede: Jeg mener, om De har Hjerte i Brystet. Dertil svarede Beck: Til intet uden det, som udkræves af en ærekjær Mand og en tro Undersaat, og Beringskjold slog det da hen med et Smil, at det var ogsaa hans Mening. Videre blev der saa ikke talt derom, skjøndt de vare sammen i tre Dage.

Efter at Guldberg nu saaledes havde lagt Sagen tilrette, ordnet Documenterne, og udarbejdet det ovenfor nævnte udførlige Uddrag af disse, der navnlig fremhævede de derved formentlig røbede strafskyldige Udtalelser og Foretagender, blev der den 13 November udstedt en udførlig Cabinetsordre under Kongens Navn, men med Guldbergs Haand og Parafering, rettet til Geheimeraaderne Rosenørn, Carstens og Stemann. Denne Ordre, der har sin Interesse navnlig til Charakteristik af Guldberg og hans Regimente, var — med uvæsenlige Udeladelser — saalydende: «Det er vores allernaadigste Villie, at du, vores Geheimeraad og Justitiarius i Højesteret Rosenørn, du, vores Director og Oberprocureur i det tydske Cancelli, Geheimeraad Carstens, og du, vores 1ste Deputeret ved Finanserne og Rentekammeret, Geheimeraad Stemann, saasnart muligt træde tilsammen for at tage under Overvejelse de Beskyldninger, som vi have imod

Kammerherre Magnus Beringskjold til Rønnebæksholm, hvilken Mand vi til den offentlige Roligheds Vedligeholdelse fandt for godt den 5 Juni sidstleden at lade arrestere og i Citadellet Frederikshavn at hensætte, samt hans Papirer i hans Bo at lade forsegle og til os at indlevere, hvorpaa vi ved vore Ministre lode disse Breve aabne og derfra afsondre alle de Papirer og Brevskaber, som ikke vare mistænkelige, hvilke da tilhobe ved Kammerherre Bjelke og Regimentskvartermester Schytte ere blevne afleverede til Kammerherrinde Beringskjold og Søn, Kammerjunkeren. Om alt dette kan den fulde Forretning af 12 Juni, som herved er lagt, give Vidnesbyrd. Hvad tvertimod de mistænkelige Breve angaaer, da have vi befalet vores Statssecretair, Geheimeraad Høegh-Guldberg at gjennemgaae dem, afsondre derfra, om endnu noget deri ej var betydeligt, og af det vigtige at forfatte til Brug for Commissionen det herved lagte Udtog, hvortil vi have føjet Brevene, hvoraf dette Udtog er gjort.

Vi vidste endvidere, at vores Statsminister, General Eickstedt havde en Del Breve fra Kammerherre Beringskjold, siden han efter vores Villie havde vedligeholdt i lang Tid en Brevvexling med denne Mand, for at dæmpe, om muligt, hans Urolighed, og hindre Ulykker, baade for ham og andre. Vi anmodede ham at udlevere dem, og skjøndt han krympede sig derved, troede han dog at burde gjøre det, ikke alene fordi vi saa vilde, men og fordi en Del Breve, som han havde skrevet til Beringskjold, vare fundne i dennes Bo. Disse beringskjoldske Breve samt en god Del af Generalens ere herved lagte.

Men da Commissionen behøver Vejledelse af os selv, for at indsee hist og her Sammenhængen, ville vi endnu

allernaadigst meddele den visse sammenhængende Underretninger.

a) Commissionen maa i Beringskjolds Breve til vores Statsminister, General Eickstedt lægge vel Mærke til de aller haardeste Udladelser over vores Collegier og vores første Embedsmænd, til de Trusler, som han gjør imod dem, og hvor stor Forbrydelse deri ligger mod os, vores Myndighed, vores Regering. Commissionen maa lægge Mærke til hans Brev, dateret Kjøge af 28 Maj 1773, hvori han havde en Rejse for til Petersborg: den hele Tone viser, i hvad Øjemed denne Rejse skulde gjøres. Det samme sees af Brevet 9 Juni 1773. Men hvor formasteligt lovstridigt og gruligt sligt Forsæt er, bliver unægteligt.

b) I Stedet for at gaae til Petersborg fandt denne Mand for godt at gaae, os uadspurgt, til Biersgaard i Skaane, hvor han hos en Baron Gyllenstjerne længe opholdte sig. Herfra giver han sig i Maj 1775 paa Rejsen til Stokholm, men den 18 Maj standser han med et i Norkjøping sin Rejse, og derfra har han under 18 Maj tilskrevet Generalen et Brev, der for Commissionen, som nu læser dem alle, er højst mærkeligt, siden det i sin Tone er forskjelligt fra alle de andre og viser, at med Et er et stort Haab strandet for ham. Man erindre sig her det Dødsfald i Celle d. 10 Maj 1775, som vi nødes til at maae nævne, og Commissionen bringe dermed i Forbindelse Brevet fra Manden Hald af 15 September samme Aar, hvorom mere siden. Ogsaa maa Commissionen mærke sig af Correspondancen i Almindelighed, at Beringskjold brugte og fik over alle sine Ting Estafetter, og at Posten paa den Tid af Aaret end ikke behøver otte Dage mellem Hamborg og Norkjøping. General Eickstedt foreviste strax dette

Brev af 18 Maj til os, til vores Fru Moder og vores Hr. Broder. Vi følede alle det samme, og maatte saa meget mere, som førend Beringskjold endnu gik over til Skaane, vare Efterretninger indløbne, at han ved denne Hald i Hamborg havde de mistænkeligste Forbindelser med Celle, hvilke han vilde sammenknytte med Stokholm. Vores Naade holdte os tilbage fra da at lade ham fængsligen anholde.

c) Samme Ømhed og Erindringen af hans Tjeneste den 17 Januar 1772 bragte os til at lade ham komme tilbage fra Skaane og at udbetale ham alle de Fordringer, som han for hans møenske Gods nogenlunde kunde gjøre. Vi skulde nu have ventet Rolighed og Taknemmelighed. Tvertimod finde vi blandt de paa Rønnebæksholm antrufne Breve nogle af den Correspondance, som han haver havt med forommeldte Hald i Hamborg, og deri tydelige Spor af den hos ham bekjendte Tænkemaade. Endnu i det samme Aar 1775 forekommer Brevet af 15 September fra Hald, og deri aabenbare for hvem, som vil see og kan slutte, at Beringskjold har om det mest inderlige ved vores Hof havt en Correspondance med en D. D., og det i den lastværdigste Hensigt. Brevene af 17 October 1775, af 9 Juli 1776 vise, at den samme har vedvaret, og Brevet af 26 Februar 1776 lærer, at denne Hald var bestemt til en hemmelighedsfuld Rejse til Stokholm. Staternes Natur og Undersaatters Pligter, Regeringernes Majestæt og Sikkerhed bør fastsætte Værden af saadanne Foretagender.

d) Da de Breve, som man har fundet, kun ere nogle, som ved at være kastede mellem andre have undgaaet den Ild, som har forstyrret deres lige, saa møder i den beringskjoldske Correspondance et stort Hul fra Juli 1776 til 15 Juni 1778, da vi med Et finder denne urolige Mand i

en ganske ny og højst uventet Forbindelse med Regeringsraad Wegener fra Hanau. Alt dette have vi erfaret af nogle ogsaa faa Breve, som bleve i den beringskjoldske Bo fundne fra Legationsraad Wilgaard, Kammerraad i Fyrstbiskoppens Tjeneste i Eutin, og som skal være beslægtet med Kammerherrinde Beringskjold. Disse Breve, der ved Vanvare har undgaaet Cassation, og hvoraf vedlagte Extract er udførlig, indeholde alt, hvad der i en Stat fortjener Opmærksomhed. Man erindre sig det onde Menneske, som er Hovedpersonen, og man agte saa paa det Hemmelige i Wegeners Rejse, paa den hemmelige Sammenkomst, der skulde holdes i Flensborg (af Brevet d. 15 Juni 1778)[1]); paa det Løfte, som Wegener foregiver at have givet Beringskjold og Pr[inds] C[arl] (Brevet af 12 April 1779)[2]); paa det Wegenerske Brev, som endelig maatte brændes (Brevet af 14 April 1779)[3]); paa det Hele i Brevet af 17 August 1779 og i det af 8 October 1779[4]). Sammenbindelsen har vedvaret, thi endnu dette sidste Foraar har en Sammenkomst været betænkt. Saa er da af disse Stykker af en meget større Brevvexling bekjendt, at Beringskjold har 1773 havt i Sinde fra Petersborg at gjøre ondt; i Aaret 1775 har han fra Hannover og Stokholm villet opføre et Uvejr, og endnu i 1776 vedligeholdt dette Anslag. Siden,

---

1) Wegener havde i Sommeren d. A. besøgt Beringskjold i han Hjem og aftalt et senere Møde med ham, og paa Hjemrejsen fra Danmark spist hos Landgreve Carl, dengang Statholder i Hertugdømmerne, i Slesvig By.

2) I Brevet nævnes kun flygtig, at Wegener forrige Aar havde lovet Beringskjold og Pr. C. noget.

3) Kjendes ikke.

4) Prinds Carls Navn nævnes i det ene Brev i Forbindelse med »noget, som attraaedes«, i det andet uden nogen Antydning.

fra Aaret 1778 af, har han arbejdet fra en anden tydsk Side at stifte nogen ny Uro.

Endeligen i Maj dette Aar indløb fra tvende agtbare Mænd Skrivelser til vores Statminister, General Eickstedt og vores Statssecretair, Geheimeraad Høegh-Guldberg, hvori blev tilkjendegivet, at Kammerherre Magnus Beringskjold pønsede paa intet mindre end at styrte ved et voldsomt Foretagende de første af dem, som vi have givet vores Fortrolighed, og at han desangaaende plagede uden Ophør sin Søn, Kammerherre Beringskjold, sin Svigerdatter, fød Comtesse Wedel-Jarlsberg, og andre, som han vovede at aabne sig for. Disse Breve bleve os forelagte, ligesom og hendes Majestæt Dronningen og hans kongelige Højhed Arveprindsen. Vi lode da Sønnen og Svigerdatteren komme, og han har for vores Statsminister, General Eickstedt, for vores Statssecretair og vores Hr. Broder, ligesom hans Kone for hendes Majestæt vores Fru Moder, aflagt det sørgelige Vidnesbyrd, som de nu her vedlagt skriftligen har maattet under deres Ed igjentage. Conferentsraad og Amtmand Fleischer har ligeledes i vedlagte maattet bevidne, at denne Søn og Svigerdatter, plagede og forfulgte af denne Fader, raadførte sig med ham, og hvorledes han efter Ed og Pligt raadede dem at angive, hvad de ikke uden den største Forbrydelse kunde tie. Ligeledes har Westerholt, Medejer af Kalkværket og dertil hørende Gaard paa Amager, paa vores Anfordring maattet edeligen forklare sig over de ham gjorte Spørgsmaale.

Commissionen er da saaledes af os selv indledet i den nødvendige Sammenhæng af de Omstændigheder, som den i denne Sag behøver at vide. Den har da allerede mærket, og vil [mærke] det endnu mere ved at gjennemgaae Papirerne, at hele Sagen er af en besynderlig Natur.

1) De sidste Angivere ere Børn, som, uden at kunne undgaae en ond Faders uophørlige Anmodninger, bleve tilsidst nødtvungne til at aabenbare hans forræderiske Anslag. De bade, og vi have helligen tilsagt dem, at de ikke som Vidner skulle fremkaldes for nogen Ret i en Sag saa krænkende, ja at deres Navne skulle være eller blive efter Mulighed fordulgte.

2) De Personer, som den arresterede Kammerherre Beringskjold har betjent sig af og corresponderet med, ere en Hald i Hamborg, en Wegener i Hanau, en Wilgaard i Eutin, alle tre Fremmede og i fremmed Tjeneste, hvilke vi hverken kan stævne eller faae afhørt eller faae enten Vidnesbyrd eller Tilstaaelse af.

3) Den os forhadte Correspondance med Celle og siden med det Hannoverske, og hvad Sammenhæng dette igjen har havt med Stokholm, er af saadan Natur, at vores Værdighed og Højhed ingen Undersøgelse tillader. Ligeledes da vi, da vores Hus ere i højeste Grad overbeviste om, at P[rinds] C[arl], som i Wilgaaards Breve er nævnet, tænker som Fødsel, Svogerskab og Pligt fordrer, og endog den varsomste Undersøgelse kaster en uudstaaelig Mistanke, saa ville vi, og kongeligen bør ville, at der over os saa ømmeligen kjære Personer ingen Spørgsmaal maa gjøres og intet Svar modtages.

4) Da dette onde Menneske har vendt sig med sine Anslag fra Hof til Hof, fra et Herskab til et andet, og vi og vores Stat staae nu med dem alle i bedste Forstaaelse og i et godt Venskab, saa kan vi ikke ville, at der maa anstilles de egenlige lovformelige Undersøgelser, som Statens Rolighed ikke tillader, dem Tavshed aldrig kan holde skjult, thi Nysgjerrighed efterforsker, og fremmede Hoffer gjøres opmærksomme.

Af disse vigtige Aarsager, hvis store Vægt Commissionen ej andet kan end føle, er det, at, hvor nødig vi end ville, vi dog i denne Sag maa forlade den ordenlige og os saa kjære lovformelige Gang, og ikke tillade, enten at Vidner føres, eller at den skyldige gives et Forsvar, ja, omendskjøndt vi have til Eder, vores kjære og betroede Mænd og Tjenere, den største Tillid, fordrer dog Sagens besynderlige Natur, at vi maa forlange af Eder Eders skriftlige Ed, den I strax maa indsende, at I om denne Sag og al dens Indhold ikke skal udlade Eder til Nogen, hvem det endog maatte være, uden skriftligen til os selv, i den Betænkning, som vi af Eder for det første ville have. Vores Hensigt og endelige Villie er da denne, at I træde tilsammen i al Stilhed, og samlede med hinanden gjennemlæse de Eder herved tilsendte Papirer, og efter at I have deraf kjendt Sagen og med hinanden gransket og undersøgt dens besynderlige Natur og Beskaffenhed, da skjønne og med Eder selv efter Loven og efter hvad der skyldes Eders Konges Sikkerhed og Statens Rolighed, bestemme, om ikke Kammerherre Magnus de Beringskjold hører til de urolige og for Landet farlige Borgere, som det almindelige Bedste og den offentlige Rolighed fordrer, at maa deres hele Levetid holdes arresterte og i nøje Bevaring. Thi omendskjøndt hans onde Anslag og fremturende Arbejdsomhed for at stifte Uro og Forstyrrelse kunde fortjene en langt anden Straf, saa ville vi dog, siden Sagens Natur ej taaler en ordenlig Undersøgelse, og vi ikke ville glemme hans Tjeneste den 17 Januar 1772, følge vores kongelige Mildhed og Naade, og skaane ham og Familie fra videre Beskæmmelse, ladende os nøje med at sætte Staten i Sikkerhed for saadan ond Mand. Det skal staae Eder frit for, om I finde det muligt, at begive Eder til Citadellet og der

tage hans Svar paa de Spørgsmaal, hvilke I som kloge og i Verden kyndige Mænd ville vel vide at vælge. Desuden maa I, om I i nogen Ting ville have nærmere Forholds Ordre, derom skriftligen indkomme til os selv, ligesom I og kan selv vælge Eder en paalidelig Secretair, den I strax have at lade undertegne den nøje Tavsheds Ed. Saaledes sker vores Villie, og I opfylde den allerbedste Tillid, som vi i dette og alt have til Eder.»

I en anden til Commissionen rettet Cabinetsordre af samme Dato blev Etatsraad og Professor Colbjørnsen nævnt som en Mand, der kunde tiltræde Commissionen og som den yngste tillige føre Pennen. Commissionen indstillede da dette den 16 November, og Dagen efter approberede Kongen det og gav Colbjørnsen den i saa Henseende fornødne Ordre.

Commissionen traadte strax i Virksomhed. Den 28 November nedlagde den en allerunderdanigst Forestilling om, at Generaladjudant Beringskjold og Hustru af Kongen maatte beordres til at komme til Byen, og at to af Commissionens Medlemmer under Skin af et Besøg efter nærmere Aftale maatte have en Sammenkomst med dem i deres Logis og modtage deres Vidnesbyrd, navnlig med Hensyn til, hvorfra Thomas Beringskjold har sin Kundskab, om Faderen har udtalt sig til dem begge paa en Gang, samt om hvilke andre af hans Hustrus Venner end Capitain Beck Beringskjold har henvendt sig til. Herpaa blev svaret ved en Cabinetsordre af 1 December, paraferet af Guldberg og skrevet med hans Haand, saalydende: «Commissionen svarer saa aldeles til vores allernaadigste Overbevisning om dens Klogskab og varsomme Nidkjærhed, at vi med megen Fornøjelse har ladet os dens allerunderdanigste Forestilling fremlægge. Den har fuldkommen

grebet den beringskjoldske Sags Natur og vores sande Hensigt, thi approbere vi og i Et og Alt Commissionens Indstilling og derfor under Dags Dato have tillagt Kammerherre Thomas Beringskjold og Hustru den Befaling at begive sig herind for nogle Dage, saasnart det nogensinde er dem muligt, og ved Ankomsten strax melde sig for vores Cabinet, da vi strax ville underrette dem om vores videre Villie. Ogsaa have vi allernaadigst, ved at forvisse dem om al mulig Tavshed, sørget for deres Rolighed. Saasnart de nu ere ankomne, skal Commissionen faae al fornøden Underretning, og da det paa en af de fra Commisionen foreslagne Maader bliver let at drage et Skjul over disse Folks Møde for Commissionen, troe vi det bedst, at alle dens Lemmer ere tilstede, for saa meget mere vidnefast at modtage deres Udsigende over de Ting, som vi ganske bifalde, at de blive spurgte om.» I det derefter, ifølge Cabinetsordre — med Guldbergs Haand — af 12 December, d. 13de Aften Kl. 7 i Rosenørns Hus afholdte Forhør, vedkjendte Thomas Beringskjold sig sin tidligere Forklaring, forklarede, at han havde alt af Faderens egen Mund, og altid i Enrum, og at denne efter sit eget Udsagn ogsaa havde henvendt sig til Hs Excell. Geheimeconferentsraad Baron Wedel, til dennes Søn Kammerjunker Baron Wedel, til Kammerherre Baron Gyldenkrone og Capitain, nu Major ved Livgarden tilfods Beck. Han tilføjede, at hans (for 5 Aar siden afdøde) Svigerfader ogsaa havde fortalt ham det og raadet ham til at undgaae Faderen saa meget som muligt, da han frygtede, at det tilsidst vilde gaae den gamle Beringskjold ilde. Baron Gyldenkrone havde ogsaa fortalt ham, at Faderen havde været i Lag med ham. Fruen vedkjendte sig ligeledes sin Forklaring, erklærede, at han altid talte

med hende i Enrum, og endogsaa havde forbudt hende at sige sin Mand det. Hun vidste, at han havde været i Lag med hendes Fader, men ikke andre. Efter dette Forhør indstillede Commissionen samme Dag, at Beringskjold formodenlig dog ikke har vovet at tale til Geheimeconferentsraad Wedel, og at denne derfor ikke behøver at afhøres, at derimod Kammerjunker Baron Wedel og Baron Gyldenkrone afhøres, og maaskee ogsaa Generalkrigscommissair Tuxen. En med Guldbergs Haand skreven Cabinetsordre af 15 December fritog dog foruden den gamle Baron Wedel ogsaa Tuxen for at møde, men beordrede den unge Baron Wedel og Gyldenkrone dertil, den sidste dog først, naar han kom sig efter et forvredet Ben. Den 9 Januar 1782 modtog Commissionen derefter igjen en guldbergsk Cabinetsordre om deres Møde efter Rosenørns nærmere Bestemmelse. Ifølge den afgav Baron Wedel sin Forklaring samme Dag. Den gik ud paa, at Beringskjold kun en Gang havde sagt til ham, at adskillige ved Hoffet — han nævnede ingen — havde ham meget at takke, og at han kunde gjøre Fordringer. Han havde iøvrigt kun lidt at gjøre med ham og undgik ham altid. I et derefter 22 Januar stedfundet Forhør forklarede Gyldenkrone[1], at Beringskjold ikke til ham havde udladt sig om at gjøre nogen Forandring i Regeringen eller Statens Bestyrelse, og han havde heller ikke hørt, at han havde talt om sligt til Andre, undtagen at han i Almindelighed talte meget frit. Alt, hvad han vidste, var, at da han var til Thomas Beringskjolds Bryllup

[1]) Kammerherre, Baron Chr. Vilh. v. Gyldenkrone var Generaladjudant og Capitain i Livgarden tilfods, og blev samme Aar gift med Louise Salome, Datter af den ovennævnte Geheimeraad, Baron Fred. Vilh. Wedel-Jarlsberg til Ravnstrup, separeret 1798, og døde som General og Commandant i Nyborg 1808.

paa Ravnstrup, saa viste den gamle Beringskjold sig meget fortrolig imod ham, som undrede ham noget, da han ikke kjendte ham før; og da han næste Morgen vaagnede, stod Beringskjold ved hans Seng, udtalte sin Misfornøjelse med «Regeringens Forfatning i Almindelighed», og spurgte Gyldenkrone, om han havde Mod i Brystet, hvortil denne svarede, at hvor hans Mod skulde sættes paa Prøve i Henseende til undersaatlig Troskab, der skulde det ej savnes. Han var endnu halvsøvnig og affærdigede derfor Beringskjold temmelig kort, og siden blev der ikke talt videre derom.

Den 11te Februar indstillede derefter Commissionen til Kongen, at Interimscommandanten i Kastellet maatte faae Ordre til paa Rekvisition at gjøre et Værelse tilrede til Commissionen, at denne maatte faae en kongelig Befaling til at forevise Arrestanten — da Commissoriet af 13 November 1781 efter sin Beskaffenhed ikke kunde forevises —, endvidere at den maatte vise Beringskjold hans Breve og lade ham vedkjende sig dem, samt i Tilfælde af hans Benægtelse benytte Vidnesbyrdene imod ham, og endelig tilsige ham, at Kongen af kongelig Mildhed og med Erindring af hans Tjeneste den 17 Januar 1772 vilde lade Naade gaae for Ret, naar han oprigtig tilstod og angrede sine «Mishandlinger». En guldbergsk Cabinetsordre af 12 Februar 1782 opfyldte Commissionens Ønske og ledsagedes af en anden Cabinetsordre af samme Dato, som lovede Beringskjold Formildelse i hans Straf i Tilfælde af Tilstaaelse. Den lyder med uvæsenlige Udeladelser saaledes: «Efterat vi længe havde bragt i Erfaring, at Kammerherre Beringskjold til Rønnebæksholm ikke alene ved ublu Taler og formastelige Breve dadlede vores Regering og skammeligen anklagede de Mænd, som vi fandt for godt at betroe vores og Rigets Sager, men og indlod sig i den lastværdigste og

mistænkeligste Correspondance, hvori fandtes tydelige Spor til Anslag mod vores Regering og kongelige Hus, saa blev det ikke alene nødvendigt at forsikkre sig saadan urolig og ond Borgers Person, men og at bemægte os hans Papirer, og efter sammes nøje Eftersyn at udnævne Eder til Commissarier i denne Sag....» De skulle undersøge Sagen og afhøre Vidner, forhøre Beringskjold selv, og derfor begive sig til Kastellet, med al fornøden Myndighed i saa Henseende. De skulle «formane ham til at give Gud og Sandheden Æren og vel vogte sig for, til saa megen Utaknemmelighed og grov Forbrydelse nu at føje Haardnakkethed, da sand Tilstaaelse alene vil kunne formilde os og bringe os til at lade Naade gaae for Retten.»

Faa Dage efter, 20 Februar, bad Commissionen om Tilladelse til i Nødsfald at maatte i Henhold til den forrige Cabinetsordre af 12te forelægge Beringskjold hans Søns og Svigerdatters Vidnesbyrd, og en Cabinetsordre af 28 Februar tillod det. Strax efter, den 1—2 Marts, blev der saa holdt Forhør over Beringskjold. Uagtet dette fylder en hel Protokol ved Retsacterne, indeholder det dog ikke ret meget af Interesse, og vi kunne derfor omtale det i al Korthed, saameget mere, som flere af de vigtigste af hans Udsagn allerede ere benyttede og citerede i det foregaaende. Forhøret drejede sig først om hans i Brevene til Eickstedt paa en mysterieus Maade omtalte Rejser og udenlandske Ansættelser, samt den Forbindelse med Caroline Mathilde i Celle, som fremgik af hans Correspondance med Andreas Hald i Hamborg; dernæst om Truslerne mod Ministrene i Brevene til Eickstedt, og endelig om det af hans Søn og Svigerdatter angivne Complot mod Kongen og Regeringen. Med Hensyn til den omtalte Rejse til Petersborg i 1773, erklærede han, at det aldrig havde været hans Alvor, han vilde kun prøve,

hvordan det vilde blive optaget. Naar han fremdeles havde talt om en fremmed Fyrste som sin Souverain, naar han truede med at komme tilbage i en Egenskab, saa at han vilde blive mange en Torn i Øjet, og udtalte, at det var for silde, naar det skete paa den Maade, og naar han fortalte, at Efterstræbelsen i hans Fædreland havde skaffet ham langt større Lykke andensteds, end han nogensinde havde ventet, saa erklærede han, at det altsammen var Rodomontader. Hans Flugt til Skaane var begrundet i Harme over sin uretfærdige Behandling og Frygt for enten at blive myrdet af Canariis med Consorter, eller dog at blive arresteret for Sagen med Amtmand Møsting. At han blev paa Biersgaard, hvor han oprindelig kom rent tilfældig, var paa Grund af Letheden ved derfra at skrive til de kongelige Herskaber og til Eickstedt. Hans foregivne Rejse til Stokholm i 1775 var, ligesom Rejsen til Petersborg i 1773, blot en Comedie (han havde slet ikke været i Norkjøping, hvorfra han daterede Brevet om Caroline Mathildes Død), ved hvilken han gjennem Eickstedt søgte at skaffe sig bedre Vilkaar ved at komme tilbage, hvad Hoffet gjennem Tuxen længe havde søgt at bevirke. At Correspondancen med Andreas Hald angik Caroline Mathilde, vedgik han aabent, men paastod, at den gik ud paa at udspionere hendes Planer og angive dem for Regeringen, fordi han var bange for at være i Danmark, saalænge hun levede, da han mente, at hun stræbte ham og hans efter Livet. Hvad dernæst angik Truslerne mod Regeringens Medlemmer i Brevene, saa tilstod han uden Omsvøb, at han havde skrevet til Eickstedt som en gal Mand, og appellerede i saa Henseende til en mild Bedømmelse, paa Grund af, at Brevene jo ikke vare bestemte til at sees af andre end af denne. Med Hensyn endelig til det af hans Børn angivne Complot mod

Kongen, Enkedronningen, Arveprindsen og hele Regeringen, for selv at komme til Magten, benægtede han alt og kjendte sig værdig til den haardeste Straf, dersom det kunde bevises. Hele dette var et paa Ravnstrup af hans Svigerdatter og hendes Familie spundet Complot imod ham, for derved selv at komme i Vejret, og begrundet i, at der efter Brylluppet var kommet Fjendskab mellem ham og de unge Folk.

Strax efter dette Forhør fik han paa Forslag af Commissionen Tilladelse til at modtage Besøg af Professor Treschow, at faae Bøger og de altonaer eller hamborger Aviser, samt et bekvemmere Værelse, idet det ved den Lejlighed dog indskærpedes Commandanten at «vedligeholde den gode, skarpe Opsigt, som med denne farlige Mand hidtil er bleven til vor Fornøjelse brugt». Det overlodes til Commissionen at bestemme, om Westerholt behøvede videre at forhøres, og om Correspondancen med Wilgaard ikke i Kastellet kunde nøjere examineres, «da man extra protocollum kunde modtage, hvad man fandt fornødent» [1]). Commissionen udførte nu dette Hverv og optog hans Forklaring om Brevvexlingen med Wegener og Wilgaard udenfor Protokollen paa et særskilt Papir, hvilken Forklaring dog med Cabinettets Tilladelse senere ogsaa optoges i Protokollen. Han forklarede ved denne Lejlighed kun, at han havde kjendt Wegener fra de begge stode i storfyrstelig Tjeneste, altsaa fra 1756 af, og havde correspondéret med ham lige siden; og Wilgaard, som var en Slægtning af hans Hustru, havde han kjendt i nogle og tredive Aar, altsaa før 1750, og de mystiske Udtryk i Correspondancen angik kun Wegeners Ønske om at komme i dansk Tjeneste. Paa samme Tid tillodes det

---

[1]) Cabin. Ordre 4 Marts 1782 ved Retssagen.

Provst Tybring at besøge Beringskjold, «da han som en fornuftig Mand vel vilde forstaae ikke at tillade ham at indlade sig i de Ting, som ej angaae Religionen og dens Sandheder»[1]. Paa ny Forestilling af Commissionen blev det ligeledes bestemt, at Westerholt ej skulde videre forhøres, og at Kammeradvokat Colbjørnsen blev beskikket Beringskjold til Consulent efter hans derom udtalte Ønske, og maatte i den Anledning ligesom Rettens Medlemmer aflægge Tavsheds Ed[2]. Paa et Andragende fra denne, som af Commissionen blev indsendt, udtalte en Cabinetsordre af 21 Maj — efter at have forudskikket den Sætning: «Justitsraad Colbjørnsens Nidkjærhed er os behagelig», —, at Commissionen maatte tilskrive Vidnerne, navnlig Sønnen og Svigerdatteren, om at komme til Staden, men iøvrigt behandle dem med Varsomhed. Den 26 Juni lod Beringskjold Colbjørnsen paa sine Vegne begjære flere Documenter til Benyttelse, navnlig sin Correspondance med Eickstedt og Guldberg, og med sin Søn og Svigerdatter fra Marts og April 1781, samt at confronteres med de to sidstnævnte og med de andre Vidner. Den unge Frue blev fritaget paa Grund af velsignede Omstændigheder, men Manden blev contraquæstioneret af Colbjørnsen, uden at dog noget nyt fremkom. Paa Commissionens Forslag bestemtes det derpaa, at ogsaa General Bessel og Kammerjunker Ditlev Beringskjold skulde contraquæstioneres[3]. Den 23 Juli bleve Gyldenkrone og Beck atter afhørte, uden at noget nyt frem-

---

[1]) Commiss. Forest. 13 Marts 1782 og Cabin. Ordre 18 Marts 1782 ved Retssagen.

[2]) Commiss. Forest. 26 Marts 1782 og Cabin. Ordre 30 Marts 1782 ved Retssagen.

[3]) Commiss. Forest. 2 Juli 1782 og Cabin. Ordre 9 Juli 1782 ved Retssagen.

kom. General Bessel derimod forklarede paa Tilspørgsel af Colbjørnsen, at han havde kjendt Beringskjold fra først i Juni 1779, i Anledning af, at Rønnebæksholm hørte til Generalens Regiments-Distrikt, hvor han dengang opholdt sig for at exercere Folkene. Beringskjold havde da søgt at gjøre hans Bekjendtskab og vist ham overmaade megen Høflighed, som han dog kun benyttede sig af saa lidt som muligt, da Hensigten forekom ham uklar. I Aaret 1779 havde han været paa Rønnebæksholm et Par Gange, og ligeledes i 1780, sidste Gang 21 Juni dette Aar, da han kom der efter Kammerherrens indstændige Anmodning. Beringskjold vilde da have ham til at blive Natten over, men det undskyldte han sig for. Beringskjold havde aldrig anmodet ham om at gaae ind paa nogen Plan, der kunde ansees for fornærmelig imod Regeringen, og ikke heller udladt sig med Misfornøjelse i nogen Maade. Tvertimod, da Brylluppet den Tid forestod, viste han sig meget glad og tilfreds med Regeringen. Endvidere forklarede Bessel, at ogsaa Officererne af hans Regiment vare blevne indbudne af ham med megen Høflighed, især i 1780, da Sønnen var kommen til Regimentet. Paa Colbjørnsens Tilspørgsel benægtede endvidere Kammerjunker Beringskjold aldeles, at Broderen havde søgt at overtale ham til en Sammensværgelse om at styrte Faderen. At røre videre ved Forholdet til Wegener og Wilgaard fandt Commissionen betænkeligt, fordi Beringskjold da i sit Forsvar kunde lade indflyde Ting, som det kongelige Commissorium forbød den at indlemme i Acterne, og det var jo heller ikke Hovedsagen. Dette blev approberet[1]). Commissionen fik derefter

[1]) Commiss. Forest. 9 Sept. 1782 og Cabin. Ordre 17 Sept. 1782 ved Retssagen.

udtrykkelig fra Cabinettet opgivet de Punkter, hvorfor Kongen vilde, at Beringskjold skulde forsvare sig. Det hedder deri: »Kongen vil forbigaae Arrestantens urolige, herskesyge og dristige Forhold umiddelbart efter at hans Tjeneste den 17 Januar 1772 var bleven kongelig belønnet, hans mistænkelige Rejse i Aaret 1773 ud af Landet og langvarige Ophold i et fremmed Rige uden Tilladelse, hvilket alt ej videre skal oprippes», men Arrestanten fordres til Regnskab 1) »for den Troløshed mod hans Konge, som røbes i den Forbindelse med Celle»; 2) for hans »oprørske og ublue Udtalelser, ja Trusler mod Regeringen og Kongens højstbetroede Mænd»; og 3) for »de gruligste og højst forræderske Anslag, Arrestanten havde for mod Regeringen, ja mod Kongens egen og flere af de høje Herskabers Personer». Den 26 November indgav hans Forsvarer, Justitsraad Colbjørnsen sit Indlæg, et langt og højst curieust Actstykke. Det begynder med en meget svulstig Udvikling af, hvorledes »Troløshed mod sin Konge og Forræderi mod Fædrelandet ere saa unaturlige Forbrydelser for ethvert Menneske, at en saadan Tanke umulig kan opstige i en Mands Bryst, hvor der er Levning tilbage, jeg vil ikke sige af Religion, Dyd og Ære, men blot af Menneskelighed». Derpaa udtaler han, at disse Forbrydelser derfor endog ere sjeldne i despotiske Stater, og i Danmark under dets faderlige, milde og vise Regering, hvor Monarkens, Statens og hver enkelt Borgers Lyksalighed ere uadskillelig forbundne, bør Forræderi mod Kongen og Staten neppe ansees mulig, og for at kunne dømme en Undersaat skyldig deri, maa derfor kræves »saa fuldkomne og uryggelige Beviser om facti Rigtighed, at samme umulig kan sættes i Tvivl». Endelig udvikler han vidtløftig, hvorledes det stred mod al Rimelighed, at Beringskjold skulde have næret oprørske

Planer, naar man tog Hensyn til, baade at han savnede alle fornødne fysiske Midler til at udføre saadant, at han ved flere Lejligheder havde opoffret sig for Kongehuset, og at han selv maatte kunne indsee Umuligheden af slige Foretagender.

Sagen blev nu anseet for udprocederet, og Commissionen indgav sin Betænkning til Kongen den 31 December 1782, et meget udførligt Actstykke, 57 Foliosider stort, og i det væsenlige af følgende Indhold. Commissionen behandler først «Sagens Formalitet» og udtaler i saa Henseende, at «i Lovens 1ste Bogs 20de Capitel siges med udtrykkelige Ord, at Sager af saadan Beskaffenhed som den nærværende ej lider, at den almindelige Lands-Proces kan følges.... og Deres kongelige Majestæt har altsaa endog ved Lands-Loven forbeholdt sig, for Tilfælde af Statsforbrydelser, allerhøjstselv i enhver Sag at fastsætte, hvorledes den skal forhandles». Commissionen vover ikke at tilraade fiskalisk Action under de strengeste Formaliteter, af den Grund, at «saafremt denne Sag ved ordenlig Rettergang og Dom skulde paakjendes, vide vi ikke, hvorledes at sammenstemme enten med Statsforsigtighed eller Omstændighed den i Følge Lovens 1—4—1 juridiske Nødvendighed af Kald og Varsel til de høje og anselige Personer, som dels i de beringskjoldske Breve, dels i Vidnernes Forklaring ere nævnte paa en Maade, hvorved de enten umiddelbar eller middelbar røres». Med Hensyn til «Sagen selv», udtales derpaa angaaende de tre Punkter, paa hvilken Anklagen efter Kongens udtalte Villie udelukkende skulde rettes, følgende: 1) Forbindelsen med Celle, bevist saavel ved Arrestantens egen Tilstaaelse, som ved Breve, ligesom ogsaa, trods hans Benægtelse, at han dertil gav Underretninger om hvad der foregik ved Hoffet. At det skulde

være af Frygt for Celle, at Beringskjold forlod Fædrelandet i 1773, er ikke rimeligt, men derimod, at han kom hjem, da han ikke havde noget mere at haabe fra den Kant. «Den Dag, da Beringskjold bidrog sit til den almindelige Frelse, var neppe forbi, inden det viste sig, at intet mindre end Følelse for Kongens og Landets Vel havde i den Handling været hans Drivefjeder. Hans Forhold nødte Deres Majestæt ej længe efter til at forvise ham Hoffet og Hovedstaden.» Forbindelsen med Celle var højst utilladelig og «af Udseende til at have havt for den almindelige Rolighed farlige Hensigter, og endskjøndt vi derfor vel ikke kunne ansee ham tilfulde strafskyldig efter Lovens 6—4—3 som den, der har ydet Kongens offenlige Fjender Bistand i Raad eller Daad, viser dog Analogien og Betragtningen af større og mindre Forbrydelser af samme Art, at Lovgivningen vil, som den bør, beskærme Statens Sikkerhed mod ildesindede og urolige Borgere». 2) Med Hensyn til Trusler mod Regeringen og Kongens højstbetroede Mænd formener vel Commissionen ikke, at Beringskjold bør fældes uden efter Rettergang og Dom, og under Sagens nærværende Skikkelse, men disse Udtalelser vise dog «det uslukkelige Had, han har baaret til dem, som have havt Del i Statens Styrelse fra den Tid af, at han har seet sig selv udelukket fra den Indflydelse, han tragtede efter», og gjør det «troligt, at en almindelig Omstyrtning af den nærværende Forfatning har været hans urolige Virksomheds Formaal». Hans mistænkelige Brevvexling med Regeringsraad Wegener i Hanau og Legationsraad Wilgaard i Eutin «har Deres kongelige Majestæt vel ikke villet, maatte være et af Beskyldningspunkterne, der i og for sig selv kunde drage ham til Undersøgelse, men vi bør ej undlade at bemærke ogsaa dette Led i Kjæden af de hemme-

lighedsfulde Bevægelser, Beringskjold uden Ophold har givet sig». 3) Angaaende forræderske Anslag mod Regeringen, Kongen og flere af de kongelige Herskaber, da har Beringskjold benægtet alt, og søgt at gjøre det urimeligt, dels paa Grund af de Velgjerninger, han og hans Familie havde modtaget af Regeringen, saa han ingen Grund havde til Misfornøjelse, dels fordi han ikke havde Evne til at udrette saadant, og endelig fordi han «for vel maatte kjende en høj Persons Troskab og Hengivenhed til det kongelige Hus, for derfra at vente Bistand». Men hans Sindelag fremgaaer tilstrækkelig af hans Correspondance med Eickstedt, og hans ophidsede Sind bragte ham til at miskjende sin Afmagt og regne paa Hjælp, hvor ingen var at finde. Da efter Loven alene Villien her er strafværdig, saa maa «Retfærdighed bifalde Brugen af de tjenlige Midler, som Forsigtighed udfordrer, til det kongelige Huses og Statens Tryghed, da hos et ildesindet og forvovent Menneske et Anlæg ej mislinger, uden for at føde et andet af sig, som for at være (ɔ: fordi det er) ilde sammenspundet, ej altid er uden Fare». Med Hensyn til Beviset, da ere Hovedvidnerne Sønnen og Svigerdatteren, og i denne Henseende undersøger nu Commissionen, hvorvidt det kunde ansees for psychologisk troligt, at de falskelig skulde have beskyldt ham, og anfører navnlig, at de ikke kunde have mindste Fordel deraf, men kun Ubehagelighed. Beringskjolds Forklaring om Uvenskabet mellem dem, paa Grund af Svigerdatterens Ærgjerrighed, forkastes som ganske urimelig, og man mener ligeledes, at han under Forhøret røbede sig selv ved at kjende sine Børns Udsagn, forinden de vare ham meddelte. Deres Udsagn maa vinde i Troværdighed derved, at de ikke kunne tænkes at have tilsigtet at skade ham, og de kunne saaledes ikke ansees for villige

Vidner, fordi de angave hvad de efter Loven vare pligtige at angive. Da Faderen ikke har talt samtidig til dem begge, saa indeholder deres Angivelser vel ikke fuldt juridisk Bevis, men Udsagnene blive dog netop ved deres Særskilthed i Grunden mere troværdige, og maae betragtes som hvad Loven kalder «vis Formodning». For at belægge med ordenlig Straf kræves imidlertid juridisk Bevis, men til kun at betrygge Staten mod hans Bestræbelser og sætte ham ud af Stand til at gjøre ondt, behøves, i den almindelige Sikkerheds Interesse, kun «en vis Formodning». Commissionens «endelige Slutning» bliver derfor, at de — ordret efter Cabinetsordren af 13 November — «ej kunne andet end holde for, at Kammerherre Magnus de Beringskjold hører til de urolige og for Landet farlige Borgere, som det almindelige Bedste og den offenlige Rolighed fordrer, at maa (ɔ: maatte) deres hele Levetid holdes arresterede og i nøje Forvaring». «Men ligesom Deres Majestæt allernaadigst har tilkjendegivet, at allerhøjst De selv, ved at lade denne Mand anholde, ikke har villet drage ham til fortjent og exemplarisk Straf, men ikkun sætte ham ud af Stand til at gjøre ondt, og at under den nærværende Form af Sagens Behandling derpaa alene skulde tages Hensigt, bliver deraf en Følge, at vi allerunderdanigst tillige maae indstille denne Arrestant til saa lemfældig Behandling, god Pleje og Bekvemmelighed i sin Arrest, som kan bestaae med den allernøjeste Bevogtning.»

Paa Grundlag af denne Betænkning blev Sagen nu atter overvejet i Cabinettet, og derpaa endelig afgjort ved en af Guldberg skrevet og paraferet kongelig Cabinetsordre til de tre Statsministre, Schack-Rathlou, Eickstedt og Moltke, dateret 3 Februar 1783, der med ganske uvæsenlige Forkortelser lyder saaledes: Ved at tilstille dem Commissionens

Betænkning samt Acterne i Beringskjolds Sag, bemærkes det, at ved at gjennemgaae de mistænkelige Papirer, den kongelige Ordre til Commissionen af 13 November 1781 og den derpaa fulgte Undersøgelse, og endelig Commissionens Betænkning af 31 December 1782, erfarer man »ikke alene den hele Sags Natur, der allevegne bærer Mærke af en bestandig fortarbejdende Ondskab mod Regeringen hos denne arresterede Mand, men og, hvor nødvendigt det bliver at holde ham i nøje Bevaring for hans øvrige Levetid, hvilken Straf er den allermildeste mod slige onde Anlæg, hvis Virkelighed han paa ingen Maade har kunnet fralægge sig, og dog tillige har ej anden Beskaffenhed, end det eneste Middel bør have, som vi til vor og Statens Sikkerhed mod saadanne onde Folk kan bruge, naar Naade paa den ene Side, og ømme Statsaarsager paa den anden, ej tillade at følge de Rettens Formaliteter, der ellers ere os ligesaa kjære, som de bør være hellige. Vort Statsraad vil ikke undlade at mærke,

1) at vigtige Statsaarsager, siden mere end et betydeligt fremmed Hof forekommer i Sagen, forbinder os til at unddrage denne Sag fra Lyset og al befrygtelig Opmærksomhed, og Erfaring lærte os, i hvad der foregik 1772, at hverken paalagt Tavshed eller Sagens ømmeste Natur holder skjult, hvad Nysgjerrighed sætter sig for at efterspore. De mange Ulejligheder, som vi derfor havde med det engelske Hof, ere os endnu i friskt Minde, og de daværende ulykkelige, onde Omstændigheder, som nu efterhaanden glemmes, ville, saafremt noget af den beringskjoldske Sag blev bekjendt, igjen oprippes og svie.

2) Der er er i den Correspondance, som den arresterede Beringskjold har havt med Wegener i Hanau og Wilgaard i Eutin, noget saa bittert for høje Personer, selv af vores

Familie, at vi end ikke have villet lade Commissionen efterspore det videre i Sagen.

3) I denne saa kjendte onde Mands sidste Anslag, hvilket hans Børn fandt sig forbundne til at aabenbare, er saa meget rædsomt og afskyeligt, at vi ikke kan overtale os til mere at lade det nævne, thi der er onde Ting af en saadan Sorthed, at de bør begraves i en evig Nat.

Disse trende Aarsager forbinde os til ved en Resolution nu at stadfæste Commissionens endelige Slutning», og give den «fuld Doms Kraft», samt paa dens Forbøn at «at forunde Arrestanten al den Bekvemmelighed og Pleje, som kan bestaae med den nøje Forvaring. Vi kan med den roligste Samvittighed saaledes ophøje denne Commissions Slutning til en Dom.

Dette have vi saaledes villet tilkjendegive Vore Statsministre, ikke alene fordi vi ville, at de skulle vide denne vor Beslutning og sammes Aarsager»,.... «men og derfor, at dette vores Brev til dem kan lægges ved Acterne, og underrette endog den sildigste Eftertid om de bevægende Grunde, som have, efter den Statsforsigtighed, vi maa følge, og for de besynderlige Omstændigheder, der have hængt ved denne Sag, tvunget os til at fravige den hellige Formalitet, vi ellers ubrødelig vil have knyttet til hver Sags Ende. Vores videre Forsæt er nu», gjennem Danske Cancelli at lade Beringskjold «bekjendtgjøre Commissionens endelige Slutning som vores allerhøjeste Dom», idet der iøvrigt «for ham udsættes af den ham forundte Pension 600 Rdlr til hans bekvemme Pleje, under Commandantens Bestyrelse og Regnskab. . . . Vore Statsministre tilbagesende os med Acterne denne vores Ordre, hvorved de tillige føje en af dem skriftlig vedlagt Erklæring, at de have læst de betydeligste Acter, og saaledes have været under-

rettede ikke alene om denne vores Ordre, men og om de Aarsager, hvorpaa vi have bygget denne dem nu bekjendtgjorte Beslutning.»

Hermed endte denne Sag, der i alle sine Enkeltheder paa en saa slaaende Maade charakteriserer Tiden, og i denne særlig Ove Høegh Guldberg og hele hans Regimente. Vi have derfor fundet det rettest her at lade selve Facta tale, og skulle dertil kun knytte et Par Bemærkninger. Naar man nu, et Aarhundrede efter, betragter Sagen i sin Helhed, kan man neppe forstaae den store Vægt, som Guldberg, og med ham Hoffet, lagde paa den. Man kan ikke ret vinde den Overbevisning, at her var nogen virkelig Fare paa Færde. Mandens heftige Sind og slemme Mund vare tilstrækkelig bekjendte, men netop dette hans Rygte gjorde ham mindre farlig, idet ingen havde Lyst til at indlade sig med ham. I 1772, da Misfornøjelsen med det struenseeske Regimente af forskjellige Grunde var saa almindelig udbredt, laa det længe forud ligesom i Luften, at det paa en eller anden Maade maatte blive styrtet; og netop det samme var Tilfældet ialfald med hele det Tidsrum, som ligger imellem 28 Januar 1781, da Kronprinds Frederik fyldte sit 13de Aar, med hvilket han efter Kongeloven var myndig, og 14 April 1784, da han under almindeligt Bifald styrtede det guldbergske Regimente ved en ny Hofrevolution[1]). Derfor var det, at Juliane Marie, Arveprinds Frederik og Guldberg vare saa bange, nemlig fordi de havde Følelsen af, at Beringskjold for saa vidt havde Ret, som Misfornøjelsen nu ikke var mindre end under Struensee, og de følte derfor

[1]) Herom kan henvises til begge Kronprindsens daværende Kammerjunkere, T. G. Slanbuschs og Joh. Bülows Vidnesbyrd. See Histor. Tidsskr. 3die Række V. 270—71 og 328—29.

Grunden synke under sig. Man tør derfor vistnok ikke uden videre forkaste den Opfattelse af hele denne Sag, som Beringskjold, baade ved Forhøret i Kastellet og siden, ogsaa i «Høegens Praktiker», gjorde gjældende, at det var Guldberg, der havde arrangeret det hele, for at gjøre ham uskadelig. Det nytter ikke, at Commissionen i sin Betænkning udførlig udvikler, at hans yngste Søn og Svigerdatter kun kunde tabe og intet vinde ved at angive Faderen. Facta tale kraftigere end Ord, og saadanne er det, at den unge Frue til Fleischer yttrede, at hun og hendes Mand frygtede for at komme i Forlegenhed ved, at han vilde gaae fra de store Løfter, han havde givet hende, at fremdeles Angivelsen skete lige før Terminen, og at Thom. Beringskjold til denne gjorde Krav paa over 12,000 Rdlr, og den 14 Juni 1781 skrev til Commissærerne om Pengene, idet han erklærede at være i stor Forlegenhed. Endvidere udtalte Fruen i Forklaringen af 23 October s. A., at den gamle havde begyndt at chikanere dem og true dem paa det haardeste, og endelig udsagde ved samme Lejlighed Manden, at Faderen syntes endogsaa ved at lade ham lide Nød at ville tvinge ham til at indgaae Ting, som han afskyede[1]). Naar man lægger alt dette sammen, saa kan man ikke frigjøre sig fra det Indtryk, at Egennytte har været Hoveddrivefjederen til Børnenes saa unaturlige Angivelse mod Faderen[2]), der tilmed havde vist sig som deres store Velgjører, og aabenbar altid havde begunstiget denne Søn fremfor hans ældre Broder. Den af Commissionen anførte Modgrund, at Børnene kun kunde

[1]) See ovenfor Side 258.

[2]) Dette udtaler Beringskjold selv ligefrem i et Brev til sin Hustru af 6 Febr. 1783, som han ikke anede vilde komme i fremmede Hænder. See nedenfor Side 294, Anm.

tabe ved Faderens Ulykke, blev, som vi snart skulle see, tilstrækkelig gjendrevet af den nærmeste Fremtid; og efter at vi have seet, hvorledes Guldberg havde sin Finger i hele denne Sag, lige fra Begyndelsen til Enden, kan den Antagelse jo ikke kaldes ubegrundet, at han iforvejen kunde have forsikkret Børnene om, at de intet skulde tabe ved Angivelsen. At derimod selve Angivelsen skulde være falsk, er der ikke nogen Grund til at troe, naar man sammenligner den med hans Udtalelser i Brevene til Eickstedt, men en anden Sag er det, hvorvidt man egenlig kan antage, at Børnene — og Guldberg med — virkelig troede, at her var nogen Fare paa Færde, fordi den gamle, mere end 60aarige Mand, efter gammel Vane, vedblev at smede Complotter i Hovedet og at bruge løs Tale. Der fremkom under Sagen ikke noget Spor til, at han havde nogen i Ledtog med sig, uden maaskee netop Regeringsraad Wegener i Hanau. Det eneste, der kan gjøre det troligt, er den Antagelse, at man allerede da, i 1781, havde en bestemt Følelse af det sig nærmende Uvejr, der paa en saa fredelig og lempelig Maade tre Aar senere styrtede de daværende Magthavere, og det fattes ikke paa Antydninger[1]), som maa lede os til at antage, at den, som de egenlig frygtede, var Kongens Svoger, Landgreve Carl af Hessen, som i sine Memoirer heller ikke lægger Skjul paa sin Misbilligelse af, at man med Forsæt trak Kronprindsens Confirmation i Langdrag flere Aar igjennem, for at holde sig ved Magten[2]).

Den Opfattelse, som her er gjort gjældende, bestyrkes

---

[1]) See f. Ex. ovenfor Side 215—16, 256—57 og flere Steder.

[2]) Memoirerne Side 147 f. Der kan heller ikke fornuftigvis være nogen Tvivl om, at denne Mistanke var Grunden til, at Land-

navnlig i høj Grad ved at betragte, hvad der passerede mellem hans Arvinger efter hans Arrestation og endnu inden han havde faaet sin Dom. Vi saae ovenfor, at der ved Beringskjolds Arrestation i 1781 ikke var nogen, der havde Rede paa hans Pengesager, og at hans yngste Søn Thomas, hans Angiver, forgjæves gjorde Forsøg paa at faae forskjellige Krav til et meget betydeligt Beløb forlods honorerede af Boet. Det varede ikke længe, inden man fik Rede paa hans Affairer, og under 22 December samme Aar kunde Regimentskvartermester Schiøt, som styrede baade den gamle Fru Beringskjolds og hendes ældste Søn Ditlevs Pengesager[1]), levere en temmelig fuldstændig Opgjørelse af Boets Status, som i Forening med en hel Del forskjellige andre Papirer i den tidligere nævnte Pakke beringskjoldske Documenter i det kongelig danske Selskabs Samlinger sætte os istand til at see klart i disse Forhold. Sønnen Thomas havde været hans Yndling, holdt af en ødsel Levemaade og havde kostet ham mange Penge, han havde «destilleret» baade 3,000 Rdlr, som den gamle Beringskjold havde faaet tillaans af sin Søster Madame Westerholt paa Baadesgaard (see oven Side 170), og en lige saa stor Sum, som han arvede efter sin Morbroder Oluf Blachs Enke, Etatsraadinde Blach i Kjøbenhavn, og i Brudegave fik han

---

greven i Efteraaret 1781 pludselig maatte rejse til Hanau uden sin Gemalinde, og ikke kom tilbage derfra, før efter at Kronprindsen havde styrtet Guldberg. See Memoirerne Side 149. Jfr. «Høegens Praktiker», hvor Beringskjold omtaler det til Kronprindsen selv.

[1]) Schiøt var ansat ved 2det sjællandske Rytterregiment i Næstved, og stod paa den venskabeligste Fod med begge, saa Tyge Beckers Omtale af ham i Danske Herregaarde Bd. 3, Rønnebæksholm, som en paatvungen Spion og Tyran, tør der neppe tillægges nogen Vægt.

16,000 Rdlr dansk «Sølvermønt», foruden mange andre mindre Summer.

Faderen var ingenlunde nogen rig Mand, han havde givet omtrent 43,000 Rdlr for Rønnebæksholm, hvoraf dog de 20,000 vare en Prioritet, som tilhørte Grev Schulin, havde siden kjøbt Sparresholm til Sønnen, da denne skulde giftes, og ejede alt i alt 31,000 Rdlr, det vil sige i vore Penge omtrent 100,000 Kroner, hvori ogsaa er medregnet de 5,540 Rdlr, som hans Bo i 1782, under hans Arrest, arvede efter hans Søster Ingeborg, der døde som Enke efter Kammerraad N. Schelde (see ovenfor Side 170). Der udviklede sig i de følgende Maaneder, efter Schiøts oven nævnte Opgjørelse, en temmelig vidtløftig Forhandling om Arvens Deling. Moderen havde, ved Cabinetsordre 9 Juni 1781 gjort raadig over Boet, en utvivlsom Ret til det halve Bo og dertil en Broderlod, saaledes til de to Trediedele, eller 20,000 Rdlr, medens Sønnerne efter den strenge Ret kun kunde faae 5,000 hver. Imidlertid paastod den yngste Søn, Generaladjudanten, at han nødvendig maatte have 12,000, og uden dette ikke vilde gaae ind paa at udlevere eller mortificere de Forsikkringer af Faderen, af hvilke han og hans Hustru vare i Besiddelse. Det blev gjort gjældende imod ham, at han alt tidligere maatte ansees for rigelig at have optaget sin Fædrenearv, og saaledes nu ikke havde Ret til noget, at det stred mod Lovens 5—1—1, at en Fader saaledes begunstigede en Arving paa de andres Bekostning, og at hans Gavebreve derfor ikke kunde ansees for gyldige. Schiøt skrev til Eickstedt, at Thomas Beringskjold «syntes at have Hjerte til at klæde den nøgen af, som han skyldte Livet». Men ved Hjælp af Guldberg, til hvem denne direkte anbefalede sin «retfærdige Sag», og med Conferentsraad Fleischer, som mod den gamle Kammerherrindes Villie blev

hende paatvungen til Lavværge, til Mellemmand, drev han virkelig sin Fordring igjennem, og efter en Arveforening, dateret 8 April 1782, kongelig confirmeret ved Cabinetsordre af 10 Juni 1783, skulde Moderen betale Sønnen Thomas 12,000 Rdlr og give ham en Specification paa hele sit Indbo og Løsøre, imod at denne til Gjengjæld skulde mortificere og udlevere til Cassation alle Forskrivninger af Faderen til ham og hans Hustru, hvilket dog ikke gik af uden Indvendinger. Han opnaaede ógsaa, at Broderen Ditlev skulde betale 47,000 Rdlr for Rønnebæksholm, altsaa 4,000 Rdlr mere, end Faderen for faa Aar siden havde kjøbt den for, med Fradrag af 12,000 Rdlr, hvilke han fik ligesom Broderen. Efter denne for ham saa heldige Ordning lod Thomas Beringskjold sig den 22de Maj 1782 dispensere fra Tjenesten med Vartpenge. Moderen beholdt saaledes kun omtrent 7,000 Rdlr for sig selv, for hvilke Sønnen Ditlev leverede hende Sortebrødregaard ved Næstved, som han havde erhvervet fra Justitsraad Stampe paa Skjørringe, ved et Mageskifte mod sin tidligere Ejendom Nybøllegaard paa Falster. Ditlev Beringskjold overtog nu Rønnebæksholm, og Moderen flyttede til Sortebrødre sidst paa Aaret 1782, men overlevede ikke længe denne Forandring. Den Dag, da hendes Mand blev arresteret, blev hun ramt af et Slagtilfælde, siden havde hun været svag og tildels sengeliggende; den 7 Juni 1783 afgik hun ved Døden, og ved en Cabinetsordre af 10de næstefter blev hendes Bo udleveret Sønnerne til fri Raadighed, «uden at deres Fader paa nogen Maade kan eller maa komme i Betragtning, idet al Ejendomsret og personlig Arvs Ret ophører for ham, der for begangne Misgjerninger er en evig Fange og skal som død Mand ansees». Denne af Guldberg i en saa unødvendig stødende og hadefuld Form

affattede Ordre har aabenbar ikke behaget Cancelliet, thi idet det communicerer Brødrene Beringskjold den, tilføjer det spydig: »hvilket alt er bemeldte Cabinetsordres egne Ord». Det Indtryk, man gjennem det her anførte faaer af Thomas Beringskjold, er ikke skikket til at bortrydde den Mistanke, at Egennytte har været en stærkt medvirkende Bevæggrund for ham til at angive Faderen, hvilket jo var dennes Overbevisning, paa samme Tid som han ganske frikjendte sin ældste Søn Ditlev for nogen som helst Del i »den uhørte Ugudelighed imod Fader og Moder» — altsammen »Høegens Spind». Det maa dog her ikke lades ubemærket, at denne Søn ikke blot tog sin Del af Arven, men ogsaa først under 11 December 1782 lod sig udnævne til Conferentsraad, derpaa 2 September 1783 til Kammerherre, og endelig i Forening med Broderen ansøgte om at maatte naturaliseres som dansk Adel med Navnet Sparre. Dette blev vel nægtet paa Grund af, at denne Familie endnu existerede, men derimod erholdt de begge under 3 December 1783 et nyt Adelsbrev med Navnet Wedelsparre[1]).

Beringskjold havde nu siddet arresteret i Kastellet siden 6 Juni 1781, altsaa i henved to Aar. Et heldigt Tilfælde har sat os istand til at erfare noget om, hvorledes han egenlig havde det her. Ved sin Afgang fra Commandantskabet beholdt Oberstlieutenant Holten alle de til ham

---

[1]) Dette Navn er dannet af Broderens Hustrus Efternavn og hans Gaards Navn. Jfr. iøvrigt til dette Stykke navnlig Pakke No. 37 af det kgl. danske Selskabs Archiv, »Khrinde og Kammerj. Beringskjolds Documenter», der synes at have hørt til Schiøts Efterladenskaber. Fremdeles Dske Canc. Oversecr. Brevbog 1782, Nr. 951; 1783, Nr. 909. Sjæll. Tegn. 1782, Nr. 473, Indlæg, Lensarchivet, og »Høegens Praktiker» i den sorøske Manuskriptsamling.

rettede Cabinetsordrer om Beringskjold, og de findes nu, vistnok complette, i den bülowske Manuskriptsamling i Sorø[1]). Det er altsammen Originaler, med Kongens Underskrift, og paa en nær, som Arveprindsen har skrevet og contrasigneret, alle skrevne med Guldbergs egen Haand, og contrasignerede af ham. Guldberg gav sig i den Grad af med Detaillen, at disse Cabinetsordrer endog beskjæftigede sig med Anskaffelsen af det fornødne Brændsel til Arresten og tilhørende Vagt. De ere i det Hele 13 i Tallet, sex fra 1781, tre fra 1782, tre fra 1783 og en fra 1784, og dertil knytter sig den ved kongelig Resolution af 28 September 1782 approberede Instrux, som Holten udstedte for den inspectionshavende Officer hos Arrestanten. I Begyndelsen fik denne Lov til at spille et, ikke nævnt, Spil med Officererne, at læse Bøger, som Holten laante ham, at blive barberet under Tilsyn, samt i Officerernes Nærværelse at bruge Kniv og Gaffel. «Men altid maa du med denne listige Mand have et uafladeligt og altid lige skarpt Opsyn.» Allerede inden han havde været otte Dage i Arresten, gjorde han et Forsøg paa at skrive til sin Hustru, hvilket dog blev forpurret, og den vagthavende Officer forbudt at tale med ham. Kun Professor Treschow fik Tilladelse til at besøge ham. Da han havde siddet der et Par Maaneder, blev det allerede fundet fornødent, at lade Commandanten foreholde ham «at opføre sig stille og sædelig som en Arrestant», hvis han ikke uden Skaansel vil blive sat til Rette. I April det følgende Aar (1782) fik Dr. Bang Ordre til at tilsee ham, og henimod Vinteren blev hans Bevogtning ændret paa den Maade, at medens den vagthavende Officer tilligemed en Skildvagt hidtil uaf-

[1]) Pakke No. 78, A. No. 4.

brudt havde opholdt sig i Værelset hos ham, bevogtedes han fra nu af kun af to Skildvagter udenfor Døren, en Vagt af en Underofficer og sex Mand i Vagtstuen, og en inspicerende Officer, der Dag og Nat visiterede baade Arrestanten og Vagterne. Beringskjold sad indenfor en 4 Stens Mur, med Jernstænger i Vinduerne, dobbelte Døre med suffisante Laase og desuden forsynede med en massiv Jernstang med Laas, saa den gamle Mand maatte ansees for at være tilstrækkelig sikkert bevaret. Han var imidlertid ikke den Mand, der selv under indskrænkede og vanskelige Forhold kunde hengive sig til Uvirksomhed, hans heftige og urolige Sind fandt ogsaa bag Fængselets Mure gjentagne Gange Lejlighed til at give sine Bevogtere noget at bestille og forurolige Guldberg og sine øvrige Fjender.

I Slutningen af Januar Maaned 1783 var hans Taalmodighed udtømt, og det lykkedes ham, ved Løfter om at gjøre ham lykkelig, at overtale sin Oppasser, en stakkels fattig Soldat med Kone og Børn, Musketer Per Jørgensen Strøm, til at kjøbe sig tre Ark Papir, Blæk for 1 ß, og Oblater for 1 ß, og lægge det under Kakkelovnen mellem Brændet. I de første Dage af Februar havde han derpaa efterhaanden faaet skrevet tre Breve, et til sin Defensor Colbjørnsen, og de to til sin Hustru. Det første brændte Soldaten siden, og de to andre skulde han lade sin Kone bringe ud til Rønnebæksholm og levere dem i Fru Beringskjolds egen Haand. Til Rejsepenge gav Beringskjold ham sine Guldærmeknapper, paa hvilke han saa optog et Laan af 3 Rdlr. Konen, Abelone Ammonsdatter, var vel angest for at komme i Ulykke derved, men begav sig dog afsted med de to Breve Løverdagen den 8 Februar om Middagen, efter at have modtaget følgende af Beringskjold skrevne Marschroute: «Til Kjøge fire

Mile, til Næstved fem Mile. Rønnebæksholm er en liden halv Mil fra Næstved, men lige til Gaarden fra Kjøge er fem Mile. Der bor Kammerherrinde Beringskjold.» Med stor Anstrængelse naaede Konen omsider Corporalskroen, omtrent fire Mil fra Kjøbenhavn, men da opdagede hun, at det ene Brev var gaaet op, og fik saa en Angest over sig for at skulle blive ulykkelig derfor, saa at hun besluttede sig til strax at gaae tilbage igjen, og naaede Kjøbenhavn om Mandagen. Hun sagde til Manden, at hun ikke vilde have mere med det at gjøre, og raadte ham til at melde Oberstlieutenanten det hele. Dette gjorde han imidlertid ikke, men da han et Par Dage efter blev truffet af den inspicerende Officer i fortrolig Discours med Arrestanten, blev han taget i skarpt Forhør og tilstod alt. Dagen efter sagde Beringskjold til den vagthavende Lieutenant, at Musketer Strøm var en Spitsbub og Canaille, som han ikke vilde have til Oppasser længer, hvad han bad maatte meldes Oberstlieutenanten, med tilføjende, at denne havde skaffet ham Blæk og Papir, hvorpaa han havde skrevet tre Breve til sin Frue og til Colbjørnsen. Paa Commandantens Indberetning om denne Historie fik han 15 Februar en Cabinetsordre, hvori det blev paalagt Officererne at «skye Beringskjolds Discourser og vogte sig for hans med Hellighed og Gudsfrygt bestrøede Ondskab». Tillige skulde Holten sige ham, at hvis han oftere gjorde sligt, maatte Kongen «forandre den naadige og skaansomme Omgang, som han mod en grov Forbryder som ham hidtil af kongelig Mildhed og Naade havde villet lade vise». Da Commandanten ifølge heraf d. 17 Februar med to Officerer gik ind til Arrestanten, som laa og læste paa sin Seng, og begyndte: Hr. Kammerherre! I Anledning af den utilladelige Correspondance, De har ført, har jeg en kongelig Ordre

at communicere Dem, saa skreg Beringskjold op, at det var bare Guldbergs Snak, og at Kongen ikke vidste noget deraf. De burde have Respekt for en kongelig Person som Prindsen af Hessen, og ikke beskylde ham for Landsforræderi. Derpaa holdt han for Ørerne og teede sig i det hele som et galt Menneske. Musketer Strøm havde afleveret begge Brevene til Commandanten[1]), og hverken han eller Konen kunde læse. Han slap derfor ogsaa med »25 gode Stokkeprygl«, og Konen fik Pardon.

Strax efter meldte Musketer Frederik Marck af Kongens Regiment, »der als Freymann seine Profession als Balbier führt«, til Commandanten, at da han Dagen før stod og sæbede Arrestanten ind, bad denne den inspectionshavende Lieutenant at skjænke ham hans Kaffe, og viste imidlertid Barberen et Stykke graat Papir med en Traad om og sagde: Kan man betroe ham noget, kan han blive lykkelig? og da han svarede: ja! puttede han det ned i

---

[1]) De findes endnu i Canc. Arch., og ere, som alt hvad Beringskjold skrev, ejendommelige, men indeholde ikke videre nyt. Han klager over Officererne, der opføre sig »som om de vare komne fra den onde i samme Ærinde«. Han kalder Sagen imod ham en uhørt Conspiration, som hans Børn af Egennytte have sat i Scene, fortæller, at man uretfærdig beskylder ham for i Complot med Prindsen af Hessen i Slesvig at have villet detronisere Kongen og gjøre Kronprindsen til Regent, men tilføjer derefter disse ikke umærkelige Ord: »Det skader intet, at det udspargeredes om Prinds Carl, . . . naar det kunde ske uformærkt«. Han viser sig meget øm mod sin Hustru, begynder det ene Brev med: »Min bedste Engel!« og siger i det andet, at han »har meget ondt af sin jordiske Engel med hendes Melankoli«. Endelig beder han hende give Soldaterkonen, som bringer Brevene, 4—5 Rdlr, og desuden om muligt »noget gammelt«, da de ere meget fattige, samt lade hende kjøre tilbage. Endelig beder han ganske ydmygelig: »Kan hun miste nogle Penge, saa send mig en 20—30 Rdlr, da jeg ikke har 1 ß mellem Hænder«.

hans Lomme, bad derpaa Lieutenanten kalde paa Arrestforvareren, og hviskede saa imidlertid til Marck, at han skulde meddele det til den svenske, den preussiske og den engelske Minister (hvilken sidstes Tjenere han havde hørt, at Marck barberede), det var til hans største Lykke, men han maatte være fornuftig. Barberen rystede af Skræk, saa at han skar Beringskjold i Kinden. Denne gav ham da en Spølkum Kaffe, og lovede ham ogsaa Kaffe en anden Gang, saae sig i et Spejl og sagde: Af det Snit døer jeg ikke, skjøndt for halvandet Aar siden havde man gjerne ønsket det. Lieutenanten gav da Marck et Vink, at han skulde gaae; og denne løb i den største Angest lige op til Oberstlieutenanten med Seddelen. Den var skrevet med Trækul, for det meste udvisket, og meget utydelig, og Marck kunde kun læse meget lidt[1]). Denne Begivenhed blev øjeblikkelig indmeldt til Kongen, og Holten leverede den farlige Seddel i Guldbergs egen Haand, paa Grund af «dens betydelige Indhold». I Anledning af disse Historier blev der nu ved en Cabinetsordre af 18 Februar nedsat en Krigsret over Beringskjold, efter hvis Afholdelse Forhøret skulde indsendes til Cabinettet, dog med Udeladelse af, «hvad dette onde Menneske kan udstøde mod og om Prindsen og andre Particuliers». Ved dette Forhør fremkom der kun det nye, at Beringskjold Dagen før til en Capitain havde sagt, at nu var det Tid at gjøre sin Lykke, «thi den Karl kan ikke bestaae sig længe». Han tilføjede, at det vilde snart passere, at «Kongen gik af, og Kronprindsen kom paa», det vilde ikke vare længe, og derfor søgte den slette Karl (ɔ: Guldberg) at

[1]) Den paagjældende Seddel findes endnu ved Retssagen i Canc. Arch., men er neppe mulig at dechiffrere.

bringe Prindsen (Landgreve Carl af Hessen) ud af Landet. Capitainen bad ham tie og huske paa, at han havde Kone og Børn. Men dertil svarede Beringskjold: «Ja just derfor burde De søge at gjøre Deres Lykke.» Efter Afholdelsen af dette saakaldte Stabskrigsforhør gik Holten ifølge Cabinetsordren med alle Bisidderne, tre andre Officerer og en Auditeur, ind til Beringskjold for at publicere ham den kongelige Ordre, som han forrige Dag ikke havde villet høre. Efter nogen Protest fandt han sig denne Gang omsider i, at Holten oplæste Ordren, men selv en højtidelig Befaling i Kongens Navn til at svare, om han havde forstaaet den, kunde ikke bringe noget Svar ud af ham.

Disse Begivenheder indenfor Kastellets Mure bleve, som det synes, fra Guldbergs og Hoffets Side tillagte langt større Vigtighed, end man egenlig kan finde, at der tilkom dem, og der udgik i den Anledning en ny Cabinetsordre til den tidligere omtalte beringskjoldske Commission, dateret 20 Februar 1783: «Just som vi havde besluttet os til at ville lade gjennem vort danske Cancelli udstede vores Resolution, ganske overensstemmende med Commissionens endelige Slutning, i Henseende til den arresterede Kammerherre Beringskjolds Sag, har denne urolige Mand fra den 14de indtil den 17de Februar dynget saa mange Forbrydelser sammen, at vi med et have maattet standse vores saa naadige og skaanende Villie og endnu tilstille Commissionen vedlagte Documenter til deres videre Undersøgelse, og for at den efter Lovens og Sagens Medfør nu derover maa give os atter igjen sin endelige Betænkning og Slutning.» Efter nu at have gransket disse nye Klagepunkter, afgav Commissionen den 3 Marts næstefter sin Betænkning, med uvæsenlige Forkortelser af følgende Indhold: Den har erfaret Beringskjolds nye Formastelser, bemærker,

at den forsøgte Correspondance ikke i og for sig selv kan ansees som en egenlig Forbrydelse, og indskrænker derfor sin Betragtning til hvad der er fuldstændig bevist, «nemlig denne Arrestants under de frækkeste Udladelser og den modvilligste Adfærd beviste Opsætsighed ved en kongelig Befalings Forkyndelse». De kunne derfor «ikke andet end finde ham efter den strenge Ret og Lovens Forskrift i 6—4—13 skyldig den højeste Straf. Hertil kommer endnu hans Forsøg ved Barberen Marck at faae adskillige her ved det kongelige Hof residerende Ministre tilbragt en med Kul skreven Seddel, hvoraf, endskjøndt den i det hele ej er læselig, dog saa meget kan udbringes, at man seer, han derved har villet stifte Uro. Og Arrestantens Udladelse til Capitain Krüger, om den endog blot skulde betragtes som en Fortælling om hvad han formodede vilde skee, blev dog at ansee som en strafværdig Forvovenhed.» De to sidste Ting ere rigtignok ikke beviste; der er kun et Vidne, og Seddelen er heller ikke tilstrækkeligt corpus delicti; men den formastelige Opsætsighed, som er bevist, «giver Føje nok til at drage ham til haard Undgjældelse». Sagen viser dog kun, at Beringskjold endnu er den samme som før, og da Commissionen er overbevist om, at Kongens Villie ligesom hidtil kun er «at sætte Skranker for denne Arrestants afskyelige Bestræbelser», saa nedlægger den for Kongens Fødder den Bøn, at han til al den Beringskjold hidtil udviste Skaansel, «endnu vil føje den Naade, ikke videre at forandre den over ham i Overensstemmelse med vores forrige allerunderdanigste Beslutning, end til at give den fornødne Befaling, at han herefter paa det nøjeste bevares og paaagtes», i hvilken Henseende de meget bifalde Commandantens Foranstaltning: at lade en Officer og en Skildvagt bestandig være i Værelset hos ham, hvorhos de

indstille «om til den kongelige Resolution i Hovedsagen maatte føjes den alvorlige og eftertrykkelige Advarsel til Arrestanten, at saafremt han for Eftertiden skulde forgaae sig, enten med dristige og ubeskedne Udladelser, eller anden Modvillighed og Utilbørlighed, maatte han vente sig den strengeste Medfart, som imod en ond og dristig Arrestant er passelig, og at Deres Majestæt i det Tilfælde, at Arrestanten vovede at handle derimod, ... vilde uden videre Omgang befale de fornødne haarde Midlers Brug, da vi troe, at Beringskjold .... ej anderledes bør ansees og behandles end [som] et af en urolig og oprørsk Aand til Raseri og Afsindighed opbragt Menneske, der alene ved saadan fysisk Tvang, som Øjeblikket udfordrer, kan holdes i Tømme». Dertil føjes endnu, at «da Beringskjold under hans ublu Udladelser har misbrugt de højeste Navne, ja forsøgt at bibringe fremmede Ministre slige Forestillinger, hvorved han har ventet at kunne opvække Opmærksomhed hos deres Hoffer, finde vi, at naar han for disse Handlinger skulde efter Fortjeneste ansees, ... vi ej kunde undgaae at røre ved saadanne Ting, hvori Deres kongelige Majestæts første Befaling har gjort os den ømmeste Varsomhed til en hellig Pligt». De antage, at Beringskjolds sidste Optøjer egenlig kun have havt til Hensigt at gjøre Opsigt, og at han derfor straffes allerbedst ved at man foragter hans magtesløse Bevægelser.

Som en Følge af denne Commissionens Betænkning udgik der da en Maaned efter under 7 April 1783 et kongeligt Brev til Etatsraad og Kongens Foged Troels Ortved, hvori der først gives en kort Udsigt over Sagens Gang og særlig fremhæves, at de fire Commissarier, som have behandlet den, vare «Mænd, om hvis Indsigt og Retskaffenhed vi og hele Landet vare overbeviste», samt at disse havde

fundet Beringskjold skyldig til den i Lovens 6—4—13 fastsatte højeste Straf, og derefter sluttes saaledes: «Men vi ville endnu lade Naaden gaae for Retten, og alene saaledes endelig resolvere og beslutte: Da Arrestanten Magnus de Beringskjold hører til de urolige og for Landet farlige Borgere, som det almindelige Bedste og den offenlige Rolighed fordrer at maa deres hele Levetid holdes arresteret og i nøje Bevaring; og da han nu sidst i Februar Maaned har lagt til sine forrige Forbrydelser endnu mere end en Misgjerning, hvorfor han har gjort sig skyldig i den udi Lovens 6—4—13 fastsatte højeste Straf, saa, omendskjøndt vi derfor af kongelig Naade ville have ham denne Gang forskaanet, skal han dog miste sin Kammerherrenøgle, og holdes paa det Sted, hvor vi ville hensætte ham, udi den nøjeste Bevaring, og vide, at de Befalinger ere givne, at om han i sit Fængsel videre herefter forgaaer sig, blive de alvorligste Tvangsmidler strax brugte. Iøvrigt skal denne vores endelige Resolution og Beslutning ej komme hans uskyldige Kone, Kammerherrinde de Beringskjold, eller hans uskyldige Børn i nogen Maade til Forkleinelse eller Ulempe. Thi er hermed vor allernaadigste Villie og Befaling, at du denne vores allerhøjeste Resolution paa den med vores Højesteretsdomme sædvanlige Maade forkynder forbenævnte Arrestant Magnus de Beringskjold, og det i vores Interimscommandant i Citadellet hans Overværelse»[1]). Da Ortved udførte denne Ordre, greb Beringskjold Lejligheden, da han atter fik Pen i Haand, for at bevidne paa det kongelige Brev, at det var ham forkyndt, til at erklære sig aldeles uskyldig, kalde Gud til Vidne derpaa, og endelig citere Profeten Zacharias, 2. Krøn. 24, 22: «Herren skal see og

---

[1]) Danske Cancellis Sjæll. Tegn. 1783, No. 251 med Indlæg.

ransage alt dette». Nogen Tid efter kom saa Ortved igjen med en ny kongelig Ordre om, at han skulde gjenkalde alt, hvad han havde skrevet, og i den Sted skrive noget «efter en Concept af Høegen, som han medbragte». Men Beringskjold var ikke dertil at formaae, han erklærede at have skrevet hvad han skrev med velberaad Hu, for at Regeringen, og navnlig i sin Tid Kronprindsen, kunde erfare hans Uskyldighed og uretfærdige Behandling, og udviklede derefter nærmere sin Skjæbne lige siden 1772 for Ortved og de to tilstedeværende Vidner: Commandanten og en Lieutenant, og besvor dem at berette Kronprindsen og Statsraadet in pleno det hele. Ortved havde nær mistet sit Embede for denne Paategnings Skyld[1]).

VII.
Beringskjold i Fængsel, 1783—1804.

1. I Kastellet.

Med denne Beringskjolds Hensættelse i livsvarigt Fængsel begynder et nyt Afsnit af hans hidtil saa bevægede Liv, der vel nu i det hele hensneg sig stille og ensformigt, men som han med sin livlige og urolige Aand viste sig istand til alligevel at give en vis Afvexling og meddele en Slags Interesse. I Begyndelsen medførte, som det synes, den endelige Afgjørelse af hans Skjæbne ikke nogen Forandring i hans udvortes Forhold, han blev siddende i Kastellet ligesom før, og den øvrige Del af Aaret 1783 synes at være løbet rolig af. Da Tiden til Kronprinds Frederiks Confirmation nærmede sig, synes der dog at være kommet en

[1]) Beringskjolds egen Fortælling i Brevet til Landgreve Carl og i «Høegens Praktiker» i den bülowske Manuskr.-Saml. i Sorø, Pakke No. 78, A. 10 og 8. Jfr. Dske Canc. Oversecr. Brevbog 1783, No. 644 og 724.

vis Uro over ham, og nu hændte det sig, at en Dag den vagthavende Officer, Capitain Arnoldus Dyssel, af det norske Livregiment, fortalte ham, at Grev Sponneck af det sjællandske Regiment, paa Foranledning af Kronprindsens daværende Kammerjunker Johan Bülow, gjennem Jomfru Biehl havde anmodet ham om at skaffe fuldstændig Underretning om Beringskjolds Sag, og forsynede ham med de fornødne Skrivematerialier dertil. Dette greb Beringskjold naturligvis med Begjærlighed, og gav med febrilsk Hastighed hele sin saa længe opsamlede, men tilbagetrængte Forbittrelse Luft i det her oftere nævnte og benyttede Skrift: «Høegens forræderske Praktiker», et meget ejendommeligt Arbejde, der vistnok indeholder langt mere Sandhed, end man efter det første Indtryk egenlig vil antage. Han afskrev det i flere Exemplarer, bestemte til Uddeling gjennem Mellemmænd, og gjennem en af disse fik Oberstlieutenant Holten da et af dem og leverede det strax den 2 Marts 1784 til Guldberg. Nogle Dage efter, 9 Marts, anstillede han derefter Inkvisition hos Beringskjold, og bemægtigede sig hans oprindelige Concept, hvilken han ogsaa leverede Guldberg, og modtog derfor, saa vel som Capitain Dyssel og flere, store Belønninger, saavel af denne som af Arveprindsen. Saavidt Beringskjolds egen Beretning i det omtalte Skrift[1]. Er denne

[1] Dets fuldstændige Titel lyder: «Anledning til og Beviis for nogle af Høegens mange forræderske Practiquer, item hemmelige og hidindtil fast ubekjendte Anecdoter, alt henhørende og mest passered i Høegens Regierings Tiid fra den 14 Januarii 1772 til den 14 April Anno 1784.» Det her benyttede og formodenlig eneste bevarede Exemplar er tilskrevet Kronprindsen, undertegnet Beringschiold, og helt skrevet med hans egen Haand, 22 Blade i 4to, og findes i Sorø Academis Manuskriptsamling No. 78, A. 8. Det siges deri, at han allerede sidst paa Aaret 1783 oplæste det for Provst Tybring ved Holmens Kirke.

sand, som der er Anledning til at troe, kan der ikke være nogen Tvivl om, at det hele er arrangeret af Guldberg selv, ligesom tidligere Eickstedts Correspondance, for at udspionere ham; og Historien om Anmodningen fra Kronprindsens Hof har kun været et Opspind for at gjøre ham tryg, hvilket jo ogsaa fuldstændig lykkedes. Denne Begivenhed gav strax Anledning til en Cabinetsordre, dateret samme Dag, som Inkvisitionen fandt Sted, 9 Marts, helt skrevet med Arveprinds Frederiks egen Haand og contrasigneret af ham. Den lyder ordret saaledes: «Da den arresterede Beringskjold har igjen skrevet til en fremmed Minister et forræderisk og skamløst Brev[1]), som til os endnu samme Dag blev indsendt, saa har du .... strax at føje med dette haardnakne onde Menneske, indtil vi andet med ham beslutter, saadan Anstalt, at han 1) beholder intet hos sig af Mad- eller Drikkevare, længere end han det skal nyde, 2) at ham leveres hvad han skal bruge, naar han behøver det, og at han iøvrigt intet har hos sig, 3) at han nøje visiteres, ligesom Kammeret, og at saadan Visitation ofte gjentages. Iøvrigt har du at vaage over, at han skarpt bevogtes, og at alle indkommende gjøre deres Pligt og ingen Samtale holde med ham, samt at ham al Middel og Lejlighed til Skriveri betages. Præsten i Kastellet har alene herefter som Præst at besørge ham, men denne Præst maa vide, hvilken gudsbespottelig Hykler han er. Med dig og de vagtsomme af dine Officerer ere vi velfornøjede. Denne Ordre skal oplæses for Arrestanten.»

Denne her mod ham anvendte List opbragte Beringskjold i højeste Grad, og den kort efter følgende 14 April,

---

[1]) Man maa antage, at herved menes en Afskrift af Høegens Praktiker. Ialfald kjendes ingen anden Anledning til Ordren.

da Kronprindsen styrtede hele det guldbergske Regimente, gav ham nyt Haab, saa at han nu var ude af Stand til længere at styre sig. Flere Gange anmodede han Commandanten Holten om at gjøre Kronprindsen Forestilling om at lade hans Sag undersøge, men fik aldrig noget Svar[1]). Den 2 Juni næstefter indleverede den vagthavende Lieutenant, Landorph, til Commandanten fire smaa sammenrullede Papirslapper, som der var ridset noget ulæseligt paa med en spids Pind, og som Beringskjold havde stukket ham i Haanden. Senere paa Dagen spurgte denne Lieutenanten, om han havde læst det, hvortil han svarede: nej, han havde givet det til Commandanten. Saa udstødte Beringskjold en høj Ed og spurgte, om han var gal, han havde havt bedre Tanker om ham, end at han vilde være en Forræder, og taale, at Kronprindsens Liv skulde være i Fare. Lieutenanten bad ham saa blot om at tie. Nu var hans Taalmodighed fuldstændig udtømt, og Dagen efter skrev han da paa sin hvidkalkede Væg med Trækul omtrent følgende: «Oberstlieutenant Holten er over et Aar medvidende om en Conspiration mod Kronprindsens og Kronprindsessens Liv, og flere Forræderier mod Prindsesse Louise og Prinds Carl. Hovedmanden er Nabonnadius eller Guldberg[2]). Holten, som dette i Dag den 2 Juni in duplo er tilmeldt ved Lieutenant Landorph, har dog ej omsonst

---

[1]) Lige strax efter fortæller han dog, at Holten 3 Juni 1784 fra Kronprindsen bragte den Hilsen, at han ikke skulde glemme ham. Begge Dele i «Høegens Praktiker».

[2]) Han kalder ofte Guldberg saaledes, og Enkedronningen Dronning Nitocris, efter Guldbergs Verdenshistorie Kbhn. 1768 T. II. Bd. 2., S. 695—96, hvor det hedder om Babylons sidste Konge Belzazar, at han kaldes vel Konge, «men Nitocris (hans Farmoder) og Nabonnadius (Formynderregent) dele med hinanden den kongelige Magt».

søgt ved alle ugudelige Midler at faae det fortiet. Enhver, som kommer her, ærekjær Ober- og Underofficer, vil upaatvivlelig melde det for Kronprindsen selv efter Ed og Pligt, som har været og er mig stedse bleven forment, som dem samtlig er bekjendt, med mere. Et Skrift, kaldet: Anledning til og Bevis for nogle af Høegens mange forræderske Praktiker, oplyser dette, og er dette Aar udkommen. Guldberg har faaet to Exemplarer deraf, men hvem til dermed, de kan endnu faae[1])». Da den vagthavende Lieutenant om Morgenen 3 Juni kom ind til ham, viste Beringskjold ham det skrevne, og opfordrede ham trodsig til at melde det og ikke tie med Forræderier (nemlig Guldbergs), truede ad ham med Haanden og kaldte ham en slet Karl. Der blev forresten ikke gjort Beringskjold noget for denne nye Forseelse, og han synes derefter at være faldet noget mere til Ro, men en Melding om hans Opførsel fra den vagthavende Officer d. 19 October 1784, som er meget charakteristisk, men for lang til her at medtages, viser dog noksom, at Beringskjold endnu var den samme[2]).

Kort efter det sidstnævnte Optrin, omtrent 1 November, afgik Holten fra Commandantskabet, der overtoges af Generalmajor von Fircks, og fra nu af høres ikke mere om nogen Optøjer af Beringskjold i den Tid, han sad som Fange i Kastellet, hvilket, som vi skulle see, dog nu snart skulde ophøre, uden at han dog heller ved denne Lejlighed saae de Forhaabninger om Frihed gaae i Opfyldelse, som han aabenbar har knyttet til Kronprindsens Overtagelse af Regeringen.

---

[1]) Denne Sætning synes at være urigtig læst af vedkommende.
[2]) Kilden til disse Optrin i 1784 er udelukkende det bülowske Manuskript paa Sorø Academi, No. 78, A. 4, 6 og 8.

Aarsdagen efter Regeringsforandringen, den 14 April 1785, modtog det danske Cancelli fra Geheimeraad og Statsminister Schack-Rathlou, der som bekjendt, skjøndt en af Guldbergs Colleger, dog var en af Hovedmændene for den sidste Hofrevolution, følgende «Promemoria»: «I Magnus de Bierringskjolds Sag har det behaget hans kongelige Majestæt allernaadigst at resolvere saaledes: «I Continuation af vor allernaadigste endelige Resolution af 7 April 1783 (see ovenfor Side 298) i Sagen angaaende den i Citadellet arresterede Magnus de Bierringskjold have vi nu allernaadigst besluttet, at vores danske Cancelli skal foranstalte, at han med første Skibslejlighed bliver transporteret til Bergenhus Fæstning, for der at forblive sin Livstid i sikker Bevaring, dog at han af og til maa forundes en dermed passende og til hans Sundheds Vedligeholdelse nødvendig Frihed at røre sig og at tage frisk Luft, saaledes som vi ved en Ordre af vores Generalitets- og Commissariatscollegio til Commandanten der paa Stedet nærmere allernaadigst ville bestemme og fastsætte. Og da vi endvidere ved vores Befaling af 11 Juni 1783 have sat Magnus de Bierringskjolds og hans afgangne Hustrus sammen avlede Sønner i Besiddelse af deres Faders og Moders hele Bo, saa er det vor allernaadigste Villie, at de, eller efter deres Død deres Arvinger, en for alle, og alle for en, af de Midlers Revenuer, som de saaledes forinden deres Faders Død ere blevne raadige over, aarlig skal udbetale 300 Rdlr, saalænge han lever, til hans saa meget bedre Pleje, hvilket skal tage sin Begyndelse fra den Dag af, han her fra Citadellet afsendes, ligesom vi ville vedblive af vores Casse aarlig at lade ham nyde til hans Underholdning de 600 Rdlr, som vi allernaadigst engang dertil have bestemt, vel at forstaae, at begge disse Summer skal blive under Commandantens Be-

styrelse og Regnskab. Derimod skal Magnus de Bierringskjold tilkjendegives, at om han herefter ikke holder sig rolig, men enten paa en eller anden Maade forseer sig imod den Lydighed, han skylder Commandanten, eller imod de hos ham satte vagthavende, han da kan vente, at den ham nu tiltænkte større Frihed igjen bliver indskrænket, og at de alvorligste Tvangsmidler efter Omstændighederne imod ham skal bruges. Denne vores allernaadigste Resolution haver vores danske Cancelli dels selv at iværksætte, og dels de vedkommende til allerunderdanigst Efterlevelse og Efterretning at tilkjendegive.» Jeg har altsaa, paa allernaadigst mundtlig Befaling, herved den Ære at meddele det kongelige danske Cancelli højstbemeldte Resolution, for dets angaaende at indkomme med nærmere allerunderdanigst Forestilling; og tillige tilbagesender jeg tjenstskyldigst alle til den bierringskjoldske Sag hørende Acter og Documenter»[1]). Paa Forestilling af Cancelliet approberede derefter en kongelig Resolution af 29 April den her anførte mundtlige Befaling af Kongen — det vil sige Kronprindsen —, og under samme Dato fik Kongens Foged Etatsraad Ortved kongelig Ordre til at underrette Beringskjold om Kongens Villie, og tillige «føje den fornødne Anstalt til hans Transport med første Skibslejlighed»[2]).

2. Paa Bergenhus.

Hermed gik det dog ikke meget hurtig; jeg har ikke fundet nøjagtig angivet, naar han blev afsendt fra Kastellet,

---

[1]) Disse, der nu findes i Kongerigets Archiv, Canc. Arch. Skab 11, No. 134: «Acter og Documenter i den arresterede Magnus de Beringskjolds Sag», have, som anført, været Hovedkilden til nærværende Fremstilling med Hensyn til Retssagen mod Beringskjold i Aarene 1781—83.

[2]) Dske Canc. Sjæll. Tegn. 1785, No. 339 og 340 med Indlæg.

men før den 22 August var det ialfald ikke; han blev transporteret af en Capitain v. Burgh og to Mand, og ankom den 8 September 1785 til Bergenhus[1]), hvor der jo efter den omtalte kongelige Resolution af 14 April s. A. skulde forundes ham en passende Frihed, saafremt han viste Commandanten og de vagthavende Officerer tilbørlig Lydighed. Der blev her af Vagtmesterlieutenanten anvist ham Bolig i Proviantforvalterhuset, nemlig et stort Værelse paa tre Fag med et tilstødende Kammer, og Udgangen var gjennem et andet lidet Kammer, der blev indrettet til Vagtstue for en Underofficer og tre Mand, hvad dog en Tid efter blev forandret til, at i den Sted to Soldater bleve indlogerede der for at have Tilsyn med ham, efter Commandanten, Chef for det 1ste bergenhusiske Regiment, Generalmajor Hans Jac. Fastings Ordre[2]). Der synes nu at være forløbet henimod tre Aar for Beringskjold temmelig rolig, dog heller ikke mere, thi han fortæller selv i «Høegens Praktiker», at i Aarene 1785—88 tre Præster fik Befaling til at holde op med at besøge ham, fordi han havde paalagt dem at melde Kronprindsen alt. Den første af disse var den bekjendte Digter Joh. Nordahl Brun, dengang Præst ved Korskirken i Bergen[3]). Den anden var en Dr. Mossin[4]), og den tredie Urban Gotlieb

---

[1]) Dske Canc. Oversecr. Brevb. 1785, No. 1631, a, og 2224, a, samt en Pakke med et Antal af 66 Indlæg ved Skr. fra Dske Canc. til Generalitets- og Commissar. Colleg. 28 Nov. 1795, som ved Hr Rigsarchivár M. Birkelands Liberalitet velvilligst har været mig udlaant til Benyttelse, og for en væsenlig Del danner Kilden til alt det følgende.

[2]) Major Thodals Erklær. 26 Maj 1790 mellem de anførte Indlæg til Canc. Skr. af 28 Nov. 1795.

[3]) Død som Biskop sammesteds 1816.

[4]) Formodenlig den theologiske Forfatter Hans Mossin, død som Stiftsprovst i Bergen.

Feiermann, Compastor ved St. Mariæ tydske Kirke i Bergen[1]). Denne havde ogsaa Beringskjold i Kost, eller, som Commandanten udtrykte sig, var «antaget til hans Spisevært», og den 13 Februar 1788 blev det ogsaa denne forbudt at komme til ham. Feiermann gjorde kort efter en Rejse til Kjøbenhavn, som han siden fik betalt af Beringskjold, og udvirkede ved sine Forestillinger i Cancelliet, at dette under 19 Juli skrev til Generalitetet, at Præsten burde tillades at besøge Arrestanten, med mindre «vigtige Aarsager maatte hindre det». Commandanten vedblev dog at gjøre Vanskeligheder, og Cancelliet tilskrev saa 20 September Stiftamtmanden, Schouboe, om nærmere at undersøge Sagen[2]). Under sit Ophold i Kjøbenhavn maa Feiermann sikkert ogsaa have talt med Beringskjolds Sønner, de to Kammerherrer Wedelsparre, thi den 27 Juni udbade disse sig baade af Faderens Huslæge, Justitsraad og Stadsfysikus Büchner, og af Pastor Feiermann, der da endnu var i Kjøbenhavn, Erklæringer angaaende Faderens Behandling, og modtoge disse under 19 Juli og 9 August[3]). De indgik derefter med en Klage til Kongen over, at deres Fader ikke erholdt «den fornødne Pleje eller saa god Opvartning, som de ønskede, og som han efter det, der aarlig er ham tillagt, kunde vente», og androg derfor paa at faae en Kommission nedsat i Bergen til at paakjende Comman-

---

[1]) En Holstener, siden Sognepræst i Frederiksstad i Norge, og død som Præst i Øsby i Slesvig 12 Jan. 1823 (Wibergs Præstehist.).

[2]) «Høegens Praktiker». Dske Canc. Oversecr. Brevb. 1788, No. 1477 og 2104, a. Indlæg til Norske Tegn. 1779, No. 28.

[3]) Da det oftere omtalte Brev, som Beringskjold anonymt sendte Landgreve Carl af Hessen, — Sorø Manuskr. Saml. No. 78, A. No. 10 — af Bülow, der har afskrevet det, sættes til Aaret 1788, kan der neppe være Tvivl om, at Feiermann paa sin Rejse har arrangeret dette.

dantens Forhold i denne Sag[1]). I Henhold til en kongelig Resolution af 23 Januar 1789 udgik der i denne Anledning 30 Januar 1789 en kongelig Ordre til Stiftsbefalingsmand Schouboe at være Tilsynsværge for Beringskjold og besørge alle hans Fornødenheder, dog at Commandanten intet afgik i hans Ret til at paasee Sikkerheden for Arrestantens personlige Tilstedeblivelse, hvornæst Undersøgelsen angaaende Forbudet til Præsten herved bortfaldt[2]). I Generalmajor Fastings Fraværelse fra 18 September 1788 af var Chefen for det andet bergenhusiske Regiment, Generalmajor Søren de Fine v. Krogh, en Tid Commandant, og denne lod hans nu noget forandrede Stilling have til Følge, at, omtrent fra 1 Marts 1789 af, den tidligere Bevogtning ved de to i det lille Kammer indlogerede Soldater helt bortfaldt, og Beringskjold tog da uden videre dette Værelse i Besiddelse til sin Tjener m. m. Den 1 Maj næstefter overgik det interimistiske Commandantskab fra Generalmajor Krogh, som fik sin Afsked[3]), til en Major Thodal af Fæstningens Garnison. Strax ved sin Tiltrædelse fandt denne det nødvendigt at give Beringskjold nogen Bevogtning, og posterede derfor en Skildvagt udenfor Proviantforvalterhuset; og i Juni Maaned næstefter fik han Ordre fra Ingenieurcorpset, under hvilket Fæstningslocalerne sorterede, at Beringskjolds hidtidige Sovekammer skulde indrettes til Værelse for en Fange ved Navn Herman Krefting, som blev indsat der paa

[1]) Besynderlig nok klagede de paa samme Tid — 26 Sept. 1788 — over, at det var dem møjsommeligt i deres maadelige Forfatninger at udrede de 300 Rdlr til Faderen.

[2]) Dske Canc. Norske Tegn. 1789, No. 28, med Indlæg. Oversecr. Brevb. 1789, No. 348, samt Canc. Forest. 23 Jan. 1789, velvillig meddelt at Rigsarchivar M. Birkeland.

[3]) Døde 11 Febr. 1795 i en Alder af 73 Aar.

Livstid for Udgivelse af falske Bancosedler[1]). Som en Følge heraf blev da Døren mellem dette Kammer og Beringskjolds større Værelse tilmuret, og begge fik Udgang gjennem den forrige Vagtstue, der fra at være Beringskjolds Tjenerkammer nu, da der var to Fanger at bevogte, igjen blev indrettet til Vagtstue. Dette var unægtelig en ubehagelig Indskrænkning for den gamle Mand; dels fik han et Værelse istedenfor tre, som han nu mente at have Hævd paa, og dels fik han igjen en Vagt lige udenfor sin Dør. Navnlig dette sidste opirrede ham i høj Grad, da han efter den kongelige Befaling af 30 Januar ved en underlig Misforstaaelse ansaae sig for egenlig kun at staae under Stiftamtmanden, der var hans Tilsynsværge. De to Læger Büchner og Monrad henvendte i den Anledning en Skrivelse til Major Thodal 27 Juni, og gjorde gjældende, at den skete Forandring kunde virke skadelig paa hans Helbred, og Thodal svarede dem under 3 Juli meget rolig ved blot at oplyse, hvad vi ovenfor have seet, at Forholdene havde medført det saaledes, uden noget, der kunde ligne Chikane imod Beringskjold[2]). Denne var heller ikke selv ledig. Allerede i Maj Maaned næstefter afsendte han et Brev til Kronprindsen, under Couvert først til Professor Winsløw, og indeni til Confessionarius Bastholm. Den 8 August afsendte han atter et Brev, med Udskrift til Generalmajor Roepstorf. Dette sidste ankom dog uheldigvis til Kjøbenhavn samme Dag, som Roepstorf døde, 20 August, og de kjendes begge kun af Omtalen i senere Breve til Kron-

---

[1]) Efter den kongelige Resol. af 23 Jan. 1789, efter hvilken han kom paa Fæstningen, var han ikke Hovedmanden, men havde muligvis kun opoffret sig for en Broder.

[2]) Denne Correspondance kjendes kun fra den sorøske Manuskr. Saml. No. 78, A. No. 7.

prindsen. Den 30 September skrev Beringskjold for tredie Gang til samme, klagede sin Nød, og bad særlig om, at der maatte nedsættes en kongelig Inkvisitionscommission, for at bedømme Commandanten Generalmajor Fastings og andres Forhold imod ham[1]). Dette Brev synes ikke at have havt nogen Følger, uden maaskee indirekte.

Der skulde dog snart atter foregaae en Forandring i Beringskjolds Forhold. Stiftamtmand Chr. Schouboe, som var hans Tilsynsværge, døde, og dennes Eftermand, Kammerherre Fred. Hauch, ønskede sig fritaget for at overtage dette Hverv, og foreslog, at Beringskjold kvartaliter fik udbetalt de ham tillagte Penge af Stiftamtskriveren, og da selv kunde bestyre dem. Beringskjold selv bad ogsaa derom[2]), og Commandanten, efter Fastings Død[3]) da Major Thodal, havde intet derimod, men udbad sig kun afgjort, om Beringskjold skulde have Lov til at føre Correspondance, uden at Commandanten erfarede Indholdet, hvilket hidtil ikke kunde hindres, da Enhver fik Lov at besøge ham uden al Visitation. I Henhold til en kongelig Resolution af 19 Marts tilskrev da Cancelliet 26 Marts 1790 Stiftamtmanden, at Beringskjold selv maa modtage og bestyre sine Penge, samt føre Correspondance, dog at hans Breve tilstilles Commandanten til Eftersyn[4]).

---

[1]) Dette Brev til Kronprindsen findes i Original i den sorøske Pakke No. 78, A. 7. a., og i Afskrift i den beringskjoldske Pakke Skab 11 No. 134 i Canc. Arch.

[2]) I Skr. til Canc. af 30 Jan. 1790, i hvilken han ogsaa benytter Lejligheden til at klage over Indskrænkningen til det ene Værelse, og at appellere til Landgreve Carl af Hessen, »som nu er nærværende« (ɔ: i Kbhvn), om sin Uskyldighed i det Hele.

[3]) Beringskjold førte siden i tre Aar en Proces mod hans Bo for Bestyrelsen af sin Pension, men maatte i Mangel af Bevis lade den falde.

[4]) Dske Canc. Norske Tegn. 1790, No. 77, samt Canc. Forest. og

Dette ny Paabud synes dog ikke at have været nogen Hindring for Beringskjold. Han havde sat sig i Hovedet, at der existerede en Ordre til, at han skulde have de to Værelser tilbage, og afsendte derfor kort efter, den 17 April, et nyt Brev til Kronprindsen, hvori han klagede herover, og over, at hans Nabo Krefting forstyrrede ham. Dette Brev sendte Kronprindsen til Cancelliet, og det tilskrev i den Anledning 4 Maj Generalitetet, at det vilde være «ønskeligt, om de Klager, som denne gamle og svage Mand fører, og, som det synes, ikke ganske uden Grund, kunde være at afhjelpe», og opfordrer derfor Generalitetet til at bemyndige Stiftamtmanden og Commandanten til i Forening at see at afhjelpe dem [1]. Saasnart Beringskjold fik Nys om denne Ordre, skrev han 18 Maj til Major Thodal og forlangte de to Værelser tilbage, i Henhold til en højere Ordre. Thodal svarede ikke. Hans to Læger, Justitsraad Büchner og Dr. Monrad, indgave da 22 Maj en skriftlig Attest for, at han led af Skjørbug, Svindel og Brystkrampe af Forstoppelse, samt hæmorroïdalske Dispositioner, og 20 Maj havde havt et farligt Slagtilfælde. Han trængte derfor til frisk Luft, Bevægelse og Nattero, om han skulde leve. Thodal afgav i den Anledning til det norske Generalitet en Forklaring af, hvorledes de oven beskrevne Forhold for Tiden forbøde at indrette Sagerne anderledes. Alt dette indberettede Beringskjold 29 Maj udførlig til Kronprindsen [2].

---

kgl. Resol. 19 Marts 1790, velvillig meddelte af Rigsarchivar Birkeland.

[1]) Dske Canc. Oversecr. Brevbog 1790, No. 1577, med Indlæg, i Canc. Arch.

[2]) Sorøske Manuskr. Saml. Pakke 78, A. No. 7. Indlæg ved Canc. Skriv. til Generalit. 28 Nov. 1795 i det norske Rigsarch.

Kort efter, 2 Juni, ankom den ny Commandant Poul de Moth, Chef for det bergenhusiske Regiment, og under 3die[1]) Juli skrev Beringskjold nu paa en Gang til Landgreve Carl af Hessen og til hans Gemalinde, Prindsesse Louise, omtaler sine tidligere Henvendelser baade til Kronprindsen og til Landgreven, klager over sin Skjebne, siger, at han maa lide den, fordi han som en ærlig Mand i 1782 ikke kunde eller vilde vidne for Commissionen imod Landgreven, og beder om at udvirke en ny Undersøgelsescommission under Forsæde af Generalmajor Wegener[2]). Den ny Commandant søgte, saavidt muligt, at afhjelpe Beringskjolds Klager. Strax efter sin Tiltrædelse lod han anbringe en Dør fra dennes Værelse ud til Gangen, saa at han slap for at passere gjennem Vagtstuen, og ikke længe efter blev ogsaa Vagten i det yderste Værelse fjernet, og Beringskjold fik dette til Benyttelse; dog maatte Krefting endnu have sin Udgang gjennem det til Gangen; og Bevogtningen blev indskrænket til en Skildvagt i Gangen udenfor Døren. Beringskjold havde Lov til at gaae frit om i Fæstningen, og at modtage hvem han vilde, uden at de bleve visiterede. Han fik dog ikke hermed Ro. Den 31 December s. A. skrev han til Kronprindsen for atter at bringe sin Sag i Erindring, androg paa en Commission under General Wegener, helst i Forbindelse med hans Broder, Geheime-Regeringsraad Wegener i Hanau, og udtalte, at der «fra 4 Juni 1789 til 2 Juni 1790 var gjort adskillige voldsomme Forsøg paa at bringe ham ind i Evigheden»[3]).

Dette Brev blev ikke uden Virkning. Den 15 Januar

---

[1]) Muligvis dog først under 31te.

[2]) Om denne see ovenfor Side 256, Anm. Brevet i den beringskjoldske Pakke, Skab 11, No. 134 i Canc. Arch.

[3]) Brevet i Canc. Arch., Skab 11, No. 134.

1791 skrev Landgreve Carl fra Christiansborg til Generalmajor Moth, at Beringskjold mange Gange og nu sidst 31 December havde besværet sig over mange Ting, navnlig for Major Thodals og Vagtmesterlieutenant Boykens vedkommende; at «denne Mands bekjendte yderst urolige Sindsbeskaffenhed vel gjør det sandsynligt, at disse Klager savne Grund», men da han gjentager dem saa ofte og yttrer fuldkommen Tillid til Moth, saa anmoder Landgreven denne om at underrette sig om Beringskjolds nuværende Forhold (Lage), og om det mere eller mindre grundede i hans Besværinger, idet han slutter med den Bemærkning: «so wie ich übrigens dafür zu wachen bitte, dass die über ihn verhängte Strafe der Gefangenschaft nicht durch harte und willkürliche Behandlung noch mehr erschweret werde».

Kort efter Modtagelsen af dette Brev maatte Commandanten være nogen Tid fraværende paa en Sessionsrejse, og under hans Fraværelse kom det et Par Gange til ligefremt Slagsmaal mellem Beringskjold og Krefting. Hvad der egenlig var dem imellem, er uklart; Beringskjold paastod, at det var, fordi han ikke længere vilde lade Krefting have den Extrafortjeneste at skrive af for ham, fordi han «drak alting op», men Krefting paa sin Side paastod, at Grunden var den, at han nægtede at skrive for Beringskjold «paa Grund af hans bedærvede Principer, som jeg var bange for at smittes af». Den sande Aarsag var dog, saavidt man kan see, den, at Krefting, der var en ung og ret dannet Mand, paa enhver Maade søgte at gjøre sig nyttig: skrev paa Garnisonsauditeurens Contoir[1]), gav Borgernes Børn Undervisning i Musik, og hjalp Commandanten med hans Correspondance, og derfor af Commandanten tilstodes

[1]) Hvorfor dette bestandig kaldes «Skibscontoiret», er mig ubekjendt.

langt større Frihed, end der egenlig kunde tilkomme ham som Slave. Han havde Lov at spadsere alene i Generalauditeurens Have lige til det blev mørkt, og at bevæge sig frit omkring indenfor Fæstningen. Ja der blev endog — ialfald lige til 29 Marts 1792 — set igjennem Fingre med, at han alene begav sig udenfor Fæstningen. Dette vakte Beringskjolds Harme og Misundelse, uagtet der jo tilstodes ham omtrent samme Frihed, og han yppede derfor ved enhver Lejlighed Klammeri med ham. Søndagen 5 Juni 1791 først skjændtes og derpaa sloges de i Gangen lige for Skildvagtens Øjne, Beringskjold bevæbnet med en Støvekost. Siden, den 18 Juni, kom de i Skjænderi, fordi Krefting stod og røgte i Gangdøren; Beringskjold sparkede ham, og han greb fat i hans Fod og holdt den fast, saalænge til Beringskjolds Oppasser kom denne til Hjelp. Over disse Scener klagede begge Deltagerne til Commandanten, idet de begge paastode at være blevne overfaldne. Der blev optaget Garnisonsforhør, som tilstrækkelig viste, at Beringskjold var Angriberen. For om muligt at forhindre en Gjentagelse af saadanne Scener, foretog Commandanten dog nu den Forandring, at Krefting blev flyttet til det yderste Værelse, hvorfra der var egen Udgang, og at Beringskjold i den Sted fik det inderste, som Krefting hidtil havde havt. Tidligere havde Beringskjold været inviteret til Selskab i Commandantens Hus, men da han, som Moth forklarer, »bagvaskede enhver retskaffen Mand, som han kjendte», skjældte hans Officerer ud i hans Nærværelse, og nu tillige ligefrem holdt Slagsmaal offenlig, saa kan man egenlig ikke undre sig over, at Moth fra nu af nægtede ham sit Hus. Dette ærgrede ham aabenbar overordenlig, og 23 August 1791 tilskrev han desaarsag Moth, at han agtede at gaae til Alters Dagen efter, og vilde i den Anledning bede om at

maatte erfare Aarsagen til den forandrede Opførsel imod ham uskyldige. Han fik naturligvis intet Svar.

Der hengik nu næsten et Aar, i hvilket vi ikke høre noget til Beringskjold, men han maa nødvendigvis i den Mellemtid have været virksom i det skjulte, thi 22 Maj 1792 tilskrev Cancelliet Generalitetet, at det «fra højeste Sted var bleven tilkjendegivet, at Beringskjold i Betragtning af hans høje Alder og svage Helbred maa i Arresten gives saa taalelige Vilkaar, som det kan bestaae med hans indskrænkede Frihed», og anmoder Generalitetet om at paalægge Commandanten, at see at «afhjelpe de Ubekvemmeligheder i hans Logement og ellers, hvorover han klager», ialfald med noget Tilskud af hans «anselige Pension» [1]). Denne Resolution blev meddelt Moth fra Generalitetet under 2 Juni, og satte ham i meget stærk Bevægelse, da han intet saadant havde kunnet ane. Han skrev derfor strax Beringskjold til, og udbad sig i Henhold til Generalitetets Skrivelse skriftlig opgivet de ham ubekjendte Klagepunkter, for at han kunde afhjelpe dem. Beringskjold svarede 28 Juni paa en højst uklar og undvigende Maade, hvorefter Moth saa under 7 Juli indgav en Skrivelse til Generalitetet, hvori han erklærede sig ude af Stand til at fatte Aarsagen til Ordren af 2 Juni gav Grunde for, hvorfor han ikke længere kunde modtage ham i sit Hus, og beviste ved forskjellige bilagte Aktstykker, at ingen Statsfange kunde have det bedre end Beringskjold. Han havde en Stue med Sengkammer, Kjøkken og to Værelser til sine Folk, og holdt en Tjener og to—tre Piger. Desuden kunde han gaae, hvor han vilde indenfor Voldene, og holdt han blot selv Fred, var der ingen, der fornærmede ham. Beringskjold søgte paa den mest drenge-

[1]) Oversecret. Brevb. 1792, No. 2012 i Canc. Arch. og Indl. ved Canc. Skr. t. Generalit. af 28 Nov. 1795 i det norske Rigsarchiv.

agtige Maade at drille og chikanere enhver, som kom i hans Nærhed, men Krefting havde aldrig angrebet ham. Derpaa omtaler han Slaven Krefting, og bliver her ganske lyrisk: «Sørgeligt at see et ungt Menneske af Herman Kreftings Talenter ganske uden Virksomhed, og hvo vilde ikke søge at adsprede den Kummer, som følger Fængselets Mure». Hans Forhold «tildrager sig alle veltænkendes Bifald», og «aldrig kunde nogen Dødelig, uden en Mand af hin Lokes Ondskab, lade sig falde ind» at bringe ham i Mistanke for statsfarlige Hensigter.

Nu forløb igjen et Aar som det synes rolig. Beringskjold fik altid sine Paroxysmer midt om Sommeren. Som det synes, var nu den oftnævnte Krefting flyttet til en ny opført Hovedvagt, og var altsaa ikke længer hans Nabo; men ovenpaa boede Garnisonsauditeuren, Regimentskvartermester Schive. En Søndag Aften var der Fremmede hos denne, og nogle Børn løb henover Gulvet. Herover blev Beringskjold, som gik tidlig til Ro, rasende og bankede flere Gange i Loftet med sin Stok, og da der saa blev banket igjen ovenfra, kunde han ikke styre sig længer, men foer op ad Trappen og skjældte Schive ud i hans Gjæsters Paahør, fordi han saaledes vanhelligede Hviledagen. Schive indgav strax Dagen efter, 1 Juli 1793, skriftlig Klage til Commandanten; men strax kom der ogsaa Klage fra Beringskjold over Schive, som «en forsætlig Overtræder af Guds og Kongens Befaling om Sabbatens Helligholdelse», idet han kalder ham «en Comediant og Nattesværmer»; der tit kommer sent hjem og saa gaaer ind i Fæstningen ad forbudne Veje m. m. Der synes ikke at være bleven gjort noget ved denne Sag, og nu høre vi ikke noget til Beringskjold i halvandet Aar. Men 16 Januar 1795, da han fulgte sin Læge Justitsraad Büchner ud, passerede tilfældigvis hans gamle Contrapart

Krefting forbi, paa sin Vej til Generalauditeurens Contoir, hvor han ligesom hidtil arbejdede. Da Beringskjold saae ham, raabte han til Büchner: «Der gaaer den Spitsbub, der gjør falske Bancosedler», spyttede Krefting i Ansigtet, og slog ham siden med en Knippel. Disse nye Optøjer havde til naturlig Følge, at Beringskjold Dagen efter fra «Bergenhus Fæstnings Hovedvagt» efter Commandantens Ordre erholdt et skriftligt Tilhold om at være rolig, da der ellers vilde blive sat en Skildvagt for hans Dør, og i Nødsfald denne blive ganske tillukket.

Denne Befaling, den Vej, ad hvilken han modtog den, og fremfor alt den Dag, paa hvilken den tilfældigvis indtraf, «en af de mærkeligste Dage i de danske Kongers Regering 23 Aar forud», bragte Beringskjolds Følelser i et saadant Oprør, at de maatte have Luft, og han benyttede sig da af den eneste Maade, hvorpaa dette kunde skee, nemlig ved Pennen. I Løbet af den paafølgende Maaned udarbejdede han et meget udførligt Klage- eller rettere Skandskrift, betitlet «Aftvungen og højst nødvendig som sandfærdig Promemoria til Hr. Generalmajor v. Moth». Det er et helt Værk, 31 tætbeskrevne Foliosider stort, med 20 Sider Bilag. Han begynder med de os tilstrækkelig bekjendte Klagemaal over Kreftings forskjellige foregivne Overfald, fortæller, at denne i Forening med en anden, siden bortrømt Slave, Johannes Samuelsen, ogsaa Falskmøntner[1]), fik Lov til at gaae i Byen i sine egne Klæder, ogsaa om Aftenen, og udgive falske Sedler, som Johannes fabrikerede paa Fæstningen, at han gik paa Jagt med Skydegevær paa Fæstningens Grund, og tillodes at undervise alle og enhver af begge Kjøn i Musik, Sprog, Skrivning og

[1]) Denne Slave havde Commandanten givet et lille Værelse ved Stalden, for at passe Hestene om Natten.

Regning, «ja endog Fruentimmer ej af de ringeste frekventere ham, under Navn af Familie og andre, alt under fire Øjne, baade forhen og nu». Som christen skammer han sig paa vedkommendes Vegne over, at saadant bliver tilladt. «Det er Hr. Generalmajoren dog ej ubekjendt, at denne Kreftings Broder, som sidder paa Munkholmen, gjorde det ved saadan Frihed nødvendigt at gifte Commandantens Datter» [1]. Krefting trakterer Officererne, spiller og drikker med dem paa Vagten og er Dus med de fleste af dem. Han kommer ogsaa i Generalmajorens Hus, og spiller Kort der, er derhos «Fuldmægtig paa Generalauditeur Schives Contoir» og »Geheimesecretair hos Generalmajoren». Fremdeles udbreder han sig over den ovenomtalte Historie med Generalauditeuren, hvem han beskylder for, ved at holde Selskaber om Helligdage, at begaae «Crimen læsæ majestatis tam divinæ quam humanæ». Derpaa tager han fat paa Generalmajoren selv og siger, at Grunden til, at denne bar «et udødeligt Had» til ham, var, at han beskyldte ham for at have udspredt et Byrygte, som i Høsten 1792 gik overalt, at hans Stuepige «uventende holdt Bryllup med Lieutenant Walther, og kort efter kom i Barselseng med et Pigebarn». Han tilføjer her, at Generalinden, eller «Fru Dalila», som han ogsaa kalder hende, vilde nok erindre, hvad han havde raadt hende til, da deres første Pige Martha, som de bragte med til Bergen, samme Efteraar kom ned med en Søn. «Havde Fruen fulgt mit Raad, saa havde det sidste Vanrygte ikke existeret.» Hertil føjer han

---

[1]) Et andet Sted siger han, at to af Kreftings Brødre, den ene Præst og den anden Officer, tilligemed ham bleve først af en Commission og siden af Højesteret dømte fra Ære, Liv og Gods, men af Kongen skjænkede Livet, og anbragte hver paa sin Fæstning.

endnu, idet han bemærker, at hvad der tales om Generalmajoren og Fruen af de fornemste Borgere, maa han vel nok skrive, da han altid modsiger dem og forsvarer Generalmajoren, en hel Række graverende Beskyldninger for Uredelighed. Han skriver f. Ex., at «dette Borgerpak» siger endogsaa, at han stjæler Rug af Kongens Magasiner, og der tales ogsaa flere «Sandheder» om Fruen, som han dog ikke nærmere angiver. Midt imellem alt dette finder han ogsaa Lejlighed til i Forbigaaende at indflette den Sætning, at man kan være af god Familie uden at nedstamme fra «Christen Rytter og Sofie Amalia» (Moth), og til at udtale sine Følelser for «den despotiske Usurpator Høegen, et Rovdyr, der misbrugte Kongenavnet», som den, der var Skyld i hele hans Ulykke. Det her omtalte Skandskrift, der er dateret den 21 Februar 1795, lod han Dagen efter ved to Stævningsmænd levere aabent til Commandanten, og sendte samtidig gjennem Hof- og Stadsrets-Prokurator Ole Andersen en Copi deraf til Præsidenten i danske Cancelli, Geheimeraad Chr. Brandt, ledsaget af en ganske kort Skrivelse af samme Dato, hvori han, næst at bede om Beskyttelse mod et «Complot af alle Stænders onde Mennesker i Bergens Stift, under Anførsel af Commandanten, Generalmajor Moth», udtaler den Tro, at Brandt er fuldkommen overbevist om, at han lider uskyldig i 14 Aar, og beder om at maatte opholde sig, idetmindste om Dagen, i Bergens By, mod nogle agtværdige Kjøbmænds Caution for nogle Tønder Guld[1]). Otte Dage efter, 28 Februar, skrev han atter til Brandt og gjentog sin Bøn, idet

[1]) Originalen til Klagen findes som Indlæg ved Dske Canc. Skr. til Generalitetet af 28 Nov. 1795 i det norske Rigsarchiv, og en Copi af den tilligemed Brevet til Brandt i Canc. Arch. Skab 11, No. 134.

han tillige udtalte det Haab, at der ikke vil være noget i Vejen for, at hans Promemoria mod General Moth blev trykt i Kjøbenhavn. «Det er Sandhed altsammen.» Samme Dag skrev han ogsaa til Udenrigsministeren Andr. Pet. Bernstorf, anbefalede ham sin Sag, og mindede om sit Forhold til hans afdøde Farbroder Joh. Hartv. Ernst Bernstorf, navnlig i 1771[1]). Han har aabenbar havt meget god Tro til Virkningen af disse sine Henvendelser, thi han beder Bernstorf om, at General Moth maa faae Pension, naar han gaaer af, «da han aldeles har forødt sin Arv paa 36,000 Rdlr», og tillader sig endog, paa Rygtet om, at Hauch skal gaae af som Stiftamtmand i Bergen, at anbefale til hans Eftermand «en ung Normand», han ofte har seet hos Bernstorfs Onkel, som roste ham meget, nemlig Amtmand Heiberg paa Bornholm[2]).

Det nys nævnte Skridt af Beringskjold, med hans Promemoria til Commandanten, gjorde naturligvis uhyre Ravage paa Bergenhus Fæstning. Den 3—5 Marts blev der afholdt Garnisonsforhør angaaende saavel det forhen omtalte Overfald af Beringskjold paa Krefting den 16 Januar som hans forskjellige Beskyldninger mod Commandanten for Uredelighed, hans Klager over sin Bolig og indskrænkede Frihed, samt over at man lod Slaven Samuelsen gaae ind i Byen, i hvilken Henseende der dog fremkom den Berigtigelse, at denne hver Gang skulde have Tilladelse, og ikke maatte gaae i sine egne Klæder. Den 9 Marts maatte tyve Officerer af det bergenhusiske Regiment afgive Erklæring angaaende andre Beskyldninger, og samme Dag erholdt Bergenhuses Hovedvagt en Commandantskabsbefaling om at sætte en Skild-

---

[1]) See ovenfor Side 118. Ved en Trykfejl staaer der 1770.
[2]) Disse to Breve findes i Canc. Arch. Skab 11, No. 134.

vagt i Gangen udenfor Beringskjolds Værelse ved Opgangen ad Trappen, for at beskytte de Forbigaaende imod ham; og Skildvagten skulde ogsaa lægge Mærke til, hvem der besøgte Arrestanten, derfor spørge om deres Navn og ved hver Afløsning melde Vagtcommandeuren det. Nu havde Beringskjold atter faaet hvad han savnede: nogen at lade sit onde Lune gaae ud over, og i de nærmest følgende Dage gik det da lystigt ud over de ulykkelige Skildvagter, som fik denne Uriaspost; han beskyldte dem for at staae der «imod Kongens Ordre», spyttede ad dem, og bad dem hellere at gaae hen og passe paa Generalen, at han ingen Allarm gjorde. Naar de efter Ordre spurgte de besøgende om deres Navn, kaldte han dem Canailler, truede dem med «Kløø», og at de skulde komme til at «springe Spidsrod», og slog efter dem, med mere deslige. I denne Anledning udgik der saa strax den 11 Marts en Commandantskabsbefaling, at naar han fremdeles behandlede Skildvagterne paa denne Maade, skulde han «behandles som en anden gemen Arrestant», jages ind, og Døren lukkes i Laas for ham, i Nødsfald med tilkaldt Hjælp af en anden Skildvagt.

Imidlertid indhentede Commandanten skriftlige Erklæringer fra Major Thodal og Regimentskvartermester Schive, hvilke bleve afgivne under 11 og 14 Marts. Thodals er benyttet i den ovenfor givne samlede Fremstilling, og Schives indeholder heller ikke nye Oplysninger, men dog et Par Bemærkninger, der fortjene at opbevares. Han fortæller saaledes, at Ubehageligheden ved at boe i Hus med en saa farlig Mand var en af de væsenligste Aarsager, hvorfor hans Formand Rind, siden Generalauditeur, søgte sin Afsked, og siger, at han selv altid omhyggelig har søgt at undgaae Beringskjold, «hvis Dunstkreds efter Beskrivelsen var lige saa farlig som Utgarda Lokes i Gorm den Gamles Historie».

Omsider, netop Maanedsdagen efter Beringskjolds Skandskrift, den 21 Marts, var Commandanten færdig med sit Forsvarsskrift. Selve dette naaer langtfra Beringskjolds i Omfang, det er ganske kort, kun 3 Sider stort, men saa ere Bilagene desto større, thi de udgjøre omtrent 70 Foliosider. Med Hensyn til Krefting erklærer han det for aldeles usandt, at denne gaaer med en Flint, ligesom at han faaer Lov til at gaae ind i Byen, at han spiller og drikker med Officererne og er Dus med dem. Derimod indrømmes det, at han «informerer nogle Kjøbmænds Børn i Musik», hvori der i hele Bergen kun findes en eller to Lærere, og det anføres til Undskyldning i saa Henseende, at han til Fæstningen medbragte «et Inventarium af Musikalier etc. fra Geheimeraad Scheel». Ligeledes indrømmes, at han hjælper Generalen ved hans Correspondance, og «imellemstunder har havt Adgang til hans Hus, i Betragtning af hans rosværdige Forhold». Til Historierne om Pigerne bemærker Moth blot, at Beringskjold derved synes at ville beskylde ham for «i sit 67 Aar at have anskaffet Maitresse», og beklager sig derefter bittert over, at samme «forestiller hans Kone som et listigt, stolt, vindesygt og i sit 61de Aar vellystigt Fruentimmer, ja endog kalder hende Dalila», altsammen blot fordi hun, sidste Gang han var i Selskab hos Commandanten, den 14 April 1791, havde dadlet hans Forhold mod den afdøde Commandant Fasting. Beskyldningerne for Uredelighed imødegaaer han med Beviser, og beklager til Slutning, at «end ikke højsalig Kong Christian V. maa ligge i Ro i sin Grav for denne Mand», da det er tydeligt, at det er ham, han sigter til med «Christen Rytter» og Jomfru Moth [1]).

[1]) Denne Spydighed synes Generalen dog ikke at have behøvet at tage sig af, thi den bekjendte Sofie Amalie Moth var Søster til hans Oldemoder. See Stamtavlen hos Lengnick.

Idet Generalen indsendte dette sit Forsvarsskrift, ledsagede han det med en Ansøgning til Kongen. Han minder om, at han allerede 7 Juli 1792 havde ansøgt om at faae Beringskjold flyttet, eller tilstrækkelig Myndighed over ham, «at jeg ikke skulde underkastes lige Skjæbne med salig Generallieutenant v. Fasting, der formedelst Beringskjolds Cabaler endte sine Dage for tidlig ... Mit Hoved er allerede graat.» Han «nedlægger her for Deres Majestæts Trone et Skrift, som fortjener at trykkes, for at vise Højden af det menneskelige Hjertes Ondskab», idet han ikke blot angriber Moth og «andre brave Mænd», men ogsaa hans «uskyldige Kone», hvis «værdige Charakter er overalt bekjendt» [1]). Han forklarer endvidere, at Ordren af sidste 8 Marts om, at Skildvagten skulde spørge dem om Navn, som besøgte Beringskjold, «hvilke dog ikkuns er af den maadeligste Klasse af Borgerstanden», var begrundet deri, at han efter Byrygter var «impliceret i nærværende Uroligheder i Bergen». Til Slutning udtaler han, at i Betragtning af Prinds Carls Ordre af 15 Juni 1791 og den kongelige Befaling af 2 Juni 1792 har han ikke paa sin egen Haand turdet behandle Beringskjold efter Fortjeneste, men indstiller nu, «at Beringskjold maa ved [Siden af] for Eftertiden at betages Frihed til at skrive, blive forflyttet fra denne Fæstning, hvor han i saa mange Henseender vil kunne udsætte sig selv og andre for Farligheder», og nævner i saa Henseende Munkholmen. «I andet Fald vil Deres Majestæt allernaadigst indsee, at jeg er nødsaget til at indkomme med allerunderdanigst Ansøgning om min Afsked med Pension.»

[1]) Generalinde Moth hed Sofie Magdalene de Coucheron. Beringskjold omtaler hende i et Brev til Geheimeraad Brandt af 30 Maj 1795 (Canc. Arch. Skab 11, No. 134) som: vel bekjendt baade i Danmark og Norge.

Samme Dag, som denne Ansøgning afgik, den 21 Marts, indkom der til Commandanten Melding fra Hovedvagten om, at medens i de nærmest forud gaaende Dage kun Egerkind og Peter Heiberg havde besøgt Beringskjold, saa havde han nu Dagen før havt Besøg, foruden af en Sander Siversen, en Aslak Nepstad og Lars Nielsen, «som bragte Adresseavisen», ogsaa af en Person «i graa Frakke og rund Hat», der kaldte sig Albert Jørgensen, var «ganske beskjænket», og ved sin Bortgang, efter et Besøg paa tre Kvarter, befandtes at være Jørgen Hatting, residerende Capellan ved Nykirken i Bergen[1]), hvilket han, paa Forespørgsel af den vagthavende Lieutenant, ogsaa vedgik. Denne sagde da til ham, at dersom han en Gang til kom «under et galt Navn og i den Forfatning, saa satte han saadant et Fyldebæst i Vagten»[2]). Hatting havde desuagtet den Dristighed strax samme Dag at tilskrive Commandanten og forespørge, om Beringskjold ikke har Lov til at modtage Besøg, samt om han ikke maa «consulere, [i] Henseende [til] Religionen og sin indvortes Beroligelse, hvilken Præst han vil betroe sig til». Et Par Dage efter, d. 24de, svarede Moth ham, idet han afviste hans Spørgsmaal, da ikke han, men Kapellanen til Korskirken, Hr. Kammermeyer, var Beringskjolds Sjælesørger, tilføjede, at det vilde komme til at gaae ud over ham selv, dersom han atter opførte sig paa den Maade, og raadte ham spydig til for sin egen og Families Skyld ikke at røre mere ved den Sag. Dette Raad synes dog ikke at have fundet Indgang

---

[1]) Formodenlig en Søn af Albert Jørgensen Hatting, Forfatter til flere geistlige Skrifter, som i 1786 var øverste residerende Capellan ved samme Kirke. See Nyerups Literaturlexicon.

[2]) Lieutenant Holcks skriftlige Forklaring under 6 August næstefter. Ved Sagen i Norske Rigsarchiv.

hos Præsten, thi Beringskjold skrev strax et Andragende til Kongen desangaaende, og under 10 Juli erholdt han kongelig Bevilling paa «i sin Saligheds Sag at lade sig betjene af hvilken Præst, han begjærer og dertil kan formaae»[1]). I den Anledning indsendte saa Moth til Generalitetet Forhøret i den hattingske Sag, tilligemed Hattings og sit Brev, og mindede ved samme Lejlighed om sin Besværing af 21 Marts.

Ogsaa Beringskjold gjorde sit bedste for at holde sig i Erindring. Han skrev til Geheimeraad Brandt baade 25 April, 30 Maj og 10 Juni. Det første og det sidste af disse Breve[2]) indeholde kun alt bekjendte Ting, men det mellemste har den Curiositet, at medens han, som vi saae, den 28 Februar til Bernstorf anbefalede Moth til at faae Pension, fordi han havde sat sine 36,000 Rdlr over Styr, saa foreslaaer han ham nu til Afsked uden Pension, fordi han ejer denne Formue. I samme Brev gjør han ogsaa gjældende til sin Fordel, hvad vi ovenfor (Side 189) have fortalt om hans Optræden 13 Januar 1772 til Fordel for Caroline Mathilde og de kongelige Børn, og angiver dette som den sande Aarsag til sin Ulykke. Cancelliet sendte Moths Ansøgning til Stiftamtmand Hauchs Erklæring, og denne udtalte, at for at faae Sikkerhed og Rolighed paa Bergenhus, var det maaskee det retteste, som Commandanten foreslog, at flytte Beringskjold til en mere afsides Fæstning, hvilket vilde være ham en følelig, og dog mild Gjengjældelse. Den 1 August skrev denne igjen til Geheimeraad Brandt, og havde nu det ny Projekt, at Kongen skulde befale hans Sønner at capitalisere den Sum af 300 Rdlr aarlig, som de maatte

---

[1]) Dske Canc. Norske Registre 1795, No. 510, i Canc. Arch.
[2]) Alle ved Sagen i Canc. Arch. Skab 11, No. 134.

yde ham, til 7,500 Rdlr, og udbetale ham disse paa en Gang. Den 19 August skrev han baade til Kongen og til Kronprindsen, om Frihed til at leve i Bergen eller dens Nærhed sine øvrige Dage. Brevene, som iøvrigt ikke indeholde andet end Gjentagelser, lod han overbringe ved sin mangeaarige Husholderske, Madame Feiss, «en fattig Enke med fire uforsørgede Drengebørn» [1]). Efter at endnu nogle Maaneder vare forløbne, blev den beringskjoldske Sag endelig funden moden til Afgjørelse. Det danske Cancelli gjorde Forestilling til Kongen, og den 27 November 1795 faldt der kongelige Resolution saa lydende: «Af de Klager, denne Forestilling indeholder, som Commandanten over Bergenhus Fæstning, Generalmajor Moth, har ført over den der arresterede Magnus Beringskjold, og denne igjen over Commandanten, have vi med Mishag erfaret den Dristighed, hvormed Arrestanten har ladet beskikke sin foresatte Øvrighed. For at afhjælpe de fra begge Sider førte Besværinger for Fremtiden, ville vi, at den arresterede Beringskjold, saa snart Aarets Tid det tillader, og med al den Bekvemmelighed, hans høje Alder udfordrer, paa egen Bekostning sikkert vorder transporteret til vores Fæstning Kongsvinger, for der, ifølge vore foregaaende Reskripter, at tilbringe sine øvrige Levedage. Dog ville vi, at han i Kongsvinger, saalænge han forholder sig rolig, og ingen grundet Klage over sig foranlediger, beholder ej alene det, der er en Gang fastsat til hans Underholdning, under Commandantens Opsigt, men endog Frihed til om Dagen at gaae omkring i Fæstningen, at bruge Blæk, Pen og Papir, og at tale med Folk, der maatte komme til ham, samt at

---

[1]) Brevet af 1 Aug. i Canc. Arch. Skab 11, No. 134, de to andre ved Sagen i Norske Rigsarchiv.

have sin egen Husholdning, dog alt dette kun saa længe, som han ej maatte misbruge disse ham forundte Friheder. — I Øvrigt har Cancelliet at gjøre vores Generalitets-Collegium opmærksomt paa, at Commandanten i Bergen tilsteder endog efter egen Tilstaaelse Arrestanterne paa Fæstningen meget mere Frihed, end han nogensinde er bemyndiget til. Den omtalte Krefting er en Forbryder, der som farlig for Staten var dømt fra Livet, men af os benaadet, imod at hensættes i Fæstning paa Livstid. Den omtalte Samuelsen har endog i Fæstningen fundet Lejlighed til at igjentage sin Forbrydelse med at gjøre falske Bancosedler, og i Steden for derfor paa ny at underkastes Tiltale, til at undvige. Som vi nu ville have vore Love og Domme efter deres Indhold aldeles overholdne, saa kan dem, som af os ere satte til at paasee deres nøje Efterlevelse, ej tilstedes saadan vilkaarlig Behandling. Hvilket Generalitetscollegiet paa vore Vegne have at tilkjendegive Commandanten over Bergenhus Fæstning, for i Fremtiden nøje at paaagte»[1]).

Denne Ende paa Historien var Beringskjold imidlertid slet ikke tilfreds med. Han indgav 26 Februar 1796 en ny Ansøgning til Kongen, hvori han, efter at have mindet om alle sine gamle Klagemaal, støttet paa to nye Helbredsattester, af 18 December 1795 og 3 Februar 1796, fra Stadsfysikus, Justitsraad Büchner, i samme Retning som de tidligere i Aaret 1788, og attesterede af Kjøbmand Heiberg og Translateur Bull, erklærede en saadan Rejse for et Attentat paa sit Liv, og søgte om sin Frihed, med Tilladelse til at boe i Bergen eller dens Omegn[2]). Comman-

---

[1]) Concept i den beringskjoldske Pakke Skab 11, No. 134, i Canc. Arch. Jfr. den oftnævnte Sag i Norske Rigsarchiv.

[2]) Efter velvillig Meddelelse af Rigsarchivar Birkeland fra Norske Rigsarchiv.

danten paa Kongsvinger, Generallieutenant v. Biellart, erklærede dernæst, at Fæstningen ikke engang kunde huse sin egen Garnison, saa at det var aldeles umuligt at anbringe Beringskjold der saaledes, at han kunde holde Tjenestefolk og egen Husholdning, og gjorde endnu flere Vanskeligheder. Baade det norske Generalitet og Generalitets- og Commissariats-Collegiet støttede hans Indvendinger, og henstillede at forandre den tagne Bestemmelse. Cancelliet gjorde derefter den 15 April Forestilling om Sagen til Kongen, og denne resolverede samme Dag: «Vi ville, at Cancelliet foreløbig skulde correspondere med Kammerjunker og Amtmand Scheel i Stavanger, om der i Byen ikke maatte findes Udveje til paa en god Maade og under hans Overtilsyn at underbringe den gamle Beringskjold for hans øvrige, maaskee korte Levedage»[1]. Cancelliet tilskrev strax Dagen efter Amtmanden desangaaende og udtalte, at uagtet Manden var bekjendt for et uroligt Hoved, og derfor maatte underkastes visse Indskrænkninger, saa formodede man dog, at han nu, i sit 75de Aar og sygelig, vilde bøje sig til at lystre, ialfald under Trusel om atter at komme paa en Fæstning, navnlig naar vedkommende Øvrighed omgikkes ham med Varsomhed, lod ham omgaaes hvem han vilde, og føre sin Økonomi efter Behag[2]. Fra Scheel kom der det Svar, at der i Stavanger let for en ringe Leje kunde faaes et bekvemt Hus til Bopæl for Beringskjold. Cancelliet gjorde da atter Forestilling til Kongen 20 Maj, og samme Dag faldt der følgende kongelige Resolution: «Vi ville herved i Naade forunde Arrestanten Beringskjold Løsgivelse af Bergenhus Fæstning, hvor han

---

[1]) Dske Cancellis Rotuli 1796, fol. 232, jfr. Concepter til Forestill. 15 Apr. 1796, i Canc. Arch.

[2]) Dske Canc. Oversecret. Brevbog 1796, No. 1081, jfr. 1045.

hidindtil har været hensat. Stiftamtmanden i Bergen beordres saaledes, saa snart Arrestantens Helbreds Omstændigheder det tillade, at lade ham paa en bekvem Maade og paa egen Bekostning transportere til Stavanger By, hvor han afleveres til Kammerjunker, Amtmand Scheel, som Stiftamtmanden i Forvejen har at tilmelde Tiden. I Stavanger maa Beringskjold nyde al anstændig Frihed, saalænge han ej misbruger samme; dog tør han ikke begive sig ud af Byen. Ogsaa har Amtmanden og Byfogeden, hvis Opsigt han er underkastet, nøje at paaagte hans Forhold, og den første i fornødent Tilfælde derover at indberette til vores danske Cancelli. I Stavanger nyder han det samme til sin Forplejning aarlig, som han hidtil havt haver, og hvoraf alle hans Fornødenheder maae besørges»[1]).

Man skulde nu troe, at Beringskjold med Glæde vilde have modtaget denne betydelige Forbedring i sin Stilling og fremskyndet sin Afrejse saa meget som muligt, men det var ikke Tilfældet. Hans Ønske var jo, som vi ovenfor saae, at blive i Bergen, og ikke at flytte til et fremmed Sted. Heller ikke sine gamle Klammerier glemte han, blev endnu nogle Maaneder paa Bergenhus, og skrev derfra 30 Juli 1796 til Cancellipræsidenten, Geheimeraad Brandt om at faae udnævnt en Commission til at undersøge sine Mishandlinger[2]), sendte ogsaa sin Husholderske, Madame Feiss, til Kjøbenhavn, og henviste til det mundtlig Vidnesbyrd, saavel af hende som af en «Student Lund, Dattersøn af afgangne Etatsraad Mund»[3]). Han var sandsynligvis

[1]) Canc. Forest. 20 Maj 1796 i Canc. Arch.

[2]) Til Medlemmer foreslaaer han Justitsraad, Toldinspecteur Lassen, Raadmand og Politimester Olsen, med Hans Jørg. Schaar til Skriver, og Prokurator Christen Kahrs til Actor.

[3]) Naar Beringskjold i samme Brev siger, at det var aldeles mod hans Villie, at «Høegens Praktiker», «Major Thodals Species

endnu ikke i lange Tider kommet afsted, dersom ikke tilfældigvis i August Maaned en Lieutenant Sebbelov paa Rejse fra England var kommet til Bergen, fik Lyst til at see den mærkelige Statsfange, og blev ført til ham af Translateur Bull. Han fandt i den 75aarige Mand og 15 Aars Statsfange en stor og stærk, rask og rørig, gammel Mand, og ligner ham ved en gammel Eg. Lige hurtig til Kjærlighed og Had, syntes Beringskjold godt om Lieutenanten, og med sin veltalende Tunge og ved den Evne, han besad, til strax ved det første Indtryk at vinde Folk, gjorde han ham hurtig til sin Ven, lod ham læse Skandskriftet over Moth, fandt sig ganske rolig i, at han udtalte sig misbilligende om det, og holdt endogsaa fra den Dag af op med at chikanere Generalen[1]). Sebbelov raadte ham indtrængende til at rejse, og fik ham endogsaa til at skrive et venligt Afskedsbrev til General Moth, som indbragte ham et lignende Svar. Den 30 August 1796 lod han Sebbelov hæve sin Pension for fjerde Kvartal med 225 Rdlr hos Stiftsskriveren, General Moth laante ham sin Baad, Amtmanden i Nordre Bergenhus Amt, Andreas Hjort, skaffede ham Besætning til den: en Styrmand og 10 Rorskarle, og Søndag Morgen den 4 September satte Fartøjet ud fra Bergens Brygge med Beringskjold og hans Tjener, hans to officielle Ledsagere: Amtsfuldmægtig Nold og Translateur Bull, der skulde aflevere ham til Amtmanden i Stavanger,

---

facti• og hans Promemoria til Moth af 21 Febr. 1795 vare udkomne i Trykken baade paa Fransk og Tydsk, saa er dette sikkert ikke andet end en af hans sædvanlige Historier, som vare beregnede paa at vække Opmærksomhed.

[1]) Muligvis har det dog i denne Henseende ikke været uden Indflydelse, at han i en Jomfru Lebrecht nu havde faaet en Husholderske, der ikke som den forrige, Madame Feiss, aabenbar fyldte den gamle nysgjerrige Mand med Sladder fra hele Byen.

samt Lieutenant Sebbelov, som han ved »Bønner, store Lovtaler og store Løfter om rigelige Belønninger» havde »tvunget til at følge med til Stavanger». Efter en temmelig stormfuld Rejse, hvor de kun sjelden kunde føre Sejl, og maatte ligge i tre Dage paa Lyngholmen, nær ved at sulte ihjel, kom de omsider velbeholdne den 10de[1]) September til Stavanger, hvor Amtmand Scheel forud havde bestilt Værelser for Beringskjold hos en Logisværtinde Madame Faust. Sebbelov vilde, ligesom hans andre Ledsagere, tage tilbage med Baaden til Bergen, men Beringskjold tiggede ham med Taarer til at blive hos ham ialfald endnu i nogen Tid, og han lod sig da overtale. Det varede imidlertid ikke mange Dage, inden han bittert kom til at angre det. Beringskjold blev kjed ad ham, og kastede sin Kjærlighed paa »en Huskapellan» ved Navn Brun, som hurtig blev hans Ven og tillige Secretair. Et Par Dage efter kom Beringskjold og Sebbelov i Dispute om Arvesynden; denne vilde Beringskjold ikke vide noget af, og blev aldeles rasende. Sebbelov bad da om at maatte komme tilbage til Bergen, men Beringskjold vilde kun give ham 5 Rdlr dertil, som ikke var tilstrækkeligt, og gav ham Grovheder oven i Kjøbet, hvorefter han saa selv gjorde Udveje og rejste. Da han kom til Bergen, havde imidlertid Beringskjold der ved Breve udspredt det Rygte, at Lieutenanten havde beholdt de af hans Pension hævede 225 Rdlr, og henviste alle sine efterladte Creditorer i Bergen til ham[2]).

[1]) Eller 11te; det er efter Sebbelovs Beretning ikke ganske klart.

[2]) Disse vare, ifølge Lieutenanten, 1) en saakaldt »velbyrdig Kjøbmand», efter velvillig Meddelelse af Rigsarchivar Birkeland: Commerceraad Braag, en bekjendt brav Mand, med 300 Rdlr, 2) en »Ven», efter samme Meddelelse: Kjøbmand Peter Heiberg, med »nogle hundrede Rdlr», samt 3) Apotheker Dynner, med en ikke angiven Sum.

Uagtet Lieutenanten efter sit eget Sigende i Vidners Overværelse havde leveret Beringskjold selv Pengene paa Bergenhus, saa følte han sig dog højst ulykkelig over dette, og vidste ikke bedre end at «appellere til Publicum», det vil sige udgive hele Historien i Trykken i Bergens By. Han underrettede forud, gjennem den nævnte Capellan Brun, Beringskjold om sin Hensigt; hans Venner raadte ham derfra af Hensyn til hans Fremtid, paa Grund af de mange mægtige Venner, Beringskjold havde; General Moth skrev ogsaa til ham og fraraadte ham det, idet han navnlig udbad sig, at Forholdet mellem ham og Beringskjold ikke nu blev oprippet paany[1]); men Lieutenanten var ubønhørlig, og Bogen udkom den 23 October 1796, som det i Forordet hedder, som et «Nødværge», fordi Beringskjold «har fornærmet mig meget, belønnet min Redebonhed med Utaknemmelighed, min Troskab med Grovheder og Ondskaber, mit meget Arbejde for ham med Æreskjænden og Bagvaskelse»[2]).

3. I Stavanger.

Om Beringskjolds Ophold i Stavanger vide vi kun lidt. Nu synes han omsider efter et langt Livs Kamp at være kommet til Ro, uden at vi nærmere kunne paavise Grundene dertil. Alderen og Forholdene have vel gjort deres.

---

[1]) Moth viste her en sjelden Forsonlighed, naar man erindrer Skandskriftet Aaret forud. Han nægtede ogsaa Commerceraad Braag at lægge Beslag paa Beringskjolds paa Fæstningen efterladte Ejendele for sit Tilgodehavende.

[2]) «Vincens Lassen Sebbelov, Beskrivelse over Statsfangen Magnus de Beringskjolds Transportrejse fra Bergenhus Fæstning til Stavanger, Bergen 1796», 80 Sider stor, med det Motto: Vogter Eder for de falske Profeter, osv.» Forf. blev Fændrik ved fyn. Inf. Regim. 1788, afgik m. Sec. Lieut.'s Char. 1791, blev siden dansk Jurist, Kjøbm. i Christiansand, Stortingsmand og Krigscommissair, og døde i Laurvig 1841. (Kr. Min. Arch. Jfr. Nyerups Liter. Lex. samt Erslews og Krafts Forf. Lexica.)

Der henrandt flere Aar, som det synes stille og fredelig. Han begyndte for Alvor at tænke paa sin Bortgang, og affattede 18 Marts 1799 sit Testamente, saalydende: «Da jeg Magnus de Beringskjold i en temmelig lang Tid har været sygelig, og jeg formedelst min høje Alder er saa svag, at jeg daglig og uafbrudt behøver Tilsyn, saa har den af mig antagne Husholderske, Ingeborg Andrea Kragh, ikke alene i lang Tid forestaaet mit Hus, men endog seet mig tilgode i min Svaghed, saa at jeg formedelst hendes Flid og Paapassenhed har seet mig fuldkommen tilfreds med hendes Tjeneste; og for dette vindskibelige og gode Forhold er det, jeg herved, ved min sunde Fornuft og Forstand, skjænker og giver hende alt hvad jeg af Effecter og Løsøre saavelsom Penge ved min Død maatte efterlade mig, intet i nogen Maade undtaget, da hun har vedtaget at forblive i min Tjeneste, og ved min dødelige Afgang at lade mig sømmelig og anstændig begrave» o. s. v. Han underskriver sig: «Russisk kejserlig, storfyrstelig holstensk Kammerherre og Hofraad, og i 18 Aar uskyldigst og haardest lidende» [1]). Som Vitterlighedsvidner underskreve residerende Capellan Børge Pedersen og Prokurator Frederik Hansen.

Den 25 Maj næstefter tilskrev det danske Cancelli begge Kammerherrerne Wedelsparre, at Beringskjold havde ansøgt om, at det maatte paalægges dem at betale til hans Husholderske efter hans Død 100 Rdlr aarlig, samt at de 900 Rdlr Pension, han havde, ligeledes maatte udbetales hende til Udgangen af det Aar, i hvilket han døde. Dette

---

[1]) Saaledes i Originalen ved Indlægene til Norske Reg. 1799, No. 733 i det norske Rigsarchiv. I den kgl. Confirm. i selve Norske Reg. i Canc. Arch. er den sidste Passus dog udeladt, men mærkelig nok bibeholdt det urigtige: «holstensk Kammerherre».

synes dog ikke at være blevet bevilget[1]). Kort efter indleverede Prokurator Ole Andersen i Kjøbenhavn Beringskjolds Testamente til kongelig Confirmation, og efter en Erklæring af hans Sønner, dateret Næstved og Borsholmsgaard den 16 Juli 1799, at de intet havde imod Testamentet, »naar det kan berolige vores gamle Fader og forøge hans Husholderske I. A. Kraghs Omhu og Omsorg for ham i hans øvrige Levedage»[2]), blev Confirmationen dernæst udfærdiget den 23 August 1799.

Herefter skulde man nu for ganske vist antage, at Beringskjold havde endelig opgjort sit Regnskab med denne Verden, dersom der ikke i det norske Justitsdepartements Brevbog[3]) under 10 Maj 1800 fandtes en Cancelliskrivelse til Amtmanden i Stavanger, Justitsraad Koren, af det Indhold, at Beringskjold havde anholdt om Nedsættelsen af en Commission til at undersøge hans Sag, og til Medlemmer foreslaaet forrige Statsminister Joachim Godske, Greve af Moltke med flere, men at man i den Anledning tjenstligst skal anmode Amtmanden om at tilkjendegive Supplikanten, »at Cancelliet derom ingen Forestilling kan gjøre».

Efter dette levede Beringskjold endnu næsten fire Aar, men vi høre intet om ham, før det indmeldes af Øvrigheden, at han er afgaaet ved Døden den 7 April 1804, i en Alder af næsten 83 Aar[4]).

---

[1]) Efter Rentek.'s 2det søndenfjeldske Contoirs Journ. 60, No. 1371 ansøger nemlig Ingeborg A. Kragh, universal Arving efter afg. M. de Beringskjold, om at maatte udbetales den fulde Pension for April Kvartal, uagtet han døde (hun siger) 6 April. Norske Rigsarchiv. Jfr. iøvrigt Oversecret. Brevb. 1799, No. 2459. Dske Canc. Arch.

[2]) Velvillig Meddelelse af Rigsarchivar Birkeland fra det norske Rigsarchiv.

[3]) I Danske Canc. Arch. 1800, No. 514.

[4]) Norske Justitsdepartements Brevbog 1804, No. 712 i Dske Canc.

Beringskjolds Slægt existerer nu ikke mere. Hans ældste Søn Ditlev Wedelsparre, som i 1783 kjøbte Rønnebæksholm af Moderen, solgte den igjen i 1798 for 85,000 Rdlr til Kammerherre, Oberst Grev Joachim Moltke, boede i 1799 paa Borsholmsgaard ved Helsingør, og døde som Enkemand 1812, i en Alder af 63 Aar. Han efterlod to Børn, en Søn og en Datter. Sønnen Magnus Frederik Wedelsparre var fød 1782, og blev i en Alder af 19 Aar, den 30 Juni 1801, ved Oprettelsen af Landeværnet, Premierlieutenant i det nordsjællandske Regiment, i hvilket hans Farbroder Thomas var Oberstlieutenant. Den 9 November 1802 blev han Capitain og Compagnichef i samme Regiment, blev afskediget 4 Marts 1808, levede endnu i 1822, og døde ugift. Datteren Margrete Christine Elisabeth Wedelsparre, fød 1784, blev 17 Juni 1808 gift med Hofjægermester Andreas Charles de Teilmann til Kjærgaard, fød 1786 og død 185*, en Søn af Etatsraad Tøger Reenberg de Teilmann til Endrupholm og Sofie Amalie Gersdorf, efter hvem han arvede Kjærgaard. Hun døde 14 Maj 1823 uden at efterlade Afkom.

Den yngre Søn, Thomas Wedelsparre, til hvem Faderen i 1780 havde kjøbt Herregaarden Sparresholm, og som 22 Maj 1782 blev sat paa Vartpenge (Side 289 ovenfor),

Arch. Herved berigtiges saaledes Professor Schierns Ansættelse af hans Død til Aaret 1803, Histor. Tidsskr. 3die Række V, Side 269 (fra 1866), ligesom ogsaa Geheimeraad Slanbuschs Beretning sammesteds om hans hemmelige Sammenkomst i Slagelse Skov med General Eickstedt i 1780, og Schierns Angivelse om, at han først sad paa Munkholmen, og i 1795 kom til Stavanger, — alt sammesteds — af det ovenstaaende sees at være urigtige. Det er ligeledes paa sit Sted blevet forsømt at fremhæve, at Overlærer Bangs Angivelse i Hist. Tidsskr. 3die Række VI, 426, Anm., at Beringskjold blev adlet i østerrigsk Krigstjeneste, ganske savner Hjemmel.

solgte Sparresholm igjen allerede 1789 til Conferentsraad Heinrich for 57,200 Rdlr og boede i 1799 i Næstved. Den 20 Marts 1801 blev han siden Major og Commandeur for 5te Bataillon af det sydsjællandske Landeværnsregiment, som omfattede Sorø, Antvorskov, Ringsted og Korsør Amter. Allerede 15 Maj næstefter blev han forsat til det nordsjællandske Landeværnsregiment som Commandeur for 2den Bataillon; 12 Juni s. A. blev han Oberstlieutenant, den 13 April 1804 Oberst og Chef for det nordjydske Regiment, og døde 25 October 1806 i en Alder af 53 Aar. Hans Hustru, Comtesse Louise Sofie Wedel-Jarlsberg, som han ægtede i 1781, døde 1808. En Søn døde som liden, og de efterlode kun en Datter, Juliane Marie Wedelsparre, fød 1788, der døde som Conventualinde i Vemmetofte Kloster c. 1810[1]).

Vi have nu fulgt Magnus Beringskjold saa at sige fra Vuggen til Graven, og have bestræbt os for saavidt muligt at skifte Sol og Vind lige mellem ham og hans Fjender og Modstandere. Vi have ikke lagt Dølgsmaal paa, at paa hans Charakter var der mangt og meget at sige; men var end hans Bane derfor alt tidlig kroget, saa var han dog ganske sikkert ogsaa et af de Mennesker, som Samfundet gjør endnu værre. Vi have udførlig viist, hvad en Forfatter allerede for tolv Aar siden udtalte som en Formodning[2]), — at der «fra 1781 af blev begaaet megen Uret-

---

[1]) See A. Teilmann, Familien Teilmanns Stamtavle, Kbhn 1844, og Stamtavlen her ovenfor Side 120—21. Endvidere Militæretaterne og Ancienniteterne i Krigsministeriets Archiv. Saavel for disse, som for flere fra samme Archiv stammende Oplysninger, navnlig om General Wegener og Lieutenant Søbbelov, (ovenfor Side 256 og 333) skylder jeg Archivaren, Hr. Lieutenant Feilberg min Tak.

[2]) Overlærer Jac. Henr. Bang i Histor. Tidsskr. 3die Række IV, 426, Anm.

færdighed, i al Fald Vilkaarlighed imod ham», og det er ligeledes her uigjendrivelig godtgjort, at der allerede i 1771 skete ham stor Uret, og at han derved blev kastet ind paa en Bane, der omsider lod ham ende som en stakkels Fange og en ulykkelig Mand. Naturen havde — siger den nys nævnte Lieutenant Sebbelov — ødslet sine Gaver paa ham, givet ham en altfor god Forstand og en altfor stærk Hukommelse, og maaskee ogsaa andre Dyder, som kunde have gavnet Menneskeheden, saafremt ikke en ulykkelig Skjæbne havde hindret det. Denne Charakteristik er vistnok rigtig. Ved Tidernes Ugunst udviklede han sig mere og mere til en ismaelitisk Charakter, hvis Haand var imod alle, og alles imod ham, men han viste under alt dette en Kraft og en Udholdenhed, som det kun blev faa givet at kunne udfolde, og som man kun kunde ønske at have seet rettet paa større og værdigere Formaal.

Ved Siden af den Interesse, som selve Beringskjolds Historie kan vække, vil nærværende Skildring forhaabenlig ogsaa vise sig istand til at yde et nyt og brugbart Bidrag til vor nyere Historie i videre Forstand, og navnlig til en mere indgaaende Behandling af det hele guldbergske Regimentes Historie.

Litteratur og Kritik.

J. O. Opel: Der niedersächsisch-dänische Krieg.

1. Bd. Halle 1872. 2. Bd. Magdeburg 1878.

Der gaaer igjennem den nyeste tydske Literatur om Trediveaarskrigen en paaskjønnelsesværdig Bestræbelse for paany at optage Forskningen og Bearbejdelsen fra Grunden af. Medens Krigens Forhistorie vinder et nyt fast Grundlag ved Udgaver af Aktstykker, og en enkelt Episode af den, nemlig den donauwørthske Strid, har fundet en omfattende Fremstilling i første Bind af Stieve's «Der Ursprung des dreissigjährigen Krieges 1607—1619» (München 1875), har Gindely's epokegjørende Arbejde over den bøhmiske Opstand, der danner det første Afsnit af en samlet Trediveaarskrigens Historie, i rigt Maal kastet nyt Lys over selve Krigens første Periode. Netop hvor Gindely's Arbejde hidtil er naaet til, har Opel begyndt og i det foreliggende Værk givet den første større Bearbejdelse af den Del af Trediveaarskrigens Historie, som falder imellem Kejserens Sejr i Bøhmen og den kejserlige-katholske Magts Kulmination ved Freden i Lybek og Restitutionsediktets Udstedelse. I de to hidtil udkomne Bind har han skildret Kampens Flytning fra Bøhmen til Pfalz og derfra til den nedersachsiske Kreds; Værkets Slutning vil faae dens Udvidelse udover Tydsklands Grændser til Gjenstand. Vi ere ved hans Arbejde, ligesom ved Gindely's, komne udover Monografiernes begrændsede Afsnit og særlige Synspunkter og naaede til den samlede Fremstillings bredere Basis. Hvormeget der end staaer tilbage at gjøre,

kan det ikke nægtes, at en stor Del af Trediveaarskrigens Historie nu er skreven og det paa Grundlag af selve Kilderne.

Opels Bog hviler paa et omfattende Studium. Forf. er nøje bekjendt med den allerstørste Del af den vedkommende trykte Literatur, og særligt maa fremhæves hans Fortrolighed med de samtidige Flyveskrifter. Ved Siden heraf har han foretaget betydelige Arkivundersøgelser, og jo mere hans Skildring skrider frem, desto mere nyt Stof bringer han for Dagen. Endnu større Ros bør tildeles Forf. for hans Upartiskhed og lidenskabsløse Bedømmelse af de kæmpende Parter. Det er næsten blevet en Trivialitet at fremhæve, hvorledes Trediveaarskrigens Historie i en særlig Grad har været hjemfalden til en Behandling, hvor Hensynet til moderne Partiforhold har spillet en afgjørende Rolle, og der er derfor saameget mere Grund til at gjøre opmærksom paa Undtagelserne, som heldigvis i den senere Tid ere blevne talrigere. Opels Bog staaer i denne Henseende Side om Side med Gindely's. Som mindre heldig maa man derimod betegne Forf.'s Anlæg af sit Værk. I første Del faaer man det Indtryk, at han har vaklet imellem at gjøre Christian af Brunsvig og hele Krigen til Midtpunkt for sin Fremstilling, i den Grad er den nævnte Fyrstes Historie voxet det øvrige Stof over Hovedet, og den rige og interessante Samling af personal- og kulturhistoriske Træk, som knytter sig dertil, formaaer ikke at dække Manglerne ved Bruddet paa Værkets Enhed. Derimod træde andre Svagheder frem i anden Del. Det er ikke lykkedes Forf. at beherske Værkets talrige Detailler saaledes, at Helhedens fælles Traad føles igjennem dem alle, der dvæles ikke heller tilstrækkeligt ved de afgjørende Vendepunkter, og Fremstillingen undgaaer ikke til visse Tider ved disse Mangler at blive trættende.

Den nedersachsisk-danske Periode af Trediveaarskrigen frembyder flere vigtige Problemer for Undersøgelsen. Hovedspørgsmaalet bliver, hvorvidt Kampens fornyede Udbrud 1625 skyldes det protestantiske og habsburgfjendtlige Tydsklands og Europas Svar paa Spaniernes Forbliven i det vestlige Pfalz og dette Lands samt Kurværdighedens Tab for det evangeliske Parti, eller Grunden maa søges i Faren for, at den katholske

Reaktion, der paa en saa mærkeligt hurtig og forholdsvis let Maade havde knust Reformationen i Syden, skulde udvides til Nordtydskland. Opel er ikke i Tvivl om Svaret. Han viser, at omend Wienerhoffet ikke var frit for Ønsket om at befæste Rigsforfatningen og Kejsermagtens Anseelse ved en kirkelig Politik, saa havde dog i disse Aar en maadeholden Indflydelse Overvægten hos Ferdinand II, der vel kunde ønske efterhaanden at skaffe Bispedømmerne i Norden tilbage i Katholikernes og tildels over i sin egen Slægts Hænder, men som dog ikke tragtede efter en med Vold foretagen Restauration. De ligistiske Troppers Indkvartering i det Brunsvigske, der var en saa vigtig Anledning til de Skridt, som den nedersachsiske Kreds endeligt bestemte sig til, havde fundet Kejserens Misbilligelse, og den Fyrste, som desuagtet opretholdt den, var Kurfyrst Maximilian, der derigjennem vilde dække sine Erobringer; saaledes vare det pfalziske og det nedersachsiske Spørgsmaal paa det nøjeste knyttede til hinanden. Hvormegen Ret Forf. nu vistnok synes at have i denne Opfattelse, kunde man dog maaske have ønsket stærkere fremhævet, hvorledes de konfessionelle Hensyn alligevel stadigt spillede ind. Der fandtes lige saa fuldt politiske Modsætninger mellem Bajern og Kejseren som mellem de protestantiske Fyrster og denne, men hvad der bandt dem sammen og lod deres Bestræbelser faae et i det væsentlige ensartet Udslag, var den fælles Interesse for den katholske Tros Sejr. I det Hele maa man vel endnu kunne vente kastet yderligere Lys over disse Forhold; Fortsættelsen af Gindely's Værk vil venteligt bringe nye Oplysninger, især fra de spanske Arkiver.

Det Gebet, hvor Opel færdes med størst Sikkerhed, og hvor det nye Stof flyder rigeligst fra hans Pen, er imidlertid Skildringen af selve Tilstanden i den tydske protestantiske Verden, særligt indenfor den nedersachsiske Kreds. Medens første Del frembyder megen Interesse ved de talrige nye Efterretninger om Forholdene i de halvt sækulariserede Bispestifter, der jo vare den af Tidens Faktorer, hvor de politiske og religiøse Interesser indgik den nøjeste Forbindelse med hinanden, fører Forf. os i anden Del nærmere ind i hele den Opløsnings-

og Svaghedstilstand, der var karakteristisk for de protestantiske Fyrster lige saa vel som for de protestantiske Stæder. Reformationstidens religiøse Begejstring var i den Grad forsvunden, at man kunde være fristet til at opkaste det Spørgsmaal, om ikke en kraftig katholsk Reaktion, omend kun for en Tid, kunde have baaret lignende Frugter her som i Syden. Kurfyrst Johan Georg af Sachsen havde opgivet en af de Evangeliskes Hovedpositioner ved at anerkjende Maximilian af Bajern som Kurfyrste af Pfalz. Paa den anden Side havde Hanseforbundet ved hele den nye Tids Udvikling mistet sin gamle Betydning; man kan derfor næsten sige, at der var en vis Tingenes Logik i, at Hansedagen i Bergedorf 1625, da det gjaldt om at forsvare en af den nye Tids Frembringelser, Protestantismen, erklærede til Christian IV's Gesandt, at Forbundet ikke havde noget politisk Formaal. Alle den danske Konges Forsøg paa at vinde den tydske Borgerstand for sig strandede; med Rette bemærker Opel, at hvis Stæderne i Tide havde ydet Christian IV blot en Del af de uhyre Summer, Tilly og Wallenstein senere berøvede dem, vilde meget kunne være udrettet før Wallensteins Ankomst. Der savnedes saavel ved Fyrsternes Hoffer som i Stædernes Raad Tilbøjelighed til at ofre deres smaa Interesser og deres Rivninger for den fælles Sags Skyld.

Under disse Forhold blev det Udlandet, som traadte til. Krigen i Tydskland antog stadigt mere Karakteren af en Verdensbegivenhed. Danmark og Sverig, de protestantiske Stormagter Nederlandene og England samt Frankrig indvikledes i stedse højere Grad i Tildragelsernes Gang. En Hovedopgave for Opel har det ogsaa været at oprede de diplomatiske Forhandlinger, og mangt et Punkt har ved hans Undersøgelser erholdt en ny og paalidelig Belysning. Dog er det her, at man mest savner den forhen berørte fulde Beherskelse af Stoffet; særligt kan det fremhæves, at hvormeget Forf. end sysselsætter sig med Frankrigs Politik, er det dog ikke lykkedes ham at give et tydeligt Billede af denne. Nye Arkivforskninger ville sikkert ogsaa i flere Henseender kunne drage nyt Stof frem; naturligvis er dette imidlertid kun en svag Anke mod

en Forfatter, der ellers ikke har skyet Ulejlighed for at skaffe Materiale til Veje.

Størst Interesse for danske Læsere have selvfølgeligt de Partier af Opels Værk, som særligt behandle Christian IV's Stilling. Det maa her fremhæves, at hans Bedømmelse af den danske Konges Politik og Handlemaade i det store Hele maa betegnes som begrundet og paalidelig. Han fremhæver Kongens protestantiske Sympathier, han lægger ikke Skjul paa, at det ingenlunde var nationale Betænkeligheder, der ledede de tydske Stænder i deres Kølighed imod ham, og han paaviser med Rette, at Christian IV's Planer mod de nordtydske Bispedømmer og mod Hamborg en Tid lang, medens Vesteuropa holdt sig tilbage, og der endnu var Haab om at vinde Kejseren, bidrog til at hindre en aktiv Indgriben fra hans Side i den tydske Strid, men ganske vist ogsaa senere under forandrede Forhold hang sammen med de Forhaabninger om Forøgelse af hans politiske Magt, der vare et Moment til at drive ham til at gribe til Vaaben.

Det er ikke her Hensigten at gaae ind paa en detailleret Kritik af Forf.'s Fremstilling af Christian IV's Politik, kun nogle enkelte almindelige Bemærkninger skulle blive fremsatte.

Den samme Tilbøjelighed til en dristig Politik, som senere under ugunstige Forhold til Kongens egen og Danmarks Ulykke vedblev at være et af Hovedtrækkene ved hans Karakter, mærkes ogsaa hos Christian IV i Neutralitetsaarene 1620—1624. Han havde vel været besindig nok til i og for sig at misbillige den pfalziske Kurfyrstes Vovestykke at gribe efter den bøhmiske Krone [1]), men han var en af de første blandt Europas Fyrster, der anerkjendte ham som Konge; paa hans Opfordring valgte adskillige danske Adelsmænd Bøhmen til Tumleplads for deres krigeriske Lyster [2]), ligesom det tidligere havde været almin-

[1]) Gindely har paavist, at der aldrig for Alvor har været Tale om at vælge Christian IV til Konge af Bøhmen, endskjøndt hans Kandidatur nævnedes under Valgforhandlingerne i Prag. Geschichte des dreissigjährigen Krieges II, 224.

[2]) Hammarstrand, Försök till en historisk framställning af förhandlingarne om Sveriges deltagande i Trettioåriga kriget till för-

deligt at stride under Moritz af Oraniens Fane, og kort efter Kongressen i Segeberg, hvor han i Marts 1621 havde mødtes med sin slagne Frænde, havde han foretaget betydelige Rustninger, vistnok ikke uden alvorlige Hensigter om at redde Pfalz for Kurfyrsten. Dog var han i disse Aar i langt højere Grad end senere rede til at lytte til, hvad Forsigtigheden bød. Unionens Opløsning, den nedersachsiske Kreds's Uvillighed til at bringe Ofre og fremfor Alt Jakob I af Englands tilbagetrukne Holdning afskrækkede ham fra ethvert eventyrligt Skridt. Med ufordulgt Bitterhed, men tillige med den Beslutning foreløbigt ikke at indlade sig paa en aktiv Optræden, lod han i August 1621 den pfalziske Gesandt Achaz von Dohna vide, at ingen kunde fortænke ham i, at han havde aftakket de 6000 Mand, han i over et Fjerdingaar havde holdt hvervede, da der intet Forbund havde dannet sig mellem Kongen af England, Unionen, den nedersachsiske Kreds eller Hansestæderne; Kong Jakob havde udtrykkeligt erklæret hans Gesandt Andreas Sinklar, at det ikke forundrede ham lidet, at han paa egen Haand vilde begynde en Krig, hvorved de engelske Fredsbestræbelser let kunde hindres [1]). Og Christian IV bevarede sin Neutralitet, saavel da Begyndelsen af Aaret 1622 syntes at love Fremgang for de pfalziske og protestantiske Vaaben, som da hans Søstersøn Christian af Brunsvig efter sit Nederlag ved Høchst, og efterat Pfalz var gaaet fuldstændigt tabt, søgte at vinde hans Bistand ved at give hans Søn Hertug Frederik Udsigt saavel til Stiftet Münster som til Stiftet Halberstadt. I sit Svar af 2. Februar 1623 til hans Afsending Eggebrecht Westphal [2]) fraraadede han i de bestemteste Udtryk Hertugen at fortsætte sine krigeriske Foretagender paa egen Haand; dog lod han tillige skinne igjennem, at en Forbindelse af de evangeliske Stænder vilde finde ham rede til at slutte sig til den. Lysten

draget i Beerwalde S. 223-24. Exempler paa danske Adelsmænd, der deltog i Krigen, findes hos Bricka og Gjellerup, Den danske Adel I, 508—509.

[1]) Christian IV til Achatius von Dohna, 22. August 1621. Inländ. Registranten i Geh. Ark.

[2]) Inländ. Registranten.

til Krig manglede ikke, men Kongen indsaae, at Betingelserne for den endnu ikke vare tilstede.

I alt væsentligt tør det nu vistnok antages, at Opels Resultater for Christian IV's Neutralitetsperiodes Vedkommende ville staae deres Prøve, selv om nye Arkivundersøgelser maatte suplere eller endog paa enkelte Punkter modificere dem. Det Samme tør derimod næppe siges om Overgangstiden 1624-25, i hvilken Kongen besluttede sig til at opgive sin hidtidige Politik og kaste sig ind i Krigen. Forf. har ogsaa her samlet et ikke ringe nyt Materiale og bragt flere nye Synspunkter frem, men han har næppe tilstrækkeligt klart overset Situationen. Af de forskjellige Momenter, som bevægede Christian IV til nu at følge den Tilbøjelighed, han uden Tvivl stadigt havde havt til at spille en Rolle i Tydskland, fremhæver Opel stærkest Frankrigs Holdning. Det synes nu ogsaa, som om han har havt Ret i at tillægge des Hayes's Sendelse til Christian IV i November 1624 en langt større politisk Betydning, end man tidligere med mere mangelfulde Kilder har kunnet gjøre; men hans nærmere Fremstilling deraf savner i flere Henseender Klarhed. Uheldigere er det imidlertid, at han for meget tager sit Stade, om man saa vil sige, udenfor Christian IV i de forskjellige Magters Paavirkning paa ham, for lidet i hans egen Stilling. Opel forsømmer at optage de Traade, som han selv har knyttet i Begyndelsen, og undlader at blive ved med at tage Hensyn til Christian IV's Forhold til Generalstaterne, og hertil kommer, at han lader Kongens Forhold til Sverig for meget ude af Betragtning. Christian IV er paa dette Tidspunkt for ham mere en nedersachsisk Hertug end en nordisk Konge. Man savner hos Forf. Blik for, at Christian IV ved at optræde som Protestantismens Forsvarer har villet sønderbryde den evangeliske Liga, som allerede længe havde omsluttet Danmark ved Sverigs og Generalstaternes Forbund, og man forbauses over kun ganske svagt at se Spørgsmaalet stillet om Betydningen for Christian IV's Handlemaade af Gustav Adolfs Tilbud til England om aktiv Optræden i Tydskland. Dette Spørgsmaal kan endnu trænge til fyldig Belysning, omend Resultatet af dets Undersøgelse vel næppe kan være tvivlsomt, og der er et ubetinget Hul i Opels

Fremstilling ved, at dets Behandling slet ikke er optagen. Det hænger vistnok sammen hermed, at hvor meget der end dvæles ved de Forhandlinger, der gik forud for den danske Konges Deltagelse i Krigen, saa føles dog ikke selve denne Begivenheds Indtræden som et Vendepunkt, thi dens Ophavsmands Initiativ fremtræder kun i en noget taaget Skikkelse.

Christian IV's Opgivelse af Neutraliteten var imidlertid i dobbelt Henseende et Vendepunkt; ikke alene antog Krigen derved større Dimensioner, men Kongen gav selv ganske Afkald paa den Forsigtighed, der hidtil havde ledet ham, og førte Danmark ind paa en skjæbnesvanger Bane. Det vil af, hvad der tidligere er bemærket om Forf.'s Bedømmelse af den nedersachsiske Kreds's Holdning, kunne forstaaes, at han ikke lægger Hovedansvaret for Krigens Gang over paa Kongen, men paa den anden Side giver hans detaillerede Skildring af Kredsens Svaghed og Upaalidelighed et endnu stærkere Indtryk, end man tidligere har havt, af hvor svag den Grund var, hvorpaa Kongen tildels byggede sit Foretagende, naar han stolede paa disse Kredsfællers Hjælp, og dermed tillige et Indtryk af den Letsindighed, hvormed han udfordrede Ulykkerne. Hertil kommer, at Christian IV's Deltagelse i Krigen ikke er uden Lighed med, hvad der ofte viser sig ejendommeligt for ham som Diplomat, idet den mere bestod i et Tilløb til en kraftig Optræden end i denne selv. Da han i Februar 1629, medens de Fredsforhandlinger, der beseglede hans Nederlag, plejedes i Lybek, havde sin Sammenkomst med Gustav Adolf i Ulfsbæk Præstegaard, bebrejdede hans Rival til Magten i Norden ham, at han havde paataget sig en saa stor Krig, men ikke bemægtiget sig de belejligste Stæder, hvor han havde kunnet have sit Retraitepunkt, naar Forholdene gik ham imod. Paa Kongens Svar, at det ikke var saa let at belejre og indtage slige stærke Stæder, al den Stund de vare meget faste med Mure, Volde og gode Værn, udbrød Gustav Adolf, at det havde kun lidet paa sig, thi deres Fortifikation var efter den gamle Maner; hvis han selv med en vel forsynet Hær var kommen for en saadan Stad som Lybek, uanset at den var en af de mægtigste, saa troede han, at han med Guds Hjælp ikke skulde have ligget mange Uger for den. Christian IV taug

til disse pralende Ord[1]); hvor megen Sandhed der var i dem, og hvor meget han stod tilbage for sin Nabo i hensynsløs Kraftudvikling, skulde de nærmeste Aar vise. Opels Fremstilling stadfæster nu den almindelige Opfattelse af Krigens Gang; dog læser man med mere Nyhedens Interesse Skildringen af Wallensteins strenge Militærdiktatur og af Forhandlingerne paa det mislykkede Fredsmøde i Brunsvig end af selve Kongens Virksomhed, der med Alt dog synes at træde noget for meget i Skygge.

Fortsættelsen af Forf.'s Værk vil medføre forskjellige Vanskeligheder for ham, da han i det mindste tildels maa forlade den nedersachsiske Kreds's for ham saa faste Jordbund. Ikke desto mindre kan man med Sikkerhed forudsætte, at han ogsaa her vil forøge vore Kundskaber i Mangt og Meget. Alle, der interessere sig for dansk Historie, have kun Grund til at takke ham for, hvad han har ydet, og ønske ham Held til Fuldførelsen af den Opgave, som han har sat sig.

---

[1]) Beretning om Mødet i Ulfsbæk i Upsala Universitetsbibliothek.

J. A. Fridericia.

Fortegnelse over dansk historisk Literatur
vedrørende Fædrelandets Historie
for
Aaret 1877.

Ved **V. Mollerup.**

I. Tidsskrifter og Samlinger.

Aarsberetninger fra det Kongelige Gehejmearchiv. 6. Binds 2. Hefte. 68 S. i 4⁰. Kjbhvn.

Hannibal Sehesteds Beretning om sit Gesandtskab til Madrid 1640—41. (Sluttet.) S. 53—67. — Geheime-Raadets Protokol over udenrigske Sager 1670—76. S. 68—100. — Tillæg: Brudstykke af en hidtil ukjendt Codex af Saxo. S. 3—8.

Historisk Tidsskrift, udg. af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Fjerde Række. 6. Binds 1—2 Hefte. S. 1—341 [1]). Kjbhvn.

C. L. Løvenskjold. Kong Frederik den Tredies og Dronning Sophie Amalies Sarkofager i Roskilde Domkirke. S. 1—8. — C. Paludan-Müller. Omrids af Kong Frederik den Fjerdes Kamp med Grev Magnus Stenbock og Baron Gørtz i Aarene 1712, 13 og 14. S. 9—114. — Xaver Liske. Af Fyrst Stanislaus Radziwills Memoirer. S. 115—124. — C. Nyrop. Dansk Jern. S. 125—162. — A. Heise. Wulfgang von Utenhof, Kongerne Frederik den 1stes og Kristian den 3dies tyske Kansler. S. 163—310. — Tillæg til den foregaaende Afhandling: Johan Rantzov og Hertugdømmernes Deling 1544. S. 311—328. — Xaver Liske. Af Ulrichs v. Werdums Rejsebeskrivelse (1673). S. 329—340. — Literatur og Kritik: Kr. Erslev. De nyeste bidrag til Erik af Pommerns historie. S. 1—20. — F. Krarup. Konstantin Høhlbaum: Hansisches Urkundenbuch. S. 20—24. — Fremmed historisk Literatur for Aaret 1876. S. 25—46. — C. F. Bricka. Tyge Brahes meteorologiske Dagbog. S. 47—79. — C. F. Bricka. J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629—35. S. 80—85. — C. F. Bricka. K. Hansen: Danske Ridderborge. S. 86—96. — C. F. Bricka. F. Lunn: Knabstrup

---

[1]) Hvor intet andet udtrykkelig angives, er Formaten Oktav.

i ældre og nyere Tid. S. 96–102. — Fortegnelse over dansk historisk Literatur for Aaret 1876. S. 103–114.

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. 1877. 1—4 Hefte. 402 S. Kjbhvn.

J. J. A. Worsaae. Om Bevaringen af de fædrelandske Oldsager og Mindesmærker i Danmark. S. 1—54. — J. Kornerup. Minder om Dronning Margrethe Sprænghest i Rostock og Doberan. S. 55—66. — E. Løffler. Nogle Bemærkninger om Carl d. Danskes Billed i Brügge. S. 67–77. — E. Rostrup. En Notits om Plantevæxten i Danmark i Broncealderen. S. 78–82. — J. B. Løffler. Bispegraven paa Sjøring Kirkegaard. S. 83–100. — O. Rygh. Om den yngre Jernalder i Norge. S. 101–194. — J. Kornerup. Skjalm Hvides Slægts Grave og Skjoldmærker i Sorø Kirke. S. 195—252. — C. Engelhardt. Langhøie fra Oldtiden. S. 253—264. — A. D. Jørgensen. Det ældste Kjøbenhavn. II. S. 265–296. — G. Storm. Nye Studier over Thidreks Saga. S. 297—346. — C. Engelhardt. Skeletgrave paa Sjæland i det østlige Danmark. S. 347—402.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi, udg. af det jydske historisk-topografiske Selskab. 6. Binds 3—4 Hefte. 222 S. Aalborg.

J. Kinch. Af Ribe Bys Tingbøger fra den første Halvdel af det 17de Aarhundrede. (Fortsat.) S. 161–205. — V. Boye. Fund paa den jydske Halvø af Egekister fra Bronzealderen. S. 206–221. — A. Heise. Fra viborgske Arkiver. S. 222—245. — Palle Fløe. Videbreve for Kjøbstaden Varde og Skjærn Mærsk. S. 246—255. — D. H. Wulff. Bylov for Saxild By i Hads Herred. S. 256—280. — J. Christensen. Veierslev og Aigt Sogne. S. 281–316. — D. H. Wulff. Liglav og Begravelsesselskaber i Aalborg. S. 317–370.

Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie, udg. af Chr. Bruun, O. Nielsen og S. Birket Smith. Anden Række. 5. Binds 3—4 Hefte. 214 S. 6. Binds 1. Hefte. 96 S. Kjbhvn.

2. R. 5. B. 3–4 H.: Victor Freund. Billedhugger Hermann Ernst Freund og Slotsbygnings-Commissionen. S. 193–260. — J. H. Bang. Kong Christian den Sjetes Dagbog fra 1740. S. 261–267. — P. W. Becker. Ceremoniellet ved Enkedronning Sophie Amalies Ligbegængelse 1685. S. 268–275. — Chr. Bruun. Bidrag til Danmarks Historie under Christian V. samlede fra udenlandske Arkiver af C. F. Allen. VII. Svenske Relationer 1679—99. S. 291—349. — P. Brock. Brudstykke af en Dagbog over Kronprinds Frederiks Udenlandsreise 1693. S. 350—358. — Fr. Bajer. En dansk roman fra 1723. S. 359–366. — P. Brock. Det forrige Rustkammer paa Rosenborg Slot. S. 367—371. — Chr. Bruun. Fordrevne schlesiske Adelsmænd som kongelige Gjæster i Danmark 1627—28. S. 371—381. — Smaastykker: Joh. C. H. R. Steenstrup. »Vi dømme ham ikke, hans egne Gjerninger dømme ham«. S. 276. — P. W. Becker. Kong Frederik den Tredies Besøg i Malmø 1652 og hans Optagelse i Knudsgildet sammesteds. S. 279. — Stolpe. Et Kunstnersocietet i

Kjøbenhavn 1701. S. 283. — L. Daae. Et lidet Bidrag til J. F. Struensees Ungdomshistorie. S. 284. — O. Nielsen. Bidrag til dansk Sproghistorie. S. 382.

2. R. 6. B. 1. H. P. Brock. Nogle Oplysninger om de med Rosenborg Slot i ældre Tid foretagne Forandringer. S. 1—18. — L. Moltke. Rigsraad Eske Brocks Dagbøger for 1604, 1609, 1619 og 1622. S. 19—41. — Chr. Bruun. Bidrag til Danmarks Historie under Christian V., samlede fra udenlandske Arkiver af C. F. Allen. VII. Svenske Relationer 1679—99. (Slutning.) S. 42—86. — Smaastykker: Troels Lund. Et Brev fra Frederik den Anden. S. 87. — D. H. Wulff. Et Brev fra C. F. Wadskiær til Konrektor H. Gottschalch i Aalborg. S. 91. — S. Birket Smith. Et Brev fra P. Willemoes om Slaget paa Rheden 2. April 1801. S. 95.

Kirkehistoriske Samlinger, udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie ved H. F. Rørdam. Tredie Række. 1. Binds 4. Hefte. 276 S. 2. Binds 1. Hefte. 208 S. Kjbhvn.

3. R. 1. B. 4. H. H. F. Rørdam. Efterretninger om Kryptokalvinisten M. Oluf Jensen Kock. S. 561—624. — Joh. Steenstrup. Et Forslag til Katholicismens Gjenindførelse i Jylland, fremsat til Pavestolen 1629. S. 625—642. — L. Koch. Udvalg af biskop Balles embedsbreve (1790-98). S. 643—676. — Steen Friis. Thorslundemagle Kirke i Smørum Herred. S. 677—686. — H. F. Rørdam. Bidrag til Sønderjyllands Kirkehistorie i det 16de Aarhundrede. S. 687—741. — H. F. Rørdam. Personalhistoriske Bidrag fra det 17de Aarhundrede. II. Professor M. Johannes Stephanius's Brevbog. S. 742—802. — H. F. Rørdam. Om Hvidovre (Ovre ydre eller Nedre-Ovre) Præstekald. S. 803—818.

3. R. 2. B. 1. H. H. F. Rørdam. En gammel Præsteslægts Historie. S. 1—92. — H. F. Rørdam. Forslag fra Danmarks og Norges Biskopper om Tillæg til Kirkeordinansen (1631). S. 93—188. — Smaastykker: S. Jørgensen. Bidrag til fynsk Præstehistorie. S. 190. — H. F. Rørdam. Præsterne i Nørrejylland i Aaret 1584. S. 200.

Historisk Aarbog 1878. Udg. af S. B. Thrige. 323 S. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: Chr. Bruun. Carl Ferdinand Allen. En Biografi. S. 1—49. — S. B. Thrige. Hertug Erik af Sverige. S. 104—120. — C. Paludan-Müller. Griffenfeldts Stigen og Fald. S. 121—185. — A. D. Jørgensen. Erland Kalv og Kong Valdemar. S. 219—228.

Historisk Arkiv. Et Maanedsskrift for populære Skildringer af historiske Personer og Begivenheder, udgivet af F. C. Granzow. 1877. 1—2. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: C. C. Lorenzen. Feltmarskalk Wrangel i Siversted Præstegaard. S. 37. — C. E. Secher. Danske Sørøvere i det sextende og syttende Aarhundrede: I. Mogens Heinesøn. II. Jakob Rostrup. III. Hans Lindenov. II. S. 59. 161. 241. — Fra Krigstiden 1864. S. 401.

Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning. Udg. af L. Helveg, F. Ingier, G. V. Lyng, L. Schrøder og L. Ingier. 1877. 1—2. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: L. Helveg. Kristjan den Anden og Albrekt Dürer. I. S. 79. — H. Nutzhorn. Nogle år af Weyses liv. II. S. 1—57.

Nordisk Tidsskrift for Fiskeri. Udg. af T. Boeck, A. Feddersen, H. V. Fiedler, H. Wiedegreen. Fjerde Aargang. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: D. H. Wulff. Bidrag til Limfjordsfiskeriets Historie. S. 16—49. — A. Feddersen. Fortsatte Bidrag til Limfjordsfiskeriets Historie. S. 224—271.

Tidsskrift for Postvæsen. Udg. af en Forening. 1876 og 1877. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: P. B. Petersen. En Betragtning vedrørende det danske Postvæsens Udviklingshistorie. 1876. S. 103—104. — Den underjordiske Hvælving under Postgaarden i Kjøbenhavn. 1876. S. 118—120. — Hørsholm. Et posthistorisk Tilbageblik. 1877. S. 1—7. — P. B. Petersen. Bidrag til det danske Postvæsens Historie indtil dets Overtagelse af Staten 1710. 1877. S. 153—169.

Det nittende Aarhundrede. Maanedsskrift for Literatur og Kritik. Udg. af G. Brandes og E. Brandes. 1876—77. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: J. A. Fridericia. Den gamle danske Adels Fald og begyndende Opløsning under Frederik den Tredie. S. 81—129.

Ugeskrift for Skolen. Redigeret af C. Christensen og Carl Engell. 1. Bind. 1877. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: C. Engell. Almuens Lærere efter Reformationen. S. 3. 17. 37. 53. 70. 84. 113. 145. — C. Engell. Almueskolens Barndomsdage. S. 161. 197. 211. 263. — C. Engell. Almueskolen under Christian VI. S. 273. 293. 409. 523. 536. 565. 580. 595.

Illustreret Tidende. Skildringer af Nutidens Begivenheder og Personligheder etc. XVIII Bind. Oktober 1877-Oktober 1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: —p. Danske Adelsvaabener. I—VI. (Holck-Winterfeld. Nr. 919. Krag-Juel-Vind-Frijs. Nr. 923. Reedtz-Thott. Nr. 929. Bertouch-Lehn. Nr. 934. Brockenhus-Schack. Nr. 937. Knuth-Knuthenborg. Nr. 941.) — Danske Kjøbstæders Vaaben. I—II. Nr. 926 og 928. — O. Nielsen. Kjøbenhavnske Mærkedage. Nr. 929—944. — G. Stephens. Vølsungesagaen paa en Runesten. Nr. 920. — P. F. Giødesen. Niels Juel. 200 Aarsdagen efter Slaget i Kjøgebugt. Nr. 926. — Brevvexling mellem Malerne Eckersberg, Küchler, Rørbye og Müller. Nr. 929—930.

Nær og Fjern. Et Ugeblad, redigeret af P. Hansen. Sjette Aargang. 1876—77. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: Supplement til Poul Rytter og hans Atellaner. Nr. 236. — Stillestandsmændene i Fyrrerne. En litterær Skizze. Nr. 237—238. — Fred. Chr. Sibbern i Fyrrerne. En litterær

Skizze. Nr. 239—241, smlgn. 249. — Georg Kringelbach. Rahbeks første Kollision med det danske Kancelli. Nr. 239. — To Breve fra C. H. Brodahl til P. L. Møller. Nr. 242. — Karl Theisen. Om Danebrogsfanen og dens Oprindelse. Nr. 248—249. — Alex. Thorsøe. Fra Stændertiden. Nr. 260—262. — P. H. Af C. N. Rosenkildes Ungdomsliv. Nr. 268. — Fra 1807. Nr. 273. — Af en Autografsamlers Mappe. I–II. Nr. 283 og 287.

Fædrelandet 1877. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: C. L. N. Mynster. En Dame fra Tydsklands klassiske Tid og F. C. Sibbern. Nr. 300—302. (Feuilleton.)

Fyens Stiftstidende 1877. Odense.

Af Indholdet bemærkes: S. Jørgensen. Bidrag til Belysning af Forholdet mellem Herremand og Bonde i ældre Tider. (Uddrag af Thingbøger.) Nr. 221—24. — Fyens Vilkaar i Svenskekrigen (1657-60). Skildret efter Thingbøgerne i Amtsarkiverne. Nr. 225—234, 239—240, 242, 245—246, 249—254, 257, 264. (Feuilleton.)

II. Særskilt udgivne Skrifter.

C. Rosenberg. Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage. 1. Bind. Hedenold. 1. Hefte. 304 S. Kjbhvn.

Det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 28. Codex Runicus, udg. i fotolitografisk Aftryk af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. 100 fotolitograf. Blade + 21 S.

Tillæg: P. G. Thorsen. En Undersøgelse om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale. 112 S. Kjbhvn.

A. P. Madsen. Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker. 29. Hefte. 4 kobberstukne Plader og 50 S. Text i Folio. Kjbhvn.

A. Heise. Kristiern den anden i Norge og hans Fængsling. En historisk Undersøgelse. 222 S. Kjbhvn.

J. Grundtvig. Belysning til Striden om Peder Oxe. 12 S. Kjbhvn.

F. R. Friis. Tychonis Brahei et ad eum doctorum virorum epistolae nunc primum collectae et editae. Fasc. II—III. 64 S. i 4⁰. Kjbhvn.

Tyge Brahes meteorologiske Dagbog, holdt paa Uraniborg for Aarene 1582—1597. Udg. som Appendix til Collectanea meteorologica af det kgl. danske Videnskabernes Selskab ved dets meteorologiske Komité. IV+263 +LXXV S. Kjbhvn. 1876.

Tr. Lund. Mogens Heinesøn. Et Tidsbillede fra det 16de Aarhundrede. 254 S. Kjbhvn.

O. Blom. Kristian den Fjerdes Artilleri, hans Tøihuse og Vaabenforraad. 360 S. Kjbhvn.

P. Friis. Brødrene Chr. L. v. Plessen og C. A. v. Plessen, to Statsministre fra Christian den Sjetes Tid. Skaarup Seminariums Program 1877. 26 S.

E. J. Meyer. Efterretninger om Billedhuggeren Johannes Wiedeweldt og om Kunstakademiet paa hans Tid. Et Bidrag til den danske Kunsthistorie (for største Delen efter utrykte Kilder). 292 S. Kjbhvn.

N. F. S. Grundtvig. Mands Minde 1788—1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie, holdte 1838. Efter Forfatterens Haandskrift for første Gang udgivet af S. Grundtvig. 603 S. Kjbhvn.

A. F. Tschernings efterladte Papirer. Udg. af hans efterlevende Familie. 2. Binds 3—5 H. 224 S. 3. Binds 1—4 Hefte. 224 S. Kjbhvn.

H. N. Clausen. Optegnelser af mit Levneds og min Tids Historie. I—II. 324 og 262 S. Kjbhvn.

K. Arentzen. Baggesen og Øhlenschlæger. Literaturhistorisk Studie. VII. 1817—1820. 484 S. Kjbhvn.

Breve til H. C. Andersen. Udg. af C. St. A. Bille og N. Bøgh. 700 S. Kjbhvn.

C. L. N. Mynster. Nogle Erindringer og Bemærkninger om J. P. Mynster. 72 S. Kjbhvn.

Danske Traktater efter 1800. Udg. paa Udenrigsministeriets Foranstaltning. Første Samling. Politiske Traktater. 1. Binds 2. Hefte. 1861—1863. 176 S. Kjbhvn.

A. Thorsøe. Den danske Stats Historie fra 1814—1848. 3—6 Hefte. 256 S. Kjbhvn.

Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848—1850. Udarbejdet paa Grundlag af officielle Dokumenter og med Krigsministeriets Tilladelse udgivet af Generalstaben. 2. Del. Krigen i 1849.

2. Afsnit. 2. Afdeling. Med 2 Kort. 358 S. og 3 Tabeller. Nyborg.

O. Vaupell. Olaf Ryes Levnetsløb og Bülows Levnetsløb. Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme (Folkelæsning Nr. 86). 94 S. Kjbhvn.

J. A. Hansen. Vor Forfatnings Historie fra 1848—1866. 36. Hefte. 80 S. Kjbhvn.

C. St. A. Bille. Tyve Aars Journalistik. 22. Hefte. 96 S. Kjbhvn.

F. C. Schiøtt. Affæren ved Lundbye den 3die Juli 1864. 32 S. Kjbhvn.

Nordslesvig og Tydskland for Folkerettens Domstol. En Memoire, ledsaget af Forhandlingerne i den tydske Rigsdag om Krügers Forslag og af Dannevirkes berlinske Breve om samme Gjenstand. (Efter «Dannevirke».) 84 S. Kjbhvn.

J. P. Trap. Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. 37—41 Hefte. 320 S. Kjbhvn.

Tegninger af ældre nordisk Arkitektur. Samlede og udgivne af V. Dahlerup, H. J. Holm og H. Storck. Anden Række. 1—5 Hefte. 15 Blade i Folio. Kjbhvn.

Danske Mindesmærker, udg. af en Forening. Anden Række. 8. Hefte. Roskilde Domkirke beskreven af J. Kornerup. 8de Afdeling. 3 lit. Tavler og 42 S. Text i Fol. Kjbhvn.

V. Falbe Hansen og *V. Scharling.* Danmarks Statistik. 1-5 Hefte. 438 S. Kjbhvn.

P. E. K. Kålund. Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island. I. Syd- og Vest-Fjærdingerne. Udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. 650 S. Kjbhvn.

O. Nielsen. Kjøbenhavns Diplomatarium. 3. Binds 3. Hefte. 328 S. Kjbhvn.

O. Nielsen. Kjøbenhavn i Middelalderen. 3—4 Hefte. 180 S. Kjbhvn.

L. Both. Østergade før og nu. 8 S. Kjbhvn.

F. R. Friis. Optegnelser om Gjentofte Sogn. 80 S. Kjbhvn.

F. R. Friis. Frederiksborg Slot i det 17de Aarhundrede. 32 S. Kjbhvn.

Fr. Carlsen. Efterretninger om Gammelkjøgegaard og Omegn. 1. Del. 318 S. Kjbhvn.

A. Petersen. Vallø og Omegn. En historisk Skildring. 1—6 Hefte. 288 S. Kjbhvn.

S. Jørgensen. Efterretninger om Faaborg Kjøbstad. 69 S. Faaborg.

L. C. Th. Frølund. Maabjerg Sogn før og nu. 16 S. Holstebro. 1875.

O. Fabricius. Horsens Kjøbstads Beskrivelse og Historie. 3—4 Hefte. 184 S. Odense.

Ph. Weilbach. Dansk Konstnerlexicon, indeholdende korte Levnetstegninger om Konstnere, som indtil Udgangen af 1876 har boet og arbejdet i Danmark eller den danske Stat. 1—7 Hefte. 560 S. Kjbhvn.

F. E. Hundrup. Stamtavle over Slægten Borgen med de deri indgiftede Slægter. Tredie forøgede Udgave ved O. Borgen. 40 S. i 4°. Kjbhvn.

Katalog over den historiske Vaabensamling paa Kjøbenhavns Tøjhuus. Udg. paa Foranstaltning af Kommissionen for den historiske Vaabensamling. 142 S. Kjbhvn.

H. F. Rørdam. Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 —1621. Udg. af den danske historiske Forening. 3. Dels 5—6 Hefte. 168 S. Kjbhvn.

C. Bruun. Samfundet til den danske Literaturs Fremme i Tidsrummet 1827—1877. 80 S. Kjbhvn.

Smaastykker.

1.

En kalendarisk Bemærkning om „dies soteriorum".

Af C. F. Bricka.

Om Oluf Borcks Fødselsdag hersker der nogen Uoverensstemmelse mellem Kilderne. Dr. E. F. Koch, som i sin Biografi af Oluf Borck berører dette, anser den 7. April (1626) for at være den rette Dag, saaledes som det ogsaa i Regelen hedder. I sin Undersøgelse bemærker han: «Man skulde vente Afgjørelsen for disse modstridende Angivelser i Autobiografien, men denne siger kun, at han er født die Soteriorum» [1]). Naar Autobiografien siger dette, da har den imidlertid i Virkeligheden sagt nok, idet den dermed har angivet en bestemt Dag, hvad da ogsaa baade Samtiden og den nærmeste Eftertid har vidst, thi Joh. Moller f. Ex. skriver, at Borch fødtes «ipso Soteriorum sive crucifixionis Christi die» [2]). I nyere Tid synes denne Kundskab derimod at være gaaet tabt: i de almindelig benyttede latinske Lexica og Fortegnelser over Helgendage og Fester vil man vist forgjæves lede efter Ordet. Det betyder, som Stedet hos Moller allerede har vist, Langfredag, og Rigtigheden af denne Forklaring fremgaar bl. a. af Jos. Laurentii Amalthea onomastica, et gammelt Lexikon, som udkom 1640 i Lucca. Her hedder det nemlig (S. 829): «Soteria, Parasceues dies, quo salutare piaculum pro nobis Christus cruci affixus Deo persoluit. Venerdì santo.» Betegnelsen har næppe været brugt meget her i Landet; dog har jeg ogsaa truffet den anvendt om en

[1]) E. F. Koch, Oluf Borck S. 5.
[2]) Cimbria lit. III. 56.

anden Mand fra det 17de Aarhundrede. Om Henrik Christensen Ejby, Rektor i Helsingør, berettes, at han døde 1696 „ipso die soterias“ [1]).

Da Langfredag 1626 netop faldt paa den 7. April, som Dr. Koch allerede har bemærket, se vi altsaa, at det er Oluf Borch selv, som har henført sin Fødsel til denne Dag, men da hans Autobiografi synes at være Kilden til de Efterretninger, som have samme Angivelse, kan man ikke sige, at de ere blevne forøgede med en ny, medens de vel snarere ere blevne reducerede til een. Derimod kan man vel nok mene, at Angivelsen har faaet større Vægt som hidrørende fra Manden selv. Dog dette Spørgsmaal vedkommer ikke denne Notits.

2.

En Notits om Christian IV's Bygmester Hans Steenwinkel.

Af C. F. Bricka.

I den nys paabegyndte Udgave af Christian IV's egenhændige Breve hedder det i en Note om Hans Steenwinkel (f. 1587 † 1639), at han virkede baade som Billedhugger og Bygmester i Kongens Tjeneste og 1619 beskikkedes til at være Bygnings-Tilsynsmand ved alle dennes Bygninger, og idet der derpaa henvises til en Række Steder, hvor han nævnes, siges der til Slutning om et af disse (F. R. Eriis, Samlinger t. Dansk Bygnings- og Kunsthist. S. 265), at der med Urette der er gjort Forsøg paa at gjøre ham til to Personer, hvoraf den ene skulde have været Sten- og Billedhugger, den anden Bygmester [2]). Den nærmere Bevisførelse for Urigtigheden af dette Forsøg kunde af Hensyn til Pladsen ikke gives i Udgaven af de kongelige Breve, men da en Begrundelse af den fremsatte Paastand dog synes ikke at burde savnes, skal jeg her fremkomme med en saadan.

[1]) Hundrup, Lærerstanden ved Helsingørs lærde Skole (Roskilde Kathedralskoles Program 1860) S. 10. — Begge Formerne, baade dies soteriorum og d. soterias, kunne bruges; ἡ σωτηρία betyder Frelsen, τα σωτήρια (sc. ἱερὰ) Festen i Anledningen af Frelsen.

[2]) Kong Christian IV's egenhændige Breve, udg. af C. F. Bricka og J. A. Fridericia, 1. Hefte (1632—33) S. 26.

Familien Steenwinkel har haft ikke mindre end tre Medlemmer, som alle vare kongelige Bygmestre og alle bare Navnet Hans: den ældre, som indkaldtes af Tyge Brahe og døde 1601, den mellemste, om hvem vi her skulle tale, og den yngre, der var ansat i Christian V's Tjeneste[1]). Om den mellemste af disse er det nu altsaa, at Hr. F. R. Friis har opstillet den Formodning, at han er forskjellig fra den Hans Steenwinkel, der som Sten- og Billedhugger arbejdede paa Frederiksborg og Børsen, og som han antager var gift med den Inger, „sal. M. Hans v. Steenwinkels Efterleverske“, der omtales i et Brev fra 1630 som boende i Halmstad. Om Bygmesteren vides af det Epitafium, som i sin Tid fandtes over hans Grav i Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, at han, som anført, var født 1587 og døde 1639, efterladende sig en Enke ved Navn Trine Villum Hybers Datter[2]).

Det maa nu for det første bemærkes, at der i og for sig slet intet er til Hinder for, at den samme Mand baade kunde være Stenhugger og Bygmester, thi det sidste Ord betegner ingenlunde, hvad vi nu kalde Arkitekt. Jørgen Friborg, som arbejdede paa Frederiksborg, betegnes afvexlende som Bygmester og Murmester[3]), og Diderik Fri, der forekommer i Rentemester-Regnskaberne som Kongens Bygmester fra 1602 til 1610, da han døde[4]), kaldes af Christian IV i hans Dagbog fra 1607 for Tømmermand[5]). Naar vi se, at det 1620 overdroges en Brøndmester (Hans Reimann) at opføre et Spir paa Frederiksborg[6]), er der intet urimeligt i, at ogsaa en Stenhugger, hvorved der ikke alene forstaas, hvad vi nu betegne

---

[1]) Weilbach, Dansk Konstnerlexikon S. 655—8.
[2]) Resenius, Inscriptiones Haffn. p. 150.
[3]) Hist. Tidsskr. IV. 573, 575, 579.
[4]) Grundtvig, Meddelelser fra Rentek. Arch. 1872 S. 195. Det hedder her, at han indtil 1602 var Arkelimester paa Agershus. Han er dog vistnok identisk med Diderik Tønnesen, som 1592 fik Bestalling som Bygmester paa Agershus (Norske Rigsregistr. III. 250).
[5]) Schlegel, Saml. z. Dänischen Gesch. II. 3. 38.
[6]) Hist. Tidsskr. IV. 585.

med dette Ord, men ogsaa en Billedhugger, kunde paatage sig større Opgaver end de, som i Følge hans egentlige Bestilling henhørte under ham. Saaledes fik da ogsaa Stenhuggeren Hans Barckmann 1601 det Hverv at fuldføre Bygningen af Kolding Slotskirke, rigtignok under Tilsyn af Bygmesteren Herkules v. Oberberg, men dog med den udtrykkelige Tilføjelse i Kontrakten, at han, hvis den nævnte Bygmester døde, skulde være forpligtet til selv at fuldende Værket[1]). Om den Hans Steenwinkel, der arbejdede paa Børsen, og som i Følge den nye Hypothese skal have været forskjellig fra Bygmesteren, vides det, at han havde en Art Overtilsyn med Børsens Opførelse. Sammen med Bygningsskriveren paa Kjøbenhavns Slot attesterede han nemlig Regninger[2]), et afgjørende Vidnesbyrd om, at han virkelig var Bygmester, med mindre man vil antage, at begge de to Hanser til samme Tid have haft med samme Bygning at bestille. Skjønt kun lidet sandsynligt, lod dette sig dog tænke, hvis ikke en anden Omstændighed stærkt talte derimod. Man maatte da nemlig vente, at der i Breve og Regnskaber altid findes en tydelig Angivelse af, hvem af de to der i hvert Tilfælde menes, men en saadan mangler i Regelen ganske. Naar Kongen giver Ordrer om, at Hans Steenwinkel skal gjøre nogle Stenbilleder og et Alter færdige (1621), eller at han skal lade hugge Ostekar (1623)[3]), da kan man vel endnu sige, at det maatte være klart for den, der modtog disse Ordrer, at der mentes Stenhuggeren, skjønt dette ikke var angivet; men hvorledes skal man tænke sig, at der er undgaaet Forvirring, naar Kongen 1616 befaler Tolderne i Helsingør at udbetale 200 Dlr. til Hans Steenwinkel, eller naar han 1625 skriver, at samme skal have den Bolig, som Peter Italiener beboede[4])? Og lige saa kortfattet har Kongen været, naar han i sin Almanak for 1618 optegner, at han har

---

[1]) Friis, Saml. t. Dsk. Bygn.- og Kunsthist. S. 369.
[2]) Lassen, Bidrag t. Børsens Hist. S. 12.
[3]) Molbech, Christian IV's Breve I. 89, 97, 133.
[4]) Molbech, Christian IV's Breve I. 40, 217. Om Peter Italiener, hvis Efternavn var Gravile eller Grivile (Griffel), se Friis, Saml. t. Dsk. Bygn.- og Kunsthist. S. 37, 267.

givet Hans Steenwinkel 200 Dlr. paa Haanden[1]). Ingensomhelst Angivelse af, hvem af de to der menes. Hvorfor? Fordi de i Virkeligheden vare en og samme Person.

Steenhuggeren Hans havde en Broder, som hed Lorens Steenwinkel, der var Stenhugger og døde 1619[2]); Bygmesteren Hans havde en Broder ved Navn Morten Steenwinkel, der var Maler[3]). Men Lorens var ogsaa Broder til den Hans, som levede 1631[4]), altsaa Bygmesteren. Saaledes ere de to Hanser komne endnu nærmere ind paa Livet af hinanden: de ikke alene arbejde til samme Tid paa samme Bygning, men de ere endog Brødre. Det klinger utroligt. Men, indvendes der, den ene af Brødrene var død 1630, da hans Enke nævnes, den anden døde 1639; hin efterlod en Enke ved Navn Inger, dennes Enke hed Trine. Ogsaa denne Indvending mod de to Personers Identitet staar paa svage Fødder, idet den hviler paa en Hypothese. Det er ganske rigtigt, at et Kongebrev af 30. Maj 1630 nævner en Inger, sal. M. Hans v. Steinwinkels Efterleverske[5]); men at hendes Mand skulde være Stenhuggeren Hans, derom staar der intet i Brevet. Sandsynligvis er Inger Enke efter den ældre Hans Steenwinkel, der døde 1601 i Halmstad, altsaa netop i den By, hvor hun 1630 siges at være bosat. For denne Formodning taler ogsaa den Omstændighed, at det af Kongebrevet fremgaar, at Inger da var en ældre Kone: hendes Datters Mand var død for nogle Aar siden, efterladende sig et Par smaa Børn[6]).

---

1) Nyerup, Magazin f. Rejseiagttagelser IV. 421.

2) Friis, Saml. t. Dsk. Bygn.- og Kunsthist. S. 48.

3) Friis, Saml. t. Dsk. Bygn.- og Kunsthist. S. 37. Han var født 1595 og døde 1640. Resenius, Inscript. Haffn. p. 149. I Weilbachs Konstnerlex. (S. 657) er han sat et Aarhundrede for sent.

4) St. Friis, Christian IV's Gravkapel S. 6.

5) Hübertz, Aktstykker vedk. Aarhus III. 71.

6) Følgende Slægtskabsforhold omtales i Brevet fra 1630: Villum Hybertsen, Kjøbmand i Helsingør [jvfr. Wegener, Aarsberetn. fra Geh. Arch. III. Till. S. 84, 86] var gift med Dyveke. Han havde en Søn Hybert og en Datter Trine; af disse blev Hybert gift med en Datter af Hans Steenwinkel den ældre og Inger, medens Trine ægtede Hans Steenwinkel, Christian IV's Bygmester, der

Medens alt taler for, at det var Stenhuggeren Hans Steenwinkel, som tillige var Kongens Bygmester, er der saaledes intet, som tyder paa, at det var to forskjellige Personer.

3.

Til Forklaring af et Sted i Christen Hansens Komedier.

Af C. F. Bricka.

Som bekjendt haves der en ny fortrinlig Udgave af Christen Hansens danske Komedier[1]). Hr. Bibliothekar Smith, som har besørget denne med sædvanlig Nøjagtighed, har ledsaget den med Indledninger saavel til de tre Skuespil i Almindelighed som til hvert af Stykkerne og deri fremsat en Række interessante, om Fortrolighed med Emnet og fin kritisk Sans vidnende Bemærkninger. En af disse har dog vakt nogen Tvivl hos mig, om den ogsaa har ramt det rigtige, og jeg vil derfor komme med en anden Forklaring, der imidlertid ikke giver sig ud for at være andet end en Gisning.

Skuespillet „Den utro Hustru“ aabnes af en Herold, som byder Tilskuerne velkomne og siger:

„Jeg er hid kommen eder til Glæde.
Jeg var en Dag i Skare;
jeg aag (ɔ: agede) hid paa en brudden Slæde,
og var jeg i stor Fare.“

„Skare“ forklarer Udgiveren (S. 37) som det svenske Skara, men Nævnelsen af dette Stedsnavn i et Haandskrift, som er knyttet til Odense Skole, forekommer ham besynderlig. „Thi, selv iberegnet denne Bys [Skaras] større Betydning i ældre Tider, hvad kunde dens Navn være andet for Skoledrengene i Odense eller selv for de agtbare Borgere samme Steds end en temmelig tom Lyd, og hvorledes skal man forklare sig, at en

---

rimeligvis var en Søn af den ældre Hans Steenwinkel. Villum Hybertsen, Ingers Svigersøn, levede endnu i Begyndelsen af 1628. Hübertz, Aktst. vedk. Aarhus II. S. IX.

[1]) De tre ældste danske Skuespil (»Christiern Hansen's Komedier«) udg. af S. B. Smith. Kbh. 1874.

Forfatter, der skrev eller bearbejdede et Stykke direkte til Brug for Fynboerne, kunde falde paa at føre en i alle Henseender saa fjærnt liggende Lokalitet frem for disses Forestiling?" Udgiveren formoder derfor, „at Stykket i sin danske Skikkelse er bleven til paa et Sted, som Skara baade i Forestillingen og i Rummet laa adskilligt nærmere end Odense", nemlig i en af de østdanske Provinser (S. 39), og idet han mener, at Stykket skyldes samme Pen, som har skrevet „Dorotheæ Komedie", nemlig Christen Hansens, forklarer han dette saaledes, at Chr. Hansen, som 1531, da „Dorotheæ Komedie" oversattes paa Dansk, var Skolemester i Odense, tidligere kan have opholdt sig hinsides Sundet (S. 88). — Ogsaa jeg tror, at „Skare" maa være Skara, men jeg ser deri ikke Grund nok til at fraskrive Odense Retten til at være „Den utro Hustrus" Fødested. Skara være mer eller mindre ubekjendt for en Fynbo i de to første Decennier af det 16de Aarhundrede, sikkert er det, at det i Slutningen af Christiern II's Regeringstid kom i Forbindelse med et andet Navn, som var paa alles Læber, — Diderik Slagheck. Ingen dansk Borger, mindst i Odense, hvor Biskop Jens Andersen havde hjemme, kunde være ubekjendt med den fremmede Æventyrers vidunderlige Skæbne, hans mægtige Indflydelse hos Kongen, hans dristige Flyven i Vejret og hans dybe Fald. Før han blev Ærkebisp i Lund, var han Biskop i Skara, og jeg ser derfor i hine Ord en spottende Allusion til ham, den vistnok almindelig forhadte Mand. Hvor godt passer ikke dette med Udgiverens Formodning om Stykkets sandsynlige Affattelsestid: de nærmeste Aar efter 1521 (S. 16, 40-1, 88)! Diderik Slagheck blev Biskop i Skara i Slutningen af 1520, blev Ærkebiskop et Aar efter og led Døden paa Baalet d. 24. Januar 1522.

I „Dorotheæ Komedie" findes i Indledningsordene ogsaa et Par Linier (S. 93), som synes mig bestemt at hentyde paa samme Person:

„Theophilus var en Skriver fin,
som bedst kan findes nu hos Rhin,
forsmaaede Himmerig og Paradis,
thi han var ikke af Gud vis."

Retshistoriske Bemærkninger om kirkelig Vielse som Betingelse for lovligt Ægteskab i Danmark.

Af

J. Nellemann.

Det Spørgsmaal, fra hvilken Tid kirkelig Vielse er bleven betragtet som den ene gyldige Form for Ægteskabs Stiftelse her i Landet, saaledes at enhver Kjønsforbindelse, ved hvilken den manglede, maatte udelukkes fra Begrebet lovgyldigt Ægteskab, er, saavidt mig bekjendt, aldrig bleven nærmere undersøgt i vor Literatur. Man gjør i Almindelighed herom kun den Bemærkning, at den kirkelige Vielse «først efter Reformationen blev en nødvendig Form for Ægteskabs Indgaaelse» [1]), eller at det «efterhaanden blev almindelig Grundsætning i den protestantiske Kirkeret at ansee den geistlige Vielse, efter foregaaende Lysning, som nødvendig Betingelse for Ægteskabets Gyldighed» [2]). Men nogen nærmere Undersøgelse af, hvorlænge det varede efter Reformationens Indførelse, inden den kirkelige Vielse blev tillagt Betydningen af den ene gyldige Form for Stiftelsen af Ægteskab, og hvilke Lovgivningsdata der i den Hen-

---

[1]) Stemann, Den danske Retshistorie, 322.

[2]) Rosenvinge, Kirkeret, 2 Udg. 171.

seende ere af Betydning, vides ikke nogensinde at være foretaget. Og dog turde dette Spørgsmaal, som andensteds er bleven drøftet og, i Hovedtrækkene idetmindste, forlængst bragt paa det Rene, baade for vor Retshistorie og for den almindelige Historie have saamegen Betydning, at et Forsøg bør gjøres paa at komme til en noget bestemtere Anskuelse derom, hvorved dog allerede paa Forhaand skal bemærkes, at der til en indgaaende Behandling af Æmnet vil behøves nye Undersøgelser af det utrykte Kildestof, der sikkert maa være tilstede, Undersøgelser, som jeg ikke har seet mig istand til at foretage. De efterfølgende Bemærkninger ere derfor i alt Væsentligt kun støttede paa, hvad der foreligger trykt, og de Resultater, hvortil jeg er kommet, trænge sikkert til at udfyldes og nøiere prøves. Maatte jeg ved nærværende Bemærkninger bidrage til at henlede Opmærksomheden paa Spørgsmaalet, saaledes at Andre ved fremtidige Kildeundersøgelser vilde have Øiet fæstet derpaa, betragter jeg Maalet med denne lille Afhandling som naaet.

Som Udgangspunkt for Undersøgelsen maa det fremdrages for Erindringen, hvilke Retsregler der vare gjældende her i Landet ved Reformationens Indførelse. Der kan da ingen Tvivl være om, at den kanoniske Ret dengang i det Hele taget var herskende i denne Materie, og at Retstilstanden forsaavidt i Principet var den samme her i Danmark som i hele den katholske Christenhed og særlig i de Dele af Tydskland, hvorfra Reformationen kom til os. Hvorledes end den ældre kanoniske Rets Sponsalietheorie bør opstilles og udvikles, om Adskillelsen mellem sponsalia de futuro og sponsalia de præsenti kjendtes i den eller ikke, om sponsalia de futuro maatte siges at være ægteskabstiftende o. s. v., ere Spørgsmaal, hvorom der i de aller-

nyeste Tider er tvistet meget[1]), men som ikke have nogen umiddelbar Interesse for nærværende Undersøgelse. Thi det tør vistnok betragtes som utvivlsomt, at efter Pave Alexander III's Tid, navnlig fra Slutningen af det 12 Aarh., blev den bekjendte og hidtil almindelig antagne Modsætning mellem sponsalia de futuro og sponsalia de præsenti udviklet og anerkjendt som almindelig kanonisk Ret ogsaa udenfor den franske Kirke, i hvilken den først er opstaaet. Og hvorledes man end vil construere Begreberne i techniskjuridisk Henseende, staae de practiske Resultater med Hensyn til alle Hovedtilfældenes Afgjørelse siden den Tid fast nok. Sponsalia de futuro, hvorved forstodes Overeenskomst om i Fremtiden at indgaae Ægteskab, stiftede ikke Ægteskab i og for sig, men naar copula carnalis paafulgte, gik consensus de futuro derved uden videre over til at blive consensus de præsenti, og gyldigt Ægteskab forelaa fra det Øieblik af. Derimod stiftedes Ægteskab ved sponsalia de præsenti eller Overeenskomst mellem Parterne om, at Ægteskab mellem dem strax skulde indtræde, uden at der behøvedes hverken benedictio nuptialis, deductio in domum eller endog kun copula carnalis for at bringe de fulde Retsvirkninger af lovligt Ægteskab til at indtræde. Det fordredes end ikke, at Parternes consensus ved sponsalia de præsenti skulde bevises paa nogen særlig Maade eller afgives under Ledsagelse af bestemte Formaliteter. Den ægteskabstiftende Kraft af Parternes blotte consensus de præsenti fremtraadte netop i den skarpeste og mest til-

---

[1]) Jfr. Rudolph Sohm, Recht der Eheschliessung 1875, 107 ff., Emil Friedberg, Verlobung und Trauung 1876, 23 ff., Sohms Svar paa Friedbergs Kritik, betitlet Trauung und Verlobung, 1876, samt endelig A. v. Scheuerl, Die Entwickelung des kirchlichen Eheschliessungsrechts 1877, 36, 58 o. fl.

spidsede Form deri, at der ingen Tvivl var om, at hemmelige sponsalia de præsenti, hvis Indgaaelse og Tilværelse holdtes skjult for Menigheden i Almindelighed og for Slægt og Venner i Særdeleshed, udgjorde fuldkommen retsgyldige Ægteskaber, naar blot Parternes Consens i fornødent Fald kunde bevises. Forandring heri skete først for den katholske Kirkes Vedkommende, nemlig ved det tridentinske Decret (1564), som til Ægteskabs Stiftelse fordrede, at Consenserklæringen afgaves «coram parocho et duobus vel tribus testibus», og nægtede sponsalia de præsenti i enhver anden Form ægteskabstiftende Virkning, samt ophævede Reglen om, at sponsalia de futuro blot ved efterfølgende copula carnalis gik over til retsgyldigt Ægteskab. I den protestantiske Kirke holdt den gamle Ret sig, som senere skal vises, meget længere. I den fortridentinske kanoniske Ret medførte Mangel af Forældres eller Værgers Samtykke til Umyndiges Ægteskab, som var bleven hemmeligholdt for dem, ikke dettes Ugyldighed, naar det først var bleven stiftet ved consensus de præsenti. Der blev paa det tridentinske Concilium i Aarene 1563 og 1564 ført en levende Strid, om der burde gjøres Forandring heri, men Resultatet blev, at man ikke dristede sig til at forkaste den gamle Regel om hemmelige Ægteskabers Gyldighed, uanseet Mangelen af Forældres Samtykke, dog at de naturligviis for Fremtiden maatte være stiftede «coram parocho et duobus testibus», see den interessante Fremstilling hos Emil Friedberg, Recht der Eheschliessung 1865, S. 107—127.

Den geistlige Indvielse (benedictio sacerdotalis) af Ægteskabet var en Skik, der ikke lettelig forsømtes, og hvis Iagttagelse hævdedes som en kirkelig Pligt. Lange Tider førend den Periode, hvormed vi her beskjæftige os, havde den vistnok udviklet sig til den bestemte Skikkelse af

kirkelig Vielse, hvis Eiendommelighed bestaaer deri, at Præsten lægger begge Parternes Hænder sammen og giver den ene til den anden[1]). Men denne kirkelige Handling var efter den kanoniske Ret uden Betydning ved Spørgsmaalet om Ægteskabets retsgyldige Stiftelse. Den indlededede kun det ægteskabelige Samlivs factiske Begyndelse. Men den var ikke nødvendig for Ægteskabets juridiske Gyldighed eller Indtrædelsen af dets fulde Retsvirkninger.

Kun paa et Punkt kan der være Tale om, at der foruden Parternes Consenserklæring (consensus de præsenti) skulde kunne fordres noget mere, idet nemlig de fleste Retshistorikere, f. Ex. Rosenvinge i hans Retshistorie I. 153 og Stemann i den danske Retshistorie S. 322, antage, at foruden consensus endvidere Ægtesengens Bestigelse var nødvendig til Ægteskabets fuldstændige Stiftelse. Der kan ganske vist ikke være nogen Tvivl om, at der i den ældste Tid foruden Fæstning og Udredelse af «mundr» tillige, for at Ægteskabets Retsvirkninger fuldstændig kunde indtræde, fordredes Brudens høitidelige Overlevering til Brudgommen. Denne Handling — Bryllupsakten — foregik paa en bestemt i Skik og Brug grundet Maade ved en festlig Sammenkomst af Slægt og Venner og afsluttedes med, at Brud og Brud-

---

¹) Oprindelig fremtraadte benedictio sacerdotalis vistnok kun som de Nygiftes Kirkegang for at modtage Kirkens Velsignelse i Anledning af indgaaet Ægteskab. I de gamle tydske middelalderlige Digte gaae Brudefolkene først til Kirke Dagen efter Bryllupet (jfr. Niebelungerne, Lohengrin m. m.). Men Kirken førte efterhaanden igjennem, at Benedictionen skulde søges, førend der skredes til factisk Begyndelse af det ægteskabelige Samliv, altsaa paa selve Bryllupsdagen. Fra en blot Velsignelse af Ægteskabet gik Præstens Medvirkning da over til at blive en egenlig Vielse, hvorved han giver Ægtefolkene tilsammen, jfr. hermed den interessante Udvikling hos Sohm, Eheschl. S. 153 ff.

gom i Vidners Overværelse lagdes i Seng med hinanden[1]). Vistnok vedligeholdt denne sidste Skik sig længe, efter at den gamle Fæstning og Udredelsen af «mundr» var forsvunden. Og det er maaskee det sandsynligste, at den gamle Retsopfattelse, at Ægteskabets Retsvirkninger ikke indtraadte, førend Bruden var factisk overgivet til Brudgommen — ved Bryllupsfesten og den dertil sig sluttende Bestigelse af Ægtesengen — endnu var herskende paa Provindsiallovenes Tid. Herfor taler Analogien fra beslægtede Folkeslag (Sverrig, Tydskland). Ligeledes kan til Støtte herfor anføres Stedet hos Sunesen III. 7, hvor Ordene «post cohabitationem habitam cum uxore legitima» saavelsom «post contractas nuptias» (ogsaa i I. 4) ganske vist synes at pege hen paa, at Bryllupet og Ægtesengens Bestigelse endnu have været ansete for relevante Kjendsgjerninger. Men klart og tydeligt kommer dette dog ikke frem i Provindsiallovenes egentlige Retsbestemmelser. Der bruges forskjellige Betegnelser for Ægteskabs Indgaaelse, sædvanligst de reent neutrale Udtryk, at Parterne ere «gifte» eller «komne sammen», hvilke Udtryk lige saa lidt dengang som nu oplyse noget nærmere om Stiftelsesmaaden. Af og til forekommer der andre Udtryk, «gift og guldfæstet» i Sk. L. III. 17, «viet» i V. S. L. III. 12, E. S. L. I. 49, J. L. I. 24, men man maa dog være enig om, at der ikke af disse Steder kan sluttes, at resp. Fæstepenges Betaling eller kirkelig Vielse i Almindelighed vare nødvendige Vilkaar for lovligt Ægteskabs Stiftelse. Det siges intetsteds i Provindsiallovene — saaledes som i adskillige samtidige fremmede Love —, at Ægteskabets formueretlige

[1]) Jfr. herom bl. a. Olivecrona, Om makars giftorätt i bo, 4 Udg. I. 151, Keyser, Efterl. Skr. II. 2. 21—23, Finsen, den islandske Familieret efter Graagaasen 236 o. m. fl.

Virkninger, navnlig Formuefælledsskabet, vare afhængige af, at Ægtefolkene havde søgt Seng sammen. Staaer det saaledes end noget uklart, om det paa Provindsiallovenes Tid endnu fastholdtes som en Retsregel, at Ægteskabet først fuldstændig stiftedes ved Brudens factiske Overlevering til Brudgommen gjennem Bryllup m. m., er det i al Fald ikke tvivlsomt, at disse Spor af den ældre Retsopfattelse i de følgende Aarhundreder faldt for den kanoniske Ægteskabsrets Indtrængen, og det kan ansees for hævet over al Tvivl, at i det 15 Aarh. kunde fuldgyldigt Ægteskab stiftes consensu alene. Dette blev antaget og fulgt som Regel i hele den katholske Christenhed ved de geistlige Domstole, under hvilke Ægteskabssager henhørte. Og hos os er der ingen Grund til at tvivle om, at de verdslige Retter føiede sig herefter, saaledes at det, der i Kirkens Øine agtedes som fuldgyldigt Ægteskab, ogsaa i alle borgerlige Forhold behandledes som saadant. Andensteds haves der vel particularretlige Afvigelser fra denne jus commune, f. Ex. i Tydskland, hvor det, for at de formueretlige Virkninger af Ægteskab fuldt kunde indtræde, paa sine Steder fordredes, at Ægtefællerne havde begyndt Samlivet med hinanden, jfr. Sohm, Recht der Eheschliessung 97. Men hos os findes ingen særlige Bestemmelser af denne Art. Forsaavidt man for Kjøbstædernes Vedkommende i denne Henseende vilde pege paa K. Hans's Stadsret c. 35 og 40, kan dens Regel simpelthen forklares derved, at den er optaget af svensk Ret, men der er ikke mere Grund til at antage, at denne Bestemmelse skulde have faaet fast Fod i dansk Ret, end de mange andre svenske Retsregler, som indeholdes i denne Konges saakaldte almindelige Stadsret, jfr. Larsens Saml. Skr. I. 1. 291. Det maa betragtes som givet, at den kanoniske

Rets Regler om Ægteskabs Stiftelse ogsaa vare Danmarks gjældende Ret herom en rum Tid førend Reformationen.

Ved Siden af de almindelige kanoniske Grundsætninger gjaldt en særegen Regel — en Slags dansk Particularret — nemlig J. L. I. 27 «Hva sum havær slökæfrith i garth mæth sik ok gangær opænbarlik mæth at sovæ oc hun havær las oc lykki oc sökær atæ oc dryc mæth hanum openbarlic i thræ wintær, hun skal vær ræt husfrö oc athælkunæ». Biskop Knud betegner dette i sin Glosse som lovlig Præsumtion, og det kan ikke heller nægtes, at der, netop naar Ægteskabets Stiftelse er aldeles formløs og ikke omgjærdet med særegne Beviisforanstaltninger, naturligen kan føles Trang til ved legale Præsumtioner at raade Bod paa den Usikkerhed angaaende Forholdets retmæssige Stiftelse og oprindelige Characteer, som ellers saa ofte vil være tilstede[1]). Men efter Ordene i J. L. I. 27 er der ingen Grund til at kalde denne Regel en blot Præsumtion. Det er et ligefremt Paabud om, at tre Aars fortsat aabenlyst Samliv som Ægtefolk skal medføre, at Parterne ansees som virkelige Ægtefæller, og at de legale Følger heraf skulle indtræde baade med Hensyn til dem selv og deres Børn[2]). Denne Retsregel var ikke gaaet af Brug paa Reformationstiden, thi J. L. I. 27 paaberaabes endnu som gjældende uophævet Ret i en Dom,

---

[1]) Et højst charakteristisk Beviis paa, hvorledes den aldeles formløse Ægteskabsstiftelse paa den fortridentinske kanoniske Rets Maade medfører Trang til ved Præsumtioner at bøde paa den Usikkerhed, som ellers vilde ledsage ægteskabelige Forbindelser og fortsætte sig i Slægtled, afgiver det i Skotland, hvor Decr. Tridentinum ikke er publiceret, ved en Parlamentsact af 1503 hjemlede saakaldte «mariage by habite and repute», jfr. E. Friedberg, Recht der Eheschl. S. 450.

[2]) I de gamle norske Love medførte tyve Aars factisk Samliv med Frille, at Parterne bleve ansete i alt Væsentligt som Ægtefolk, jfr. Ældre Gulathingsl. c. 125, Keysers Efterl. Skr. II. 1. 313.

afsagt paa Kongens Retterthing i Aaret 1538, jfr. Rosenvinges Saml. af gl. danske Domme II. 81. Snarere kunde der spørges, om den nævnte Retsregel kan antages at have havt Gyldighed uden for det jydske Retsomraade. Noget bestemt Beviisdatum i saa Henseende er mig ikke bekjendt — afseet fra, hvad der senere hen skal bemærkes i Anledning af T. Brahes Ægteskab —, men der foreligger ingen Grund til at troe, at den i J. L. I. 27 indeholdte Retsgrundsætning ikke skulde være bleven anvendt ogsaa i det sjællandske og skaanske Retsomraade, naar Spørgsmaalet kom til at foreligge der. Thi om det end er vist, at J. L. hverken kom til at gjælde eller var bestemt til at skulle gjælde som Lov i hele Riget, er det paa den anden Side ligesaa vist, at dens enkelte Bestemmelser jævnlig anvendtes i Sjælland og Skaane som subsidiair Ret, hvor Provindsens egen Lovbog ingen Regel gav for Tilfældet, forudsat at J. L.s Regel ikke stred mod de almindelige Grundsætninger, hvorfra Provindsens Lov gik ud ved Ordningen af vedkommende Materie i det Hele[1]). Seet fra dette Synspunkt kunde Intet stille sig imod at anvende J. L. I. 27. Der indeholdes i Sjæll. eller i Sk. Lov ingen Bestemmelse om, hvorledes et i lang Tid fortsat aabenlyst Samliv som Ægtefolk skal betragtes, thi det vilde være en i høi Grad uhistorisk Fremgangsmaade at anvende den nyere Tids stringente juridiske Betragtningsmaade paa Provindsiallovene og ifølge deraf slutte saaledes, at da denne særegne Stiftelsesmaade

---

[1]) Uden at lægge afgjørende Vægt paa, at J. L. meget ofte i Domme citeres som »vores danske Lov«, frembyder Rosenvinges Saml. af gl. d. Domme ikke faa Exempler paa, at J. L. blev anvendt og paaberaabt i andre Provindser, jfr. saaledes l. c. II. 38 (J. L. III. 43 anvendt paa Bornholm), III. 271 (i Sjælland), II. 49 og 240 (som vise, at J. L. II. 114 anvendtes i Sjælland og i Skaane endog fremfor disse Provindsers egne Love om Depositum).

eller Præsumtion ikke hjemles ved nogen udtrykkelig Udtalelse i Sjæll. eller Sk. L., følger deraf, at Hovedreglen «consensus, non concubitus facit nuptias» i disse Provindser gjaldt uden noget Supplement eller nogen Undtagelse, og at altsaa disse Love derved eo ipso ligefrem stemplede enhver Forbindelse, hvor consensus ei kunde paavises, som Concubinat. Det laa tværtimod nær at anvende J. L. I. 27 i de andre Provindser, fordi den ikke angaaer noget Forhold af provindsiel Characteer eller som hænger sammen med særlig jydske Institutioner, men et reent almeent Forhold, for hvis forskjellige Ordning i Landsdele, der i kirkelig og religieus Henseende, særlig med Hensyn til Ægteskabets Opfattelse, baade juridisk og factisk befandt sig under ganske de samme Vilkaar, ingensomhelst Grund kunde anføres.

Ved Reformationens Indførelse og de til dette Værks Fuldbringelse umiddelbart sigtende Skridt skete der ingen Forandring i den ældre Rets Regler om Ægteskabs Stiftelse. Navnlig kan Kirkeordinantsen af 1537 ikke antages at have indført en Nødvendighed af kirkelig Vielse til Stiftelsen af retsgyldigt Ægteskab, som ikke tilforn existerede. Den siger kun «porro matrimonium ad ministrum verbi non spectat, nisi qvantum ad conjunctionem eorum et scrupulos conscientiæ attinet; reliqva omnia ad magistratum pertinent. Matrimonialiter contra gradus prohibitos nulli conjungantur nec qui clam inter se contra voluntatem eorum, quibus subsunt, contravenerint aut non ante semel atque iterum palam in templis denuntiati sunt ac publica precatione adjuti. In quibus vero omnia se recte habent, in facie ecclesiæ juxta receptum patriæ morem a ministris ecclesiæ receptis copulentur juxta ratione, qvæ exstat in minore

catechismo Lutheri», eller i den danske Text: «Med Ægtepersoner paa Ægteskabs Vegne have Guds Ords Tjenere intet at skaffe uden at give og vie dem tilsammen og at underrette deres bekymrede Samvittigheder. Alt andet hører verdslig Øvrighed til. Der skal ingen gives tilsammen udi Ægteskab mod Forbud udi de forbudne Led, ikke heller de, som lønlig imellem sig selv have trolovet sig sammen uden deres Villie, hvilke de ere undergivne, eller de, som ikke ere tilforn en Sinde og anden aabenbar forkyndet i Kirken og med en almindelig Bøn have ladet sig hjælpe hos Gud. Men hvor som to nu ere, der ingen Hinder er hos i disse eller andre Maader, de maae udi Kirkens Nærværelse efter Landsens vedtagne Sæd af Kirkens vedtagne Tjenere lade sig samle efter den Skik og Maade, som staaer i Dr. Mortens lille Katechismus». Disse Bestemmelser kunne ikke antages at indføre en principiel Forandring i de forefundne Regler om Ægteskabs Stiftelse, saaledes som det vilde være at gjøre den kirkelige Vielse til nødvendig Betingelse for retsgyldigt Ægteskab. Havde det været Meningen, maatte Affattelsen af det paagjældende Sted i Kirkeordinantsen have været en ganske anden. Som Ordene lyde, ligger der ikke videre i dem, end at Kirkeordinantsen paalægger Geistligheden paa Begjæring at vie Folk, jfr. Ordene «maa udi Kirkens Nærværelse efter Landsens vedtagne Sæd af Kirkens vedtagne Tjenere lade sig samle» [1]). Der indføres saaledes

[1]) Man bringes ved at læse Kirkeordinantsen til at tænke paa Luthers bekjendte saa ofte citerede Ord i Fortalen til Traubüchlein ««So manches Land, so manche Sitte» sagt das gemeine Sprichwort. Demnach weil die Hochzeit und Ehestand ein weltlich Geschäft ist, gebühret uns Geistlichen oder Kirchendienern nicht darinne zu ordiniren oder regieren, sondern lassen einer jeglichen Stadt und Lande hierinne ihren Brauch und Gewohnheit, wie sie gehen. Etliche führen die Braut zweimal zur Kirche, beide

intetsomhelst nyt, thi kirkelig Benediction af Ægteskab var ogsaa almindelig Skik og Brug i den katholske Tid; det paalægges kun de evangeliske Præster at yde Menighedens Medlemmer denne Tjeneste, medens de forøvrigt ikke skulle befatte sig med Ægteskabssager, saaledes som den katholske Geistlighed havde gjort. Men samtidig hermed opstiller Kirkeordinantsen visse Betingelser for, at Vielsen af Præsten maa foretages. At Kirken ikke kunde række Haanden til at føre Personer, der vare hinanden beslægtede eller besvogrede i de forbudne Led, sammen i Ægteskab, er en Selvfølge. Dernæst var det stemmende med Luthers Grundsætninger at modarbeide hemmelige Ægteskaber, hvortil han henregnede Ægteskaber indgaaede af Umyndige uden deres Forældres eller Værgers Vidende og Villie, og det kunde derfor heller ikke tillades Geistligheden at hjælpe til ved saadannes Stiftelse. Endelig indskærpes det i naturlig Sammenhæng hermed, at der skal lyses to Gange i Kirken, førend Vielsen maa foretages, hvorimod Kirkeordinantsen intet indeholder om, at Parterne skulle troloves af Præsten eller i hans Nærværelse eller overhovedet paa nogen sollen Maade. Der stilles disse Betingelser for, at kirkelig Vielse maa foretages, men der foreskrives Intet om, at denne overhovedet skal være nødvendig til Indgaaelse af et i den borgerlige Lovs Øine gyldigt Ægteskab.

At Kirkeordinantsen af 1537 ikke tænker paa at ind-

---

des Abends und des Morgens; etliche nur einmal; etliche verkündigen's und bieten sie auf auf der Kanzel, zwei oder drei Wochen zuvor. Solches alles und dergleichen lasse ich Herren und Rath schaffen und machen, wie sie wollen; es geht mir nichts an. Aber so man an uns begehret, für der Kirchen oder in der Kirchen sie zu segnen, über sie zu beten, oder sie auch zu trauen, sind wir schuldig, dasselbige zu thun», jfr. Strampff, Dr. Martin Luther: Ueber die Ehe. Berlin 1857. S. 340—41.

føre kirkelig Vielse som den lovgyldige Stiftelsesmaade af Ægteskab, er ikke andet end, hvad man maatte vente, thi Reformatorerne opstillede dengang slet ikke en saadan Fordring. Luther[1]) selv anbefalede vel at lade det ved Parternes offentlige Consenserklæring stiftede Ægteskab indvie ved Kirken, inden det ægteskabelige Samliv begyndtes, men han paatog sig ikke at foreskrive Noget om Ægteskabets borgerlige Gyldighed og hvad dertil fordredes, jfr. Strampff l. c. S. 338—39. I denne Henseende tog han den historisk overleverede Retstilstand som noget Givet, det ikke var hans Sag at forandre. I Principet bevæge hans Betragtninger sig paa denne Grundvold, om han end kritiserede de herskende Anskuelser hos Juristerne paa enkelte Punkter. Hans Theori om Ægteskabs Stiftelse holdt sig saaledes i det Væsentlige til den kanoniske Ret. Afvigelserne gik i al Fald slet ikke i heromhandlede Retning. Han angreb den kanoniske Rets Adskillelse mellem sponsalia de futuro og sponsalia de præsenti, saaledes som denne Adskillelse dengang opfattedes, og paastod, at denne Distinction i det tydske Sprog og den deraf betingede tydske Folkeforestilling ikke kunde forstaaes; han mente derimod, at alle sponsalia maatte ansees som sponsalia de præsenti, undtagen hvor der udtrykkelig var tilføiet en Betingelse eller en Tidsfrist; kun disse sidste sponsalia vilde han betragte og behandle som sponsalia de futuro; alle andre sponsalia vare efter hans Mening de præsenti og derfor eensbetydende med virkeligt Ægteskab for Gud og Mennesker, jfr. Strampff 287—88, 318—19. Det andet Punkt, hvori Luther stærkt accentuerede sin Uenighed med den kanoniske Ret, var det, at han ikke

[1]) I Henseende til Luthers Udtalelser om Ægteskabet har jeg benyttet det af Strampff under Navn af «Dr. Martin Luther: Ueber die Ehe, Berlin 1857» udgivne Udtog af hans Skrifter.

ansaa hemmelig Trolovelse for gyldigt Ægteskab, og til hemmelig Trolovelse regnede han enhver Trolovelse, som var indgaaet af Umyndige uden deres Forældres eller Værgers Vidende og Ville, jfr. Strampff 288, 313[1]). Et i denne Forstand hemmeligt indgaaet Ægteskab ansaa han for ugyldigt, og paa denne Afvigelse fra den kanoniske Ret synes han at have lagt megen Vægt; han var derfor imod Slutningen af sit Liv vred paa Juristerne, fordi de ikke vilde give ham Medhold heri. — Luther reiste saaledes ingen Modsigelse mod den Retstilstand, han forefandt, nemlig at Ægteskab retsgyldig kunde stiftes uden nogensomhelst kirkelig Act[2]). Melanchton staaer paa ganske det samme Standpunkt, kun at han nærmer sig noget mere til Kanonisternes Opfattelse, idet han holder for, at Umyndiges Ægteskab, der er indgaaet mod Forældrenes Villie, ikke kan opløses, naar Ægtefællerne have havt virkeligt ægteskabeligt Samkvem med hinanden[3]). Og den her fremsatte Grund-

[1]) »Weil die Ehe ein öffentlicher Stand ist, der öffentlich für der Gemeine soll angenommen und erkannt werden, ist es billig, dasz es auch öffentlicher Weise gestift und angefangen werde mit Zeugen, die solchs beweisen können, weil Gott spricht. Alle Sachen sollen bestehen in zwei oder dreier Mund .... Auf dasz aber nicht Jemand hier ein Wortgezänk anrichte, heisze ich das heimlich Verlöbnisz, das da geschiet hinter Wissen und Willen derjenigen, so die Ueberhand haben und die Ehe zu stiften Recht und Macht haben als Vater und Mutter und was an ihrer Statt sein mag. Denn obgleich tausend Zeugen bei einem heimlichen Verlöbnisz wären, so es doch hinter Wissen und Willen der Aeltern geschähe, sollen sie alle tausend nur für einen Mund gerechnet sein ....»

[2]) Herved kan eftersees Friedbergs udførlige Fremstilling i Recht der Eheschl. 203—211 smhdt. med 225—226. I denne Retning har Friedbergs Opfattelse ikke mødt nogen Opposition, men baade Sohm l. c. 197 og Scheuerl l. c. 126 ere fuldkommen enige deri, at Luther antog, at Ægteskab retsgyldigt kunde stiftes uden kirkelig Vielse, saavelsom overhovedet uden Sollennitet af nogen Art.

[3]) Friedberg l. c. 227.

opfattelse findes hos alle de lutherske Theologer og Jurister hele det 16de Aarhundrede igjennem og langt ind i det 17de[1]. Den af Luther hævdede Opfattelse, at Forlovelse i Reglen var at opfatte som sponsalia de præsenti, hvor ikke en Tidsfrist eller en Betingelse var tilføiet, og derfor stiftede Ægteskab, kom ogsaa fuldstændigt til Gyldighed i den practiske Retsanvendelse. Vidnesbyrd herom haves i mange Responsa fra de theologiske og juridiske Faculteter ved de lutherske Universiteter og fra de lutherske Consistorier. Saaledes udtalte Universitetet i Vittenberg i Aaret 1565: «dasz solche öffentliche Eheverlöbnisz, da sine conditione per verba de præsenti einer dem anderen die Ehe zugesaget, eine rechte Ehe ist vor Gott und vor der Welt, ungeachtet wenn gleich das Beischlafen nicht erfolget ist»[2], jfr. Dedekenn, Thesaurus consiliorum et decisionum III. 187. Endnu i 1597 udtaler Universitetet i Vittenberg: «dasz es also vor Gott und der Welt eine rechte verbindliche Ehe zwischen ihnen beiden geschlossen, ungeachtet ob sie gleich, Christlichem Brauch und Gewohnheit nach, durch den Priester ehelich nicht getraut und gesegnet noch mit ehelichem Beilager solch Ehegelübde vollzogen haben. Nuptias enim seu matrimonium non concubitus facit sed consensus»[3]. I 1595 afgav Consistoriet i Stuttgart en Kjendelse angaaende det Spørgsmaal, om en Vielse af lutherske Brudefolk, fore-

---

[1] See den udførlige Redegjørelse hos Friedberg 228—240.

[2] I Indledningen til dette Responsum sige Professorerne «wollen wir euch — nicht bergen, wie es damit nicht allein zu diesen Zeiten, sondern auch bei Leben Weiland des Ehrwürdigen und Hochgelahrten unseres lieben Herrn und Vaters Doctoris Martini und der anderen unsern lieben Herrn Præceptoren je und allwege in diesen Kirchen und Consistorien also gehaltenworden». Responsummet indholder altsaa, hvad der lige siden Luthers egen Tid var antaget og fulgt af Universitetet i Vittenberg.

[3] Friedberg l. c. 276.

taget af en katholsk Præst, fordi en luthersk ikke kunde faaes, var gyldig, hvilket Spørgsmaal besvaredes bekræftende bl. a. af den Grund «quia etiam privatus quispiam possit confirmare matrimonium», og der tilføies «contractus matrimonii politicus magis est qvam ecclesiasticus», jfr. Dedekenn, Thesaurus III. 301. I Forbindelse hermed kan anføres en Kjendelse af det theologiske Facultet i Leipzig, som meddeles af Dedekenn l. c. 195, hvor det hedder: «Was Gott zusammen gefüget hat, soll kein Mensch nicht scheiden. Nun aber wo Bräutigam und Braut sind, welche sich mit einander verlobet und in Beisein herlicher Leute einander die Ehe versprochen haben, die hat Gott zusammen gefüget, sie sind in Gottes Augen Eheleute, darum soll sie kein Mensch scheiden .... Und ob wohl benedictio sacerdotalis, deductio in domum et cohabitatio noch nicht erfolget, so ist doch benedictio nicht simpliciter die essentia conjugii, die deductio in domum ist conjugii conseqvens, und bleibt die Regel wahr: consensus non concubitus facit matrimonium. Nun ist zwischen Braut und Bräutigam der consensus, sie haben sich ehelich verlobet, sie können ihrer Zusage nicht widerkommen, und ist demnach unter ihnen conjugium contractum, licet non consummatum.» Som en Følge af denne hele Opfattelse, hvorefter sponsalia, forsaavidt de ei vare betingede eller knyttede til Tidsfrister, ansaaes som consensus de præsenti og derfor som Ægteskab stiftende, maa det betragtes, at Personer, der paa denne Maade havde bundet sig, ikke kunde løses fra hinanden undtagen af de samme Grunde, af hvilke Ægteskabsskilsmisse kunde indrømmes. Det hedder saaledes i det ovenfor nævnte Vittenberger Responsum af 1565: «Wann zwei Personen gebührlicher und ordentlicher Weise einander die Ehe zugesaget und sich öffentlich verlobet haben, dasz sie mit einander ex mutuo dissensu

solche Ehegelübde nicht können oder mögen aufsagen oder davon abstehen, es wären dann solche Ursachen und causæ sufficientes vorhanden, dadurch auch die vollzogene Ehe et matrimonium copula consummatum könnten geschieden werden». I Overeensstemmelse med hele denne Opfattelse udhæver Luther, at naar offentlig Forlovede gjøre sig skyldige i Utroskab imod hinanden, er det «Ægteskabsbrud», ligesom han ogsaa lærte, at naar en Mand havde offentlig forlovet sig med tvende, den ene efter den anden, skulde han ubetinget blive hos den første, hvis hun vilde have ham, og forlade den sidste, selv om han havde beligget hende, medens han ikke havde havt noget at skaffe med den første, jfr. Strampff l. c. 326, 331[1]).

Luthers Opfattelse blev Grundlaget for den protestantiske Kirkerets Behandling af disse Spørgsmaal; men den modificeredes og klaredes nærmere af hans Disciple. Navnlig udvikledes af disse Adskillelsen mellem Begreberne matrimonium inchoatum og matrimonium consummatum. Man fastholdt vel, at Ægteskab var stiftet ved Forlovelsen (consensu), men man lærte derhos, at det først fuldbyrdedes enten ved copula carnalis eller — hvad der senere hen tillagdes lige Virkning — ved kirkelig Vielse. Først da var Ægte-

[1]) Luthers her citerede Udtalelser angaae aabenbart kun sponsalia de præsenti, under hvilket Synspunkt han, som bemærket, i Reglen saa enhver offentlig Forlovelse; hemmelige Forlovelser, som han nærmest saa under Synspunktet af sponsalia de futuro, ansaa han i Reglen for ugyldige, men med Hensyn til dem tillagde han dog den Omstændighed, at Besvangrelse kom til, en betydelig Vægt; han mente saaledes, at naar en Mand forlovede sig hemmeligt og besvangrede sin Forlovede, og han derefter indgik offentlig Forlovelse med en anden, maatte denne sidste, forsaavidt han ikke havde havt med hende at gjøre, staae tilbage for den første hemmeligt Forlovede, fordi den sidste havde sin Ære uskadt og den første ikke paa nogen anden Maade kunde gives Opreisning, jfr. Strampff 327, 330—34.

skabet fuldkommet. Det retlige Baand var tilveiebragt ved Forlovelsen, matrimonium var inchoatum, men det var dog ikke uden Betydning i Henseende til Ægteskabets Retsvirkninger, at det virkelig paa en af de ovenanførte Maader fuldbyrdedes, gik over til at blive matrimonium consummatum, jfr. hermed hvad der senere skal blive bemærket om Opløseligheden af resp. matrimonium inchoatum og consummatum samt om N. Hemmingsens Anskuelser. I Samklang med det Anførte antog man, at den i godt Folks Nærværelse gjensidig givne Consenserklæring medførte, at Parterne ved den verdslige Øvrighed skulde tvinges til at fuldbyrde Ægteskabet saavel ved at lade kirkelig Vielse foretage som ved at tiltræde det ægteskabelige Samliv, ikke saaledes, at heri laa det Ægteskabet stiftende Moment, men saaledes, at heri laa en Fuldbyrdelse af det allerede retsgyldig tilstedeværende ægteskabelige Baand mellem Parterne. Herpaa haves mange Exempler hos Dedekenn, f. Ex. Responsum af det chursachsiske Consistorium (III. 190): «Nehmlich dasz auch denen, so sich allein ehelich ordentlicher Weise verbindlich verlobet, nicht solle frei stehen, sich mit ihrem Willen von einander zu scheiden, sonderlich in Verweigerung durch rechtlich Amt, wo es vornehme Personen wären, captis pignoribus, oder, wo die Person geringes Standes, mit Gefängnisz die Ehe zu vollziehen sollten angehalten werden»; to Kjendelser af Consistoriet i Vittenberg (ibidem 194): «So seyn Sie auch beide ihres Vorwendens ungeachtet solch öffentliches Ehegelübd mit Christlichem Kirchgang und ehelichem Beilager zu vollziehen schuldig und werden auf ihr Weigern von der weltlichen Obrigkeit dazu gebührlich angehaltet und compellirt»; Kjendelse af det theologiske Facultet i Leipzig (ibidem 196): «und die desertion ernstlich gestrafet, ja vielmehr pars desertrix, si justam causam

non habuerit, durch Zwang der weltlichen Obrigkeit ad cohabitandum ernstlich und billig angehalten wird». Om Ægteskabet var bleven consummeret eller ikke, øvede især Indflydelse ved Spørgsmaalet om dets Opløsning. Thi medens det, naar matrimonium var consummatum, fastholdtes, at Skilsmisse ikke kunde tilstedes uden de bestemte og anerkjendte egentlige Skilsmissegrunde, var man ikke saa stræng med Hensyn til at tillade Opløsningen af et matrimonium, der blot var inchoatum. Vel kunde det ikke tillades Parterne, blot fordi de derom vare enige med hinanden, at ophæve en indgaaet offentlig Forlovelse, men dertil maatte haves Consistoriernes Tilladelse, og der maatte være en antagelig Grund, i Henseende til hvis Bedømmelse der dog iøvrigt havdes en vis Frihed. Navnlig kom den anførte Distinction til Anvendelse, naar der forelaa Collisioner mellem flere Ægteskaber. Det blev saaledes meget tidligt efter Luthers Tid i Modsætning til hans Mening den almindelige Lære, at naar en Mand havde offentlig forlovet sig med En uden dog at have havt yderligere med hende at skaffe, og han derefter retsstridig forlovede sig med en anden, gaaer denne sidste Forbindelse, dersom den er consummeret ved copula, forud for den ældre, jfr. iøvrigt om denne Gjenstand Sohm l. c. 208—209.

Medens det saaledes utvivlsomt hele det 16 Aarhundrede og i ethvert Fald et godt Stykke ind i det 17 Aarhundrede var den almindelige protestantiske Kirkerets Opfattelse, at retsgyldigt Ægteskab stiftedes ved Parternes Consenserklæring, idetmindste naar denne afgaves i gode Mænds Overværelse og consummeredes ved copula, var det dog alligevel den kirkelige Anskuelse, at det stred mod god christelig Skik og Orden, at de Paagjældende begyndte det ægteskabelige Samliv førend den kirkelige Indvielse af Ægteskabet. Og det er sandsynligt, at

denne Anskuelse, som efterhaanden gjorde sig gjældende med større og større Styrke og mere og mere blev omgjærdet med verdslige Tvangsmidler og Straffe, medens Læren om matrimonium inchoatum og matrimonium consummatum aabnede Veien til at sætte det førstnævnte Begreb mere og mere i Klasse med blotte sponsalia de futuro, er den egentlige Kilde og Begyndelse til den i næsten alle protestantiske Lande senere opkommende Retsanskuelse, at den kirkelige Vielse var det Afgjørende med Hensyn til Ægteskabs Stiftelse. Men oprindelig laa der i den ovennævnte kirkelige Anskuelse om det Utilstedelige i, at Parterne flyttede sammen førend den kirkelige Bekræftelse af deres Ægteskab, ikke nogen Tvivl om, at Consenserklæringen var tilstrækkelig til at stifte retsgyldigt Ægteskab, forsaavidt alle borgerlige Virkninger heraf angaaer. Der anvendtes vel i nogle Kirkeordinantser Straf for saadan Sammenflytning, og det var allevegne Geistlighedens Pligt at advare og ivre derimod, selv om ingen egentlig Straf anvendtes, men det betvivledes paa den anden Side ikke, at naar de Paagjældende flyttede sammen og avlede Børn forinden den kirkelige Bekræftelse af Ægteskabet, vare saadanne Børn ægte, og Forældrene rette Ægtefolk, om disse end paadroge sig kirkelig Censur eller paa nogle Steder endog tillige verdslig Straf ved deres Forhold[1]. Betegnende i fornævnte Hen-

[1]) Luther siger heller ikke andet herom, end at det var en forargelig Skik, der røbede Ringeagt for Kirkens Indvielse af Ægteskabet, men ikke at Forbindelsen var ugyldig fra et borgerligt Synspunkt, f. Ex. «Denn es ist an etlichen Orten ein sträfflicher Brauch, dasz man bald auf die Vermählung ein groszes Wühl und wüstes Gefresz anrichtet, und bald dieselbige Nacht die zwey versprochene Ehemenschen zusammen legt, darauff erst nach etlichen Wochen zu Kirche geht. Welches doch nicht anders ist denn eine unmechtige Begierde und eine Anzeigung, dasz Du bald kleinachtest die Benediction gleich wie der Esau, und in

seende er det, at Universitetet i Vittenberg i Aaret 1567 i Anledning af, at Raadet i en By klagede over, at Forlovede hyppigt flyttede sammen førend Vielsen, svarede, at der ikke kunde anvendes Straffe eller dsl. herimod, thi saadanne Forlovelser vare i Virkeligheden Ægteskaber, og ved at anvende Straffe kunde man let give Anledning til den urigtige Mening, at Børn af slige Forbindelser ikke vare ægte og paadrage disse «nachtheiligen Vorwurff und Auffruck»; derfor maatte man, hvor forargelig end den Ting var, indskrænke sig til christelige Formaninger, jfr. Friedberg 279[1]). Hvor hyppigt det har været iblandt Menigmand, at Forlovede flyttede sammen førend Vielsen, kan sluttes af de talrige og gjentagne Forbud herimod i de kirkelige Love. Dette ogsaa hos os bekjendte Factum lader sig ikke fyldestgjørende forklare ved blot at henvise til Tidsalderens formentlige løse Sædelighedsbegreber o. s. v. Heller ikke har det megen Sandsynlighed for sig at antage, at Menigmand opfattede Trolovelsen saaledes, at den gjorde Vielsen overflødig, thi en saadan Misforstaaelse vilde ikke have kunnet bevare sig overfor Geistlighedens idelige Belæring og Paamindelse i saa Henseende, og dernæst maa imod denne Forklaringsmaade erindres, at For-

---

der Ehe nichts denn fleischlichen Lust suchest», jfr. Friedberg l. c. 277, Note 6.

1) Universitetet udtaler i Erklæringen «so viel die Personen belangt, ist's an dem, dasz wider solche Personen derwegen im Rechten keine Straf geordnet, sintemal nach beschehener Verlöbnisz zwischen ihnen eine rechte Ehe ist, und sie vor Eheleute zu halten, wie denn auch die Kinder, so aus solcher Zusammenhaltung geboren, vor ehelich gehalten und von ehrlichen Stände oder Zunfften nicht müssen ausgeschlossen werden, und ist solcher Personen fürnehmen selbst grosse Schad, dasz sie sich andern Leute ins Maul setzen müssen, gleich wohl daneben bekennen, dasz solches wider Christliche Zucht, desgleichen wieder gewohnlichen Christlichen Brauch der Copulation, sintemal der Ehestand unbeflecket und ohne Ergernisz angefangen werden soll».

lovedes Sammenflytning var en Vane, som er meget ældre end den kirkelige Trolovelse, og som skriver sig fra en Tid, da Forlovelsen kun fremtraadte som Ægteskabsløftets Udvexling i gode Mænds Nærværelse, altsaa en reen privat Handling, som der ikke kunde være Tale om at forvexle med kirkelig Vielse. Det ligger meget nærmere at forklare Menigmands Tilbøielighed til at flytte sammen efter Forlovelsen som en ganske naturlig Vedhængen ved en nedarvet og i Aarhundreder rodfæstet Retstilstand, hvorefter Ægteskabet i Et og Alt var stiftet ved Consenserklæringen, og det synes heller ikke vanskeligt at forstaae, at Menigmand, naar det dog erkjendtes, at Forlovelse var Ægteskab, og at de i slig Forbindelse avlede Børn vare ægte, havde ondt ved at indsee, hvorfor det da var Synd at flytte sammen førend Vielsen. Først da den Anskuelse kom frem, at der intet retsgyldigt Ægteskab var tilstede, førend Vielsen havde fundet Sted, kunde et klart og forstaaeligt Standpunkt i Henseende til at bekjæmpe den nævnte Tilbøielighed vindes.

Af det Anførte fremgaaer det, at Kirkeordinantsen af 1537 ikke har tænkt paa at foreskrive kirkelig Vielse som den eneste Maade, hvorpaa gyldigt Ægteskab kan stiftes. Det skal nu nærmere paavises, at der hengik en rum Tid efter Kirkeordinantsen, inden den Retsanskuelse dannede sig her i Riget, at kirkelig Vielse var det afgjørende Kjendemærke paa lovligt Ægteskab; og det, hvori dette adskilte sig fra ulovlige Forbindelser. Til Oplysning i saa Henseende kan anføres:

1) Den første evangeliske Biskop i Sjællands Stift Peder Palladius siger i sin Visitatsbog (Grundtvigs Udg.) S. 82—83, fra omkring Aaret 1540, paa det Sted, hvor han taler om Brudeoffer.... «fordi der maa Ingen leve til Hobe uden Ægteskab udi noget Skjænds-Levned; Ingen

maa heller leve tilsammen i Ægteskab, uden de kunne bevise deres Ægteskab: derfor gjør man Bryllup, derfor komme Brud og Brudgom til Kirken og lade dem vie tilsammen i hver Mands Aasyn, at der skal være godt Vidnesbyrd til deres Ægteskab. — I vide ikke, hvad Fare eder og eders Børn paahænger, naar I ere ikkun trolovede eller hjemme tilsammen givne aleneste og ikke komme for Kirkedøren tilsammen og lade eder vie. — Der kunde været en Mand eller to tilstede, den Tid I bleve saa hjemme givne tilsammen: de kunne døe bort førend I selv, end siden end førend eders Børn kunne døe bort; der kunde komme En efter eders Død og kalde eders Barn en Horesøn: hvormed vil han da bevise sine Forældre at have været to Ægtefolk, naar de ere alle bortdøde, som paa den Tid hos vare? Men dersom I gjorde Bryllup eller ellers lode eder vie tilsammen i Kirken, da kunde der komme unge Børn til eders Bryllup, 10 eller 12 Aar gamle, som siden voxede op og kunde bære Vidnesbyrd om eders Ægteskab hundred Aar derefter, om nogen vilde kalde eders Børn Horebørn. Derfor er Vielse skikket af gammel Tid, Ægtefolk til Gode; ellers vil der komme Klammer efter eders Død o. s. v. — Hvo, som hertil haver det forsømt, da kunne I endnu give eders Sognepræst det tilkjende, saa han kan kalde eder af eders Stole en Søndag, naar Tjenesten er ude, og sige saa til den gode Almue: I gode Christne! disse to Personer ville nu aabenbare deres Ægteskab; saa ville vi gjerne høre deres Bekjendelse. Mand! bekjender Du, at hun er din Ægtehustru, og at I ere trolovede og givne hjemme tilsammen? Ja, det bekjender jeg. Qvinde! bekjender Du o. s. v. Nu vel, saa giver hverandre eders Haand derpaa i denne Almues Nærværelse» o. s. v.[1]) Længere hen hedder det «Men her-

[1]) Det fremgaaer klart af de i Texten citerede Ord, at Ægteskabet

efter maa Ingen gives tilsammen, hverken af Præstemænd eller Andre, førend der er lyst tre Gange af Prædikestolen om deres Ægteskab: om der kunde være nogen, som kunde have noget deri at sige. At de trolove hverandre desimellem udi gode Folkes Nærværelse med det Vilkaar, at Ingen kan forhindre deres Ægteskab, naar der lyses for dem, det forbydes ingen[1]). — Ikke tørve (ɔ: behøve) de heller alle sammen gjøre Bryllup, som lade dem vie af Sognepræsten; det giver sig vel selv....; men hvilke, som ikke formaae at gjøre Bryllup, de komme alligevel til Kirken og lade dem vie og gaae siden hjem tilsammen og æde, hvad Gud haver givet dem tilsammen.» Det fremgaaer heraf, at Palladius i Overeensstemmelse med Luthers Lære anseer Trolovelse for Ægteskab. Han gaaer ud fra, at de, der ere trolovede og givne tilsammen hjemme, ere Ægtefolk, men han foreholder Almuen, at Beviset for deres Ægteskab let kan tabes og deres Børns Egenskab som ægte drages i Tvivl, naar deres Ægteskab kun er indgaaet hjemme for et Par Vidner og ikke er offentligen indviet ved Kirken. Og han raader derfor de Ægtefolk, der ikke endnu have gjort det, til at lade deres Ægteskab publicere og bekræfte for Menigheden i Kirken. Han betragter aabenbart Vielsen kun som en Beviishandling, hvorved der gives det allerede ved Trolovelsen

---

ansees for at være tilstede i Forveien; Præstens Handling er kun bevidnende og publicerende det.

[1]) Disse noget dunkle Ord betyde aabenbart, at Vielsen vel ikke maa foregaae, førend der er lyst — som der staaer i Kirkeordinantsen —, men at dette dog ikke skulde være til Hinder for, at Parterne imidlertid trolovede sig med hinanden og derved indgik et virkeligt Ægteskab med den Virkning, at det ikke kan forhindres, om end Indsigelser maatte fremkomme efter Lysningerne. Sohm, Recht der Ehesch. S. 214, paaviser Exempler paa denne Opfattelse andensteds: «das Aufgebot ist ein Aufgebot einer bereits geschlossener Ehe» o. s. v.

stiftede Ægteskab Notorietet. Ogsaa fortjener det at bemærkes, at han kun indskærper Ægtefolk Hensigtsmæssigheden af at lade sig kirkelig vie for deres egen og deres Børns Skyld, men det betegnes ikke endnu som en kirkelig Pligt, og Trolovede, som leve sammen og avle Børn førend Vielsen og uden denne, trues ikke med kirkelig Censur eller anden Straf.

2) En Dom af Rector og Professorer ved Kjøbenhavns Universitet i Forbindelse med Superintendenterne af 10 August 1540 i Sagen om Birgitte Giøs Ægteskab med Jesper Daa, trykt i D. Mag. 3 R. I. 173. Som bekjendt var Birgitte Giø i hendes tidlige Ungdom bleven lovet Jesper Daa til Ægte, og en Forlovelse med hende bleven afsluttet, til hvilken det synes, at hun har været tvungen, ligesom hun i al Fald dengang var saa ung, at hun ikke kunde have noget ret Begreb om, hvad Ægteskab og Samtykke hertil havde at betyde. Det Spørgsmaal forelaa da til Besvarelse for Universitetet, om hun var bunden ved den omhandlede Forlovelse som et Ægteskab. Det er klart, at Universitetet i og for sig gik ud fra Luthers Opfattelse, at der ingen Forskjel var paa offentlig Forlovelse og paa Ægteskab, og det er ligesaa klart, at man ogsaa gik ud fra, at kirkelig Vielse ikke behøvedes, for at et gyldigt Ægteskab kunde være tilstede, ligesom det endelig ogsaa kan sees, at man ikke antog, at Forlovelsen skulde være consummeret ved copula carnalis for at blive til Ægteskab. Thi hvis Universitetet var gaaet ud fra en af disse to sidste Antagelser, vilde Svaret have lydt simpelthen paa, at da ingen af disse Omstændigheder her vare tilstede, hvilket er aabenbart nok af Sagens hele Sammenhæng, var der heller ikke noget Ægteskab. Saaledes er Universitetets Raisonnement imidlertid ikke; der tales ikke et Ord om Mangel af

Vielse eller copula, men hele Undersøgelsen rettes kun paa Samtykket, om dette var i og for sig tilstrækkeligt, eller om det led af Mangler, som medførte dets Ugyldighed, og kun fordi det sidste antoges, kom man til det Resultat, at der ikke var noget ret Ægteskab for Gud tilstede mellem ovennævnte to Personer. Der er en anden Betragtning, som kunde tænkes at være gjort gjældende i denne Sag. Det kunde siges, at da den Forlovelse, som Spørgsmaalet angik, var afsluttet i Aaret 1521 eller 1522, maatte dens Gyldighed bedømmes efter den kanoniske Ret uden Hensyn til Kirkeordinantsen, saaledes at den hele Afgjørelse ikke beviser noget med Hensyn til, hvad der efter de protestantiske Anskuelser maatte antages. Men det er klart af Dommens Raisonnement, at Universitetet ikke har lagt en saadan Betragtningsmaade til Grund, som ikke med et Ord fremhæves, hvorimod det meget mere fremgaaer, at man ikke afgjør Sagen efter andre Grundsætninger end dem, der vare gjældende i det Øieblik, Dommen fældedes, og maatte have været bragte til Anvendelse, om Forlovelsen var indgaaet i 1540 i Stedet for i 1521 eller 1522. Desuden maa det ikke glemmes, at det Resultat, hvortil man kom, neppe vilde have været begrundet i den kanoniske Ret, men netop nærmest maa ansees som en Følge af Luthers bekjendte ovenfor anførte Theori, at Forlovelse er sponsalia de præsenti og derfor Ægteskab.

3) Sagen angaaende Magister Iver Bertelsen og hans Fæstemø Kirstine Sørensdatter af Ribe, som blev behandlet i Consistorium 22 Januar 1567, trykt i Ny kirkehist. Saml. I. 29. Det var indrømmet, at Iver Bertelsen havde trolovet sig med Kirstine Sørensdatter, men at han senere, «fordi det ei blev holdt, hvad man havde lovet ham», havde givet hende en Affindelsessum og ikke vilde have mere med

hende at gjøre. Under Voteringen i denne Sag udtaler N. Hemmingsen: «Det haver altid været holdet her udi Riget, at de Folk, som hinanden have trolovet, og derover haver været Vidnesbyrd og Beviisning, og de have givet hverandre Fæstensfæ, de Folk er Ægtefolk for Gud og Verden. Hvilket altsammen at have været mellem Eder og den Pige beviisligen findes. Thi er I Ægtefolk.» De øvrige Professorer og Præsterne udtalte sig paa lignende Maade og holdt navnlig paa, at dersom Magister Iver ikke vilde have sin Fæstemø, maatte han ikke gifte sig med nogen anden, saalænge hun levede, eftersom der ikke forelaa nogen lovlig Grund til at forskyde hende. Ogsaa her sees det klart, at kirkelig Vielse ikke ansaaes for nødvendig til ret lovligt Ægteskabs Stiftelse, men at den blotte Forlovelse hertil var tilstrækkelig, uden at concubitus kom til. I det Hele taget fastholder Universitetet i 1567 aldeles de samme Anskuelser som i 1540. Consenserklæringen sees at være bleven betragtet som det afgjørende, i al Fald naar Forlovelsen ikke kunde agtes for hemmelig, og naar Samtykkets Endelighed havde faaet sit Udtryk i, at Fæstensgave var givet. Iøvrigt er der ikke Tale om nogen bestemt Form for Consenserklæringens Afgivelse, og navnlig fremtræder Trolovelsen ikke endnu som nogen offentlig Act, der afsluttes af eller for Præsten. Først i Frederik den 2dens Ordinants om Ægteskabssager af 1582 foreskrives: «og paa det Alting kan gaae des ordentligere og skikkeligere til, skal efter denne Dag ingen Trolovelse skee, uden at Præsten og fem andre Vidnesbyrd idetmindste ere der overværende».

4) Ogsaa i den Retning anerkjendtes Conseqventserne af, at Forlovelsen opfattedes som medførende virkeligt Ægteskab, at de Børn, som Fæstefolk avlede med hinanden, ansaaes for Ægtebørn. Denne Sætning — som var stemmende med

den almindelige protestantiske Kirkerets Opfattelse, og som vedblev at holde sig, efter at Forskjellen mellem Trolovelse og Ægteskab var bleven fastslaaet i Lovene — synes at være anerkjendt i en Dom af Kongens Retterthing fra 1529, trykt i Rosenv. Gl. D. I. 43. Vel viser selve Dommens Indhold ikke bestemt, at Forældrene kun vare Fæstefolk, og dens Angivelse af Factum er i det Hele uklart, men Overskriften, der synes at være ligesaa gammel som selve Dommen, lyder «en Dom, at Fæstekonebarn er dømt til Adelkonebarn og stande Arv efter sin Fader». Selv om der ikke mellem Forældrene var et saadant Samliv tilstede, som J. L. I. 27 omhandler, bleve Fæstefolks Børn ansete for ægte. Skjøndt den citerede Dom er fra 1529 og altsaa ældre end Reformationen, kan der ingen Tvivl være om, at den nævnte Retsanskuelse ikke forandredes, thi den Sætning, at Forlovelse, selv om der var knyttet en Tidsfrist eller en Betingelse til den, og den saaledes kun var at betragte som sponsalia de futuro, ved concubitus gik over til Ægteskab, fastholdt den protestantiske Kirkeret ligesaa fuldt som den kanoniske Ret, jfr. senere om Hemmingsens Skrift de conjugio. Endnu i Chr. V.s D. L. forekomme Spor af den nævnte Retsanskuelse, skjøndt med visse Indskrænkninger, jfr. 5. 2. 33. Ligeledes blev den almindelige protestantiske Kirkerets Grundsætning om, at Trolovelse skulde consummeres ved Vielse og ægteskabeligt Samliv, forsaavidt ikke Capitlet tillod de Trolovede at skilles, anerkjendt og anvendt[1]). Foruden den ovenfor omtalte Sag mod Iver Bertelsen, der ogsaa med Hensyn til dette Punkt har Interesse, kan her henpeges paa en Dom af Frederik den 2den

[1]) Ogsaa her kan mærkes Hemmingsens Theori om matrimonium inchoatum og matrimonium consummatum, hvorom strax skal blive talt.

i Forbindelse med Rigsraadet og nogle af de Høilærde i Sagen mellem Herluf Daa og Veineke Villumsdatter, omtalt i Rosenvinges Gl. D. IV. 251, Note, der utvivlsomt har statueret, at et Ægteskabsløfte var saa bindende, at Fritagelse herfor var at ansee som Skilsmisse; endvidere mærkes en Dom af 1554 i Rosenvinges Gl. D. II. 142, af hvilken det ogsaa fremgaaer, at Trolovelse skulde fuldbyrdes ved Ægteskab, og om det tillodes at bryde den af særlige Grunde, in casu Mandens Alderdom, maatte den repudierende Part ikke gifte sig med Andre, saalænge den forskudte Forlovede levede.

Den ovenfor omtalte Anskuelse, at det var et strafbart Brud paa christelig Skik og Orden, om Ægtefæller, uagtet Ægteskabet borgerligt betragtet var kommen istand, søgte Seng sammen, førend deres Ægteskab var bekræftet ved kirkelig Vielse, fandt ogsaa Indgang her i Riget, skjøndt neppe lige strax, hvad ovenomtalte Palladii Visitatsbog synes at vise. Idetmindste har jeg ikke fundet noget derom førend i 1566, men fra dette Aar foreligger der bestemte og charakteristiske Vidnesbyrd i de Roskildske Synodalier i Ny kirkehist. Saml. II. 489—90. For det Første findes under dette Aar det Monitum, «at de skulle staae aabenbar Skrifte, som ligge hos deres Trolovede, førend de komme i Kirke», og dernæst findes der under «Svar paa fremsatte Spørgsmaal» bemærket: »Om dem, som begynde Ægteskabet af Løsagtighed, derpaa arbeider Biskoppen dagligen et almindeligt Kongebrev at komme til Landsthing. Desimellem skulle Præsterne advare Folket for slige Ægteskaber.» Om et saadant Kongebrev nogensinde er udgaaet, veed jeg ikke, men i de samme Roeskildske Synodalier hedder det under Aar 1568 (S. 506): «Her Anders i Blovstrød blev i dette Aar offentlig kaldt

til Rette, qvia conjugium incepit a libidine[1]), men efter Provsternes Forbøn blev han taget til Naade, da han lovede Forbedring». Dette sidste Motiv til at benaade seer underligt ud. Man nødes næsten til at antage, at dermed maa være sigtet til, at han lovede at lade sig kirkeligt vie, og altsaa ikke endnu var det.

5) Et vigtigt Vidnesbyrd i heromhandlede Henseende haves i N. Hemmingsens Libellus de conjugio, repudio & divortio, Lipsiæ 1572, der i Titelen angiver sig at være «in gratiam fratrum, qui judices causarum matrimonialium in regnis Dania & Norvegia constituti sunt, conscriptus». I dette Skrift, som sikkert ikke er bleven uden Indflydelse paa Praxis, da det blev baaren af N. Hemmingsens berømte Navn, findes ingen Antydning af, at kirkelig Vielse var nødvendig Betingelse for retsgyldigt Ægteskab, men Udtalelser, som bestemt bevise det Modsatte, og dog kan der ingen Tvivl være om, at Hemmingsen vilde have fremhævet det og endog fremhævet det med Styrke, hvis han havde troet at kunne opstille den Lære, at kirkelig Vielse var det Afgjørende ved Spørgsmaalet, om et gyldigt Ægteskab var kommen istand eller ikke. Han fjerner sig fra Luthers Opfattelse derved, at han fremdrager sponsalia de futuro som noget fra sponsalia de præsenti forskjelligt og vistnok med fuldkommen Føie gjør gjældende, at den i det daglige Liv forekommende Trolovelse eller Forlovelse i Reglen netop er sponsalia de futuro og ikke de præsenti, og med Hensyn

---

[1]) Betydningen af dette Udtryk er vistnok den, at Parterne efter Consenserklæringens Afgivelse og forsaavidt efter, at det, der borgerlig taget er tilstrækkeligt til at stifte Ægteskabet, foreligger, begynde ægteskabeligt Samliv og ikke vente hermed, indtil den kirkelige Vielse har fundet Sted. Til Forstaaelse heraf tjener, hvad der er anført ovenfor S. 383, og navnlig det i Noten cit. Responsum fra Universitetet i Vittenberg.

til sponsalia de futuro lærer han atter, at denne ikke er selve det fuldbyrdede Ægteskab (matrimonium consummatum), men kun en Begyndelse dertil (matrimonium inchoatum), hvorfor der ikke kræves saa stærke Grunde for at tilstede Forlovede at skilles ad, som for at tillade egentlig Ægteskabsskilsmisse. Men han lærer endvidere i fuldkommen Overeensstemmelse med den kanoniske Ret, at sponsalia de futuro gaaer over til fuldbyrdet og fuldgyldigt Ægteskab ved det blotte Factum, at de Forlovede have kjødelig Forbindelse med hinanden, og det, som han udtrykkeligt siger, om end solennitas nuptiarum endnu ikke har fundet Sted. Han siger saaledes p. 121: «ut enim sponsus & sponsa a spondendo, id est, promittendo, nomen habent: ita sponsalia solummodo promittunt conjugium, qvod nuptiæ perficiunt. Atqve hinc est, qvod Christiani imperatores pactionem matrimonii non antea habendam indissolubilem censuerunt, qvam qvum, ducta sponsa domum, nuptiarum festivitas est celebrata. Qvod tamen ita accipiendum est, si sola matrimonii promissio sit facta et non etiam carnalis congressus accesserit. Nam si post sponsalia seqvatur copula ante nuptiarum solennitatem, volente sponsa vere, tunc efficitur perfectum matrimonium .... Conjugium si qvidem, qvod proprie sic dicitur, qvum mulier jungitur viro, a desponsatione qvidem incipit, sed traditione perficitur. Unde hoc discrimen natum est, ut illud initiatum, hoc ratum et consummatum dicitur conjugium.» I god Overeenstemmelse med denne hans Opfattelse lærer han p. 129: «Si uterqve cupit a pactione discedere, judex graviter reconciliationi det operam. Verum si persuaderi non possint, ut consumment promissionem legitime factam, judex qværat, an copula carnalis exceperit sponsalia nec ne. Si copula carnalis non accessit post sponsalia, velim judicem non magnopere esse

sollicitum de causis offensæ intervenientibus.... At si forte copula intervenit, matrimonium consummatum est et pertinet qvæstio jam non ad repudium, sed ad divortium,» og senere p. 132: «Si qvis, post contracta sponsalia cum una (cum qva rem non habuit), cum alia contrahit et cum ea misceatur, puniatur gravius.... sed maneat cum secunda, eo qvod cum ea consummaverit promissum matrimonium». Med sponsalia de præsenti beskjæftiger Hemmingsen sig ikke meget i det nævnte Skrift, vistnok fordi han med god Grund har anseet det Spørgsmaal, om Ægteskab stiftedes ved et reent consensus de præsenti, uden at hertil kommer hverken kirkelig Vielse, deductio in domum eller copula carnalis, som mindre practisk, da det ikke var Folkets Skik at gaae frem paa den Maade, men det var almindelig Brug at sondre de to Skridt sponsalia og nuptiæ samt lade en Tid hengaae imellem dem, i hvilken det bl. a. kan undersøges, om noget er til Hinder for Ægteskabet. Det er, siger Hemmingsen, endog befalet i Kirkeordinantsen — recte in hoc regno constitutum est —, at der skal lyses tre Gange førend Vielsen, hvad der formentlig yderligere beviser, at sponsalia de futuro ikke stifte Ægteskab, thi «haec denuntiatio cum admonitione plane ridicula esset et inutilis, si solus consensus, qvo fit promissio, consummaret conjugium». Imidlertid nægter Hemmingsen dog ikke, at naar der foreligger et virkeligt consensus de præsenti, er Ægteskab derved stiftet. Han fortsætter nemlig p. 122: «Qvum igitur objicitur ex jure Canon. consensus facit nuptias, respondendum est, hoc verum esse de consensu promittentis & statim accipientis desponsam in suam. Nam hic consensus cohabitationis et carnalis copulæ est; non autem verum est de consensu promittentis solummodo futuras nuptias.»

Iøvrigt skal det, skjøndt dette Punkt ikke umiddelbart ved-

kommer nærværende Undersøgelse om den kirkelige Vielses Nødvendighed, ikke lades ubemærket, at Hemmingsens Udtalelser i Skriftet de conjugio ikke ganske stemme med hans Votum i Consistorium d. 22 Januar 1567 i Iver Bertelsens Sag, forsaavidt som han ved denne Leilighed synes at befinde sig paa det oprindelige lutherske Standpunkt, nemlig at alle sponsalia, som ikke udtrykkeligt ere knyttede til Betingelser eller Tidsfrister, ere at ansee som de præsenti og derfor stifte Ægteskab, medens han i Skriftet de conjugio netop meget stærkt fremhæver Forskjellen mellem sponsalia de futuro og sponsalia de præsenti og udvikler Theorien om Forskjellen mellem matrimonium inchoatum og consummatum. Om han i Tiden fra 1567 til 1572 har modificeret sine Anskuelser i den Retning, hvad iøvrigt vilde være stemmende med den almindelige Udviklingsgang, eller om der virkelig i I. Bertelsens Tilfælde har været særegne Omstændigheder tilstede, som berettigede til at ansee hans Forlovelse som consensus de præsenti, maa staae hen.

Det er i det Foregaaende efterviist, at der ikke ved Kirkeordinantsen af 1537 eller iøvrigt ved Reformationens Indførelse foregik nogen principiel Forandring i den gamle Ret med Hensyn til Maaden, hvorpaa Ægteskab stiftedes, navnlig ikke i den Retning, at kirkelig Vielse mere end tilforn blev gjort til nødvendig Betingelse for retsgyldigt Ægteskab.

Spørges der da, hvornaar og hvorledes Overgangen skete til den nyere Retstilstand, hvorefter Vielsen er det afgjørende Kjendetegn paa lovligt Ægteskab, maa Svaret herpaa blive, at der under alle Omstændigheder ikke kan paapeges noget tidligere Datum, hvorved denne Forandring

kunde være skeet, end Frederik den 2dens Ordinants om Ægteskabssager af 19 Juni 1582[1]); det kan imidlertid ikke engang antages, at denne Lov har indført den kirkelige Vielses Nødvendighed, men det er muligt, at den middelbart har virket til at fremkalde den nyere Retsanskuelse i saa Henseende.

Det siges ikke noget Sted i Ordinantsen, at det retsgyldige Ægteskab først tager sin Begyndelse med Vielsen, eller at Ingen, der ikke ere viede til hinanden, kunne ansees som rette lovlige Ægtefolk. Nogen saadan eller anden lignende directe Afgjørelse af Spørgsmaalet findes ikke i den.

Ordinantsen bestemmer, at de Personer, der agte at indgaae den hellige Ægteskabs-Stat, skulle først troloves og siden før Brylluppet lade lyse tre Gange for dem paa tre Søndage, den ene efter den anden, aabenbarligen fra

---

[1]) At der herskede en vis Forvirring og Vaklen i Ægteskabssagers Afgjørelse henimod den Tid, Frederik den 2dens Ordinants om Ægteskabssager udkom, og at denne netop blev givet for at gjøre en Ende paa Retsuvisheden og afstikke sikkre og faste Regler for Domcapitlerne i deres Paadømmelse af Ægteskabssager, fremgaaer af Kongens Skrivelse til Universitetet af 13 April 1579, hvorom henvises til Rørdams Univ. Hist. II. 165 og den dertil hørende Samling af Aktstykker og Breve Nr. 211. Denne Skrivelse beretter, at der tit og ofte indkommer adskillige og fast sælsomme Sager for Dom og Capitel her udi Riget, og ingen vis Skik eller Regel findes gjort, man kan dømme efter, hvoraf er fulgt, at udi et Capitel om en lige Sag er dømt anderledes end udi et andet, og derfor paalægges det Professorerne til St. Hans Dag s. A. at mødes med Biskopperne og nogle Tilforordnede af Rigsraadet i Kjøbenhavn for at udarbeide et Forslag til »en christelig, eendrægtig Skik, Regel og Ordning, hvorledes dømmes skal om adskillige Tilfald, som kunne hænde sig udi Ægteskabssager«. I denne Forsamling, hvori bl. a. N. Hemmingsen deeltog og vistnok udøvede Hovedindflydelsen, blev Udkastet til Ordinantsen udarbeidet, hvad der ogsaa udtales i Intimationen til den, som kortelig gjentager den i Brevet af 13 April 1579 givne Begrundelse.

Prædikestolen i den christne Kirkes Forsamling, og ved Siden heraf foreskrives det, at paa det Alting kan gaae desto ordentligere og skikkeligere til, skal efter denne Dag ingen Trolovelse skee, uden at Præsten og fem andre Vidnesbyrd i det mindste ere overværende derved. Derefter bestemmes det videre, at det ikke skal tilstedes dem, som ere rettelig trolovede, at søge Seng med hinanden, førend de ere viede eller givne sammen i Kirken; hvo, som fordrister sig herimod at gjøre, skal straffes af sin Øvrighed.

Ordinantsen af 1582 er saaledes den første Lovbestemmelse hos os, hvori det befales, at de, der ville indgaae Ægteskab, skulle først troloves, og at Trolovelsen skal foregaae i Præstens og fem andre Vidners Overværelse[1]). Den medfører altsaa en retslig Nødvendighed for, at sponsalia de futuro gaae forud for Ægteskab, og at bemeldte sponsalia foregaae som en offentlig Act med et kirkeligt Præg. Derved skete en væsentlig Forandring i den ældre Ret. Thi forhen var der ikke nogen juridisk Hindring for, at Ægteskab blev indgaaet umiddelbart per verba de præsenti uden nogen forudgaaet Trolovelse i Betydning af sponsalia de futuro, og der var ingen Nødvendighed for, at Trolovelsen skulde have Formen af en offentlig Act, men det maatte være nok, at den var indgaaet i godt Folks Nærværelse med Forældres eller Værgers Vidende og Villie, saaledes at den ikke kunde betragtes som hemmelig Trolovelse. Ordinantsen ophævede vel saaledes den gamle Formløshed i Ægteskabs Indgaaelse ved privat eller uhøitidelig Forlovelse, men dermed er endnu ikke givet, at den sætter Vielsen

---

[1]) Lysning var foreskreven allerede i Kirkeordinantsen af 1537, men kun som Betingelse for at opnaae kirkelig Vielse; den var altsaa ikke conditio sine qva non for at indgaae Ægteskab, saalænge Vielsen ikke selv hertil var nødvendig.

som en nødvendig Betingelse for ret lovligt Ægteskab, idet nemlig det Spørgsmaal frembyder sig, om ikke concubitus mellem rettelig Trolovede havde til Følge, at den mellem dem stiftede Forbindelse gik over til retsgyldigt Ægteskab uden nogen Vielse. Om dette vigtige Punkt tier Ordinantsen. Derfor er det i og for sig det naturligste at antage, at Ordinantsen staaer paa samme Standpunkt, som den almindelige protestantiske Kirkeret dengang stod, nemlig at det ved Forlovelsen begyndte Ægteskab (matrimonium inchoatum) consummeredes ved copula carnalis alene, ligesaa vel som ved kirkelig Vielse. Man maa ogsaa lægge Mærke til, at Ordinantsen kun siger, at Forlovede, der søge Seng sammen førend Vielsen, skulle straffes og endvidere tvinges til at lade sig christeligen vie, hvori ingenlunde ligger, at den ved Sammenflytningen consummerede Forlovelse ikke skulde være at ansee som fuldkomment Ægteskab i Henseende til alle borgerlige Retsvirkninger, jfr. Sohm, Recht der Eheschl. S. 240 nederst. Det er ovenfor S. 380 paaviist, at den protestantiske Kirkeret meget godt kjendte den Retsopfattelse, at Ægteskabet vel gyldigen var stiftet ved consensus og copula, men at Parterne skulde tvinges til at fuldbyrde det ved Vielse. For at Ordinantsen ikke, strax efter at den var udkommet, opfattedes saaledes, at den fordrede Vielse som nødvendig Betingelse for lovgyldigt Ægteskab, kan anføres idetmindste et historisk Datum, nemlig Sagen mellem Herluf Daa og Veineke Villumsdatter. De vare ikke viede til hinanden, men Herluf Daa havde i Holland, hvor Veineke Villumsdatter hørte hjemme, udgivet en skriftlig Erklæring, lydende paa, at han «trolovede Veineke Villumsdatter til sin Hustru, at leve og døe med og aldrig at adskilles førend Døden», og i Henhold hertil begyndte de da at leve sammen som Ægtefolk. Dette skete

i 1585, altsaa senere end Ordinantsen. Efter kort Tids Forløb sees Herluf Daa at have forladt Veineke Villumsdatter og unddraget sig Samlivet med hende. I den Anledning blev han ved Herredagsdom af 12 Sept. 1586 dømt pligtig til at holde sit Ægteskabsløfte til hende, og denne Dom, som omtales af Rovenvinge i Gl. D. IV. 251, Note, opfattes i Christian den 4des sammesteds anførte Brev af 6 Sept. 1596 til Roeskilde Capitel saaledes, at Veineke Villumsdatter ved den er tildømt at være Herluf Daas Ægtehustru, og i Henhold til denne Opfattelse er det ogsaa, at Herluf Daa selv nu søger Skilsmisse fra hende, idet han formener «at hun siden den Tid ikke saa ærligen har holdt sin Ægteskabspligt, men ladet sig beligge og fanget Barn med en Anden o. s. v.» Kongen befaler derfor Capitlet at indstævne begge Parter og siden inden 6 Uger derefter at kjende og dømme, om hun ikke har forbrudt sit Ægteskab og han med Rette bør være hende kvit eller ikke[1]). Det er, som det sees, heelt

---

[1]) Angaaende denne Sag er der fremsat Bemærkninger af T. Lund, Mogens Heinesøn, S. 154 ff., og Bricka i Recensionen over nævnte Skrift i Hist. Tdskr., 4 Række, VI, L. 156. Jeg troer, at begge Forff. ikke have seet Spørgsmaalet i det behørige retshistoriske Lys. Paa den ene Side har Bricka neppe fuldstændig havt Øie fòr den Identification af Forlovelse og Ægteskab, som ifølge hele den ovenfor meddelte Udvikling var gængse i det 16 Aarh., men lidt for meget betragtet Sagen i en senere Tids Lys; paa den anden Side er der noget vildledende i ved denne Leilighed at tale om borgerligt Ægteskab eller borgerlig Vielse, som T. Lund gjør, thi Modsætningen mellem kirkeligt Ægteskab og Civilægteskab er af meget yngre Datum og forudsætter under alle Omstændigheder, at man er kommet bort fra det formløse Ægteskab og naaet frem til den Erkjendelse, at Ægteskabet kun kan stiftes ved en formel Act, enten denne nu har en kirkelig eller en reen borgerlig Charakteer. Med samme Ret, som man kalder H. D.s Ægteskabsindgaaelse med V. V. for borgerligt Ægteskab, kunde og maatte man sige, at der efter den fortridentinske

igjennem den gamle Opfattelse, som her gjøres gjældende, og der raisonneres i 1586, 1590 og 1596, ganske som der maatte raisonneres førend 1582. Forlovelsen var indgaaet i Udlandet, og derfor kunde der ikke være Tale om at fordre, at den skulde være indgaaet i de i Ordinantsen af 1582 særlig bestemte Former. Herluf Daa paaberaaber sig ogsaa kun, at han var umyndig, og at det var hemmeligt Trolovelsesbrev, som efter Ordinantsen intet skal gjælde, men heri gives der ham ikke Medhold. Dommen af 12 Sept. 1586 fremhæver, at han har havt ægteskabeligt Samkvem med Veineke Villumsdatter efter Trolovelsen, men paa Mangelen af Vielse lægges der ikke Vægt fra nogen Side. Det er ogsaa langt fra, at Ordinantsens øvrige Indhold taler for Vielsens Nødvendighed til lovligt Ægteskabs Stiftelse; det Modsatte synes meget snarere at fremgaae af dens Bestemmelser. For det Første gjør den, uagtet den forbyder Trolovede at samleve som Ægtefolk, ingen Forandring i den gamle Regel, at Fæstefolks Børn ere Ægtebørn. Denne Regel, der som ovenfor bemærket var anerkjendt i vor ældre Ret, vedblev at gjælde indtil Chr. V.s D. L., og selv denne Lov afskaffede ingenlunde den gamle Regel, men modificerede den kun noget ved D. L. 5. 2. 33. I dette Lys maa Chr. V.s Lovs Bestemmelse sees. Thi at opfatte den som indførende en ny for Fæstefolks Børn gunstig Regel overfor en ældre Retstilstand, hvorefter de behandledes som uægte, vilde være aldeles uhistorisk og stridende med Udviklingens Gang.

---

kanoniske Ret som Regel bestod borgerligt Ægteskab i hele Christenheden. At H. D. udstedte et skriftligt Document, har kun Betydning for Bevisets Skyld. Til at virke som Ægteskab stiftende behøvede Samtykket ikke nødvendigviis at være afgivet paa denne Maade.

Dernæst bestemmer Ordinantsen, at om den, der haver sin Fæstemø, tager en Anden til Ægte, da, dersom han haver havt noget ydermere at skaffe med samme sin Trolovede, bør han at forlade den anden og beholde den første, om hun vil. Den med Beliggelse forbundne Trolovelse gives altsaa Fortrin for et senere Ægteskab ganske paa samme Maade, som et tidligere Ægteskab maa foretrækkes for et senere. Men naar Ordinantsen vedkjender sig de to nysnævnte Sætninger om Ægtheden af Fæstefolks Børn og om den med Beliggelse forbundne Trolovelses Fortrin i Collision med senere Ægteskab, ligger det i al Fald nærmest at formode, at den i det Hele staaer paa den da herskende protestantiske Kirkerets Standpunkt i den Henseende, at den anseer sponsalia de futuro, naar dertil kommer concubitus, for at være fuldgyldigt Ægteskab.

Jeg anseer det derfor ikke for rimeligt, at Ordinantsen af 1582, uagtet den ophæver den aldeles formløse Indgaaelse af Ægteskab og paabyder forudgaaende Trolovelse i en bestemt Form, skulde have afskaffet den gamle Regel, at det ved Forlovelsen (sponsalia de futuro) begyndte Ægteskab consummeres ved copula carnalis uden kirkelig Vielse. Derimod er det ikke usandsynligt, at Ordinantsens Bestemmelser kunne have lagt Spiren til den Udvikling, som fulgte efter. Thi det har aldrig været betvivlet, at Chr. V.s Lov af 1683 og Kirkeritualet af 25 Juli 1685 VIII staae paa det moderne Standpunkt: intet Ægteskab uden Vielse[1]). Overgangen fra den ældre protestan-

---

[1]) I Henseende til Chr. V.s Lovs Opfattelse af Sagen er det navnlig oplysende, at denne Lov ikke i Almindelighed betragter Fæstefolks Børn som ægte, men kun under særegne Omstændigheder indrømmer dem dette som en Begunstigelse, grundet paa For-

tiske til den moderne Opfattelse er altsaa skeet i Mellemtiden mellem Ordinantsen af 1582 og Chr. V.s Lov af 1683. Den er ikke foregaaet gjennem noget udtrykkeligt derpaa rettet Lovbud, thi der kjendes intet saadant mellem 1582 og 1683, og at en saa vigtig Lovbestemmelse skulde være gaaet aldeles tabt eller falden i Forglemmelse, er ikke rimeligt. Der har sikkert ikke existeret noget Lovbud i denne Retning, men der er kun foregaaet en Forandring i Anskuelserne, hvorefter man har læst de gamle Lovbud i Overeensstemmelse med de nyere Forestillinger om Forlovelse og Vielse, idet man kom til at opfatte disse Begreber resp. som rene sponsalia de futuro og som Ægteskabsstiftelse, medens den gamle Opfattelse af dem som resp. matrimonium inchoatum og matrimonium consummatum glemtes. Heri ligger sikkert Hovedgrunden til Forandringen. Muligen kan ved Siden heraf en speciel Grund til den forandrede Opfattelse søges deri, at Ordinantsen af 1582 ikke blot forbyder rettelig Trolovede at søge Seng sammen under Henviisning til Kirketugts Anvendelse herimod, thi det var ikke noget nyt, men forbyder det og tillige bestemmer, at de, der gjøre det, skulle straffes af deres Øvrighed. Dermed stempler Ordinantsen ægteskabeligt Samliv mellem Trolovede som noget, der ikke blot er en Tilsidesættelse af den kirkelige Pligt at søge kirkelig Indvielse af Ægteskabet, men som en borgerlig Forseelse og et Brud paa den borgerlige Orden, og det ligger ikke fjernt at antage, at denne Opfattelse naturligen maatte føre med sig, efterhaanden som den fik Indgang i den almindelige Bevidsthed, at Forlovede ikke ved denne deres lovstridige Adfærd kunde vinde Fordelene

modningen om, at Ægteskabet, da Vielsen var berammet, vilde være kommet istand, hvis Fæstemanden ikke var død, jfr. D. L. 5. 2. 33.

ved at ansees som rette Ægtefolk i Forhold til hinanden, f. Ex. derved, at Formuefælledsskab indtraadte imellem dem, at Manden tog Arv efter Konen, at Konen deeltog i Mandens Stand og Stilling o. s. v. Der lader sig ikke fastsætte noget bestemt Tidspunkt eller noget vist Aarstal, fra hvilket den forandrede Opfattelse kan dateres, men Overgangen er skeet efterhaanden og uformærkt — hvilket iøvrigt ogsaa i Reglen var Tilfældet andensteds, jfr. hermed bl. a. Sohm, Recht der Eheschl. S. 278 ff. Heller ikke er den nye Opfattelse trængt igjennem med eet Slag, saaledes at den paa een Gang udførtes i alle dens naturlige Følgesætninger. Men det er et Phænomen, som kommer igjen i næsten alle protestantiske Landes Ægteskabslovgivning, at man ikke paa een Gang og fuldt ud gjennemførte det nye Princip. Thi længe efter, at Vielsens Nødvendighed var principielt anerkjendt og der ikke længere kunde være mindste Tvivl herom, vedblev der i næsten alle de protestantiske Lande ved Siden heraf at vedligeholde sig flere eller færre Retssætninger fra den ældre Tingenes Tilstand, som egentlig ikke ere forenelige med det nye Princip. Og saaledes forholder det sig ogsaa med Chr. V.s Lov. Den gaaer paa den ene Side principielt ud fra Vielsen som nødvendig Betingelse for lovligt Ægteskab, men ved Siden deraf indeholder den vigtige Afvigelser fra, hvad der conseqvent maatte følge af, at Vielsen er den eneste gyldige Form for Ægteskabs Stiftelse. Vi gjenfinde saaledes i Chr. V.s L. 3. 16. 16. 2° den samme Regel som i Ordinantsen af 1582, at Trolovelse i Forbindelse med Beliggelse gaaer forud for senere indgaaet Ægteskab, og i 5. 2. 33 finde vi, om end med visse Begrændsninger, den gamle Grundsætning, at Fæstefolks Børn ere Ægtebørn. Og disse Anomalier bleve staaende i vor Lovgivning, lige indtil Trolovelse for Præsten afskaffedes ved Forord. 4 Jan. 1799,

uagtet dengang i lange Tider den Retsanskuelse havde været herskende: intet Ægteskab uden Vielse.

Jeg nærer ifølge Ovenstaaende ikke megen Tvivl om, at kirkelig Vielse ikke kan betegnes som den nødvendige Form for gyldigt Ægteskabs Stiftelse allerede efter Ordinantsen af 1582, men at denne nye Retsanskuelse først er opstaaet i al Fald nogen Tid senere. Derfor taler foruden de ovenanførte Betragtninger i høi Grad de historiske Analogier fra Nabolandene.

Det maa nemlig ikke glemmes, at dersom kirkelig Vielse med Rette kunde siges at være bleven foreskreven som den nødvendige Form for Stiftelsen af gyldigt Ægteskab ved Ordinantsen af 1582, vilde Danmark næsten enestaaende tidligt blandt de lutherske Lande være naaet til dette Resultat.

For Tydsklands Vedkommende kommer Friedberg efter en grundig Undersøgelse til det Resultat[1]), «at den kirkelige Vielse hele det 16 Aarhundrede igjennem kun fremtræder som en Bekræftelse af det allerede ved Sponsalierne stiftede Ægteskab og ikke som en Stiftelsesform. Man skjelnede mellem matrimonium inchoatum og consummatum og stillede i det Væsentlige begge paa lige Linie. i Henseende til Opløselighed. Ægteskabets Consummation gik for sig ligesaavel ved concubitus som ved Vielse. Kort sagt, der gaves ingen kirkelig Stiftelse, men kun en kirkelig Bekræftelse af Ægteskabet. Ogsaa i det 17 Aarhundrede maa denne Theori ansees som den gjældende, endskjøndt den Anskuelse allerede bryder sig Bane, at Vielsen begrunder Ægteskabet, og denne Anskuelse naaer i det 18 Aarhundrede til fuldt Herredømme.

[1]) Recht der Eheschl. 303, jfr. 198—302.

Først fra denne Tid af kan man egentlig tale om en kirkelig Stiftelse af Ægteskab.» Friedberg forkaster saaledes den ældre Anskuelse, hvorefter den kirkelige Vielse allerede i det 17 Aarhundrede af de protestantiske Jurister, fornemmelig ifølge B. Carpzovs Autoritet, skulde være bleven anseet som nødvendig Form for Ægteskabets Stiftelse, og hvorefter Samtykket til Ægteskab ikke gyldig kunde erklæres paa anden Maade, idet han bl. a. mener, at Carpzov med Urette er bleven taget til Indtægt for den Mening. I disse Resultater er ogsaa Friedbergs Modstander Sohm enig, om han end i de juridiske Begrebers Construction afviger i høi Grad fra hiin; ogsaa han erkjender, at endnu i det 17 Aarhundrede var det den i Theori og Praxis herskende Mening, at sponsalia consummeredes ligesaa vel ved copula som ved Vielse, jfr. denne Forfatters Recht der Eheschl. 247—248. Ogsaa Scheuerl, Kirchliche Eheschl. 140, maa antages at slutte sig til denne Anskuelse. Men selv om man ikke vil følge de Nyere og blive staaende ved den tidligere gængse Opfattelse, bliver det ligefuldt Tilfældet, at den kirkelige Vielses Nødvendighed, ifald den var slaaet fast ved Ordinantsen af 1582, her i Danmark vilde være bleven anerkjendt vel et halvt Aarhundrede tidligere end i det protestantiske Tydskland. Efter at den kirkelige Vielse var bleven anerkjendt som værende den i Reglen nødvendige Form for Ægteskabs Stiftelse, bevarede sig forresten i det protestantiske Tydskland, ligesom hos os, ved Siden heraf Levninger af den ældre Opfattelse, der maa betegnes som Inconseqventser overfor det nye Princip. Saaledes antoges det endnu i Midten af det 18 Aarhundrede almindeligt, at naar to Trolovelser (spons. de futuro) concurrerede, maatte den, til hvilken der er kommen concubitus, foretrækkes, om det end var den yngste, ligesom ogsaa en Trolovelse, til hvilken der var kommen concubitus,

antoges at maatte foretrækkes for et senere Ægteskab[1]). Læren om, at Fæstefolks Børn regnes for Ægtebørn, har endog holdt sig indtil vore Dage, idet nogle Particularretter,

---

[1]) I. H. Bøhmer gaaer i sit berømte, som en Autoritet i den protestantiske Kirkeret betragtede Værk, Jus eccles. prot., der udkom 1736, ud fra, at de i Texten anførte Sætninger dengang af Juristerne opstilledes som almindelig protestantisk Kirkeret, medens han iøvrigt bemærker, at der i Particularretterne fandtes forskjellige Afgjørelser af disse Tilfælde. Men forresten modsiger Bøhmer selv den nævnte herskende Mening, idet han paa dette som paa saa mange andre Punkter fremhæver, at Udtalelser i den kanoniske Rets Kilder og hos ældre Jurister ikke kunne være afgjørende, hvor og naar de verdslige Lovgivninger have foreskrevet den kirkelige Vielse som nødvendig Form for Ægteskabs Stiftelse. Han skjelner overhovedet skarpt imellem, hvad der i og for sig, afseet fra al positiv Lovgivning, kræves for at constituere Ægteskab, og hertil udfordres ikkun consensus matrimonialis, og hvad der maa antages ifølge den til enhver Tid og paa ethvert Sted gjældende verdslige Lovgivning, som selvfølgelig maa lydes, saa længe den bestaaer, og naar denne af Hensyn til det borgerlige Livs Tarv, efter Bøhmers Mening med stor Føie, fordrer en formel Stiftelsesmaade, navnlig kirkelig Vielse, kan Ægteskab ikke gyldigen stiftes uden dennes Iagttagelse, jfr. bl. m. a. St. l. c. III. 1281 »constituit illud (sc. matrimonium) primario consensus matrimonialis et ubi leges nihil ulterius desiderant (qvamvis id minus commode fieri supra dictum sit), illud subsistit citra ullum sollennium consursum. Ast ubi sollennitas qvædam publica pro forma ejus adhibenda est, citra eam matrimonium validum concipi non potest, qvum actus, sua forma destitutus, sit ipso jure nullus«. Denne Opfattelse gjennemfører Bøhmer i Modsætning til de da herskende Anskuelser, og jeg kan ikke indrømme Friedberg (Recht der Eheschl. S. 269 og 304), at Bøhmer gjør sig skyldig i nogen Inconseqvents, thi han vedkjender sig ingenlunde den Mening, at sponsalia, hvortil der er kommen concubitus, skulde i sig udgjøre et borgerligt, retsgyldigt Ægteskab. Paa det af Friedberg citerede Sted Jus eccl. prot. III. 1120 taler Bøhmer ene og alene om de Tilfælde, i hvilke der retteligen bør anvendes Tvang mod Paagjældende til at lade sig vie, noget som efter hans Mening kun undtagelsesviis bør finde Sted, og som saadanne Tilfælde anfører han deels »si sponsus cum sponsa concubuit et carnalis copula accessit«, deels

f. Ex. den sachsiske, have bevaret denne Retsregel, og det er et Controversspørgsmaal, om den ikke maa antages at gjælde efter den almindelige tydske Ret, et Spørgsmaal, der dog nu af de Fleste besvares benægtende, jfr. Mittermaier, Deutsches Privatrecht, § 435, Not. 1 [1]).

For Sverrigs Vedkommende stiller Sagen sig omtrent paa samme Maade, kun at Levningerne af de ældre Retsanskuelser ere endnu stærkere og tydeligere og have vedligeholdt sig lige til Nutiden [2]). I de svenske Landskabslove,

---

det, at to Personer factisk have samlevet som Ægtefæller i flere Aar, uden at de dog findes at være viede til hinanden. Men Bøhmer mener ligesaalidt, at der i det første af disse Tilfælde foreligger et lovgyldigt Ægteskab, saalænge ikke Vielse eller dog Dom til Vielse er tilveiebragt, som han antager noget saadant i det sidste af de nævnte Tilfælde. At han ikke mener, at et sligt længe fortsat Samliv som Ægtefolk i og for sig constituerer gyldigt Ægteskab, fremgaaer ligefrem af et andet Sted i hans ovenfor citerede Skrift III. 1295 ff., hvor han polemiserer mod Ph. J. Spener, som opstiller den Mening, at to Personer, der animo matrimonii havde samlevet som Ægtefolk i 20 Aar, ere at betragte som Ægtefæller og derfor ikke maae skilles ad. Bøhmer bestrider netop denne Mening, men han lærer, at de Paagjældende bør tvinges til at lade sig vie, da de ellers mod al Ret og Billighed vilde kunne vilkaarlig forlade hinanden, og han mener ogsaa, at der under visse Omstændigheder, navnlig naar Vielse ikke længere kan finde Sted (f. Ex. paa Grund af den Enes Død), og Manglen altsaa ikke kan afhjælpes paa den Maade, af Landsherren kan gives Paagjældende en speciel Bevilling til at ansees som Ægtefælle.

[1]) Selv efter at Vielsens Nødvendighed stod fast, vedblev Juristerne længe at fastholde den Betragtningsmaade, at det ikke burde komme de uskyldige Børn til Skade, at Forældrene forsømte at lade deres Trolovelse fuldbyrde ved kirkelig Vielse, og medens man nægtede Forældrene Egenskaben af rette Ægtefæller, antog man, at Sagen stod anderledes, naar Spørgsmaalet om Børnenes Ret forelaa, jfr. Dieck, Die Gewissensehe, Halle 1838, p. 119 ff., Wilda i Zeitschr. f. deutsches Recht IV. 269 ff.

[2]) Jfr. herved Schlyter, Juridiska Afhandlingar, 1 Hefte, Upsala 1836 »Om vigsel såsom vilkor för lagligt äktenskap«, p. 152—169,

saaledes udtaler Schlyter sig l. c., fordres Vielse ikke som nødvendig Form for lovgyldigt Ægteskabs Stiftelse, men hertil var det tilstrækkeligt, at Fæstning havde fundet Sted, og at Ægtefællerne havde deelt Seng sammen. Vel var det Meningen, at Vielse burde skee, forinden Ægtefællerne søgte Seng sammen, men dette var ikke foreskrevet som en Nødvendighed, og Ægteskabets Fuldbyrdelse var ikke paa nogen Maade gjort afhængig deraf[1]). Heri har K. Christophers Landslag, der ligesom Landskabslovene regner Ægteskabets Fuldbyrdelse fra det, at Ægtefolkene have deelt Seng sammen, ikke gjort nogen Forandring, idet Vielsens Undladelse efter denne Lov ligesaalidt som efter de tidligere er til Hinder for lovligt Ægteskabs Stiftelse og Fuldbyrdelse, om end Bøder for at søge Seng sammen for tidligt fastsattes i den. At endnu i Slutningen af det 16 Aarhundrede Vielse, idetmindste hos Almuen, ikke var naaet til at komme i almindelig Brug, men at den gamle Maade at indgaae Ægteskab paa ved Fæstning endnu ansaaes for at være tilstrækkelig, sees af Kirkeordningen af 1571, cap. 18, der paa Grund af de mange Tvivlsmaal og Trætter, som opstaae af Fæstninger, Bønder gjøre, befaler, at de skulle overlade saadant til Præsterne, og da de ikke selv vide eller kunne bruge nogen ret Form eller bestemt Fremgangsmaade ved Fæstningen, skal deres Fæstning eller Trolovelse ikke hindre den lovlige Fæstning, som Præsten bør gjøre; det hedder endvidere, at ingen maa sagesløs søge

---

samt Olivecrona, Om makars giftorätt i bo, 4 Upl. II. 29—53, hvor tillige hele den store Literatur angaaende dette i svensk Ret meget omtvistede Punkt er citeret.

[1]) Kun i en af Landskabslovene, nemlig Østgøtaloven, fordres Vielse som nødvendig Bestanddeel af Ægteskabs Stiftelse, jfr. Schlyter l. c. 157.

Seng med sin Fæstekvinde, førend de have været i Kirke og der modtaget Menighedens Vidnesbyrd og Kirkens Velsignelse, thi naar paa anden Maade handles, kommer ofte det Onde deraf, at de efter nogen Tids Forløb skille sig fra hinanden under det Paaskud, at de ikke ere viede. Men uagtet den senere svenske Ret udtrykkelig fordrer Vielse og deraf betinger Ægteskabets lovlige Indgaaelse, gjør den — som Schlyter bemærker — dog ikke Ægteskabet saaledes heelt og holdent afhængigt af Vielsen, at den jo erkjender et virkeligt Ægteskab at kunne finde Sted ogsaa uden Vielse. Den ældre protestantiske Kirkerets Regel, at Trolovelse, selv sponsalia de futuro, forvandles til fuldbyrdet Ægteskab ved concubitus (matrimonium inchoatum consummeres ved copula), er optaget i den svenske Kirkelov af 1686 og derfra gaaet over i den nu gjældende svenske Lovbog af 1736, hvis Giftermaals Balk, 3 Kap., § 9, foreskriver, at naar Mand beligger sin Fæstekvinde [1]), da er det et Ægteskab, som skal fuldkommes med Vielse, hvad enten Trolovelsen er med eller uden Vilkaar og selv om disse ei ere opfyldte, og det tilføies, at hvis Manden unddrager sig Vielsen og vedbliver hermed, skal Kvinden af Retten erklæres for hans Ægte-

---

[1]) Det fortjener her at fremhæves, at Fæstning eller Trolovelse efter svensk Ret ikke er nogen offentlig Act i Præstens eller andre offentlige Functionairers Nærværelse, men at der i Gifterm. Balkens 3 Kap. § 1 kun foreskrives fire Vidners Nærværelse. Imidlertid er Virkningen af, at disse Vidner ikke have været tilkaldte, kun den, at Giftomanden kan erklære Trolovelsen for ugyldig, men hvis han billiger den, har Manglen af Vidner ingen Følge. Bemeldte Kapitels § 2 viser endog, at Trolovelse kan skee ved skriftlig Forpligtelse, og hvis Giftomanden samtykker, ere Parterne bundne. Da myndig Mø efter Lov 8 Novbr. 1872 ikke længere staaer under Giftomand, synes der, naar hun trolover sig, aldeles ikke at kunne være Spørgsmaal om nogen Form, men det maa være nok, at Trolovelsen kan bevises. Jfr. ogsaa herved Schlyter l. c. 146 ff.

hustru og nyder da fuld Giftoret i hans Bo; unddrager hun sig for Vielsen, gjælder samme Ret for Manden. I bemeldte Balks 3 Kap. § 10 bestemmes, at naar Mand beligger Kvinde under Ægteskabsløfte, da skal han tage hende til Ægte, om hun forlanger det og hendes Forældre deri samtykke, og dersom han ikke vil, kan Kvinden ved Rettens Dom lade sig erklære for Ægtehustru. Der er, som let sees, den Forskjel mellem de to anførte Tilfælde, at naar Fæstemand beligger Fæstekvinde, er det Ægteskab, uden at det staaer i Parternes Magt at forhindre denne Følges Indtræden, og de kunne ikke blive hinanden kvit undtagen efter Reglerne om Skilsmisse, jfr. Frd. 27 April 1810 smhdt. med Gifterm. Balkens 4 Kap. § 4; men dersom Mand beligger Kvinde under Ægteskabsløfte, beroer det i Almindelighed paa hende, om hun vil paastaae Ægteskab, hvorved dog bliver at bemærke, at Giftermaals Balkens 3 Kap. § 10 føier til, at dersom hun har taget Dom for Ægteskabsløftets Gyldighed eller Manden har kirketaget hende som sin Fæstekvinde, saa har han ikke Magt til at ændre sit Løfte om Ægteskab, selv om hun vil eftergive sin Ret. Disse sidste Ord maatte vistnok være at forstaae saaledes, at naar Ægteskabsløftet var erklæret for fast af Retten eller hun var kirketaget som Fæstekvinde, indtraadte ganske det samme Forhold, som naar Fæstemand beligger Fæstekvinde, nemlig at der foreligger Ægteskab, og at Parterne ikke kunne blive hinanden kvit undtagen efter Reglerne om Skilsmisse, men heri er der gjort Forandring ved Frd. 23 Juli 1755 og 3 April 1810, idet Forbindelsen efter disse Lovbud ikke alene bliver at ophæve, naar kun Parterne herom ere enige, men den kan ogsaa, naar den ene Part vedblivende vægrer sig ved at lade sig vie til den anden, som begjærer dette, ophæves ved Kongens Resolution,

efter at Sagen er forelagt for ham. I Klasse med det Tilfælde, at Mand beligger Kvinde under Ægteskabsløfte, sættes, at han beligger Kvinde og senere lover hende Ægteskab. Og det bestemmes som almindelig Regel i Gifterm. Balkens 5 Kap. § 1, at dersom Mand avler Barn med sin Fæstekvinde eller under Ægteskabsløfte eller i almindeligt Leiermaal, paa hvilket Fæstning eller Ægteskab følger, da ere de Børn Ægtebørn, og Kvinden nyder lovlig Hustrues Ret, ligesom det i Overeensstemmelse hermed i Arvebalkens 8 Kap. §§ 1 og 2 hedder, at avler Mand Barn i almindeligt Leiermaal og tager derefter Kvinden til Ægte, eller tilsiger hende Ægteskab, men en af Parterne døer, førend Vielse finder Sted, da tager det Barn Arv som Barn af lovligt Ægteskab, og den samme Lovregel gjælder, naar Fæstemand beligger sin Fæstekvinde, eller Mand beligger Mø eller Enke under Ægteskabsløfte og avler Barn med hende.

Af Foranførte turde det fremgaae med tilstrækkelig Bestemthed, at den kirkelige Vielse ikke førend nogen Tid efter Ordinantsen af 1582 blev anseet som nødvendig Betingelse for retsgyldigt Ægteskabs Indgaaelse. Der foregik i det Hele ikke førend ved nævnte Ordinants nogen egentlig Forandring i den ældre Rets Grundsætninger, i al Fald ikke i dette Punkt. Thi om Reformatorerne end i enkelte andre Retninger opfattede den kanoniske Ret paa deres særegne Maade, vedblev dog i det Hele taget de gamle Regler om Ægteskabets Stiftelse ved Samtykke alene, uden nogen særegen Forms Iagttagelse, at være gjældende. Her skal endnu kun tilføies nogle Bemærkninger om den eiendommelige Regel i J. L. I. 27, hvorefter Slegfredkvinde, naar en Mand i tre

Aar havde samlevet med hende som med Ægtehustru og behandlet hende som saadan, gik over til at blive ret Ægtehustru. Spørges der, hvorlænge denne Retsregel vedblev at være gjældende, seer jeg ikke, at det er muligt at komme til noget andet Resultat, end at den ikke kan være bortfalden førend med Antagelsen af den Grundsætning, at kirkelig Vielse var nødvendig til lovligt Ægteskabs Stiftelse, eller dog i al Fald førend ved Ordinantsen af 1582, forsaavidt som denne foreskriver en bestemt Maade, paa hvilken Ægteskab skal indgaaes (Trolovelse for Præsten, Lysning), om man end ikke kan antage, at den allerede indfører kirkelig Vielse som absolut nødvendig Betingelse. Det er ovenfor bemærket, at en Dom af Kongens Retterthing fra Aaret 1538 paaberaaber den omtalte Lovbestemmelse. Vel synes Parterne i det angivne Tilfælde tillige at have ladet sig vie kort før Mandens Død, og Dommens Resultat kunde i og for sig retfærdiggjøres tilstrækkeligt herved alene, men J. L. I. 27 anføres dog ikke desto mindre tillige i Dommen til Støtte for Resultatet, hvad der selvfølgelig ikke vilde være skeet, dersom den ikke længere blev anseet for gjældende Ret. Men naar det maa erkjendes, at J. L. I. 27 endnu gjaldt i Aaret 1538, og dette antages ogsaa af Stemann, Dansk Retshist. S. 323, sees det ikke, hvad der skulde have medført dens Ophævelse tidligere end 1582. Der findes i denne Mellemtid intet Lovdatum, som med Rette kan antages at have udøvet nogen Indflydelse i saa Henseende. Rigtignok anfører Blüting i Glossen til J. L. I. 27 som Grunde for, at «eine solche zweifelhafte ungewisse Ehe zu dieser Zeit nicht Statt hat», først Chr. den 3dies Kirkeordinants af 1542, om hvilken han mener, at den, ligesom Kirkeord. for Kongeriget, har forordnet, at Personer, der ville indgaae Ægteskab, skulle gives sammen

ved Præstens Haand in facie ecclesiæ, dernæst at det Tridentinske Concilium for den katholske Verdens Vedkommende har indført Vielse for Præsten, og endelig at Politieordningen af 1637 for Slesvigs Vedkommende har ophævet hemmelig Trolovelse og foreskrevet, at Trolovelse skal foregaae i 5 eller 6 Personers Overværelse. Men disse Blütings Grunde have, som overhovedet hans historiske Raisonnementer, ikke meget at betyde. Det er ovenfor paaviist, at Kirkeord. af 1537 ikke maa opfattes saaledes, at den har indført kirkelig Vielse som nødvendig Form for Ægteskabs Indgaaelse i Kongeriget. Og det samme maa ogsaa gjælde om Kirkeord. af 1542 for Hertugdømmerne. Den afgjør kun, hvorledes den kirkelige Vielse skal foretages, forudsættende iøvrigt, at det er en kirkelig Brug at indgaae Ægteskab paa den Maade, men besvarer ikke det Spørgsmaal, om der gives nogen anden Maade, hvorpaa et fra det juridiske Synspunkt gyldigt Ægteskab kan indgaaes. At man i Hertugdømmerne allerede i 1542 skulde være naaet til den Anskuelse, at kirkelig Vielse var den eneste gyldige Stiftelsesmaade, er, som ovenfor viist, blottet for al indre Sandsynlighed og stridende mod alle historiske Analogier. Noget saadant naaede først langt senere til at blive anerkjendt i Theorie og Praxis i den øvrige lutherske Verden. Blütings Formening i saa Henseende har ingen Betydning, thi den har kun Charakteren af et subjectivt Raisonnement og ikke af en Meddelelse om selverfarede historiske Kjendsgjerninger, og som kirkeretlig Autoritet veier Blüting intet. Derimod er jeg villig til at tillægge Blütings Ord Betydning som historisk Vidnesbyrd, naar han siger, at Ægteskab paa hans Tid ikke mere kan stiftes paa den i J. L. I. 27 omhandlede Maade, og naar han tilføier, at han selv har erfaret dette af tvende Retssager fra Aarene 1612 og 1640. Det er et

godt Beviis for, at J. L. I. 27 i Begyndelsen af det 17 Aarhundrede af de practiske Jurister ikke længere blev anseet for at være gjældende Ret i Slesvig, og dette stemmer jo forsaavidt meget godt med min Synsmaade, at Overgangen til den nyere Opfattelse af Vielsens Betydning ikke skete førend nogen Tid efter Frederik den 2dens Ordinants om Ægteskabssager, om end maaskee som en middelbar Følge af den [1]). Forresten fortjener det at anmærkes, at Blüting dog mener, at J. L. I. 27 kan have en vis Betydning, forsaavidt den, naar Fremmede komme til Landet og der leve sammen som Ægtefolk i længere Tid, medfører, at dette deres Samliv afgiver et stærkt Beviis til deres Fordeel, dersom deres Ægteskab skulde blive draget i Tvivl og modsagt, og paa Grund af denne Lovbestemmelsens Betydning som skabende en Præsumtion til Fordeel for Paagjældende anseer Blüting det for Umagen værd at gjennemgaae J. L. I. 27 paa det Nøieste og commentere over de enkelte Ord og Sætninger i den. I nyere Tid har man ikke engang villet tillægge J. L. I. 27 denne Betydning. N. Falck antager saaledes i Hdb. des schlesw.-holst. Privatrechts IV. 389, at Lovstedet ikke kan komme i Betragtning til at skabe en Præsumtion for lovligt Ægteskab, i det Tilfælde at Kirkebøgerne ere gaaede tabt.

Mulig kunde det for den første Betragtning synes, at Kongens Retterthings-Dom af 1554 i Sagen mellem Genete

---

[1]) N. Falck antager i Hdb. des schlesw.-holst. Privatrechts IV. 380, Not. 76, at J. L. I. 27 er ophævet ved Kirkeord. af 1542, enten paavirket af Blütings Yttringer, eller maaskee kun fordi han i det Hele taget har holdt sig til den gamle ubestemte Mening, at den kirkelige Vielses Nødvendighed fulgte med Reformationen; men Falck har aabenbart ikke anstillet nogen nærmere Undersøgelse af dette Punkt, og hans Mening kan der desaarsag ikke tillægges videre Vægt.

Kragengelts Søn Knud Mogensen og Erik Skram [1]) om Tjele Gaard og Gods beviser, at J. L. I. 27 ikke dengang blev anseet for gjældende, idet det ligger nær at slutte saaledes, at selv om det ikke blev anseet for beviist, at Genete i Skotland var bleven behørig viet til Knud Mogensens Fader Mogens Lauridsen, var det dog i al Fald ubestrideligt, at de havde levet sammen som Ægtefolk i mange Aar, og dette maatte efter J. L. I. 27 være nok til at gjøre hende til Ægtehustru og hendes Søn til Ægtebarn. Naar Knud Mogensen ikke vandt Sagen ifølge heraf, og det blev tilladt Erik Skram at værge sig med Medeedsmænd i Besiddelsen af Godset, kunde det synes, at dette ene og alene maatte forklares derved, at J. L. I. 27 ikke længere antoges at gjælde. Denne Opfattelse af Dommen af 1554 vilde imidlertid være urigtig. Thi naar man afseer fra Spørgsmaalet om Betydningen af den i Skotland stedfundne Vielse og Tilstrækkeligheden af Beviserne for den, er det iøvrigt efter Dommens Indhold et omtvistet factisk Spørgsmaal, om Mogens Lauridsen virkelig behandlede Genete som sin Ægtehustru eller kun som sin Frille, og ifølge den Vægt, der i Dommen lægges paa dette Punkt, — Retten beskjæftiger sig derimod slet ikke med den skotske Vielse — ledes man i Virkeligheden snarere til at antage, at det har været af juridisk Betydning, hvilken Charakteer deres factiske Samliv har havt, og dette taler atter nærmest for, at J. L. I. 27 ikke har tabt sin Gyldighed. Det maa nemlig vel erindres, at denne Lovbestemmelse fordrer, at Slegfredkvinden i tre Vintre ikke blot skal have ganget

[1]) Erik Skram var gift med Mogens Lauridsens Søster, der, hvis han ikke havde efterladt sig ægte Afkom, var hans nærmeste Arving; med Genete havde Mogens Lauridsen to Børn nemlig Sønnen Knud Mogensen og en Datter.

aabenbarlig at sove med Manden, men ogsaa have søgt Æde og Drikke med ham og havt Laas og Lukke (Husets Nøgler), for at hun skal kunne opnaae Ægtehustrues Ret. Det vil altsaa sige, at hun i eet og alt skal have nydt en Ægtehustrues Rettigheder, Ære og Værdighed. Men det er netop Erik Skrams første Indvending mod Søgsmaalet, at Mogens Lauridsen, da han levede, ikke behandlede Genete som sin Ægtehustru, idet hun ikke søgte Dug og Disk eller sad til Bords med ham selv, som en Ægtehustru burde, men hun sad til Bords «neder hos hans Svende», ligesom han ei heller for Andre vedkjendte sig hende som sin Hustru, og Genete heller ikke selv gjorde Krav paa at ansees herfor, hverken medens han levede eller strax efter hans Død, men hun lod sig behandle som slet og ret Slegfredkvinde. Hertil bemærkede Knud Mogensen, at hans Fader rigtignok ikke altid havde holdt hans Moder Genete i den Ære, som en Mand burde holde sin Ægtehustru, men dette kunde dog ikke retfærdigviis skille ham ved sin Fædrenearv, naar hun virkelig havde været hans Faders Hustru, og desuden søgte han ved adskillige Vidnesbyrd at bevise, at Mogens Lauridsen for flere Præster, deriblandt den, som havde betjent ham paa hans Yderste, havde vedkjendt sig, at Genete var hans Ægtehustru. Men Retten tillægger ikke disse Knud Mogensens Erindringer nogen Betydning, thi det hedder i selve Dommen, at «Mogens Lauridsen ikke haver holdt fornævnte Genete for sin ægte Hustru i sin Velmagt, sammeledes at hun aldrig selv enten udi hans Velmagt eller efter hans Død haver sagt sig at være hans ægte Hustru, førend nu nyligen, som er ved en 17 Aar efter hans Død, og Herr Mogens i sit Brev og Segl, som han hende og begge deres Børn givet haver paa alt sit Løsøre o. s. v., kalded hende sit Kvindfolk, som han havde hos sig, og ikke sin

rette Hustru». Dommen er altsaa gaaet ud fra, at de factiske Forhold ikke have været saadanne, at der var Anvendelse fra Reglen i J. L. I. 27. Men foruden Spørgsmaalet, om Genete var Mogens Lauridsens Ægtehustru og hendes Børn hans ægte Børn, viser Dommen, at der forelaa andre Omstændigheder, paa hvilke dens Resultat tillige er bygget, saaledes at det er vanskeligt at bestemme, hvad der har været Hovedgrunden til, at Knud Mogensens Paastand ikke blev taget til Følge. Mogens Lauridsen havde nemlig ved et Gavebrev skjænket Genete og hendes Børn alt sit Løsøre og sin Formue i Penge og Guld med Undtagelse af Arvegodset, men da alt dette udgjorde en meget stor Sum, vilde Erik Skram gjøre hende det stridigt og stævnede hende, da hun efter Mogens Lauridsens Død vilde tage denne hendes og hendes Børns Deel af Efterladenskabet i Besiddelse. Det kom da i Aaret 1536 til et Forlig, hvorved Genete paa egne og Børns Vegne nøiedes med at faae den største Deel af det efterladte løse Gods, medens Resten af Arven tilfaldt Erik Skrams Hustru. Vel anmærkede Knud Mogensen overfor dette Forlig, hvorpaa Erik Skram støttede sig under Sagen, at han dengang var et umyndigt Barn, og at Værgen ikke lovligen kunde, ved at tiltræde et saadant Forlig, skille den Umyndige af med hans Fædrenegods («at Barnegods efter Loven ikke kunde døe, om Værge vilde det tie og ikke kræve efter Loven»); men hertil svarede Erik Skram, at der nu i 18 Aar ikke var krævet Arv efter Mogens Lauridsen, saaledes som de skulde have gjort efter Loven, om de vilde havt Arv, og at Knud Mogensen nu i al Fald havde været sin egen Værge i 8 à 10 Aar, men dog intet foretaget sig for at søge Arv, hvorfor han maatte have fortabt sin Ret. Og denne Erik Skrams Betragtningsmaade synes Dommen at

godkjende, idet den gaaer ud fra, at Knud Mogensen og hans Søster have forsømt at kræve Arv inden den Tid, Loven foreskriver, og at dette i det Seneste maatte være skeet, efter at Knud Mogensen var bleven myndig. Det er ikke usandsynligt, at denne sidste Betragtning har været Hovedsagen, saaledes at Dommen ifølge heraf maatte komme til det Resultat, den antog, selv om Genete virkelig havde været Ægtehustru og hendes Børn Ægtebørn [1]). Erik Skram aflagde i Forening med 11 Adelsmænd den ham paalagte Ed paa, at han havde taget Arv rettelig, og beholdt som Følge heraf Tjele Gaard og Gods. — Knud Mogensen ophørte imidlertid ikke at kæmpe for sin ægte Fødsel og adelige Byrd. Han henvendte sig til Universitetet i Vittenberg og udbad sig dets Responsum angaaende Spørgsmaalet om hans Moders Ægteskab og hans egen ægte Fødsel, og med dette Responsum, som gav ham Medhold, henvendte han sig til Kongen for at paakalde hans Hjælp og Beskyttelse. Kongen affordrede da i en Skrivelse af 7de Decbr. 1567, som er trykt i Rørdams Aktstykker og Breve som Tillæg til Universitetets Historie Nr. 147, Kjøbenhavns Universitet dets Erklæring i Sagen. Af de Uddrag af Acta consistorii, som ere meddelte i Ny kirkehist. Saml. I, sees det S. 33—34, at denne Sag blev behandlet i Consisto-

---

[1]) Retterthingsdommen bygger sit Resultat paa J. L. I. 23, der bl. a. bestemmer, at naar rette Arving er borte i Kongens Ærinde, skal han søge Arv inden 3 Uger, efter at han er hjemkommen, men havde han intet lovligt Forfald og vidste, at den Arv var til, og ikke søgte den, som sagt er, i rette Tid, da værge han ved Lov, der Arv tog, at han tog den rettelig. Naar man betragter Umyndighed som Forfald og erindrer, at K. M. efter dette Forfalds Ophør i mange Aar intet foretog, synes Dommens Resultat at være ligefrem givet med den anførte Lovartikel, uden Hensyn til Ægteskabets Lovlighed.

riums Møde den 24de Jan. 1568, men det, der vides om Forhandlingerne, er meget lidt; det indskrænker sig til følgende faa Ord: «De matrimonio actum est Magni Laurentii equitis Aurati et Genethæ Jacobi. Deque filio eorum viro nobili Kanuto Magni determinatum est, eum filium legitimum esse prædicti Magni Laurentii et Genethæ Jacobi.» Det er at beklage, at man ikke har hverken Vittenbergernes Responsum eller Universitetets Svar til Kongen, thi man veed som Følge deraf ikke, paa hvilken Betragtningsmaade det Resultat er støttet, hvortil begge de lærde Corporationer kom. Det er tænkeligt, at man har anseet den skotske Vielse for beviist og Ægteskabet for tilstrækkeligt begrundet ved den, thi det var, som det S. 377 ovenfor anførte Stuttgarter-Responsum af 1595 viser, anerkjendt af de protestantiske Consistorier, at en paa fremmede Steder foretaget Vielse var gyldig, selv om den ikke var foretaget af en luthersk Præst eller paa luthersk Viis. Men det er ogsaa muligt, at man har anseet det lange Samliv mellem Knud Mogensens Forældre for at have Charakteren af et ægteskabeligt Samliv og i Kraft heraf at være gaaet over til et virkeligt Ægteskab, om det end ikke er stiftet ved nogen Vielse eller overhovedet ved nogen udtrykkelig Consenserklæring. Det er vel ikke sandsynligt, at Vittenbergerne skulde have taget noget videre Hensyn til J. L. I. 27; thi de have vistnok besvaret Spørgsmaalet væsentligt efter den da herskende protestantiske Kirkerets almindelige Grundsætninger. Men fra dette Synspunkt laa det ikke fjernt at tillægge et langt factisk Samliv, der havde Ægteskabets ydre Kjendemærker, et virkeligt Ægteskabs Retsvirkninger; thi saalænge hverken Vielse eller nogen anden bestemt Stiftelsesform fordredes, saalænge Ægteskabet kunde indgaaes aldeles formløst, idet der kun spurgtes om virke-

ligt Samtykke, var det ikke paafaldende, om man i det længe fortsatte Samliv som Ægtefolk saa et stiltiende consensus matrimonialis [1]). Endnu en Bemærkning skal til-

[1]) Jeg skal til Beviis herpaa henvise til det i Bøhmers Jus eccl. prot. III. 1297—98 omtalte Responsum af den berømte Spener (i et Skrift fra 1713), hvori denne siger »Halte ich deszwegen, dasz diejenige Beywohnung, da animo matrimonii Seia mit einem Mann 20 Jahr gelebet, aber die benedictio sacerdotalis aus bedeutenden Ursachen ausgelassen worden, eine wahre und bündige Ehe so wohl sey, als da jene dazugekommen wäre«. Spener dadler vel et saadant Forhold som »unziemlich und wider göttliche Ordnung«, men han fastholder skarpt, at det er et lovligt Ægteskab, idet han ender med at udtale »Darf deszwegen nicht davon disputieret werden, ob sie beysammen zu bleiben haben oder das matrimonium als nullum zu dirimiren wäre, sondern ob sie schon wollten, konnten sie so wenig als andere rechtmäszig Copulirte sich wiederum trennen, noch auch von der Obrigkeit wider die göttliche Ordnung getrennet werden«. Bøhmer modsiger denne Speners Mening, men kun fra det Synspunkt, at naar Vielsen er en befalet Form for Ægteskabs Indgaaelse, kan den ikke undlades, og er den undladt, er der ikke noget retsgyldigt Ægteskab; men det maa efter Bøhmers hele Maade at raisonnere paa antages, at han vilde og maatte give Spener Ret, saafremt der kunde gaaes ud fra den Forudsætning, at Vielse ikke var befalet som nødvendig Form for Ægteskabs Indgaaelse. Han siger: »hoc est, qvod alias dici solet, cohabitationem talem, animo conjugali hactenus continuatam, esse qvidem matrimonium verum, a legibus civilibus abstrahendo, illegitimum tamen in foro humano, qvum ei desint solennia, pro forma substantiali reqvisita, et ita effectus civiles habere non possit«. Paa et andet Sted (p. 1120) omtaler Bøhmer det langvarige factiske Samliv med Ægteskabets ydre Kjendemærker som et af de Tilfælde, hvor Tvangsvielse bør finde Sted; han tilføier: »qvamvis enim hæc (benedictio sacerdotalis) matrimonium præcise non constituat, sed consensus conjugalis illud perficiat; præcavendum tamen est, ne, hac omissa, opinentur se in posterum qvovis tempore privato ausu recedere posse, qvod tamen iis non amplius concedendum, postqvam conjugali more hactenus vixerunt et ut conjuges cohabitaverunt«. Bøhmer betragter Sagen saaledes, at alle de materielle Betingelser for Ægteskab ere tilstede, kun mangler den legale Form; førend Vielsen var foreskreven og saalænge saaledes Ægteskabet kunde stiftes formløst, maatte det altsaa siges, at et virke-

føies, forinden jeg forlader denne Sag. Naar Rørdam i Univ. Hist. II. 40 ved at omtale Universitetets Svar paa Kongens Forespørgsel af 7de Decbr. 1567 bruger de Ord «Ved denne Dom kuldkastede Universitetet altsaa 12 Adelsmænds Ed, hvilket kunde synes et voveligt Foretagende efter den Tids Statsforhold o. s. v.», ligger der vistnok en Misforstaaelse til Grund herfor. Universitetets Meningstilkjendegivelse var ikke en Dom i egentlig juridisk Betydning, der fældes efter foregaaet Procedure mellem Sagens Parter, men kun et Responsum eller en Embedserklæring, afgivet til Kongen, ligesom jo Universitetet efter den bestaaende Retsforfatning aldeles ingen Myndighed havde til at forandre Kongens Retterthingsdomme, der vare den høieste og øverste Rets Afgjørelser; Dommen af 1554 vedblev derfor efter Afgivelsen af Universitetets Responsum ligesaavel som før den Tid at være et fuldgyldigt og urokket Retsfundament for Erik Skrams Besiddelse af Tjele, hvad heller ikke blev bestridt fra nogen Side. Men Universitetets Responsum kan ikke engang i den Betydning siges at have kuldkastet de 12 Adelsmænds Ed, at det materielt har underkjendt det Resultat, som ifølge Dommen

ligt Ægteskab i heromtalte Tilfælde var opstaaet. I Forbindelse hermed staaer ogsaa, at Bøhmer p. 1296 antager, at Landsherren ved speciel Bevilling kan tillægge et saadant langvarigt Samliv ret lovligt Ægteskabs Charakteer og Retsvirkninger saavel overfor Ægtefællerne selv som overfor Børnene, navnlig naar Vielsen ikke kan bringes istand paa Grund af den ene Parts Død eller Bortrømning, fordi alle de ifølge Sagens Natur nødvendige Betingelser for at constituere et Ægteskab ere tilstede, og kun en borgerlig Form, over hvilken Landsherren er raadig, mangler. See iøvrigt om Bøhmers Anskuelser angaaende Grændserne for Landsherrens Ret til at dispensere sig selv eller andre fra Fordringen paa kirkelig Vielse: Dieck Gewissensehe 98 ff., hvormed kan sammenholdes Wildas Modbemærkninger i Zeitschr. f. deutsches Recht IV. 232.

af 1554 fremkom ved deres Ed. Thi Universitetet gav alene Svar paa det almindeligere Spørgsmaal, om Knud Mogensens Forældre vare rette Ægtefolk og han altsaa Ægtesøn, men det befatter sig aldeles ikke med Spørgsmaalet om Erik Skrams Ret til Tjele, hvilket var Gjenstand for Retterthingsdommen, et Spørgsmaal, ved hvis Afgjørelse andre Momenter end Ægteskabets Gyldighed have været medvirkende, navnlig hele Spørgsmaalet, om Knud Mogensen i rette Tid havde krævet Arv, og Virkningen af hans Forsømmelse hermed. Den Betydning, som Universitetets Responsum havde, var vistnok væsentlig den, at Kongen støttende sig paa det kunde mægle mellem Knud Mogensen og Erik Skram eller rettere, da denne sidste imidlertid var død, hans Børn og ved denne Leilighed lægge sin Autoritet i Vægtskaalen til Knud Mogensens Fordel, og der blev derfor i 1571 sluttet et Forlig imellem Knud Mogensen og Erik Skrams Børn, der altsaa vare hans Faders Søsters Børn, hvori det hedder, at Erik Skrams Børn «for Kong. Majestæts, vores naadigste Herres og Konges, saa og andre gode Mænds Bøn og Begjering have bevilget og samtykt fornævnte Knud Mogensen herefter at maa og skal føre deres rette mødrene Vaaben .... og have og holde det for sit rette fædrene Vaaben og ville herefter kjende og holde ham for deres rette Morbroder som Slegt og Byrd af gode Mænd», hvorhos de endvidere gik ind paa at afstaae noget Gods til ham [1]).

Ved Spørgsmaalet om, hvor længe J. L. I. 27 vedblev at gjælde, ledes Tanken naturligen hen paa et berømt hi-

---

[1]) Som et Tilfælde, hvor Nogen ved Forlig med Faderens Familie anerkjendes som ægte Barn og deelagtiggjøres i Faderens Familienavn, kan jævnføres, hvad der skete med Rigborg Brockenhuses Søn Holger Rosenkrands, jfr. Hist. Tidssk. 4 Række, IV. S. 507.

storisk Punkt, nemlig Tyge Brahes Ægteskab. Idetmindste er det gaaet mig saaledes, at jeg ved at gjennemlæse Brickas Sammenstilling af de forskjellige denne Sag vedkommende Data i Hist. Tidskr. 4 R., IV., L. 65 ff. mere og mere er kommen til den Overbeviisning, at Forklaringen af dette gaadefulde Forhold er at søge ad den Vei. Antager man, hvad det Foranførte nærmest synes mig at maatte føre til, at J. L. I. 27 har været gjældende over hele Riget, og at den i al Fald ikke er ophævet førend efter Ordinantsen af 1582, faaer man en fyldestgjørende Forklaring af de forskjellige Phænomener i denne Sag, som hidtil have staaet som Gaader for Historikerne. Udbyttet af Undersøgelserne kan vistnok i Korthed resumeres derhen, at der ikke foreligger nogen paalidelig Oplysning om, at Tyge Brahe nogensinde er bleven viet til Kirstine, men at det Modsatte er sandsynligst[1]), medens det paa den anden Side er vitterligt, at han levede sammen med hende i mange Aar som med sin Hustru, og hun kaldtes saaledes og holdtes derfor idetmindste i den senere Deel af deres Samliv. Et særligt Beviisdatum, der med stor Styrke og Bestemthed peger paa J. L. I. 27 som Forklaringen af deres Samlivs Beskaffenhed, er det af Bricka l. c. p. 74 omtalte Document af 1630, trykt i D. Mag. II. 367, hvori T. Brahes bekjendte Søster Sophie og nærmeste Slægt i Danmark erkjende hans Børn for ægte og deres Moder for hans Ægtehustru; kun troer jeg, at dets Indhold bør citeres lidt fyldigere, end Bricka har gjort, for at dette paa en aldeles slaaende Maade kan falde i Øinene. Anledningen til det nævnte Documents Udstedelse var den, at T. Brahes Børn i Bøhmen mødte forskjellige Vanskelig-

[1]) Baade Slægtbøgerne og Documentet af 1630, der hidrørte fra T. Brahes egen Søster, taler for, at der ingen Vielse havde fundet Sted.

heder og Indsigelser i Henseende til Oppebørselen af den Sum Penge, for hvilken Keiseren havde kjøbt hans efterladte instrumenta astronomica, og at man bl. a. drog deres Ret til at optræde som hans Arvinger i Tvivl, idet man ansaa dem for kun at være hans Slegfredbørn. For at legitimere dem behørigt til at indkræve disse Penge, er Actstykket udstedt, og det gjør aldeles correct og fuldstændigt Rede for Børnenes juridiske Stilling og Forhold. Efter at det er bemærket, at nogle, fordi T. Brahes Hustru ikke var af lige Stand med ham, have meent, at deres Børn ikke kunde prætendere nogen Ret til hans Efterladenskab, yttres det, at det forholder sig rigtigt, baade at T. Brahes Hustru ikke var af lige Stand med ham, og at Bestemmelserne om, hvorledes der i saa Fald skal forholdes blandt Adelen, endnu ere i Kraft i Danmark, men det bemærkes herved, at Meningen med disse Bestemmelser paa ingen Maade er den, at T. Brahes Børn skulde være at ansee som uægte og uberettigede til at arve deres Faders efterladte Mobilier, og det hedder da videre: «Insonderheit auch dieweil unseres alhie geliebten Vaterlandes dieses löblichen Königreichs uralten gegebenen Gesetzen nach mehrgemeltes unsern Sel. Brüdern, Vaterbrüdern und Vettern nachgelassenes Weib, in Ansehen ihrer beiden zusammen öffentlichs unverändertes ehrsames Leben, für seines eheliches Weibes rechtlich musz erkennet werden». Der tilføies, at hvis hun ikke havde været holdt for hans «rechtes untadelhaftes Weib», vilde det ikke være bleven tilladt, at de levede sammen i 26 Aar førend hans Afreise fra Landet, da det i Danmark ikke tillades Nogen, af hvad Stand han end er, at leve sammen med en Kvinde, som han ikke er gift med. Documentet slutter med, at Sophie Brahe, der er T. Brahes eneste efterlevende Søster og derfor næst efter hans Børn

hans nærmeste Arving, erklærer sig for uberettiget til hans Efterladenskab og udtaler, at hun er villig til at lade dette ene og alene tilfalde hans Børn «wie unseren uralten Rechten nach billig». Det forekommer mig hævet over enhver Tvivl, at der er ligefrem sigtet til og peget paa J. L. I. 27, naar der tales om, at Kirstine paa Grund af det mangeaarige Samliv er at agte for T. Brahes Ægtehustru «dieses löblichen Königreichs uralten gegebenen Gesetzen nach»[1]; der er intet andet, hvortil der kan være sigtet ved disse ældgamle Love, til hvilke der henvises endnu en Gang i Slutningen af Documentet. Til at lægge Vægt paa disse Yttringer er der saa meget mere Grund, som Actstykket i det Hele bærer Præg af at være affattet med juridisk Sagkundskab; det er saaledes en fuldkommen correct Gjengivelse af Forordningen 19 Juni 1582 om Adelen, der tager Boelskab, at Forældrenes Standsulighed kun har til Følge, at Børnene ikke ere adelige, og at de ikke kunne arve Faderens frie Jordegods, men forresten ere de at ansee som ægte Børn og som saadanne fuldt arveberettigede i Henseende til Forældrenes øvrige Efterladenskab. Ogsaa er det rigtigt, at det efter dansk

[1] I D. Mag. II. 192, Noten, omtales en Dom, fældet paa Viborg Landsthing i 1568, hvori en Mand S. J. bliver sat til Rette, fordi han haver skjældet J. H. for en Horeunge. S. J. forsvarer sig dermed, at den anden var født udenfor Ægteskab og hans Moder aldrig var ægteviet med Hans Skeel (en Adelsmand). J. H. mente hertil, at endskjøndt hans Moder havde været mere end 20 Aar hos H. Skeel og uden Ægteskab avlet 11 Børn med ham, havt hans Nøgle og Laas at volde, ædet og drukket med ham og gaaet aabenbarlig med ham at sove, saa havde hun dog skikket sig som en god ærlig Kvinde og aldrig været i Rygte og Ord for andre end H. Skeel o. s. v. Det er aabenbart af Ligheden i Udtrykkene, at ogsaa her den Tanke ligger bag ved, at J. L. I. 27 skulde have til Følge, at J. H. ikke med Rette kunde skjældes for en Horeunge.

Lov ikke var tilladt Nogen, af hvad Stand han end er, at leve sammen med en Kvinde, som han ikke er gift med, thi Forbud herimod indeholdes i det kgl. Brev til Superintendenterne af 11 Juni 1580, trykt i D. Mag. VI. 221.

Ogsaa en anden Omstændighed, der ved første Øiekast seer gaadefuld ud, lader sig simpelt og let forklare, naar det antages, at Sammenhængen ved T. Brahes Ægteskab er den ovenfor angivne, nemlig at han selv i Gravskrifterne over sine i 1576 og 1577 døde Smaabørn kalder dem for «filiola» og «filiolus naturalis», medens hans andre Børn, som opnaaede en længere Levealder, synes at være behandlede og betragtede som Ægtebørn, jfr. Bricka l. c. p. 68 ff. At forudsætte, at de førstnævnte Børn vare avlede med en anden Kvinde end Kirstine, vilde mangle enhver historisk Grund. Man maa derfor blive ved den Forudsætning, at det har været hendes Børn. Paa den anden Side er det, som bemærket, en aldeles løs Hypothese, at T. Brahe først skulde have levet sammen med hende som slet og ret Frille i nogen Tid og derefter ladet sig vie til hende, hvorved de tidligere fødte Børn ere blevne legitimerede; thi for denne senere Vielse mangler ethvert Beviis. Antages det derimod, at Sammenhængen med Ægteskabet har været den ovenfor angivne, forklares de nævnte Facta simpelthen derved, at de to smaa Børn ere døde, forinden T. Brahes Samliv med Kirstine havde varet saa længe, at det kunde agtes for Ægteskab. Maaskee vil man indvende, at naar T. Brahe i Aaret 1573 har taget Kirstine til sig i sit Huus, maa idetmindste det af Børnene, som døde i 1577, være død, efter at Samlivet havde varet i de tre Aar, som J. L. I. 27 fordrer, og saaledes var gaaet over til ret lovligt Ægteskab. Men hertil er der to Ting at svare. For det Første, at der kun er en meget utilstrækkelig Vished

for, at 1573 netop er det rette Aar for Samlivets Begyndelse, jfr. Bricka l. c. 65 jfr. 74; for det Andet, at det ikke er usandsynligt efter den Tids løsere Behandling af Lovbuds Ord, at man i det 16 Aarhundrede kan have beholdt den almindeligere Grundsætning i J. L. I. 27, at en længere Tids factisk Samliv som Ægtefæller medførte Ægteskabs Retsvirkninger, men at man ikke hæftede sig ved Treaarsterminen som afgjørende.

At Præsten paa Hveen i 1597 blev afsat, fordi han foretog Forandringer i Daabsritualet, samt «fordi han ikke har straffet og paamindet T. Brahe, som ikke i 18 Aar har været til Sacramentet, men med en Bislopperske ligget i ondt Levned»[1]), viser vel, at T. Brahe og Kirstine ikke have været viede til hinanden dengang; thi at der maa være sigtet til deres Samliv, kan neppe nægtes, eftersom der intet vides om, at T. Brahe skulde have staaet i noget saadant langvarigt Forhold til nogen anden Kvinde. Paa den anden Side havde han i 1597 samlevet med Kirstine i længere Tid end 18 Aar, i al Fald i nogle Aar udover den Tid, men det, at 18 Aar nævnes, kan maaskee forklares deraf, at man er gaaet ud fra, at Samlivet egentlig først blev stemplet som ulovligt ved Kongebrevet af 11 Juni 1580, som befalede, at de, der samlevede med Concubiner, af hvad Stand de end vare, skulde skille sig af med disse og særligt paalagde Geistligheden at have Indseende hermed. Præstens Forsømmelse kan altsaa først dateres fra den Tid af. Ogsaa er det muligt, at de 18 Aar alene sigte til den Tid, hvori T. Brahe har afholdt sig fra Sacramentet. At iøvrigt denne hele Sag er gaaet T. Brahe for nær, og at den har været et Led i den Række af Ubehage-

[1]) Dansk Mag. II. 317, Ny kirkehist. Saml. V. 40, Bricka l. c. 68.

ligheder, hvorved han dreves bort fra Fædrelandet, synes efter det Foranførte at maatte antages, da han vistnok allerede i 1580 havde levet saa længe sammen med Kirstine, at Forbindelsen var gaaet over til Ægteskab, men noget sikkert er det vanskeligt at sige herom, da man, som ovenfor bemærket, ikke har nogen paalidelig Oplysning om, hvornaar han tog Kirstine i Huset til sig, og det endnu mindre vides, om han strax holdt hende i Agt og Ære som sin Hustru, eller om han først efter længere Tids Samliv hævede hende til denne Stilling i sit Huus. Heller ikke er det tilstrækkelig klart, hvad Præsten egentlig blev dømt for, thi man har ikke selve Dommen over ham, men kun det Monitum, som samme Aar af Biskoppen blev gjort paa Roeskilde Landemode, og en Omstændighed, som dog vækker nogen Tvivl i saa Henseende, er, at i Kongens Befaling af 14 April 1597 til Ditlev Holk om i Forbindelse med Biskop Vinstrup at dømme i Sagen, hedder det kun, at Præsten «haver understandet sig udi Kirketjenesten at gjøre imod Ordinantsen, og han for slig hans dristige Forsæt skal møde udi Rette», men der anføres ikke nogen anden Ankepost som Gjenstand for denne Sag, jfr. D. Mag. II. 316—17, hvoraf man unægtelig nærmest maa slutte, at den egentlige Retsgrund til Præstens Afsættelse kun har været de af ham foretagne Forandringer i Daabsritualet, en Forseelse, som forøvrigt især efter Datidens Anskuelser vel ogsaa afgav en tilstrækkelig Grund til Afsættelse.

Spørger man nu, hvornaar og hvorledes den gamle Bestemmelse i J. L. I. 27 er falden bort, mener jeg, at hertil maa svares, at dette først kan siges at være skeet derved, at Stiftelsen af Ægteskab blev formbunden, hvilket, som ovenfor paaviist, ikke skete førend efter Ordinantsen af 1582. Man kan vel sige, at det kgl. Brev til Superinten-

denterne af 11 Juni 1580 har været rettet imod den Art Forbindelser, og at dette Kongebrev, forsaavidt det virkelig blev overholdt, bortryddede den factiske Forudsætning for de i J. L. I. 27 omtalte Ægteskaber. Thi efter dets Forskrifter skulde der skrides ind imod Samliv med Slegfredkvinde saavel blandt Adel som blandt Ikkeadel, forinden det havde varet saa længe, at derpaa kunde støttes Rettigheder. Forsaavidt J. L. I. 27 var at forstaae saaledes, som Blüting paa Grund af Capitlets Overskrift er tilbøielig til at mene, at den hjemler en ligefrem Ret til at have en Slegfredkvinde i 3 Aar, kun at man, naar den Tid er omme, skal skille sig af med hende, hvis man ikke vil gjøre hende til sin Ægtehustru, kunde det siges, at J. L. heri var forandret ved Kongebrevet af 1580. Men forsaavidt J. L. hjemler, at Ægteskab kan stiftes ved treaarigt Samliv som Ægtefæller, er denne Retssætning ikke i og for sig og som saadan ophævet ved nævnte Kongebrev, og fik et saadant Samliv ved Forsømmelse fra vedkommende geistlige Embedsmænds Side Lov til at vedvare den fornødne Tid, maatte den i J. L. I. 27 hjemlede Retsvirkning tillægges det, uanseet Buddet i Kongebrevet. Heller ikke skjønner jeg, at Forordningen 19 Juni 1582 om Adelen, der tager Boelskab, kan siges at have forandret eller ophævet J. L. I. 27. Denne Forordring, der i al Fald kun vedrører Adelen, men ikke de andre Stænder, og altsaa allerede af den Grund ikke kunde ophæve J. L.s nævnte Bestemmelse i det Hele, befatter sig ikke med Spørgsmaalet om Ægteskab og Ikke-Ægteskab, men den bestemmer, at naar Adelsmand ægter uadelig Kvinde — hvorledes dette kan skee, tales der ikke om —, saa ere de af saadant Ægteskab fødte Børn ikke adelige og kunne ikke tage Arv i adeligt Jordegods, men Forordningen rører ikke i mindste

Maade ved saadant Ægteskabs Gyldighed eller ved Børnenes Ægthed[1]). Det kan vel antages, at Forordningen i det Hele har stærkt modvirket Ægteskaber mellem Adelsmænd og ufri Kvinder paa Grund af de betydelige Retstab for Børnene, dermed forbandtes, og virkelig medført, at meget faa Adelsmænd have villet ægte uadelige Kvinder, og det er sandsynligt, at den derved indirecte har modvirket Forbindelser af den Art, som J. L. I. 27 har for Øie, idet adelige Kvinder ikke kunne antages at have villet indlade sig herpaa, selv om Forholdet i Tidens Løb kunde gaae

[1]) Hvad angaaer det Spørgsmaal, som opkastes af Bricka l. c. 70—71, om Frd. 19 Juni 1582 berøvede ogsaa de førend dens Udgivelse fødte Børn deres Adelskab, mener jeg, at det uden Betænkelighed maa besvares benægtende. Forordningen siger, »at hvor nogen Adelsmand haver taget sig ufri Kvinde, eller herefter tagendes vorder, og avler Børn med hende, da skulle samme deres Børn ikke være eller holdes for Adelsbørn eller fri Folk«. I disse Ord ligger der kun, at de Børn, som avles efter Frdn.s Udgivelse, skulle holdes for uadelige, hvad der allerede er et stærkt Indgreb i de ved allerede stiftede Ægteskaber begrundede Retsforhold, som vistnok neppe nogen Lovgiver i vore Dage vilde tillade sig. Men Frdn.s Ord strække sig ikke til de allerede ved dens Udgivelse fødte Børn. Det vilde ogsaa være en meget haandgribelig og iøinefaldende Uret, om Frdn. vilde berøve Personer, der maaskee allerede i mange Aar havde gaaet og gjældt for Adelige og udøvet adelige Rettigheder, denne deres Egenskab. Hvor lidet nøieseende den Tids Lovgivning end var overfor Iagttagelsen af almindelige Retsprinciper, kunde dog en saa indgribende Uret ikke begaaes. En tilbagevirkende Kraft af et saadant Omfang kunde jo have til Følge, at Mænd maatte udtræde af Rigsraadet, eller fravige Lehn, fordi deres Moder ikke havde været adelig. Thi hvor skulde Tilbagevirkningen standse? Antages det, at Frdn. angaaer allerede fødte Personer, kunde dens Anvendelse ikke indskrænkes til smaa Børn, men maatte omfatte ogsaa voxne og gamle Mænd. Ja det sees end ikke, hvorfor man skulde blive staaende ved endnu levende Personer, hvorfor den ikke da skulde virke paa tidligere Generationer? Men hvilken Forvirring og Usikkerhed i alle Retsforhold i Adelstanden vilde ikke derved afstedkommes?

over til lovligt Ægteskab. Men den retlige Grund til, at J. L. I. 27 bortfaldt, kan ikke søges i Forordningen. Først derved, at Lovgivningen fastsatte en vis bestemt Form for Ægteskabs Stiftelse, saaledes at gyldigt Ægteskab kun paa den Maade kunde stiftes og anderledes ikke, er den nævnte Bestemmelse i J. L. retlig ophævet. Et andet Spørgsmaal er, om den ikke factisk fandt en saa sjælden Anvendelse i den sidste Halvdeel af det 16 Aarhundrede, at den næsten var bleven fremmed for den almindelige Retsbevidsthed, saaledes at de fleste Mennesker ikke kjendte den ofte omtalte Lovbestemmelse og derfor ikke forestillede sig, at der paa denne Maade kunde opstaae lovligt Ægteskab, og at Forbindelser, der havde de efter J. L. I. 27 nødvendige Betingelser for at ansees for virkelige Ægteskaber, i Følge deraf dog stode i et tvetydigt Lys og bleve ansete med en vis mistænkelig Ugunst. Men selv om noget saadant maatte have været Tilfældet, maa det dog ikke destomindre siges, at J. L. I. 27 retlig bestod og kunde paaberaabes og benyttes, saalænge den ikke retlig var bortfaldet. Det Phænomen er ikke saa sjeldent, at en Retsinstitution efterhaanden factisk uddøer og gaaer i Forglemmelse en god Stund, førend den retlig ophæves. Enhver Jurist veed saaledes, at den under Navn af Jaord bekjendte retskraftige Forpligtelse til Ægteskab kunde indgaaes mellem de saakaldte priviligerede Personer, lige indtil Grundloven af 5 Juni 1849 § 97 ophævede saadant, men dette var ikke desto mindre i de sidste Decennier førend Grundloven i den Grad gaaet af Brug og forsvundet fra den almindelige Bevidsthed, at meget faa Lægmænd endog indenfor de saakaldte priviligerede Stænders Kreds vidste, at en saadan Retsregel endnu var gjældende. Imidlertid er der neppe Grund til at antage, at J. L. I. 27 i den Grad var falden

i Forglemmelse. Derimod taler Kongebrevet af 1580, der paaberaaber sig Hyppigheden af den Slags Forbindelser baade blandt Adelige og Uadelige[1]), og derimod taler ogsaa Sophie Brahes Erklæring af 1630, der omtaler det som en bekjendt og klar Sag, at hiin gamle Retsregel var i Kraft og afgav Hjemmel til at betragte T. Brahes Forbindelse med Kirstine som et lovligt Ægteskab.

[1]) Det hedder i Kongebrevet af 1580: ».... at efterdi vi komme i Forfaring, hvorledes mange her i Riget baade Ædel og Uædel skulle leve et ondt, forargeligt Levned med Boelskab og løse Kvindfolk, som de holde hos dem udi deres Huse, hvormed de omgaaes aabenbarlig, uden al Skam og Bludsel, ligerviis som som det var deres Ægtehustruer, ei agtende, at de derom af deres Sognepræster advares.... da paa det sligt herefter maa afskaffes, bede vi eder og ville, at I alvorligen tilsiger og foreholder alle Provsterne og Præsterne i Stiftet, hver i sit Sted, dermed at have et tilbørligt Indseende, at saadant et utugtigt forargeligt Levned ikke føres....«

Danmarks Glasindustri indtil 1750.

Med nogle Bemærkninger om Ruder, Drikkekar o. lign. Gjenstande, før Glasset trængte igjennem.

Af

C. Nyrop.

Som saa mange Opdagelser, er Opdagelsen af Glasset skjult i en sagnmæssig Fortælling. Plinius beretter[1]), at nogle paa Føniciens Kyst strandede Sodahandlere i Mangel af Stene lagde Sodastykker til Støtte under Gryden, hvori de kogte deres Mad, og at Ilden bragte Sodaen og Strandsandet til at flyde sammen i et hidtil ukjendt Stof: Glas. Men denne Fortælling er allerede af den Grund mistænkelig, at en Ild, hvorved der koges Mad, næppe kan udvikle den til at smelte Glas nødvendige Varmegrad. Hvad den oplyser, er væsentlig kun det, at Glas har været kjendt og brugt i Forasien i en fjern Tid, længe før der i Danmark er Tale om nogen Historie, end sige Tale om nogen industriel Udvikling.

Det er derfor naturligt, at der forud for Tilvirkning af Glas her i Landet maa være gaaet en Tid, da Glasset kom hertil fra Udlandet først som en forunderlig Sjældenhed og

---

[1]) Naturalis hist. XXXVI, 191.

derpaa som en mere og mere nødvendig Brugsgjenstand. Det er en Paavisning af denne Udvikling, som nedenfor skal indlede nogle Meddelelser om en Del Forsøg paa til forskjellige Tider at grundlægge en dansk Glasindustri.

Allerede i den forhistoriske Tid have Danmarks Beboere kjendt Glasset. Vort oldnordiske Museum gjæmmer en Række her i Landet fundne Glaskar, der ere fundne sammen med Gjenstande fra Jernalderen — i Danmarks Broncealder synes Glasset ikke at have været kjendt —, og disse Gjenstande pege alle med Hensyn til Tilblivelsessted mod Syd. Et af dem bærer den græske Indskrift *εὐτυχως* — til Lykke —, og om dem alle maa det vistnok siges, at de af vore krigerske Forfædre have været betragtede som noget særdeles Sjældent [1]). Ja det synes næsten, som om Glas har været anset som et med hemmelige Kræfter udrustet Stof. I Eddasangene nævnes det paa en saadan Maade, at man faar Indtrykket af, at man i det har set et Middel til at sætte sig i Forbindelse med det Oversanselige: Stene, der ere stillede om et Alter, blive muligvis ved Offerdyrenes paagydte Blod forvandlede til Glas (at gleri), og Glas er en af de Ting, hvorpaa Runer med Virkning kunne ristes. Det er herefter næppe tilfældigt, at Spaakonen Thorbjørg bl. A. bærer et Halsbaand af Glasperler (glertølur), da hun højtideligt raadspørges af de nordiske Nybyggere i Grønland, om naar de indtraadte haarde Tider ville ophøre. Den i en Eventyrsaga udførligt omtalte Glashimmel (glerhiminn) skal her endnu kun nævnes [2]).

---

[1]) Se om Fund af Glaskar i Danmark: Aarb. f. n. Oldk. 1871, S. 440 flg.; 1874, S. 371; 1875, S. 22—23; 1877, S. 354 flg. jfr. 1868, S. 118; Worsaae: Nord. Oldsager, Nr. 317—320. — i Sverige: Vitterhets och Antikvitets Akademiens Månadsblad I, S. 38—42.

[2]) P. A. Munch: Den ældre Edda, Kra., 1847, S. 68, 114; Antiquit.

Det industrihistoriske Udbytte af disse Meddelelser er kun ringe, og stort bedre forholder det sig ikke med Beretningerne om nogle Glasgjenstande, baade Glaskar og Glasruder, i et Par romantiske Sagaer [1]). De angaa i alt Fald ikke nordiske Forhold, og det Samme maa vistnok siges om Meddelelsen i Kongespejlet [2]), der nævner smeltet Glas (heitt gler) mellem en belejret Borgs Forsvarsmidler. Vi staa her utvivlsomt overfor en ligefrem Gjengivelse af, hvad Forfatteren har lært i Udlandet eller fundet i et fremmed Skrift. At der ikke i det 13de Aarhundrede kan være Tale om i Norden at anvende smeltet Glas paa samme Maade som kogende Vand og smeltet Bly, vil formentlig fremgaa af den nedenfor følgende Udvikling. Oldtidens Ubekjendtskab med og deraf følgende Tro paa hemmelige Egenskaber hos Glasset findes muligvis endnu i Henrik Harpestrængs Lægebog, hvor man træffer den forunderlige Angivelse, at stødt Glas drukket med Eddike er godt for Stenlidelser, ligesom at Glas anvendt i Plaster er godt for forskjellige andre Sygdomme [3]).

Første Gang vi i et historisk Skrift træffe en Brugsgjenstand af Glas her i Landet omtalt, er i Knytlingasaga, hvor den fortæller Knud den Helliges Drab i St. Albanikirke i Odense (1086). Kirken beskrives som en betydelig

---

americanæ, Hafniæ, 1837, S. 106; Bragða-Mágus saga, Kbhvn., 1858, S. 96 flg. — Det er forøvrigt antaget, at »gler« ofte skulde betyde Rav (E. C. Werlauff: Bidr. t. d. nord. Ravhandels Hist., 1835, S. 28—29).

[1]) Saga Diðriks konungs af Bern, Kra., 1853, S. 164; Barlaams ok Josaphats Saga, Kra., 1851, S. 74; Ann. f. nord. Oldk. 1851, S. 62 (Saga af Tristram ok Ísodd); Fornm. Søgur III, S. 187 (Saga af Þorsteini Bæarmagni).

[2]) Speculum regale, Kra., 1848, S. 90.

[3]) C. Molbech: Henr. Harpestrængs danske Lægebog, 1826, S. 131.

Trækirke med mange, store *Glas*vinduer (margir stórir glergluggar) [1]). En Sammenligning med de andre Kildeskrifter, der behandle den samme Begivenhed, torde imidlertid gjøre det tvivlsomt, om St. Albanikirke virkelig har haft Glasvinduer.

Hverken Ælnoth eller Saxe, der formentlig begge skrive før Knytlingasagaens Forfatter, tale om saadanne Vinduer, men kun i Almindelighed om et Vindue (fenestra), gjennem hvilket der raktes et Bæger med Vand til Kongens Vederkvægelse, og gjennem hvilket det Kastevaaben trængte ind, som voldte Kongens Død [2]). Ja en anonym Forfatter, der behandler den samme Begivenhed, antyder muligvis, at Vinduet har været beklædt med et andet og stærkere Stof end Glas, ti det synes efter ham, som om Kastevaabenet først trængte ind, efter at Vinduet var aabnet (fenestra aperta) [3]). Glasvinduerne findes kun omtalte i Knytlingasagaen, og da dennes hele besynderligt udsmykkede Beretning om Kongemordet langtfra indgyder Tillid, er der ingen Grund til særlig at stole paa dens Meddelelse om Vinduerne. Navnlig *store* Glasvinduer vilde i det 11te Aarhundrede have været en saadan Sjældenhed, at Traditionen om dem sikkert vilde have været almindelig, hvis de blot havde været til. Hundrede Aar efter ere Glasruder saa sjældne her i Norden, at den islandske Biskop Povl, der 1195 var her nede for at blive viet til Biskop af Absalon, som Fæstensgave til sin aandelige Brud, Kirken i Skalholt, hjembragte ikke det til Kirken tilstrækkelige Antal, men to, siger og skriver to Glasruder (tvá glerglugga) [4]). Dette Faktum er ikke uden

---

[1]) Fornm. Søgur, XI, S. 271 jfr. 274, 276, 277.
[2]) Scr. rer. Dan. III, S. 369 jfr. 367; Saxo ed. Müller S. 591.
[3]) Scr. rer. Dan. III, S. 323.
[4]) Biskupa søgur I, S. 131.

Vægt, og Forholdene i Udlandet pege i fuld Overensstemmelse hermed paa en langsom Udvikling.

Det synes sikkert, at Romerne i Kejsertiden have kjendt Glasruder, og at Kirker i Kristendommens første Aarhundreder bleve prydede med farvede Glasruder, men først Aar 999 faar det ansete Kloster Tegernsee i Bajren sine Vinduer, der tidligere kun vare dækkede med Forhæng (veteribus pannis), udstyrede med Glasruder, og Abbeden i Monte Casino, der døde som Pave Viktor III (1087), lod i to af ham byggede Kirker kun Hovedvinduerne udstyre med Glas, de andre dækkedes med Skiver af det saakaldte Marieglas (fenestræ gypseæ). Foruden Forhæng og tyndt slebne Tavler af forskjellige Mineralier forekommer ogsaa forskjelligt Fletværk og fremfor Alt Papir. Om Ruder af dette sidste Stof i Borge og Slotte er der Efterretninger helt ind i det 16de Aarhundrede, og det kan fremhæves, at der endnu 1463 nævnes en Korporation (die Sliemer) i Wien, som lavede Ruder af olieret Papir [1]). Det vil utvivlsomt herefter ses, at det i høj Grad maa overraske, hvis der 1086 fandtes Glasruder i St. Albanikirke i Odense.

Blandt de forskjellige Brugsgjenstande, hvortil Glasset efterhaanden anvendtes her i Landet, maa vi foruden Ruder især træffe Drikkekar, men da disse i de skriftlige Overleveringer forekomme senere end Ruderne, skulle vi, før vi gaa over til dem, gjøre nærmere Rede for den Udvikling, Brugen af Glasruder formentlig har haft her i Landet.

Det tør utvivlsomt antages, at vore Forfædres første

---

[1]) H. Otte: Handbuch der kirchl. Kunstarchäologi, 4 Aufl., I, 1868, S. 68—69. L. Lobmeyr: Die Glasindustrie, 1874, S. 55—56, 83, 84—85; B. Bucher: Gesch. der techn. Künste, I, 1875, S. 62—63; de Laborde: Notice des émaux, II, 1853, S. 539—540; A. Sauzay: La verrerie, 1876, S. 66—68.

egentlige Huse have været byggede af Træ, og at de væsentlig kun have indeholdt én Stue med et Arnested midt paa Gulvet og et Hul (den saakaldte Lyre) ovenover i Taget til Udgang for Røgen og til Indgang for Lyset. Det var i en saadan Stue, at Ejnar Tambeskjælver blev dræbt af Harald Haarderaade. Kongen havde ladet Lemmen over Lyren saa godt som lukke, og Ejnar træder efter Sagaen ind med de Ord: Der er mørkt i Kongens Stue [1])! Man kjendte hverken til Skorsten eller til egentlige Vinduer i Husets Vægge. Heri indtraadte der vel nogen Forandring i Oluf Kyrres Tid [2]), men de gamle Skikke fortrængtes ikke let. Taget med dets Røghul vedblev længe at være det Sted, Tyve og Ildgjerningsmænd rettede deres Angreb imod [3]), og 1493 berettes det fra Sverige, at en Ridder Hans Aagesen, der sad tilbords med sin Broder, blev gjennemboret med et Kastevaaben af en Bonde, der var stegen op paa Husets Tag og med en Kniv havde skaaret en Aabning i det derværende «Vindue» (ascendens tectum stube . . . et exciso in fenestra cum cultello modico foramine . . .) [4]). Det er en i flere Retninger interessant Meddelelse, der bl. A. viser, at vi her i Norden brugte Vinduer udstyrede med Andet end Glas endnu i Slutningen af det 15de Aarhundrede.

De Bygninger, hvori man først tør vente at finde Glasruder, ere utvivlsomt Kirkerne. Naar man hører, at der t. Ex. til Ribe Domkirkes Opførelse i det 12te Aarhundrede er

---

[1]) Fornm. Søgur VI, S. 281, jfr. R. Keyser: Efterl. Skr., II, 2, S. 42; Eilert Sundt i Folkevennen X, 1861, S. 166 flg., 293 flg. Hyltén-Cavallius: Wärend och Wirdarne, II, S. 170 flg.; H. Hoff: Indbydelsesskr. til Herlufsholms Skole, 1869, jfr. Aarb. f. nord. Oldk. 1872, S. 274—289.

[2]) P. A. Munch: Det norske Folks Hist., II, S. 439.

[3]) Hyltén-Cavallius anf. Skr. II, S. 177, 205.

[4]) Scr. rer. Svec. I, 1, S. 201.

hentet et kostbart og tungt Materiale dybt nede fra Tyskland (Tufsten fra Andernach)[1], kunde man vente endnu tidligere at se endog farvede Glas-Kirkeruder omtalte. Men som ovenfor nævnt er den første sikre Omtale af Glasruder her i Landet fra 1195, og den peger paa, at de maa betragtes som store Sjældenheder. Det vil imidlertid til Forklaring heraf næppe være uden Interesse at lægge Mærke til, at den tidlige Middelalders Kirker i Udlandet synes at have haft meget smaa Vinduer ja maaske tildels i Efterligning af Katakomberne at have været helt mørke[2]; Vinduerne spillede ingen Rolle, og dette kan for en Del eftervises ogsaa her i Landet. I Vrejlev og Grinderslev Klosterkirker, der muligvis begge bleve byggede i det 12te Aarhundrede, vare Vinduerne, der tilmed vistnok kun fandtes i den ene Sidevæg, saa smaa, at der faldt et kun meget dæmpet Lys ind igjennem dem, og om f. Ex. Vinduerne i Ribe Domkirke høre vi, at de ikke ere komne til os i deres oprindelige Skikkelse, de ere blevne udvidede baade i Højde og Brede[3]). Det bliver mere og mere usandsynligt med de *store* Glasruder i St. Albanikirke, hvorigjennem den, der efter Knytlingasagaen dræbte Knud den Hellige, endog var paa Vej at springe ud, da han fik Banehug! Datidens Kirkevinduer have vistnok været saa smaa, at de som Regel tør antages at have været helt aabne. I den endnu 1849 staaende Kalfsvik Trækirke ved Wexiø kunde

[1]) N. L. Høyen: Efterl. Skr. II, S. 72; J. Helms: Tufstenskirkerne i Omegnen af Ribe (Ny kirkehist. Saml. I, S. 584 flg.) og Ribe Domkirke, S. 99.

[2]) H. Otte: Die kirchl. Kunstarchäologie I, S. 67—68; C. G. Brunius: Lunds Domkyrka, S. 49.

[3]) Ny kirkehist. Saml. VI, S. 368, 721; J. Helms: Ribe Domkirke, 1870, Sp. 29.

man se, at dens oprindelige Vinduer kun havde været en halv Alen høje og 6 Tommer brede [1]).

I Forbindelse hermed skal det endnu tilføjes, at de samme lave og smalle Vinduer, der forresten maa tænkes voxende i baade Højde og Brede indad gjennem den Væg, de vare anbragte i, gjenfindes i endog i det 16de Aarhundrede byggede Borge her i Landet. Fasthed mod Angreb og Fjendevold var det, der endnu den Gang spillede Hovedrollen ved en Borgs Opførelse. Datidens Vinduer vare ikke altid meget forskjellige fra Skydeskaar [2]).

Det vil herefter formentlig ikke være overraskende, at der i lang Tid kun kan paapeges faa og usikre Spor til Glasruder i Danmark. Da Biskop Uffo i Lund døde 1252, hedder det, at han havde skjænket Lunds Domkirke 200 Mark til «Vinduer» (ad fenestras), og Summens Størrelse gjør det sandsynligt, at der her menes Glasruder; omtrent paa samme Tid «prydede» (decoravit) en Borger i Lund Kirken med flere Vinduer [3]). Men hermed ere Vidnesbyrdene fra det 13de Aarhundrede til Ende, ti det tør ikke antages, at der i det 1292 af 8 Biskoper udstædte Afladsbrev for dem, der give Gaver til Ribe Domkirke, er sigtet til Glasruder ved Udtrykket «luminaria»; herved maa vistnok forstaas Kirkelys eller lignende [4]). For det 14de Aar-

---

[1]) C. G. Brunius: Kunstanteck. under en resa 1849, S. 644.

[2]) Hist. Tidsskr. V, 578, 579, 581—582, 589, 608—609 jfr. I, S. 226.

[3]) Scr. rer. Dan. III, 557, 575 (IV, 57, 63) jfr. C. G. Brunius: Lunds Domkyrka, S. 114, 125. I det 13de Aarhundrede høre vi om Glasruder (fenestræ vitreæ) i et Kloster i Oldenburg (Scr. rer. Dan. III, S. 190, 193), og samtidig tales der om Glashytter i Meklenburg (Meklenb. Urkundenbuch II, S. 344; III, S. 31 jfr. II, S. 197, 525, 622—623).

[4]) J. Helms: Ribe Domkirke, Sp. 141—142 Noten. — Exempelvis kan anføres, at «luminaria» ogsaa nævnes i et Afladsbrev af

hundredes Vedkommende ere Meddelelserne endnu fattigere, men her kunne vi henvise til nogle Oplysninger fra Norge. Allerede i Aarhundredets Begyndelse (mellem 1307 og 1309) skrev den for sin Katedralkirkes Forskjønnelse ivrige Biskop Arne i Bergen til sin Broder, der opholdt sig udenlands, at han skulde skaffe ham en Mand, der forstod at tække med Skifer og om muligt ogsaa at male og forfærdige Glasruder. Hvorvidt han har faaet en saadan Mand, der efter hans egne Udtalelser vilde blive meget kostbar, er tvivlsomt. Vi vide heller ikke, om Bestemmelsen i Lagmand Ejndride Simonsøns Testamente (1335) blev opfyldt. Han skjænkede sin Søster en Gaard paa den Betingelse, at hun skulde lade gjøre Glasruder til Koret i Mariekirken i Bergen. Det tør imidlertid vistnok antages, at vedkommende Gejstlige have paaset Bestemmelsens Opfyldelse, og 1392 høre vi i alt Fald om et Stenhus i Oslo med Glasruder [1]). Det er første Gang vi træffe saadanne i andre Bygninger end Kirker.

Vende vi nu tilbage til Danmark, da møde vi i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede en Meddelelse om Glasruder i Roskilde Domkirke. Dronning Margretes Stiftelsesbrev fra 1411 vedrørende Kapellet Betlehem paabyder, at det skal udstyres «met godhæ ny glarwindwæ», og Kirken har utvivlsomt haft flere, ti ved Branden, som overgik den 1443, hedder det udtrykkeligt, at den mistede sine «Vinduer» (.... fenestris et aliis ornamentis exterioribus), Noget, der næppe vilde være blevet nævnt, hvis det ikke havde været kostbare Vinduer, altsaa Vinduer med Glasruder, som

---

1419 vedrørende Gaver til St. Klemens Kirke i Kjøbenhavn (Kbhvns Dipl. IV. S. 23).

[1]) P. A. Munch: Bergens Kalvskind, S. 98, 131; Dipl. Norveg. I, S. 187; IV, S. 447; Suhms Hist. af Danm. XI, S. 631; P. A. Munch: Det norske Folks Hist., IV, 2, S. 602.

vare gaaede til Grunde [1]). Saadanne begynde nu at faa saa megen Indpas, at det 1478 hedder fra Aarhus, at en Glarmester i Borgerskab «skal giffue byen VI glarwenoo». 1452 er der Glasruder i endog Kjælderen paa Flensborghus [2]), og i det 16de Aarhundrede træffe vi dem ofte. Der er Glasruder i Dronning Kristines Tid paa Tranekjær ligesom paa Slottene i Odense og Kjøbenhavn [3]), 1521 testamenterer Præsten Peder Pedersen i Kjøbenhavn «ad domum vicariorum eth glaruindue» [4]), 1522 slaar Lensmanden paa Blæsbjerg i Fuldskab Glasruder ind ikke alene paa Blæsbjerggaard men ogsaa i et Hus i Holstebro [5]), omtr. 1535 forekommer der Glasruder i en Badstue i Kjøbenhavn [6]), og saaledes kunde der blives ved [7]).

Der er nu Glasruder, som det synes, i almindelige Borgerhuse, og i saavel Kirker som større verdslige Bygninger f. Ex. Lavshuse høre vi om brændte og malede Ruder, i Reglen kun prydede med et enkelt Navn og Vaaben [8]), men ogsaa

---

[1]) Danske Mindesm. 2 R., S. 32, 37—38; Scr. rer. Dan. I, S. 195.

[2]) Hübertz: Aarhus I, S. 238; Rentek. Ark. Regnskab for 1452 fra Flensborg (velvillig meddelt mig af Arkivfuldmægtig A. D. Jørgensen).

[3]) Geh. Ark. Topogr. Saml. Tranekjær Nr. 13; Vedel Simonsen: Odense, II, 1, S. 102, 103, 108, 111, 112, 121, 123; Geh. Ark. Dsk. Saml. Pakke 231 Nr. 2 (Molbech: Nord. Tidsskr. I, S. 571—572).

[4]) Rørdam: Kbhvns Kirker og Klostre, Till. S. 171 (Kbhvns Dipl. IV, 389).

[5]) Allen: Aktst. t. Oplysn af Kr. II.'s og Fr. I.'s Hist. S. 20 (velvillig meddelt mig af Cand. mag. Kr. Erslev).

[6]) Dsk. Mag. 3 R., I, S. 83.

[7]) Ny kirkehist. Saml. V, 408; Dsk. Mag. 4 R., IV, S. 97.

[8]) Dsk. Atlas VI, 460, 476, 558, 711, 712, 714, 829 jfr. IV, 319, 421; VI, 171, 186, 268, 520, 706; Antikv. Ann. II, 333—335, 351; III, 389—390; IV, 230, 593; Vedel Simonsen: Odense, II, 2, S. 206; Engelstoft: Odense Bys Hist., 2den Udg., 1879, S. 259; Vedel Simonsen: Dske Slottes Bygn's Hist. S. 106—107; Aarb.

ofte med Figurer i forskjellige Farver, hvor hver Farve danner et Stykke for sig, der ved en Blyindfatning er forenet med Rudens andre Stykker. Saaledes er Glasmaleriet i Roager Kirke i Slesvig, der forestiller en Biskop med Staven i den ene Haand og den anden hævet til Velsignelse [1]), og saaledes ere i alt Fald tildels de nu i oldnordisk Museum opbevarede Glasmalerier, der tidligere have siddet i Vinduer henholdsvis i Holmstrup Kirke ikke langt fra Skarre Sø paa Sjælland og i Døllefjelde Kirke i Nærheden af Knuthenborg paa Lolland. I det sidste ses en Ridder med Sværd og Skjold samt en Indskrift (DNI HINRIC PLOT) og i det første Maria med Kristusbarnet og ved Siden af hende en Biskop i fuld Ornat (St. Søren?) samt under disse Figurer det Skaveske og Valkendorfske Vaaben [2]). Det sidstomtalte Glasmaleri er det største her i Landet kjendte, det er $1^1/_2$ Alen højt og 5 Kvarter bredt. At der i Roskilde Domkirke har været lignende Malerier, er sikkert; endnu i forrige Aarhundrede saas i et Vindue i den nordre Korsfløj et Glasmaleri af St. Lucius, og gamle malede Ruder omtales i forskjellige af Domkirkens Regnskaber, ikke at tale om at der ved Korets Restavration i 1859 mange Steder i Vinduernes Glasfalse blev fundet Brudstykker af farvet Glas af stor Tykkelse [3]). Ogsaa ensfarvet Glas kjendte Datiden som Ruder; 1579 indsattes 4 store

---

f. nord. Oldk. 1876, S. 9; Kirkehist. Saml. II, S. 101, 102. Efter Vedel Simonsen (Rugaard, II, 1, S. 88) anvendtes malede Ruder med Giverens Navn og et Aarstal ofte som Bryllupsgaver eller maaske rettere som Gaver ved Rejsegilder paa nye Huse.

1) Ny kirkehist. Saml. I, S. 618—619.

2) Antikv. Ann. IV, S. 432, 492—493; Kirkehist. Saml. II, S. 34 Note 2.

3) Dsk. Mindesm. 2 R., S. 38, 48, 59; Thurah: Dsk. Vitruvius, II, S. 130.

røde Skiver Glas i Vindueshullerne paa et af Kronborgs Taarne [1]).

Af disse Exempler maa man imidlertid ikke lade sig forlede til at tro, at Glasruder fuldstændig havde fortrængt andre Ruder; man tør langtfra, naar der i Almindelighed nævnes «Vinduer», gaa ud fra, at man har med Glasruder at gjøre. Den Peder Jensen, der 1454 efter at have saaret en Bonde i dennes eget Hus, «brøøt Swerthet sønder oc kasthe thet swo vt af Windughet i Garthen» [2]), har næppe derved knust nogen Glasrude. Tvivlsommere er Forstaaelsen, naar det 1468 hedder om Guds Legems Lav (Pappegøje-gildet) i Aalborg, at de, som gjøre Gjæstebud eller Bryllup i Lavshuset, skulle «antworde Huss oc Gard i saa gode Made, som the anamet, bothe meet Bencki och Wøndugh» [3]). Et stort og rigt Lav har nok haft Raad til at have Glasruder, men naar det 1509 hedder i de Aalborg-Skomageres Skraa, at den Skomager, der vil sælge Sko, skal have dem «fall vdi sytt Windue i thet Hus, som hand sielffuer wdi boer oc rett Sko-Bode [er]», da er her sikkert ikke Tale om Vinduer med Glasruder, men simpelthen om et Vindue med Trælem for, hvorfra Udsalg kunde ske [4]). I Universitetets Regnskaber fra Tiden mellem 1534 og 1540 tales der baade om et Bodvindue og et Trævindue, idet det dog ikke skal forbigaas, at der i de samme Regnskaber ogsaa tales om «ett træwindue at drage vp wdenfore glarwinduen» [5]). Der synes imidlertid ingen Grund at være til at kalde almindelige Skodder Trævinduer, naar de ikke op-

---

[1]) F. R. Friis: Saml. t. dsk. Bygningshist., S. 297.
[2]) Nyt dsk. Mag. VI, S. 42.
[3]) Dsk. Mag., 3 R., I, S. 113.
[4]) Dsk. Mag. III, S. 232 jfr. 3 R. II, S. 186.
[5]) Dsk. Mag. 3 R., I, S. 73, 84.

rindeligt have været det eneste Lukke for Vinduesaabningerne. At de ofte endnu vare dette, fremgaar foruden af det Omstaaende, formentlig ogsaa af saadanne Udtryk i et Tingsvidne fra Ribe 1570 som, at der i et voldelig overfaldet Hus fandtes Vinduer med Skrammer i[1]. Ødelæggelsen paa Glasruder vilde næppe være bleven betegnet ved Ordet Skrammer.

Det maa i det Hele erindres, at man langtfra var ude over Fortidens Anvendelse af andre Stoffer end Glas til Lukke for Vinduer, hvilket vistnok fremlyser af en Skrivelse af 1554 fra Kristan III til Peder Godske paa Kjøbenhavns Slot. Denne havde sendt Kongen Tegninger («muster») til Vinduer «till theth Nyhus ther paa slottet», men Kongen synes ikke om dem, han sender ham to nye «muster paa pappir vdkast» tilbage og beordrer, at efter dem skulle Vinduerne gjøres, men kun «*enn partt* mett ruder»[2]. Og til nærmere Forstaaelse heraf skulle vi samle nogle Meddelelser om Brugen her i Landet af andre Stoffer end Glas til Lukke for Vinduer. I Udlandet, have vi set, brugte man Forhæng, tynde Stenplader og Papir, her bliver det væsentlig Skind, Træ og Papir.

I Videnskabernes Selskabs Ordbog læses under Ordet «Lyre», at den saaledes benævnte Aabning i Taget paa en Del Bønderhuse i Jylland og Holsten undertiden dækkes (altsaa endnu i forrige Aarhundrede) med en Træramme, som overspændes med en klar Hinde af slagtede Kreaturers Maver, og at slige Hinder af animalsk Oprindelse maa have været almindelig brugte, overbevises man let om

---

[1]) Saml. t. jysk Hist. og Topogr. I, S. 226 – 227.

[2]) Tegn. o. a. L. IV, Fol. 472 (F. R. Friis: Saml. t. dsk. Bygn's-hist. S. 191).

ved Efterretninger fra baade Norge, Island og Sverige [1]). Hvad Trævinduer angaar, skulle vi til de tidligere Oplysninger føje følgende, at Universitetets Kvæstor 1571 fik Befaling til, at Kommunitetsbygningen skulde lukkes (claudi) «versus orientem fenestris vitreis, versus occidentem vero *asseribus*» [2]), og det er et Spørgsmaal, om det «loghvindhu», Dronning Kristine 1507 faar gjort paa sin Gaard i Odense, ikke har været et lignende Trævindue, slet og ret en Luge [3]). Hvad der er ulige interessantere, er imidlertid, at vi i den nævnte Dronnings Regnskabsbog for 1510 finder en Meddelelse om Anvendelse af Papirsruder. Det hedder nemlig, at hendes Foged i Odense fik 1 ß «till papir at ferde (?) oc kline paa vindwe» [4]). Det er ganske sikkert ikke mange Exempler, der her ere samlede, men som en Baggrund, der i høj Grad hæver dem, have de den Kjendsgjerning, at nye Skikke paa den Tid kun banede sig langsomt Vej. Først i Begyndelsen af forrige Aarhundrede kom der Skorstene i Bøndernes Huse paa Vemmetofte, og først omtr. 1780 bleve smaa i Bly indfattede Ruder afløste af Vinduer til at lukke op i Gyrstinge Præstegaard paa Falster [5]).

Foruden de ovenfor nævnte Stoffer har man imidlertid vistnok endnu brugt andre og navnlig da maaske Horn og

---

[1]) R. Keyser: Efterl. Skr. II, 2, S. 42; N. Horrebow: Efterretn. om Island, 1752, S. 311 flg.; E. Olafsen: Rejse gjennem Island, II, 1772, S. 966; C. W. Paijkull: En Sommer i Island, 1867, S. 26 flg.; Eilert Sundt i Folkevennen X, 1861, S. 302 flg; Hyltén-Cavallius: Wärend och Wirdarne, II, S. 177.

[2]) Ny kirkehist. Saml. I, S. 49 jfr. Rørdam: Universitetets Hist., II, S. 86 Note.

[3]) Vedel Simonsen: Odense II, 1, S. 108.

[4]) Geh. Ark. Dsk. Saml. Nr. 230 jfr. Vedel Simonsen: Odense II, 1, S. 119.

[5]) Brasch: Vemmetoftes Hist., II, S. 76; Kirkehist. Saml. II, S. 114—115, 116.

Fletværk. Hvad Hornet angaar, kan det bemærkes, at man atter og atter i Datidens Inventarier træffer Lygter med Hornruder. 1552 høre vi t. Ex. om «i horn løgthe» paa Saltø [1]), og mellem det Kjøbmandsgods, som Erik Gyldenstjerne 1534 modtog paa Aggershus for sin Frænde Mogens Gyldenstjerne, var der ikke mindre end 10 Knipper Lygtehorn [2]). Har man kunnet bruge Horn i Lygter, har man ogsaa kunnet det i Vinduer. Vende vi os endelig til Fletværket, da har man til den seneste Tid ved den svenske (småländske) Sø Bolmen brugt Ruder af flettede Træspaaner (spingstickor) [3]), og skulde det mon ikke være en Art lignende Vinduer, som Adam af Bremen sigter til, naar han beretter, at Erkebiskop Alebrand († 1043) opførte en grundmuret Klosterbolig i Bremen «vario cancellorum ordine distinctum»; efter Ducange kan «cancelli» betyde «fenestræ reticulatæ» [4]).

Herefter vil det utvivlsomt være aldeles forstaaeligt, at «Vinduer» ikke udenvidere betyde Glasvinduer, og naar Peder Palladius i sin Visitatsbog (Sv. Grundtvigs Udgave S. 6—7) har et Stykke overskrevet «Om Vinduer» og her taler om, at «sne kand knyge og fyge der ind, som solen icke kand skinne ind», synes det næsten, at her er sigtet til Vinduer af anden Art end Glasvinduer. Hvorimod der muligvis kan tænkes paa Glasruder, naar det f. Ex. under

---

1) Geh. Ark. Topogr. Saml. Saltø Nr. 2a.

2) Dipl. Norv. III, S. 821 jfr. Geh. Ark. Dsk. Saml. Pakke 366 Nr. 14. Lygtemagere vare en særlig Art Haandværkere. En Hans Løcktemagere nævnes 1547 i Kjøbenhavn (Kbhvns Dipl. I, S. 411, 420). Om Hornruder i Lygter s. Wehrmann: Die älteren lybeck. Zunftrollen, S. 245.

3) Hyltén-Cavallius: Wärend och Wirdarne, II, S. 178.

4) Pertz: Monum. German. Script. Tom. VII, S. 331; P. V. Christensen (Adam af Bremen, 1862, S. 97) oversætter: Gittervinduer.

Straf af Relegation forbydes Eleverne i Roskilde Skole at slaa Vinduer ind [1], ligesom naar der oftere findes Meddelelser om indslaaede Vinduer ikke alene i Kjøbenhavn, men i Viborg, Ribe o. s. v. [2]).

Hvad Exemplerne fra Ribe angaar, er der stor Sandsynlighed for, at her virkelig er Tale om Glasruder; det var den urolige Jens Klyn, der slog dem ind i Aarene 1598 og 1604, og Ribe, der 1549 havde 3 Glarmestre, talte 1591 ikke mindre end 6 Haandværkere af denne Profession [3]). Ved en Undersøgelse af de forskjellige Byers Glarmesterstand kunde man i det Hele kontrollere de foreliggende umiddelbare Efterretninger om Glasruder, men Materialerne i saa Henseende synes kun at være tarveligt tilstede, hvad der forøvrigt er i Harmoni med det ovenfor vundne Resultat, at Glasruder til ind i det 16de Aarhundrede vare Sjældenheder her i Landet.

Tidligst træffe vi Glarmestere i Flensborg; omtr. 1400 nævnes en *Clawes Glaszemester* der, og det tør utvivlsomt antages, at Glarmesterne i Overensstemmelse med de Varers Kostbarhed, som de forsynede navnlig rige Institutioner med, have været ansete Folk; 1518 træffe vi *Jakob Glaszemaker* som Oldermand for Guldsmedenes, Snedkernes, Malernes og Glarmesternes samlede Lav i Flensborg [4]). Vende vi os nu

---

1) Nyerup: Tilst. i Danm. og Norge III, 1, S. 29.
2) Rørdam: Univ. Hist. Till. S. 335 (jfr. I, S. 370); Hist. Tidsskr. VI, S. 316, 317 (Kolderup Rosenvinge: Udv. af gl. dske Domme IV, S. 294, 296); Saml. t. jysk Hist. og Topogr. I, S. 278, 290.
3) Efter velvillig Meddelelse af Hr. Overlærer J. Kinch.
4) Sejdelin: Dipl. Flensb. I, S. 146, 678; II, S. 128, 130, 137, 322. Foruden Udtrykkene Glasmester og Glasmager, der maa betragtes som synonyme, forekommer »glasewarder« (sst. II, 759), der vistnok er det samme som »glasewerter«, der igjen forklares som »glasewerker« (Wehrmann: Die älteren lübeck. Zunftrollen, S. 326).

til andre Dele af Riget, træffe vi i alt Fald *Navnet* Glarmester tidlig i det 15de Aarhundrede. 1407 nævnes en *Hans Glarmesther* som Forstander for et Hospital (spydell) i Ringsted, og 1418 forekommer en *Johannes Glarmæster* som Vicelandsdommer paa Sjælland (vicerector placiti generalis terre Syelendie)[1]. 1478 faar en «*P. Glarmester*» Borgerskab i Aarhus[2], og træde vi nu ind i det 16de Aarhundrede, træffe vi paa de Glarmestere, der arbejdede for Dronning Kristine, hvis det ikke er den samme Mand, der har arbejdet for hende baade paa Tranekjær, i Odense og Kjøbenhavn, ti der nævnes kun et Navn: *Hans Glarmester*[3], og i Fortegnelsen over Kjøbenhavns vaabenføre Mandskab fra omtrent 1510 forekommer ved Siden af *Hans Glasmager* kun en *Jeppe Glarmesther*[4], men efter den Tid kan der paavises en Række Glarmestere[5]. 1530 forekommer en «glassemaker to Slesswigk», omtrent 1550 nævnes en *Per Glarmester* i Aalborg, kort efter træffe vi Glarmestere i Bergen, og 1577 nævnes en *Christenn Glarmester* i Helsingør[6].

Paa Latin: vitrifices (Dipl. Flensb. II, 131). I det 13de Aarhundrede nævnes en «vitriarius» og «factor vitrorum» i Rostock (Meklenb. Urkundenb. II, S. 197, 622—623).

[1]) Geh. Ark. Topogr. Saml. Stenkelstrup Nr. 1c; Kbhvns Dipl. IV, S. 22.

[2]) Hübertz: Aarhus, I, S. 238.

[3]) Geh. Ark. Topogr. Saml. Tranekjær Nr. 13; Vedel Simonsen: Odense, II, 1, S. 112.

[4]) Kbhvns Dipl. I, S. 285.

[5]) Kbhvns Dipl. I, S. 410, 417, 420, 442, 490, 491, 498, 500, 501, 507, 529, 594 o. s. v. Nyt dsk. Mag. V, S. 63; Dsk. Mag. 3 R. VI, S. 244.

[6]) Joh. Grundtvig: Medd. fra Rentek. 1871, S. 31; Saml. t. jysk Hist. og Topogr. II, S. 153; Dsk. Mag. 3 R., II, S. 213; Norske Mag. I, S. 599; N. Nicolaysen: Bergens Borgerbog, S. VII; Dipl. Norveg., VI, S. 833.

Glarmesterne, hørte vi ovenfor, vare i Flensborg i Lav sammen med Guldsmede, Malere og Snedkere, og i Lübeck vare de sammen med Malerne, med hvem de endog havde Helgen tilfælles, den hellige Lukas[1]), Noget der formentlig ikke er uden Betydning med Hensyn til Forstaaelsen af deres Virksomhed. Den gik næppe alene ud paa at tilpasse og indsætte Glas i Datidens Blyindfatninger, den omfattede vistnok ogsaa at fremstille de saa kaldte malede Ruder, d. v. s. Ruder, hvorpaa der med letsmeltelige Emaljefarver males Navne, Vaabener o. lign., som derpaa indbrændes. Saadanne Ruder ere utvivlsomt udførte her i Landet, men vende vi os til de ovenfor nævnte som farvet Mosaik samlede Glasruder eller til Ruder med paa dem udførte finere Malerier er det tvivlsomt, om de ere udførte af danske Glarmestere[2]). Der mangler Meddelelser om saadanne her udførte Arbejder, og Danmarks Glarmestere synes i de her omhandlede Aarhundreder at have været spredte og faatallige. Vi finde ingensteds i dem noget dansk Glarmester-Broderskab eller Lav omtalt, og det synes heller ikke, at de, naar Flensborg undtages, som saadanne have sluttet sig til noget andet Lav. Den enkelte Glarmester stod isoleret og har næppe drevet det til at frembringe noget Overordenligt. Til Oplysning om, hvorledes Glarmesterarbejde den Gang udførtes, kan forøvrigt henvises til den ved Udgravning paa Søborg Ruiner fundne Vinduesrude af temmelig hvidt Glas, der opbevares i det oldnordiske Museum; den er i Rhombeform, og hver af Rhombens Sider er kun henved 3 Tommer; dens Kanter

---

[1]) Wehrmann: Die älteren lübeck. Zunftrollen, S. 153, 154, 326 flg.

[2]) Glasmalerierne i Bedestolen paa Frederiksborg vare (c. 1620) udførte af Hollænderen Evert Crynss v. d. Maes (Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist. S. 240, 370—372).

ere ikke tilskaarne med nogen Diamant, men afbrækkede i Smaafliser efter den Blyramme, hvori den skulde passe; Søborg ødelagdes formentlig i Grevefejden [1]).

Det vilde være interessant her at kunne oplyse, hvad en Glasrude af en vis Størrelse paa den Tid har kostet, men noget Saadant synes næppe muligt. 1452 «makede de glasemaker iij nige glasuinster vnd vorbeterde de olden» paa Flensborghus, hvorfor han fik 3½ Mark, men Summen specificeres ikke. Dronning Kristine betaler (1500) Hans Glarmester 8 Mark for «arbed for the glarvinduw i thet ny magh» paa Tranekjær, men vi erfare hverken Vinduernes Antal eller Størrelse, og tilmed synes selve Glasset ikke at have været indbefattet i Betalingen, her er nemlig kun Tale om Glarmesterens «Arbejde». Efter et Regnskab fra samme Tid (omtr. 1508) faas «iiij fenstern vor iiij gulden», en umaadelig Pris, der tyder paa, at vi her have med Glasvinduer at gjøre, men forøvrigt oplyser denne Notits ikke meget. Anderledes synes det at forholde sig, naar vi høre, at Dronning Kristine 1506 giver 12 Sk. for et Glarvindue til Kjælderen paa Odense Slot og 1 Mark for et Glarvindue, der kom «udi Hoffmesterindens Herberge» sammesteds. Men nærmere beset oplyses der heller ikke meget herved. Er her sigtet til en enkelt blyindfattet Rude i et større Vindue eller til et helt af mange saadanne Ruder sammensat Vindue, og hvor mange Ruder bestod det saa af? Disse Spørgsmaal lades ubesvarede. Og springe vi et halvt Aarhundrede frem, staa vi ikke stort anderledes overfor en forholdsvis klart affattet Prisangivelse. Efter Uni-

[1]) Nord. Tidsskr. f. Oldk. II, S. 252; Wegener: Asserbo og Søborg, S. 127, 165. — I et Inventarium fra Aggershus 1568 forekommer «12 Skar Glas» (Norske Rigsregistr. I, S. 584; Udgiverne spørge, om Skar er lig Skiver).

versitetets Regnskab for 1552—1553 faar «Frands glarmester paa vestergade for x winduger, handt giorde aff Ny aff sitt egett glass och bly» 18 Mark; vi vide ikke, hvor store Vinduerne vare. Det synes næppe muligt at komme Sagen nærmere end i Almindelighed at udtale, at Glasruder vare meget kostbare [1]).

Efter saaledes at have givet en Udsigt over Glasrudernes efterhaanden voxende Anvendelse her i Landet, skulle vi vende os til en lignende Udsigt over Brugen af Glasdrikkekar, og her befinde vi os paa et langt nationalere Omraade end før. Vore Forfædre have til alle Tider sat Pris paa at mødes ved fulde Bægere, exempelvis behøve vi blot at henvise til Kornelius Hamsforts og Charles Ogiers Skildringer af den danske Adels Drikkelag [2]). Scenerne er ikke opbyggelige, men det er interessant at høre Ogier fortælle, at unge Adelsdamer ved saadanne Lejligheder kunde være tilstede for at gjøre Tjeneste med at fylde Bægerne. Der ligger et æstetisk Moment heri, som næppe har været uden Betydning, og et andet lignende Moment ligger utvivlsomt deri, at man satte Pris paa skjønne og kostbare Drikkebægere. 1574 lod Universitetet sin Ølstob forgylde, og 1607 skriver Kristian IV i sin Dagbog, at han «overantvordede Jørgen Priisz Guldsmidt, boendis udi Kiøbenhavn, 102 Diamanter, hvilke han skal forarbeide udi en Gyszkande. Item 14 Rubiner og 1 Saphir» [3]).

---

[1]) Rentek. Ark. Regnskab fra Flensborg for 1452; Geh. Ark. Topogr. Saml. Tranekjær Nr. 13 og Dsk. Kongers Hist. Fasc. III; Vedel Simonsen: Odense II, 1, S. 102, 103 jvf. S. 112, 123; Dsk. Mag. 3 R. VI, S. 249.

[2]) Scr. rer. Dan. III, S. 286; C. Ogerii Iter danicum etc., 1656, S. 62; jfr. N. Jacobsen: Levemaaden i Drik i det 16de og 17de Aarh. (Dsk. Mdsskr. 1866, II).

[3]) Rørdam: Univ. Hist. II, S. 370 Note 2; J. H. Schlegel: Saml. z. dän. Gesch. II, 3, S. 47—48.

I den forhistoriske Tid har man især brugt Dyrehorn til Drikkekar, og det er naturligt, at de have holdt sig længe. Vi høre om dem i det 13de, 14de og 15de Aarhundrede, men dermed forsvinde de ogsaa, i det 16de Aarhundrede forekomme de kun som en Raritet. I et Inventarium, der er optaget 1534 paa Gaarden Svanholm, findes opført «j horn, som wii pligde att dricke aff om ifflen (ɔ: Julen)»[1]). Som Materiale, hvoraf Hornene vare, finde vi nævnt Bøffelhorn, Dyrehorn (cornu bestiale) og Vædderhorn, og Hornene omtales som beslaaede med Sølv eller forgyldt Kobber. Vort oldnordiske Museums Samling af saadanne Horn giver en tydelig Forestilling om dem, men naar der i Testamenter og Inventarier saa ofte nævnes «Kløer» som særlige Gjenstande ved Siden af Hornene, er det ikke ganske klart, hvad herved skal forstaas, men muligvis er det Redskaber til at lægge Hornene fra sig paa, saaledes at deres Indhold ikke spildes, eller maaske snarere Horn forsynede med Fødder, saaledes at de kunne staa[2]). Mellem det Gods, som Dronning Margrete 1387 overgav Erkebiskopen af Trondhjem, var der ikke mindre end «dre gripenklawen mit suluere beslaghen»[3]).

---

[1]) Dsk. Mag. 4 R., II, S. 11 (efter Geh. Ark. Dske Saml. Pakke 366, Nr. 12).

[2]) Suhm: Hist. af Danm. IX, 687; XI, 158; XIII, 134, 140, 163, 234, 267, 281, 366, 367, 455, 650, 710; XIV, 170, 193, 221; Terpager: Ripæ Cimbr., S. 53, 54, 56; Dsk. Mag. 2 R. I, S. 7; 3 R. III, S. 300; 4 R. I, S. 359; Antikv. Ann. II, S. 388—393, 398; IV, S. 410—411, 527—528; Antikv. Tidsskr., 1849—1851, S. 41—42; Dipl. Norveg., III, S. 178; E. Grönblad: Nya källor till Finlands Medeltidshist. I, S. 75. — I Ottes Kirch. Kunst-Archäologie (I, S. 160) læses Følgende: «Die fabelhaften Greifenklauen .... waren wohl meist Hörner, die man mit Thierfüssen versah». Jfr. Worsaae: Nord. Oldsager, Nr. 559.

[3]) Dipl. Norveg., I, S. 371.

De gamle Horn gik af Brug, men derfor kom man langtfra strax til Drikkekar af Glas. Man havde Drikkekar af Træ, Tin, Sten, Ler og ædle Metaller, og Karrene af Træ have utvivlsomt været de oprindeligste. Skaalene, man drak af i de Ølkoneboder, vi høre om i Slesvigs og Flensborgs Stadsretter, have formentlig været af Træ, og lignende simple Drikkekar finde vi vistnok igjen i de Ølkoneboder, som de Slagelse Skomagere i det 15de Aarhundrede havde saa stor Lyst til at doble i, naar de forlod den almindelige Lavsdrik [1]). Træ har utvivlsomt været et forholdsvis let og billigt Materiale at forarbejde. I de kjøbenhavnske Skræderes Skraa af 1275 hedder det, at den, der vil være Skræder eller Overskærer i Kjøbenhavn, skal give bl. A. 10 nye «Bægere» til Lavet, og den, der i Slagelse Skomagerlav (c. 1470) vælter sin «Skaal», skal bøde derfor [2]). Her er nævnt baade Bægere og Skaale, og i Overensstemmelse hermed træffe vi 1510 to Bægermagere og 1570 en Skaalemager i Kjøbenhavn [3]); det har formentlig været i Træ arbejdende Haandværkere, om ikke simpelthen Trædrejere, ti vi høre gjentagende om drejede (svarvede) Drikkekar. 1503 nævnes paa Aagerup i Skaane «4 suaruede stoobe, 2 suaruede skaale, 3 suaruede bolle», og 1510 betales der en Drejer «fore fadh, han sworedhe» til Tranekjær Slot, 22 Sk. og en anden Gang 15 Sk. for et andet Fad [4]).

Vi have her mødt Skaale, Bægere, Stobe og Boller.

---

[1]) P. G. Thorsen: De med jyske Lov beslægtede Stadsretter, S. 12, 39, 78; Nyerup: Tilst. i Danm. og Norge, I, S. 258; F. R. Friis: Slagelse Bys Hist., 1875, S. 93.

[2]) Kbhvns Dipl. I, S. 26; Nyerup: Tilst. i Danm. og Norge, I, S. 259; F. R. Friis: anf. Skr. S. 95.

[3]) Kbhvns Dipl. I, S. 282, 351.

[4]) Geh. Ark. Dipl. Langebek. XXXVIII (19 Apr. 1503); Dsk. Saml. Pakke 76 Nr. 15.

Hvad Skaalene angaar, da er det muligvis runde, ikke meget dybe, Kar med fire udvendigt paatværs af Karret siddende Ører eller Hanke, i Lighed vistnok med de oftere i svenske Skrifter omtalte Snipskaale [1]). Stobene ere foroven og forneden lige brede Bægere [2]); som Diminutiver af Stob forekommer «Stobecken» og «støffken» [3]). Et særeget, ikke drejet men af Stave sammensat Bæger er «staffbægeret»; 1571 kjøbtes i Helsingør to Staffbægere for 1 Mark [4]). Dette er imidlertid ikke de eneste Drikkekar af Træ, vi støde paa. I et Inventarium af 1454 fra Kjøbenhavns Slot forekommer «ij træ Kanner» [5]), og saadanne Kander, der ofte faa Tillæget røde, træffes hyppigt [6]); at Kander virkeligt vare Drikkekar, fremgaar bl. A. af et Regnskab af 1577 fra Helsingør, hvorefter der betaltes 11½ Mark for «et Döszinn røøkannder, som Drauannther oc hoffmend drucke aff» [7]). I det oldnordiske Museum findes to mærkelige, med Sølv forede og med en ganske sindrig Mekanisme forsynede Trækander, der ere fundne indmurede i Grunden af det ældre Kjøbenhavns Slot, som blev nedrevet, da man byggede Kristiansborg Slot [8]). For-

---

1) Hyltén-Cavallius: Wärend och Wirdarne, II, S. 198; Ödmann: Hågkomster från Hembygden och Skolan, 4de uppl., Örebro, 1861, S. 12.

2) Vidensk. Selsk. Ordbog og Molbechs Dialektlexikon; efter dem betyder Stob ogsaa et vist Maal, 2 Potter, jfr. E. Bruun: Oplysn. om Justeringsvæsenet i Danm. (Industriforen's Kvartalsberetn. 1864, S. 192).

3) Vedel Simonsen: Odense II, 2, S. 119 og De danske Ruder, II, S. 59; Dske Saml. 2 R., VI, S. 191.

4) Dske Mag. 3 R. II, S. 205 Noten.

5) Kbhvns Dipl. IV, S. 52.

6) Geh. Ark. Dske Saml. Pakke 366, Nr. 6 og 13; Topogr. Saml. Stege Nr. 2; Dske Mag. II, S. 82; 4 R., II, S. 3, 14.

7) Dsk. Mag. 3 R. II, S. 205.

8) Antikv. Tidsskr. 1849—1851, S. 45.

øvrigt forekommer der baade Pibekander og Tudekander [1]); de første ere utvivlsomt Skjenkekander, paa hvilke Tuden er et langt, tyndt, omtrent fra Kandens Bund udgaaende Rør.

Til nærmere Oplysning om Datidens Husgeraad af Træ skal her hidsættes Brudstykker af to Fortegnelser fra det 16de Aarhundrede [2]). Den ene er en Vurdering af Borkard von Boynenbergs Gods 1552 paa Saltø her paa Sjælland, og deri forekommer:

> iij røde træ Kander xij ß; vj træ flasker xij ß; j langtt rött træ stoff iiij ß; x træ stob inden y huerandre [3]) ꝫ daler; ij huide træ kandir mett gecke [4]) viij ß;

og den anden er et Inventarium af 1563 over Mogens Gyldenstjernes Efterladenskaber i Malmø; heri forekommer:

> j høø trebudick, er smörilse vdy, som er giortt af Suoll; j tomt tre huss tiill att haffue glas vdy; iij smaa brede flasker suorrede af massil tre [5]); Hrr. Moinsis bleckhorn aff tre (skriff-töy), som hand fick aff Herluff trolle; iij store flaskir aff massill tree;

[1]) Geh. Ark. Dsk. Saml. Pakke 366 Nr. 4, 11 og 12 (trykt i Dsk. Mag. 3 R. III, S. 283 og 4 R. II, S. 11, jfr. Brasch: Gl. Ejere af Bregentved, 1873, S. 504, 509).

[2]) Geh. Ark. Topogr. Saml. Saltø Nr. 2 a; Dske Saml. Pakke 366 Nr. 20.

[3]) I Joh. Lauerentzens Museum Regium (Pars II, Sectio I, Nr. 62) forekommer »centum pocula lignea, qvæ ex fraxino a Præfecto Laufoudiæ in Norvagia Nordtlandiæ Petro Andreæ Buss torno sunt elaborata, tenuitatis tantæ, ut singula contactum vix ferant et simul imposita exterius unum quasi poculum cum fulcro suo pedem vix dimidium altum in diametro tres et quod excedit pollices habens constituant«. Henrik Bjelke forærede dem 1661 til Frederik III. — I Fortegnelsen over Hans Herolds og Hustrus Gods (1524) forekommer »noger smaa treschaale vttj ett kar« (Kbhvns Dipl. IV, S. 396).

[4]) Gecke betyder Skod, Lukke (jfr. Vedel Simonsen: De dske Ruder I, S. 25 Noten).

[5]) Masur betyder paa Svensk Træ med farvede Pletter af forskjellig Figur. 1268 testamenterede en Kannik Kapitlet i Lund bl. A. »unum vas *mazerinum* forratum argento« (Scr. rer. Dan. III, S. 577; IV, S. 65). — Er »massil« en Skrivefejl for brassil, bliver Betydningen selvfølgelig en anden.

i ingen af disse Fortegnelser træffes Trætallerkener, men de forekomme ofte i hundredevis. Her skal endnu kun nævnes det ejendommelige, rødmalede Drikkekar, som nu findes paa oldnordisk Museum, men som tidligere har tilhørt St. Knuds Gilde i Kallundborg. Det 11 3/4 Tomme høje og 10 Tommer brede Drikkekar er foroven prydet med to 20 Tommer høje Grene eller Takker, der nøde den Drikkende til at stikke sit Hoved paa en saadan Maade ind imellem dem, at han synes at have en kraftig Hornvæxt paa Hovedet. Heri Landet vides kun et saadant Drikkekar opbevaret, i Sverige kjendes flere[1]). Det danske er afbildet i Worsaaes Nordiske Oldsager Nr. 600.

Vende vi os fra Trækarrene til Tinkarrene, er det ikke længer Drejernes Arbejder, vi have for os, men Grydestøbernes og Kandestøbernes. At Tinkar have en høj Alder her i Landet, er utvivlsomt, 1312 findes mellem Ribe Kirkes Ejendele en «pottus stanneus pro vino», og 1369 bort-testamenterer en Dekan i Lund et Horn «cum flascone stanneo»[2]), men nogen navngiven Gryde- eller Kandestøber kunne vi først paavise meget senere. 1461 og 1476 nævnes henholdsvis en *Mathias Petersen Grydestøber* og en *Hans Grydestøber* i Odense og 1496 baade en *Per*, *Hans* og *Niels Grydestøber* i Kjøbenhavn[3]); hvad Kandestøbere angaar kunne vi først anføre en *Niels* og *Jørgen Kandestøber* 1510 i Kjøbenhavn[4]). Baade Gryde- og Kandestøbere slutte sig forøvrigt til

---

[1]) P. Paludan: Beskriv. over Kallundborg, 1788, S. 126; Vitterhets och Antikvitets Akademiens Månadsbl. I, 1872, S. 42—44 jfr. S. Ödmann: Hågkomster från hembygden och skolan, 4de uppl., S. 14.

[2]) O. Nielsen: Ribe Oldemoder, S. 116; Langebeks Dipl. XVIII (20 Januar 1369).

[3]) Vedel Simonsen: Odense I, 2, S. 153; Aktst. t. Fyns Hist. I, S. 66; Kbhvns Dipl. I, 239, 240.

[4]) Kbhvns Dipl. I, S. 281; jfr. I, 275.

de bestaaende Smedelav, hvad der ses baade i Slagelse og Odense. Det sidste Sted høre vi desuden — det er 1496 —, at Kandestøbere som Mesterstykke skulde gjøre to Kander, en til 24 Sk. og en til 1 Mk., samt et Krus til 8 Sk.[1]).

Efter det saaledes Meddelte kunde man antage, at det her i Landet brugte Tintøj især i en tidlig Tid ikke blev forfærdiget her, og denne Anskuelse kunde muligvis vinde Styrke derved, at vi f. Ex. mellem det Husgeraad, Biskop Aslak af Bergen 1429 lod føre til Trondhjem, finde «ij dusin *engis* Tinfat» og mellem det Gods, som Knud Rud mistede i Grevefejden, træffe «12 store *ængelske* Thenfadh»[2]). Til Afkræftelse af denne Anskuelse kan imidlertid henvises til Universitetets Regnskab for Aaret 1559—1560, hvori der findes følgende Post: «Giifwiidt for the Thiinkander, Rector loedt giørre af xxiij pundt xiij marck Enngelst thinn, oc Swennene thil Drickepenndinge xvj m℔ vij ß»[3]). De engelske Fade kunde være gjorte af engelsk Tin, og har der muligvis end været en Tid, hvor det danske Kandestøberarbejde ikke har staaet højt, synes det senere at have hævet sig; 1583 sendes endog en dansk Kandestøber, *Effuert*, til Meklenburg[4]). Sikkert er det i ethvert Tilfælde, at her brugtes en uhyre Mængde Tintøj, og et saadant Forbrug maa have haft en gavnlig Indflydelse paa Produktionens Udvikling.

---

1) Nyerup: Tilst. i Danm. og Norge I, S. 254; F. R. Friis: Slagelse Bys Hist., S. 98; Aktst. t. Fyns Hist. I, S. 44.

2) Nyt dsk. Mag. I, S. 7; Vedel Simonsen: De dske Ruder I, S. 99; jfr. Bricka og Fridericia: Kristian IV's Breve I, S. 139.

3) Dsk. Mag. 3 R., VI, S. 275.

4) Nyt dsk. Mag. I, S. 100. Muligvis er det den samme Evert Kandestøber, der omtales Kbhvns Dipl. II, S. 425; Dske Saml. V, S. 174, 176, 185; Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist. S. 326, 347, 353 flg., 370; Hist. Tidsskr. 4 R., VI, L. 55; o. s. v.

Blandt det ovenfor nævnte Gods, som tilhørte Biskop Aslak af Bergen (1429), træffe vi af Tingjenstande:

xij tinkannor stora oc sma oc ij halfkannor; vij tinstaup laug; ij smörfat med fotom oc af Tin; ij almusefat af Tin; halft dusin stoor tinfat; j dusin met stor tinfat; ij dusin nokot mindre af tin; ij dusin en mindre tinfat; en j Dusin a såma matu oc all af Tin; ij dusin engis Tinfat; j litet Dusin af sama slagh; iij par nyie Tinflaska hwort större en annat[1]).

1488 fandtes paa Akershus «ij tenstope, j tenkanne, xxiiij tenstopp, ij tenkanner, iij tintter, x tenfatt», og paa Kristiern II's Tid træffe vi en Hofembedsmand med det meget betegnende Navn Tindrager, som sammen med Skjænken og »then, som er thiener af brødett», skal hente Forskjelligt til Kongens Bord[2]); gaa vi længere frem, finde vi i den forgjældede Hans Herolds Bo (1524) her i Kjøbenhavn følgende Tingjenstande:

xiij stycker teen kanner och potter; ij tenfade; en teen flaske; ett smörfaed aff theen medt ett logh; xvij tenfadt, smaa och store; sex tentallerckenn; sex smaa ten kolfadt; en teen kanne: xvj teenfadt; xj teentallerckenn; xxiij tenkander[3]).

Det er i det Hele ikke muligt at tage et Inventarium over Husgeraad i Haanden uden at støde paa hele Rækker af Tintøj. Paa Kokkedal i Jylland fandtes 1492 to store Tinstobe og fire smaa[4]); paa Nykjøbing Slot fandtes 1521 bl. A. 13 Lysestager af Tin[5]); paa Vordingborg Slot træffe vi (1526) t. Ex. 89 Tintallerkener og 10 Tinsalserkener[6]), og paa

---

1) Nyt dsk. Mag. I, S. 7.
2) Dipl. Norveg. II, S. 693—695; Dske Mag. 3 R. I, S. 161, 162.
3) Kbhvns Dipl. IV, S. 396—398.
4) Dsk. Mag. V, S. 215.
5) Geh. Ark. Top. Saml. Nykjøbing Nr. 6.
6) Dsk. Mag. 4 R. II, S. 5 (efter Geh. Ark. Dske Saml. Pakke 366 Nr. 7). En Salserken er vistnok en Sauceskaal, sammensat af salser og Diminutivendelsen chen. «Salze» er krydret Sauce, jfr. dog Vidensk. Selsk. Ordbog og Molbechs Dialektlexikon.

Gunderslevholm registreres 1574 ikke mindre end 17 Tinflasker af meget forskjellig Form samt «en tinpott at sette for senge» [1]). Imellem Peder Oxes Efterladenskaber var der en betydelig Række Tintøj [2]), og endnu 1653 modtager Jokim Waltpurger, Slotsfoged paa Kjøbenhavn, ikke mindre end 876 Tinfade og 1751 Tintallerkener til Opbevaring [3]), o. s. fr.

Det synes imidlertid, at efterhaanden som Tiden skrider, gaa Tinkander og Tinstobe af Brug, vi høre væsentlig kun om Fade og Tallerkener og lignende Gjenstande af Tin [4]). Jokim Waltpurger har 1638 kun 2 Tinkander i sit Inventarium over Kjøbenhavns Slot [3]), og i den Halvpart af Peder Oxes Løsøre, som tilfaldt hans Slægt, nævnes af Tindrikkekar kun en Kande, et Stob og en Kovsken imod 9 Sølvstobe, 5 Sølvkander og 1 Sølvkovsken [2]). Sølvet fortrænger i velstaaende Huse Tinnet, skjøndt man dog langtfra endnu kastede Vrag paa sit gode Tintøj, hvilket man bl. A. kan se af de med Gjøernes, Krafsernes, Ulfstandernes, Billernes og Fleres Vaabener udstyrede Tinkar, som det oldnordiske Museum gjæmmer (Nr. 10,780—82), og hvoraf et bærer Aarstallet 1652. De høre til et større Fund, som 1849 gjordes ved Rørbæk Sø i Vejle Amt [5]). Ja det oldnordiske Museum ejer (Nr. 18,103) 6 med Indskrifter og Dekorationer ud-

---

[1]) Kgl. Bibl. Dske Adelsbreve Fasc. XXIII, Pars I Nr. 67.

[2]) Dske Saml. 2 R. VI, S. 184 jfr. 191; Ryge: Peder Oxe S. 409.

[3]) F. R. Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist., S. 76 jfr 74, jfr. Bricka og Fridericia: Kristian IV's Breve I, S. 74, 90.

[4]) F. R. Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist., S. 13, 44, 45, 215; Nyerup: Kr. IV's Karakteristik, S. XII, XIII.

[5]) Antikv. Tidsskr. 1849—1851, S. 45—46 jfr. Ved. Simonsen: Rugaard, II, 1, S. 56—57. — Hvad vil det sige, naar der paa en Liste over det Gods, Henrik Gjøe førte af Kjøbenhavn, nævnes (1539): «xxiij thin fade stemprit met mynth» (Geh. Ark. Dsk. Saml. Nr. 366 Nr. 15)?

sirede Tintallerkener, der i Aarene 1752—1755 ere bekostede af Skyttekonger i et Skiveskydningsselskab. Hvad særlig det Sovekammer-Husgeraad angaar, vi ovenfor traf paa Gunderslevholm, da høre vi jo nok, at Eleonore Kirstine havde et saadant af Sølv, men 1639 betalte Kristian IV «Kanstøberen» 3 Daler for lignende Inventariestykker [1]).

Af Drikkekar af Tin have vi altsaa truffet Kander, Stobe og Kovskener (en Kovsken er en større Skaal, jfr. i Plattysk kouwese, kouwesche), og ved Siden af dem kan muligvis stilles de saa kaldte Ampler (lat. ampullæ), en Slags bredbugede Kander eller Flasker, mest vistnok til helligt Brug [2]). Til et Alter i Ribe Domkirke hørte «II Ampulle argentee item II Ampulle stannee», og i Kapellet paa Dragsholm fandtes 1536 «ii amplæ aff bly» [3]).

Amplerne af Tin synes imidlertid ikke at have været saa talrige som Amplerne af Sølv; imellem Ribe Domkirkes Klenodier (1312) nævnes 14 «ampulle», og ved de fleste tilføjes «argentee» [4]). Og hermed skulle vi gaa over til at kaste et Blik paa Datidens Kar af Guld og Sølv, men heller ikke mere end kaste et Blik, ti der er andensteds [5]) givet Oplysninger, der vise, i hvilken betydelig Udstrækning Datidens Rigfolk benyttede sig af saadanne Kar.

Det er da væsentlig de forskjellige Kars Navne, vi her ville undersøge, og først skulle vi da vende os til Biskop

---

1) Jammersmindet, 2den Udg., 1869, S. 22; Dske Saml. V, S. 74.

2) Theophilus Presbyter: Schedula divers. art. ved Alb. Ilg, Wien, 1874, S. 243; de Laborde: Notice des émaux, II, S. 129; H. Otte: Kirchl. Kunst-Archäologie, I, S. 187, 194.

3) Terpager: Ripæ Cimbr., S. 294, 359; Rørdam: Hist. Kildeskr. I, S. 207.

4) Nielsen: Ribe Oldemoder, S. 114 flg.

5) Allen: De nord. Rigers Hist. IV, 1, S. 255; Nyrop: Vilh. Christesen, S. 31—32, 62; Saml. t. jysk Hist. og Topogr. V, S. 95—96.

Absalons Testamente. Heri bortgives 15 Sølv *ciffos* (ciffus = scyphus d. e. Skaal), forskjellige *scutellas* (Fade og Tallerkener), et Sølv *biccarium* (Bæger) og en Sølv pixis (Bøsse til Opbevaring af Relikvier)[1]. 1340 findes mellem den norske Konge Magnus Eriksens Ejendele «vj *crateras* argenteas, ij grossas *pelwes* argenteas»[2], og 1459 borttestamenterer Dekanen Anders Skeel i Ribe «j *nappam* argenteam cum cipho argenteo», og det bliver ikke ved den ene Nap, der forekommer en til, ikke at tale om en «*stopa* argentea» samt flere *Amforaer*, der dog maaske ikke ere af Sølv[3]. I Kapellet ved Nykjøbing Slot træffe vi 1531 «iiij *ampoller* aff sølff», og at disse allerede ovenfor nævnte væsentlig til helligt Brug benyttede Kar ogsaa have haft verdslig Anvendelse, overbevises man om ved i Fortegnelsen over Kristian III's Sølv og Kredens (1557) at se opført: «Tho brudne forgylte Ampler, som ere Føderne och Logene affbrudne, och stander paa huert Log en swortt Fugell»[4]. Hermed er imidlertid Drikkekarrenes Navnerække ikke forbi. I Grevefejden mister Otte Krumpen «8 *Gabelether*, udi hver en Løde Mark Sølv», ligesom der i Biskop Ove Bildes Testamente (1554) nævnes «ij Gubelether»[5], og til de saaledes benævnte Drikkekar slutte sig endnu de saa kaldte *Kovskener* og *Skovrer*. Kovskenerne ere allerede omtalte tidligere, hvorfor her kun skal nævnes, at der 1552 registreres «j

[1]) Scr. rer. Dan. V, S. 422 flg.; Suhm: Hist. af Danm. VIII, S. 589 flg. Da Absalon foreskrev, at en Del af hans Sølvtøj skulde omsmeltes til Kalke, fortjener det at bemærkes, at der i hans Grav (1827) blev funden en Sølvkalk, tynd, let og aldeles blottet for Prydelser og Indskrift (Nyt dsk. Mag. VI, S. 85, 89—90).

[2]) Dipl. Norveg. III, S. 178.

[3]) Geh. Ark. Ribe Stiftskistes Dipl. Nr. 292 jfr. Kinch: Ribe S. 342.

[4]) Dske Mag. 4 R. II, S. 10 (Geh. Ark. Dske Saml. Pakke 366 Nr. 11); Dske Mag. V, S. 363.

[5]) Dske Mag. III, S. 81; Nyt dsk. Mag. I, S. 244.

sølff Kox» paa Saltø, 1589 «1 liden forgyldt Kodtsken och 1 stor gammel Sølff Koeskind» paa Rugaard, og at Professor Jens Bircherods Hustru iblandt sin betydelige Medgift (1681) talte «en Sølff Koushen», der vejede 60 Lod[1]). Hvad Skovrerne angaar, synes de en Tid at have været meget almindelige. Imellem Frederik I's efterladte Kostbarheder fandtes af Drikkekar eller Lignende 55 Stobe, 23 Bægere, 20 Skovrer, 4 Kander, 3 Kopper og 1 Skaal, og 1557 var der mellem Kristian III's Sølvtøj ikke mindre end 22 Skovrer ved Siden af 30 Stobe, 11 Bægere, 6 Kander, 4 Skaale, 2 Boller og 2 Ampler[2]). Kristian III's Skovrer faa en udførligere Omtale end Frederik I's, de benævnes smaa eller store, lange eller dobbelte, og nogle af dem synes at have været særlig udsmykkede, saaledes som naar der opføres: «eth forgylt Skower giort paa eth afhugget Thræ mett Log paa» eller «eth lidet forgylt dubbelt Drincke Skowr, met Knuller och stander paa thend ene Ende en Rosen och paa thend anden en Blomme». Af Frederik I's faa kun to en mere indtrængende Beskrivelse, naar det hedder: «ij vorguldede Sulueren Schouwer mit voeten, dar men kruth mede vmme drecht», og herved gjør man Bekjendtskab med særlig formede Skovrer, der ikke ere bestemte til Drikkekar. Der er i det Hele forskjellige Særegenheder ved Frederik I's Kar. Der findes imellem dem «j klein gulden kopp, den men midden van ander nymptt», og en paa samme Maade konstrueret Sølvkop «mit twen angrepen (d. e. Hanke?)»; der findes «xvij Sette (?) beker» og endelig «xxvj Støpe vorguldet, klein vnnd groth, darmede is ein klein støpp mit soss vngeguldenen stoepen dar inn»,

[1]) Geh. Ark. Topogr. Saml. Saltø Nr. 2; Ved.-Simonsen: Rugaard, II, 1, S. 55; Dske Saml. III, S. 264.
[2]) Dske Mag. V, S. 360—363; Nyt dsk. Mag. VI, S. 69—70.

hvilke sidste Kar minde om de ovenfor (S. 456) omtalte Træstobe, der satte inden i hverandre saa ud som een Stob. Muligvis er der sigtet til noget lignende, naar der mellem Kristian III's Sølvtøj opføres: «Then store Norske Bolle met fem Led», og «en huid Norsk Bolle met thu Ledt» [1]).

Af de ovenfor nævnte Navne ere nogle tidligere forklarede, et Par staa tilbage, og deriblandt Skovr, der er det plattyske schower, der forklares som et stort Drikkebæger. I Gobelet gjenkjendes det ligelydende franske Ord, der muligvis er et Diminutiv af det latinske cupa; det saaledes benævnte Drikkekar var snart med, snart uden Fod [2]). Tilbage staar endnu kun Nappen. Det saaledes kaldede Drikkekar er ovenfor nævnt som forekommende 1459, men det kan forfølges længere tilbage, mindst til 1346, da der i et Testamente nævnes «en lille Sølv-hanap til at drikke Vin af». Det er det tyske *Napf* (opr. Hnapf) og det franske *hanap* [3]). Nappen er altsaa en Skaal eller Kumme, hvad der bekræftes derved, at en Lunds Domkirke (1498) tilhørende «sølff Napp, som kaldes oxen,» nærmere omtales som «een bwlle aff sølff met eet Lwg» [4]). Naar der 1492 paa Kokkedal i Jylland forekommer «II *nabbet* baller» [5]), er det et Spørgsmaal, hvad herved skal forstaas.

---

[1]) I Biskop Ove Bildes Testamente (1554) nævnes «it forgylt Stob met Log giort aff Kong Hans» og «en Sølffstob giort aff Konning Hansis Signet oc Secret» (Nyt dsk. Mag. I, S. 244, 245).

[2]) de Laborde: Notice des émaux, II, S. 331.

[3]) Suhm: Hist. af Danm. XIII, S. 163; XIV, S. 170, 193, 221; Dipl. Norveg. I, S. 371; Dsk. Mag. 4 R. I, S. 359; Scr. rer. Dan. VIII, 263; de Laborde: Notice des émaux, II, S. 337.

[4]) Hübertz: Bornholm, S. 36 jfr. 42; Brasch: Gl. Ejere af Bregentved, 1873, S. 21—22. — Ligesom her forekommer en Nap, der kaldes Oxe, saaledes nævnes i Dipl. Norveg. I, S. 371 (1387) «en suluerne kop de hermen (Herman?) het».

[5]) Dsk. Mag. V, S. 215.

De enkelte Familier ejede betydelig Kvantiteter af Sølv- og Guldbægere, og dog forslog det ikke ved højtidelige Lejligheder. I saadanne Tilfælde laante man sig frem, og det gjorde selv Kongerne, f. Ex. endnu Kristian IV. I Anledning af Prins Kristians Bryllup med den sachsiske Prinsesse Magdalene Sibylle udgik der (1634) en «Missive thill nogle aff Raadet, Adelen och Enckefruer om Sølf att Laane», og Fortegnelsen angaar ikke Smaating[1]). Man laante imidlertid ikke alene Sølvtøj, men ogsaa Tintøj og almindeligt Husgeraad. 1545 skrives der fra Koldinghus til Horsens efter «thett meste kiöckentögh, the kunde aff stedt komme ther aff byen, keele, gruder, tinnefade, tinnetallercken, brade spiedt, trefade» o. s. v.[2]). Det er Mangt og Meget, man saaledes bliver bekjendt med, men man leder forgjæves efter Drikkekar af Sten og Ler; Allen taler om Tidens *sædvanlige* Kjøkkenredskaber «af Jern, Kobber, Messing, Tin og Træ», men nævner Intet om Stentøj og Lerkar. Man kunde fristes til at tro, at saadanne ikke kjendtes, men selvfølgelig er dette ikke Tilfældet; de forekomme, men forekomme sparsomt. Først fra 1677 har Skifterettens Protokoller i Odense en Rubrik for Stentøj i de Boer, som registreres[3]).

Hvad der mig bekjendt findes af Sten- og Lertøj i Inventarier o. lign. er ikke meget. 1534 fandtes paa Vordingborg Slot «et liidet Steenkrwss met j tenluch» samt «j liiden sten fflaske», og den forhenværende Prior Kristen

---

[1]) Sj. Tegn. XXV, Fol. 281—284.

[2]) Dsk. Mag. 4 R. 1, S. 110 jfr. S. 277 og Nyerup: Kristian IV's Karakteristik, S. XXI; Vedel Simonsen: Odense II, 2, S. 173, 192, 195.

[3]) Allen: De tre nord. Rigers Hist. IV, 1, S. 248; Engelstoft: Odense, 2den Udg., S. 220.

Povlsen i Odense borttestamenterer 1574 »To brune Steen Krusz, thet ene paa to Potter og tet andet paa en Potte«; mellem 1537 og 1539 giver Universitetet 5 Sk. for to Lerpotter[1]). Det er Intet, og naar der 1569 efter Mogens Gyldenstjerne findes en forholdsvis betydelig Samling af Stentøj, kunde man være tilbøjelig til at sætte dette i Forbindelse med særlige Omstændigheder. Mogens Gyldenstjerne, der døde 1569 ikke mindre end 84 Aar gammel, var en berejst Mand; han havde været i Jerusalem og badet sig i Jordan, han havde været i Sendefærd hos den tyske Kejser og var tilmed en praktisk Mand, der ikke var hævet over at være Skibsreder[2]). Det er da naturligt, at han, der maa have haft mange Forbindelser, kan have ejet endog større Samlinger af sjældne og kostbare Gjenstande, og heri kan man da, om man vil, søge forklaret, at han bl. A. efterlod sig:

> xij stetinske stenkrukier och somme met logh paa; j lidit krus mett it tin log mett gedde yster; j lidit krus met kloee fit (!) vdy; j leir potte mett Rød Dricke smörilse; iij smaa bugede krus vdgraffne mett tin log paa; ij höött lange vdgraffne krus rött mett tin logh; ij Smaa udgraffne kruis mett tin log paa; j lidit bugit blat och huit kruis mett it tin logh; ij lange huide vdgrauffne kruis mett tin logh paa; j liden huid stetinsk krucke och inthit log tiill; iiij steen forme; j stor stetinsk rød krucke; j liden rød leerpotte; j stenkrucke mett logh paa[3]).

---

[1]) Dske Mag. 4 R. II, S. 13 (Geh. Ark. Dske Saml. Pakke 366, Nr. 13); Dsk. Mag. II, S. 82; 3 R. I, S. 72.

[2]) N. Hemmingsen: Ligprædiken over Mogens Gyldenstjerne, 1570; Dipl. Norveg. II, S. 823, 835, 836. Mogens Gyldenstjerne skrev med Runer s. P. G. Thorsen: Dske Runemindesmærker I, 1864, S. 319.

[3]) Geh. Ark. Dsk. Saml., Pakke 366 Nr. 20. — Flere af Gjenstandene betegnes som stettinske, men til nogen særlig Lervareindustri ved Stettin har jeg ingen Kundskab. En saadan Industri ved Rhinen (navnlig i Siegburg ved Kølln) kan derimod forfølges langt tilbage (I. B. Dornbusch: Die Kunstgilde der Töpfer in Siegburg; Köln, 1873).

Ved alle de her nævnte Kruse staar der ikke udtrykkelig, at de ere af Sten, men Udtrykket «udgraveret» synes at henpege paa Stenkruse med ophøiede Forsiringer, og desuden vides det, at der mellem det Gods, Mogens Gyldenstjerne har modtaget som Handelsmand, har været ialt 70 Stenkruse[1]), At disse paa denne Tid ere komne i Brug, synes ogsaa at fremgaa deraf, at Frederik II i Aarene 1578, 1579 og 1580 rekvirerer fra »Tolderen for Kjøbenhavns Slot» henholdsvis 100, 150 og 150 Stenkruse[2]).

Det fremgaar formentlig heraf, at Stentøj i Slutningen af det 16de Aarhundrede begynder at finde Indgang her, men underligt er det, at Lertøj saa godt som aldrig nævnes, og naar man forundret herover vender sig mod Datidens mange Inventarier og kunde være tilbøjelig til absolut at ville finde Lertøj i dem, træffer maa paa nogle væsentlig som «røde» betegnede Husgeraadsgjenstande. 1494 findes paa Bregentved «vj ny rødhe Hre fad oc vj gamele, iiij ny røde knabe fad oc x gamelle, iiij ny rødhe tallerken oc xiij gamele». Andre Farver forekomme dog ogsaa. 1526 var der paa Nykjøbing Slot «vij brune gryder, store oc smaa, xxxiij røde Hrefad»; 1534 bevaredes paa Svanholm: «j stor rødtt pibekande; j stor rødtt schalli; j stor rødt flasche», og paa Toftholm fandtes 1568: «iij gule Boller, xij nye gule tallerckenn oc ij gamle; xxiiij gule Skoller; xviij Huide tallercken, x røde liusse Stager»[3]). Vi

---

[1]) Dipl. Norveg. III, S. 821; Geh. Ark. Dske Saml., Pakke 366 Nr. 14.
[2]) Sj. Tegn. XIV, Fol. 135, 247, 317.
[3]) Geh. Ark. Dske Saml. Pakke 366 Nr. 4, 8, 12 og 22 (Dske Mag. 3 R. III, S. 283; 4 R. II, S. 6, 11 jfr. Brasch: Gl. Ejere af Bregentved, 1873, S. 504). — Den her forekommende Modsætning mellem Herre- og Knabefade, findes ogsaa mellem Herrestobe og Knabestobe ligesom mellem Herreduge og Knabeduge.

have her røde, gule, hvide og brune Husgeraadsgjenstande, men de røde have Overvægten, og de maa have været de hyppigst forekommende, ti i sin Visitatsbog taler Peder Palladius i Almindelighed om at sidde ved Qvnen og «haffue en *rød* kande ved sit laar»[1]), men ovenfor (S. 455 flg.) have vi stødt paa røde *Træ*kander og røde *Træ*stobe, det i oldnordisk Museum opbevarede Trædrikkekar fra Kallundborg er rødmalet, og fra Sverige høre vi om en Række lignende rødmalede Træbægere[2]). Meget synes at tale for at gjøre alle de ovenfor nævnte Husgeraadsgjenstande til Trævarer, og det saa meget mere som vi tidligere (S. 456) have stødt paa «hvide» *Træ*kander; de hvide Tallerkener kunne herefter godt være af Træ. Noget Lignende kan imidlertid næppe siges om de brune Gryder, der utvivlsomt have været Pottemagerarbejde, og hvad de røde Lysestager angaar, da har vort oldnordiske Museum for mange plumpt forarbejdede Lysestager af (brændt) rødt Ler, til at vi tør antage, at de ere af andet Stof end disse[3]). Skjøndt der kun nævnes saa faa Pottemagere i vore Kildeskrifter[4]), føres Tanken uvilkaarligt henimod at antage en maaske endog ganske betydelig indenlandsk Lervareindustri. Mange af de røde Fade have muligvis været af Ler; 1429 høre vi, at de transporteres i Kurve. Imellem det Gods, som Biskop Aslak Boldt af Bergen i det nævnte Aar lod føre til

I Kjøbenhavns Slots Dugehus fandtes 1454: «xxx hærre fath. Item j^{c} knabe faath. Item iij dwghe till myn her konghens borth. Item iij knabbe dwghe» (Kbhvns Dipl. IV. S. 52).

1) Peder Plades Visitatsbog udg. af Sv. Grundtvig, S. 64.

2) Vitterhets och Antikvitets Akademiens Månadsblad, 1872, S. 44.

3) Den anseligste af disse Lysestager er afbildet i Antikv. Tidsskr. 1849—1851, S. 120.

4) Kbhvns Dipl. I, S. 370, 535, 549; II, 343.

Trondhjem, fandtes «ij *korghar* fulla met rødh fat vttan hwit fat»[1]).

At der i Oldtiden har været drevet et endogsaa betydeligt Pottemageri her i Landet, er udenfor al Tvivl[2]), men at denne Industri er bleven fortsat ned i den historiske Tid, mangle vi Oplysninger om. De skriftlige Meddelelser ere tavse, og overfor en vakt Tvivl ere de i Jorden fundne Lerkar næppe tilstrækkeligt afgjørende. At Danmark i Middelalderen skulde have manglet Pottemagerindustrien, kan imidlertid umuligt antages, bl. A. naar man ser, hvor udviklet den meget senere Teglværksindustri er her i Landet, og da Udviklingen paa det keramiske Omraade paa en vis Maade tør betragtes som banebrydende ogsaa for Glasindustrien, som vi nedenfor særlig skulle beskjæftige os med, skulle vi her give nogle Momenter til Bedømmelsen af vor Tegl- og Potteproduktion i Middelalderen.

Omtrent midt i det 12te Aarhundrede synes Tilvirkningen af brændte Mursten at være begyndt hos os. Det nævnes som et af Valdemar I's Storværker, at han byggede Muren paa Dannevirke og Taarnet paa Sprogø af saadanne Sten (ex lateribus coctis), i Absalons Testamente nævnes en Teglbrænder ved Navn *Aage* (Ako, magister laterum), og Biskop Omer i Ribe († 1204) taler om at bygge Lygum Klosterkirke af Mursten (de lignis sive lateribus)[3]). Det er

---

1) Nyt dsk. Mag. I, S. 7.

2) Aarb. f. n. Oldk. 1870, S. 44, 45; F. Sehested: Fortidsminder fra Broholm, S. 245 flg.

3) Worsaae: Kongegravene i Ringsted, S. 58—59; Saxo ed. Müller, S. 482; Scr. rer. Dan. I, S. 63; V, S. 426; VIII, S. 15 jfr. 216. — Det er blevet antaget, at de Stene med en ejendommelig skraa Rifling, som i det 12te og 13de Aarhundrede ere benyttede til Opførelsen af forskjellige Kirker paa Rygen, ere et dertil indført dansk Fabrikat (Aarb. f. n. Oldk. 1878, S. 321, 336 jfr. 1873, S. 326, 354).

de første Vidnesbyrd om en dansk Teglværksindustri, men nu blive de hyppigere og hyppigere, og navnlig synes Klostrene med Iver at have dyrket denne Industrigren. 1270 overdrog Benediktinerne i Næstved Minoriterne sammesteds et Stykke Jord med Ret til at bygge derpaa og med Ret til at grave efter Ler til Mursten (argillam pro lateribus faciendis); 1302 afsluttes Kontrakt mellem *Klavs Teglbrænder* (formator laterum) og Nonnerne i St. Klaræ Kloster i Roskilde, og her er Tale om baade Mursten og Tagsten ligesom om baade hule og i Midten glaserede Sten; 1387 bruges der «Hulsten» til Bygninger, som Prioren i Dalby forestod; 1469 nævnes i et Regnskab vedrørende Skovkloster ved Næstved en *Oleff teylslawer* og en *Jeb i teylgaarden*, og 1492 handler Abbed Klavs i Lygum Kloster med Degnen Tomas Lange i Ribe bl. A. om 2000 Tagsten[1]).

Det er til Opbygning af Kirker og Klostre, at Gejstligheden saa stærkt har drevet paa denne Industri, men ligesom dens første Begyndelse her i Landet næppe har været i Gejstlighedens Tjeneste, saaledes vedblev den ikke at være det. I første Henseende kunne vi pege paa den ved Valdemars røde Mur paa Dannevirke fundne gamle Teglovn, og dernæst kunne vi gjøre opmærksom paa, at Murstenene til meget forskjellig Tid vragedes til Kirkebygninger[2]), og at baade Byer og Borge lidt efter lidt begyndte at faa Teglgaarde. Før 1460 har Ribe By en Teglgaard; 1478 nævnes en *Mats Tegelslar* i Aarhus, 1505 forekommer en Kjøbenhavns «Tegellade» («Tagsteens ladhe»); 1512 er

---

[1]) Scr. rer. Dan. V, S. 512, 515; VIII, S. 102, 464; Suhm: Hist. af Danm. XI, S. 887—889 jfr. 408—9, 518; Hist. Tidskr. I, S. 156; Nyt dsk. Mag. V, S. 205.

[2]) Aarb. f. nord. Oldk. 1870, S. 164; Ann. f. nord. Oldk. 1859, S. 67; Ny kirkehist. Saml. I, S. 597 flg., 637.

der en «tegelhaue vor Tundern»; 1525 nævnes en Teglgaard ved Vandaas i Skaane, og 1536 bestilles der ikke mindre end 200,000 Mursten hos forskjellige Lensmænd og Byer[1]). Senere forekommer der endnu flere Teglgaarde f. Ex. ved Hald, Gisselfeld, Abrahamstrup[2]) o. s. v., og hvad der ved denne Udvikling er ganske interessant at se, er, at de tidligere gejstlige Teglgaarde nu fortsættes af Andre. 1510 maa Graabrødrene i Ribe sælge deres Teglgaard til Byen, 1536 høre vi om en Teglgaard og Teglovn ved Helsingør, som tidligere havde været de derværende Sortebrødres, 1548 skriver Kristian III til Johan Høiken i Allingkloster om 10,000 Mursten, o. s. v.[3]).

Landet var rigt paa Teglværker, og spørge vi nu om, hvorledes de have været indrettede, og hvad de have præsteret, da have vi Oplysninger, der vise, at Driften har været betydelig og Præstationerne gode. Det betyder saaledes Noget, at Ane Rud i et Brev (1530) til sin Svigersøn Esge Bilde kan meddele, at hendes Mand Henrik Krummedige har bygget en saa stor Teglovn ved sin Gaard Mogenstrup i Skaane, at «ther goer mer endt XVIII^{m} Steen indt»[4]). Og foruden at Bygningslevningerne fra hine Tider vise os store Mængder fortrinlige Sten, kunne vi yderligere gjøre opmærksom paa, at man i den 1868 opdagede Teglovn ved

---

¹) Kinch: Ribe, S. 508; Hübertz: Aarhus, I, S. 237; Kbhvns Dipl. I, S. 256—257, jfr. Nielsen: Kbhvn. i Midald., S. 98; Scr. rer. Dan. VIII, S. 172; Fred. I's dske Registr. S. 93, 243; Dsk. Mag. 3 R. VI, S. 108. — Hvorledes skal det «tilghus», der 1290 forekommer i Oslo, forstaas? (Dipl. Norveg. II, S. 26.)

²) Dsk. Mag. 4 R. IV, S. 93, 161; Rasmussen: Gisselfeld, S. 66; Wegener: Abrahamstrup, I, S. 115, 120, 134.

³) Ribe Katedralsk. Indb. Skr., 1833, Bil. 21; Geh. Ark. Aarsberetn., III, Till. S. 30; Dsk. Mag. 4 R. II, S. 82.

⁴) Vedel Simonsen: De dske Ruder, I, S. 210 (Kgl. Bibl. Dske Adelsbreve, Fasc. LIV).

Absalons gamle Borg Bistrup ved Roskilde fandt formede Mursten med Prydelser i Savtakform, at Kristiern II indførte nye Former, hvorefter Stenene i alle Kjøbstæder skulde gjøres, og at her 1545 farves Astrag[1]). Man er omhyggelig for Produktet, som man vil have saa smukt som muligt, og det er ikke uden Grund, at Allen skriver, at Teglbrænding var Gjenstand for en meget udbredt Virksomhed og flittigt dreves baade i det Smaa og i det Store af Bønder, Kjøbstadfolk og Adelsmænd[2]).

Efter disse forholdsvis fyldige Oplysninger er det vanskeligt at forstaa Tavsheden vedrørende Pottemageriet, men have vore Forfædre i Middelalderen tilfulde forstaaet at forme og brænde Leret til Sten, have de formentlig ogsaa kunnet forme og brænde Lerkar, og det tør saa meget sikrere antages, som denne Virksomhed har Forudsætninger i Oldtiden og vistnok Fortsættelser i Nutiden. Navnlig paa tre Steder drives i det nuværende Danmark Pottemageriet som en Art Folkeindustri, nemlig paa Bornholm, i Egnen Nord for Søerne i Jylland og ved Varde; det sidste Sted tilvirkes de saakaldte Jydepotter[3]).

Vende vi os nu til de i oldnordisk Museum opbevarede Lersager, der henføres til Middelalderen, tør vi sikkert antage en Del af dem for Produkter af en indenlandsk Industri. I Ruinerne ved Søborg Slot, Valdemars Taarn, Voer-

---

[1]) Aarb. for nord. Oldk. 1870, S. 164; 1873, S. 326, 354; Kolderup-Rosenvinge: Saml. af gl. dske Love, IV, S. 132; Dske Mag. 4 R., I, S. 94.

[2]) Allen: De tre nord. Rigers Hist., IV, 1, S. 137—138.

[3]) Rawert & Garlieb: Bornholm, 1819, S. 121, 124—129 jfr. 109, 135; J. C. Schythe: Skanderborg Amt, 1843, S. 721 flg.; C. Dalgas: Ribe Amt, 1830, S. 211 flg.; N. C. Rom: Den dske Husflid, S. 175, 224, 400 flg. Det i Dsk. Atlas, III, 1767, S. 367 omtalte Pottemageri i Stubbekjøbing har næppe haft nogen stor Betydning jfr Danm's Spejl, 1768, S. 394.

Kloster o. fl. St. er der fundet Lerkar, Lerflasker o. lign., og af ganske særlig Interesse er det 1834 i St. Hanskilde i Roskilde gjorte Fund. Et 10 Alen dybt Lag Mudder blev oprenset, og i det fandtes bl. A. en Række Lerkar, hvoriblandt en Stob med Hank, hvis Materie og Glasur ligner Selterservandsdunke, to grønt glaserede, plumpe Lerkar med Hanke nogenledes lig bornholmsk Arbejde, et højt, aldeles uglaseret Kar med Hank, som i Stof og Fabrikation minder om Jydepotter, og endelig et 12 Tommer højt, glaseret Lerkar af temmelig usædvanlig Form, det er videst forneden og trækker sig foroven sammen i en Hals, der er smallest noget nedenfor Mundingen, saaledes at man bekvemt har kunnet bære det ved at fatte med Haanden om Halsen[1]). Der er næppe muligt Andet, end at i alt Fald en Del af disse Kar have været et indenlandsk Produkt, men kun ved faa er det muligt at finde en nogenlunde sikker Tidsbestemmelse, saaledes som ved den 1849 i Kollerup i Rakløv Sogn fundne Lerstop, hvis Fod er udtrukken af det vaade Ler med Fingrene; i det fandtes en Del Sølvmønter, af hvilke den yngste antages at være præget noget efter 1403[2]). Brudstykker af Lerkar, hvori der er fundet Mønter fra det 14de Aarhundrede, haves ogsaa[3]).

Datidens Pottemagere have imidlertid gjort mere end forskjelligt formede Kar, de have ogsaa gjort Kakkelovne, d. v. s. Ovne opbyggede af Kakkeler (Lerfliser eller Ler-

---

[1]) Oldn. Museum Nr. DLIV (Valdemars Taarn), DLXX, DLXXI, 3184–3191 (St. Hanskilde), 10551, 15297, 15298, 19769 (Helsingørs Havn); Tyrsting Herreds Mappen; Nord. Tidssk. f. Oldk. II, S. 252; Wegener: Asserbo og Søborg, S. 62, 165.

[2]) Oldn. Museum Nr. 10648: »en Stop, som det synes af hollandsk Pottemagerarbejde«. Denne Antagelse er imidlertid næppe grundet.

[3]) Oldn. Museum Nr. 14,834, 21,054 og 21,263.

potter), og derfor hedder det ogsaa i Kristian III's Hofordning (1538), at naar der om Morgenen Kl. 9 og om Aftenen Kl. 4 (!) blæses tilbords, skal Enhver lade sig finde «wdti then forordenthe *kackell* stvffve eller hoffstvffve»[1]). Jernkakkelovne synes først at forekomme her i Landet efter Midten af det 16de Aarhundrede[2]), men allerede i det 16de Aarhundredes Begyndelse høre vi om Kakkelovne, som opsættes af Pottemagere. 1506 leveres der Ler til en Ovn til Dronning Kristines Gaard i Odense, 1552 blev paa Saltø «giffven en pothemager aff Nestvidth [for] x daler for astrag och ny Kackeloffner, hand haffde sitt op aff ny»; 1567 blev der i Roskilde opsat en Ovn af 91 Kakkeler og en Krone; 1574 blev *Peder Pottemager* i Kjøbenhavn fritagen for Indkvartering imod at bøde og færdigholde Kakkelovnene paa Frederiksborg; 1600 er der en Kakkelovn af Lerpotter paa Kronborg; 1607 fik Pottemager *Lyder Staes* Betaling for nogle «trinde Jernovne, han med des tilbehørende Kakelpotter har opsat udi H. Majs Sommerstue i Kjælderen udi H. Majs Lysthave her udenfor Byen [d. e. Rosenborg] og i Dronningens Gemak der sammesteds, saa og i Badstuen i samme Lysthave»[3]).

---

[1]) Nyt dsk. Mag. I, S. 253. — *Kakel*ovne kjendes i Udlandet i det 13de Aarh. (W. Lübke: Ueber alte Oefen in der Schweiz, 2te Aufl., Zürich, 1865, S. 8).

[2]) Geh. Ark. Aarsberetn. I, S. 93—94; Dsk. Saml. V, S. 146, 149; Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist., S. 210, 351 flg. Mærkelig nok forekommer der 1454 *Kobber*kakkeler. Mellem «boskap» i Kjælderen paa Kjøbenhavns Slot findes i det nævnte Aar «viij kopper kakelle till pybe ognen» (Kbhvns Dipl. IV, S. 52). En «piboffuen» omtales i Peder Palladius's Visitatsbog (ved Sv. Grundtvig, S. 64).

[3]) Vedel Simonsen: Odense II, 1, S. 108; Geh. Ark. Topogr. Saml. Saltø Nr. 2; Ny kirkehist. Saml. V, S. 408; Kbhvns Dipl. II, S. 343; F. R. Friis: Saml. t. dsk. Bygn's og Kunsthist. S. 43—44, 357. De her nævnte Kakkelovne holdt sig længe. Skjøndt Dske

Her er uimodsigeligt Pottemagere, men mange Lervarer indføres dog. I Marts 1608 skriver Kristian IV i sin Kalender «Gav jeg for nogle Potter, jeg kjøbte hos *Hollender*, 6 Mk. 4 Sk.»[1]). Lidt efter lidt synes imidlertid Pottemagere at være blevne talrigere, og 1654 er her saa mange i Kjøbenhavn, at der udstædes en almindelig Befaling til dem om at flytte deres Ovne til en Plads udenfor Byen, man frygtede «den store vlyche, som her i byen nogle gange er foraarsaget af pottemagernis ofne, huor af adskillige skadelig ildebrand er begyndt at opkomme»[2]). Samtidig udgaar der en lignende Befaling til Byens Smede.

Det tør herefter vistnok antages, at Lerkruse og andre

Atlas (V, 1769, S. 519) for Thyholms Vedkommende meddeler, at de Fleste nu have «Jern-Ovne i Stuerne istedenfor Potte-Kakkelovne», fandtes de endnu til den nyeste Tid i Vestjylland (N. C. Rom: Den danske Husflid, S. 406—7), først Nutidens Jernkakkelovne have helt fortrængt dem. Lærer C. A. Thyregod i Ans, der endnu noget efter 1850 i Tulstrup Mose, Ikast Sogn, har set en Grydekakkelovn i Brug, har velvilligt meddelt mig følgende Oplysninger: «Fabrikationen skete som ved andet sort Lertøj, men Potterne vare tykkere end almindeligt, og saa vare de firkantede med afrundede Hjørner og kun lidt hvælvet Bund. De vare, saa vidt jeg mindes, en 8 à 9 Tommer i Tværmaal og af lignende Dybde... Grydeovnens Fod var massivt Murværk, og en Murkrands ovenpaa Foden omgav Gløderne, for at de og heller ikke Ildtang og Rage skulde komme i Berøring med de skjøre Potter. Stundum var Muren temmelig høj, hvorved der sparedes Potter.... Mellemrummene mellem disses afrundede Hjørner udfyldtes med Ler, og hvor Potterne vendte Siderne mod Stuen, afglattedes det Hele med Ler og overstrøges med Kalk eller Sværte. Disse Ovnes Fortrin var det tynde, ret godt varmeledende Materiale, der gjorde dem nemme at opvarme.» Det var efter Hr. Thyregods Meddelelser ogsaa en Behagelighed, som man satte Pris paa, at man kunde varme Forskjelligt i Potterne, der jo vare aabne udad, ja man satte ofte Fødderne ind i dem for at faa dem varme.

[1]) Schlegel: Saml. z. dän. Gesch. II, 3, S. 65.

[2]) Kbhvns Dipl. I, S. 675.

Drikkekar af det nævnte Stof have indtaget en om end mindre Plads ved Siden af Drikkekar af Træ, Tin og ædle Metaller. Det synes næsten, som om vore Forfædre have været ængstelige for at have skjøre Kar mellem Hænderne ved deres Drikkelag; de vare vante til at tage haardt og fast, og det kan muligvis være, at den her nævnte Skyhed for det let Sønderbrydelige har haft Indflydelse ogsaa med Hensyn til Indførelsen af Drikkekar af Glas, som vi nu skulle gaa over til at behandle. I Odense forekomme de som Handelsvare ikke før 1650[1]).

Første Gang, der er Tale om Drikkeglas, er formentlig i de kjøbenhavnske Bagersvendes Gildeskraa 1403. Det hedder her, at «hwo som en øll stob eller eth *glas* sendher slaar, han skal giffve laghet en mark wox». Det er mærkeligt her at se «Glas» udenvidere opførte ved Siden af Ølstobe, ja det er saa mærkeligt, at man kunde fristes til at antage, at der herved blot er tænkt paa Drikkekar, uden Hensyn til hvad Materiale de vare af, og det saa meget mere, som det umiddelbart foran i den nævnte Skraa i al Almindelighed hedder, at den, der vil indtræde i Broderskabet, skal give «tre hwide til dricke stobe»; en saadan Forklaring tør dog næppe antages her saalidtsom i de Udkast til Instruxer for nogle Hofembedsmænd, vi have tilbage fra Kristiern II's Tid, og hvori det hedder: «Furst skal skencken Thage myn Herres *glas* eller stob, hwilket som myn Herres Drycke Kar er, och skollen ther tiil hører»[2]). Det synes umuligt, at man paa den Tid har kunnet bruge

---

[1]) Engelstoft: Odense, 2 Udg., S. 220.

[2]) Kbhvns Dipl. II, S. 35; Dsk. Mag. 3 R. I, S. 161. I Suhms Hist. af Danm. (XII, S. 377) findes i en Vedtægt for et i Greifswalde 1330 oprettet Gilde følgende Bestemmelse: «Item welck broder ein *glas* thobreckt, die schal ghann vor die olderlude vnnde betalenth, also dath hefft gekofft».

Ordet Glas som Fællesbenævnelse for alle Slags Drikkekar, dertil var Glas noget sikkert altfor ukjendt. I det 16de Aarhundredes Begyndelse kan der, naar man bortser fra, at Dronning Kristine baade 1508 og 1510 fik «en Tønde Glas» til Odense, begge Gange vistnok fra Ribe[1]), kun paavises enkelte Drikkekar af Glas. Mellem det Gods, Erkebiskop Valkendorf 1524 (?) efterlod i Amsterdam, fandtes «een christallen drinckglas met een custodie»; i et Inventarium (1536) fra Dragsholm nævnes «v glass met theres loogh», samme Aar registreres paa Børglum «xx skur [skovr?] glas», og mellem de Herligheder, som det 1563 opdagedes, at Roskilde Domkirke havde ejet i Katholicismens Velmagtsdage, vare «II store slette Glaasz, beslaugne met Sølff forgyldt oc nogen Stene vti, som høre till thet Monstrands, Magdalenæ hand stod vti»[2]). Paa denne Tid begynder man ogsaa at træffe Glaslygter; 1488 er der en paa Akershus, 1534 en paa Lindholm og 1536 en paa Dragsholm[3]).

Komme vi længere op i Aarhundredet, blive Drikkekar af Glas hyppigere, 1563 findes i Helsingørs Regnskaber 20 Glas opførte, som have kostet 26 Sk. 2 Alb., men almindelige Varer ere de endnu langtfra. 1566 kjøber Elisabet, Markus Hess's, 23 Glas for 6 Sk. Klipping Stykket *paa Apoteket*, og da Frederik II 1577 sammen med sin Svigerfader besøger Helsingør, betales der i den Anledning «en

---

[1]) Geh. Ark. Dsk. Saml. Nr. 229 (S. 86, 87) og Nr. 230. For den første Tønde Glas betaltes «2½ Mark mindre end 3 Sk.» (iij m*ℒ* iij ß mynde).

[2]) Dipl. Norveg. VII, S. 600; Rørdam: Histor. Kildeskr. I, S. 205; Geh. Ark. Topogr. Saml. Børglum Nr. 11; Nyt dsk. Mag. VI, S. 45. — Ogsaa i andre Kirker har man gjæmt Relikvier i Glaskar s. Scr. rer. Dan. VIII. S. 260, 261, 267, 279.

[3]) Dipl. Norveg. II, S. 694; Dsk. Mag. 4 R. II, S. 12; Rørdam: Histor. Kildeskrifter. I, S. 206.

fremmid Mannd til Cornelis Hollenders oc Anne Jacops» 7½ Mark for 200 Glas[1]). Peder Oxe († 1575) efterlod sig, som det synes, kun faa Glasting («enn sallther aff cristall» og «i flaske hus med vj glarflasker wdj»), og det er anseligt, naar der 1574 findes paa Gunderslevholm: «thoo glarflasker, thend ene met leier (? Læder) oc den anden met weiger (? Virer) om, Item end flasker aff glar wdj huuss, som er fire huus, the tre flasker (!) ere iij wdj hvert hwss oc det fierde er iiij wdttj»[2]). 1584 ejer St. Mikkels Kirke i Slagelse «ij flasker» og «en glaas flaaske»[3]). Det er først mellem Mogens Gyldenstjernes Efterladenskaber, at vi træffe en betydeligere Samling Glas, men ligesom hans ovenfor (S. 466) nævnte Række af Stenkruse muligvis skyldes særlige Omstændigheder, saaledes gjør muligvis det samme sig gjældende med Hensyn til hans Glassamling, der ikke bestod af mindre end[4]):

> j tomt tre huss tiill att haffve glas vdy; j glas vdy en kurff at sey vand vdy; iij liidit glas tiill at haffue oly vthy; xxij lange passe glas; iiij glas kandir mett tin log paa; vj glas Skaalir; ny hvide Cristelins glas, som er ix; xij kristelins glas er bagit [? brændt] mett huide strige omkringh; v grøne vin glas; ij smaa glas staar mett nogit sort wand y thett ene och klart wand y det andett; j lidit timeglas; j grøn flaske mett iij bonde vtthy, sider en stierne paa bonden.

Der synes at være virkelige Kostbarheder herimellem, hvorimod der kun kan være Tale om almindelige Glas, naar Frederik II i Aarene 1578, 1579 og 1580 ved for-

---

1) Dsk. Mag. 3 R. II, S. 205; Geh. Ark. Bilag til Rigens Regnskab 1566 (velvillig meddelt mig af Registrator Plesner); jfr. Dsk. Saml. V, S. 180.

2) Dske Saml. 2 R., VI, S. 172, 184 jfr. Ryge: Peder Oxes Liv, S. 409; Kgl. Bibl. Dsk. Adelsbreve Fasc. XXIII (Gjø) Pars I, Nr. 67.

3) Kirkehist. Saml. II, S. 423.

4) Geh. Ark. Dske Saml. Pakke 366 Nr. 20.

skjellige Lejligheder hos «Tolderen for Kjøbenhavns Slot» rekvirerer hvert Aar 4000 Glas til Kolding eller Odense og hver Gang i Forbindelse med andre Drikkekar[1]); 1580 gaar Rekvisitionen ud paa 4000 Pasglas, 6 Tønder Bægere, 150 Stenkruse og 150 røde Kander, og her have vi muligvis en Række Drikkekar henholdsvis af Glas, Træ, Stentøj og Ler.

Kongelige Personer forskrev Glas i Tøndevis og Tusindvis, men derfor vandt de ikke almindelig Indgang. Afset fra Bekosteligheden, der selvfølgelig ikke har været uden Indflydelse, synes man, som ovenfor nævnt, at have været ængstelig overfor det skjøre Stof; her som i Udlandet havde man Sølvfødder til at skrue Glas paa, Otto Krumpen ejede en saadan paa 2½ Mark Sølv[2]). Og til disse Grunde, der forklare den sjeldne Forekomst af Glasgjenstande, kommer muligvis en tredje, der kan skimtes i en paa Landemodet i Roskilde 1615 vedtagen Bestemmelse: «I Calente skal ikke bruges passe glas at dricke, heele eller halfve, men alleeniste Kander, med hvilke dog ingen skal dricke hinanden til, men hver tage til, naar hand tørster og sette fra sig igen» [3]); det Synspunkt, der udtaler sig heri, gjenfindes vistnok i Forordningen af 4 November 1655 om overflødig Bekostning paa Brylluper, Begravelser o. lign., naar det hedder, at man skal «skencke Vin af Kander oc icke aff Glasz». Men hvilket er dette Synspunkt, hvad er Grunden til disse Forbud? Formentlig staa vi her overfor et Forsøg paa at sætte Grænser for Tidens store Umaadelighed i Drik, og man udtaler sig imod Drikkekarrene af Glas, fordi

---

[1]) Sj. Tegn. XIV, Fol. 135, 247 og 317 (velvillig meddelt mig af Dr. phil. Troels Lund).
[2]) Dsk. Mag. III, S. 82; Lobmeyer: Die Glasindustrie, S. 84.
[3]) Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 4to Nr. 1171.

man med dem i Haanden ikke kan lade, som man drikker; det gjennemsigtige Stof røber ethvert Forsøg, der maatte blive gjort paa at slippe nogenlunde ædru gjennem et Gilde.

1573 morede Anders Sørensen Klyn og to andre Borgere i Ribe sig med at drikke. De drak af et lille Stenkrus, og Enhver af dem skulde drikke Kruset ud i et Drag, gjorde han det ikke, skulde han have det fyldt paany. Og fra Sverige høre vi om en Maade at drikke paa, som kaldtes «att påla». Indvendigt i Kanderne, som gik omkring, efter at det egentlige Maaltid var til Ende, var der i lige Afstand fra hinanden anbragt smaa Knopper (pålar), og nu gjaldt det ved den idelig gjentagne Skaaldrikning om i et Drag at tømme Kanden just fra Pæl til Pæl. Saadanne Øvelser fremmedes betydeligt ved gjennemsigtige Drikkekar, og nu ere Pasglassene høje, cylindriske Glas, der ved Ringe eller Prikker ere inddelte i Zoner, saaledes at man ypperligt kunde «pæle» (drikke til Pæls, bibere a puncto ad punctum) med dem [1]). Herimod er det ogsaa, at Landemodets Beslutning er rettet, hvad man tydeligt ser af en anden bevaret Redaktion af den, hvori det hedder: «Potatio erit sobria, non erit qvi cogit *ad mensuram* bibere» [2]).

Trods al Modstand trængte dog Glassene sejrigt

---

[1]) Saml. t. jysk Hist. og Topogr. I, S. 229; Ödmann: Hågkomster, 4de uppl., S. 15; Dsk. Maanedsskr. 1866, II, S. 36; Lobmeyr: Die Glasindustrie, S. 109. — I Frd. 10 Januar 1698, II, § 15 hedder det om Pottemaalene: «Stemplet sættes udenpaa, at de svare just til Pælen, naar de ere af Tin eller Blik, og indenpaa en drejet Ring, naar de ere af Træ» jfr. Industrif. Maanedsskr. 1864, S. 211 Note.

[2]) Kgl. Bibl. Kallske Saml. 4to Nr. 489 jfr. Ny kirkehist. Saml. I, S. 64 (1570). Om «Pæle»drikning her i Landet kan ses I. N. Wilse: Reise-Iagttagelser, V, 1798, S. 172. I oldn. Museum haves Hans Skovgaards «Rosenblomme», et vældigt Sølvbæger fra 1577, og det Juelske Sølvkrus fra 1647 (D, 686) forsynede med Pæle.

igjennem. Ogier fortæller om et mægtigt Drikkelag 1634 hos Otto Gjø, hvor der blev skiftet med Bægere af Guld, Sølv og Glas (post mutatos sæpius aureos, argenteos, vitreosque crateres), og i Odense forekomme Glas som Handelsvarer 1650 i Peder Gaas's Gaard og 1663 i Anton Ottesens Butik[1]).

Det er sent, at Drikkekar af Glas finde Indpas her, men nærmere beset, stemmer det med Udviklingen i Udlandet. Det er saaledes først i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, at Flasker af Glas fortrænge de tidligere almindelige Læderflasker i Frankrig, og det endskjøndt det tør antages, at der f. Ex. allerede 1292 var Glasarbejdere i Paris. Glas blev først almindeligt i Evropa, da Venedigs Værksteder med uimodstaaelig Kraft udsendte sine fortryllende Tilvirkninger, og det skete først i det 16de Aarhundrede. Glas er et af Renæssancens skjønne og glade Børn. I det 15de Aarhundrede nævnes allerede Glasværkstederne paa Murano som de første i Verden, men først i det følgende Aarhundrede naaede de deres Højdepunkt[2]). Skjønt og

---

[1]) Ogerii iter Danicum, S. 62; Engelstoft: Odense, 2den Udg., S. 220.

[2]) A. Sauzay: La verrerie, S. 110; Lobmeyr: Die Glasindustrie, S. 84; G. Fagniez: L'industrie à Paris au XIIIe et au XIVe siècle, 1877, S. 19; de Laborde: Notice des émaux, II, S. 171, jfr. 544. Her i Landet nævnes Læderflasker i det 14de og 15de Aarhundrede (Suhm: Hist. af Danm. XIII, S. 163, 164, 267; Dipl. Langebek. XVI: 4/11 1352; Nyt dsk. Mag. I, S. 7). Ovenfor er talt om drejede Træflasker, Tin-, Sten- og Lerflasker, og hertil kommer endnu Guldflasker (1340; Dipl. Norveg. III, 178), Staalflasker (1429; Nyt dsk. Mag. I, S. 7), Kobberflasker (1552; Geh. Ark. Topogr. Saml. Saltø Nr. 2) og Sølvflasker (Dsk. Mag. V, S. 364; Rørdam: Universitetets Hist., Till. S. 120; Eleonore Kirstines Jammersminde, 2den Udg., S. 210). De ovenfor nævnte Sølvampler kunne muligvis have været Flasker, og de mellem Frederik 1's Efterladenskaber opførte »iij suluern Leyelle« (Nyt dsk. Mag. VI, S. 70) ere selvfølgelig en Art Flasker, s. Palladius'

dristigt formede Kar udgik paa denne Tid fra dem, Alle vilde eje saadanne, og mindst Indflydelse øvede næppe de lokkende, kunstigt forarbejdede Glasspejle.

Kong Hans's Dronning, den sachsiske Prinsesse Kristine, viste paa forskjellig Maade Interesse for Kunst og Videnskab, det er hende, der indkalder Klavs Berg og ved ham skaber Altertavlen i Graabrødrekirken i Odense; og vi tør utvivlsomt gaa ud fra, at hun forstod at skabe et skjønt og hyggeligt Hjem. I Oktober 1511 skriver hun fra Odense til Esge Bilde, «Foged oc Embitzmand paa wortt Slott Københaffn», hvor hun vel skulde tilbringe Vinteren, at han skal lade «færdig gøre» hendes Kammer, «huor som helst ther er brøst paa, ænten paa kakellowen eller glarvindu eller andet»[1]). Hun har Glasruder i sine Slotte, Kakkelovne i sine Stuer og Drikkekar af Glas paa sit Bord. Hun er aabenbart berørt af den frembrydende Renæssance, men under hende kommer den ikke til Gjennembrud. Det sker først under Frederik II, og ganske karakteristisk er det under ham, at det første sikre Glasspejl kan paavises her i Landet. Paa Rosenborg Slot opbevares et Spejl, der har tilhørt Dronning Sofie; det er indfattet i en med Ametyster og Granater rigt prydet sølvforgyldt Ramme[2]).

Visitatsbog ved Grundtvig S. 86, 196. Det er muligvis en Metalflaske, der er er Tale om, naar Universitetet omtr. 1535 giver 4 Sk. «for en flaske at bøde» (Dsk. Mag. 3 R. I, S. 85), og det maa være saadanne Flasker, som Jacob Bink 1552 skriver til Kristian III om (Nyt dsk. Mag. I, S. 356). At de ovenfor nævnte «røde» Flasker ofte kunde være meget store, ses af et Regnskab fra 1494, naar det hedder: «Item iij kaner tyst øl kom i then rødhe flaske, x penge gaff iech for hwer kane» (Geh. Ark. Dsk. Saml. Nr. 224).

[1]) Geh. Ark. Dsk. Saml. Pakke 231 Nr. 2.

[2]) Brock: Den oldenb. Kongeslægt belyst ved Samlingerne paa Rosenborg, S. 8.

Allerede 1429 høre vi, at Biskop Aslak Bolt i Bergen havde «ij stora speghla», men det er næppe Glasspejle; 1524 nævnes det udtrykkeligt, at Erkebiskop Erik Valkendorf ejer «een staelen speighel»[1]), og de Spejle, vi nu efterhaanden træffe paa, ere formentlig alle ligesom hint Metalspejle. Imellem Mogens Gyldenstjernes Kjøbmandsgods fandtes (1536) henved 50 «spegeller», Herluf Trolle ejede «j spegell», og Birgitte Gjø havde i Fruerstuen i sin Gaard i Kjøbenhavn («som kallis Sibrettz gaard») «ij Speggelle». I Mogens Gyldenstjernes Sengekammer i hans Gaard i Malmø fandtes «j stor Spegill mett logh tiill», og «ij stuore spegiill» forekomme mellem Peder Oxes Efterladenskaber[2]). Allen har utvivlsomt Ret, naar han antager[3]), at de danske Kvinder i det 16de Aarhundredes Begyndelse «naturligvis» ikke fattedes et saa uundværligt Stykke som et Spejl. Men ligesom han mere synes at gjætte dette end vide det, saaledes giver han ingen Oplysning om, hvorvidt Spejlene vare af Metal eller Glas. De have imidlertid vistnok alle været af Metal. Allerede det, at ingen af de anførte Spejle benævnes Glasspejle, taler imod at betragte dem som saadanne, og hertil kommer yderligere Tillægsordet «stor». Dronning Sofies Spejl er, maalt indenfor Rammen 4½ T. bredt og 5 T. højt, og dette er aldeles naturligt. Spejlglasset blev den Gang blæst og ikke, som senere, støbt, man kunde kun fremstille Glas til Spejle i en meget begrænset Størrelse. Selvfølgelig forekommer der under Kristian IV flere sikre Glasspejle, i Juni 1639 giver han «for

---

[1]) Nyt dsk. Mag. I, S. 4; Dipl. Norveg. VII, S. 600.

[2]) Geh. Ark. Dsk. Saml. Pakke 366 Nr. 14, 20, 25; Dipl. Norveg. III, S. 821; Kgl. Bibl: Dske Adelsbreve, Fasc. 23, II, Nr. 130; III, Nr. 171; Dske Saml. 2 R., VI, S. 183.

[3]) Allen: De 3 nord. Rigers Hist., IV, 1, S. 248.

en folye under et spegell 2 dl.»[1]), men det første Glasspejl her i Landet synes som sagt at være fra Frederik II's Tid, den Tid, da Renæssancen sejrrigt brød igjennem her.

At paavise dette betydningsfulde Omslag ligger udenfor denne Afhandlings Grænser, men for Industriens Vedkommende ville nogle korte Antydninger formentlig være paa deres Plads, og dem skulle vi da her give som et lille Bidrag til Belysning af det betydelige Liv, der paa næsten alle Omraader rører sig her i Landet under Frederik II.

Kristen Skeel, der 1565 for med det fra Svenskerne erobrede Skib St. Jørgen, tog i det nævnte Aar udenfor Gulland to svenske Kjøbmandsskibe, paa hvilke der var forskjellige interessante Personer, først «een frannszoes, som skall were een Herre», men dernæst «een guldsmiidtt, som skall were konnstigh, som Kongenn aff suerrige haffr Bestidlitt,» samt «enn Karll, som skall were konstig till att slaa harrinsk, och haffde handt ther Inde meth sigh enn Kørritz, som skall were slagenn till Kongenn Aff suerriges egitt Liff, oc saelle ther till, Och itt harrinsk, som handtt siger at skulle were slagen till Konngen af paaellenn, Och skatter hand samme harrinnsker for vj^{m} daller». Det var en god Fangst, og vi se da ogsaa, at Kristen Skeel er særlig omhyggelig med den. Han sejler til Cimbrishavn («Sømmershafn») og overgiver den der til Lave Brade, for at han skal sende den til Frederik II[2]). Selvfølgelig kan der tænkes og paavises forskjellige Grunde til en saadan Forsigtighed, Guldsmeden havde Breve hos sig, «som Drond-

---

[1]) Dsk. Saml. V, S. 80, jfr. S. 86. — Friis: Saml. t. dsk. Bygningshist. S. 74 jfr. 62, 73; Brock: Den oldenborgske Kongeslægt belyst ved Saml. p. Rosenborg S. 21, 31.

[2]) Geh. Ark. Dsk. Kongers Hist. Fasc. 53 (Brev fra Lave Brade dateret Dagen efter St. Mathei Dag 1565).

ningen aff Engelandtt haffuer skriffuidt Kongenn aff Suerige till, och andre flere breffue, som skulle haffve weridt och Inde y Suerrige»; men skulde det ikke kunne tænkes, at Noget her medvirkende var, at Samtiden vidste, at Frederik II satte Pris paa skjønt forarbejdede Brugs- og Smykkegjenstande ligesom paa de Personer, der kunde frembringe saadanne? Harniskmageren var fra Antwerpen, og hans Harnisker fyldte 6 Pakker [1]). Der er muligvis i denne Begivenhed en Bestyrkelse at finde for Sagnet om, at Frederik II (efter selvfølgelig paa rette Maade at være bleven underrettet) kjøbte Altertavlen i Roskilde Domkirke af en nederlandsk Skipper, der vilde smugle den gjennem Sundet [2]).

Hvorledes det nu end forholder sig hermed, tør det sikkert paastaas, at Frederik II levende interesserede sig for Datidens Kunstindustri. Det er næppe nogen Tilfældighed, at han i Roskilde Domkirke rejser et pragtfuldt og skjønt Mindesmærke over sin Faders Grav — som bekjendt er det udført af *Cornelius Floris van Vriendt* i Antwerpen —, mange Træk tyde paa, at Frembringelsen af saadanne Værker var en Lyst for ham. 1582 sender han sin Svigermoder, Hertuginde Elisabet af Meklenburg, henved 630 Dl. og beder hende om «vns davon souiell an Silbern salsirchen, giesskannen vnd Becken auch luchter mitt dem besten machen lassen». Der er ikke faa Exempler herpaa baade i Smaat og Stort, og endnu kan det saaledes anføres, at han

---

[1]) Det er ikke let at afgjøre, om disse Harnisker ere bevarede; jfr. «Katalog over den hist. Vaabensaml. p. Kbhvns Tøjhus (1877)». I Ambraser Samlingen i Wien opbevares en Rustning, der skal have tilhørt Frederik II (v. Sacken: Die k. k. Ambraser Samml. I, 1855, S. 144).

[2]) Ny kirkehist. Saml. II, S. 323—328; Dske Mindesmærker, II, S. 52.

bestiller en kostbar «Brønd» med talrige støbte Figurer hos *Jørgen Labenwolf* i Nürnberg, og indkalder Tapetvæveren *Antonius de Corte* i Forbindelse med Maleren *Hans Knieper* fra Brabant; han vil udstyre sine Slotte og da navnlig Kronborg paa en rig og smagfuld Maade, og han havde oftest selv bygget de Slotte, han udstyrede. 1560 tilbytter han sig Hillerødsholm, der derefter kaldes Frederiksborg, og han giver sig strax i Færd med at ombygge og dekorere det. Det var i hans første Regeringsaar. I de sidste vil han ombygge Nykjøbing Slot og brevvexler i den Anledning med Hertug Ulrik af Meklenburg for at vinde den tyske Bygmester *Filip Brandin.* Det blev imidlertid først hans Enke, der ved den nævnte Bygmester fuldførte dette Foretagende. Renæssancens Byggelyst hvilede over Frederik II og ikke over ham alene men over hans Samtid i Danmark. Tyge Brahe lagde 1576 Grundstenen til det vidunderlige Uranieborg, fra 1586 til 1591 opførte Fru Ingeborg Skeel den interessante Voergaard i Vendsyssel, og fra 1580 bygger den rige Oluf Bager den ene Gaard efter den anden i Odense, indvendigt og udvendigt prydede med Inskriptioner og Billedhuggerarbejde [1]). Under saadanne Forhold er det naturligt, at Frederik II paa forskjellig Maade søger at fremme den indenlandske Industri. Han er ivrig for Anlæget af en Papirmølle ved Hvidøre [2]), og nedenfor skulle vi se ham

---

[1]) Werlauff: De hell. tre Kongers Kapel i Roskilde Domkirke, S. 54; Dske Mindesmærker, 2den R., S. 51; Dske Saml. V, S. 143, 144, 165, 172; Burman Becker: Vævede Tapeter i Danm., S. 6 flg.; Friis: Saml. t. Bygn.'s og Kunsthist., S. 208, 305 flg., 310 flg.; Rentek. Arkivets kronolog. Saml., Nr. 311, 454, 461, 466, 467, 488 og 489; Friis: Tyge Brahe, S. 64 flg.; 97 flg.; Ude og Hjemme, 2den Aarg., Nr. 55 og 56. Vedel Simonsen: Odense, III, 1, S. 105 flg., 119.

[2]) Nyrop: Strandmøllen, S. 1 flg.

med Kraft stræbe efter at fremkalde en indenlandsk Glasindustri. Til sine Bygninger behøvede han Vinduesglas ligesom til sine Gilder Drikkeglas, og han holdt baade af at bygge og at drikke.

Datidens Glasvarer kom fra Udlandet, Drikkeglassene muligvis navnlig over Ribe; herfra kom i alt Fald den Tønde Glas, Dronning Kristine fik 1508. Den kom til Odense sammen med noget Klæde og nogen Fisk, og der betaltes 10 Sk. i Vognleje fra Ribe til Kolding ligesom 14 Sk. for en Baad fra Kolding til Middelfart, hvad der er ganske betydeligt, naar det erindres, at hele Tønden kostede 2½ Mark mindre end 3 Sk.[1]. Medens Transporten saaledes kan følges her i Landet, vide vi imidlertid ikke, fra hvilket Sted i Udlandet Glassene kom til Ribe. Allen siger i Almindelighed, at Glasvarer kom hertil fra Tyskland[2], men herved er muligvis kun sigtet til Vinduesglas, som dog kun tildels kom fra Tyskland. Der er atter og atter Tale om hessisk Vinduesglas, men ved Siden heraf ogsaa om fransk og en enkelt Gang om spansk Glas, og det synes, som om fransk Glas er finere end det hessiske. Efter Malmø Lensregnskab for 1579—1580 anskaffedes der for 27 Mk. en Kiste hessisk Glas til gemene Vinduer paa Lundegaard, medens der af en Kurv fransk Glas til 12 Mk. gjordes Vinduer i Kongens Sal sammesteds[3]. Det spanske Glas omtales 1549 i en Skrivelse til Hans Stygge i Anledning af Nybygninger paa Randershus; det hedder: «the x voger Heszes glas maa han lade fremkomme, som be-

[1]) Geh. Ark. Dsk. Saml. Nr. 229, S. 86 og 87.
[2]) Allen: De tre nord. Rigers Hist. IV, 1, S. 139.
[3]) Velvilligt meddelt mig af Dr. phil. Troels Lund. — Dske Saml. V, S. 153; Friis: Saml. t. dansk Bygn'shist., S. 220.

stellet er, oc icke thet *Spanske* glas»[1]). Hvor det end kom fra, havde det lange Veje at tilbagelægge, og det har næppe været heldigt for det. Man kan derfor forstaa, at Frederik II har ønsket at have et Glasværk i sit Rige, og 1580 skriver han til sin Svigerfader, Hertug Ulrik af Meklenburg om at faa «einen Glasz Brenner, welcher allerlej glaszwerchk als zum Fenstern, trinck geschire vnd dergleichen wuste zu brennen»[2]). Forinden vi undersøge Resultatet af denne Henvendelse, skulle vi imidlertid se, at Danmark tidligere havde haft muligvis endog et Par Glasværker.

Det er oftere blevet sagt, at det første danske Glasværk anlagdes af Sten Bille til Vandaas, og Bevisstedet herfor er følgende Linier til Sten Billes Pris i Tyge Brahes *Elegia in Uraniam*[3]):

Steno suæ patriæ decus et tutator honesti,
Quo fera barbaries vindice pulsa fugit,
Testantur Venetos imitantia vitra labores,
Qvæ cristallino clara colore nitent.
Testatur celebris, prius ars inculta, papyri
Culta sub auspiciis reddita Steno tuis.

Det fremgaar imidlertid næppe heraf, at Sten Billes Glasværk har været det første her i Landet, hvorimod noget Saadant ganske vist siges om hans Papirmølle. Der vil altsaa Intet være til Hinder for at antage et tidligere dansk Glasværk, naar et saadant kan paavises, og Sporene af et saadant kunne formentlig paapeges. Oprettelsen af et Glasværk her i Landet synes paatænkt allerede 1571, medens Sten Billes først kjendes noget senere.

Den 6 Januar 1572 skriver Frederik II til Byfoged

---

1) Dsk. Mag. 4R. IV, S. 97.
2) Rentek. Ark. Kronol. Saml. Nr. 238.
3) Dsk. Mag. II, S. 183.

Rasmus Hansen i Helsingør[1]), at han «nogen thid forledenn» havde befalet Tolderen Henrik Mogensen sammesteds, «att skulle Lade forferdige the husze wdj Lundegard thet wdenn Byen med Lofft och thag, Saa the Ithalianske Glasmagere ther kunde haffue therris werelsze», og nu faar Byfogeden Brev om at betale «Huis penninge thet kommer att koste». Herefter skulde man tro, at der forberedtes et Glasværk tæt udenfor Helsingør, ti der findes virkelig en Lundegaard ved denne By, hvad man bl. A. ser deraf, at Frederik II 1588 forærer Helsingør en Plads liggende ved Lundegaarden fra den store Port og ind udi Stranden og til Plankeværket[2]). Den mere bekjendte Lundegaard ligger imidlertid i Skaane, og skulde det kunne antages, at der i ovennævnte Skrivelse er sigtet til denne (hvad dog formentlig næppe kan antages), var der en fortræffelig Overensstemmelse mellem den og et Kongebrev af 5 April s. A., der nævner en italiensk Glasmager ved Navn, men samtidig forlægger hans Virksomhed til Skaane. Det hedder i det, «att effterthj thenne breffuiszer Mester *Anthonius de Castille Vinitziann* nu med hans medhaffuendis thienner haffuer begiffuitt sig her Innd wdj Riigett och er tiill sinndz wdj wortt Land Skonne hans hanndwerck att wille bruge, som er fornemlig glasz att giøre effther thennd Venedigske artt, Tha haffue Wij aff wor synderlig gunst och Naade wndtt och tilladtt ...., att hannd skall maa were frij for al skatt, thønnge och besuerringe att giøre tiill osz och kronen eller tiill byenn, hvor hannd boendis worder»[3]). Men videre kjendes ikke til de italienske Glasmageres Virksomhed; den

---

[1]) Sj. Tegn. XII, Fol. 1.

[2]) Aarsberetn. fra Geh. Ark. III, Till. S. 73 jfr. Friis: Saml. t. dsk. Bygningshist., S. 346, 347, 358.

[3]) Sk. Reg. I, Fol. 6.

har maaske ikke ført til noget Resultat, og nu staa vi paany ved Sten Billes Glasværk.

Som ovenfor anført roser Tyge Brahe dette Værks Produkter for deres straalende Spil, og muligvis fortjene de denne Ros; deres Forbillede, skriver han, vare de fra Venedig udgaaede Arbejder, men desværre vil det sikkert altid blive umuligt at kontrollere Udtalelsens Sandhed. Alt hvad vi formaa, er at give nogle faa historiske Meddelelser vedrørende det nævnte Glasværk; dets Arbejder maa betragtes som forsvundne.

Hvad vi vide, er Følgende: 1576 skriver Frederik II til den ovenfor nævnte Tolder Henrik Mogensen i Helsingør[1]), at han skal betale 100 Daler til «thend Glaszmager hosz Steen Biilde» for »iij^m^ windueglasz», og paa Brevet staar videre skrevet: «her effther fornøigitt sten bildis Karll *Tonnis wind* 1^ct^ g. daller for iij^m^ windues ruder, kongl. m. aff hannom bekom, Findis her wttj hans bekiendelsze, Oc saa for dricke glass», hvoraf man synes at kunne slutte, at Glasmageren hed Tonnis Vind, ligesom at han forfærdigede baade Vinduesglas og Drikkeglas. Den nævnte Glasmager er imidlertid næppe bleven længe i sin Stilling, ti 1579 og 1580 betales der en «*Franciscus Glaszbrender* j Herridtzvadt» for forskjellige Ting, han har leveret navnlig til Dronningen, og da det kan have nogen Interesse at se, hvad Sten Billes Glasværk i Herrisvad kunde præstere, skulle vi nærmere specificere, hvad det var for Gjenstande, Glasbrænderen i de nævnte Aar fik Betaling for. 1579 leverede han Dronningen 115 Destillerglas med Laag, som kostede 49½ Daler, samt 16 store Glasflasker à 1 Ort Stykket og 24 smaa Flasker à ½ Ort Stykket; samme Aar fik «Doktorinden»

---

[1]) Rentek. Ark. Originale kgl. Befalinger (19 Oktbr. 1576).

Flasker, Destillerglas og Skaale for i Alt 3 Dl., og endelig leveredes fire store røde Skiver Glas til et af Kronborgs Taarne for 1 Dl. 1580 fik Franciscus Glarbrænder Betaling for 120 Vandglas à 3 Sk., som vare bestilte til Hertuginden af Meklenburg[1]).

Som vi se, var Produktionen ganske righoldig. Værkets Ovn er sikkert bleven brugt godt, og 1580 høre vi da ogsaa, at der er betalt Franciscus Glasbrænder 12 Dl., «for hand haffuer bekostidtt att laede opsette een nøy offuen at brende samme glaess wdi, then gamle war Nederfalden» [2]). Men hermed ophører vor Viden om denne, muligvis den anden Glashytte i Danmark. Den forsvinder, men Traditionen om den maa have holdt sig længe, ti endnu 1656 fortælles det, at Skovene i Skaane ere nyttige til «Theil- oc Glas-Brending» [3]).

Før vi kom til Frederik II's ovenfor nævnte Henvendelse til Hertug Ulrik, er der endnu Tale om muligvis et tredje Glasværk, denne Gang i Jylland. Der foreligger nemlig en Meddelelse om en tysk Glaspuster *Niels*, der af Iver Lykke til Overgaard skal have faaet Haslevgaard i Fæste. Om ham hedder det, at han tidligere paa Glargaarde ved Mariagerfjord skal have blæst alle Glarene til Visborggaard, da den 1575 gjenopbyggedes af Jakob Seefeld. Han og hans Sønner skulle desuden have blæst paa Glastrompet,

---

[1]) Øresunds Toldregnskaber 1579 og 1580; F. R. Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist. S. 297—298. Hr. Friis har velvilligt meddelt mig, at «Doktorinden», der ogsaa benævnes «Barabra Doctors», «Doctorinden Barabra Thisen», vistnok er en Datter af Apotekeren Povl Thisen i Helsingør.

[2]) Øresunds Toldregnskab 1580.

[3]) Arent Berntsen: Danm's og Norges Herlighed, 1656, S. 71.

da Frederik II en Gang gjæstede den nævnte Gaard i sin nye Skikkelse[1]).

Danmark var altsaa ikke ganske ubekjendt med Glastilvirkningen, da Frederik II den 6 November 1580 skrev til Hertugen af Meklenburg om at skaffe sig en Glasmager, men det maa vistnok antages, at denne Industri paa den Tid var ophørt her i Landet, Glasværket ved Herrisvad maa være standset, og Kongens Bestræbelser gaa ud paa at gjenoplive den.

Allerede under 23 November s. A. svarer Hertugen paa den til ham rettede Henvendelse. Han er villig til at være Kongen behjælpelig, og han anstrenger sig nu for at faa en Glaspuster fra Bømen. Ja et Øjeblik tror han at have en saadan, men han og Frederik II vente forgjæves. Da sender Hertugen en betroet Mand til «Pressewitz i Behemen» for at hente ham, han følger virkeligt med ham, men kun for strax efter under et Paaskud at vende om, og Hertug Ulrik maa (det er i Maj 1581) meddele, at Forsøget er mislykket, men han føjer til, at han nu er «im Werk aus dem Lande zu Hessen einen andern Glasbrenner zu wege zu bringen»[2]). Og dette Forsøg maa være lykkedes, ti under 6 Januar 1582 skriver Frederik II til Lensmanden paa Skanderborg Klavs Glambek[3]), at den Glasbrender, som er forskreven fra Tyskland, er kommen til Kolding, hvorfra han vil begive sig til Ry eller Silkeborg. I denne Egn vil Kongen, at en Glashytte skal rejses, «paa

---

[1]) Velvilligt meddelt mig af Hr. Cand. jur. V. A. Secher efter «Rokkedrejerens Manuskript», der omtales i Saml. af biograf. Notitser om de fra Aalborg Skole Dimitterede, 1840, S. 63; jfr. Trap: Beskriv. af Danm., 2den Udg. V, S. 283, 284.

[2]) Rentek. Ark. Kronol. Saml. Nr. 238, 243, 244, 250, 254, 268, 273, 279, 282.

[3]) Jyske Tegn. II, Fol. 302—303.

thett the mange windfelder, som ther findis och ellers er wbrugelig, motte giøris till nogen brug och nøtte». Der er Tale om, at Glasbrænderen vil komme selv ellevte, og at han skulde kunne brænde «huer wgge glas for ꝭ ct daler och mere». Klavs Glambek skal nu akkordere med ham og helst saaledes, at Kongen ikke skulde Andet end bygge Hytten og tilføre den Ved; Glasbrænderen skulde forøvrigt arbejde paa egen Bekostning og efterhaanden sælge Kongen sine færdige Varer, og herpaa synes Glasbrænderen at være gaaet ind. Men denne, om hvem det nedenfor hedder, at han ikke var dygtig i sit Fag, synes ikke at have haft Fremgang, og Klavs Glambek maa efterhaanden forstrække ham med betydelige Summer, der i Juli 1583 beløb sig til mellem 200 og 250 Dl. De skulde tilbagebetales med Varer, og Lensmanden faar nu Huset saa fuldt af Glasvarer, at Frederik II fra ham forskriver Glasruder «thill wore slott Kroneborg, Anduherschouff Closter, Hadersleffhus oc Kolding, huor wj lade bygge, At thet ther kand brugis» [1]). Kongen fik Glas, men Glashytten ophørte, og i December 1584 skriver Frederik II paa lignende Maade til Landgrev Vilhelm af Hessen, som han fire Aar tidligere skrev til Hertugen af Meklenburg: «Wir wollen E. H. Hiermit freundlich nicht verhalten, das wir gerne etliche Glaszbrenner in Vnserm Reich haben möchten» [2]). Ligesom Hertugen er Landgreven villig til at efterkomme Anmodningen, men atter her gjentager det sig, at det ikke er ganske let at opfylde Kongens Ønske.

I Januar 1585 skriver Landgrev Vilhelm, at Glas-

---

[1]) Jyske Tegn. II, Fol. 406, 446.

[2]) Brevvexlingen mellem Kongen og Landgreven findes i Geh. Ark. Ausländ. Registr. 13 Decbr. 1584 og 2 April 1585 samt «Hessen» 6 a.

brænderne i Hessen ikke ere for «solchen weitten weg vorzunehmen, sintemahl sie sich besorgen, wen sie In Ewer Kön. wurden Königreich ziehen wurden, dasz sie gar Ausz der weldt vndt nimmer wider heimkemen, wie sie dan ohne dasz also genaturt, dasz sie desz Sommers Ausz Ihrer hutten [be]zirckh nit baldt zu Pringen, sonder da diese hasen geheckett (?) vndt die Mutter flaschen vor Augen haben, Pleiben sie viellieber bey Ihrem Kohll oder waszer vndt brodt, Als dasz sie In Andern Königreichen vndt gutten feisten Landen herlich leben suchen solten».

Ikke des mindre melder Landgreven i det samme Brev, at han sender en Glasbrænder, nemlig *Liberius Trebing*, om hvem han beretter, at han er den Første, der i Hessen har brugt Stenkul ved Glasbrænding. Liborius kom, og Frederik II lod ham, som han skriver til Landgreven, bese «die örter, da wir zuuor eine glaszhütten gehabt vnndt noch haben». Han fandt Stedet godt, idet han dog tilføjede, at den tidligere Glasbrænder «sich fast Vnrichtig in allen Sachen Vorhalten», og Aftalen blev, at han skulde rejse hjem igjen for at skaffe Medarbejdere; inden 8 Uger skulde han være tilbage. I den Mellemtid skulde Adskilligt udrettes, og Frederik II skriver under 10 April 1585 til Tolderen i Helsingør[1]), at han skal handle med en Stenhugger om at hugge de Sten, Liborius vil have, «vdj Alle maade Epthersom hand thet Angiffuit haffer». Naar Stenene vare færdige, skulde de sendes til Aarhus, hvor Klavs Glambek vilde modtage dem, og det tør antages, at Stenene i rette Tid kom til Ry Skov, hvor Liborius Trebing snart efter fik sin Glashytte i Gang, hvad man kan se af et Kongebrev af December 1585 til den

[1]) Sj. Tegn. XV, Fol. 494.

nævnte Lensmand, hvori der gives ham Ordre til at sende Vinduesglas til Kronborg og herimellem Glas fra baade den forrige og den *nuværende* Glasbrænder[1]).

Liborius Trebing har formentlig arbejdet under lignende Betingelser som den tidligere Glasbrænder, ja muligvis har han endogsaa betalt det Ved, han brugte. I sin Korrespondance med Landgreven udtaler Frederik II nemlig, at han vil stille sig i samme Forhold til den omtalte Glashytte, som Skik er i Hessen, og han ønsker i den Anledning at faa Oplysning om, hvorledes man i saa Henseende ordnede sig der. Han faar selvfølgelig de af ham ønskede Oplysninger, og af dem fremgaar det, at Landgreven kun een Gang har anlagt en Glashytte for nemlig at gjøre Forsøg med at brænde Glas ved de i hans Lande forekommende Stenkul, hvad fuldstændig lykkedes, ellers byggede Glasbrænderne selv deres Hytter og betalte en passende «Forstzinsz» for Retten til at benytte Skovene[2]). Paa lignende Maade er utvivlsomt Liborius Trebing bleven engageret, men noget aldeles sikkert herom vides ikke, da det «Bestillingsbrev», Frederik II omtaler i sin ovenfor nævnte Skrivelse af December 1585 til Klavs Glambek, ikke synes at være bevaret. Det tør imidlertid vistnok antages, at Kongen i det Hele har stillet sig imødekommende overfor Glasbrænderen, han behøvede hans Produkter, og vi kunne yderligere henvise til Kongebrevet af 10 September 1587 til den tit nævnte

---

1) Jyske Tegn. III, Fol. 52. I Ry Sogn ligger en Gaard ved Navn Glasborg (Trap: Beskriv. af Danm., 2den Udg. VI, S. 133).

2) Det hedder, «das im Anfang ein Glaszener von einer Hütten mehr nitt Als sechzig, folgents Achzig Vnd endlich, als das holz fast zu ende gelauffen, ein hundert thaler geben». Se Landgrevens Brev af 8 Maj 1585 i Geh. Ark. (Hessen 6 a). Ved dette Brev ligger i Afskrift en Ordning af Hessens Glashyttevæsen, dateret 24 Februar 1559.

Lensmand[1]). En af Arbejderne «wdj Glarhytten wed Rye» havde dræbt en Smed, og Kongen skrider ind for at skaffe ham Lejde, at han «hellig och wbehindrit» kan bruge sit Haandværk, til Sagen bliver lovlig udført. Glasbrænderen, hedder det, har «wnder hender for Osz Adtskiellige Arbeid», og Kongen vilde ikke, at de skulde forsømmes. Ganske interessant er det, at vi ogsaa kunne faa Dronningens Navn indflettet i det danske Glasbrænderis Historie. 1592 skriver hun til Tyge Brahe, at hendes Fader, Hertug Ulrik af Meklenburg ønsker «enn Prøffue aff thennd Jord, som kallis Smerle [Smergel], som glasbrenndere allthiid leyer (!), och nu nyligenn paa Huenn schulle være funndenn». Hun anmoder Tyge Brahe om at sende sig en Otting «fuld aff for^ne^ Smerlle» [2]).

Frederik II naaede, hvad han vilde. Da han 1588 dør, er der en dansk Glashytte i fuld Virksomhed, og efter hans Død nyder den samme Velvillie fraoven som under ham. Den 6 November 1588 skrives der til vedkommende Lensmand i Skaane, Sten Brahe, at han af al Magt skal understøtte Glashyttens Forsyning med hugne Sten; det hedder i Skrivelsen, at «*Anders Threbling* [ɔ: Trebing] haffuer Vnderdanigst ladet berette, huorledis ther schall behoff giøris Nogen aff thend Skaanske huggen Stehen thill Glarhytten vdj Skanderborg Lehen, Epther huilcken Stehen hand Aff Glarbrenderen ther samme stedtz schall were hiid offrschickit» [3]). Her gjøre vi altsaa Bekjendtskab med en ny Person af Familien Trebing, formentlig en Søn af Liborius. Alt er i ønskelig Udvikling. 1589 rekvireres der til

[1]) Jyske Tegn. III, Fol. 198.
[2]) F. R. Friis: Breve og Aktstykker ang. Tyge Brahe S. 5. Smergel bruges til Slibning af Glas.
[3]) Sk. Tegn. II, Fol. 19—20.

Nykjøbing Slot «tholff wog glasz eller saa møgitt, som kunde af glarhytten bekommis», og 1596 bestilles der til Kristian IV's Kroning ikke mindre end 20,000 Drikkeglas «hosz Glarbrenderenn wed Rye»[1]). Det er Liborius Trebing, der stadig forestaar Hytten; det er ham, der for de 20,000 Glas modtager 215½ Dl. 6 Sk., og det kommer derfor, i alt Fald for Nutidens Betragtning, som Lyn paa klar Himmel, naar der i et Kongebrev af 6 Marts 1598 hedder, at Hytten, naar den har arbejdet til Mikkelsdag og i den Tid frembragt saa meget Vinduesglas og saa mange «Bennickennglas» som muligt, skal nedlægges, «Paa ded schoffuene Iche merre schulle forhuggis och ødeleggis»[2]). Det er den sædvanlige Slutning paa forskjellige Industrier i hine Tider hertillands, Skoven forhuggedes, og Virksomheden ophørte, saaledes gik det med Myremalmsudsmeltningen og med Saltkogningen.

Ganske synes Glashytten ved Ry dog ikke at være bleven nedlagt. 1607 skriver Kristian IV til Lensmanden Frands Rantzov, at da Liborius Trebing «endnu schall bliffue Osz schyldigh paa hans Affgifft af den glashytte der paa Silckeborgh lehn ijct daller», maa han betale med «gott och wstraffeligt» Vinduesglas, og endnu 1608 forsendes der 23 Kister Vinduesglas fra Silkeborg til Kjøbenhavn[3]), men hermed synes Glashytten fuldstændig at forsvinde.

---

[1]) Jyske Tegn. IV, Fol. 92, 562; Silkeborg Lensregnskab 1596—97 Fol. 42 med Bilag Nr. 32 og 33, der ere trykte i Dske Saml. III, S. 260—261.

[2]) Jyske Tegn. V, Fol. 65. Naar Terminen er sat til Mikkelsdag, staar det muligvis i Forbindelse med den Bestemmelse i den hessiske Glasbrænderordning, at der kun maa brændes i Hytterne fra Paaske til Mortensdag.

[3]) Jyske Tegn. V, Fol. 341—342; Silkeborg Lens Regnskab 1608—9, Fol. 28.

Efter Alt at dømme synes denne Glashytte at have været den eneste i Jylland paa sin Tid, naar det derfor (1763) er bleven udtalt, at «Glas-Pusterier i fordum Tid» have hjulpet meget til nogle jyske Skoves Ruin[1]), er dette næppe rigtigt uden for det her nævnte Glasværks Vedkommende. Det skal imidlertid ikke forbigaas med Tavshed, at ligesom Liborius Trebing kaldes «Glarmester» i Silkeborg Lens Regnskab for 1596—97, saaledes forekommer der i samme Regnskab (Fol. 46 Bevis Nr. 53) en anden «Glarmester», *Anders Nielsen*, der ikke alene leverer nye Ruder og bøder paa gamle, men faar 9 Mk. for 18 «Skoffglas» (her er utvivlsomt Tale om Drikkeglas, Skoverglas, s. ovfr. S. 463 og 477), og Spørgsmaalet er da, om den nævnte Anders Nielsen er Fabrikant eller kun Handlende. Han kan muligvis være en Søn af den ovenfor nævnte Glasbrænder Niels paa Glargaarden i Visborg Sogn. Her skal det ogsaa erindres, at Kristian IV 1621 giver «en Glassemager« en Rosenobel[2]). Sandsynligst er det imidlertid, at der ikke har været andre Glashytter i Jylland end den ovenfor nævnte i Ry, da det 17de Aarhundrede afløste det 16de, og saa vidt vides heller ingen andensteds i Riget. Glasværket paa det fjærne Øsel, der den Gang stod under Danmark, behøve vi næppe at tage i Betragtning, og hvad det Glasværk angaar, som en af de faa Skotter, der overlevede Oberst Sinklars Nederlag ved Kringlen (1612), skulde have anlagt i Norge, da opløses det ved nærmere Betragtning til et Intet[3]).

---

[1]) Dsk. Atlas I, S. 485—486. Naar det her hedder, at der i Tim Sogn findes gamle Mure og Ildsteder, som Bønderne kalde Glasovne, er det et Spørgsmaal om her ikke snarere skal tænkes paa Ovne til Jernudsmeltning (Hist. Tidsskr. 4 R., VI, S. 135, 158).

[2]) Schlegel: Saml. z. dän. Gesch. II, 1, S. 51.

[3]) Rentek. Ark. Orig. kgl. Befal. 7 Juni 1597; H. P. S. Krag: Sagn om Slaget ved Kringlen, Kra., 1838, S. 46, 48—49. Slange for-

Danmark havde altsaa i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede intet Glasværk. Men Brugen af Glas var allerede i Slutningen af det 16de Aarhundrede bleven saa almindelig, at man sikkert stadig følte Trang til at have et saadant. Den ovenfor nævnte Glarmester Anders Nielsen bøder 1596 ikke mindre end 213 Ruder paa Silkeborg og Vinderslev Gaard[1]), og da Kristian IV (1599) paa Tilbagevejen fra Nordkap kom til Bergen, ytrede hans og hans Rejseselskabs Glæde over paany at være naaet til beboede Steder sig i voldsomme Udbrud; da de en Aften havde danset og drukket tæt paa Apoteket, endte de Gildet med at slaa alle Apotekets Ruder ud[2]). At slaa Ruder ud synes i det Hele at have været en nobel Passion i hine Tider. Kristian IV havde oftere før øvet denne Idræt, og en af de Borgere, hvis Hus anvendtes til et officielt Gilde i Anledning af Frederik III's Hylding 1648 i Kristiania, fik 30 Daler som Erstatning for udslagne Ruder samt for «det Klæde, som af Væggen var afrevet», uden at han dog dermed var tilfredsstillet; han paastod, at Skaden var dobbelt saa stor[3]). Stænderne maa have moret sig godt. Vende vi os fra Vinduesruder til Drikkeglas, da ere de 20,000 Glas, der bestiltes til Kristian IV's Kroning et oplysende Exempel. Det tør sikkert antages, at et Drikkeglas som Regel aldrig overlevede det Gilde, det brugtes i, det gik samme Vej som Ruderne. — Ogsaa i Møbler begyndte man at anvende Glas; i Aaret 1600 findes paa Kronborg en «Tresuer» (d. e. Skab;

---

tæller i sin Kristian IV's Hist (I, S. 314), at en af de overlevende Skotter var Glarmester; i Munthes Fædrelandshistorie (endog 4de Udg. S. 191 ved Werlauff) læses, at han anlagde et Glasværk!

[1]) Silkeborg Lensregnskab 1596—97 Fol. 46.

[2]) Sivert Grubbes Dagbog. Dske Mag. 4 R. II, S. 402.

[3]) Dsk. Mag. 4 R. II, S. 387; L. Daae: Det gl. Kristiania, S. 119—120.

fransk dressoir) med Glarvinduer for; 1638 opføres i Kjøbenhavns Slots Inventarium: «Zwei kleine futteral mit gläsen fenster daran» [1]).

Man maa herefter forbavses over, at der i det 17de Aarhundredes første Halvdel kun findes et Par vistnok resultatløse Forsøg paa at skaffe Glaspusterier i Gang herhjemme. Der findes et udateret Brev til Kansler Kristian Friis til Kragerup († 1639), hvori en Hollænder i Rotterdam tilbyder at anlægge et Glasbrænderi paa en Plads ved Stavanger, og 1649 befales det Jokim Gersdorf at lade «den Jtalianske Glasmager leffuere till et och andet, som hand till hands arbeds fortsettelsze behøffuer, 40 Rdlr., saa och at lade forferdige den offuen, som hand til samme arbeid behøffuer». Det første Forsøg blev utvivlsomt paa Papiret; det andet synes at have været i Gang, men Aaret efter rejser «*Caspar Brunaro*, som nogen tid her vdi Vor Kiøbsted Kiøbenhaffn sig haffr opholdit och ladet bruge till at blæse glas» bort med alle sine «hos haffvende brennde folck» [2]).

To Gange have vi nu truffet italienske Glasmagere her i Landet, 1572 og 1649, og en af dem er særlig betegnet som Venetianer, hvad der forsaavidt er ganske mærkeligt, som det ikke var let at faa venetianske Glasarbejdere. Vi have set, hvor uvillige de bømiske og hessiske Glasbrændere vare til at forlade deres Hjem, og hertil kommer for Venetianernes Vedkommende strenge Love, der udtrykkeligt forbød dem at drage til Udlandet. Det var Tidens Politik at bevare Glasindustrien for Venedig. Men til Gjengjæld betragtedes Glasbrænderne i denne By som Adelige,

---

[1]) Friis: Saml. t. dsk Bygn'shist. S 74, 352.

[2]) Geh. Ark. Dsk. Saml. Nr. 573; Sj. Tegn. XXXI, Fol. 98; Sj. Reg. XXII, Fol. 441 (trykt i Kbhvns Dipl. III, S. 348).

og Ægteskaber mellem dem og Døtre af Venedigs højeste Familier vare ikke Mesalliancer[1]). Drog Nogen af dem bort, blev han skriftlig opfordret til at vende tilbage inden en vis Tids Forløb, og udløb Tiden, fængsledes hans efterladte Slægt. Bragte denne Forholdsregel ham ikke tilbage, blev Staven brudt over ham og Mordere sendt efter ham. Endnu fra Midten af det 17de Aarhundrede foreligger der Exempler paa saadanne officielle Drab, og da Colbert 1664 ønskede at faa nogle venetianske Spejlglasmagere til Frankrig, skrev den franske Gesandt i Venedig, at han ved Forsøg paa at efterkomme Ønsket løb Fare for at blive kastet i Kanalerne. Desuagtet fik han imidlertid de ønskede Spejlmagere sendt til Frankrig, og da vi ogsaa andensteds i Udlandet træffe venetianske Glasarbejdere, tør det ikke benægtes, at de ovenfor nævnte italienske Glasmagere virkelig kunne have været Venetianere[2]). Disses Indflydelse paa Glastilvirkningen her i Landet har imidlertid næppe været stor, og senere træffe vi kun tyske og franske Glasmagere. Den Mand, som forestod det næste Forsøg paa at bringe en dansk Glasindustri i Gang, hed Robert Colnet og var efter sit Navn at dømme muligvis en Franskmand.

---

[1]) Følgende Linier af Jørgen Seefelds Rejsebeskrivelse (Kgl. Bibl. Thottske Saml. Nr. 1889 4to), der velvillig ere mig meddelte af Biblioteksassistent S. M. Gjellerup, turde her ikke være uden Interesse: »Oc bleve emidlertid paa en Dag [ɔ: 1617] oc i en galge hengte 64 personer for London.... Huer Monat holdis der saadane execution: oc alle Lifsstraff ere der it hengende, thi ingen rettis der paa halsen, uden de ere store Herrer: ligesom i Frankrige er det En nock probation til at vere aff Adel, naar hand kand bevise en aff sine Forfedre at vere rettit med Sverd *heller haft privilegium paa at maatte blese glas.*»

[2]) Labarte: Hist. des arts industriels, 2e éd., III, S. 380 flg.; Lobmeyr: Die Glasindustrie, S. 69, 70, 83—84, 97; Sauzay: La verrerie, S. 98; Stockbauer: Die Kunstbestrebungen am bayrischen Hofe, Wien, 1874, S. 129—130, 132—134.

Man forstod den Gang at bruge Glas. Til Kristian IV's Kroning bestiltes 20,000 og efter Glaskræmmer *Johan Thomsens* Regninger brugtes der i Alt henved 12,000 ved Kristian IV's Begravelse og Frederik III's Kroning, nemlig

753	grosze Rör et Stangen Gläser (à 20 Sk.)
3657	mittel Rören (à 8 Sk.)
1350	kleine Rören (à 6 Sk.)
292	kleine Stangen Gläszer (à 10 Sk.)
3000	grosze Pasz Gläser (à 3 Sk.)
1860	kleine Pasz Gläser (à 12 Sk.)
340	feine Frantz Spitz Gläser (à 12 Sk.)
300	Spitz Gläser (à 10 Sk.)
360	Spitz Gläser (à 8 Sk.)
11912	

men der itusloges ogsaa alene i Kristiania ved Frederik III's Hylding der 1647 Glas. Med de 11,912 Glas iberegnede leverede Johan Thomsen (og efter hans Død hans Enke Magdalene) fra Frederik III's Tronbestigelse indtil Maj 1652, altsaa i ikke fuldt 4 Aar, i Alt 70,931 Glas til Hoffets Forbrug[1]). Glassene vare mangfoldige og saaledes ogsaa deres Navne, oruden de ovenfor benævnte Glas træffe vi endnu paa flache eller platte Glas, hele og halve Fløjter, hele og halve Bendikeglas og endelig Mummeglas. Til alle disse Navne har der utvivlsomt svaret ligesaamange forskjellige Former, men at paapege disse er formentlig nu et umuligt Arbejde, og her skal derfor blot gjøres en enkelt Antydning. Hvad Fløjterne angaar, da findes i en svensk Bog følgende Bemærkning: »några Claretglas, som ock af skapnaden kallades flöjtglas», og om Bendikeglas fremsættes i et tysk Skrift den Formodning, at det har været smalle Glas[2]);

[1]) Geh. Ark. Rentekammer Afregninger M, 6 jfr. I, 62, 104, 122, 156; L. Daae: Det gl. Kristiania, S. 118.

[2]) Ödmann, Hågkomster, 4 Uppl., S. 15; Schiller u. Lübben: Mittelniederdeutsches Wörterbuch.

Pasglassene ere omtalte ovenfor (S. 480). Om Bendikeglassene skal her endnu tilføjes, at det har været billige Glas, de beregnedes til 3 Sk. Stykket, og sikkert hyppigt forekommende Glas, ti «at bancketere oc suerme Nat og Dag» sættes af en Forfatter (1610) i Forbindelse med «at dricke mange store Bennicke Glass vd, huer met en Drick» [1]). Pasglas sættes til samme Pris som Bendikeglas, en hel Fløjte kostede derimod fra 24 til 28 Sk. og en halv fra 16 til 20 Sk.

Overfor Tidens store Virtuositet i at slaa baade Ruder og Glas itu har man utvivlsomt trængt til et indenlandsk Glasværk, og den første nye Bebudelse af et saadant er en Skrivelse af 4 Oktober 1651 til Ove Gjedde, hvori Frederik III paalægger ham at indberette, om han kan skaffe de nødvendige Sten til en Glasovn, og hvad de vilde koste. Kongen, der vil anlægge «en Offuen at brende Glasz Vdj till Voris egen behoff», vil vide, at de dertil nødvendige Sten skulle findes i Ove Gjeddes Len «iche Viit fra Vort Slott Helsingborg» [2]). Og som en Fortsættelse heraf kan en Skrivelse af 24 Maj 1652 betragtes, hvori Kongen meddeler, at han har ladet forskrive «materie til at brende glas», og paalægger Joakim Gersdorf at udlevere Glasbrænderen, hvad han behøver heraf samt 50 Favne Ved til at «fortsætte» Glasbrænderiet [3]). Det synes, som om Frederik III, før han endelig bestemte sig, har ladet foretage en Prøve, og først under 5 December 1652 antages *Robert*

---

[1]) N. L. Arctander: Prædiken udi Hans Langes til Bredning's Begravelse, Blad C vers. (citeret hos S. M. Gjellerup: Samfundsforholdene især Opdragelsen hos den danske Adel i Hist. Tidsskr. 4 R. IV, S. 21—22).

[2]) Sk. Tegn. VIII, Fol. 196.

[3]) Sj. Tegn. XXXII, Fol. 339.

Colnet som kongelig Glasbrænder med en aarlig Gage af 100 Rd. fra 1 December s. A.[1]).

Nu arbejdes der flinkt, og der foreligger Befaling paa Befaling til Rentemesterne om at skaffe Robert Colnet nu 50 og nu 100 Favne Ved. Glasværket synes at trives, og dets Bestyrer voxer med dets Virksomhed; Robert Colnet vedblev ikke at være blot Kongens Glasbrænder. Under 18 Oktober 1654 foreligger der en kongelig Bevilling, hvorefter han ved Siden af at beholde frit Hus faar Frihed til i Danmark og Norge «hans Glasbrender handverch at bruge» ligesom Toldfrihed i 10 Aar for de Materialer, han maatte indføre, og for de færdige Varer, han maatte udføre, hvorimod han forpligter sig til «at ville lade brende saa fiine Christlien glasz, som de andensteds fra i vore Riger vorder indført, oc dennem en Lybsch schilling ringere, end de udlendische selges, forhandle», ligesom til aarlig i de 10 Aar uden særlig Betaling at levere til Hofholdningen «50 extraordinaire pockaler, glasz ochsaa med dertil, stycket paa 1 Rixdlr., noch 250 store spitzglas, støcket 12 ß, noch 500 ordinarii spitzglas, stöcket 5 ß, noch 250 øllglasz, som de effterhanden kand begieres, stycket paa 5 ß». Det er i Alt 1050 Glas. Hvad Kongen behøvede herudover, vilde han levere ham «materie och brendeved» til.

Herved blev imidlertid Rob. Colnet langtfra staaende.

---

[1]) Sj. Reg XXIII Fol. 301 (Kbhvns Dipl. III, S. 407). De videre Aktstykker vedrørende Rob. Colnet findes i Sj. Tegn. XXXII, 459, 482, 554, 626; XXXIII, 395, 467, 503, 552, 562, 570, 613, 626, 633; XXXIV, 33; XXXV, 98, 176, 868; XXXVIII, 538, 635, 816; XXXIX, 592; XL, 35, 835; XLII, 320, 321; XLIX, 558. — Sj. Reg. XXIII, 570, 781; XXIV, 187, 586, 600; XXV, 8; XXVII, 249; XXVIII, 509; XXIX, 493; XXXI, 461; XXXVIII, 188 (jfr. Kbhvns Dipl. I, 683; III, S. 432, 458, 506); — Sj. Indl. 1653; Afregn. fra Rentek. R. Nr. 10.

Det synes, som om hans Bedrift har behøvet et større Lokale, og efter alt at slutte har Kongen bekostet Opførelsen af et nyt Glasbrænderi. Der foreligger i alt Fald en Række Ordrer, der tyde herpaa. I April 1656 resolveres, at Colnet til den nye Bygning maa bekomme det Tømmer, som nedbrydes «ved voris Hus i vor Kjøbsted Kristianshavn»; i Juli s. A. faar Kongens Smed Hans Svitzer Befaling til at gjøre det nødvendige Smedearbejde til Bygningen, og i Avgust og Oktober udgaa lignende Skrivelser til Snedkeren Hans Balche og Glarmesteren Hans Mars, ligesom der endelig i December 1656 udgaar Befaling til Holmen om at lade Robert Colnet faa 20 Tylter Vragdele til Indplankning af «dend plads ved Glashytten wed voris løngang». Nu er Bygningen færdig, og den er utvivlsomt god og brugelig, men med den store Fejl, i alt Fald i Colnets Øjne, at den tilhørte Kongen. Ogsaa herpaa blev der imidlertid raadet Bod, under 7 Maj 1658 tilskjødedes den «woris glasmester Robert Colnet» [1]).

Som ovenfor nævnt laa Værket paa Slotsholmen ved Løngangen eller, som det i Skjødet hedder: «jmellum bemeldte Løngang sampt Hafnen och mølle canalen», og nu overdroges det med den betydelige indplankede Plads, der omgav det, til Colnet paa særdeles billige Vilkaar; han skulde som Vederlag «aarligen paa egen bekostning i woris wiinkielder leffuere fem hundrede store oc smaa spidzglas, efftersom de bestilt bleffue, och derforuden skiære, slibe och polere allehaande glas, huorledis wij det haffue wille, saa och ellerz forrette alt andet vdj glasarbeid, som wj kand haffue behag vdj, for en billig Pris». Endelig var endnu den

[1]) Naar Skjødet i Kbhvns Dipl. I, S. 683 meddeles med den Overskrift: «Skjøde paa en Plads ved Løngangen *til Indrettelse* af et Glasværk», er dette, som det vil ses, ikke rigtigt.

Betingelse føjet til, at hvis Glasværket nogensinde ophørte, skulde Kongen kunne indløse Grund og Bygning imod at betale 1000 Slettedaler. Nu var den driftige Glasmagers Ønsker opfyldte, tør man antage, men Glasværkets Rolle var med det Samme udspillet. Nu kom Kjøbenhavns ulykkelige Belejring, og Robert Colnet fik Andet at gjøre end at puste og slibe Glas. I Marts 1659 fik Fyrværkeren Hans Turbanszen Ordre til at undervise ham i «Fyrwerchs widenskab oc anden detz tilbehøring, som paa Töyhuset læres», og strax efter blev han udnævnt til «Captein ofver Artilleriet». Senere nævnes han som Stykhauptmand eller Stykmajor, og han synes at have gjort Fyldest i sine forskjellige militære Stillinger. Han erobrer endogsaa et Skib, Rytteren kaldet, og hans «troe tieneste» belønnes paa forskjellig Maade.

Under Krigen har Glasværket selvfølgelig ligget stille, men om det senere er kommet i Gang, synes tvivlsomt. 1668 befaler Kongen, at Stykmajor Rob. Colnet uden Ophold skal have sin resterende aarlige Løn udbetalt, og Grunden til denne efter Omstændighederne vist ikke let efterkommelige Befaling er, at han «samme penge i serdelished till det af Osz anbefalede Glaszwerchs oprettelse her samesteds foraarsages at anvende». Herefter kunde man antage, at Glasværket kom paa Fode igjen, men det er sikkert blevet ved Tanken herom. Ti ligesom der i en Meddelelse fra 1664 kun tales om, at der skyldes Rob. Colnet «8 Aars resterende Besolding for Glasbrænder, Beregnet fra 1 December 1652», eller med andre Ord til 1 December 1660, fra hvilken Dag han altsaa maa være ophørt at betragtes som Glasbrænder, saaledes findes der i Kjøbenhavns Grundtaxter for 1661 og 1668 intet Glasværk

paa Slotsholmen[1]), og i 1669 indhentes der Erklæring om, hvorvidt Colnet af Hensyn til nye Anlæg i denne Del af Byen kan beholde «sin *Huus oc Plads* ved Canalen hos woris forige Løngang». Om noget Glasværk, tales der ikke.

Glasværket er neppe kommet i Gang igjen, men derfor var Rob. Colnet ikke uden Beskjæftigelse. Han vedblev at være Militær og gav sig desuden af med at kjøbe Grunde og bygge paa Terrænet bagved Slotsholmen, vistnok i Omegnen af Stormgade. I Februar 1694 døde han som Oberstløjtnant; hans Hustru, en Datter af Tolderen i Ribe Marturin du Pont, synes at være død tidligere[2]).

Det er nærmest i Tiden mellem 1652 og 1658, at det Colnetske Glasværk florerede, men det har langtfra formaaet at fyldestgjøre Hoffets Forbrug. Der foreligger talrige Regninger over Glassager leverede af *Magdalene* sal. *Johan Thomsens* og efter hende af *Jokim Friedeboldt.* I Oktober 1653 leveres saaledes 2850 Glas, deriblandt 200 franske Glas (à 20 Sk.), og 50 «Kryds Stange glas med Deckel paa» (à 6 Mk.), ikke at tale om Flaskefodre med indtil 12 Flasker i[3]). Efter 1660 er det naturligt, at der igjen foreligger store Glasleverancer. I Juli 1662 modtoges saaledes til Brug «paa Reiszen til Lands och Wands diszligeste her Paa Kiöbenhaffn Slott och Ellersz Paa Adschillige Steder her vdj Landene» 8000 Glas; i September 1663 «thill

---

[1]) Kbhvns Dipl. I, S. 736—737; II, S. 813—814.

[2]) Kbhvns Dipl. III, S. 506, 693; Sj. Tegn. XLIX, Fol. 558. — Den, henholdsvis «Major» og «Oberstløjtnant» Robert, der nævnes af E. C. Werlauff (Erindr. om Guldhornstyveriet, S. 6) og i Dsk. Saml. (2 R. III, S. 298) i Forbindelse med Byggeforetagender og Ejendomshandeler, er utvivlsomt Robert Colnet. (Det er den histor. Forenings Sekretær C. F. Bricka, der har henledet min Opmærksomhed herpaa; jeg bringer ham herfor min Tak ligesom for en Del andre Oplysninger.)

[3]) Geh. Ark. Rentek. Afregninger I Nr. 62, 104.

Adschille Store tractamenter» 17000 Glas o. s. fr. Under 1 September 1663 afsluttes en formelig Kontrakt om de Priser, til hvilke Jokim Friedeboldt skal levere de forskjellige Glas, og Priserne ere i alt Væsentligt de samme, som er meddelte ovenfor S. 502 og 503. Han er Leverandør endnu i 1669 og 1670, og i disse Aar leverer han bl. A. til Dronningen et lille Flaskefoder til 3 Rd. «thill Hendes Dronnigl Maytz fornødenhed paa forestaaende Reisse thill Friderichsborg och Cronborg» og 6 «Butelle», af hvilke den største rummer endog 6 Potter. Han handlede forøvrigt ogsaa med Vinduesglas, og i Avgust 1666 leverer han «huis Glasz som Nødvendig behøffues till Frederichsborg Slots Reparation for End de Fremmedis Ankombst», nemlig 3 Kurve fransk Glas (à 18 Rd.) og 3 Kister lybsk Glas (à 11 Rd.)[1]. Vi faa herved nogen Kundskab om, hvorfra Datiden fik sit Glas, og til yderligere Oplysning kunne vi henvise til den Kontrakt af December 1667, hvorved det overdrages den allerede tidligere nævnte Glarmester *Hans Mars* at sætte Ruder i den Bygning, der nu gjæmmer det store kongelige Bibliotek: der er Tale om lybsk Glas til de mindre Ruder og om fransk Glas til de større og anseeligere[2]. Datiden kjendte desuden Dantziger, Pommersk

[1]) Geh. Ark. Rentek. Afregninger I Nr. 122 og 156.

[2]) Chr. Bruun: Det st. kgl. Bibliotheks Stiftelse, S. 15. — Hans Mars blev Kongens Glarmester efter Petter Stannecke vistnok 1648. Fra dette Aar haves Regninger fra ham paa Arbejde for Kongen, og de vedblive til 1674 (Geh. Ark. Rentek. Afregninger H, 1. Nr. 1—16, 98). Petter Stannecke blev Kongens Glarmester den 20 Januar 1643 (Kbhvns Dipl. III, S. 242). — I et egenhændigt Brev af 27 Oktober 1633 fra Kristian IV til Rentemesterne hedder det: «Der skall Sendis 2 kiister dandtziiger glaas Och En kurre frans glaas med Ett Liispund tiin hen till frederisborg». (Velvillig meddelt mig af Dr. phil. J. A. Fridericia; to senere nævnte fra Kristian IV hidrørende Fortegnelser over Glas ere mig meddelte af Dhrr. Fridericia og Bricka.)

og Meklenburgsk Glas, hvad man ser af Toldrullen af 13 Avgust 1651, der ligesom Toldrullen af 1 Maj 1672 fastsætter en omtrent dobbelt saa høj Told for fransk Glas som for alt andet Vinduesglas. I Toldrullen (af 1644?), «huor effter den Engelske Nation i Øresund med Toldens erleggelse sig haffuer at rette oc forholde», nævnes «Frantz, Hessisk eller Dantziger Glasz», der fortoldes ens; desuden fastsætter den en særlig Told (1 Rd.) for «4 Kister *Venediske* Drickeglas», og i en udateret, egenhændig Fortegnelse af Kristian IV over en Del Drikkeglas nævnes saavel lange som mittelmessige og kleine «*Behmske* Christalliin Roehrglesser» [1]). Paa en anden Fortegnelse af 4 Maj 1635, overskreven «Glaaes som Skall bestilles», staar der noteret, at de i den nævnte Flasker (100) skulle indkjøbes i Danzig. Tydskland er og bliver Hovedmarkedet.

Det af Frederik III anlagte Glasværk var ophørt, og nu er det ikke mere fra oven, at Initiativet til Anlæget af et saadant tør ventes. Fortidens Uheld virkede ligesom dæmpende paa enhver Lyst i saa Henseende, ja deres dæmpende Indflydelse fulgte, som det synes, Kronprins Frederik (den senere Frederik IV) til Venedig. Da han den 13 Februar 1692 saa Venedigs stolte Glasfabriker, har han kun følgende Bemærkning tilovers herfor i sin Dagbog; «Den Nachmittag haben wir die Glaszhütte und wo Sie Spiegel gemacht gesehen» [2]). Det er herefter forbavsende, at det er ham, der kjøber og senere lader opstille en saa vid-

---

[1]) Af de smaa Glas skulde der gaa 8 paa en Pot, de mellemste skulde hver holde en halv Pot og de lange endelig skulde være «auff 3 quartiir». Frederik II's paa Rosenborg opbevarede vældige Glasbæger er kun 16 Tommer højt; forneden er det $6^1/_4$ T. i Gjennemsnit og foroven $4^1/_2$ T.

[2]) Dske Saml. 2 R., V, S. 30.

underlig skjøn Samling venetiansk Glas, som der findes i Rosenborgs Glaskammer. — Fordi Forsøgene paa her at tilvirke Glas ikke mere, i alt Fald ikke umiddelbart, støttedes af Kongerne, ophørte de dog ikke. Under 9 Oktober 1688 udstædes et Privilegium for et for 20 Aar monopoliseret Glasværk, og det lyder paa «Voris Undersaat Os Elskelig *Philip Lewenstein*», der allerunderdanigst havde andraget, «hvorledes hand med sine interessenter tilsinds er et Manufactur af Christal oc andre Glas her j Voris Kgl. Residens Stad Kiøbenhafn at lade indrette»[1]).

Det tog imidlertid nogen Tid at faa det indrettet, og først i 1690 foreligger der en kongelig konfirmeret Forpagtningskontrakt vedrørende det, hvoraf ses saavel Interessenternes Navne, som hvem Forpagteren var[2]). Interessenterne vare Datidens største Folk, Excellenserne Gyldenløve og Reventlov, Gehejmeraad Wibe, Overstaldmester Haxthausen o. s. v., og Forpagteren er forsaavidt ogsaa en stor Mand, som han synes at have tilhørt en gammel og velbekjendt Glasbrænderfamilie. Han hed *Christian Albrecht Kunckel.* I den ovenfor (S. 495) omtalte Ordning af Glasbrænderiforholdene i Hessen af 1559 forekommer baade en Georg og en Frederik Kunckel, og 1679 udgiver Johan Kunckel sin meget roste *Ars vitraria experimentalis oder vollkommene Glasmacher-Kunst.* Denne Kunckel, der skal være født i Rendsborg 1630, opfandt det efter ham opkaldte rubinfarvede Kunkelglas, og skal være død i Stokholm 1702 som svensk Baron[3]).

---

[1]) Sj. Reg. XXXV. Fol. 652—654.
[2]) Sj. Reg. XXXVI, Fol. 399—403; Sj. Indl. 1690 Litr. C.
[3]) Lobmeyr: Die Glasindustrie, S. 136—137. Meddelelsen om at Kunckel blev svensk Adelsmand er muligvis ikke paalidelig. Der findes en svensk adelig Familie Kunckel, men efter G. Anreps Svenska Adelns Ättar Taflor (II, S. 523) adledes den først 1719.

Glasværket laa paa Kristianshavn, og det blev med alt Tilbehør og Inventarium samt det kongelige Privilegium overladt Kunckel, imod at han overtog i 20 Aar at forrente de 9 Interessenters Indskud, der tilsammen androg 3500 Rd., med 6 pCt. om Aaret i Penge og 2 pCt. i Glas; efter de 20 Aars Forløb skulde Kapitalen betales tilbage. Særlig skulle vi endnu lægge Mærke til, at det tillodes Kunckel yderligere at anlægge en eller flere Glashytter i Norge. Heraf blev der imidlertid Intet, og selve Fabriken paa Kristianshavn synes hurtigt at være ophørt. Der høres i alt Fald Intet om den, uden at den kommer i Proces med Assessor i Kommercekollegiet Christian Simonsen, der var Interessent i den, om Penge, «som til bemelte Manufactur verck skal vere indskudt oc igien udgivet». Det er derfor næppe uden Berettigelse, at den herværende svenske Gesandt i sin Relation af 16 Oktober 1691 nævner «Glasbruket» som Exempel paa de Ting, man i Danmark «i förstone med stor chaleur, ifwer och kostnad inrättat men efter korrt tid af sig sielfwe förfalla». Noget underligt ser det derimod ud, at den danske Tolddirektør-Instrux af 8 Juli 1692 nævner «Glas Manufacturet paa Christianshaufn» som en af de Anstalter, der skulde nyde deres Priviligier ubeskaarne. Men sandsynligvis har det endnu paa den Tid vegeteret[1]). Inden lang Tid finder det imidlertid en Efterfølger, og det maaske i de samme Bygninger; under 24 November 1694 udstædes der nemlig Privilegium til en Spejlglasfabrik ogsaa paa Kristianshavn[2]).

Privilegiet gaves for 30 Aar og forbød Indførsel af

---

[1]) Sj. Tegn. XLVIII. Fol. 565—566, 571—572; Dsk. Saml. 2 R. V, S. 327; Aarsberetn. fra Geh. Ark. II, S. 323.

[2]) Sj. Reg, XXXVIII, Fol. 316—318 jfr. Sj. Tegn. LXIX, Fol. 360—362.

uslebne Spejlglas, medens der lagdes høj Told paa slebne Spejlglas [1]). Fabriken fik den sædvanlige Toldfrihed for udenlands fra indførte Raamaterialer («Soda eller fransk Potaske, Engelsk Jord oc andet, hvoraf Glaszene giøres») ligesom Toldfrihed for de færdige Varer, den maatte udføre, og endelig Sikkerhed for, at Ingen i 10 Aar maatte «eftergiøre og sig betienne af noget af hvis dette Speil Glas Manufactur Vedkommer, som af Johan Henrich de Mohr, Indwaaner her i Vores Kongl. Residentz Stad Kiøbenhaufn, Vere sig Polere Mølle, alle Slags Sorter af Speil Rammer oc andre deslige til Verkets opkomst oc Speil Glaszenis debit nu oc i fremtiden paafindende inventioner».

Vi staa her vistnok ved et tidligt Forsøg paa at omplante en i Frankrig gjort Opfindelse paa dansk Grund. 1688 havde *Louis Lucas de Nehou* opfundet at støbe Spejlglas (le procédé du coulage), hvorved man bl. A. opnaaede at kunne faa Spejle af en næsten ubegrænset Størrelse, og det er denne Opfindelse, der utvivlsomt ligger til Grund for det nævnte danske Spejlmanufakturs Oprettelse, hvorved en fremmed Blæsemester, der kom hertil og vidste at vinde Storkansler Reventlov, spillede en væsentlig, men desværre, uheldig Rolle. Der blev dannet et Interessentskab, og den ovennævnte Hof-Guldsmed *Jean Henri de Moor*, der var en i flere Retninger habil Mand, blev engageret «ved ermelte Wærckes drifft», men han fandt snart, at Blæsemesteren ikke var saa dygtig, som han havde udgivet sig for at være, hverken «udj Blæsningen, Bagningen, Ofnenes sættelsze,

[1]) Efter Toldrullen af 21 Marts 1691 var Tolden af alle Slags Spejle 1 pCt. af deres Værdi, nu blev den «af et Speil, een Alen Lang j Glaszet oc derover foruden Ramme 1 Rdr. 48 ß; noch af et Speil j lige maade een allen lang i Glaszet oc derover med Ramme Tre Rixdaler oc af et Speil mindre af alle Slags 12 ß.»

Materiens Luttring eller til at giøre afdeelte potter, som kunde lenge imodstaa ildens heede; Saa kunde og icke ordonere de saa Kaldede Carcaiser, hvorudj Materien tilbereedes, icke heller Vidste at hærde Glasene, hvorover der var stor forliis». De her nævnte tekniske Udtryk tyde med Bestemthed paa, at her gjordes Forsøg paa at *støbe* Spejle, og Sagens videre Udvikling bekræfter det. Det var ikke i Tyskland, man søgte Hjælp, men i Frankrig.

de Moor tabte, som det hedder, alt Haab om at «kontinuere» Værket, men da der «arriverede her fra Sværrig een, som kunde præparere Materien, Kaldet *St. Pierre*», besluttede han at sende ham til Frankrig «for at udlocke de nødige ouvriers», hvilket ogsaa, skjøndt med Livsfare, lykkedes. St. Pierre fik to Arbejdere med sig fra Glasfabriken Cherbourg ved Rouen, men det er et Spørgsmaal, om de nogensinde kom hertil. I Mellemtiden blev nemlig de Moor saa forbitret over et nogle Nürnbergere givet Privilegium, der formentlig var i Strid med Glasmanufakturets, at han med personligt Tab for sig udbetalte dettes Interessenter deres Kapitaler, nedlagde det og rejste til Brandenburg, hvor han skal have «vel reusserit» [1]).

Den ved Hove herskende dæmpede Interesse for Glasfabrikationens Udvikling her i Landet synes ved denne Lejlighed at have givet sig et kraftigt Udtryk. To Nürnbergere Johan Ludvig Hagendorn og Leonhard Ebermeyer fik under 24de December 1694 et udstrakt Privilegium til en gros at indføre «solche wahren, die hie bey Unserem Hoffe nach und nach könten von nöhten seyn, oder womit

---

[1]) Geh. Ark. Aflever. fra Dsk. Kancelli, Skab XV, Pakke 186. Han skal have etableret et Glasværk i Neustadt i Brandenburg (D. L. Clément: Notice sur l'église reformée de Copenhague, S. 49).

Unseren Untersaszen sonst gedienet» [1]). Naturligvis fik de forskjellige Toldbegunstigelser o. lign., og i Stormgaden paa Salen «i Bygmesters Gaard» [2]) indrettede de «en offentlig og Publiq Krambod», hvor Handelen synes at have gaaet strygende. De solgte bl. A. Spejle, og det varede derfor ikke længe, før Spejlmanufakturet og de Moor klagede. I denne Anledning nedsatte Regeringen i Marts 1696 en Kommission til at undersøge Forholdet, og under 26 s. M. erklærede den, at Nürnbergernes Privilegium stred ikke alene imod det Spejlmanufakturet tidligere givne Privilegium men ogsaa imod en stor Del Lavs Privilegier. Særlig om Spejlmanufakturet hedder det, at hvis Nürnbergerne vedbleve, maatte det, «hvorved saa mange Familier underholdis», gaa til Grunde. Nu blev der indhentet Erklæringer fra Urte- og Isenkræmmerlavet, fra Bundtmager- og Guldsmedlavet samt fra Kræmmerkompagniet, og selvfølgelig raabte de alle højt mod Nürnbergerne, men anden Ende synes Sagen ikke at have faaet, og Spejlmanufakturet paa Kristianshavn nedlagdes [1]).

Hoffet og Publikum i det Hele greb med Begjærlighed efter Nürnbergernes Varer, og man fristes let til at antage, at den i disses Privilegium indsatte Passus om, at de skulde være opmærksomme paa at fremme den danske Industri [3]), mere er der for en Forms Skyld end af nogen anden Grund. Kristian V's Regering gjorde saa uhyre meget for den inden-

---

[1]) Geh. Ark. Aflev. fra Dske Kancelli, Skab XV, Pakke 248 Litr. E Nr. B; Sj. Tegn. L, Fol. 37.

[2]) Efter Grundtaxten af 1689 havde Generalbygmester Lambert von Hagen en Gaard og Have i Stormgade (Kbhvns Dipl. III, S. 693).

[3]) ... mit darauf zu sehen, wodurch die Manufacturen stets dieser öhrter mehr mögen Zunehmen, imgleichen dasz verschiedene gute Meister und Handtwercker dazu von ihnen beygebracht....

landske Industri — paa Papiret; i Virkeligheden udrettedes der ikke meget. I den ovennævnte Kommissions Erklæring af Marts 1696 udtales det da ogsaa, «at disze Nürnberger nu paa andet Aar ey haver efterlevet deris privilegium at forskaffe her ind i Landet manufacturer oc Handverksfolk». Kommissionen mente derfor, at Privilegiet maatte være forbrudt, men, som ovenfor nævnt, synes det ikke at være blevet kasseret. Det blev ikke Nürnbergernes Handel men Spejlmanufakturet, som maatte ophøre, og hermed have vi naaet til Ende med de Forsøg paa dansk Glasfabrikation, som her skulde omtales.

Det førte ikke til Noget, at en *de St. Pierre* — muligvis den Samme, som allerede ovenfor er nævnt — 1707 i en Skrivelse fra Kassel tilbyder at ville etablere et Glasmanufaktur her i Landet. Han oplyste, «at hand derudj har giort begyndelsze i Brandenbourg og siden til Mayntz og nu er libre og hafver hos sig nogle af de beste Frandsche Mestere i den Kunst», men Kommercekollegiet blev ham ikke derfor gunstigt. Det troede ikke, at Folk vilde tegne sig som Interessenter i et saadant Værk, de vare blevne kloge af Skade, og forøvrigt mente det, at et Glasværk «ved Brendeweeds Dyrhed og mangel heller schulde etableris i Norge end her, med mindre Entrepreneurene paatog sig dertil at bruge Steen-Kull og fremmed Brendewed»[1]). Den her udtalte Tanke kommer utvivlsomt frem i det Forslag, en Kancelliraad *Classen* (Clausen) fremsætter i 1754. Han vil anlægge et Glaspusteri i Kjøbenhavn for grønt, fint samt Krystalglas, men det skal være «af en ganske anden opfinding end de, som almindeligen bruges paa saadanne

---

[1]) Sj. Tegn. LVI, Fol. 261; Geh. Ark. Aflever. fra Dsk Kancelli Skab XV, Pakke 186.

steder, hvor der er overflødig af Skov» [1]). Heller ikke dette Forslag kom imidlertid udover Papiret. Det er i Norge og ikke i Danmark, at de Anlæg, som førte til en virkelig Glasindustri, skulle søges. I Begyndelsen af det 17de Aarhundrede er der Tale om et Glasbrænderis Anlæg ved Stavanger, 1690 tillades det Kunckel at anlægge Glashytter i Norge, 1707 udtaler Kommercekollegiet, at det er i Norge, at de forenede Kongerigers Glasværker skulle anlægges, men først omtrent 1750 opstaa de norske Glasfabriker, som kunne forfølges til Nutiden [2]). 1825 opstaar Danmarks i lang Tid eneste Glasværk, Holmegaard ved Næstved [3]).

Da Danmark saaledes først meget sent faar en indenlandsk Glastilvirkning, er det naturligt, at her navnlig ned i det 18de Aarhundrede findes en stadig voxende Skare Glaskræmmere. Den 25 Avgust 1727 udstædes Breve til *Jeremias Ansorg*, *Hans Henrik Meer* og *Georg Vetter* om, at de, naar de have løst Borgerskab, maa nedsætte sig i Kjøbenhavn og sælge alle Slags bømiske skaarne og uskaarne Glas uformente af Urtekræmmerlavet. Om disse samt *Frantz Ventzel Schierer* og *Josef Schierer* høres der nu i de følgende Aar. Og Glaskræmmerne holdt sig ikke til Kjøbenhavn alene. F. V. Schierer træffes fra 1740 i Helsingør i Kompagni med *Matheus Weidlich Latinus*, og 1755 fik *Hans Jørgen Walter* Tilladelse til at maatte i Trondhjem

---

[1]) Rentek. Ark. Kom. Koll. dsk. Journ. F (1753—1755) Nr. 460 og 569.

[2]) F. Thaarup: Det dsk. Monarkis Statistik II, S. 251 flg.

[3]) Her ses bort fra de paa Gudumlund i Jylland og ved Kjøge lidt tidligere gjorte Førsøg (C. Nyrop: Bidr. t. d. dsk. Ind.'s Hist. S. 205—6, 232, 236 flg.), ligesom fra at Aktuar Pederstamme Petersen i 1810 anlagde et Glasværk Frederiksfelt ved Ejderen mellem Rendsborg og Frederiksstad (Efterretn. f. Selsk. f. indenl. Kunstfl., II, S. 134, 232, 659—661).

«fra første Haand lade komme og derefter sælge og falholde alle Slags Bøhmiske og Tydske Glasz». Denne sidste Bevilling er imidlertid ganske mærkelig, fordi den viser, at Landet næsten oversvømmedes af Glaskræmmere. Det hedder i den, at Walters Tilladelse til at sælge Glas ikke skal hindre Trondhjems virkelige Borgere i ogsaa at øve saadan Handel, «saasom Vores allernaadigste Intention og Villie alleene er, at de fremmede, som for en kort tid indkomme og i Landet med disze Vahrer omløbe og sig med fortienisten straxen bortbegiver, saadandt gandske kunde formeenes og forbydes»[1]. Nu var Glas en almindelig Brugsartikel, og spørge vi til Slutning, hvorfra Danmark fik denne Artikel, da bliver Svaret: fra Tyskland, hvad man bl. A. kan se deraf, at da den 1726 brændte Viborg Domkirke paany opbygges, er der kun Tale om til dens Vinduer at bruge «lybekker eller mechlenborgsk Glas»[2]. Da de forenede Kongeriger fik Glasværkerne i Norge, søgte Regeringen paa forskjellig Maade at fremme deres Afsætning. 1749 paalægges det Glaskræmmerne Latinus og Schierer, der fik Tilladelse til «i Helsingør saavelsom andre Stæder udi Sjællands Stift at omgaa», at de skulle tage deres Varer «af det norske Glas»[3]. Ved Plakaterne af 2 Avgust 1756 og 15 Marts 1757 forhøjedes Indførselstolden paa fremmed Glas, og ved Forordningen af 25 Marts 1760 forbødes endelig alle fremmede Glassorters Indførsel i Danmark og Norge, saasom «de udi Vort Rige Norge op-

---

[1]) Sj. Reg. LII, Fol. 798; LIX, Fol. 477, 478; Sj. Tegn. LXXIV, Fol. 50—51; LXXVI, Fol. 381—382; Rentek. Ark. Kom. Koll. Priv. Prot. 1747—1755, S. 820—821; Rentek. Resol. Prot. 1759, Nr. 6 (Resol. af 3 Januar 1759).

[2]) Saml. t. jysk Hist. og Topogr. III, S. 288, 290.

[3]) Sj. Tegn. LXXVI, Fol. 381—382.

rettede Glas-Fabriquer nu skal være i saadan Stand, at derved ikke alleene forfærdiges lige saa gode Glas-Vahre af alle Slags som de, der fra fremmede Stæder kunde forskaffes, men og for billige Priser sælges». Nu er den danske Glasindustri inde paa Datidens sædvanlige Spor.

Forinden jeg slutter, vil det formentlig være paa sin Plads her at hidsætte nogle Oplysninger om den ovenfor nævnte Hof-Guldsmed *de Moor*, som det kunde synes besynderligt at sætte i Spidsen for en Spejlglasfabrik. Han var imidlertid langtfra udelukkende Guldsmed. Under 22 Marts 1687 havde han faaet 12 Aars Eneret til her at forfærdige «allehaande rare Meubler oc Galanterier, som ellers fra fremmede stæder pleyer at forskrives»[1]), og gjennemgaar man Rækken af de Gjenstande, han saaledes fik Eneret til at forfærdige, vil man se, at han maa have forstaaet sig paa Mangt og Meget; Eneretten omfattede: «alle Slags Spejle, Gueridons, Borde, Lyse-Croner oc Armer samt Gerondoller, Sengestæder, Løybenche, Rammer til Spejle oc Skillerier, Contorer oc allehaande Skriver-tøig, Tabletter, Brassiers, Brand Rør med gandske Garniteurs til Skaarsteene [ɔ: Kaminer] oc andet deslige Arbeider udi træ, Kobber oc Messing, Guld eller Sølf». Allerede før Bevillingen havde de Moor begyndt sin store Virksomhed, der nu yderligere beskyttedes derved, at Indførslen af saadanne Gjenstande, som han forfærdigede, blev forbudt, og at han fik Ret til at have Udsalg «j en Oben boed, som hand paa Amager torf eller et andet beqvemt sted maa lade opsette». I denne Bod solgte han ogsaa fremmede Træsorter til Byens Snedkere. Man vil altsaa se, at de Moor virkelig maa have været en habil Mand, og fra den Virksomhed, han drev, til Spejlmanufak-

---

[1]) Sj. Reg. XXXV, Fol. 94; Sj. Tegn. XLVI, Fol. 130, 151.

turet dannede vistnok desuden hans Eneret til her at forfærdige Spejle ligesom til at indføre venetianske Spejle en god Bro. Med de Moor staa vi forøvrigt midt i den Skare reformerte Industridrivende, som efter Enkedronning Sofie Amalies Død fik Tilladelse til at tage Ophold her i Landet. Han er selv en af Menighedens Ældste, er gift med Marie Schalck, muligvis en Datter af Dronning Charlotte Amalies Hof-Tapetserer Daniel Schalck, der ogsaa hører til den fransk-reformerte Menighed, og hans Svigersøn endelig er Jean Colomb, hvis Farbroder er «Hans kgl. Høyheds» Possementmager Henri Colomb, der ogsaa er en af Menighedens Ældste, og som i sit Testamente (1693) indsætter sin nævnte Brodersøn, der «troligen har hjulpet ham med at vinde een deel af ermelte hans Midler», til Universalarving; til Exekutor udnævner han «sin gode Ven Sr Johan Henrij de Mohr, hans Kgl. May^ts Guldsmed, boende her i Staden» [1]).

Efter de de Reformerte i 1685 givne Privilegier opstaar her en lille fransk Koloni, og ved Siden af den tyske (hollandske) Indflydelse, der tidligere var eneraadende i vor Industris Udvikling, viser der sig nu en fransk.

Under Frederik II, Renæssancens første Konge her i Landet, nævnes en fransk Haandværker, den «frantzosche» Skomager ogsaa kaldet Jakob Tøffelmager eller Jakob Frantzos [2]), men det er kun en sparsom Række, der formentlig aabnes ved ham [3]). Under Kristian IV nævnes en

[1]) Geh. Ark. Aflev. fra dsk. Kanc. Skab XV, Pakke 186; Sj. Reg. XXXVIII, Fol. 76—78; D. L. Clément: Notice sur l'église reformée Française de Copenhague, S. 49.

[2]) Nyt dsk. Mag. I, S. 138; Kbhvns Dipl. I, S. 487; II, S. 331, 380.

[3]) Allerede under Kristian III var her en fransk Haandværker, Bogbinderen Antoine Maillet, men denne, der var en studeret Mand,

fransk Plattenslager og de franske Møllebyggere Jan Bouuier og Brunel [1]). Forbindelsen med Frankrig var næppe stor, i alt Fald ikke udenfor en vis Kreds af den danske Adelstand. Ogier meddeler os, hvor ypperligt en Del af de danske adelige Herrer talte Fransk, men samtidig beretter han, at han mellem de danske Damer foruden Prinsesserne kun har truffet to, der kunde tale med ham; den af «Loduig Petters af Brabant» 1588 oprettede franzoske Skole i Kjøbenhavn har næppe bestaaet længe [2]). Under Frederik III træffe vi ogsaa kun faa franske Haandværkere. Den ovenfor nævnte Glasmager Robert Colnet er muligvis af fransk Herkomst; 1656 faa Bartholomæus Puissant og Gabriel le Roi Privilegium paa her at maatte forfærdige Silke, Fløjl m. m., og 1664 indkaldes de franske Bogbindere Jean Michel og Michelot [3]), men hermed synes Rækken ogsaa væsentlig at være forbi, og det er først under Kristian V, at Forholdene blive anderledes. Hans Dronning, Charlotte Amalie af Hessen-Kassel, var Reformert, og efter sin Svigermoder Sofie Amalies Død ud-

---

blev senere fransk Legationssekretær, s. H. F. Rørdam: Kbhvns Univ. Hist. I, S. 201 Noten.

[1]) Ved. Simonsen: Eske Brok I, S. 95; Nyrop: Strandmøllen, S. IV. — I den anselige Fortegnelse over Kristian IV's talrige Hof- og Regeringspersonale (Joh. Grundtvig: Medd. fra Rentek. Ark. 1872) findes omtrent et Dusin franskudseende Navne. De Paagjældende ere imidlertid kun for en ringe Del Haandværkere, og Navnene ere sikkert ingen ubetinget Garanti for, at deres Bærere virkelig ere franske. Er Villom Carron, der efter at have været Hatstaferer og Fjedermager bliver Herold, Fransk af Fødsel? og det samme Spørgsmaal kan gjøres med Hensyn til Ingeniøren Abraham de la Haye (se om ham C. Nyrop: Strandmøllen S. 14) o. s. v. Bygmester Antonius de Valiant dør efter i næppe et Aar at have været i Kongens Tjeneste.

[2]) Ogier: Iter Danicum S. 37—38, 62; Kbhvns Dipl. II, S. 433, 434; Joh. Grundtvig: Meddel. fra Rentek. Ark. 1873—76, S. 203.

[3]) Sj. Reg. XXIII, Fol. 809; Bruun: Det kgl. Bibl.'s Stiftelse, S. 63.

virkede hun særlige Privilegier for sine fra Frankrig ved Ludvig XIV's Forfølgelser fordrevne Trosfæller, og, som vi ovenfor have set, knyttede hun en Del af dem til sig som Hof-Haandværkere. Foruden de tidligere kunne nævnes Barraban og Campeau, der ligesom Schalck ere Dronningens Tapetserere [1]), Pierre Tresfort, der blev Hofguldsmed, og Lys, der blev Hofskræder. Til de saaledes Nævnte knyttede sig selvfølgelig en hel Del andre Haandværkere og da navnlig Parykmagere, Skrædere og Urmagere [2]).

Den saaledes stiftede Koloni af franske Industridrivende uddøde ikke; den havde Betydning ogsaa efter Kristian V, og exempelvis kan henpeges paa den Række franske Navne, der under Frederik IV spille en Rolle i Kalkbrænderiets Historie [3]). Det er jo ogsaa næsten en Selvfølge, at Franskmænd maa være velsete her i Landet paa en Tid, da Hoffet gjør alt Sit for at blive et Spejlbillede af Hoffet i Versailles. 1702 betaltes der Obrister la Cherese for en karmoisinrød Damaskes Seng og Tapitseri m. m. til Kongens Sovekammer 2300 Rd., og samtidig leverer Jean la Font 200 Spejlglas til Udstyrelse af det samme Værelse. Spejle have den Gang spillet en betydelig Rolle, og Frederik IV lod da ogsaa et saakaldet Spejlgalleri indrette paa Frederiksborg, den ene Side af det var beklædt med Spejlglas og den anden med kostbare Malerier, ikke at tale om Spejl-

---

1) P. W. Becker: Saml. t. Danm.'s Hist. under Fr. III, II, S. 371—372.

2) Clément: Notice sur l'église reformée de Copenhague. — Naar der paa Strandmøllen paa denne Tid nævnes et »francoisch werck«, har det muligvis sit Navn efter en fransk Møllebygger (Nyrop: Strandmøllen S. VI).

3) Nyrop: Den dske Porcellænsfabrikat's Tilbliven, S. 47.

værelset paa Rosenborg[1]). Selvfølgelig er her franske Kunstnere[2]).

Luxus bredte sig paa en hidtil ukjendt Maade, og det er derfor næsten naturligt, at her oprettes et Etablissement til Slibning og Skæring af ædle Stene, og herved skulle vi til Slutning dvæle, da en saadan Virksomhed ikke staar Glasindustrien (Glasslibningen) fjærnt. Allerede Frederik III antog under 20 Januar 1670 en Diamant- og Rubinskærer med en aarlig Løn af 300 Rd. fra den 23 April 1669 at regne, men længe virkede denne Mand, *Jørgen Frederik Schindeler*, ikke, han døde allerede i Efteraaret 1671[3]). Under Frederik IV blev her bygget en Agat-Slibemølle. I Aaret 1725 anlagde han en saadan ved det af ham kunstigt gravede Afløb fra Arresø, og til at forestaa den indkaldte han *Johan Michel Becker* fra Tyskland. Denne, der 1729 blev gift med Maria Elisabeth Jensdatter, og som Medhjælper havde *Johannes Wildt*, arbejdede til 1746, da Møllen nedlagdes. 1756 gik Værkerne ved Arresøens Afløb over til Just Fabricius og Joh. Fred. Classen, af hvilke den Sidste strax efter blev Eneejer; under ham blev Etablissementet kaldet Frederiksværk. Han oprettede Sliberiet igjen (1763); *Joh. Wildt* og dennes Søn *Kristian* kom til at styre det, men det vedblev kun i kort Tid[4]).

---

[1]) Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist., S. 93, 272; Brock: Den oldenb. Kongeslægt belyst ved Saml. paa Rosenborg, S. 82.

[2]) Fr. J. Meier: Joh. Wiedewelt, Indledn.

[3]) Sj. Reg. XXVII, Fol. 611; XXVIII, Fol. 536—537.

[4]) Sj. Reg. LIII, Fol. 245—247; P. Falster: Det Frederiksværkske Etabl., S. 3—5, 26—27; Budde-Lund: Om Sabelfabrikation, S. 32, 36. — Af Kom. Koll. Journ. D 1746—49 Nr. 476 og 728 (i Geh. Ark.) og Kom. Koll. Resol. Prot. 1746—50 Nr. 857 (i Rentek. Ark.) ses det, at den nedlagte Agatmølle ønskedes til en Læderfabrik og Stampeværk; Ansøgningen herom blev imidlertid afslaaet. Møllen kaldes her Agatmøllen paa Frederiksborg og

En anden Kunst, der ikke staar Glastilvirkningen fjærnt, er den i Guldsmedearbejder anvendte Emaljering; ogsaa den har været kjendt her i Landet. Imellem Peder Oxes Efterladenskaber fandtes et »nye *amelerit* staab med blanck knappe»; paa Kronborg fandtes i Aaret 1600 en *ammeleredt* Kalk og Disk af Guld, og 1613 betalte Eske Brok Otte Guldsmed i Kjøbenhavn 18 Rd. for 37 *ameleritt* Guldknappe med Diamanter i Enden [1]). Det Samfund, hvori det skjøre, men klare og skjønt blinkende Glas er bleven en Nødvendighedsartikel, kan ikke staa lavt i Luxus.

Agatmøllen paa Kronborg Amt; Navnet Frederiksværk opkom først 1756. Fra 12 November 1746 fik Becker og Wildt Pension, 150 Rd. hver om Aaret (Geh. Ark. Partik. Kassens Resol. Prot. 1746, S. 173 Nr. 80; 1748, S. 128—131 Nr. 52). — Under 2 Oktober 1750 fik Philip Arentz Privilegium til i Kristiania at oprette et Stensliberi. I Norge, mente man, fandtes en Slags Bjergkrystal eller Agat, der var ligesaa god som den bømiske (Kom. Koll. Resol. Prot. 1746—50 Nr. 898 og Priv. Prot. 1747—55, S. 464—466).

[1]) Dsk. Saml. 2 R. VI, S. 173; Friis: Saml. t. dsk. Bygn'shist., S. 356; Ved. Simonsen: Eske Brok, II, S. 38.

Litteratur og Kritik.

Konrad Barner: Familien Rosenkrantz's Historie. I. Fra de ældste Tider til Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Med 5 kobbertrykte Segltavler. Kjøbenhavn 1874. (290 Sider stor Octav, med tilhørende Diplomatarium 1355—1499, 207 Sider.)

Familien Rosenkrantz har igjennem Aarhundreder indtaget en saa betydelig Stilling i Danmark og afgivet en saa stor Række af fremtrædende Personligheder, at enhver, der har Interesse for dansk Historie, ikke kan andet end glæde sig over, at dens Historie er bleven gjort til Gjenstand for en omhyggelig og flittig Undersøgelse, om denne end for Øjeblikket ikke er naaet videre frem indtil omtrent Aar 1500 eller kort derefter. Fortjenesten herfor tilkommer dels Kammerherre Stiftamtmand Baron G. Rosenkrantz, der har givet Initiativet til Værkets Fremkomst og i Forening med andre Medlemmer af Slægten har baaret de meget betydelige Omkostninger, som et saa stort, smukt udstyret, med et værdifuldt Diplomatarium og kobbertrykte Seglaftryk forsynet Værk medfører, dels selvfølgelig Forfatteren, der med stor Flid har samlet sit betydelige Materiale. Det er efter Forordet Meningen, at Værket skal fortsættes, og Materialet til 2den Del synes at ligge saa godt som rede; men uagtet denne bebudes snart at kunne følge, er der dog nu gaaet fire, paa femte Aar, uden at dette er lykkedes. Meget kan hertil muligvis den Omstændighed have bidraget, at Forfatteren i Mellemtiden har

faaet en vigtig Embedsstilling, der lægger stærkere Beslag paa hans Tid. Det maa dog i høj Grad ønskes, at det maa lykkes Forfatteren paa en eller anden Maade at overvinde disse Vanskeligheder, da Værket nu kun er et Brudstykke, da de største og vigtigste Afsnit, hvor Familien har frembragt sine største Mænd, endnu staa tilbage, og da det desuden ogsaa maa være i deres Interesse, der have bekostet Udgivelsen, at disse baade med Hensyn til Familiens egen Historie og i almindelig historisk Henseende vigtigste Afsnit blive behandlede. I det Haab, at dette vil ske, og for indirekte at bidrage hertil ved at henlede Opmærksomheden paa, hvad det alt foreliggende Værk indeholder, samt for at fremdrage et og andet Punkt, der syntes Anmelderen omtvisteligt, ere nedenstaaende Bemærkninger skrevne.

Det gjælder om genealogiske Værker saa vel som om topografiske, at hvis deres Interesse ikke skal indskrænkes til et temlig ringe Omfang, til kun at have Betydning for enkelte faa Forskere eller for en enkelt Families Medlemmer og den enkelte Egns Beboere, maa Hensynet til det almindelige aldrig tabes af Syne. Gjennem den enkelte Families eller den enkelte Egns Skjæbne gjennem Tiderne maa man stadig føle den almindelig historiske Udvikling, se det hele Lands eller Folks Tilstande afspejle sig. Det er den usynlige Baggrund, der skal give det enkelte, maaske i og for sig ofte ringe og ubetydelige, en højere og mere universel Betydning. Jo større og jo mere fremtrædende vedkommende By eller Egn er, jo rigere og fyldigere det Liv er, som vedkommende Slægt har ført, enten i ydre eller indre Henseende, desto mere vil dette Hensyn af sig selv gjøre sig gjældende, men desto vanskeligere bliver Opgaven for vedkommende Forfatter, desto større blive de Fordringer, der stilles til ham, — at han skal føre Læseren sikkert og rolig gjennem de vexlende Tider. Vi tør ingenlunde sige, at Forfatteren af dette Værk i et og alt har naaet at fyldestgjøre denne Fordring. Hvad Værkets Form angaar, synes han os at have taget for meget med, eller i al Fald at have ofret de mindre fremtrædende Personer eller de mindre væsentlige Tildragelser i den enkelte Persons Historie for megen

Plads istedenfor at sammentrænge saa meget som muligt om de enkelte mere fremtrædende Medlemmer af Familien, som derfor oftere komme til at staa i et mindre klart Lys, end de i og for sig fortjene. Man taber oftere det klare Billede af Personligheden under de mange Optegnelser om Skødebreve og Ejendomsoverdragelser eller den omhyggelige Optegnelse af de mange Rigsraadsforhandlinger, hvori Personen har deltaget. Læseren maa oftere saa at sige konstruere sig Billedet ud af Mængden. Dog maa man her ingenlunde glemme, at Overleveringen for det her omhandlede Tidsrums Vedkommende lægger en Forsker store Vanskeligheder i Vejen, idet det er overordentlig sjeldent, at man hører andet om en Person, end at han har kjøbt eller solgt, ofte endog kun, at han har været Vidne ved en andens Salg, eller at han har deltaget i denne eller hin Statsakt. Det er ved et saadant Stof, at Historikerens skabende Syn skal vise sig, at Personligheden for hans indre Øje skal træde ud af den uendelige Mangfoldighed med et bestemt Præg, som daadskraftig og virksom, som en Magt i Samfundet eller som en Ubetydelighed, og at han skal forstaa at give sin Læser det samme Indtryk.

Anmelderen, der selv tilfulde kjender Vanskelighederne ved at konstruere sig et klart Billede af den Tids Personligheder, vil dog bede Forf. om at betragte ovenstaaende Ytringer mere som Vink for Fremtiden end som Kritik af det alt leverede. Thi for Anm. staar det temlig tydeligt, at hvis Fortsættelsen af Værket ikke skal voxe op til mange lige saa store Dele som den foreliggende, vil en forandret Plan af Værket i de antydede Retninger af sig selv gjøre sig gjældende. Et meget rigt Stof staar nemlig endnu tilbage. Selv fra Reformationstiden staar tilbage af mere betydelige Mænd Kristiern II's Hofmester, Ridder Niels Eriksen til Vallø, hans Sønner, Rigsraad Oluf Rosenkrantz og Ridder Henrik Rosenkrantz til Bjørnholm, Kansler Gotskalk Eriksen, til hvis Historie der findes et meget righoldigt Materiale i Kristiern II's efterladte Arkiv (i Norge og Kbhvn.), Holger Holgersen til Boller, Otte Holgersen og hans Børn med deres store norske Arv og de dermed forbundne højst interessante Stridigheder, der af sig selv ville

føre Forf. ind paa Datidens interessante norske Forhold. Og hvilken uendelig stor Betydning have saa ikke, selv i Sammenligning med disse ingenlunde ubetydelige Mænd, Rosenkrantzerne fra Frederik II's og Kristian IV's Tid og senere Gunde og Oluf Rosenkrantz! Skulle disse Mænd, til hvis Historie der er ganske anderledes righoldige Kilder end til de tidligeres, ikke blive ligefrem stifmoderlig behandlede, skulle deres Liv og Færd, ikke blot deres Godskjøb, men ogsaa deres Lærdom og Statsmands-Dygtighed, de Ideer, de bevidst eller ubevidst kæmpede for, Adelsvælden og senere Kampen mod Enevælden, — skal alt dette fremstilles fyldig og klart, ja saa maa der skæres meget af paa andre Punkter. Ingenlunde er det derfor Anmelderens Mening, at Familiens Biograf skal udelukke de mindre betydelige Medlemmer af Familien; men det henstilles til Overvejelse, om ikke meget kan sammentrænges under en kort skematisk Form, under Stamtavlerne eller som et Slags Anmærkninger til Stamtavlerne, hvor alt det faktiske Stof, Fødselsdage og Dødsdage, Godsbesiddelser og Udnævnelser osv. opføres; thi ved en stor Mængde af Personerne vil det kun være paalidelige Oplysninger om disse Data, som have Betydning. Mange af Personerne ville desuden som Bipersoner helt naturlig kunne grupperes om Hovedpersonen.

Hvad den almindelige historiske Baggrund angaar, er der hos Forf. en kjendelig Stræben efter at give den. Om han i den Henseende altid er heldig, er et andet Spørgsmaal. Adskilligt vilde vistnok saaledes kunne indvendes mod den Skildring af Adlens Udvikling, der gives som Indledning; da dette i og for sig vanskelige Spørgsmaal imidlertid senere har været Gjenstand for grundige Undersøgelser (Kinch, A. D. Jørgensen), skal Anm. ikke komme nærmere ind herpaa. Af og til synes Forfatteren at jage efter at være pikant, efter en vis Aandrighed, der ikke altid falder heldig ud, f. Ex. Sammenligningen S. 108—9 af Dronning Margretes og hendes Efterfølgeres med vor Tids Skandinavisme: „Midlerne, der nu tilsigtes anvendte, ere vidt forskjellige fra Fortidens, men man glemmer, at Maalet er det Samme, det Maal, at ville forene tre, medens Livet i enhver Retning lærer, at en varig Forening kun kan dannes

af to“. Maaske kan Forf. have Ret; men mon Livet ikke skulde lige saa hyppig lære netop det modsatte, at hvor to indgaa et Fællesskab, bliver det den stærkere, der kommer til at herske, eller ogsaa sprænges Forbindelsen efter kortere eller længere Tids Forløb? Og mon Historien ikke netop skulde end mere bekræfte dette for Slatsforbindelsernes Vedkommende? Norge fik det at føle ved Forbindelsen med Danmark, og neppe ville Normændene godkjende Forfatterens Raisonnement for Tidsrummet fra 1536 til 1814, og endnu mindre Belgierne. Men hellere end at gaa i Rette med Forf. for denne eller lignende Ytringer, vil Anmelderen gaa over til, hvad Forfatteren har udrettet og hvad man maa være ham Tak skyldig for.

Ved en flittig Brug af utrykte Kilder er det lykkedes Forf. at meddele righoldige Efterretninger ikke blot om den Familie, han har sat sig til Formaal at skildre, men ogsaa om andre Adelsslægter i Middelalderen. Især vil enhver, der søger Oplysning om herhen hørende Forhold fra det 14de, 15de og 16de Aarhundrede, finde et righoldigt Materiale baade i Værket selv og i det medfølgende Diplomatarium. Slægtregistre meddeles saaledes over Familierne Eversten, Erlandsen, Brok, Løvenbalk, Hvide, Banner, Gyldenstjerne, Reventlov, Galt, Flemming, Podebusk, Skram, Stygge. Herved ere ofte de Klevenfeldtske Stamtavler i Gehejmearkivet lagte til Grund, men Forf. har paa mange Steder kunnet rette dem og meddeler ogsaa Efterretninger andensteds fra, saa at de i det hele gjøre Indtrykket af at være paalidelige[1]). Det er herved lyk-

---

[1]) Nogle mindre Unøjagtigheder, som Anm. i Forbigaaende har lagt Mærke til, noteres her. Knud Henriksen Gyldenstjerne har aldrig været „Ridder“, som angives paa Stamtavlen S. 87; Betegnelsen „Hr.“ skriver sig fra hans tidligere gejstlige Stilling (jfr. S. 220). — Jakob Krumpen, der i Slægtregistrene kaldes „Ridder“ (S. 253), er det samme Tilfældet med; han var kgl. Sekretær, „Mester“ og Ærkedegn i Viborg Kapitel 1514 til sin Død 1518 (Suhms nye Saml. I, 1, 68; 2, 177; 3, 118, 291, 296 —98). — Jørgen Lauridsen (Løvenbalk), der paa Stamtavlen S. 89 opføres som „død lille“, levede endnu ³/₂ 1529, da han med sin ældre Broder Mogens udstedte et Mageskiftebrev til Viborg Kapitel

kedes Forf. at oplyse mange hidtil dunkle genealogiske Spørgsmaal. Saaledes maa det nu anses for tilfulde godtgjort, at Rosenkrantzerne, saaledes som allerede T. Becker (Maanedsskrift Orion II, 64) havde søgt at vise, intet have med de tyske Everstener (Marsk Ludvig Albrechtsøn o. s. v.) at gjøre, og at Fortællingen om, at de Løver, som Rosenkrantzerne senere optoge i deres Vaaben, skulde stamme fra denne tyske Slægts Skjoldmærke, er urigtig. — Ogsaa Familien Stygge adskilles nu afgjort fra Rosenkrantzerne, ligesom det synes godtgjort, at den saakaldte slesvigske Linie, hvis betydeligste Repræsentant var Kristiern II's Kansler, Mester Gotskalk Eriksen, og hvortil ogsaa den fra Kristian IV's Tid berygtede Kristoffer Rosenkrantz hørte, vel stammer fra Hovedlinien, men meget tidlig har udskilt sig derfra og en Tid lang har ført Navnet Brenne. — Ogsaa den Efterretning, at Skaktavl-Friserne skulde nedstamme fra en uægte Søn af Rigshofmester Otte Nielsen, viser Forf. (S. 164), beror paa en Fejltagelse, da Friserne ere noget ældre, om end det fælles Skjoldmærke (Skaktavlen) og det i al Fald i Begyndelsen fælles Hjelmmærke (Vesselhornene) tyde paa en fælles Oprindelse.

Naar Forf. imidlertid sammesteds (S. 165) i Anledning af, at Otte Nielsen 1453 skaffede Steffen Nielsen adeligt Vaaben og Frelse af Kong Kristiern, ytrer, at Otte Nielsen selv „lige saa godt som Kongen kunde adle", og heri ser et Vidnesbyrd om, at det snarere var Steffen Nielsens mulige Fortjenester af Riget end hans formentlige Forhold til Hr. Otte Nielsen som uægte Søn, der skaffede ham Adelskab, saa skal Anm. villig indrømme, at denne Omstændighed i ingen Henseende beviser noget med Hensyn til det ene herpaa formodede Slægtskabsforhold, men maa, indtil det modsatte bliver bevist, fastholde, at ingen Adelsmand kunde adle; det maatte efter Adlens hele Udvikling ene være Kongen (Landsfyrsten) eller den, som i et givet Øjeblik handlede paa Kongens Vegne, der kunde

---

(Diplom. Vib., S. 133). — Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim opføres paa Stamtavlen S. 220 først som Rigsraad 1545, men var det allerede omtrent 1529 (Hist. Tidssk. 4 R. III, 280, 282).

meddele adelig Frihed (saaledes ogsaa de lundske Ærkebisper paa Bornholm, men Kronen vægrede sig ogsaa senere (1565) ved uden videre at anerkjende denne Adel[1]), og ligeledes, som det synes, Rigsmarsken paa Valpladsen[2])). Forf. har her vistnok sammenblandet to forskjellige Ting: Adelsmanden kunde tillade en anden at bruge sit Vaaben, men selve Adelsdiplomet maatte udstedes af Kongen, thi den derpaa grundede adelige Frihed, Retten til at besidde adeligt, skattefrit Jordegods mod Forpligtelsen til deraf at yde Rostjeneste, efter en bestemt Taxt, kunde kun Kongen give. Man har villet adskille en tidligere Tids Frelsebreve, hvorved Kongen (Landsfyrsten, f. Ex. den slesvigske Hertug Valdemar Eriksen 1334) gjør N. N. til sin Mand og fritager ham og hans ægte Afkom for „Inne, Stud og Leding“, uden at Skjold og Hjelm nævnes, og en senere Tids Skjoldbreve, hvori Kongen skjænker adeligt Skjold og Hjelm[3]). Dog maa det fastholdes, at alle disse saakaldte Skjoldbreve, man hidtil kjender fra denne Tid, tillige ere Frelsebreve. „Frihed og Frelse“ skjænkes ved disse Breve Vedkommende og hans Arvinger for deres Gods, for det, de have i Øjeblikket, og for det, de i Tiden, navnlig ved Arv, kunne faa af adeligt (frit) Gods; derimod undtages i Brevene „andet“ Bondegods (ɔ: andet end det, Vedkommende i Øjeblikket har), Kjøbstedgods og Krongods. Naar man derfor antager, at denne nye Skjoldadel var fritaget for Krigstjeneste, fordi den bestemte Angivelse af Udnævnelsen til „vor Mand“ ikke udtrykkelig nævnes, saa maa dette vistnok indskrænkes betydelig. „Frihed og Frelse“ medfører i og for sig personlig Tjenestepligt[4]), men det er ikke altid, at Personen kan udføre den, enten paa Grund af rent personlige Forhold (Syge, Affældige, Kvinder), eller fordi Sam-

---

[1]) Thura, Beskr. ov. Bornh. S. 44, 45—46 jfr. Hübertz, Aktst. til Bornh. S. 23. (Denne og flere lignende Meddelelser skylder jeg Hr. C. F. Bricka.)

[2]) Anekdoten hos Hvitf. pag. 1442 (Kragii Annal. p. 85).

[3]) L. Engelstoft i Maanedsskrift for Litteratur I, 383 ff. og de der anførte Bevissteder.

[4]) Se f. Ex. Kong Hanses Udbudsbrev af 1488 i Dansk Mag. 4 R. II, 161—62.

fundet har paalagt ham andre Hverv, der hindre det (Gejstlige, verdslig Embedsstilling, navnlig efter Reformationen, o. l.); jo mere det, navnlig efter Reformationen, paa Grund af Forholdenes Udvikling bliver almindeligt, at Adlen anvendes til forskjellige Embedsstillinger, desto mere bortfalder af sig selv den personlige Tjenestepligt, og Pligten kommer saaledes efterhaanden til udelukkende at hvile paa Jorden. — I det ældste hidtil kjendte Skjoldbrev fra selve Danmark (1418) giver og under Anders Ovesen til Bjørnholm Brødrene Svenning og Mikkel Andersen, efter først at have udvirket Frelsebrev for dem af Kongen, sin Moders Skjold og Hjelm med sig. Her ere saaledes Frelsebrevet og Skjoldbrevet adskilte; dog maa man lægge Mærke til, at man ikke kjender selve Erik af Pommerns Brev, men kun en af Kristiern I senere given Fornyelse af Frelsen, fordi det oprindelige Brev var fordærvet; men alle andre kjendte Skjoldbreve, selv hvor en anden Adelsmand har udvirket Frelsen for en af sine Undergivne eller en (uægte) Slægtning, er det Kongen, der efter Opfordring foruden Frelsen meddeler Skjoldet og Hjelmen[1]). Skjoldet og Hjelmen er i ethvert Tilfælde kun det Sekundære, det ydre Tegn paa den vundne Frelse. Men hvorfor skulde alle disse Adelsmænd være gaaet til Kongen for at udvirke Adelsbreve for deres Venner, naar de selv havde kunnet udstede dem? — At for øvrigt Adlen selv, som Stand, var allermest imod saadanne nye Adelsbreves Udstedelse, ser man af Forhandlingerne før Kristiern II's Haandfæstning, i hvilken Adlen derfor fik forbudt, at nogen fik Adelsbrev, uden han havde vundet det paa Valpladsen. Dette skete ingenlunde udelukkende af Adelshovmod, af Foragt for den borgerlige, der hævedes ved Kongegunst til adeligt Skjold og Hjelm, men navnlig, fordi den med Adelsbrevet følgende Ret til at erhverve sig frit Jordegods var faretruende for Standen.

Selve Rosenkrantzernes Hovedlinie er det lykkedes Forf. med Sikkerhed at føre ned til Midten af det 14de Aarhundrede, hvorimod de i gamle Slægtregistre opførte ældre Slægtled have

---

[1]) Dueholms Dipl. Nr. 52—53; 117—18. — Mag. til d. dsk. Adels Hist. S. 243 ff. — Dsk. Mag. I, 99; II, 35.

vist sig upaalidelige, saaledes Ridder Erik til Hevringholm, som Traditionen lader drage til Rom og faa Rosenkransen af Pavens egen Haand, et Sagn, som vi senere skulle komme tilbage til. Denne Personlighed viser sig ikke meget sikrere end Prins Stygge, der efter et andet Sagn ved sit Giftermaal med Kongens Datter af England bliver Slægtens Stamfader. Historisk sikre Personer, som Stamtavlerne imidlertid slet ikke kjende, ere derimod Brødrene Iver, Erik og Jens (Johannes) Nielsen til Hevringholm. Strax ved sin første Fremtræden viser Slægten sig som en anset Familie, beslægtet eller besvogret med den Tids mægtigste Ætter, saasom Hvider, Limbecker, Gyldenstjerner, Niels Bugge paa Hald o. a. Den tager Del i Tidens Kampe mod Kongemagten, saaledes Hr. Iver Nielsen til Hevringholm og formodentlig ogsaa hans ovennævnte Brødre, af hvilke Hr. Johannes (Jens) Nielsen dog mulig er samme Person, der ogsaa nævnes som Kong Erik af Pommerns Raad (S. 59). Hr. Iver Nielsens Søn, Ridder og Rigsraad Hr. Niels Iversen til Hevringholm m. m., var ligeledes en mægtig Mand, der kom til at tage vigtig Del i Begivenhederne under Dronning Margrete, baade i Kalmarunionens Stiftelse og som Lensmand paa Svabsted i Sønderjylland, hvor han for øvrigt sammen med sin Fætter, Hr. Niels Jensen til Hevringholm og Tange, gjorde sig ilde set ved sin voldsomme, røveriske Færd. Begge optræde saaledes, navnlig i deres sidste Aar, som Dronningens tro Mænd; Hr. Niels Iversen synes endogsaa at være død samtidig med Dronningen af Pesten i Flensborg 1412 (S. 108). Det er disse Slægtled, som Sagnet karakteriserer ved at lade Dronningen forbyde den stolte Æt at føre Løver i sit Vaaben og give den Anvisning paa Hunde isteden, — et Sagn, der for øvrigt for saa vidt er uhistorisk, som de Værket ledsagende Seglaftryk tilfulde vise, at Slægten endnu inden Dronning Margretes Tid ingen Løver førte i sit Vaaben. Men den stolte Slægt, og da navnlig Hr. Niels Iversen, maatte føle Dronningens stærke Arm; thi i Aaret 1401 maatte han ifølge Rettertingsdomme oplade Dronningen og Kong Erik en Del Gods, som han og hans Forfædre havde faaet og haft af Dronning Margretes Fader og Forfædre (Dipl. Nr. 39; 40).

Naar Forf. imidlertid er tilbøjelig til at antage (S. 81), at ogsaa Hevringholm har været iblandt dette inddragne Gods, men at det senere atter er kommet i hans og hans Arvingers Eje, er dette neppe sandsynligt; thi den i Brevet af $^{11}/_{10}$ 1401 omtalte Gaard Holm i Jylland er dog maaske det samme Holm, der 1523 af Kronen blev givet i Pant til Hr. Oluf Nielsen (Rosenkrantz) og hans Arvinger. Herved kan ikke betegnes Hevringholm, der endnu paa den Tid var i Familiens Eje, men maaske det senere Rosenholm; Familien Petz's Forhold til dette „Holm“ fortjente vistnok en nærmere Undersøgelse (S. 80 ff., 128 ff.)[1].

Medens Hr. Niels Iversen døde barnløs, efterlod Hr. Niels Jensen til Tange sig et talrigt Afkom, hvorfra alle de følgende kongerigske Linier nedstammede, baade Hovedlinien paa (Hevringholm og) Bjørnholm (Otte Nielsen) og Sidelinierne til Engelsholm og Stensballe (Timme Nielsen), til Hevringholm og Matrup (Anders Nielsen kaldet Stygge og hans Sønner), til Tange (Niels Nielsen) og til Palsgaard (Ludvig Nielsen). Da alle disse Mænd endnu vare Børn ved Niels Iversens Død, træder Familien i nogle Aar i Skygge; men desto større bliver Glansen senere; tre af dem (Otte, Timme og Ludvig) blev saaledes Medlemmer af Rigens Raad.

Nye Tider træde os imøde med denne Generation: Unionstiden med alle dens Kampe. Adlen har faaet en stor Opgave at løse. Den maa idelig vende sin Opmærksomhed snart mod Nord, snart mod Syd; men aldrig giver den tabt, navnlig mod Nord; trods det ene Frafald efter det andet bliver man uafbrudt ved; Tanken opgives aldrig. Der er kommet et højere Sving over det hele. Rigtignok føre Forholdene det med sig, at Adlens Magt og Myndighed netop under Kampene og gjennem Haandfæstningerne bliver større og større, saa den tilsidst bliver Kronen farlig, ja ikke engang tager i Betænkning at fordrive Kongerne, naar den er misfornøjet med dem (Erik af Pommern, Kristiern II), og tilsidst truer med at føre Valgkongedømmets Tanke ud i dets yderste Konsekvenser, i det den tager Tilløb til at skabe et Slags adelig-oligarkisk Republik, i al Fald

---

[1]) Fr. I's trykte Registranter S. 22; jfr. 49, [jfr. dog S. 346].

kun med en Skyggekonge i Spidsen (1533). Man kan saaledes misbillige meget i disse Tiders Færd, ogsaa i Forholdet til de andre nordiske Riger; men ét maa man beundre: den uhyre Kraft, som det i og for sig lille Folk udviser paa denne Tid. Man faar en levende Følelse heraf ved at gjennemgaa Forf.'s Skrift. Disse trodsige, ubændige Kræfter, som daarlig nok vare holdte i Ave af den mandstærke Kvinde, men som netop hun havde forstaaet at tage i Brug til et stort Værks Fuldførelse, rejse sig nu i en lutret Skikkelse, og medens meget af Fortidens vilde Ubændighed endnu spores i Sidelinierne, tager Hovedlinien i en lang Aarrække stor Del i Rigets Styrelse og frembringer to saa mægtige Skikkelser som de to Rigshofmestre, Otte Nielsen og hans Søn Erik Ottesen.

Sin første Berømmelse vandt Otte Nielsen i Kong Eriks Kampe om Sønderjylland, hvor han blev haardt saaret ved Immervad 1420. Kort efter fik han ved sit Ægteskab med Anders Ovesen (Hvides) Enke Else Krognos foruden sin Andel af Hevringholm ogsaa Hvidernes gamle Borg Bjørnholm i Eje og udvidede efterhaanden ved Kjøb og Forleninger (saaledes fra 1426 af alle 40 Marks Sager af alle Vornede) sine Besiddelser saa meget, at han allerede derved kom til at indtage en betydelig social Stilling. I Statssager træffes hans Navn første Gang i Fredsslutningen i Vordingborg 15 Juli 1435, hvor han nævnes øverst blandt Væbnerne, og endnu samme Aar er han i Stockholm ved Kong Eriks Side. Allerede den Gang eller kort efter (1438) optagen i Rigens Raad har han som saadan undertegnet Brevene om Kristoffer af Bajerns Indkaldelse og Opsigelsen til Erik af Pommern. — Under Kong Kristoffer stiger Otte Nielsen højere og højere. Allerede $^{12}/_{9}$ 1439 forlenedes han med Kallø Slot og tilliggende Len (Dipl. Nr. 67); i Bondeoprøret 1441 stod han ved Kongens Side, og da Bøndernes Hovedfører, Henrik Tagesen (Reventlov), havde haft Andel i Bjørnholm, skjænkede Kongen derpaa ($^{12}/_{6}$ 1441) hans til Kronen forbrudte Andel til Otte Nielsen, ligesom han kort efter ($^{5}/_{9}$) forlenede ham og Hustru paa Livstid med Grenaa Kjøbstad m. m. (Dipl. Nr. 69); samtidig blev han i Anledning af Kongens Kroning i Stockholm slagen til Ridder.

Omtrent samtidig med de festlige Kroningshøjtideligheder paa Kjøbenhavn Slot i Eftersommeren 1445 blev han endelig Rigshofmester.

At Otte Nielsen paa Grund af sin Embedsstilling, sine store Ejendomme og Forleninger og sine Familieforbindelser har udøvet en stor Indflydelse, er sikkert nok; men vel stor Indflydelse tillægger hans Biograf ham dog maaske, naar han lader ham saa godt som ene afgjøre Rigets Skjæbne i de følgende Aar som Hovedmanden for, at man efter Kong Kristoffers pludselige Død afværgede Knud Henriksen (Gyldenstjernes) Valg til Konge trods den unge Dronnings Medfølelse, og lader det være ham, der sætter igjennem, at Tronen tilbydes Hertug Adolf af Slesvig og efter dennes Afslag sættes paa Grev Kristiern af Oldenborgs Hoved, saa „at det saaledes er ham, som det i en væsentlig Grad skyldes, at det oldenborgske Hus kom paa Danmarks Trone“ (S. 143; jfr. S. 138). — Hele dette Afsnit (S. 139 ff.) er et af de mest velskrevne i Forf.'s Værk; men desværre véd man altfor lidt til her at slaa noget fast. Rigshofmesterens Stilling i hine Tider var vidt forskjellig fra en moderne Førsteministers. Som Medlem af Raadet kunde han gjøre sin Indflydelse gjældende; men officielt var han endnu ikke under Kongeledighed Raadets eller Regeringens Fører; som saadan ansaas den Gang under saadanne Forhold Ærkebispen som Raadets fornemste Medlem[1]). At den Tanke er opstaaet, at sætte en indenlandsk Adelsmand paa Tronen, hviler alene paa Hvitfeldts Autoritet, der som bekjendt ikke engang vil nævne Navnet, som imidlertid findes hos den yngre Hamsfort, der øjensynlig er i det mindste en af Hvitfeldts Kilder[2]). „Hr. Otto Nielsen, der ledede Raadets Forhandlinger om denne Sag, stemte dette for at tilbyde Hertug Adolf af

[1]) Hist. Tidsskrift 4 R. III, 253.

[2]) Script. rerum Dan, VII, 241, den yngre Hamsforts fynske Bispekrønike. Her staar dog blot, at Enkedronningen var tilbøjelig til at ægte Knud Gyldenstjerne, men at det hindredes af Raadet. — Hv., S. 843. — Om Hv.'s Forhold til Hamsfort se Fort. til Hv.'s Bispekrønike og H. Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 692.

Sønderjylland Tronen“, siger Forf. S. 140. Men hvorfra véd Forf. dette saa bestemt? Han angiver i al Fald ikke en eneste Kilde. „De samme Udsendinge“, fortsætter Forf. senere, „der formodentlig med Hr. Otto Nielsen i Spidsen havde forhandlet med Hertug Adolf, begave dem derefter til Grev Kristiern.“ — Denne „Formodning“ er dog temlig tvivlsom, og Forf.'s Fremstilling styrkes ikke ved, at Otte Nielsen ikke engang var tilstede ved den endelige Overenskomst med Grev Kristiern i Haderslev d. 1. Septbr. „Men Forholdet til Sverig“, siger Forf., „var af en saadan Beskaffenhed, at hans Nærværelse i Kjøbenhavn og vel endogsaa hinsides Sundet var absolut nødvendig.“ Mulig har Forf. Ret; men ogsaa dette er kun en Formodning, og Resultatet bliver altsaa, at vi i Virkeligheden ikke vide det allermindste om Rigshofmesterens personlige Stilling til Sagen. Det kan være rimeligt nok, at Hovedet for en af Landets mægtigste Adelsætter ikke med Glæde har kunnet se en anden mægtig Adelsæt komme paa Tronen; men mere have vi ikke Ret til at sige. For øvrigt blev Knud Gyldenstjernes Søster Sofie faa Aar senere gift med Otte Nielsens eneste Søn Erik.

At Otte Nielsen stod i høj Gunst hos Kristiern I, fremgaar tydelig af alle de Efterretninger, Forf. har samlet. Han vedbliver at tage indgribende Del i Statsstyrelsen og betænkes med indbringende Forleninger. Desto mærkeligere er det, at Forf. (S. 143—45) kan komme til den Antagelse, at han, der som Rigshofmester har beseglet Kong Kristierns norske Haandfæstning af 2 Juli 1449 (S. 141), ikke skulde have været Rigshofmester i sidste Halvdel af 1449 og 1450, medens han atter var det i 1451. „Forhandlingerne med Sverig“ maa da atter holde for som Grund til, at han paa denne Tid ikke kunde udøve sit Hverv som Hofmester, „hvilket for øvrigt ogsaa var Tilfældet i de første Maaneder af Aaret 1454 og 1455, da Hr. Niels Eriksen (Gyldenstjerne) benævnes som magister curiæ“. Listen bliver da efter Forf.'s Fremstilling højst curiøs: indtil Juli 1449 Otte Nielsen, derpaa en ubekjendt, 1451 og 52 Otte Nielsen, 1454 og 55 Niels Eriksen (Gyldenstjerne); i 1456 antager Forf., at Otte Nielsen er Hofmester indtil 23/8, da Kong

Kristiern fra Kbhvn. Slot i de naadigste og mest anerkjendende Udtryk tillod Hr. Otte Nielsen „fri og kvit at være for al personlig Tjeneste, som han os og Kronen pligtig er, saa længe han lever . . . Og haver vi for saadan den store Umage, som han hertil for vore og Rigens Ærinder haft haver og for hans Alderdoms og Krankheds Skyld, som han befrygter sig daglig at tilkomme, naadelig med Gunst og Kjærlighed og Venskab fordraget hannem vor Hofmester at være, og haver han raadt og undervist os i det Embede hidindtil i alle Maader som en tro Dannemand burde at gjøre sin rette Herre og Konge, saa vi hannem fuldkommeligen takker". Men — 3/4 s. A. var alligevel Niels Eriksen Hofmester (S. 148) og 3/7 allerede Sønnen Erik Ottesen! Med Forf. at lade disse Mænd fungere for Hr. Otte, gaar ikke an. Fejlen ligger i P. Dyrskjøts Afskrift af Kongebrevet (lvj for lij); da kommer den skjønneste Overensstemmelse i det hele: For Aarene 1449 og 50 nævnes ingensteds nogen anden Hofmester end Hr. Otte; vi kunne derfor her ikke tillægge den Omstændighed nogen Vægt, at Hr. Otte i flere Breve fra disse Aar ikke kaldes Hofmester, heller ikke, at den gamle Rigsraad Hr. Henrik Knudsen (Gyldenstjerne) i Halmstadforhandlingerne i Brevskaber nævnes før Hr. Otte; thi med Hensyn til Rigsembedsmændenes Orden i Rigsraadsbreve er der Vaklen; ofte i al Fald tages ikke Hensyn til Værdigheden, men kun til Ancienniteten som Ridder; vi ville senere se det samme gjentage sig med Hr. Otte selv og hans Søn. Sidste Gang, Otte Nielsen i noget Brev nævnes som fungerende Hofmester, er 3/11 1451 (S. 144). 23/8 1452 har han faaet sin Afsked; fem Dage senere (28/8) har Kongen derpaa, ligeledes fra Kbhvn. Slot, fornyet sin Forgængers Brev paa alle 40 Marks Sager for Otte Nielsen, „vor Mand og Raad" (Dipl. S. 83). Paa denne Tid var Kongen altsaa i Kbhvn., men neppe 23/8 1456; i al Fald var han 18/8 1456 i Stege, d. 25 i Stubbekjøbing[1]). — Efter Otte Nielsen følger altsaa som Rigshofmester Niels Eriksen (Gyldenstjerne) fra c. 23/8 52 til

---

[1]) Reg. Dipl. I og Dipl. Chr. I, p. 73.

c. $^{3}/_{4}$ 56, hvorpaa Værdigheden inden $^{3}/_{7}$ 56 gaar over til Sønnen, Erik Ottesen.

Endnu i en længere Aarrække vedblev Otte Nielsen, med Sønnen ved sin Side, at deltage i Statens Anliggender (saaledes i de bekjendte Ribeforhandlinger 1460 og i Forhandlinger med Sverig endnu 1465). — $^{13}/_{12}$ 1454 befalede Kongen ham „vort Fredkjøb op at bære i Jylland“ (Dipl. Nr. 89), hvilket dog ikke tør fortolkes saaledes, at selve Bøderne tilfaldt Hr. Otte, men han skulde i givet Fald tiltale de Skyldige paa Landstinget (jfr. det lignende Brev til Sønnen, Nr. 128). Herpaa turde maaske den Antagelse grunde sig, at Otte Nielsen var bleven Landsdommer i Jylland. Forf. anfører en Retssag fra 1462, hvori han som Landsdommer skal have dømt sammen med Biskop Knud i Viborg o. a. efter Kong Kristierns Befaling i en Strid mellem Kannikerne og Borgerne i Viborg. Da Forf. ingen Kilder anfører (S. 148), har han vel neppe selv set et saadant Brev. Efterretningen stammer fra Mag. Kr. Eriksens Manuskript om Viborg, hvor han ogsaa anføres som Landsdommer 1454. Da denne Landsdommerliste imidlertid er meget upaalidelig, maa man være meget varsom med at følge den. Rent ud benægte Muligheden tør Anm. ikke, men Hr. Otte maa da være fratraadt inden 1467, da han afløses af en anden, og det hele grunder sig dog vist paa en Misforstaaelse, især da han ikke i et eneste Brev kaldes Landsdommer[1]). — Lige saa urimeligt er det at antage, at Otte Nielsen 1466 skulde have tragtet efter Kantordømmet ved Ribe Domkirke; thi han var jo ikke Gejstlig, og Anm. kjender intetsomhelst Exempel paa, at en verdslig Adelsmand, tilmed en gammel Mand med Kone og Barn, kunde opnaa en saadan Stilling før Reformationstiden; de Adelsmænd, der fik Prælatdømmer, vare i Reglen yngre Mænd, og alle havde de faaet gejstlig Uddannelse. Her maa foreligge en Misforstaaelse; den „Hr. Otte Nielsen“, som Kri-

[1]) Jfr. nærmere Anm.'s Udg. af Diplomatarium Vibergense, S. 349 og 351; Indl. S. XLIII.

stiern I anbefaler til Kapitlet, er rimeligvis en helt anden Mand[1]).

Et smukt Minde om sin egen Gudfrygtighed rejste Otte Nielsen sig i Anlæget af Marie Magdalene Kirke, som han lod opføre paa ryddet Skovjord, men som skaffede ham en langvarig Strid med Bispen af Aarhus om Patronatsretten[2]), samt i sit Forhold til Mariager Kloster, blandt hvis Stiftere han særlig fremhæves[3]), ligesom hans Brødre (Stygge, Timme) og hans Svogre (saaledes Familien Krumpen) tidlig nævnes som Klostrets Velgjørere; ogsaa hans Søster Dorthe havde fundet Optagelse i Klostret (Dsk. Mag. VI, 72), til hvilket han alt 1457 i Forening med Sønnen og dennes Hustru skjænkede hele 9 Bøndergaarde og flere Gaarde i Mariager By til Oprettelsen af et Kapel og til Messer „Gud til Lov og St. Marie og St. Birgitte og alle Helgen til Ære" (Dipl. Nr. 97), og disse Gaver forøges jævnlig i den følgende Tid baade af Sønnen og Faderen, især da de 1467 havde ladet opføre et Hus paa Klostrets Grund; saaledes skjænkede Sønnen atter 1475 en halv Snes Gaarde til samme Kapel[4]). Mariager Kloster viser sig saaledes næsten som en rosenkrantz'sk Stiftelse. I det der 1467 opførte Hus trak senere Erik Ottesen sig tilbage i klosterlig Ro, mæt af

---

[1]) Kinch, Ribe By, S. 363—64, hvem Forf. (S. 169) anfører, synes ogsaa at anse Otte Nielsen for en yngre Mand, der først senere blev Rigshofmester. Men Forholdet var jo helt omvendt.

[2]) Forf. S. 150 ff. — Naar Forf. her mener, at „Bjørne og Ulve" endnu da færdedes uantastet paa det øde Land, er dette for Bjørnenes Vedkommende urigtigt; jfr. C. F. Bricka i Hist. Tidsskr. 4 R. II, 841.

[3]) Saaledes i Erik Ottesens Gravskrift i Hornslet Kirke (s. Marm. Dan.); vel nævnes Klostret allerede 1412 (Dsk. Mag. VI, 69; jfr. 66—67); men ogsaa i et Brev fra 1467 (smstds. S. 90) tales om de Velgjerninger, Hr. Otte Nielsen har vist Klostret „fra vort Steds første Begyndelse".

[4]) Dsk. Mag. VI, 90. — Aaret 1457 i Peder Dyrskjøts Afskrift af det første Gavebrev er draget i Tvivl i Dsk. Mag. VI, 239 (jfr. Forf. S. 197). Dog synes Brevene af 1457 og 1475 ikke identiske; 1457 kaldes Erik Ottesen „til Skjern", 1475 „til Bjørnholm"; heller ikke Godset synes at falde sammen.

Dage. Det er rimeligt, at Hr. Otte har gjort noget lignende; fra 1468 af har han aabenbart trukket sig tilbage; Sønnen, der tidligere kaldes „til Skjern“, kaldes fra denne Tid „til (eller paa) Bjørnholm“ og styrer alt. Hans gamle Hustru, Else Krognos, stededes 1470 til Hvile i et Gravkapel ved Graabrødrekloster i Randers, som Hr. Otte havde ladet indrette, og her fandt han ogsaa selv sit Hvilested 7 Aar senere (S. 163). — Ogsaa Helligaands Kloster i Kbhvn. havde nydt godt af hans Velgjerninger, lige saa Viborg Domkirke, der mindedes baade ham og Fru Else saa vel som Sønnen og dennes Hustru som deres Velgjørere[1]).

Havde Otte Nielsen indtaget en mægtig Stilling, gjælder dette endnu mere om hans eneste Søn, Erik Ottesen, der er en af de mest tiltalende Skikkelser fra hin Tid. Neppe meget over 20 Aar gammel, da han blev Ridder, nogle og tyve Aar gammel, da han blev Medlem af Rigens Raad, og neppe meget over 30 Aar, da han 1456 blev Rigshofmester, lægges tidlig de vigtigste Sagers Afgjørelse i hans Haand. Han ledede saaledes fra dansk Side de Underhandlinger, der 1457 bragte Kong Kristiern den svenske Krone, og i den følgende Tid forekommer hans Navn saa godt som ved enhver vigtig Statshandling i Kong Kristierns og en Del af Kong Hanses Tid. Paver og Konger kappes fra hans tidligste Aar af om at vise Hr. Otte Nielsens Søn deres Gunst[2]). Ikke blot

---

[1]) Dipl. Viberg. S. 366. — Om Otte Nielsens og Erik Ottesens 15-aarige Fejde med den voldsomme Lave Brok til Estrup henvises til Forf. S. 152 ff. — Forf. synes her at have overset den samtidige Vise om Niels Paaskesøn og Lave Brok (Sv. Grundtvig III, 611), hvor Otte Nielsen omtales:

Du maatte vel tro hin rige Hr. Otte
og saa vor unge Konge.
Du tro ret aldrig Hr. Lave Brok,
han haver en Ormetunge.

[2]) Se Pavebrevene i Ny kirkehist. Saml. VI, 556—57; jfr. Dipl. Nr. 76. — Forf. synes ikke at have lagt Mærke til, at disse Breve vare meddelte i Ny kirk. Saml. Det fremgaar ogsaa af de i de samme Dage til Kong Kristiern og andre meddelte pavelige Gunst-

fik han, ligesom tidligere Faderen, alle 40 Marks Sager over sine Undergivne overalt i Danmark; men ogsaa Hals- og Haandsretten og al kgl. Ret skjænkes ham i et kgl. Brev af 16 Juli 1457 (Dipl. Nr. 96) „over og med alle hans egne Tjenere i Danmark, saa længe han lever, uden saa skete, at vi bedes nogen Hjælp over alt vort Rige Danmark, da skulle hans Tjenere give den Hjælp saa som andre“, — vistnok et af de tidligste Exempler paa, at der tillægges en Adelsmand denne Ret, der indbefattede den fulde Højhed over Fæsterne, men for øvrigt, som ogsaa Ordene vise, havde nok saa megen finansiel som juridisk Betydning[1]). Og det var et betydeligt Bøndergods, som i Tidernes Løb, dels ved Giftermaal med Henrik Knudsen (Gyldenstjernes) Datter Sofie (Boller), dels ved Arv (Bjørnholm), dels ved Kjøb eller paa anden Maade (Skjern Slot i Middelsom Herred og maaske flere Herregaarde) kom i den mægtige Mands Eje; Forf. anslaar det efter en Skiftedeling (S. 210) til henved 800 Bøndergaarde foruden Hovedgaardene; desuden var han Lensmand paa Skanderborg Slot. Her var meget at dele mellem hans mange Arvinger, men ogsaa meget at skjænke bort af til Kirker og Klostre, hvormed Erik Ottesen ligesom Faderen, som ovenfor paavist, var meget rundhaandet. — Enstemmig lyder denne Mands Ros fra Samtid og Eftertid, fra Folkets Røst paa Tinge, hvor den forsamlede Mængde, Riddere og Svende, Bønder og menige Almue, som Landsting søgte, „takkede Hr. Erik Ottesen Ære og Godt“ (Dipl. Nr. 135), fra Bryllupsvisen, der skildrer, hvorledes Hr. Erik Ottesen (1478) drog til Saxerland at hente Frøken Kristine til sin unge Herres Brud, ret som i sin Tid Ridder Strange drog til Bøhmerland efter Dronning Dagmar; men med størst Alvor lyder den dog fra den gamle katholske Krønike, der melder hans Død: „Han var lige som en Fader for Danmark; hans Mage og Lige saa vi ikke end i denne

---

bevisninger, at Erik Ottesen neppe, som Forf. S. 183—84 formoder, selv har hentet dem fra Rom.

[1]) Jfr. Stemanns Retshist., S. 236.

Dag i Ære, Dygd, Fromhed og alle gode Vilkaar"[1]). — Et smukt Vidnesbyrd om Erik Ottesens Gudsfrygt og hæderlige Karaktér findes ogsaa i de Forord (skrevne $^{18}/_{2}$ 1476), hvormed han har indledet en paa hans Vegne afskreven plattysk Krønike om Danmarks Historie fra Kong Dan til Valdemar Atterdag. Forf. anfører Ordene (S. 205—6); men vi beklage meget, at Forf. (jfr. Rettelserne bag i Bogen) ikke har haft Lejlighed til at underkaste denne Krønike et nærmere Eftersyn; thi om end heri, som Forf. bemærker, „intet særligt findes om Hr. Erik Ottesens egen Slægt, saa at den altsaa, forsaavidt Indholdet angaar, er uden Interesse for nærværende Arbejde", har dog denne Erik Ottesens Interesse for dansk Historie nogen Betydning som en Begyndelse til Slægtens senere saa udstrakte Lyst til at sysle med „lærde Materier". Den er nok for øvrigt en plattysk Bearbejdelse af Thomas Geysmer[2]).

Hvor længe Erik Ottesen vedblev at beklæde Rigshofmesterstillingen, er usikkert. Forf. antager (S. 200), at han beholdt den efter Kong Kristierns Død lige til 1487 eller 1488 (S. 200—4), da han afløstes af Povl Laxmand, uagtet Hr. Strange Nielsen (Strangesen) i en Dom af $^{24}/_{7}$ 1482 kaldes „vor naadige unge Herres (ɔ: Kong Hanses) Hofmester"[3]). — „Hr. Erik Ottesen var paa den Tid til Kalmarmødet", tilføjer Forf.; atter maa saaledes de svenske Sager holde for. Hvitfeldt opfører rigtignok Erik Ottesen som Rigshofmester i den Fortegnelse, han i Begyndelsen af Kong Hanses Historie giver over Rigsraaderne ved Kong Kristierns Død (S. 961—62); men heraf følger neppe andet, end at han har truffet ham som Rigshofmester i Kong Kristierns Tid, og af samme Grund er det formodentlig, at han kalder ham Rigshofmester ved Kalmar-Mødet

---

1) Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 328. Forf. anfører Ordene, men ikke, i hvilken „gl. Krønike", de findes. Den antages (Rørdam, S. 299—300) at hidrøre fra Kanniken Petrus Olai, der som bekjendt levede paa Reformationstiden og var en Tilhænger af den gamle Kirke.

2) Jfr. Sv. Grundtvig, Gl. danske Folkeviser III, 483.

3) Rosenvinge, Gl. dske Domme, I, 17—18. Jfr. Kbhvns Dipl., II, 147.

1483; thi hverken i Fuldmagtsbrevet af 25 Maj (Hadorphs Svenske Rimkrønike II, 316) eller i de følgende herom udstedte Breve (Hadorph 318 ff.), eller i Hyldingsbreve eller Haandfæstninger kaldes han saaledes[1]). Saavidt Anm. har kunnet udfinde, nævnes han ikke som Rigshofmester i noget under Kong Hans udstedt Brev. At han i flere af Brevene nævnes umiddelbart efter de Gejstlige og før Strange Nielsen, er, som ovenfor anført, ikke fyldestgjørende, og det samme var i sin Tid Tilfældet med Faderen efter dennes Afgang. — Strange Nielsen var den unge Hertug (Kong) Hanses Hofmester i Aaret 1480, eller maaske endog den Gang Rigshofmester; thi i et af den unge Hertug (Konge) udstedt Privilegium for Svendborg kaldes han „Magister curiæ regis"[2]). Han maa saaledes vistnok i al Fald have beholdt Stillingen som Hofmester efter Kongens Tronbestigelse. Dette bestyrkes ved flere Omstændigheder. I et Tingsvidne af 16 Maj 1486 omtales saaledes, at noget Gods ikke blev forvunden i Bo Høgs Tid „enten med Kongedom eller med Laasebrev af Hr. Strange"[3]), — hvilket vel turde tyde paa Mandens Embedsstilling (som Rigshofmester eller Rigskansler?). I en forfærdelig slet udgivet Kongedom af Maj 1486 nævnes efter de gejstlige Raader: „hr. stiige wor hofmester hr. rinchitsen hr. Knud trundsen hr. Johan oxe hr. Henrich Meyenstrup hr. Laxmand" (osv.)[4]). Disse Runer skulle formodentlig tydes saaledes: Hr. Strange („st'ãge") vor Hofmester, Hr. Erik Otsen, Hr. Knud Truidsen (Hase) osv. — Saa meget fremgaar i al Fald af dette Brev, at hverken Erik Ottesen eller Povl Laxmand vare Hofmestre i Maj 1486. Indtil nyere Oplysninger kunne gives, antage vi derfor, at Erik Ottesen senest ved Tronskiftet 1481 har nedlagt sin Værdighed og er bleven afløst af Hr. Strange Nielsen indtil 1487 eller 1488,

---

[1]) Saaledes heller ikke i det af Forf. S. 200 Note 3 anførte Brev i Geh. Ark. (efter velvillig Meddelelse af Hr. Arkivsekretær Matthiessen).

[2]) Aktstykker, udg. af Fyens St. litt. Selsk. I, 91.

[3]) Dsk. Mag. IV, 16—17.

[4]) Program fra Ribe Skole 1847 S. 5.

da Povl Laxmand blev Rigshofmester. — For øvrigt vedblev Erik Ottesen, ligesom tidligere Faderen, i længere Tid at deltage i Rigets Styrelse. Han døde i en høj Alder Januar 1503 i klosterlig Ro i Mariager som Stamfader til en mægtig Slægt, med hvem han allerede i levende Live havde skiftet; Bjørnholm var saaledes allerede flere Aar før gaaet over til Sønnen Niels Eriksen, den unge Kristiern II's Hofmester. Kort før sin Død var han (1502) gaaet i Forbøn for den ulykkelige Povl Laxmands Enke og Børn.

Med Erik Ottesen og hans Samtid slutter egentlig denne Del af Forf.'s Værk; men da nogle af hans Søskendebørn (Biskop Niels Stygge, Landsdommer Mogens Munk, gift med Karen Ludvigsdatter Rosenkrantz) kom til at leve længe og netop fik Betydning paa et senere Tidspunkt, er Forf. dels i Anledning af disse Personer, dels paa Grund af Antagelsen af Navnet Rosenkrantz og den kort efter følgende Forandring af Vaabnet kommet til at udtale sig om Familiens Stilling til Tidens to store Begivenheder: Kristiern den II's Fordrivelse og Reformationen. Dette er forsaavidt uheldigt, som disse Skildringer af et Par enkelte i Tidens Begivenheder indgribende Personligheder komme til at staa temlig isolerede, uden at ses i Forbindelse med de øvrige, mere fremtrædende Personligheders Stilling til disse vigtige Spørgsmaal, og hele det mellemliggende Tidsrum, som udfyldes af Erik Ottesens Børn, har Forf. endnu ikke behandlet.

„Familien Rosenkrantz“, siger Forf. S. 245, „spillede en betydelig Rolle i Kong Kristian II's Tid. Der var foruden Biskop Niels (Styggesen Rosenkrantz) hans Broder Erik Stygge, hans Søstersønner Stygge Krumpen (Biskop i Børglum) og Rigens Marsk [1]) Hr. Otto Krumpen, Otto Holgersen (Rosenkrantz) til Boller med sin Stedmoder, den bekjendte Fru Anna Henriksdatter Meinstrup, Oluf Nielsen (Rosenkrantz) til Vallø med sine Svogre Erik Eriksen (Banner) til Asdal og Tyge Krabbe til Bustrup, Niels Ludvigsen (Rosenkrantz) med sin Svoger Lands-

[1]) Det blev han nok ellers først langt inde i Kr. III's Tid, efter Erik Banners Død.

dommer Mogens Munk til Volstrup, Hr. Predbjørn Podebusch, hvis Hustru Vibeke Eriksdatter var en Rosenkrantz og Søster til Mette Eriksdatter, Hr. Eskild Giøes, der var Moder til den berømte Rigens Hofmester, Hr. Mogens Giøe, og endelig Mester Gotschalk Eriksen, der hørte til den Koxbølske (ɔ: slesvigske) Linie af Rosenkrantzerne. Medens denne sidste forblev Kong Kristian tro under alle Afvexlinger og endte sit Liv i Landflygtighed, ere de øvrige for en væsentlig Del Drivfjedrene i det sørgelige Drama, som endte Kong Kristians Regering 1523." — Det undrer Anm., at Forf. i denne Række ikke har nævnt Erik Ottesens Søn, Rigsraad Niels Eriksen til Vallø, Kristiern II's Hofmester ved hans Tronbestigelse, der dog vistnok har haft Indflydelse hos Kongen indtil sin Død (1516). Af de øvrige have Erik Stygge og Niels Ludvigsen kun ringe Betydning, og Forf.'s Slutningsbemærkning er kun delvis rigtig. At en saa aristokratisk Æt maatte være Modstander af Sigbrits Parti, er klart nok; det er ogsaa muligt og rimeligt, at de fleste af dem have deltaget i de Møder, som gik forud for Rejsningen; men lige saa sikkert er det, — hvilket ikke er kommet til at staa med tilstrækkelig Klarhed og Kraft i Forf.'s Fremstilling (S. 247) —, at Erik Ottesens Slægt, saavidt nu kan paavises, intet havde med de yderliggaaende Oprørsskridt at gjøre (uden forsaavidt Predbjørn Podebusk og Tyge Krabbe vare gifte med Efterkommere af ham), de Skridt, hvorved Oprørspartiet gav Bestemmelserne i Kongens Haandfæstning en langt større Udstrækning, end der kan forsvares. Hverken Sønnesønnen Oluf Nielsen (Rosenkrantz) eller Dattersønnen Mogens Gøje eller Erik Banner have vedkjendt sig det første virkelige Oprørsskridt, Mogens Munks Afsendelse til Hertug Frederik, hverken ved deres Underskrift under Brevet (af 21 December 1522) eller ved deres Segl, og de optraadte (som Forf. ogsaa anfører) senere som Mæglere mellem Oprørspartiet og Kongen, indtil Hertug Frederiks og Oprørernes stærke Trusler paa Liv og Gods tvang dem til aabenlyst at slutte sig til Oprøret paa en Tid, da Kongens egen Vaklen havde ladt dem i Stikken og Oprørerne havde hele Magten i Jylland. Af de øvrige Mænd, hvis Navne Oprørspartiet havde haft Fræk-

hed nok til i Forening med hines at sætte i Spidsen for Brevet af 21 Decbr., formodentlig fordi de havde ventet at faa dem med til dette yderliggaaende Skridt, véd man, saa vidt Anm. bekjendt, intet om, hvorledes Otte Holgersen til Boller, Erik Stygge til Matrup og Niels Ludvigsen til Palsgaard have stillet sig til hint yderliggaaende Skridt; ogsaa deres Navn og Segl fattes under Brevet. Af Rosenkrantzer bliver der saaledes kun Biskop Niels Stygge og af Svigersønnerne kun Predbjørn Podebusk, Tyge Krabbe og Mogens Munk samt „Søstersønnen“ Stygge Krumpen tilbage, om hvem det nu kan bevises, at de have deltaget i dette yderliggaaende Skridt, hvortil meget snart slutter sig Ove Vincentsen (Lunge), som Forf. ikke nævner i denne Række, men som ogsaa var gift med en Rosenkrantz fra Engelsholm (S. 215). — Det har saaledes snarere været Sidelinierne, navnlig Ludvig Nielsens og Stygge Nielsens Linier, der have sluttet sig til Oprøret, end Hovedlinien, og dette skal saa meget mere fremhæves, som netop Hovedlinien havde maattet døje haarde Slag af Kristiern II (Anne Mejnstrup, Oluf Nielsen og hans Moder), hvilket Forf. endnu ikke har skildret. Erik Ottesens Aand var endnu ikke udslukt i Mænd som Mogens og Henrik Gøje, Oluf Nielsen og deres nærmeste Slægtninge. — Ludvig Nielsen (Rosenkrantz) derimod skildres af Forf. selv som en voldsom Mand. Det er, som om Fortidens ustyrlige Vildskab langt mindre var dæmpet i Sidelinierne. Hvilke personlige Motiver der her kan have gjort sig gjældende, foruden Bispehovmodet hos Niels Stygge, der efter Forf.'s tildels paa Anm.'s Bemærkninger i Ny kirkehist. Saml. V Bind grundede Skildring sandelig var en lidet tiltalende Person, er det forbeholdt Forf. senere at paavise, om det er muligt, navnlig Tyge Krabbes Forhold til Fiskbæk og lignende Sager, som senere spores[1]).

I Forf.'s Skildring af Mogens Munk er der kommet en vis Vaklen, maaske fremkaldt ved den Omstændighed, at Anm.'s Afhandling om Herredagen 1533 udkom (1873), da Forf. var i Færd med at slutte sit Værk; thi uagtet Forf. ikke anfører

---

[1]) Jfr. Fred. I's trykte Registranter, S. 1 ff.

Anm.'s Arbejde, er det tydeligt nok, at Fremstillingen af Mogens Munks Forhold under Herredagen 1533 er paavirket heraf. Medens Mogens Munk saaledes i Begyndelsen af Forf.'s Værk (S. 39) skildres som en god Katholik og en fremragende Mand, er i Slutningen af Værket ikke blot han, men ogsaa hans Hustru, Karen Ludvigsdatter (Rosenkrantz) fra Palsgaard, blevne Protestanter og Mogens Munks Betydning en Del reduceret. Noget sikkert vides dog ikke om Mogens Munks og endnu mindre om hans Hustrus religiøse Tro. Han har neppe haft noget bestemt Stade i den Henseende; oprindelig hørte han til det ældre Bispeparti; men Forholdet dels til Sønnen Oluf Munk, som for at blive udsét til Biskop i Ribe havde maattet binde sig til Frederik I, dels til Svigersønnen Wulf Pogwisch (der for øvrigt var Katholik) og derigjennem til Kristian III kan have haft Indflydelse paa hans Holdning 1533. Desværre har Forf. ikke kjendt Opløbene paa Viborg Landsting 1531, da Bønderne bortjog Mogens Munk og truede hans Hustru paa Livet; rent ukjendt med dette Opløb burde Forf. dog ikkc have været, da Allen allerede løselig havde berørt det ved Omtalen af Mogens Munks Færd 1523[1]). I nøje Forbindelse med disse Opløb staar Spørgsmaalet om Forholdet til Jens Hvas, og om der har været en eller flere Landsdommere paa den Tid. Det synes, som om Kristiern II har indsat flere samtidige Landsdommere, men at dette atter blev afskaffet ved Regeringsomvæltningen 1523, med andre Ord, at Mogens Munk er bleven stillet noget i Skygge af Kristiern II, og at han først har naaet Stillingens tidligere Glans (ogsaa som Rigsraad) ved Oprøret. Det er ligeledes urigtigt, naar Forf. (S. 271) først lader Jens Thomesen (Sehested) afløse Mogens Munk 1542; thi han havde været ham tilforordnet lige siden 1534, da Kristian III indsatte flere Landsdommere og saaledes tilbageførte Kristiern II's Ordning[2]).

---

[1]) Allen, de tre nord. R. Hist., III, 2, 345—46. — Senere nærmere skildret af Anm. i Hist. Tidsskr. 4 R. V, 331 ff.

[2]) Om disse Forhold henvises for øvrigt dels til Anm.'s ovenanførte Afh., dels til Indl. til Dipl. Vibergense, S. XLVI ff.; om Fjend-

At Mogens Munk ikke, saaledes som Forf. angiver med Paaberaabelse af Begtrup i Genealogisk Arkiv og Gehejme-Arkivets Aarsberetn. II, først blev optagen i Raadet af Frederik I i Slutningen af Juli 1523, men at baade han og Ove Vincentsen (Lunge) allerede kaldes Rigsraader d. 1 Marts, var allerede forlængst oplyst af Allen, inden Forf.'s Værk udkom, og Anm. havde allerede den Gang søgt at godtgjøre, at de ikke vare Raader i Kristiern II's Tid, men maatte antages at være optagne enten af Hertug Frederik eller, hvad der var rimeligere, af selve de oprørske Raader. Senere har dette Tidsskrifts nuværende Redaktør, Hr. C. F. Bricka, gjort nogle Indvendinger herimod[1]. Da Sagen vedrører flere af de Mænd, Forf.'s Værk omfatter, og desuden kaster noget Lys over hele Oprørspartiets Færd, benytter Anm. Lejligheden til at komme noget nærmere ind paa Sagen.

Begtrups Paastand, at Kristiern II har villet lade Rigsraadet uddø, har jeg aldrig gjort til min, saa at den Del af Undersøgelsen kan jeg lade helt ligge; for mig har det kun været magtpaaliggende at paavise den store Rigsraadsforøgelse ved Regeringsforandringen 1523, idet jeg hele Tiden har haft en Følelse af, at det ringe Rigsraadsantal i Kristiern II's sidste Aar kan grunde sig paa Tilfældigheder, at flere Rigsraader vare døde omtrent samtidig eller lignende, og det forekommer det mig, at Hr. Bricka tildels har bevist[2]. Men hvad der

skabet med Jens Hvas, se navnlig F. Hvass, Medd. om Fam. Hvas, IV B.

[1]) Hist. Tidsskr. 4 R. V, S. 28 ff.

[2]) Naar Hr. Bricka a. Skr. S. 55 taler om »den af Begtrup opstillede og af Heise forsvarede Sætning«, maa jeg derfor nedlægge Indsigelse mod Korrektheden af denne Ytring, i det jeg for øvrigt henviser til mine af Hr. Bricka selv S. 29 anførte Ytringer. For øvrigt kan jeg ikke anse Allens senere Ytringer (IV, 2, 56 og 547) om Rigsraadsudnævnelsen 1523 for andet end et (endogsaa temlig slet skjult) Tilbagetog. Paalideligheden af Begtrups Liste er derved i det hele godkjendt, i det Uenigheden kun kommer til at gjælde et Par enkelte. Om dette Antal derfor forøges med Anders Bille eller ikke, har for mig ikke stor Betydning. Men selv om det skulde vise sig, at Allen »med en

ogsaa er bevist (anf. Skr. S. 42 ff.), det er, at Mogens Munk ikke var Rigsraad d. 21 Decbr. 1522, da Oprørerne udstedte deres første Brev. Naar saa hertil kommer, at han i Hertug Frederiks Brev af 29 Januar endnu ikke kaldes Raad (Hv. S. 1198 ff.), men at Ove Lunge bevislig var Medlem af det jydske Raad d. 30 Januar (anf. Skr. S. 43), at en kgl. Skriver d. 9 Februar omtaler Ove Lunge paa en saadan Maade, at han synes ikke at have anset ham for Rigsraad, at derpaa begge nævnes som Rigsraader i et af Oprørernes Breve d. 1 Marts, at Mogens Munk saa vel i dette som i andre Breve fra den følgende Tid (f. Ex. i de to Haandfæstninger) stedse nævnes før Ove Lunge, der, som det ogsaa er bevist (S. 44), ikke kan være udnævnt af Hertug Frederik, fordi Mogens Munk ikke havde kunnet bringe en Udnævnelse tilbage fra Hertug Frederik inden d. 30 Januar, — ja saa kan jeg ikke bringe Sammenhæng i alt dette uden ved at fastholde min tidligere Formodning, at Oprørerne selv have optaget disse gode Venner mellem sig som Medlemmer af Raadet. Undersøgelsen kommer da væsentlig til at dreje sig om to Spørgsmaal, det jydske Raads Beføjelse hertil, og hvorvidt der kan tillægges Ove Lunges Plads efter Mogens Munk nogen Vægt.

Da Hr. Bricka fordrer Bevis for (a. Skr. S. 47), at de jydske Raader 1523 tilrev sig kgl. Myndighed, skal jeg søge at give et saadant Bevis, der for øvrigt ligger i hele Situationen. Som det forfatningstro Parti, der kan byde og befale, der truer de Mænd, der ikke slutte sig til dem, paa Liv og Gods som Oprørere, og som udgjør Landets retmæssige Regering, optræde disse Mænd i deres Breve. I det Øjeblik, der ingen Konge er i Landet, anse de sig ifølge den Tids statsretslige Anskuelser for at have den retmæssige Magt i deres Hænder. Inden den ny Konge er hyldet og har udstedt

---

Sygs Pirrelighed«, i et gnavent Lune, var kommet til at udslynge en uretfærdig Beskyldning mod Begtrup (der for øvrigt den Gang levede og kunde have forsvaret sig), maa jeg nedlægge Indsigelse mod de Konsekvenser, Hr. Bricka (S. 32—33) deraf uddrager for Bedømmelsen af Allens hele Værk.

sin Haandfæstning, er efter den Tids Statsret Slotslovene og dermed den udøvende Myndighed i Rigsraadets Haand; ved Tronledighed „hænger Kaaret til Riget og Regeringens Førelse til Danmarks Rigsraad“ [1]). Jeg maa derfor paa min Side fordre Bevis for, at den gottorpske Hertug officielt kunde udnævne Raader, inden han var hyldet paa Viborg Ting og havde udstedt sin Haandfæstning. Langt nærmere ligger det efter disse Mænds Færd baade 1523 og 1533 at antage, at de selv have anset sig for berettigede til et saadant Skridt; thi vel ere Forholdene 1523 og 1533 ikke congruente, men de ere i høj Grad analoge, for saa vidt som det er de samme Mænd (Tyge Krabbe og Biskopperne osv.), der begge Gange føre Valgkongedømmets Tanke ud til dets yderste Konsekvenser, medens det maadeholdne Parti, Mænd som Mogens Gøje og Oluf Nielsen Rosenkrantz, begge Gange holde igjen. At Oprørspartiet ikke var bange for at forgribe sig paa Kronens Rettigheder, viste de tilfulde 1533; men ogsaa 1523 er der Spor af det samme: d. 30 Januar 1523, altsaa inden der endnu var kommet noget Svar fra Hertug Frederik, samme Dag, som Ove Lunge i et andet Brev første Gang forekommer som Rigsraad, tilbagegiver Oprørspartiet (Biskopperne Niels Stygge Rosenkrantz, Iver Munk, Stygge Krumpen og Jørgen Fris, Ridderne Predbjørn Podebusk, Jakob Lykke, Tyge Krabbe og Peder Lykke) i Viborg Bispegaard Rasmus Klementsen det Gods, som Kong Kristiern tog fra ham og hans Søskende og som hans Fader Niels Klementsen havde kjøbt og pantet; ja hvad mere er, de forpligte sig til ingen at tage til Konge over sig, uden han stadfæster dette deres aabne Brev. Dette har Frederik I ogsaa maattet gjøre (15 Maj)! [2]) Men om der nu end er begaaet nok saa megen Uret mod den lidet hæderlige Niels Klementsens raa og ustyrlige Søn og øvrige Arvinger ved Inddragelsen af dette meget indviklede

---

[1]) Jfr. de oprørske Raaders Brev til Otte Krumpen, Allens Breve til Fr. I og Kr. II. S. 42. — Hist. Tidsskr. 4 R. III, 312 og 313 med Note 1.

[2]) Fred. I's Registranter S. 5. Jfr. Allens Breve og Aktst., I, 26.

Gods, hvor Pantegods, Kjøbegods og Krongods synes at have været i en broget Forvirring, saa angik denne Sag dog i høj Grad Kronen, og man kunde godt have ventet med dens Afgjørelse. — Og nu selve Brevet af 1 Marts, hvori ogsaa Mogens Munk og Ove Lunge nævnes! Rigsraaderne unde de gode trofaste Borgere udi Aars for den tro Tjeneste, Møde, Umage, store Livsfare, Kost og Tæring, de „os og Riget“ (!) gjort have, — at putte alle de fra Aarhus opkrævede kgl. Skatter i Byens Kasse, hvorfor alle Kongens Embedsmænd uden al Forhaling eller ydermere Paaskud skulle udlevere Pengene til Borgerne![1]) Dette synes dog at være at tiltage sig „kgl. Myndighed“.

Den Tanke, selv at optage et Par gode Venner imellem sig, som Rigsraadet bevislig satte i Værk under lignende Forhold 1533, laa saa meget nærmere, som Raadet i Kong Hanses Tid havde haft Indflydelse paa Valget af Rigsraader; ingen kunde optages uden Rigsraadets Raad[2]). Tilstanden under Kong Hans stræbte man i det hele taget at vende tilbage til som en gylden Tid i Modsætning til Kristiern II's; det har ofte givet sig Udtryk i Tidens Statsakter. I ethvert Tilfælde har Kong Frederik ved Haandfæstningens Udstedelse taget mod Mogens Munk og Ove Vincentsen som Rigsraader, medens han selv ingen andre har udnævnt og ikke har foretaget andre Forandringer i det jydske Raads Sammensætning før denne Dag (26 Marts). Først da Kong Frederik den Dag paa Viborg Ting havde modtaget Rigsfanen og var dragen tilbage til Staden, indsatte han strax efter kgl. Regimente med Hofmester, Kansler, Marskalk og alle Embeder[3]). Det samme viser selve Haandfæstningen, hvor Mogens Gøje endnu kaldes Marsk (ikke Rigshofmester), Tyge Krabbe endnu ikke Marsk, men blot Ridder og Raad; Otte Holgersen (Rosenkrantz), Erik Eriksen (Banner), Oluf Nielsen (Rosenkrantz) og Knud Henriksen (Gyldenstjerne), af hvilke i det mindste de sidstnævnte ligesom Mogens

[1]) Hübertz's Aktstykker vedk. Aarhus, I, 121—22.
[2]) Geh. Ark. Aarsberetn. II, 52, Art. 24.
[3]) Øjenvidnets (Utenhofs) Skildring i Dsk. Mag. 3 R. III, 23.

Gøje faa Dage før vare gaaede over til Hertugen, ere endnu ikke Rigsraader; men faa Dage efter Haandfæstningens Udstedelse ere de det. Saaledes kalder Kong Frederik allerede i et Brev til sin Søn Hertug Kristian af 7 April Knud Henriksen (Gyldenstjerne) „vor Raad“ [1]); 11 April og 21 April udstede de Raader, der fulgte Hertug Kristian paa Toget mod Kjøbenhavn, Breve i følgende Orden: Ove Bilde, Jørgen Fris, Mogens Gøje, Peder Lykke, Mogens Munk, Knud Henriksen, Ove Vincentii og Erik Eriksen (Banner) [2]). — Oluf Nielsen (Rosenkrantz) forekommer som Rigsraad d. 1 Juni [3]), men er uden Tvivl optagen samtidig med de andre Jyder kort efter den jydske Haandfæstnings Udstedelse. — De nyoptagne Fynboer begynde derimod først at vise sig efter Kong Frederiks Ophold i Odense 13 Maj og følgende Dage; Lauritz Skinkel forekommer saaledes 17 Juni [4]). — Sjællænderne og Skaaningerne komme senere, saaledes Knud Bille d. 3 August [5]). — Det er den samme Orden af de nyoptagne Raader, som findes i den endelige Haandfæstning af 3 August. I det hele og store findes denne Orden bevaret i Rigsraadsfortegnelserne fra Frederik I's Tid. De nyoptagne Rigsraader sættes bag efter de gamle, Biskopper efter Biskopper, Prælater efter Prælater, Riddere efter Riddere, Væbnere efter Væbnere; men lige saa sikkert er det, at Skriverne ofte tage Fejl, eller at rene Tilfældigheder indsnige sig (ligesom den Dag i Dag, hvor man ved collegiale Underskrifter i Reglen følger Anciennitetsordnen, men ofte rent tilfældig kommer paa en fejl Plads). Dromprovst Knud Henriksen (Gyldenstjernes) Stilling i det ovenfor anførte Brev af 11 April trodser saaledes alle Regler. Især er der en stor Vaklen i Ridderlisten, efter at en Del af disse 1523 optagne Raader paa én Gang, formodentlig ved Kroningen i August 1524, ere blevne Riddere.

---

[1]) Gottorpske Fællesarkiv 47c.
[2]) Smsts. 47g (efter Allens Excerpter).
[3]) Fred. I's trykte Registr. S. 7.
[4]) Smsts. S. 8.
[5]) Smsts. S. 14.

Men den Omstændighed, at disse Mænd omtrent paa én Tid vare blevne Rigsraader og senere paa éns Tid Riddere, turde maaske netop have bidraget til denne Vaklen. Saa meget turde være vist, at man aldrig vil finde disse Mænd opførte midt mellem de ældre Raader. Bedst ser man Forholdet ved netop at lægge Mærke til Slutningen af Rigsraadslisterne, og naar man her ser nye Navne i en bestemt Rækkefølge i flere omtrent samtidige Breve, kan man deraf temlig sikkert slutte sig til Optagelsesfølgen. Indtil videre maa jeg derfor anse det for rimeligst, at Ove Vincentsen (Lunge) er bleven optagen efter (eller samtidig med) Mogens Munk, af selve de oprørske Raader. For øvrigt vil denne Sag, lige som utallige andre, ikke kunne blive endelig afgjort, før man faar et fuldstændigt Diplomatarium for disse Aar, — og maaske ikke en Gang da[1]).

Om Familien Rosenkrantz's Stilling til Reformationen udtrykker Forf. sig (S. 35) paa følgende Maade: „I den forreste Række blandt Forsvarerne af den gamle nedarvede Tro stod i det mindste i Stridens Begyndelse Familien Rosenkrantz, om ikke alle Medlemmer af Slægten saa dog de mest ansete og indflydelsesrige, saaledes Brødrene Hr. Oluf Nielsen til Vallø, D. R. R., og Hr. Henrik Nielsen til Bjørnholm og Brødrene Hr. Otte Holgersen til Boller, D. R. R., og Hr. Holger Holgersen

---

[1]) Anders Bille kaldes i Udskriften til et Brev af 10 August 1522, altsaa i Kr. II's Tid, »vor Mand og Raad« (Bricka a. Skr. S. 52). — Hans Stilling i Rækken, efter Otte Krumpen, Johan Oxe, Johan Urne, Vincents Lunge (Hdf. af 3 Aug. 1523; jfr. Dommen over Niels Brahe 1525, i Fred. I's tr. Reg. S. 72; Odense Reces 1527 i Rosenvinges Gl. dske Love, IV, 140), kunde tyde paa, at ovennævnte Mænd ogsaa vare optagne i Raadet i Kr. II's Tid. Men i andre Breve, f. Ex. i Recesserne fra 1533 (Rosenv. IV, 145 f.), staar han længere nede i Rækken, endogsaa efter Oluf Nielsen Rosenkrantz, der bevislig først er optagen i Fr. I's Tid. Men i den ældre faste Rigsraadsrække har jeg aldrig fundet A. Bille opført; jeg er derfor indtil videre mest tilbøjelig til at antage, at han først er bleven Rigsraad 1523, og at Udskriften i Brevet af 10 Aug. 1522 beror paa en Fejlskrift (jfr. Bricka, S. 50, Anm.).

til Boller samt Biskoppen i Børglum Niels Styggesen tillige med flere paa den Tid mægtige Mænd, der ved Svogerskab vare knyttede til Slægten, saaledes Hr. Tyge Krabbe, D. R. M., Hr. Predbjørn Podebusk, Hr. Axel Brahe, Mogens Munk, Landsdommer i Nørrejylland, og Ove Vincentsen Lunge, der alle vare Medlemmer af Rigens Raad og alle gifte med Døtre af Familien Rosenkrantz.“

Ogsaa her er Forf. kommen til at sige for meget. Otte Holgersen døde, inden Striden her til Lands var ret begyndt, saa at hans Stilling til den religiøse Strid bliver af mindre Betydning. Oluf Nielsen var ganske vist Katholik, men hans senere Færd (1533) viste tilfulde, at han forstod at underordne Hensynet til Religionen under Hensynet til Rigets Ve og Vel, og i Modsætning til Tyge Krabbes og Bispepartiets hensynsløse Færd sluttede han, Erik Ottesens Sønnesøn, sig i det afgjørende Øjeblik til Erik Ottesens Dattersøn, den lutherske Rigshofmester Mogens Gøje, og til Erik Banner[1]). Hvorledes det forholder sig med Holger Holgersens og Henrik Nielsens religiøse Tro, skal Anm. indtil videre lade staa hen; de hørte ingenlunde endnu til Rigets ledende Mænd i Kong Frederiks Tid, om de end havde Forleninger; Døden bortrev dem begge i en forholdsvis ung Alder, inden de havde faaet Sæde i Rigets Raad; i et meget indholdsrigt Brev af 23 Marts 1534, som Forf. forhaabentlig vil faa Lejlighed til at optage i den følgende Dels Diplomatarium, udtaler Hr. Henrik Rosenkrantz, da Lensmand paa Gulland, sig for øvrigt til sin Svigerfader Anders Bille meget haanlig om Tyge Krabbes Frygt for at forgribe sig paa Kirker, selv om de i militær Henseende stod i Vejen for en Borgs Forsvar[2]); at Hr. Henrik i sin Ungdom 1522 var bleven Ridder af den hellige Grav, viser heller ikke noget med Hensyn til hans senere Tro; det samme var Tilfældet med Hr. Mogens Gyldenstjerne; men denne viste senere i sit Liv neppe nogen Vedhængen ved Katholicismen. — Ogsaa blandt

---

[1]) Hist. Tidsskr. 4 R. IV, 634 ff.

[2]) Adelsbreve Fasc. 53, kgl. Bibl. (Uddrag i Allens Exc. 53. s. 1, p. 338—46).

de anførte rosenkrantzske Svogre er der nogle, hvis Stilling til Katholicismen er tvivlsom, saaledes Hr. Axel Brahe; at hans Hustru, Sofie Holgersdatter Rosenkrantz, lod sin unge Brodersøn, den senere saa bekjendte Jørgen (Ottesen) Rosenkrantz, gaa i Skole hos Lutheranerne i Malmø, tyder ikke paa et afgjort katholsk Sindelag, ligesom Axel Brahe ogsaa i en skriftlig Kilde stilles sammen med Mogens Gøje og Erik Banner som en af de Stormænd, der først sluttede sig til Reformationen, noget, der dog maaske er et for stærkt Udtryk, siden han paa Herredagen 1533 syntes at slutte sig til det katholske Parti i Religionssagen[1]). — I det hele taget er det overordentlig vanskeligt at bestemme de enkelte Adelsmænds og Rigsraaders religiøse Standpunkt, naar man ikke har ganske utvivlsomme Vidnesbyrd for Haanden. En stor Mængde Afskygninger fandt Sted i Anskuelser i denne bevægede Tid. Lige som i vore Dage var det den Gang sjældent at finde de „rene Standpunkter“. Nogle vare gammeldags Katholiker af Vane, men overfor Kirken lige fuldt sociale Røvere. Man forbavses stadig ved at se Inkonsekvensen i mange af disse Mænds Færd; selv have de ikke mærket den, fordi de stode midt i Bevægelsen og endnu ikke kunde overskue den; det kan man først bag efter. Lyst til Kloster- og Kirkegods gjorde mangen en katholsk-sindet Adelsmand til Lutheranernes Medskyldige i denne Henseende.

Forf. vil desuden (S. 22 ff.) i Navnet Rosenkrans, som først optages paa denne Tid, se en Protest fra den katholsksindede Familie mod Reformationen. Forf. mener nemlig (S. 29 ff.), at Rosenkransen først findes optaget som Hjelmtegn paa denne Tid, og at Navnets Antagelse først finder Sted i Følge Frederik I's Forordning af 6 December 1526 om Antagelsen af faste adelige Tilnavne. I begge disse Henseender kan Anm. dog ikke være ganske enig med ham. At det oprindelige Hjelmtegn kun har været to Vesselhorn, saaledes som det ses af Ridder Johannes Nielsens Segl (Tab. I, 1), er klart nok; men en Udsmykning finder tidlig Sted, snart under andre

[1]) Dansk Mag. III, 104; Ny kirkehist. Saml. II, 284; jfr. »Herredagen 1533« S. 204 (Hist. Tidsskr. 4 R. III, 425).

Former, snart paa en saadan Maade, at der ikke synes at være Grund til heri at miskjende Rosenkransen, saaledes allerede i Ridder Niels Iversens Segl 1397 ff. (Tab. I, 4) og maaske ogsaa i Ridder Otte Nielsens 1433 (Tab. I, 10), ligeledes i Erik Ottesens af 1468. I dennes Børns Segl findes Rosenkransen meget tydelig paa Fru Kristine Eriksdatters 1506 (Tab. III, 7), paa Ridder Niels Eriksens 1500 og 1503—4 (Tab. III, 10; 11) og hos dennes Søn Oluf Nielsen „Rosenkrans" 1528. Tilvisse have disse samme Mænd ogsaa brugt andre Segl, hvor Rosenkransen ikke findes. Det maa vel saaledes siges at være hos Hovedlinien, at dette Hjelmsmykke efterhaanden har udviklet sig til Rosenkransens Form. Men det første Udspring til den findes vistnok allerede i det ældste Segl, vi kjende: en rosetlignende Figur, der paa en ejendommelig Maade er anbragt imellem eller ovenfor Hornene (Tab. I, 1 og 2); især betegnende er i denne Henseende Erik Timmesens Segl af 1471 ff. (Tab. II, 7) og ligeledes Niels Timmesens af 1477 (Tab. II, 5). Denne rosetagtige Figur eller Stjerne findes ogsaa ofte anbragt paa de øvrige Segl, selv hvor der ingen Hjelmtegn findes, i Begyndelsen vistnok rent dekorativt.

Rosen og Rosenkransen kan efter Anm.'s Mening derfor ikke helt afvises i ældre Tid. Især synes den fremtrædende hos Erik Ottesen og hans Æt. Naar et senere opstaaet Familiesagn lader Rosenkransen blive skjænket „Ridder Erik" af Paven i Rom, er det derfor ikke umuligt, at det er Erik Ottesen, Sagnet sigter til, i det Sagnet har forklaret Rosenkransens Tilværelse i Navnet og Vaabnet paa sin Vis. Og naar Hovedlinien vilde antage et fast Tilnavn, laa vistnok Hjelmsmykket nærmest. Den skaktavlede Skraabjelke og Vesselhorn med Paafuglefjedre førte ogsaa en Linie af Friserne; vilde man adskille sig fra dem, laa netop Rosenkransen nær. Naar dette er sket, vides ikke med Vished; kun maa det fastholdes, at det er sket inden Kongebudet af (6) December 1526 om faste Tilnavnes Antagelse. I det Brev, hvorved Hr. Henrik Nielsen (til Bjørnholm) 1522 optages som Ridder af den hellige Grav, kaldes han allerede Hendrik Rosenkrantz, saa han er den første, som nu vides at være kaldt saaledes. Vel mener

Forf. (S. 33), at Navnet her ved en Anakronisme er tilføjet af Afskriveren, Peder Dyrskjøt. Dette er dog neppe rimeligt, især da Hr. Holger Holgersen til Boller i et Kongebrev af 6 Januar 1525 ligeledes kaldes saaledes, og naar Forf. (S. 36) forklarer dette af, at man vidste, at et Paabud om faste Tilnavne kunde ventes (hvilket dog først kom henved to Aar senere), saa maa det dog anses for højst usandsynligt, for ikke at sige umuligt, at det kgl. Kancelli skulde give sig til at døbe Folk med Navne, de eller deres Slægt ikke selv førte. Dertil kommer, at Holger Holgersen ikke blot kaldes Rosenkrans i dette Brev af 6 Januar[1]), men ogsaa i et Brev af Februar s. A.[2]), og Henrik Nielsen i et Brev af 21 Septbr. s. A.[3]), medens for øvrigt ingen af Familiens andre Medlemmer, saa vidt vides, endnu kaldes saaledes. I det mindste disse to Mænd maa saaledes antages at have ført Navnet inden (6) Decbr. 1526, eller ogsaa maa det ikke have været ualmindeligt at benævne Slægten saaledes.

Et lignende Tilfælde har man fra samme Tid med Gyldenstjernerne. En Gren af denne Familie kaldte sig Hak efter deres Mormoder Kirsten Hak, saaledes baade Mester Anders Hak, der faldt i Slaget ved Svendstrup 1534, og hans Broder Erik, Lensmand paa Akershus i Grevefejden. Først efter Forordningen af Decbr. 1526 optage de, ligesom de øvrige, Navnet Gyldenstjerne, men kaldes i private Breve endnu efter den Tid ofte Hak, hvorfor baade Hvitfeldt og selv Historikere fra den nyeste Tid have gjort to Par Folk ud af dem. Gyldenstjernernes Hovedlinie, og da navnlig den bekjendte Knud Henriksen (Gyldenstjerne), senere Biskop i Fyn, havde imidlertid inden Decbr. 1526 begyndt at kalde sig, eller at kaldes, med et Slægtsnavn — „van Stern“; saaledes kaldes Knud Henriksen i Breve fra August 1526[4]). Her har man saaledes

[1]) Dsk. Mag. VI, 7–8.

[2]) Adlers Bidrag til Ribe Hist. Nr. 10, S. 16 (Program fra Ribe Skole 1847).

[3]) Fred. I's (trykte) Registr. S. 92.

[4]) Smsts. S. 106 og 110. Jfr. Script. R. D. VII, 241: Canutus Stellaureus, vel, ut se ipsum in quibusdam litteris vocat, de aurea Stella.

Exempel paa en Slægt, hvis ene Gren begyndte at kaldes efter Skjoldet (Stjernen), ligesom Rosenkranserne efter Hjelmtegnet, medens andre af Slægten begyndte at føre (eller kaldes med) andre Navne. At dette kunde medføre Forvirring, er indlysende. Anm. er derfor tilbøjelig til at antage, at netop disse to Tilfælde, maaske forstærkede med flere lignende, nu ukjendte, har virket til at fremkalde det kgl. Bud af (6) December 1526, som Forf. desværre kun har kjendt efter den foreløbige Omtale i Herredagsforhandlingerne i Odense, ikke efter selve den udstedte Reces, hvor Bestemmelsen lyder saaledes:

„Ville vi ogsaa, at alle Riddermændsmænd her udi Danmarks Rige, som ikke have stadfæste Tilnavn, skulle tage og udvælge dem stadige Tilnavn udi saa Maade, at de, som føre ens Skjold og Hjelm, skulle have ens Tilnavn, paa det at man udi Fremtiden kan spørge, hvilken nogen ærlig ridderlig Gjerning gjør i Marken, eller andensteds, som udi andre kristelige Kongeriger Sæd er“ [1]).

Rigsraaderne fulgte for største Delen strax Budet. I et i de samme Dage (6 Decbr.) udstedt Brev forekomme saaledes, foruden tidligere brugte Slægtsnavne, følgende nye Benævnelser: Albert Ravensberg, Henrik Sparre, Oluf Ulfstand, Holger Ulfstand, Mourits Sparre, Oluf Rosenkrants, Truid Ulfstand, Johan Bjørn, Niels Henriksen Arnfeld, Erik Banner, Niels Lunge [2]). Af de i Brevet nævnte verdslige Raader er der kun to, som endnu ikke have noget Tilnavn, Mads Eriksen (Bølge) og Erik Eriksen. Neppe vil man, saa vidt Anm. har lagt Mærke til, finde nogen af disse Mænd tidligere nævnte med disse Tilnavne, ikke en Gang Brødrene Ove og Niels Vincentsen, uagtet deres Broder Vincents dog i længere Tid havde ført Navnet Lunge. Allerede 7 Januar omtales „Christopher Hwittfeld, som kaldes Otzen“, og saa fremdeles [3]). Mon virkelig ikke i

---

1) Løst indlagt i Fr. I's Reg. (Dske Kong. Hist. Nr. 13), jfr. Ny dske Mag. V, 207. [Nu trykt i Kong Fr. I's dske Reg. S. 347.]

2) Ny dske Mag. V, 211—12.

3) Fr. I's trykte Reg. S. 126 ff.

det mindste nogle af disse Familier allerede tidligere skulde have baaret disse Navne, selv om de enkelte Mænd endnu ikke kaldtes eller skrev sig med Tilnavnet? De have i ethvert Tilfælde haft alt paa rede Haand!

De samme Mænd, der ere blandt de første, som nævnes med Navnet Rosenkrans, have ogsaa foretaget en betydelig Udvidelse af Vaabnet ved Optagelsen af de to Løver, nemlig Hr. Henrik Nielsen til Bjørnholm, der ifølge en Meddelelse af Stiftamtmand Kammerherre Rosenørn i Randers (S. 31 Anm.) har anbragt dem paa sit Vaaben i Tirstrup Kirke med Aarstallet 1535, og hans Broder Oluf Nielsen til Vallø, der fører dem i sit Vaaben 1540 (Tab. IV, 8). Senere findes de ogsaa hos Otte Holgersens Børn. Forudsat, at Vaabnet i Tirstrup Kirke virkelig skriver sig fra 1535 og ikke er senere tilsat, bliver Henrik Nielsen, saa vidt nu vides, den første, der har anvendt dette Vaaben. Kammerh. Rosenørn sætter Løvernes Optagelse i Vaabnet i Forbindelse med Henrik Nielsens Værdighed som Ridder af den hellige Grav, „thi Løven blev netop optagen som Skjoldmærke for at betegne Pilegrimsfarten til det hellige Land". Anm. skal dog dertil bemærke, at det ikke var alle Riddere af den hellige Grav, der optoge Løven; i al Fald var det, saa vidt Anm. bekjendt, ikke Tilfældet med Mogens Gyldenstjerne og hans Efterkommere. Dette forklarer heller ikke, hvorfor de andre Rosenkrantzer optoge Løverne i deres Vaaben. Henrik Nielsen døde ugift ved en ulykkelig Hændelse, lige som han skulde modtage sin Brud, og efterlod sig intet Afkom, og selv om man vilde antage, at Broderen Oluf Nielsen havde arvet ham og derfor optaget hans Vaaben, forklarer det i al Fald ikke, hvorfor Otte Holgersens Børn gjorde det samme. For disses Vedkommende kunde man tænke paa den store norske Arv, der paa Reformationstiden tilfaldt dem; thi i det mindste en Del af denne Arv skrev sig oprindelig fra Kong Hakon Hakonsens uægte Datter Agnes, fra hvem Otte Holgersens Moder gjennem adskillige Slægtled nedstammede. Men dette forklarer ikke, hvorfor Brødrene Henrik og Oluf Nielsen ogsaa optoge Løverne. Det forekommer derfor Anm., at T. Becker vistnok har Ret, naar han (Orion I,

62—63) sætter Optagelsen af de to Løver i Forbindelse med Sagnet om, at Rosenkrantzerne gjennem „Prins Stygge“ og hans engelske Brud nedstammede baade fra den danske og den engelske Kongeæt.

Vi henstille disse Bemærkninger til den ærede Forf.'s Opmærksomhed, i det vi atter udtale det Haab, at det maa lykkes Forf. at faa Værket fortsat, saa at Erik Ottesens Efterkommeres Liv og Færd kan blive skildret. Hvor vigtige omhyggelige biografiske og genealogiske Værker ere for den historiske Granskning, hvor lidet vi endnu i den danske historiske Litteratur have af den Slags Værker, hvor vanskeligt og møjsommeligt det er at danne sig et nogenlunde klart Billede, selv af de mere fremtrædende Personligheder og deres Færd, — det har enhver, der har syslet med en Tids Historie, en levende Følelse af. Ethvert betydeligere Bidrag til at afhjælpe dette Savn vil derfor af Historikeren blive modtaget med Tak; men naar, som i dette Tilfælde, den skildrede Æts Virkning strækker sig gjennem Aarhundreder og paa mange Punkter viser sig i hele Folkets Historie, da faar Værkets Fortsættelse Betydning ikke blot for Fagmanden og for Efterkommerne, men, direkte eller indirekte, ogsaa i langt videre Kredse.

A. Heise.

L. Daae: Norges Helgener. Christiania 1879.

Er der Noget, som skulde kunne og vel ogsaa bør forsone Tanken med den Uret, der som et Led i den lange Kjæde tilføjedes vort Fædreland 1814, maa det være Skuet af den Lykke og Blomstring, der er falden i det unge Norges Lod. Og kunde end dette vort Broderlands vidunderlig udviklede materielle Kraft fremkalde et lille Suk ved Tanken om, hvor haardt vor Vanmagt kunde have blot nogen forøget Styrke nødig, er Forholdet paa det aandelige Omraade dog frit for endog en saadan Følelse og et saadant Savn. Thi her er den for begge Lande gjensidige Fordel saa aabenbar, at Kappelysten, som Forholdene fremkalde, villig erkjendes for at være

det, den er, en kraftig og ønskelig Spore til Fremadstræben og Sammenligning.

Kaste vi da et hurtigt jævnførende Blik paa den historiske Videnskabs Kaar og Gjerninger her og hist, maa det visselig erkjendes, at der vil fordres baade Kraft, Tid og Midler for at indhente vort Broderfolk, der i sit Diplomatarium og sine Rigsregistranter er naaet langt frem paa Veje, som vi endnu knap have betraadt. Og kan det end maaske indrømmes, at de større Masser, der vilde blive at overvælde hernede, muligvis indeholde nogen Forklaring og, om man vil, Undskyldning for Forsømmelsen, gives der dog ogsaa uden for disse Foretagender Omraader, hvori vi vilde gjøre godt i at tage Exempel af vore nordlige Frænder.

Et Arbejde, hvortil det saaledes fattes os paa et jævnbyrdigt Sidestykke, er den nys udkomne Bog af Professor L. Daae i Christiania om „Norges Helgener“. Forf. forstaar herved i Hovedsagen kun de norskfødte Mænd og Kvinder, der have vundet Helgenry; men det er ikke saa meget deres historiske Existens, han har gjort til Gjenstand for Undersøgelsen, som de Sagn, Myther og overtroiske Meninger, der knyttede sig til dem. Det er med andre Ord en Skildring, her bydes, af Folkets mythedannende Virksomhed, der med eller uden Grundlag af historiske Fakta udformer Forestillingerne om de ideelle Magter, som Folkebevidstheden trænger til at holde sig for Øje. Som rimeligt er, viser det sig da, at en slig Virksomhed er saa langt fra at ophøre med den egenlige saakaldte Mythologis Nederlag over for den kristne Lære, at den tvært imod fortsætter sig lige ned i vore Dage. Men medens den nu om Stunder har en overmægtig Modstand at bekæmpe, blomstrer den under den katholske Kirkes Vinger gjennem hele Middelalderen med en Frodighed, der frejdig lader den svinge sig ud over de Hensyn til fysisk og historisk Rimelighed, som den nedarvede Overlevering i sine andre Former dog nødtvungen viger for[1]).

[1]) Om Mythen i Forhold til Sagn og Historie sml. Paludan-Müller: Om Chr. Barnekov (Indbydelsesskrift for Nykjøbing Kathedralskole 1870) S. 17 ff.

I det altsaa den daværende Kirke bøjede sig ned til Folkene, uddrog den af den kristne Lære om Talsmanden, „der træder frem for os“, Troen paa de Helliges Forbøn hos den himmelske Fader og imødekom derved den opskræmmede Samvittigheds Trang til et formildende og ligesom kvindeligt Element i Guddommens ophøjede Majestæt. Og tillige aabnedes der med det Samme en saa at sige større Fortrolighed mellem Støvet og Lyset, idet Svælget mellem dem udfyldtes med den Slags Væsener, som Mennesket ynder at skabe sig, nemlig sit eget forskjønnede og udfyldte Billede. Atter en Gang som forhen befolkedes altsaa Himmelen med ideale Menneskeskikkelser, svarende til de Enkeltes, til Samfundenes og til de vexlende Tiders Behov og udstyrede med mangfoldige Smaatræk, der gjenspejlede Yndlings-Forestillingerne. Fra forskjellige Sider: den hellige Historie, den gamle Mythologi, de levende Sagn eller den frie Digtning dannedes nye Kredse af Myther omkring de forskjellige hellige Personer til rigt og overflødigt Udvalg for den Enkelte.

Ingen af Nordens Helgene er et saa klart Exempel paa det Sagte som Kong Olaf den Hellige af Norge, hvem Prof. Daae derfor ogsaa med fuld Føje helliger Halvdelen af sin Bog (S. 15—133, 227—28). Det Givne var her en kraftig og hensynsløs Natur, der med voldsom Haand greb ind i Tidens Gang og fandt sin Død paa selve den Valplads, hvorfra Sagen, han kæmpede for, netop ved hans Undergang svang sig sejrrig op. Her saas paa den ene Side en Troskab til Døden, som om Frelseren selv havde levet sit Liv om endnu engang mellem Fjeldene, og følgelig udmaledes Legenden til alt større Lighed med Vor Herres eget Jordeliv[1]), og paa den anden Side aabenbaredes her den stormende Manddoms Kraft, som vore Forfædre fandt bedst og klarest udtrykt i Thorsmythen. Altsaa blev ogsaa den hellige Olaf lige til det Ydre en fornyet Udgave af den gamle Tordengud[2]), hvem han følger efter ikke alene i fortsat Kamp mod Troldene, Livets onde Magter, men ogsaa i

---

1) Daae S. 93 f.
2) Daae S. 106 f., N. M. Petersen: Nordisk Mythologi S. 318.

naadig Varetægt af det fredelige Livs Idrætter, fornemmelig Søfarten[1]). Til disse uensartede Elementer fra Kristendom og Hedenskab kom endda nye Træk hentede fra andre Steder[2]), hvis Ophav hidtil til Dels ligger i det Skjulte, saaledes som naar han gjøres til Gjenstand for sin egen Broders unaturlige Had[3]), hvad der er lige saa fjærnt fra den virkelige Historie som fra de ældre Beretninger om Forholdet mellem Brødrene Olaf d. Hell. og Harald Haarderaade[4]).

Men en Mythe, der i sig samlede Billedet baade af Kristus og af Thor, maatte for den troende Nordbo nødvendigvis have en Tillokkelse som intet andet Lignende. Derfor naaede ogsaa snart[5]) Hellig Olafs Navn vide om i alle de nordiske Riger, og Prof. Daae har den Fortjeneste virkelig at have paavist, at det er Olaf den Hellige, som maa regnes for den første og egenlige fælles skandinaviske Skytshelgen[6]). Rundt om i Norge, Danmark og Sverig, i Bilandene og i Udlandet, hvor Nordboer færdedes, fandtes Helligdomme til hans Ære, og navnlig i Sverig ere Vidnesbyrdene om hans Dyrkelse mangfoldige og have bevaret sig længst i Folkelivet. Ja selv fra det svenske Kongehuses Side er der et lille Minde om S. Olaf tilovers i et liturgisk Arbejde, hvorpaa den katholske Konge Sigismund erhvervede pavelig Bekræftelse, og som gik ud paa at forherlige

---

[1]) Daae S. 67 f.

[2]) Saaledes Vandresagnet om Kirkens Opførelse ved Jætten, hvis Navn det lykkes at udfinde, Daae S. 36 f.

[3]) Daae S. 102 f., hvor de anførte Kildesteder maaske nærmest henvise Sagnet til Lybek og Danmark, hvad der kunde tyde paa en Gjenklang af Historien om Eriks og Abels Brodertvist.

[4]) Se f. Ex. Munch i Langes Norske Tidsskrift for Videnskab og Literatur 3. Aarg. S. 140.

[5]) Et iøjnefaldende Exempel herpaa er det, at Gyda, Ulf Jarls Søster og Jarl Godwins Enke, saa tidlig som en Gang i Tiden 1057—66 skjænker en Gave til S. Olafskirken i Exeter (Kemble: Cod. dipl. ævi Sax. IV, 264, Nr. 926, Freeman: The Norman conquest II 352 Noten. Disse Henvisninger skyldes Cand. jur. Steenstrups Velvillie). Kirken nævnes hos Daae S. 57.

[6]) Saaledes S. 48 ff., 89. Noget Lignende paastaas af Langebek i D. Mag. III, 5.

Sverigs Skytshelgene og deriblandt S. Olaf[1]). Et tilsvarende Vidnesbyrd fra den papistiske Reaktion efter Reformationen er det, at Maria den Blodige af England 1557 lod en Dramatisering af S. Olafs Legende opføres paa Skuepladsen[2]).

Men ellers synes dog Helgenens Anseelse efterhaanden i Katholicismens senere Tid her i Norden at være trængt noget tilbage til Bedste dels for den hellige Erik i Sverig dels for Kong Knud i Danmark, saa at ikke han længer alene, men alle 3 Konger til sammen regnes som de egenlige skandinaviske Rigshelgene[3]). Grunden hertil kunde være Bestræbelsen efter at hævde de enkelte Rigers Selvstændighed inden for Foreningen paa alle Omraader, men. er vel rimeligere en Følge af Helgendyrkelsens økonomiske Betydning. Den Kirke, der nemlig var saa lykkelig at have en ret kraftig Helgen, nød godt baade af Gaver og Pilegrime, saa at Kirken berigedes og dens gejstlige Betjening opnaaede en videre Virkekreds og lykkeligere Kaar. Valfarter inden Lands og uden Lands bleve med Tiden en hyppig Bestanddel af Testamenter og forskjellige Overenskomster, hvor det paa én Gang gjaldt om at forsone Gud og Mennesker, saaledes ved Forlig i Anledning af Drab. Tingen blev saa almindelig, at Pilegrimen ligefrem blev en Næringsdrivende, næppe vel just af den allerheldigste Art, i det Mindste ikke, hvis man tør tro den livlige, men ikke smigrende Skildring, som Peder Plade giver af „hine Staadere, som icke nu lenger maa gaa til S. Jacob och andersteds Pilegrims Gong“ [4]).

Medens nu altsaa i Sverig den hellige Kong Olaf ligesom trak sig tilbage for Kong Erik, synes han til Bedste for denne at have maattet give Slip paa en Del af sine egne Myther[5]). Paa samme Maade bemægtigede sig ogsaa den islandske Helgen

---

[1]) Officia patronorum regni Sveciæ, hvoraf nævnes Udgaver fra 1616 til 1751, se Warmholtz: Bibl. hist. Sveo-Gothica, IV, 114 f.

[2]) Daae S. 227.

[3]) Saaledes i et Gavebrev af 1497 til Trondhjems Domkirke, Daae S. 51[4], sml. S. 130 og Note 2.

[4]) Peder Plades Visitatsbog ved S. Grundtvig, S. 114.

[5]) Daae S. 129 f.

Thorlak andre Dele af samme Sagnkreds[1]), og i den Nord-Hollandske Landsby Wormer synes Hellig Olaf at være smeltet sammen med Stedets Helgen, S. Odulfus[2]). Dog vedblev S. Olafs Dyrkelse fremdeles rundt om i Sverig, hvor hans Navn er knyttet til mangfoldige Steder[3]), og hvor han selv hist og her endog forvandles til en lokal Helgen[4]), og som en nordisk S. Jørgen følger han eller hans Fane med de Svenske i Striden mod de vantro Russer[5]). Om det imidlertid var et Bevis paa gammel Kjærlighed, at Svenskerne 1563 røvede hans Helgenskrin og slæbte hans Hjælm og Sporer med sig fra Trondhjem til Stokholm[6]), turde dog vel være tvivlsomt.

Den forholdsvis større Fattigdom paa Minder her i Danmark Vest for Øresund om S. Olaf turde maaske antyde, at han tidligere her end i Sverig har maattet vige Højsædet for den nationale Helgen. Men at han i fjernere Tider i ikke ringere Grad har været æret her til Lands, synes at fremgaa af en saadan Omstændighed som den, at Reval, der endnu som et Minde om sin danske Oprindelse fører Danmarks tre Løver i sit Vaaben, og som paa Esthnisk kaldes Tana Lin eller de Danskes By, har S. Olaf til Skytshelgen[7]). Efterretningerne om, at Kong Erik Ejegod lod bygge Kirker S. Olaf til Ære

---

1) Daae S. 202.

2) Zaanlandsch jaarboekje v. 1845, S. 101 ff. (St. Odulphus en de Zeeman).

3) Man behøver i den Henseende kun at raadspørge et Arbejde som Tunelds Geographie öfver Sweriges rike, hvor Registeret alene vil yde fornøden Vejledning.

4) Saaledes i Lunkinde i Skaane; se herom bl. A. Follin: De parocia St. Olavi in Scania sita. Lundæ, 1816, 4°, S. 15 f.; Linnés Skånska resa (ny Udg. S. 120 f.), Kirkehist. Saml., 3 R., II, 576 o. fl. St.

5) Daae S. 67.

6) De opbevares der endnu i det historiske Museum og findes aftegnede i Dahlbergs Svecia ant. & hod. I. og i Sveriges historia ved Montelius o. A. III, 267. Det Hele, navnlig Sporerne, henhører aabenbart til en ridderlig Paradedragt fra det 15de eller 16de Aarhundrede.

7) Radowitz: Gesamm. Schriften I, 98; sml. Daae S. 55. „Danopolis" i Script. rer. Dan., I, 285.

saa vel i Aarhus som i Visby[1]), ere des værre mindre vel sikrede, medens for øvrigt disse Bygningers Beliggenhed umiddelbart ud til Stranden ganske passer til deres Skytshelgens Rolle som de Søfarendes himmelske Værge[2]). I den senere katholske Tid synes hans Dyrkelse her til Lands dog at have taget et nyt Opsving[3]), og i Kæmpevisen spiller han endnu en Rolle; men i det senere Folkesagn turde han dog næsten være forsvunden, om det end angives, at han gjennemsejler Bakken ved Skuldelev[4]). Men Sagnet er her saa aabenbart norsk i sin Tone, at det kun vanskeligt hævder sin Plads i den danske Samling[5]).

Om alt dette og meget mere af maaske endog større Værd og Interesse er det, at Hr. Prof. Daae i en tiltalende Fremstilling har i den her anmeldte Bog fremlagt det rige Udbytte af et Studium, der vidner højt om Forf.'s Flid og rent ud overvælder ved et forbavsende Litteraturkjendskab. Og dog er det saa langt fra, at der er lagt an paa at blænde, at tvært imod Træk ere forbigaaede, som ellers kjendes fra Sagn- og Saga-Literaturen. Det er et ikke almindeligt Maadehold, der

---

[1]) Pontoppidans Atlas, IV, 10 f. Strelows Guthiland. Chronica, 140 f., sml. Bergmann: Gotland och Visby 1858, S. 25.

[2]) Som „patronus nautarum" optræder ellers oftest S. Nicolaus af Bari og ligeledes S. Clemens.

[3]) Daae S. 54 f., ogsaa udenfor Norden findes et tilsvarende Exempel, ib. S. 69.

[4]) Thieles Folkesagn, II, 27 (2. Udg.).

[5]) Anderledes stiller sig Forholdet let, hvor Erindringerne kunne knytte sig til bestemte ydre Fremtoninger. Ved Lundby paa Taasinge fandtes der saaledes et Olafs Kapel med Helligkilde og Helgenbilled, som Bønderne om Foraaret førte rundt om Markerne for at faa Held med Sæden. Efter en Gang at have gjort sin Tjeneste blev Billedet imidlertid sat ind hos en Bonde i Ovnen og gik der uforvarendes op i Luer. En saadan Skjødesløshed med Helligdommen henviser Begivenheden til Tiden efter Reformationen (Lund: Beskriv. af Thorseng, S. 38—39, paa Grundlag af en Beretning fra 1709 af Præsten Lucoppidan, som findes i Langebeks Collectanea i Geh. Arkivet, sml. Thieles Folkesagn, I, 162 f. [2. Udg.]).

herved lægges for Dagen, men Lønnen udebliver heller ikke i Læsernes udelte Glæde ved det, som ydes. Det er derfor kun en aldeles individuel Forkjærlighed, som bringer Anmelderen til at omtale sit Savn af en Redegjørelse for Beretningerne om Olafs Erobring af Grønland[1]), da der deri dog muligvis kunde findes nogen Hentydning til de nordligste Egne af Norge[2]).

At i hvert Fald andre sagnagtige Fortællinger om Grønland, forklarede paa denne Vis, kunne finde en tilfredsstillende Tolkning, synes at kunne siges med nogenlunde Sikkerhed i Anledning af den tidt og ogsaa her omtalte Beretning om Skindbaadene, der 1505 hang paa Indersiden af Muren over den vestre Indgang til S. Halvards Kirke i Oslo. I det nemlig Olaus Magnus[3]) kalder disse Smaating for Bytte fra Kong Hakons Tog mod de Grønlandske Egne, og da der dog maa have været nogen Grund til at ophænge saadant paa det hellige Sted, mindes man om Kong Hakon Hakonsøns Løfter til Paven om at gjøre Korstog mod sine hedenske Naboer, der dernæst i et Brev fra Paven af 1252 18/11 betegnes med Navnet Sambitæ[4]). Som allerede bemærket af Keyser[5]) forstaas herved naturligst Lapperne i det nuværende Norges nordlige Dele, der kalde sig selv Sabme eller Same[6]), og i hvis Land samme Kong Hakon

---

1) Findes bl. A. i Grønlands hist. Mindesmærker, II, 237 ff., III, 444 ff.

2) Sml. F. Krarup: Zeniernes Rejse til Norden (Geogr. Tidsskr., II), hvor ovenstaaende Bemærkninger egenlig hørte hjemme, men bortfaldt af Hensyn til den knebne Plads.

3) Ol. Magnus: De gentibus Sept., L. II, c. 9 (Udg. 1599) S. 48 („De scorteis s. coriariis navibus piraticis Grundlandiæ") jfr. Grønlands hist. Mindesm., III, 464 ff.; Daae, anm. Skrift, S. 188; Munch: Norske Folks Hist. i Unionst., II, 106[1]; Maurer i Die zweite deutsche Nordpolarfahrt, I, 235[1] o. fl. St.

4) Dipl. Norv., I, 34, cfr. I, 19, 29, 36.

5) Keyser: D. Norske Kirkes Hist., I, 391.

6) Friis: Lappisk Mythologi, I, Fort. vj; sml. Rask's Saml. Afhandl., I, 108. Maaske ogsaa Adam af Bremens Sembi (II, 59, ex recens. Lappenbergii ed. Pertz, S. 92) naturligst oversættes ved disse Samer. At end videre Lapperne i sin Tid brugte saa lette Baade, at f. Ex. en Mand kunde løbe med dem, synes at fremgaa af Sagnet i

byggede Tromsø Kirke[1]). Vel frafaldt Keyser selv denne Forklaring[2]), overvældet af P. A. Munchs Modgrunde[3]), men formentlig med Urette. Thi har Munch end Ret i, at Folket i Samland kaldes med det samme latinske Navn som det her anvendte, har et sligt Sammentræf dog Intet at sige over for Middelalderens ja endogsaa senere Tiders forvirrede geografiske Benævnelser og Opfattelser. Naar saaledes et Udtryk som Dacia Ripensis kan oversættes ved Ribe i Danmark[4]), behøves der næppe flere Prøver paa dette uheldige Forhold. Og naar Munch end videre finder de daværende Forhold i Samland særlig egnede til at passes ind i nærværende Sammenhæng, da maa han dog selv tilstaa, at der bliver en Tvetydighed tilbage i Pavens Overdragelse til den norske Konge af det, som mulig maatte erobres, medens dog hele Samland allerede forud var tilsikret Pavens egne trofaste Tjenere, de tyske Riddere. Og eftersom Pavestolen netop den Gang efter Legaten Vilhelm af Sabinas Hjemkomst maatte være saa temmelig paa det Rene med Forholdene her oppe i Nord, vilde en slig Tvetydighed være en aabenbar og paagribelig Tvetungethed, som i hvert Fald simpel Klogskab maatte fraraade. Da end videre dertil kommer, at det Bevissted, som Munch paaberaaber sig, kun er af tvivlsom Sikkerhed[5]), bliver hans i Forvejen dristige Udvej endnu mere anfægtet. Den naturligste Forklaring bliver derimod vist nok den, at Kong Hakon har opnaaet Tilladelse til at fejde paa sine nordlige Naboer[6]) i Steden for at drage til

---

Friis: Lapp. Myth., II, 124, og endnu tydeligere af Zenos Meddelelser i den Retning (Grønlands hist. Mindesmærker, III, 566 f.).

[1]) Hak. Haks's Saga, cap. 33 (Norges Konge-Sagaer ved Rygh, II, 451).

[2]) D. Norske Kirkes Hist., II, 887.

[3]) D. Norske Folks Hist., IV, 1 B., 33[1].

[4]) Sml. Pontoppidans Danske Atlas, I, 4.

[5]) Sml. Töppen: Gesch. d. Preuss. Historiographie, S. 4—5.

[6]) Nidaros (?) nævnes som en Stad, der ligger i Hedningernes Nærhed, Daae: Norges Helgener, S. 217. Den svenske Mission i Margretes Tid (Handl. rör. Skand. hist., XXIX, 20 ff.) viser dog, at i hvert Fald de svenske Lapper vedbleve at være Hedninger. Sml.

det hellige Land, og at de Kampe og Kjævlerier, som foruroligede Grænseegnene ved og efter 1250[1]), ere betragtede som Opfyldelse af Løftet. En saadan Tydning vilde ogsaa afgive en gyldig Undskyldning for Pavehoffets Overbærenhed med Kongens Uvirksomhed.

Den stadige Stigning paa Tallet af Helgene gjorde det til en Nødvendighed for Kirkens Overhoved efterhaanden at skærpe Betingelserne for Optagelsen, saa at man fra det 13de Aarhundredes Begyndelse af i Regelen ikke længer troede at kunne nøjes med at lade Folkets egen Mening som forhen selv uden pavelig Bekræftelse være nok til at forskaffe en Afdød Navn og Værdighed som Helgen[2]). Og da de nordiske Lande først saa sent indtraadte i den ordnede Kirke, er det et forholdsvis mindre Antal af anerkjendte Helgene[3]), der have haft hjemme hos os. Da Folket imidlertid uden Hensyn til kanoniske Regler vedblev og vedbliver[4]) at regne uskyldig Forfulgte eller ualmindelig Ulykkelige for særlig berettigede til Erstatning i det andet Liv, bliver Rækken af hellige Mænd og Kvinder fra de nordiske Riger ikke mindst af den Grund dog anselig nok. Og da endvidere ualmindelige Gaver eller paafaldende Adfærd kunne forekomme Menigmand at antyde en Forbindelse mellem Vedkommende og Aandeverdenen, er atter her en Udsigt aaben til et vist Helligheds Skin[5]). Af saa-

---

Joh. Magnus's Ord opbevarede i Jac. Ziegleri Schondia (A. Krantz: Regnorum Aquil. chronica, 1583, S. 482).

1) Hakon H's Saga, c. 271 (Norske Konge-Sagaer ved Rygh, II, 406).

2) H. F. Jacobson i Herzogs Real-Encyclopädie, VII, 329.

3) At Hovedmængden af vore Helgene tilhøre Tiden 1000—1200, har Rosenberg ogsaa gjort opmærksom paa i Nordboernes Aandsliv, II, 28—29 Noten.

4) Om det saa er Tudsen, maa den have Erstatning for sit hæslige Ydre, men faar at trøste sig med Ædelstenen, som den skal skjule i sit Hoved. Om Sympathien for de Forfulgte, der over for den straffende Retfærdighed kan antage uhyggelige og usunde Former, kan Politiet afgive Vidnesbyrd af daglig Erfaring. Sml. Beneke: Von unehrlichen Leuten, S. 150 f.

5) Sml. en Beretning af Bjørnstjerne Bjørnson om den norske Bonde Vis-Knut, i Ude og Hjemme, 1878, Nr. 30—33.

danne uegenlige Helgene — ogsaa af den Grund uegenlige, at de kunne forekomme den Dag i Dag — anfører Forfatteren en Del, i det han rettelig har forstaaet sin Opgave som Historien om det norske Folks mythedannende Virksomhed. Men ogsaa af rigtige kirkelige Helgene, hvis Reliquier opbevaredes, og til hvis Minde der byggedes Kapeller o. desl., har han frelst Navnene paa Adskillige, om det end under Tiden heller ikke er mere end det Samme, der endnu er os levnet. Om den hellige Thorlof vides saaledes ikke mere, end at et Kapel var indviet til ham[1]), og om vi end tro at kunne gjøre opmærksom paa, at hans Navn, latiniseret til Thorlaus, ogsaa forekommer paa et mærkeligt Reliquie-Gjemme[2]), bliver hans Levned her paa Jorden os dog lige ukjendt.

Paa en hel anden Maade forholder det sig med en anden af de her behandlede Personer, Ærkebisp Eysten af Trondhjem. Som Forkæmper for Kirkens Overgreb over for Kongemagten var hans Navn vel bekjendt i Live, og efter hans Død blev det en let forklarlig Bestræbelse hos hans Efterfølgere at faa ham anerkjendt som Helgen. Men lige saa forklarlig er ogsaa Kongernes Modstand herimod, saa at den langvarige Kamp om dette Spørgsmaal bliver en mærkelig Styrkeprøve mellem de to Modstandere[3]). Den Udførlighed, hvormed denne Kamp er skildret i det her anmeldte Værk, er en god Prøve paa den Rigdom af nyt Stof, de senere Tider have tilført den norske Historie, i det nemlig det samme Æmne findes efter Tidens Kaar udtømmende behandlet i Suhms og Schiønings Forbedringer til den gamle danske og norske Historie (S. 449 f.).

Men ikke blot paa nøjagtig og vidtskuende Benyttelse af det Forhaandenværende, men ogsaa paa dets kritiske Prøvelse giver den foreliggende Bog smukke Beviser. Af den Art skulle vi især nævne Undersøgelsen af Sunniva-Legenden[4]), hvor dog ogsaa Prof. S. Bugges smukke Bidrag til Løsningen særlig bør

---

[1]) Daae S. 193.
[2]) D. Mag., III, 3. (S. 8—9 forvexles han med S. Thorlacus.)
[3]) Daae 171 ff.
[4]) S. 151 ff.

ihukommes. Ligeledes følger man med Glæde Udviklingen af Sagnene om ranede og sunkne Kirkeskatte, hvorved der bliver Lejlighed til ogsaa at henvise Fortællingen om Undergangen af Valdemar Atterdags Bytte fra Visbys Erobring til de uhjemlede Sagn[1]). Ogsaa modtager man med Paaskjønnelse den paaviste Anvendelse af Ordet „mild" i andægtig Ihukommelse af voldeligt Omkomne[2]). Et Spørgsmaal bliver det dog maaske, om ikke ogsaa Ordene „hellig" og „sanctus" hyppigere bør opfattes med en ligeledes noget lempet eller ændret Betydning.

Endog Aristides fik at føle, at udelt Ros i levende Live har sine Torne saa godt som nogen Rose. Prof. Daae bør da ogsaa mærke, at han lever blandt Mennesker; men f. Ex. beklage sig over, at man ikke har faaet en mere almindelig Oversigt over Helgendyrkelsen i den norske Kirke, vilde dog atter være alt for urimeligt, eftersom det er noget Andet, Forf. har tilstræbt, og noget Bedre, han har opnaaet. Derimod turde det være velgrundet at beklage Savnet af et Register til en Bog, der er udarbejdet og samlet med saa stor Omhu og Flid, og paa hvis Udstyrelse der fra Forlæggerens Side er vist en Rundhaandethed, der har prydet Bogen med 3 Lithografier af nogle højst interessante gamle Afbildninger.

Frederik Krarup.

L. Daae: Geistliges Kaldelse i den norske Kirke efter Reformationen. En historisk Afhandling. Christiania 1879 (ɔ: 1878). 98 Sider.

Den norske Kirke har siden Reformationen i saa mange Maader delt Vilkaar med den danske, at det, naar Uligheden ikke bestemt foreligger eller paavises, i Almindelighed kan forudsættes, at Forholdene væsentlig vare de samme. Vel blev der ikke ligefrem givet den danske Kirkeordinans Lovskraft i

---

[1]) Daae S. 73 ff.

[2]) S. 195, sml. Monumenta hist. Germ. vernacula lingva, II, 554[3].

Norge (1539), idet der nemlig her blev overdraget Superintendenterne en discretionær Myndighed til at ordne Forhold, hvorpaa Kirkeordinansens Bestemmelser ikke passede, dog under Forbehold af senere at søge kongelig Stadfæstelse paa de trufne Ordninger[1]); men i de fleste Ting kom dog Kirkeordinansen til Anvendelse, og da den norske Kirke i Christian IV's Tid (1607) endelig fik sin egen Ordinans, kom denne, som rimeligt var, kun til at adskille sig fra den danske i saadanne Punkter, hvor de stedlige norske Forhold absolut krævede Forandring; forøvrigt bestod Forskjellighederne kun i Optagelsen af enkelte Bestemmelser, som ved specielle Lovbud eller Kongebreve havde vundet Lovskraft siden Udstedelsen af den danske Kirkeordinans. Om Indførelsen af ny Principer i den kirkelige Lovgivning var der ikke Tale. Det samme gjælder ogsaa de senere Kirkelove for Norge, og da navnlig Norske Lovs 2den Bog (1687), — indtil Adskillelsen kom 1814, hvilken dog hidtil ikke har fremkaldt nogen gjennemgribende Forskjel i de kirkelige Forholds Udvikling i de tvende Riger.

Med Hensyn til det Spørgsmaal, som ovennævnte Skrift omhandler, staar man i Norge netop paa samme Punkt som hos os. Den efter Enevældens Indførelse gjængse kongelige Besættelse af de gejstlige Embeder bestaar endnu der som her; men der har i begge Lande hævet sig Røster for Indførelsen af Menighedsvalg — altsaa en Tilbagevenden til Tilstanden før 1660, da Menighederne i begge Riger gjennem Valgmænd havde en overvejende Indflydelse paa Præsteembedernes Besættelse. Forslagene i denne Retning have dog vakt Betænkelighed, og som et Udtryk for disse kan nærværende Skrift uden Tvivl nærmest betragtes, skjønt det ingenlunde er tendentiøst, men simpelt hen lægger de historiske Kjendsgjerninger til

---

[1]) Den danske Kirkeordinans, Bl. XCI. Faktisk blev det dog ikke saa meget Superintendenterne som Lensmændene eller disse to Embedsmænd i Forening, og i vigtigere Tilfælde særlige kongelige Kommissærer, der udstedte Forordninger (Rettebøder), som senere modtog kgl. Stadfæstelse. Dette gjælder saaledes Forordn. af 28. Maj 1584, der bl. a. netop angaar Præstevalget (Paus, Gl. kgl. Forordninger, S. 409—15).

Rette, og dèt saa klart og overskueligt, at enhver uden Vanskelighed selv kan fælde en Dom.

Afhandlingen, der er en øget Omarbejdelse af en Række Artikler i det norske „Lutherske Ugeskrift“ (1869—70), giver forøvrigt ikke Anledning til mange Bemærkninger, og det endda kun lidet væsentlige. Naar Forf. saaledes (S. 4) siger, at Overhøringen af de valgte Superintendenter kun omtales en eneste Gang i Danmark, da er det et vel stærkt Udtryk; thi foruden Niels Palladius omtales ogsaa Biskop Peder Thøgersen i Viborg 1571 udtrykkelig som examineret af Universitetets Professorer, og om flere andre bruges Udtryk, der tyde paa det samme[1]). S. 6 omtales Biskop Hans Reffs Resignation (1537), og der henvises til en Afskrift af dette Aktstykke; men Originalen findes, og den er tilmed for flere Aar siden trykt[2]). Ved Omtalen af Provsteembedet (S. 11) savne vi Omtale af og Henvisning til de ret mærkelige Bestemmelser derom, som findes i den bergenske Biskop Anders Fos's Synodalia for 1584[3]). Ligeledes burde vel ved Præstevalget den særlig norske Forordning af 28de Maj 1584 have været nævnt, da den regulerede dette Forhold. S. 15 omtaler Forf. Patronatsretten til Præstekald som meget hyppig i Danmark allerede ved Reformationens Tid. Den Gang var den i Virkeligheden dog kun sjælden; men senere — dog egentlig først i det 17de Aarhundrede — blev den ganske vist meget almindelig. S. 27 omtales i Noten en kgl. Forordning om Præstevalg af 23de Marts 1617, og under denne Datum findes rigtignok en saadan Forordning aftrykt hos Paus. Men det er dog en Fejltagelse, da Forordningen først er udstedt den 23de Marts 1620, som det kan ses af Originaltrykket og andre paalidelige Kilder[4]). Naar Forf. S. 86 anfører den norske Kirkeordinanses Forbud, mod at

---

[1]) Se Rørdam, Kbhvns. Univ.-Hist., 1537—1621, II, 199.

[2]) Se Rørdam, Historiske Kildeskrifter, I, 232—3.

[3]) Nicolaysen, Norske Magasin, II, 93—4. Jvfr. Rørdam, Hist. Kildeskrifter, II, 548—9.

[4]) Se Kirkehist. Saml., 3. R., II, 182—3. I Regesta diplom. hist. Dan., II, 1. vil man finde Forordningen anført baade under Nr. 5682 og under Nr. 5896.

Præsterne i trange Aar maatte „give deres fattige Kapellaner Forlov og faa dennem Høkrogen[1]) i Munden“, saa burde det sidste besynderlige Udtryk vel have været forklaret ved Henvisning til de Oplysninger, Prof. Sv. Grundtvig giver derom i sin Udgave af Peder Plades Visitatsbog, S. 191.

Som man vil se, vedrøre disse Smaabemærkninger dog ikke Hovedsagen. Af en Historiker af Professor Daaes Sagkundskab og Nøjagtighed kunde man vente, at alt væsentligt tilstrækkelig var taget i Agt, og denne Forventning vil ogsaa ved Læsningen findes stadfæstet. Selvfølgelig kunde der hist og her være gaaet mere i det enkelte; men til Hensigtens Opnaaelse er den Korthed, hvormed Forf. i det hele har fattet sig, vistnok den formaalstjenligste. Ogsaa for danske Læsere vil Afhandlingen, paa Grund af den ovenfor omtalte Lighed mellem norske og danske Forhold, befindes lærerig.

H. F. Rørdam.

A. L. J. Michelsen: Von vorchristlichen Cultusstätten in unserer Heimath. Eine antiquarische Mittheilung. Schleswig. 1878. 8vo.

Idet Tacitus i sin „Germania“ omtaler forskjellige af de nordlig boende germanske Folk, skriver han i det 40de Kapitel saaledes: „Saa findes der Reudigner, Avioner, Anglier, Variner, Eudoser, Suardoner og Nuithoner, værnede ved Floder og Skove. Hos hvert enkelt af disse Folk er der intet Mærkværdigt, men i Fælledsskab dyrke de Nerthus, det er Jorden som Moder, og troe, at denne antager sig Menneskenes Anliggender og drager om til Folkene. Paa en Ø i Oceanet findes der en hellig Lund og i den en indviet Vogn, som er tilhyllet i et Dække. At turde røre ved den forbeholdes en eneste Præst. Han mærker, naar Gudinden er tilstede i

---

[1]) Forf. skriver „Hokragen“ (Originalen har: Høkraagen).

denne Helligdom, og følger efter hende med stor Ærbødighed, naar hun drager ud, trukken af Køer. Da er der Frydedage og hellig Høitid paa alle de Steder, som hun værdiger sit Gjæstebesøg. Ingen Krige begyndes da, da gribes der ei til Vaaben; alt Jern holdes indelukket; da er Fred og Rolighed alene kjendt, alene elsket, indtil den samme Præst leder den af Omgang med de Dødelige mætte Gudinde tilbage til den hellige Lund. Derpaa bliver Vognen, Dækket og, om man tør troe det, Guddommen selv toet i en lønlig Sø; herved gaae Trælle til Haande, som strax druknes i den samme Sø. Deraf kommer en hemmelighedsfuld Rædsel og hellig Uvidenhed om, hvad det maa være, som kun sees af dem, der skulle døe."

For saa vidt i den anførte Skildring den Guddom, som var Gjenstand for Folkenes Dyrkelse, bliver kjørt omkring paa en Vogn (*vehiculum*), lader der sig paa forskjellige Steder hos den ariske eller indo-europæiske Race paavise adskillige Analogier. Tilsvarende Skikke findes endnu i Østen hos den indiske Folkestamme ved nogle af Gudernes Dyrkelse [1]), og ogsaa Racens vestlige Stammer have engang kjendt lignende. I Rom blev aarligen Gudernes Moders Billedstøtte paa en Vogn kjørt ud til det Sted, hvor Tiberen optager den lille Flod Almo (nu Aquataccio), og her blev med Billedet ogsaa Vognen afskyllet i Floden [2]). Hos Gallerne fandtes fordum i Byen Augustodunum eller det nuværende Autun et Billede af en tilsvarende keltisk Gudinde, der her dyrkedes som Personifikationen af den undfangende og fødende Naturkraft; Billedet blev sat paa en med Køer forspændt Vogn [3]), omkjørt for at bringe Velsignelse over Agrene og Viingaardene og paa Veien af Folket

---

[1]) Acland, A popular Account of the Manners and Customs of India. London. 1847. p. 93, 132, 133.

[2]) Carpentum, quo vehitur simulacrum, Almonis undis ablui perhibetur. Ammian. Marcellin. XXIII, 3.

[3]) In carpento. Gregor. Turon. Liber de gloria Confessorum c. 77, i Gregorii Episcopi Turonensis Opera omnia. Opera et studio Theodori Ruinart. Luteciæ Parisiorum. 1699. fol. p. 954. Jvnfr. Amédée Thierry, Histoire de la Gaule sous l'administration Romaine. Paris 1840—1847. I, 304.

hilset med Sang og Dands. Da Gotherne i Slutningen af det fjerde Aarhundrede vare gaaede over Donau og havde taget Ophold i Thracien, lod den gothiske Kong Athanarik dem af sine Undersaatter, der efter Ulphilas Tilskyndelse havde antaget den kristne Religion, og som forlode deres Fædres Skikke, forfølge paa alle Maader og lod saaledes ogsaa et Gudebillede, der stod paa en tillukket Vogn[1]), føre omkring foran de Telte, hvis Beboere vare blevne angivne som Tilbedere af Christus, med Befaling til, at de alle skulde falde ned for Billedet og bringe det Offre; de, der vægrede sig derved, bleve tillige med Teltene brændte. Af Olaf Tryggvesøns Saga erfares, hvorledes paa samme Maade et med Klæder dækket Billede af Guden Frey hos Svenskerne, hos hvem han især var Gjenstand for Dyrkelse, ledsaget af Gudens unge Præstinde efter Vinterens Ophør blev kjørt om paa en med Hest forspændt Vogn[2]), allevegne modtaget med Gilder og Slagtoffre.

Hvad angaaer den Ø, hvorpaa efter Tacitus's Vidnesbyrd en lignende Kultus fandt Sted, har der baade i ældre og nyere Tid været dem, der have fundet det utvivlsomt, at denne Ø maatte være Sjælland. I ældre Tid var det især en nu forkastet Læsemaade hos Tacitus, som man i denne Henseende tillagde afgjørende Betydning. Efter denne ældre Læsemaade kaldtes nemlig den Guddom, som havde sin Helligdom paa Øen, ikke *Nerthus*, men *Hertha*, og da man i Sjælland ved Leire havde en Dal, der nævntes „Ertedalen“, og i Nærheden havde en Skov og en lille, skjult Skovsø, nærede man ingen Tvivl om, at Ertedalen egentlig burde nævnes Herthadalen,

---

[1]) *Τί ξόανον ἐφ' ἁρμαμάξης ἑστώς.* Sozomen. VI, 37, i Sozomeni Ecclesiastica Historia. Edidit Robertus Hussey. Oxonii. 1860. II, 665.

[2]) Í vagni. Ólafs Saga Tryggvasonar, Kap. 173, i Fornmannasögur. Kaupmannahöfn. 1825—37. II, 73. Saxo, hos hvem Mytherne om Guden Frey blandes med Sagnene om Kong Frode, »florentissimæ pacis auctor« (den Fredegode), fortæller, hvorledes Høvdingerne efter dennes Død i tre Aar lode ham kjøres omkring paa en prægtig Vogn (*regali vehiculo*). Sax. Gram. Hist. Dan. Ed. Müller & Velschow. I, 256.

idet den havde været Gudinden Herthas Dal, ligesom man snart vænnede sig til at nævne den nærliggende Skov som den hellige Skov og at udlægge Skovsøen, eller Vithe-Sø, som den hellige Sø. I det forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af det nærværende blev dette især udviklet af Anchersen i hans Skrift om „Herthadal ved Leire i Sjælland", af Münter i dennes Afhandling om „Leire i Sjælland" og af Vedel Simonsen i hans „Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder", hvor han yttrede: „Hvad som af Alt forekommer mig meest mærkværdigt, er den Omstændighed, at Almuen endnu den Dag i Dag kalder Dalen ved den hellige Sø Ertedal. Havde Almuen kaldet Stedet Herthedal, vilde jeg have troet, at det var et nyere den af en eller anden Reisende opgivet Navn, men netop at den kalder den Ertedal uden Aspiration bestyrker mig tilfulde i min Mening; thi vel har mangen Etymolog brudt Hovedet med dette bortkastede H, ja endog tilsidst troet, at Bøndernes Ertesæd havde givet den Navnet, uden at betænke, at den i saa Fald det ene Aar maatte hedde Erte-, det andet Rug-Dal o. s. v., alt efter som det faldt Bonden ind snart at besaae den med Erter og snart med Rug. Det bortkastede H giver derimod netop Navnet dets gamle, ærværdige Form, thi Gotherne kaldte Jorden Airtha, hvilket efter Zahns tydske Grammatik udtaltes Ærtha, altsaa uden Aspiration, en Omstændighed, jeg troer ikke lidet at bestyrke og understøtte den ovenfor anførte Mening om Sjælland som Herthas Ø" [1]). Efter at det senere er blevet oplyst, at den af Tacitus omtalte Gudinde ikke hed *Hertha*, et Navn, som ikke findes i noget Haandskrift, men *Nerthus* [2]), kunde det synes, at den hele Henførelse af denne Gudindes Helligdom til Sjælland derved vilde være bortfalden.

---

[1]) Vedel Simonsen, Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder. Kjøbenhavn. 1813—1816. I, 2, 167—168.

[2]) *Nerthum*, id est Terram matrem, colunt. Tac. Germ. c. 40. Af Pictet sammenstilles Nerthus med *nrtû*, et af Jordens Navne i Sanskrit (Les Origines Indo-Européennes. Paris. 1863. II, 666.), af Kętrzyński med oldslavisk *nur*, Jord, Land (Die Lygier. Ein Beitrag zur Urgeschichte der Westslawen und Germanen. Posen. 1868. S. 101.).

Men i den nyere Tid vendte den ældre Paastand tilbage i en forandret Skikkelse, idet den nu ikke længer støttedes til Ertedalen ved Leire, men til selve det berømte Kongesædes Navn. Da man nemlig ved Grimm var bleven gjort opmærksom paa, at Ordet *hleiþra* i Ulphilas gothiske Bibeloversættelse bruges til at betegne et Telt — svarende til det nytestamentlige *σκηνή*, det latinske *tabernaculum*[1]) —, hed det sig nu med en Sikkerhed, der ikke stod tilbage for de ældre Forklaringers, ikke blot, at *Hleiðr*, Leires Navneform i Oldtiden, utvivlsomt maatte være det samme Ord som det gothiske *hleiþra*, men at det ogsaa maatte forudsættes som givet, at denne Betegnelse hidrørte fra den gamle Kultus paa den af Tacitus skildrede Ø, hvor Guddommen havde en omkjørt Helligdom, Vognen med Dække over sig. Denne Mening blev i Norden fremført af Keyser i hans Afhandling „Om Nordmændenes Herkomst og Folke-Slægtskab“ og senere nærmere udviklet af Munch, først i hans „Undersøgelse angaaende Danmarks ethnographiske Forhold i de ældste Tider og om Eensartetheden i Danmarks Befolkning“, derefter i det første Bind af „Det norske Folks Historie“. En Identifikation som den nævnte gjorde begge gjerne gjældende, da den kunde afgive et væsentligt Led i deres eiendommelige ethnographiske Theori, hvorefter den nordiske Folkestamme, hvis Indvandring til Skandinavien skulde have fundet Sted over Ålandsøerne og Norden om den bothniske Bugt gjennem Lapland, fra det egentlige Svealand og det norske Hálogaland, fra Mælaren og Throndhjemsfjord var trængt frem nedefter, i Skandinaviens sydligere Egne og navnlig i Danmark fortrængende eller undertvingende og i sig optagende en ældre tydsk eller sydgermansk Befolkning, der tidligere skulde have været bosat her. Denne Hypothese om Nordens ældste ethnographiske Forhold havde, som bekjendt, saaledes vundet Munchs Forkjærlighed, at han atter og atter vendte tilbage til den, og at hans livlige Phantasi tilsidst naaede frem til den æventyrlige Forestilling om, at den postulerede Folkebevægelse skulde være fremkaldt ved Chazarernes

---

[1]) Jac. Grimm, Deutsche Grammatik. Göttingen. 1822—26. I, 603.

og andre tyrkiske Folkeslags Fremstormen i det senere Rusland, hvorved den hidtil der bosatte nordiske Befolkning var bleven bragt til ad hine nordlige Veie at indvandre til Skandinavien, hvor Braavallaslaget nu skulde have fundet Sted som det store, endelig afgjørende Sammenstød mellem de indvandrede Erobrere og den ældre tydske eller sydgermanske Befolkning. I Norge fremsatte imidlertid den nylig afdøde Ludvig Kr. Daa allerede i Aaret 1849 flere meget forstandige, især fra en Betragtning af Naturforholdene hentede Indvendinger mod hele denne ethnographiske Theori, idet han tillige fremhævede, hvorledes Munch under de ikke faa Variationer, hvormed han til forskjellige Tider er kommen tilbage til denne Theori, havde gjort sig skyldig i mere end een Modsigelse, og i den klare „Udsigt over den norske Historie", ved hvis Udgivelse en nyere norsk Historiker har gjort sig fortjent, findes ogsaa ikke uden Grund hele denne Theori opgiven. Hvad særlig den Slutning angaaer, som man havde uddraget af Navnet *Hleiðr*, at nemlig dette skulde vise, at Sjælland fordum havde været beboet af tydske Gother, hvis Sprog oplyste Navnets Betydning, der som Betegnelse for den hellige, tjeldede Vogn var gaaet over paa Stedet, hvor denne Helligdom opbevaredes, havde hos os N. M. Petersen allerede gjort den træffende Bemærkning, at man i saa Fald ogsaa kunde finde saadanne tydsktalende Gother paa Island og i det nordlige Norge; thi paa Island boede Thorkel Svarte i *Hleiðrargarði*, og han stammede fra den saakaldte Hrafnista-Æt, fra Gaarden Hrafnista, nu Ramsta, i Naumdølafylke [1]).

Naar det maa anerkjendes, at de forskjellige Forsøg, hvorved Granskere i Norden have villet godtgjøre, at den af Tacitus omtalte Ø med sin Nerthus-Dyrkelse skulde være Sjælland, ikke kunne kaldes fyldestgjørende, maa det paa den anden Side siges, at de Forsøg heller ikke have været heldigere, hvormed man i Tydskland især har villet stemple Rügen som den omspurgte Ø. Dette har været Tilfældet, baade da efter det tilsigtede

---

[1]) Íslands Landnámabók III, 17, i Íslendínga Sögur. Kaupmannahöfn. 1829—30. I, 172. N. M. Petersen, Samlede Afhandlinger. IV, 13.

Sted hos Tacitus Gudindens Navn blev antaget for at have været Hertha, og ogsaa nu, da hun efter den rette Text er bleven nævnt Nerthus[1]). Ogsaa Rügen har derfor sin saakaldte „Herthasee", en dyb Indsø i Bøgeskoven Stübnitz paa Øens Østkyst; flere Stene i Nærheden af Skovsøen have her ikke mindre end Stene i Omgivelserne ved Leire maattet afgive Støtte for luftige Syner, og endnu hidlokker denne „Herthasee"'s Ry gjerne de Tourister, der besøge Rügen. Men at stemple Rügen som den af Tacitus skildrede Ø er dog ikke mindre vilkaarligt end at finde den i Sjælland, thi det forholder sig i Virkeligheden ikke saaledes, som man har sagt, at Herthaøens Navn er blevet opbevaret i gamle Traditioner paa Rügen, men dette Navn, som var de ældste pommerske Forfattere aldeles ubekjendt, er kun fremkommet som en Frugt af ubegrundet Formodning, efter at man først var bleven vant til at forudsætte, at Tacitus's Skildring gjaldt Rügen, med Hensyn til hvilken Ø det desuden ogsaa kan komme i Betragtning, at den efter de gamle Krønikers Angivelse først paa et langt senere Tidspunkt, i det fjortende Aarhundrede, er bleven heelt løsnet fra Pommern[2]).

Sjælland og Rügen ere imidlertid ikke ene om at have været udhævede som den af Tacitus omtalte Ø. I Oldtiden stredes syv forskjellige Stæder om at have været Homers Fødeby; selv uden Hensyn til Rudbeck — hvis Drømme henførte alt Muligt til det af Mela, Plinius, Ptolemæus og Jordanes som en Ø anførte Skandinavien og saaledes ogsaa ved Gammel-Upsala fandt den skjulte Sø, hvori ifølge Tacitus Trællene fordum druknedes[3]) —,

---

[1]) Som den første Forfatter, der har henført den af Tacitus omtalte Ø til Rügen, kan nævnes Philip Cluverius i hans Germaniæ antiquæ Libri III. Lugduni Batavorum. 1616. fol. p. 107. Af de nyeste Udgaver af Tacitus's Skrift, hvori denne ogsaa af Jac. Grimm foretrukne Forklaring fastholdes, kan anføres: Cornelii Taciti Germania. Mit Anmerkungen von Bernhard Hüppe. Münster. 1868. S. 63.

[2]) Barthold, Geschichte von Rügen und Pommern. Hamburg. 1839—46. I, 113.

[3]) Nos lacum illum (*Blotabrunn*, Plutonis puteum) ad occidentalem templi Upsaliensis adhuc habemus. Rudbeckii Atlantica sive Manheim. Upsalæ. 1675—1702. fol. II, 493.

bliver der, som den følgende Sammenstilling vil vise, et større Antal af Øer, af hvilke hver enkelt har fundet Talsmænd for at have været Nerthus's Helligdom.

Her kunne saaledes først de ældre Forfattere anføres, der fandt det utvivlsomt, at Tacitus's Skildring kun kunde gjælde Helgoland, fordi denne Ø som ingen af de andre kunde siges at ligge „i Oceanet“ [1]). Betydningen heraf bortfalder imidlertid, da det af andre Steder i Tacitus's „Germania“ umiskjendelig fremgaaer, at Udtrykket „Oceanet“ i dette Skrift ogsaa omfatter Østersøen [2]). At der hverken findes nogen Lund eller nogen Indsø paa Helgoland, at allerede Adam af Bremen kunde vidne, at „ikke et eneste Træ“ fandtes paa Øen, maa derimod ikke tale mindre mod at foretrække den end den Omstændighed, at de angelsachsiske Missionærer, da de ved Slutningen af det syvende Aarhundrede landede paa Øen, ikke fandt Nerthus dyrket her, men vel Guden Fosete, efter hvem denne hellige Ø dengang kaldtes Fosetesland.

Ogsaa i Vesterhavet, men nærmere ved Fastlandet hensættes den af Tacitus omtalte Ø af en nyere anseet Gransker, Slesvig-Holsteneren Karl Müllenhoff. Denne var strax bleven opmærksom paa Keysers Afhandling „Om Nordmændenes Herkomst og Folke-Slægtskab“ og sluttede sig gjerne til denne Theori, hvorefter Danmark forhen i Aarhundreder havde tilhørt en tydsk Befolkning, inden denne underkastedes af de erobrende Nordboer, men har dog ikke med Keyser antaget Sjælland for Øen med Nerthus's Dyrkelse, hvilken han derimod vil finde i en af de nordfrisiske Øer ved Eidermundingen og navnlig i Nordstrand. Argumentet herfor bestaaer deri, at medens Romerne overhovedet kun havde den sletteste Kundskab om Østersøen, havde de derimod selv gjort Besøg foran Elben; „derfor kunde“, efter som Müllenhoff herom

---

[1]) Rerum Danicarum Historia, auctore Joh. Isacio Pontano. Amstelodami. 1631. fol. p. 719, 738. Arnkiel, Cimbrische Heyden-Religion. Hamburg. 1702. I, 81, 132, 174. Elsner, Dissertation sur l'île de la Deesse Hertham ou Erdamme et sur les adorateurs de cette divinité, i Histoire de l'Acad. Royale des Sciences et Lettres. Année 1748. Berlin. 1750. p. 441–464.

[2]) Tac. Germ. c. 1, 43, 44.

udtrykker sig, „Tacitus give sin skjønne, fuldstændige Beskrivelse af den paa een Gang glade og rædselsfulde Kultus“, „denne Betragtning“, hedder det, „fører med Nødvendighed til Vesterhavet“. I Overeensstemmelse hermed gav han da ogsaa alle de syv germanske Folk, der nævnes som Deeltagere i Nerthusdyrkelsen, Plads i Nordalbingien og paa den jydske Halvø, nemlig i Tiden forud for dens senere, postulerede Indtagelse af de danske Erobrere, i en Fortid, hvor hele Halvøen endnu kun skulde antages for beboet af tydske Folk[1]). At Tacitus, dersom han selv havde tænkt paa Nordstrand eller nogen anden Ø i Vesterhavet, senest maatte have nævnet den i det 37te Kapitel, hvori han endnu dvæler ved det nordlige Germaniens Vestegne, endnu ikke har vendt sig til dettes indre Strækninger (*secretiora Germaniæ*), er et væsenligt Moment, hvortil der ved Müllenhoffs Betragtningsmaade ei er taget Hensyn.

Til en slesvigsk Ø, men til en paa den modsatte Side af Halvøen, i Østersøen liggende, er den af Tacitus skildrede Nerthusdyrkelse ligeledes bleven henført af en anden Slesvig-Holstener, Karl Maack[2]). Ogsaa han har optaget den norske ethnographiske Theori om, at Danmark fordum havde tilhørt tydske Folk, han gjentager endog Munchs Opfattelse af Braavallaslaget som det Tidspunkt, hvorpaa disse Sydgermaner tilsidst afgjort maatte ligge under for Nordgermanerne, men heller ikke han har dog med Keyser og Munch villet gjøre Sjælland til Gudindens rette Hjemstavn; det er derimod Øen Femern, der af ham betegnes som „klassisk-germansk Grund“: „*den* er den længe forgjæves søgte Nerthus-Ø“. Vistnok er Øen nu næsten aldeles skovløs, hvad Forfatteren formoder at kunne være

---

1) Müllenhoff, Die deutschen Völker an Nord- und Ostsee in ältester Zeit, i Nordalbingische Studien. Erster Band (Kiel. 1844.), S. 111—174.

2) Maack, Die Insel der Nerthus, ein historisch-antiquarischer Versuch, i Germania, Vierteljahrschrift für deutsche Alterthumskunde, herausgegeben von Franz Pfeiffer. Vierter Jahrgang (Wien. 1859.), S. 385—414. Maack, Urgeschichte des Schleswigholsteinischen Landes. Theil I (Kiel. 1869.), S. 56—63.

fremmet derved, at de slaviske Vender ved deres Okkupation af den allerede kunne have ødelagt Gudindens hellige Lund, men som Tacitus's skjulte Indsø paa Femern nævner han „der See von Siggen", som iøvrigt nu ikke længer existerer, da den i Løbet af de sidste Aar er bleven udtørret. „Et afgjørende Beviis" for, at Femern har været Nerthus-Øen, har Maack fundet i den paa den anden Side af Femernsund i Holsteen liggende By *Heiligenhafen*, „thi", siger han, „det følger med Nødvendighed af Tacitus's Beretning om den hele Nerthus-Kultus, at Gudinden, naar hun drog om til de hende dyrkende Folk, kun kunde komme til dem over Vandet". Forfatteren viser sig kjendelig tilfreds med at have kunnet give dette „slaaende Beviis", men feiler dog, for saa vidt han mener med Hensyn til Spørgsmaalet om Nerthus-Øen at have givet „et fra alle tidligere fremsatte Hypotheser forskjelligt Svar"; thi hos os har allerede Suhm, som Forfatteren ikke har kjendt, ogsaa betegnet Femern som den omhandlede Ø, derved netop ligeledes læggende Vægt paa Byen Heiligenhafens Navn[1]). Kun i een Henseende mener Maack, der er Arkæolog, at der maaskee kunde opstaae nogen Betænkelighed ved hans Besvarelse af Spørgsmaalet. Da „der See von Siggen" for nogle Aar siden blev udtørret, „fandtes aldeles Intet, der kunde tjene Resultatet til Støtte, navnlig ingen Knokkelrester af de engang i Søen druknede Trælle". Men, siger Forfatteren, Arbeidet ved Udtørringen blev kun foretaget af udannede Dagleiere, der lige saa lidt som Arkæologerne dengang havde nogen Anelse om, af hvilken Interesse for Videnskaben Opdagelsen af nogle menneskelige Knokler her vilde være, og som derfor kunne have overseet dem, ligesom der ogsaa i Løbet af Aarhundrederne i den ikke dybe Sø maa være blevet afsat en uhyre Mængde Dynd og Mudder, i hvis Lag dog maaskee endnu saadanne Levninger kunne indeholdes; endelig har Forfatteren ogsaa beroliget sig

---

[1]) Suhm, Om de nordiske Folks ældste Oprindelse. Kjøbenhavn. 1770. 4°. S. 289. Suhm, Om Odin og den hedniske Gudelære og Gudstieneste udi Norden. Kjøbenhavn. 1771. 4°. S. 242—247.

ved den forstandige Betragtning, at man mulig slet ikke har ladet Ligene af Trællene, som havde aftoet Gudebilledet, forblive i den hellige Sø.

I Overeensstemmelse med Femerns Beliggenhed, og da det antages for en afgjort Sag, at Nerthus-Øen omtrent maa have været et Midtpunkt for de Folk, der deeltoge i Gudindens Dyrkelse, henførte Maack ikke som Müllenhoff alle hine syv Folk til Nordalbingien og den jydske Halvø, men medens nogle faae Plads her, hensættes de andre hos ham deels til selve Øen Femern, deels paa de nærliggende danske eller — som disse efter den antagne ethnographiske Theori jo dengang skulde have været — tydske Øer og deels paa Østersøens sydlige Kyststrækninger. Det er de sidstnævnte, der fortrinsviis have afgivet Udgangspunktet for de Opfattelser, hvorefter forskjellige Andre have tænkt hellere at kunne henføre Tacitus's Skildring enten til den lille Ø Poel paa den meklenburgske Kyst[1]) eller til en lille Ø i Peenes Munding ved Wolgast[2]), endvidere til en af Øerne i Odermundingerne, til Møen eller Bornholm[3]) og endelig endog til den historisk kun som estisk kjendte Ø Øsel[4]).

Naar man betænker, fra hvor mange Sider man saaledes har søgt at besvare Spørgsmaalet om Nerthus-Øen, og hvor lidet det er lykkedes at bringe nogen Besvarelse til almindelig Anerkjendelse, kunde det vel formodes, at det nu vilde være forbi med Lysten til at prøve nye Løsninger af den gamle Gaade. At dette dog ikke er blevet Tilfældet, viser den tydske

---

¹) F. Bülau, J. Weiske und K. v. Leutsch, Die Germania des Tacitus. Uebersetzt und in volksthümlicher, deutschrechtlicher und geographisch-historischer Hinsicht erläutert. Leipzig. 1828. S. 366—367.

²) Franck, Alt- und Neues Meklenburg. Güstrow und Leipzig. 1753—1758. 4⁰. I, 87.

³) Jvnfr. Taciti Germania. Recensuit Franciscus Passow. Editio altera auctior. Vratislaviæ. 1817. p. 114.

⁴) Jvnfr. Barth, Die altdeutsche Religion. Leipzig. 1835. I, 18. Barth, Deutschlands Urgeschichte. Zweite Ausgabe. Erlangen. 1840—1846. V, 118.

„antikvariske Meddelelse“, hvis Titel findes anført oven for den her givne Udsigt over Spørgsmaalets Historie, men dette hidrører vel for en Deel derfra, at Forfatteren heller ikke synes at have havt det fyldigste Kjendskab til sine Forgængere og til, hvorledes den indbyrdes Strid mellem disse nærmere har aabenbaret Utilstrækkeligheden af de alene sikkert foreliggende Data, hvorved man har villet naae til noget Resultat. Forfatteren er Geheimeraad, Dr. A. L. J. Michelsen, der nu i høi Alder — han fyldte nylig sit 78de Aar — lever i Byen Slesvig. Ved sin Fødsel tilhørende Sønderjylland har ogsaa han i politisk Henseende, baade medens han var Professor i Historie i Kiel og senere, efter at han som Professor i Stats- og Folkeret var bleven kaldet til Jena, været en udpræget „Slesvig-Holstener“; i Aaret 1848 sendtes han af den provisoriske Regjering i et Tillidshverv til Berlin, og i det samme Aar blev han af det første slesvigske Valgdistrikt kaaret til Medlem af Nationalforsamlingen i Frankfurt; i Aaret 1864 nedlagde han sit Embede som Forstander for det germanske Museum for friere at kunne virke for den slesvig-holsteenske Sag. I Litteraturen har han som Historiker og Retslærd et anseet Navn.

Paa Spørgsmaalet om, hvilken Ø der hos Tacitus har været Tale om, lyder nu fra Michelsen Svaret saaledes: „Ich antworte mit Entschiedenheit und voller Ueberzeugung: die Insel Alsen“. „Først og fremmest“, siger han, „ligger der allerede *et Beviis* i Navnet paa denne Ø, og det er derfor virkelig meget paafaldende, at man ikke allerede forlængst er kommen paa denne Idee“. „Allerede Navnet paa Øen Als“, gjentager han, „hvormed Beboerne stedse have kaldet den, *beviser*, at Tacitus har sigtet til denne Ø“. Navnet finder han nemlig i det gothiske Ord *alhs*, der paa flere Steder i Ulphilas Bibeloversættelse bruges for at betegne Helligdommen. Efter denne etymologiske Begrundelse af Forfatterens Anskuelse følge flere tilsvarende, der yderligere skulle støtte den. Endnu kaldes paa Als en Skov — et Stykke af Nørreskov — *Hellevith*, og flere Mile derfra, paa den yderste Nordvestspids af Øen, lige tæt ved Alssund, ligger omgiven af Moser den eensomme *Hellesø*, som Eierne nu ere i Færd med at udtørre;

her, hedder det, har man altsaa den hos Tacitus forekommende hellige Lund og hellige Sø. Af de syv germanske Folk, som Tacitus nævner som Deeltagere i Nerthusdyrkelsen, og hvoraf næsten alle, naar Navnene ei skulle fordreies, maae siges kun at forekomme hos ham, nemlig *Reudigni*, *Aviones*, *Anglii*, *Varini*, *Eudoses*, *Suardones*, *Nuithones*, har Zeuss, som bekjendt, i Henhold til Ptolemæus's Angivelse om Anglerne med stor Styrke ogsaa henført de hos Tacitus nævnte „Anglii“ til Mellemelben[1]) og ikke engang som Dahlmann herfra villet ladet Anglerne senere vandre Nord paa[2]), men derimod i det gamle Sagn hos Beda om deres Hjemsted[3]) kun villet see et efter „Skipperefterretninger“ gjengivet *Landskabs*navn, der ligesom den store Ø *Aungull*, nu Engelø, i det nordlige Norge kunde udledes af oldn. *öngull*, en Krog, og sigte til Landets Ombøining. Det kan ikke undre, at Michelsen med saa mange Andre foretrækker at opfatte Tacitus's „Anglii“ som *Befolkningen* i det af Beda nævnte Landskab eller det af Slien og Flensborgfjord omsluttede Angel. Han staaer heller ikke ene i sin Forklaring af Folkenavnet *Reudigni*; thi medens Müllenhoff henførte disse til Marskegnene og vilde udlede Navnet af det tydske Ord *Ried*, Siv eller Rør, har Munch forklaret det som gothisk *Riudingós*, oldnordisk *Rjóðingar*, Beboere af opdyrkede Skovegne, og altsaa opfattet det paa samme Maade, som naar Michelsen nu bemærker, at „dette hidrører uden Tvivl fra den Udryddelse af Skovene, der efterhaanden er gaaet for sig paa Als og i Sundeved; vi have endnu her specielt Stedsnavnene Rye, Ryde, Rydde, Rødding og flere lignende“. I Forfatterens Forklaringer af de andre Folkenavne tiltager Dristigheden. Tacitus's *Varini*, hvori man gjerne seer det samme Folk som de af Prokopius nævnte Varner og derfor i Almindelighed

---

[1]) Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme. München. 1837. S. 153, 496.

[2]) Dahlmann, Geschichte von Dännemark. Hamburg. 1840—1843. I, 15.

[3]) Illa patria, quæ *Angulus* (ɔ: *Angul*) dicitur et ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Jutarum et Saxonum perhibetur. Beda, Histor. eccles. I, 15.

sætter ved Warnowfloden, ere ifølge Michelsen Beboerne af *Varnæs*-Birk paa Fastlandet lige over for Als. „Germania"'s *Aviones*, hvori Vedel Simonsen vilde see Folk fra Fyen (*af Fjóni*), og som Müllenhoff og med ham Munch have forklaret af gothisk *avi*, Ø, altsaa Øboere, gjenfindes af Michelsen i Avnbøllerne i Sundeved, Beboerne af Landsbyen *Avnbøl*; „dazu kommt", hedder det, „dasz in diesem Gebiete sich eine Reihe von bedeuteren Auen findet, die Bewohner wohnen also wirklich zwischen den Auen". Hertil føier Forfatteren den Bemærkning i Almindelighed, at om endog de af Tacitus omtalte Befolkninger vare beskyttede af Floder og Skove, maae de dog have dannet en sammenhængende Gruppe, da man ikke kan tænke sig deres Deeltagelse i den Kultus, der regelmæssig vendte tilbage til bestemte Festtider, uden under Forudsætning af en vis Nærhed af de Egne, hvorfra Deeltagerne indstillede sig. Michelsen har endelig heller ikke gjort Afkald paa at give en eiendommelig Forklaring af Fælledsnavnet *Nuithones*, som Müllenhoff maatte forandre til *Vithoner* for at kunne udlede det af oldtydsk *witu*, oldnordisk *viðr*, en Skov, og derefter henføre det til Holstenerne eller — som Adam af Bremen nævnte disse — „Holcetæ dicti a sylvis, quas accolunt". Michelsen vil i *Nuithones* see de germanske Beboere af selve Øen Als og tilføier: „I Navnet hos Tacitus tør vi maaskee finde *Notmarkernes*. Deres Navn er at udlede af det angelsachsiske *neótan*, det er at nytte, nyde, bruge, og af *mark*; det er altsaa Jordbrugere, Agerdyrkere. Notmark vilde altsaa være Modsætningen til Skovgrunden." Kun de to tilbagestaaende Folkenavne hos Tacitus, *Eudoses* og *Suardones*, har Forfatteren, hvad der her ikke skal beklages, opgivet at forklare[1]).

---

[1]) En lignende Paaskjønnelse kan ikke ydes Jac. Grimm, der med den uafladelige Tilbøielighed til ikke at lade nogetsomhelst Navn passere uforklaret ikke blot i Tacitus's *Eudoses* gjenfandt Jydernes Navn, men ogsaa snart i Tacitus's *Suardones* har seet Folket med Sværd, gothisk *suaird*, oldtydsk *suërt*, angelsachsisk *svëord* (Deutsche Mythologie. Göttingen. 1835. S. 152. Geschichte der deutschen Sprache. Leipzig. 1848. II, 613.), og snart har vidst at forklare Folkets Navn »von *schwarzer* Farbe der Tracht« (Göttingische gelehrte Anzeigen. Das Jahr 1837. I, 171.).

Denne fra „Germania" hentede Belysning af den danske Ø, som Preussernes Vaabendaad har bragt i Ry i Tydskland, er der, hvor man endnu gjerne vilde opretholde Theorien om en oprindelig sydgermansk, først senere daniseret Befolkning i Danmark, bleven hilset med Bifald. For danske Læsere, der ikke medbringe blind Respekt for den tydske Kritik, behøver det dog neppe med Udførlighed at udvikles, paa hvor usikkre eller aldeles løse Grunde den hele Bygning er opført. Nogle faa Bemærkninger ville her være tilstrækkelige. Imod den angivne Forklaring af den danske Øes Navn som et gothisk Ord taler allerede den Omstændighed, at *Als* kun er en Forkortelse af det tidligere brugte *Alsø*[1]); Als er her ikke mindre en Genitiv, end Als i Navnet paa de to slesvigske Byer *Alslev* i Høist Sogn og *Alslev* i Hjortkær Sogn, og ligesom Alslev paa Falster tidligere findes skrevet *Alffsløff*[2]), tør man vistnok ogsaa i Alsø see et oprindeligt Alfsø; i denne Henseende er det heller ikke uden Betydning, at det nærliggende Lille Bælt, der oftere findes betegnet som Middelfartsundet (Meðalfararsund), i een Saga ogsaa kaldes Alfesund (*Álfasund*)[3]). *Hellevith* og *Hellesø* kunde vistnok betyde den hellige Skov og den hellige Sø, men det gjælder om alle de mange Stedsnavne, der have den samme Begyndelse *Helle-*, at de, hvor ingen ældre Former foreligge fra den Tid, da Sprogafslibningen var mindre fremskreden, ikke blot kunne udledes af Tillægsordet *helgi*, hellig, men ogsaa af Mandsnavnet *Helge* og af *hella*, en

---

[1]) Thorkelin, Diplomatarium Arna-Magnæanum. Havniæ et Lipsiæ. 1786. 4°. I, 272. Liber Census Daniæ. Kong Valdemar den Andens Jordebog, udgivet og oplyst af O. Nielsen. Kjøbenhavn. 1873. 4°. S. 26. Knytlíngasaga. Kap. 32, i Fornmanna Sögur. XI, 231. Scriptores rerum Danicarum, I, 286. II, 528. VI, 524. VII, 324, 325, 336, 404, 524. VIII, 177, 178, 221.

[2]) Scriptores Rerum Danicarum. IV, 354.

[3]) Milli Jótlands ok Fjóna gengr inn *Álfasund*. Gaungu-Hrólfs Saga. Kap. 37, i Fornaldar Sögur Nordlanda. Kaupmannahöfn. 1829—30. III, 361. Jótland er Nørre- og Sønder-Jylland tilsammen. Fornmanna Sögur. I, 116. XI, 229.

flad Steen[1]). Til *Varnæs*, som har ladet Forfatteren her gjenfinde et af de hos Tacitus nævnte germanske Folk, findes i de af den skandinaviske Folkestamme beboede Lande mangfoldige tilsvarende Stedsnavne, til Exempel i Sønderjylland selv *Vargaard*, i Nørrejylland Byen *Varho* ved Ribe, paa Fyen *Varberg* ved Bogense, hvad enten man iøvrigt nu udleder disse af oldn. *vara*, tage vare, iagttage, hvoraf *vörðr*, et Vägthold[2]), eller man i flere Tilfælde maatte foretrække at forklare dem af oldn. *vör*, Læbe, Landingssted[3]). *Avnbøl*, hvori Michelsen ligeledes har villet opdage Avionernes Hjemstavn, er i alt Fald rimeligere blevet sammenstillet med de analoge Stedsnavne, hvori *Avn* forklares som Personnavnet *Agni*. Byen *Notmark* paa Als tør sikkert sammenstilles med Godset *Notfeld* i Angel; dette hedder i Valdemars Jordebog *Nutæfellæ*[4]), og om Betydningen af *Nutæ* kan der, naar hensees til Henrik Harpestrengs Brug af Ordet, ikke være Tvivl[5]), Navnet er altsaa Nøddemark eller en med Nøddetræer bevoxet Mark.

Ligesom Michelsens Navneforklaringer altsaa paa ingen Maade have den Beviiskraft, som han har tillagt dem, saaledes er det ogsaa forekommet nærværende Anmelder, at man i den her omtalte „antikvariske Meddelelse" oftere møder den samme karakteristiske Tilbøielighed til æventyrlige Kombinationer, der endnu hører til Dagens Orden i saa mange lignende. De ældre Forfattere, der henførte den af Tacitus skildrede Kultus til Sjælland og droge Slutninger af *Ertedalen* ved Leire, vilde vistnok, hvis deres Tanke først var bleven fæstet til Als, ikke have draget mindre dristige Slutninger af det derværende *Ertebjerg*, men det er ogsaa endnu kun Side om Side med saadanne Slutninger, at

[1]) N. M. Petersen, Om danske og norske Stedsnavne, i Samlede Afhandlinger. I, 176.

[2]) Kok, Det danske Folkesprog i Sønderjylland. Kjøbenhavn. 1863—67. II, 430—431.

[3]) N. M. Petersen, Om danske og norske Stedsnavne, i Samlede Afhandlinger. I, 154—155.

[4]) Liber Census Daniæ. p. 16.

[5]) En lytæn *nut*. En dysk mæth *nutæ* kyærnæ. Molbech, Henrik Harpestrengs Danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede. Kjøbenhavn. 1826. S. 76, 154.

man kan give nogle af de Kombinationer Plads, som den her anmeldte Afhandling fremsætter. Dette gjælder saaledes, naar dens lærde Forfatter skriver: „I Bondestanden, og navnlig i Tontoft Sogn, gives der Familier, i Særdeleshed blandt Kaadnerne og Indsidderne, der føre Tilnavnet Hellesø. Dette Tilnavn have de fra gammel Tid uden at være beslægtede indbyrdes. Hvorledes skal denne Kjendsgjerning forklares? Vi vide ingen anden Udtydning, end at „Hellesøerne“ i den hedenske Tid vare Livegne, som gjorde Tjeneste ved Vaskningen i den hellige Sø. De vare altsaa efter Tacitus, der hvor han taler om den lønlige Sø (*secretus lacus*), de Trælle, der gik til Haande (*servi qui ministrant*).“ Den tydske Lærde har aldeles fattedes Øie for den hos den danske Landalmue saa almindelige Skik at føie Hjemstavnens Stedsnavn til Slægtsnavnet; Sagens Sammenhæng er ikke gaaet op for ham, selv efter at han ogsaa uden for Als har forefundet saadanne Hellesøere; af et andet Sted i Afhandlingen erfares det nemlig, at Forfatteren under et Besøg i Gram Herred af de tre smaa, skovomkrandsede Jels Søer, Over- Midt- og Nedersø, ogsaa har fundet den sidstnævnte, den sydligste, stundom nævnt som Hellesø, men ogsaa her finder han det kun „høist paafaldende, at der i Jels Sogn, som det der blev fortalt os, ligesom ved Hellesøen ved Nordborg paa Als, findes Familier i Bondestanden, der fra gamle Tider føre Navnet Hellesø, og som dog ikke skulle være beslægtede med hverandre“. Til en anden af Michelsens phantastiske Forestillinger har formeentlig en Bemærkning i Jensens Statistik givet Anledning. „Det er mærkværdigt“, saaledes hedder det i dette Skrift, „at Lysabild Kirke ligger i een Linie med fire andre Kirker paa Als, i Tandslet, Ketting, Egen og Nordborg, ligesom paa den anden Side Nordborg, Hagenbjerg, Svenstrup, Notmark og Asserballe næsten ogsaa betegne en lige Linie“[1]. Det tør vel antages, at det er denne Bemærkning i Forening med den Kjendsgjerning, at ved Overgangen fra Hedenskabet til Kristendommen bleve Kirker oftere opførte netop paa de Steder, som havde været Hedningerne

[1]) Jensen, Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogthums Schleswig. Flensburg. 1840—42. IV, 1604—5.

særlig hellige, der har ledet Michelsen til i hine Kirker at gjenfinde Stationerne paa de Veie, som Nerthus's hellige Vogn fulgte, naar den fra den hellige Lund førtes til den hellige Sø. Til nærmere Begrundelse heraf henvises kun til „det eminent store Antal af Mariekirker paa Als", idet det nemlig forudsættes som givet, at Tilbedelsen af Christi Moder her har afløst den hedenske Dyrkelse af Jorden som Moder; af Kirkerne paa Als er det imidlertid dog, saa vidt vides, kun Kirkerne i Notmark og Oxbøl, der udtrykkelig omtales som helligede St. Maria, og Kirken i Hagenbjerg som helliget St. Maria og St. Anna[1]). Endnu skal her kun henvises til en Kombination, ikke fastere end en Sæbeboble, hvorved Forfatteren finder en Forbindelse mellem Nerthusdyrkelsen paa Als, som han antager at have beviist, og en fra Øen stammende adelig Families Vaaben. I Nærheden af Hellevithskoven ligger paa en med Buskvæxt begroet Bakke, der yder en smuk Udsigt over til Fyen og Ærø, den saakaldte Trandsteen, en anseelig Gravhøi fra Oldtiden. I den store Overliggersteen over Gravstedet vil Michelsen see et Offeralter. Af de adelige Familier af Navnet Holk har een fordum været bosat paa Als og der havt flere Eiendomme. Forfatteren antager som utvivlsomt — men uden nogetsomhelst Beviis —, at denne Familie ogsaa engang kan have været i Besiddelse af den i Nærheden af Hellevith liggende, gamle Hellevithgaard. I Familiens Vaaben sees, for her at citere Adelslexikonnet, „en mod venstre Hjørne skraatliggende Steen"[2]), og dermed er Kombinationen færdig. „Spørge vi", hedder det hos Michelsen, „hvad skal vel denne store Steen betyde, saa holde vi det for sandsynligt, at det er et gammelt Bomærke af Hellevithgaard, men som viser tilbage til Dækstenen paa det hedenske Alter."

[1]) Jensen, Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogthums Schleswig. IV, 1629, 1642, 1645. Kirken i Lysabild var helliget St. Michael, Kirken i Tontoft St. Antonius (Jensen. IV, 1605, 1648.).

[2]) Lexikon over adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne. Kjøbenhavn. 1782–1814. 4°. I, 244. Tab. XLII, No. 155.

F. Schiern.

Fortegnelse over fremmed historisk Literatur vedrørende Danmarks Historie

for

Aaret 1878.

Ved **V. Mollerup.**[1])

I. Samlinger og Tidsskrifter.

Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter etc. i Middelalderen. Samlede og udgivne af C. R. Unger og H. J. Huitfeldt. 10. Samling. 1. Halvdel. Christiania. 416 Sider.

Indeholder Breve fra 1246 til 1525.

Svenskt Diplomatarium, utgifvet af Riksarchivet genom Emil Hildebrand. 6. Bandet. 1. Häftet. Sthlm. 264 S. 4⁰.

Urkundenbuch der Stadt Lübeck. 6. Theil. 1—2. Lieferung. Lübeck. 160 S. 4⁰.

Indeholder Breve fra 13 Juli 1417 til 26 August 1419.

Meklenburgisches Urkundenbuch. Herausgeg. von dem Verein für Meklenburgische Gesch. und Alterthumskunde. 11. Band. Schwerin. 700 S. 4⁰.

Indeholder Person- og Stedregister for Bind V—X. Det følgende Bind vil indeholde Sag- og Ordregister.

Biskop Eysteins Jordebog (den røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Efter offentlig Foranstaltning udgivet ved H. J. Huitfeldt. 3. Hefte. Christiania. S. 385—576.

Acten der Ständetage Preussens. Herausgeg. von M. Toeppen. 1. Band. (Publication des Vereins für die Gesch. der Provinz Preussen.) Leipzig. XXVII + 786 S.

---

[1]) De med særegne Mærker betegnede Titler og Notitser skyldes andre.

Af Forhandlingerne ere især Stædernes af Interesse for Danmarks Historie. Fra 1427—1435 findes talrige Oplysninger om de preussiske Stæders Deltagelse i Hanseforbundets Kamp med Erik af Pommern.

Hanserecesse. Zweite Abtheilung. 1431—1476. Bearbeitet von Goswin Frhr. von der Ropp. 2. Band. Leipzig. XII + 622 S. 4⁰.

I dette Bind af v. d. Ropps fortrinlige Udgave af Hanserecesserne fra 1431—1476 findes talrige og interessante Oplysninger til de sidste Aar af Erik af Pommerns og Begyndelsen af Christoffer af Bayerns Regjeringstid (1436 til 1445). Særlig kan fremhæves Meddelelserne om Lübecks Deltagelse i Erik af Pommerns Afsættelse og om Christoffer af Bayerns kloge Handelspolitik i Striden mellem Lübeck og de hollandske Stæder.

K. Koppmann. Kämmereirechnungen der Stadt Hamburg. 3. Band. 1471—1500. Hamburg. CXLVII + 640 S.

Indeholder Optegnelser om Staden Hamburgs Indtægter og Udgifter i ovennævnte Tidsrum. I Indledningen gives en Oversigt over disse, som i mange Henseender er af Interesse for dansk Historie, saaledes Optegnelserne over Udgifter til Gesandtskaber, Krigsomkostninger, Sejladsen paa fremmede Lande, Laan til Fyrster o. s. v.

Handlingar rörande Sveriges Historia. På Kong. Mai:ts nådiga befallning med understöd af statsmedel i tryck utgifna af Kongl. Riksarchivet. Första Serien. Konung Gustaf den Förstes Registratur. VII. 2. Häftet. 1531. Sthlm. S. 227—568 + 60 S. (Register).

Handlingar rörande Sveriges Historia. Tredje Serien. Svenska Riksrådets Protokoll, utg. genom N. A. Kullberg. I. 1621—1629. Sthlm. 16 + XLVI + 292 S.

Bergens Borgerbog 1550—1751, udgivet af N. Nicolaysen. Kristiania. 227 S.

Indeholder Fortegnelse over alle til Bergen indvandrede Borgere i dette Tidsrum samt Oplysninger om deres Hjemstavn.

Norske Rigsregistranter, tildeels i Uddrag. Udg. af Otto Gr. Lundh. 7. Bind. 1. Hefte. 1635—1637. Kristiania.

Calendar of State Papers. Domestic Series 1651—1652 og 1652—1653. London 1877—78. 4⁰. — Colonial Series, East Indies, China and Japan, 1622—24. London 1878. 4⁰.

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-Protokoll från och med år 1719. 4. Delen. 1—2. Häftet. 1726—1727. Sthlm. 587 S.

Paa Rigsdagens og Adelens Bekostning udgivet af E. V. Montan.

Russische historische Bibliothek. 3. Band. Herausgeg. von der Archäographischen Commission 1876. St. Petersburg.

Dette Bind indeholder blandt Andet Uddrag af en Krønike fra 1563—1567, i hvilken findes officielle Aktstykker vedrørende Ivan Vasilievitchs Forhold til Sverig og Danmark.

Meddelanden från Svenska Riks-Archivet, utgifna af R. M. Bowallius. I—II. Sthlm. 1877—1878. 72 & 95 S.

I disse Aarsberetninger fra det Svenske Rigsarkiv meddeles tillige Oversigtskataloger over særskilte Grupper af Arkivalier, ligesom Fortegnelser over andre Arkivsamlinger i Sverig. Af Indholdet skulle vi fremhæve: Förteckning öfver samlingen af Riksregistratur i Kongl. Riks-Archivet (I, 61—72). — Bidrag till Riks-Archivets äldre historia: A: En archivalieförteckning från medeltiden (II, 35—45); B: Anteckningar om Registrum Regni eller Sveriges äldsta Riksregistratur (II, 45—54). — Register öfver Rådslag i Konung Gustaf I's tid (II, 55-84). — Förteckning öfver i Riks-Archivet förvarade Ministeriela handlingar. I. Danica (II, 85—95).

Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte. 8. Band. Kiel. 391 S.

Indeholder foruden de senere særskilt anførte Afhandlinger: A. L. J. Michelsen. Nachricht von den Schleswigschen Aemtern und Amtmännern im 15ten und 16ten Jahrh. — G. v. Buchwald. Bericht über Forschungen in Holsteinischen Archiven. — C. Schirren. Alte und neue Quellen zur Gesch. Vicelins. Aus den Papieren der Bollandisten. — Kleinere Mittheilungen. — Repertorien zu Schleswig-Holsteinischen Urkunden-Sammlungen. Dritte Reihe.

Historiskt Bibliotek, utgifvet af Carl Silfverstolpe. Ny Följd. 2. Delen. 3. Häftet. Sthlm. S. 403—518. LXXI—CXL. 3. Delen. 1—2. Häftet. Sthlm. 352 + LXIV S.

II. 3. H. indeholder foruden de senere særskilt anførte Afhandlinger: A. F. Om Svenska Krigarne efter Pultavaslaget. — Xaver Liske. Öfversigt af den Polska Litteraturen med särskildt afseende på den Svenska Historien. (Uddrag af polske Memoirer af særlig Vigtighed for Karl X Gustavs Historie og for den store nordiske Krig.) — R. Bergström. Några Anteckningar om våra Historiska Folkvisor. II. Elisifs visa. — Strödda Meddelanden. — Granskningar och anmälningar. — Nordisk Årsbok. 1877. — Bibliografi. 3. 1877.

III. 1—2. H. indeholder: G. Djurklou. Bidrag till Svenska Frälsets historia under medeltiden. — E. Hildebrand. Om äldre handskrifters återgifvande i tryck. — Strödda Meddelanden: 1. En hittils okänd svensk krönikeskald från medeltiden. 2. Erik XIV's spioner. 3. Svensk rekognoscering i Frankrike 1791. — Granskningar och anmälningar. — C. Sprinchorn. Kolonien Nya Sveriges Historia. — A. Fryxell. Genmäle till Herr R. L. Tafel angående Swedenborg. — Strödda Meddelanden: Anteckningar af Christina Gyllenstierna. — Granskningar och anmälningar.

Historisk Tidsskrift, udgivet af den norske historiske Forening. 2. Række. 2. Bind. 1. Hefte. Christiania.

Indeholder: Yngvar Nielsen. Om nogle middelalderlige Slægter i det vestenfjeldske Norge.

II. Afhandlinger.

J. J. A. Worsaae. Nordens Forhistorie efter samtidige Mindesmærker. I—III. Nordisk Tidsskrift för Vetenskap, Konst och Industri, utgifvet af Letterstedtska Föreningen. 1878. 1—3. Häftet.

O. Brenner. Ueber die Kristni Saga. Kritische Beiträge zur altnordischen Literaturgeschichte. München. 158 S.

Die Hovard Isfjordings Saga, aus dem alt-isländ. Urtexte übersetzt von W. Leo. Heilbronn. 142 S.

Buchner. Hamlet le Danois. Paris. X + 221 S.

K. Blind. Neue shetländer Funde zum germanischen Asen-Glauben. Die Gegenwart. Red. P. Lindau. 1878. Nr. 33.

Gedeonow. Die Waräger und Russland. I—II. St. Petersburg. 1876. (Russisk.)

Forf. er Tilhænger af den saakaldte slavisk-baltiske Theorie, som hævder Varægernes slaviske Oprindelse.

G. Storm. Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie. I. Christiania. 218 S.

K. Maurer. Die Freigelassenen nach altnorwegischem Rechte. Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe der k. bayer. Akademie der Wissensch. zu München 1878. 1—3. Hefte.

K. Maurer. Udsigt over de nordgermaniske Retskilders Historie. Udg. af den norske histor. Forening. 1. Halvdeel. Kristiania. 112 S.

Sveriges Historia från äldsta tid till våra dagar, författad af *Oscar Montelius*, *Hans Hildebrand*, *Oscar Alin*, *Martin Weibull*, *Rudolf Tengberg* och *John Hellstenius*. 3. Delen. Sthlm. 1877—1878.

Den tredie Del, som omfatter Sverigs Historie 1521—1611, er forfattet af Oscar Alin.

Aage Skavlan. Historiske Billeder fra den nyere Tid i Norge, Danmark og tildels Sverige. Kristiania. 431 S.

Indeholder foruden de nedenfor særskilt nævnte Afhandlinger: Erik Pontoppidan og hans Beskrivelse af Norge, S. 99—145. — Klaus Fasting og hans Fødeby Bergen, S. 146—229. — Indledning til 1814 Aars Historie i Norge, S. 281—380. — Betragtninger over Karl-Johans Politiken 1810—1814, S. 381—431.

Dannenberg. Erzbischof Adalbert von Hamburg-Bremen und der Patriarchat des Nordens. Mitau 1877.

G. v. Buchwald. Die Gründungsgeschichte von Öm und die Dänischen Cistercienser. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw. Holst. Lauenb. Gesch. VIII. S. 1—121.

Forfatteren giver i nær Tilslutning til Paludan-Müllers Skrift: Kong Erik Glipping og den romerske Kurie i Kongens Strid med Ærkebiskop Jacob Erlandsen, en skarpsindig Undersøgelse af det bekjendte Haandskrift Exordium Carae Insulae, trykt hos Langebek, Scriptores R. D. V. 231—302, og paaviser træffende Upaalideligheden og Partiskheden i Munkenes Beretninger.

Budczies. Ueber die vom Könige Christoph von Dänemark seiner Tochter Margarethe, Gemahlin des Markgrafen Ludwig d. Ä. von Brandenburg, im Ehevertrage vom 13 Juli 1323 verheissene Mitgift. Märkische Forschungen. Herausg. von dem Vereine für Gesch. der Mark Brandenburg. XIV.

Pommersche Genealogien. Nach den urkundl. Forschungen von *Th. Pyl* hrsg. v. E. R. Schoepplenberg. 3. Bd. Die Patricierfamilie Schoepplenberg in Greifswald. Berlin u. Greifswald. 156 S.

Indeholder Bidrag til dansk Historie i det 14de Aarhundrede.
Red.

J. Harttung. Aus einer Schrift Dietrichs v. Nieheim. Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 1876. S. 165—166.

Uddrag af et Sted i Schards Værk: De jurisdictione imperii, som er af Interesse for Fremstillingen af Hansestædernes Forviklinger med Valdemar Atterdag.

C. Sattler. Das Ordensland Preuszen und die Hanse bis zum Jahre 1370. Preuszische Jahrbücher. 41. Bd. S. 327—349.

Karsten Schrøders Ditmarsische Chronik, aufgefunden von Herrn Geheimerath Michelsen, veröffentlicht von W. H. Kolster. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. VIII. S. 177—274.

Heri findes: Carmen auf die Schlacht bei Hemmingstedt. Mit Einleitung und Erläuterung von Prof. K. Müllenhoff (S. 219—238).

Heinrich Ulmann. Maximilian I in dem Conflicte zwischen dem deutschen Orden in Preuszen und Polen besonders in

den Jahren 1513 bis 1515. Forschungen zur deutsche Gesch. XVIII. S. 89—109.

Xaver Liske. Der Wiener Congresz von 1515 und die Politik Maximilians I gegenüber Preuszen und Polen. Forsch. zur deutsche Gesch. XVIII. S. 445—467.

Fiedler. Die Allianz zwischen Keiser Maximilian I und Wasilij Ivanovicz aus d. Jahre 1514. Sitzungsberichte der philos.-histor. Classe der Wiener Akademie. XLIII. S. 183 ff.

Keiser Maximilian ønskede i Aarere 1513 til 1515 at danne et stort nordeuropæisk Forbund imod Polen til Forsvar for den tydske Orden i Preussen. I dette skulde ogsaa Kongen af Danmark deltage, og især i den førstnævnte Afhandling findes Oplysninger om, hvilken Rolle det var paatænkt, at Christiern II skulde spille i Forbundets Kamp mod Polen.

Oscar Alin. Kristine Nilsdotter (Gyllenstjerna). Upsala. 23 S. (Ej i Boghandelen.)

Dietrich Schäfer. Die Lübeckische Chronik des Hans Reckemann. Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 1876. S. 59—93.

Afhandlingen behandler: I. Die Original-Handschrift. II. Karsten Thode und Marten Pechlin (Van Martin Pechelyn). Skildring af Martin Pechlin, den som Sørøver bekjendte Tilhænger af Christiern II.

A treatise on the pretented divorce between Henry VIII and Catharine of Aragon. Publication of the Camden Society.

S. 278 jvfr. S. 336 f. findes nogle Oplysninger om et paatænkt Giftermaal mellem Henrik VIII af England og Christiern II's Datter Christine, senere gift med Hertugen af Lothringen.

L. Daae. Geistliges Kaldelse i den norske Kirke efter Reformationen. En historisk Afhandling. Kristiania 1879.

Peter Palladius. I—II. Historisch-politische Blätter, herausgeg. von E. Jörg und F. Binder. 81. Band. 1—2. H.

Smlgn. Theologisk Tidsskrift 1878. S. 72.

Joh. Lossius. Drei Bilder aus dem Livländischen Adelsleben des XVI. Jahrhunderts. II. Jürgen und Johan Uexküll im Getriebe der livländischen Hofleute. Leipzig. 192 S.

Begge disse ovennævnte Adelsmænd vare dybt indviklede i de livlandske Stridigheder i det 16. Aarhundredes sidste Halvdel, og stode i den nærmeste Forbindelse med Hertug Magnus og den danske Regjering. Den livligt skrevne Afhandling læses med Interesse.

Leonhard Ennen. Der hansische Syndikus Heinrich Sudermann

aus Köln. Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 1876. S. 1—58.

S. 54—57 findes en Skrivelse fra U. Laffert til H. Sudermann, som indeholder en Beretning om Søslaget under Øland 30 Maj 1564.

Kongl. Kansliets Diarium öfver ingångna skrifvelser 1566 (Januari—Juni, November och December). Jemte noter och tillägg. Af Kongl. Samfundet för utgifvandet af handskrifter rörande Skandinaviens historia utgifvet genom Carl Silfverstolpe. Sthlm. 132 S.

Udgjør en Afdeling af det nævnte Samfunds »Handlingar«. 8de Del.

Arnold Gaedeke. Graf James Bothwell in Dänemark. Die Gegenwart. Red. P. Lindau. 1878. Nr. 51.

A. G. Ahlqvist. Konung Erik XIV's sista lefnadsår (1568—1577). Sthlm.

Dette Skrift er en ny og meget omarbejdet Udgave af Forfatterens Værk: Om Erik XIV's fängelse och död. Af Tillægene kan især mærkes: Discours de la prise du roy de Suède, forfattet af Charles Dançay (S. 173 ff.).

R. Grasshoff. Die briefliche Zeitung des XVI. Jahrhunderts. Inaugural Dissertation. Leipzig 1877. 81 S.

Interessante Undersøgelser om de politiske Avisers Opkomst, Udbredelse og deres Forfattere. S. 59 ff. indeholder en Oversigt over de vigtigste Correspondenter til det danske og det preussiske Hof.

P. Hasse. Heinrich Ranzau. Ein Vortrag. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. VIII. S. 329—348.

Aage Skavlan. Kristian IV. En biografisk Skildring. (Historiske Billeder. S. 1—98.)

Zwölf Zeitungen aus dem dreiszigjährigen Kriege. Herausgeg. von J. B. Nordhoff. Zeitschrift f. vaterländ. Gesch. u. Alterthumskunde. 36. Band. S. 33—81.

Af Vigtighed for dansk Historie ere No. 5 og 6, som berette om Slaget ved Lutter am Barenberg, og No. 7—11, som indeholde Efterretninger om Krigsbegivenheder 1627—1629.

Ed. Bodemann. Volkslied auf die Schlacht bei Lutter am Barenberge, $^{17}/_{27}$ Aug. 1626. Zeitschrift des histor. Vereins für Niedersachsen. Jahrg. 1878. S. 298—301.

Georg Irmer. Hans Georg von Arnim als kaiserlicher Oberst und Feldmarschall. Ein Beitrag zur Gesch. des dreiszigjährigen Krieges. Theil I. Halle 1877. 26 S. (Disp.)

Indeholder ogsaa Bidrag til Christian den Fjerdes Krigshistorie 1627.

E. Herzog. Zur Characteristik des Generals Holck. Mittheilungen von dem Freiberger Alterthumsverein. Herausgeg. von Heinr. Gerlach. Freiberg 1877. 14. Hefte.

Albert Küsel. Der Heilbronner Convent. Ein Beitrag zur Gesch. des dreissigjährigen Krieges. Halle a. S. 105 S.

Udgjør 7. Hefte af »Hallesche Abhandlungen zur neueren Geschichte«.

I. J. E. Günther. Die Politik der Kurfürsten von Sachsen und Brandenburg nach dem Tode Gustaf Adolfs und der Heilbronner Bund. Theil I. Inaugural Dissertation.' Dresden 1877. 113 S.

Christian den Fjerdes Mæglingsforsøg efter Gustav Adolfs Død ere vidtløftig refererede i denne Afhandling.

I. E. Söderberg. Utskottsmötet 1651 och riksdagen 1652. Akad. Afhdlg. Sthlm. 1877. 62 S.

Heri findes ogsaa Meddelelser om Sverigs politiske Forhold til Danmark og de Forhandlinger, som førtes herom paa Rigsdagen.

E. O. v. Knorring. Föredrag med anledning af det 200-åriga minnet af slaget vid Landskrona den 14 Juli 1677. Kongl. Krigsvetenskaps-Akademiens Tidsskrift 1878. Nr. 2. S. 33—53.

E. W. Bergmann. Magnus Gabriel de la Gardie och krigshändelserna i Bohuslän 1677. Historiskt Bibliotek 1878. 1 Hefte. S. 49—96.

Efter de la Gardies egne Originalskrivelser til Carl XI 1677 og andre Dokumenter i det svenske Rigsarkiv gives her en Skildring af en Episode af Krigen med Danmark paa den norske Grændse 1677.

Correspondence of the Family of Hatton. 1601—1704. I—II. Publication of the Camden Society.

II. S. 31.f, 35, 113f. findes enkelte Meddelelser om Dronning Annas Gemal, Prinds Georg af Danmark, i hvilke der udtales en gunstig Mening om Prindsen.

L. Daae. Jens Colstrup. (Historiske Skildringer af L. Daae. II. S. 108—128.)

Jens Colstrup fødtes 1646 i Baahuslen, som 12 Aar senere blev afstaaet til Sverrig. 1660 sendtes han til Helsingør, fra hvis Skole han 1662 dimitteredes til Kjøbenhavns Universitet. Efter endte Studier var han en kort Tid Præst i Stockholm, hvor han skal være traadt i hemmelig Forbindelse med den danske Gesandt Jens Juel; derpaa blev han Præst i sin Fødeegn, i Uddevalla. Da Gyldenløve 1676

trængte ind i Baahuslen, fandt han en ivrig Understøttelse hos den unge Præst, der fulgte med ham som Feltpræst og som en Følge heraf mistede sit Embede og sine Ejendele. Til Erstatning fik han Næs Kald i Norge, hvor han forblev til sin Død 1720, dog ikke i Ro, thi da Grev Løvendal 1711 fornyede sin Faders Tog ind i Baahuslen, fulgte Colstrup ogsaa denne Gang med som Feltpræst, og senere ledede han et formeligt Spejdervæsen. Lige til det sidste haabede han paa Baahuslens Gjenerhvervelse for Norge. Red.

J. R. Danielson. Zur Geschichte der sächsischen Politik 1706—1709. Helsingfors. 109 S. (Disp.)

Forfatteren har væsentligst bygget sin Fremstilling paa Resultatet af Undersøgelser i Dresdener Arkivet, og har saaledes mange nye Oplysninger om Forbundet af 1709 imod Carl XII.

Angol diplomatiai iratok. II. Rákóczi Ferencz korára. Angol levéltárakból közli Simonyi Ernö (ɔ: Engelske diplom. Aktstykker indtil Frans Rakoczi II's Tid, af det engelske Arkiv udg. af E. Simonyi). III. Budapest 1877.

Udgjør 2den Afdelings 3dje Bind af Archivum Rákóczianum. Bindet omhandler Tiden 1706—11 og indeholder bl. a. adskilligt om de danske Hjælpetropper i Ungarn. Red.

L. Daae. Jonas Ramus og Anna Colbjørnsdatter. (Historiske Skildringer af L. Daae. II. S. 87—108.)

En fortræffelig lille Afhandling, hvori det kritisk paavises, hvorledes Fortællingen om Anna Kolbjørnsdatters af Digterne forherligede Bedrift i Norderhov Præstegaard 1716 i det væsentlige er et Sagn uden historisk Sandhed, som først kom frem i Litteraturen 1777 i Mallings »Store og gode Handlinger«. Det kan tilføjes, at Mallings Kilde, »et Manuskript om de Colbjørnsønners Familie«, endnu findes i det st. kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. Fol. 111k), og at det viser sig, at Daae har fuldkommen Ret i sin Formodning om dette Haandskrifts Forhold til den hos C. Giessing (Saml. af Jubel-Lærere III. 1. 327 ff.) optagne Beretning. Red.

C. Georg Starbäck. Berättelser ur Svenska Historien. Fortsättning af P. O. Bäckström. 18—19. Delen. Frihetstiden. I—II. 456 og 460 S.

S. Wieselgren. Ur Göteborgs häfder. Sthlm. 232 S.

S. 130 ff. findes Meddelelser om Gøteborgs Borgerskabs Opfordring til sine Rigsdagsmænd at vælge Kronprindsen af Danmark til Tronfølger (23 Juni 1743) og de deraf foranledigede Skridt fra Stændernes Side imod Borgerskabet.

O. Nielsson. Blad ur konung Gustaf III's och Drottning Sofia Magdalenas giftermålshistoria. II. Historiskt Bibliotek. 1878. S. 97—150 og S. 267—340.

Anden Afdeling indeholder: De senere Giftermaalsforhandlinger og Sofia Magdalenes første Tid i Sverig.

Norddeutsche Jesuitenberichte aus dem Jahre 1762. Meklenburgische Jahrbücher. 43. Jahrgang. S. 27—31.

»Annuae Missionis Glückstadensis 1762« er ogsaa af Interesse for dansk Historie.

(Sigv. Petersen.) Af Christiania Ministerialbøger. (Trykt som Manuskript.) Christiania. 28 S. 4⁰.

Indeholder Fortegnelse over de i Christiania i det 18de Aarhundrede viede, døbte og begravede.

Daniel Thrap. Aktmæssige Bidrag til den norske Kirke i det 18 Aarh. II—IV. Theolog. Tidsskrift for den evang.-luth. Kirke i Norge, udg. af C. P. Caspari og Gisle Johnsen. Ny Række. 6. Bind. S. 128—160.

Indeholder: II. 3 Breve fra Biskop Ole Tidemand. III. Uddrag af Biskop Friederik Arentz's Visitationsbøger. III. Provst Niels Hertzbergs Notitser om Niels Winding.

Aage Skavlan. Struense. (Historiske Billeder. S. 230—280.)

Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III's hof af friherre *Gustaf Johan Ehrensvärd*, utgifna af Dr. E. V. Montan. 2. Delen. Sthlm. 512 S.

Andet Bind af disse for Gustav III's, hans Hofs og hans Samtids Historie saa overordentlig interessante Memoirer indeholder en Dagbog for de første syv Maaneder af A. 1780 og et Tillæg, for største Delen af Aktstykker. Forf., som i 13 Aar var Kammerherre hos Gustav III, blev 1780 udnævnt til Gesandt i Nederlandene. En Del af hans Depescher herfra, skrevne i A. 1780—82, ere meddelte i Tillæget; de vise bl. a., hvorledes Generalstaterne under Slutningen af den nordamerikanske Frihedskrig søgte at formaa de nordiske Magter til at yde aktiv Hjælp mod England. 1782 forflyttedes Ehrensvärd til Berlin, hvor han døde 1783, kun 37 Aar gammel. I det Personalregister, hvormed 2det Bind afsluttes, har Udgiveren givet biografiske Oplysninger om alle de i Bogen forekommende Personer. Red.

Historiska Anteckningar och Bref från åren 1771—1805 af *Johan v. Engeström*, utg. af E. V. Montan. Sthlm. LXVI + 356 S.

Indeholder bl. A. Beretninger om Rigsdagene 1771—72, 1778—79 og 1786 samt en Del Breve fra Joh. v. Engeström til hans mere bekjendte Broder Lars under dennes Ophold som svensk Gesandt ved fremmede Hoffer. Der findes enkelte Notitser angaaende Danmark. Red.

Le comte de Fersen et la cour de France. Extraits des papiers du grand maréchal de Suède, comte Jean Axel de

Fersen, publiés par son petit-neveu le baron R. M. de Klinckowström. Tome I—II. Paris. LXXVII, 321 og 440 S.

J. N. Bruun. Gammelt nyt om og af Biskop Johan Nordal Brun. Kristiania 1877. 541 S.

Constantius Flood. Fra Agdesiden. Skildringer og Optegnelser. Christiania 1877. 153 S.

Indeholder 1°. Under Krigsaarene (1807—14), 2°. Smaabegivenheder (tildels efter Folkesagnet).

N. A. Larsen. Fra Krigens Tid (1807—1814). Bidrag til den norske Marines Historie. Christiania. 281 S.

G. Svederus. Konung Karl XIV Johans Historia. 4. Häftet. S. 381—517.

Udgjør Slutningen af første Del, som gaar til Aaret 1808, og behandler bl. A. Spaniernes Ophold i Danmark.

Rochus v. Liliencron. Christoph Ernst Friedrich Weyse und die dänische Musik seit dem vorigen Jahrhundert. Historisches Taschenbuch. 5. Folge. 8. Jahrgang. S. 167—202.

v. Conrady. Schleswig 1848. Aus den hinterlassenen Papieren des verstorbenen Gen.-Feldmarschal v. Steinmetz. Militär. Wochenblatt. Herausgeg. von Witzleben. 1878. 3—6. Beiheft.

Hanssen. Die Nationalitäts- und Sprachverhältnisse des Herzogthums Schleswig. Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft. 43. Jahrgang. 1—2. Heft. S. 141—198.

Zur innern Geschichte Schwedens von 1862 bis 1877. I—II. Unsere Zeit. Neue Folge. 14. Jahrgang. 1. Heft. S. 104—115. 2. Heft. S. 249—269.

Geschichte des 6. westfälischen Infanterieregiments Nr. 55, begonnen von Freiherrn von *Blomberg*, fortgesetzt und beendet von *Leszynski.* Detmold 1877.

Indeholder ogsaa Skildring af Regimentets Deltagelse i Krigen med Danmark 1864.

Ludwig Hahn. Fürst Bismarck. Sein politisches Leben und Wirken, urkundlich in Thatsachen und des Fürsten eigenen

Kundgebungen dargestellt. 1. Band bis 1870. Berlin. VI + 910 S.

Af Indholdet kan bemærkes: S. 123—131: Die erste Wiederanregung der Schleswig-Holsteinischen Frage. S. 165—182: Neue Wendung der Schlesw.-Holst. Frage. S. 182—192: Diplomatische Verhandlungen über die Schlesw.-Holst. Frage. S. 192—207: Weitere Debatte über Schlesw.-Holst. im Abgeordnetenhause. S. 213—217: Vor dem Ausbruche des dänischen Krieges. S. 218—246: Der dänische Krieg. S. 253—258: Zur weiteren Regelung der Schlesw.-Holst. Frage (smlgn. S. 268—302).

Speeches on questions of public policy by *Richard Cobden.* Edited by John Bright and James E. Thorold Rogers. London. 662 S.

S. 479 ff. findes Richard Cobdens interessante og om Stemningerne i det engelske Parlament under den slesvigske Krig 1864 særdeles oplysende Tale til sine Vælgere den 23 Novbr. 1864.

Erinnerungen an Amalie von Lasaulx, Schwester Augustine, Oberin der barmherzigen Schwestern in St. Johannishospital zu Bonn. Gotha. 372 S.

I Krigsaaret 1864 deltog Amalie von Lasaulx som Sygepleierske i den slesvigske Krig, og i flere Breve fra hende skildres Forholdene i Slesvig.

Ed. Winkelmann. Bibliotheca Livoniae historica. Systematisches Verzeichniss der Quellen und Hülfsmittel zur Geschichte Estlands, Livlands und Kurlands. Zweite verbesserte und sehr vermehrte Ausgabe. Berlin. 608 S.

I dette fortrinlige, systematisk ordnede Katalog findes talrige trykte Skrifter og haandskrevne Kilder til Danmarks Historie, væsentligst angaaende dets Forbindelser med Estland og Livland.

Allgemeine deutsche Biographie. Herausgeg. von R. Frhrr. v. Liliencron und Prof. F. X. Wegele. 7. Band. Leipzig.

Af de i dette Bind forekommende Biographier skulle nævnes følgende: Otto Fock, pommersk Historieskriver (deltog i den slesvigholstenske Krig 1848). Karl Philip Francke. Frederik I (af Waitz). Frederik III som Erkebiskop af Bremen (af Krause). Frederik August, Hertug af Oldenburg og Fyrstbiskop af Lübeck.

Magnus Börring. Skånska kyrkoegendomens användande för skolväsendet. Akad. Afhdlng. Lund 1877. 62 S.

Omhandler ogsaa Tiden før 1660.

S. Cavallin. Ur skånska presthusens häfder. Lund. 126 S.

Forfatteren skildrer Præsternes Liv fra det 16. Aarhundrede af indtil Nutiden, og fremdrager mange fra Kirke-Arkiver og Raadstue-Arkiver hentede interessante Smaatræk.

G. V. Sylvander. Borgholms Slotts historia. Kalmar 1877. 262 S.

Grönland und seine Bewohner. I—II. Das Ausland 1878. Nr. 1—2.

Bidrag til Oplysning om Slægtskabsforholdene mellem nogle danske Adelslægter af samme Navn.

Af

A. Thiset.

Som bekjendt er det ikke Navnet, men Vaabnet, der yder den sikkreste Veiledning ved Undersøgelsen af de ældre danske Adelslægters Herkomst. En stor Deel af disse Slægter antog først Familienavn længe efter, at arvelige Slægtvaaben vare blevne almindelige, og selv de Navne, der ere saa gamle, at man nu ikke med Bestemthed kan paavise, hvad enten Navnet eller Vaabnet er ældst, tabe deres Betydning derved, at de ikke sjeldent overgik fra een Familie til andre, som kun paa Spindesiden vare beslægtede med den; noget Lignende vil derimod kun meget sjeldent kunne paavises for Vaabnernes Vedkommende.

I mange af de Tilfælde, hvor Adels-Lexikonnet omtaler flere Familier af et og samme Navn, vil man — naar da ikke en blot og bar Vaaben-Variation har bevirket Adskillelse af en Slægt i flere — ved Undersøgelse af disse Familiers Stamtavle, Herkomst o.s.v. kunne spore, ja ofte endog paavise, et Slægtskab paa Spindesiden mellem dem, som har givet Anledning til, at Navnet, der oprindelig kun er bleven ført af en af dem, senere er bleven optaget af de andre. Vore Slægtebøger og efter dem de Hofmanske Stamtavler

give Oplysning om adskillige saadanne Tilfælde, men deres Meddelelser ere, som bekjendt, ikke altid til at stole paa. Langt paalideligere og bedre Efterretninger give de rige Klevenfeldtske Samlinger i Geheime-Arkivet, og det er nærmest dem, der ligge til Grund for de nærværende Bidrag til nogle saadanne Familiers Genealogie.

Hos Hofman findes Efterretning om, hvorledes den svenske Brahe-Slægt har faaet Navnet fra de danske Braher, og dette Tilfælde skal derfor blot nævnes her. En anden gammel Slægt, der har laant sit Navn til flere andre Familier, men hvorom hidtil kun sparsomme Efterretninger have foreligget trykte, er Familien

Basse.

Dette Navn førtes i det 14de Aarhundrede af en mægtig og anseet sjællandsk Familie, der utvivlsomt har taget Navn efter sit Vaaben: et afhugget hvidt Vildbassehoved i blaat Felt. Af denne Familie var Hr. Jacob Basse, der var Medlem af det Rigsforstanderskab, som Kong Valdemar Atterdag 1352 indsatte til at styre Riget under sin Fraværelse i Tydskland[1]. Ogsaa Hr. Jacobs Brødre, hvoraf flere havde Sæde i Rigens Raad, og deres Afkom vare anseelige Mænd, der spillede en betydelig Rolle deels paa Grund af deres store Jordegodsbesiddelser og deels paa Grund af de Stillinger, de indtoge[2]. Slægtens Blomstring var dog kun af kort Varighed. Ved Aar 1435 synes den paa Mandslinien at have været indskrænket til Hr. Jacobs Brodersøns Søn, Hr. Steen Basse den Yngre, og dennes Søn Jes Basse. Sønnen døde kort efter, vistnok ugift, og Hr. Steen Basse vilde saaledes blive den, med hvem Vaabnet skulde nedlægges i Graven.

---

[1]) Hvitfeld pag. 506.
[2]) cfr. Ny dansk Magazin VI, p. 264 etc.

For nu i det Mindste at bevare sit Navn fra at uddø, gav Hr. Steen Basse, efter Slægtebøgernes Beretning, Hr. Torben Bille til Allinge, der var gift med hans Søsters Datter, Fru Sidsel Ovesdatter Lunge, betydeligt Jordegods, der siges Søholm[1]) og 12 Læster Korn, paa det Vilkaar, at en af Hr. Torbens Sønner skulde opkaldes efter Hr. Steen Basse. Det er andetsteds[2]) paavist, at denne Beretning synes at forholde sig rigtig, idet Hr. Steen Basse i 1446 paa Sjællands Landsthing tilskjødede Hr. Torben alt sit Kjøbe- og Pante-Gods i Sjælland. Hr. Torben Bille lod da ogsaa en Søn døbe Steen Basse, og Hr. Steen Basses Valg var i og for sig ikke ilde til Opnaaelse af hans Øiemed at bevare sit Navn fra at uddø, eftersom Hr. Torben Billes Søn Steen Basse blev Stamfader for en talrig Slægt, som endnu den Dag i Dag blomstrer, men Basse-Navnet er forlængst bortkastet. Allerede Hr. Torbens Søn kaldte sig kun sjelden Steen Basse, langt oftere Steen Bille eller Basse Bille, og hans Børn og Efterkommere brugte kun Navnet Bille. Ogsaa Søholm gik snart over til andre Linier af Bille-Slægten, og kun Fornavnet Steen, der er gaaet i Arv i den paagjældende Linie til vore Dage, minder om gamle Hr. Steen Basse og hans Forsøg paa at knytte sit Navn til Slægten Bille.

Man skulde ellers fristes til at tro, at Hr. Steen selv har havt en Fornemmelse af, at de Biller, som vare en anseet og talrig Slægt, der alt i lang Tid selv havde brugt Stammenavn, snart vilde føle sig fristede til at lade Basse-Navnet fare og holde sig til deres fædrene Navn; thi der berettes, at han ogsaa gav Gods til sin anden Søsters Efterkommere paa Vilkaar, at de skulde antage Navnet Basse.

[1]) Magleby Sogn, Stevns Herred.
[2]) Danske Saml. for Historie, Topographi, Personal- & Literaturhistorie I, 169 etc.

40*

Denne Søster, som var gift med Peder Olufsen Godow til Lystrup[1]), havde efterladt sig 2 Sønner, Oluf Pedersen og Anders Pedersen. Disse Brødre skrives først til Bramslykke[2]), men senere skriver Anders Pedersen sig til en af Hr. Steen Basses Eiendomme, Tybjerg[3]). Han kan vel ligefrem have faaet denne Gaard som Arv efter Hr. Steen, men det er ogsaa muligt, at det er Tybjerg, som der sigtes til ved ovennævnte Gave, ialtfald er det en Søn af Anders Pedersen og ikke af Broderen Oluf, som blev opkaldt efter Hr. Steen. Denne Søn, der døde ugift, kalder sig nu rigtignok de faa Gange han nævnes, i Aarene 1467 og 1470[4]), Steen Andersen i Tybjerg og synes altsaa, ligesaalidt som sin Frænde Steen Basse Bille, at have følt sig forpligtet til at holde paa Basse-Navnet, men at Forpligtelsen ikke desmindre ogsaa her synes at have existeret, fremgaaer af, at en af Steen Andersens mange Søstre paatog sig at bevare Basse-Navnet. Denne Søster, Margrethe Andersdatter, var først gift med Jep Lunge; men Børnene af dette Ægteskab døde smaa; efter Jep Lunges Død ægtede hun Christoffer Jensen til Sørup[5]) og havde med ham en Søn, der blev døbt Basse Christoffersen og blev Stamfader til en ny Basse-Slægt. Uagtet Fru Margrethe ikke vides at have arvet særlig Gods efter Hr. Steen Basse eller efter sin Broder — Tybjerg gik over til en anden Søster —, saa er det dog let at forklare, hvorfor netop hun gav sine Børn Basse-Navnet. Af hendes Søstre bleve nemlig de tre, Sophie, Mette og Anna, alle gifte ind i Familier, som alt i Forvejen førte Slægt-

---

[1]) Kongsted Sogn, Faxe Herred.
[2]) Musse Sogn, Musse Herred paa Laaland.
[3]) Tybjerg Sogn, Tybjerg Herred.
[4]) Elline Gøyes Jordebog i Geheime-Arkivet.
[5]) Vetterslev Sogn, Ringsted Herred.

navn, og af de tre andre Søstre havde den ene, Cecilie, der blev gift med Poul Henriksen af Slægten Fikkesøn og arvede Tybjerg, kun en Datter, den anden, Elne, der ægtede Jens Andersen i Drøsselbjerg[1]), af samme Slægt som Christoffer Jensen til Sørup, vides ikke at have efterladt sig Børn, og den tredie, Maren, der fik Niels Jensen af Slægten Dresselberg, havde kun 2 Døttre.

Fru Margrethe blev derimod, som alt nævnt, Moder til en Søn, og denne Søn havde ikke fra sin Fader arvet noget Familienavn, som kunde vække Betænkelighed med Hensyn til Antagelsen af Basse-Navnet. Christoffer Jensen til Sørup var af en gammel sjællandsk Familie, hvis Vaaben var to Horn, der i Sigillerne afbildes snart som to Vesselhorn, snart som to Drikkehorn, men oftest som to Vædderhorn. Man har anseet denne Slægt for en Linie af de Dyrer, der førte to Vesselhorn, men dette synes tvivlsomt, da Dyrerne vare en reen jydsk Slægt, medens den anden sikkert hørte hjemme paa Sjælland. Den synes snarere at stamme fra den med Skjalm Hvides Slægt besvogrede Familie Snubbe, der ialtfald førte to Drikkehorn i Vaabnet[2]). Den forekommer under forskjellige Navne, saasom Sosadel, Skytte, Taa o.s.v. Det første af disse Navne førtes endog i flere Generationer, men blev atter bortkastet, og de fleste af Slægtens Medlemmer synes slet intet Tilnavn at have ført. Af dens bekjendteste Besiddelser skulle her nævnes Hørby[3]), Vidfuglebjerg[4]), Hjelmsø[5]), Vindinge[6]), Gjerdrup[7]), Sørup, Drøssel-

[1]) Drøsselbjerg Sogn, Løve Herred.
[2]) Ad.-Lex., Klevenfeldts Herold.
[3]) Hørby Sogn, Tudse Herred.
[4]) Fuglebjerg Sogn, Øster Flakkebjerg Herred.
[5]) Tybjerg Sogn, Tybjerg Herred.
[6]) nu Fuirendal, Fuirendal Sogn, Øster Flakkebjerg Herred.
[7]) Egeslevmagle Sogn, Vester Flakkebjerg Herred.

bjerg etc. Foruden Christopher Jensen ægtede, som alt bemærket, et andet Medlem af Slægten, Jens Andersen i Drøsselbjerg, en af Anders Pedersen Godows Døttre, men efterlod sig ingen Børn. Christoffer Jensens Afkom, der antog Navnet Basse, uddøde paa Mandslinien 1639, og dens sidste Mand Peder Basse til Sørup var tillige den Sidste af hele den Slægt, som førte de 2 Vædderhorn. En anden Linie, der var kommen til Norge, hvor den beklædte anseelige Bestillinger, er ogsaa af Genealogerne tillagt Navnet Basse, skjøndt den ikke selv vides at have ført det. Maaskee er samme Navn blot bleven den tillagt paa Grund af Slægtskabet med den Linie, som førte Basse-Navnet, men den stammede iøvrigt ogsaa selv igjennem Anders Pedersen Godow fra de gamle Basser, idet den ældre Hans Pedersen var gift med Margrethe Dresselberg, hvis Moder var Fru Maren, Anders Pedersen Godows Datter. Andre tillægge, uvist af hvad Grund, denne norske Linie Familienavnet Litle. Den var uddød faa Aar før Peder Basse til Sørup døde.

Paa den vedføiede Stamtavle er angivet Hr. Steen Basses nærmeste Slægt, de Godower, samt de Linier af Slægten med de 2 Horn, som ere blevne tillagte eller have ført Navnet Basse.

Hvad der gjør Basse-Navnets Overgang til Familien Godow mere mærkelig end de mange andre lignende Tilfælde, som Adelshistorien udviser, er den Omstændighed, at den synes at være bleven ledsaget af en Vaabenforandring. Søger man i Adels-Lexikonnet Oplysning om Godow-Bassernes Vaaben, saa vil man under «Basse» kun finde en Bemærkning om, at en Linie af de Godow'er antog Navnet Basse, men beholdt sit Vaaben uforandret, og under «Godow» beskrives et Vaaben, hvis Hjelmtegn: et Træ mellem to Egern, ganske er det samme, som de gamle

Basser førte, og Skjoldemærket, et hvidt Ulvehoved i blaat Felt, har en paafaldende Lighed med Bassernes hvide Vildbassehoved i blaat Felt. Denne Lighed kan ikke være blot tilfældig, og enten har Godow-Slægten ikke beholdt sit Vaaben uforandret, eller ogsaa har der ikke existeret nogen Familie af Navnet Godow, idet de Personer, som tillægges dette Navn, simpelthen ere af den gamle Basse-Slægt. Klevenfeldt og Flere[1]) synes ogsaa at helde til den sidste Mening, idet de antage Anders Pedersen Godows Broder Oluf for at være en Basse og Søn af Hr. Peder Basse til Svenstrup[2]). Nu skrive rigtignok saavel Oluf Pedersen som hans Søn Henneke Olufsen sig til Svenstrup; men denne Gaard kunne de godt have faaet uden at være Efterkommere af Hr. Peder Basse. Antager man nemlig, at Hr. Peder Basse er død barnløs, saa er Svenstrup, ligesom de andre Gaarde, Nielstrup[3]) og Tybjerg, som Hr. Peder skrev sig til, tilfaldne hans Broder Tyge Basse, af hvis Børn Sønnen, Hr. Steen Basse, eiede Tybjerg, den ene Datter Nielstrup og den anden, Sophie, har vel da faaet Svenstrup, som saaledes er kommen i hendes Søn Oluf Pedersens Eie. Det vilde ogsaa have været høist besynderligt, om Hr. Steen Basses foregivne Farbrodersøn, Oluf Pedersen, havde bortkastet det gamle, anseete Basse-Navn samtidig med, at Hr. Steen selv gjorde saa store Anstrængelser for at faa Navnet overført paa sine Søstres Afkom, til hvem han vel neppe havde vendt sig, om der havde været Afkom paa Mandslinien af Basse-Slægten. Da Henneke Olufsens Sigil af 1481 imidlertid viser det samme Vaaben[4]), som Adels-

[1]) t. Ex. C. Molbech (Ny Dansk Mag. VI, p. 264).
[2]) Borup Sogn, Ramsø Herred.
[3]) Vaabensted Sogn, Musse Herred.
[4]) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Basse.

Lexikonnet beskriver, nemlig et Ulvehoved i Skjoldet og et Træ mellem 2 Egern paa Hjelmen, saa er der ingen anden Udvei end at antage, at Godow-Slægten efter at være bleven besvogret med de Basser har foretaget en deelviis Vaabenforandring. Henneke Olufsens Sigil er formeentlig en Sammensætning af 2 Familievaaben, Hjelmtegnet er Basse-Slægtens, men Skjoldemærket er Godow-Slægtens. Til Støtte for denne Mening skal anføres, at saavel Hennekes Fader, Oluf Pedersen, som dennes Broder, Anders Pedersen, i deres Sigiller fra Aar 1439[1]) føre Ulvehoveder i Skjoldet, og samme Mærke viser Anders Pedersens Datter Fru Margrethes Sigil af 1494[2]). Ulf eller Oluf Godow, som levede 1427[3]), førte et Ulvehoved saavel i Skjoldet som paa Hjelmen, og dette turde altsaa være det rette Godow-Vaaben, som den med Basserne besvogrede Linie har tillempet efter disses Vaaben ved Antagelse af Bassernes Hjelmtegn, ja maaskee undertiden ogsaa deres Skjoldemærke, thi Henneke Olufsens Søster Regitze Olufsdatter førte et Vildsvinehoved[4]). En saadan Vaabenforandring forekommer yderst sjelden i den danske Heraldik. Traditionen fortæller rigtignok, at Familien Trolle førte en Uldsax i sit Vaaben, indtil Herve Jarl hug Hovedet af en Trold og da forandrede sit Skjoldemærke til et Troldehoved eller en hovedløs Trold, at en Linie af Slægten Saltensee forandrede sit Vaaben, en Muurtinde, til to Hjortevier, efterat et af dens Medlemmer paa

[1]) Klevenfeldts Herold.

[2]) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Basse.

[3]) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Godow. 1364 har en Gerichinus Gothow ført en Tverbjelke i sit Vaaben. Han er altsaa af en anden Slægt end den med Ulvehovedet i Vaabnet; om denne sidste mulig paa mødrene Side er beslægtet med ham, maa staa hen (see Klev. Sigil-Saml.: Godow).

[4]) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Ulfeld.

Nyborg Slot havde brudt et Horn af Fanden, og endelig at Familien Fikkesøn oprindelig førte en Rude i sit Vaaben, men forandrede dette Mærke til en Hjortevie og to Bølger efter Kong Erik af Pommerns Befaling til Minde om Hr. Fikke Fikkesens lykkelige Frelse fra en Dødsfare, i hvilken han var bragt, ved at en saaret Hjort havde styrtet sig i Havet med ham; men denne sidste Begivenhed er neppe mere historisk end de to første. I det 17de Aarhundrede kjendes tre Tilfælde, hvor en Familie har opgivet sit fædrene Vaaben og antaget en fremmed Slægts, nemlig: En Familie, som i Vaabnet førte en Lillie og havde optaget Navnet Hvas efter den gamle Adelslægt af dette Navn, bortkastede senere Lillien og antog de ældre Hvassers to Sparrer til Skjoldemærke[1]); den endnu her i Landet blomstrende Familie af Navnet Krabbe bortkastede sit fædrene Vaaben: to Skraabjelker og antog en anden Slægt Krabbes Vaaben: en Tverbjelke[2]); og endelig antog en Linie af de Brockenhuser den 1669 adlede Løvenhjelms Navn og Vaaben[3]); men heller ikke disse tre Tilfælde kan tillægges væsentlig Vægt, eftersom de alle ere fra en Tid, da Heraldiken var i Forfald og havde tabt sin Betydning. Godowernes Vaaben-Forandring er altsaa temmelig enestaaende, men derfor saa meget desto mærkeligere[4]).

Alle de her omtalte tre Slægter vare bosiddende paa Øerne; ogsaa i Jylland har der været Familier af Navnet Basse, men de vides ikke at have faaet Navnet fra eller

---

[1]) F. Hvass: Meddelelser om Personer af Navnet Hvas.

[2]) See det Følgende.

[3]) Adels-Lexikon.

[4]) I mange Slægters Vaaben, t. Ex. Rosenkrantz, Lykke, Gyrstinge o. s. v., kan der vel paavises en Optagelse af nye Mærker i Skjoldet, dog altid med Bibeholdelse af det oprindelige Vaabenmærke.

været beslægtede med de Familier, vi her have beskjæftiget os med.

Brock.

Et af de blandt de gamle danske Adelslægter jevnlig forekommende Skjoldemærker er en Tverbjelke. De Slægter, som førte det, Brock, Munk, Krabbe, Kirt, Sommer, Roed o. Fl., vare alle bosiddende i Jylland eller ialtfald oprindelig der hjemmehørende og havde formodentlig fælles Oprindelse. De Brock'er, har man rigtignok paastaaet, hørte hjemme i Skotland, men denne Paastand savner vistnok al Hjemmel. Ved Aar 1300 vare de en mægtig Slægt i Jylland, hvor Hr. Niels Brock som bekjendt var en af Anførerne for Opstanden mod Kong Erik Menved i Aarene 1309—1315 [1]); nære Slægtninge af ham vare bosiddende i Skaane paa Hikkebjerg [2]) og i Fyen, hvor de eiede anseelige Besiddelser. De jydsk-skaanske Brock'er uddøde dog snart, allerede i Begyndelsen af det følgende Aarhundrede; hvorledes deres Navn og ustyrlige Sindelag gik i Arv til en med dem besvogret Familie, der i Vaabnet førte en blaa Pyramide, tør forudsættes at være bekjendt. Derimod er det ikke hidtil bleven paaagtet, at en lignende Navneoptagelse senere fandt Sted paa Fyen. Her holdt de gamle Brock'er sig endnu nogle Menneskealdere, efterat Slægten var uddød i Jylland og Skaane; men til Gjengjæld synes den i Fyen at være sunken ned i ringe Kaar og er derfor kun lidet kjendt. En temmelig anseet Mand var dog Anders Brock, Cantor i Ribe, der døde 1462 [3]). Hans Sigil, som endnu haves, viser Brock'ernes Tverbjelke [4]), og han var

[1]) Hvitfeld pag. 367 etc.
[2]) Genarp Sogn, Bara Herred, Malmøhuus Lehn.
[3]) See Kinch: Ribe Bys Hist. pag. 307, 346, 354 etc.
[4]) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Brock.

hjemmehørende i Harrendrup, Vends Herred i Fyen. Blandt hans Arvinger var en Peder Brock, formeentlig den Peder Brock, som var Cannik i Odense og døde 1483. En tredie Mand, som ogsaa opnaaede anseelige Stillinger, var Adser Brock, der 1486 var Lehnsmand paa Asnæs og Holmekloster[1]) og senere blev Lehnsmand paa Skodborg[2]). Adser Brock levede endnu i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede og synes at være død uden at efterlade sig Børn. Adser Brocks Sigil viser ganske samme Vaaben[3]), som findes paa fornævnte Cannik Peder Brocks Liigsteen i Barløse Kirke[4]), nemlig en Skraabjelke i Skjoldet og paa Hjelmen et Træ mellem 2 Faner. At Skjoldemærket her er en Skraabjelke, finder formeentlig sin Grund i, at man dengang begyndte at indføre opretstaaende Vaabenskjolde istedetfor den ældre Tids heldende; ved en Uagtsomhed er Bjelken, som var en Tverbjelke i det heldende Skjold, bleven en Skraabjelke i det opretstaaende; baade i Adser Brocks Sigil og paa Peder Brocks Liigsteen er Skjoldet opretstaaende[5]).

Navnet Brock forekommer ikke i Forbindelse med Bjelkevaabnet efter Adser Brocks Død, men derfor døde det dengang ligesaalidt ud i Fyen som i det femtende Aarhundrede i Jylland. I det sextende Aarhundrede viser der sig nemlig en ny Familie Brock i Fyen, som i Vaabnet

---

[1]) Dansk Mag. 4 R., II, 167.

[2]) See O. Nielsen: Malt Herred.

[3]) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Brock.

[4]) Baag Herred i Fyen.

[5]) Et lignende Tilfælde finder Sted med Afbildningen i »Fyenske Antiqviteter« af Palle Marsks Døttres Liigsteen. Her har Tegneren afbildet et lige Skjold med en Skraabjelke, medens der paa Liigstenen stod et skraat Skjold med en Tverbjelke. Formodentlig skyldes det denne unøiagtige Tegning, at Palle Marsk og hans Døttre ere opførte paa Hofmans Stamtavle over Familien Hvitfeld, skjøndt de ellers henregnes til Slægten Munk (Klevenfeldt).

fører en Stub med et Søblad. Et lignende Vaaben var vel allerede da hjemmehørende i Fyen, hvor det førtes af den anseete Hr. Eggert Frille og hans mindre anseete Slægtninge; men da Navnet Brock først sees at blive knyttet til Vaabnet, efterat de Brock'er med Bjelken ere uddøde, saa maa man formode, at her har fundet en Gjentagelse Sted af, hvad der tidligere var skeet i Jylland. At disse Brock'er med Stubben i Vaabnet virkelig have faaet Navnet Brock paa Grund af Slægtskab med Bjelke-Brock'erne, bliver næsten til Vished, naar hensees til, at de eiede Barløsegaard, hvor ogsaa Canniken Peder Brock maa antages at høre hjemme, siden han, som alt omtalt, ligger begraven i Barløse Kirke. Desuden var Peder Brock til Barløsegaard af disse nye Brock'er nærmeste Arving efter Lehnsmanden paa Skodborg, Adser Brock, og førte som saadan 1543 Proces med Fru Sidsel Rosenkrantz, Erik Krummediges Efterleverske, angaaende Gods, som Fru Sidsel havde kjøbt af Adser Brocks Enke, Fru Mette Marcursdatter, der havde faaet det udlagt af Adser Brocks Arving Peder Brock som Erstatning for noget af hendes Gods, som Adser Brock i deres Ægtestand havde afhændet. Klevenfeldt slutter heraf, at Peder Brock er en Søn af Adser; men at dette ikke forholder sig saa, viser deres forskjellige Vaaben, snarere er han en Søstersøn af Adser Brock. Peder Brocks Moder kaldes vel paa Stamtavlerne Maren Hvitfeld, men det bestyrker kun Formodningen om, at hun er en Søster til Adser Brock, der jo førte ganske samme Skjoldemærke som Hvitfeld'erne; paa denne Familiès Stamtavler vil man forgjæves søge en Maren Hvitfeld, der kan være Moder til Peder Brock.

De nye fyenske Brock'er blomstrede kun kort; de uddøde paa Mandslinien 1591 med Peder Brocks Søn Landsdommer Morten Brock til Barløsegaard. En Menneskealder senere

døde den sidste Adelsmand af Navnet Brock, Rigsraad Eske Brock til Gammel Estrup, og tog sit Vaaben, den blaa Pyramide, med sig i Graven.

Krabbe.

Blandt de jydske Slægter, der førte en Tverbjelke i Vaabnet, blev før nævnet Slægten Krabbe, den eneste, som har bevaret dette Vaabenmærke til vore Dage; alle de andre Familier, som brugte det, ere forlængst uddøde. Af Krabbe-Slægten er dog ingen mere her i Landet; de eneste kjendte Descendenter af den vare for en Snees Aar siden bosiddende i — Buenos Ayres. Navn og Vaaben føres imidlertid endnu her af en anden adelig Familie, der har brugt Navnet i snart 400 Aar, men først i forrige Aarhundrede bortkastede sit eget fædrene Vaaben, 2 eller 3 Skraabjelker, og antog Krabbernes Tverbjelke. Anledningen til denne Vaabenforandring var vel nærmest Ønsket om at smelte sammen med den langt mere anseete og udbredte Slægt af Tverbjelke-Vaabnet; men der existerede forøvrigt en Tradition om, at Slægten med Skraabjelkerne paa Spindesiden stammede fra den ældre Familie Krabbe og havde optaget Navnet efter den. Dette Slægtskab udledes i Reglen saaledes, at Hr. Niels Krabbe til Østergaard[1]) (af Tverbjelke-Slægten) og hans Frue Kirsten Munk havde en Datter Kirsten, som blev gift med en vis Christen til Damsgaard[2]), der i Vaabnet førte 2 Skraabjelker, og deres Søn Oluf Krabbe til Damsgaard blev Stamfader til den nye Slægt Krabbe, som antog sit mødrene Navn Krabbe, men i de første efterfølgende 150 Aar beholdt sit fædrene Vaaben: Skraabjelkerne. At denne Slægteforbindelse, der ogsaa findes hos Hofman, er

[1]) Aasted Sogn, Harre Herred.
[2]) Ferring Sogn, Vandfuld Herred.

urigtig, sees allerede af, at medens Hr. Niels Krabbe til Østergaard nævnes fra 1396 til 1440[1]), levede Christen til Damsgaard endnu 1545 og kan saaledes ikke være en Svigersøn af Hr. Niels. Det er desuden urigtigt, at Oluf Krabbe til Damsgaard er den Første af denne Slægt, som antog Krabbe-Navnet, thi hans Fader Christen kalder sig allerede 1502 Christen Krabbe, og Oluf har altsaa Navnet fra sin Fader og ikke fra sin Moder, saa meget mindre som denne Sidste ikke var af Slægten Krabbe med Tverbjelken. Hun hed Karine Olufsdatter, hvilket sees af et Mageskifte, som «Christian Crabb'», Væbner, med sin Hustru Karine Olufsdatters Raad gjorde med Hr. Mogens Munk 1545 St. Thomæ Apostels Dag[2]). Om hendes Slægt faa vi Oplysning i en gammel Ahnetavle over Anders Jespersen Friis til Landvig i Norge[3]), hvis Mormoder, Fru Kirsten Krabbe, var en Sønnesøns Datter af Christen Krabbe og Fru Karine Olufsdatter; Fru Karines Vaaben angives her at være en halv Hest, springende op af 3 Bølger, altsaa Familien Rytters Vaaben. Efter Tiden at dømme er hun en Datter af Oluf Rytter den ældre til Kabbel[4]) og Fru Karine Hjul[5]). At Fru Karine Olufsdatter virkelig er af Slægten Rytter, stadfæstes ved, at hendes Søn Oluf Krabbe til Damsgaard 1559 paa Viborg Landsthing tiltaler Niels Kaas til Hessel, fordi denne havde ihjelslaget Oluf Rytter den Yngre til Kabbel. Aarsagen til, at Oluf Krabbe optræder her, er sikkert den, at han er Sødskendebarn og vistnok nærmeste Slægtning til Oluf Rytter, og ikke, som af Kolderup Rosenvinge (Gl.

[1]) Ældste Arkiv-Registraturer II.
[2]) Christiern Krabbes Sigil under dette Mageskiftebrev er bevaret og viser 3 Skraabjelker (Klevenfeldts Sigil-Saml.: Krabbe).
[3]) Klevenfeldts Stamtavler: Friis.
[4]) Nørholm Sogn, Skodborg Herred.
[5]) cfr. Elline Gøyes Jordebog i Geh.-Arkivet.

Danske Domme I) antaget, den, at han, uagtet han ikke nævnes i Danske Atlas' Liste over Lehnsmændene paa Bøvling, dog dengang har været Lehnsmand der. Oluf Krabbes hele Forhold taler da ogsaa imod, at han nogensinde har havt en saa anseelig Forlehning.

Det turde nu altsaa være godtgjort, at Oluf Krabbes Moder ikke var af de Krabber med Tverbjelken, men af Slægten Rytter, og at et Slægtskab mellem de to Familier af Navnet Krabbe, hvis et saadant har fundet Sted og har givet Anledning til det fælles Navn, maa ligge længere tilbage i Tiden. Der er imidlertid nogen Sandsynlighed for, at Skraabjelke-Krabberne have faaet Navnet fra en heel anden Familie.

Det ligger nær at formode, at ikke engang den Familie, som i Vaabnet førte en Tverbjelke, er den oprindelige Ihændehaver af Krabbe-Navnet, men at dette Navn fra først maa have tilhørt en Familie, hvis Skjoldemærke var en Krabbe. 1350 levede der virkelig ogsaa en «michael kraby», hvis Sigil viser et Skjold med en Krabbe i[1]), men han har trolig været den Sidste eller en af de Sidste af sin Slægt; thi dette Vaaben vides ikke senere at være ført af nogen Mand af Navnet Krabbe. Omtrent samtidig antog Tverbjelke-Slægten dette Navn, 1367 nævnes Michael Niclesson dictus Crabby, hvis Fader 1336 kun kalder sig Nicholaus Michelssen, altsaa uden noget Familienavn, men hvis Søn senere kalder sig Niels Krabbe[2]). At fornævnte Michael Niclesson har antaget Krabbe-Navnet paa Grund af Slægtskab med den anden «Michael kraby», kan vel ikke bestemt paavises, men synes dog rimeligt. Ja, man maa endogsaa tro, at Navnet Krabbe er gaaet fra en af disse to

[1]) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Krabbe.
[2]) Klevenfeldts Herold og Sigil-Saml.: Krabbe.

Slægter over paa en tredie Familie; thi 1408 levede en Væbner Palne Krabbe i samme Egn, det nordlige Jylland, som de to andre Krabbe-Familier; men han førte i sit Vaaben fem Ruder[1]). Her er altsaa en tredie Familie Krabbe, der sagtens har faaet Navnet fra sin mødrene Herkomst, men har bevaret sit fædrene Vaaben. Et noget lignende Vaaben, 3. Ruder, blev dengang ført af en anden nørrejydsk Slægt, Ferke, saa Palle Krabbe har troligviis paa fædrene Side været af denne Familie, som kun af og til førte Ferke-Navnet. Palle Krabbes Slægt kan forfølges gjennem et Aarhundrede, og samtidig med, at den forsvinder, optræde de Krabber med Skraabjelkerne. Fornævnte Palle Krabbe var død før 1454, thi da skjødede hans Sønner Hans og Malte Krabbe af Herpinggaard[2]) paa deres egne og deres Moder Gye, Palle Krabbes Efterleverskes, Vegne Gods i Nesom Sogn m. M. til Gudum Kloster[3]). Af disse Sønner nævnes Hans Krabbe til Herpinggaard endnu 1460, da han, Torsdagen efter St. Michels Dag, pantsatte Jep Hauell en Gaard, kaldet Heyrup[4]). Denne Gaard Heyrup[5]) tilhørte faa Aar efter en anden Adelsmand ved Navn Jens Puder, der i Aarene 1464, 1466 og 78 yderligere pantsatte den til samme Jep Hauell[6]). Jens Puder har vistnok faaet Heyrup ved Giftermaal med en Datter af Hans Krabbe, thi dennes Sønner Niels Krabbe og Thomas Krabbe udstedte 1483 fjerde Dag Paaske et fra Herpinggaard dateret Brev, hvorved de tilstode en vis Jes Lassen det Pant, som Las Jull

---

1) Klevenfeldts Sigil-Saml.: Krabbe.
2) Trans Sogn, Vandfuld Herred.
3) Ældste Arkiv-Registraturer, III.
4) Elline Gøyes Jordebog.
5) Herup Gaarde, Dybe Sogn, Vandfuld Herred.
6) Elline Gøyes Jordebog.

havde faaet i en Gaard af «Bolde Puderskone» [1]), hvis Arvinger Niels og Thomas Krabbe altsaa have været. Fru Bolde har imidlertid havt flere Arvinger, og det er ingen Anden end Christen Krabbe til Damsgaard, Skraabjelke-Krabbernes Stamfader, og hans Sødskende. 1502 Klokker Onsdag undte nemlig «Chrestenn Krabbe aff Damsgaard, hans moder frue Inggierd og hans syster Jomfrue Kierstine» Nis Jensen, Jes Lassens Søn i Ørskov [2]), og hans Arvinger deres Deel i den nordligste Gaard i Ørskov, som dem var paakommen af ret Arv efter det gamle Pantebrevs Lydelse, som «Jes Jull» [3]) fik af Bolde Puders [4]). Da Christen Krabbes Moder Fru Ingjerd udtrykkelig er Medudsteder af dette Brev, maa bemeldte Arv vel være hendes Børn tilfalden gjennem hende, men det synes rigtignok, som om hun er Arving efter Jes Jull og ikke efter Bolde Puders. Pantet er dog vist det samme, som Jens Lassen 1483 fik Niels og Thomas Krabbes Stadfæstelse paa, og det bliver da Jens Lassen og hans Søn Nis, der have Ørskov Gaard, i Henhold til et Pantebrev, som Fru Bolde har udstedt til Las eller Jes Jull, og som de senere 1483 og 1502 erhverve Stadfæstelse paa af Fru Boldes forskjellige Arvinger. Slægtskabet mellem Fru Bolde Puders og Fru Ingjerd, Christen Krabbes Moder, bestyrkes ogsaa ved, at denne sidste havde en Datter Bolde, som altsaa synes opkaldt efter Bolde Puderskone, og at denne Jomfru Bolde, der maa være bleven myndig efter 1502, siden hun ikke nævnes i det ovenomtalte af hendes Moder og Sødskende udstedte Brev, og hendes Broder vare Arvinger efter Thomas Krabbe af Herpinggaard, sees af, at denne

[1]) Elline Gøyes Jordebog.
[2]) Humlum Sogn, Skodborg Herred?
[3]) Skal vel være Las Jull (see foran).
[4]) Elline Gøyes Jordebog.

Palle Krabbe,
levede 1406, førte i Vaabnet 5 Ruder, ⚭ Gye, Enke 1454 [1]).

Hans Krabbe til Herpinggaard, 1454, 1460.	Malte Krabbe til Herpinggaard, 1454.

Niels Krabbe, 1483.	Thomas Krabbe til Herpinggaard, 1483, 1490, havde vistnok Døttre, hvis Afkom beholdt Herpinggaard.	Bolde, ⚭ Jens Puder.	Inger, Enke 1502.	....

Terkel Krabbe, blev ihjelstukken af Søren Munk, ⚭ Dorthe Kruse.	Jacob Krabbe til Damsgaard, ⚭ $^{17}/_{11}$ 1608 Maren Christensdatter Lange, f. 1577, † $^{7}/_{9}$ 1653.	Kirsten, ⚭ ^{1} Laurids Kruse, ^{2} Anders Mogensen (Vognsen) til Møgelgaard.

Iver Krabbe, Kongl. Secretair, forlehnet med Han Herred og Mors Provsti, ⚭ Berete Kaas (af Muur-Vaabnet) Iversdatter.	Barbara, † ung.	Edele, ⚭ en Borgermesters Søn.	1. Edele, ⚭ Anders Munk, † $^{28}/_{6}$ 1674.

Maren, f. 1654, † 1663.	Jacob Krabbe til Strandbjerggaard, førte Skraabjelke-Vaabnet, ⚭ ^{1} Anna Grøn, ^{2} Clara Marie Rønnow, † 1741.	Christen Krabbe til Urup, † $^{20}/_{10}$ 1731, ⚭ ^{1} Kirsten Abildgaard, ^{2} Dorthe Bendixdatter Norby til Urup, f. 1637, † $^{13}/_{2}$ 1696, ei Børn.	Anne, † 1689.

---

[1]) Naar hensees til Fru Gyes eget Fornavn og hendes Søns Navn Malte, tør denne Frue maaskee antages at være en Søster til Fru Beritte Maltesdatter, som førte Slægten Galskyts Vaaben og

.. ⊙ .... Hans ....,
hvis Vaaben var 2
eller 3 Skraabjelker.
Han † før 1502.

Christen Krabbe
til Damsgaard, 1502, 1545, antog sin Moders
Navn, men beholdt sin Faders Vaaben,
⊙ Karen Olufsdatter Rytter af Kabbel.

Kirstine,
1502.

Bolde,
1506.

Oluf Krabbe
til Damsgaard, 1559, ⊙ Anne Mogens-
datter Godske af Østerby.

Godske Krabbe
til Damsgaard, ⊙ Edele Vognsen.

Birte,
løb bort
med en
Rytter.

Ole Krabbe,
til Damsgaard,
⊙ [1] Ide Christensdatter Lange,
[2] Berete Henriksdatter Krag,
Enke 1638.

1.
Barbara,
⊙ [1] Niels Galde,
f. 1581, † 1659,
[2] 1665 en von
Preen fra Mek-
lenborg.

1.
Anne,
⊙ [1] Otto Lunov,
† 1656, [2] Anton
von Kampten.

2.
Ide,
f. 1631 paa
Damsgaard,
† 26/6 1686
ugift.

2.
Henrik Krabbe,
⊙ Eva Unger
Hans Wolfs-
datter, Enke
efter Gjord Galt.

2.
2 Sønner
og
3 Døttre.

Birthe
Sophie, f. 1661,
† 21/5 1737,
⊙ Peder
Munk, f. 1663,
† 15/5 1705.

Sophie,
⊙ Claus Lin-
derot.

Ole Krabbe
til Bjerre, Hastrup, Aastrup, Skaarup, Nandrup,
Søvig etc., Etatsraad, † 1728, ⊙ [1] Margrethe
Svittenberg, [2] Ide Sophie Gjedde, f. 9/2 1675,
† 1756. Han bortkastede sit fædrene Vaaben
og antog Tverbjelke-Krabbernes Vaaben, der
endnu føres af hans Efterkommere.

---

var gift med Hans Matissen, Væbner, i Vindum, thi denne Fru Beritte havde en Broderdatter, som var gift med Las Viffertsen og hed Gye Lauridsdatter.

1490 gav Peder Terkelsen (af Slægten Væbner) i Føyelling[1]) Fuldmagt at indløse en Gaard hos Ørskov, en øde Gaards Eie hedder Stubben, en Gaards Eie hedder Gjørsum Gaardsted, 2 Gaardes Eie i Bølling Herred i Vorgod Sogn: en Gaards Eie i Trøstrup og den anden i Herberg, medens »Christiernn Krabbe og Bolde Hansdatter søskinde» 1506 tilskjødede Niels Clemmentsen[2]) de 3 Dele i 2* Gaarde i Ørskov, Gjørsum Gaardsted, Trøstrup, Støiberg Gaardsted, Degerholm, en Gaard i Gamle Arnborg, Nedre Trøstrup i Vorgod Sogn og Eistrup i Hede Sogn[3]), altsaa tildeels samme Gods, som Thomas Krabbe 1490 eiede. Formodentlig ere altsaa saavel Thomas Krabbe og Niels Krabbe som Fru Bolde og Fru Ingjerd Børn af Hans Krabbe til Herpinggaard. Fru Ingjerd er bleven gift med en vis Hans, der i sit Vaaben førte to Skraabjelker og eiede Damsgaard, Nabogaard til Herpinggaard, og deres Afkom er da Slægten Krabbe, som i Vaabnet oprindelig førte to Skraabjelker, men siden forrige Aarhundredes Begyndelse har ført samme Vaaben som den tredie, mere bekjendte Slægt Krabbe: en Tverbjelke. Denne Vaabenforandring, der tidligere kunde undskyldes med det formodede Slægtskab mellem de to paagjældende Familier, tager sig nu noget forunderlig ud, efterat det har vist sig, at dette Slægtskab ialtfald ikke har existeret i den hidtil antagne Form og overhovedet ikke kan eftervises. Da, som alt omtalt, de eneste Descendenter af Familien med Tverbjelke-Vaabnet ere bosiddende i Sydamerika, er der ganske vist ingen Fare for, at de skulle

[1]) Føvling Sogn, Tyrsting Herred.
[2]) Den bekjendte Landsdommer i Nørre Jylland og Herre til Aunsbjerg med meget mere Gods, som han paa Aagerkarleviis kom i Besiddelse af.
[3]) Elline Gøyes Jordebog.

gjøre Christen Krabbes nulevende Efterkommere det Vaaben, som disse føre, stridigt; men der er dog saa meget mindre Grund for Christen Krabbes Slægt til at føre et fremmed, dem uvedkommende Vaaben, som Christen Krabbes eget fædrene Vaaben var et godt gammelt Vaabenmærke, noget nær det samme, som førtes af den anseete Slægt Galt.

Da den af Hofman meddelte Stamtavle over de Krabber med Skraabjelke-Vaabnet i flere Retninger er unøiagtig, saa meddeles herved (S. 622—23) en Stamtavle over denne Slægts ældre Led samt de Herpinggaardske Krabber.

Høeg.

Adels-Lexikonnet omtaler flere Familier af dette Navn, af hvilke den under Nr. 1 anførte, hvis Vaaben var en staaende Høg med udbredte Vinger, troligviis er den, som først har brugt Navnet Høeg. Under Nr. 2 omtales en Neechel Høeg, der skal have levet 1461 og i Vaabnet ført en vingeløs Grif, et Skjoldemærke, som ellers blev brugt af Efterkommerne af den bekjendte Drost Laurids Jonsen. Under Nr. 3 og 4 omtales to Familier, der i Vaabnet førte et Svinehoved eller et halvt Sviin. Disse to Familier kunne slaaes sammen til een, og Vaabnet er rettest et halvt Sviin[1]). Det er denne Familie, som vore Slægtebøger tillægge Navnet «de gamle Høeg'er», fordi Navnet Høeg, da den uddøde, blev antaget af en Linie af Slægten Banner, der saaledes blev de nye Høeg'er, som førte Bannernes af Sølv og Rødt skraadeelte Skjold. Allerede flere af vore Slægtebøger have imidlertid gjort opmærksom paa, at de gamle Høeg'er oprindelig ikke ere Høeg'er, men af den berømte Hr. Niels Bugges Slægt, og tilføie, at den ældste Hr. Bo Høeg egentlig

[1]) Klevenfeldts Sigil-Samling.

Hr. Bo Høeg
til Ørum, 1360, 1377,
⊙ Sophie, Hr. Eske Frosts Datter.

- Gunner, 1411, ⊙ [1] Erland Kalf, [2] Lave Rood.
- Inger, ⊙ Mikkel Krabbe.
- Christen Høeg, 1421.
- Christine, ⊙ Ratlow Friis til Nebel, 1429.
- Barbara, ⊙ Hr. Niels Strangesøn.
- Hr. Per Høeg til Tanderup, 1396, 1421, ⊙ Ouse, Enke 1442.

Children of Hr. Per Høeg:

- Bo Høeg til Tanderup, 1439, 1478, ⊙ Begge Eriksdatter Rosenkrantz eller Anne Tornekrands.
- Sophie til Tanderup. .... ⊙ .... Niels Eriksen til Tanderup. 1406, 1413.

Children of Bo Høeg:

- Per Høeg, 1472.
- Karine var † 1512, ⊙ Hans Barsebek til Tanderup, var † 1484.
- Christine, 1521, ⊙ Niels Krabbe til Torp og Tanderup.
- Margrethe, 1523, ⊙ [1] Christoffer Lykke til Stadsgaard, [2] Erik Timmesen Rosenkrantz.
- Ingeborg, ⊙ Vendelbo Moltke.

Children of Sophie and Niels Eriksen:

- Hr. Peder Høeg til Lungholm og Eskjær, 1472, ⊙ Kirsten Henriksdatter Rekkenberg.
- Niels Høeg. ⊙ Karen Pedersdatter Lykke.

Fra dem stamme de

Hr. Niels Baggesen Banner
(⊙ Margrethe Aagesdatter Thott).

Erik Nielsen til Vinstrup, Høvedsmand paa Aalborg, 1340, 1365.

Thomas Nielsen til Vinstrup.

Erik Eriksen til Vinstrup, 1402.

Karolus Thomsen, 1388.

Hr. Erik Thomsen i Vinstrup, 1411.

Mette, ⊙ Stig Munk til Nørgaard.

Brune Erik, Høvedsmand i Vendsyssel, 1406, 1435.

Jes Eriksen til Langtind, 1406, 1435.

Hr. Niels Eriksen til Vinstrup 1431, 1448 Lehnsmand paa Aalborghuus, ⊙ Johanne Andersdatter til Asdal, Enke efter Hr. Bonde Due.

Hr. Eskild Nielsen Høeg til Lungholm og Eskjær, 1449, 1492, ⊙ Ellen Nielsdatter Banner.

Datter, ⊙ Hr. Niels Strangesøn. ?

Datter, ⊙ Hr. Erik Timmesen Rosenkrantz.

Mette til Langtind, † 1460, ⊙ Hr. Niels Eriksen Gyldenstjern til Tim, † 1484.

Anders Nielsen til Vinstrup, Asdal, Kokkedal etc., ⊙ [1] Kirsten Eriksdatter Gyldenstjern, [2] Sophie Mogensdatter Galt.

Ellen, ⊙ Hr. Eskild Nielsen Høeg.

Flere Børn.

nye Høeger.

Fra ham stammer Familien Banner.

hed Hr. Bugge Høeg. Dette Sidste faaer staa hen, men vist er det, at Hr. Niels Bugge førte ganske samme Vaaben, et halvt Sviin, som de gamle Høeg'er, og Slægtskabet mellem de to Familier kan saaledes være troligt nok, om end nogen bestemt Forbindelse mellem dem ikke kan eftervises.

I de Hofmanske Stamtavler berettes, at de gamle Høeg'er uddøde med Hr. Bo Høeg til Tommerup[1]), der 1377 var med paa en Herredag i Viborg; men det er urigtigt, thi denne Hr. Bo's Sønnesøn, Bo Høeg til Tanderup, levede 1478, og af sidstnævnte Bo Høegs Børn levede en Datter Margrethe endnu 1523, men da var Slægten vistnok paa Mandslinien uddød enten med Bo Høeg selv eller hans Søn Per Høeg. Navnet Høeg var da, som sagt, antaget af en Linie af Slægten Banner, de saakaldte nye Høeg'er. Efter de fleste Angivelser havde nemlig den 1377 levende Hr. Bo Høeg en Datter Sophie, der i Ægteskab med Niels Baggesen Banner havde 4 Sønner, af hvilke den Ældste, Erik Nielsen, blev Stamfader til de Bannere, medens de 3 Yngste, Niels, Peder og Eskild Nielsen, antoge deres Moders Navn og bleve Stamfædre til de nye Høeg'er. Det gaaer imidlertid med denne Slægteforbindelse mellem de Høeg'er og Bannere som med den mellem de Tverbjelke- og Skraabjelke-Krabber: man har ikke taget Tidsfølgen iagt, thi medens den ældste Broder Erik Nielsen angives at have levet i Midten af det 14de Aarhundrede, saa nævnes Eskild Nielsen endnu 1492, og disse to kunne altsaa umulig være Brødre. Det er da ogsaa allerede paavist[2]), at Eskild Nielsen Høeg og hans to Brødre, som med ham antoge Navnet Høeg, neppe ere Børn af Niels Baggesen Banner, men langt snarere af den

[1]) Skal vel være Tanderup, Bedsted Sogn, Hassing Herred.
[2]) K. Barner: Familien Rosenkrantz' Historie, p. 96.

Niels Eriksen Banner, som 1406 levede i Ægteskab med Sophie, Per Høegs Datter af Tanderup, men denne Niels Eriksen kan ikke være den samme Niels Eriksen, som senere ægtede Fru Johanne Andersdatter (Sappi?)[1]), thi Eskild Nielsen, der jo var en Søn af Niels Eriksen og Fru Sophie Høeg, var gift med Ellen Nielsdatter, Datter af Niels Eriksen og Fru Johanne Andersdatter (Sappi?), og hun kan følgelig ikke have været hans Halvsøster. Der maa altsaa samtidig have levet to Niels Eriksen'er af Slægten Banner, og medens Sophie Høegs Ægtefælle Niels Eriksen og hans Brødre, Brune Erik og Jes Eriksen, ere Børn af den Erik Eriksen, som 1402 skrives til Vinstrup, turde den Niels Eriksen, som var gift med Fru Johanne Andersdatter, snarere være en Søn af den Hr. Erik Thomsen, som 1409—1411 eiede Vinstrup[2]) eller vel rettere Part i samme. Erik Eriksen og Erik Thomsen, som saaledes begge eiede Vinstrup, maa vistnok have været nære Slægtninge, maaskee Sødskendebørn, og Stamtavlen over Forbindelsen mellem de tre Slægter, de gamle Høeg'er, de Bannere og de nye Høeg'er, turde da være saaledes, som paa omstaaende Stamtavle angivet.

Kaas.

Det er kun meget faa danske Familier, der have fulgt deres sydlige Naboers, den holsteenske Adels, Exempel og have antaget Navn efter deres Sædegaarde. Slægterne Skovgaard, Dresselberg og Urup have faaet deres Navn paa denne Maade, men det skeete først ved Aar 1500; derimod havde den gamle Herregaard Kaas[3]) ved Liimfjorden allerede to Aarhundreder tidligere givet Navn til sine Eiermænd, en

---

[1]) hvilket nævnte Forfatter antager.
[2]) Elline Gøyes Jordebog. Ældste Ark.-Reg. IV, 115.
[3]) Lime Sogn, Rødding Herred.

gammel dansk Adelslægt, der i sit Vaaben førte en Sparre og synes at have samme Herkomst som de Familier i Jylland, Spend og Munk, som førte et lignende Vaaben. Navnet Kaas beholdt Familien, men Gaarden kom allerede i Midten af det femtende Aarhundrede ved Giftermaal til en anden Slægt, som mærkelig nok ogsaa senere skulde antage Navnet Kaas. Den Mand af denne Slægt, som først eiede Kaasgaard, hed Thomas Jensen og skrives 1459 til Kaas; at han har faaet den ved Giftermaal, fremgaaer af, at han 1459 havde Trætte om Arv paa sin Hustrus Vegne med Bertel Kaas til Nørgaard, som var af de Sparre-Kaaser, og trolig en Broder til Thomas Jensens Hustru; men derimod har samme Giftermaal ikke givet Anledning til, at Thomas Jensens Efterkommere senere antoge Navnet Kaas. Der har nemlig af dette Ægteskab neppe været flere Børn end en Datter, som arvede Kaas og bragte den ved sit Giftermaal med Christen Hvas til hans Familie [1]). Denne Datter saavel som Thomas Jensens Giftermaal med en Jomfru af de Sparre-Kaas'er forbigaaes heelt paa vore Stamtavler, der i det hele taget kun give urigtige Meddelelser om Thomas Jensens Herkomst. Han førte i sit Vaaben en tretindet Muur ligesom Familierne Daa, Reventlow og Galskyt. Da kun de to sidstnævnte Familier have været bosiddende i Jylland i ældre Tid, er det fortrinsvis fra dem, at man har villet udlede Thomas Jensens Herkomst. Det er ogsaa meget sandsynligt, at Thomas Jensen hørte til Familien Galskyt, en ægte jydsk Slægt, som da var bosiddende i Egnen omkring Kaasgaard, og i hvilken Navnet Thomas jevnlig forekommer. Den af Hofman angivne Forbindelse mellem Thomas Jensen og Galskyt-Slægten:

---

[1]) Jeg skylder Hr. Justitsraad F. Hvass denne Meddelelse.

Jens Pedersen Galskyt af Boller, ⊙ Maren Jensdatter Munk,
som kaldes Roed.

Thomas Jensen af Korthave, ⊙ Johanne Jensdatter Vognsen.

Jens Thomsen, som kaldes Kaas, ⊙ Elline Staverskov.

Thomas Jensen.

er imidlertid ganske urigtig. Jens Pedersen til Boller er nemlig ikke en Galskyt, men en Vognsen, og han og hans Frue ere ikke Forældre til Thomas Jensen til Korthave, men til dennes Frue, Johanne Jensdatter Vognsen. Thomas Jensen til Korthave er vel af Familien Galskyt, men da hans Levetid[1]) ganske falder sammen med Thomas Jensens til Kaas, kan han ikke være Farfader til denne. Jens Thomsen, som kaldes Kaas, gift med Fru Elline Staverskov, er ganske ubekjendt; paa Klevenfeldts Stamtavle er vel opført en Søn af vor Thomas Jensen til Kaas ved Navn Jens Thomsen, hvis Enke, Fru Ellen, skal have levet 1523; men Klevenfeldt har vistnok her ladet sig vildlede af Hvitfelds Krønike, der (pag. 1184) urigtig kalder Thomas Jensens Søn Mogens Thomsen for Jens Thomsen. Thomas Jensen til Kaas var derimod en Søn af lange Jens, eller, som han egentlig hed, Jens Ovesen i «Groæløt»[2]), og Fru Gjertrud

[1]) Will Galskyt, Søn af Thomas Jensen til Korthave, levede 1532.

[2]) Ogsaa denne Notits skylder jeg Hr. Justitsraad Hvass. Fornævnte Jens Ovesen var sikkert Broder til Hr. Ove Ovesen af Silkeborg, som oftere nævnes i Ældste Arkiv-Registraturer, hvor han paa Grund af sit Vaaben, den tretindede Muur, henregnes til Familien Daa. Hr. Ove Ovesen tillægges Navnet lange Hr. Ove ligesom Jens Ovesen almindelig kaldes lange Jens. Han var gift første Gang med Else Jensdatter Udsøn, anden Gang med Fru Thore Muus, Enke efter Hr. Laurids Hvas. Af 1ste Ægteskab var en Datter, som døde ung.

Svendsdatter Udsøn, der siden ægtede Hr. Niels Munk til Bruusgaard. Efter sin første Frues Død har Thomas Jensen giftet sig igjen, og det er dette Ægteskab, som Stamtavlerne kjende. Hans anden Frue, Kirsten Glob, har vistnok ogsaa bragt Thomas Jensen en Gaard i Medgift, nemlig Damsgaard[1]). Denne Gaard eiedes 1435 af en Adelsmand, Mogens Pedersen, fra hvem Fru Kirsten Glob allerede hos Hofman angives at stamme, men rigtignok gjennem hele tre Generationer, medens Sandheden snarere er, at hun er hans Datter. Mogens Pedersen, der endnu levede 1452[2]), førte nemlig det samme Vaaben som Familien Glob, en Ørn med udslagne Vinger, og da denne Familie først antog Navnet Glob i Slutningen af det femtende eller Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, har Mogens Pedersen altsaa rimeligviis været en Glob og Fader til Thomas Jensens Frue, Kirsten Glob. Hendes Søn, Mogens Thomsen, er da opkaldt efter sin Morfader. Thomas Jensen har dog ikke eiet hele Damsgaard, men kun en Part deri, Resten tilhørte en anden Datter af Mogens Pedersen ved Navn Maren, som var gift med Ove Ovesen[3]), der 1467 skrives til Damsgaard. Dette Ægtepar havde dog vist neppe Børn, og Thomas Jensens Søn af andet Ægteskab, Mogens Thomsen, blev saaledes Eneeier af Damsgaard, hvorimod han ikke fik Kaas, der var tilfaldet hans Halvsøster efter hendes Moder. Gik end Mogens Thomsen saaledes glip af Kaasgaard, saa sørgede han dog for at knytte Navnet Kaas til sin Slægt, idet han ægtede Gjertrud Kaas, en nær Slægtning af hans Faders

---

1) Outrup Sogn, Sønder Herred paa Mors, ikke at forvexle med Krabbernes Damsgaard i Ferring Sogn, Vandfuld Herred.

2) Ældste Arkiv-Reg. III.

3) Efter Navnet at dømme har denne Ove Ovesen vistnok været en nær Slægtning af Thomas Jensen.

første Frue, og med hende havde han en Søn, der blev kaldet Erik Kaas, vistnok efter Fru Gjertruds Broder, Biskop Erik Kaas i Viborg. Denne Erik Kaas er Stamfader for de efter deres Vaaben saakaldte Muur-Kaas'er. Mogens Thomsen havde imidlertid flere Børn, som ikke antoge Navnet Kaas, og man maa derfor formode, at disse Børn kun ere Halvsødskende til Erik Kaas, uagtet Stamtavlerne ikke tillægge Mogens Thomsen nogen anden Frue end Fru Gjertrud Kaas. Mogens Thomsens Enke kaldes ogsaa bestandig Fru Ellen og ikke Gjertrud; hun nævnes flere Gange, bl. A. hos Hvitfeld, der beretter, hvorledes Christian II lod Mogens Thomsens og hans Enkes Gods confiskere, efterat han havde ladet Mogens' Liig optage af Graven og klynge op i en Galge, fordi han havde været en stor Bondeplager, men at Enken Fru Ellen senere af Kong Frederik I fik Opreisning herfor. Hvitfeld kalder urigtig Manden for Jens Thomsen, men Enkens Navn er rigtig Ellen og ikke Gjertrud, som det sees af Domsacterne i denne Sag. Mogens Thomsen har altsaa efter Fru Gjertrud Kaas' Død ægtet en Fru Ellen, som ikke omtales i Stamtavlerne. For at faa Oplysning om hendes Slægt, maa man beskjæftige sig med hendes Børn. De vare en Søn Niels Mogensen, en Datter, som var i Kloster, endnu en Datter[1]) samt endelig en Datter Kirsten, gift med Frands Iversen Dyre, der ved hende blev Eier af Damsgaard. Denne Fru Kirsten skal efter Stamtavlerne være en Datter af Fru Gjertrud Kaas; men at dette ikke forholder sig rigtig, sees af Ahnevaabnerne paa

[1]) Disse 3 Børn findes ikke paa den Hofmanske Stamtavle. Den ene Datter turde være den Fru Margrethe Mogensdatter, som var gift med Rasmus Clemmentsen, Søn af den bekjendte Landsdommer Niels Clemmentsen til Aunsbjerg; denne Fru Margrethe havde nemlig en Broder ved Navn Niels Mogensen (Fr. I Registrant p. 425).

Liigstenen over Fru Kirsten og hendes Huusbond i Tapdrup Kirke ved Viborg[1]). Disse Ahnevaabner ere 1) Fru Kirstens fædrene Vaaben med Muurtinden, 2) Skaktavl-Friis, 3) Glob (med Ørnen i Skjoldet), 4) Banner, 5) Udsøn, 6) Pant, 7) Glob (med Søbladene) eller Sehested, 8) Vind. Fru Kirstens Moder kan altsaa ikke have været Fru Gjertrud af de Sparre-Kaas'er, da disses Vaaben slet ikke findes i hendes Ahnetavle. Derimod er hendes Moder efter Ahnevaabnerne en Datter af Peder Friis til Irup og Fru Kirsten Banner, og dette maa altsaa være Mogens Thomsens Enke, Fru Ellens Forældre. Rigtigheden heraf bestyrkes ogsaa ved, at Niels Friis, Jep Friis (begge Sønner af Peder Friis til Irup) og Mogens Thomsen 1518 pantsætte al deres Arvedeel efter Provst Will (Broder til Peder Friis) i Holm og Holm Gods til Kong Christian II[2]), og ved, at Jep Friis til Skive og Rigscantsler Jørgen Qvitzou 1552 omtales at være de rette Eftermaalsmænd efter Niels Mogensen, der var bleven ihjelslagen i Nyborg[3]). Jep Friis var Niels Mogensens Morbroder[4]).

Forbindelsen mellem de to Slægter af Navnet Kaas

---

[1]) Efter D. Atl. ligge de ikke begravne her, men i Outrup Kirke paa Mors, Sogne Kirke til Damsgaard. Frands Dyre ligger maaskee i Tapdrup, og Fru Kirsten, der har ladet Liigstenen der opsætte, — den har ialtfald kun Angivelse af Mandens Dødsaar, — er senere død paa Damsgaard og da ikke henført til Tapdrup, men begraven i Damsgaards Sognekirke. Frands Dyre har eiet en Gaard •Dyresholm•, som maaskee er den i Tapdrup Sogn liggende Skovsgaard.

[2]) Ældste Ark.-Reg. IV, 55.

[3]) See Kolderup Rosenvinge: Gl. danske Domme I, 172 etc.

[4]) Hvorledes Jørgen Qvitzou er beslægtet med Niels Mogensen, kan ikke sees. Maaskee har denne været gift med en Qvitzou, skjøndt et saadant Ægteskab ikke kjendes. Snurrig nok har Niels Mogensen, ligesom sin Halvbroder, Erik Kaas, havt en Bisp til Morbroder, efter hvem han er opkaldt, nemlig Niels Friis, Bisp i Viborg.

turde nu være temmelig klar, og alle lignende Gisninger om de Muur-Kaas'ers Herkomst, som den af Hofman bl. A. opstillede, at de skulde stamme fra en illegitim Forbindelse mellem Bisp Erik Kaas og en Jomfru af de Reventlow'er og altsaa tvertimod det Sædvanlige have antaget det fædrene Navn men det mødrene Vaaben, — ere forhaabentlig for stedse skrinlagte. Stamtavlen over de Muur-Kaas'ers første Led bliver:

Lange Jens Ovesen
til Groæløt,
⚭ Gjertrud Svendsdatter Udsøn,

Thomas Jensen
til Kaas og Damsgaard, 1456—1500,
⚭ [1] en Datter af Jens Kaas til Kaas og
Fru Maren Løvenbalk, med hvem han fik Kaas,
[2] Kirsten Glob til Damsgaard, Datter af Mogens
Pedersen Glob til Damsgaard og Fru Kirstine Clausdatter.

1. En Datter, ⚭ Christen Hvas, der med hende fik Kaas.	2. Mogens Thomsen til Damsgaard, 1500—1512. ⚭ [1] Gjertrud Kaas, Datter af Niels Kaas til Thaarupgaard og Fru Else Skram, [2] Ellen Friis, Datter af Peder Friis til Irup og Fru Kirsten Banner.

1. Erik Kaas til Gjelskov, ⚭ Anne Emmiksen. Fra dem stammer Slægten Kaas med Muurtinden i Vaabnet.	2. Niels Mogensen, dræbt 1542 af Peder Stygge Rosenkrantz.	2. En Datter i Kloster.	2. Kirsten Mogensdatter til Damsgaard, som hun testamenterede til Erik Kaas' Børn. ⚭ Frands Iversen Dyre til Palsgaard.	2. ? Margrethe Mogensdatter, ⚭ Rasmus Clemmentsen til Aunsbjerg.

Det er et Spørgsmaal, om det vil kunne lykkes at føre denne Slægt længere tilbage og navnlig paavise dens Forbindelse med Slægten Galskyt, thi denne sidste Families Stamtavle er temmelig ukjendt. Hensigten med disse Linier har imidlertid kun været at oplyse Slægtskabet mellem de Sparre-Kaas'er og de Muur-Kaas'er og den derved bevirkede Overførelse af Navnet Kaas.

Det skal endnu kun bemærkes, at der i det fjortende Aarhundredes sidste Halvdeel levede en Hr. Christiern Kaas, Ridder, i Nørre Jylland, hvor han eiede Hessel[1]), men han synes ikke at have været af nogen af de her omtalte Slægter, eftersom han i sit Vaaben førte først eet og senere tre Løvehoveder; derimod er det nok muligt, at han ligesom senere de Muur-Kaas'er kan have været beslægtet med Sparre-Kaas'erne paa mødrene Side og taget Navn efter dem, thi disse havde da allerede mindst i to Menneskealdere boet paa Kaas.

Vor Adelshistorie frembyder adskillige lignende Tilfælde[2]), som det vilde føre for vidt at opholde os længe ved, hvor fristende det end kunde være for Genealogen. Jeg skal her blot nævne, at Anders Josephsen Bjelkes Børn optoge Navnet Falster efter deres Moder, der vistnok var en Datter af Jørgen Falster i Virket[3]), men beholdt deres fædrene Vaaben: to Bjelker; at Vincentz Iversen Dyres Børn antoge deres Moders, Fru Kirsten Lunges, Navn, men beholdt Dyrernes 2 Vesselhorn i Vaabnet, medens en anden Linie af samme Slægt alt tidligere havde antaget Navnet Skeel[4]). Jens Povelsøn Grib, som 1490 var Lehnsmand paa Borreby,

[1]) Aalsø Sogn, Sønder Herred.
[2]) cfr. K. Barner: Fam. Rosenkrantz Historie, p. 13, 14.
[3]) Falkerslev Sogn, Sønder Herred paa Falster.
[4]) see V. S. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel.

førte i sit Vaaben en Ibskal og synes altsaa at have været af Familien Jernskjeg; men han havde antaget Grib-Navnet efter sin Farmoder, Fru Bodil Gribsdatter, der i Vaabnet førte en Grib. Malte Iversen Langes Børn antoge deres Moders Navn Munk, og saaledes opkom den bekjendte Slægt Munk med 3 Roser i Vaabnet. Erik Christiernsen Fasti og hans Frue Johanne Skram kaldte deres Søn Peder Skram efter Fru Johannes Fader, og fra ham stammer den Familie Skram, som i sit Vaaben førte en Stihage. De tre Familier af Navnet Skinkel ere ogsaa ved Giftermaal forbundne, og Navnet har sikkert oprindelig kun været ført af den holsteenske Familie, som førte Sehested'ernes Vaaben, men havde taget Navnet Skinkel efter et Stednavn. Navnet Pape eller Pæp blev i Slutningen af det 15de Aarhundrede ført af en skaansk Familie, der paa Spindesiden stammede fra den gamle Slægt af dette Navn, som i Vaabnet førte 3 Hjerter, og Navnet Pors blev i Jylland antaget af en Linie af Slægten Skadeland, som først synes at være uddød i Midten af forrige Aarhundrede. Lignende Navneoptagelser kunne spores i Familierne Galt, Glob, Halvegge, Lykke, Kabel o. s. v. Navnet Kabel tillægges af Genealogerne Fru Anne Nielsdatter, Hr. Tyge Lunges Frue, som i Vaabnet førte en Skraabjelke, og Adels-Lexikon har som Følge heraf optaget flere Familier Kabel[1]), af hvilke en tillægges nævnte Skjoldemærke. Det er imidlertid kun halvveis rigtigt, thi hverken Fru Anne selv eller hendes Fader, Hr. Niels Lauridsen til Tostrup, vides at have ført Slægtenavn, men hendes Moder var en Datter af Hr. Henning Kabel, og det er vistnok den eneste Grund, hvorfor Navnet Kabel er bleven tillagt Fru Anne.

[1]) De to af de der omtalte Familier Kabel ere dog neppe selvstændige Slægter.

Til Slutning skal endnu kun omtales en anden Navneforandring, som synes foregaaet i Familien Falk. Denne Slægt har sikkert Navn efter den Fugl, som er Slægtens Hjelmtegn, men som nok ikke altid har været af saa ædel en Race. I den gamle Registrant over Vallø'ske Breve i Geheime-Arkivet nævnes nemlig en Hr. Eskild Krage som Eier af Vallø, der senere tilhørte Hr. Bo Falk, dennes Søn Hr. Eskild Falk o. s. v. Nævnte Hr. Eskild Krage er sikkert Fader til Hr. Bo Falk, thi endnu 1376 blev Navnet Krage brugt af en af Slægten Falk, idet en Petrus Krage da har forseglet med Falkernes Skjoldemærke: et ved et Gaffelsnit tredelt Skjold. Om det er efter Overenskomst med den gamle sjællandske Slægt Krag, som i Vaabnet førte en Krage paa en Green, eller alene af honnet Ambition, at Falk'erne have forandret Navn, er ikke godt at sige.

Tillæg til Vitus Berings Biografi.

Af **Holger Fr. Rørdam.**

Da jeg har fundet enkelte supplerende Bidrag til Vitus Berings Levned, og da nogle Videnskabsmænd velvillig have henledet min Opmærksomhed paa et og andet didhen hørende, benytter jeg Lejligheden til nogle faa Tilføjelser.

Til Universitetet dimitteredes Bering 1635 fra Viborg Skole af Rektor Niels Jensen (Aars), der Aaret iforvejen havde tiltraadt dette Embede, efter at han tidligere paa en ganske ualmindelig Maade havde gjort sig bemærket ved fremragende Dygtighed i Hørerstillingen ved samme Skole[1]). Rektorembedet beklædte han i det usædvanlig lange Tidsrum af 38 Aar. Han synes i sin Tid at have været en af Landets mest fremragende Skolemænd. Ialfald beretter den som Latindigter bekjendte Johannes Olavius fra Randers i sin Selvbiografi, at han, efter at have besøgt sin Fødebys Skole i adskillige Aar, «ad Wiburgensem scholam tum in patria praecipuam mittebar, ubi Praeceptorem maximi meriti et maximae famae M. Nicolaum Joannis per tres annos habui» (ɔ: indtil Olavius blev Student 1642)[2]). Naar nu Bering kort efter sin Ankomst til Universitetet lagde en ualmindelig

---

[1]) Hundrup, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole, S. 22, Not.

[2]) Dänische Bibliothek, VII, 376.

Færdighed i Latinen for Dagen, maa vel Æren derfor til en vis Grad tillægges hans ovennævnte Lærer.

Til S. 17, Not. 3 kan bemærkes, at Fru Sophie Brahe døde 1646, men Ligtalen over hende udkom først 1649 (meddelt af Hr. Bricka).

Det S. 66—7 meddelte ejendommelige Fadderbrev, som Bering skrev til Peder Reetz i Anledning af sin Søn Frederiks Daab, er allerede forhen trykt andensteds. Biskop, Dr. Engelstoft har saaledes gjort mig opmærksom paa, at det findes i Odense Adresse-Contoirs Efterretninger for 1777, Nr. 12; Professor, Dr. L. Daae i Christiania har underrettet mig om, at i Jens Müllers Forsøg til Beskrivelse over Jarlsbergs Provsti (Kbh. 1772), S. 112—4, er et Aftryk deraf meddelt som Pendant til «et lystigt Bryllupsbrev»; og endelig har den historiske Forenings Sekretær, Bibliotheksassistent C. F. Bricka henvist mig til et Aftryk i Misceller ved N. C. Øst, for 1810, S. 378—80. Alle disse Steder findes Brevet dateret den 27de Junii 1664, og ikke, som i den af mig benyttede Afskrift, den 27de Januar 1664, hvilken sidste Datering dog efter Hr. Brickas Meddelelse ogsaa findes i en Danske Selskab tilhørende Afskrift af Brevet. Saa længe Originalen ikke findes, kan det — som den sidstnævnte Videnskabsmand bemærker — være vanskeligt af ydre Grunde at udfinde, hvilken af de to Datoer der bør foretrækkes, men indre Grunde synes at tale for den seneste Datering, den fra Juni; thi har man intet at holde sig til uden selve den tvivlsomme Dato, bør man sikkerlig — med det for Øje, som man veed om Bering og hans unge Hustru — ikke antage, at deres førstefødte er kommen saa tidlig til Verden som i Januar 1664 (fire Maaneder efter Brylluppet). En anden Omstændighed taler ogsaa for Juni. I Brevet siges, at Barnet skal døbes «nu tilkommende Onsdag».

Men den 27de Januar 1664 var selv en Onsdag, hvorfor Udtrykket bedre vilde passe i et Brev, der var skrevet den 27de Juni, paa en Mandag; det vilde ogsaa være vel meget at indbyde en hel Uge i Forvejen[1]). I det jeg altsaa beklager, at jeg har ladet mig føre paa Vildspor af en mindre paalidelig Afskrift — den eneste, der var kommen mig for Øje —, mener jeg, at man trygt kan rette Frederik Berings Fødselsdag (S. 66 og 110) fra 21de Januar til 21de Juni 1664. En Sammenligning mellem de forskjellige ovennævnte Aftryk af Fadderbrevet vil give adskillige andre Varianter, dog ikke ret mange, der ellers kunne anses som Forbedringer af den af mig udgivne Text[2]).

Hr. Cand. polit. G. L. Wad har meddelt mig, at i 5te Bind af «Lettres, instructions et mémoires de Colbert, par Clèment» findes en Liste over «gratifications faites par Louis XIV aux savants et hommes de lettres français et étrangers», i hvilken der anføres, at i Aarene 1665 og 1666 er udbetalt aarlig 1200 livres «Au sieur Bering, historiographe du roy de Dannemark, par gratification». Ventelig staar denne Gave i Forbindelse med den S. 12 omtalte Hyldest, som Bering havde ydet den franske Konge. Blandt andre Lærde, som oppebar Gratificationer af Ludvig XIV, forekommer i Listen ogsaa Berings Ven Boecler.

---

[1]) Ogsaa denne Bemærkning skyldes Hr. Brickas skarpe Blik. Hr. Biskop Engelstoft, der først henledte min Opmærksomhed paa den forskjellige Datering, bemærker i sit Brev om den fra Juni: «Denne Datering turde have Fortrin: den bringer Fødselen i lovligt Forhold til Brylluppet og i lidt mere passende Forhold til Brudens Alder og mulig ogsaa til Aarstiden for den store Daabsfest i Frue Kirke.»

[2]) For: «haver han besluttet» — bør vistnok læses: «haver han for». For: «til samme Tiid» — skal maaske læses: «til samme Tog».

Da Arkivassistent Fr. Krarup lejlighedsvis mundtlig for mig yttrede nogen Tvivl om, at det forholdt sig ganske rigtig med Vitus Berings Adelskab, formaaede jeg ham til skriftlig at opsætte sine Betænkeligheder, saa meget mere, som jeg ogsaa selv har næret saadanne, skjønt jeg ikke saa bestemt har formuleret dem, da det S. 78—9 meddelte Adelspatent syntes at slaa Indvendingerne til Jorden. Naar jeg altsaa — efter given Tilladelse — her indfører Hr. Krarups, som det forekommer mig, interessante og skarpsindige Bemærkninger, forbeholder jeg mig til Slutning at tilføje nogle faa Ord.

»Idet der herved meddeles nogle Bemærkninger om Vitus Berings Nobilitation, er det kun dette bestemte Spørgsmaal, der anses som Gjenstand for Opgaven. Der skal altsaa ikke blive Tale om de forskjellige tvivlsomme Lovbestemmelser[1]) om Adelskab og Ret til at føre Vaaben, der hovedsagelig hidrøre fra Christian V's rangsyge Tid[2]), men endnu ikke have tabt deres Interesse for vor opadstræbende Samtids honnette Ambition.

Den Omstændighed synes altsaa at have fremkaldt, om end ikke Tvivl, saa dog nogen Betænkelighed ved det Brev af 1671 d. 7. Juni, der benaader Assessor Vitus Bering og hans Efterkommere med adeligt Skjoldmærke, at denne samme Mands Datter Vita faa Aar derefter,

---

[1]) D. L., I, 2, 11; Fdgg. af 1679 $^{11}/_{2}$, 1699 $^{11}/_{2}$ o. s. v.

[2]) Hermed skal Tidsalderen dog ingenlunde særlig brændemærkes, thi længe før gav Rangsygen saa kraftige Livstegn, at den i høj Grad forulempede Folk i deres Kirkegang. Christian IV gav derfor Odense By bestemte Regler 1635 (Wad: Rektorerne paa Herlufsholm, 86 f.), og Frederik IV gav Haderslev 1719 og Aabenraa 1724 saa udførlige Rangforordninger, at ingen Sjover i Byen kunde være i Tvivl om sin rette Plads (efter utrykte Kilder, sml. Lorenzen: Rejseskildringer fra S. Jylland, S. 38—39).

1678 d. 28. Januar, for sit Vedkommende ophøjes i Adelstanden. «Man skulde tro, at hun allerede var adelig» (se foran, S. 109, Not. 2), saa at der altsaa ikke behøvedes nogen ny Erklæring desangaaende, hvilket nye Adelsbrev endvidere har den i Lenskontorets Bøger aldeles enestaaende Ejendommelighed at mangle Beskrivelse og Tegning af det Vaaben, som det forundes Vedkommende herefter at føre.

Hvor stødende en saadan Uregelmæssighed end visselig er, tyngede den dog mindre i Vægtskaalen end den Omstændighed, at det Adelsbrev for Vitus Bering, som nu er trykt (foran, S. 78—9), hidtil kun kjendtes i en bekræftet Afskrift fra 1690 og aldeles ikke forekommer i Lenskontorets Bøger, hvor det burde findes, for at man i Mangel af Originalen skulde kunne fremskaffe Bevis for Stykkets Ægthed. Skjønt derfor Slægtens Adelskab oftere er blevet diskuteret og saaledes ogsaa var under Forhandling mellem Udgiverne af Dansk Adelslexikon, blev Vitus Berings Navn dog ikke optaget i dette, men blev altsaa et af de «efter Selskabets Resolution udeladte» [1]). Hvad der her slog Hovedet paa Sømmet, var netop det, at det paagjældende Adelsbrev ikke kunde paavises i Lenskontoret.

Mod den afgjørende Vægt, der er tillagt dette Forhold, kunde der dog maaske rejses nogen Indvending. Thi vel forekommer Brevet ikke i Lensbogen, men derimod i en anden af den danske Regerings officielle Kopibøger, nemlig i de tyskskrevne (eller latinske) Forordninger for Hertugdømmerne, der bevares under Navn af «Patenta». Her findes nemlig virkelig indført Originalen

[1]) Cirkulæret i Geneal.-herald. Selskabs Arkiv, nu i Geh. Arkivet.

til den Afskrift, som nu foreligger trykt i den af Oversekretær Thom. Balt. Jessen udfærdigede Bekræftelse.

I hvert Fald har man her en Optegnelse, der Ord til andet stemmer med Indholdet af den omtalte Afskrift; men det maa rigtignok indrømmes, at Tvivlene ikke dermed ganske forstumme. Stykket er nemlig ikke indført med nogen af de Haandskrifter, som ellers kjendes fra det samme Bind, men med en anden, der igjen viser sig senere i Rækken af denne Samling omtrent ved Aaret 1690. Altsaa var det muligt, saaledes som det paa Vedel Simonsens Ord forklares i Benzons Stamtavler i d. kgl. Gehejme-Arkiv, at Sønnen af Vitus Bering, Frederik, stod i den Formening, at Faderen var bleven adlet, men da han var ude af Stand til at godtgjøre Rigtigheden heraf, indgik han c. 1690 med en Ansøgning om at maatte faa et Adelspatent paa Faderens Navn (se foran, S. 110). Eftersom han stod i Begreb med at ægte en adelig Dame, var Sagen ham af Vigtighed, og hans Ansøgning blev ham ogsaa bevilget ved Tilstaaelsen af et antedateret Adelspatent.

Skulde denne Forklaring virkelig være den tilnærmelsesvis rigtige, vilde Vitus Bering i levende Live altsaa ikke have været Adelsmand, eller han havde bl. a. ikke Adkomst til i Kongebrevene at betegnes med Ordene ærlig og velbyrdig. Og i Virkeligheden betegnes han heller ikke saa, da han nogle Maaneder efter den foregivne Ophøjelse i Adelsstanden modtog Brev fra Regeringen om en uafgjort Afregning (se foran, S. 79). Endvidere vilde derved blive forstaaeligt, baade at Haandskriften, som sagt, ikke er den ellers i Bindet sædvanlige, og at Brevet ikke er kommet ganske paa sin rette Plads, da det nemlig er skudt bagved andre Breve af yngre

Datum og saaledes kun udfylder ét af de tilfældige aabne Steder, der hyppig findes dér i Bogen. Ogsaa vil det maaske under hin Forudsætning forekomme mere rimeligt, at Afskriftens Bekræftelse ikke er meddelt paa almindelig forretningsmæssig Maade, men siger sig udfærdiget af Oversekretæren paa Kongens udtrykkelige Befaling og bestyrket ved selve Rigsseglet.

Men paa den anden Side maa der dog have foreligget ét eller andet bekjendt Bering-Vaaben, den Gang Vita Bering adledes 1678, da det ellers vilde være meningsløst at glemme Beskrivelsen af det Vaaben, som Udfærdigelsen netop bemyndigede vedkommende til at føre. Eller med andre Ord: Vitus Bering maa dog trods sin borgerlige Stand selv have ført et Vaaben ligesom sin Datters, saaledes som vi f. Ex. se Præsten S. H. Benzon i Randers allerede 1656[1]) forsegle med det samme Vaaben, hvormed hans Børnebørn adledes 1717. Og hvad mere er, han maa have været i en anerkjendt Besiddelse af Ret til at føre et saadant Vaaben, siden Regeringen kan forudsætte det i den Grad bekjendt, at der slet ikke ofres Sagen et eneste Ord. Nogle Aar senere d. 11. Febr. 1679 meddelte Kongen sine Embedsmænd («de kgl. Betjentere») det Privilegium at kunne faa deres Vaaben bekræftede, saaledes at de uden for øvrigt at høre til Adelen dog vare berettigede til i deres Segl at betegne sig med Vaaben og Hjelm, der kun ved en enkelt umærkelig Afvigelse skilte sig fra de adeliges.

Om Vitus Bering virkelig har foregrebet Begivenhedernes Gang og opnaaet for sin Person det samme, som først et Par Aar derefter faldt i andre ligestilledes

---

[1]) Geh. Ark. (Afl. fra Justitsmin. 23).

Lod, maa foreløbig staa hen. Men saa meget vanskeligere vil det formodentlig være at naa til fuld Klarhed derover, som det foregivne Adelsbrev skulde være udstedt d. 7. Juni 1671, det vil sige paa selve Kong Christian V's Salvingsdag. Men paa denne Højtid «bleff effter Kgl. Majestæts Befaling ingen Cancelli Collegium holdet . . .; huad Breffue imidlertid ere expederit, ere icke j Protocollen indførte»[1]). Indtil videre maa det altsaa i hvert Fald staa fast, at Vitus Bering ikke var nogen Adelsmand, om det end er sandsynligt, at han har ført et Vaaben af adeligt Tilsnit. De senere Begivenheder skaffede vel Slægten en Slags adelig Ophøjelse, men da Brevet derom indførtes paa det anførte Sted, maa Meningen dermed have været, at Slægten ikke skulde kunne hævde sig egentlig dansk Adelsret. I Tidens Løb gik Sammenhængen i Glemme, saa at den yngre Vitus Bering i Kjølstrup 1746 vist nok i god Tro hævdede sig Adelskab. Den daværende Stiftamtmand i Odense, Gehejmeraad Rantzow, har givet hans Paastand Medhold i den Fortegnelse, han 1748 udarbejdede over adelige i sit Amt[2]); men, som allerede fortalt, lode Udgiverne af Dansk Adelslexikon sig dog ikke føre bag Lyset, som det ellers ikke ganske sjeldent vederfores dem.»

Saa vidt Hr. Krarups Bemærkninger. Hertil har jeg kun at føje, at der i disse ikke er taget Hensyn til det, som det synes, originale «Adelsdiplom for Vitus Bering, 1671, paa Pergament med vedhængende Kapsel og Segl», der fandtes i Cand. med. J. H. Begtrups Eje (se foran, S. 79, Not. 1), og som ventelig endnu er i en eller anden Samlers

[1]) Cancelli Protokol Nr. 1, fol. 231 v.
[2]) Stiftsrelationer over adelige, Klevenfelds Samling. (Om denne yngre Vitus Bering se nedenfor S. 648. H. R.)

Besiddelse. Tillige kunde det omtales — skjønt det ikke beviser noget i denne Sag —, at en koloreret Afbildning af det beringske Vaaben findes i den foran, S. 2, Not. 3, omtalte Slægtebog af O. H. Nysted fra 1723.

V. Berings Samlinger til Regjeringsforandringens Historie 1660 (S. 54) turde mulig gjenfindes i den Fremstilling af dette Emne, der i Haandskrift haves under Niels Slanges Navn. Herom gjælder nemlig det samme, som S. 101—2 er bemærket med Hensyn til Berings Samlinger til Christian IV's Historie.

At Vitus Bering er Forfatter til Indskriften paa Frederik III's Kiste, angives i en Afskrift af samme i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml., 618, Fol., og ingen, der læser den karakteristiske Begyndelse: Hic jacet, per qvem stetit Dania, — vil tvivle om Angivelsens Rigtighed.

Det S. 78 i Noten meddelte Distichon af Bering over Griffenfelds Hustru henføres i Deliciæ poet. Dan. til 1674; men hun døde, som Hr. Bricka har gjort mig opmærksom paa, allerede 1672.

Naar der S. 87 i Noten er omtalt V. Berings Broder, «Præsten i Nørresnede», da er det en Fejlskrift for Østersnede. Samme Præst døde, som saa mange andre af sine Standsfæller, under den Elendighed, som Krigen 1658 o. flg. Aar medførte.

Om Peder Berings Død (S. 113) indeholder Kirkebogen i Nyborg følgende: «1715. 18. Oct. blev Oberstlieutenant og Commandant Bierring om Aftenen nedsat i Jørgen Bruns Begravelse.» Om hans Børn har jeg af samme Bys Daabsregister uddraget følgende:

1708, 1. Marts, blev Oberstlieutenant Peiter Bierring Vice-Commandants Datter hjemmedøbt, kaldet Vitte, ved Daabens Confirmation baaren af Anne Sebilla Oberst Schaars. Fadderne:

Baron Friderich Christian Holch, Amtmand Christian Rosenkrantz, Jomfru Vitte Bierring.

1709, 6. April, blev sammes Søn Vitus døbt, baaren af Jomfru Vitte fra Boltinggaard.

1710, 21. Juni, blev sammes Datter Gertrud Helvig døbt, baaren af velb. Jomfru Vitte Bierring.

1711, 23. Maj, blev sammes Datter Else Kirstine døbt, baaren af velb. Jomfru Vitte Bierring.

1712, 27. August, blev sammes Datter Lovise døbt, baaren af Prindsessens Hofmesterinde. Faddere: Kronprindsens Marskal, Stiftamtmand Pritzbur, Amtmand Christian Rosenkrantz og hans Frue.

Oberstlieutenant Peder Berings ovennævnte Søn Vitus Bering (S. 113) gjælder vistnok følgende Antegnelser, som af Pastor E. Høyer Møller velvillig ere mig meddelte udaf Kjølstrup Sogns Kirkebog:

1741, 15. September, stod Lieutenant Vitus Bering Fadder.

1743, 14. Maj, blev sammes Datter Maren døbt (døde 3. Juni s. A.).

1744, 29. Juli, døbt sammes Datter Ulrica Catharina Hermina. Faddere: Stiftamtmand With og Frue.

1747, 5. April, døbt sammes Søn Christian, baaren af Gehejmeraadinde Rosenkrantz paa Skovsbo. Faddere: Oberst Georg Friderich von Krogen fra Norge og Frøken Sophie Krag fra Skovsbo.

At det er en Efterkommer af Historiografen Vitus Bering, som altsaa i nogen Tid har haft Bolig i Kjølstrup Sogn i Fyn, stadfæstes formentlig derved, at der for nogle Aar siden sammesteds er fundet et Signet (ved Pastor Høyer Møllers Gave nu i min Besiddelse), der viser netop det samme Vaaben, som i det ovenfor (S. 78) meddelte Adelspatent siges at være tildelt Vitus Bering i Aaret 1671.

Litteratur og Kritik.

Aage Skavlan: Historiske Billeder fra den nyere Tid i Norge, Danmark og tildels Sverige. Kristiania 1878. (472 SS.)

Der gives en vis Art populære historiske Arbejder, som intet have med Videnskaben at bestille og derfor ordentligvis heller ikke skulle omtales i et videnskabeligt Tidsskrift, Arbejder, som staa i det løseste Forhold til deres egne Forfattere, idet disse uden eget indtrængende Studium nøjes med at gjenfortælle, hvad andre have fortalt, eller i det højeste excerpere et Par Værker. En Bedømmelse af denne Art Forfatterskab er det ikke Hensigten at give her, den vedkommer ikke „Historisk Tidsskrift“. Naar disse Ord imidlertid dog staa som Indledning til en Anmældelse af en Bog, der netop hører til den omtalte Klasse, kunde heri synes at ligge en Modsigelse; men ligesom der jo ikke gives nogen Regel uden Undtagelse, saaledes kan der være særegne Omstændigheder, som ligefrem opfordre til at handle mod Regelen. En saadan Opfordring har jeg netop følt ved Læsningen af den første af de syv Afhandlinger, som Hr. Skavlans Bog indeholder, nemlig en saakaldet biografisk Skildring af Christian IV (S. 1—98). Det var ikke Forf.s store Ukjendskab til det Emne, han behandler, som gav mig Lyst til at gribe Pennen for at paavise, hvorledes den hele Afhandling fra først til sidst vrimler af de groveste Fejltagelser, og for dermed at protestere mod den Letfærdighed at ville tale om Ting, som man ikke forstaar sig

paa; nej, havde den blot været af den sædvanlige Slags halve Feuilleton-Artikler, som med en hel Del Misforstaaelser gjengive eller prøve paa at gjengive Resultaterne af andres videnskabelige Forskninger, skulde jeg visselig ikke have ofret nogen Tid paa den, men rolig ladet den forsvinde i Døgnlitteraturens umaadelige Masse. Men den optræder med Prætensioner, den vil rette den gængse Opfattelse af vor navnkundige Konge, den aander en dyb Uvilje mod ham og alt dansk. Derfor forekom det mig at være en Pligt, at en dansk eller norsk Historiker tog alvorlig til Gjenmæle, og da, saa vidt mig bekjendt, endnu ingen Historiker hverken her eller i Naboriget har gjort dette — i al Fald ikke med en navngiven Protest —, har jeg ikke villet unddrage mig for Opfyldelsen af hin Pligt. Den Trang

»til Sener i en Harpe,
hvis dybe Toner bruse,
til Ord, der falde skarpe,
og til en væbnet Muse«,

som Digteren følte overfor Skjønlitteraturens Vanskabninger, kan ogsaa paa sin Vis føles overfor en historisk Forfatter, der med ringeagtende Overlegenhed bedømmer en Tid, han hverken har Kundskaber eller Modenhed nok til at forstaa.

Først vil jeg give nogle Exempler paa haandgribelige Fejl[1]). Christian IV anlagde, hedder det (S. 32), Nyboder, „hvor et storartet Skibsbyggeri blev drevet". Mon Skibene løb af Stabelen i Nyboders Gader? — „I Danmark", siger Forf. (S. 41), „sammenfattede Christian Friis spredte Forordninger til Recessen af 1615 og 43, men kaotisk og urimeligt var dette Lovarbejde med alle dets Indgreb i Privatlivets Forhold." Forf. synes altsaa at slaa de to Recesser sammen til en, og han aner ikke, at der var to Kanslere af Navnet Christian Friis, hvoraf den ældste døde 1616, den anden 1639. Der maa menes den yngre af disse i Følge en gammel Beretning[2]), som man dog maa være lidt forsigtig med uden

[1]) Adskillige af disse ere allerede fremdragne i en anonym læseværdig Anmældelse i »Dagbladet« 14. Juli 1879.

[2]) Sahms Nye Samll. I. 9.

videre at tage for god i alle dens Enkeltheder. Anken mod Loven, at den greb ind i Privatlivet, røber, at Forf. ikke er meget fortrolig med de ældre Love, eftersom det kan siges om dem alle. — S. 45—46 anføres nogle Ord om Hannibal Sehested, skrevne i Septbr. 1645, om Misstemning i Norge[1]), og derpaa hedder det: „Kort efter taler ogsaa Absalon Pedersen dristig og offentlig paa Tryk om, at „de Nordbagger have med Billighed haft Aarsager nok til at afsondre sig fra Rigernes Union“.“ Man kunde dog vente, at en norsk Forfatter, der vil optræde som Historiker, kjender saa meget til Norges Historie, at han veed, at Absalon Pedersen, hvem der i en ny fortræffelig lille Litteraturhistorie for norske Skoler ofres en Omtale af næsten en hel Side[2]), levede i det 16de Aarhundrede († omtr. 1574). De Ord, han fremhæver, udtaltes af en unavngiven i et Skrift, som 1656 overraktes Frederik III[3]). — Forf. vil vide, at Regler for Øresundstolden forefindes fra det 14de Aarhundrede (S. 52), uagtet det er paavist, at den først opstaar i det 15de Aarhundrede. — Træfningen paa Skjellinge Hede i Februar 1612[4]), der med Hensyn til de

[1]) Brevets Ord ere slet gjengivne, ja ligefrem forvanskede. Naar det i Brevet hedder: »jeg frygter, at«...., forandres det til: »jeg veed, at«....; naar der skrives, at der er nogle, som have »adskillige Inklinationer«, bliver det sidste Ord til »Intentioner«. Brevet er trykt i Samll. t. d. norske Folks Sprog og Hist. V. 372 ff.

[2]) A. E. Eriksen, Dansk og norsk Literaturhistorie til Skolebrug, Kristiania 1878, S. 34.

[3]) Trykt i Budstikken VI. 441—552. Forfatteren til dette Skrift har vistnok antydet sit Navn ved at kalde sig en Tro Pligtskyldig Patriot, men J. C. Berg, som udgav Skriftet, formaaede ikke at bestemme Navnet, og det er ikke heller senere lykkedes (jvfr. Meddelelser fra d. norke Rigsarchiv I. 270).

[4]) Til Supplering af en ældre lille Undersøgelse om Troværdigheden af Sagnet om Christian Barnekows Daad i denne Træfning (Hist. Tidsskr. 4. R. III. 1 ff.) tilføjer jeg her et Par Notitser. Det har hidtil været antaget, at Sagnet først træder frem i Litteraturen 1760 i en svensk Disputats, men det lader til, at man kan forfølge Sporet længer tilbage i Tiden. I E. H. Wackenroders »Altes und Neues Rügen« hedder det S. 167: »Ralswieck, ein

kæmpendes Antal var højst ubetydelig, bliver hos Forf. til et stort Feltslag, hvor der falder henved 4000 Mand paa dansk Side (S. 57). — 1625 træffe vi en Konge af Bajern (S. 64),

---

alter Ritter-Sitz der Barnekowen, welchen jährlichen der Bischoffs-Rocken aus Rügen gelieffert wird. Es soll diss Beneficium von einem Könige in Dännemarck, wegen Erhaltung des Königl. Lebens, dieser Familie beygeleget seyn.» Wackenroders Bog udkom 1732 (en ældre Udgave uden det rette Forfatternavn havde allerede to Aar tidligere set Lyset); men den var skrevet længe forinden, medens dens Forfatter endnu var Præst paa Rygen, hvor han, der var født 1660, blev ansat 1689 (se hans Vita i det Bogen tilføjede Supplement S. 14 ff.). I Følge J. v. Bohlen-Bohlendorf (Der Bischofs-Roggen u. die Güter des Bisthums Roeskild auf Rügen in erblichem Besitz der Barnekow, Stralsund 1850, S. 27) er den forfattet omtr. 1707, og dette synes at være rigtigt. Saa længe man nu ikke veed noget om, at en ældre Barnekov har reddet en dansk Konges Liv (f. Ex. paa Ditmarskertoget 1500), maa man vel antage, at det virkelig er Kampen paa Skjellinge Hede, som det rygenske Sagn sigter til, om det end med aabenbar Uret knytter denne Begivenhed til Forleningen med Ralswiek Gods og Bispetienden, thi denne Forlening skriver sig fra A. 1500, da Biskop Niels Skave overdrog den paa 6 Aar til Morten Barnekov, og 1536 gjorde Joachim Rønnov den til et Arvelen (s. det nys citerede Værk af J. v. Bohlen-Bohlendorf). Skjønt Sagnet saaledes vistnok fremtræder tidligere, end man før har vidst, nærer jeg dog de samme Betænkeligheder som forhen ved at anse det for et sikkert, historisk Sagn. — Den anden Notits, hvorpaa afdøde Pastor N. Jacobsen i sin Tid har henledet min Opmærksomhed, har ikke stor Betydning, skjønt den ved første Øjekast synes at være af Vigtighed. Haandskriftet Nr. 993 i Kvart i Ny kgl. Saml. (Kgl. Bibl.), en Slags Aarbog for Aarene 1601—64, kaldet «Den syvende Slægts Aminde» og forfattet af Rasmus Rasmussen, har under Aaret 1612 følgende Optegnelse: «Christen Bernekov bliver d. 21. Febr. udi Halland, da han stod fra sin Hest og lod C4 sidde paa, hvis Hest var dræbt.» Men det er en ny Afskrift af Aarbogen — Haandskriften viser hen til Slutningen af det 18de Aarhundrede —, og de ældre Afskrifter, som findes i det kgl. Bibl. (Gl. kgl. Saml., Fol., Nr. 878; Thottske Saml., 4°, 1613 og 1614; Ny kgl. Saml., 4°, 991 og 992) have alle kun: «Christen Bernekov bliver», saa at Resten altsaa er et senere Tillæg. Hvorledes Afskrifterne i den Ledreborgske Manuskriptsamling (Becker, Hist. Museum I. 68) lyde,

skjønt det ellers hører til vor Skolelærdom, at Bajern først blev et Kongerige 1805. — Naar det siges (S. 77), at Wallenstein ikke kunde komme „over Sundet", synes Forf. at antage, at Øresund skiller Jylland fra Fyn, og at tillægge ham denne Anskuelse er ikke urimeligt, naar vi nogle Sider længer fremme (S. 86) se, hvor fuldstændig ubekjendt Danmarks Geografi er ham. Han skriver nemlig om Begivenhederne i Foraaret 1644: „Sverige havde snart en lejet Transportflaade paa 30 hollandske Skibe i Farvandet ved Fyn for at sætte Torstensons Flaade over Sundet; men denne Flaade lykkedes det dog Kongen at jage tilbage efter et heldigt Angreb paa den ved Listerdyb 16de Maj." Listerdyb øst for den danske Halvø! Den hele Søkrig altsaa ganske misforstaaet.

Men uagtet Forf. saaledes ikke har forstaaet de simpleste Angivelser, kan han dog godt bedømme Begivenhederne. Lad os tage et bestemt Exempel, Deltagelsen i Trediveaarskrigen. Det er en bekjendt Sag, at Christian IV i Sommeren 1625 rykkede ind i Tydskland, men at det i hele dette Aar ikke kom til noget større Sammenstød mellem ham og hans Modstander Tilly. Aarets sidste Krigsbegivenheder forefaldt i Oktober Maaned i det Hannoveranske. Forf. henlægger dem derimod uden videre til Holsten (S. 65) og giver saaledes en aldeles falsk Forestilling om Krigens Gang. Om Tildragelserne i det følgende Aar er han ikke bedre underrettet, naar han kan komme med en saadan Ytring som, at Kongen havde ladet sin Hær kampere hele Vaaren og Sommeren i Holsten (S. 66), medens den i Virkeligheden laa et godt Stykke syd for Elben. Under disse Omstændigheder tage Forf.s Domme sig mærkelig ud, og man faar unægtelig nogen Mistillid til dem, om de ogsaa udtales med megen Suffisance. Om Slaget ved Lutter am Barenberg ytrer han (S. 70): „Tilly havde vundet den fuldstændigste Sejr paa en meget let Maade; selv opgav han sit Tab til 33 Befalingsmænd og 500 Mand døde. Naar han

---

er mig ikke bekjendt. Rasmus Rasmussen var under Frederik III Kancelliforvalter i danske Kancelli (jvfr. Suhms Samll. II. 3. 158; Suhms Nye Samll. I. 13; Hist. Tidsskr. 4. R. V. 390, 394).

saa bag efter skrev: „Jeg har aldrig set en Feltherre, der bedre forstod at ordne sin Hær, med større Mod førte den i Fægtningen eller viste mere Aandsnærværelse til at bøde paa Forvirring og opmuntre de vigende end denne Chrisian IV“, saa lyder dette snarere som ondskabsfuld Satire endog end som vanlig Ophøjelse af Modstanderens Betydelighed for at forøge sin egen Bedrifts Storhed.“ Jeg vil overlade til Læserne selv at afgjøre, om de sætte større Lid til Hr. Skavlans end til Tillys Dom.

Man vil maaske sige, at selv om der er mange Fejl i Enkelthederne, kan Opfattelsen i det store derfor gjerne være rigtig. For nærværende Bogs Vedkommende benægter jeg det, da de ikke havde kunnet begaas af En, der var hjemme i sit Emne. Hvad vil man kalde det, naar Forf. betegner Rigsmarsken Anders Bille som „Krigsraad“ Bille (S. 85)? Ogsaa det er kun en enkelt Fejltagelse[1]), men hvilket Indblik gives der os ikke derved i Forf.s Kjendskab til den Tid, han skildrer! Det mangler blot, at han til Krigsraadstitelen skulde føje „Dannebrogsmand“ eller noget lignende. Han taler et Sted om, at „den kongelige Uvidenhed var i alle Henseender enestaaende“ (S. 74). Mon han ret har overvejet, hvor farlig Brugen af et saadant Udtryk er for ham selv?

Ræsonnementer og Domme paa Grundlag af Ubekjendtskab med Sagen have ingen Betydning uden derved, at de give os et Billede af den, der fremkommer med dem. I nærværende Tilfælde vise de os en Forfatter, som, hildet i et vist politisk Partis Anskuelser, vil gjøre disse gjældende i sin Vurdering af Fortiden, og som desuden, grebet af en misforstaaet norsk Patriotisme[2]), vil hævne den Uret, hans Fædreland formentlig

---

[1]) Forf. holder aabenbart ikke af Navne. Den engelsk Gesandt Robert Anstruther, der havde saa meget med Christian IV at gjøre, kalder han »Antruster« (S. 19), den norske Kansler Hans Pedersen Basse giver han Navnet »Bassø« (S. 41).

[2]) Naturligvis undlader han ikke at tale om »den besvorne Indløsning af de skotske Øer til Norge« (S. 35 f.), et Kapitel, som i sin Tid var meget yndet af de norske Historikere, men som man nu skulde tro var afsluttet.

har lidt. Begge Dele menes opnaaede ved at sige gamle Kong Christian en hel Del Ubehageligheder. Kongen sammenlignes snart med den „stundesløse“ (S. 17), snart med den „politiske Kandestøber“ (S. 98)[1]). Enhver Foranstaltning af ham ses i det sletteste Lys; mer eller mindre apokryfe Historier tages med, naar de blot kunne tjene til at nedsætte ham. Selv en Person som Kirstine Munk kan der bæres over med, naar hendes Ægtefælle derved kan lægges for Had. Maa Forf. en enkelt Gang bruge et rosende Udtryk, skynder han sig gjerne med at tilføje en dadlende Bemærkning, der undertiden ganske ophæver Rosen. Man kan udtage ikke faa Sætninger, der virkelig lyde meget anerkjendende som f. Ex. følgende (S. 22): „Om end Kong Christians Optræden er lidt plump ved mange Lejligheder, er den dog præget af en saadan Ligefremhed og Velvillighed, en saadan ukunstlet Naturlighed med et godt Hjærte trods al Svaghed, at den uvilkaarlig vækker Sympathi“; men i Virkeligheden mærker man ikke noget til Forf.s Sympathi for Kongen, han forstaar sandelig at skjule sin Følelse godt.

Havde Forf. — naturligvis under Forudsætning af de fornødne Kundskaber — villet angribe Christian IV's Regering, da havde det ladet sig udføre med Held, naar han havde indskrænket Angrebene til enkelte Punkter og foretaget dem med Maadehold. Det vilde ikke have manglet ham paa Forarbejder. Thi vistnok var der en Tid, da Christian IV stod for vore Historikere som et Indbegreb af alle Fuldkommenheder[2]), og da G. L. Badens og C. Olufsens Kritik lød som formastelig Tale, men den Tid er forlængst forbi. Der er nu ikke nogen, der i Christian IV ser en Storhed af første Rang; vi vide alle, at han havde sin Begrænsning, som paa flere Omraader var temmelig snæver. Men naar det er Tilfældet, saa forstaar man ikke — i al Fald ikke, før man har opdaget de skjulte

---

[1]) Endogsaa den nyeste Tids Theaterrepertoire maa afgive Personer til Sammenligning med ham: han bærer sig ad som »Kalifen paa Æventyr« (S. 21).

[2]) Jvfr. Holm, Holbergs statsretlige og politiske Synsmaade S. 42 f.

Tendenser —, hvorfor Forf. optræder saa polemisk. F. Hammerichs ganske uskyldige Bemærkning, at ingen dansk Konge fører et rigere Liv i Sagnet end Christian IV, og at den samtidige Gustav Adolf, der i aandelig Henseende rager over ham, paa ingen Maade kan maale sig med ham i Folkeyndest, giver Forf. Anledning til følgende aldeles umotiverede Udtalelse (S. 22—23): „Saa taler Hammerich, og flere før ham har sagt det samme; men man gjør bedst i ikke at drage Sammenligningen udenfor Oldenborgernes Rad i Danmark, idet da her Christian IV's Personlighed med sit jævne danske Væsen og sin utrættelig gode Vilje fortrinsvis og med Rette tiltaler og kan maale sig med enhver af disse halvtydske ubegavede Hofkonger, mellem hvilke blot Christian II's Skikkelse, som delvis Undtagelse ved hans Side, træder synderlig selvstændig frem i Historien. Inden denne Række, men heller ikke videre eller ubetinget, som det er gjort, kan Allen kalde Christian IV „en af Danmarks mest udmærkede Konger"; men saadan begrænset, naar man kjender Maalestokken, kan vel Superlativerne lade sig høre."

Forf. har dog ikke nøjedes med at angribe enkelte Sider af Christian IV's Regering; men idet han, blottet for Kundskaber og blændet af Lidenskab, har stillet sig en Opgave, som ogsaa synes at overstige hans Evner, har han ganske forfejlet sit Maal, og hans Fremstilling, som i Ensidighed og Mangel paa historisk Blik søger sin lige, vil næppe bringe mange til at hylde hans Anskuelser. Ved Siden af de mange Fejl i Enkelthederne er d e t netop det karakteristiske for Forf., at han aldeles ikke forstaar Tiden; stadig er det det 19de Aarhundredes Maalestok, han anvender, og dets Erfaringer, han kræver af Mændene i det 17de. Det er ikke min Hensigt at ville gaa nærmere ind herpaa for at paavise, hvor løse hans Paastande ere, hvor umoden hans Tale, hvor uretfærdig hans Betragtsningmaade; thi det vilde føre til, at Anmældelsen let kunde blive større end Afhandlingen, og det vilde være at tillægge Forf.'s Fremstilling for stor Betydning. Et Par Antydninger ville være nok.

Som ovenfor berørt, betegner Forf. „Recessen af 1615 og 43“ som et „kaotisk og urimeligt“ Lovarbejde (S. 41). Om det baade er Recessen af 1615 og den af 1643, som Forf. er saa streng imod, kan ikke med Bestemthed ses, da man, som sagt, efter Ordene at dømme maa tro, at han antager, at der er kun en Reces. Det er imidlertid ikke alene de store Love, han saa haanlig affejer; hele Lovgivningen under Christian IV udtaler han sig med Ringeagt om (S. 41): „Under Christian IV blev der givet en hel Del Forordninger, der rettede sig efter Øjeblikkets praktiske Behov; men saaledes forandredes de ogsaa hyppig igjen og havde ingen fast principiel Karakter; det er mere Lejlighedsbestemmelser end Lovregler, der yndes, og Konsekvens er ikke deres stærke Side. Der er dog Lavsvæsenets Indskrænkning en kort Tid at nævne og Revisionen af den norske Lov.“ Men det sidste Arbejde har dog ikke nogen videre Betydning; det var „egentlig forældet“, allerede da det udkom. I Modsætning til disse overlegne Ord kan det have sin Interesse at høre en Fagmands Udtalelser. Forf.s Landsmand Professor L. M. B. Aubert erklærer i et nylig paabegyndt stort juridisk Værk Christian IV's Love for at være de vigtigste, der ere givne mellem Christiern II's og Christian V's Love. Sine første Forordninger lod Kongen samle i den lille Reces af 1615, „hvis 46 Artikler, der kun ere givne for Danmark, imidlertid ere af ringe Vigtighed for Privatretten; dens vigtigste Bud er Indførelse af Gjældspræskription .... Derpaa følger nu fra 1615—1643 en for Danmark og Norge saare betydningsfuld Lovgivning. En stor Mængde Love blev i denne Tid givne fælles for begge Riger; disse angaa dog for den mindste Del Privatretten, men have en desto større Betydning for Grundlæggelsen af den nyere Administration og Statshusholdning. For Privatretten ere de for Danmark særlig givne Forordninger af størst Vigtighed. Navnlig maa fremhæves Indførelsen af Overformynderi, Ordning af Tinglysningsvæsenet, Underpants Stadfæstelse og Panteprocessens Ordning, Reglerne for civil Kaution, Konkursproces, den første Anerkjendelse af Opbudsprincipet, store Forandringer i Processen, især Omformningen af Bevissystemet, Indførelse af

Gjældsfængsel og Civilarrest, ligesom Strafferetten reformeredes, tildels dog i skærpende Retning"[1]). Saa vidt Prof. Aubert, som endnu desuden bl. a. hævder, at Trangen til en Kodifikation ved Christian IV's store Reces var bleven gjort mindre end i mange andre Lande. Jeg behøver ikke at gjøre opmærksom paa, hvilken mægtig Forskjel der er mellem den sagkyndige Jurists og Hr. Skavlans Opfattelser; den er iøjnefaldende.

Kun et enkelt Punkt endnu vil jeg berøre. Om Kongens Stil og Skrivemaade ytrer Forf. sig saaledes (S. 7): „Han var mere dygtig i Skjønskrivning end i Retskrivning. I Brevene fra de senere Aar er Urigtigheden størst med Sammenskrivning af de vanlig særskilte Ord og Kommaer mellem omtrent hvert af hans egne. Bogstavering og stort Forbogstav er da efter Godttykke og uden Enhed[2]); men værre er mangesteds en uklar og usammenhængende Stil med Forsætning uden Eftersætning o. l. Der er Fynd i Udtrykket imellem; men var det ikke en kongelig Vilje, der dulgte sig under den mangen Gang ubehjælpelige Form, studerede man mindre gjerne Meningen ud af de utydelige Skrivelser." At dadle Kongen for en daarlig og vaklende Retskrivning! Som om det ikke var hele Tidens Fejl. Selve Stilen karakteriseres som slet. Hvor tager det sig ikke underlig ud for den, der er fortrolig med Kongens Skrivemaade! Med Rette har Molbech[3]) bemærket, at man kan tillægge Kongen en ejendommelig Stil, ejendommelig paa den ene Side ved dens eftertrykkelige Korthed og Fyndighed og paa den anden Side ved dens umiskjendelige Tilnærmelse til den daglige Tales simple Sprog. At der blandt Kongens talrige egenhændige Breve findes mange, der falde ind under,

---

[1]) Aubert, De norske Retskilder og deres Anvendelse I, Chrania. 1877, S. 49 f.

[2]) Forf. mener vel Ensartethed.

[3]) Christian IV's egenhænd. Breve I. Fortale S. xvj—xvij. N. M. Petersen (Bidrag t. d. danske Literaturs Hist. III. 13) bemærker om Kongen, at Modersmaalet er det Sprog, »hvori han baade skriver og taler ofte lige saa kraftig som naivt, altid ejendommelig«.

hvad vi kunde kalde rene Forretningsbreve, uden Karaktermærke, er en Selvfølge; men i de allerfleste af dem træder hans energiske Personlighed tydelig frem, og paa mangfoldige Steder ytrer sig hans rige ironiske Lune, snart kun i et enkelt Glimt, snart i et længere Udbrud. Endnu den Dag idag, 2—300 Aar efter at de ere flydte fra hans Pen, lade mange af hans Breve sig læse med sand Fornøjelse, endnu har hans Vid formaaet at bevare Friskhed over mange af dem og at lade dem spille af Liv. Det kan en slet Brevskriver ikke gjøre ham efter. Ved at gjennemgaa dem vil man finde mange Exempler paa det, Forf. klager over, en vis Mangel paa Sammenhæng med Forsætning uden Eftersætning; men hvem andre end Forf. vil lægge Vægt herpaa? Periodebygningen i det 16de og 17de Aarhundredes Sprog er ikke saa regelret som vor Tids, Brevstilen er tildels andre Love underkastet end Litteraturstilen, og mangen Unøjagtighed i Brevene er ikke andet end en ganske naturlig Følge af det Hastværk, hvormed de ere skrevne; thi det er klart nok, at de ere skrevne currente calamo, Kongens rastløse praktiske Virksomhed levnede ham ikke megen Tid ved Skrivebordet til at udfærdige sine Tusinder af Breve[1]). Lægger man desuden Mærke til, hvor forholdsvis faa Rettelser han har foretaget i dem, maa man vist faa det Indtryk, at han i det hele taget næppe har gjennemlæst dem, efter at de vare skrevne. Jeg skulde tro, at man fra et langt senere Tidsrum kunde finde Sidestykker til Fejlene i Christian IV's Breve, og det maa højlig beklages, siden Forf. lægger saa megen Vægt paa denne Sag, at han selv har været saa skjødesløs i sin Gjengivelse af Kongens Breve, at han har indført flere meningsforstyrrende Fejl i dem[2]).

---

[1]) Thi naar man har 2—3000 egenhændige Breve fra ham, er det intet overdrevet Regnestykke at anslaa dem, der i Tidernes Løb ere gaaede tabte, til at have udgjort mindst et lige saa stort Antal. Jeg haaber en anden Gang at kunne forelægge nogle Bemærkninger om Christian IV's bevarede og forsvundne Breve.

[2]) Saaledes har Forf. (S. 72 ff.) aftrykt et stort Stykke af Kongens Brev til Rigsraadet af 5. Okt. 1627. Med Udeladelse af Hilsenen

Som sagt, Anken klinger forunderlig for den, der kjender Kongens Breve; den klinger dog endnu forunderligere, naar der tages Hensyn til, hvem der udtaler den. Jeg mindes ikke nogensinde at have læst en nulevende Forfatter, som skriver et saa uklart og knudret Sprog som Hr. Skavlan. Der er en Ubehjælpsomhed i Udtrykket, som virkelig grænser til det forbavsende i vort skrivende Aarhundrede, saa at det, rent bortset fra Indholdet, er en sand Pine at læse hans Bog[1]). Naar endelig Forf. til Slutning taler om, at man

---

begynder det saaledes hos Forf.: »Vi kommer i Erfaring, at en Part her og andensteds sig lader fornemme, at Undersaatterne skulle [ɔ: skulde] i Tide af os være [læs: været] advaret for den overfaldende Skade, den paakommen var.« Originalen (Molbechs Udg. I. Nr. 240) har i Stedet for den meningsløse sidste Sætning: »dennom (ɔ: Undersaatterne) paakommen er«. Lidt længere henne hedder det i Forf.s Gjengivelse: »vi ogsaa var vis paa, at Rendsborg ikke længe den kunde holde«, medens Originalen har, at Rendsborg »i Længden ikke kunde holde«. Forf. har ikke passet meget paa Korrekturen, thi Udtrykket »saa eller pløje« gjør han til »slaa eller pløje« (S. 75), og Kongens Bemærkning, at et af hans egne Skibe i Slaget paa Kolberger Hejde skjød ham igjennem hans Fok, bliver hos Forf. til, at Kuglerne gik gjennem hans Folk (S. 87).

1) Her blot et Par Prøver. S. 285 f. hedder det: »Som Fjeld- og Fjordkarakteren herunder havde udpræget Nationalejendommelighederne, vedblev den ogsaa at bevare dem gjennem hele 400 Aars politiske Forening af Norge med Danmark under Aandslivets Samarbejde til Fællesskab og Styrelsens under for Resten særskilte Landslove efter Evne institutionelle Enhedstendens.« S. 384 læses følgende Stykke, hvor jeg meget nøje har bevaret Interpunktionen for ikke mulig at blive beskyldt for at have bragt Forvirring i Forf.s Mening: »Megen Virkning paa Valgrigsdagens vaklende synes ogsaa fremkaldt ved den vordende Thronfølgers halvt officielle Løfter om Pengefordele »gjennem Ombud«, det er: gjennem anonymt Brev fra den svenske Generalkonsul i Paris Signeul af Kjøbmanden Fournier, meddelte Udenrigsministeren Engestrøm og strax derpaa gjennem Aviserne uventet offentliggjorte: 8 Millioner Francs til 4 pCt. vilde blive indsatte i Rigsgjældskontoret; Likvidering af svenske Handelsfordringer paa Frankrige med 1 Millions Udbetaling strax ved Ankomsten til Sverige stilledes i Udsigt, og saa endelig Om-

mindre gjerne studerede sig til Meningen af Kongens Breve, er han naturligvis her kommet ind paa en af sine mange Paastande, som mangle hvert Bevis, fordi de ere blottede for al Sandhed. Det er meget troligt, at han selv „mindre gjerne" har studeret Kongens Skrivelser, men der kan ikke være Spor af Tvivl om, at enhver af de Mænd, hvem Kongen har skrevet til, uden Vanskelighed har forstaaet hans tydelige Sprog.

Jeg skal ikke opholde mig ved en Undersøgelse af Forf.s Kilder, ikke heller udtale mig om de øvrige Afhandlinger i det store Bind. Det kan være nok at henvise til, at Forf., som har skrevet en særegen Artikkel om Struense og altsaa skulde være inde i den Tids Historie, lader Christian VII's Udenlandsrejse vare i to Aar (S. 152), uagtet den ikke varede i tre Fjerdingaar, og at han lader Ewald leve i Ringsted (S. 152). Man tænke sig Johannes Ewald besyngende Ringsteds „Lyksaligheder" [1])! Exemplerne vise, at som Forf.s Styrke just ikke kan siges at være Kjendskab til det 16de og 17de Aarhundredes Historie, saaledes synes han ikke heller at være ganske fortrolig med alle Dele af det 18de Aarhundredes Historie. Maaske kjender han bedst det, han ikke har skrevet om. Men efter at jeg har talt om hans Mishandling af Christian IV, har jeg intet mere at sige om Bogen.

---

sætningen af de franske Familiebesiddelser med nye i svensk Pomern.» Det er dog ikke alene de indviklede Sætningsforbindelser, som falde Forf. saa tungt; man læse blot følgende ganske korte Punktum (S. 444): «Kun under Betingelse af frivillig Forbindelse gjaldt nu Skriftets Undersøgelse af Foreningens Ønskelighed.»

[1]) Jeg overser ikke Muligheden af, at Ringsted kun er en Trykfejl for Rungsted; jeg veed, at Navnene før ere blevne forvexlede (jvfr. Bruun, Fr. Rostgaard og hans Samtid I. 87). Men ligesom det Uheld ikke maa hænde en historisk Forfatter, at han flytter Ewald til Ringsted, saaledes indeholder Hr. Skavlans ovenfor omtalte ringe Kjendskab til Danmarks Geografi ingen Garanti for, at Fejltagelsen kun beror paa en Trykfejl.

C. F. Bricka.

Svenska Riksrådets Protokoll, med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af Kongl. Riks-Archivet genom **N. A. Kullberg. I. 1621—1629.** Stockholm 1878. (16 + XLVI + 292 SS.)

En Sammenligning mellem de historiske Arbejder, som i de senere Aar ere udkomne i de tre nordiske Riger, vilde utvivlsomt føre til ret interessante Resultater. Man vilde finde, at der alle tre Steder virkes med ikke ringe Kraft paa at oplyse Fortiden, men hvert Lands Litteratur vilde dog sikkerlig fremvise visse Særegenheder. Medens det f. Ex. vilde fremgaa, at vi for Øjeblikket her i Danmark paa Litteraturhistoriens Omraade, i al Fald for den ældre Tids Vedkommende, staa temmelig langt tilbage, maatte man paa den anden Side vist indrømme, at der i Behandlingen af Middelalderens Historie præsteres betydelig mere i Danmark end i Sverrig, og at vi, hvad Topografien angaar, overgaa Nordmændene, ja maaske ogsaa Svenskerne. Dette bemærkes her, fordi man ikke saa sjælden høre Klager af Folk, der uden just at følge med vor historiske Litteratur mene, at der udrettes saa lidet her hjemme, som om de danske Historikere i det hele taget vare temmelig lade. Vilde det end være ønskeligt, om nogle af vore Historikere vare mere produktive, bliver det dog et stort Spørgsmaal, om man har Ret til at bebrejde dem deres Uproduktivitet. Saa længe de Vilkaar, der bydes den litterære Arbejder, ere saa slette, som de ere, kan man ikke undre sig over, at megen Arbejdskraft, som ellers vilde komme Videnskaben til gode, anvendes i andre Øjemed. Naar vi høre tale om, at svenske Historikere opnaa at faa Honorarer af indtil 200 Kroner for Arket, lyder dette for os som Sagn, hvis Sandhed vi i Begyndelsen have ondt ved at tilegne os, og fremtvinger et Suk hos os over vort Lands Lidenhed og den her herskende Mangel paa sand Interesse for Videnskaben. I Norge er man vel ikke bedre stillet i saa Henseende end hos os, men paa anden Maade arbejdes der under gunstigere Forhold, idet paa den ene Side de arbejdendes Tal er temmelig indskrænket, og paa den anden Side Staten drager prisværdig Omsorg for at sikre

deres Kaar. Jeg skal ikke fortabe mig i en Skildring af de kummerlige Forhold, hvorunder saa at sige alle yngre og adskillige ældre danske Historikere leve, ikke dvæle ved, hvor tung Kampen for det daglige Brød falder mangen, og hvor liden Tid der derved levnes til fortsat videnskabelig — d. e. ulønnet — Virksomhed, ikke udvikle den bitre Ironi i, at man opfører eller tænker paa at opføre prægtige Bygninger for forskjellige offentlige videnskabelige Anstalter, medens man ubekymret lader en stor Del af Personalet ved dem sulte, ikke udtale mig om den Mangel paa Liberalitet og Humanitet, som oftere spores i de overordnedes Forhold til deres underordnede hos os i Modsætning netop f. Ex. til norske Tilstande; jeg vil kun hævde, at naar trods alt dette vore Historikere, og da ikke mindst de yngre, hvem Trykket hviler tungest paa, yde Bidrag til deres Videnskab, bør man takke dem derfor og ikke, idet man lukker Øjnene til for de mange Hindringer, der ere at besejre, uretfærdig dadle dem, fordi de ikke udrette endnu mere.

Men medens der med Grund kan tvivles om, at Historikerne i Norge og Sverrig arbejde mere i det hele taget end deres danske Kolleger, kan der ikke være to Meninger om, at de paa et enkelt, men tilvisse ogsaa meget vigtigt, Punkt udrette langt mere, nemlig med Hensyn til Udgivelsen af historisk Materiale. Ganske vist udgives der mellem Aar og Dag tilsyneladende ikke lidt af denne Art her i Landet, men en planmæssig Udgivelse af store Aktstykke-Samlinger, som fylde en hel Række af Bind og derfor bekostes af det offentlige, er man paa en enkelt Undtagelse nær ikke inde paa her. Undtagelsen er det af Dr. O. Nielsen udgivne „Kjøbenhavns Diplomatarium“, et overordentlig vigtigt Kildeskrift, for hvis Fremkomst man ikke kan være Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse taknemmelig nok. Men som sagt dette Foretagende er kun en Undtagelse. Heller ikke for denne Sags Vedkommende er det imidlertid Historikerne selv, hvem Anken rammer; atter maa den rettes andetsteds hen. Rundt om i det hele civiliserede Europa se vi mægtige Udgaver af historiske Kildeskrifter komme frem, og det ikke alene i de store Lande som England,

Frankrig, Italien, Tydskland og Rusland, nej, selv smaa Stater, som f. Ex. Meklenborg, føle, at det er deres Pligt at understøtte slige Foretagender. I Norge er der i Løbet af lidt over 30 Aar udkommet paa det nærmeste 10 tykke Bind af „Diplomatarium Norvegicum", indeholdende henved 10,000 Aktstykker, og til samme Tid, som Staten har udredet de betydelige Omkostninger til dette smukke Monument over sin egen Fortid, har den ydet Midler til Udgivelse af andre historiske Værker, af hvilke her blot skal nævnes „Norske Rigsregistranter", som begyndende med 1523 ere naaede frem til 1637 (7de Binds 1ste Hefte). I Sverrig se vi noget lignende. Med Statsunderstøttelse udgives bl. a. det svenske Diplomatarium (i to Rækker), „Scriptores rerum Svecicarum" og „Handlingar rörande Sveriges Historia", af hvilke den første Serie, Gustav I's Registratur, er naaet til 8de Bind; Ridderhuset foranstalter Udgaver af Ridderskabets og Adelens Rigsdagsprotokoller (i to Rækker). Og vi? Svaret er simpelt: den danske Statskasse er lukket for saadanne Udgifter. Men hvor længe skal det dog vare her, inden Staten vil træde til, hvor længe, inden der ogsaa paa dette Omraade ofres lidt for de aandelige Interesser efter saa mange Aars konsekvent gjennemførte Vanrøgt? Skal vort Fædreland være ene om ikke at kunne afse noget til Gunst for sin egen Historie? Langebeks ærværdige Selskab har i Aarenes Løb ladet mange værdifulde Bidrag komme frem, og endnu iaar har det givet et nyt smukt Vidnesbyrd om sin Virkekraft i det Bind viborgske Dokumenter, som Dr. A. Heise har udgivet for det[1]); men Selskabet har kun smaa Midler at virke med, og de ere blevne endnu ringere, efter at Statens aarlige Tilskud er blevet formindsket med det halve, medens, som bekjendt, de med et Skrifts Udgivelse forbundne Udgifter netop ere stegne. — For efter Evne at raade Bod paa det følelige Savn af omfattende planmæssige Publikationer var det, at en Del yngre Historikere for et Par Aar siden traadte sam-

[1]) Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældre viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200—1559. Udg. af A. Heise. Kbh. 1879.

men for at virke herfor, og hvor stærkt Trangen føltes ogsaa af andre, viste sig tydelig, da Efterretningen om Selskabets Stiftelse og de Opgaver, det først havde stillet sig, strax hilsedes velkommen [1]). Men det er en Selvfølge, at de 13 yngre Mænd, som sluttede sig sammen og dannede „Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie“, kun kunde tilbyde deres Kræfter og paapege nogle af de Retninger, i hvilke der burde arbejdes, men ikke kunde skabe Midlerne, og det er vel ikke usandsynligt, at ogsaa dette Forsøg paa at redde og offentliggjøre nogle af Fortidens rige Skatte vilde være faldet frugtesløst ud, hvis ikke Selskabet havde faaet Understøttelse fra private Fonds, fra det nye Carlsberg Fond, som dermed indviede sin Virksomhed ogsaa i Fædrelandshistoriens Tjeneste, og fra den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, som i de senere Aar har støttet den historiske Forskning efter en langt større Maalestok end Staten, og uden hvis Hjælp det overhovedet havde set endnu bedrøveligere ud for de historiske Studier her hjemme. Af det nye Selskabs Publikationer maa fremhæves en paabegyndt Udgave af de danske Kancelliregistranter, som, hvis det maa lykkes at faa den fortsat, i Omfang og Indhold vil blive et af de allervigtigste Kildeskrifter til vor Historie. Men da Staten intet Tilskud har ydet til dette eller det andet større Foretagende, Selskabet har paabegyndt, har jeg ovenfor, hvor der var Tale om de Kildeskrifter, som bekostes af det offentlige, ikke kunnet tage noget Hensyn til dem. —

Som tredje Serie af de nylig nævnte „Handlingar rörande Sveriges Historia“ er nu begyndt at udkomme det svenske Rigsraads Protokoller. Det svenske Rigsraad fremtræder bevislig i Historien allerede i Slutningen af det 13de Aarhundrede, men Protokollerne over dets Forhandlinger gaa naturligvis ikke saa langt tilbage i Tiden; de første Spor af dem, som haves, ere fra Gustav Adolfs Tid [2]). I det udkomne første

---

[1]) O. Blom, Kristian IV's Artilleri, Forordet.

[2]) I Danmark begynder Protokollen over Rigsraadets Forhandlinger som bekjendt endnu langt senere.

Bind ere disse de tidligste Protokoller aftrykte, omfattende Aarene 1621—29.

Skjønt Skriftet jo nærmest vedkommer Sverrig, er der Grund til at henlede danske Historikeres Opmærksomhed paa det, fordi de i det ville kunne finde mange Oplysninger ogsaa angaaende Danmark. Først bør der dog ytres noget om Udgivelsesmaaden. Det er uomtvisteligt, at Udgivelsen af disse Protokoller har været forbundet med overordentlig store Vanskeligheder. For den ældste Tid foreligge de tildels kun i flygtig henkastede Koncepter, Navne og Ord ofte blot betegnede med et Bogstav, Meningen tit kun løselig antydet, Datoerne for en stor Del mangelfulde eller endog helt manglende. Den sidste Ulempe er bleven endnu vanskeligere at fjærne derved, at man i sin Tid har indbundet de løse Optegnelser paa en aldeles forvirrende Maade, hvorom man lettest overbeviser sig ved at se paa de i Udgavens Rand vedføjede Tal, der angive Foliantens Sidetal: hulter til bulter staa Optegnelserne, og man maa beundre den Dygtighed og Udholdenhed, som har formaaet at bringe Orden i dette Kaos. Overhovedet fortjener Udgiveren, Dr. N. A. Kullberg, megen Anerkjendelse for den Maade, hvorpaa han har løst sin vanskelige Opgave. Han har følt, at han som Udgiver ikke burde stille sig det som Maal hurtigst mulig at aftrykke Texten for saa at kunne tage fat paa noget andet, overladende det til Læserne at forstaa eller misforstaa hans Udgave; han har aabenbart haft den rigtige Følelse af, at det først og fremmest kommer an paa at gjøre det godt, man har under Hænder, og ledet af den har han ikke unddraget sig det møjsommelige Arbejde, som derved er lagt paa hans Skuldre. Originalens Text er, saa vidt det lader sig bedømme uden Konferering, meddelt med stor diplomatisk Troskab; men at udgive hine Koncepter uden Vejledning vilde være at stille uoverkommelige Fordringer til Læserne, og Udg. har derfor givet en saadan og det paa en dobbelt Maade, dels ved i Texten at udfylde de mange Forkortelser, dog naturligvis saaledes, at man strax ser, hvad Haandskriftet har, dels ved at tilføje Oplysninger i talrige Noter. Navnlig fra utrykte Kilder er der paa denne Maade

meddelt meget nyt, og det i historisk Henseende saa betydningsfulde Værk har derved faaet forøget Værd. Skulde der ankes over noget, maatte det vel være det, at Udg. undertiden har været lidt for sparsom paa Ord ved til Textens Forklaring at henvise til en utrykt Kilde uden at angive, hvad denne siger, noget, som jo meget vel lader sig gjøre (og ofte af Hensyn til Pladsen maa gjøres), naar Citatet gjælder en trykt Bog, som enhver kan efterse og mange eje; men naar Talen er om utrykte Sager, er en saadan blot og bar Henvisning mindre tjenlig. Ved Siden af det meget, Udg. har ydet, er dette imidlertid kun af underordnet Betydning og skal ikke forringe den Tak, der skyldes ham for hans smukke Arbejde.

Hvad Indholdet angaar, maa det bemærkes, at medens de første Aars Forhandlinger kun fylde meget lidt, svulme de efterhaanden op, og Protokollerne for Aaret 1629 udgjøre næsten lige saa meget som alle de foregaaende tilsammen. Paa temmelig faa Undtagelser nær ere Protokollerne for disse Aar kun førte i Kongens Fraværelse, men der er dog opbevaret Optegnelser om enkelte af de Rigsraadsforhandlinger, som ere blevne førte under hans Forsæde, og hvori han har deltaget, og netop blandt disse vil man træffe nogle af de interessanteste Oplysninger i dette Bind om Forholdet mellem de nordiske Magter. Jeg skal henvise til Forhandlingerne 10. Decbr. 1624 (S. 4 ff.) om et formodet Forbund mellem Danmark og Polen, da man besluttede at sende en Gesandt til Christian IV for at erfare noget om dennes Stilling og at søge Stilstanden med Polen fornyet; endvidere til Forhandlingerne i Decbr. 1628 (S. 123 ff.) om, hvor vidt Krigen med Kejseren skulde føres paa svensk eller tydsk Grund, et Spørgsmaal, som paa ny drøftedes i Oktbr. 1629 (S. 219 ff.); og endelig til Forhandlingerne 10. Novbr. 1629 (S. 229 ff.) om, hvorledes man skulde stille sig overfor den danske Konge, om man burde paaføre ham Krig eller ikke. Skjønt man ikke vedtog Krigen, var Stemningen mod Danmark dog alt andet end venlig, idet man frygtede for, at Christian IV vilde forene sig med Kejseren og hænge sig „i Bagbenene“ paa den svenske Konge, som denne ytrede (S. 232).

Man vil i dette Bind finde Oplysninger om den Mistanke,

man fra svensk Side nærede mod den danske Agent (ɔ: Resident) Peder Galt og en underordnet Forretningsfører, Frederik Ludvigsen, som synes at have faaet det Hverv af den danske Regering at virke som Spion. Frederik Ludvigsen blev anklaget for at have drevet politiske Intriger mod Sverrig i den polske Konges Interesse og dømtes i Danmark til Døden (1625), men Gustav Adolf erklærede sig tilfreds med Dommen alene og søgte at udvirke Benaadning for den domfældte (S. 2—3). — At Louis de Geer, som siden var saa virksom til Danmarks Skade, tidligere havde staaet paa en god Fod med den danske Konge, ses deraf, at det svenske Rigsraad 1628 henvendte sig til Rigsraadet i Danmark om at skaffe ham de 20,000 Rdl., han havde laant den danske Konge (S. 80). — Det er bekjendt, at Christian IV 1628 sendte en af sine Døtre med Kirstine Munk, den knap femaarige Elisabeth Augusta, der senere blev gift med Hans Lindenov, til det svenske Hof for at blive opdraget der, men at han allerede Aaret efter, da der indtraadte en stærkere Spænding mellem de to Regeringer, kaldte hende tilbage[1]). Herom findes nogle Oplysninger i det foreliggende Bind (S. 86 f., 148 f., 151).

En Selvfølge er det, at det politiske Forhold mellem Danmark og Sverrig ofte omtales i Bogen, men det vilde føre meget for vidt, om jeg vilde gjøre flere Uddrag af den; jeg maa nøjes med at henvise dem, der ville søge Oplysning herom, til Bogen selv. Kun skal jeg endnu tilføje, at der som en Indledning er meddelt alle Instruktionerne for Rigsraadet under Kongens Fraværelse i Tidsrummet 1621—30 (i hvilke Forholdet til Danmark ogsaa berøres), og at Bogen er forsynet med et udførligt og omhyggelig udarbejdet Navne- og Sag-Register.

---

[1]) Se Molbech, Christian IV's egenh. Breve I. 351 f., 388.

C. F. Bricka.

F. Krogh: Dansk Adelskalender. Kjøbenhavn 1878. (VIII + 480 SS.)

Grundloven af 5. Juni 1849 med dens Bestemmelse (§ 97) om, at „enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet“, har tilføjet vor Adel et føleligt Knæk uden derfor at have fældet den. Som den overlevede Statsomvæltningen 1660, saaledes vil den ogsaa overleve Nutidens Systemskifte, hvor længe — ja, det er skjult for vore Øjne.

Den danske Adels egentlige Blomstringstid ligger langt tilbage i Tiden, maaske længere tilbage, end man i Regelen antager; jeg for min Part skulde i al Fald være tilbøjeligst til at henlægge den til det 15de Aarhundrede, thi da synes Adelen at udfolde størst Kraft. Den følgende Tid saa vel Adelen tage til i politisk Magt, men ikke i indre Kraftudvikling. Graadig efter Guld og Magt lod den ganske ude af Syne, at med de store Rettigheder følge de store Forpligtelser, og idet den derfor, medens den værnede om og forøgede hine, ikke opfyldte disse, blev dens Stilling overfor Kongemagten og de andre Stænder uholdbar, og til samme Tid, som dens Stilling i Staten saaledes lidt efter lidt undergravedes, aftog dens indre Styrke med rivende Hurtighed: Slægterne uddøde, Armoden holdt sit Indtog paa Herregaardene. Det var, som om Blindhed havde slaaet Standen. Med stiv Haardnakkethed søgte den at holde sig som en afsondret Kaste uden Tilgang af nye Kræfter, og forgjæves gjorde enkelte klartskuende Medlemmer af den Forsøg paa at modarbejde Virkningen af de for dens Bestaaen uheldige Arvelove, hvorved det var umuligt at bevare Godserne samlede. Adelen vilde ikke finde sig i Oprettelsen af Stamhuse[1]). Blottet for virkelig Statsmandsdygtighed var

[1]) Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III. 117 ff. Axel Oxenstjernas Anskuelse fortjener Opmærksomhed. Han erklærede 1638, at, saa længe Døtrene som hidtil arvede Gods, kunde Adelstanden ikke vel prosperere; han udtalte sig for Oprettelsen af Majorater, idet han mente, at ingen bliver hjulpen ved, at Godset splittes ad, medens En kan blive mægtig og rig, om alt tilfalder ham. Odhner, Sveriges inre historia und. Drottn. Christinas förmyndare S. 361.

den tilfreds med, at Lovene forbøde uadelige at erhverve frit Jordegods; dermed mente den at der var gjort nok for at sikre den som Landets eneste Godsejerstand. Den gjorde intet for at standse den om sig gribende indre Svækkelse. Werlauff har Ret, naar han kalder den Tids Adel „et forstenet Aristokrati“ [1]). Følgen blev paa den ene Side Enevoldsmagtens Indførelse, paa den anden Side Adelens fortsatte yderligere Forfald [2]).

Der kom haarde Tider for den danske Adel. De ødelæggende Krige i Aarhundredets Midte havde endnu mere forarmet den, og nu var det andre Hensyn, der gjordes gjældende fra oven, end før, naar en Adelsmand ikke formaaede at betale sine Skatter. Den ene Gaard efter den anden gik over i uadeliges Eje, Adelen sank mange Steder ned i en saadan Fattigdom, at Medlemmer af den levede som simple Almuesmænd. Det er ikke et enestaaende Exempel, at Henning Sparre paa sine gamle Dage (1696) fik to Mark om Ugen af Aalborg Hospitals Penge [3]), og i Midten af det 18de Aarhundrede træffe vi af fem Brødre Kaas den heldigst stillede tjenende som Konstabel, medens Medlemmer af Familierne Budde og Munk levede som fattige Bønder [4]). Alligevel blev det dog Enevoldskongerne, som paa en Maade atter hjalp Adelen paa Fode. Dens stærkt fortyndede Rækker fyldtes med nye Slægter, hvorved der efterhaanden ogsaa kom nyt Blod ind i adskillige af de gamle Ætter, og den højere Adel og Stamhuse skabtes, hvorved ogsaa Standen i sin Helhed fik en mægtig Støtte, saa vist som dens Medlemmer, om end ikke alle ligestillede og derfor ikke heller fri-

---

[1]) Udvalg af Breve til P. Hjort II. 462.

[2]) Jvfr. Fridericia, Den gamle danske Adels Fald og begyndende Opløsning under Frederik III, i Maanedskr. Det nittende Aarhundrede, 1877, Apr.—Sept., S. 81 ff.

[3]) Biskop Jens Bircherods Dagbøger S. 324, 335 (jvfr. S. xxiij). Jvfr. om. Henning Sparre: Carlsen, Rønnebæk Sogn S. 304 f.

[4]) Hist. Tidsskr. 4. R. III. 662. Dagstelegrafen 27. Okt. 1873. Jvfr. Hübertz, Aktstykker vedk. Aarhus III. 342 ff. Hvorledes Familien Valkendorf er sunken i Sverrig, er en bekjendt Sag (jvfr. Anrep, Svenska Adelns Ättar-Taflor IV. 538 f.).

tagne for en vis indbyrdes Jalousi, dog følte sig knyttede sammen overfor udenforstaaende[1]). Nu kom ogsaa den Tid, da man tænkte paa at sørge for Adelens ugifte Døtre. Her var det Adelen selv, som gik foran, men Kongehuset fortsatte med gavmild Haand det begyndte Værk[2]). Men samtidig undergik Adelen en stor Forandring, som gjorde den ubodelig Skade: fra en national Adel, som med Kraft havde værnet om Danskheden — og dette er en af dens største Fortjenester —, forvandledes den næsten helt til en fremmed Adel; fra en selvstændig Stand gik den over til at blive en Hofadel. Medens de gamle Slægter paa Grund af Tidens Ugunst for en stor Del uddøde eller forsvandt, kom den ene tydske Slægt ind efter den anden, og de trivedes i Regelen godt; den nye Brevadel kunde, i hvert Fald i de første Generationer, ikke erstatte den gamle Adel, hvis Oprindelse taber sig i den fjærne Middelalder.

Vende vi os fra Fortiden til Nutiden og Fremtiden, ville vi derfor nu træffe meget faa af de Navne, som vi kjende saa godt fra det 16de Aarhundredes Historie; nye Slægter med nye Navne ere traadte i de gamles Sted. I Følge det Skrift, som har givet Anledning til disse Bemærkninger, kan den „danske“ Adel nu regnes for at udgjøre omtr. 180 Slægter, men af den egentlige gamle danske Adel lever der her og i

---

[1]) Anderledes opfattes Sagen af K. Barner (Fam. Rosenkrantz's Hist. I. 2), som erklærer, at Kongemagten gav Adelen Dødsstødet ved at dele den i Klasser, og som udbryder: »Adelsmagten blev brudt ved Enevoldsherredømmets Indførelse, Adelstanden ved Grevernes og Friherrernes Privilegier; der lever endnu adelige Slægter.« Med Opmærksomheden fæstet paa andre Lande, især Naboriget hinsides Sundet, kan jeg ikke tilegne mig denne Opfattelse.

[2]) C. H. Brasch (Vemmetoftes Hist. III. 2) har fremhævet som et Bevis paa, hvor tryg Adelen følte sig før 1660, at den stiftede mange velgjørende Stiftelser, men ikke en for sin egen Stand. Det er ganske vist karakteristisk, men man bør dog erindre, at Adelen før 1660 væsentligst var en Godsadel, og at den som saadan havde lettere ved at føde fattige Slægtninge end siden.

44*

Norge ikke 30 Slægter[1]). Desværre maa man vel frygte, at ogsaa dette Tal i Tidernes Løb vil svinde ind, saaledes som allerede et Par af Slægterne synes at være lige ved at udslukkes. Paa den anden Side tør man vel imidlertid haabe, at ikke faa af de fremmede Familier, som nu saa længe have været knyttede til vort Land og ere giftede ind i dets gamle Ætter, efterhaanden mere og mere ville gaa over til at blive danske. Idet vi da, under denne Forudsætning, spørge, hvor-

[1]) Disse ere 1) Bang, 2) Beck, 3) Bjelke, 4) Bille, 5) Brockenhuus (-Schack), 6) Güntelberg (?), 7) Harbou, 8) Holck, 9) Høeg, 10) Juel (med Stjerne i Vaabnet), 11) Juul (med Lilje i Vaabnet), 12) Kaas, 13—14) Krabbe (to Familier), 15) Rosenkrands, 16) Rosenvinge, 17) Skeel, 18) Urne og 19) Vind (Krag-Juel-Vind-Friis). Til disse Slægter bør dog endnu føjes nogle, som, skjønt indvandrede, dog have levet uafbrudt her i Landet fra Tiden længe før 1660, nemlig 20) Barnekov, 21) Gersdorf, 22) Rantzau, 23) Reedtz og 24) Sehested, hvorimod man ikke kan medtage Ahlefeldt, Pogwisch og Reventlov. Endelig findes i Norge 25) Hvitfeldt. Derimod tør jeg ikke regne Koefoed med blandt den gamle danske Adel, skjønt man har det af Ærkebiskoppen for denne Familie udstedte Adelsbrev af 1514, thi ikke at tale om, at Frederik II 1565 udtrykkelig vægrede sig ved at anerkjende anden bornholmsk Adel end den, som kunde godtgjøre sin Descendens fra gammel Adel eller fremlægge Adelsbreve udstedte af danske Konger (Dsk. Mag. VI. 58 f.), ser Ærkebispens Brev saa mistænkeligt ud (Thurah, Beskriv. ov. Bornholm S. 44), at man vist uden videre Betænkning maa erklære det for falsk. Naar der til Støtte for Familiens formentlige Adelskab henvises til, at Medlemmer af den før Suverænitetens Indførelse have beklædt Landsdommerembedet paa Bornholm, hvortil der krævedes at være adelig (Krogh S. 256), da holder denne Bevisførelse som bekjendt ikke Stik. Landsdommerne vare ganske vist i Regelen Adelsmænd, »undertaget Blegind, Borringholm og Møen, de have endnu hidindtil (maaske formedelst des Ringhed) haft Lægfolk og ej Adelspersoner til Landsdommere,« skriver Chr. Ostersen Vejle 1652 (Glossar. jurid. Dan.-Norveg. S. 476). — I Sverrig leve endnu Descendenter af Adelsslægter, som ere uddøde her: Bildt (norsk), Gjedde (? Gedda), Gyldenstjerne (Gyllenstjerna), Mormand, Ramel, Sparre, Thott, Trolle og Valkendorf. Den grevelige Slægt Brahe har vel antaget Navnet efter den danske Familie Brahe, men nedstammer kun paa mødrene Side fra denne.

ledes Adelens Fremtidsudsigter ere, maa det vistnok siges, at de synes ret gode, hvis Standen har Dygtighed nok til at benytte sig af de heldige Chancer og raader over tilstrækkelige Midler til at vedligeholde sin fremtrædende Plads i Samfundet. Standens økonomiske Forhold ville faa en afgjørende Betydning. Nylig har en tydsk Forfatter, Dr. H. Kleine, rettet et „Mahnruf" til den tydske, østrigsk-ungarske og baltiske Adel til Gunst for dens Selvopholdelse, idet han i et lille Skrift[1]) har søgt at paavise, hvorledes det høje Aristokrati i disse Lande trues med Undergang ved Slægternes Uddøen. Ikke mindre end 209 grevelige Slægter ere uddøde i forrige og 109 i dette Aarhundrede; af 1028 blomstrende Greveslægter er der 88, som ere uddøde paa Sværdsiden, 106, som kun tælle en Mand hver, og 144, til hver af hvilke der kun hører to mandlige Personer. Forfatteren har opstillet en hel Del statistiske Tabeller, men har, som saa mange andre, anvendt Statistiken paa altfor smaa Tal[2]) og har derved faaet adskilligt ud, som turde være tvivlsomt; men at han i Hovedsagen har Ret, at Livskraften hos den højere tydske Adel er betænkelig svag, og at en væsentlig Grund hertil maa søges i dens pekuniære Forhold, derom tør der vel næppe næres nogen Tvivl. Lige saa vist er det, at det var Pengemangel, som i sin Tid bidrog i saa høj Grad til at styrte den gamle danske Adel; men om vor nuværende Adels finansielle Status fattes der de fornødne Oplysninger til deraf at kunne stille Standens Horoskop. Vi vide kun, at der paa enkelte Hænder findes samlet store Rigdomme, medens paa den anden Side meget faa ere saa reducerede, som deres Standsbrødre i Slutningen af det 17de og den første Halvdel af det 18de Aarhundrede vare det[3]); men om det større Flertal er

[1]) H. Kleine, Der Verfall der Adelsgeschlechter statistisch nachgewiesen. Leipz. 1879.

[2]) Trods Bogens almindelige Titel handler den alene om de grevelige Slægter.

[3]) Nogle Sidestykker kunne dog paavises, som naar en Grevinde er Bestyrerinde for et Hospitals-Kjøkken, medens hendes Søn er Matros, og naar af en anden Familie to Brødre ere Skolelærere og en tredje Haandværker. Krogh S. 368, 401.

os, som sagt, intet bekjendt. Forholdene synes at ville føre med sig, at en hel Del af vore gamle Embedsfamilier under Nutidens svære økonomiske Tryk gaa til Grunde i Løbet af et Par Menneskealdre; gid vor Adel maa se en bedre Skæbne imøde, at ikke Plutokratiet skal blive eneraadende i Samfundet.

Men skal Adelen saaledes ikke alene bestaa, men tillige hævde sig en Stilling, er det allerførst nødvendigt, at den er sig sin Opgave bevidst. Det kan kun lidet nytte, at Navnet vedligeholdes, naar de Minder, som skulle leve med det, skrives i Glemmebogen. Og netop her er det, at en stor Fare synes at true vort Aristokrati og et Forhold at indsnige sig mer og mer, som vil undergrave det: Mesalliancerne. Hvorledes disse i en foruroligende Grad gribe om sig, derom indeholder det foreliggende Arbejde talrige Vidnesbyrd. Det smukke ved Adelskabet, det at Adelsmanden kan lade sine Forfædre Led for Led vandre forbi sine Tanker og, idet han mindes, hvad de have udrettet for Fædrelandet, føler sig forpligtet til at være en værdig Arvetager efter dem og til at bevare Navnet uplettet, denne Følelse af Ansvar overfor Historien og sin egen Slægts Berømmelse vil let tabe sig, naar efterhaanden det ene fremmede, uhistoriske Element efter det andet kommer ind i Slægten; Interessen for dens Fortid vil svækkes, Minderne blegne og den Beaandelse og Forædling, de føre med sig, derved udeblive.

Der kan være god Grund til at spørge, om vor Adel har bevaret denne Interesse for sin egen Fortid. Skulde den, der skriver dette, besvare Spørgsmaalet efter den Erfaring, han har gjort, maatte det blive med et Nej[1]); men netop i den nyere

[1]) Her tænkes paa »Den danske Adel i det 16de og 17de Aarhundrede. Samtidige Levnetsbeskrivelser uddragne af trykte og utrykte Ligprædikener ved C. F. Bricka og S. M. Gjellerup«, som foreløbig maatte standse med 1ste Bind. Naar Udgg. sluttede med en Udtalelse om deres fejlslagne Tro paa, at Bogen »skulde være bleven modtagen med i det mindste nogen Deltagelse af den danske Adel i det 19de Aarhundrede«, har man herimod indvendt, at de færreste nulevende Adelsslægter nedstamme fra den

Tid er der paa den anden Side fra Adelen selv fremkommet betydelige Arbejder over enkelte adelige Slægter (Rosenkrands, Skeel), saa at det altsaa ses, at ingenlunde alle ere blottede for historiske Interesser, hvorom da ogsaa den danske historiske Forenings Medlemsliste turde vidne. Medens det imidlertid kan være meget tvivlsomt, om vor Adel i sin Helhed med tilbørlig Omhu freder om sin Fortid, er det sikkert nok, at mange hige efter at regnes med blandt den. Gehejme-Arkivets Aarsberetninger oplyse tilfulde, hvor lidt Grundloven af 1849 har formaaet at tilintetgjøre denne Lyst til at være adelig. Gamle Slægttavler efterses, og tvivlsomme Led underkastes Drøftelse for at udfinde Adkomster til at gjøre sit Adelskab gjældende. Ikke faa Familier ere siden 1849 af Regeringen blevne anerkjendte og naturaliserede som hørende til dansk Adel[1]). Men om Bevæggrundene til at søge Plads mellem Adelen have været af ganske ren Natur, eller om ikke Ønsker med Hensyn til ugifte Døtres Anbringelse i de adelige Klostre for en væsentlig Del have grebet med ind, derom kan der jo næres allehaande Tvivlsmaal.

Et Middel til at vække Interesse hos vor Adel for dens Fortid vilde det vist være, om man i korte Oversigter behandlede Slægternes Historie, idet man kun dvælede lidt længere ved de mærkeligere Medlemmer af dem. Af praktiske Grunde burde der formentlig ofres den nyere Tid størst Op-

---

gamle danske Adel. Det indrømmes, Forholdet er oplyst i det foregaaende. Men selv om man ganske bortser fra, at vor nyere Adel er indgiftet i den gamle og saaledes ikke kan betragte denne som sig uvedkommende, maa jeg hævde Berettigelsen til hint Udtryk, naar jeg betænker, hvor ringe en Understøttelse der behøvedes for at holde Foretagendet i Gang, og hvilke Midler vor Godsadel raader over.

[1]) Barnekov (1877), Barner (1872), Güntelberg (1876), nogle Grene af Familien Hedemann (1873), Krogh (1873), Løvenstjerne (1872), Moltke (1866), Obelitz (1876), Tillisch (1872) og Zebelin (1878). 1863 optoges Oberst Lasson i den danske Adelstand, idet han antoges at nedstamme fra den gamle Familie af dette Navn, uden at det dog kunde bevises (Krogh S. 274). Ganske ny nobiliterede ere Danner og Hambro.

mærksomhed, og bl. a. burde vel alle nulevende danske Adelspersoner opføres, om ikke paa anden Maade saa paa Slægttavler. I saa godt som alle europæiske Lande udkommer der stadig lignende Bøger, men her i Danmark have vi, naar vi undtage Hofmans og Sandvigs dog væsentlig forskjellige Arbejde fra forrige Aarhundrede, savnet en saadan lige til 1878, da „Dansk Adelskalender“ udkom. Forfatteren er Kammerherre F. Krogh, som tidligere har udgivet foruden andet et Par større genealogiske Arbejder af en noget mere begrænset Art, nemlig „Den høiere danske Adel“ (1866) og „De danske Majorater“ (1868). Der kan næppe være Tvivl om, at de Personalhistorikere og Genealoger, som kjendte Forf.s ældre Arbejder, ikke vare uden en vis Frygt for Beskaffenheden af det nye Skrift, og det er ikke sandsynligt, at den Bekjendtgjørelse, hvorved Publikum først underrettedes om dets forestaaende Udgivelse, kan have ryddet disse Betænkeligheder af Vejen, skjønt Forlæggeren ikke skyede at bruge en kongelig Kabinetsskrivelse som Reklame for Værkets Ypperlighed[1]). Nu foreligger Bogen imidlertid tilgængelig for alle, nu have bange Anelser og højtspændte Prætensioner lige lidt at sige, nu hedder det: Prøv Bogen og døm saa. Resultatet af min Prøvelse af den er blevet — denne Anmældelse.

„Dansk Adelskalender“ er en ny selvstændig Bog og paa samme Tid en Slags forøget Udgave af og Supplement til de ovenfor nævnte ældre Arbejder af Forf., et Forhold, som er noget indviklet, og som ikke har været til Gavn for det nye Værk. Dette begynder med en „Fortegnelse over de siden Udgivelsen af „de danske Majorater“ afdøde Medlemmer af den højere danske og Majoratsadelen“, en Liste, som tager sig underlig ud i Spidsen af Bogen, især da alle i den forekommende Personer paa en enkelt Undtagelse nær nævnes eller kunde have været nævnede paa rette Sted inde i Bogen. Derefter følge Familierne i alfabetisk Orden[2]). Om Planen ud-

[1]) Nordisk Boghandlertidende XII. 175.

[2]) Og desuden (i samme Rækkefølge) den v. Ostenske Stiftelse og Vallø Stift.

taler Forf. sig saaledes (S. 474): „At levere en Fortegnelse over den danske Adels samtlige Medlemmer og Stamtavler over alle danske Adelsslægter vilde have været et meget omfattende Arbejde, der næppe vilde have været af tilstrækkelig Interesse. Forf. har derfor omhandlet vore Adelsslægter dels i korte Notitser, dels i længere Afhandlinger, dels i Slægtregistre og derhos indskrænket sig til at omhandle de Slægter, der indtil den nyeste Tid have haft her i Danmark bosatte Medlemmer.“ Hvad Forf. er gaaet frem efter med Hensyn til, hvor vidt en Families Historie burde gives i en kort Notits, en længere Afhandling eller et Slægtregister, siger han ikke ligefrem, men en Antydning ligger dog i Indledningen (S. vij), hvor han forklarer, at Værket „af forskjellige Grunde“ har maattet indskrænkes til den i Subskriptionsindbydelsen fastsatte Størrelse, og hvor han derpaa erklærer: „Adelsslægterne ville derfor blive omhandlede efter Omstændighederne dels i mere eller mindre fuldstændige Genealogier dels ved korte Notitser. Herved have tvende Faktorer været bestemmende, nemlig de vedkommende Slægters Fortid og i anden Linie, om og hvor vidt det fornødne Materiale har været tilstede. De Erfaringer, Forf. tidligere har gjort, nemlig at det oftest er forbundet med uforholdsmæssige Vanskeligheder og Tidsspilde at indhente de ønskede Oplysninger fra selve Familien, ere nemlig paa ny blevne bekræftede.“ Heraf lærer man altsaa, at de uddøde og udvandrede Slægter ganske falde udenfor Bogens Plan, og at det dernæst er Slægternes egen Betydning, som fornemmelig skal afgjøre, med hvilken Udførlighed de behandles. Det sidste er heldigt, thi derved har man dog altid et nogenlunde fast Udgangspunkt, naar man vil undersøge, om den lagte Plan er sket Fyldest. Med Hensyn til det, Forf. sætter i anden Linie, det tilstedeværende Materiale, kan der ikke være Tvivl om, at han har fuldstændig Ret i, at det som oftest er meget vanskeligt at faa de fornødne Meddelelser fra Familierne selv; men der er et andet Sted, hvor man kan hente mange gode Oplysninger, naar man blot søger efter dem og forstaar at finde dem, og det er — Litteraturen. Har man kun overfladisk taget Hensyn til den, er det kun en slet Undskyldning for mulige

Mangler at henvise til det tilstedeværende Materiales Beskaffenhed, thi da er det jo Ens egen Skyld, at det ikke er bedre. Som det følgende skal vise, er det netop i denne Henseende, at der kan og bør rejses de alvorligste Anker mod Forf.

De genealogisk-biografiske Efterretninger om de enkelte Familier slutter Forf. ofte med en lille Anmærkning, indeholdende Citater. Samlede man disse paa et Sted, vilde man vist forundre sig baade over deres Beskaffenhed[1]) og over deres ringe Antal. Men om man deraf sluttede, at Forf. ikke har kjendt andre, vilde man aabenbart være altfor rask i sine Slutninger, thi ligesom en nærmere Undersøgelse af Forf.s Arbejde vil overbevise En om, at det fra Begyndelsen til Enden mangler en fast Plan og Ensartethed, saaledes gjælder dette ogsaa om Citaterne: snart ere de medtagne, snart ikke[2]). Man maa altsaa paa en anden Maade prøve, hvad Forf. har benyttet og ikke benyttet, og en saadan Prøve lader sig uden Vanskelighed anstille. En Bog, som han jævnlig citerer, er Erslews Forfatter-Lexikon, og det med god Grund, thi er der noget Skrift, hvor man kan finde mange og gode Oplysninger til det 19de Aarhundredes Personalhistorie, er det visselig i denne udmærkede Bog, Frugten af en utrættelig Samlers udholdende Flid. Men ingen kan undgaa Fejl, allermindst i et stort Arbejde, og Erslew danner trods al sin Nøjagtighed ingen Undtagelse fra Regelen. Han fik imidlertid selv Lejlighed til at

[1]) De ere i Sandhed højst mærkelige. Kræsen synes Forf. ikke at være i sit Valg, siden han endogsaa gjentagne Gange (S. 110 Stamtvl. I) citerer et Værk af Flamand.

[2]) Citaterne udmærke sig ikke ved stor Nøjagtighed. Den bekjendte Personalhistoriker O. H. Moller er bleven til C. H. Møller (S. 42). »Hof- og Statscalenderen pag. 771« citeres (S. 92) uden Angivelse af Aargang. S. 104 skjelnes mellem »Adelslexicon« og »Lexicon over adelige Familier«, idet Forf. ved den sidste Titel mener Castenskiolds Supplement (1872). »Danske Atlas«, som dog ellers maa regnes blandt de mere bekjendte Bøger, figurerer som »Atlas Daniæ« (S. 204), og Udgiveren af »Grosses Universallexicon«, hvis Navn var Zedler, kaldes Zütler (S. 404). S. 112 citeres Hansens »Danske Ridderborge«, men Stedet er Ord til andet skrevet ud af en Anmældelse i Hist. Tidsskr. 4. R. VI. Lit. S. 91.

rette mange af sine Fejl og tilføje talrige Forbedringer i det Supplement, hvormed han fortsatte sit Lexikon, et Supplement, som i Omfang overgaar Hovedværket, og som netop i personalhistorisk og genealogisk Henseende har store Fortrin for det. Dette Supplement paa tre mægtige Bind kjender Forf. ikke[1]). Ikke en eneste af de Fejl, som ere begaaede i Hovedværket, men rettede i Supplementet, har Forf. faaet rettet, med mindre han i et andet Værk har fundet det rigtige, og dette er saa meget uheldigere, som han netop i saa overordentlig høj Grad holder sig til Erslew, medtagende, hvad han medtager, udeladende, hvad han udelader. Hertil kommer, at Erslews Lexikon er en temmelig gammel Bog, som for de første Bogstavers Vedkommende standser med Aaret 1840, og Forf., som ikke kjender Fortsættelsen af det, har derfor ogsaa i mange af sine biografiske Notitser ikke kunnet føre dem længer ned end til omtr. 1840. Om den bekjendte Oberst J. N. B. Abrahamson († 1847) anfører Forf. (S. 26 f.) Aarstallene for hans forskjellige Forfremmelser i Hæren og de ham tilflydte Æresbevisninger, bl. a. at han blev Kammerjunker 1821; men at han blev Kammerherre 1842, berøres ikke, — det findes nemlig først omtalt i Erslews Supplement. Ved Hjælp af samme Kilde vilde Forf. have kunnet fortsætte de to Generallieutenanter J. C. og F. L. Bardenfleths Biografier efter 1841, hvor han standser (S. 60 f.), og saaledes f. Ex. erfaret, at den sidste blev kommanderende General i Holsten og Lauenborg og døde 1852. Han vilde derfra have

[1]) Det maa være nok her af mange Exempler at nævne følgende. Kammerjunker L. Benzon var født 1763, og hans første Hustru døde 1850 i Følge Erslews Suppl. I. 116, medens Forf. (S. 88) har Aarstallene 1765 og 1843. Generallieutenant Val. v. Berger døde 1813 (Erslews Suppl. I. 123); Forf. (S. 90) har 1811. Erslew (I. 411) havde sagt, at Oberst S. O. Falkenskjold, der blev fængslet 1772, sad fangen til 1784, men han rettede det (Suppl. I. 449) til, at han blev givet fri allerede 1776; Forf. holder dog (S. 161) trofast paa det urigtige Aarstal 1784 (han omtaler ikke, at F. var Generalmajor, da han døde). Højesteretsadvokat O. E. Høegh-Guldberg havde Bryllup 1824 (Erslews Suppl. I. 616), og ikke 1829, som Forf. vil (S. 230), thi da var hans Kone allerede død, o. s. v.

faaet at vide, at Konferensraad L. C. Brinck-Seidelin ikke 1854 (S. 121), men 1861 arvede det Brinck-Seidelinske Fideikommis; at Hans (eller snarere Johan) Heinr. v. Buchwald (S. 129) først 1854 blev entlediget som Lektor i Kiel[1]); at Forfatterinden Fru M. L. C. F. Hegermann-Lindencrone (S. 200) døde 1853, og meget andet.

Var dette den eneste Bog, som Forf. ikke havde lagt Mærke til, fik det endda at være, men overalt spores hos ham et føleligt Ubekjendtskab med Litteraturen og, selv hvor den kjendes, en mærkelig Mangel paa Benyttelse af den. Der havde saaledes været al Grund til at anføre (S. 48), naar Stamfaderen for Familien Astrup, Generalkrigskommissær H. C. Astrup, fødtes og døde[2]). Om Familien Banner skriver Forf. (S. 54 f.): „Niels Banner, Kaptajn til Søs, en Søn af Christian Banner til Frederiksgave, † 1693, og Hustru Mette v. Kula, der i lige Linie nedstammede fra Erik Eriksen Banner til Asdahl (!) og Kockedahl (!), Danmarks Riges Marsk, var den sidste Mand af Slægten. Hans Søstre: Anne Cathrine Banner, gift med Hannibal Wedell til Wedellsborg, og Anna Wind Banner, f. 1684 † 1736, gift med Frederik Christian Rantzow. I Følge Hof- og Statskalenderen adledes Nicolaus Olaus Banner, der var Kaptajn i det danske Livregiment, ved Resolution af 26de Januar 1811.“ Hertil maa bemærkes, at da den ældre Familie er uddød, skulde den vel have været udeladt; men det havde dog været rimeligt at angive, naar den sidste Mand af den døde, snarere end at anføre hans Faders og hans ene Søsters Dødsaar[3]). I Stedet for at citere Statskalenderen burde Forf.

---

[1]) Ogsaa om hans Hustru, der havde flere Navne, end Forf. angiver, findes Oplysninger i Erslews Supplement (I. 273).

[2]) Castenskiold, Suppl. t. Lex. ov. adelige Familier S. 8. Af hans 5 Døtre siger Forf. at de to bleve gifte i Hertugdømmerne, men om de andre tre faa vi intet at vide. Navnet paa den ene Søn, som blev juridisk Embedsmand, meddeles ikke, medens der derimod om den anden, som blev ansat ved Toldvæsenet i Slesvig, fortælles adskilligt, og det ikke paa en ganske hensynsfuld Maade, skjønt hans nærmeste Slægt efter Forf.s Fremstilling endnu lever.

[3]) Niels Banner, Slægtens sidste Mand, havde ikke, som man af

have henvist til Castenskiolds Supplement til Adelslexikonnet, hvor der dog findes nogle Oplysninger om den Mand, som adledes 1811, men hvis Adelspatent aldrig udfærdigedes.

Værst staar det imidlertid til med de ældre Led, saaledes som det skal paavises ved Hjælp af nogle Prøver. Først lidt om Familien Bardenfleth (S. 55 ff.). At Forf. kalder Kejser Karl V for Karl IV (S. 55), noteres blot i forbigaaende. Oberst Joh. Fred. v. Bardenfleth, f. 1695 † 1771, som ved Giftermaal fik Harritslevgaard[1]), formodes at være en Sønnesøn af den 1602 afdøde Addo v. B., men at dette er en Umulighed, er da indlysende. Naar der anføres en Udtalelse af Gehejmeraad Fred. Bardenfleth († 1800) om, at Addo v. B. var Bedstefader til Ejeren af Harritslevgaard, da har han ved denne Addo næppe tænkt paa den 1602, men snarere paa den 1692 afdøde.

En Familie, som har faaet en yderlig uheldig Behandling, er Bartholinerne (S. 75 ff.). Stamfaderen kaldes „Caspar Berthelsen Bartholin", en mindre god Maade at betegne ham paa, da man enten paa Dansk maa kalde ham Jesper Bertelsen eller bruge de latinske Former Kaspar Bartholin. Som hans Dødsaar anføres 1677, men det er urigtigt; han døde 1629, hvorimod hans Hustru døde 1677. Hun har faaet følgende mærkelige Navne „Anna Thomadath Fincke", men i Rettelserne (S. 476) har Forf. dog faaet det meningsløse „Thomadath" rettet til Thomasdatter. Hvor vidt man imidlertid vil betragte en saadan Fejl som ikke tilværende, fordi den senere er bleven rettet,

---

Forf.s Fremstilling skulde tro, kun to Søstre, men 14 Sødskende, deriblandt en Broder, Erik, der faldt ved Helsingborg 1710 (Vedel Simonsen, Hagenskov S. 91). Niels Banner blev 1706 Underlieutenant i Søetaten, forfremmedes 1709 til Premierlieutenant og 1711 til Kaptajn og døde 1713 (Garde, Efterr. om d. danske og norske Søemagt II. 17, 131). Hans Søster Anna Vind Banner var ikke, som Forf. siger, gift med Fred. Chr. Rantzau, men derimod først med Vilhelm Gyldencrone og derpaa med Hans Rantzau (Hofman, Dsk. Adelsmænd I. 71 Tab. 1; II. 225 Tab. Thottske Saml. 4° Nr. 1877). Af Secher (Danske Herregaarde, X: Christianssæde) kaldes hun Christiane.

[1]) Vedel Simonsen, Elvedgaard IV. 122.

maa overlades til hver at afgjøre; i mine Øjne betyder det ikke lidt, at man kan lade en saadan Meningsløshed blive staaende uden at fjærne den under Korrekturen. Kaspar Bartholin drog i sine unge Dage udenlands og gjæstede bl. a. Rom, „hvor han blev bekjendt med den derværende Paves Livsmedico Johan Fabro“. Jeg skynder mig med at tilføje, at ogsaa her er der i Rettelserne gjort den Forandring, at „Livsmedico“ er bleven rettet til „Livmedicus“, medens dog „Johan Fabro“ har faaet Lov til at staa upaatalt hen. Uden at opholde os videre herved gaa vi over til at betragte, hvad Forf. skriver om nogle yngre Medlemmer af Familien Bartholin. Efter at have omtalt, at Rasmus Kasparsen B. stiftede nogle Legater, fortæller han, at „hans Søster Rasmusdatter B., Biskop Birkerods i Aalborg,“ gav en Del Penge til gejstlige Enker (S. 78). Hvorledes Rasmus Kasparsen kan have en Søster, der hedder Rasmusdatter, er en Gaade, som Forf. vist slet ikke har tænkt over. Og saa faa vi ikke en Gang hendes Fornavn at vide! Sagens rette Sammenhæng er den, at Biskop Jens Bircherods Hustru hed Søster Albertsdatter Bartholin, og at hun var en Broderdatter til Rasmus Kasparsen B. Et Par Linier efter denne slemme Mundfuld hedder det: „Else Magdalena, Datter af Rector B., gav ved sit Testamente af 1762 39,000 Rdl., deriblandt 2 Senge 1200 Rdl.“ o. s. v. Der menes, at hun gav Penge til to Senge i Vartov, et Tillæg, som synes temmelig uundværligt. Det Sted, hvorfra Forf. uden al Tvivl har hentet Oplysningen[1]), hedder det, at hun borttestamenterede „mere end“ 39,000 Rdl., men Forf. har aabenbart fundet, at det kunde være nok med de 39,000 Rdl., ligesom han ogsaa paa egen Haand har degraderet den gode Dames Fader. Hun var nemlig en Datter af Generalprokurøren Kaspar Bartholin († 1738), men da denne i Forf.s nys nævnte Kilde oftere blot kaldes „Ridder“, maa dette vel være Grunden til, at han hos Forf. er bleven til „Rector“, idet dog med en vis Stræben efter Nøjagtighed det første og sidste Bogstav ere bevarede.

Medens Familien Bille i den første Halvdel af det 16de

---

[1]) Giessing, Jubel-Lærere II. 1. 165.

Aarhundrede var en talrig Slægt og maaske en Tid lang den mægtigste af alle her i Landet, var den allerede ved Midten af det følgende Aarhundrede meget faatallig, og de forskjellige Grene uddøde efterhaanden med Undtagelse af den, der nedstammer fra Rigsmarsken Anders Billes naturlige Søn, som legitimeredes af Christian V, og Linien Bille-Brahe. Uheldigvis for Forf. var der imidlertid to Mænd af Navnet Anders Bille, som i Christian IV's Tid sade i Rigsraadet: Anders Stensen Bille til Rosendal († 1633) og Anders Eriksen Bille til Damsbo († 1657). Jeg kalder dette et Uheld for Forf., thi idet han har skullet vælge mellem, hvem af de to Anders'er han skulde gjøre til Stamfader for de nu blomstrende Biller, har han grebet fejl og taget Anders Bille til Rosendal (S. 111), en meget slem Fejltagelse, som allermindst burde hænde, naar man har Hofmans trykte Stamtavle at holde sig til.

Ogsaa over Familien Holck har Hofman leveret en Stamtavle. Den er ganske vist ikke uden Fejl, men med de Hjælpemidler, man nu har til sin Raadighed, lade de sig let rette for de Leds Vedkommende, som ligge efter det 15de Aarhundrede. Forf. har imidlertid foretrukket en anden Fremgangsmaade: han har beholdt Fejlene og rettet rigtige Angivelser, saa at de ere blevne fejlagtige (S. 205 ff.). Ditlev Holck til Rønhave, hedder det, havde to Sønner, Bertel Holck til Rønhave og Christian Mandrup Holck til Barritskov, første Sekretær hos Frederik I, gift med Maren Urne. Nej, der er mange Fejl i det lille Stykke. Den Mand, som var øverste Sekretær i Frederik I's (og siden i Christian III's) Kancelli, hed Henrik Holck († 1579) og var en Søn af den ovenfor nævnte Bertel Holck († 1535). Mandrup Holck til Barritskov arvede denne Gaard efter sin Fader Christen Holck, der var gift med Anne Mandrup, medens hans egen Hustru hed Anne Christoffersdatter Lykke[1]). — Til den fra Bertel Holck nedstammende Linie hører Ditlev Holck til Eskildstrup, om hvem

[1]) Dsk. Mag. 4. R. III. 48. Secher, Dsk. Herregaarde XII: Barritskov. Forvirringen i den Hofmanske Stamtavle findes ogsaa i Dsk. Atlas IV. 150 og har forplantet sig til nyere topografiske Arbejder.

Forf. fortæller, at han „var under den svenske Krig Kommandant paa Kronborg, gik, efter at Freden med Sverrig var afsluttet, i Kejserens Tjeneste, blev General og Rigsgreve, men døde 1633 af Pest uden at efterlade Afkom.“ Forvirringen har her naaet sit Højdepunkt. Ved at tage Hofmans Stamtavle [1]) for sig kan man strax se det rette, men da det formentlig kan have sin Interesse at erfare, hvad der har bevirket Fejltagelsen, fordi vi derved faa et godt Indblik i Værkets Tilblivelsesmaade, skal jeg dvæle lidt derved. Efter Hofman var Ditlev Holck til Eskildstrup, en Søn af Henrik Holck († 1579), født 1556 og døde 1633, og der anføres, at han var Befalingsmand paa Kronborg. Andet Steds fra vide vi, at han var Lensmand her 1595—1600 [2]). Langt ude beslægtet med Ditlev Holck var Henrik Holck til Ravnholt, som efter Freden med Kejseren i Lybæk 1629 gik i kejserlig Tjeneste, blev Feltmarskal og ophøjedes i Grevestanden, men døde i en ung Alder 1633, bortreven af Pesten. Nu forstaar man, hvorfra Forf. har sine Efterretninger om Ditlev Holck: han har overført paa denne, hvad der gjaldt om Henrik Holck, kun med den Forandring, at han taler om en Fred med Sverrig i Stedet for Freden med Kejseren. Denne uheldige Forvexling er saa meget besynderligere, som han selv paa en følgende Side (207) nævner Henrik Holck. Men naar han tilsidst bemærker om Ditlev Holck, at han døde uden at efterlade sig Afkom, veed jeg ikke, hvem han her har forvexlet ham med; thi vist er det, at baade Ditlev og Henrik efterlode sig Afkom, hin en Datter og denne et Par Sønner.

Efter at Forf. har omtalt (S. 400), at Mogens Jensen, Stamfaderen til Familien Rosenvinge, blev adlet af Christiern II, og at hans Afkom boede i Helsingør og Odense, fortsætter han saaledes: „Paa Adelsbrevet fik Morten Mortensen af samme Slægt $^{2}/_{8}$ 1630 Konfirmation med Tilladelse til at føre Navnet Rosenvinge. Hans Fættere, Frederik Willumsen Rosenvinge

---

[1]) Dsk. Adelsmænd II. 151.

[2]) Danske Samll. V. 181, 183. Friis, Samll. t. dsk. Bygn.- og Kunsthist. S. 350.

samt Alexander og Henrik Willumsen, fik ligeledes 1640 og 1641 deres Adel fornyet. Morten Mortensens Søn, Jørgen Mogensen Rosenvinge, f. 1570 † 1636, var Borgmester i Odense." Fra ham nedstamme de senere Rosenvinger. Der hører ikke mange Kundskaber til for at se, at her er mer end en Fejl, thi for det første kan en Søn af Morten ikke hedde Jørgen Mogensen, og for det andet er det vel ikke slet saa umuligt, men dog i allerhøjeste Grad usandsynligt, at den Mand, hvis Søn kom til Verden 1570, skulde 60 Aar senere lade sit Adelskab bekræfte. Da det nu er sikkert, at Morten Mortensen 1630 fik den nævnte Bekræftelse[1]), maa Fejlen ligge andet Steds, og det gjør den ogsaa, idet Forf. her som saa ofte har blandet de forskjellige Linier sammen. Den i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede adlede Mogens Jensen havde bl. a. to Sønner, Jens og Henrik, der hver forplantede Slægten videre. Jens Mogensen, Raadmand og Tolder i Helsingør († o. 1563), blev, som det synes, Farfader til Morten Mortensen. Henrik Mogensen, Borgmester og Tolder i Helsingør[2]) († 1583), havde

---

[1]) Moe, Tidsskr. f. d. norske Personalhist., Ny Række, S. 397 f.

[2]) Det er mærkeligt at se, hvorledes Familien gjennem mange Led var knyttet til Sundtolden. Peder Hansen, Borgmester og Tolder i Helsingør 1476, var Svigerfader til den 1505 adlede Mogens Jensen (Mag. t. d. danske Adels Hist. I. 4). Om denne, som 1506 styrede Bergenhus Len (Nicolaysen, Norske Mag. I. 122), og som senere blev Raadmand og Borgmester i Helsingør og døde 1528 (Suhms Samll. II. 1. 162. Aarsber. fra Geh. Arch. III. Till. S. 23; IV. Till. S. 7 f.; VI. Till. S. 15), har haft noget med Sundtolden at bestille, vides ikke, men det synes ikke saa, da Tolderbestillingen var i hans Kones Familie (Hans Pedersen og Peder Hansen). Derimod bleve hans Sønner Jens og Henrik, som bemærket, Toldere (Hist. Tidsskr. V. 462). Hins Søn Morten Jensen fik samme Embede († 1626, Werlauff, De hell. tre Kongers Kapel i Roskilde-Domkirke S. 72), som senere tilfaldt Sønnen Villum Mortensen (Christian IV's egenhænd. Breve 1632—35 S. 128). Dennes Datter Birgitte var gift med Jonas Heinemark, der døde 1662 som øverste Tolder ved Øresundstolden (H. H. Goisches Ligpræd. ov. hende, 1661. Christian IV's egenh. Breve 1632—35 S. 86). Om den Mads Mortensen, som var Tolder i Helsingør og døde 1667 (Aarsb. fra Geh. Arch. III. Till. S. 123.

flere Sønner, deriblandt Villum, som var Fader til Henrik, Frederik og Alexander, hvis Adelskab ligesom Morten Mortensens fornyedes af Christian IV[1]), og Mogens (f. 1540 † 1607), som nedsatte sig i Odense, hvor han i en Række af Aar var Borgmester[2]). En Søn af denne Mogens var Jørgen, som beklædte samme Stilling, og som i Følge Forf. var født 1570 og døde 1636, men som i Virkeligheden døde to Aar tidligere[3]). Endelig maa det bemærkes, at det ikke er fra Jørgen Mogensen, men fra hans Broder Jens Mogensen, at de nulevende Rosenvinger nedstamme.

Det er en Selvfølge, at der i en Bog som „Dansk Adelskalender“ maa have indsneget sig en hel Del Fejl; man kan umulig samle saa mange tusende Navne og Datoer, uden at nogle af dem blive urigtige. Men hvor villig jeg end skal være til at indrømme dette, maa jeg dog lige saa bestemt holde paa, at der er visse Fejl, som ikke kunne passere upaatalte, og visse Grænser for deres Antal, som ikke maa overskrides. Det anførte vil have vist, at Bogen indeholder Fejl-

---

And. Bordings poetiske Skrifter I. 134 ff.), var en Broder til Villum, vides ikke. Niels Henriksen, en Søn af Henrik Mogensen († 1583), blev 1585 Toldskriver i Helsingør (Hist. Tidsskr. V. 479), og en Brodersøn af denne Niels ved Navn Villum Villumsen beklædte samme Stilling (Benzons Stamtavle).

¹) Jeg følger her Benzons Stamtavle (i Geh. Ark.), der formentlig er rigtigere end den af J. C. Berg opstillede (Samll. t. d. norske Folks Sprog og Hist. V. 460). Brødrenes Adelskab fornyedes ikke, som Forf. siger, 1640 og 1641, men 1646 (Moe, Tidsskr. f. d. nsk. Personalhist., Ny Række, S. 398 f.), idet Aarstallet 1641 for Brødrene Frederiks og Alexanders Vedkommende i Lex. ov. adelige Familier II. 125 beror, som allerede af Berg formodet, paa en Fejl (thi 18. Juli 1641 var Christian IV ikke i Norge, jvfr. (Norsk) Hist. Tidsskr. III. 511), og Aarstallet 1640 er alene indkommet ved en Inkuri.

²) Nyerups og Abildgaards Antiqvariske Rejser i Aarhus Stift S. 95 ff. Nye Dsk. Mag. II. 58. Nyt hist. Tidsskr. V. 149. Samll. t. Fyens Hist. og Topogr. II. 105, 164 f.; V. 37 ff. Ny kirkehist. Samll. I. 473; IV. 84 f. Bidrag t. Odense Cathedralskoles Hist. III. 25; VII. 38.

³) Samll. t. Fyens Hist. og Topogr. VII. 78.

tagelser af den groveste Beskaffenhed, og hvad Mængden af dem angaar, er der vel næppe en Side i den store Bog, der er fri for dem; ja, jeg tror næsten, at det maa anses som forholdsvis gode Sider, hvor de kun forekomme enkeltvis. Jeg skal endnu anføre nogle Prøver, tagne hist og her, baade fra ældre og nyere Tid.

S. 161—62 tales om Familien Falsen. Forf. synes ikke at vide, at Justitiarius Chr. Magn. Falsen (f. 1719) døde 1799. Hans Søn Enevold døde ikke 1825, men 1808. Dennes Søn Chr. Magnus, der ligesom Faderen og Farfaderen var Justitiarius i Christiania, var to Gange gift, men Navnene paa hans Hustruer anføres ufuldstændig af Forf.[1]). En Broder til den sidstnævnte, Stiftamtmand Carl Valentin Falsen († 1852), var ogsaa to Gange gift, men hans første Kone døde ikke 1802, da han kun var 15 Aar gammel, men 1822, og hans anden Kone, der havde et Fornavn mere, end Forf. anfører, var ikke født Kaltenhorn, men Kaltenborn[2]). — S. 168 lader Forf. en Sønnesøns Søn af en Mand, der døde 1500, blive Kaptajn 1689 og faa en Søn 1693. Det synes at høre til Umulighederne. — Joachim Gersdorf var ikke, som Forf. skriver S. 172, Statholder i Kjøbenhavn 1642, men blev det først 1649; ikke heller blev han „1650, efter Korfits Ulfeld,“ Rigets Hofmester, men 1652[3]). Forf. burde dog vide, at Korfits Ulfeld først forlod Landet 1651. — Hvad Forf. meddeler S. 188 om nogle Medlemmer af Familien Hauch fra dette Aarhundrede, fortjener at sammenholdes med Efterretninger i et nylig paabegyndt stort genealogisk Arbejde, som i Modsætning til det foreliggende synes at være Resultatet af mange Aars samvittighedsfulde Samlerflid[4]). Sammenligningen vil bl. a. lægge for Dagen, hvorledes Forf. ogsaa her blander forskjellige Generationer sammen. — Baron Helmuth Otto v. Winterfeldt døde

---

[1]) Kraft, Norsk Forfatter-Lexicon, udg. af Lange, S. 181.

[2]) Anf. Skr. S. 180.

[3]) Bricka og Gjellerup, Den danske Adel I. 214 f.

[4]) J. Vahl, Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde o. 1500, S. 20 f.

ikke 1649 (S. 207), men 1694[1]). — S. 243 siges, at Digteren H. V. Kaalund er en Søn af Oberst Carl Henrik Kaalund, men formentlig bør man dog foretrække Erslews Angivelse, at hans Fader hed Marinus Nicolaus Kaalund og var Premierlieutenant og kgl. Toldbetjent i Kjøbenhavn[2]). — Jernværksejer C. Clauson døde ikke 1786 (S. 245), men 1785, og hans Datter Ellen Marie Clauson(-Kaas) var ikke gift med en Præst, men med en Regimentskvartermester og Sorenskriver J. S. Hiort[3]). — Om Slægten Koefoed hedder det S. 256: „Allerede tidlig forekomme Mænd af dette Navn, saaledes nævnes der paa en Tavle, som endnu skal findes i England, blandt Normannerne, der med Vilhelm Erobreren kom til England, en Adelsmand Anfred Koefoed.“ Skade, at vi ikke faa lidt nøjere Oplysning om denne „Tavle“ og dens Indskrift, og navnlig vilde Forf. have glædet alle Genealoger ved at meddele Koefodernes ærværdige Stamtræ lige fra Vilhelm Erobrerens Dage. Da Familien Thott er uddød her i Landet, faar Forf. saaledes ikke Lejlighed til, hvad han vel ellers ikke vilde have forsømt, at omtale denne Slægts høje Ælde, der jo som bekjendt gaar meget længer tilbage i Tiden, siden allerede Virgil nævner et Medlem af Familien („per tot discrimina rerum“). — Ditlev Reventlov døde ikke 1688 (S. 373), men 1664. — Som Stamfader for Familien Stibolt nævnes S. 440 Hans Stibolt, der blev indkaldt under Christian IV for at indføre Forandringer i Kavalleriet, og som senere blev Kongens Jægermester. Han maa unægtelig have været et meget tidlig udviklet militært Geni, thi han kom allerede som Barn her til Landet, hvor han først tjente som Page („Edelknabe“), derpaa som Hofjunker og Jægermester[4]). I Stedet for den mere end tvivlsomme Beretning om Hensigten med hans Komme burde Forf. hellere have op-

---

[1]) Biskop Jens Bircherods Dagbøger S. 286.

[2]) Erslew, Forf.-Lex. II. 1; Suppl. II. 1. Denne Premierlieut. M. N. Kaalund var en Søn af Oberst Jakob Carl K.

[3]) Huitfeldt, Christiania Theaterhist. S. 125, 315.

[4]) Christian IV's egenhænd. Breve 1632—35 S. 6 og de der anførte Kilder.

lyst, at han slet ikke hed Stibolt, men Hans Diepholt v. d. Rothfelser. Slutningsbogstavet i hans Fornavn maa vel have bevirket, at Efternavnet ved Udtalen har lydt som Stibolt, thi saaledes kaldes han jævnlig i danske Kilder fra den Tid[1]).

Mange af de Fejl, som Bogen vrimler af, ere vist en Følge af den Hastværks-Korrektur, der aabenbart maa være læst. Den er vel ogsaa Skyld i, at samme Navn staves forskjellig[2]), men naar, som ogsaa er Tilfældet, samme Person skifter Navne[3]), kan dette ikke skrives paa Sætterens Regning; Forf. maa i hvert Fald bære Ansvaret derfor. Nogle skrækkelige Navneforkvaklinger har Forf. faaet rettet i Tillæget, som f. Ex. Boyske (S. 111) til Bryske, men andre have faaet Lov til at blive staaende, f. Ex. Høidkilde (S. 110) for Hvidkilde, Kastrup (S. 111)[4]) for Hastrup, Sonderinggaard (S. 268) for Sæddingegaard. I Forbindelse hermed kan nævnes Forf.s besynderlige Lyst til at give Stedsnavne et vist tydsk Udseende, saaledes „Asdahl“ (S. 54), „Kockedahl“ (S. 54), „Schousgaard“

---

1) Kongen kalder ham Dyboldt og Tibold (Danske Saml. V. 65. Breve 1632—35 S. 6, 376), men ellers er Stibolt det almindelige, se f. Ex. Dsk. Mag. I. 224. Suhms Saml. II. 3. 46. Christian IV's egenh. Breve 1632—35 S. 268. Den rigtige Form forekommer i Suhms Saml. II. 2. 159. Men nedstammer virkelig Familien Stibolt fra ham? Vaabnerne ere forskjellige.

2) Saaledes skrives S. 33 »Altenborg«, men S. 35 »Aldenburg«.

3) Exempler: S. 98 læses: Fred. Emil Herm. Bernstorff, men S. 99 kaldes han Fr. Ernst H. B. S. 363 nævnes Jensine Christiane Wolff, men S. 365 hedder hun Jensine Wulff. En anden Art Modsigelse er det, naar Forf. S. 42 meddeler, at en Grev Ahlefeldt »er gift« med (Navnet), medens han S. 2 har fortalt, at Damen er død.

4) Denne Side er overhovedet meget uheldig. Nogle Fejl har jeg allerede gjort opmærksom paa. Tre Gange skulde der paa denne Side staa D. R. R. (ɔ: Danmarks Riges Raad), og alle tre Gange er det blevet til det meningsløse D. R. B. (rettet S. 477). Sten Bilde havde 6 Sønner, staar der. Ganske vist, han havde nemlig mange flere. Forf. skriver Malte Jensen-Sehested og Jens Trudsen-Ulfstand med Bindestreger mellem de to sidste Navne, saa enhver, der ikke veed bedre Besked, maa tro, at Familien hed Jensen-Sehested ligesom Bille-Brahe.

(S. 206), „Oye“ (S. 267), „Waabenholm“, „Nederschou“ og „Wilholt“ (S. 446), ligesom han ogsaa har en vis Forkjærlighed for Brugen af fremmede Ord: om en ung adelig Dame hedder det (S. 95), at hun havde ladet sig „enlevere“ af en italiensk Marqvis, og Christiern II „interneres“ paa Sønderborg (S. 121).

Ligesom nu Bogen i sine Angivelser indeholder den ene Fejl ved Siden af den anden, saaledes er der en lige saa talrig Række af Fejl i det, den udelader. Jeg har ovenfor omtalt dette med Hensyn til Erslews Forfatter-Lexikon; her kommer jeg tilbage til det, dog ikke for at gaa ind paa Enkeltheder, thi det vilde kræve altfor megen Plads, men blot for i Almindelighed at gjøre opmærksom paa, at Masser af Oplysninger ere forbigaaede, som nødvendigvis burde have været medtagne. Naar det kan synes dristigt at udtale sig saaledes, maa man paa den ene Side lægge Mærke til, at Bogens ene Særkjende — om dens andet har jeg sagt tilstrækkeligt — er en fuldstændig Mangel paa Plan, og paa den anden Side erindre den af Forf. selv opstillede Regel, at Slægtens Betydning skal være det først og fremmest afgjørende med Hensyn til den Udførlighed, hvormed den skildres. Hvilken Inkonsekvens, naar der under Familien Abrahamson (S. 28) skrives en halv Side om Oberst Læssøe, fordi hans Moder hørte til hin Familie[1]), medens andre Familier maa nøjes med nogle faa Linier: Folsach med 5, Gyldenfeldt med 9, Stjernholm med 8 og Urne med 8 Linier. Om nogle af disse Familier vil man kunne sige, at de ikke have spillet nogen stor Rolle i vort Fædrelands Historie, og det maa indrømmes; men at vor gamle berømte Slægt Urne skal affærdiges paa 8 Linier, vidner tilstrækkelig om, at det ikke er en historisk Aand, men ydre Tilfældigheder,

[1]) I Modsætning hertil synes Forf. ellers i det hele taget mest tilbøjelig til at behandle de uadelige, som ere giftede ind i adelige Familier, paa en meget kortfattet Maade, som naar han nævner (S. 41) »Ritmester Jørgensen« uden noget Fornavn, eller (S. 72) »Præsten Hagerup« (ɔ: Lic. theol. Ejler Henn. H.) eller (S. 136) »P. Rørdam«, hvor man dog kunde have ventet en Angivelse af, at vedkommende er Præst.

som have ledet Forf. Om Familien Brockenhuus-Schack fatter han sig ogsaa i stor Korthed uden at nævne en eneste af de ældre Brockenhuus'er, og her kan han dog ikke skyde sig ind under Mangler ved det tilstedeværende Materiale, da han har Biskop Engelstofts Afhandling at støtte sig til. Man tage Slægterne Bjelke, Høeg[1]), Rosenkrands og Sehested, og man vil se, hvor tarvelige Efterretningerne om dem ere. Overfor adskillige nyere Familier er Forf. ikke saa sparsom: Benzon ofres der 9 Sider og Castenskjold 8 Sider; men især er det holstenske og tydske Familier, som han har Interesse for, saaledes Bardenfleth, Buchwald, af hvilken Slægt der nævnes Medlemmer saa langt tilbage som i det 13de Aarhundrede[2]),

---

[1]) Jeg kan ikke lade være her at meddele de første Linier af Stykket om denne Familie (S. 229), da de ere saa karakteristiske, men jeg behøver ikke at ledsage dem med nogen Kommentar: »Just Høeg til Gjordslev, f. 1584 † 1646, var Ridder og Rigets Kansler. Han var i Besiddelse af en adelig Sædegaard og beklædte et af de Rigsembeder, der vare forbeholdte den danske Adel, og hørte til en gammel dansk Adelsslægt.« Hvilke uanede Oplysninger indeholdes dog ikke heri!

[2]) S. 127 hedder det om Wulf v. Buchwald, at han »lod sig i Slaget ved Lutter am Barenberg tage til Fange for at redde Kong Christian IV«, og at han senere blev General og Overhofmarskal. Der er ikke meget heri, som er rigtigt. General blev han ikke, og en Overhofmarskal existerede slet ikke paa de Tider. Han havde været Hofmarskal, men, vel at mærke, det var før Krigen (s. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekam. Arch. 1872 S. 125, jvfr. Schröder, Darstellungen v. Schlössern u. Herrenhäusern der Herzogth. Schleswig, Holstein u. Lauenburg S. 121). Derimod havde der været Grund til at anføre, at han 1627 blev en af Kongens holstenske Raader (Slange, Christ. IV's Hist. S. 615. Danske Saml. 2. R. III. 380). Det er mærkeligt at se, hvor mange der mælde sig med Krav paa at have frelst Christian IV's Liv. Nu skal ogsaa Wulf v. Buchwald have været hans Redningsmand. Jeg kjender ikke Forf.s Kilde, men hvis han har nogen, tror jeg dog, at man maa være forsigtig overfor den. Som bekjendt var det Wenzel Rothkirch, som i Slaget ved Lutter frelste Kongen ved at overlade ham sin Hest. Ogsaa Malte Sehested udmærkede sig ved denne Lejlighed, idet han under Flugten, da Kongens Hest styrtede i en Grøft, og det varede noget, inden Kongen fik

Krogh, Plessen, Reventlov og Roepstorff. Hvor Storkansleren Frederik Ahlefeldt († 1686), Griffenfelds Efterfølger, omtales, dvæles der næsten udelukkende ved hans Virksomhed i Hertugdømmerne (S. 38), og saaledes er det gjennemgaaende. Og dog bærer Bogen Titelen „Dansk Adelskalender“.

Den Orden, hvori en Familles Medlemmer anføres, er hyppig af en saadan Natur, at den nærmest synes at maatte kaldes Uorden, saa at man ofte har meget ondt ved at finde sig til rette. Men da det nu er paa Tiden, at jeg standser, vil jeg ikke anføre Exempler, saa meget mindre som enhver jo selv kan finde nok af dem blot ved at blade lidt i Bogen.

Er der da slet intet godt ved Bogen? Jeg antager, at, hvad der er meddelt af Erektionspatenter o. lign., ikke er ganske uden Fortjeneste, og det maa erkjendes, at Forf. har meddelt mange hidtil ukjendte genealogiske Notitser især fra den nyeste Tid. Men Nyheden er jo i og for sig ikke nok, og spørger man mig derfor, om man i det hele taget tør stole paa de givne Oplysninger, saa maa jeg, Sandheden tro, svare, at der er en Mulighed for, at de ere rigtige, men at der er en næsten lige saa stor Sandsynlighed for, at de ere urigtige, idet Forf. hverken har haft den videnskabelige Dygtighed, uden hvilken et saadant Arbejde ikke kan udføres paa en nogenlunde tilfredsstillende Maade, eller har ofret det den fornødne Omhu.

---

en anden Hest, kastede sig med de faa Folk, som vare tilstede, mod Forfølgerne og kæmpede med dem, saa at Kongen fik Tid til at undslippe, hvorpaa han selv fortsatte Flugten (Knud Povlsen Koldings Ligpræd. over ham, 1662, S. 37 f.). Om Wulf v. Buchwald derimod har jeg aldrig set noget lignende anført, og hans Navn findes ikke heller paa Listen over Fangerne. Men da Wenzel Rothkirch ofte siges, skjønt med Urette (jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 15 f.), at være falden i Fangenskab, og da han senere blev Hofmarskal, ligger det i al Fald nær at formode, at Forf. ogsaa her har begaaet en af sine Forvexlinger. Eller er denne Formodning for dristig?

C. F. Bricka.

Gustav Ludvig Wad: Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm fra Skolens Stiftelse 1565 til 1878. Med et Lithografi. Næstved 1878. (240 SS.)

I de 314 Aar, som ere forløbne, siden Herlufsholm Skole stiftedes, har den haft 39 Rektorer, saa at altsaa hver af disse i Gjennemsnit kun har været her i 8 Aar, og for saa vidt nogen med de nuværende Forhold for Øje vilde undre sig over denne hyppige Vexel, vilde hans Forbavselse sikkert stige, naar han erfarede, at siden 1755 har Rektoratet her kun været beklædt af 5 Mænd, saa at de foregaaende 190 Aar have set 34 Rektorer her, altsaa en ny Rektor hvert 5te—6te Aar. Man maa imidlertid tage tilbørligt Hensyn til de særegne Forhold i ældre Tider, da Rektorembedet i Regelen var en slet lønnet og kun lidet anset Overgangsstilling for unge Mænd, indtil der aabnede sig Adgang for dem til et godt Præstekald, eller der overlodes dem en Lærestol ved Universitetet. Medens Antallet af Rektorer for samme Tidsrum er en hel Del mindre (omtr. 24) i nogle af de store, anseligere Skoler som Frue Skole i Kjøbenhavn (Metropolitanskolen) og Kathedralskolerne i Aalborg og Odense, fremvise andre Latinskoler som f. Ex. de i Nyborg, Randers og Slagelse lige saa høje Tal som Herlufsholm, ja selv en Skole som Kathedralskolen i Viborg er ikke stort bedre stillet. Da Herlufsholm i Sammenligning med selv de mindste af disse Skoler var en lille Skole, er dens hyppige Rektorskifte altsaa slet ikke nogen Undtagelse.

Ved den 1567, to Aar efter Stiftelsen, udarbejdede Ordinans for Herlufsholm Skole var dens reglementerede Discipelantal ansat til 42[1]), men det var tilladt at gaa ud over dette Tal, naar der betaltes for vedkommende, og denne Tilladelse benyttedes ogsaa, saa at vi en 60 Aar senere finde et Antal af indtil 82 Drenge[2]), men det var ogsaa Skolens Blomstringstid;

---

[1]) Melchior, Herlufsholms Stiftelse, udg. af Leth, S. 42. Af Uddraget hos Nyerup (Hist.-stat. Skildr. af Tilst. i Danmark og Norge III. 1. 41) faar man et Antal af 43 ud.

[2]) Melchior, Herlufsholm S. 67. Forf. omtaler en Efterretning om, at der en Gang har været 130 Disciple, som uhjemlet.

40 Aar længer frem i Tiden, og Tallet smelter sammen til 10, og det ikke blot for et enkelt Aar, men for en længere Aarrække, indtil Skolen endelig 1729 ganske maatte lukkes paa Grund af dens slette økonomiske Forhold. Da den det følgende Aar atter aabnedes, begyndtes der med 4 Disciple, hvilket Tal dog snart forøgedes til 10 ligesom tidligere, og herved blev det saa i en Række af Aar (1747 var det endog kun 5); men 1755 fordobledes det[1]), hvorefter det siden steg rask. Med disse smaa Tal sammenholde man nu Discipelantallene i andre lærde Skoler i Landet. Det er bekjendt, at Peder Palladius, der var født 1503, fortæller, hvorledes Skolerne i hans Drengetid vare overfyldte, 700 Drenge i Ribe Skole, 900 i Roskilde Skole[2]). Det var nu den Gang. Reformationen kom og medførte Forandring, den stærke Tilstrømning til Skolerne tog af. I den Henseende kunde Palladius med al sin Iver for den nye Lære ikke uden et Suk tænke tilbage paa den gamle Tingenes Tilstand. Dog var Tilbagegangen paa den Tid, da han skrev sin Visitatsbog, altsaa omtr. 1540, ikke større, end at der da fandtes 250 Disciple i vor Frue Skole i Kjøbenhavn[3]), og medens hine Tal fra den katholske Tid næppe kunne undgaa en vis Mistanke for Overdrivelse, synes dette Tal mere paalideligt. I de følgende Aar tiltog atter Skolebesøget. Saaledes taler et Kongebrev af 1554 om, at Skolerne „her i Landet“ (ɔ: Fyn) meget formeres, saa at Skolerne i Nyborg og Odense ikke ere store nok til de derværende Peblinge[4]). Netop om Skolerne i Fyn have vi gode Oplysninger fra Slutningen af det 16de Aarhundrede i Biskop Jakob Madsens Visitatsbog. Af den erfare vi nemlig, at Skolen i Assens havde indtil 103 Disciple, den i Bogense 56, i Faaborg 60, Kjærte-

---

[1]) Melchior, anf. Skr. S. 71, 74, 119, 124 ff. Wad S. 160, 176, 206, 209.

[2]) Peder Plades Visitatsbog, udg. af Grundtvig, S. 76. Jvfr. Kinch, Ribe Bys Hist. og Beskriv. indtil Reform. S. 610.

[3]) P. Plades Visitatsbog S. 75.

[4]) Dsk. Mag. II. 74.

minde 90, Middelfart 56, Nyborg 106 og Svendborg 105 [1]). Om Odense Skole indeholder Visitatsbogen intet, men da denne Skole var den eneste paa Øen, som maatte dimittere til Universitetet [2]), er det en Selvfølge, at den ogsaa af den Grund

---

[1]) For de fleste Skoler er der anført meget forskjellige Tal for de forskjellige Aar, Bispen har besøgt dem; i Bogense varierer det saaledes mellem 18 og 56, i Faaborg mellem 16 og 60. Dette er dels en Følge af en virkelig Forandring i Discipelantallet, som f. Ex. i Nyborg Skole, der 1600 havde 87 Disciple, men 1604 kun 68, efter at Pesten det foregaaende Aar havde bortrøvet 50 Skolebørn (Visitatsb. S. 83 f.), dels er det en Følge af, at ikke alle Eleverne indfandt sig ved Visitatsen (s. f. Ex. Visitatsb. S. 76). — I Modsætning til de fynske synes flere af de skaanske Skoler, at dømme efter nogle Bispevisitatsbøger fra det andet og tredje Tiaar af det 17de Aarhundrede, at have været slet besøgte. Malmø Skole siges 1614 kun at have faa Disciple, men Tallet angives ikke, medens det for Cimbritshavn ansættes til »næppe 8«. Men ogsaa her er der stærke Svingninger: 1616 finder Biskoppen Helsingborgs Skole i en blomstrende Forfatning, og der er ikke gaaet to Aar hen, før han kalder den ynkelig og forfalden (Rietz, Skånska Skolväsendets hist. S. 105 ff.).

[2]) Nyerup, Hist.-stat. Skildr. III. 1. 52. Jvfr. Nyt hist. Tidsskr. V. 147 f. Ogsaa af denne Grund nærer jeg nogen Tvivl om Betydningen af de to Fortegnelser over fynske Studenter fra 1479 til 1611, som Pastor H. F. Rørdam har meddelt efter Bircherods Opskrift i Odense Kathedralskoles Program f. 1866. Den ene Liste menes at indeholde Navne paa Studenter fra Odense, den anden, der er fire Gange saa stor, menes at være en Fortegnelse over Studenter fra det øvrige Fyn. Men i den større Liste findes der Navne paa Mænd, som vides at være dimitterede fra Odense, saaledes Knud Bjeske (siden Professor), der 1597 blev Student fra Odense (Rørdam, Kbh.s Universitets Hist. 1537—1621 III. 631 f.), og Peder Lavritsen Bogense (Præst i Horbelev), som 1608 dimitteredes fra samme Skole (jvfr. Nyt hist. Tidsskr. V. 151). Det samme maa vist ogsaa gjælde om Kansleren Johan Friis, der i Følge Ligprædikenens Udsagn havde gaaet i Odense Skole og betænkte den med en Gave kort før sin Død (A. S. Vedels Ligpræd. over ham Bl. Avij^{vo}, Bv^{vo}). Anders Simonsen Hof (siden Præst i Rynkeby) blev Student 1600; men om ham vides, at han i al Fald 1591 gik i Odense Skole (Jak. Madsens Visitatsb. S. 302), og det er ikke sandsynligt, at han fra denne er gaaet over i en

maa have overgaaet de andre Skoler der i Størrelse. Vi vide da ogsaa, at alene dens næstøverste Klasse 1608 talte 50 Disciple[1]). I Ribe Skole fandtes der 1592 ikke mindre end 315 fattige Disciple[2]). De høje Tal holdt sig ind i det 17de Aarhundrede. 1627 havde Skolen i Svendborg 100 Disciple[3]), og af Disciplene i Frue Skole i Kjøbenhavn døde der i Pestaaret 1654 det forfærdelig store Tal 246[4]). Odense Skole skal ved Aarhundredets Midte have haft over 300 Drenge, ligesom den ved dets Slutning endnu talte 195 Disciple[5]). Ved Siden af disse Tal tager Herlufsholm sig unægtelig lille ud.

Det er imidlertid indlysende, at, om end det hyppige Rektorskifte ikke kan have været gavnligt for Anstalten selv og derfor ikke kan omtales med Bifald af dens Historieskriver, bliver noget ganske andet Tilfældet, naar vi i personalhistorisk Øjemed beskjæftige os med dens Lærerstand, thi da maa vi sige: jo flere jo bedre, i al Fald saa længe det ikke er os, hvem det møjsommelige Samlerarbejde paahviler. Og da nu Herlufsholm har haft ikke blot mange, men ogsaa adskillige mærkelige, Rektorer, fortjener Hr. Kand. Wad, som har skjænket os en anselig Bog om dem, megen Tak, fordi han har stillet sig en saa interessant Opgave og løst den paa en saa tilfredsstillende Maade.

Altsaa det er et personalhistorisk Arbejde, vi have for

---

mindre Skole. Hvis den Christen Pedersen, som blev Student 1589, er den Mand af dette Navn, som blev Rektor i Odense og siden Sognepræst i Humble, maa han ogsaa være dimitteret fra Odense Skole (Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I. 345). Michael Brixius (Præst i Vindinge) forekommer endelig i begge Navnerækker med Aarstallet 1566. Men hvorfor ere Navnene samlede i to Rækker?

[1]) Nyt hist. Tidsskr. V. 149.

[2]) Terpager, Ripæ Cimbricæ p. 506. Jvfr. Thorup, Disciplens Stilling i de lærde Skoler fordum og nu (Ribe Kathedralskoles Progr. 1819) S. 8.

[3]) Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. V. 404.

[4]) Wolff, Journal f. Politik, Natur- og Menneske-Kundsk. 1816. I. 264.

[5]) Henrichsen, Bidrag t. Odense Cathedralskoles Hist. IV. 10, 12.

os: 38 Biografier[1]) af Mænd, som i kortere eller længere Tid have styret Herlufsholm Skole, alle saaledes med et fælles Berøringspunkt, men for Resten med vidt forskjellige Livsbaner. De fleste af disse Mænd gik naturligvis den gejstlige Vej: 14 bleve Præster og døde som saadanne, medens desuden 4, foruden Jesper Brochmand, naaede op paa Bispestolen, nemlig Hans Hansen Resen i Kjøbenhavn, hvor han døde 1653, knap et Aar efter sin Udnævnelse[2]), Wichmand Hasebard i Viborg, hvor han døde 1642, 4 Maaneder efter sin Udnævnelse, Johan

---

[1]) Der burde have været 39 Biografier, men den berømteste af alle Rektorer paa Herlufsholm, Jesper Brochmand, har Forf. ikke taget med, et Brud paa Bogens Plan, som kan forstaas, men næppe ganske billiges.

[2]) Her et Par supplerende Notitser og Citater om ham. Navnene paa et Par Landsmænd, der 1617 sammen med ham studerede i Wittenberg, haves i Badens Afhandll. i Fædrelandets Hist. III. 137 (jvfr. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne II. 223). En omtrent jævnaldrende Ven havde Resen i Jørgen Sadolin, Præst i Stokkemarke (Samll. t. Fyens Hist. og Topogr. IV. 175), medens Hans Mikkelsen Ravn, hvem han ogsaa kalder sin Ven, var langt yngre, idet Resen havde været hans Privatpræceptor (Hist. Tidsskr. 3. R. IV. 498). 1631 kom Resen ind i et Udvalg af Professorer, som skulde udarbejde en ny Skoleordning (Gjellerup, Jens Dinesen Jersin S. 96); han synes overhovedet at have bevaret sin Interesse for Skolevæsenet (jvfr. Forf. S. 68), hvad han f. Ex. lagde for Dagen ved sin Omsorg for Frue Skole i Kjøbenhavn (Wolff, Journal f. Politik 1816. I. 263). Ved Stændermødet 1645 var han en af Universitetets Repræsentanter (Nye Dsk. Mag. VI. 209). Hans Optræden i Striden mellem Christian IV og Kirstine Munk paadrog ham »Svigersønnernes« Vrede, og han maatte tilligemed Biskop Jesper Brochmand og Professor Lavrits Scavenius gjøre en ydmygende Afbigt (Bang, Saml. af nytt. og opbygg. Materier I. 322 f. Paus, Corf. Uhlefeld I. 172 ff. Engelstoft og Møller, Hist. Calender III. 229—31. Hist. Tidsskr. III. 376. Aktstykker udg. af Fyens Stifts lit. Selsk. II. 72, 75, 77. Smith, Grevinde Ulfeldts Hist. I. 134, 165, 171 ff., 176). Forf. nævner kun en af hans Sønner, den bekjendte Peder Resen, men i Lighed med, hvad der er sket ved de fleste andre Rektorers Biografier, burde han vel have dvælet lidt ved de mange Børns Skæbne; Resen havde nemlig 9 Sønner og 9 Døtre.

Dideriksen Bartskjær ogsaa i Viborg, hvor han døde 1661, ikke to Aar efter Udnævnelsen, og Christoffer Schletter, som 1678 blev kaldt til Throndhjems Bispesæde, som han beklædte i 10 Aar. To endte som Universitetsprofessorer, nemlig Hans Jensen Alan († 1631) og Niels Povlsen Skandorph († 1645)[1], en som designeret Professor, nemlig Jakob Rasmussen Brochmand († o. 1621), en som Professor i Sorø, nemlig Niels Lavritsen Aagaard († 1657), en som Lektor i Throndhjem, nemlig Peder Iversen Borch († 1627). Skolens første Rektor, Hans Mikkelsen, blev Hofprædikant (1580) og derpaa Christian IV's Lærer, et Hverv, han udførte med stor Dygtighed, og det er tillige et smukt Vidnesbyrd om det Sindelag, hans kongelige Elev nærede overfor ham, at Kongen kort efter sin Overtagelse af Regeringen udnævnte ham til Forstander for Sorø, et Embede, der paa en Gang var meget anset og det mest indbringende af alle dem, som da vare tilgængelige for en studeret Mand, der ikke var adelig[2]). En af de interessanteste Skikkelser i Bogen er Willich v. Westhof (Rektor 1604—08), hvis Levnet Forf. har skildret med synlig Forkjærlighed (S. 17—48).

---

[1]) I Slutningen af sit Liv havde Skandorph en Del at gjøre med Bibelsalget (Ny kirkehist. Samll. VI. 444 f.). 1643 indtraadte han i det danske Kompagni (Nielsen, Hellig Trefoldigheds Gilde S. 36). Et Arbejde af den i den foregaaende Note omtalte Jørgen Sadolin ledsagede han med en lang rosende Omtale, ligesom en anden af Herlufsholms Rektorer, Lavrits Pedersen Tura, lod følge et Digt med samme Skrift (Samll. t. Fyens Hist. og Topogr. IV. 120).

[2]) Grams Udtryk i Fortalen til N. Cragii Annales p. 19 (»Erat autem Soranæ scholæ præfectura, anteqvam in eo loco Academiam Christianus IV erigeret, qvum eximiæ dignitatis tum locupletissima provincia omnium, ad qvas isto seculo aditus literato homini nullis majorum imaginibus claro, pateret«). Det er vel næppe ganske korrekt at gjengive Stedet ved, at Embedet »baade var det anseligste og fordelagtigste« (Rørdam, Kbh.s Universitets Hist. III. 538. Ny kirkehist. Samll. VI. 168). Kunde Forstanderen i Henseende til Anseelse maale sig med Sjællands Bisp? — Foruden de af Forf. S. 3 nævnte Børn havde Hans Mikkelsen ogsaa Sønnen Christen Hansen Lund. Se Rørdams Henvisning i Ny kirkehist. Samll. VI. 854.

Han var født i Holsten, færdedes det halve Europa igjennem, var poeta laureatus og en ivrig Latindigter. Gjentagende giftede han sig ind i adelige Slægter (Sparre og Maaneskjold), og i Tydskland blev han af Kejseren udnævnt til Hof-Pfalzgreve[1]), en temmelig intetsigende Titel, der dog kunde være ret behagelig for Westhof, da han synes at have været en forfængelig Mand; han opnaaede da ogsaa at gjælde for jævnbyrdig med sine Hustruers Standsfæller. Han fik (1618) et Kannikedømme i Lund og levede Resten af sit Liv der og paa Herregaarden Lyngerum i Skaane, som han giftede sig til, ikke noget lykkeligt Liv, thi hans irritable Sind og slette Pengeforhold plagede ham en hel Del[2]). Ved sin Stilling som Herremand tilhører han halvt den verdslige Stand, og det samme gjælder om en senere Rektor, Zacharias Lund (1646—54), en Mand, hvem Skolegjerningen var en sand Lidelse[3]). Efter 8 Aars Trældom slap han dog endelig fri og blev Bibliothekar hos Jørgen Seefeld. Siden traadte han i Kongens Tjeneste som Kancellisekretær[4]).

---

[1]) Som saadan kreerede han Johan Frederiksen, der blev Rektor i Roskilde, til Poeta laureatus. Molleri Cimbria lit. I. 197.

[2]) I Forf.s omhyggelige Fremstilling af Westhofs Liv savnes Omtalen af hans utrykte historiske Arbejder, hans Knud VI's Historie (Hist. Tidsskr. IV. 139) og hans Stridsskrift mod Messenius (Rørdam, Historieskrivningen i Danm. og Norge siden Reform. I. 85. Hist. Tidsskr. IV. 145 f.). Jvfr. Schlegels Overs. af Slange I. 40. — Med Hensyn til Forf.s Bemærkninger S. 48 henviser jeg til Blom, Kristian IV's Artilleri S. 349, hvor der 1669 forekommer en Peder Westhof.

[3]) S. 147—48 har Forf. meddelt en meget pudsig Slagsmaalsscene mellem Zach. Lund og Tolderen i Næstved. Flere Mænd havde været sammen nede for at se den nye Have, der var anlagt til Rektoren, da man paa en Gang aldeles uventet hørte de to, som havde været med, »slaa sammen med spanske Rør«. En af de tilstedeværende udbrød da: »Se, de slaas med Kjæpper«, hvortil en anden svarede: »Ak, de staar og leger for sig«. Det var dog mer end Leg, thi Tolderen var bleven slemt tilredet.

[4]) 1662 hedder det, at der har været Tale om, at En ved Navn Lundius skulde sendes som Resident til Sverrig. Baade Becker (Samll. t. Fred. III's Hist. I. 273) og Werlauff (Nyt hist. Tidsskr.

Ligesom Christan IV havde faaet sin Lærer fra Herlufsholm, om end ikke direkte, saaledes udsøgte han sig som Konge flere af denne Skoles Rektorer til Lærere for sine Børn og Slægtninge. Westhof blev Lærer for Kongens Søstersøn Hertug Christian af Brunsvig, Hans Knopf (Rektor 1613—17) for Frederik III, Christoffer Christensen (Rektor 1625—26) for Kongens Døtre med Kirstine Munk og den før nævnte Wichmand Hasebard for Kongens Søn Valdemar Christian og dennes Søstre [1]). Unægtelig et talende Vidnesbyrd om, at man nærede Tillid til de Kræfter, Skolen havde i sin Tjeneste. Havde man blot forstaaet at beholde dem! Hans Mikkelsen var der i 15 Aar (1565—80), men af hans 23 nærmeste Efterfølgere

VI. 226) have formodet, at denne Lundius kunde være Zacharias Lund, men Forf. gaar videre og erklærer (S. 151), at det »umulig« kan være nogen anden. 1668 nævnes dog en norsk Rigssekretær Lund, som havde været Resident i Nederlandene (Becker, anf. Skr. II. 234; jvfr. Huitfeldt, Christiania Theaterhist. S. 50), maaske den Christen Lund, som senere blev Justitiarius ved Overhofretten i Christiania (Samll. t. d. norske Folks Sprog og Hist. IV. 294. Hist. Tidsskr. 3. R. III. 628. Daae, Det gamle Christiania S. 128), og maaske den samme, af hvis Indberetning til Frederik III om nogle Grønlandstog J. Erichsen 1787 udgav et Udtog. — Efter at dette var skrevet, har Hr. Arkivfuldmægtig H. J. Huitfeldt i Christiania velvilligst meddelt mig følgende: Christian Lund, Søn af Biskop Mads Jensen Medelfar og Mette Vibe og altsaa Broder til Gehejmeraad Michael Vibe, født 24. Marts 1624, var først Resident i Nederlandene; senere Rigens (d. e. Statholderens) Sekretær; Assistens-, Kancelli-, Justits- og Etatsraad; Assessor og tilsidst Justitiarius i Overhofretten i Christiania; † i Juni 1691. Han var gift med Stiftsskriver og Landkommissær Johan Garmanns Enke Margrethe.

[1]) Ved Wichmand Hasebards Biografi burde formentlig have været henvist til Leonora Christinas Autobiografi og de af dens Udgiver tilføjede Oplysninger (Danske Samll. 2. R. I. 143 f., 146), fordi den indeholder virkelig gode Bidrag til Mandens Karakteristik, og fordi flere af de Notitser, som Forf. meddeler efter utrykte Kilder, allerede ere omtalte der. 1630 var han en af dem, hvem det paalagdes af Kongen at forhøre Hofmesterinden Fru Anne Lykke for at erfare Grunden til Kirstine Munks Bortrejse (Molbech, Christian IV's egenh. Breve I. 391).

var der kun to, som bleve her i 5 Aar. Saa kom Zacharias Lund, der, som sagt, meget mod sit Ønske maatte holde ud her i 8 Aar, og nu blev Embedstiden for Rektorerne efterhaanden lidt længere. Saaledes var den for sine Bøger om Hexeri bekjendte Johan Brunsmand her i 9 Aar (1668—77), og han efterfulgtes af Christen Sandro, der virkede her i hele 22 Aar (indtil 1699), men saa var han ogsaa udslidt; paa Grund af „Alderdom og Svaghed“ kunde han ikke længer forestaa Embedet — han var omtrent 50 Aar gammel — og gik af med Pension fra Stiftelsen, den første, hvem dette timedes her ved Skolen. Michael Hjorth, der kom efter, døde som Rektor (1709). Jakob Steensen var her vel kun i 12 Aar (1717—29), men det var vistnok nærmest Skolens slette pekuniære Forhold, der lode ham drage herfra, thi han opgav ikke Skolevirksomheden, hvortil han særlig egnede sig, men søgte op til Bergen, hvis Skole han forestod i henved 20 Aar. Skolemændenes Tid var endelig kommen, Rektorembedet var ikke længer en Overgangspost. Fra 1748 til 1871 har ingen Rektor forladt Herlufsholm, for at søge andet Steds hen; de ere blevne her, til Døden bortkaldte dem. I dette Tidsrum virkede her de bekjendte Skolemænd J. L. Bernth (1755—1804), A. W. Brorson (1804—33) og G. A. Dichman (1833—53).

I Hr. Wads Skrift ere imidlertid netop de egentlige Skolemænd behandlede temmelig kortfattet[1]). Det er de ældre Rektorer, han især dvæler ved, som det overhovedet er øjensynligt, at han er bedst hjemme i det 17de Aarhundredes Personalhistorie. Fra mange forskjellige trykte Kilder har han hentet sit Stof, og han har med Flid benyttet mange utrykte Kilder. Han har derfor samlet meget, som forhen var spredt, og fremdraget meget, som tidligere var ukjendt. I Forordet gjør han Rede for sit Formaal, og naar han her udtaler som sin Overbevisning, at Historien er bedst tjent med, at man ikke ind-

[1]) Der kunde ellers have været Grund til f. Ex. at henvise til de mellem Brorson og Sibbern vexlede Breve, som ere optagne i den sidstes Brevsamling. Et enkelt Brev fra Dichman findes i Udvalg af Breve til P. Hjort I. 449 f.

lader sig paa at give Fantasibilleder i Stedet for sanddru Skildringer, maa enhver ærlig Historiker give ham Ret og ønske ham til Lykke med, at han har modstaaet Fristelsen til at være interessant paa Sandhedens Bekostning.

Uagtet Forf.s Bog er af et ret anseligt Omfang, havde han dog maaske handlet rigtigere i at gjøre den endnu lidt større; thi ligesom det næppe lader sig forsvare, at han helt har forbigaaet Jesper Brochmands Biografi, saaledes har han ogsaa i andre Henseender været noget for sparsommelig, idet han for de Mænds Vedkommende, om hvem der i de senere Aar er meddelt Efterretninger af andre Forfattere, nøjes med at give et kort Omrids af deres Liv[1]), og idet han i det hele taget ofte kun løselig berører, hvad andre have skildret[2]). Da han selv angiver, at hans Bog nærmest er beregnet for Herlovianere med Interesse for Herlufsholms Historie, synes det, at han havde handlet mere i deres Tarv, om han havde taget lidt mere med, selv om han skulde indskrænke sig til at referere; thi Historikeren behøver ofte kun en Henvisning, men det er ikke tilstrækkeligt for den almindelige Læser. Til Gjengjæld kunde Forf. maaske nok have sparet Plads et Par Steder, hvor han synes at have medtaget noget, som godt kunde have været udeladt[3]). Endnu en anden almindelig Indvending kan

---

[1]) Dette gjælder saaledes Biografierne af Hans Mikkelsen og Hans Jensen Alan.

[2]) Se f. Ex. S. 30 om en af Westhofs litterære Stridigheder.

[3]) Jeg tænker nærmest paa Beretningen om Indvielsen af Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn (S. 119), hvilken efter Acta Consistorii er meddelt af Nyerup (Hist.-stat. Skildr. III. 2. 138 ff.), og paa den vidtløftige Skildring af Promotionshøjtidelighederne 1675 (S. 162—68). Da den, som anført af Forf., allerede tidligere er trykt (Hundrup, Biogr. Efterr. om dem, der ved Kbh.s Univ. have erholdt de høieste akadem. Værdigheder I. 1—8), synes det overflødigt at optrykke den paa ny i en af de promoveredes Biografier. Derimod har Forf. ikke anført om denne (Christoffer Schletter), at han som Universitetets Fiscarius og paa Grund af hans Hustrus Deltagelse i Forberedelserne til Promotionsfesten havde ret betydelige Indtægter af den (J. Bircherods Dagbøger S. 162). Hundrup har for øvrigt i sit Aftryk, at Processionen gik

gjøres, nemlig at Forf. har ofret den litterærhistoriske og bibliografiske Side af Personalhistorien vel liden Opmærksomhed. Endelig kunde man nok have ønsket det medfølgende Register lidt bedre. Men stærkere end disse Indvendinger maa Anerkjendelsen af Forf.s Dygtighed lyde.

I det foregaaende har jeg i Anmærkningerne givet nogle smaa Supplementer[1]) til det foreliggende Skrift. Endnu skal jeg gjøre et Par Bemærkninger med Hensyn til enkelte Punkter i det. Forf. gjør vist Kannikernes Embedspligter altfor smaa, naar han siger (S. 31), at de væsentlig bestode i at møde flittig ved Gudstjenesten og bære en passende Embedsdragt. Selv om man maa indrømme, at de havde det ret magelig, maa man dog sige, at de havde mere at bestille, end Forf. antyder[2]). Ikke heller er det rigtigt at kalde Hans Oberberg „Vikar“ (S. 83), fordi han var forlenet med et Vikarie i Lunde Domkirke; han havde været Enkedronning Sofies Rentemester[3]). — Naar M. Johan Dideriksen Bartskjær 1640 fik Besøg paa Herlufsholm af en Svoger, Peiter Grønner fra Kjøbenhavn (S. 115), tør man vel antage, at det er Møntmesteren Peter Grüner[4]), der menes. — Den Vilhelm Bredal, som 1676 ledsagede en Psalmebog af Johan Brunsmand med et Digt (S. 183), er maaske den Vilhelm Eriksen Bredal, som 1663 blev Student

---

fra Rektors Hus gjennem Kannikestrædet, over Vor Frue Kirkegaard, gjennem Porten til Størregaden, forbi Bispens Residens o. s. v. Det samme har Forf. Der maa dog vel læses Nørregaden i Stedet for Størregaden?

¹) Her endnu dette. Om Peder Pedersen Hee (ell. Hie), Rektor 1610—13, skriver Forf.: »Hans Virksomhed paa Herlufsholm kjende vi intet til« (S. 49). Et lille Vidnesbyrd derom have vi dog i et Brev fra 1610, hvori hans »Skikkelighed og synderlige Flittighed« roses (Nye Dsk. Mag. II. 160).

²) Jvfr. Wegener, Anders Sørensen Vedel, 2. Udg., S. 121.

³) Pontoppidan, Marmora Dan. I. 270. Molbech, Christian IV's egenh. Breve I. 477, 480. Jvfr. Vedel Simonsen, Ruderne II. 223. Schlegel, Saml. z. Dän. Gesch. II. 1. 54.

⁴) Christian IV's egenh. Breve 1632—35 S. 287.

fra Throndhjem[1]), og som altsaa vistnok har været en Søn af Biskoppen der[2]).

Forf. har en levende Følelse for vor Fortid og dens Mindesmærker, saa at Harmen over deres Vanrøgt henriver ham til stærke Udtalelser, som naar han udbryder (S. 100) om Hr. Lavrits Pedersen Tura, der 1655 jordedes i Nykjøbing paa Falster: „Selve Ligstenen er naturligvis vandret samme Vej som de fleste andre Mindesmærker i Danmark, takket være den Kræmmeraand, som altid forstaar at gjøre sig gjældende og nu for nylig atter har sat sig et monumentum ære perennius ved Skandalen med Hanetaarnet i Kjøbenhavn.“ Forf.s Skrift er et smukt Vidnesbyrd om hans Interesse for de fremfarne Slægter og om hans Pietet overfor Herlufsholm Stiftelse, til hvis Ære det skal siges, at den fremfor andre har vidst at knytte sine Fostersønner til sig. Naar han selv betegner sin Bog som et Begynderarbejde, var det at ønske, at vi havde mange saadanne Begynderarbejder, og idet han derved indirekte har aflagt et Løfte om fortsat Virksomhed, maa vi haabe, at han vil indfri det og lade en smuk Fortsættelse følge efter den smukke Begyndelse.

Skriftet er bekostet af Herlufsholm og er udstyret paa en Stiftelsen værdig Maade. Det er ledsaget af et Fugleperspektiv af Herlufsholm fra omtr. 1660 efter Resens Atlas.

---

[1]) Tauber, Biograf. Notitser om Disciple fra Aalborg Kathedralskole III. 8.

[2]) Det S. 71 Anm. 3 meddelte Testimonium fremtræder just ikke i den bedste Skikkelse. Forf. bemærker, at det tildels er ulæseligt formedelst Haandskriftens Slethed. Ja vist er den slet, men den kunde da være værre, og naar Forf. ikke kunde læse mere end det, han har meddelt, burde han ved Prikker betegne, at han forbigik noget; men det har han ikke alle Steder gjort. — Latinen synes overhovedet at være falden Forf. eller i hvort Fald Sætteren lidt besværlig, saaledes S. 131 Anm. 3, S. 132 (hvor Optegnelsen af Acta Consist., at Rasmus Brochmand »kan læse en Historiam hora 2da«, næppe kan være rigtig, men hvor »en« vel maa rettes til »in«) og S. 142 Anm. 1 sidste Linie (hvor jeg heller vilde læse »volo« end »nolo«).

C. F. Bricka.

E. Carstensen: Hjørlunde Sogns Historie. Udgivet ved Understøttelse af det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab. Kjøbenhavn 1878. (VII + 352 SS.)

Naar Forf. til det nævnte Skrift paa Titelbladet betegner sig som „Lærer i Skjenkelsø“, har han derved strax paa Forhaand givet os et Vink om, med hvilke Forventninger vi bør gaa til Læsningen af hans Bog; thi ingen, som i den senere Tid har fulgt med den historiske Litteraturs Udvikling her hjemme, og som har lagt Mærke til, hvorledes vore Landsbyskolelærere og Bønder Aar for Aar i større og større Antal optræde som historiske Forfattere, kan være blind for Beskaffenheden af den Tilvæxt i Litteraturen, som skyldes dem. Det skal ikke nægtes, at de i Regelen møde med en Del til en vis Grad gode Forudsætninger til Forstaaelsen af ældre Tiders Landboforhold, som de, der have faaet hele deres Uddannelse i en stor By, ofte mangle, og det skal endnu mindre nægtes, at det er glædeligt, at Interessen for det forbigangne nu ganske anderledes end tidligere er vakt og udbredes blandt Menigmand. Men fra det, at Øret er aabnet og Sindet modtageligt, er der et langt Spring til selv at optræde belærende — eller burde der i al Fald være, thi desværre overses dette ofte —, og netop fordi der er denne store Forskjel paa det ene og det andet, kan man være glad over, at vor Landalmue føler sig tiltrukken af de svundne Dages Liv, uden at man derfor betragter det som et glædeligt Tidens Tegn, at den ene Mand af dens Midte efter den anden tror sig kaldet til selv at levere historiske Skildringer. Meget mere røber dette i sin Oprindelse en sørgelig Ringeagt for den grundige Forberedelse, uden hvilken enhver Indtrængen i og Forstaaen af Fortiden er en Umulighed, og om end denne Ringeagt er let begribelig under vor politiske Udvikling, kan den dog kun beklages af hver, som respekterer Videnskaben og dens uforanderlige Grundlove. Man vil maaske gjøre gjældende, at Skrifter, som forfattes af Mænd af Almuen, langt lettere finde Indgang hos den end de Bøger, som udgaa fra de lærdes Studerekamre, og at man af den Grund bør være hine saakaldte „folkelige“ For-

fattere taknemmelig for Udbredelsen af Kundskaber blandt Lag af Samfundet, som ellers ere temmelig utilgængelige derfor. Der kan være noget rigtigt i denne Anskuelse, og dog kan jeg ikke tiltræde den, ikke være med til at føle Taknemmelighed overfor Mænd, som arbejde saa at sige i Blinde, som med gavmild Haand udstrø sandt og usandt, ret og vrangt i broget Forvirring, som selv ringeagtende Videnskabens Krav lokke andre til at efterligne dem, og hvis Fællesmærke man vel kan betegne som den talentløse Middelmaadighed.

Man gjennemgaa de tildels omfangsrige historiske Værker, som vore Landsbyskolelærere og Gaardmænd have udgivet i de senere Aar, og de mange Afhandlinger af denne Klasse Forfattere, som det jydske historisk-topografiske Selskabs Bestyrelse i saa overstrømmende Maal har givet Plads i Selskabets Tidsskrift, og man vil vist finde den udtalte Dom begrundet. Som naturligt er, ere næsten alle disse Arbejder topografiske. Men den Bebrejdelse, som ikke ubeføjet undertiden rettes mod danske Historikere i Almindelighed, at de ere tilbøjelige til under minutiøse Undersøgelser af Fædrelandets Specialhistorie at tage for lidet Hensyn til den verdenshistoriske Udvikling, kommer i forstærket Grad til at ramme Forfattere, hvis Synskreds ikke rækker ud over Sogneskjellet eller, naar det gaar vidt, Herredsgrænsen. Skal Topografien have nogen ideel Berettigelse, saa at den bliver mere end en Navneopramsning, en Art Vejviser, maa den stadig omfatte Forhold af mere almindelig Natur; med den enkelte Egn som Udgangspunkt og Endepunkt maa den give Bidrag til hele Landets Historie i den ene eller anden Retning, direkte eller indirekte[1]. Men for at kunne give slige Bidrag og give dem saaledes, at de med Sikkerhed kunne benyttes af andre, maa den topografiske Forfatter være i Besiddelse af andre og dybere gaaende Kundskaber end de, der blot ere en Følge af fortroligt Kjendskab til Egnen. Mangler han dem, vil han for hvert Skridt, han gjør tilbage i Fortiden, støde paa Forhold, han ikke forstaar. Hvis han dristig søger

[1]) Jvfr. Dr. Heises træffende Bemærkninger i Hist. Tidsskr. 5. R. I. 525.

at tyde dem ved selvlavede Forklaringer, kan man være vis paa, at han i de allerfleste Tilfælde kommer uheldig derfra, og dersom han forsigtig gaar udenom Vanskelighederne, er der al Sandsynlighed for, at han netop udelader det, som det kommer an paa. Vor Skolelærer-Litteratur frembyder Exempler nok paa begge Fremgangsmaader, og selv hvor den søger at holde sig udenfor dem og blot vil anføre Fakta, idet Forfatteren overlader til Læseren at forstaa, hvad han ikke selv veed, naar den ikke vidt, thi under Læsningen fødes hvert Øjeblik det ængstelige Spørgsmaal, om nu ogsaa Kilderne virkelig udsige det, vor Hjemmelsmand beretter, med andre Ord, om han har haft Indsigt nok til at gjengive i uforandret Skikkelse, hvad han traf paa. Unægtelig maa Spørgsmaalet ofte besvares med et bestemt Nej. En Side af Historien, som Topograferne ofte komme ind paa, er Personalhistorien, og den Behandling, denne har faaet under vore Almuesmænds Hænder, er meget uheldig, hvad enten det har været Stedets Præster eller, hvad der var endnu værre, en Herregaards Ejere, hvis Liv skulde fremstilles. Vor gamle danske Adel bedømt af Bønder og Skolelærere i det 19de Aarhundrede! Hvilken Nemesis! Mænd som Peder Oxe og Christen Skeel revne ud af deres Samtid og skildrede uden Forstaaelse af den eller dem! Kan nogen forlange, at man skal glæde sig herover?

Hvis vor Almue virkelig, hvad desværre vistnok er Tilfældet, foretrækker saadanne Skrifter fremfor gode populære Arbejder af Videnskabsmænd, har dette en naturlig Grund. Det er ikke, fordi hine Skildringer ere fatteligere skrevne, eller fordi de tiltrække ved deres Morsomhed; som ægte Børn af Ukyndighed og Aandløshed ere de hverken skrevne med Klarhed eller Lune. Grunden til Almuens Forkjærlighed for dem maa da vistnok ene søges i et Træk af dens Karakter, i dens Mistillid til andre Klasser af Samfundet og en dertil svarende Tilbøjelighed til indbyrdes at holde sammen. Det sknlde være mig kjært, om jeg har taget fejl i min Formodning om, at den nævnte Art Bøger er en let afsættelig Vare; deri vilde jeg se den eneste Mulighed for, at vi forskaanes for en Syndflod af dem.

Naar jeg efter disse indledende Bemærkninger, som Hr. Carstensens Bog har givet Anledning til, skal gaa over til at tale om den, vil det være rigtigst at begynde med at fortælle, hvad Forf. ikke har sagt, men som dog næppe er en aldeles overflødig Oplysning, at Hjørlunde Sogn ligger tæt ved Slangerup, en Mils Vej øst for Frederikssund, i Lynge-Frederiksborg Herred. I Sognet findes et Par Landsbyer, en Kirke, en Præstegaard, et Par Skoler; dermed ere omtrent alle dets Herligheder nævnte. Og derom 350 Sider! Hvorledes en saadan Vidtløftighed er mulig, kan man vanskelig forstaa, før man har set Bogen, men saa bliver ogsaa Sagen klar. For hver eneste Gaard og hvert eneste Hus i Sognet giver Forf., for saa vidt det har været ham muligt, Efterretninger om Beboerne fra Midten af det 17de Aarhundrede lige til vore Dage. Bondemand paa Bondemand med deres samtlige Koner og Børn føres frem for os i en svimlende Uendelighed. Naar Poul Møller i sin kostelige statistiske Skildring af Lægdsgaarden i Ølsebymagle foreslaar at udvide Geografiens Omraade og udbryder: „O, I kortsynede, hvis I klart indsaa det uendelige Omfang af en Videnskab, der ej er bragt til Fuldkommenhed, saa længe der staar en Ledstolpe paa Vejen eller en Stenkiste paa Marken, som ej er optaget deri, da vilde I, jo før jo hellere, begynde at arbejde efter en mere udstrakt Plan", da synes hans Indfald at være faldet i frugtbar Jord hos vor Forf., der for ramme Alvor har ført Planen ud i sine Konsekvenser. Saaledes er der fremstaaet et Værk, der grænser stærkt op til Karrikaturen. Man læse en Efterretning som følgende om en Gaardmand, der døde 1799: „Christen Andersen røg meget Tobak, som han selv dyrkede vest for Gaarden; han havde som ældre næsten altid sin lille Pibe i Munden, og naar han om Morgenen rensede ud under sine Heste, som den Gang gik løse i Stalden ligesom Faarene nu, saa hindrede Pibens idelige Stoppen og Tænden med Fyrtønden ham meget i Arbejdet" (S. 281 f.), eller følgende Bemærkning om en anden Gaardmand, der døde 1815: „Han var en munter Mand og havde, som næsten alle i den Tid, sin tilvante Ed, som var: Fanden gale i dej og mej, sa'e jeg" (S. 349), — og man maa spørge sig

selv, om den, der giver sig til at fortælle Samtid og Eftertid[1]) saadanne og mangfoldige lignende Bagateller, ikke med velberaad Hu har udfordret Satiren. Ved de fleste Personer anføres kun Navne og Datoer, men om adskillige gives der dog ogsaa andre Oplysninger, dels i Lighed med de allerede anførte højst instruktive, dels ogsaa af anden Beskaffenhed. Forf. siger i sit Forord: „Saavidt jeg veed, er dette Værk — et enkelt Landsogns Historie — det eneste i sit Slags i vor Litteratur.“ Saafremt han mener, at Hjørlunde Sogn er det eneste Landsogn her i Landet, som er blevet gjort til Gjenstand for en monografisk Fremstilling, tager han rigtignok meget fejl og røber saaledes allerede paa første Side af sin Bog et mærkeligt Ukjendskab til vor topografiske Litteratur. Men tages der Hensyn til den Maade, hvorpaa han har løst sin Opgave, har han fuldkommen Ret i, at hans Værk er det eneste i sit Slags i vor Litteratur. Og som det hidtil staar uden Rivaler, ville vi ønske det en ligesaa isoleret Stilling for Fremtiden. Tænk, naar man en Gang faldt paa at skrive Kjøbenhavns Historie paa en lignende Maade, idet man med Grundtaxter og „Vejvisere“ til Grundlag gjennemgik hvert Huses Beboere i Fortid og Nutid, Etage for Etage, Kjælderen ikke at forglemme! Et helt Benediktinerkloster vilde ikke forslaa til at skrive en saadan Bog — end sige til at læse den.

At Bogen om Hjørlunde ikke er bleven endnu større, end den er, skyldes en højst økonomisk og tillige meget original Indretning, hvorom man faar den bedste Forestilling ved at se paa følgende aldeles nøjagtige Aftryk af nogle faa Linier i den. S. 153 læses følgende om Huset Nr. 3 i Hjørlunde By: „Før 1686 havde Skovløber *P. Ps.* dette Hus, men 1686 stod det øde til 1696, da fik Skovløber *L. Jørgensen Dreyer* det, som

[1]) Undertiden synes Forf. ikke at have taget tilstrækkeligt Hensyn til Eftertiden, som naar han (S. 59) fortæller om en Møller, som boede her i Sognet indtil 1870, at han var gift med »en Datter af Bageren paa Kultorvet i Kjøbenhavn«. Hvor besværligt for fremtidige Genealoger, naar de skulle bruge »Kjøbenhavns Vejviser« til at klare Familieforholdet!

1703 havde det sammen med *N. Ls.*; 1718, da det havde 15 Fag Husrum, havde *N. Ls.* og *Isak As.* det; d. 23 — 4 — 1723 synes N. Ls. at have afstaaet sin Del af Huset — 6 Fag — til *N. Js.*, som fæstede denne Del for 1 Rd. 1756 synes *C. Jacobsen* at være Husets Fæster, og 1788 havde *N. Js.* det." Saaledes fortsættes Side op og Side ned. Heldigvis findes der S. 63 et Glossar, hvor man erfarer, at A. betyder Anders, As. Andersen, Ad. Andersdatter o. s. v. Om nu nogen vil benytte dette Hjælpemiddel, kan imidlertid være tvivlsomt nok, thi det er jo indlysende, at vor Viden ikke forøges i nogen mærkelig Grad ved, at vi faa Navnene paa disse Hundreder af Gaardmænd og Husmænd at vide; hvad de have heddet, er aldeles ligegyldigt, de have aldrig tilhørt Historien og ville aldrig komme til at tilhøre den. Saa har den kinesiske Kejserrække dog større Betydning for os. Ved at sætte Bogstaver i Stedet for Navne har Forf. selv, sikkert mod sin Vilje, antydet, at største Delen af de Personer, hans Bog handler om, i historisk Henseende ere fuldstændige Nuller. Tilsyneladende med Føje kunde en lignende Anke rettes mod vore adelige Slægtehistorier, hvor mange Navne anføres paa Personer, som synes intet at have med Historien at gjøre; men der er dog den meget væsentlige Forskjel, at disse Personer ved at tilhøre Landets første Stand og ved at være udsprungne af bekjendte Familier og saaledes ogsaa staaende i Forbindelse med mange andre ansete Slægter eo ipso have spillet en vis Rolle, maaske en meget underordnet Rolle, men maaske ogsaa en Rolle, som i Virkeligheden var mindre ubetydelig, end hidtil offentliggjorte Aktstykker lade formode. Dette i forbigaaende bemærket, thi ellers er der ingen videre Anledning til at komme ind paa Adelshistorien under Omtalen af Forf.s Bog. I Hjørlunde Sogn findes nemlig ingen Herregaard, og Forf. er derved undgaaet et Skjær, hvorpaa, som før bemærket, adskillige af hans Kollegaer ere strandede. Kun enkeltvis nævnes Adelsfolk, som have ejet Gods i Sognet, men den Maade, hvorpaa det sker, fremkalder ingen Beklagelse over, at der ikke findes mere om dem. Dog bør det her nævnes, at Yndere af vor gamle danske Adels Genealogi i denne Bog ville finde et Bidrag, som ganske

vist vil være dem kjærkomment, nemlig den S. 328—29 meddelte Stamtavle over Familien Rosengaard, men det ses ogsaa af S. 352, at den, som man kunde vide, ikke skyldes Forf., men et Par navngivne Mænd, af hvilke man vist uden at begaa nogen Uretfærdighed tør tillægge den ene, den i vor Adelsgenealogi saa bevandrede Hr. Assistent A. Thiset, Fortjenesten af at have givet os den lille Stamtavle[1]).

---

[1]) Netop fordi her foreligger noget godt, grundet paa virkelige Studier, har jeg Lyst til at knytte nogle Bemærkninger dertil. Blandt Teus Rosengaards Børn nævnes Tale, gift med Jep Mikkelsen. Hendes formentlige Søster Karen og Broder Tetz levede i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, men da hun S. 321 siges at leve efter 1495, kan hun umulig være en Datter af Teus, og det saa meget mindre, hvis hun virkelig kaldes Tale Jensdatter, som Forf. siger S. 321, men hvortil han rigtignok føjer den i saa Tilfælde mærkelige Forklaring, at hun maaske var en Datter af Teus. Nej, hed hun Jensdatter, maa hendes Fader have heddet Jens, det er da indlysende. Rimeligst er det vel, at hun (ligesom Oluf Daas Hustru Birgitte, der ogsaa med Urette er rykket for højt op paa Stamtavlen) er en Datter af Teus's Sønnesøn, Hr. Jens Tetzsen til Farum, hvis Moder netop havde Fornavnet Tale. Medens der paa Stamtavlen siges, at denne Hr. Jens, som forekommer allerede 1457 (Knudsen, Danmark i Middelalderen S. 78), levede endnu 1497, skulde man tro af Marmora Danic. I. 26, at han døde 1476, samme Aar som Broderen Tetz Tetzsen, der var Ærkedegn i Roskilde; i hvert Fald turde hint Aarstal være tvivlsomt (jvfr. Dsk. Mag. 3. R. III. 223). En Søn af Hr. Jens var Tetz Jensen Rosengaard, der døde omtr. 1519. Han skulde altsaa i Følge den opstillede Formodning være en Broder til den nævnte Tale; men samtidig har der levet en anden Fru Tale, som paa nogle Stamtavler gjøres til en Rosengaard. Hun findes imidlertid ikke paa denne Stamtavle, og hun hører næppe heller hjemme der. Efter en Optegnelse fra Midten af det 16de Aarhundrede (Ryge, Peder Oxe S. 50) var denne Tale gift med Oluf Oxe (en Broder til den bekjendte Torben); hun overlevede ham »mangen Dag» og drog efter hans Død til Tydskland, hvor hun indlod sig i et nyt Ægteskab. Med Oluf Oxe havde hun bl. a. en Datter Birgitte, som blev sat i St. Agnetes Kloster i Roskilde, og denne Jomfru Birgitte havde en Morbroder, »som hed Tetz udi Farum». At denne Tetz maa være den nys nævnte Tetz Jensen Rosengaard, kan ikke være nogen Tvivl underkastet, men

Om Sognets Præster meddeler Forf. lidt (S. 24—34), og han glemmer naturligvis ikke dets Degne og Skolelærere (S. 34—42)[1]); dernæst findes Oplysninger om tidligere Skovbetjente og om Møllere (S. 42—60), men de egentlige Bønder ere, som sagt, Hovedgjenstanden for hans Bog.

I det foregaaende er dvælet ved Planen for Forf.'s Arbejde; vi ville nu se, hvorledes den er udført. Herved nødes jeg til at gaa ind paa Enkeltheder, men jeg maa nøjes med Exempler. Jeg tror imidlertid, at disse ville findes at være af en saadan Beskaffenhed, at de ville være tilstrækkelige til at lade Læseren selv fælde en Dom over Værket og til at begrunde mine alvorlige Anker over en høj Grad af Ukyndighed hos Forf.

At der til Præsternes Biografier ikke er benyttet et saa almindelig kjendt Hjælpemiddel som Wibergs Bidrag til en

---

at han har været en Broder til Oluf Oxes Hustru, er næppe rigtigt. Hun bliver for ung til at være Søster til ham og Fru Tale, Jep Mikkelsens, og dertil kommer, at hun et Sted kaldes Tale Gribsdatter (Ljunggren, Skånska Herregårdar IV: Thorsjö); men da Stamtavlen nu viser os, at Hr. Jens Tetzen Rosengaard havde en Datter, hvis Navn ikke angives, som blev gift med Jens Povlsen (Grib) i Borreby, antager jeg, at Oluf Oxes Hustru Tale er en Datter af dem, maaske opkaldt efter sin Moster, Jep Mikkelsens Hustru. Da Jens Povlsen 1468 slet og ret kaldes Grib af Borreby (Knudsen, Diplom. Christierni Imi S. 191), laa det nær at betegne hans Datter som Gribsdatter (og ikke Jensdatter). Naar Tetz Rosengaard siges at være en Morbroder til Birgitte Olufsdatter Oxe, maa derved forstaas Mormoders Broder, men det er ikke nødvendigt at antage, at den, der har benyttet hint Udtryk, har begaaet en Fejl, thi enhver veed, hvor omfattende Betegnelser af Slægtskab vare i ældre Tider, saa at Sprogbrugen fuldkomment tillod at kalde en Mormoders Broder for en Morbroder. — Paa Rosensparrernes Stamtavle (Friis, Familien Rosensparre) findes en Tønne Rosengaard, gift med en Gye Rosensparre, hvilke skulle have levet i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, men denne Efterretning maa sikkert bero paa en eller anden Fejltagelse.

[1]) Det er underligt, at Præsterækken standser med 1850, medens Skolelærerlisten føres lige ned til den nyeste Tid.

dansk Præstehistorie, opdages strax, og det kan derfor ikke undre os, at der lige saa lidt er taget Hensyn til egentlige Kildeskrifter. Om Hr. Jakob Andersen fortælles der (S. 24), at han paa Grund af Trylleri og Guds Ords Vanbrug var bleven paamindet af Mester Lars Thomesen i Kjøbenhavn om at afstaa fra sin ugudelige Færd, og at samme Mester Lars fra Prædikestolen havde advaret sine Sognefolk mod ham. „For saadanne Beskyldninger stævnede Hr. Jakob Mag. Lars Thomesen og Hr. Hans — vel en af Jakobs Nabopræster.“ Dommen faldt 1573 til Hr. Jakobs Skade. I Forf.'s Fremstilling er der den væsentlige Fejl, som atter har draget andre efter sig, at den Mand, som paa Prædikestolen ivrede mod Hr. Jakobs „Trylleri“, ikke hed Lars Thomesen og ikke, som Forf. formoder, havde gjort dette som Præst i Egnen om Hjørlunde, før han kom til Kjøbenhavn; nej, det er den bekjendte Psalmedigter Hans Thomesen, Sognepræst til Frue Kirke i Kjøbenhavn, og det er en fuldstændig Forvirring, naar der tales om, at M. Lars og Hr. Hans indstævnedes, thi det er i Virkeligheden en og samme Person. Ikke heller er det rigtigt, at Hr. Jakob døde 1573 i Hjørlunde, thi han levede endnu det følgende Aar, da der udgik Kongebrev om, at han skulde sættes i Forvaring i Sorø Kloster[1]).

To af Hr. Jakobs Eftermænd vare gifte med Anne Sørensdatter Brochmand (f. 1617 † 1682). „Hun var“, siger Forf. (S. 27), „født i Norge i Rands Øster, hvor hendes Fader Søren Rasmussen Brochmand var Amtmand, Søn af Kjøbmand og Borgermester i Kjøge.“ Jeg antager, at det gaar andre som mig, at de ikke kjende noget Sted i Norge, som hedder Rands Øster, og det kan dog ikke have været noget ubetydeligt Sted, siden der var en „Amtmand“. Til Beroligelse for dem, som

---

[1]) Se om denne Sag de af H. F. Rørdam meddelte Oplysninger i Ny kirkehist. Samll. III. 604 ff. — Som Præst i Hjørlunde anføres (S. 25) Peder Mogensen fra 1604 til sin Død 1605; men af Kirkehist. Samll. 3. R. II. 309 f. ses det, at Peder Mogensen Trane var Præst ved Frederiksborg Slotskirke fra 1602 til sin Død 1605. Det er aabenbart samme Person, der vel altsaa maa udgaa af Hjørlunde Præsterække.

maatte føle sig generede af denne deres Uvidenhed, vil jeg dog bemærke, at der slet ikke existerer et Sted af dette Navn, men at der utvivlsomt maa menes det i Throndhjems Len liggende Rejns Kloster, hvor Søren Rasmussen (Brochmand) var Foged[1]. — I Slutningen af det 17de Aarhundrede angiver Forf. (S. 27) at her var en Præst ved Navn Daniel Bernhard Colerus „eller, som han selv skriver sig, Bernhard Danielsen Colerus". Man

[1]) Norske Rigs-Registranter IV. 571. Paa Stamtavlen over Familien Brochmand hos Giessing (Jubel-Lærere II. 2. 28) staar blot om denne Søren Brochmand, en Søn af Rasmus Sørensen B. i Kjøge og Broder til Biskop Jesper B., at han døde i Norge. Jeg skal derfor hidsætte nogle Notitser om ham, saa meget hellere, som han i Kilderne næppe forekommer under Navnet Brochmand, og det af den Grund kan være noget vanskeligt at følge ham paa hans Livsbane. Første Gang, jeg har truffet ham, er 1609, da han fik Livsbrev paa Gaarden Møgster i Vaags Skibrede; han var da Foged i Søndhordland (Norske Rigsregistr. IV. 327). 1614 omtaler et Kongebrev hans Fordring til Boet efter den afdøde Jon Haar (anf. Skr. IV. 534), en Fordring, som voldte ham mange Bryderier. Man kan ikke se af dette Kongebrev, hvad han da var, men 1616 beklædte han, som sagt, Stillingen som Foged paa Rejns Kloster. I de følgende Aar forekommer han af og til i Kongebreve (anf. Skr. IV. 668, 701; V. 46). 1620 var han Foged i Fosen Len (V. 99), men da han allerede næste Aar betegnes som »forrige Foged i Rejns Kloster« (V. 125, jvfr. S. 147), har han maaske da allerede mistet sin Stilling i Fosen. Det synes, at han har taget Ophold i Bergen, hvor han fik en Lejermaalssag. Dommen gik ham imod, men han klagede derover til Kongen (V. 242; at det er den samme Søren Rasmussen, er dog ikke sikkert). Enten Dommen viste sig at være begrundet eller ikke, varede det ikke længe, før han blev Byfoged i Bergen, en Post, han indtog 1625—28 (Nicolaysen, Norske Mag. II. 191, 544. Nsk. Rigsregistr. V. 554, 644; VI. 132). Ogsaa efter 1628 blev han boende i Bergen, men endnu 1631 havde han ikke aflagt Regnskab som Byfoged. Regeringen gik dog ret lemfældig til Værks mod ham (Nsk. Rigsreg. VI. 297, 364 f., 396), medens det lader til, at Magistraten i Bergen, at dømme efter de Klager, den fremførte paa Herredagen 1631, har været ham mindre gunstig (Y. Nielsen, Jens Bjelke S. 184). I August 1634 var han død, thi da omtaler et Kongebrev hans Efterleverske Barbara Karlsdatter (Nsk. Rigsreg. VI. 678).

skulde synes, at Manden selv bedst maatte kjende sit eget Navn, men desuagtet kalder Forf. ham stadig Daniel Colerus. Han hed Bernt Danielsen Køhler. — Om Frederik Qvist, som 1714 fødtes her i Sognet, siges bl. a. (S. 29), at han 1746 blev Præst i Borup ved Ringsted [Fejl for: 1745 Præst i Rorup ved Roskilde], og at han 1755 blev øverste Hofprædikant ved Frue Kirke (!) i Kjøbenhavn.

En væsentlig Del af de biografiske Optegnelser ikke alene om Præsterne, men ogsaa om Sognets øvrige Beboere bestaar i Fortegnelserne over deres Børn og disses Faddere. Netop disse Fadderlister give Anledning til forskjellige Bemærkninger. Skulle de nemlig medtages, kan man med Billighed forlange, at de ikke forvanskes; men her viser Forf.'s Ukyndighed og Mangel paa Evne til at læse ældre Skrift sig i det klareste Lys. Vi tage den allerførste Liste i Bogen (S. 25 f.). Den er fra Aaret 1647 og indeholder f. Ex. følgende: „Mag. Sørne Kappeln til Frue Kirke i Kjbhvn." [ɔ: Mag. Søren (Lavritsen Bergendal), Kapellan til Frue Kirke i Kbh.]; „Drude, sl. Dr. Hans Brochmanns Søsterdatter" [der menes vel: Drude (Fincke), Hans Brochmands Enke, og hans Datter, som hed Søster]; „Mette Hr. Vinnings i Herløv" [ɔ: Mette Hr. Svenning (Jensen Morsing)s i H.]. Den næste Liste fra 1649 (S. 26) er ikke bedre, naar den nævner „Hr. Lave i Ramløse", hvilket utvivlsomt staar i Stedet for: Hr. Saxe (Jensen Ejby) i R. Ikke heller for de følgende Tider har Forf. været heldig med Læsningen, thi hans „Mg. C. F. Tanim i Herløvmagle", der nævnes 1699 (S. 28), hed i Virkeligheden Christen Nielsen Farum, og selv den bekjendte Præst Iver Brinch[1]) har maattet forandre Navn og er bleven til „Iver Brende" (S. 30). I mange Tilfælde vil den Læser, som er noget inde i Tidens Personalhistorie, kunne gjætte sig til det rette, som naar man, for at holde os til nogle S. 44 forekommende Navne, maa antage, at „Hr. Michel i Liungby", der nævnes omtr. 1681[2]), skal være

[1]) Se om ham P. W. Beckers Artikel i Hist. Archiv 1872. I. 234 ff.
[2]) Der staar 1618, men det er en Trykfejl.

Hr. Valentin Hansen Merckel[1]) i Lyngby, eller at „Mg. Frans Kyr“ skal være M. Frans Kyhn, Præst i Blidstrup, en i sin Tid for sine lystige Indfald bekjendt Mand[2]), eller at „Caspar Herløf“ i Lyngby skal være Kaspar Herbach, den saakaldte Kunst-Kaspar, der i Frederik III's Dage havde et anset Navn som Guldsmed og desuden virkede ikke alene som Møntmester, men ogsaa bl. a. som Guldmager[3]), eller at „Hr. Mourits Birkerod“ skal være Hr. Movrits Jensen, Sognepræst i Birkerød. Men naar man læser (S. 43—44) Navne som „Anna Hr. — Villenbus? — Stenbek“ eller „Mg. Hans Gardens — Gudmans? — paa Lystrupgaard“ eller „Ane Catrine Blofi“ eller mangfoldige lige saa besynderlig udseende, er det ikke godt at sige, hvad Originalen har, hvorvel det synes afgjort nok, at den ikke

---

¹) En Søn af Slotsfogeden paa Kjøbenhavns Slot Hans Merckel v. Schmalkalden (Christ. IV's egenh. Breve 1632—35 S. 84), født omtr. 1615 † 1681. Secher, Danske Kirker, Slotte, Herregaarde og Mindesmærker, 1867, 1. Hefte Sp. 39—40. Wiberg, Dsk. Præstehist. II. 343 (hvor Begravelsen urigtig henlægges til 1684). Ny kirkehist. Samll. I. 503.

²) Jvfr. Worm, Lex. ov. lærde Mænd I. 564 f. Nyerup og Kraft, Litt. Lex. S. 327. Suhms Samll. I. 2. 101 f. Almeennytt. Samll. XXXVI. 277 ff. Danske Samll. IV. 80 f. Vogelsang, Fortegn. ov. Haandskrifterne i Karen Brahes Bibl. S. 90. Bruun, Fred. Rostgaard og hans Samtid I. 77.

³) Om ham findes mest samlet af F. R. Friis i Kjøbenhavns Amts Avis 1877 Nr. 40 og 42. Enkelte Notitser om ham findes spredte paa mange Steder, f. Ex. Holberg, Dannemarkes Riges Hist., 2. Ed., III. 593, 691. Slange, Christ. IV's Hist. S. 1422. Dsk. Mag. IV. 351. Langebek, Det Kgl. Danske Selskabs Begynd. og Tilvext S. 282. Werlauff, Det Kgl. Danske Selsk. i dets første Aarh. S. 216. Nyerup, Friderik III S. 364—5. Brünnich, Kongsberg Sølvbergverk S. 136. Fortegn. ov. Generalmajor v. Krebers Mynt- og Medaille-Samling S. 161. Secher, Danske Kirker, Slotte, Herregaarde og Mindesmærker, 1867, 1. H. Sp. 33—4. Andersen, Rosenborg S. 86. Friis, Samll. t. Dansk Bygn.- og Kunsthist. S. 204. Mansa, Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Hist. i Danmark S. 440, 460. Smith, Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Hist. I. 181. Nyrop, Strandmøllen S. 43. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomat. III. 534, 582, 632. Kunst- og Industriudstillingen i Kbhvn. i 1879 S. 42.

har, hvad Forf. har læst i den. Jeg gjentager, hvad jeg nys sagde, at, skulde disse talløse Fadderlister medtages, burde de have været gjengivne med Nøjagtighed og ikke som nu i en Skikkelse, der gjør et paa en Gang sørgeligt og komisk Indtryk.

Men burde Listerne overhovedet have været meddelte i et saadant Omfang? Herved komme vi ind paa Spørgsmaalet om, for hvem Bogen er skreven. Historikeren, især Personalhistorikeren, vil vide at sætte Pris paa slige Lister, naar de i paalidelig Form indeholde Navne paa andre end ubekjendte Sørensen'er og Rasmusdøtre, fordi Navnene for ham ikke ere en tom Lyd, men han forstaar at henføre dem til bestemte Personer. Den større Læsekreds derimod, for hvem Materialet til den historiske Fremstilling ikke har og ikke heller kan have nogen Interesse, naar det fremtræder i Form af tørre Navnelister, maa have Oplysninger til Navnene for at forstaa dem. Idet Forf. ganske har undladt dette, næppe fordi han har ment, at hans Læsere af Bondestanden skulde kjende noget til alle disse gamle Personer, som han selv ikke veed nogen Besked om, skulde man næsten tro, at han har villet yde Personalhistorikerne nyt Materiale. I saa Tilfælde har han været meget uheldig med sit Forsøg. Snarere skulde jeg dog antage, hvad der ligger nærmere, at han slet ingen Plan har lagt, men har meddelt, hvad han kunde faa fat paa, ligegyldigt, om vigtigt eller uvigtigt; ja man kunde med de anførte Exempler for Øje næsten sige: ligegyldigt, om rigtigt eller urigtigt, blot en stor Bog ud af det!

Efter at Læserne nu have faaet Prøver paa, hvor fuldstændig Forf. er ude af Stand til at benytte utrykte Kilder, fordi han ikke kan læse dem og mangler Kundskaber, der kunde bøde herpaa, Prøver, som, om det gjordes fornødent, kunde forøges i det uendelige[1]), kan det have sin Interesse at se,

[1]) Her blot endnu et Exempel. S. 60 hedder det: »1553 bestemmer Kong Christian III, at Jomfru Ane Trumsdatter, som er forlovet med hans Hofsinde Jakob Sehsted, dersom hun skulde overleve ham, skal have, saa længe hun lever, to Gaarde i Hjørlunde Sogn.« Hr. Arkivsekretær Matthiessen har haft den Godhed at efterse Stedet for mig og har underrettet mig om, at Konge-

hvorledes han behandler trykte Kilder. S. 48, hvor han omtaler Kratmøllen i Sognet og dvæler ved dens Historie i Slutningen af det 14de Aarhundrede, giver han os god Lejlighed til at anstille Undersøgelsen, idet de Dokumenter, hvorpaa han grunder sin Fremstilling, forlængst ere trykte[1]). At Gaarden Karstætheholm (ɔ: Karsholm i Skaane) gjøres til Korstætteholm, og at Navnet paa Berthold v. d. Ost (eller Osten) fordanskes til Øst, ere kun Smaating mod de Mærkeligheder, som følge efter. Blandt dem, der have beseglet et Dokument af 1399 — Forf. har ved en Trykfejl: 1799 — nævnes „Jac. Stig Petersen". Et saadant Navn findes naturligvis ikke i Aktstykket, der er fra en Tid, da to Fornavne høre til Umulighederne; der staar blot Stig Pedersen (Krognos), men da denne Mands Navn et andet Sted forekommer i følgende Forbindelse: „Jæc [ɔ: jeg] Stig Pæterssøn"[2]), har Forf. aabenbart benyttet sig heraf for at skaffe den stakkels Mand et Navn til[3]). Peder Due, Kannik

---

brevet, der er dat. Nyborg Lørdag efter Scholasticæ virg. Dag (11. Febr.) 1553, gaar ud paa, at efterdi Jomfru Lene Tønnesdatter skal troloves med Kongens Hofsinde Jakob Sestede til hans Ægtehustru, forunder Kongen hende paa Livstid, ifald hun overlever Jakob Sestede og henlever som Enke, Havelse Gaard i Strøherred samt 13 Bøndergaarde i Havelse By og to (der opregnes tre) Gaarde i Hjørlunde, endvidere to Gaarde i Ølstykke, en Gaard i Gjørløse, en Gaard i Udlejre, en Gaard i Svedstrup og endelig Havelse Mølle, som tilforn laa til Slangerup Kloster, samt Kronens Part af Tienden at Ølsted Sogn, alt saaledes som Jakob Sestede Godset nu i Værge har. (Orig. paa Pergament med Kongens egenhændige Underskrift, men gjennemskaaret og med afrevet Segl (ɔ: kasseret). Geh. Ark., Topogr. Saml. p. Perg., Strøherred.) Lene Tønnesdatter var en Viffert; hun blev gift med Jakob Sehested, hvem hun overlevede i 15 Aar; hun døde 1579 (Hofman, Adelsmænd III. 49 Tab. Cronholm, Skånes polit. Hist. I. 458).

1) Molbech og Petersen, Udvalg af danske Diplomer og Breve S. 60 ff., 81 ff., 89 ff.

2) Molbech og Petersen, Danske Diplomer S. 62.

3) Paa samme Maade har Forf. (S. 306) forsynet Hr. Kjeld Mogensen Nordholm (Nørholm), Præst i Ude- og Oppe-Sundby, med et Navn af egen Opfindelse (Iver).

i Lund, gjengives af Forf. som „Peter Due, Henrik i Lund"! Indholdet af Brevet har ikke faaet en stort bedre Behandling, idet det siges at være et Skjøde udstedt efter Peder Niklesens Død, medens denne Mand i Virkeligheden nævnes med blandt dem, der have beseglet det. — Suhm anfører, at Brødrene Andreas Pedersen af Svaneholm og Johan Pedersen af Hegedorpe 1387 pantsatte noget Gods til Jakob Villesen[1]. Dette fortæller Forf. (S. 320) paa en temmelig uheldig Maade, idet han blandt andet kalder Manden, der fik Godset i Pant, for „Ja Villesen" og ganske undlader at nævne Godset. Han forandrer ogsaa uden videre Hegedorp til Hagedorp, siger, at det er Hagerup i Hjørlunde Sogn, og faar saaledes ud, at Johan Pedersen har ejet Gods her i Sognet[2]. Derimod omtaler Forf. ikke, at Ridderen Erik Nielsen 1367 skrives til Hagetorp[3], ligesaa lidt som han nævner, at Bo Porse 1388 kjøbte Gods i Udlejre[4], uagtet han omtaler hans Salg af det 1395. Men lad mig ikke komme ind paa at supplere Forf.'s Bog, det fortjener den sandelig ikke.

Jeg behøver vel i Grunden næppe heller endnu at anføre, at Forf. gjør det m. p. (ɔ: manu propria), som i ældre Tid sattes under Navnet ved Underskriften, til „Mag." (S. 52)[5], eller at han tror, at Kaffa, en særegen Slags Tøj, betyder

---

[1]) Suhm, Hist. af Danmark XIV. 195 f.

[2]) De to Brødre vare af Familien Eversten, og Jens (Johan) Pedersen skrev sig ellers til Løgismose. Barner, Fam. Rosenkrantz's Hist. I. 40 f. Molbech og Petersen, Dsk. Diplomer S. 312. Ældste Archivregistr. I. 16. Hvor laa Hegedorp?

[3]) Scriptt. rer. Danic. VI. 171.

[4]) Scriptt. rer. Danic. VI. 174. Suhm XIV. 215.

[5]) Det er Krigsbogholder Matthias Has, hvem Forf. saaledes ophøjer i den lærde Stand. Han nævnes ofte i Bogen, og det er den samme, som 1649 fik Bestalling som Artilleri- og Tøjhusskriver ved Kjøbenhavns Tøjhus (Blom, Kristian IV's Artilleri S. 25). Jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. V. 394, 396. Naar Forf. gjentagende kalder hans Datter for Marie Mathilde (S. 64, 333), skulde jeg være tilbøjelig til at tro, at det sidste Navn er læst fejl, thi jeg mindes ikke nogensinde at have truffet det brugt her i Landet saa tidlig. Har der ikke snarere staaet Marie Mathisdatter?

kaffebrun (S. 172), skjønt Ordet forekommer i en saadan Sammenhæng, at han nok maatte have kunnet indse Formodningens Urigtighed[1]). Ogsaa uden disse Exempler vil der formentlig være givet Prøver nok paa en Ukyndighed, som man ikke skulde tro mulig, naar man ikke havde sort paa hvidt for sig.

Dog vilde det være ubilligt, om man vilde fraskrive Bogen enhver Fortjeneste. Historikeren vil altid i den kunne finde noget, som har Værdi, baade hvad Personalhistorien og Landboforholdene angaar. Saaledes skal jeg exempelvis henpege paa Fortællingen (S. 212) om den højadelige Dame Frederikke Amalie Ahlefeldt, der 1697 ægtede et „Almuesmenneske", hvem det fornemme Ægteskab skaffede en Amtsforvalterstilling, men som alligevel endte som Hospitalslem; paa den lille Dagbog fra 1805 til 1813 (S. 138 ff.), der indeholder et og andet; og paa et Par Inventarielister, den ene fra 1690 (S. 159 ff.), den anden fra 1704 (S. 169 ff.), af hvilke den sidste især giver et godt Indblik i en velstaaende sjællandsk Bondefamilies Hjem ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. Det samme Forhold, som var det gjennemgaaende i Jylland[2]), at der i ældre Tid holdtes et betydeligt Antal Heste, viser sig ogsaa at gjælde for Sjællands Vedkommende. Forf. bemærker (S. 154), at to Husmandsfamilier, der boede sammen 1718, i det højeste havde 70 Kvadratalen Rum til Stue, Stegers, Svinehus og maaske Kohus. I Sandhed en ind-

---

[1]) Der staar nemlig „1 rødt Kaffes" Klædningsstykke, efter at der først har været nævnt forskjellige Stykker af Vadmel og Plyds. En lignende Fejltagelse er nylig begaaet med Hensyn til Ordet „Grovgrøn". Iblandt Peder Oxes Klæder fandtes „en gammel sort Grovgrøns Livkjortel", og skjønt ogsaa her Sammenhængen maatte vise, at Grovgrøn betegner Stoffet og ikke Farven, har Udgiveren dog knyttet følgende Note til Ordet: „Forbindelsen af sort og grøn forekommer oftere i hin Tids Farveangivelser ved Stoffer og maa vel forstaas som sort med grønligt Skjær" (Danske Samll. 2. R. VI. 174). Grovgrøn synes at være kommen af det franske gros-grain (Sanders, Wörterbuch d. Deutschen Sprache I. 633) og angiver vistnok en egen Art Vævning. Jvfr. Molbechs Udg. af Christian IV's Breve I. 39.

[2]) Samll. t. jydsk Hist. og Top. V. 36; VI. 154.

skrænket Plads! Men det var ogsaa slette Tider, man levede i, thi et Par Menneskealdre tidligere blev 5 Fold anset for en meget god og sjælden Høst (S. 311), og i Mellemtiden havde Forholdene næppe bedret sig. I det hele taget vil der findes adskillige Oplysninger til Bondestandens Historie, som fortjene Opmærksomhed; men de mange aabenbare Fejltagelser og den Omstændighed, at Forf., som paavist, ikke en Gang er i Stand til med Sikkerhed at gjengive en trykt Kilde nøjagtig, svække Tilliden til Bogen paa alle Punkter, og kun Historikere vil jeg tilraade at bruge den og det endda med megen Forsigtighed; andre ville let mangle Midler til at kontrollere den. Men jeg tvivler for øvrigt om, at der udenfor Hjørlunde Sogn vil findes mange, som for deres Fornøjelse ville læse en saa kjedsommelig Bog som denne.

Da Bogen er udgivet med Understøttelse af det kgl. danske Landhusholdningsselskab, vil jeg til Slutning udtale det Haab, at Selskabet næste Gang, det understøtter et historisk Arbejde, maa være lidt heldigere i sit Valg, end det denne Gang har været.

C. F. Bricka.

Scriptores rerum Danicarum medii ævi, partim hactenus inediti, partim emendatius editi, quos collegit et adornavit Jacobus Langebek. Ejus vero post mortem recognoverunt, illustrarunt et publici juris fecerunt primum Pet. Frid. Suhm, deinde Laur. Engelstoft et Er. Chr. Werlauff. Nunc denique locupletissimis adjectis indicibus opus absolvendum curaverunt legati Hjelmstjerne-Rosencroniani curatores. **Tomus IX.** Hauniæ 1878. Fol. (XII + 834 pp.)

Ovennævnte ved Format, Omfang og Udstyrelse fremragende Register til Scriptores Rerum Danicarum er ledsaget af en Fortale af Konferensraad, Gehejmearkivar Dr. C. F. Wegener, hvori denne højt ansete Veteran blandt vore historiske Videnskabsmænd meddeler udførlige Oplysninger om Værkets Genesis. Han beretter saaledes, at Bestyrerne for den

hjelmstjerne-rosencroneske Stiftelse i Aaret 1863 henvendte sig til ham med Begjæring om, at han vilde foreslaa dem et historisk Arbejde, hvorpaa Stiftelsen kunde anvende en Del af sine Midler, særlig et saadant, som ikke vilde kunne udkomme uden offentlig Understøttelse. Under Overvejelsen af hvad der burde svares paa dette Spørgsmaal, henvendte Kfrd. Wegener sine Tanker dels paa et dansk Diplomatarium, dels paa et Register til Scr. Rer. Dan.; men da Videnskabernes Selskab i sin Tid havde lovet at udgive et Diplomatarium Danicum, naar de paabegyndte Regesta dipl. hist. Danicæ vare fuldendte[1]), foretrak han at anbefale Udgivelsen af et Register til S. R. D., saa meget mere som Ønsket om et saadant var udtalt fra flere Sider og navnlig paa en saadan Maade stillet i Udsigt af Udgiverne af ottende Bind af S. R. D., L. Engelstoft og E. C. Werlauff, at alle maatte vente, at Samlingen skulde afsluttes

---

[1]) Som Medlem af selve den Komitté, som Videnskabernes Selskab har nedsat til Udgivelse af Regesta dipl. hist. Dan., kan Anm. dog ikke tilbageholde, at skal Paabegyndelsen af Udgivelsen af et dansk Diplomatarium vente, til Regesta Dan. er fuldt afsluttet, saa vil næppe ret mange af de nulevende faa noget deraf at se. Thi vel er man kommen saa vidt, at man i Aar har kunnet paabegynde Trykningen af Supplementet eller rettere anden Række af Regesta Dan., men medens allerede denne vil blive omfangsrigere end første Række eller Hovedværket, saa er det tillige at forudse, at naar Supplementet er trykt, vil et nyt gjøres fornødent, da Offentliggjørelsen af historiske Dokumenter bestandig skrider fremad baade her og i Udlandet. Skal et dansk Diplomatarium altsaa se Lyset i en overskuelig Fremtid — hvad i den historiske Gransknings Interesse meget er at ønske —, saa bør dets Paabegyndelse ikke gjøres afhængig af Regesternes Afslutning. Begge Værker kunne og bør gaa ved Siden af hinanden, idet Diplomatariet indtil videre ikke optager saadanne Aktstykker og Breve, der alt findes anførte som trykte i Regesterne, med mindre man skulde se sig i Stand til at give dem i en væsentlig forbedret Skikkelse. I øvrigt kan det vel heller ikke være tvivlsomt, at man helst bør følge samme Fremgangsmaade, som er brugt ved Udgivelsen af Diplomatarium Norvegicum, idet hvert Bind til en vis Grad udgjør et Hele for sig.

med et niende Bind, der blandt andet ogsaa skulde indeholde et Register til hele Værket.

Da Konferensraad Wegeners Forslag vandt Bifald hos Bestyrerne af den nævnte Stiftelse, begjærede de tillige hans gode Raad, hvorledes det paatænkte betydelige litterære Foretagende paa bedste Maade kunde sættes i Værk. For at efterkomme denne Opfordring, og da Kfrd. W. indsaa, at en enkelt Mands Tid og Kræfter ikke vilde være tilstrækkelige til et saa stort og møjsommeligt Arbejdes Fuldendelse, foreslog han at fordele det mellem flere dertil skikkede Videnskabsmænd, og paaviste tillige den Fremgangsmaade, der burde følges under Arbejdets Gang.

Det har utvivlsomt været et stort Held for Foretagendet, at en saa kyndig og vidtskuende Historiker har udkastet Planen til samme; thi hvilke mindre Mangler end Udførelsen mulig kan lide af, vil man næppe med Rette have synderligt at udsætte paa Planen, hvilken det vistnok for en ikke ringe Del skyldes, at vi her have ikke blot det største, men sikkert ogsaa det mest instruktive historiske Registerarbejde, vor Litteratur har at opvise.

I fjorten Aar er der arbejdet paa Værket, og ikke faa Videnskabsmænd have deltaget deri; men blandt disse synes Arkivar Dr. O. Nielsen og Arkivassistent Fr. Krarup at have de største Fortjenester. Sammenarbejdelsen og Redaktionen til Trykken af det samlede Materiale skyldes især den sidste, medens den første er den eneste af Medarbejderne, som har deltaget i Værket lige fra først til sidst.

I den nævnte Fortale har Kfrd. Wegener gjort Rede for de forskjellige Hindringer, som have forsinket Arbejdet, deriblandt ogsaa en delvis Omarbejdelse, begrundet i en Deltagers Mangel paa fornøden Nøjagtighed. Derved skulle vi dog ikke opholde os her, men udtale vor Glæde over, at det er lykkedes at fuldende dette lige saa store som besværlige Arbejde, og at fuldende det saaledes, at det utvivlsomt vil være et fortrinligt Hjælpemiddel ved Benyttelsen af de mange vigtige Kildeskrifter, som Scriptores Rerum Danicarum indeholder.

Vistnok kan det Spørgsmaal opkastes, om det overhovedet

er rigtigt at anvende en saa·stor Kapital — som der øjensynlig maa være gaaet med[1]) — til Register til et Værk, hvoraf en stor Del er hundrede Aar gammel, og om hvilken det derfor kan antages eller vel endog paavises, at noget deraf i sin Tid er mindre omhyggelig udgivet; ikke at tale om, at den fremskridende historiske Granskning har stillet adskilligt i et noget andet Lys, end der ved den første Udgivelse faldt derpaa, idet man mere end forhen har lært at skjelne mellem det oprindelige og det afledede. Men da dog Scr. Rer. Dan. nu engang er Hovedkilden til vor Middelalders Historie, og det mere er at ønske end at vente, at en ny, kritisk og ordnet Udgave af vore historiske Kildeskrifter skulde se Lyset i vor Levetid, maa vi, som er henviste til Benyttelsen af S. R. D. saaledes, som dette anselige Værk nu engang foreligger, være glade ved, at der er rakt os et saa fortrinligt Hjælpemiddel til Benyttelse af de mangfoldige uundværlige Oplysninger, dette Værk yder; og det skal nok vise sig, at Arbejdet ikke er spildt, men at det vil blive flittig benyttet af vore Historikere. Hvem der har prøvet at sejle paa det mare vastum, som S. R. D. unægtelig er, vil mange Gange have savnet en saadan Vejleder, som dette Register for Fremtiden vil være.

For nærmere at godtgjøre dette skulle vi henvise til Artiklerne, der svare til vore Kongers Navne. Hvem der gjennemgaar dem, vil sikkert erkjende, hvor fortræffelig Stoffet er ordnet, og at her tillige er givet noget mere end et blot Registerarbejde, nemlig en kronologisk Mantissa i vedkommende Regenters Historie, ikke at tale om de Rettelser samt Henvisninger til andre, berigtigende Kilder, som Registeret jævnlig indeholder. Som Exempel kunne vi ogsaa henvise til de Artikler, der angaa de større Byer (saasom Roskildæ, Hafnia o. a.). Enhver, der gjennemgaar disse, vil sikkert indrømme, at Registeret her yder en fortrinlig og vel ordnet Vejledning til disse Byers Historie i Middelalderen.

Forfatterne af Registeret have gjort sig Flid med at op-

---

[1]) Efter Opgjørelsen i Ministerialtidenden f. 1879 B. S. 400 have Udgifterne beløbet sig til 29,687 Kr. 4 Ø. *(Red.)*

lyse og berigtige, hvad de formaaede, og meget have de ganske vist klaret, som var dunkelt eller urigtigt. Andre ville kunne oplyse andre Punkter[1]; men om alle Danmarks Historikere havde forenet sig, vilde de dog ikke have kunnet klare ethvert forskrevet eller urigtigt Navn eller ethvert forvansket Forhold, som forekommer i S. R. D. Man bør dog takke de Mænd, som have nedlagt et stort og møjsommeligt Arbejde i et Registers som oftest lidet paaskjønnede Skikkelse.

Blandt Vanskelighederne ved at udarbejde et Register til en Kildesamling, hvis Hovedpunkter alt i hundrede Aar have foreligget Offentligheden, er nemlig ikke blot den, at adskilligt — navnlig af det, Suhm har besørget — ikke er udgivet med den Omhu, som nu kræves ved Udgivelsen af historiske Kilder, men ogsaa den, at undertiden har den senere Forskning fremskaffet bedre Codices end dem, som ved Udgivelsen ere benyttede; undertiden har den historiske Granskning paavist Misforstaaelser og Fejltagelser. Her bliver det nu et Spørgsmaal: skal Registerforfatteren udelukkende holde sig til den foreliggende Text, eller skal han ogsaa tage Hensyn til de senere Berigtigelser og Oplysninger? Forfatterne af nærværende Register have gaaet den sidste og besværligere Vej, hvad ganske maa billiges. Kun havde det maaske været at ønske, at de vare gaaede endnu videre i denne Retning, end sket er, skjønt vi ikke lukke Øjnene for, i hvilken overordentlig Grad Arbejdet

---

[1]) Saaledes f. Ex. VI, 604 i Fortegnelsen over Roskilde Domkirkes Vicarier forekommer »Olaus Theophilus«; lidt længere nede paa samme Side: »M. Oluf Jostensen«, og derunder: »Theophilus til Agate Alter«. Deraf er i Registeret blevet tre forskjellige Personer, medens det virkelige Forhold er, at det er een og samme Mand, idet Jostensen er en Læsefejl for Tostensen — en af de mange Fejl, som denne slet udgivne Liste indeholder. (Om Ol. Theophilus se min Kbh. Univ. Hist. 1537—1621. II, 710 ff.) — Magister Wilgrips (VI, 416) Stilling, nemlig som Kannik i Aarhus, kunde have været oplyst af Ny kirkehist. Saml. III, 378. — Om »Colomannus, vir doctus« (VIII, 526) kunde Werlauffs Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen (Progr. 1850), S. 71, Not. r, have givet den Oplysning, at han havde Tilnavnet Styra.

derved vanskeliggjøres, navnlig fordi der ogsaa kan blive Spørgsmaal om, hvorvidt det ny virkelig er en Forbedring, eller maaske kun en Variant, som ved nøjere Undersøgelse maa forkastes. Anm. ser ikke bestemt, om Lappenbergs „Dänische Annalen, ein Nachtrag zu Langebek Scriptores rerum Danicarum," (i Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer II, 187 ff.) er benyttet; men derfra er vel heller ikke mange Forbedringer at hente. Derimod synes H. N. A. Jensens „Mittheilung über den liber censualis Episcopi Slesvicensis" (i samme Archiv V, 417 ff.) ikke at være benyttet, i alfald ikke fuldstændig[1]), skjønt det her er Uddrag af en Original, der er meddelt, medens Udgaven i S. R. D. kun støtter sig til en mindre god Afskrift. — At der af haandskrevne Kilder kunde have været en og anden Berigtigelse at hente, kan næppe betvivles, og Forfatterne have vel ogsaa oftere raadført sig med saadanne, naar Lejlighed gaves. I Forbigaaende skal Anm. gjøre opmærksom paa, at Fortegnelsen over Kong Knud den Helliges Lidelsesfæller (S. R. D. I, 270 og VII, 218) uden Tvivl kan berigtiges efter et Hdskr. i Univ.-Bibliotheket, Addit. 114. 4to. Det besynderlige Navn Altejus eller Altoi, hvorefter følger Turgatus, er saaledes vistnok kun en Læsefejl af Hamsfort for alter Trugotus. Der findes nemlig foran i Listen en Turga, eller som Addit. 114, 4to vel rigtigere har: Thurgod.

---

[1]) Naar der saaledes i Registeret staar: „Fratoft [i S. R. D. staar for Resten: Fratost], olim parochia, territ. Viding (Horsbøl), VII, 504", saa ser man af Jensens Meddelelse, at den rette Læsemaade er Fortoft, d. e. det endnu bestaaende Sogn Faartoft. I Registeret staar: „Buxhoren, Bupshem (?), Bupshever, parochia submersa in Nordstrand, VII, 501 (?), 505". Men Jensen har vist, at Originalen har Buphever. Dette Navn, under hvilket dog enhver vil søge, da det er Navnets rette Form, savnes imidlertid i Registeret. Af lignende Smaarettelser til Registeret lod der sig fremdrage flere af Jensens Meddelelser; men for øvrigt har Forfatternes Indsigt i Slesvigs Topografi sat dem i Stand til at rette de fleste af de forskrevne Navne i Udgaven af Liber censualis. Benyttelsen af Jensens Afhandling vilde dog have lettet Arbejdet for dem og gjort Navneformerne sikrere.

Anvendelsen af flere Medarbejdere i Registeret har, som Fortalen allerede gjør opmærksom paa, haft forskjellige Misligheder, blandt andre den, at om end Planen for Værket er nok saa omhyggelig udarbejdet og nøje foreskreven, vil det næppe kunne undgaas, at de forskjellige Deltagere i Arbejdet komme til at anvende Reglerne paa noget forskjellig Maade, navnlig hvor det ikke er Person- og Stednavne, men Sagangivelser, om hvis Optagelse eller Forbigaaelse Spørgsmaalet drejer sig. Ogsaa med Hensyn til Udførligheden af de Oplysninger eller Henvisninger, Registeret giver, vil der let opstaa en Uregelmæssighed i forskjellige Artikler. Medens saaledes Henvisningerne i Regelen ere ret udførlige, vil man maaske hist og her savne noget. Som Exempel skal Artiklen „Landiskrone" anføres. Herunder staar saaledes: conventus, II, 565, 568, hvor det vilde have været heldigt, om der havde været tilføjet: Carmelitarum, da man uden en saadan Tilføjelse snarest maatte tænke paa et politisk Møde. Under samme Artikel burde vel „civium parochus" (VIII, 523) særlig have været fremhævet i Registeret, saa meget mere, som derved menes den fra Reformationstiden hæderlig bekjendte Lektor Anders Ljung, af hvis Virksomhed der her meddeles et mærkeligt, men hidtil næppe paaagtet Træk. Denne Mand er i det hele kommen til at træde i Skygge, da en Linie er udfalden i Udgaven af den skibyske Krønike (II, 568), hvor han ellers vilde have fundet Omtale.

Spørgsmaalet: skulle alle Personerne, ogsaa de i enhver Henseende uvæsentlige, medtages; eller skulle nogle udskydes, — har vistnok fremkaldt en Del Usikkerhed. Enhver, der har forfattet Register til et historisk Arbejde, kjender de Tvivlsspørgsmaal, som her paatrænge sig; thi hvor er Grændsen mellem det væsentlige og det uvæsentlige? Og er der flere om Arbejdet, vil Usikkerheden blive saa meget desto større, da den ene ikke med Vished kan vide eller slutte sig til, hvad den anden medtager eller forbigaar. Forfatterne af nærværende Register have optaget mange Navne, til hvilke der ikke knytter sig nogen historisk Mærkværdighed. Absolut Fuldstændighed have de ikke naaet og vel heller ikke tilstræbt.

For nogle vil formodentlig Registerets overordentlige Om-

fang være en Anke mod samme. Thi vilde man tænke sig alle andre Historieværker forsynede med Registere af samme Omfang (for 7 Ark Text mindst 1 Ark Register), saa vilde dog nok de fleste sige: det gaar for vidt, her maa paa en eller anden Maade gjøres en Begrændsning. Mange ville maaske mene, at f. Ex. den Masse estlandske, for os ganske betydningsløse, Lokaliteter, som nærværende Register indeholder, uden Skade kunde have været forbigaaet, eller at det ikke havde været fornødent i Registeret at optage alle de Forfattere, der citeres i Noterne, — man se blot hvilken Plads Artikler som Saxo eller Snorre Sturlesøn optage, om hvilke man dog med Vished kan forudsige, at de aldrig ville blive efterslaaede af nogen! Men har man, saaledes som Tilfældet er med Anmelderen og sikkert de allerfleste danske Historikere og rimeligvis ogsaa en god Del fremmede, faaet dette store og prægtige Værk bragt i Huset, uden at det har kostet os en Øre, da føle vi os ikke kaldede til at gaa i Rette med Vidtløftigheden, som dog visselig ogsaa har sine Fordele, men takke meget mere for Gaven, der i Fremtiden i høj Grad vil lette ethvert Arbejde, der maatte have vor Middelalders Historie og Samfundsforhold til Gjenstand [1]).

[1]) Anm. finder det rigtigt at tilføje, at han ikke har gjennemlæst hele Registeret, og at han har fundet det for smaaligt i denne Anmeldelse at anføre enhver Rettelse eller Bemærkning, som han under Læsningen og Sammenligningen med S. R. D. er bleven opmærksom paa.

H. F. Rørdam.

Originum Cisterciensium Tomus I in quo praemissis congregationum domiciliis adjectisque tabulis chronologico-genealogicis veterum abbatiarum a monachis habitatarum fundationes ad fidem antiquissimorum fontium primus descripsit **Leopoldus Janauschek.** Opus Caes. Reg. Academia literarum Vindobonensi subsidium ferente editum. Vindobonæ MDCCCLXXVII. 4⁰. (LXXXII + 394 SS.)

Om end ikke altid fuldstændig rigtigt, saa dog i det Hele med stor Takt have Udgiverne af Scriptores rerum Danicarum henført Annalerne og Krønikerne nu til dette, nu til hint Kloster.

Øjensynligt tilskyndet ved disse Notitser har J. B. Daugaard forfattet sit uvurderlige Værk: „De danske Klostre i Middelalderen“, et af de væsenligste Hjælpemidler til Opfattelsen af den paagjældende Tids Historie. Men medens man med Glæde anerkjender den Dygtighed, hvormed dette Arbejde er anlagt, maa man tillige beklage Forkundskabernes Utilstrækkelighed. Imidlertid krævedes der her heller ikke mindre end et fuldstændigt Kjendskab til hele Materialet af Optegnelser baade til Landets og til de enkelte Ordeners Historie. Men for Danmarks Vedkommende, hvor der mangler saavel en Codex diplomaticus som andet kritisk Apparat, vilde der altsaa udfordres en Arbejdskraft, der beherskede Arkivers og Bibliothekers trykte og utrykte Masser. Og fandtes end maaske en saadan, maatte der endda uundgaaeligt forlanges et indtrængende Studium af hver enkelt Orden, uden hvilket et Klosters Historie slet ikke vil kunne forstaas.

Medens Daugaard med en vis Føje ordnede sit Stof efter Dioecesan-Forbindelserne, behandlede Dr. Kusz omtrent samtidigt de slesvigske og holstenske Klostres Historie mere med Hensyn til Ordens-Sammenhængen. Skjøndt heller ikke han klarede de omtalte Skjær, indeholde hans Smaaskrifter dog saadanne Prøver paa stor Skarpsindighed, at de længe ville bevare deres Betydning.

En tredie protestantisk Præst Winter gik derefter et Skridt videre ved paa den ene Side at sammendrage, paa den anden at

udvide Grændserne, idet han skildrede dels Cistercienserne dels Præmonstratenserne indenfor et større Omraade. I en af de tidligere Aargange af „Historisch-Politische Blätter“ fandt han en Anmelder, der ikke blot forstod at fremdrage det Gode og paapege det mindre Heldige, men ogsaa at paavise den rette Vej for Fremtidens Granskning.

Allerede i flere Aar fortalte Rygtet i Tydskland, at der i Ordenskredse i Østerrig arbejdedes paa et større Værk om Cistercienserne. Af den nævnte Anmeldelse kjendte man Forfatterens Navn, men om Værkets Indhold i det enkelte vidstes ikke andet, end hvad man kunde slutte sig til i de forskjellige Arkiver af Forespørgslerne, som tydeligt nok røbede Videnskabsmanden.

I Aaret 1877 saa nærværende Anmelder første Bind af Origines Cistercienses af Dr. theol., Prof. hist. eccl. et j. c. Pater Leopoldus Janauschek, Ord. Cist., for sent til at kunne forebygge, men tidsnok til at kunne rette en Fejltagelse (Zeitsch. für Schlesw. Holst. Lauenb. Gesch. VIII 120). Det er nemlig dette Værks og denne Forfatters udelukkende Fortjeneste at have bevist (Introductio p. XV), at Aarets Begyndelse i Cistercienser Klostrene regnedes fra Marie Bebudelsesdag, saa at alle Dateringer mellem den første Januar og den 25de Marts maae henføres til Aaret efter det angivne.

En Opdagelse af lignende Betydning er Bestemmelsen af Dagen, der angives som det enkelte Klosters Fødselsdag. Hermed menes nemlig ikke den Dag, paa hvilken enten et Fundationsbrev anviste en passende Plads, eller den, da en Sværm Munke slog sig ned i Hytter og Telte, men den, paa hvilken Abbed og Convent holdt deres festlige Indtog i den færdige Klosterbygning.

I flydende Latin, med Maadehold og Ro fremlægges disse og de øvrige modne Frugter af 20 Aars Flid. Det oprindelige Maal var visseligt en Sammenarbejdelse af samtlige Cistercienser Klostres Enkelthistorier; men alt som Stoffet øgedes, voxede Tallet af de aabne Spørgsmaal, saa at den kritiske Forsker nødtes ind paa en anden Fremgangsmaade. Først gjaldt det om med streng Kritik at bestemme Antal, Navn og Beliggenhed af Klostrene. Derfor sammenstilles Navnene paa

hver enkelt Stiftelse i alle de forskjellige Skrivemaader: den rigtige foran med udhævet Tryk og derefter de andre uden endog at forbigaa selv den dummeste Skrivefejl (Caramfasca, Cara musta etc. = Cara Insula, Øm, p. 154) eller den mest haandgribelige Bummert (Thwilum v. Tvilum, sub quo nomine aliud claustrum ordinis S. Augustini latere nobis videtur, = Tuta Vallis, Tvis Kloster, p. 146). Og medens man hidtil, vildledt ved slige forfalskede Navne, angav Tallet af Munkeklostrene til 1200, findes det i dette Værk ved denne Behandling indskrænket til 742 Nummere. Heller ikke var det noget ringe Arbejde at forklare den geografiske Beliggenhed for hvert enkelt Kloster; men hvad der i den Retning kunde gjøres, er udført, og Udbyttet fremligger til Eftersyn i det overskuelige Register.

Efter disse Forberedelser fortælles under hvert Nummer for sig en condenseret Historie af Stiftelsen med en Oversigt over den hidhørende Litteratur. Samtlige de saaledes benyttede Skrifter ere ligeledes i alfabetisk Orden opførte i Begyndelsen af Bogen. Det er en Fortegnelse, hvis Omfang ikke kan andet end slaa med Forbauselse, om der end umuligt kan være Tale om en udtømmende Fuldstændighed. At saaledes Celses Bullarium (Apparatus ad hist. Sveo-Goth.) ikke findes paa Listen, kunde maaske betegnes som en Mangel.

At endvidere disse Skrifter, hvor de opføres som Kilder, ikke findes kritisk ordnede, kunde vel ogsaa støde Øjet og vække Betænkeligheder. Men i Virkeligheden vil en nærmere Prøvelse vise, at Forf. meget godt har forstaaet at skjelne mellem Kilder af første og af 3die eller 4de Rang, saa at man ikke maa drage nogen ugunstig Slutning af en saadan Omstændighed som den, at man p. 142 i en og samme Linie træffer: Narratio de fundatione Vitæ Scholæ; Messenius II 4; Miræi chron. 107; Karup, Winter og Wegener.

Ikke som en Prøve paa Behandlingen, men som et enestaaende Exempel paa et Sted, hvor Anmelderen ikke føler sig ganske tilfredsstillet, er der Anledning til at fremdrage Nr. CCCLIX: Vita Schola. At der p. 141 forekommer et „Chronicon Erici regis“, skal ikke fremkalde Ophævelser, eftersom Forf.

andenstods giver denne Kilde det rette Navn. Men derimod burde vistnok Modsigelsen have været fremdragen mellem Beretningerne i Dokumentet hos Thorkelin I 15 og i Narratio (SS. r. D. IV 460), saaledes som det vil findes paapeget af Anmelderen paa det før omtalte Sted (Zeitsch. f. Schl. Holst. Lauenb. Gesch. VIII 103 ff.). Istedenfor at holde sig til Dokumentets blotte Henvisning til Taknemlighed og et Løfte, følger Forf. her Narrationens udsmykkede Fremstilling, hvoraf han dog atter udelader den bestemte Angivelse af, at det var et Cistercienser Abbedi, der var Gjenstand for Løftet.

Men selv om Kritiken paa dette Punkt maatte betegnes som mindre nøjagtig, maa den Opgave, Værket har sat sig, dog erkjendes for at være løst baade fuldstændigt og mønsterværdigt. Et fortrinligt Register (p. 286—304) meddeler en Oversigt over samtlige Cistercienser Abbedier med deres Grundlægning, hvad der gjentages under Form af en Stamtavle, der i sig selv er et typografisk Mesterværk. Men for at bruge den skulde man rigtignok helst kunne raade over et gammelt Cistercienser Refectorium, eftersom den udfoldet er ikke mindre end $11^1/_4$ Alen bred.

Da anden Del, der paa samme Maade vil omhandle Nonneklostrene, endnu ikke foreligger, kan Værkets Helhed endnu ikke overskues; men dets Betydning er allerede aabenbar ikke mindst for Danmarks Vedkommende. Kun 36 Aar efter, at Ordenens første Kloster var grundlagt, stiftede allerede Erkebisp Eskild 1144 d. 12. Oktober Herivadum i Skaane (Orig. Cist. I. Nr. CXCVIII p. 80). Herfra udgik Tuta Vallis (1162 $^{30}/_{7}$, Nr. CCCLXX p. 146), Insula Dei (1172 $^{26}/_{6}$, Nr. CCCCXXIV, p. 166) og Locus Dei (1173 $^{10}/_{12}$, Nr. CCCCXXXII, p. 168). Citeaux's Datter, Claravallis, var kun 41 Aar gammel, da det affødte det navnkundige Esrom (1154 $^{11}/_{2}$, Nr. CCCXLVIII, p. 136), som igjen blev Moder til Vitæ Schola (1158 $^{1}/_{4}$, Nr. CCCLIX, p. 141), Sora (1162 $^{15}/_{7}$, Nr. CCCLXIX, p. 145) og Rus Regium (1192 $^{12}/_{6}$, Nr. DII, p. 195). Fra Sora stammede Asylum (1194 $^{1}/_{5}$, Nr. DVIII, p. 197) og Regalis Curia (1326 $^{9}/_{2}$, Nr. DCCIII, p. 270), og fra Vitæ Schola endelig Cara Insula (1166 $^{16}/_{2}$, Nr. CCCXCIII, p. 154). I disse Navne alene ligger et

betydeligt Stykke af Danmarks Historie antydet, baade ved den Vægt, de enkelte Stiftelser og deres fremragende Mænd kunde have, og ved den indbyrdes Forbindelse mellem dem som Døtre af samme Orden. Som saadanne deltage ogsaa de i Kampen for Ordenens Uafhængighed af Bispemagten, og som saadanne deltage de gjennem deres Abbeder i det mindste hvert fjerde Aar i General-Capitlet i Citeaux. Indbyrdes danne disse Abbeder det mægtige Universitas abbatum Dacie, medens en livlig Forbindelse vedligeholdes med Klostrene i Sverig og Norge, men navnlig med saadanne paa den sydlige Side af Østersøen. Tydske og Franske komme til Danmark med nye Anskuelser og nye Impulser, og det lader sig næppe tænke, at en klog Abbed — og paa saadanne skortede det ikke i Danmark — skulde glemme enten selv at opkrive eller ved en Broder lade afskrive for sit eget Abbedi, hvad videværdigt han maatte støde paa i et Datterklosters Bibliothek eller Arkiv, naar han ifølge sin Myndighed — der holdt sig idetmindste gjennem det trettende Aarhundrede — visiterede disse yngre Stiftelser.

Og i Virkeligheden vil endog et flygtigt Blik og end mere et indgaaende Studium vise, at Annalerne i den Langebekske Samling for en ikke ringe Del ere Cistercienser-Arbejder. Men eftersom Klosterbroderen ikke kunde skrive noget uden sin Abbeds Vidende og Villie, og eftersom Abbeden selv baade er Cistercienser og afhængig først af sin Fader Abbed, dernæst af de fire første Abbeder og General-Capitlet, følger det, at det først og fremmest er Ordenen i sin Helhed, derefter Universitas abbatum Dacie og derefter Moder- og Datter-Klosteret, der interessere disse Optegnelser. Men medens altsaa hver enkelt Optegnelse maa interpreteres og bedømmes med Hensyn til dette Forhold, giver den Oversigt, det her anmeldte Værk paaviser mellem de forskjellige Klostre, tillige Anvisning til at forklare de danske Annalers paafaldende Samlyd. Uden Blik for hint genealogiske Forhold og Klostrenes derpaa grundede indbyrdes Udvexling og Vexelvirkning, vil man komme til at forklare hin Samlyd ud af den urimelige Forudsætning af en eneste fælles, men tabt Kilde.

Men hvad enten nu vor Opmærksomhed hendrages paa disse navnløse Optegnere eller paa hine ved Lærdom, Aand eller Indflydelse fremtrædende Mænd blandt de danske Cisterciensere, gjælder det først og fremmest at kjende den Sphære, hvoraf de fremtraadte, og den Luft, de indaandede. Og spørges der fremdeles om, hvorvidt og hvorledes Danmarks Cultur og Civilisation paavirkedes af denne den mægtigste af alle Ordener i Middelalderen, da Conventerne stedse fornyedes med friske Kræfter fra Lande med ældgammel Cultur, og da Rigdommen endnu ikke havde kvalt den Aand, der fandt sin Type i Bernhard af Clairvaux, da bliver ogsaa her det første Hjælpemiddel Janauscheks Arbejde.

Videnskabsmænd over hele Evropa og ikke mindst i Danmark have staaet Forfatteren virksom bi. En hel Side af Fortalen nævner med Tak deres Navne og deriblandt Gehejmearchivar, Konferentsraad Wegeners og Bibliotheksassistent Weekes.

Til Slutning være endnu en Bøn henvendt til dette Tidsskrifts lærde Læsere om, at de, hvis de skulde træffe et Manuskript, om endog kun et Brudstykke, af en Indiculus monasteriorum monialium Ordinis Cisterciensis, da venligst vilde indsende det til P. Leopold Janauschek, Dr. theol., Stifft Zwettl, Osterreich.

G. v. Buchwald.

Fortegnelse over dansk historisk Litteratur

vedrørende Fædrelandets Historie

for

Aaret 1878.

Ved **V. Mollerup.**

I. Tidsskrifter og Samlinger.

Aarsberetninger fra det Kongelige Geheimearchiv. 6. Binds 3. Hefte. S. 101—156. 4⁰. Kjbhvn.

Geheime-Raadets Protokol over udenrigske Sager 1670—76. (Sluttet.) S. 101—137. — Hildebrand Horrns Relationer fra Moskov 1682-84. S. 138—156.

Meddelelser fra Rentekammerarchivet, indeholdende Bidrag til Danmarks Historie af utrykte Kilder, udg. af Joh. Grundtvig. 1877. 191 S. Kjbhvn.

Bidrag til Rentekammerets Historie. S. 1—128. — Kjøbenhavns Folkemængde i 1645. S. 129—134. — Danmarks Folkemængde i 1660. S. 135-191.

Danske Magazin. Fjerde Række. 4. Binds 4. Hefte. S. 287—426. 4⁰. Kjbhvn.

P. G. Thorsen. Til Fru Sitzell Bryskes Amindelse († 1573). S. 287—306. — O. Nielsen. De danske Len 1544—47. S. 307—44. — H. Fr. Rørdam. Tvende Breve fra Johan Friis 1527. S. 345—46. — Samme. Danske studerende i Paris 1532. S. 347—48. — Samme. Christian Friis's Kanslered 1596. S. 349—50. — Samme. Tvende Breve fra Otte Hvitfeldt til Dr. Hans Resen. S. 351—53. — Samme. Christian IV's Donationer til Vivike Kruse og hendes Søn Ulrik Christian Gyldenløve. S. 354—58. — Dietrich Schäfer. Efterretninger om den Hær, som blev samlet i Sommeren 1523 for Kong Christjern den 2den. S. 359—62. — Tegnelser over alle Lande fra 1549. (Fortsættelse.) S. 363—78.

Historisk Tidsskrift, udgivet af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Fjerde Række. 6. Binds 3. Hefte. S. 341—498 og L. 115—L. 196. Femte Række. 1. Binds 1. Hefte. S. 1—356. Kjbhvn.

4. R. 6. B. 3. H.: K. Hansen. Hertug Hans den ældre i Haderslev. S. 341—428. — O. A. Hovgaard. Aaret for Absalons Valg og Indvielse til Ærkebiskop i Lund. S. 429—448. — S. M. Gjellerup. Studier til de Soranske Stiftelsers Historie. S. 449—483. (1. Ærkebiskop Anders Sunesøns Forhold til Sorø Kloster. 2. Sorø Klosterkonvents Sigil. 3. Ophævelsen af Frederik II's Skole paa Frederiksborg Slot og Oprettelsen af den kongelige Latinskole i Sorø.) — Joh. C. H. R. Steenstrup. Danske Kolonier i Flandern og Nederlandene i det 10de Aarhundrede. S. 484—497. — Literatur og Kritik: C. F. Bricka. A. Heise: Kristiern den anden i Norge og hans Fængsling. S. 115—139. — C. F. Bricka. Troels Lund: Mogens Heinesøn. S. 139—168. — F. Schiern. W. Thomsen: The relations between ancient Russia and Scandinavia and the origin of the Russian State. S. 169—176. — V. Mollerup. Oversigt over fremmed historisk Literatur for 1877. S. 177—196.

5. R. 1. B. 1. H.: H. Fr. Rørdam. Den kgl. Historieskriver Vitus Bering, en biografisk og litterærhistorisk Skildring. S. 1—115. — Joh. Grundtvig. Magnus Beringskjold. Efter utrykte Kilder. S. 116—338. — Litteratur og Kritik: J. A. Fridericia. J. O. Opel: Der niedersächsisch-dänische Krieg, 1—2 Band. S. 339—347. — V. Mollerup. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur vedrørende Fædrelandets Historie for Aaret 1877. S. 348—355. — Smaastykker: C. F. Bricka. En kalendarisk Bemærkning om „dies soteriorum". S. 356.

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. 1878. 1—4 Hefte. 337 S. Kjbhvn.

B. M. Olsen. Kronologiske Bemærkninger om Olaf Tryggvasons Regeringshistorie. S. 1—58. — O. Rygh og S. Bugge. En i Norge funden Spænde med Runeindskrift fra Mellemjernalderen. S. 59—72. — E. Vedel. Nyere Undersøgelser angaaende Jernalderen paa Bornholm. S. 73—258. — M. Nygaard. Betydningen og Brugen af Verbet munu. S. 259—303. — C. Paludan-Müller. En Bemærkning om Vestervigstenen. S. 304—310. — J. Kornerup. Om den roskildske Biskop Peder Jacobsøns Skibbrud og Død paa Kysten af Flandern i Aaret 1225. S. 311—318. — J. B. Løffler. Kirkerne i Altenkirchen og Schaprode paa Rygen. S. 319—337.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi, udg. af det jydske historisk-topografiske Selskab. 7. Binds 1—2 Hefte. S. 1—199. Aalborg.

A. P. Gaardboe. St. Hans Aften i det nordlige Vendsyssel. S. 1—7. — Palle Fløe og O. Nielsen. Historiske Efterretninger om Hemmet, Nørre-Bork, Sønder-Bork og Sønder-Vium Sogne. S. 8—66. — D. H. Wulff. Af Sebberklosters Arkiv. S. 67—78. — J. Kinch. Smaastykker S. 79—86. (1. Om Hr. Jens Hansen Rusk i Lønne, som blev brændt for Trolddom. 2. Viborg Landstings Dom i en Arvesag. 3. Forordning af 1554 om Husbygning i Nørrejylland.) — D. H. Wulff. To Bryllupsindbydelser fra 1679. S. 87—88. — H. Fr. Rørdam. Bidrag til Oplysning om den jydske Bondestands Vilkaar i Frederik II's Tid. S. 89—111. — A. P. Gaardboe. Kulturhistoriske Efterretninger fra det nordlige Vendsyssel. S. 112—122. — A. P. Gaardboe. Historiske Efterretninger om Handelsforholdene i det nordlige Vend-

syssel for 2 til 300 Aar siden. S. 123—128. — J. Kierckeby. Nogle Bemærkninger om Kæmpehøje m. m. i Ribe Stift. S. 129—133. — Chr. Frølund. En Landsby-Skræder, der blev Præst. S. 134—141. — J. Kinch. Breve og andre Skriftstykker af Ribe Stiftsarkiv. S. 142—178. — D. H. Wulff. Egholm Slot og Teglgaard. Buderupholm. S. 179—194. — D. H. Wulff. Fra Krigens Tid 1657. S. 195—197. — J. Kinch. Seglen og Leen. S. 197—199.

Samlinger til Fyens Historie og Topographie. 7. Binds 2—4 Hefte. S. 97—378. Odense 1876—1878.

Høyer Møller. Biskop Hans Mikkelsens Dagbog. S. 97—194. — C. Engelstoft. Actstykker fra Bispearchivet. S. 195—208. — J. L. Rohmann. Tvevad Slot. S. 209—232. — H. Fr. Rørdam. Præsten Christiern Bruns Optegnelser især fra Aarene 1572—1591. S. 233—307. — C. T. Engelstoft. Om Christine Munks Ligkiste i St. Knuds Kirke. S. 311—333. — H. Fr. Rørdam. Mester Hans Knudsen Veile. S. 334—378.

Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie, udg. af Chr. Bruun, O. Nielsen og S. Birket Smith. Anden Række. 6. Binds 2—3 Hefte. S. 97—288. Kjbhvn.

C. L. Løvenskiold. To Ceremonieller m. m. ved det danske Hof i det 17de Aarhundrede. S. 97—115. — A. Crone. Rigsmarskalk Kørbitz's Sendelse til Gottorp 1669. S. 116—141. — O. Nielsen. Indberetninger til Dr. O. Vorm. S. 142—167. — Troels Lund. Peder Oxes Løsøre. S. 168—190. — Smaastykker: IV. Ph. Weilbach. Billedskæreren Abel Schrøder. S. 191—192. — C. Calundan. Michel Hansen Jernskjægs Beskrivelse af Roskilde Domkirke. S. 193—235. — P. M. Stolpe. Et Par Bidrag til Oplysning om Boghandelens Vilkaar i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede. S. 236—243. — S. Birket Smith. Raadmand i Kolding Jens Povlsens Slægtebog. S. 244—260. — J. Paludan. Hvad har Søren Terkelsen egentlig skrevet? S. 231—268. — P. M. Stolpe. Vartov-Kilde og Holbergs „Kilderejse“. S. 269—278. — A. Crone. Biografiske Optegnelser af Rigsmarskalk J. C. von Kørbitz. S. 279—284. — Smaastykker. V. S. Birket Smith. Et Par Tillægsbemærkninger om Hieronymus Justesen Ranch. S. 285—288.

Kirkehistoriske Samlinger, udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie ved H. F. Rørdam. Tredie Række. 2. Binds 2—3 Hefte. S. 209—576. Kjbhvn.

Smaastykker: II. H. F. Rørdam. Præsterne i Nørrejylland i Aaret 1584. (Fortsættelse.) S. 209—213. III. H. F. Rørdam. Aktstykker angaaende tvende Degnevalg i det 16de Aarhundrede. S. 213—222. IV. H. F. Rørdam. Om Universitetets Kirke Fosie i Skaane. S. 222—237. — L. Koch. Fra Rationalismens Tid. S. 238—279. — H. F. Rørdam. Bidrag til Sjællands Stifts Kirke- og Præstehistorie. (1. Raklev Præstekald i det første Aarhundrede efter Reformationen. S. 280. 2. Præster ved Frederiksborg Slotskirke (1567—1670). S. 294. 3. Rødovre Præstekald (indtil 1671). S. 334. 4. Høve og Flakkebjerg Præstekald i det 16de Aarhundrede. S. 345. 5. Om Roholte Sogns Adskillelse fra Kongsted. S. 362. 6. Fra Kallundborg, Ringsted og Roskilde. S. 365.) — H. F. Rørdam. En

gammel Præsteslægts Historie. (Fortsættelse.) S. 369—457. — D. H. Wulff. Den hellige Clemens's Legende. S. 458—471. — H. F. Rørdam. Peder Christensens Almanakoptegnelser 1584—95. S. 472—522. — L. Koch. Oplysninger om den pietistiske Opvækkelse i Jylland i Begyndelsen af dette Aarhundrede. S. 523—561. — Smaastykker: V. H. F. Rørdam. Christiern II's Beskatning af Gejstligheden i Aarhus Stift 1522. S. 562—568. VI. L. Daae. Satire over de kjøbenhavnske Præsters Nidkjærhed mod Komedier. S. 568—571. VII. H. F. Rørdam. Om Hofpræst Johan Bartholomæus Bluhmes Forhold til Kong Christian VI. S. 571—576. VIII. H. R. Norske Helgener, af Prof. Ludv. Daae. S. 576.

Historisk Aarbog 1879. Udg. af S. B. Thrige. 306 S. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: C. Paludan-Müller. Kong Frederik den Tredje og Corfits Ulfeld efter Kjøbenhavnerfreden af 27 Maj 1660. S. 59—133.

Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1878. Nr. 2. Kjbhvn.

Af Indholdet anføres: Vilhelm Thomsen. Niels Ludvig Westergaard, hans Liv og Virksomhed. S. 87—114.

Videnskabernes Selskabs Skrifter. Femte Række. Historisk og philosophisk Afdeling. 5. Binds 1. H. 4°. Kjbhvn.

L. Müller. Det saakaldte Hagekors's Anvendelse og Betydning i Oldtiden. 114 S. Om dets Forekomst og Betydning i Skandinavien se S. 25 f., 74 f., 92 f.

Geografisk Tidskrift. Udg. af det Kgl. Danske Geografiske Selskab ved E. Erslev. 2. Bind. 4°. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: Fr. Krarup. Zeniernes Rejse til Norden, et Tolknings Forsøg. S. 145—154.

Ugeskrift for Retsvæsen. Red. af O. J. Levison. 1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: V. A. Secher. Om teksterne af kong Kristian den femtes danske lov og lovens udgivelse. S. 737—766.

Theologisk Tidskrift. Udg. af Chr. H. Kalkar. 1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: L. Koch. Om Præsternes Offre og Accidentser i den danske Kirke efter Reformationen. S. 605—622.

Ugeskrift for Skolen. Redig. af C. Christensen og C. Engell. 2—3 Bind. 1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: C. Engell. Almueskolen under Christian VI. II. Nr. 1, 3, 5—18. III. Nr. 27, 28, 34—35. — C. Engell. De gamle Degnes timelige Kaar. III. Nr. 41, 42, 45, 46, 48, 51, 52.

Illustreret Tidende. Skildringer af Nutidens Begivenheder og Personligheder etc. XIX Bind. 1877—1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: —p. Danske Adelsvaabener. VII—X. (Nr. 957. Holstein-Ledreborg. Nr. 963. Raben-Levetzau. Nr. 972. Grev Scheel. Nr. 985. Grev Moltke-Bregentved.) — Magnus Petersen. En Døbefont i Løitofte Kirke paa Lolland. Nr. 976. — Facsimile af et Brev fra Tordenskjold. Nr. 985 smlgn. Nr. 947. —

Biskop Ove Bildes Portrait. Nr. 986. — George Stephens. Danske Runekamme i England. Nr. 991.

Nutiden i Billeder og Text. Anden Aargang. 1877—1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: Edmund Lobedanz. Erindringer om H. C. Andersen. Nr. 148. 156. 165. 172. 181. 188.

Ude og Hjemme. Nordisk illustreret Ugeblad. Første Aargang. 1877—1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: F. R. Friis. Slangerup Kirke. Nr. 4. — L. Frølich. Johan Thomas Lundby. Nr. 8—9. — L. Schrøder. Henriette Herz. Nr. 11—12. — F. J. Meier. Smaa Bidrag til nogle ældre danske Kunstneres Historie. Nr. 25—30. — A. D. Jørgensen. Den hellige Biskop Jon og Sæmund Frode. Nr. 34. — Troels Lund. Jens Koefod og Ole Stenvinkel. Nr. 37. — N. Bøgh. Med C. N. Rosenkildes Portrait. Nr. 42—43 smlgn. 44 („Rettelse") og 48 („Fra sidste Uge").

Nær og Fjern, et Ugeblad, redigeret af P. Hansen. Syvende Aargang. 1877—1878. Kjbhvn.

Af Indholdet bemærkes: Af en Autografsamlers Mappe. (Breve fra to danske Søhelte. Tordenskjold og Willemoes.) Nr. 291. — Adolf Hertz. Marie Rose, en Theaterhistorie fra forrige Aarhundrede. Nr. 294—295. — Stemninger fra en bedre Tid; en dansk Læges Breve fra Krigen 1848—50. Nr. 294 og 298. — F. J. Meier. Et Blad af Kunstakademiets ældste Historie. Nr. 294. — Alex. Thorsøe. Upsalatoget 1843. Nr. 301—302. — Sophus Bauditz. Fra Ludvig Bødtchers „Romerske Dage". Nr. 305—306. — Alex. Thorsøe. Fra Stændertiden. I—II. Nr. 308—309. — O. Borchsenius. Ideale Demokrater. I—III. 313. 315. 317. — F. J. Meier. Jakob Fosie, hans Datter og hendes Stambog. Nr. 326.

II. Særskilt udgivne Skrifter.

Scriptores Rerum Danicarum medii ævi. Tomus IX. Hauniæ 1878. 832 S. Folio.

Snorre Sturlesøn. Norges Konge Krønike, fordansket ved *N. F. S. Grundtvig.* Tredie Udg. 1—2 Hefte. 352 S. Kjbhvn.

G. Stephens. Tordneren Thor, fremstillet på en skandinavisk Døbefont fra omtrent År 1000. Det eneste hidtil fundne Gudebillede, efterladt af vore Skando-gotiske Forfædre. 58 S. i 4°. (Ogsaa i engelsk Oversættelse.) Kjbhvn.

F. Sehested. Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm. 340 S. samt 3 Kort, 1 Grundplan, 46 Kobbertavler og 7 Tontryk i 4°. Kjbhvn.

C. Rosenberg. Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage. 1. Bind. Hedenold. 2. Hefte. 204 S. Kjbhvn.

J. C. H. R. Steenstrup. Vikingetogene mod Vest i det 9de Aarhundrede. (Ogsaa med Titel: Normannerne. Andet Bind.) 412 S. Kjbhvn.

Þ. Bjarnarson. Leifar fornra kristinna fræða íslenzkra: Codex Arna-Magnæanus 677 4⁰ auk annara enna. elztu brota af. íslenzkum guðfræðisritum. Með 5 fotolitograferuðum sýnisblöðum. 232 S. Kjbhvn.

A. D. Jørgensen. Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling. 4—5 Hefte. 368 S. Kjbhvn.

Þ. Bjarnason. Um siðbótina á Íslandi. 177 S. Reykjavik.

Kr. Erslev og *W. Mollerup.* Kong Frederik den Førstes danske Registranter. Første Halvbind. 256 S. Kjbhvn.

C. F. Bricka og *J. A. Fridericia.* Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve. 1. Hefte (1632—33). 160 S. Kjbhvn.

J. C. Gandil. 13 Bataillons Historie 1778—1878. Med krigsministeriel Understøttelse og ved Bistand af Capitain L. Duus af 13 Bataillon samlet og udgivet. 32 S. Kjbhvn.

F. Bajer. Nordens politiske Digtning 1789—1804. 346 S. Kjbhvn.

A. Thorsøe. Den danske Stats Historie fra 1814—1848. 2. Afdeling (1840—48). 424 S. Kjbhvn.

O. Borchsenius. Fra Fyrrerne. Literære Skizzer. Første Række. 380 S. Kjbhvn.

Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848—50. Udarbejdet paa Grundlag af officielle Dokumenter og med Krigsministeriets Tilladelse udgivet af Generalstaben. 2. Del. Krigen i 1849. 2. Afsnit. 3. Afdeling. 264 S. Nyborg.

C. St. A. Bille. Tyve Aars Journalistik. 23. Hefte. 168 S. Kjbhvn.

J. P. Trap. Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. Anden Udg. 42—46 H. 384 S. Kjbhvn.

Tegninger af ældre nordisk Arkitektur. Samlede og udgivne af *V. Dahlerup, H. J. Holm* og *H. Storck.* Tredie Række. 1—5 Hefte. 15 Blade i Folio. Kjbhvn.

Bornholms ældgamle Kirkebygninger efter Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet opmaalte og undersøgte under Ledelse af *H. J. Holm.* XXXVI autograferede Blade med Text i Folio. Kjbhvn.

F. R. Friis. Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie. 5—8 Hefte. 195 S. Kjbhvn.

Indeholder: Kjøbenhavns Slot. (Sluttet.) Bidrag til Frederiksborg Slots Historie. Efterretninger om Kronborg Slot.

V. Falbe Hansen og *V. Scharling.* Danmarks Statistik. 1. Deels 6. Hefte, 2. Deels 1—3 Hefte. 272 S. Kjbhvn.

O. Nielsen. Kjøbenhavns Diplomatarium. 4. Binds 1. Hefte. 400 S. Kjbhvn.

Exner. Vaisenhusets Historie. Vaisenhusets Program 1878.

C. Engelstoft. Odense Byes Historie. Anden Udgave. 1. Hefte. 160 S. Odense.

O. Fabricius. Horsens Kjøbstads Beskrivelse og Historie. 6. Hefte. (Sluttet.) 106 S. Odense.

A. Petersen. Vallø og Omegn. En historisk Skildring. 7—8 Hefte. (Sluttet.) 96 S. Kjbhvn.

Fr. Carlsen. Efterretninger om Gammelkjøgegaard og Omegn. 2. Deel. 214 S. Kjbhvn.

C. Nyrop. Strandmøllen. Aktstykker til Oplysning om den danske Papirfabrikation • med Strandmøllen som Midtpunkt. Udg. ved Fabrikejer C. Drewsens Foranstaltning. 362 S. i Imp. 8⁰. (Ikke i Boghandelen.)

E. Carstensen. Hjørlunde Sogns Historie. Udg. ved Understøttelse af det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab. 360 S. Kjbhvn.

S. Guðmundsson. Alþingisstaður hinn forni við Öxará. Kaupmannah. 70 S.

F. Krogh. Dansk Adelskalender. 1—4 Hefte. 487 S. Kjbhvn.

Ph. Weilbach. Dansk Konstnerlexicon. 8—10 Hefte. 280 S. (Sluttet.) Kjbhvn.

G. L. Wad. Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm 1565—1878. 240 S. Næstved.

C. F. Nielsen. Biographiske Efterretninger om Geistligheden og Lærerstanden i Oddens Pastorat. 102 S. Kjbhvn.

V. C. L. Topsøe. Politiske Portrætstudier. 234 S. Kjbhvn.

F. W. Horn. Peder Syv. En literærhistorisk Studie. 190 S. (Samf. t. den danske Literaturs Fremme.) Kjbhvn.

H. Degenkolv. Bidrag til en Skildring af Magister Christen Lassen Tychonius og hans Virksomhed. Et Foredrag. (Udkast.) 30 S. Kjbhvn.

J. Paludan. Om Holbergs Niels Klim med særligt Hensyn til tidligere Satirer i Form af opdigtede og vidunderlige Reiser. Et Bidrag til Kundskab om fremmed Indvirkning paa det 18 Aarhundredes danske Literatur. 346 S. Kjbhvn.

J. H. Bang. Aktstykker vedrørende Johan von Bülow. Sorø Akademis Program 1878.

Breve fra H. C. Andersen. Udg. af C. St. A. Bille og N. Bøgh. 1—2 Bind. 1318 S. Kjbhvn.

K. Arentzen. Baggesen og Oehlenschlæger. Literaturhistorisk Studie. VIII. 1820—26. 256 S. Kjbhvn.

H. Bech. Gunni Busck, et Levnetsløb i en Præstegaard. Anden forøgede Udgave. 1—5 Hefte. 428 S. Kjbhvn.

F. Barfod. Lavrits Ulrich la Cour og Ellen Kristine Poulsen. En lille pennetegning. 272 S. (Ej i Boghandelen.)

Mindeblade over Peter Andreas Fenger. Udg. af *C. J. Brandt* og *Fr. Nielsen.* 116 S. Kjbhvn.

F. Barfod. Peter Andreas Fenger, en levnedstegning. 208 S. Kjbhvn.

J. A. Hansen. Efterladte Papirer. Ordnet og udgivet af A. og O. L. Hansen. 1. Hefte. 48 S. Kjbhvn.

J. Collin. Conchyliologen Otto A. L. Mørch. En biografisk Skizze. 38 S. (Ej i Boghandelen.)

Ph. Weilbach. Bertel Thorvaldsens Levned. 32 S. (Særtryk.) Kjbhvn.

Anthon Frederik Tschernings efterladte Papirer. 3. Bind. 5—6 Levering. 102 S. Kjbhvn.

F. Barfod. Stamtavle over den danske linie af slægten la Cour. Trykt som manuskript. 74 S.

F. Barfod. Slægterne Poulsen (fra Rolsegaard) og Dinesen (fra Rørbækhovgaard), en stamtavle. Trykt som manuskript. 74 S.

Den Reiersenske Families Stamtavle. 36 S. Kjbhvn. 1877. (Ej i Boghandelen.)

Seidelin. Stamtavle over Familien Seidelin. 108 S. Aarhus 1877.

S. T. Sveistrup. Stamtavle over den Sveistrupske Slægt. 10 S. Kolding 1877. (Ej i Boghandelen.)

G. H. J. Ulrich. Stamtavle over Familien Ulrich. Med et Tillæg vedrørende Familien Sparre. 12 Tavler i Tverfolio. Kjbhvn.

P. M. Stolpe. Dagspressen i Danmark, dens Vilkaar og Personer indtil Midten af det 18 Aarhundrede. 1. Bind. 330 S. (Samf. til den danske Literaturs Fremme.) Kjbhvn.

C. C. A. Gosch. Udsigt over Danmarks zoologiske Literatur. Tredie Afdeling. Literaturfortegnelse 1597—1875. VIII + 556 S. Kjbhvn.

Sv. Grundtvig. Danmarks gamle Folkeviser. 5. Binds 1—2 Hefte. 390 S. i 4⁰. (Samf. til den danske Literaturs Fremme.) Kjbhvn.

Sv. Grundtvig. Danske Folkeæventyr, fundne i Folkemunde og gjenfortalte. Ny Samling. 240 S. Kjbhvn.

F. L. Grundtvig. Løsningsstenen. Et sagnhistorisk Studie. 194 S. Kjbhvn.

C. Nyrop. Études sur l'industrie danoise. Copenhague.

C. Nyrop. Den danske Porcellænfabrikations Tilbliven. En industrihistorisk Studie. Særtryk af Industriforeningens Maanedsskrift 1878, forsynet med Anmærkninger, Henvisninger og Register. 58 S. Kjbhvn. (Ej i Boghandelen.)

F. G. Burman Becker. Forsøg til en Beskrivelse af og Efterretninger om vævede Tapeter og andre mærkelige Væggedecorationer i Danmark. Anden forøgede Udgave. 60 S. Kjbhvn. (Trykt som Manuscript.)

Tillæg til

Afhandlingen om Magnus Beringskjold.

Af **Joh. Grundtvig.**

Til Side 125—29.

Peder Thomassen Bering var 39 Aar, da han døde, i Aaret 1739, og var altsaa fød i 1700. Han blev 1725 gift i Horsens med Elisabeth Kathrine Hofgaard, Borgermester Stefan Rasmussen Hofgaards Datter af 3die Ægteskab, tog Aaret efter Borgerskab sammesteds, og fæstede Stolestader i Horsens Kirker 1729. Hans Hustru døde der 1731, og han selv ligeledes i 1739, og begge ere begravede der i St. Ibs Kirke. Det fremgaaer saaledes heraf, at han virkelig har boet i Horsens, lige saa vel som i Randers, og det bliver derved rimeligt, at hans Halvbroders Søn Mogens Bering under sin Skolegang i Horsens (se Side 138) har opholdt sig i hans Hus. Det kan her ligeledes bemærkes, at P. Berings Svoger Claus Cordsen, der blev Formynder for hans 3 Døttre, kun var Raadmand, og ikke, som Cancelliprotokollerne kalde ham, Borgermester i Horsens.

(Efter velvillig Meddelelse af Pastor O. Fabricius i Magleby paa Langeland, efter hans utrykte Optegnelser til „Horsens Kjøbstads Beskrivelse og Historie", Odense 1879.)

Til Side 130.

Tolder i Aalborg Anders Ottesen Bering var født c. 1688, døde 2 Juli 1745, og var gift med Margrethe Mouritsdatter Balling, født c. 1702, død 16 Maj 1777, efterladende 6 Børn.

(Velvillig Meddelelse af den ansete Personalhistoriker, Pastor A. H. Nielsen i Aalborg, forhen Sognepræst i Skæve.)

Til Side 217—18.

Til Beringskjolds Ophold i Sverige i Aarene 1773—75 findes der i J. C. Barfods „Märkvärdigheter rörande skånska adeln", Stockh. 1847, Side 350—54, følgende Oplysninger. Baron Nils Gyllenstjerna paa Biersgaard, hos hvem han opholdt sig, var en gammel Mand, som var 2den Gang gift med en ung Kone, en Datter af Beringskjolds gamle Bekjendt Capitain Ehrenborg til Hofdala og Hesleholm i Skaane; han gjorde Beringskjolds Bekjendtskab ved Ramløsa Bad og tilbød ham derefter sit Hus, hvor denne saa tilbragte et Par Aar. Der udviklede sig snart et ømt Forhold mellem Beringskjold og Baronessen, og Frugten deraf ansaaes en Søn for at være, som hun fødte under hans Ophold der. Han overøste saavel Fruen, som hendes to Døttre og den spæde Baron med kostbare Foræringer, og gav Anledning til, at Baronens to voxne Sønner af 1ste Ægteskab forlode deres Hjem og ikke vilde erkjende den nyfødte Broder, der iøvrigt døde som liden.

(Jeg skylder Capitain C. C. V. F. v. Holck min Tak for denne Henvisning. At Stedet har kunnet overses, finder formentlig sin Undskyldning derved, at Beringskjold der — formodentlig ved en Trykfejl — kaldes: Bieningsköld.)

Angaaende Beringskjolds svenske Periode har endvidere Professor, Dr. E. Holm velvillig meddelt mig den Oplysning fra Udenrigsministeriets Archiv, at den danske Udenrigsminister, Grev A. P. Bernstorff, under 24 Juli 1773 skrev til Gesandten i Stokholm, Güldencrone, om at holde Øje med Beringskjold, „célèbre par le nombre des mauvaises affaires, qu'il a sur les bras", og at faae at vide, om den svenske Regering skulde være villig til paa Forlangende at udlevere ham, og under 13 October s. A. melder Güldencrone, at Beringskjold rejser rundt omkring i Sverige, og har været i Jönköping og Linköping ved Kongens Gjennemrejse der, uden at det dog vides, om han har havt Audients hos ham. Derimod er det ganske vist, at han har havt en Samtale med Rigsraad Hermannson.

Til Side 215—16. 256—57. 263—64 og 286.

Thomas Beringskjolds Angivelse mod Faderen for at have complotteret med de to Brødre Wegener gjennem Landgreve

Carl af Hessen imod den danske Regering — en Beskyldning, der jo spillede en vigtig Rolle under Sagen imod ham, — synes at være ligefrem løgnagtig, thi det fremgaaer formentlig temmelig tydelig af 7 Breve fra Faderen til Sønnen fra den første Halvdel af Aaret 1778, at Forholdet til Brødrene Wegener ene har gaaet ud paa, gjennem Langreven at udvirke Sønnens Forfremmelse, ligesom ogsaa, at Landgreve Carl i Virkeligheden ikke har staaet i noget Forhold til Beringskjold eller hans revolutionære Planer. (Disse Breve findes mellem Oberst Thomas Wedelsparres efterladte Papirer, som jeg gjennem Hr. Premierlieutenant S. A. Sørensen har havt til Laans fra Herregaarden Vangs Archiv, og skylder derfor saavel ham som Ejeren, Hr. Godsejer Severin Glerup, min ærbødige Tak.)

Til Side 284—90.

Den paa dette Sted udtalte Formodning om den sande Bevæggrund til Børnenes Angivelse imod den gamle Beringskjold i 1781, som blev Aarsag til hans Ulykke, bliver ved en udførlig Correspondance mellem Gehejmeraad Guldberg og Conferentsraad Fleischer paa den ene Side og Thomas Beringskjold (Wedelsparre) og Comtesse Louise Wedel-Jarlsberg paa den anden Side, fra Aarene 1780—89, bestaaende af ialt 47 Breve (hvilke ligeledes findes mellem Thomas Wedelsparres efterladte Papirer i Herregaarden Vangs Archiv), i et og alt forvandlet til fuldstændig Vished, og det fremgaaer endvidere af denne Correspondance, at Hoffet stod bag ved det hele, at Fleischer før Ægteskabet var Bestyrer af Comtesse Wedels Pengesager, og at Enkedronningen i Brudegave forærede hende 10,000 Rdl., som hun havde modtaget af den afdøde Overhofmesterinde Huitfeldt, ligesom Hoffet ogsaa iøvrigt paa forskjellige Maader hjalp Thomas Beringskjold med Penge. Strax efter Moderens Død fik han saaledes ved Cabinetsordre af 1 Juli 1783 (Rentekammerarchivet: Skatkammer) en Pension paa 500 Rdl. aarlig, saa længe til han kunde faae et Levebrød paa 800 Rdl. I Aaret 1788 søgte han Pengelaan af Arveprindsen, og i 1800 søgte han hos Kronprindsen om et ledigt Generalkrigscommissairembede.

Til Side 290—300.

Til Oplysning af Magnus Beringskjolds Arrest i Kastellet i 1781—83 findes der endnu i Rentekammerarchivet, mellem Skatkammerets Cabinetsordrer, 7 angaaende Beringskjold, alle med Guldbergs Haand og Parafering, af hvilke dog her kun skal fremhæves, at en Cabinetsordre af 21 August 1781 bestemte, at han til sit Underhold skulde have de 500 Rdl. af den ham tilstaaede Pension paa 2000 Rdl., medens — som det synes — hans Hustru i de 2 Aar, hun overlevede hans Fængsling, beholdt de øvrige 1500 Rdl.

Til Side 335 og 337.

Det beroer paa en Fejltagelse, naar paa sidstnævnte Sted Thomas Wedelsparre angives at boe i Næstved i 1799. Han beboede og ejede Børsholm Gaard ved Helsingør fra 1789 af, da han solgte Sparresholm, og indtil han blev Chef for det nordjydske Landeværnsregiment, og i Sommeren 1805 flyttede til Aalborg, hvor han jo saa døde et Aarstid efter. (Th. Wedelsparres Papirer i Vangs Archiv.)

Til Side 337.

Juliane Marie Wedelsparre døde ikke som Conventualinde i Vemmetofte Kloster, hvad jeg i Mangel af andre Efterretninger af Statskalenderen lod mig forlede til at antage, men giftede sig et halvt Aar efter sin Moders Død ind i en i mere end 200 Aar udbredt nordjydsk Herremandsfamilie, idet hun 16 Juni 1809 ægtede Godsejer Niels Jespersen Glerup til Herregaarden Vang i Vensyssel (Sulsted Sogn, Kjær Herred). Glerup var født 13 September 1783 og døde 19 October 1839. Hun var fød 18 August 1788 og døde 11 Juli 1843, efterladende 7 Børn, af hvilke endnu 2 Sønner og 3 Døttre leve, samt en talrig Efterslægt.

(Velvillig Meddelelse dels af Distriktslæge J. P. Hansen i Hjørring, og dels af Pastor A. H. Nielsen i Aalborg, hvem jeg skylder min ærbødige Tak for af sine rige genealogiske Samlinger at have meddelt mig en hel Stamtavle over Jul. Mar. Wedelsparres Efterslægt.)

Rettelser og Tillæg.

S.	10	L.	11	f. n.	1542, læs: 1642.
-	21	-	2	—	riceperes, læs: reciperes.
-	45	-	7	—	uvlldigt, læs: uvildigt.
-	83	-	3	f. o.	Illusstrisime, læs: Illustrissime.
-	96	-	2	—	Mabde, læs: Maade.
-	114	-	4	—	Vigerslev, læs: Vigersted.
-	117	-	9	f. n.	III, læs: II.
-	118	-	1	f. o.	1770, læs: 1771.
-	»	-	2	f. n.	III, læs: II.
-	136	-	3	f. o.	Fader eller Broder til, læs: Slægtning af.
-	139	-	1	f. n.	1798, læs: 1810.
-	170	-	3	—	2,000, læs: 3,000.
-	180	-	8	f. o.	Beringskjolds, læs: Fleischers.
-	»	-	9	—	Fleischer, læs: denne.
-	197	-	1	f. n.	73, læs: 473.
-	223	-	2	—	ham skaffe sig, læs: skaffe ham.
-	230	-	15	f. o.	1778, læs: 1777.
-	264	-	9	f. n.	han, læs: hans.
-	353	-	8	f. o.	E. J., læs: F. J.
-	357	-	15	f. n.	Eriis, læs: Friis.
-	361	-	4	—	Svigersøn, læs: Svigersøns Fader.
-	423	-	4	f. o.	IV, læs: VI.
-	445	-	11	—	Kristan, læs: Kristian.
-	446	-	15	f. n.	Falster, læs: Sjælland.
-	456	-	12—13	f. o.	Mogens Gyldenstjernes Efterladenskaber, læs: forskjellige af Mogens Gyldenstjernes Ejendele.
-	460	Anm.	5.		Stykket i Geh. Ark. Dsk. Saml. Pakke 366 Nr. 15 er nu trykt i Danske Samlinger 2 R. VI, S. 380—381.
-	466	L.	16	f. o.	efterlod sig, læs: 1563 besad i Malmø.
-	478	-	11	—	Efterladenskaber, læs: Ejendele.
-	494	-	12	—	Liberius, læs: Liborius.

S. 499 L. 16 f. o. Frederik III's Hylding 1648, læs: Kristian V's Hylding som Tronfølger 1656.

- 508 - 6 f. n. Kristian IV's Brev af 27. Oktbr. 1633 er nu trykt i Christian IV's egenhænd. Breve 1632—35 S. 179.

- 510 Anm. 3. Johan Kunckel adledes i Sverrig 1693 under Navnet v. Löwenstern. Anrep, Svenska Adelns Ättar-Taflor II, S. 844.

- 511 L. 2 f. n. LXIX, læs: XLIX.

- 515 - 12 f. o. Arkivsekretær C. M. A. Matthiessen har henledet Forf.s Opmærksomhed paa, at de St. Pierre i en Skrivelse, dat. Berlin 30. April 1708, til Storkansler Grev Reventlow, foreslaar at anlægge en ny Glasfabrik i Kjøbenhavn og i Skrivelsen udtaler: „On sait, que jay mit celle dicy sur vn bon pied quoy que M. de Moor en a le nom, parcequil en etoit le Directeur, mais qui ny conoissoit Rien“ (Geh. Ark. Aflev. fra danske Kancelli Skab IX Nr. 236 Ø).

- 516 - 10 — Fra omtr. 1650 foreligger en Indberetning fra Kristoffer Gjø angaaende „adskillige Norges rare Produkter“, og heri nævnes bl. A. „en huid Materie, som woxser och stryger egiennem de graa Fieldt, [og] som er besynderlig god at lade blese fine Glasze som Venediske Glas aff“ (Dsk. Mag. IV, 351). Her have vi muligvis en af Aarsagerne til, at der gives først Robert Colnet og dernæst Chr. Albr. Kunckel Anvisning paa at anlægge Glasværker i Norge (S. 504 og 511).

- » Anm. 2. Tilføj: P. A. Munchs Norsk Maanedsskr. V, S. 267 flg.

- 543 L. 16 f. n. } 1486, læs: 1487.
- » - 10 — }

- 558 - 15—10 f. n. Læs: Albert Ravensberg, Henrik Sparre, Ove Lunge, Oluf Ulfstand, Holger Ulfstand, Mourits Sparre, Oluf Rosenkrands, Arvid (ɔ: Truid) Ulfstand, Erik Banner, Niels Lunge[2]). Af de i Brevet nævnte verdslige Raader er der kun 4, som endnu ikke opføres med Tilnavn, nemlig Mattis Eriksen (Bølge), Johan Bjørnsen (Bjørn), Niels Henriksen (Arnfeld) og Erik (Ejler?) Eriksen (Bølge?).

- 573 - 19 f. o. 1584, læs: 1574 (jfr. Hist. Tidsskr. 4. R. VI. Lit. S. 153).

- 588 - 16 — Den af Prof. Schiern fremsatte Formodning, at Als(ø) oprindelig har været kaldet Alfsø, stadfæstes af Helmold II, 13, den ældste Omtale af Øen

i nogen nu bekjendt Kilde: — „terra Danorum que dicitur Alfse" — (sml. samtidige Pavebreve: Calue for Kalvø, Scr. r. D. V, 242. 246 o. fl.).

A. D. Jørgensen.

S. 656 L. 4 f. n. Betragtsningmaade, læs: Betragtningsmaade.

- 672 Anm. Den ene Familie Krabbe burde ikke have været anført her, da den er udvandret til Amerika. Derimod findes Familien Hvitfeldt ogsaa her i Landet.

- 682 L. 1 f. n. 165, læs: 65.

- 698 - 5 f. o. Ogsaa Rektor Rasmus Enevoldsen Brochmand blev Universitetsprofessor.

Navneregister.

(Ved C. F. Bricka.)

»610 T.« henviser til den S. 610 vedføjede Stamtavle; »610 og T.« betyder, at Navnet findes baade paa S. 610 og paa Stamtavlen.

50*

Udsigt over den danske historiske Forenings Regnskab for Aaret 1878 og Virksomhed i Aarene 1878 og 1879.

Indtægt:

1)	Kassebeholdning 1. Januar 1878	6 Kr.	5 Ø.
2)	Medlemsbidrag	1790 —	8 -
3)	Salg af Skrifter	260 —	32 -
4)	Bidrag fra det Classenske Fideikommis	200 —	» -
5)	Renter af Foreningens Kapital	400 —	» -
		2656 Kr.	45 Ø.

Udgift:

1)	Forfatterhonorar	575 Kr.	» Ø.
2)	Bogtrykkerarbejde og Papir	1550 —	» -
3)	Bogbinderarbejde	78 —	40 -
4)	Budets Løn og Procenter	42 —	60 -
5)	Forskjellige Udgifter	51 —	94 -
		2297 Kr.	94 Ø.
	Kassebeholdning 31. Decbr. 1878	358 —	51 -

Foreningen har siden sidste offentlige Meddelelse udgivet:

For 2det Halvaar 1878: Historisk Tidsskrift, 5te Række, 1ste Binds 1ste Hefte (S. 1—356). Udkom i Januar 1879.

For 1ste Halvaar 1879: Historisk Tidsskrift, 5te Række, 1ste Binds 2det Hefte (357—604). Udkom i Juni 1879.

For 2det Halvaar 1879: Historisk Tidsskrift, 5te Række, 1ste Binds 3dje Hefte (S. 605—812). Udkom i Decbr. 1879.

Paa Aarsmødet d. 29de Maj 1878 udtraadte Arkivar J. Grundtvig af Bestyrelsen, men gjenvalgtes. Paa Aarsmødet d. 20de Maj 1879 udtraadte Professor E. Holm af Bestyrelsen, men gjenvalgtes. Da Professor Holm, som har været Foreningens Sekretær siden April 1865, i et Bestyrelsesmøde d. 29de Maj 1878 frabad sig at blive

gjenvalgt til Sekretær, da han ikke mente at kunne raade over tilstrækkelig Tid til at udfylde Stillingen, valgtes Bibliotheksassistent C. F. Bricka til Sekretær i hans Sted. Bestyrelsen bestaar nu i November 1879 af Bibliotheksassistent S. M. Gjellerup, Professor, Dr. phil. F. E. Schiern, Bibliotheksassistent C. F. Bricka, Arkivar J. Grundtvig, Professor, Dr. phil. E. Holm. Af disse er Professor Schiern Foreningens Formand, Bibliotheksassistent Bricka dens Sekretær.

Foreningen, som ved Udgangen af Maj 1878 talte 707 Medlemmer, har siden mistet ved Dødsfald 30 Medlemmer, og 33 have udmældt sig, men til samme Tid er der indtraadt 82 nye Medlemmer, saa at den i November 1879 har et Medlemsantal af 726, af hvilke 119 have hjemme i Norge, 16 i Sverrig.

Fortegnelse

over

den danske historiske Forenings Medlemmer.

(November 1879.)

De med * betegnede erlægge som Medlemmer af den norske historiske Forening kun halvt Kontingent til den danske Forening.

Hendes Majestæt Enkedronning Caroline Amalie.

*Aall, D. M., Cand. juris, Arendal.
*Aars, J., Skolebestyrer, Christiania.
Adeler, C. S. T., Lensbaron.
Adler, B. D., Grosserer.
Adolph, Grosserer.
Agerholm, E. V., Kaptajn.
Aggerup, C. G., Etatsraad.
Alin, O., Docent, Upsala.
*Andersen, S. C., Generalkonsul, Christiania.
Andersen, A., Kapellan, Vrensted (Hjørring).
*Andresen, C. W., Højesteretsassessor, Christiania.
Ankjær, A. E., Overlærer, Aalborg.
Arentzen, K., fhv. Adjunkt.
Arlaud, A., Kontorchef i Indenrigsministeriet.
Arlaud, O., Cand. phil.
*Arnesen, K., resid. Kapellan, V. Thoten, Norge.
*Arnet, R. R., Provst, Sognepræst t. Vedø, Norge.
*Arntsen, J., Kirkesanger, Bindalen, Norge.
*Asbjørnsen, P. C., fhv. Forstmester, Christiania.
Aumont, A., Stud. mag.

Baagøe, Cand. theol., Aarhus.
Bache, C. P. M., Departementsdirektør.
Bache, N., Cand. juris.
*Bachke, A. S., Direktør, Ytterøen, Norge.
*Bachke, O. A., Statsraad, Christiania.
Bagger, F. V., Pastor emerit.
Bagger, J. H., Højesteretssagfører.
*Balke, K., Kjøbmand, Christiania.
Balle, C. C. A., Grosserer.

Bang, F. S., Justitsraad, Kasserer i Privatbanken.
Bang, J. H., Overlærer, Sorø.
Bang, Kaptajn i Artilleriet.
Bang, H. V. T. F., Sognepræst t. Føvling (Kolding).
Bang, C., Kasserer.
Barfod, F., Forfatter.
Barth, Cand. phil.
Baruel, E., Cand. mag.
*Bassøe, P. F., Provst, Sognepræst t. Raade, Norge.
*Beer, M., Auditør, Christianssand.
*Bendixen, B. E., Skolebestyrer, Bergen.
Bendz, C. F. W., Sognepræst t. Lysabild (Sønderborg).
Bendz, H. C. B., Dr. med., Etatsraad, Lektor ved Veterinær- og Landbohøjskolen.
Berggreen, A. P., Dr. phil., Professor.
Bergh, V., Cand. phil.
*Bergh, K., Overretssagfører, Bergen.
Bergström, Landshøvding, Ørebro.
Berling, E., Professor, Bibliothekar, Lund.
*Bernhoft, T. C., Fængselspræst, Christiania.
Bertouch-Lehn, J. J. S. E., Kammerherre, Hofjægermester, Lensbaron, t. Sønderkarle.
*Bessesen, B. T., fhv. Provst, Kvindherred, Norge.
Bielke, Julie, Stiftsdame.
Bille, C. S. A., Cand. jur., Folketingsmand.
Bille, F. E., Kammerherre, Gesandt, Stockholm.
Bille-Brahe, J. C., Kammerherre, Stiftamtmand, Baron.
Bille-Brahe, P. F., Kammerh., Hofjægermester, Baron, t. Egeskov.
Bing, A., Proprietær, Mullerupgaard (Slagelse).
Bing, H., Fabrikant.
Bing, L., Fabrikant.
*Birch-Reichenwald, C., Sorenskriver, Christiania.
*Birkeland, M., Rigsarkivar, Christiania.
Bischoff, P. J. J., Adjunkt, Randers.
Bjørnshauge, J. J., Cand. mag., Redaktør, Haderslev.
Blechingberg, E. C. P., Etatsraad.
Bloch, H. C., Pastor emeritus.
Bloch, J. V., Lic. theol., Provst, Sognepræst t. Vig (Holbæk).
Bloch, V., Rektor, Fredericia.
Blom, C. H. G., Justitsraad, Overtoldinspektør, Randers.
Blom, O. E., Kaptajn i Artilleriet.
*Boeck, Th., kgl. Fuldmægtig, Christiania.
Bojesen, S., Justitsraad.
Boldt, Fuldmægtig.

Bondesen, J. H. T., Skolebestyrer.
Bondesen, J. M. G., Provst, Sognepræst t. Stillinge (Slagelse).
Borch, G. F., Dr. med.
Borgen, V. A., Etatsraad.
Bornemann, J. A., Lic. theol., Professor.
Borup, L. C., Overretsassessor.
Boye, P. H., fhv. Kontorchef.
Brandt, C. J., Præst.
*Brandt, F., Dr. jur., Professor, Christiania.
Brasch, C. H., Præst, Vemmetofte.
Brasch, O. M., fhv. Kollaborator.
Brask, J., Prokurator, Holstebro.
Bregendahl, K. A., Kammerassessor, Fuldmægtig i det stat. Bureau.
Bretton, L. P., Kammerherre, Baron.
Bricka, C. F., Bibliotheksassistent.
Bricka, G. S., Adjunkt, Frederiksborg.
Briem, J. G. G., Pastor emeritus.
Brinck-Seidelin, F., Overretsassessor.
Brix, C. C., Professor, Skolebestyrer.
Broberg, C. A., Etatsraad, Grosserer.
*Brock, A., Cand. mag., Christiania.
Brock, P., Dr. phil., Inspektør ved Samlingen paa Rosenborg.
Brockenhuus-Schack, Grevinde, Giesegaard.
Brodersen, V. O., Cand. phil.
*Brodtkorb, H. H., Cand. jur., Kjørbo, Norge.
Bruun, C. V., Dr. phil., Justitsraad, Bibliothekar ved d. st. kgl. Bibl.
Bruun, F. C., Legationsraad, Fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
Bruun, M. P., Etatsraad, Aarhus.
Bruun, A. E., Hofbager.
Bruun, F. R. H. B., Sognepræst t. Levring (Viborg).
Bruus, J. C. S., Kaptajn.
Bræstrup, C. L. T., Assistent i Overretten.
Brøchner, C. M., Godsejer.
Brønniche, H. F., Korpslæge.
v. Buchwald, G., Dr. phil., Kiel.
Bugge, G. N., Sognepræst t. Torrild (Aarhus).
Bülow, F., Cand. phil.
Børre, C. T., Overlærer, Frederiksborg.

Calundan, C. C. F., Arkivfuldmægtig.
*Caspari, J., Stud. philol., Christiania.
Casse, A. L., Dr. jur., Højesteretsassessor.
Cederfeld de Simonsen, C. C. S., Provst, Sognepræst, Nykjøbing p. M.

Cederfeld de Simonsen, H. C. J., Kammerherre, t. Erholm og Søndergaarde.
*Celius, C. P., Skolebestyrer, Tromsø.
Christensen, C., Kammerraad, Hørsholm.
Christensen, Skræddermester.
Cold, D. H. O., Dr. med., Distriktslæge, Frederiksværk.
*Collett, A., kgl. Fuldmægtig, Christiania.
*Collett, J., Amtmand, Christiania.
Collin, E., Etatsraad.
*Conradi, A., Overretssagfører, Drammen.
Crone, M. A. C., Sognepræst t. Herrested (Odense).
Crone, F., Exam. juris, Nyborg.

*Daae, L., Sorenskriver, Ørskog, Norge.
*Daae, L., Dr. phil., Professor, Christiania.
Dahl, F. P. J., Sognepræst t. Søllinge (Nyborg).
Dahlenborg, J. C. L., Overlærer, Aalborg.
Dahlerup, C. E., Amtmand, Herredsfoged, Odense.
Dahlerup, C. G., Sognepræst t. Øster-Ulslev (Nykjøbing p. F.).
Dahlerup, H. L., Justitsraad, Kontorchef.
Dahlerup, M. H. L., Stiftsprovst, Pastor emeritus.
Dahlerup, H. V., Sognepræst t. Ørbæk, Fyn.
*Dahll, L. C., Felttøjmester, Christiania.
Damgaard, A. K., Stiftsprovst, Odense.
Daniels, F. V., Cand. phil.
Dannemand, Grevinde.
Danneskjold-Samsøe, S., Gehejmekonferensraad, Greve.
Delbanco, S. W., Overretsprokurator.
*Delgobe, C., Direktør, Ødegaardens Værk (Brevik).
Djørup, F., Distriktslæge.
Dons, Kaptajn, Daurup.
Dorph, H. P. K., Sognepræst t. Øster-Egesborg. (Foren. Korresp.)
*Drolsum, A. C., Universitetsbibliothekar, Christiania.
Drøhse, F., Boghandler, Tønder.

Eberlin, A. E. C., Kancelliraad, Birkedommer.
Egholm, H. A., Isenkræmmer.
Ehlers, E. D., Konferensraad, Borgmester.
Elberling, E., Cand. phil.
Elmqvist, A. F., Adjunkt, Nykjøbing p. F.
Elvius, S., Assistent i Livsforsikringsanstalten.
Engelhardt, C., Dr. phil., Professor.
Engelstoft, C. T., Dr. theol., Biskop, Odense.
Engelstoft, F. D. T., res. Kapellan t. Vissenbjerg (Odense).

*Eriksen, A. E., Rektor, Tromsø.
Erslev, Kr., Dr. phil.
Esmann, V. A., Sognepræst t. Karise (Kjøge).
Estrup, J., Konseilspræsident, Godsejer.
v. Euch, Præst, Fredericia.
Ewerløf, F. A., kgl. svensk og norsk Generalkonsul.
Evers, Chr.

Fabricius, J. O., Provst, Sognepræst t. Magleby, Langeland.
Fenger, C. E., Dr. med., Gehejmeetatsraad, Borgmester.
Fenger, H. M., Lic. theol., Præst.
Feveile, R. S., Kaptajn, Klokker.
Fibiger, J. H. F., Sognepræst t. Vallensved (Næstved).
Fiedler, J. F., Konferensraad, Højesteretsassessor.
Fiedler, J. C. G. S., Postexpeditør, Fuglebjerg.
Finsen, V. L., Dr. jur., Højesteretsassessor.
Fischer, C., Etatsraad, Borgmester, Randers.
Fog, L. E., General.
Fog, B. J., Dr. theol. & phil., Provst.
Fogh, E., Bogholder.
Forchhammer, J. N. G., Dr. phil., Rektor, Herlufsholm.
*Forseth, O. G., Gaardbruger, Øxendalen, Norge.
Fridericia, J. A., Dr. phil., Bibliotheksassistent.
Friederichsen, P., Jægermester, Kjærstrup (Maribo).
Friis, Stud. mag.
Frijs, C. E. Krag-Juel-Vind-, Kammerherre, Hofjægermester, Lensgreve t. Frijsenborg.
Frijs, F. J. Krag-Juel-Vind-, Kammerherre, Greve, t. Baroniet Juellinge.
*Fritzner, J., Dr. phil., fhv. Provst, Christiania.
Fønss, H., Præst.

Gad, G. E. C., Boghandler.
Giede, C. V., Adjunkt.
Gjellerup, S. M., Bibliotheksassistent.
Gislason, K., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Gløerfeldt, B. V. V., Havneoppebørselskontrollør.
Goos, C., Dr. jur., Professor ved Universitetet.
Gotschalck, E. G., Ritmester.
*Graff, U., Stud. jur., Christiania.
Grave, N. J., Kaptajn.
Growe, G. L., Stud. jur.
Grundtvig, J., Arkivar.
Grundtvig, S., Dr. phil., Professor ved Universitetet.

Grüner, A. P., Fuldmægtig i Justitsministeriet.
Gundorph, V., Stud. philol.

Haagen, Frøken.
Hage, A., Godsejer, Oremandsgaard (Præstø).
Hage, J., Godsejer.
Hagerup, H., Boghandler.
*Halvorsen, J. B., Litterat, Christiania.
Hambro, C. I., Baron, London.
Hammerich, M., Dr. phil., Prof., Godsejer, Iselinge (Vordingborg).
Hammerich, J., Forpagter, Iselinge (Vordingborg).
Hammershaimb, V. U., Provst, Sognepræst t. Lyderslev.
Hannover, J., Underbibliothekar ved Universitetsbibliotheket.
Hansen, C. C. L., Pastor emeritus.
*Hansen, J., fhv. Provst, Christiania.
Hansen, L. C., Provst, Sognepræst t. Svaneke.
Hansen, J. P., Distriktslæge, Hjørring.
Hansen, J. S., Sognepræst t. Husby (Ringkjøbing).
*Hansen, N. S., Overretssagfører, Ibestad, Nordland.
*Hansen, O., Cand. phil., Christiania.
Hansen, C. B. V., Amtsfuldmægtig, Thisted.
Hasse, P., Dr. phil., Privatdocent, Kiel.
Hasselager, A. K., Adjunkt, Herlufsholm.
*Hauan, J. A., Lensmand, Hammerfest.
Hauch, A. G. Ø., Skolebestyrer.
Haugsted, S. T., Sognepræst t. Tønning (Horsens).
Haxthausen, C. M., Baron, Overintendant.
Heering, A., Grosserer.
*Heffermehl, A. V., Sognepræst t. Hisø (Arendal).
Hegel, F. V., Justitsraad, Universitets-Boghandler. (Foren. Kasserer.)
Heiberg, A. C. L., Provst, Sognepræst i Helsingør.
*Heiberg, E. O., Overretsassessor, Christiania.
Heiberg, G., Sognepræst t. Vemmelev (Slagelse).
Heise, A., Dr. phil., Adjunkt, Viborg.
Hellemann, C. N., Sognepræst t. Ry, Sjælland.
Helms, J., Skolebestyrer.
Helveg, N. L., Dr. theol. & phil., res. Kapellan i Odense.
*Henrichsen, C., Rektor, Bergen.
Henrichsen, C. S., Højesteretsadvokat.
Henriques, L., Vexelmægler.
Herbst, C. F., Justitsraad, Musæumsinspektør.
Hermansen, C., Dr. theol., Professor ved Universitetet.
Hersleb, C. F., Overkrigskommissær, Intendant.
Hindenburg, G. Th., Kriminalretsassessor.

Hjort, J. M. L., Provst, Sognepræst t. Elmelunde, Møen.
Hiort, H. J., Grosserer.
*Hjortdahl, T., Professor, Christiania.
Hirschsprung, Dr. med, Professor, Kommunelæge.
Holck, C. C. V. F., Kaptajn.
Holm, E., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Holm, J. J., Cand. phil., Boghandler.
Holm, Læge.
Holstein, E. F., Kammerherre.
Holstein, U. A., Greve
Holstein, L. H. C. H., Overkammerherre, Hofjægermester, Lensgreve t. Holsteinborg. (III)
Holten, J. J., Kammerjunker, Kancellist i Udenrigsministeriet.
Horn, F. Winkel, Dr. phil.
Hornemann, G. M., Stud. mag.
*Hornemann, J., Forstander, Throndhjem.
Hoskiær, D. C., Sognepræst i Kallundborg.
*Huitfeldt, H. J., Arkivfuldmægtig, Christiania.
Hvass, A., Student.
Hvidt, E., Assurancemægler, Konsul.
Høedt, F. L., Professor.
*Hølaas, A., Sekretær ved Statsrevisionen, Christiania.
Høst, A. F., Justitsraad, Universitets-Boghandler.
Høst, J. D., General.
Høst, C., Boghandler.

Jacobsen, Godsforvalter ved Stamhuset Tjele (Viborg).
Jacobsen, J. C., Dr. phil., Kaptajn, Brygger.
Jacobsen, C., Brygger.
Jacobsen, Galanterihandler.
Jacobsen, J. S., Sognepræst t. Nexø.
Jantzen, A. T., Sognepræst t. Gjentofte.
Ibsen, E., Overlærer, Sorø.
Jensen, J. C., Sognepræst t. Ovsted, Allerslev og Ledreborg.
Jensen, C., Godsejer, Fredsholm (Nakskov).
Jensen, K., Boghandler.
*Jensen, C., Statsraad, Christiania.
Jensen, S. H., Distriktslæge, Grindsted (Varde).
Jensen, C. C., Handelsbogholder.
*Jepsen, Cand. juris, Drammen.
Jermiin, H. H., Kaptajn, Stamhusbesidder, Ausumgaard.
Jetsmark, J., Generaldecisor.
*Ingier, L., Cand. juris, Drammen.
Jonquières, J. A. F. de, Justitsraad, Kontorchef.

Jonquières, G. C. de, fhv. Kontorchef.
Irminger, C. L. C., Kontre-Admiral, Kammerherre.
Isberg, S. V., Grosserer.
Juel, C. J. H. B., Etatsraad, Overretsprokurator.
Juel-Rysensteen, C. A., Kammerherre, Baron.
Jørgensen, T. A. B., Herredsfoged, Odense.
Jørgensen, A D., Arkivfuldmægtig.
Jørgensen, B. S., Professor, Lektor ved Landbohøjskolen
Jørgensen, C. P. J., Cand. philol.
Jørgensen, S., Skolelærer, Kistrup (Faaborg)

Kahl, Provst, Sognepræst i Lund.
Kall, M., Postmester.
*Kallevig, H. S., Kjøbmand, Arendal.
*Kallevig, H., Kjøbmand, Arendal.
Kauffmann, H., Cand. philol.
Kaufmann, J. J., Mægler.
Kiellerup, Godsejer, Visborggaard (Aalborg).
Kielsen, S. T., Overlærer, Herlufsholm.
Kinch, J. F., Overlærer, Ribe.
*Kiær, A. N., Amanuensis v. Universitetsbibliotheket, Christiania.
Klagenberg, A. C., Translatør.
Klein, C. S., Dr. jur., Gehejmeetatsraad, Højesteretsassessor.
Klein, R., Boghandler.
Klingenberg, K., Assistent.
Klubien, A. H. F., Højesteretsadvokat.
*Knobelauch, O., Boghandler, Christiania.
Knudsen, H., Præst.
Knudsen, L. A. C., Sognepræst t. Eltang (Kolding).
Knuth, A. V. F., Greve, Postmester, Sorø.
Knuth, Greve, Frederikslund.
Koch, E. F., Dr. phil., Sognepræst t. Tilst (Aarhus).
Koch, J. G. C. F., Etatsraad, Borgmester, Odense.
Koch, P. F., Overretsassessor.
Koch, H. L. S. P., Sognepræst t. Skjælby, Falster.
Koch, P. F., Etatsraad, Godsforvalter, Vemmetofte.
Koefoed, J. L. R., Legationssekretær, Kancellist i Udenrigsmin.
Krarup, J. F., Arkivassistent.
Krebs, J. H. K., Krigsraad, Distriktslæge, Ringsted.
Krieger, A. F., Dr. jur. & phil., Højesteretsassessor.
Krieger, W., Rentier.
Kringelbach, G., Arkivassistent.
Krog, H. A. C., Provst, Sognepræst t. Ramløse (Frederiksværk).
Kruse, M., Institutbestyrerinde.

*Kulsberg, O., Stud. philol., Christiania.
Købke, J. P., Oberst, Generalintendant.

*Lampe, Præst, Frederiksværn.
Langballe, J. E., Prokurator, Randers.
Lange, C. V., Generaldirektør for Skattevæsenet.
Langhoff, D., Enkefrue.
Langkilde, H. P., Cand. juris, t. Juulskov (Odense).
Larsen, H. F., Overretssagfører.
*Lassen, W., Bureauchef, Christiania.
Lasson, T. O., Grosserer.
Lautrup, C. L. A., Auditør.
Leemejer, J., Inspektør.
Lerche, C. C., Greve, t. Benzonsdal.
Lerche, C. A., Kammerherre, Lensgreve t. Lerchenborg (Kallundb.)
Levin, S., Distriktslæge, Farsø (Løgstør).
Levinsen, N., Højesteretsadvokat.
Levinsen, C. L., Overauditør.
Levy, M., Etatsraad, Bankdirektør.
Levy, M. A., Grosserer.
Lichtenberg, F., Jægermester, t. Løjstrup (Randers).
Liebe, C. C. V., Højesteretsadvokat.
Liebe, C. F. J. H., Statssekretær.
Liebenberg, F. L., Litterat.
Liisberg, Styrmand.
Lillienskjold, P. A. M., Højesteretsassessor.
Lind, H., Adjunkt, Randers.
Lind, Th., Boghandler.
Lindahl, H. J., Cand. juris.
Lindberg, C. J., Justitsraad, Borgmester, Assens.
Linde, A. C. P., Konferensraad, Departementschef.
Linde, T., Overretsassessor.
Linderup, Fuldmægtig, Nykjøbing i Sjælland.
Linnemann, S., Etatsraad, Bankdirektør.
Ljunggren, G., Professor, Lund.
Lohse, O. C., Adjunkt, Aarhus.
Lomholt, S., Grosserer.
Lorenzen, H. R. Hiort-, Redaktør.
*Lous, K., Højesteretsadvokat, Christiania.
Lublin, J. A., Grosserer.
Lund, C. C., Fuldmægtig i Indenrigsministeriet.
Lund, H. C. A., Cand. mag.
Lund, Th., Fuldmægtig i Justitsministeriet.
Lund, T., Dr. phil.

Lund, G. F. V., Dr. phil., Professor, Rektor, Aarhus.
*Lundgreen, M. H., Ritmester, Throndhjem.
*Lundgreen, H., Bankdirektør, Throndhjem.
*Lundh, O. G., Arkivfuldmægtig, Christiania.
*Lundh, S. H., Ingeniør, Christiania.
Lunn, Ingeniør, Knabstrup (Kallundborg).
Lynge, H. H. J., Boghandler.
*Løkke, J., Overlærer, Christiania.
Løvenskiold, C. L., Kammerherre, Hofmarskal.
Løvgreen, Kontorchef, Næstved.

Madvig, J. N., Dr. jur. & phil., Professor ved Universitetet.
Madvig, J. N. A., Overretsassessor.
Madsen, A. J. C. E., Oberst i Artilleriet.
Magnussen, C. W., Bogholder.
*Malmström, C. G., Statsraad, Stockholm.
Mansa, Landinspektør, Nykjøbing p. Mors.
Mansa, J. H., Oberst.
Mantzius, Cand. phil., Birkerød.
Martensen, H. L, Dr. theol., Biskop, kgl. Konfessionarius.
Mazar de la Garde, A. A. B., Etatsraad.
Mazar de la Garde, D., Cand. phil.
Meinert, A. V., Sognepræst t. Flødstrup (Nyborg).
Melby, J. C. F. V., Sognepræst t. Herstedøster.
Melchior, H. E., Kancelliraad, Skolebestyrer.
Melchior, Grosserer.
Meldahl, F., Etatsraad, Direktør for Kunstakademiet.
Meyer, A., Amtsvejinspektør, Randers.
Meyer, F., Højesteretsassessor.
*Michelsen, J. A., Konsul, Bergen.
*Middelthon, J., Overretssagfører, Christiania.
Molbech, C. K. F., Dr. phil., Professor, Theatercensor.
Mollerup, H. A., Konferensraad, Højesteretsassessor.
Mollerup, W., Cand. mag.
Moltke, E. G., Kammerherre, Greve, t. Nørager (Slagelse).
Moltke, F., Lensgreve t. Bregentved.
Moltke, C. C. H., Kammerherre, Greve, t. Lystrup.
*Montan, E. V., Dr. phil., Docent, Stockholm.
Morville, N. G. C., Justitssekretær ved Overretten i Viborg.
Moth, C. L. J. P., Overlærer, Sorø.
Mourier, C. F. L., Dr. jur., Justitiarius i Højesteret.
Mourier, P. P. F., Herredsfoged i Bjerge Herred.
Muhle, F. S., Cand. phil.
Munck, F. V., Sognepræst, Herlufsholm.

Müffelmann, H., Proprietær, Lyngby.
Müller, C. L., Dr. phil. & Lic. theol., Etatsraad, Musæumsdirektør.
Müller, H. C. D., Sognepræst t. Brejninge, Taasinge.
Müller, C. P. Paludan-, Dr. phil, Professor ved Universitetet.
*Münster, A., Ingeniør, Sande (Jarlsberg).
Møller, J., resid. Kapellan i Odense.
Møller, A., Kancelliraad, Overretsprokurator, Viborg.
Møller, L. B., Bogholder.
Møller, L., Læge, Nykjøbing p. Mors.
Møller, E., Forretningsfører.
Mørch, B. H., Overlærer, Randers.

Neergaard, de, Frue, t. Oxholm (Aalborg).
Nellemann, S., Højesteretsadvokat.
Nellemann, J. M. V., Dr. jur., Justitsminister.
*Nicoll, J., Cand. jur., Christiania.
Nielsen, O., Dr. phil., Raadstue-Arkivar.
Nielsen, C., Provst, Sognepræst t. Kallehave.
Nielsen, G., Papirfabrikant.
Nielsen, H., Cand. theol., Aarhus.
Nielsen, H. J., Cand. mag.
*Nielsen, Y., Universitetsstipendiat, Christiania.
*Nielsen, K. K., Overlærer, Lillehammer.
*Nielsen, O., Lensmand, Hvitesejd, Norge.
*Nisson, W., Bladudgiver, Christiania.
Nutzhorn, H., Cand. theol., Askov.
Nyegaard, C. S., Sognepræst t. Blidstrup.
Nyholm, C. C. V., Overretsassessor.
Nyrop, C., Cand. juris.
Nægler, M. B., Kammerherre, Oberst, Hofchef.
Nørregaard, J. P., Direktør.

Odhner, C. T., Dr. phil., Professor, Lund.
Oldenburg, V., Byfoged, Odense.
*Olsen, H., Kaptajn, Throndhjem.
Olsen, E., Kancelliraad, Prokurator, Randers.
Olsen, J. L., Hofbager.
*Olsen, J. Kullman, resid. Kapellan, Ølve (Terøen).
Olufsen, H. F. M., Oberst.
Otto, Th., Cand. polit.
Oxholm, Godsejer, Rosenfeldt (Vordingborg).

*Paasche, J. R., Grosserer, Drammen.
Paludan, H., Sognepræst t. Fejø (Nakskov).

Pedersen, N., Cand. philol.
*Pedersen, S., Klokker, Bragernæs (Drammen).
Petersdorff, C. A., Kammerherre, Lensgreve t. Røepstorff (Odense).
Petersen, A., Cand polit.
Petersen, E., Cand. theol., Nyborg.
Petersen, H. G., Overpostmester.
Petersen, H., Sognepræst t. Thisset (Aarhus).
Petersen, H., Boghandler, Odense.
Petersen, A., Skolelærer, Valløby (Kjøge).
Petersen, T. E., Overformynder.
Petersen, Lærer, Allinge.
Petersen, J., Apotheker.
Petersen, Skolelærer, Bagsværd.
Petersen, Skolelærer, Østermariæ (Nexø).
Petersen, R, Sognepræst t. Snodstrup (Frederikssund).
Petersen, K. N. H., Dr. phil.
*Peterson, Th., Konsul, Moss.
Piper, Bagermester.
*Platou, P., Grosserer, Christiania.
Ploug, C., Dr. phil., Redaktør.
Plum, P. A., Dr. med., Lektor ved Universitetet.
Poulsen, C. M., Dr. phil.
Prehn, P. C. G., Assistent i Overretten.
Prytz, F., Grosserer.
Puggaard, R., Grosserer.

Quaade, G. J., Kammerherre, Gesandt, Berlin.

Raben-Levetzau, J., Kammerherre, Hofjægermester, t. Lækkendegaard.
Raffenberg, M. K., Etatsraad.
Randrup, F. E. M., Prokurator.
Rasmussen, R. L., Justitsraad.
Rasmussen, R. C., Musikus.
Rasmussen, L. A F., Provst, Sognepræst t. Stenstrup (Odense).
Rasmussen, O. F. C., Justitsraad, Godsforvalter, Gisselfeld.
Regenburg, T. A. J., Dr. phil., Stiftamtmand, Skanderborg.
Reiersen, C. F. K., Sognepræst t. Karlslunde (Kjøge).
Reimann, C. F., Apotheker, Fuglebjerg.
Reinhardt, J. T., Professor, Docent ved Universitetet, Musæumsinspektør.
Reitzel, C., Boghandler.
Reitzel, Th., Boghandler.
Reumert, L. L. J., Dr. med., Distriktslæge, Odense.

Ricard, C. F., Departementschef.
Richter, J. C. L., Præst, Kolding.
*Richter, J. C., Major, Christiania.
Rimestad, C., Højesteretsassessor.
Ring, H., Cand. phil.
Rist, P. F., Premierlieutenant, Helsingør.
Rode, V., Overretsprokurator.
Rosenberg, C., Dr. phil.
Rosendahl, O. W., Premierlieutenant, Bogholder.
Rosendal, Højskoleforstander, Vinding (Vejle).
Rosenkrantz, G. E. G. F., Kammerherre, Baron, fhv. Stiftamtmand, Viborg.
*Rosenkrone, G. Hoff-, Stamhusbesidder t. Rosendal, Norge.
Rosenstand, F., Justitsraad.
Rosenørn, E. E., Kammerherre, Overpræsident.
Rosenørn, M. H., Kammerherre, Stiftamtmand, Randers.
Rosenørn-Lehn, E., Baron, Hvidkilde.
Rosenørn-Lehn, O. D., Udenrigsminister, Lensbaron t. Guldborgland og Lehn.
Rosenørn-Lehn, Baronesse.
Rosenørn-Teilmann, Frøken, t. Stamhuset Nørholm (Varde).
Rosing, H. P. M., Adjunkt, Sorø.
Rothe, L. A., Professor, Sorø.
Rothe, V., Etatsraad, Jernbanedirektør.
Rothe, P. C., Dr. theol., Stiftsprovst.
Ræder, J. G. F., Fuldmægtig.
Ræder, G., Proprietær, Dyrhavegaard (Kolding).
Rørdam, H. F., Dr. phil., Sognepræst t. Brændekilde (Odense).
Rørdam, T. S., Dr. phil., Sognepræst t. Rønnebæk (Næstved).

Sager, H. C., Byfoged, Rudkjøbing.
Scavenius, C. S., Godsejer, t. Klintholm, Møen.
Scavenius, Hofjægermesterinde, t. Basnæs.
Schack, C. R. A., Overretsprokurator.
Schade, A. H., Kjøbmand, Nykjøbing p. Mors.
Scharling, C. L., Overretsassessor, Viborg.
*Scheel, A. V., Byretsassessor, Christiania.
Scheel, L. V., Fuldmægtig i Finansministeriet.
Scheel, S., Greve.
Scheel, F. C. R., Hofjægermester, Greve, t. Stamhuset Rosenkrantz, Rygaard.
*Schjelderup, W. M., Stud. juris, Christiania.
Schiern, F. E., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Schiødte, J. C., Prof., Docent ved Univers., Mæsæumsinspektør.

Schiødte, A. F., Pastor emeritus, Aarhus.
Schiødte, A., Boghandler.
*Schiøth, H., Adjunkt, Christiania.
Schlegel, J. F., Gehejmeetatsraad.
Schleisner, P. A., Dr. med., Etatsraad, Stadslæge.
*Schmidt, L., Bogtrykker, Laurvig.
Schmidt, L. H., Præst.
Schmidt, V., Dr. phil., Professor.
Schmidt, W. G., Mægler.
Schmidt, J. L., Justitiarius i den Viborgske Landsoverret.
Schmidt, P. J., Boghandler.
Schmidt, C. P. Christensen, fhv. Kollaborator.
Schnipp, A., Boghandler, Helsingør.
Schousboe, V. C., Sognepræst.
Schrøder, L., Cand. theol., Højskoleforstander, Askov.
Schurmann, J. C., Dr. theol., Professor, Seminarieforstander, Sognepræst, Skaarup (Svendborg).
Schwartzbrem, L. H. P., Provst, Sognepræst t. Slagslunde.
Schäfer, D., Dr. phil., Professor, Jena.
Schøller, Kammerherreinde, t. Margaard (Odense).
Schønberg, K., Boghandler.
*Schøning, S., Telegrafstationsbestyrer, Namsos
Secher, V. A., Cand. juris, Arkivassistent.
Sehestedt-Juul, O., Kammerherre, t. Stamhuset Ravnholt (Odense).
Sigurdsson, J., fhv. Arkivar.
Skeel, V. S., Kammerherre, Justitiarius i Overretten.
Skibsby, L., Sagfører, Nykjøbing p. Mors.
*Skjelderup, J., fhv. Postmester, Christiania.
Skrike, A., Gehejmelegationsraad.
Slomann, E., Stud. mag.
Smith, C. N., Provst, Sognepræst t. Korup (Odense).
Smith, F. L. E., Læge, Vejle.
Smith, M. F. G., Jægermester, Rudbjerggaard (Nakskov).
Smith, S. B., Haandbibliothekar hos H. M. Kongen, Universitetsarkivar.
Sneedorff, H. G., Komm.-Kapt., Helsingør.
Sommer, C., fhv. Distriktslæge.
Sommersted, A. W., Overkrigskommissær.
*Stabell, H., Proprietær, Askim, Norge.
Stadfeldt, S. A. N., Dr. med., Professor.
Stampe. P, A. H., Jægermester, t. Skjørpinge (Stubbekjøbing).
Steenstrup, J. C. H. R., Cand. juris.
Steenstrup, M. G. G., Dr. phil.
Stein, T., Professor, Billedhugger.

Steinnordh, J., Dr. theol. & phil., Lektor, Linköping.
Stemann, Hofjægermesterinde, Helsingør.
Stephens, G., Dr. phil., Professor ved Universitetet.
Sthyr, V., Lic. theol., Professor ved Universitetet.
*Storm, G., Dr. phil., Professor, Christiania.
Strunk, A., Justitsraad, Musæumsinspektør.
*Strøm, C. A., Lensmand, Throndenæs, Norge.
Strøm, Th., Overlærer, Jægerspris.
Stub, C. F., Sognepræst t. Glostrup.
Svedelius, W. E., Professor, Upsala.
*Sverdrup, U., Stud. jur., Christiania.
Sødring, E., Stud mag.
*Søraas, Stud. philol., Christiania.
Sørensen, S. A., Premierlieutenant.
Sørensen, L. S., Stiftsprovst, Viborg.
Sørensen, C. T., Kaptajn.
Sørensen, A., Cand. mag., Frederikshavn.

Tang, Etatsraadinde, t. Nørre-Vosborg.
Tang, C. N., Konferensraad, Viborg.
Teisen, M. P., Sognepræst t. Fanefjord, Møen.
Theisen, K., Cand. mag.
Thestrup, A., Kaptajn, Aarhus.
Thiele, A., Cand. juris.
Thiele, Cand. juris.
Thiset, A., Assistent i Civillisten.
Thodberg, J. B., Sekretær, Broholm (Svendborg).
*Thomle, J. S., Dr. jur., Justitiarius i Højesteret, Christiania.
*Thomle, A., Højesteretsassessor, Christiania.
Thorkelin, B. F. J., Oberst, Aarhus.
Thorsen, P. G., Dr. phil., Professor, Universitetsbibliothekar.
Thorson, E. M., Underbibliothekar ved det st. kgl. Bibliothek.
*Thrap, D., resid. Kapellan t. Nykirke (Modum).
Thrige, S. B., Professor, Skolebestyrer.
*Thuesen, J., Politimester, Laurvig.
Thyregod, Lærer, Aus (Viborg).
Tietgen, C. F., Etatsraad, Bankdirektør.
*Tischendorf, G. L., Cand. theol., Christiania.
Tommerup, P., Sognepræst t. Sejrø (Kallundborg).
Trap, J. P., Dr. jur., Gehejmeetatsraad, Kabinetssekretær hos H. M. Kongen.
Trier, E., Cand. theol.
Trier, Cand. phil.
Trolle-Bonde, Greve, Kammerherre, Stockholm.

Tuxen, N. E., Direktør ved Orlogsværftet.
Tvermoes, R., Grosserer.
Tüchsen, P. C., Sagfører, Faaborg.
Tüchsen, C. M., Justitsraad, Toldinspektør.
Tørsleff, H., Boghandler, Slagelse.

*Undset, J., Arkivassistent, Christiania.
*Unger, C. R., Dr. phil., Professor, Christiania.
Unsgaard, J. E. H. V., Amtmand, Thisted.
Urne, A., Assistent i Finansministeriet.
Ussing, J. L., Dr. phil., Professor ved Universitetet.

Waage, O., Lic. theol., Provst, Sognepræst t. Næsby (Sorø).
Wad, G. L., Cand. polit.
Vahl, J., Underbibliothekar ved det st. kgl. Bibliothek.
Waitz, G., Professor, Gøttingen.
Wallick, C. W. J. N., Kriminalretsassessor.
Warburg, C. A., Fabrikejer.
Warburg, E. F. V., Sognepræst i Svendborg.
*Warmuth, C., jun., Musikhandler, Christiania.
Vaupell, O., Oberst.
Vaupell, F. L., Sognepræst t. Lunde (Varde).
Vedel, E., Kammerherre, Amtmand, Sorø.
Wedel, F. S. C., Sognepræst t. Søllerød.
Vedel, P. A. F. S., Dr. jur., Gehejmelegationsraad, Direktør i Udenrigsministeriet
*Vedeler, G. F., Kaptajn, Horten.
Weeke, C., Bibliotheksassistent.
Wegener, J. J. S., Sognepræst t. Halsted (Nakskov).
Wegener, C. F., Dr. phil., Konferensraad, Gehejmearkivar.
*Weibull, M., Dr. phil., Professor, Lund.
Weis, A., Cand. polyt., Møller, Aarhus.
Weitemeyer, H., Cand. mag.
*Wessel, G., Cand. phil., Frederikshald.
West, K., Cand. theol.
Westergaard, Byfoged, Nykjøbing p. Mors.
Westergaard, C. J., Justitsraad, Fuldmægtig i Krigsministeriet.
*Western, A., Stud. philol., Christiania.
Westesen, B. Q., Sognepræst t. Kongsted (Kjøge).
Westrup, J. S., Kaptajn.
Wichfeld, J., Kammerherre, t. Stamhuset Engestofte.
Wiese, G. C., Cand. jur.
Willer, M., Varemægler.
Wilster, E. H. C., Kammerherre, General.

Winstrup, L. A., Justitsraad, Bygningsinspektør, Kolding.
Winther, C. M., Overretsprokurator.
Vinther, J., Højskoleforstander, Lyngby.
Wissing, Bogtrykker, Viborg.
Wold, Ragna, Frøken, Kjølberg (Frederiksstad).
Worm, R. T., Sognepræst t. Gudom (Lemvig).
Worsaae, J. J. A., Dr. phil., Kammerherre, Direktør.
Wroblewsky, O. B., Boghandler.
van Wylich, P. W., Pastor emeritus.
*Væringsaasen, H., Gaardbruger, Elverum, Norge.

Yde, Lærer, Mors.

Zahle, N., Institutbestyrerinde.
Zahle, P. C., Sognepræst t. Rubjerg (Hjørring).
Zurstrassen, H. J., Pastor.

Øllgaard, F. A. M., Byfoged, Slagelse.
*Østgaard, H. R., Arkivassistent, Christiania.
*Øverland, O. A., Stud. philol., Christiania.

Kjøbenhavn. Arbejderforeningen af 1860.
Athenæum.
Garnisonsbibliotheket.
Gehejmearkivet.
Kongens Haandbibliothek.
Læseforeningen Japetus.
Metropolitanskolen.
Officersskolen.
Rigsdagens Bibliothek.
Studenterforeningen.
Aalborg Garnisons Officers-Bibliothek.
Kathedralskolen.
Stiftsbibliotheket.
Aarhus Garnisonsbibliothek.
Kathedralskolen.
Bergens Musæum*.
Det offentlige Bibliothek*.
Christiania. Athenæum*.
Det kgl. norske Rigsarkiv*.

Storthingets Bibliothek*.
Studentersamfundet*.
Det kgl. norske Frederiks Universitet*.
Christianssands Stiftsseminarium*.
Christianssunds lærde og Real-Skole*.
Drammens lærde og Real-Skole*.
De Unges Samfund*.
Fredericia Garnisonsbibliothek.
Frederiksborg lærde Skole.
Frederikshalds Stiftsbibliothek*.
Herlufsholm Skole.
Horsens lærde Skole.
Jellinge Seminarium.
Karljohansværns Marinebibliothek*.
Kolding Læseforening.
Vejle Amtskole.
Kronborg Garnisonsbibliothek.
Lund. Göteborgske Nationens Bibliothek.
Den historiske Forening
Universitetsbibliotheket.
Morsø theologiske Læseforening.
Nykjøbing Kathedralskole.
Lolland-Falsters Stiftstidende.
Odense Kathedralskole.
Fyns Stifts Læseforening.
Det militære Bibliothek.
Randers Klubs Læseforening.
Den lærde Skole.
Ribe Kathedralskole.
Ringsted-Alsted Herreders theologiske Læseforening.
Roskilde Kathedralskole.
Rønne højere Realskole.
Sorø Akademi.
Thisteds theologiske Læseforening.
Viborg Kathedralskole.

Den danske historiske Forenings Vedtægter.

(Vedtagne 10de Maj 1876 paa Foreningens Aarsmøde.)

---

§ 1.

Formaalet for den danske historiske Forening er dels at vække historisk Aand og Interesse i Almindelighed, dels at fremme historisk Kunst og historiske Studier, nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Litteratur.

§ 2.

Foreningen udgiver et dansk historisk Tidsskrift. Dettes Indhold skal fornemmelig bestaa af originale historiske Afhandlinger; tillige kan deri optages historiske Anmældelser og Kritiker, utrykte Breve, Dokumenter og andre historiske Bidrag. Ved Siden deraf kan særskilt udgives større historiske Arbejder.

§ 3.

Ordentligt Medlem af Foreningen er enhver, som anmælder sig for Bestyrelsen. De ordentlige Medlemmer betale et aarligt Bidrag af 4 Kroner eller en Gang for alle 50 Kroner. De ere stemmeberettigede en Maaned efter Anmældelsen.

Æresmedlemmer, som ikke erlægge Kontingent, kunne udvælges paa Foreningens Aarsmøder. Medlemmerne erholde de Skrifter, som Foreningen udgiver.

§ 4.

Den historiske Forenings Hovedsæde er i Kjøbenhavn. Her ledes dens Virksomhed ved fem Bestyrere, der vælges paa 5 Aar af Foreningen paa dens Aarsmøder med Flertallet af de tilstedeværendes Stemmer. Hvert Aar udtræder det ældste Medlem. Den udtrædende kan vælges paa ny. Bestyrelsens Medlemmer afgjøre, hvad der skal optages i Tidsskriftet, fordele Forretningerne imellem sig og vælge en Formand. Bestyrelsen samles paa Formandens Indbydelse, saa ofte som et af dens Medlemmer forlanger det.

§ 5.

En af Bestyrelsen antaget Kasserer aflægger aarligt Regnskab, som, efter at være revideret af to dertil valgte Revisorer, fremlægges paa det næste Aarsmøde.

§ 6.

I Løbet af hvert Aars andet Kvartal holdes i Kjøbenhavn efter offentlig Indbydelse fra Bestyrelsen et Aarsmøde. I dette vælges Medlemmer af Bestyrelsen og Revisorer, og Bestyrelsen gjør Rede for Udførelsen af sit Hverv. I dette aarlige Møde afgjøres tillige de Forslag og Andragender fra Medlemmer i Foreningen, som maatte være indsendte til Bestyrelsen inden Marts Maaneds Udgang. Bestyrelsen meddeler tillige i hvert Bind af det historiske Tidsskrift en nøjagtig Beretning om Foreningens Virksomhed og pekuniære Forhold, ligesom ogsaa en Fortegnelse over dens Medlemmer. Extraordinære almindelige Møder afholdes, naar enten Bestyrelsen finder det hensigtsmæssigt eller det forlanges af 30 Medlemmer i en til Bestyrelsen stilet Skrivelse.

§ 7.

Forandringer i disse Vedtægter kunne alene ske i Foreningens Aarsmøder. Forslag til saadanne Forandringer fra Medlemmernes Side maa indgives til Bestyrelsen inden hvert Aars 1ste Marts. Baade i dette Tilfælde og, hvis Bestyrelsen vil foreslaa Forandringer, maa de 14 Dage før Mødet bekjendtgjøres for Medlemmerne. Underændringer til foreslaaede Ændringer skulle anmældes for Bestyrelsen 3 Dage forinden Mødets Afholdelse. For at give Beslutninger, som forandre Vedtægterne, Gyldighed, maa i det mindste 30 Medlemmer, Bestyrelsen iberegnet, være tilstede i Mødet og $^2/_3$ af de tilstedeværende billige Forandringen.

§ 8.

Et Exemplar af disse Vedtægter skal medfølge ethvert Bind af Historisk Tidsskrift.
